# ECCLESIAE OCCIDENTALIS
# MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

LONDINI ET NOVI EBORACI

APVD HENRICVM FROWDE, A.M.

# ECCLESIAE OCCIDENTALIS MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

## *CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM INTERPRETATIONES LATINAE*

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.
COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE APVD OXONIENSES SOCIVS
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
M DCCC XCIX

*OXONII*

*Excudebat* HORATIUS HART, *A.M.*

*Typographus academicus*

MATRI · CARISSIMAE

ITINERVM

AD · CODICES · VISENDOS · REVISENDOS · SVSCEPTORVM

COMITI

OMNIS SCRIBA DOCTVS IN REGNO CAELORVM SIMILIS EST HOMINI
PATRI FAMILIAS QVI PROFERT DE THESAVRO SVO NOVA ET VETERA

# CANONES ET CONCILIA GRAECA
# AB ANTIQVIS INTERPRETIBVS LATINE REDDITA

## FASCICVLI PRIMI

## PARS PRIOR

### CANONES QVI DICVNTVR APOSTOLORVM

SECVNDVM INTERPRETATIONES DIONYSII EXIGVI DVAS

### NICAENORVM PATRVM SVBSCRIPTIONES

IN QVINQVE CLASSES SECVNDVM INTERPRETATIONVM DIVERSITATEM DISTINCTAE

## PARS ALTERA

### NICAENI CONCILII PRAEFATIONES SYMBOLVM CANONES

SECVNDVM INTERPRETATIONES
I CAECILIANI II ATTICI III PRISCAM IV CODICIS INGILRAMI
ITEM SECVNDVM INTERPRETATIONES
V GALLICAM VI GALLO-HISPANAM VII RVFINI VIII ISIDORI
ITEM SECVNDVM INTERPRETATIONES
IX DIONYSII EXIGVI PRIOREM X EIVSDEM ALTERAM
ITEM FRAGMENTA ET EPITOMAE DIVERSAE

# PRAEFATIO

MAGNAE molis inceptum adgredior, Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima orsus colligere digerere disponere edere: quod uel meum uel unius cuiuslibet ingenium superaret, ni praecessissent strenui in laboribus uiri, ut in operis titulo ita hic quoque in praefatiuncula honoris causa nominandi, Christophorus Justel et Paschasius Quesnel Galli, Petrus et Hieronymus Ballerini et Ioannes Dominicus Mansi Itali, Franciscus Gonzalez Hispanus, Fridericus Maassen Austriacus. librum sane quem fere triginta abhinc annis euulgauit Maassen, *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* (Gratz A.D. 1871), ad manum dum laborabam numquam non habui, adeo omnia quae tale opus ineuntem adiuuare possent illic in compendio praesto erant.

Fasciculi huiusce pars prior interpretationes canonum apostolorum auctore Dionysio Exiguo duas (quarum una hic primum in lucem prodiit) et episcoporum qui concilio Nicaeno interfuerunt subscriptiones tantum continet: in altera parte (spero fore ut intra duos annos publici iuris fiat) canonum Nicaenorum cum praefationibus et symbolo haud minus duodecim interpretationes uel epitomae, ut de fragmentis taceam, inter se conferri poterunt: fasciculi secundus et tertius, modo uita cum uiribus sufficiat, de ceteris conciliis Graecis, Ancyritano Neocaesariensi Gangrensi Antiocheno Laodiceno Constantinopolitano Ephesino Chalcedonensi, quidquid latini interpretes collegerunt amplectentur, exceptis tamen actis tum Ephesinis tum Chalcedonensibus quae iuri canonico minus arcte cohaerent. in uotis quidem est concilia etiam edere quarto uel quinto saeculo in Africa Gallia Hispania habita.

In textibus recensendis hanc mihi normam constitui, ut ad calcem paginae nonnisi criticum quem uocant apparatum textui subderem, notulis nonnullis hic illic additis quae palaeographiam uel grammaticam spectant et lectiones in textum receptas confirmare possunt, ad finem autem canonum adnotatiunculas quasdam adiungerem quae uel interpretis sermonem uel interpretationis historiam illustrant. aetates indoles cognationes siue codicum singulorum siue ipsorum interpretum indagare opus est ualde necessarium, sed non huius libri neque huius fortasse linguae. differre tamen non idem est ac desperare. sensim et pedetemtim incedentibus ad ueritatem aliquando peruenire continget. quapropter singula potius separatim quam uniuersa coniunctim esse tractanda arbitratus, de codice Theodosii diaconi disputaueram, de codice Frisingensi breui sum disputaturus. illum ostendi ex iis maxime constare quae circa

A.D. 419, synodo Africana de canonibus Nicaenis et Sardicensibus sciscitante, Carthaginem ab Alexandria missa sunt (*The Guardian*, Dec. 11, A.D. 1895). hunc Romanam prae se ferre originem pro certo habeo. quippe Romana ecclesia ante annum 419 Nicaenos tantum canones admisit, quamuis illo nomine usurparentur Sardicenses certe, fortasse etiam alii. anno 419 (uel non multo postea) eam quae codicibus et Frisingensi et Wirceburgensi subest syllogen, concilia scilicet praeter Sardicense et Carthaginiense orientalia continentem, Romae esse compactam conicio, eandem circa annum 496 epistulis plurimis decretalibus esse auctam ut Felicis papae sententia in Acacium Constantinopolitanum dicta exemplis confirmaretur.

Impressione paginarum 35–88 absoluta, paginarum 89–96 tantum non absoluta, in manus meas uenit opusculum egregium in eadem materia uersatum *Patrum Nicaenorum nomina latine graece coptice syriace arabice armeniace* auctoribus Henrico Gelzer Henrico Hilgenfeld Othone Cuntz (Lipsiae A.D. 1898). qui plura quam ego ad commune propositum adtulerunt, eo quod scriptos sex linguis indices ediderunt (unde in locis nonnullis schedas meas pp 94 95 corrigere potui), minora forsan quam ego, quippe qui paucioribus uel recentioribus codicibus usi sint latinis, et familias codicum quattuor tantum non quinque discreuerint. ex hoc autem quod ea fere probauerunt quae iam antea mihi optimae esse notae uisa sunt, textus nostri auctoritas clarior elucet.

Bibliothecae quas codicum inspiciendorum causa ipse uisitaui hae sunt: Apostolica Vaticana, Nationalis Parisiensis, Regalis Monacensis, Regalis Bruxellensis, Musei Britannici; Capitulares Coloniensis, Veronensis, Lucensis, Mutinensis; Vniuersitatum Wirceburgensis, nostrae Bodleiana; collegii in Vniuersitate nostra Orielensis; coenobii Einsiedlensis; publicae Ambrosiana Mediolani, Casanatensis Romae, Laurentiana Florentiae, Bernensis, Sangallensis; priuata principis Barberini Romae: quarum omnium bibliothecariis (praecipue autem reuerendo patri Francisco Ehrle, bibliothecae Vaticanae primo custodi, et reuerendissimis uiris Capituli Coloniensis praeposito ac bibliothecario) gratias et ago et habeo quam maximas. codices bibliothecae Caesareae Vindobonensis tres, Capitularis Coloniensis quinque, coenobii S. Pauli apud Carinthios duo, in meum usum humanissime commodati, ad bibliothecam Bodleianam transmissi sunt. Atrebatensis, quem solum ipse nondum uidi, collationem curis beneuolis acceptam refero.

Qui operam consilium auctoritatem mihi suppeditauerunt, sicut longum est omnes recensere, ita non sunt praetermittendi W. M. Ramsay professor olim Oxoniensis nunc Aberdonensis, A. E. Cowley nullius linguae orientalis non peritus, H. N. Bate et Chr. Cookson collegae mei, denique A. H. Cruickshank, amicorum amicissimus, scholae Wintoniensis ex hypodidascalis: utinam eorum spei res non plane impar sit. Typographei Clarendoniani Delegati opes, artifices opem large et adsidue impenderunt, quo liber prodeat dignus materia sua, dignus Vniuersitate nostra.

*In festo S. Luciae,*
*Idibus Decembribus, Anno Salutis* MDCCCXCVIII

# INDEX SIGLORVM

## IN HOC FASCICVLO ADHIBITORVM

### I CODICES

Maassen = Fr. Maassen *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* Gratz 1871

Jaffé-Wattenbach = Ph. Jaffé et G. Wattenbach *Ecclesiae metropolitanae Coloniensis codices manuscripti* Berolini 1874

Stevenson = H. Stevenson et Io. B. de Rossi *Codices Palatini Latini Bibliothecae Vaticanae* Romae 1886

Duchesne = L. Duchesne *Le Liber Pontificalis: Texte Introduction et Commentaire* Parisiis 1886

Mommsen = Th. Mommsen *Gesta Pontificum Romanorum: Libri Pontificalis pars prior* Berolini 1898

A Codex Albigensis (olim bibliothecae capitularis) 2: saec. ix *Catalogue général des Manuscrits des Bibliothèques publiques des Départements* I (Parisiis 1849) p 481: Maassen p 592: Duchesne p xv

B Codex Bobiensis nunc Mediolanensis bibliothecae Ambrosianae S 33 sup.: saec. ix exeunt. . . . . . . . . . . Maassen p 471

C Codex Corbeiensis postea Sangermanensis nunc Parisinus lat. 12097 (uide etiam *c* et C-Ruf): saec. vi . . . Maassen p 556: Duchesne p xiv

D Codex Diessensis nunc Monacensis lat. 5508 (uide etiam **b**): saec. ix . Maassen p 624

E Codex Enipontanus (castelli quod uocatur Ambras) nunc Vindobonensis 411: saec. ix–x . . . . . . . . . . . Maassen p 668

F Codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus lat. 1451 (uide **F**, **F**-Dam): saec. viii exeunt. uel ix . . . . Maassen p 613: Duchesne p xlix (et tabula i ad finem tom I): Mommsen p lxx

G Codex sylloges 'systematicae' quae uocatur S. Germani de Pratis unicus Parisinus lat. 12444: saec. ix . . . . . . . . Maassen p 836

I Codex Ingilrami episcopi Teatini nunc Vaticanus Reginae Christinae 1997: saec. ix . . . . . . . . . Maassen p 526: Duchesne p xv

J Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus e Mus. 100 101 102: saec. vii . . . . . . . . . . . . Maassen p 533

K Codex Coloniensis bibliothecae capitularis ccxii (cf Jo-K): saec. vii Maassen p 574: Jaffé-Wattenbach p 93: Duchesne p xv

L Codex Laureshamensis nunc Vaticanus Palatinus 574: saec. ix Maassen p 585: Stevenson p 184

M Codex Moguntiensis nunc Vaticanus Palatinus 577: saec. ix (fortasse ix ineunt.) . . . . . . . . Maassen p 425: Stevenson p 191

MT Codex Mutinensis bibliothecae capitularis Ord. I Num. 12: saec. vii–viii Maassen p 796: Duchesne p cxcvi: Mommsen p xciii

S Codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios xxv $\frac{a}{7}$ (uide **S**, **S**-Dam): saec. vii–viii . . . . . . Maassen p 504

T Codex Tolosanus 364 (I 63): saec. viii–ix . . . . . . *Catalogue général des Manuscrits des Bibliothèques publiques des Départements* VII (Parisiis 1885) p 203: Maassen p 592

U Codex Veronensis bibliothecae capitularis lxi (59): saec. vii–viii . Maassen p 646

V Codex Veronensis bibliothecae capitularis lix (57): saec. vi–vii . Maassen p 761: uide etiam quae disputaui in ephemeride *The Guardian* Dec. 11, A.D. 1895, p 1921

W Codex Wirceburgensis bibliothecae olim capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146 (uide etiam **M**): saec. ix . . . . . . . Maassen p 551

X Codex fortasse Treuirensis nunc Parisinus lat. 3836 (uide **S**, **S**-Dam): saec. viii . . . . . . . . . . . . Maassen p 504

Y Codex Coloniensis bibliothecae capitularis ccxiii (uide etiam **S**): saec. vii–viii Maassen p 504: Jaffé-Wattenbach p 95

Z Codex Lucensis bibliothecae capitularis 490 (uide etiam **S**, Ruf-Z): saec. viii exeunt. . . . . . Maassen p 504: Duchesne p clxiv (et tabulae ii iii ad finem tom I): Mommsen p lxxiv (et tabulae i ii iii ad finem tom I)

Γ Codex coenobii S. Galli 682 (uide **Q**): saec. ix . . . . . Maassen p 16

Δ Codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis 205 (uide **Q**): saec. ix . Maassen p 16

*F* Codex Frisingensis nunc Monacensis lat. 6243 (uide etiam **M**): saec. ix ineunt. . . . . . . . . . . . . . Maassen p 476

Θ Codex Theodosii diaconi Veronensis bibliothecae capitularis lx (58)= Romanus Casanatensis A III 24 (uide etiam $\theta$): saec. vii . . Maassen p 546: uide quae fusius disputaui in ephemeride *The Guardian* Dec. 11, A.D. 1895, p 1921

O Codex (sylloges dictae Paschasii Quesnel, uide **Q**) coenobii Eremitarum Einsiedlensis 191: saec. viii–ix . . . . . . . . Maassen p 487

Σ Codicum eiusdem sylloges Parisinorum lat. 1454 (olim Guill. Sacheri) et 3842 A consensus: saec. ix–x . . . . . . . . Maassen p 487

$\Sigma_2$ Ea quae in Σ eidem syllogae praeposita sunt . . . . . . Maassen p 487

Υ Codex eiusdem sylloges Vindobonensis 2141 (uide etiam **M**): saec. ix ineunt. Maassen p 487

Φ Codex eiusdem sylloges Vindobonensis 2147 (uide etiam $\phi$): saec. x–xi . Maassen p 488

Ψ Codex eiusdem sylloges S. Vedasti nunc Atrebatensis 644: saec. ix . . Duchesne p xiv

Ω Codex eiusdem sylloges Oxoniensis collegii Orielensis xlii: saec. xii . Masssen p 490

*a* Codex (sylloges Dionysii Exigui) Andegauensis nunc Parisinus lat. 3837: saec. ix ineunt. . . . . . . . . . . Maassen p 427

*bb* Codex Bruxellensis burgund. 8780-8793 (uide etiam **b**): saec. ix . Maassen p 636

*bh* Codex Musei Britannici Harleianus 3030 (uide etiam **b**): saec. ix *Catalogue of Ancient Manuscripts in the British Museum, II: Latin* (Londini 1884) p 88

*bi* Codex Bigotianus nunc Parisinus lat. 2796 (uide etiam **b**): saec. ix . Maassen p 611

*c* Codicis Corbeiensis (uide C) index patrum Nicaenorum (cum symbolo Nicaeno) alter: saec. vi . . . . . . . . . Maassen p 562

*f* Codex Engolismensis nunc Vaticanus Reginae 1127 (uide **F**, **F**-Dam): saec. ix . . . . . . . . . Duchesne p l: Mommsen p lxx

*h* Codex sylloges Hispanae epitomatae Vaticanus 5751: saec. x . . Maassen p 646

*j* Codex (sylloges Dionysii Exigui) Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus e Mus. 103: saec. x . . . . . . Maassen p 427

*m* Codex eiusdem sylloges Parisinus lat. 1536: saec. x . . . . Maassen p 427

*n* Codex eiusdem sylloges Parisinus lat. 3845: saec. x . . . . Maassen p 427

*p* Codex Vaticanus Palatinus 485: saec. ix . . . . . . Stevenson p 155

*u* Codex sylloges dictae Vaticanae (uide **v**) Barberinus xiv 52: saec. ix–x Maassen p 513

*v* Codex eiusdem sylloges Vaticanus 1342: saec. ix–x . . . . Maassen p 512

*w* Codex eiusdem sylloges Florentinus Laurentianus bibl. aedil. eccl. 82: saec. x Maassen p 513

*a* Codex sylloges Dionysiano-Hadrianeae (eius scilicet quam anno 774 ad Carolum magnum misit Hadrianus papa: uide **H**) Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios 6 (34): saec. ix ineunt.

*γ* Codex eiusdem sylloges S. Germani de Pratis nunc Parisinus lat. 11710: scriptus anno 805 . . . . . . . . . . . Maassen p 441

*δ* Codex eiusdem sylloges Bernensis 89: saec. viii–ix . . . . Maassen p 441

*ζ* Codex eiusdem sylloges Wirceburgensis bibliothecae olim capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 3: saec. viii–ix

*θ* Codicis Theodosii diaconi Veronensis bibl. capit. lx (58) manus posterior (uide Θ): saec. xii . . . . . . . . . . Maassen p 547

*κ* Codex sylloges Dionysiano-Hadrianeae (uide **H**) Coloniensis bibliothecae capitularis cxvi: saec. ix ineunt. . Maassen p 441: Jaffé-Wattenbach p 47

*λ* Codex eiusdem sylloges Coloniensis bibliothecae capitularis cxv: saec. ix ineunt. . . . . . . . . Maassen p 441: Jaffé-Wattenbach p 46

*μ* Codex (eiusdem sylloges, sed de additamentis tantum ipsi syllogae alienis a nobis adhibetur) ecclesiae fortasse S. Martini cuiusdam nunc Parisinus lat. 3838: saec. x . . . . . . . Maassen pp 28 443 914

*φ* Codicis Vindobonensis 2147 (uide Φ) manus altera: saec. xi . . Maassen p 488

And-col Codex (sylloges Andegauensis 'systematicae') Coloniensis bibliothecae capitularis xci: saec. viii . . Maassen p 821: Jaffé-Wattenbach p 34

C-Ruf Codicis Corbeiensis (Paris. lat. 12097, uide C) symbolum Nicaenum e Rufino descriptum: saec. vi . . . . . . . . Maassen p 570

Cr-ed Cresconii Breuiarium Canonicum (seu potius Concordia Canonum) editum a Chr. Justel *Bibliotheca Iuris canonici ueteris* (Lutetiae, A.D. 1661) tom I app. p xxxiii = Migne *Patr. Lat.* lxxxviii p 829: uide **Cr** Maassen p 807

Cr-wirc *uel* Cr-w Codex Cresconii Wirceburgensis nunc Oxoniensis Bodleianus laud. misc. 436 (uide **Cr**): saec. ix ineunt. . . . . . Maassen p 806

Jo-K Codicis Coloniensis (uide K) epistula Ioannis papae ad Caesarium Arelatensem data: saec. vii . . . . . . Maassen pp 297 582

Pasch Paschasinus legatus Romanus apud actionem xvi concilii Chalcedonensis (Mansi vii 443: Labbe-Coleti iv 1747), testibus
(1) Rustici sylloge, cuius codices Vaticanos Parisinum Montispessulanum Veronensem enumerat . . . . Maassen p 745
(2) codicibus Parisino lat. 16832 saec. ix et (olim Parisino S. Germani nunc) Vaticano Reginae 1045 saec. x, uide Maassen p 739

Ruf-E Rufini *Historiae Ecclesiasticae* codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis 346 (uide **Ruf**): saec. viii

Ruf-P Eiusdem codex Vaticanus Palatinus 822 (uide **Ruf**): saec. ix . Stevenson p 288

Ruf-Z Eiusdem codex Lucensis 490 (uide Z et **Ruf**): saec. viii exeunt. . . Duchesne p clxv: Mommsen p lxxiv

Ruf-ed Eiusdem editio nouissima curante Petro Cacciari, Romae A.D. 1740

Sp-ed *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* edente F. A. Gonzalez, Matriti A.D. 1808. Ex ista editione laudati sunt codices hi:

*aem* codex Aemilianensis nunc Escurialenis I D 1: saec. x exeunt. Gonzalez (p xiii): Maassen p 668

*alv* codex Alueldensis nunc Escurialensis I D 2: saec. x exeunt. Gonzalez (p xi): Maassen p 667

*esc* codex Escurialensis I E 12: saec. x–xi . Gonzalez (p xv): Maassen p 668

*ger* codex Gerundensis bibliothecae capitularis: saec. xi Gonzalez (p xvi): Maassen p 670

*mat* codex Matritensis bibliothecae publicae P 21: saec. x–xi Gonzalez (p xv): Maassen p 669

*tol 1* codex Toletanus bibliothecae capitularis xv 16: saec. xi Gonzalez (p xiv): Maassen p 669

*tol 2* codex Toletanus bibliothecae capitularis xv 17: saec. xi Gonzalez (p xv): Maassen p 669

*urg* codex Vrgelitanus bibliothecae capitularis: saec. x–xi Gonzalez (p xvi): Maassen p 669

*catt* codicum duorum Catalanorum, Vrgelitani et Gerundensis, consensus

*toll* codicum duorum Toletanorum consensus

**F** Codicum F *f* consensus

**F**-Dam Symbolum Nicaenum a Damaso papa adlegatum, teste **F**

**H** Codicum Dionysiano-Hadrianeorum consensus; adducuntur ad canones apostolorum α γ δ κ λ W, ad nomina episcoporum Nicaenorum α γ δ ζ λ *catt-ed*, ad canones Nicaenos α γ δ ζ κ λ

**M** Codicum familiae a Fr. Maassen primum adhibitae consensus: scilicet ad canones Caeciliano interprete Nicaenos ϝ Υ W, ad eosdem Isidoro interprete ϝ W

**Q** Codicum sylloges dictae Paschasii Quesnel consensus: scilicet ad nomina episcoporum Nicaenorum Σ Υ Ψ (post No 40) Ω, ad canones Isidoro interprete Nicaenos Γ Δ Ο (inde a canone xviii [=xiii]) Σ Υ Φ Ψ Ω

**S** Codicum sylloges dictae Sanblasianae consensus, scilicet ad nomina episcoporum Nicaenorum S X Y, ad canones Isidoro interprete Nicaenos S X Y Z

**S**-Dam Symbolum Nicaenum a Damaso papa adlegatum, teste **S**

**T** Codicum A T (Albigensis et Tolosani) consensus

**b** Codicum consensus (ad titulos canonum apostolorum) *bh bi*, uel (ad canones apostolorum i–xxxi) *bb bh bi*, uel (ad canones apostolorum xxxii–xlviiii) *bb bi* D

**v** Codicum sylloges dictae Vaticanae consensus: scilicet ad canones apostolorum et nomina episcoporum Nicaenorum *u w*, ad canones interpretationis priscae Nicaenos *u v w*

**Cr** Codicis Cr-wirc (Cr-w) cum Cr-ed consensus

**Ruf** Codicum Ruf-E Ruf-P Ruf-Z (et ad symbolum Nicaenum C-Ruf) cum Ruf-ed consensus

**Sp** Codicum E ϕ cum Sp-ed consensus

## II

## COMPENDIA IN APPARATV CRITICO ADHIBITA

| | | | |
|---|---|---|---|
| *Gr* | *Graecus textus* | *cet om* | *ceteris omissis* |
| *om* | *omittit* uel *omittunt* | *ex sil* | *ex silentio* |
| *praem* | *praemittit* uel *praemittunt* | *in ras* (*sub ras*) | *in rasura* (*sub rasura*) |
| *tr* | *transponit* uel *transponunt* | *m contemp* | *manus scribae contemporanei* |
| *homoeot homoeotel* | *homoeoteleuton* | *corr m p* | *correxit manus prima* |

\+ *addit* uel *addunt*

§ *incipit* (in margine tantum adhibetur)

¶ *desinit* (in margine tantum adhibetur)

| finis lineae: *e.g.* p 120 col *a* in notulis ce | ris significat litteras c e ad finem lineae, r i s ad initium sequentis inueniri

† † significatur ea quae inter obelos ponuntur ita in codicibus esse corrupta ut uera lectio uix inueniri possit

* (1) codici superpositum, *e.g.* Y*=manus prima codicis Y ($Y^2$ manus secunda, &c)

(2) alibi in notulis=litterae quae legi non possunt; ita ut asterisco uni unius litterae spatium respondeat, duobus duarum, &c: *e.g.* p 12 col *b*, + * * * M̅ significat tres ut uidetur litteras (uel consulto deletas uel quouismodo attritas) inter q u i et p o p u l o iam legi non posse

Quae in textu characteribus italicis (scilicet inclinatis) imprimuntur, ea nullam quoad codices auctoritatem habent: quae in apparatu critico, litteras uel uoces repraesentant siue secundis codicis scribae curis seu correctoris alicuius manu in rasura scriptas ita ut primae lectionis uestigia deleantur

# ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

*p* 1 *col a*: *ad codicis* Z *notitiam adde* [fol. 214 *a*
*col a ad fin*: *adde* Istam interpretationem primus edidi
*col b* (*et p* 2 *col b*). *Nimis audacter de codd* M B *disserui: tertiam enim Dionysii interpretationem notam fecit nobis praefatio sola in unico codice Nouarensi* xxx (66) *tradita* (*uide Maassen p* 964), *ubi diserte testatur auctor noster* 'canones autem qui dicuntur apostolorum et Serdicensis concilii atque Africanae prouinciae quos non admisit uniuersitas, ego quoque in hoc opere praetermisi.' *tamen uel ipsum Dionysium uel posteriorem quendam interpretationem secundam ad graecum exemplar emendauisse, textum ita emendatum codices* M B *nobis seruare, nemo non confitebitur.*
*col b ad fin*: *adde* Ediderunt primi Jacobus Merlin *Concilia* (Parisiis A. D. 1524 apud Galliot du Pré) tom II fol ii *a* (sed secundum pseudo-Isidori formam) et Ioannes Wendelstinus *Canones Apostolorum: Veterum Conciliorum Constitutiones: Decreta Pontificum Antiquiora* (Moguntiae A.D. 1525 in aedibus Ioan. Schoeffer) fol. 2 *b*: e recentioribus nominare licet Christophorum Justel *Bibliotheca Iuris Canonici Veteris* (Lutetiae A.D. 1661) I 102 112 (=Migne *P. L.* lxvii 141), Labbe-Coleti *Concilia* tom I (Venetiis A. D. 1728) p 45, Mansi *Concilia* tom I (Florentiae A. D. 1759) p 49; et (e cod M) Zaccaria *Dissertazioni . . a storia ecclesiastica appartenenti* (Romae A.D. 1780) II 77

*p* 5 *col a in not ad tit* XXVII: *pro* '*p* 6 *col* b', '*p* 23 *col* b' *lege* '*p* 6 *col b*', '*p* 23 *col b*'

*p* 11 *col a in not ad can* VI *l* 3: *pro* ἐκβάλλῃ *lege* ἐκβάλῃ *cum codd Patmensibus* POB′ POΓ′

*p* 19 *col a can* XXVII *ll* 8–11, *col b can* XXVIII *ll* 8–11: *nouies utrobique pro* U *lege* V

*p* 20 *col a in not ad can* XXVIIII *l* 6: *pro* ἀπὸ ἐμοῦ Πέτρου *habent codd Patmenses* ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου

*p* 23 *col a can* XXXIII *l* 7, *col b can* XXXIIII *l* 7: *adde* 'minusne' scripsi certissimis codicum indiciis fretus; in Forcellini-De Vit non habetur 'minusne,' sed cum uiderem sub uoce 'minusue' e Cassiodoro (Dionysii nostri aequali) adlegata esse tria loca, et inuenturum me conieci et inueni editionem Cassiodori a Th. Mommsen curatam 'minus ne' ter praebere (*Variarum* IIII xxxii 3 V vii 3 XII viii 3). qui in ea editione indicem rerum et uerborum composuit, L. Traube, 'minus ne' idem scripsit ualere atque 'excepto quod' 'praeterquam quod'; inconsulte, ut puto, Dionysius enim noster hac uoce graecum uertit εἰ δὲ μή γε (='sin minus' 'si quo minus')

*p* 24 *col b in not ad can* XXXVI *tit*: *pro* ice *lege* licet

*p* 25 *col a can* XXXVII *l* 6: *pro* pentecosten *lege* pentecostes *cum* K (Z) *a* et Dion II*; *uide can Nic* XX *p* 139

*p* 29 *col a can* XL *l* 15, *col b can* XLI *l* 15 (*cf p* 10 *col a, in not ad can* V *l* 3) de altario: *adde* uide Rönsch *Itala und Vulgata* p 259

*p* 30 *col a can* XLV *l* 3: *pro* QUAE *lege* QVAE

*p* 32 *col a can* XLVIIII *ll* 7 10, *col b can* L *ll* 7 10: *pro* EUNTES *et* SPIRITUS *lege* EVNTES *et* SPIRITVS
*col b in not ad colophona*: *pro* REGULAE *lege* REGVLAE

*p* 33 *Addenda ad p* 19 *can* XXVII (XXVIII) *l* 8: *auctori nostro proximus omnium accedit S. Irenaei interpres* Haer. III xvi 9 'Qui cum uapularet non repercutiebat, qui cum pateretur non est minitatus, et cum tyrannidem pateretur rogabat Patrem ut ignosceret his qui se crucifixerant': *sed incertum quae aut quanta de S. Petro hauserit*
*ibidem*: *pro* clausulum *lege* clausulam

*p* 35 *col a ad notitiam codicis* C: *pro* 'fol. 62 *a*' *lege* 'fol. 62 *b*'
*col a ad notitiam codicis bh*: *pro* Nos *lege* Nomina
*col b ad notitiam codicis* Υ: *post* saec. ix *adde* uel ix ineunt.
*ad fin*: *adde* Nomina patrum Nicaenorum edidit Io. Wendelstinus *op cit* fol. A iii *b* e codd forsan tribus quorum unus nostrae col *I* alter col *III* patrocinabatur. ediderunt etiam (1) Chr. Justel *op cit* I 286 e cod J (uide nostram col *III*), quem secuti sunt fratres Ballerini *S. Leonis Magni Opera* III (Venetiis A. D. 1757) 503 (=Migne *Patr. Lat.* lvi 766) ratione habita codicum nostrorum V (col *II*) *v* (cf col *III*) praeter Vallicell. A 5 (cf col *I*): (2) Quesnel *S. Leonis Magni Opera* (Lutetiae A. D. 1675) II 14 e codd Ω et Σ (col *IIII*), quem secuti sunt iidem Ballerini *op cit* III 30 (=Migne *P. L.* lvi 374), ratione habita codicum I et Υ (hunc esse codicem 'Vindeb.' patet ex adnotatione ad [No 94] Narcissus de irenopoli): (3) Gonzalez *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* (Matriti A. D. 1808) p 8 e codd *urg* et *ger*, item p 13 e codd *toll*, quae mutuatus sum col *I* et col *V*: (4) Gelzer Hilgenfeld et Cuntz *Patrum Nicaenorum nomina latine* etc (Lipsiae A. D. 1898); α (=col *I* editionis nostrae) e codd Vat. Reg. 1021 1043 Ottob. 312 Sessor. lxiii Vallicell. A 5, necnon e Gonzalez quem praecipue (sed temere) secuti sunt; β (=coll *II III*) e codd nostris V C *bb* (qui codex quoad nomina episcoporum alias adhibendus erat) X F J *u v* praeter Paris. lat. 1455; γ (=col *IIII*) e codd *f* I Γ Σ Φ; δ (= col *V*) e codd K *c* et Gonzalez

*p* 37 *col IIII*: *de aliis codicibus* Γ Δ Φ *uide p* 96 *sub titulo* Supplenda
*col IIII l* 3: *pro* '*p* 102' *lege* '*p* 106'
*col IIII l* 29 *pro* '*praem* similiter et.' *lege* '*praem* similiter et Θ'
*col IIII l* 39: *de codd f* W *uide amplius p* 96 *sub titulo* Supplenda
*col V*: *de alio codice Parisino* lat. 3838 (μ) *uide p* 96 *sub titulo* Supplenda *et pp* 97 98

*p* 39 *col V* Potamon: *adde* '*om toll-ed*'

*p* 43 *col III* taucitanensisl ybiensis: *lege* taucitanensis lybiensis

*p* 84 *col II post* Africae: *lege* '*tr post No* 207 C *bh*'

*p* 94 II a. Index copticus: *uide Gelzer Hilgenfeld et Cuntz* op cit *pp* xxi 77

*p* 95 b. Index syriacus: *ibidem pp* xxii 95
c. Index Theodori lectoris: *ibidem pp* xviii 59

# CANONES APOSTOLORVM

## I.

### SECVNDVM INTERPRETATIONEM DIONYSII EXIGVI PRIMAM

K **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 1 *b*

L **Codex Laureshamensis nunc Vatic. Palat.** 574: saec. ix [fol. 99 *b*

M **Codex Moguntiensis nunc Vatic. Palat.** 577: saec. ix (fortasse ix ineunt.) [fol. 12 *a*

Y **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 2 *b*

Z **Codex Lucensis** Bibl. Capit. 490: saec. viii–ix

**F** **Consensus codicum F Fossatensis (S. Mauri) nunc Paris.** lat. 1451: saec. ix [fol. 60 *b*]: et *f* **Engolismensis nunc Vatic. Reginae** 1127: saec. ix [fol. 77 *b*

*a* **Codex Andegauensis nunc Paris.** lat. 3837: saec. ix ineunt. [fol. 11 *a*

*bb* **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793: saec. ix [fol. 40 *b*

*bh* **Codex Brit. Mus. Harleianus** 3030 (inde a tit. xi usque ad can. xl; sed post can. xxxi multa legi non possunt): saec. ix [fol. 231 *a*

*bi* **Codex Bigotianus nunc Paris.** lat. 2796: saec. ix [fol. 109 *b*

D **Codex Diessensis nunc Monac.** lat. 5508 (inde a can. xxxii): saec. ix [fol. 1 *a*

**b** **Codicum** *bh bi* (tit.), *bb bh bi* (usque ad can. xxxi), **uel** *bb bi* D (inde a can. xxxii) **consensus.**

**G** **Collectio 'systematica' S. Germani de Pratis, nunc Paris.** lat. 12444: adducit canones iiii, v (in unum redactos), viii (quem 'vii' titulat), xxiii ('xxii'?) xxv, xxvi (in unum redactos sub titulo 'xxiii'), xxviii (sub titulo 'xxv'), xxxiii ('xxx'), xxxv ('xxii' sc. 'xxxii'), xxxvi ('xxiii' sc. 'xxxiii'), xxxviiii ('xxxvi'), xli ('xxxviiii'), xlvi ('xliiii'), xlviii ('xlvi'), xlviiii ('xlvii'): saec. ix ineunt.

*De numeris canonum nota codicem bb cum* G *consentire: quippe qui in unum redigat canones* iiii v ('iiii'), xv xvi ('xiiii'), xxv xxvi ('xxiii'), *in duos diuidat* xl ('xxxvii, xxxviii'), *ita ut in totum canones* xlvii *fiant: contra codex* Y *titulos habet tantum* xlviii (*omittit enim* xv, *diuidit in duos* xl, *in unum coniungit* xlv xlvi), *canones autem* li, *diuiduntur enim* xxvi *cum Dion* II *et* xl *cf bb*

*Quod ad orthographiam spectat, contuli codices tres Rhenanos* (K M Y) *unum Italicum* (Z)

## II (III).

### SECVNDVM INTERPRETATIONEM DIONYSII EXIGVI ALTERAM

Θ **Codex Casanatensis (Romae)** A III 24= **Veron.** Bibl. Capit. lx (58): saec. vii [fol. 1 *a*

*j* **Codex Justelli nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 103: saec. x [fol. 9 *a*

*p* **Codex Vaticanus Palatinus** 485: saec. ix [fol. 68 *a*

**v** **Consensus codicum Barberin.** xiv 52 saec. ix–x (*u*; fol. 4 *a*) et **Laurent.** bibl. aedil. eccl. 82 saec. x (*w*; fol. 5 *a*)

**H** **Consensus codicum collectionis a Papa Hadriano ad Carolum Magnum anno 774 missae:**

*a* **codex Augiae ut uidetur scriptus nunc Sanblasianus** 6 (34) **coenobii S. Pauli apud Carinthios:** saec. ix ineunt. [fol. 2 *a*

γ **codex S. Germani de Pratis, nunc Paris.** lat. 11710: scriptus anno 805 [fol. 12 *b*

δ **codex Bernensis** 89: saec. viii–ix [fol. 31 *a*

κ **codex Coloniensis** Bibl. Capit. cxvi: saec. ix ineunt. [fol. 1 *b*

λ **codex Coloniensis** Bibl. Capit. cxv: scriptus ante annum 819 [fol. 19 *b*

W **codex Wirceburgensis** (olim Bibl. Capit.) Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 18 *a*

**Cr** **Cresconii Breuiarium Canonicum, consentientibus textu a Justello impresso et codice qui infra:**

Cr-wirc **Cresconii Breuiarii codex Wirceburgensis nunc Bodleianus** laud. misc. 436, saec. ix ineunt.

Cr-ed **Cresconii editio Justelliana** (Bibliotheca Iuris Canonici Veteris, 1661, I app. p. xxxiii, Migne P. L. lxxxviii, p. 829)

Jo-K Canones xxv, xxviiii, a Joanne Papa adducti, teste codice Coloniensi ccxii (K) [fol. 127 *b*

### SECVNDVM INTERPRETATIONEM DIONYSII EXIGVI TERTIAM

M̄T **Codex Mutinensis** Bibl. Capit. Ord. I Num. 12: saec. vii–viii [fol. 1 *a*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** Bibl. Ambros. S. 33 sup.: saec. ix ex. [fol. 27 *b*

*De re orthographica contuli codd* Θ M̄T, *utrumque Italicum*

**Interpretatio Dionysii prima.**

INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM

I De ordinatione episcopi.

II De ordinatione presbiteri diaconis et ceterorum.

III Nihil aliud in sacrificio praeter quod Dominus statuit offerendum.

IIII Quae species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem debeant exhiberi.

V Quod ea quae in ecclesiis offerri non possunt ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

VI Vt episcopus aut presbiter uxorem suam quam debet caste regere non relinquat.

---

*Titulos omittunt* Z *bb*, *diuerse reddit* **F** *uid Appendicem p* 34: *codex a*, *quum interpretationem Dionysii secundam quoad cetera concilia praebeat*, *ita hic quoque titulos et in indice* (*a* 1°) *et cum textu* (*a* 2°) *duplices reddit: unde ea solum notanda iudicaui quae in utroque loco inueni*

K L M Y **F** *a* *bi* INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM M *f bi*: INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM Y INCP CAPITVLA CANONVM SANCTORVM APOSTOLORVM K L INCIPIT CANÑ APOSTOLORVM F INCIPIVNT TITVLI
¶ **F** CANONVM APOSTOLORUM NVMERO L *a*

II **presbiteri**: praespyterii Y prbm et K presbiterorum L **diaconis et ceterorum**: et diac̄ *a* **diaconis**: diac̄ *a bi* diac̄m K diaconū L

III in sacrificium *bi*

IIII **ad sacrificium**: sacrificia Y ad sacrificandum K L **sed ad benedictionem**: *om bi* debent Y debeat K L exhibere L *bi*

V **Quod**: ut K L domum Y **a**: *om* Y

VI castam *bi*

---

K M Y I epīs Y
II presb M praespyt. Y citerorum K ceterum Y
IIII symplicem K exhibere L exibere *bi*
V aecclesiis M ecclesis Y offeri M offerre *bi* domus K L dom' *bi*
VI prbr K praesbiter M praesbyter Y debit K regire K

**Interpretationes Dionysii secunda et tertia.**

INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM

I De ordinatione episcopi.

II De ordinatione presbiteri diaconi et ceterorum.

III Nihil aliud in sacrificio preter quod Dominus statuit offerendum.

IIII Que species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem debeant exiberi.

V Quod ea que in ecclesiis offerri non possunt ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

VI Vt episcopus aut presbiter uxorem suam quam debet caste regere non relinquat.

---

*Interpretationes Dionysii secunda et tertia* (*si recte iudicaui illam in codd* Θ *j p* **v** **H Cr** *inueniri*, *hanc in* ΜΤΒ, *qua de re uide prolegomena mea*) *in perpaucis tantum locis dissentiunt. quae autem interpretatio tertia de Graeco fonte addidit*, *ea in textu ponuntur sed uncinis quadratis includuntur: uid tit* x *cann* vi x xli xlvi

*Titulorum indicem omittunt codd* ΜΤ *p* κ

INCIPIVNT: *praem* IN NOMINE DEI λ Θ *j* **v** *a* γ δ λ

INCIPIT BREVIARIVS AD INQVIRENDVM SENTENTIAS INFRA CANONVM APOSTOLORVM γ W B

CAPITVLA: SCI Θ CAPITVLARES B TITVLI *j* λ

I episcoporum Θ

II **presbiteri . . et**: prb̄trorum et diaconorum uel γ **ceterorum**: + clericorum *a*

III ut nihil γ sacrificium Θ *w* **offerendum**: + hoc est panis uinum et aquam γ

IIII **sacrificium**: + offerendum γ exhibere δλ

V *tr* non possunt offerri Θ ad domo λ deferatur δ*

---

II presbyteri Θ Θ
IIII quae Θ
V offerre *u w** domus *j*
VI presbyter Θ

I.

VII Vt sacerdotes et ministri altaris saecularibus curis absteneant.

VIII Quo tempore pascha celebretur.

VIIII Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

X Quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debeant.

XI Quod cum excommunicatis non sit orandum.

XII Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

XIII Vt nullus fidelium praeter commendaticias suscipiatur epistulas.

XIIII Vt ab episcopis aliena parrocia minime peruadatur.

XV Vt clerici proprias ecclesias non relinquant.

XVI Vt episcopus qui clericos alterius susceperit communione priuetur.

---

VII **et**: aut L Y *a*
VIIII debent Y
X debent Y
§ *bh* XI *Incipit hinc cod bh* excommunicandis L excommunicatis clericis Y
XII cum condemnatis K L
XIII **praeter**: sine *a* commendaticiis *a* 1° *bi*bh* epistola *bh* epistolis *a* 1°
XIIII ut episcopi alienam parochiam minime peruadant *a* peruadantur (? preuadantur *bh**) *bh*
XV *Titulum hunc om* Y (*uide titt* xl xlv) **Vt**: et M derelinquant K
XVI **Vt episcopus**: *om* L clericum *bi* **alterius**: alienos K L *a* **susceperit**: suscipi ** Y

---

VII abstineant M
VIII caelebretur M
VIIII caelebrata M commonicare Y
X fidelis L Y aecclesiam M (*et tit* xv)
XI excumunicatis K
XIII commendacias M commendicias Y
XIIII parroecia Y paroecia *uel* paroetia M
XVI clericus K *bh* alterios Y pribetur Y

II (III).

VII Vt sacerdotes et ministri altaris secularibus curis abstineant.

VIII Quo tempore pascha celebretur.

VIIII Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

X Quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debeant. [si quis post euangelium foris exierit, conuenit communione priuari.]

XI Quod cum excommunicatis non sit orandum.

XII Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

XIII Vt nullus fidelium preter commendaticias suscipiatur epistulas.

XIIII Vt ab episcopis aliena paroecia minime peruadatur.

XV Vt clerici proprias ecclesias non relinquant.

XVI Vt episcopus qui clericos alterius susceperit communione priuetur.

---

VII a secularibus *w a* δ W se abstineant γδ Θ *j* v *a* γ δ λ W B
VIII paschae γ
VIIII *Incipiunt hinc folia Casanatensia codicis* Θ debent *j* **communicare**: + et si non feceri*t communione priuetur γ
X **ecclesiam**: + audientes scripturas B **debeant**: debebunt Θ; + et perseuerare in oratione γ **si quis** *usque ad* **privari** B: *om cett uid can* x *p* 12 *inf*
XI orando W
XIII preter commendaticiis Θ praeter commendadiatiis epistol suscipiatur γ
XIIII **ab**: *om* δλ
XV clericis Θ proprius γ
XVI clericum W

---

VII altarisecularibus Θ curi Θ Θ
VIII tenpore Θ [ce]lebretur Θ
VIIII ministra altaris Θ
X laci Θ*
XII sit: si Θ*
XIII susciatur Θ
XIIII eps Θ B δ parochia Θ

I.

XVII Quod bigami non admittantur ad clerum.

XVIII Quod his qui uiduam uel eiectam aut meretricem acciperit non admittatur ad clerum.

XVIIII Qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.

XX Clericum fideiussorem esse non posse.

XXI Quod hii qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.

XXII Vt his qui se eunuchizauit clericus non fiat.

XXIII Vt clericus qui se eunuchizauit abiciatur a clero.

XXIIII Vt laicus qui se eunuchizauit tribus annis communione priuetur.

II (III).

XVII Quod bigami non admittantur ad clerum.

XVIII Quod his qui uiduam uel eiectam aut meretricem acceperit non admittatur ad clerum.

XVIIII Qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.

XX Clericum fideiussorem esse non posse.

XXI Quod hi qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.

XXII Vt his qui se eunuchizauit clericus non fiat.

XXIII Vt clericus qui se eunuchizauit abiciatur a clero.

XXIIII Vt laicus qui se eunuchizauit tribus annis communione priuetur.

---

K L M Y *a* *bh li*

XVII digami K **b** decami L

XVIII **his** : ei K hii L **eiectam** : iectam M Y **admittatur** : accedat (accidat *bh*) **b**

XVIIII Qui duas sorores nupserit (*cet om*) *a* **sorores** : uxores L admittantur K[2]

XX **esse non posse** : non esse *a*

XXI De hiis qui non sponte eunucizati sunt (*cet om*) *a* Quid hi M **ad** : in *bi*

XXII De eo qui se eunucizat (*cet om*) *a* **clericus non fiat** : abicitur a clero (*cf tit seq*) Y

XXIII De clerico qui se eunucizat (*cet om*) *a* eunuchizauerit K abicitur Y ad clero *bh*

XXIIII **Vt laicus** : De laico *a* **se** : semetipsum *bi*

XVIII *tr* aut eiectam uel *γ* eiecta' *in ras* Θ **meretricem** : + aut ancillam uel aliquam expectaculis publicis *γ* admittantur Θ B* *w**

XVIIII **non** : nec *γ* admittantur Θ B*

XX ut clericus fideiussor esse non possit *γ*

XXI hii **H**

XXII eunuchizauerit *δ* clericatus *δ*

XXIII a clerum ? Θ

XXIIII a communione *δ*

---

K M Y

XVII ammitantur (*et titt* xviii xviiii) M

XVIII is Y iectam MY meritricem K mericem Y acceperit K ad cleru L

XX fidemiussorem *a*

XXI eunucizati K *a* enuchizati (*et titt* xxii xxiii) Y eunuzizati (*et titt* xxii xxiii xxiiii) L eunichiati (*et tit* xxii) *bh* eunuchiati (*et titt* xxii xxiii xxiiii) *bi* ad cleru L

XXII is Y eunucauit K eunuciz. *a*

XXIII eunuciz. *a* eunuchiauit (*et tit* xxiiii) *bh*

XXIIII cōmnione M pribetur Y

XVIII is *aγδλ* metricem *δ**

XVIIII haberit Θ*

XX fideiiussorem *λ* W fidemiussorem (-ore *w*) *jw*

XXII is *aδλ* W clerericus Θ cls B

XXIIII anis Θ commonione Θ

## I.

XXV Quod omnes ecclesiae ministri si pro criminibus damnati fuerint minime communione priuentur.

XXVI Qui clerici debeant coniugibus copulari.

XXVII Quod episcopus presbiter et diaconus peccantes fideles uerberare non debeant.

XXVIII Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

XXVIIII Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis obtineri.

XXX Vt ecclesia saeculari potentia minime peruadatur.

---

XXV **Quod**: *om a* **minime . . priuentur**: *om a* priuetur M*
XXVI Similiter et reliqui ministri ecclesiae; XXVII Quod clerici *etc* (*cum Dion* II *ita ut tituli in totum* 50 *fiant*) *a* **Qui**: quod (*sc* quot ?) Y *a* quae **b** debent Y
XXVII epi presbi diac K epis prsbtis diac L; *mirum sane quoties apud ceteros codd nom sing apud* K epi presbi *inuenias; quae compendia uel codicis uel exemplaris scriba pro* epi(scopus) presbi(ter) *adhibebat; cf tit* xxxviii xl xli xliii xliiii *can* xxxii 5 xxxviii 2 xxxviiii 19: *contra si pro* episcopi *habet* eps *et* epis (xxxi 11, xxxviiii 6 12), *id codici antiquissimo congruum: de* Θ *uid p* 6 *col* b *et de* M *p* 23 *col* b **et**: *om* K L **b** **uerberare**: *om* K debent *bh* bi*
XXVIII **Quod . . . criminibus**: Damnati officium pristinum *a* debeat KL
XXVIIII debeat KL *tr* ecclesiastica officia Y *a* pecunias *a* a pecuniis ? *bi**
XXX potentiā *bh*

---

XXV aecclеs̄ M pribentur Y
XXVI cumiugibus Y cupulari K copulare *bh*
XXVII epi K epis M L episcobus Y presbi K presb M praebiter Y fidelis *bh*
XXVIII criminebus K
XXVIIII aecclesiastica M optineri K obtenerii Y obtenere L b
XXX aecclesia M seculare b minim Y

## II (III).

XXV Quod episcopus aut presbiter aut diaconus si pro criminibus damnati fuerint minime communione priuentur.

XXVI Similiter et reliqui ministri ecclesiae.

XXVII Qui clerici debeant coniugibus copulari.

XXVIII Quod episcopus presbiter et diaconus fideles peccantes uerberare non debeant.

XXVIIII Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

XXX Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis obtineri.

XXXI Vt ecclesia seculari potentia minime peruadatur.

---

XXV **aut** 1°: *om* B *j* v γ **si**: *om* Θ γ priuetur *j** ? γ Θ *j* v α γ δ λ W B
XXVI Reliqui ministri ecclesiae similiter γ De ministri inferiori eccles̄ si pro criminibus damnati δ
XXVIII **et**: aut *j w* W; *om* γ *tr* peccantes fideles Θ *ex sil* debeat δ
XXVIIII **pro**: *om* B* debeat δ*
XXX per pecuniis δ
XXXI secularis Θ

---

XXV eps aut prb Θ Θ
XXVIII eps prb Θ ueruerare Θ
XXX peccuniis Θ

I.

XXXI De presbitero qui contempto episcopo seorsum conuentus congregare praesumpserit.

XXXII Quod clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

XXXIII Vt nullus episcopus presbiter aut diaconus sine commendaticiis suscipiatur epistulis.

XXXIIII De primatu episcoporum.

XXXV Quod non liceat episcopum in aliena prouincia clericos ordinare.

XXXVI De ordinatis episcopis nec receptis.

XXXVII Vt bis in anno concilia celebrentur.

XXXVIII Vt tantum curam rerum ecclesiasticarum episcopus habeat.

---

K L M Y *a bh bi*

XXXI conuentu *bi* conuenti *bh* praesumit Y *a*

XXXII *tr* ab aliis recipi non debeant Y **ab aliis**: alios *bi*

XXXIII **episcopus . . . diaconus**: episcoporum peregrinorum aut presbiterorum *a* **episcopus**: + aut Y **aut**: *om bi* recipiatur K **epistulis**: eplae *bh*; *om a*

XXXV **episcopum** M *a*(=*Dion* II): episcopo K L Y **b** **aliena**: alia **b** **clericos**: cleris Y

XXXVI **nec receptis**: *om* Y **nec**: M *a* (=*Dion* II): non K L **b**

XXXVIII cura K Y **b** epis ecclesiasticarum episcopus Y epi K habeant K *bh*

---

K M Y XXXI prebo K praesbitero M Y contemptu K *a bh* seursum K

XXXII recepi L

XXXIII prebr K presb M praesbiter Y commendaticis Y epistolis Y

XXXIIII primato K *bh* episcuporum K

XXXV cleris Y clericus *bh*

XXXVII caelebrentur M

XXXVIII aecclesiasticarum M epi K epis *bh*

II (III).

XXXII De presbitero qui contemto episcopo seorsum conuentus congregare temptauerit.

XXXIII Quod clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

XXXIIII Vt nullus episcopus presbiter aut diaconus sine conmendaticiis suscipiatur epistulis.

XXXV De primatu episcoporum.

XXXVI Quod non liceat episcopum in aliena prouincia clericos ordinare.

XXXVII De ordinatis episcopis nec receptis.

XXXVIII Vt bis in anno concilia celebrentur.

XXXVIIII Vt tantum curam rerum ecclesiasticarum episcopus habeat.

---

XXXII **contemto episcopo seorsum**: contemtu aepiscopos eorum Θ temptauerunt *j* **temptauerit**: + et altare erigere, et laicus de eodem similiter γ

XXXIII praecipi W

XXXIIII **presbiter . . sine**: peregrinum prbm aut diaconum si non γ commendatitias δ* *tr* epistolis suscipiatur γ

XXXVI Quo γ licet Θ eps Θ; *quod compendium in cod* Θ *non solum* episcopus *significare solet sed etiam* episcopum (xxviii 1? xxxii 1 xxxvi *tit* xl 1) episcopi (xxxii 10 xl 12) episcopos (xxxv 1), *cf* prb *pro* presbiterum (xxviii 1) presbitero (xxxii *tit*) clericum W

XXXVII **receptis**: + similiter et de aliis clericis uel consiliariis γ

XXXVIII celebretur et quo tempore γ

XXXVIIII ecclesiasticorum **v** episcopi habeant B

---

XXXII contemtu Θ *j** δλ aepisc. Θ

XXXIIII eps prb Θ

XXXVI clericus *w* γ

XXXVIIII aecclesiasticarum Θ

I.

XXXVIIII De dignitate pontificis et quod rerum suarum tantum habeat potestatem.

XL Quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem.

XLI Quod episcopus presbiter et diaconus aleator et ebriosus esse non debeat.

XLII Similiter clerici et laici si permanserint in alea communione priuentur.

XLIII Quod episcopus presbiter et diaconus non debeant usuras accipere.

XLIIII Quod non debeat episcopus presbiter aut diaconus cum hereticis orare.

XLV Quod non debeant hereticorum baptismata conprobari.

---

XXXVIIII **dignitate**: bonitate K **et**: *om* **b** **tantum**: tam L; *om* **b** habeant K

XL epi K **pro**: *nouus incipit titulus* (xl *uid tit* xv) *in* Y potestate M

XLI epi prebi et diac K (eps prsb aut diac L) **et** 1°: aut L **b** debeant L² Y *bh*

XLII **similiter**: *praem* et L; *om* *a* **laici**: *om* **b** permanserit M **communione priuentur**: *om* *a*

XLIII epi prebi et diac K (eps prsbt et diac L) **et**: aut **b** *a* 2° **debeant** Y *a* (=*Dion* II): debeat K L M **b**

XLIIII **non debeat**: non debeant Y; *om* K epi prebi et diac K (eps prsb et diocō L) praesbyteris Y **aut**: et K L

*Titulos* XLV XLVI *in unum coniungit* Y

---

XXXVIIII pontifices M

XL epi K epis *bh* aecclesiasticarum M

XLI epi K prebi K presb M praesbiter Y aleatur K alatᵘr Y ebriossus Y

XLII alia K L **b** pribentur Y

XLIII epi K prebi K praesb M praesbiter Y

XLIIII epi K prebi K presb M praesbyt. Y

XLV heriticorum K conprobare **b**

II (III).

XL De dignitate pontificis et quod rerum suarum habeat potestatem.

XLI Quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem.

XLII Quod episcopus presbiter et diaconus aleator et ebriosus esse non debeat.

XLIII Similiter clerici et laici si permanserint in alea communione priuentur.

XLIIII Quod episcopus presbiter et diaconus non debeant usuras accipere.

XLV Quod non debeat episcopus presbiter aut diaconus cum hereticis orare.

XLVI Quod non debeant hereticorum baptismata conprobari.

---

XL De dignitatem *j** γ **pontificis**: episcopi Θ; + ut presbiteri nec diaconi praeter epm nihil agere usurpent γ habeant B*

XLI ecclesiarum B* pro dispensationem *j** **pro dispensatione pauperum**: *om* δ **potestatem**: + quia scriptum ut qui ad altari deseruiunt de alteri pascantur γ

XLII aut presbyter γ **et** 1°: aut *j*; *om* *w* γδ debeant Θ debet γλ

XLIII **et**: *om* γ permanserit Θ *u* communionem γ priuetur *j**?

XLIIII epis prbi aut diaci non debeant B² **et** Θ *j* *u* *a* W (=*Dion* I): aut B; *om* *w* γδλ debeat B* *u* W

XLV **aut**: et *j*.

XLVI **non**: *om* *a*δλ debeat *a* heretici quorum γ baptisma *u* γδ **conprobari**: + nec in unum conuenⁱeri γ

---

XLI aepiscopus Θ aecclesiasticarum Θ Θ

XLII aeps prb Θ aleatur Θ* W eleator δ ebriosos Θ

XLIII laci *a* alia W

XLIIII eps prb Θ

XLV eps prb Θ

XLVI conprouari Θ

### I.

XLVI Quod ecclesiae baptismo baptizatus baptizari non debeat et non ita baptizatus debeat baptizari.

XLVII Laicum pellentem suam coniugem communione priuandum.

XLVIII Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

XLVIIII Quod non debeat una mersio in baptismo quasi in morte Domini prouenire.

EXPLICIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM.

REGVLAE ECCLESIASTICAE SANCTORVM APOSTOLORVM PER CLEMENTEM PROLATAE.

### II (III).

XLVII Quod ecclesiae baptismate baptizatus denuo baptizari non debeat et non ita baptizatus debeat baptizari.

XLVIII Laicum pellentem suam coniugem communione priuandum.

XLVIIII Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

L Quod non debeat una mersio in baptismate quasi in morte Domini prouenire.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

INCIPIVNT REGVLE ECCLESIASTICE SANCTORVM APOSTOLORVM PROLATE PER CLEMENTEM ECCLESIE ROMANE PONTIFICEM

[quae ex grecis exemplaribus in ordine primo ponuntur; quibus quamplurimi quidem consensum non prebuere facile, et tamen postea quaedam constituta pontificum ex ipsis canonibus adsumpta esse uidentur.

incipiunt canones apostolorum.]

---

K L M Y *a bh bi*

XLVI rebaptizari M **debeat et**: debeant *bh* **ita**: *om* M
XLVII communionem K priuetur *bi*
XLVIII **nomine**: + sci *bi** sce *bi*[2] **baptizari** K L Y *a bi**: baptizare M *bh bi*[2]
XLVIIII mersione *a* **in**: *om* Y **morte**: mortem Y *a* more L
EXPLICIVNT: EXPLICIT M INCIPIVNT (*sic*) Y CAPITVLA: TITVLI *bh* CANONVM: INCIPIVNT CANONES *bi*

§ Z **F** *bb* *Incipiunt hinc codd* Z *bb*
INCIPIVNT CANONES APOSTOLORVM NVMERO L *a* (*cet om*) REGVLAE: CANONES **F**; *praem* INCIPIVNT K L **F** *bb* ECCLESIASTICAE: ECCLESIAE *bi bh*; *om* **F** *bb* SANCTORVM: SACRORVM b; *om* **F** PER: + SANCTVM K L **F**

K M Y XLVI aecclesiae M baptisz. *quater* K babtizari Y baptizare L b baptizatu Y baptizare *bh* baptizar *bi*
XLVII lahicum K
XLVIII baptiszari K baptizare M *bh bi*[2]
§ Z regula M reguli Y aecclesiasticae M aecclesiastice Y opostolorum Y

---

XLVII debeant γ* **et**: ut δ
XLVIII Laicus δ **suam**: *praem* adulteram δ communionem Θ *j* priuetur δλ priuari γ
L mersione *ut uid* B* **prouenire**: praeuenire sed trinam γ
EXPLICIVNT CAPITVLA: *om j u* γδ
INCIPIVNT CANOÑ APOSTOLORVM (*cet om*) *p* § M̅T̅ *p* *tr* ECCLESIASTICAE REGVLAE **H** SANCTORVM: CAN M̅T̅ APOSTOLORVM: + TITVLI NVM. QVINQVAGINTA M̅T̅ *tr* ROMANAE ECCLESIAE M̅T̅ B PONTIFICEM: + NVMERO L Θ *u*
**quae . . apostolorum**: *additamentum hoc in solis codd* **H** *inuenitur* 1. ordinem γ 4. constitutam γ 7. **incipiunt canones apostolorum**: *om a* W

XLVII baptizatos (1°) *j* baptizare v γ
XLVIII sua Θ
L mertio Θ proueniri *j*
regulae M̅T̅ ecclesias^ti^ce M̅T̅ ecclesiae M̅T̅

## I.

I Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.

II Presbiter ab uno episcopo ordinetur et diaconus et reliqui clerici.

III Si quis episcopus aut presbiter praeter ordinationem Domini alia quaedam in sacrificio offerat super altare, id est aut mel aut lac aut pro uino sicera et confecta quaedam aut uolatilia aut animalia aliqua aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur.

IIII Offerri non liceat aliquid ad altare

---

*Titulos cum canonibus iterat* (*cf Dion* II) *a*

I 1. **duobus aut**: *om* **F** **aut**: uel Z **aut tribus**: *om bi* **episcopis**: episcopi Z (epis M *uid* v 4; *cf* xxxviiii 19); *om* L

II 1. ab unum episcopum *bb* ordinatur M 2. diaconi *bh* (diac̄ L F *bi*)

III 2. **praeter**: *om* M* *bb* (**b*** *ut uid*) *per homoeoteleut* (presbiter praeter); contra *bi bh* ordinatione K L **Domini**: *om* **F** 3. quidam *bh* **in sacrificio**: sacrificia L in sacrificium *bb* offerant $K^2$ supra KL 4. **altare**: + qui fortasse ob hoc alterum episcopum sibi fieri rogant *bb* **aut 1°**: ut *bi**; *om bb* pro uinum *bb* 5. siceram K L **et** M Z **b** (= *Dion* II): aut K L **F** Y *a* (= *Gr*) 8. congrue K congruum *bb*

§ G IIII 1. Offerre **b** G licet G *tr* ad altare aliquid **F** G **aliquid**: *om bb* altari (*om* ad) L altarē *bh* 2. prae-

---

I 1. episcupus K ad duobus Y* autribus *bh* episcupis K eps *bh*
II 1. presb M praesbyter K Y 2. diac L F *bi*
III 1. prebt K presb M praesbiter Y presbyter (*sic fere semper*) Z 2. preter Z 3. quedam Z 5. secerā K siciram L qedam Z 7. ligumina K

## II (III).

I De ordinatione episcopi.

Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.

II De ordinatione presbiteri diaconi et ceterorum.

Presbiter ab uno episcopo ordinetur et diaconus et reliqui clerici.

III Nihil aliut in sacrificio preter quod Dominus statuit offerendum.

Si quis episcopus aut presbiter preter ordinationem Domini alia quedam in sacrificio offerat super altare, id est aut mel aut lac aut pro uino sicera et confecta quedam aut uolatilia aut animalia aliqua aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur. *de* sicera siceram *uide Addenda p* 33

IIII Que species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem debeant exiberi.

Offerri non liceat aliquid ad altare

---

*Incipit hinc cod* κ: *sed uix legi possunt tituli olim miniati* *Titulos omittunt w*W Θ *j p* v α γ δ κ λ W Cr-wirc MT B

I episcoporum *p* 1. episcopus ad duobus epis ordinentur aut a tribus Θ

II prbi et diac MT presbiterorum et (*om* et δ) diaconorum *p* **H** **et**: uel Θ *p* **H** **ceterorum**: + cle(ricorum) *a* 1. prb aut diaconus et reliqui clerici ab uno epo ordinentur Θ ordinatur δ* 2. **reliqui**: caeteri **Cr**

III **Nihil**: *praem* Vt **Cr** in sacrificium Θ B γ **Cr** **preter**: + id **Cr** offeratur *u* **Cr** offerendi *p* 1. **preter**: *om* κ* 3. in sacrificium Θ B altarem δ* λ* 4. **aut 1°**: *in ras* B **aut 2°**: et *j** 5. siceram Θ B *p a* δ **Cr**; *de* MT *non liquet* **et**: aut *p* **Cr** 7. contra constitutione γ

IIII **Quae**: *praem* Vt Cr-wirc ad benedictione γ debent Cr-wirc **exhiberi**: offerri *p* **Cr** 1. *tr* ad altare aliquid Θ*p*κW

---

II prbi MT diāc MT 1. prebiter MT* episc̄ MT Θ MT
III aliud Θ 1. prb Θ prbr MT praeter MT 2. aliquaedam λ* quedum MT* 4. mela *u*
IIII deueant MT exhiberi $MT^2$

I.

praeter nouas spicas et uuas et oleum ad luminaria et timiama (id est incensum) tempore quo sancta celebratur oblatio.

V Reliqua poma omnia ad domum, primitiae episcopo et presbiteris, dirigantur nec offerantur altari. certum est autem quod episcopus et presbiteri diuidant et diaconibus et reliquis clericis.

VI Episcopus aut presbiter uxorem

---

KLMYZ**F** *a bb bh bi* G

**ter**: *praem* nisi *bi*  **oleum**: oliuas **b** G  4. quō M quod **F**  scae *bh*  sancta caelebrantur *bb bi* *G  5. **oblatio**: oratio *a** **F**; *om bb* G

V 1. **Reliqua**: *praem* Vt K *praem* De F*  **omnia**: *om a*  **omnia . . . primitiae**: et omnes (-is K) primitiae ad domum KL  2. **episcopo**: epi KL$^2$**F** eps *bh* epis *bi*; *om* L*  **presbiteris**: presbiteri K L **F** M$^2$ presbitero *bb* G  3. **nec**: ne K L **F** b G  offerant **F**  **altari** M* Z: altario **F** *a* **b** G in altario Y in altari M$^2$ ad altare K ad altarium L  4. certo K  **quod**: qui G  **episcopus** K Z **F** *a bb* G (*et* Y* *ut uidetur*): epis M *bh* (*quod compendium tam* episcopus *quam* episcopis *in* M *significat*) episcopi L Y$^2$ *bi*  5. **presbiteri**: presbiter (praebr K prbt F G) K **F** *bb** G presbiteris *bh*  **et** 2°: cum K L; *om* Y *bh*$^2$ (diuidantur? *pro* diuidant et *bh**) *bi* G  diaconus Y* *a* (-nis Y$^2$)

¶ G 6. **reliquis**: *om* G  reliqui clerici *a*

VI 1. **Episcopus**: *praem* Vt KL  2. sub-

---

KMYZ IIII 1. offeri M*  2. preter Z  3. timiama K F* *a bh* thimiama Y G thymiama L Z tymiama M *bb*  4. caelebratur M

V 2. praesbyteris Y  5. praebr K prbi M praesbyteri Y

VI 1. praeb K praesbyter Y.  2. optentu K

II (III).

preter nouas spicas et uuas et oleum ad luminaria et thymiama (id est incensum) tempore quo sancta celebratur oblatio.

V Quod ea que in ecclesiis offerri non possunt ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

Reliqua poma omnia ad domum, primitie episcopo et presbiteris, dirigantur nec offerantur in altari. certum est autem quod episcopus et presbiteri diuidant et diaconis et reliquis clericis.

VI Vt episcopus aut presbiter uxorem suam quam debet caste regere non relinquat.

Episcopus aut presbiter [aut diaconus]

---

3. **ad**: et γ  **luminaria**: + concinnanda B  4. tempora *j**  *tr* quo tempore Θ quod M̄ quos *p*  caelebraetur Cr-wirc

V **Quod**: Vt **Cr**  **possunt**: licet Θ  ad domum M̄  deferatur *j* γ differantur Cr-wirc  1. *tr* primitiae ad domum M̄ B **Cr**  2. **episcopo et presbiteris**: epo et prbi Θ epis et prbis B *u* eps aut pbri *w* epi et presbiteri Cr-wirc  3. deligantur Θ*  in altera Θ*  4. **est**: *om* δ*  epis *j* epi Cr-wirc  5. presbiteris *j*  **et** 2°: *om a*  **diaconis**: B *in ras*; diacones M̄ Cr-wirc* Θ$^2$ diac δ* dioconi κ diacb; δ$^2$  6. **et**: + det M̄; *om* Cr-wirc*  reliqui clerici δ* κ v (reliqui de clerici *u*)

VI **Vt**: *om* M̄  prbt * * B  **suam**: propriam Θ  debeat *p*  relinquant B *j** *u*  1. **aut** 1°: et *a*  **aut diaconus** M̄ (diacones M̄ *quod pro nom sing intellegendum est uid* vii 1 viii 2 viiii 2 *etc*) B (*Dion* III = *Gr*): *om cett* (*Dion* II = *Dion* I)

---

2. praeter M̄  3. thymiama Θ B tyniama M̄ thimiama αγδ thimmiama *j*

V domus B *j**  2. primitiae M̄  presbyteris Θ prbis M̄  4. eps ΘB epis M̄* *j* epus M̄$^2$  5. prbi M̄  dicones M̄* diacones M̄$^2$

VI eps aut prb Θ  presbyter M̄  relinqua M̄  1. eps aut prb Θ epis aut prbr M̄

## I.

propriam nequaquam sub obtentu religionis abiciat. si uero reiecerit, excommunicetur; sed si perseuerauerit deponatur.

VII Episcopus aut presbiter aut diaconus nequaquam saeculares curas adsumat; sin aliter deponatur.

VIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus sanctum paschae diem ante uernale aequinoctium cum Iudaeis celebrauerit, deponatur.

VIIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus aut quilibet ex sacerdotali catalogo facta oblatione non communicauerit, aut causam dicat

## II (III).

uxorem propriam nequaquam sub optentu religionis abiciat. si uero reicerit, excommunicetur; sed si perseuerauerit deiciatur.

VII Vt sacerdotes et ministri altaris secularibus curis abstineant.

Episcopus aut presbiter aut diaconus nequaquam seculares curas adsumat; sin aliter deiciatur.

VIII Quo tempore pasca celebretur.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus sanctum pasche diem ante uernale equinoctium cum Iudeis celebrauerit, abiciatur. *de* uernale uernalem *uide Addenda p* 33

VIIII Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus uel quilibet ex sacerdotali catalogo facta oblatione non communicauerit, aut causam dicat ut

---

obtentur *bb* 3. **reiecerit** M* reicerit M² (=*Dion* II: *Gr* ἐκβάλλῃ): relegerit Z eicerit Y eiecerit *a* fecerit K L **F** b 4. **sed**: *om bi*
VII 1. **Episcopus**: *praem* Vt KL *praem* Si quis *bi* **aut 1°**: *om bi* 3. adsumant **F** *a* sumat L deponantur **F** *a*
§ G VIII 1. **aut**: *om* K *bi bh* 2. **sanctum paschae**: paschā G **diem**: *om* F* G 3. **uernale** K L M² Y Z² *a*: uernalem M*
¶ G Z* **F** b G
VIIII 1. **aut**: *om bh* 2. qualibet **F** *bh* ex K L Y b *a* (=*Dion* II; *Gr* ἐκ): de M Z; *om* **F** **sacerdotali**: sacer M* 3. **catalogo**: catholico **F** (cathalogo *a*)

2. sub obtentus? κ 3. **religionis**: +ut extraneam sua gubernatione uel solatio *a* abiciat: +saluo et per Christi gratiam conseruato (+sancto *a*) proposito castitatis *a* Θ² *in marg* 4. reiecent *ut uid* M̄ **sed**: *om* Θ 5. perseueret? δ* — Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̄ B
VII sacerdos *p** a secularem M̄* a secularebus M̄² B *j p*² **curis**: *om* B abstineat *p u* se abstineant δ 2. **curas**: causas Θ* 3. **adsumat v H**: adsumant Θ M̄ B *j p* **Cr** deiciantur Θ *j p* **Cr**
VIII celebratur Θ *p* δ celebrentur M̄ celebr̄ γ 3. **uernale** M̄ B² *j p* **H** (—λ*) **Cr**: uernalem Θ B* **v** 4. aebreis γ deiciatur γ
VIIII 2. quislibet *w* γ 3. catholico **v** **facta**: faciat M̄ communicauerint B* 4. dicant? M̄* **ut**: aut **v** *a** γ

---

3. relegionis M 4. excumunecetur K excommon. Y
VII 1. prabr K praesbiter Y aut 2°: au *bh* 2. saecularis K seculares Z 3. assumat M Z
VIII 1. praebr K praesbyter Z 2. pasche K 3. aequenoxium K equinotium L G equinoctium M aequinoti F aequinotium *f* aequinocium *bb* 4. Iudeis Y caelebrauerit M
VIIII 1. at Z praebr K praesbyter Z 2. diacon̄ M sacerdotale *bh* 4. commonicauerit Y

3. obtentu M̄ 4. reiec. M̄ regecerit γ Θ M̄ excummunicetur M̄ set M̄ 5. perseueritruerit K
VII secularebus M̄² 1. eps aut prb Θ M̄ diaconu Θ* dicones M̄* diacones M̄²
VIII 1. pbr Θ M̄ 2. diac Θ diacones M̄ paschae M̄
VIIII cumunicare M̄ 1. prb Θ M̄ 2. diac Θ diacones M̄ sacerdoti λ* 3. cummunicauerit M̄

I.

et si rationabilis fuerit ueniam consequatur, aut si non dixerit communione priuetur, tamquam qui populo causa lesionis extiterit suspicionem faciens de eo qui sacrificauit quod non recte obtulerit.

X Omnes fideles qui ingrediuntur ecclesiam et scripturas audiunt non autem perseuerant in oratione nec sanctam communionem percipiunt, uelut inquietudines ecclesiae commouentes conuenit communione priuari.

XI Si quis cum excommunicato saltem

II (III).

si rationabilis fuerit ueniam consequatur, aut si non dixerit communione priuetur, tamquam qui populo causa lesionis extiterit dans suspicionem de eo qui sacrificauit quod recte non obtulerit.

X Quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debeant. [si quis uero post euangelium foras exierit, conuenit communione priuari.]

Omnes fideles qui ingrediuntur ecclesiam et scripturas audiunt non autem perseuerant in oratione nec sanctam communionem percipiunt, uelut inquietudines ecclesiae commouentes conuenit communione priuari.

XI Quod cum excommunicatis non sit orandum.

Si quis cum excommunicato saltem

---

K L M Y Z **F** *a bb bh bi*

5. **et** M Y Z *a* (=*Gr* καί) : aut K L **F** b fiat fuerit *bb** consequantur *bi** 8. causam **F** lectionis L suspicione *bb* 9. de eum *bb* sacrificauerit **F** 10. *tr* recte non Y (=*Dion* II) **non** : dño **b** obtulit K **b**

X 1. **qui** : *om bh bi* eclesia L 2. **et** : nec *bb* ; *om* **F** scripturis *bb* 3. perseuerauerint K Y *a* perseuerint *bb* orationem **b** 4. scm (*i e* sanctum) **F** Y* 5. ut uelut **F** inquietudinem K L 6. **conuenit comm. priuari** : comm. priuetur (*cf can* xi) *bb* **communione** : communionem **F** ; *om* Z

XI 1. **cum** : *om* M *bi** excommunicatum *bb* **saltim** : aliquo M salutem F psaltim *bb*

5. **si** : *om* *p** 6. cummunionē M* *u* γ 7. **qui** : + * * * M 8. populū γ causam Θ* B* *p** *w** γκ Cr-wirc* extiterint M 9. suspectionem **v** γ **de eo** : de et M* deo W* sacrificauerit **Cr** 10. obtulit *p* **Cr**

X **ingredientes ecclesiam** : ingrediente secularis *p* **si quis** *usque ad* **priuari** (*quae uerba canonis initium sunt in cod* M, *finis tituli rectius in cod* B) M B (*Dion* III ?) : *om cett* (*Dion* II) 2. audientes *j* 3. in orationem Θ* *j w* **nec** : *om* Θ* *u** 4. scm (*i e* sanctum) Θ **v** δ* 5. **uelut** : uel B inquietudi λ* quietudines γ **commouentes** : prestantes Θ*

XI orando *p* 1. **cum** : *om* Θ κ 2. *tr*

---

K M Y Z

5. rationabiles K Z 8. laesionis MZ lessionis Y lesiones *bb* existerit M exstiterit Y extetiret L extiteterit *bi* 10. rectae K obtoliret L

X 1. fidelis *bh* aecclesiam M Y Z 2. scributuras Z 5. inquietudinis **F** *a bh bi* aecclesiae M Y Z commouentis **F** *bh* commoueantes Y 6. communioni K 7. priuare *bh bi*

XI 1. excumunicato K excommonicato Y excommunicatu M saltim K *f bh* 2. domu M

5. racionalis κ uenia *ut uid* Θ* 6. cummunion. M 8. existerit γ*

X ecclesia M cummunicare M communice *p* cummunioni M 3. perseperseuerant Θ* 4. *et* 6. cummunionem (-one) M 5. inquietitudines M inquietudinis *p* *w** δ* κλ[2]

XI *tit et* 1. excummunicatis (-ato) M 1. saltim Θ[2] B *j p* **H** Cr-wirc

## I.

in domo simul orauerit, iste communione priuetur.

XII Si quis cum damnato clerico ueluti cum clerico simul orauerit, et iste damnetur.

XIII Si quis clericus aut laicus a communione suspensus seu communicans ad aliam properet ciuitatem et suscipiatur praeter commendaticias litteras, et qui susciperunt et qui susceptus est communione priuentur. excommunicato uero proteletur ipsa correptio tamquam qui mentitus fuerit et seduxerit ecclesiam Dei.

2. in domus  immolauerit (*om* simul) *bb*  simul * * * habitauerit Y*  **iste** : usq ; **F**  **iste comm. priuetur** : damnetur (*cf can* xii) *bb*

XII *Canonem hunc in textu omittit ad calcem paginae addit* F  1. **cum damnato** : comdemnato K L* condemnato L² *f* condamnato Z  **ueluti cum clerico** : clericus (*tantum*) **b** ueluti clericus *a* ueluti cum clericus K; *om per homoeotel* M  2. **simul orauerit** : immolauerit *bb*  **et** : ut Y; *om* K L **F**  3. **damnetur** : communione priuetur *a* (*uid can* xi)

XIII 1. **a** : *om a*  4. commendaticis Z* commendacitiis *bi**  5. **et qui susciperunt** : *om bh*  **susciperunt** : susciperint Y *a bb bi* (**b** *ut uid* : *om enim bh*) susceperit K L **F**  6. **priuentur** M Y Z *a bb* (= *Dion* II) : priuetur (*cf Gr* ἀφοριζέσθω) K L **F** *bh bi*  7. excommonicatio Y* excommunicatum (*cf can* xi) *bb*  8. correctio Y  9. mentitur et seducit *bb*  10. **Dei** : *om bb*

XII 3. ste Z *bb* sti (*et* isti xi. 2) L

XIII 1. lahicus K  3. properit K L **b** *f* (properat F) ciuitem *bh*  4. preter Z  commendacias Y*  5. suscep. K  7. excommon. Y uiro *bh*  protelitur *bb*  9. aecclesiam M ecl̄ Y

## II (III).

in domo simul orauerit, iste communione priuetur.

XII Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

Si quis cum damnato clerico ueluti cum clerico simul orauerit, iste damnetur.

XIII Vt nullus fidelium preter commendaticias suscipiatur epistulas.

Si quis clericus aut laicus a communione suspensus seu communicans ad aliam properet ciuitatem et suscipiatur preter commendaticias litteras, et qui susciperunt et qui susceptus est communione priuentur. excommunicato uero proteletur ipsa correptio tamquam qui mentitus sit et ecclesiam Dei seduxerit.

orauerit simul *α δ*  communionem Θ*  3. priuerit MT

Θ *j p* v *α γ δ κ λ* W Cr-wirc MT B

XII **clericis** : *om δ*  adorandum *p*  1. **cum damnato** : condemnato *j** *γ* cum condemnato MT B  2. **clerico 2°** : clero *γ*  3. damnatur Cr-wirc*

XIII **nullus** : + * * B  preter commendaticiis susc. epistulis Θ*  1. clerici aut laici MT*  **a** : *om* **v**  a communionem Θ*  3. alteram **Cr**  4. suscipitur *α*²  preter commendaticiis litteris Θ*  5. **litteras** : epistolas **Cr**  susceperit Θ*w* suscipiunt *p* **Cr**  6. communionem Θ* a communione MT  priuetur MT* *w*  9. **sit** : *om p κ* **Cr**  **et** : *om* B* *p* **v** *γκλ** W **Cr**  ecclesia Θ* *ut uid γ*

XII 1. uelut Θ

Θ MT

XIII cummendacias MT*  1. cummunione MT  2. cummunicans MT  4. cummendaticias MT  5. suscep. Θ  7. excummunicato MT

## I.

XIIII Episcopo non licere alienam parrociam propria relicta peruadere, licet cogatur a plurimis, nisi forte quis eum rationabilis causa conpellat tamquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre et in causa relegionis aliquid profecto prospicere. et hoc non a semetipso praesumat, sed multorum episcoporum iudicio et maxima supplicatione perficiat.

XV Si quis presbiter aut diaconus aut quilibet de numero clericorum relinquens propriam parrociam pergat ad alienam et omnino demi-

## II (III).

XIIII Vt ab episcopis aliena paroecia minime peruadatur.

Episcopo non licere alienam paroeciam propria relicta peruadere, licet cogatur a plurimis, nisi forte quis eum rationabilis causa conpellat tamquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre et in causa religionis aliquid profecto prospicere. et hoc non a semetipso pertemtet, sed multorum episcoporum iudicio et maxima supplicatione perficiat.

XV Vt clerici proprias ecclesias non relinquant.

Si quis presbiter aut diaconus aut quilibet de numero clericorum relinquens propriam paroeciam pergat ad alienam et omnino demigrans

---

K L M Y Z **F** *a bb bh bi*

XIIII 1. epm **b** aliena K L Z 2. parrocia K L Y* propriam Z* *bb bh** relictam *bb* **peruadere**: sed uadere M* praeuadere **F** (p̄uadere F) 3. **forte**: fore Z 4. **quis**: *om* **b** **eum rationabilis**: comrationabilis Z rationabili M$^2$ conpellit **b** 6. **constitutis** M$^2$ Z **F** *a bb bi*$^2$ (= *Dion* II *cf Gr* τοῖς ἐκεῖσε): constitutus K L M* Y *bh bi** **conferre . . . aliquid**: quo (*pro* quid: *cet om exemplaris ut uid linea una omissa*) K **et in . . . prospicere**: *om per homoeotel* Z 7. **aliquid**: aliquo L quo (*uid supra*) K 8. proficere Y *a* **a**: ad *bh* semetipsum **b** 10. iudicium *bb* **et**: *om a* maximae Y maxime *bi** *tr* supplicatione maxima M 11. proficiat M* perfecit *bh bi*

XV 3. relinquit Y *tr* parrociam propriam L propria parochia **F** 4. **ad**: *om bh bi** **alienam**: aliam **F** 5.

XIIII **ab episcopis**: abb aepiscopi Θ* abb aepiscopis Θ$^2$ alienā parrochiā γ **minime**: minima *j* non **Cr** 1. Epm̄ γ liceret B κ aliena parochia Θ* *ut uid* 2. propriam **v** γ δ* relictam *w** γ δ* 3. cogitatur M *j** cogantur γ 4. **quis**: *om* M B *j* $\alpha^2$ **eum**: cum Cr-ed rationabiliter δ rationabili $\alpha^2$ **Cr** conpellit M* 5. posset Cr-wirc 6. constitutos γ 7. aliquod M plus aliquid Θ 8. **hoc**: *praem* in γ **a**: ad M *w** 10. supplicationem M

XV relinquat M δ* relinquas Θ* relinqt̄ γ 4. **alienam** B *j p* **v** **H** **Cr** (= *Dion* I: *Gr* ἑτέραν): aliam Θ M (*item* **F** *e Dion* I)

---

K M Y Z XIIII 1. episcupo K 2. *et* XV. 3, 6 paroec. *ter* M parroch. *ter* Y paroc. *ter* Z 3. licit K lice Z 4. compellat Z 6. conferri *bb* 7. profectu K *bh bi* 8. prospicire L semitipso K 9. presumat Z se L episcuporum K 10. suplicatione Y

XV 1. praebr K praesbiter M praesbyter Y 2. quilibit K dinumero *bh* de nomero Z

XIIII abb Θ aepisc. Θ parochia Θ 1. parochiam Θ 2. relacta M 3. gogatur δ* 9. pertemptet M set M

XV 1. prb Θ M diconus Θ diacones M 3. *et*

## I.

grans praeter episcopi sui conscientiam in aliena parrocia commoretur, hunc ulterius ministrare non patimur, praecipuae si uocatus ab episcopo redire contempserit in sua inquietudine perseuerans; uerumtamen tamquam laicus ibi communicet.

XVI Episcopus uero apud quem memoratos esse constiterit, si contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans tamquam clericos forte susceperit, uelut magister inquietudinis communione priuetur.

XVII Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus aut concubinam habuerit, non potest esse

---

conscientia Z (*a** ?) 6. **aliena** K L Z F *a*: alienam M Y **b** *f* **parrocia** K L M Z F *a*: parrociam Y **b** *f* 8. **si**: *om* K uocatis *bh** **episcopo**: alio **F** 9. quiaetudine **F** inquietudinem *bb* 10. **uerumtamen**: tamen K L uerum *bb*

XVI 1. **memoratos** M*: memoratus K $M^2$ Z moratus L Y **F** (moratur *f**) *a* **b** 2. **constiterit**: constituerit **F** contempserit *bi* **si**: se *bh*; *om* M *bb* 3. **eos**: ei F eius *f* decreta K L Y **F** cessasione K causatione **F** pro nihilum *bb* 4. **clericos**: clericus (clr *bi* cls F *quae compendia nom sing significare solent*) K L Y **F** *a* **b**

XVII 2. concu********binam (? diaconus *sub rasura*) M 4. **episcopus non presbiter aut diaconus aut** K L Y *a* **b** (=*Dion* II):

---

5. peracter ? Y* preter Z 7. patemur *bb bh* 8. praecipue Z **ab**: au Z 9. redere *bh* contemserit Y Z 11. communicit K L *bb*

XVI 1. aput M Z 3. cessasione K 4. repotans K 5. susciperit Y inquietudines L *bb* 6. commonione Y

XVII 1. pos Z 2. nubtiis M* concupinam Y* conpinam *bh** 3. postest Y*

## II (III).

preter episcopi sui conscientiam in aliena paroecia commoretur, hunc ulterius ministrare non patimur, precipue si uocatus ab episcopo redire contemserit in sua inquietudine perseuerans; uerumtamen tamquam laicus ibi communicet.

XVI Vt episcopus qui clericos alterius susceperit communione priuetur.

Episcopus uero aput quem memoratos esse constiterit, si contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans tamquam clericos forte susceperit, uelut magister inquietudinis communione priuetur.

XVII Quod bigami non admittantur ad clerum.

Si quis post baptisma secundis fuerit nuptiis copulatus aut concubinam habuerit, non potest esse episcopus

---

Θ j p v a γ δ κ λ W Cr-wirc M B

5. conscientia Θ* *ut uid* γ 6. alienam paroeciam M B **v** aliena parochiā γκ* 9. redi redite κ* **contemserit**: noluerit Θ quietudine B* inquietudinē γ 11. **ibi**: ubique Cr (ed *et* wirc*)

XVI clericum Θ *p* δ cummunionem M a communione *p* 1. **uero**: *om* Cr **memoratos** Θ M $λ^2$: memoratus B *j** *p* **v** *a* κ* W moratus γ δ $κ^2$ λ* demoratos $j^2$ Cr 2. **esse**: *praem* clericos (-cus *p a*) alterius $j^2$ *p a* Cr **eos decretam cessationem**: eundem censionem *j** 3. decretum Θ**v** **cessationem**: cessatione Θ; *om p* 4. fortis γ fortes δ*

XVII **Quod**: Vt **Cr** digami **Cr** 1. **secundis**: secum M 3. **episcopus**: *praem* non Θ* M* *j** **v** *a* κ (*item* **F** *e Dion* I)

---

Θ M

6. parroch. *bis* Θ 7. alterius Θ* 8. precipuat γ 9. contempserit M inquietudin M* 11. cummunicet M

XVI 4. clericus γ 6. cummunion. M

XVII ammittantur M 1. fueri Θ 2. con-

I.

episcopus non presbiter aut diaconus aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIII Si quis uiduam aut eiectam acceperit aut meretricem aut ancillam uel aliquam de his quae publicis spectaculis mancipantur, non potest esse episcopus aut presbiter aut diaconus aut ex eo numero qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIIII Qui duas in coniugium sorores acceperit uel filiam fratris clericus esse non poterit.

II (III).

non presbiter aut diaconus aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIII Quod his qui uiduam uel eiectam aut meretricem acceperit non admittatur ad clerum.

Si quis uiduam aut eiectam acciperit aut meretricem aut ancillam uel aliquam de his que publicis spectaculis mancipantur, non potest esse episcopus aut presbiter aut diaconus aut ex eo numero qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIIII Qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.

Qui duas in coniugium sorores acciperit uel filiam fratris clericus esse non poterit.

XX Clericum fideiussorem esse non posse.

---

K L M Y Z **F** *a bb bh bi* non episc. (*uid Dion* II) non presb. non diac. aut **F** episc. aut presb. aut diac. nec (nec* M) M Z (*Gr* ἐπίσκοπος ἤ . . ἤ . . ἤ) 5. **numero**: muniore ? K* munire L 6. **qui**: + in Y **deseruiunt**: seruient *bi* seru * * * *bb* seruit ? *bh** seruiet *bh*$^2$

*Canonum* XVIII XVIIII *ordinem inuertit a*

XVIII 1. **aut** M **F** *a* (=*Dion* **H** *cf Gr* ἤ): et K Y Z **b**; *om* L *tr* aut meretricem acciperit *a* 3. aliquem **F** **quae**: qui M **b** 5. **esse**: *om* K **aut** 1°: uel *bi*; *om* K L **aut** 2°: uel *bi* 6. **aut**: nec Y aut prorsus *a* **ex**: *om* K **eo** M Z (=*Dion* II): eorum (*uid* xvii 5) K L Y **F** **b**; *om a* numerum *bi** 7. ministerium sacrum *bb* sacra *bh**

XVIIII 1. *tr* sorores in coni. M *a* in coniugio K L **F** 2. habuerit *a* **filiam**: uiduam **b** 3. potuerit *ut uid* M* potest *bi*

4. **non**: nec B **aut** 1°: non *w* δ

XVIII **Quod**: Vt Θ **his qui**: si quis **Cr** electam *p** **aut m. acceperit**: susceperit aut meretricem *a* δ admittantur γ admittitur Cr-ed 1. **aut** *p w* **H** (*cf Gr* ἤ): uel B **Cr** et Θ M *j u*; *om* γ *tr* aut meretricem acciperit *j a* δ 3. aliquem γ **que**: qui Θ **v** δ* 6. **eo**: *om* **v** Cr-ed 7. *tr* deseruiunt sacro *a* δ

XVIIII **Qui**: *praem* Vt **Cr** amittantur B admittantur γ δ* 1. **duas**: non λ in coniugio *a** γ W Cr (ed *et* wirc*) coniugio (*om* in) Θ 2. **filiam fratris**: [ui] duam fratris uel filiam patris γ 3. potest M* δ pote M$^2$

XX Clericus δ* **esse non posse**: non posse M non posse esse B esse non

---

K M Y Z 4. praeb K pbr M praesbiter Y au *bh* diacoñ M 5. prosus K* *bh** nomero Z

XVIII 1. electam *bh* adceperit K acciperit Y 2. meritricem Y ancellam Y 3. is Z* puplicis Y *bb* publecis L 4. expectaculis F *a* **b** 5. preb K prb M praesbiter Y prbr Z

XVIIII 2. acciperit Y fil (*ad finem lineae*) K fratres K L *bb f** clerius M*

binam *j** 4. prb Θ M diacones M*

XVIII is M *a* δ λ eegtam Θ* eiegtam Θ$^2$ meletricem Θ* acceperit (*tit et* 1.) M ammittatur M Cr-wirc 5. prb Θ M diacones M

XVIIII ammittatur M 1. acceperit M 2. **fratris**: ff̄ Θ

XX fidemiussorem Θ κ Cr-wirc

I.

XX Clericus fideiussionibus inseruiens deponatur.

XXI Eunuchus si per insidias hominum factus est uel in persecutione si eius sunt amputata uirilia uel si sic natus est et est dignus, efficiatur episcopus.

XXII Si quis abscidit semetipsum id est si quis amputauit sibi uirilia non fiat clericus, quia suus homicida est et Dei conditionis inimicus.

XXIII Si quis cum clericus fuerit abscidit semetipsum omnino damnetur quia suus est homicida.

---

XX 1. **inseruiens** M Y Z (=*Dion* II) : seruiens K L **F** *a* b 2. depoñtur *bi*

XXI 1. inuidiam 2. **est** : *om bi* persecutionem K L **F** *bb bh* 3. *tr* amputata sunt *bi* ui*r*ilia *in ras* L **si sic** : sic M* *bh bi* si M$^2$ si ita (=*Dion* II) Y **sic natus** : signatus **F** 4. **est et est** : est *a bh* ⁄est et⁄ Y *tr* episcopus efficiatur Y episcopo M*

XXII 1. absciderit *a* b abscidet L abscedit Y* 2. amputauerit **F** *bb* **sibi** : *om bb* 4. **Dei** : de M conditione Z$^2$ (-ones Z*) F*

§ G XXIII 1. absciderit *a* b G 3. *tr* est quia suus *bi* **suus** : ausus G *tr* homicida
¶ G est K L **F** **est** : *om* Y

---

XX 1. fideiusionibus Y

XXI 2. persequutione M Z *a* 3. ampotata K 4. episcupus K

XXII 1. abscedit Y semitipsum K 2. anpotauit K ampotauit Z 3. suos L humicida K 4. condicionis K M conditiones Z*

XXIII 2. semitipsum K 3. suos L humicida K

II (III).

Clericus fideiussionibus inseruiens abiciatur.

XXI Quod hi qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.

Eunuchus si per insidias hominum factus est uel si in persecutione eius sunt amputata uirilia uel si ita natus est et est dignus, efficiatur episcopus.

XXII Vt his qui se eunuchizauit clericus non fiat.

Si quis abscidit semetipsum, id est si quis amputauit sibi uirilia, non fiat clericus, quia suus homicida est et Dei conditionis inimicus.

XXIII Vt clericus qui se eunuchizauit abiciatur a clero.

Si quis cum clericus fuerit absciderit semetipsum omnino damnetur quia suus est homicida.

XXIIII Vt laicus qui se eunuchizauit tribus annis communione priuetur.

---

oportere **Cr** 1. clerici M̅T̅ fideiussioribus δ* fideiussoribus δ$^2$ Θ *j* *p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̅T̅ B

XXI hii *j* **H** Cr-wirc 1. **si per** : super *p** inuidias Cr-wirc 2. **si** : *om p* persecutiones Θ* *u* persecutionem γδ*λ 3. **sunt** : *om* M̅T̅ *tr* uirilia amputata Cr-wirc **si** : *om* M̅T̅* 4. **est** 1° : *om p* **et est** : *om per homoeoteleuton* Θv

XXII **his** : si γ se eunuchizati sunt *p** 2. amputauerit **Cr** 3. **suus** : his κ* is κ$^2$

XXIII abicitur a clr̄ γ **a** : ad Θ* 1. **cum** : *om* δλ* clericum Θ* **fuerit** : +et δ 3. suis Cr-ed

XXIIII **qui . . . annis** : *bis* Θ* **qui se** : *om p** eunuchizauerit *u* γ cummunionem M̅T̅ communioñ γ 2. cum-

---

XXI **sponte** : exponte γ eunucizati M̅T̅ 1. enuchus M̅T̅* Θ M̅T̅

XXII is *a* δ λ eunucizauit M̅T̅ 3. humicida M̅T̅ 4. condicionis M̅T̅

XXIII eunichizauit Θ eunucizauit M̅T̅ 3. suos γ humicida M̅T̅

XXIIII eunucizauit M̅T̅ cummunion. (*tit et* 2) M̅T̅

## I.

XXIIII Laicus semetipsum abscidens annis tribus communione priuetur quia suae uitae insidiatur existit.

*de can* XXV *uid Addenda p* 33

XXV Episcopus aut presbiter aut diaconus qui in fornicatione aut periurio aut furto captus est deponatur, non tamen communione priuetur, dicit enim scriptura NON VINDICABIT DOMINVS BIS IN IDIPSVM.

Nahum i 9 LXX: *uide Addenda p* 33

XXVI Similiter et reliqui clerici. Innuptis autem qui sunt ad clerum

---

K L M Y Z **F** *a bb bh bi*

XXIIII 2. a communione K L **F** *bb bi* 3. **existit** M **F** (=*Gr* ἐστί): existet Z existens exstitit Y existens est *a* extitit K L **b**

§ G XXV 1. **aut** $1^{0}$: *om* G 2. **in**: *om* **b** G fornicationem aut periurium aut furtum *bb* G fornicationem *bh** 3. forte $Z^2$ **est**: *om bi* 4. **priuetur**: *om* Y 5. **enim**: + sancta *bb* G uindicauit L Y Z iudicabit *a** G 6. Deus Y **idipsum**: idipso K L ipsum *bb*

XXVI 1. **clerici**: + huic condicioni (condictioni *a*) subiaciant Y *a* (= *Dion* II) *Post haec uerba ut in Dion* II *ita in cod* Y *nouus incipit canon: in cod a autem sequitur sine interuallo pars secunda canonis* xxvii (xxviii) quia nusquam . . . comminabatur, *et postea cum cod* Y *incipit can* xxvii Innuptis autem *etc.* **Innuptis** M Z *a*: innupti Y **b** G in uicis **F**; inuitati K inuiti L (*uterque post* qui sunt *transponit*) 2. **autem**: *om* K L **b** G ad clericatum KL

---

K M Y Z XXIIII 1. semitipsum K semeipsum F 2. anni *bh** pribetur Y 3. insidiator M existet Z

XXV 1. praeb K praesbiter Y dicas *bh* 2. periurgio Y* 3. furtu K forto Z 5. scribtura Z uindicauit L Y Z

XXVI 1. inuptis Z* 3. praecepimus L F $bh^2$ praecimus K precipemus *bb* 4. set Z

## II (III).

Laicus semetipsum abscidens annis tribus communione priuetur quia sue uite insidiatur exsistit.

XXV Quod episcopus aut presbiter aut diaconus si pro criminibus damnati fuerint minime communione priuentur.

Episcopus aut presbiter aut diaconus qui in fornicatione aut periurio aut furto captus est deponatur, non tamen communione priuetur, dicit enim scriptura NON VINDICAVIT DOMINVS BIS IN IDIPSVM.

XXVI Similiter et reliqui ministri ecclesie.

Similiter et reliqui clerici huic conditioni subiaceant.

---

munionem M̅T̅ communio *j* κ quie Θ* 3. exstitit $\Theta^2$ B **H** **Cr**

XXV *Titulum et canonem adducit Ioannes Papa in epistula ad Caesarium Arelatensem directa, teste cod* K *fol* 127*b* Ex cañ apostholorum titulo xxv: *cf inf can* xxviiii **Quod . . . diaconus**: *om p** **Quod**: Vt **Cr** **aut** $1^{0}$: *om* B **Cr** **aut** $2^{0}$: *om* γ **Cr** damnatus fuerit M̅T̅ communionē M̅T̅ communioñ γ priuetur *p* 1. **aut** $1^{0}$: *om* γ W 2. **qui in**: quin Θ* **in**: *om* κ 3. **est**: *om* **v** deponantur Θ* *u* 4. dicit * * enim B 5. scripturas Θ uindicabit **H** (—κ) iudicabit *w* iudicat $\Theta^2$ 6. **Dominus**: Deus δ **idipsum**: semetipso Jo-K § K

¶ K

XXVI *Titulum et canonem in unum redigit* (Similiter et reliqui clerici ministri ecclesiae huic conditione subiaceant) δ *tr* ecclesiae ministri **Cr** 1. **reliqui**: *om* Θ**v** 2. subiaceat M̅T̅ *u* subiciant *p**

---

3. suae M̅T̅ uit M̅T̅* exsistt Θ* existit M̅T̅

XXV eps aut prb (*tit et* 1.) Θ M̅T̅ diac (*tit et* 1.) Θ minimae Jo-K commonione M̅T̅ 3. furtu *j p* γ κ W* Cr-wirc 4. cummunione M̅T̅ 5. uindicaut Θ uindicabit α γ δ λ W Cr-wirc$^2$

XXVI ecclesiae M̅T̅ ministris Θ 1. conditionis Θ* *u* condicioni M̅T̅ conditione *j* γ δ

## I.

prouecti praecipimus ut si uoluerint uxores accipiant, sed lectores cantoresque tantummodo.

XXVII Episcopum aut presbiterum aut diaconum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes, et per huiusmodi uolentem timeri, deici ab officio suo praecipimus; quia nusquam nos hoc Dominus docuit, e contrario uero ipse CUM PERCUTERETUR NON REPERCUTIEBAT CUM MALEDICERETUR NON REMALEDICEBAT CUM PATERETUR NON COMMINABATUR.

---

3. **prouecti**: profecti K L Y **F** *bh* promoti *a* uoluerit Z* **F*** *bh** *tr* uxores si uoluerint *bb* G 4. **accipiant**: accipere K **sed**: *om bb* G cantatoresque M 5. **que**: *om* **F** *bh* G

¶ G

XXVII 2. **aut**: uel *bi* percutientes K 3. **delinquentes**: *om* K L **F** **aut**: ut KL infidelib; *bb* iniqua *a* 4. eiusmodi K L **uolentem** M Z (=*Dion* II): uolentes (-is **F**) K L Y **F** *a bi bh* uiolentes *bb*; + prosumciosi *bi* 5. **timeri**: teneri K temeri L timere *bh bi* 6. **quia nusquam** *usque ad* **comminabatur**: *om hic a habet autem supra, uid can* xxvi **nusquam**: nos quam K* *bh* *tr* Dominus hoc K L **F** 7. **e**: quia K L; *om* **F** **uero**: *om* K L **F** *a* 8. **cum**: dum Y **non repercutiebat . . . pateretur**: *om per homoeoteleuton* K percutiebat L **F** (F *in ras*) b 10. maledicebat L **F** *bb*

---

XXVII 1. au *bh* praebm K praesbiterum Y 2. diaconem Y percucientem M fidelis L **F** *bb bh* 3. dilinquentes Y infidelis L **F** *bh* 5. timere *bh bi* temeri L deieci Y *bb* praecepimus L **F** *bh* praecimus Y* precipemus *bb* 7. uiro *bh* 8. repercutibat Y*

## II (III).

XXVII Qui clerici debeant coniugibus copulari.

Innuptis autem qui ad clerum prouecti sunt precipimus ut si uoluerint uxores accipiant, sed lectores cantoresque tantummodo.

XXVIII Quod episcopus presbiter et diaconus peccantes fideles uerberare non debeant.

Episcopum aut presbiterum aut diaconum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes, et per huiusmodi uolentem timeri, deici ab officio suo precipimus; quia nusquam nos hoc Dominus docuit, e contrario uero ipse CUM PERCUTERETUR NON REPERCUTIEBAT CUM MALEDICERETUR NON REMALEDICEBAT CUM PATERETUR NON COMMINABATUR.

1 Pet ii 23: *uid Addenda p* 33

---

Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M B

XXVII Quod λ* debeat Θ 1. Innuptus B* *j** **autem**: *om* M profecti Θ* 2. **precipimus**: *om* B 3. uxore *p** lectatores *p** cantatoresque (cantatores cantatoresque Θ*) Θ *p**

XXVIII **et**: aut B *u* γ; *om* δ **non**: *om* κ* 1. Eps aut prb aut diaconus (diac *w*) Θ *w* episcopus κ* **aut** $1^{0}$: *om* κ 2. percutientes *w** γ persecutientes Θ 3. delinquentem ? M* **infideles**: fideles Θ* v 4. cuiusmodi M* **uolentem**: uolentes *p** κ 5. **timeri**: timere *u* λ* ? temere Θ *w* p̧cipimus (*i e* percipimus) Θ 6. *tr* dns nos docuit hoc δ **nos**: uos γκ W* ? **hoc**: *om* Θ v 7. **docuit**: + percutere Θ$^{2}$ **e**: et Θ* M* *j p** *u* δ 8. **cum**: non *p** 9. **cum malediceretur non remaledicebat**: *om* Cr maledicitur Θ 10. **remaledicebat . . . non**: *om a* **remaledicebat** B *j p* **H** (=*Dion* I *et Gr*): maledicebat Θ M v

---

Θ M

XXVII coniungibus Θ 1. **ad**: at Θ* 2. precepimus Θ Cr-wirc 3. set M 4. tantumodo Θ

XXVIII eps prb Θ M díac Θ 1. eps Θ prb Θ (*uid p* 6) prbm M 2. diaconem *a* 3. iniquae M 5. temere Θ *w* timere *u* λ* ? praecepimus Cr-wirc 8. repercutiaebat M

## I.

XXVIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus depositus iuste super certis criminibus ausus fuerit adtractare ministerium dudum sibi commissum, hic ab ecclesia omnimodis abscidatur.

XXVIIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus per pecunias hanc obtenuerit dignitatem, deiciatur et ipse et ordinator eius et a communione modis omnibus abscidatur, sicut Simon magus a me Petro.

Act Ap viii 21 *de uoce* me *uid Addenda p* 33

XXX Si quis episcopus saeculi potestatibus usus ecclesiam per ipsos

## II (III).

XXVIIII Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus depositus iuste super certis criminibus ausus fuerit adtractare ministerium dudum sibi commissum, hic ab ecclesia penitus abscidatur.

XXX Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis optineri.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus per pecunias hanc optenuerit dignitatem, deiciatur et ipse et ordinator eius et a communione modis omnibus abscidatur, sicut Simon magus a me Petro.

XXXI Vt ecclesia seculari potentia minime peruadatur.

Si quis episcopus seculi potestatibus usus ecclesiam per ipsos op-

---

K L M Y Z **F** *a bb bh bi* G

XXVIII 1. **aut**: *om* K 2. deposito *a* 3. certissimis *bi* **ausus**: aut sus ? *bh** 4. adretractare *bh bi* misterium *bi** G 5. omnimodo Y 6. **abscidatur**: abscitur ? *bh** abiciatur K L **F** ¶ G

XXVIIII 1. **aut**: *om a* 2. **per**: prae *a*; *om* M* pecuniam **F** 4. **et** 1°: ut et M **et** 2°: *om* Z **ordinator eius**: ordinatur eps K ordinatus eps L ordinatus eius **F** **et** 3°: *om bh bi* a communionem *bb* 5. **abscidatur**: abiciatur K L; *om bh bi* (b* *ut uid*) seqgetur *bb* 6. **a**: + sancto **F** **me** K Y Z* *a** (=*Dion* II; *Gr* ἀπὸ ἐμοῦ Πέτρου): *om* L M $Z^2$ **F** $a^2$ b (*cf Dion* **H**)

XXX 1. saeculis ? *bh* 2. ecclesia *bb* **ipsos** (ipsus K *bh* ipso *bb*) K L Y *a* b (=*Dion* II): ipsas M Z ipsum *f* usum F

---

K M Y Z XXVIII 1. praeb K presb M praesbiter Y 4. adtrectare Y Z adtrectere M* 5. aecclesia M Y Z

XXVIIII 1. prbr K presb M praesbiter Y 3. optinuerit K diciatur K deieciatur Y *bb* 6. Symon (K ?) M F *a* **magus**: manus M*

---

XXVIIII *Titulus et canon exstant in ep Ioannis Papae ad Caesarium Arelatensem* Ex canonibus cap̄ xxviiii: *uid can* xxv **damnati**: *om* γ*; damnatum $\gamma^2$ debeat *p* Jo-K 2. **super**: pro $\Theta^2$ *w* 3. **adtractare**: aut tractare Θ *u* 5. ab ecclesiā MT § K ¶ K

XXX **debeant**: *in ras* Cr-wirc debent *p* pecunias *j* p̲ (*sc* per) pecuniis δ* ? 2. per pecuniis δ* **hanc**: *om* Cr (ed *et* wirc*) 3. optenuerint Θ abiciatur *p* 4. **et** 1°: *om* W* a communionem MT **v** γ 6. **me** Θ MT B* *j** (=*Dion* I *et Gr*): *om* $B^2$ $j^2$ *p* **v** **H** **Cr**

XXXI ecclesias γ secularia MT potenti *p* prouagatur Θ* prouadatur $\Theta^2$ 1. seculari Θ* γ λ* *seu* 2 secularibus $\Theta^2$ *p* *a* δ κ λ* *seu* 2 W **Cr** 2. per ipsius γ per ipsas $\lambda^2$ Cr-ed

---

XXVIIII 1. eps aut prb Θ MT 2. diac Θ diacones MT depotus Θ* 3. fueri Θ 5. conmissum Θ cummissum MT paenitus Jo-K

XXX 1. eps aut prb Θ MT 2. diacones MT 3. obtenuerit MT 4. ordinatur Θ* ? MT* γ* δ* ac cummunione Θ 6. Simo Θ

I.

obtineat, deponatur et segregetur omnesque qui illi communicant.

XXXI Si quis presbiter contemnens episcopum proprium extra collegerit et altare aliud erexerit nihil habens in quo repraehendat episcopum in causa pietatis et iustitiae, deponatur quasi principatus amator existens, est enim tyrannus, et ceteri clerici quicumque tali consentiunt, laici uero segregentur. haec autem fieri post unam et secundam et tertiam obsecrationem episcopi conuenit.

3. **segregetur omnesque qui** M Z* *a bb bh* (segregatur *bh*) (=*Dion* II *cf Gr* ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κ.) : segregetur omnes quique Z² segregentur omnesque qui Y segregentur omnes quique *bi* segregentur omnes qui K L **F** (segregantur F).

XXXI 2. **extra** *in ras* K : ex Z extraneum **b** **collegerit**: quem elegerit (*sc* quollegerit ?) KL 3. **erexerit**: + et aliquid aliud fecerit M² *in marg* 4. in causam Y* **F** *bb* 6. **quasi**: quia si Z **amatur**: *in* *nota de bh* *cod bh multa iam hinc legi non possunt* 7. **est**: et *bb* **clerici**: cl Y* cleri Y² 8. **quicumque**: qui cum L **tali**: tale M* **F** *bi* talem *bb* talia *a* consentiant K **laici**: laicis **F** a lahicis K* 9. **uero**: *om* K L **F** 10. **post**: potest *a** *bi* secundum M* **et 2°**: *om bb* 11. **obsecrationem** L Y **F** *a** *bb* : obsecratione M Z obseruationem K *bh bi* obtestationem *a*² **episcopi**: eps K (*uid p* 5) epis *bi*; *om* **F** **conuenit**: uenit K*L; + fieri (*nec tamen omittitur supra*) K

XXX 2. aecclesiam M Z 3. opteneat K optineat Z obteat F 4. omnisque *bb*

XXXI 1. prb K praesbiter Y contempnens M 2. colligerit Z 3. altari *bb* altere Y* 4. reprehendat Z 5. quietatis *ut uid a** 6. amatur K L F *bh bi* exsistens K 7. thyramnus F citeri K 8. lahic. K 9. hae F*

II (III).

teneat, deponatur et segregetur omnesque qui illi communicant.

XXXII De presbitero qui contemto episcopo seorsum conuentus congregare temptauerit.

Si quis presbiter contemnens episcopum suum seorsum collegerit et altare aliut erexerit nihil habens quod reprehendat episcopum in causa pietatis et iustitiae, deponatur quasi principatus amator existens, est enim tyrannus, et ceteri clerici quicumque tali consentiunt, laici uero segregentur. hec autem post unam et secundam et tertiam episcopi obsecrationem fieri conuenit.

3. **segregetur omnesque qui** Θ M̅* B **v*** ? Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̅ B (omnes qui *u* omnis quique *w*) *a* : segregentur omnesque qui M̅² *j* γ δ * λ segregentur omnes qui *p* δ² κ W **Cr** 4. illic *p*

XXXII De presbiteris **Cr** contemtis **Cr** contemptu δ* λ eps Θ episcopis suis **Cr** temptaverint Θ *j** **Cr** 2. **seorsum**: eorum Θ* **collegerit**: *praem* conuentum *p* **Cr** 3. rexerit Θ* erex̄ δ erexit *a* λ 4. quo M̅* λ² 5. causam γ δ λ 8. **consentiunt**: + deponantur Cr-ed 9. post una et secunda et tertiam eps obsecatione Θ* **post unam**: *om* M̅ 11. **obsecrationem**: obsecratione γ *cf* Θ* obseruationem **v** obtestationem (-one M̅) M̅ B *j quam lectionem forte conicias a Dion* III *pendere, sed nihil ut uid mutauit tertia interpretatio nisi quod a Graeco textu prorsus abhorreret* (*Gr* παράκλησιν) *Animadverteris codices melioris notae* Θ* M̅ (*Dion* II III) M Z (*Dion* I) *ablatiuum* obsecratione (obtestatione) *unanimiter praebere* conueniat *p* **H** **Cr**

XXXI 2. obteneat M̅ 3. omnis Θ* *w* Θ M̅

XXXII prb Θ praesbitero M̅ contempto M̅ eps Θ (*uid p* 6) conuentos Θ 1. prb Θ M̅ contemnes Θ* *u* contempnens M̅ eps Θ* 4. repraehendat M̅ 7. tyrañus Θ 8. quicumquae M̅ 9. haec M̅ 10. eps Θ*

## I.

XXXII Si quis presbiter aut diaconus ab episcopo segregetur, hunc non licere ab alio recipi sed ab ipso qui eum segregauerat, nisi forsitan obierit episcopus ipse qui eum segregasse cognoscitur.

XXXIII Nullus episcoporum peregrinorum aut presbiterorum aut diaconorum sine commendaticiis suscipiatur epistulis; et cum scripta detulerint discutiantur intentius et si praecones pietatis extiterint admit-

§ D *Incipit hic* (*ut nunc exstat*) *codex* D

K L M Y Z **F** *a bb* (*bh*) *bi* D XXXII 2 **episcopo**: +suo Y (=*Dion* II) segregatur **F** (*cf can* xxx) 3. **ab 1°**: ad M **ab 2°**: *om* K **ipso**: ipsum *bb* ep̄o **F** 4. **segregauerat .... qui eum**: *om per homoeoteleuton* b segregauit K D *a* secreuerat Z* sequestrauerat $Z^2$ (*uid Dion* II) **forsitan obierit**: forsitam nouerit K L **F** 5. epi K (*uid p* 5) 6. **segregasse cognoscitur**: segregauit cognosci D

§ G XXXIII 1. Nullus eps pbt aut diaconus peregrinus *a* 3. sine commendaticias susc. epistulas K commendadicias D* 4. epistolis suscipiantur G **cum scripta**: conscripta D cum epistula L 5. discutiatur *ut uid* Z* discutientur G **intentius** *in ras* D: attentius Y $a^2$ (=*Dion* II) **et**: +ita suscipiantur et Y (*cf Dion* II) **si**: *om* L 6. praeconiis *bi* extiterit K*

K M Y Z XXXII 1. prbr K presb M praesbyter Y 2. segretur L* 3. recepi L 4. forsitam K L **F** 5. epi K

XXXIII 1. episcuporum K 2. prbrorum K praesbyterorum Y prbm D *bi* 3. diac D commendaticis Y 4. epistolis Y 6. praeconis K G* preconis *bb* D exstiterint Y amittantur L

## II (III).

XXXIII Quod clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

Si quis presbiter aut diaconus ab episcopo suo segregetur, hunc non licere ab alio recipi sed ab ipso qui eum segregauerat, nisi forsitan obierit episcopus ipse qui eum segregasse cognoscitur.

XXXIIII Vt nullus episcopus presbiter aut diaconus sine commendaticiis suscipiatur epistulis.

Nullus episcoporum peregrinorum aut presbiterorum aut diaconorum sine conmendaticiis suscipiatur epistulis: et cum scripta detulerint discutiantur adtentius et ita suscipiantur, si predicatores pietatis ex-

XXXIII debent Θ* *u* recipit Θ* (*et* 3.) MT recipis $Θ^2$ 1. **Si**: *om* Θ ab episcopos suos Θ* 2. huc δ* 3. liceret? B* **sed**: + nec **v** 4. sequestrauerat (-auerit κ) *j p* **H Cr** forte Cr-ed

XXXIIII pbm aut diaconum *p* **sine**: ni γ* nisi $γ^2$ commendatitias δ* suscipiantur *j** γ 1. Nullus eps pbr aut diaconus sine *w* (*om u*) Nullis Θ 3. epistulas *p* 5. suscipiatur δ* 6. **si**: et si λ extiterunt *p** exstiterit *a** exist * * * * κ* **extiterint minusne**: minus extiterint nec

XXXIII ab alii MT recipit MT Θ* 1. prb Θ MT diacones MT 3. recipit Θ* recepi MT set MT 6. segregasset MT

XXXIIII prb Θ MT commendaticiis (*tit et* 3.) MT 2. prbr aut diacc Θ 3. commendatiis *a** 5. descutiantur Θ 6. **si**: sid Θ

I.

tantur; minusne, quae sunt necessaria subministrentur eis et ad communionem nullatenus admittantur, quia per subreptionem multa proueniunt.

XXXIIII Episcopos gentium singularum scire conuenit qui inter eos primus habeatur, quem uelut caput existiment et nihil amplius praeter eius conscientiam gerant quam illa sola singuli quae parrociae propriae et uillis quae sub ea sunt conpetunt; sed nec ille praeter omnium conscientiam faciat aliquid. sic enim unianimitas erit et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto.

---

7. **minusne, quae** : minus ne q; M Z minus neque Y* minus quae K L minus et quae **F** et si minus ne quae Y² sin minus quae *a* b G  8. subministrent D sibi ministrentur **F**  **et** : *om* Y  **ad** : a L Z; *om a**  communione KL  10. **quia** : qui D  **per** : ad G; *om bi*  subreptione K *bi*  **multa** : alta b ¶ G

XXXIIII 1. episcopus M eps K L **F** b  *tr* singularum gentium K L **F** b  3. ueluti **F**  exestimet **F** exaestimant *a**  5. conscientia *a* continentiam D  **sola** : singola *bb*  6. **quae** : quique K L  7. sub eas *a**  **sunt** : *om bb*  8. conscientia K L **F** *a bi*  9. facit *bi**  **aliquid** : aliud M  10. erat *bb*  glorificatur b  11. per iesum christum et spiritu sancto **F** per christum et spiritum sanctum L per christo in spiritum sanctum *bi* (in spm scm *bh*)  spiritu Z *in ras*

---

7. que Y*  8. sumministrentur M subministentur Y* suministrentur Z  9. nullatinus K ammittantur M amittantur L

XXXIIII 1. eps K episcopus M  2. primos **F**  3. capud Y *bb*  extiment K? extinent D estiment *bb*  4. preter Z  6. que Z  paroeciae M Z  7. competunt M cumpetunt Z  10. unanimitas M Z

II (III).

titerint: minusne, que sunt necessaria subministrentur eis et ad communionem nullatenus admittantur, quia per subreptionem multa proueniunt.

XXXV De primatu episcoporum.

Episcopos gentium singularum scire conuenit quis inter eos primus habeatur, quem uelut caput existiment et nihil amplius preter eius conscientiam gerant quam illa sola singuli que paroecie proprie et uillis que sub ea sunt conpetunt; sed nec ille preter omnium conscientiam faciat aliquid. sic enim unanimitas erit et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto.

---

B  7. **minusne, que** : δ *in ras*  minus nec Cr-ed minusue Cr-wirc²  8. subministretur *p** γ δ* κ λ *  **et** : sed Cr-wirc  **ad** : a B* *w*  ad communione γ  10. **per** : *in ras ut uid* MT; *om* Θ *p** *w*  subreptione Θ *w* γ Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc MT B

XXXV 1. eps Θ MT B *w* episcopus *u* κ episcopis *p**  *Compendium* eps *in cod* MT (*de cod* Θ *uid p* 6) *inueneris significare* (*praeter* episcopus) episcopos (xxxv 1) episcopum (xlvi 1); epis *similiter* episcopi (xl 6); prb (*praeter* presbiter) presbiteri (xl 1) presbiteros (xli 7) presbiterum (xlvi 1)  *tr* singularum gentium B  2. conueniat W **Cr**  habetur Cr-ed  3. existimant *p**  5. illas sola Θ*  6. singulae γ Cr-wirc*  **que** : δ *in ras*  *tr* que singuli Θ  8. **sed** : *om* MT  **omnium conscientiam** : eorum consc. omnium δ  conscientia γ  10. **et** : *bis* δ*  11. per iesum christum **Cr**

---

8. commonionem Θ cummunionem MT Θ MT

XXXV 1. eps Θ MT B  3. **quem** : que Θ  uelu * * Θ*  capit Θ  existime Θ*  4. praeter MT  6. parocie Θ paroeciae MT  propriae MT  8. praeter MT  10. unianimitas MT  glorificauitur MT

## I.

XXXV Episcopum non audere extra terminos proprios ordinationes facere in ciuitatibus et uillis quae illi nullo iure subiectae sunt; si uero conuictus fuerit hoc fecisse praeter eorum conscientiam qui ciuitates ipsas et uillas detenent, et ipse et qui ab illo ordinati sunt deponantur.

XXXVI Si quis episcopus non susceperit officium et curam populi sibi commissam, hic communione priuetur quousque oboedientiam commodans adquiescat: similiter autem et presbiter et diaconus. si uero perrexerit nec receptus fuerit, non pro sua sententia sed pro

## II (III).

XXXVI Quod non liceat episcopum in aliena prouincia clericos ordinare.

Episcopum non audere extra terminos proprios ordinationes facere in ciuitatibus et uillis que illi nullo iure subiecte sunt; si uero conuictus fuerit hoc fecisse preter eorum conscientiam qui ciuitates ipsas et uillas detinent, et ipse deponatur et qui ab illo sunt ordinati.

XXXVII De ordinatis episcopis nec receptis.

Si quis episcopus non susciperit officium et curam populi sibi commissam, hic communione priuetur quoadusque consentiat obedientiam commodans: similiter autem et presbiter et diaconus. si uero perrexerit nec receptus fuerit, non pro sua sententia sed pro

---

KLMYZF *a bb* (*bh*) *bi* D G

XXXV 1. **Episcopum . . . proprios**: eps non debet extra terminum proprium G 3. **et**: + in L 4. subiecta L subiecti **F** D *bb* **sunt**: *om bi* 6. conscientia *a bb* constientias G 7. **ipsas**: ipsius L*; *om* **F** **et** 1°: uel **F** detenit **F** ipsi *bb* 8. ordinatus fuerit deponatur *bi*

XXXVI 1. susciperet *bb* 2. **populi sibi**: populis sibi *a** sibi populi G sibi *bi* 3. **hic**: hii L hec *bb*; *om* G communionem Z* G 4. quoadusque Y D² *in ras* qd̄q2 *bi* **oboedientiam commodans**: oboediendum *bb* G oboediendo *bi* D 5. **commodans**: commendans K L **F** (*om* b G) 6. **autem**: aut *bi*; *om* G **et** 1°: *om* K L *a* b G **et** 2°: aut **b** 7. **nec receptus fuerit**: et non fuerit receptus G 8. **sua sententia**: causa (*corr in* sua Y²) sententiae Y

XXXVI ice *p** eps Θ (*uid p* 6) episcopo **Cr** 1. Eps Θ **extra**: ex **v** 2. ordinatione M ordinationem Cr-wirc 3. **et**: aut Cr-ed 4. subiecta *γ* 5. conuinctus *ϰ κ* 6. ciuitas ? δ*

XXXVII **ordinatis**: ordinatione ? B* episcopis: *om* Cr-ed 1. susciperint Θ* 3. commissa Θ* ? *γ* cummunionem M *u* 4. quodusque Θ quodadusque M quo quodadusque δ* obedientium *γ* λ* 5. **commodans**: *praem* et *κ* 6. **et** 1°: *om* Θ *γ* δ Cr-ed 7. perrexit Cr-ed **nec**: et λ* et nec λ² fuerint Θ* 8. **pro** 1°: p (*i e* per) *w*; *om p* **pro** 2°: p *a** ?

---

K M Y Z

XXXV 1. audire M* 2. terminus K proprius K *bb f* facire K L 5. conuictos Z preter Z 7. detinent M Z

XXXVI 1. susciperit Y 4. quiusque Z 6. prb K presb M praesbiter Y 8. sententiam K

XXXVI eps Θ aliaena M 1. eps Θ audire *j* 3. quae M 5. praeter M

XXXVII epi *ut uid* Θ* 1. susceperit M 3. cummissam M cummunion. M 4. consentia Θ obedienciam ? Θ* oboedientiam M 6. prb Θ M diacones M 8. set M

I.

malitia populi, ipse quidem maneat episcopus, clerici uero ciuitatis communione priuentur quod eruditores sic inoboedientis populi non fuerunt.

XXXVII Bis in anno episcoporum concilia celebrentur, ut inter se inuicem dogmata pietatis explorent et emergentes ecclesiasticas contentiones absoluant; semel quidem quarta septimana pentecosten, secundo uero duodecimo die mensis hyperberetei id est octubris iuxta Romanos.

---

9. ipsi **F** *tr* eps maneat *bb* G 10. uero *in ras*? Z communionem G ¶ G 11. **quod . . . fuerunt**: *om* G **quod**: eo quod **b** eruditor (-tur *bb*) **b** erudituri K heruditori (-turi L²) L 12. **inoboedientis** M² Z **F** *a*² *bh* D: inoboedientes K L M* Y *a** *bb bi* **non**: *om* K L **b** **fuerunt** M Y *a* (= *Dion* II): fuerint Z **F** fuerit **b** exsteterunt L ettiterint K

XXXVII 1. *tr* concilia episcoporum *bi* 2. celebrantur K **inuicem**: *om* **F** 3. **dogmata**: donata K L mergentes **b** 4. con*ten*tiones *in ras bi* condiciones *bb* 6. septimanā K secundum *bb* 7. **duodecimo**: xii D **die**: *om* K L **F** mense K **hyperberetei**: *om* **F** **b** 8. **id est**: *om* **b** **octubris**: octaui **F** octobrii *a* octb D iiii id octobres (= *Dion* II) Y romanis D

---

10. ciuitates K commonione Y 11. eroditores Z 12. inoboedientes K L M* Y *a** *bb bi*

XXXVII 1. episcuporum K 2. caelebrentur M 3. pietis Z* pietates L 4. aecclesiasticas M 5. simel K 6. pentecostes K *a** penteconstes Z penteconten F* pentecoston *bi* 7. hyperberitei K hyperberite L hyperberetet M hiperethei Y* hiperberethei Y² 8. octubres K octobres L Y octobris Z romanus K *bb bh*

II (III).

malitia populi, ipse quidem maneat episcopus, clerici uero ciuitatis communione priuentur quod eruditores inobedientis populi non fuerunt.

XXXVIII Vt bis in anno concilia celebrentur.

Bis in anno episcoporum concilia celebrentur, ut inter se inuicem dogmata pietatis explorent et emergentes ecclesiasticas contentiones amoueant; semel quidem quarta septimana pentecostes, secundo uero duodecimo die mensis hyperberetei id est iuxta Romanos quarto idus octubris.

XXXVIIII Vt tantum curam rerum ecclesiasticarum episcopus habeat.

---

Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̄T B

9. **populi**: *om* *p** **maneat**: *om* M̄T 10. cummunionem M̄T 11. priuetur *u* κ **quod**: *praem* eo δ² κ Cr (ed *et* wirc²)

XXXVIII celebretur γ 1. **episcoporum**: epō Θ *tr* concilia episcoporum γ 3. exploret M̄T* 5. ammoueant *p* 6. secunda *u* δ*? 7. duocimo W decimo **v** 8. **quarto**: iiii **v** *a*²δκλW iii *a** tertio **Cr** 9. octobres γλ oct W

XXXVIIII *tr* curam rerum eccl. tantum **Cr** tantam *p* *tr* ecclesiasticarum rerum *a** episcopi habeant B habet *p u*

---

Θ M̄T

XXXVII 10. cummunion. M̄T 12. inoboedientis M̄T inobedientes Θ B* γ δ*

XXXVIII 1. epo Θ 4. contemptiones γ 6. pentecostis Θ pentecosten *w* γ 7. siperuereeis Θ hiperberietei B hiiperueretei γ 8. romanus Θ quartu Θ *j** γ id̄ Θ δ κ 9. octobres γλ

I.

XXXVIII Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat et ea uelut Deo contemplante dispenset, nec ei liceat ex his aliquid omnino praesumere aut parentibus propriis quae Dei sunt condonare. quod si pauperes sunt tamquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesiae negotia depraedentur.

XXXVIIII Presbiteri et diaconi praeter episcopum nihil agere pertemptent, nam Domini populus ipsi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus est rationem. sint autem manifestae res propriae episcopi (si tamen habet proprias) et manifestae dominicae, ut potestatem habeat

II (III).

Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat et ea uelut Deo contemplante dispenset, nec ei liceat ex his aliquid omnino contingere aut parentibus propriis que Dei sunt condonare. quod si pauperes sunt tamquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesiae negotia depredentur.

XL De dignitate pontificis et quod rerum suarum habeat potestatem.

Presbiteri et diaconi preter episcopum nihil agere pertemtent, nam Domini populus ipsi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus est rationem. sint autem manifeste res propriae episcopi (si tamen habet proprias) et manifeste dominicae, ut potestatem habeat

---

K L M Y Z **F** *a bb (bh) bi* D XXXVIII 2. **curam**: cura K; *om a* episcō M epi K (*uid p* 5) 4. **nec ei**: neque D non F nec *f* licet *bi** **ex**: pro **F** 5. **omnino**: *om bb* 7. pauperisunt *bh* 8. subministrent K Z* **F** ministrent L **nec**: ne M L $a^2$ et ne **F** 9. **ecclesiae negotia**: ecl̄ (*tantum*) D depredetur Z *a*

§ G XXXVIIII 1. prbr et diac K (praesbeteri et diac L prbī et diac F *bb* D G) 2. **pertemptent** M Y Z **F** *a*: praetemptent K *bb bi* praetendant D praesumant L G 3. **Domini**: dī (*pro* dni) **F** 4. **est**: *om bi* **hic**: *om a bi* 5. **est**: *om bi* **sint**: sin *bb bi* G sunt D* 6. proprias K eps K (*uid p* 5) 7. habiat *bb* **et**: ita **F** 8. **ut potestatem**: potestate *bb* G

1. ecclesiasticarum *u* κ 2. episcopi κ **et**: ut δ* 3. dno B contemplantem *u* γ **dispenset nec**: dispense donec MT 4. hiis κ 8. subministrent $\Theta^2$MTB **v** Cr-wirc **nec**: ne $\Theta^2$ *p* 9. ecclesia $\kappa^2$ depredetur **v**γ$\delta^2$κλ depredatur δ*

XL **et**: *om* Θ **suarum**: *om* γ habeant B* habet *p* 1. Prb (*uid p* 23) MT*? prbt et diac B* **et**: uel **Cr** eps (*uid p* 6) Θ* 2. pertemptet MTδ* pretemtent W* 3. ipsis? δ* 4. **hic**: *om* κ 5. **sint**: sin $\Theta^2$MTB sunt **v** 6. epis (*uid p* 23) MT 7. **tamen**: tantum W habeat **Cr** **proprias . . . de propriis**: propriis (*cet om per homoeoarcton*) Θ **et**: si MT 8. **dominicae**: quaemnice (*sc* quae dn̄ice?) MT **ut**: *om* B potestate MT habet

---

K M Y Z XXXVIII 1. negutiorum K aecclesiasticorum M ecclesiaticorum Y* 2. epi K 3. dispensit K L *bb* 4. is Z 6. propris Y 8. occatione K occassione Y occansione F *bb* 9. aecclesiae M 11. depretentur D*

XXXVIIII 1. prbr K praesbiteri M praesbyteri Y preter Z 2. episcoporum M pertemtent Z 3. populos L ipse *bb* 6. manifeste K M Y Z 7. habit K manifeste K M 8. dominice Z

XXXVIIII 3. dispensedonec MT 5. propris MT* 6. quae Θ 7. pauperesunt Θ 9. negoticia γ

XL dignita δ* potestate? Θ 1. prb? MT* prbi Θ $MT^2$ eps Θ* 2. pertemptent MT 4. rediturus Θ 5. ratione? Θ 6. epis MT (*uid p* 23) 7. manifestae Θ 11.

I.

de propriis moriens episcopus sicut uoluerit et quibus uoluerit derelinquere: ne sub occasione ecclesiasticarum rerum quae episcopi probantur intercidant, fortassis enim aut uxorem habet aut filios aut propinquos aut seruos, et iustum est hoc apud Deum et homines ut nec ecclesia detrimentum patiatur ignoratione rerum pontificis, nec episcopus uel eius propinqui sub obtentu ecclesiae proscribantur et in causas incidant qui ad eum pertinent morsque eius iniuriis infametur.

9. *tr* episcopus moriens *a* episcopi *bb* **sicut**: si cui **F** 10. **et quibus uoluerit**: *om per homoeoteleuton* K L **F** b G relinquere **F** 11. **ne**: nec K L* Y b G sub occansionem *bi* 12. **rerum**: *om per homoeotel* K L b G **episcopi**: epis K (*cf inf l* 19; *uid p* 5); + esse (= *Dion* II) Y*a* 13. **intercidant fortassis**: interdicantur causae **F** **intercidant** MZ: interdicant K L Y (**F**) *a* b G 14. **aut** 1°: *om bb* G habeat *a bi* 15. **et**: id K² 16. **est**: erit G; *om* **F** *bi* 17. ecclesiam *bb* 18. ignorationem *bb* G 19. episcopi Z (epis M *cf can* i 1) epi K b G **uel**: nec *bb* **uel eius propinqui**: *om* **F** *tr* propinqui eius Y **propinqui**: + qui G 20. praescribantur L **et in causas**: ut in causis **F** 21. **qui**: quia K quē G **qui ad eum pertinent**: quo ad deum pertinet **F**; *om a* 22. **pertinent morsque**: pertinet mori quae L **iniuriis**: *praem* in K *a* infamatur KL

¶ *bh* G

11. occassione Y occansione F *bb* aecclesiasticarum M 13. fortasse K L (**F**) b G 14. habit K 15. seruus M* *bb f* 17. aecclesia M Y ditrimentum K 18. pontifices L *bb* 19. epi K b G 20. aecclesiae L Y ecl̄ D 21. incedant K M Y b G 22. pertenunt *bb* iniuris Y

II (III).

de propriis moriens episcopus sicut uoluerit et quibus uoluerit derelinquere: ne sub occasione ecclesiasticarum rerum que episcopi esse probantur intercidant, fortassis enim aut uxorem habet aut filios aut propinquos aut seruos, et iustum est hoc aput Deum et homines ut nec ecclesia detrimentum patiatur ignoratione rerum pontificis, nec episcopus uel eius propinqui sub obtentu ecclesiae proscribantur et in causas incidant qui ad eum pertinent morsque eius iniuriis male fame subiaceat.

XLI Quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem.

Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M B

*p** 9. epi Θ **sicut**: sic̄ γ si cui δ² si quis κ 10. **et**: e M* **et quibus uoluerit**: *om per homoeot* **v** quibus * * * uoluerit δ 11. **ne**: nec *j**γλ Cr-ed ecclesiasticorum γ 12. **que**: quod κ eps Θ (*uid p* 6) 13. interdicant *j** inter se dicant B *tr* aut enim Θ 14. habet * * *a*ut filios aut filias propinquos B 16. **hoc**: *om* Θ **v** 17. **nec**: ne *w* in Θ* ecclesiam **v** δ*λ 18. ignorationē γ 19. episcopum M episcopos *p** epo W sub obtentum Θ 20. pscribantur γ proscribatur *u* Cr-wirc* 21. causa Θ* causis *p** pertinet *u* κ pertinetur γ 22. mortemque *p* Cr-wirc **eius**: + et? B* 23. subiaceant *w* subiciant *p a* γ W Cr-wirc subiciantur δ* λ* subiciatur δ² κ λ²

occassione Θ 12. eps Θ 13. prouantur M Θ M intercedant Θ *p** *w* δ² Cr-wirc forsitassis M fortasse **v** 15. seruus Θ 17. adetrimentum M* 19. epis Θ γ δ* 21. incedant Θ B 23. famae M

I.

XL Praecipimus ut in potestate sua res ecclesiae episcopus habeat: si enim animae hominum praetiosae illi sunt creditae, multo magis oportet eum curam de pecuniis agere, ita ut potestate eius indigentibus omnia dispensentur per presbiteros et diaconos et cum timore omnique reuerentia ministrentur. ex his autem quae indiget (si tamen indiget) ad suas necessitates et ad peregrinorum fratrum usus et ipse percipiat, ut nihil eis possit omnino deesse. lex enim Dei praecepit ut

II (III).

Precipimus ut in potestate sua episcopus ecclesiae res habeat: si enim anime hominum pretiose illi sunt credite, multo magis oportet eum curam pecuniarum gerere, ita ut potestate eius indigentibus omnia dispensentur per presbiteros et diaconos et cum timore [Dei] omnique sollicitudine ministrentur. ex his autem que indiget (si tamen indiget) ad suas necessitates et ad peregrinorum fratrum usus et ipse percipiat, ut nihil eis possit omnino deesse. lex enim Dei precepit ut

---

K L M Y Z **F** *a bb bi* D

XL 1. **ut**: *om bb* **in**: dū F dum *f* in sua potestate sua $D^*$ 3. *tr* pretiosae hominum Z preciosa *bb* **illi sunt**: *om* $D^*$ 4. credita **F** 5. **ita ut**: aut *bi* D 6. potestati **F** potestatem D 7. **per presbiteros et diaconos**: prbts et diacs $F^*$ prb diac? **b** (prbis diac $D^*$ per prbis diac $D^2$ prb aut diaconus $bi^*$ prb et diaconus $bi^2$ prbt et diaconus—*quibus uerbis incipit nouus canon*—*bb*) 8. **et**: ut Y; *om* L **b** **omnique**: et $bb^*$ 9. **ministrentur**: sic ministrent ut **b** (sic ministrent ut cum $bi^*$) **ex his autem**: *incipit nouus canon* (xlii; *uid can* xxvi) Y **ex**: *om* D 10. indigent . . indigent **b** 12. **fratrum**: *om* **F** **usus et**: usu Y **et ipse percipiat**: ita (sit a D) percipiant **b** 13. **nihil eis**: nihis $Y^*$ nihil his $Y^2$ **eis**: eos? $Z^*$ his K L F **b** $Y^2$; *om f* *tr* omnino possit Y 14. **Dei**: dni *bb* **praecepit** K L **F** *a bb* (=*Dion* II *cf Gr* διετάξατο): praecipit M Y Z *bi* D

XLI habet $p^*$ 1. **in**: *om* **v** 2. *tr* res ecclesiae (=*Dion* I) *j* 3. pretioso *p* illis Cr-ed 5. regere γ 6. potestates Θ potestatem γ 7. dissipentur $\gamma^*$ prb MT* (*uid p* 23) 8. **Dei** MTB (*Dion* III=*Gr*): *om cett* (*Dion* II) 9. sollicitudinem instruentur **v** **ex**: et Θ **v** 10. qui Cr-ed que indigens Θ **si tamen indiget** *j* λ: *om per homoeot* Θ MT B *p* **v** *a* γ δ κ W Cr 11. **ad** $1^0$: *om* κ **ad** $2^0$: om $\gamma^2$ Cr-wirc 12. peregrinorum * * fratrum B **et**: *om* κ Cr-ed ipsi percipiant Θ 13. **ut**: et κ posse MT 14. **enim**: *in ras p* precipit $p^*$ **v** γ $\delta^2$ κ λ Cr-ed

---

K M Y Z XL 1. precipimus MZ precipemus *bb* 2. aecclesiae M aecclesi Y ecl̄ D abeat Z 3. anime Z 4. credite K M criditae $Z^*$ oportit K 5. pucuniis $Y^*$ agire K 7. prbos K praesbiteros M Y 10. indeget K indigit L indegit K 11. ad: a $Z^*$ necissitates K necessitas $Y^*$ 14. praecipit M Y *bi* D precipit Z

XLI 1. praecipimus MT epis Θ 3. animae MT 4. portet $\Theta^*$ *u* 7. dispentur ? $\Theta^*$ ppbb Θ prb MT* prbos $MT^2$ diaconus Θ 9. sullicitudine MT 14. precipit p* **v** γ $\delta^2$ κ λ

| I. | II (III). |
|---|---|
| qui altari seruiunt de altario pascantur, quia nec miles stipendiis propriis arma contra hostes adsumit. | qui altari deseruiunt de altario pascantur, quia nec miles stipendiis propriis contra hostes arma sustollit. 1 Cor ix 7 13 |
| | XLII Quod episcopus presbiter et diaconus aleator et ebriosus esse non debeat. |
| XLI Episcopus aut presbiter aut diaconus aleae atque ebrietati deseruiens aut desinat aut certe damnetur. | Episcopus aut presbiter aut diaconus aleae adque ebrietati deseruiens aut desinat aut certe damnetur. |
| | XLIII Similiter clerici et laici si permanserint in alea communione priuentur. |
| XLII Subdiaconus aut lector aut cantor similia faciens aut desinat aut communione priuetur: similiter etiam laicus. | Subdiaconus aut lector aut cantor similia faciens aut desinat aut communione priuetur: similiter etiam laicus. |
| | XLIIII Quod episcopus presbiter aut diaconus non debeat usuras accipere. |
| XLIII Episcopus aut presbiter aut dia- | Episcopus aut presbiter aut diaconus |

15. **altari** MZ: altario K L Y **F** *a* b **seruiunt**: deseruiunt Y Z² (=*Dion* II) **de**: *om bi* de altari Z pascuntur *bi* 16. **nec**: *om* Y **b** stipendii propria K 17. **hostes**: honores *bb* adsumet L M

§ G XLI 1. **Episcopus . . . atque**: epm aut prbtm aut diacm ut qui **F** **aut** 1°: *om bb* G **aut** 2°: uel *bi* 2. **aleae**: aleator *a* gulae L **b** (? regulae D*) G **atque**: uel *bi*
¶ G deseruit (*uid supra*) **F** 3. **certe**: *om bi*

XLII 1. Subdiacni . lectores . cantores . facientes . desinant . . . priuentur **F** **aut** 1°: *om bb* **cantor**: cantatur Y* cantator Y² 2. **similia faciens**: similiter *bi* **desinat**: designat K* **aut** 2°: *om* D 3. priuentur L **etiam**: + et **F** *a** *bb bi*

*Canonem* XLIII *canoni* XLIIII *postponit* **b**

16. milis K D *a* milex M **F** 17. adsumet L assumet M assumit Z
XLI 1. prb K praesbiter M Y 2. alaeae M adque K ebrietate (ebritate Y*) Y **F** b G
XLII 1. lectur K L cantur K L 4. laucus Z
XLIII 1. prb K praesbiter **Y** 2. exiens D

---

15. **altari**: altario *p* Cr-wirc* altare *j a** ad altari γ **de altario** MTB *j* (=*Dion* I): de altari Θ *p* **v H Cr** 16. **miles**: similis *u* simile *w* 17. sustollet *j** sustulit **v** Cr-ed

Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc MT B

XLII aut prbt aut diaconus γ **et** 1°: aut B diaconum MT *tr* non debeat esse Cr-wirc debet γ 1. **aut** 1°: *om* B **Cr** diaconus * * * aleae (? atq *sub ras*) δ 2. aleate *ut uid j** alea **v** alae γ 3. **damnetur**: deponatur γ

XLIII **clerici**: *praem* et MT **Cr** **et laici**: *om* MT a communione κ 2. **aut** 2°: a κ 3. priuentur MT **etiam**: + et *a* 4. laici *j*

XLIIII **aut . . debeat**: et . . debeant Cr-wirc **non debeat usuras**: usuras a debitoribus non debet δ

17. ostis Θ sustullit MT δ*
XLII prb MT 1. eps aut prb Θ MT diac Θ 3. cere MT* damnaetur MT
XLIII cleri γ* cli *u* lea λ* cummunione (*tit et* 2.) MT 1. subdiac Θ 2. desinae MT
XLIIII eps prb Θ MT diac Θ 1. eps aut prb

Θ MT

I.

conus usuras a debitoribus exigens aut desinat aut certe damnetur.

XLIIII Episcopus presbiter aut diaconus qui cum hereticis orauerit tantummodo communione priuetur; si uero tamquam clericos hortati eos fuerint agere uel orare damnentur.

*De cann* xlv xlvi *uide Addenda p* 33

XLV Episcopum aut presbiterum hereticorum suscipientem baptismum damnari praecipimus. QUAE enim CONVENTIO CHRISTI AD BELIAR? AVT QVAE PARS FIDELI CVM INFIDELE?

2 Cor vi 15

*de* Beliar *uide Addenda p* 33

---

K L M Y Z **F** *a bb bi D*

XLIII 2. **a**: ad Y* de L; *om* K 3. **aut desinat**: aut emendet (autem em. Y*)Y

XLIIII 1. **Episcopus**: + aut **b** **aut**: et K L *a* 2. **qui**: *om a** **qui cum**: quicumque *bb* **hereticis**: hereticus K **F** meretricem *bi* D* meretricibus *bb* orauerint *a bi* $D^2$ 3. priuentur *a bi* **si**: + quis *a* 4. **tamquam**: *om bi* **clericos** M Y Z *a* (*Gr αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς*): clerici K L **F b** **hortati**: orati **F** horta*ri Y *tr* eos ortati *bi* **eos**: *om* M 5. damnetur Y Z *bb* $D^2$ (= *Dion* II)

XLV 1. **aut**: uel Y 2. suscipientes **b** 3. damnare **b** **quae**: qua K L* qui D 5. **quae pars fideli**: * pars fidelium D infidelibus Y* ?

---

K M Y Z XLIIII 1. prb K praesbyter Y 5. agire K L aggere D* demnentur *bi*

XLV 1. prbm K praesbiterum M praesbyterum Y 3. precipimus Z praecepimus L **F** *a* precipemus *bb* 4. couentio M 5. Beliar M* *a** Beliab Z Belia Y Belial K L $M^2$ **F** $a^2$ **b** pras *bi** fidili K fidele *bi* 6. infidile K infideli (Y) Z *bb*

II (III).

usuras a debitoribus exigens aut desinat aut certe damnetur.

XLV Quod non debeat episcopus presbiter aut diaconus cum hereticis orare.

Episcopus presbiter aut diaconus qui cum hereticis orauerit tantummodo communione priuetur: si uero tamquam clericos hortatus eos fuerit agere uel orare damnetur.

XLVI Quod non debeant hereticorum baptismata conprobari.

Episcopum aut presbiterum hereticorum suscipientem baptisma [aut sacrificium] damnari precipimus. QVE enim CONVENTIO CHRISTI AD BELIAR? AVT QVE PARS FIDELI CVM INFIDELE?

---

XLV debeant δ aut presbiter aut δ **presbiter**: *om* Cr-wirc **aut**: et *p* Cr-wirc **orare**: ordinare δ* 1. **aut**: et *j p* **H** (— γ* W) **Cr** 4. clrs γ clericus B *p** **v** κ

XLVI **debeant**: *in ras* Cr-wirc*; debeat ΘM̅ $p^2$ *u* baptisma Θ *p* δ 1. eps aut prb M̅ (*uid p* 23) ep*m* aut prb*m* B *in ras* 2. suscipientes Θ **aut sacrificium** M̅B (*Dion* III = *Gr ἢ θυσίαν*): *om cett* (*Dion* II) 3. **precipimus**: + nisi eorum qui in patris et filii et spiritus sancti baptizantur nomine sic tamen ut per penitentiam qui in eadem fuerint heresi baptizati sanctae katholicae ecclesiae matri reconciliati incorporentur *a* 5. **aut**: uel Cr-ed **aut que**: atque *p* **fideli cum**: fidelium M̅ (δ*)

---

Θ M̅ 2. deuitoribus M̅ exiens δ*

XLV. eps prb (*tit et* 1.) Θ M̅ diac Θ 2. tantumodo Θ 3. cummunione M̅ 4. clericus B *w* κ ortatus Θ hortatos M̅ ortus κ 5. orre M̅*

XLVI ericorum γ* conprouari Θ* 1. eps aut prb M̅ (*uid p* 23) prbm Θ 5. Beliar M̅ δ* λ* Belliar *u* Belia Θ* Belial $Θ^2$ B *j p w a* γ $δ^2$ κ $λ^2$ W Cr-wirc quae ΘM̅ **pars**: pras κ

## I.

XLVI Episcopus aut presbiter si eum qui secundum ueritatem habuerit baptismum denuo baptizauerit aut si pollutum ab impiis non baptizauerit, deponatur tamquam deridens crucem et mortem Domini nec sacerdotes a falsis sacerdotibus omnino discernens.

XLVII Si quis laicus uxorem propriam pellens alteram uel ab alio dimissam duxerit, communione priuetur.

XLVIII Si quis episcopus aut presbiter iuxta praeceptum Domini non

§ G XLVI 1. Epm aut prbtm **F** **si**: qui Z 3. baptismo *bb* G **denuo**: de uno Y di**o D **aut . . . baptizaverit**: *om* K* (*sed habet in marg prima manu*) L **F** G (*auctor collectionis huius 'systematicae' omittit ultima quoque uerba canonis, unde putandum est eum in utroque loco ad disciplinam ecclesiae occidentalis huic canoni minime congruentem spectare*) 5. **tamquam**: tam Z 6. **et mortem**: in mortem **F**; *om* b G **nec**: ne *a* **nec**
¶ G **. . . discernens**: *om* G (*uide supra*) 7. **sacerdotes a falsis**: *om per homoeoarcton* *a* discernunt F discernentur *f*
XLVII 1. *tr* propriam uxorem M **uxorem**: + suam K 2. admissam M* dimissa **F** 3. priuentur *bi*
*Ordinem canonum* XLVIII XLVIIII *inuertit* **F**
§ G XLVIII 1. **presbiter**: *om* L 2. **non**:

XLVI 1. prbr K praesbiter Y 2. saecundum M 3. dinuo K *bb* baptiszauerit K 4. pullutum Y baptiszauerit $K^2$ (*om* K*) babtizauerit Z 8. descernens Z
XLVII 2. demissam *a*
XLVIII 1. prb K praesbyter Y 2. preceptum Z

## II (III).

XLVII Quod ecclesie baptismate baptizatus denuo baptizari non debeat et non ita baptizatus debeat baptizari.

Episcopus aut presbiter si eum qui secundum ueritatem habuerit baptisma denuo baptizauerit aut si pollutum ab impiis non baptizauerit, deponatur tamquam deridens crucem et mortem Domini nec sacerdotes a falsis sacerdotibus omnino discernens.

XLVIII Laicum pellentem suam coniugem communione priuandum.

Si quis laicus uxorem propriam pellens alteram uel ab alio dimissam duxerit, communione priuetur.

XLVIIII Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

Si quis episcopus aut presbiter iuxta preceptum Domini non baptizauerit

XLVII baptismata Θ *u* baptizatos MB Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M B **debeat** $1^0$: debet Θ *u* debeant κ **baptizatus** $2^0$: baptizare M* (*corr m p*) *tr* baptizatus ita γ 2. **baptisma denuo baptizauerit**: *om* v 3. **si**: *om* *p** λ* Cr-ed 4. **impiis**: + et (aut *a*) non recte baptizatum $j^2$ *a* **Cr** 6. **et**: aut λ* **nec**: + a δ* + ueros Cr-wirc 7. **omnino** Θ v: iure $B^2$ *j p* **H** (+ non κ) **Cr** omnino iure M B*
XLVIII laicus γλ Cr-wirc coniugem suam **Cr** suam coniugem suam *p* priuentur κ 2. **alteram**: altera M adulteram δ*
XLVIIII debeatbatbaptizari *p* *tr* baptizari debeat B 2. dñi ñ B *in ras* 4. sine

XLVII **baptizatus** $1^0$: baptizatos M B baptizare *u* γ 6. sacerdostes Θ 7. falsisacerdotibus Θ bap- Θ M
XLVIII cummunione (*tit et* 3.) M 2. dimissa Θ duxeri Θ
XLVIIII **nomine** (*tit et* 3): ñ M 1. prb Θ M

I.

baptizauerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis aut in tribus filiis aut in tribus paracletis, deponatur.

XLVIIII Si quis episcopus aut presbiter non trinam mersionem unius misterii celebret, sed semel mergat in baptismo quod dari uidetur in morte Domini, deponatur. non enim dixit nobis Dominus In morte mea baptizate, sed EUNTES DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI.

Matt xxviii 19

EXPLICIVNT CANONES APOSTOLORVM.

---

KLMYZ**F** *a bb bi* D G

*om* D* 4. **sed . . . paracletis**: *om bi* **sine initio principiis aut in tribus**: *om per homoeotel* M **sine**: siue *bb* G 5. initium G **in tribus filiis aut**: *om* **F** G **in**: *om* K L D* 6. **in**: *om* D*

XLVIIII 2. trina *bb* 3. misteriis *bb* ministerii G celebrauerit G mergatur K L **F** 4. **in**: *om* G baptismum *bi* D **quod**: quo **F** quid G dare *bb* G uideatur **b** 5. **morte**: mortem *a f* nom(ine) mortis *bi* **non**: nec *bb* G 6. **nobis**: *om bi** *tr* Dominus nobis M *f* D **morte**: mir? Z **mea**: *om* D 8. **eos**: *om* K 10. spiritu K *f* **sancti**: + amen *bb*

¶ G

EXPLICIVNT CANONES APOSTOLORVM M **F** *a bi*: EXPLC̄T SYNODVS APOSL̄R̄ L; *om* K Y *bb* D *In Z praecisa est pagina infra canones: unde iure colligendum uidetur nullum adfuisse colophona*

---

K M Y Z

3. baptiszauerit K 5. principis D* 6. paraclitis K M² D paracletus M*

XLVIIII 1. prbr K pbr M praesbiter Y 3. mistyrii K mysterii M celebrit K *bb* caelebret M set Z simel K sel Z* 7. baptiszate K eunte L* docite L 8. baptiszantes K

II (III).

in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis aut in tribus filiis aut in tribus paracletis, deponatur.

L Quod non debeat una mersio in baptismate quasi in morte Domini prouenire.

Si quis episcopus aut presbiter non trinam mersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismate quod dari uidetur in morte Domini, deponatur. non enim dixit nobis Dominus In morte mea baptizate, sed EUNTES DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI.

EXPLICIVNT CANONES APOSTOLORVM.

---

initium M̅T̅ *w* 5. **in 1°**: *om* δ* **in 2°**: *om* κ 6. **deponatur**: abiciatur *j p* **H Cr**

L mersione M̅T̅ mersionem *u* 3. baptismo Θ B* ? **v** (= *Dion* I) 4. mortem M̅T̅ *tr* Domini morte *j p* **H Cr** 5. *tr* nobis dixit **v** 6. **nobis**: *om p** baptizare κ

EXPL. CAN. APOST.: EXPLICIT REGULAE ECCLESIASTICAE SANCTORVM APOSTOLORVM PER CLEMENTEM NVMERO L **v** EXPL ECCLESIASTICAE REGVLAE SANCTORVM APOSTOLORVM *a*; *om j* κ

---

3. fili Θ 4. set M̅T̅

L mertio Θ baptizmate Θ baptismatae M̅T̅ 1. prb Θ M̅T̅ 2. trinamersionem M̅T̅ γ myterii Θ 3. set M̅T̅ baptizm. Θ 7. set M̅T̅ 8. baptitantes Θ nomine: n̄ M̅T̅

# ADDENDA

## siue adnotatiunculae apparatui critico minus propriae

P. 9. Can. III, l. 5. *Dubitari uix potest quin lectio* sicera (MYZ **F** *a* b *Dion* I: *j* v γκλW *Dion* II) *uera sit: σίκερα enim apud Graecos neutrius est generis. fluctuat simili modo lectio codicum tum Hieronymianorum tum ueterum apud* Luc i 15 (*uide Wordsworth & White*), *ubi* siceram *habent plures*, sicera *pauciores sed meliores.*

P. 11. Can. VIII, l. 3. *Adiectiuum masculinum* uernalem aequinoctium (M* Z* **F** b G *Dion* I: ϵ* B v *Dion* II) *non ausus sum in textum recipere, dissentientibus antiquioribus si unum excipias* Θ *codicibus: conferenda tamen sunt quae Rönsch* Itala und Vulgata *pp* 265–268, *adlegat, masculina enim adiectiua inueniuntur cum uocibus* faenum firmamentum lignum signum templum uerbum uinum *etc.*

P. 18. Can. XXV. *De synodo* A.D. 577 *in causa Praetextati episcopi Rothomagensis impellente rege Chilperico Parisiis habita scribit Gregorius Turonensis* Historia Francorum v 18 (*ed. Arndt pp* 212, 214): 'mane rex adfuit dixitque: Episcopus enim in furtis depraehensus ab episcopali officio ut auellatur canonum auctoritas sancxit . . . ipse uero [rex] ad metatum discessit transmittens librum canonum, in quo erat quaternio nouus adnixus, habens canones quasi apostolicos, continentes haec: Episcopus in homicidio adulterio et periurio depraehensus a sacerdotio diuellatur.' *manifestum est et Gregorium sensum canonis potius quam uerba referre et Chilpericum sensum ipsum pro arbitrio suo mutauisse, quippe qui aduersus Praetextatum de furto accusatum furti poenas adlegaret, aduersus eundem de furto absolutum sed de homicidii consilio confessum homicidii poenas quasi ex eodem canone adduceret. maioris est momenti canones apostolicos Gallis eo tempore uix innotuisse: apud Romanam uero ecclesiam collectionem Dionysianam iamdudum uigere testatur circa annum* 550 *Cassiodorus* (Diu. Litt. xxiii 'Dionysius . . . ex Graecis exemplaribus canones ecclesiasticos . . . composuit quos hodie usu celeberrimo ecclesia Romana complectitur'), *ipsos canones apostolicos adhibet Ioannis* II *papae* (532–535 A. D.) *epistula ad Caesarium Arelatensem data, uide cann* xxv xxviiii.

P. 18. Can. XXV, l. 5. *Verba* NON VINDICABIT (-AVIT) DOMINVS BIS IN IDIPSVM—*Graece in libris quidem impressis* οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό—*originem trahunt e* Nahum i 9 LXX οὐκ ἐκδικήσει δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. *recte consentit Dionysius cum* LXX *de persona uindicantis, scilicet Dei: Graeci canonis quam habemus lectionem* (ἐκδικήσεις) *corruptam esse fortasse conieceris. ualde discrepat textus prophetae Hieronymianus* 'non consurget duplex tribulatio': *tamen, quod perraro accidit,* LXX *uirorum interpretatio mediae aetati Latinae non ignota erat; scribit e g S. Thomas* (Summa III lix 5 § 2) 'Nahum I dicitur secundum aliam litteram Non iudicabit Deus bis in idipsum.' *sane sententia ista de singula poena crimini singulo aptanda iuri canonico ecclesiae occidentalis tantum placebat ut S. Scripturae auctoritas quantulacumque minime praetermittenda uideretur.*

P. 19. Can. XXVII (XXVIII), l. 8. CVM PERCVTERETVR NON REPERCVTIEBAT CVM MALEDICERETVR NON REMALEDICEBAT CVM PATERETVR NON COMMINABATVR: *Graece* τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτε λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει πάσχων οὐκ ἠπείλει: 1 Pet ii 23 λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει πάσχων οὐκ ἠπείλει. *auctor noster, Antiochenus ut putatur saec* iv *uel* iv–v, *non diserte adfirmat, quamquam paene certum uidetur, se uerba* τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτε *pariter cum sequentibus e S. Petri epistula haurire: neque quisquam alius e Graecis, quod sciam, uerbis eiusmodi ut Petrinis utitur. Latinorum autem pro* 'cum pateretur non comminabatur' *habent* 'cum percuteretur (percutientes *Amb semel*) non repercussit' *Ambrosius* 4/6 *Maximus Taurinensis* 1/1, 'percutienti se non comminabatur' *auctor, quem nunc Pelagium uocant, epistolae ad Demetriadem, uide Sabatier ad loc: solus tamen siue inter Latinos siue inter Graecos utramque clausulum praebet, et ut uidetur e S. Petro haurit, auctor noster. de lectionibus* REMALEDICEBAT (MYZ *a bh bi Dion* I: B *j p* **H** *Dion* II) MALEDICEBAT (L **F** *bb Dion* I: Θ M v *Dion* II) *notandum est cum Graeco* ἀντελοιδόρει *consentire priscorum Latinorum maiorem partem, uidelicet Cypr* 1/1 *Amb* 5/6 *Aug* 1/1 *Maxim Taurin Auct de promissionibus et Fulgentium* (remaledicebat *uel* remaledixit); *contra textui S Petri Hieronymiano* maledicebat *fauere tantum Amb* 1/6 [*Pelag*] *Ep ad Demetriadem et Leonem Magnum.*

P. 20. Can. XXVIIII (XXX), l. 6. A me Petro KYZ* *a* Dion* I, Θ M B* *j* Dion* II: a Petro LM$Z^2$ **F** $a^2$ b *Dion* I, $B^2$ $j^2$ *p* v **H** **Cr** *Dion* II. *Beveridge, cui codices canonum apostolicorum nonnisi Hadrianei* (**H**) *praesto erant, primitus scriptum esse* ὑπὸ τοῦ Πέτρου 'a Petro' *putauit; lectio corrupta* me (*scribit ille*) 'ab aliquo uidetur excogitata cui persuasum fuit hos canones uere apostolicos esse.' *quae opinio adeo falsa est ut e contrario ipsum Graecum scriptorem nomen S. apostoli, quo facilius opus suum fictum commendaret, consulto constet adhibuisse, scribas autem Latinos inde ab aetate Caroli magni omisso uocabulo* me *apostolicam canonibus istis denegare uoluisse auctoritatem. nesciebat sane uir clarissimus codices antiquiores Latinos, omnes scilicet quos e septimo uel octauo saeculo superstites habemus,* 'a me Petro' *legere, fatetur tamen omnes quos inspexerat Graecos* ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου *praebere: uide eius* Synodicon (*Oxonii* 1672) annotationes *p* 26 (*ad finem tom* ii).

Pp. 30, 31. Cann. XLV (XLVI), XLVI (XLVII). *Auctor noster hereticorum baptisma in totum respuit, quod ecclesia Romana iam sub Stephano papa* A. D. 254–257 *suscipere statuerat. Romanae praxi occidentales ceteros, exceptis Afris, uel ab initio uel saltem ante* A. D. 314 *adsensos esse patet ex can* VIII *concilii Arelatensis eo anno habiti, de Afris enim ibi dicitur quod* 'propria lege sua utuntur ut rebaptizent.' *in Africa rixae inter catholicos et Donatistas motae hoc effecerunt ut catholici disciplinam suam ad exemplar ceterarum ecclesiarum occidentalium emendarent, schismatici id quod singulare fuit propter ipsam singularitatem acrius obtinerent. sed sexto ineunte saeculo, tempore Dionysii interpretis nostri, nusquam certe apud Latinos rebaptizabantur heretici. noli ergo mirari scribas codicum nonnullos aliquid his canonibus uoluisse uel demere* (*ut in can* xlvi *Dion* I K*L **F** G, *nisi id per homoeoteleuton accidisse iudicaueris*) *uel addere* (*ut in can* xlvi *Dion* II *a*, *in can* xlvii *Dion* II $j^2$ *a* **Cr**) *quo testimonium euacuarent ecclesiae occidentalis traditionibus tam incongruum.*

P. 30. Can. XLV (XLVI), l. 5. BELIAR (M* *a* Dion* I: M δ* λ*, *cf* Belliar *u*, *Dion* II) *iure legi nemo non confitebitur qui apparatum Tischendorfianum ad loc* (2 Cor vi 15) *inspexerit. patribus ibi laudatis adde sis Alexandrum Alexandriae episcopum* (*circa* A. D. 322) *apud Socratem* H. E. i 6. [*In Testamentis* xii *Patriarcharum frequentissime adhibetur hoc nomen, neque umquam nisi sub forma* Βελίαρ]

---

## De locis nonnullis interpretationis Dionysii secundae

*In textu interpretationis primae constituendo difficile non erat ueritatem indagare, adeo ceteros superabant codices* MYZ *a*, *quibus inter se dissentientibus opem mihi tulerunt tum reliqui codices tum interpretatio altera; neque ullus quod sciam locus superest ubi omnibus perpensis de uera lectione adhuc haesitandum uidetur. at in secunda interpretatione aliter res se habet: exempla uideas cann* xxxiii 4 xlv 1 xlviiii 6 l 4, *ubi codicibus ita dispositis ut in unam partem irent* Θ M B v *cum Dion* I, *in alteram j p* **H** **Cr** *necnon* paris. lat. 3845 *et* (*excepto* xlv 1) paris. lat. 1536, *incertum uisum est apud utros testes inueniretur ueritas: quapropter eam tenui regulam ut in dubiis praeponeretur lectio cui interpretatio altera patrocinabatur.*

# APPENDIX I

**Canonum apostolorum tituli secundum codices F (Paris. lat. 1451 : fol. 60 *b*) et *f* (Vat. Reg. 1127 : fol. 77 *b*)**

INCIPIT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM

I De ordinatione episcopi
II De ordinatione presbiteri diaconis uel ceterorum
III De eo quod nihil aliut in sacrificio pro quod Dominus statuit offerendum
IIII De species que altare non ad sacrificandum sed ad benedictionem simplicem debeant exhibere
V De primiciae pomorum
VI De episcopo uel presbitero proprias uxores non habiciant
VII De episcopo uel ministris ne seculares curas adsumant
VIII De eo quo tempore pascha celebretur
VIIII De eo quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare
X De eo quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debent
XI De eo quod cum excommunicatis non sit orandum
XII De clericis qui condempnantur
XIII De his qui excommunicati communicant
XIIII De eo quod non liceat episcopo aliena parochia praeuadere
XV De clericis qui proprias ecclesias relinquunt
XVI De episcopo qui alieno clerico susceperit
XVII De eo quod bigami non admittantur ad clero
XVIII De his qui uiduam uel eiectam an meretricem accipiunt
XVIIII De his qui duas sorores habuerint
XX De clericum fideiussorem
XXI De his qui non sponte eunuchi facti sunt
XXII De his qui seipsos abscidunt
XXIII De clericis qui seipsos abscidunt
XXIIII De laicis qui seipsos abscidunt
XXV De ecclesiae ministris qui in crimine capiuntur
XXVI De clericis qui debeant coniugibus copulari
XXVII De eo quod ministri ecclesiae uerberare non debeant
XXVIII De his qui pro criminibus dampnantur
XXVIIII De eo quod non debeat officia ecclesiastica pecuniis optineri
XXX De his qui pro seculi potestatibus ordinantur
XXXI De presbytero qui proprio episcopo contempnit
XXXII De clericis qui dampnantur
XXXIII De eo quod nullus ministrorum suscipiatur sine commendatitiis epistolis
XXXIIII De primato episcoporum
XXXV De eo quod non liceat episcopo in aliena parochia ordinationes facere
XXXVI De ordinatis episcopis non receptis
XXXVII De synodo bis in anno
XXXVIII De eo quod curas rerum ecclesiasticarum episcopus habeat
XXXVIIII De dignitate pontificis et quod rerum suarum habeat potestatem
XL De eo quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem
XLI De eo quod episcopus praesbiter et diaconus ebriosi esse non debent
XLII De ceteris clericis uel laicis qui similia faciunt
XLIII De eo quod episcopus presbyter aut diaconus non debeant usuras accipere
XLIIII De eo quod non debeant ministri ecclesiae cum hereticis orare
XLV De dampnatione baptismi hereticorum
XLVI De his qui catholicum rebaptizant
XLVII De his qui coniuges pellunt uel dimissas duxerint
XLVIII De eo quod in nomine Trinitatis debeat baptizare
XLVIIII De eo quod non debeant unam mersionem in baptismo celebrari

---

*Orthographiam secundum cod* F *constitui, ea tamen ratione ut, quoties* F *compendium aliquod f lectionem plenam praebeat, hanc in textum illud in notulas tantum receperim*
CAPITVLA CANONVM : CANÑ (*tantum*) F
II prsbt F  diac *f*
III De eo : deo *f*  sacrificio : + qd F*
IIII exhiberi F*
VI prsb F
VII episcopo : eop̄o *f*
X fidelis *f*
XV clīs (*et* XVI clr̄o) F  reliquint *f*
XVII non : ne *f*
XVIII eiectam : abiectam F  acipiunt F
XX clericom F*
XXI eunuchii F
XXXI prsbto ? F*  contemnint *f*
XXXV ordin̄ts F
XXXVI De . . . receptis : *om* F* (*inserit manus contemp*)
XXXVII : XXXVI F* *et sic usque ad finem*
XXXVIII cura *f*
XL pro dispensationem *f*
XLI prsbt et diac F
XLII uel *f* : que F
XLIII ep̄o F* ?  diac F
XLVII coniugis *f*
XLVIIII *Post titulos addit* Incipit prologus canoñ apostolorum *f*

# CONCILIVM NICAENVM

## NOMINA EPISCOPORVM

### I.

**Interpretatio Dionysio-Hadriana**

*α* **Codex Augiae ut uidetur scriptus nunc Sanblasianus** 6(34) **coenobii S. Pauli apud Carinthios** quoad episcoporum nomina: saec. ix ineunt. [fol. 24 *b*

*γ* **Codex S. Germani de Pratis nunc Paris.** lat. 11710: scriptus anno 805 [fol. 20 *b*

*δ* **Codex Bernensis** 89: saec. viii–ix [fol. 44 *b*

*ζ* **Codex Wircebirgensis** (olim Bibliothecae Capitularis) Mp. th. f. 3: saec. viii exeunt. [fol. 8 *a*

*λ* **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis cxv: saec. ix ineunt. [fol. 29 *b*

*catt-ed* **Consensus codicum Vrgelitani** (*urg-ed*: saec. x–xi) **et Gerundensis** (*ger-ed*: saec. xi) **utriusque Catalani** apud collectionem canonum ecclesiae Hispanae ed. F. A. Gonzalez (Matriti 1808) p 8

### II.

**Interpretatio Codicum** V C (*bb*) *bh*

V **Codex Veronensis** Bibliothecae Capitularis lix (57): saec. vi–vii [fol. 231 *a*

C **Codex Corbeiensis nunc Paris.** lat. 12097: saec. vi [fol. 62 *a*

*bb* **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793 (quoad ciuitatium nomina): saec. ix [fol. 92 *a*

*bh* **Codex Britannici Musei Harleianus** 3030 (deficiunt Nos 1–67, 71–80): saec. ix [fol. 2 *a*

### III.

**Interpretatio Codicum** J **S F** (*a*)

J **Codex Justelli nunc Oxoniensis Bodleianus** e Musaeo 101: saec. vii [fol. 20 *b*

**S** **Consensus codicum collectionis Sanblasianae:**

S **codex Augiensis nunc Sanblasianus** xxv $\frac{a}{7}$ **coenobii S. Pauli apud Carinthios**: saec. vii–viii [fol. 7 *a*

X **codex prope Treueros fortasse scriptus nunc Paris.** lat. 3836: saec. viii [fol. 4 *b*

Y **codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 16 *a*

*a* **Codex Sanblasianus** 6(34) ut supra, quoad ciuitatium nomina

**F** **Consensus codicum** F *f*:

F **codex Fossatensis (S. Mauri) nunc Paris.** lat. 1451: saec. ix [fol. 31 *a*

*f* **codex origine ut uidetur Engolismensis nunc Vatic. Reginae** 1127: saec. ix [fol. 39 *a*

**v** **Consensus codicum Barberin.** xiv 52: saec. ix–x (*u*; fol. 15 *a*) **et Laurent.** bibl. aedil. eccl. 82 saec. x (*w*; fol. 10 *a*): de orthographia -e finalis pro -ae non curaui mentionem facere

### IIII.

**Interpretatio Codicum** *ꝼ* I **Q** B

*ꝼ* **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. ix ineunt. [fol. 17 *a*

I **Codex Ingilrami episcopi Teatini nunc Vaticanus Reginae** 1997: saec. ix [fol. 49 *b*

**Q** **Consensus codicum collectionis dictae Paschasii Quesnel:**

**Σ** **consensus codicum gemellorum Paris.** lat. 1454 (olim **Sacheri**) saec. ix–x [fol. 43 *b*] **et Paris.** lat. 3842 A saec. ix–x [fol. 29 *b*]: dissentiente alteri altero, quod raro fit, eam lectionem commemoraui quae archetypo propior uisa est.

**Υ** **codex Vindobonensis** 2141: consentit fere Υ³ cum *ꝼ*: saec. ix [fol. 1 *a*

**Ψ** **codex S. Vedasti nunc Atrebatensis** 644 (inde a No. 40): saec. ix [fol. 9 *a*

**Ω** **codex Oxoniensis collegii Orielensis** xlii: saec. xii: minima quaeque ut codicis recentioris silentio praetermisi [fol. 3 *a*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** Bibl. Ambros. S 33 sup. (usque ad No 40): saec. ix exeunt [fol. 38 *b*

### V.

**Interpretatio Codicum** K *c* (*bb*) *toll-ed*

K **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 12 *a*

*c* **Codicis Corbeiensis nunc Paris. lat.** 12097 **index alter** continens episcoporum tantum nomina sine ciuitatibus: saec. vi [fol. 77 *a*

*bb* **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793 ut supra, quoad episcoporum nomina

*toll-ed* **Consensus codicum duorum Toletanorum** (Tolet XV. 16, saec. xi; XV. 17, saec. xi) apud collectionem canonum ecclesiae Hispanae ed. **F. A.** Gonzalez (Matriti 1808) p 13

*Ordo nominum in textu impressus pro certissimo habendus est, quamquam in nonnullis codicibus, quod solet fieri, peruertuntur indices, confunduntur episcopi cum ciuitatibus, separantur episcopi a ciuitatibus suis: uide quae fusius ad finem catalogi in Addendis adnotaui de codd* C *bh* Υ F *w ꝼ* Σ *toll-ed, p* 92. *ibidem etiam de testimonio indicum apud Graecos Syros Aegyptios exscriptorum pauca disserui: necnon de nominum nonnullorum apud col IIII geminatione*

| | I<br>αγδζλ *catt-ed* B | II<br>V C | III<br>J S F v |
|---|---|---|---|
| | ET SVBSCRIPSERVNT CCCXVIII QVI IN EODEM CONCILIO CONVENERVNT<br>[SVSCRIPSERVNT λ SCRIPSERUNT γ SVBSER̄ δ EPISCOPI CCCXVIII B δ CCCXVIII EPISCOPI α CCCXVIII PATRES *catt-ed* CONVENERANT *catt-ed*] | INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ET PROVINCIARVM V<br>INCIPIT FIDEI EXPOSITIO C | INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM DE CANONIBVS NICENIS CVM PROVINCIIS ET CIVITATIBVS SVIS [*praem* IN XPI NOMEN S: *om* DE CANONIBVS ... SVIS F*] S F |
| 1. | Osius episcopus<br>ciuitatis Cordubensis<br>prouintiae Spaniae<br>dixit:<br>Ita credo<br>sicut superius<br>scriptum est<br><br>Cordubersis α Cordobensis γ<br>prouinciae ζλ<br>Spanie δ<br>sicut: ut B | Osius episcopus<br>ciuitatis Cordouensis<br>prouinciae Hispaniae<br>dixit:<br>Sic credo<br>sicut supra<br>scriptum est<br><br>Hosius C<br>Gordouensis V<br>dixit: đ V; *om* C<br>sicuti C<br>scribtum V | Osius episcopus<br>ciuitatis Cortubensis prouinciae Spaniae<br>dixit:<br>Ita credo<br>sicut superius<br>scribtum est<br>episc J ep̄os S<br>Cortubensius X*<br>Hispaniae XY*f*<br>scriptum XYF |
| 2. | Victor et Vincentius<br>presbiteri<br>urbis Romae<br>subscripserunt<br>Vicentius ζ Vincencius λ<br>prbi αγδ bresbiteri ζ prb λ pprrbb B<br>Rome γ<br>suscripserunt λ | Victor et Vincentius<br>presbiteri<br>urbis Romae<br><br>Vencentius C*<br>presbr̄ V presbi C | Victor et Vincentius<br>praesbyteri<br>urbis Romae<br><br>*om* et S<br>presbb S presbiteri X praesbyterii Y prbri F<br>Rome F |
| | [et ceteri diuersarum prouinciarum uel ciuitatum epīs numero suprascripto subscripserunt EXPLICIVNT CANONES NICENI B. *De* B *uide iam col IIII p* 39] | | |

| III | IIII<br>I Q (Σ Υ Ω)<br>*eiusdem ut uid indicis initium exstat et apud* Θ<br>*cf p* 102 *infra* | V<br>K | <br>*toll-ed* |
|---|---|---|---|
| ET SVBSCRIPSERVNT J<br><br>SVBSCRIPSERVNT<br>AVTEM VNIVERSI<br>EPISCOPI *w*<br>(*de u non liquet*) | *Nihil habet* I<br>*De praefatione apud* Q *uide infra p* 150 | [HAEC]<br>SVNT<br>[ORIENTALIVM EPISCOPORVM NOMINA]<br>QVI CONVENERVNT<br>[NICAEA AD SANCTVM ET MAGNVM CONCILIVM]<br>DE DIVERSIS PROVINCIIS SEV CIVITATIBVS<br>HII QVORVM NOMINA INFRA SCRIPTA SVNT<br>[*om* HII] [SVNT SVBSCRIPTA]<br>[ABSQVE ITALIAE ET HISPANIAE QVORVM NOMINA IN EXEMPLARIBVS EX QVIBVS HAEC DESCRIPTA SVNT NON HABEBANTVR NEC GALLIAE NEC AFRICAE NISI SOLVS]<br>*Quae in uncinis quadratis includuntur, ea apud toll-ed non apud* K *leguntur* | |
| | Osius episcopus<br>ciuitatis Cordubensis<br>[dixit]:<br><br>Sic credo<br>[quemadmodum superius<br>dictum est]<br><br>*praem* Nomina episcoporum Υ$^{3}$<br>Ossius I Υ*<br>ciuitatis : *om* (*tr* Cord. ep. Θ Ω) Q Θ<br>dixit Q Θ : *om* I<br>quemadmodum superius (*om* superius Q) dictum est Q Θ : *om* I | Osius episcopus<br>de Hyspania<br>Cordobentium :<br><br>Sic credo<br><br>Ossius K* | Osius Hispaniensis<br>episcopus de<br>ciuitate Corduba<br>Baeticae prouinciae |
| | Victor et Vincentius<br>presbiteri<br>urbis Romae<br>pro uenerabili uiro<br>papa episcopo nostro<br>[sancto Siluestro]<br>subscripsimus :<br>Ita credentes<br>sicut supra<br>scribtum est<br>*praem* similiter et.<br>Auitus Θ Biton Υ Vicentius Υ*<br>presbiteri Θ : pbr I pbri Σ praesbyteri Υ<br>urbis Romae (Rome Θ) I Θ : Romani Q<br>pro *usque ad* scribtum est : dixerunt et subscripserunt (*tantum*) Θ<br>papa : + et Q<br>sancto (*om* sancto Υ$^{3}$) Siluestro Q : *om* I<br>suscripsimus Υ<br>scriptum Σ Υ<br>[*Apud codd* Ϝ W *ingeruntur in praefationem de concilio Nicaeno et Siluestro papa breuem* (*p* 164 *infra*) *nonnulla quae ad subscriptionem presbyterorum Romanorum pertinent* Et nos subscripsimus ita credentes sicut supra scribtum est] | Bicon et Vincentius<br>prbi<br>urbis Romae<br>pro<br>epo nostro<br>suscribimus :<br>Ita credentis<br>sicuti supra<br>scriptum est | Et presbyteri<br>urbis Romae id est<br>Bicon et Vincentius<br>qui pro<br>episcopo suo<br>Siluestro<br>subscripserunt<br><br>Et orientales sive<br>totius orbis episcopi<br>temporibus<br>Constantini<br>xiiii calendas Iulias<br>era CCCLXII |

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| | **Prouintiae Aegypti**<br>**Prouincia ζ λ Aegipti ζ** | | | | |
| 3. | Alexander | Alexandriae magnae<br>Alexandrie δ ζ magnus δ<br>magne $\gamma^2$ ζ<br>*om* γ* | Alexander | Alexandriae magnae<br>Alexandria *bb* magne C<br>*om bb* | Alexander |
| [15.] | | | | | |
| [16.] | | | | | |
| 4. | Alfocration<br>Alphogration α<br>Alfogration γ<br>Alphocration *catt-ed* | alfocranon<br>alfogranon γ<br>alfograñ δ<br>alphocranon *catt-ed* | Alfocration<br>Alpocratio C | alfocratensis<br>alpocratensis C<br>alpocra***s *bb* | Alphocration<br>Alphogration F *u*<br>Alphogracion *f*<br>Alphocracion *w* |
| 5. | Adamantius | cynon<br>chynon γ<br>cinon δ ζ | Adamantius | cynensis<br>cenensis C<br>cinensis *bb* | Adamantius<br>Amantius J<br>Adamancius *f* |
| 6. | Albetion<br>Albetian γ<br>Albetius *catt-ed* | barethu<br>barathu γ<br>baresii *urg-ed* | Arbitio<br>Arbitrio V | de pharbeto<br>de parbicho C<br>de parpico *bb* | Arbitio<br>Arbicio *f* |
| 7. | Philippus<br>Phylippus γ | parefyseos<br>parifisios γ<br>panephiseos *catt-ed* | Filyppus<br>Phylippus C | phanephysensis<br>phanephysensius V<br>phanephesinsis C<br>phanephelensis *bb* | Philippus<br>Pilippus Y<br>Phylipus *f* |
| 8. | Potamon<br>Potamion α<br>Pontamon δ | heracleos<br>eracleus γ<br>eracleos δ | Potamon | heracliensis | Potamion<br>Photamion v |

| III<br>J S *a* F v | IIII<br>ƒ I Q (Σ Υ Ω) B | | V<br>K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| | *Incipiunt hinc codd* ƒ B: *de* B *uide col I p* 36<br>INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ORIENTALIVM QVI IN NICHENO CONCILIO SVBSCRIBSERVNT ƒ INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM QVI IN SANCTA NICENO SYNODO SVBSCRIPSERVNT B<br>[**Alexandriae Aegypti et Thebaidis** ƒ Υ³] | | *Incipiunt hinc codd c bb*<br>NOMINA EPISCOPORVM QVI [+IN CONCILIO NICAENO *bb*] SVSCRIPSERVNT ORIENTALIVM *c bb*<br>[**Aegypti et Thybahedes** (*ante* ORIENTALIVM) *c*]<br>[**Primus de Aegypto** *toll-ed*] | |
| alexandriae magnae<br>alexdriae Y mag̃ J<br>alexandrie *f* magne F *u* | Alexander<br>+ episcopus B | alexandriae<br>alexandrinus ƒ Υ³<br>+ magnae (= *coll I, III*) B<br>aegypti<br>*om* ƒ Υ³ (*sed uide sup*): *praem* et B<br>thebaid is<br>thebaides Σ Ω<br>palestinae B<br>*om* ƒ Υ³ (*uide sup*) | Alexander | alexandria<br>*praem* de *hic et ubique toll-ed* (*fortasse recte*) |
| | Tyrannus | anthinoi<br>anthinui ƒ<br>antinoi Q B | [Filoxemis | de napoli *toll-ed*] |
| | Plusianus | lyci<br>luci ƒ<br>lici Σ Ω | [Papnuntius | de aegypto *toll-ed*] |
| alphocratianensis<br>alphocrantianensis J*<br>alphocranensis v<br>alphogratianensis *a* | Arpocration<br>Arpogration I<br>Alphogration (*cf coll I, III*) B | alfucranorum<br>alperanorum ƒ<br>alfusennorum Σ Υ<br>alfusianorum Ω<br>*om* B | Arpocration<br>Arpocrati' *bb*<br>Alfocrates *toll-ed* | alfocrans<br>carpocra *toll-ed* |
| cinensis<br>cynensis *u a* | Adamantius<br>Adamtius I* | cyni<br>B = *col III* | Adamantius<br>Adamuntius K | cynon<br>canoi *toll-ed* |
| de pharbeto<br>de parbeto Y | Arbetion<br>Arbition ƒ B | farbeti<br>farveti ƒ I<br>falbeti Σ | Arbitio<br>Arbitto K<br>Arbicio *bb* | ferbetho<br>ferbito *toll-ed* |
| panepynensis<br>panepinensis X *u*<br>panepyrrensis Y<br>panepunensis *f*<br>magnepinensis *w*<br>panephinensis *a* | Philippus<br>Phylippus I<br>Filippus Υ B | panefisei<br>panifusci ƒ<br>panifisaei I<br>phanefisei Σ<br>panefysei Υ<br>panefisi Ω<br>panefisces B | Philippus<br>Fylippus K<br>Philyppus *c* | panefisaeis<br>paniseistion *toll-ed* |
| heracliensis<br>eracliensis J v<br>heraclianensis S *f* (*om* F) *a*²<br>heraclinensis *a** | Potamon<br>Potamen ƒ<br>Potamion Ω<br>Putamion B | heracleis<br>aracleis I<br>heracheis B | Potamon<br>Potamo K | eracleis<br>heraclia *toll-ed* |

3–8. *Nomina octo si bina per lineas singulas scribas* (3 [15], [16] 4, 5 6, 7 8), *neque de sinistra ad dexteram sed de summa pagina ad imam legas, inuenies seriem codicis* ƒ, 3 [16] 5 7, [15] 4 6 8
*Post No* 3 *addit* Paphnutius teste Rufino Ω²

*Titulum et prouinciae nomen in unum fundit, ita ut legatur* Nomina episcoporum qui suscripserunt Aegypti et Thybahedes orientalium, *cod c.*
4–10. *Nomina sex* (*omittitur* 9 *cum ceteris codd*) *peruerso ordine apud cod* K *leguntur*, 6 4 7 5 10 8: *de toll-ed uide p* 94

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | *αγδζλ catt-ed* | *γδζλ catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| 9. | Secundos<br>Secundus *α γ δ catt-ed* | ptolomedos<br>ptholomedos *δ*<br>ptolomaidos *catt-ed* | Secundus | de ptolomaide<br>de ptolomaida V<br>de tolomaide C | Secundus |
| 10. | Dorotheos<br>Dorotheus *α γ δ catt-ed* | pelusius | Dorotheus | de pelusio<br>de pelutia *bb* | Dorotheus |
| 11. | Gaios<br>Gaius *α γ catt-ed* | muethos<br>muuethos *in ras γ*<br>muetos *urg-ed*<br>muethus *ger-ed* | Gaius | de temueos<br>de temoeos C<br>de temneus *bb* | Gaius |
| 12. | Antiochos<br>Anthiochus *α*<br>Anthiocus *γ*<br>Antiochus *δ catt-ed* | mempheos<br>mempheus *γ* | Antiochus<br>Anthiocus C | memphensis<br>meppensis C *bb* | Anthiocus<br>Antiochus Y *w*<br>Antiocus *f u* |
| 13. | Tiberios<br>Tiberius *α γ catt-ed* | tauthites<br>tautites *α**<br>thauthites *δ*<br>tauchites ? *λ** | Tiberius<br>Tyberius C | tauthitanus<br>zautitanus C *bb* | Tiberius |
| [16*b*.] | [*habet α cum col III*] | | | | Plusianus<br>Pulsianus F<br>Pulsianius *f*<br>*om* v |
| [14*b*.] | [*habet α cum col III*] | | | | Agathos<br>*om* v |
| | **Prouintiae Thebaidae**<br>**Prouinciae** *ζ λ* **Thebaide** *ζ λ* **Thebaidos** *catt-ed* | | **Thebaidis**<br>**Tebaidis C** | | **Thebaidis**<br>**Tebaidis S** |
| 14. | Atthas<br>Attas *ζ* | schedras<br>scedras *δ catt-ed* | Attas | schediensis<br>sohediensis C<br>tharsohediensis (*ante* **Thebaidis** *cum col V*) *bb* | Atthas<br>Atihas S<br>Arthas F<br>Attas *u*<br>Attus *w* |
| 15. | Tyrannos<br>Tyrannus *α γ catt-ed*<br>Tirannos *ζ* | anthinon<br>anthynon *γ*<br>antinon *δ* | Tyrannus<br>Tyranus C | antinoensis<br>antionoensis *bb* | Tyrannus<br>Tirannus Y |
| 16. | Olusianus | lycon<br>licon *γ ζ* | Volusianus<br>Bolusianus V<br>Volutianus *bb* | de lyco<br>*om bb* | Volusianus |

10. de pelusio *usque ad* 29 nicopolitanus: *his ciuitatibus praeponuntur in cod bb* 30-37 iamniensis . . . scitopolitanus; *cf col V*
14. tharsohediensis *bb*: *collata lectione codicis* C attassohediensis, *uideris cod bb et episcopi et ciuitatis nomen in unum coniunxisse*

| III<br>J S *a* F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ω) B | | V<br>K *c bb toll-ed* | <br>K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| pthlomaidae<br>pholomaidae X<br>pholomaidiaea Y<br>ptholomaide (ptol. *w*) v<br>ptolomaidis (*cf col I*) *a* | Secundus | ptholomaidis<br>ptholomaides *f* Υ*<br>ptholomaidos I<br>ptholomaidus B | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| pelusianus<br>pelusyon *u*<br>pelusion *w* | Dorotheus | pelusii<br>pelusi *f*<br>pelusti B | Dorotheus<br>Dorotheis ? K | pelosio<br>pelusio *toll-ed* |
| de cummaeos<br>de cummeos *u*<br>de cumeus *w*² (*om w**) | Gaius<br>+ de cumetis<br>(*cf col III*) B | thomeis<br>tumueis I<br>thinereis *f*<br>thimetis B | Gaius<br>Galus *toll-ed* | tysidis<br>tesedia *toll-ed* |
| memphensis<br>mempensis F<br>menphensis *u*<br>memfensis *w* | Anthiocus<br>Anthyocus I | memfeus<br>menfeos I | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| tautitanus<br>taucitanus F<br>*a* = *col I* | Tiberius<br>Tyberius *f* B<br>Tiuerius I | tuthitis<br>tytitis (tyttitis Υ*) Q<br>B = *col III* | Tiberius | tautita<br>taucica *toll-ed* |
| lyciensis<br>liciensis X F *a*<br>*om* v | | | | |
| schediensis<br>sclediensis *f*<br>*om* v | Agathos<br>Agathros I<br>Agatos B<br>Attas Agathus *f* | scediae<br>sclediae I<br>schediae Υ<br>sceide B | Athas<br>Acas *toll-ed* | scedia<br>scidia ? K*<br>ceuia *et* sicedia *toll-ed* |
| | | | **Tibaidis**<br>*om c* (*sed uide ante No* 3 *supra*)<br>Tebaida *toll-ed*<br>Prō Aegypti et Thebaidis *bb* | |
| schediensis<br>*scediensis in ras* Y<br>scediensis v | *om hic: uide post No* 13 | | *om hic*<br>*uide post No* 13 | *om hic* |
| antinoensis<br>antinochensis Y<br>antioensis F | *om hic: uide post No* 3 | | Tyrannus<br>Tiramus *toll-ed* | antino<br>antino *et* antiochia *toll-ed* |
| de lyco<br>de lico F *a*<br>luco *w* (*om u*) | *om hic: uide post No* 3 | | Plusianus<br>Prosianus K<br>Plutianus *c*<br>Lucianus *toll-ed*<br>*de bb uide col II*<br><br>[XII *c*] | lycho<br>lico *toll-ed* |

14 *b.* Attas Agathus *f* : *uide quae adnotaui ad calcem col IIII p* 43 *et Addenda p* 95

10–29 : *praeponuntur in cod bb* 30–37
14 *b.* scedia *cum nomine prouinciae sequentis in unum coniungit* K : *de toll-ed uide p* 94

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | *αγδζλ catt-ed* | *γδζλ catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| | **Prouintiae Libiae**<br>**Prouinciae ζ λ Libie ζ**<br>**Libyae** *catt-ed* | | **Lybiae superioris**<br>**Libie superiores C** | | **Lybiae**<br>**Libiae S F** *w*<br>**Libiue Y** |
| 17. | Daches<br>Dacehs γ<br>Dathes *catt-ed* | beronices<br>beroniches γ<br>beronicaes ζ | Daches | berenicensis<br>berinicensis *bb* | Dathes |
| 18. | Zophiros<br>Zophirus α γ *catt-ed*<br>Zofiros λ | barces<br>barches *catt-ed* | Zophirus<br>Zobirus C | barcensis<br>bartensis C<br>bartinsis *bb* | Zofirus<br>Afirus S*<br>Aufirus ? $S^2$<br>Zafiros Y<br>Zophyrus v |
| 19. | Sarapion<br>Sarapyon γ<br>Saraphius *catt-ed*<br>*α = col III* | antiphirgum<br>antipyrgon *catt-ed* | Serapion | antipirgensis<br>antipergensis C<br>antiperginsis *bb*<br>antypyrgensis *u*<br>anthipirgensis *w* | Serapion<br>Serapyon J<br>Sarabion Y |
| 20. | Secundos<br>Secundus α γ *catt-ed* | tauchinbies<br>[*sc* tauchi libies ?]<br>thauchinbiaes ζ<br>tauchinbiaes λ<br>tauchibies *catt-ed* | Secundus | tauchitanus lybiensis<br>taucitanus C<br>tacianus *bb*<br>*om hic* lybiensis (*uide No* 21) *bb* | Secundus<br>Saecundus Y |
| 21. | Titus | paratonitu<br>parathonitu γ<br>paratonitus ζ*<br>paratoniu *catt-ed* | Titus | de paratonio<br>libiensis (*tantum*) *bb* | Titus<br>Thitus F<br>Tithus *f* |
| | **Prouintiae Palestinae**<br>**Prouincie ζ Palestine γ ζ**<br>**Prouinciae λ** | | **Palestinae** | | **Palestinae**<br>**Palestine F v** |
| 22. | Macharios<br>Macharius α γ δ *catt-ed* | hierosolymitanus<br>hierosolimitanus γ δ | Macarius | hierosolymitanus<br>herosolymitanus V<br>hierusolimitanus C<br>hierosolimitanus *bb* | Macharius |
| 23. | Germanus | neapolitanus<br>neapollitanus ζ | Germanus | neapolitanus<br>napoletanus C<br>napolitanus *bb* | Germanus |
| 24. | Marinos<br>Marinus α γ ζ λ *catt-ed* | sebastenos<br>sebastenus γ *catt-ed* | Marinus<br>Mannus C | sabastenus<br>sabastinus C *bb* | Marinus |
| 25. | Gainos<br>Goionus γ<br>Gaimus *catt-ed*<br>*α = col III* | caesariensis<br>cesariensis α γ δ | Gaianus | sebastes<br>seuastis C<br>seuastes *bb* | Gaianus |

25. **caesariensis** *ad episcopum proximum* 26 *pertinere,* sebastensis *ueram esse lectionem et per homoeoarcton excidisse, monent tum ceterae interpretationes tum notum Eusebii nomen. hunc ob errorem ciuitates usque ad* 31 *falsum uno gradu locum tenent*

20. Secundus taucitanus **Lybiensis** (*tamquam nomen prouinciae*) C

22. **Macarius :** *om hic cod* C, *sed habet prima manu in margine post No* 3 *sup* Macharius

| III<br>J S α F v | IIII<br>ƒ I Q (Σ Υ Ω) B | | V<br>K *c bb toll-ed* | <br>K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| **superioris** | **Libiae superioris**<br>superiori I | | **Prouinciae Lybiae superioris**<br>**Prouinci** K **Libiae** *c bb*<br>**Prō** *bb: om c*<br>**De prouincia** *toll-ed* | <br>**superiores** *c*<br>**super̄** *bb*<br>**superiori** *toll-ed* |
| bercensis<br>b̄censis F<br>berceniensis (*cf col II*) *u*<br>seniensis *w*<br>α = *col I* | Dacis<br>Dachis Q | beroniciae<br>ueroniciae I | Datius<br>Dacius K<br>Dathius *c*<br>Dagatius *bb* | berniciade<br>berrennice *toll-ed* |
| bartensis<br>v = *col II*<br>α = *col I* | Zopirus<br>Zophitus B<br>Zephyrus Σ<br>Zephirus Υ·<br>Zophirus Ω | arcisthei barcis<br>arcisthes ƒ barecis ƒ<br>arcistei (*om* barcis) I<br>archistei Q barchis Υ | Zoperus<br>Ioperus K<br>Zophirus *bb*<br>Ioppirus *toll-ed* | arcistheis<br>arcisteis *toll-ed* |
| antipyrensis<br>antypyrensis J<br>antiperensis Y<br>antipirensis *f*<br>antiphirensis α<br>*de* v *uide col II* | Serapion<br>Sarapion I<br>Seraphyon Σ | antipyrgi<br>antypirgi I<br>antipurgi Σ Υ<br>antipargi Ω<br>antiphyfisci B | Sarapion<br>Serapion K<br>Syrapion *bb* | antipirgo<br>antipisgo K<br>antibergo *toll-ed* |
| taucitanensisl ybiensis<br>*de* SF *uide ad calcem paginae* | Secundus | tauci libiae<br>taucy ƒ librae ƒ<br>taucli I<br>tauchi B | *om*<br>[*habet bb cum col* II] | *om* |
| de parathonio<br>de paratonio J<br>de paratonis α | Titus | paraetioni<br>parattioni ƒ<br>paraethoini I<br>praeconi Σ Υ*<br>paretonii Ω | Titus<br>Thithus K<br>Tirus *toll-ed* | paratoni<br>paratorilo K |
| | | | [IIII *c*] | |
| | **Palestinae**<br>*om hic* (*uide No* 3 *sup*) B | | **Prouinciae Palestinae**<br>**Prouincia** *c*<br>**De prouincia** *toll-ed* | <br>**Palistinae** K |
| hierosolymitanus<br>hierosolym̄ J<br>hierosolimitanus Y *f w* α<br>hyerosolimitanus *u* | Macharius<br>Macarios I<br>Macarius B | hierusolymae<br>hierusolymis ƒ<br>hyerosolymae I<br>hierusolimae Q<br>hyerosolime B | Macharius<br>Macarius K *toll-ed* | hierosolymis<br>ierosolyma *toll-ed* |
| neapolitanus<br>neapolian̄ J | Germanus | neapolis<br>neapholis ƒ<br>neapoli I | Germanus<br>Gemanus *bb** | neapoli |
| sebastenus | Marinus<br>Marius B | sebastenis<br>sebasthenis ƒ | Marinus | sebastina<br>sarabastia *toll-ed* |
| sebastensis<br>*in ras* S (caesariensis? S*)<br>α = *col I* | Gaianus | sebastae<br>sebastenae I<br>sebaste Σ Υ B | Gaianus<br>Galanus *toll-ed* | sebaste<br>sabaste *toll-ed* |

20. **Lybiensis** (*cf col II*) J v: Lybiae (Libiae S Y F) inferioris S F; *sed utrique codices miniatum habent quasi nomen prouinciae*

18. **arcisthes barcis**: *de uariis eiusdem siue episcopi* ([110] 118 175) *seu ciuitatis* (*hic et* 120 129 142 150 [154] 159 160 165 196? 198) *nominis interpretationibus apud codd* ƒ I Q B *uide Addenda p* 95

25. *De* Υ³ *uide quae adnotaui p* 45

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| 26. | Eusebios<br>Eusebius α δ *catt-ed*<br>Eusepius γ | gadarenus<br>*aradenus δ<br>gaharenus *catt-ed* | Eusebius | caesariensis<br>cesariensis *bb* | Eusebius<br>*om* S |
| 27. | Sabinos<br>Sabinus α γ *catt-ed* | ascalonos<br>scalonus γ<br>ascalonus δ ζ *catt-ed* | Sabinus<br>Sauinus V | gadarensis<br>garensis *bb** | Sabinus<br>*om w* |
| 28. | Longinos<br>Longinus α γ δ ζ *catt-ed* | nicopolitanus<br>nicopalitanus γ<br>nicapolitanus δ<br>nicopolytanos λ | Longinus | ascalonita<br>ascalonitensis *bb* | Longinus |
| 29. | Petrus | iamnias | Petrus | nicopolitanus<br>nechopolitanus C | Petrus |
| 30. | Macrinus | eleutheropolitis<br>eleutheropolitus γ<br>eleutropolitis *catt-ed* | Macrinus | iamniensis<br>iamnuensis C<br>lam*ensis *bb* | Macrinus<br>Magrinus *f* |
| 31. | Maximus | maximianopolitanus<br>-polita γ<br>-pollitanus ζ<br>-polytanus λ<br>-politarum *catt-ed* | Maximus | eleutheropolitanus | Maximus |
| 32. | Paulinus | maximinopolitanus<br>maximianopolt γ<br>maximinopolytanus λ<br>maximinopolitarum *catt-ed* | Paulus | maximianopolitanus | Paulus<br>*om* XY |
| 33. | Ianuarios<br>Ianuarius α γ δ *catt-ed* | ierechunctos<br>gerecunctus γ<br>ierecunctos *catt-ed* | Ianuarius | iericuntius<br>iencontius C *bb* | Ianuarius<br>Enuarius Y |
| 34. | Heliodorus<br>Eliodorus δ *catt-ed* | zabulon | Heliodorus<br>Eliodorus C | zabulonites<br>zabolonitis C<br>gabalonitis *bb* | Heliodorus<br>Haeliodorus J<br>Eliodorus Y |
| 35. | Letios<br>Letius α γ *catt-ed*<br>Laetios δ | lyddon<br>liton γ<br>liddon *catt-ed* | Aetius<br>Aethios C | lyddensis<br>liddensis C<br>lidensis *bb* | Aetius<br>Aethius Y |
| 36. | Siluanus<br>Saluanus ζ | azotu<br>azotus γ<br>azotii *catt-ed* | Siluanus | azoti | Siluanus<br>Silbanus F |
| 37. | Patrofilos<br>Patrofilus α<br>Patrophilus γ<br>Patofilus δ<br>Atrophilus *catt-ed* | zabulon<br>zubulon λ | Patrophylus<br>Patropylus C | scitopolitanus<br>squatopolitanus V<br>scythopolitanus C | Patrofilus<br>Patrofilius XY<br>Patrofius F<br>Patrophilus v |

37, 38: *col I cum ciuitates ad episcopos* 34 35 *pertinentes* zabulon lyddon *errore etiam episcopis* 37 38 (*et consequenter episcopis* 39 40 *ciuitates* 37 38) *tribuerit, e ciuitatibus superstitibus* 39 ailis 40 capitoliados *alium episcopum cum ciuitate* (Selis capitoliados) *addidit*

| III<br>J S α F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ω) B | | V<br>K *c bb toll-ed* | <br>K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| caesariensis<br>cessariensis Y<br>α* = *col I*, α$^{2}$ = *No* 27 *inf*<br>*om* S | Eusebius | caesariensis | Eusebius | caesarea |
| gadarensis<br>α = *No* 28 *inf*<br>*om w* | Sabinus | gadarensis<br>gaderensis *f* Υ$^{3}$ | Sabinus<br>Suabinus *toll-ed* | gadara |
| ascalonitanus<br>α = *No* 29 *inf* | Longinus<br>Longnus Υ* | ascalonae<br>ascalone *f* Ω B<br>ascolone Υ | Longinus | aschalona<br>aschatona K<br>escalonia *toll-ed* |
| nicopolitanus<br>nicapolitanus Y<br>α = *No* 30 *inf* | Petrus | nicopolitanus<br>nycopolitanus I<br>nichopolitanus Σ Υ | Petrus | nicopoli<br>nieeopoli K |
| iamniensis<br>α = *No* 31 *inf*<br>(eleutheropolitanus) | Macrinus<br>Marinus B | iamniae | Macrinus<br>Marinus? *c* | iamnia<br>iamna K |
| eleuteropolitanus<br>eleutropilit̄ J<br>α = *No* 32 *inf* | Maximus | euleteropolitanus<br>euletheropolī *f*<br>euletropolytanus I*<br>euleutropolytanus I$^{2}$<br>eleuteropolitanus (Σ) Υ<br>eleutheropolitanus Ω B | Maximus | eleuteropoli |
| maximianopolitanus<br>maximianopolit̄ J<br>maximianopoltn̄ S<br>maximionopolitanus *f*<br>*om* X Y : α = *col I* | Paulus<br>*om* B | maximianopolitanus<br>maximiliopolī *f*<br>maximiopolitanus Υ$^{3}$<br>maximilianopolitanus Q<br>*om* B | Paulus | maximeopoli<br>maxiapoli *toll-ed* |
| hiericunctius<br>hiericuntius F *w* α<br>hyericuntius *u* | Ianuarius | hiericho<br>hierichu *f*<br>ab ierico B | Ianuarius<br>Ienuerius *c*<br>Ianoarius *bb* | iericunta<br>ierico *toll-ed* |
| diabolonites<br>diabolinites J *f*<br>diabulonites X<br>diabolitesnites F | Heliodorus | zabulon<br>zabulonon B | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| lybdensis<br>lypdensis X Y<br>lydensis F<br>libdensis v | Aetius<br>Ethius Σ<br>Etius Ω B | lydorum<br>ludorum I<br>liddorum Ω | Actius<br>Achius *c*<br>Aethius *bb*<br>Etius *toll-ed* | lydda<br>lydedo K<br>lidda *toll-ed* |
| azoti<br>azoto α | Siluanus | azoti<br>adioti I<br>azothi Υ* | Siluanus | azotho<br>azoto *toll-ed* |
| squitopolitanus<br>squitopolit̄ J<br>siquitopolitanus F<br>α = *col I* | Patrofilus<br>Patrofylus Υ | scytopolitanus<br>scytopoī *f*<br>scytopoli I<br>scynopolinus Σ<br>scypolinus Υ*<br>scithopolitanus Ω<br>squitopolitanus B | Patrofilus<br>Petrofilus K<br>Patrofolus *c*<br>Patrofilius *toll-ed* | schithopoli<br>sitopoli *toll-ed* |

25–27: *delet* Υ$^{3}$, *sc ut* (*cum f*) 50–54 (*quae tamen suo loco exstant in* Υ*) *et* 25–27 *inserat*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| 38. | Asclepius | lyddon<br>liddon γ *catt-ed* | Asclepius<br>Asclipius C | gazensis<br>zanensis C | Asclepius |
| 39. | Petrus | scytopolitanus<br>scitopolitanus γ *catt-ed*<br>scythopalitanus ζ<br>scythopolitanus λ | Petrus | ailensis<br>aliensis *bb* | Petrus |
| 40. | Antiochus<br>Anthiocus α γ | gazes<br>gaces ζ* *catt-ed* | Antiochus<br>Anthiocus C | capituliensis | Anthiocus<br>Antiochus Y *w*<br>Antiocus *u* |
| [39*b*. 40*b*.] | Selis<br>Selus *urg-ed* | capitoliados<br>caphituliados γ<br>capitholiados *catt-ed* | | | |
| | **Prouintiae Phenices**<br>**Prouinciae** ζ λ **Phenicis** α | | **Phenicis**<br>**Phoenicis C** | | **Phenices**<br>**Phoenices S**<br>**Fenices F** |
| 41. | Zenon | de tyro<br>de thyro γ<br>de tiro ζ<br>cletiro *urg-ed* | Zenon<br>Zeno C | tyrius<br>terius C | Zenon |
| [46.] | | | | | |
| 42. | Enias<br>Aeneas *catt-ed*<br>α = *col III* | ptolomedos<br>de ptholomedos δ<br>ptolemaidos *catt-ed* | Aeneas<br>Aenias C | a ptolomaide<br>a potolomaide C | Aeneas<br>Aneas Y<br>Veneas *u*<br>Veneus *w* |
| 43. | Magnus | demascenus<br>damascenus α γ *catt-ed*<br>demaschenus δ | Magnus | a damasco | Magnus |
| 44. | Theodorus<br>Theudorus γ | synodos<br>sinodus γ<br>synodus δ* ζ<br>sidonius *catt-ed* | Theodorus<br>Theudorus C | sidonius | Theodorus |
| 45. | Ellanicos<br>Ellanicus γ* *catt-ed*<br>Ellanichus γ²<br>α = *col III* | tripoleos<br>tripholeus γ | Ellanicus<br>Aelanicus C<br>Ellannicus *bb* | tripolitanus | Hellanicus<br>Helanicus *f* |
| [48.] | | | | | Marinus<br>*tr post No* 47 *cum col I* α<br>Martinus (*tr post No* 50) v |
| [49.] | | | | | Thadonius<br>*tr post No* 47 *cum col I* α<br>Thadoneus (*tr post No* 50) v |

39. **Petrus scytopolitanus**: *tr ante No* 36 δ

| III | IIII | | V | |
|---|---|---|---|---|
| J S α **F** v | *F* I Q (Σ Υ Ψ Ω)<br>*desinit catalogus in* B *post No* 40 | | K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
| gazensis<br>α = *col I* | Asclepas<br>Asclepias *F* Υ$^{3}$<br>Asceplas B | gazae<br>gaze Υ<br>gaiae B | Asclipius<br>Asclypius K<br>Asclepius *toll-ed* | gaza |
| ailensis<br>uillensis v<br>α = *col I* | Petrus | aili<br>achili Σ<br>ahili Υ Ω | Petrus | ahila<br>maioma *toll-ed* |
| capitoliensis<br>capitiliensis S<br>α = *No* 38 *sup* | Anthiocus<br>Antiochus Σ Ψ$^{2}$<br>Anthiochus Ω | capitoliadis<br>capituliades *F* Σ<br>capitoliades Υ Ψ* Ω | Anthiocus<br>Antiochus *bb*<br>Antiopus *toll-ed* | capitoliada |
| | *incipit hinc tantum ob defectum codicis* Ψ | | | |
| [capitiliensis α]<br>*uide col I et No* 40 *sup* | | | | |
| | *reliqua omnia usque ad finem catalogi omittit* B | | [XVIII *c*] | |
| | **Foenicae**<br>**Ponicae** *F*<br>**Phenitiae** Σ<br>**Phinichiae** Ψ* | **Phenicae** Υ<br>**Fenitiae** Ω<br>**Phenichiae** Ψ$^{2}$ | **Prouinciae Fenicis**<br>**Prouincia** K *c*$^{2}$<br>**Prō** (*sic semper*) *bb*<br>**De prouincia** *toll-ed* | **Fuctuicis** K<br>**Finicis** *bb*<br>**Phenicis** *toll-ed* |
| thyrius<br>thirius J Y **F** *w*<br>thyryus *u*<br>tyrius α | Zenon<br>Zeno *F*<br>Zaenon I | tyri<br>tyria Σ Ψ<br>tiria Υ*<br>tiri Υ$^{3}$ Ω | Zenon<br>Zonon K<br>Zeton *toll-ed* | tyro<br>tiro *toll-ed* |
| | | | [Filocalus<br>Flogalus K<br>*om hic c* (*uid post No* 50) *bb* (*uid No* 46) | panida<br>panniana K] |
| ptholomeus<br>ptholomaeus J<br>ptolomeus **F**<br>ab phtolomeus (*cf col II*) *u* baptholoeus *w* | Aeneas<br>Eneas *F* Ω<br>Anaeae I | ptolomaide<br>polemaydae I<br>ptholomaidae Σ Ψ<br>ptholamaide Υ$^{3}$<br>ptholomaidis Ω | Aeneas<br>Aenias K<br>Aneas *c*<br>Enheas *toll-ed* | ptholomaide?<br>pithomaide K<br>ptolemaida *toll-ed* |
| a damasco<br>e tamasco Y<br>α = *col I* | Magnus | damasci<br>damaschi I | Magnus<br>*om* K | damasco<br>*om* K |
| sidonius | Theodorus | sidoniae<br>sydoniae I | Theudorus<br>Theodorus *bb toll-ed* | sinoda<br>sidona *toll-ed* |
| tripolitanus | Ellanicus<br>Ellanicos *F*<br>Hellanicus Q | tripolitanus<br>tripholitanus *F*<br>tripolytanus I<br>tripolitani Ψ | Hillanicus<br>Chillaonicus *c*<br>Ellannicus (*cf col II*) *bb*<br>Cellaonicus *toll-ed* | tripoli |
| palmyrensis<br>palmirensis S Y **F** α$^{2}$<br>palmirendis α*<br>**v** = *col IIII uide inf* | | | | |
| talasiae<br>talassus α *uide col I post No* 47<br>**v** = *col IIII uide inf* | | | | |

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| 46. | Filocalos<br>Filocalus α γ<br>Philocalus *catt-ed* | paneados<br>paneadus γ | Filocalus | a paneade | Filocalus |
| 47. | Gregorius | berythu<br>berithu γ δ<br>beruthu ζ<br>berytii *catt-ed* | Gregorius<br>Graegorius C | biritensis<br>byritensis C<br>biretinsis *bb* | Gregorius |
| 48. | Martinus<br>Maranus *catt-ed*<br>α = *col III* | palmiron | *om* | | *om hic* |
| 49. | Thadoneos<br>Thadoneus γ<br>Tadoneos δ<br>Tadoneus *catt-ed*<br>α = *col III* | alassus<br>alasii *catt-ed* | *om* | | *om hic* |
| 50. | Anatholius | emises<br>emisses δ | Anatolius | aemisenus<br>aemisinus C<br>amisinus *bb* | Anatolius<br>Anatholius J *w*<br>Atolius F* |
| [46.] | | | | | |
| | **Prouintiae Isauriae gules**<br>**Prouincie ζ Isaurie δ coles** α = *col III*<br>**Prouinciae λ Isuarie ζ giles γ δ**<br>**Syriae coeles** *catt-ed* | | **Syriae coles**<br>**Synae coles C** | | **Syriae coles**<br>**Sirie coles F** |
| 51. | Eustathios<br>Eusthatius α<br>Eusthachius γ<br>Eusthathios δ<br>Eustathius *catt-ed* | antiocenus<br>anthiocenus α γ<br>anthiochenus λ<br>antiochenus *catt-ed* | Eusthius<br>Euetius C | antiochenus<br>antocensis C<br>antio$^{ci}$n̄e ciū *bb* | Eustatius<br>Eustacius *f*<br>Eustasius v |
| 52. | Zenouius<br>Zenobius *catt-ed* | seleucias<br>seleutias *catt-ed* | Zenobius | seleuciae<br>sileuciae *bb* | Zenobius<br>Zenouius S |
| 53. | Theodorus<br>Theudorus γ<br>Teodorus δ | laudiciensis<br>laudociensis γ<br>laodicensis *catt-ed* | Theodorus<br>Theudorus C | laodicenus<br>laudicensis C<br>laudocienus *bb* | Theodorus |
| 54. | Alfios<br>Alphius α<br>Alfius γ<br>Alphios *catt-ed* | apamiae<br>apamie ζ | Alphius<br>Alpius C | apamenus | Alypius<br>Alyppius Y<br>Alipius F *u*<br>Alippius *w* |

| III<br>J S a F v | IIII<br>ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | <br>K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| a paneadae<br>a paneade X<br>a paniadae Y<br>a phaneade v | *om hic : uide post No* 50 | | *om hic*<br>*sed uide post No* 41<br>[*habet bb cum col II*] | *om hic*<br>*et post No* 50 |
| berastensis | Gregorius | beryti<br>byritae ƒ<br>beriti Q | Graegorius<br>Gregorius *bb toll-ed* | byrito<br>biritu *toll-ed* |
| *uide post No* 45 | Marinus | palmyrae<br>palmyri ƒ<br>palmysae I<br>palmirae Q v (*uide col II post No* 45) | Marinus<br>*om bb cum col II* | parmina<br>psalmia *toll-ed* |
| *uide ante No* 46 | Thadoneus<br>Thadonaeus ƒ<br>Tadoneus I | alasiae | Thadonaeus<br>Thaddoneus K<br>Traddonius *toll-ed*<br>*om bb cum col II* | emisa<br>esnisia *toll-ed* |
| emisaenus<br>emisenus S Y v *a* | Anatholius<br>Anatolius $\Upsilon^3$ Ω* | emisae<br>aemissae I<br>emesae (emessae Ω) Q | Anatolius<br>Anatholius *toll-ed*<br>*om* K | *om* |
| | Filocalus<br>Philocalus $\Upsilon^3$ Ω* | paniades<br>paniadis I<br>paniade Ψ* | Filocalus<br>de Filocalo *toll-ed*<br>*om hoc loco* K *bb*<br>*uide post No* 41 | *om* |
| | | | [X *c*] | |
| | **Syriae** | | **Prouinciae Syriae**<br>**Prouincia K**<br>**De prouincia Siriae celes** *toll-ed* | |
| anthiocenus<br>antiocenus J* Y ƒ *a**<br>athiocenus F<br>antyocinus *u*<br>antiochenus *w* | Eustatius<br>Eostatius ƒ $\Upsilon^3$<br>Eustasius I<br>Eustachius Σ Ω<br>Eusthatius $\Upsilon^2$<br>Eustathius $\Psi^2$ | anthiociae<br>anthyociae I<br>antiochiae Υ *et* $\Upsilon^3$<br>anthiochiae Ψ Ω | Eustatius<br>Eustasius K<br>Eustadius *c*<br>Aestatius *bb*<br>Eustacius *toll-ed* | anthiocia<br>antiochia *toll-ed* |
| | | | [Colosestheus<br>(*e* coles eusthius *uide col II*) *bb*] | |
| seleuciae<br>seleutiae F | Zenouius | seleuciae<br>seluciae Υ | Zenobius<br>Genobius K | seleucia |
| laodicensis<br>laodecinsis S<br>laudicensis v *a* | Theodotus | laudiciae<br>laudociae Σ<br>laodiciae Υ *et* $\Upsilon^3$<br>laoditiae Ψ Ω | Theodotus<br>Theoditus K<br>Theudorus *c*<br>Theodorus *bb toll-ed* | ladacia<br>audacia *toll-ed* |
| appamenus | Alfius<br>Alpius ƒ<br>Alphius $\Upsilon^3$ | apamiae | Alfius | aphamia<br>apamia *toll-ed* |

49. Thadoneus alasiae : + Narcessus de irinopoli ƒ Narcissus de ironopoli $\Upsilon^3$ (*sc No* 94)
50–54. *Ista nomina habet hic* Υ, *habet etiam ante No* 28 *supra* $\Upsilon^3$

50, [46] : Anatholius de filocalo *toll-ed*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb* | J S F v |
| 55. | Bassianus | refaneon<br>raefaneon γ<br>rephaneon *catt-ed* | Asienus | rephaneota<br>rephaneuta V v<br>rephaunita *bb* | Asienus |
| 56. | Filoxinos<br>Philoxinus α<br>Filoxinus γ<br>Filoximos δ<br>Philoxenus *catt-ed* | iesraspolitanus<br>gesraspolitanus γ<br>iesraspalitanus ζ<br>hierapolitanus *catt-ed* | Filoxenus<br>Phrioxinus C | hierapolitanus<br>hieropolitanus *bb* | Phyloxenus<br>Phylosenus J<br>Philozenus Y<br>Fyloxenus *u*<br>Filoxenus *w* |
| 57. | *om* | | Salamanes<br>Salamines C<br>Salamenes *bb* | germanicianes<br>germanicianis C<br>germanitianes *bb* | Salamenes<br>Salamenis J<br>Salemenes S<br>Salanienes Y |
| 58. | Piperius | samosatenus<br>samo ¦ theus γ*-thenus γ²<br>samostenus δ | Peperius<br>Piperius V | samosatenus<br>samoratenus (C ?) *bb* | Piperius<br>Peperius Y |
| 59. | Archelaos<br>Archelaus α γ δ<br>Archelios ζ | dolices<br>doliceus γ<br>doliches *catt-ed* | Archelaus | doloenus<br>dolohenus V | Archelaus<br>Archaelaus F |
| 60. | Eufrantion | balaneon<br>bataneon γ<br>baleneon ζ | Eufration | balaneota<br>balaneta C | Euphrantion<br>Euphantion S* *w*<br>Euphrancion X<br>Epantion Y<br>Euprantyon *u* |
| 61. | Falados<br>Phaladus *catt-ed*<br>α = *col III* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Faladus ?<br>Plaladus V<br>Falaladis C | chorepiscopus<br>corepiroopus ? C<br>chorepiroopus *bb* | Palladius<br>Pallidius J<br>Pallatius v |
| 62. | Zoilus<br>Zilus ζ<br>*tr Nos* 63, 62 γ<br>α = *col III* | gabalon | Zoillius | gabalitanus | Zoillus |
| 63. | Bassus<br>Passus *catt-ed* | zeugmatos<br>zeugmatus γ<br>zeucmatus δ<br>zeugmados λ | Bassus | zeugmatensis<br>zeugmatinsis *bb* | Bassus |
| [55.] | | | | | |
| 64. | Leontius<br>Leoncius δ | larissenus | Gerontius | carisiensis<br>cariensis C v<br>charisiensis *bb* | Gerontius<br>Zerontius J |
| [66.] | Eustathios<br>Eustatius α<br>Eustachius γ<br>Eustadios δ<br>Eustathius *catt-ed* | arethusenus<br>arethussenus α δ<br>arathusenus γ | | | |
| 65. | Manicios<br>Manicius α<br>Manithius γ<br>Manitius *catt-ed* | epiphanias<br>ephanias γ<br>epiphaniae δ<br>epifanias ζ | Manicius | epyfaniae<br>epifaniae V<br>epypaniae ? *bb** | Manicius<br>Manicitis Y |

| III<br>J S *a* F v | IIII<br>ϝ I Q (Σ ϒ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| rephaneotanus<br>rephaneo*t*anus *in ras a*<br>v = *col II* | *om hic: uide post No* 63 | | *om hic: uide post No* 63<br>[*habet bb cum col II*] | |
| hierapolitanus<br>hieropolit̄ J*<br>hierapolit̄ J²<br>hyerapolitanus *u*<br>hieropolitanus *w a** | Filoxenus<br>Piloxenus ϝ | ierapolitanus<br>hieropolit̄ ϝ<br>hieropolitanus ϒ³<br>geropolitanus Σ<br>ieropolitanus ϒ* Ψ | Phyloxinus<br>Floxinus *c*<br>*om toll-ed* | hierapoli<br>*om toll-ed* |
| germanensis<br>v = *col IIII*<br>*om a cum col I* | Salaminus<br>Salamanis I<br>Salamonus<br>(-onius Ω) Q | germaniciae<br>germaniae I ϒ*<br>germanitiae Σ Ω | Selamanus<br>Salamenus *toll-ed*<br>*de bb uide col II* | germana<br>germanicia *toll-ed* |
| samosatenus<br>samoratenus F | Piperius<br>Peperius Σ | samosatenus<br>samosenus I | Piperius<br>Pyperius *bb* | samasata<br>samosato *toll-ed* |
| doloenus | Arcelaus<br>Arcilaus ϝ<br>Archelaus Σ Ω | dolicae<br>doliciae ϝ<br>dolice ϒ Ψ | Archelaus | dolicha<br>dolica *toll-ed* |
| balanensis<br>v = *col IIII* | Eufration | balaneorum<br>labaneori ϝ<br>ualaneorum I<br>balaniorum Σ<br>balanaeorum *u* | Eufration<br>Eufraton *toll-ed* | balaneas |
| corepiscopus | Valadus<br>Baladus ϝ<br>Baiadus Q | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ ϒ Ψ | Falados<br>Feladus *c bb*<br>Faladus *tol* 1-*ed*<br>Filadiis *tol* 2-*ed* | chorepiscopus |
| gabalitanus | Zoilus<br>Zoirus ϝ | gabalae<br>gabale ϝ<br>gabelae (-liae Ω) Q | Zoilus<br>Zoelus K<br>Zoillus *bb*<br>Ioeleus *toll-ed* | gabala<br>gabaia K |
| zeumatenus<br>zeumathenus Y<br>zeumatensis (*cf col II*) v | Bassus | zeumatiae<br>zeumathiae Q | Bassus | zeumathe<br>gaeumathe K<br>zeumate *toll-ed* |
| | Bassianus<br>Bussinus I | rafaniae<br>rafiniae (rafianiae ϒ*) Q | Bassianus<br>Basinianus *bb*<br>Bassinus *toll-ed* | rafaneo<br>rafanaeus K |
| carisienus<br>*de* v *uide col II*<br>*a* = *col* I<br>[*habet a cum col I*] | Gerontius | larisae<br>larisse ϝ<br>lurisae I<br>larisiae Ψ* | Gerontius | larisa |
| ephyphaniae<br>ephyfaniae S<br>ephiphaniae X Y *a*<br>*de ordine a uide col I* | *om* | | Manicius<br>Matius *c*<br>Maricius *bb* | epyfania<br>epiphamia *toll-ed* |

56, 57: *tr* Selamanus germana, Phyloxinus hierapoli K

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb*<br>*et Nos* 68–70 *bh* | J S F v |
| 66. | *om hic: uide ante No* 65 | | Eustatius<br>Eusthatius V<br>Eustasius C | aretusae<br>aracusae C<br>aricusae *bb* | Eustatius<br>Eustacius X<br>Eustasius v |
| 67. | Paulus | neocaesariensis<br>neocesariensis γ δ<br>neocessariensis ζ<br>neocaesarensis λ | Paulus | neocesariensis<br>neocaesariensis C<br>niocesariensis *bb* | Paulus |
| 68. | Siricius<br>Syricius γ δ | cyru<br>cyrii γ<br>syrrhis *catt-ed* | Siricius<br>Syricius C *bb* | a cyro<br>aesro C *bb*<br>haesro *bh* | Syricius<br>Siricius J *w*<br>Siritius F |
| 69. | Seleuchos<br>Seleuchus γ<br>Seleucus *catt-ed*<br>α = *col III* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Seleucus | corepiscopus<br>coreeps *bh* | Seleucius<br>Seleutius F |
| 70. | Petrus | gindaron<br>gendaron γ | Petrus | gendarensis<br>gandarensis V<br>gendariensis C *bh* | Petrus<br>Petuus ? Y* |
| 71. | Pegasios<br>Pegasius α γ *catt-ed*<br>Pegatios ζ | ambacmianon<br>ambacmianõ α δ<br>ambachmianon *catt-ed* | Pegaius<br>Pelaius C | arbocadamensis<br>arbogadamensis V | Pegasius<br>Pecasius S |
| 72. | Basonis<br>Basonus ζ *catt-ed* | gambulenus<br>cambulenus α<br>gambulaenus λ<br>gambalaenus *catt-ed* | Bassones<br>Bassonis C | gabulensis<br>gabolensis C | Bassones |
| [64*b*.] | Gerontius<br>Geronthius $\gamma^2$ | carisson<br>carissõ α<br>charisson λ<br>carison *catt-ed* | | | |
| | **Prouintiae Arabiae**<br>**Prouinciae** ζ λ | | **Arabiae** | | **Arabiae**<br>Arabie Y *u* |
| 73. | Nichomachos<br>Nichomachus α γ *catt-ed*<br>Nicomachos λ | bostron<br>bastron *urg-ed* | Nicomas | bostritanus<br>uostritanus C *bb* | Nicomas<br>Niconias Y<br>*de* v *uide col IIII* |
| 74. | Cyrion<br>Cyrin δ | filadelfiae<br>philadelfiae δ<br>filadelfie ζ<br>philadelphiae *catt-ed* | Cyrion | philadelphiae<br>phyladelphiae C<br>phyladelphia *bb* | Cyrion<br>Sirion F<br>Syrion *f* |
| 75. | Gennadius | isbundon<br>hisbundum *catt-ed* | Gennadius<br>Gennuadius C | isbutensis | Gennadius |
| 76. | Seuerus | sodimon<br>sidimon δ<br>sodymon λ | Seuerus | sodomitanus | Seuerus |

| III<br>J S a F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| artitusae<br>*de* a *uide col I* | Eustatius<br>Eusthachius I<br>Eustasius Q | aretusiae<br>aretusae *f*<br>arechusiae I<br>retusiae Q (−Ω) | Eustasius<br>Eustadius *c*<br>Eustacius *toll-ed* | aretusa |
| neocaesariensis<br>neocaesarienses S<br>neocessarienis Y<br>neocesariensis v a | Paulus | neocaesariae<br>neocaesareae *f* Σ<br>neocaessariae Ψ*<br>gneocesariàe Ω | Paulus | neocaesarea<br>neucesarie *toll-ed* |
| a cyro | Diricius<br>Virigius I | cyrri<br>cyriri *f*<br>curri I<br>cyrris Σ cirris Υ Ψ Ω | Syricus<br>Siricicius *toll-ed*<br>*de bb uide col II* | cyro<br>ciro *toll-ed* |
| corepiscopus | Seleucus<br>Seleuchus Σ $\Psi^2$ | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ | Seleucus<br>Sileucus *bb*<br>Solacius *toll-ed* | chorepiscopus |
| geddanensis<br>Petrus *iterum* J<br>gaddenensis F<br>geddonensis(gedon. *w*)v<br>giddanensis I | Petrus | gendari<br>*de* I *uide col III* | Petrus | gendaro<br>ierunda *toll-ed* |
| arbocadamae<br>Pegasius *iterum* J<br>arbocadāmae F<br>a=*col I* | Pegasius | arbocadami<br>arbocodomi *f**<br>arbocodimi $f^2$<br>aruocadam I | Pegatius<br>Peladius *c bb*<br>Pagasius *toll-ed* | arbochadama<br>arbacodema? *toll-ed*<br>*uide Addenda p* 94 |
| gabalensis<br>Bassones *iterum* J<br>caballensis S<br>a=*col I*<br>[*habet* a *cum col I*] | Bassonis<br>Bassionis Σ Υ*<br>Bassionus Ω | gabudae<br>gabude Σ<br>I=*col III* | Bassonus<br>Bassonis K<br>Sonus *toll-ed* | gabbola<br>abboli *toll-ed* |
| | | | [XXII *c*] | |
| | **Arabiae** | | **Prouinciae Arabiae**<br>**Prouincia** K **De prouincia** *toll-ed* | |
| bostaritanus<br>bostarinus F<br>v=*col II* | Nichomachus<br>Nicomachos *f*<br>Nichomagus I<br>Nicomacus v | bostri<br>bustri *f*<br>uostritanus I<br>botry (bothry Σ) Q | Nicomacus<br>Nimacus *c**<br>Nicomatus *toll-ed*<br>*bb*=*col II* | bostra<br>bosdra *toll-ed* |
| philadelfiae<br>phlyladelfiae J<br>phyladelfiae F filad. *f*<br>philadelphiae v | Cyrion<br>Cirion Q | filadelfiae<br>fiadelfiae *f*<br>ficadelfiae Σ (Υ* ?) | Cyrion<br>Cirion *toll-ed* | fyladelfia<br>filadelfia *toll-ed* |
| ybutensis<br>ubutensis *f*<br>yputensis (ypp. *w*) v<br>isbutensis (*cf col I*) a | Gennadius | sbuntorum<br>sbontorum *f*<br>isbuntorum $\Upsilon^3$<br>stauintorum I<br>buntorum Σ Ψ bontorum Υ* bunnorum Ω | Gennadius<br>Gennadus *c* | sbunta<br>esbon *toll-ed* |
| sodomitanus<br>*in marg* sodoma iunior X | Seuerus<br>Seuerius Υ* | sodomae<br>sodamae Υ Ψ<br>I=*col III* | Seuerus | soduma<br>sodon *toll-ed* |

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C | V C *bb*<br>*incipit a No* 81 *bh* | J S F v |
| 77. | Supatros<br>Supatrus γ<br>Strupatros δ<br>Sopater *catt-ed*<br>*a = col III* | eristisbotanias<br>eristisbotanius ζ<br>heristis bothanias *catt-ed* | Sopater | beretanensis<br>beretarensis V | Sopater |
| 78. | Seuerus | dionisiados<br>dionisiadus γ<br>dianisiados δ ζ | Seuerus<br>*praem* item *bb* | a dionisiade<br>a dionysiade C<br>a dionisiadem *bb* | Seuerus<br>*de No* 78 *usque ad No* 83 *in ras* S |
| | **Prouintiae Mesopotamiae**<br>**Prouinciae λ**<br>**Prouinc Mesopotamie ζ** | | **Mesopotamiae**<br>**Mesopotamite C** | | **Mesopotamiae**<br>*tr post No* 79 *f*<br>**Moesopotamiae J X** |
| 79. | Ethilaos<br>Ethilaus *a* γ *catt-ed* | edesenus<br>edessenes δ | Aetilas<br>Aechilaas C | edesenus<br>edeasenus V<br>edisinus *bb* | Aetilaus<br>Eutalius J<br>Etilaus X* *f w* |
| 80. | Iacobus | pesthebios<br>pestebius γ *catt-ed* | Iacobus | niibiensis<br>nibiensis V *bb* | Iacobus |
| 81. | Antiochus<br>Anthiocus γ | resenas<br>ressenas δ | Antiochus<br>Anthiocus C *bh* | resinnitanus<br>resmnitanus V<br>resennatenus *bb*<br>resonitanus *bh**<br>resonnitanus $bh^2$ | Anthiocus<br>Antiochus Y *w*<br>Antiocus *f*<br>Antyochus *u* |
| 82. | Mareas | macedonupolis<br>macedonupulis γ<br>macenopoleos *catt-ed* | Mareas | macedonopolitanus<br>macedopolitanus C *bb*<br>macidobolitanus *bh* | Mareas |
| | **Prouintiae Persidae**<br>**Prouinciae λ** **Perside γ δ ζ**<br>**Prouinc̄** *semper* ζ **Persidis** *catt-ed* | | **A Persidae**<br>**A Perside C *bh*** | | **A Persida** |
| [82*b*.] | | | | | Nopolitanus<br>Nepolitanus J S F *a*<br>(*post No* 83 *a*) |
| 83. | Iohannis<br>Iohannes *a*<br>Ioannes *catt-ed* | persidos<br>persidus *a* γ<br>persydos ζ λ | Persa | iohannes<br>iohannis C (*bb*)<br>iohanis *bh* | Iohannes |

**A Persidae, Persa iohannes, Ciliciae**: *tr* Persa a persede PRŌ CILICIAE Iohannis ciliciae *bb*

82 *b*. **Nopolitanus a persida**: *nomen alibi inauditum per dittographiam tum e ciuitate* 82 macedo-nopolitanus *tum e prouincia* a persida *ortum esse uidetur*

| III | IIII | | V | |
|---|---|---|---|---|
| J S a F v | ϝ I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
| berthanensis<br>b̄tanensis F (h *suprascr*) | Sopater<br>Sosipater Ω | beritanensis<br>beretanensis ϝ Ψ<br>ueritanensis I | Sopater<br>Sopatrus *c* | beresatana<br>barasato *tol* 1-*ed*<br>barasto *tol* 2-*ed* |
| adsonisiadensis<br>adsodianensis J<br>adsoniadensis S *a*<br>adsodisianensis (asod. *w*) v | Seuerus | dionisiadis<br>dyonisiades ϝ<br>dionisiades I<br>*de* Q *uide ad calc pag* | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | | | [V *c*] | |
| | **Mesopotamiae** | | **Prouinciae Mesopotamiae**<br>**De prouincia** *toll-ed* | **Misopotamiae** *c* |
| edesenus<br>adesenus F<br>aedesenus *u*<br>etdesenus ? *w*<br>edessenus *a* | Aetholaus<br>Etholaus ϝ | edissae<br>aedessae (aedesse Σ edessae Ω) Q<br>I = *col III* | Aetholus<br>Aethelus K<br>Anatholius *toll-ed* | aedissa<br>edissa *toll-ed* |
| nisibiensis<br>nisipiensis F<br>pestebiensis (*cf col I*) *a* | Iacobus | nisibiensis | Iacobus | nisibi<br>nezibi *toll-ed* |
| reymitanus<br>reimitanus I<br>rermitanus S<br>reinitanus Y<br>resmitanus (*cf col I*) *a* | Anthiocus<br>Antiocus I<br>Antiochus Σ<br>Anthiochus Ω | resainos<br>resainus Q<br>*de* I *uide col III* | Anthiocus<br>Antiochus *toll-ed* | resaida<br>resacia *toll-ed* |
| machedoniae<br>macedoniae Y<br>*de* v *uide col IIII*<br>*a* = *col I* | Mareas<br>Marias ϝ $Υ^3$ | machedoniapolitanus<br>machedoniap̄ ϝ<br>macedonipolt̄ I<br>machedoniaspolitanus Υ*<br>machedoniopolitanus *u*<br>macedonopolitanus *w* | Marias<br>Marius *c bb toll-ed* | machedonopoli<br>macodo *toll-ed* |
| | **De Persidae**<br>**De Persidiae** Σ<br>**De Perside** Υ Ψ Ω | | *om*<br>[*de bb uide col II*] | |
| a persida<br>a persidae *a* (*post No* 83) | | | | |
| persa<br>*a* = *col I* | Iohannis | persidis<br>I = *col III* | Iohannis<br>Ioannes *toll-ed* | persida |
| | | | [V *c*] | |

78 *et* **Mesopotamiae**: Seuerus dosonis (dussonis Σ) Iadis mesopotamiae Q (—$Υ^3$)
**De persidae** *usque ad* **tharsi** (*No* 84): *tr post No* 115 ϝ

77. **Sopater beresatana**: *tr ante No* 73 K

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| | **Prouintiae Ciliciae**<br>**Prouincie λ**<br>**Ciliae γ**<br>*om* ζ | | **Ciliciae** | | **Ciliciae**<br>**Cyliciae Y**<br>**Cilitiae *f***<br>*om* S: *tr post No* 84 v |
| 84. | Theodorus<br>Teodorus δ | tarsensis | *om* | | Theodorus |
| 85. | Alfion<br>Alphion *catt-ed* | epiphanias<br>epyphanias γ<br>epphanias ζ | Amphion<br>Anphion C | epiphaniensis<br>aephipaniensis *bb*<br>ephiphaniensis *bh* | Amphion<br>Ambion Y<br>Amphyon *u*<br>Ampion *w* |
| 86. | Narcisos<br>Narcisus α *catt-ed*<br>Nartysos γ<br>Narcissos ζ | nerodiados<br>nerodianus γ | Narcissus | nerodianensis<br>nerudianensis *bb* | Narcissus<br>Narcisus J Y<br>Narcissur F |
| 87. | Moyses<br>Moises *catt-ed* | castabalon<br>castabolon δ | Moyses<br>Moses C<br>Moises *bh* | castabalitanus | Moyses |
| 88. | Nicesas<br>Nicedas δ<br>Nichaesas *catt-ed* | flauiados | Nicetas<br>Necetas C *bh* | flauiadensis<br>faluiadensis *bh* | Niceta |
| 89. | Eudemon<br>Eudaemon *catt-ed* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Eudemon<br>Endemon C *bh* | chorepiscopus<br>corepiscopus C *bb bh* | Euremon<br>Euromon *f*<br>v = *coll II, IIII* |
| 90. | Paulinus | adanon | Paulinus | adanensis<br>andanensis *bb*<br>ademensis *bh* | Paulinus |
| 91. | Macedonis<br>Machedonis γ<br>Macedonius *catt-ed*<br>α = *col III* | manxiston | Macedonius<br>Macidonius C | mapsuetensis<br>mansuetenensis C *bb bh* | Macedonius<br>Machedonius Y |
| 92. | Tarcundimantos<br>Tarcundiamantus α<br>Tharcundimantus γ<br>Tarcudimantos ζ<br>Tarcodimantos *catt-ed* | egeon<br>aegeon *catt-ed* | Tarcudimantus<br>Carcudimantus C<br>Carcodimatus *bh**<br>Carcodimantus $bh^2$ | aegeitanus<br>uigiltanus *bh* | Tarchoda-mantus<br>Tarchodamentus Y<br>Tarcodimantus *u*<br>Tarchodimantus *w* |
| 93. | Esicius<br>Esycius λ<br>Hesychius *catt-ed* | alexandrias micreas<br>nicreas ζ<br>micres *catt-ed*<br>*tr ad No* 94 δ | Esycius<br>Esychius C<br>Haesichius *bh* | alexandriae minoris<br>alexandrie $bh^2$ mino * V<br>alexendriae *bb** mino *bb* | Esicius<br>Eusitius F |
| 94. | Narcissus<br>Narcisus δ *catt-ed* | irenupolis<br>micreas irenopolis δ<br>irenepolis ζ<br>irenopoleos *catt-ed* | Narcissus<br>Narciscus C *bh* | irenopolitanus<br>trenopolitanus (C?) *bb bh* | Narcissus<br>Narcisus Y<br>cis<br>Narsitius F |

| III<br>J S α F v | IIII<br>ϝ I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | <br>K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| | **Ciliciae**<br>**Liciae** Σ Ψ<br>**Cilitiae** (*tr post No* 84) Ω | | **Prouinciae Cyliciae**<br>**De prouincia Cilicen** *toll-ed*<br>**Caliciae** K<br>**Ciliciae** *bb* | |
| tarsenus<br>*de* v *uide col IIII*<br>α = *col I* | Theodorus<br>Thedorus Υ* | tarsi<br>tharsi I Σ Ω<br>tursi v | Theodorus<br>Theudorus *c*<br>*om* K | *om* |
| ephifeniensis<br>ephifaniensis Y<br>ephyfeniensis ϝ | Amphion<br>Am fiosi Σ<br>Amfion Υ Ψ<br>Anfion Ω | epiphaniae<br>aephiphaniae I<br>epipaniae Σ<br>epifaniae Υ | Amfion<br>Anfion K *toll-ea*<br>Amphron *bb* | epyfania<br>erifanius *toll-ed* |
| nerodianus<br>nerodanus Y | Narcissus<br>Narcessus ϝ<br>Narcisus Υ Ψ Ω | neroniades<br>nerodiades Q<br>I = *col III* | Narcissus<br>Marcissus *c*<br>Narcisus *toll-ed* | neronanda<br>neroniano *toll-ed* |
| cartabalitanus<br>carthabalitanus S<br>chartabalitanus XF<br>(chartabatanus F*)<br>castabalitanus (*cf col I*) α | Moyses<br>Moysis ϝ<br>Moses Υ Ψ Ω | castabalis<br>castabalīt (*cf col III*) I<br>castabasi Q | Moyses<br>Moysis *c bb* | castabala |
| flabiadensis | Nicetus<br>*om* I | flauiadis<br>flabidis (-uidis Ω) Q<br>*om* I | Niceta<br>Niceros *toll-ed* | flauiada<br>fluaida K |
| corepiscopus<br>corepiscopis F | Eudemon<br>Eodemon ϝ<br>Eulemon I<br>Eudomo Σ Υ* Ψ | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ $\Psi^2$ | Eudemon<br>Eusemon K | chorepiscopus |
| adanensis | Paulinus | adanorum<br>I = *col III* | Paulinus | adana |
| mapsuestensis<br>mapsuetensis α<br>v = *col IIII* | Machedonius<br>Maechedonius I | mestorum<br>maestorum I | Macedonius | mansusta<br>ansusta K<br>massata *toll-ed* |
| egeitanus<br>aegeitanus I<br>egestanus J<br>ageitanus F | Tarcodimatus<br>Tarcodimanus ϝ<br>Tarchondimatus Σ<br>Tarcondimatus Υ $\Psi^2$ Ω<br>Tardimatus Ψ* | egeos<br>eugeus Q<br>*de* I *uide col III* | Tarcondimantus<br>Tarcondimartus K<br>Tarcondimanthis *c*<br>Tarcodimantes *toll-ed*<br>*bb* = *col II* | egias<br>regeas K |
| alexandriae minoris<br>miñ J | Esicius<br>Ysicius ϝ<br>Aesticius I<br>Esycius Υ Ψ<br>Esichius Ω | alexandriae | Esicius<br>Esychius *c*<br>Aesichius *bb*<br>Ipsicius *toll-ed* | alexandria<br>alandria *toll-ed* |
| hieropolitanus<br>hierapolitanus α | Narcissus<br>Narcessus ϝ<br>Narcisus Σ Ψ Ω | de irenopoli<br>de irinopoli ϝ<br>de ironopoli $\Upsilon^3$ | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |

94. *De* ϝ *et* $\Upsilon^3$ *uide quae adnotaui ad No* 49

[X *c*]

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | *αγδζλ catt-ed* | *γδζλ catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| | **Prouintiae Cappadociae**<br>Prouinciae λ Capodociae γ<br>Capadociae δ | | **Cappadociae**<br>Capadociae *bh* | | **Cappadociae**<br>Capodociae Y<br>Capadotiae F |
| 95. | Leontius<br>Leoncius α δ | caesariensis<br>cesariensis γ δ<br>cessariensis ζ | Leontius<br>Leoncius *bh* | caesariensis<br>cesariensis *bb bh* | Leontius<br>Leoncius *f* |
| 96. | Eusicios<br>Eusicius α δ<br>Eositius γ<br>Eupsychius *catt-ed* | tyano<br>tiano γ<br>thiano δ *catt-ed*<br>trano ζ | Eupsycius<br>Esycius V<br>Eupsicius C *bh* | thianius<br>thiamaus *bh* | Eupsicius<br>Eupsitius F *w* |
| 97. | Eufrasos<br>Eufrasus α<br>Eufrason γ<br>Euphrasius *catt-ed* | colonias | Erythrius<br>Erythius V<br>Eretrius C *bh* | coloniensis<br>coluniensis ? C | Heritrius<br>Heritricius Y<br>Heretinus v |
| 98. | Timotheos<br>Timotheus α γ* ζ *catt-ed*<br>Thimotheus $γ^2$<br>Thimotheos λ | ciruistron<br>ciruistrō α<br>ceruistron δ<br>cirbistron *catt-ed* | Timotheus<br>Thimotheus C *bh* | cibistrianus<br>cibistranus V<br>cibistritanus C<br>caluos dormandis ? *bh* | Timotheus<br>Thimotheus Y |
| 99. | Helpidios<br>Helpidius α γ<br>Helfidios λ<br>Elpidius *catt-ed* | cumanos<br>cummanus γ<br>cumanus *catt-ed* | Elpidius<br>Hilpidius C *bh* | comanensis<br>commanensis *bb* | Helpidius<br>Elpidius Y *w* |
| 100. | Gorgonius<br>Gurgonius γ | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Gorgonius<br>Torgonius *bh* | corepiscopus<br>choreps C | Gorgonius |
| [99*b*. 102*b* ?] | | | | | |
| 101. | Stephanus<br>*om* γ*<br>Sthephanus $γ^2$<br>Stefanus ζ | corepiscopus<br>*om* γ*<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | *om* | | *om* |
| 102. | Eufronius<br>Eufroinus δ<br>Euphronius *catt-ed* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Eudromius | corepiscopus<br>choreps C<br>*om bb cum col V* | Andronius<br>Endronius v |
| 103. | Rodon | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | *om* | | *om* |
| [100.] | | | | | |
| 104. | Theophanis<br>Theuphanius γ<br>Theophanias ζ<br>Theophanes *catt-ed*<br>α = *col III* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Theopanes<br>Theudopanes C<br>Teupanus (*sed post No* 100) *bb*<br>Thedopanis *bh* | chorepiscopus<br>corepiscopus *bb* | Theophanius |

98. caluos dormandis ? *bh* : *uide p* 92

Cappadociae : *tr post No* 95 *f*

| III<br>J S a F v | IIII<br>F I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| | **Cappadociae**<br>**Capadociae** F<br>**Cappadotiae** Υ* Ω | | **Prouinciae Cappadociae**<br>**De prouincia** *toll-ed* | |
| caesariensis<br>cessariensis Y<br>cariensis F | Leontius | caesariensis<br>casariensis F²<br>caesarensis Υ Ψ | Leontius | caesarea<br>cesarea *toll-ed* |
| thianeus | Eupsycius<br>Eprycius F* Eup. F²<br>Eupricius Υ³<br>Esichius (-chtus? I*) I<br>Eupisycius? Q | thianeus<br>thiantus F<br>tyantus Υ³<br>tyaneus ti- Ω) Q | Eupsicius<br>Euthecius *c*<br>Vrsicius *toll-ed* | timata<br>tremate *tol* 1-*ed*<br>tremata *tol* 2-*ed* |
| choboniensis<br>coboniensis v<br>coloniensis (*cf col I*) a | Euritrius<br>Eorithrius F<br>Heritrius I<br>Eurytihius? Q | coloniae | Erythrius<br>Erithrius *bb*<br>Euresius *toll-ed*<br>*om* K | calonia<br>*om* K |
| eubistensis<br>cubistensis *u*<br>gubistensis *w*<br>a = *col I* | Timotheus | ciuistrianus<br>ciuistrianp̄ F<br>euuistritanus I<br>cybistrianus (cib-Ω) Q | Timotheus<br>Thimotheus *bb*<br>*cf col II* | cibistra<br>tibersa *toll-ed* |
| commanensis | *om: sed cf No* [110] | | *om: cf No* 110<br>[*habet bb cum col II*] | *om: cf No* 110 |
| corepiscopus | *om hic: uide post No* 103 | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | Ambrosius | comanensis | Ambrosius | comana<br>cumano *toll-ed* |
| *om*<br>[*habet* a *cum col I*] | Stephanus<br>Stefanus Υ | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ | Stefanus<br>Stephanus K | chorepiscopus |
| corepiscopus | *om hic: uide post No* 106 | | *om hic*<br>*uide post No* 106 | *om hic* |
| *om*<br>[*habet* a *cum col I*] | Rodon<br>Rodo Q | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ² | Rodon<br>Rhodon K | chorepiscopus |
| | Gorgonius | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ | | |
| corepiscopus<br>*om u* | *om hic: uide post No* 106 | | *om hic: uide post No* 106<br>[*habet bb* Teupanus *cum col II*<br>*sed post No* 100] | |
| | | | [VII *c*] | |

96. Eupysicius Σ Eupisycius ΥΨ Eupisichius Ω
97. Euriticius Σ Eurytyhius Υ Ψ² Eurityhius Ψ* Euritichius Ω

| No. | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | *αγδζλ catt-ed* | *γδζλ catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh*<br>*nonnulla de* 105–110 *om bh* | J S F v |
| | **Prouintiae Armeniae minoris**<br>Prouinciae λ Arminie γ maioris δ<br>Carmenie δ minor̄ ζ λ | | **Armeniae**<br>Arminiae C *bh* (Armiae *bh**)<br>Armoeniae maiorisnoris V | | **Armeniae**<br>Armoeniae J<br>Arminiae Y<br>Armoenia *f* |
| 105. | Eulogio<br>Eulogius *catt-ed*<br>*a = col III* | sebastiensis<br>sabastiensis γ | Eulalius<br>*om bh* | sebastenus<br>seuastenus V<br>sebastinus C *bh*<br>gabastinus *bb* | Eulalius |
| 106. | Ebthios<br>Ebetius (*cf col III*) *a*<br>Epthios δ<br>Ebethius *catt-ed* | satalon | Euethius<br>*om bh* | satalitanus<br>saunitanus *bb* | Euetius<br>Euecius *f* |
| [102.] | | | | | |
| [104.] | | | | | |
| | **Prouintiae Armeniae maioris**<br>Prouinciae λ Arminiae γ maioris ligdias δ (*uide ante No* 131)<br>maior̄ ζ | | **Armeniae maioris**<br>Armoeniae minoris V<br>Arminiae mai C<br>Arminiae max *bh* | | **Armeniae**<br>Armoeniae J(*w*)<br>Arminiae Y<br>Armaeniae F<br>Armoenia *f* |
| 107. | Arsaphius | sobmon<br>sobmoñ *a*<br>solimon δ<br>submon ζ* | Aristarces<br>Aristharces C<br>*om bh* | } armenii<br>arminii C<br>*om bb*<br>ar *bh* | Aristarces<br>Arestarces F<br>Arestarcer *f* |
| 108. | Acrites<br>Acrithes *catt-ed* | diospontu<br>diospontus *a*<br>diosponte ζ<br>diospontii *catt-ed* | et Acrites<br>Achritis *bh* | | et Aristes<br>*om* et J<br>et Acristes *w* (*om u*) |
| | | | **Diosponti**<br>Diosponi C<br>*om bb bh* | | **Diosponti** |
| [110.] | | | | | |
| 109. | Euticianus<br>Eutychianus *catt-ed* | amasias | Euticius<br>Euthicius V *bb*<br>*om bh* | amasiae<br>amatiae C<br>amiciae *bb*<br>amatitiae *bh* | Euticius<br>Eutycius S F<br>Euthicius Y |

106. **Ebthios satalon**: + Paulus aneas (*sc* 130) δ
108. **diospontu**: *non ciuitatis* (*cum col I*) *sed prouinciae nomen est* (*uide coll II III*) *ad quam pertinent tres ciuitates* 109 amasia 110 comana 111 zela

105–110. *Fortuito accidit quod nonnulla a cod bh omittuntur quippe qui ut nunc exstat a No* 111 Heraclius *incipiat*: *cf p* 92

| III | IIII | | V | |
|---|---|---|---|---|
| J S a F v | ϝ I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | K *c bb toll-ed* / *om* 107–112 *toll-ed* | K *toll-ed* |
| **minoris** | **Armeniae**<br>Armoeniae minoris (=*col* III) I | | **Prouinciae Arminiae**<br>De prouincia, *toll-ed* | Icrminiae ? *bb*<br>Armeniae minoris *toll-ed* |
| sebastenus<br>sabastenus Y *u*<br>sabestenus *w* | Eulalius<br>Heularius Q : *de interp Coptica uide p* 94 | sebaste<br>sebastiae (sab- Σ seu- Υ Ψ) Q<br>I=*col III* | Eulalius | sebastia<br>sabasta *toll-ed* |
| satalitensis<br>sataliensis *a* | Euetius<br>Eubuetius ϝ<br>Euethius Q | satalenus<br>satalitenus I | Euithius<br>Euthecius *c*<br>Euthicius *bb*<br>Eubetius *toll-ed* | satala<br>satalia *toll-ed* |
| | Eudromius | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ[2] Ψ | Eudromius<br>Eudomius *c bb*<br>Eutromius *toll-ed* | chorepiscopus |
| | Theofanis<br>Theofanes Σ Υ<br>Theophanes Ψ Ω | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Ψ | Theofanis<br>Thofanus *c bb*<br>Tefanis *toll-ed* | chorepiscopus ¶ *toll-ed* |
| | | | [IIII *c*] | |
| **maioris**<br>minoris Y F | **Armeniae maioris**<br>Armoeniae maioris I | | **Prouinciae Arminiae maioris**<br>Armoeniae K minoris *c bb*<br>*omnia usque ad* No. 112 *omittunt toll-ed* | |
| | Aristecisus<br>Aristhecisus ϝ Υ[3]<br>Aristaciseus I<br>Aristaecisus Ψ | diosponti | Aristheus<br>Aristeus *bb* | dioeponto |
| armeni<br>armoeni v<br>*de* J *uide ad calcem*<br>a=*col I* | Acrites<br>Acrithes ϝ<br>Acretis Q | elenoponti<br>elonoponti I<br>helenoponti Υ Ψ<br>helenus ponti Ω | *om* | *om* |
| | Elisidius uel Elpidius<br>Esidios (*tantum*) I<br>Elpidius (*tantum*) Q | comanensis<br>comanenses Σ Υ | | |
| amasiae<br>a*=*col I* | Euticius<br>Euthicius ϝ<br>Esticius I<br>Eutycius Υ Ψ | amasiae | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |

107, 108. Aristarces thienius, Aristes armoeni J

107, 108. **diosponti elenoponti :** *non ciuitates duas sed eandem ambo prouinciam (uide quae adnotaui ad col I) significant, cui nomen inposuit* Diospontum *Diocletianus, Constantinus (haud multo post concilium Nicaeae habitum)* Helenopontum

[110.] **Elisidius uel Elpidius:** *uide Addenda p* 95

107. **dioeponto:** *uide quae adnotaui ad No* 108 *col I*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 110. | Helpidios<br>Helpidyus α<br>Helphidius γ<br>Elpidius *catt-ed* | etesion<br>etesyon γ<br>edesion *catt-ed*<br>cumanos δ: *uide No* 110*b* | Elpidius<br>Ilpidius C<br>*om bh* | comanensis<br>comnensis *bb* | Helpidius<br>Helphidius S<br>Elpidius Y |
| 111. | Eraclios<br>Eraclius γ δ<br>Heraclius *catt-ed*<br>α = *col III* | zelon | Heraclius | zelonensis<br>zeloninsis *bb* | Heracleus<br>Eracleus J<br>Eraclius Y |
| [110*b*.] | Helpidios<br>Helpidyus α<br>Helpidius γ<br>Elpidius *catt-ed* | cumanus<br>cummanus γ<br>etesion δ: *uide No* 110 | | | |
| | **Pontu polemoniacum**<br>Ponti γ *catt-ed*<br>α = *col III* | polemianocum δ<br>polemoniaci *catt-ed* | **Ponti polemoniaci**<br>polemoniacis C<br>pelominiacis *bh* | | **Ponti** |
| 112. | Longinus | neocaesariensis<br>neocesariensis α δ<br>neocessariensis ζ | Longinianus<br>Longimanius *bh* | nouacaesariensis<br>nouacesariensis *bb bh* | Longinianus<br>Longinianus n X<br>Longianus S F |
| 113. | Domnus | trapeiunctos<br>trapeiunctus α γ<br>trapaiunctos ζ<br>trapezunctus *catt-ed* | Domnus | trapezuntanus<br>trepezuntanus *bh*<br>*om bb* | Domnus<br>*om* S |
| 114. | Stratofilos<br>Stratofilus α<br>Stratafilos δ<br>Stratophilos (-es γ*) γ *catt-ed*<br>Stratofilios ζ | pitiuntos<br>piciunthos γ<br>piciuntos δ *catt-ed* | Stratophilus<br>*om* C *bh* | pytionita<br>prosthionita V<br>phytionita *bb*<br>phitionita *bh* | Stratophylus<br>Stratophilus X Y *u*<br>Statophilus *w* |
| | **Prouintiae Plafagoniae**<br>Prouincie λ | Plafagonie δ<br>Plafagonte ζ<br>Paphlagoniae *catt-ed* | **Paflagoniae**<br>Paplagoniae V<br>Paflaconiae *bh* | | **Paflagoniae**<br>Paplaconiae S<br>Paplagoniae X F<br>Palplagoniae Y |
| 115. | Filadelfius<br>Filadelphius α γ<br>Philadelfius δ<br>Philadelphus *catt-ed* | propeiupolis<br>pompeiupolis *catt-ed* | Filadelfus<br>Fioladelfus V<br>Fidadelfus C<br>Fichadelfuls *bh* | pompeiopolitanus<br>ponpeiolitanus C*<br>ponpeiopolitanus C$^2$<br>pōpeiolitanus *bb*<br>ponpelophitanus *bh* | Philadelfus<br>Philadelphus Y<br>Piladelfuls F<br>Piladelfus *f* |
| 116. | Petronius | ionopolis<br>ionopulis γ<br>iunopolis *catt-ed* | Petronius<br>*om* C *bh* | ionopolitanus<br>*om* C *bb bh* | Petronius |
| 117. | Epsychius<br>Eupsichius (*cf col III*) α<br>Epsicius γ<br>Ephsychius δ<br>Epsichius ζ<br>Eupsychius *catt-ed* | amastridos<br>amastridus γ | Eupsicius<br>Eusicius *bh* | amastriadensis<br>amastriadiensis *bh** | Euphsycius<br>Euphsicius S<br>Eupsicius Y v<br>Eusitius F<br>Eusicius *f* |

116. **Petronius ionopolitanus**: *propter homoeoteleuton ut uid* ponpeiopolitanus ionopolitanus *om* C (*bb*) *bh*

| III | IIII | | V | | |
|---|---|---|---|---|---|
| J S *a* F v | *f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | K *c bb toll-ed*<br>*incipit denuo ad* 112 *toll-ed:* | K *toll-ed*<br>*om* 115–117 *c* | |
| comanensis<br>commanensis S Y F *a*<br>commenensis *u*<br>comenensis *w* | *om hic: uide ante No* 109 | | Helpidius<br>Hilpidius *c bb* | comana | |
| zolonensis<br>zelonensis Y* | Eraclius<br>Heraclius I<br>Eradius Ψ | zelensis<br>zelenensis *f*<br>zolensis I | Eraclius<br>Heraclius K | zaela | |
| [*habet a cum col I*] | | | | | |
| | | | [IIII *c*] | | § *toll-ed* |
| **polemoniaci**<br>**polimoniaci S**<br>**polimoneaci Y**<br>**polemoniacii *u***<br>**polemonacii *w*** | **Ponti polimoniaci**<br>**polimoniachi I**<br>**polimonaici ? Υ**<br>**polemoniaci Ψ Ω** | | **Prouinciae Ponti polimiaci**<br>**De prouincia**<br>*toll-ed* | **Ponto polimlae K**<br>**Ponti polemiaci *bb***<br>**Pontipoli *tol* 1-*ed***<br>**Pentipoli *tol* 2-*ed*** | |
| nouacaesariensis<br>nouacasarieñ J<br>neocessariensis Y<br>nouacesariensis *f w*<br>*a* = *col I* | Longinus | neocaesariensis<br>neocesariensi I<br>neocesariensis Υ<br>gneocesariensis Ω | Longinus | neocaesarea<br>neocaresarea K<br>neucesaria *toll-ed* | |
| trapezuntensis<br>trapezantensis J<br>trapeziintensis Y<br>trapezatensis *u*<br>trapeiatensis *w*<br>*om* S : *a* = *col I* | Domnus | trapezontensis<br>trapizotensis *f*<br>trapeiuntensis I<br>trapezoentensis Σ | Domnus | trapitionta<br>drapeidonta K | |
| phytionita<br>thytionita J<br>phitionita Y *u*<br>pithionita ? *w*<br>phitionitas *a* | Stratofilus<br>Stratophilus I Σ<br>Stratofylus Υ Ψ | pitiotensis<br>pixotensis *f*<br>ptyontensis Q | Stratofilus<br>Domnus (*iterum*)<br>*toll-ed* | pitsusa<br>titensa *toll-ed* | |
| | | | [III *c*] | | ¶ *c* |
| | **Plafagoniae**<br>**Paplaconiae (*tr post No* 137) *f***<br>**Paflagoniae Υ Ψ² Ω**<br>**Plaflagonia Ψ*** | | **Prouinciae Panflagonia**<br>***om c usque ad No* 117**<br>**Prō Panflogonia *bb***<br>**De prouincia** | **Panflabonia K**<br><br>**Palesgonia *toll-ed*** | |
| pompeiopolitanus<br>pompeiopolitañ J<br>pompeiopoltns S<br>pompeiolitanus Y | Filadelfus | pompeiopolitanus<br>pompeiopolĩt *f*<br>ponpeiopolĩt I | Filadelfus<br>Fyladelfus K<br>Filadelfius *bb*<br>*om c* | pompeiopoli | |
| ienopolitanus<br>genopolitanus v | Petronius<br>Peutronius *f* | ienopolitanus<br>genopolitanus I<br>ieneopolitanus Q (—Ω)<br>neapolitanus Ω | Petronius<br>Petaobius K<br>*om c* | ionopoli<br>lanopoli *toll-ed* | |
| amastrianensis | Eupsycius<br>Eupiscius I<br>Euphisicius Σ<br>Euphysicius Υ<br>Eufysicius Ψ<br>Eufronius Ω | amastridenus<br>amastredenus *f*<br>I = *col III* | Euthicius<br>Eutycius *bb*<br>Eusticius *toll-ed*<br>*om c* | amastra<br>samastra K<br>amostra *toll-ed* | |

| No. | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| | **Galatiae**<br>*praem* Prouintiae α Prouin δ Prouinciae *catt-ed*<br>Galaciae ζ<br>Galathiae *catt-ed* | | **Galatiae** | | **Galatiae**<br>*tr post No* 118 *f* |
| 118. | Pancarios<br>Pancarius αγδ<br>Pancharius *catt-ed*<br>et Marcus<br>*om catt-ed* | ancyrani<br>anquirani α<br>ancirani γ δ<br>angirani ζ<br>anciranus *catt-ea* | Marcellus<br>Macellus *bh* | ancyritanus<br>anciritanus C *bb bh* | Marcellus |
| 119. | Dicasius<br>Dicanus λ | tasas | Dicasius | tabiensis | Dicasius<br>Dicassius Y |
| 120. | Erechoreos<br>Erechoreus *catt-ed*<br>α = *col III* | plamathon<br>plamathoñ α<br>plamatan γ<br>plapmathno δ*<br>plamathno $\delta^2$<br>plamaton *catt-ed* | Erechius<br>Erethius C<br>Haeresius *bh* | cidamauitanus<br>damauitanus C *bb bh* | Erectius<br>Erectus Y |
| 121. | Gorgonios<br>Gorgonius α γ *catt-ed* | cynon<br>cinon ζ | Gorgonius | cinonensis<br>cinomensis *bh* | Gorgonius |
| 122. | Filadelfias<br>Filadelfus (*cf col III*) α<br>Filadelphius γ<br>Philadelphius *catt-ed* | iuliapolis<br>ioliapholis γ | Filadelphus<br>Fidladelphus C* | iulopolitanus<br>lulopolitanus C *bh* | Philadelfus<br>Phyladelfus S *w*<br>Philadelphus *u* |
| | **Prouintiae Asiae**<br>Prouinciae λ | | **Asiae** | | **Asiae**<br>Assae Y |
| 123. | Theonias<br>Theognias ? γ*<br>Theonius *catt-ed*<br>α = *col III* | cyzicensis<br>cizyensis γ<br>ciciensis δ<br>cyzisensis λ<br>citicensis *catt-ed* | Theonas<br>Theunas C<br>Theunias *bh* | cyzicenus<br>cizicinus C<br>cizinus *bb*<br>zitinus *bh* | Theonas |
| 124. | Menofantos<br>Menofantus α γ *catt-ed* | efesenus<br>eufesenus γ<br>effesenus ζ<br>ephesinus *catt-ed* | Menopantus<br>Minopantus *bh* | ephesius<br>ephetius C *bh*<br>aephicius *bb* | Menofantus<br>Menefantius X<br>Manefantus Y<br>Menofanitus *u*<br>Menophanitus *w* |
| 125. | Orion<br>Arion γ | isliu<br>hilii *urg-ed* | Orion | eliensis | Orion |

| III<br>J S *a* F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | K *toll-ed* |
|---|---|---|---|---|
| | **Galatiae** | | **Prouinciae Galatiae**<br>Galatia K | § *c* |
| anquirensis<br>*a = col I* | Pancharius<br>[+ Marcellus *f*]<br>Pancratius I<br>Panchrarius Σ<br>Macharius Ω<br>*om* Marcellus I Q | ancyrae<br>ancyriae *f*<br>anquirae I | Pancharius<br>Pancarius *c toll-ed*<br>*praem* Marcellus (*cum col II*) *bb* | anchira<br>ancyra *toll-ed* |
| tabiensis | Dicasius<br>Dicasios *f*<br>Decasius Q | tabiae<br>tauiae Q(−Ω)<br>pergami Ω<br>I = *col III* | Dicatius<br>Decasius *toll-ed* | tabia |
| gadauitanus<br>*a = col I* | Erectius<br>Erecthius *f* | damausiae disdamanes<br>damaustiae disdamanes *f*<br>damausiaedesdamani I<br>daumasiae dedareanus Σ Ω<br>daumausiae dedareanus Υ Ψ | Erechtius<br>Erectius K<br>Erechitius *c*<br>Erethius *bb*<br>Arcontius *toll-ea* | gatmaneas<br>cammada *toll-ed* |
| cynonensis<br>cynensis *a* | *om* | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| iuliopolitanus<br>iulopolitanus J *u*<br>iulipotitanus *w** | Filadelfus<br>Filadelfius *f* | iuliopolitanus<br>iulipolitanus *f* | Filadelfus<br>Fyladelfus K<br>Filadelfius *bb tol 2-ed* | iuliopoli |
| | | | [IIII *c*] | |
| | **Asiae**<br>*tr post No* 123 *f* | | **Prouinciae Asiae**<br>**De prouincia** *toll-ed* **Atiae** *c* | |
| cyzicenus<br>cynizenus J<br>cyzicaenus S X F *f*²<br>cizicenus Y<br>cyzacaenus *f**<br>cythigenus *w*<br>*a = col I* | Theonas | cyzici<br>cizici Σ (Υ ?) Ω<br>cizyci Ψ<br>I = *col III* | Theunas<br>Theomas K | cizicho<br>cizico *toll-ed* |
| ephesianus | Menofantus<br>Minosfantus *f*<br>Metiofantus Q | ephesi<br>ephesius (= *col II*) I<br>aephesi Σ<br>effesi Υ*<br>efesi Υ² Ψ | Minofantus<br>Menophantus *bb*<br>Miriofantus *tol 2-ed* | ephesu<br>epheso *toll-ed* |
| heleniensis<br>eleniensis I Y | Orion<br>Arion *f* | elii<br>*de* I *uide col III* | Orion | ilio<br>ilico *toll-ed* |

118, 119. Pancharius ancyriae, Marcellus dicasiostabiae *f* (*uide Addenda p* 95)
120. damausiae disdamanes *duas eiusdem ciuitatis interpretationes esse iudico, uide Addenda p* 95. *apud f* damaustiae *ciuitatis* disdamanes *prouinciae locum habet, apud* Q dedareanus *episcopi locum*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 126. | Euticius<br>Euticias ζ λ<br>Eutychius *catt-ed* | isfornis<br>isflomis *catt-ed* | Euthicius<br>Euthecius C<br>*om bh* | zmyrnensis<br>smyrnensis V<br>zemirninsis *bb*<br>zmironensis *bh* | Euticius<br>Eucitius Y<br>Eututius F<br>Etius *u*<br>Eutitius *w* |
| 127. | Mitres<br>Mithres α *catt-ed* | ypapton<br>yppabton γ<br>alpapthon *catt-ed* | Mithres<br>Mithes V<br>Mythres C<br>Mithrex *bh* | paponensis | Mithres<br>Metiores *u*<br>Methres *w* |
| 128. | Marinos<br>Marinus α γ δ *catt-ed* | eliu ellespontenus<br>hellesponton (*tantum*) *catt-ed* | Marinus | iliu etlespontanus<br>ilioetlespotanus C<br>alio ethlespontanus *bb*<br>ilio clespotanus *bh* | Marinus |
| 129. | Paulus | aneas<br>eneas γ<br>deneas *catt-ed* | Paulus | aneadensis<br>anealensis ? C<br>ineadensis *bb*<br>amiadensis *bh* | Paulus |
| | **Lidgias**<br>**Lydgias ζ Prouinciae Lidiae** *catt-ed*<br>*de α uide col III* | | **Lydiae**<br>**Libiae C** *bh* | | **Lydiae**<br>**Lidiae F v**<br>**Libiae S α** |
| 130. | Arthemidoros<br>Arthemidorus α γ ζ<br>Artemidorus *catt-ed* | sardeon | Artemidorus<br>Artemedorus C<br>Artemedores *bh* | sardensis | Arthemidorus<br>Arthimedorus v |
| 131. | Soron<br>Saron γ<br>Siron ζ<br>Oron *catt-ed* | thiatiron<br>thiatiroñ α<br>thiathiron γ ζ | Seras<br>Serar (C ?) *bh* | tiatirensis<br>tiarensis ? C<br>philadelfinus (*uide No* 132) *bb*<br>chinensis *bh* | Seras<br>Serus v |
| 132. | Thomasios<br>Thomasius α *catt-ed*<br>Thomasion ζ | filadelfias<br>filadelfius γ<br>filathelfias ζ<br>philadelphias *catt-ed* | Etheomasius<br>Ettheudomadus ? C<br>Ethedomadus *bh* | filadelphensis<br>filadelfinus C *bh*<br>polionbaresis (*uide No* 133) *bb* | Ethemasius |
| 133. | Polion<br>Polyon α *cf col III*<br>Bolion δ<br>Olion *catt-ed* | bareos<br>bareas λ | Polion | bareensis<br>barensis C *bh*<br>*de bb uide No* 132 | Polyon<br>Pholion Y<br>Polion *f w* |
| 134. | Agogios<br>Agogius α *catt-ed* | tripolitanos<br>tripulitanus γ<br>tripolitanus *catt-ed* | Agogius | tripolitanus<br>trepolitanus C *bh*<br>trepulitanus *bb* | Agogius<br>Agogitis Y |
| 135. | Florentinus<br>α = *col III* | anquiras<br>anquirās α<br>antiquiras λ *in ras*<br>anchirus *catt-ed* | Florentius | ancyrae ferrariae<br>ancirae ferrane ? C<br>ancire ferrarie *bb*<br>ancire fessani *bh* | Florentius<br>Florencius *f* |

129. **Paulus aneas** *et* **Lidgias**: *tr post No* 106 δ

| III<br>J S a F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* | K *toll-ed*<br>*om* 130–153 *toll-ed* | |
|---|---|---|---|---|---|
| zmyrnensis<br>zmiranensis S a<br>zmirnensis I Y<br>zairnensis *w* | Euticius<br>Eutycius $I^2$<br>Euthicius Υ Ψ<br>Eeutichius Ω | smirnae<br>emonae *f*<br>myrnae Σ<br>*de* I *uide col III* | Euthicius<br>Euthecius *c*<br>Eutichius *bb*<br>Enticius *toll-ed* | smyrna<br>uirsa *toll-ed* | |
| popanensis | Mitres<br>Mitheros *f*<br>Mites (Emites Ω) Q | impempi<br>smemphi Q<br>I = *col III* | Miteris<br>Metra K<br>Mithres (*cf col II*) *bb*<br>Mifrans *toll-ed* | epipa<br>epia *toll-ed* | |
| liolypontianus<br>ilyolipoñ I<br>liolypotianus S $a^2$<br>lyolypontianus X F<br>liolipontianus *f* v<br>liolipotianus a* | Macrinus<br>Marinus (= *col III*) I<br>Machrinus Σ | ilio elesponti<br>helio *f* hellesponti *f* Ω<br>illio Ψ aelesponti Σ Υ<br>caelesponti Ψ<br>*de* I *uide col III* | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* | |
| andensis | Paulus | paneae<br>paneana *f* $\Upsilon^3$<br>phanaeae I<br>*de* Q *uide ad calcem* | Paulus | anea<br>annea *toll-ed* | ¶ *toll-ed* |
| | | | [VI *c*] | | |
| | **Lydiae**<br>**Lebytiae** *f* **Iaelydae** $\Upsilon^3$<br>**Liaediae** Σ Ψ **Liedae** Υ **Lidiae** Ω | | **Prouinciae Lydiae**<br>**Lidiae** *bb* | | |
| serdicensis<br>sardiensis I v<br>sardicensis Y $a^2$ | Arthemidorus<br>Artimiodorus *f*<br>Artemidorus Σ<br>*om* $\Upsilon^3$ | sardis<br>*de* I *uide col III*<br>*om* $\Upsilon^3$ Σ | Artemidorus<br>Artimidorus K<br>Artemedorus *bb* | sardibus | |
| tyrensis<br>a = *col I* | Serar<br>Sera *f* $\Upsilon^3$<br>Sexar I<br>*om* Q | theatyre<br>theatyrae *f*<br>tratyre I<br>staytere(stait-Ψ*)ΥΨ<br>*om* Σ: *praem* et Ω | Serras<br>Seraus K | tertyra | |
| philadelfiensis<br>philadelphiensis Y v | Ethymasius<br>Etymasiae *f*<br>Ethimasius $\Upsilon^3$ Ω<br>Euthemasius I | filadelfiae<br>philadelfiae $\Upsilon^3$ Ω | Aethemasius?<br>Themasius K<br>Aematius *c*<br>Etheumatius *bb* | fyladelfia | |
| barensis<br>darensis Y | Pollion<br>Pollio *f* $\Upsilon^3$ | bareensis<br>barensis *f*<br>uariensis I | Pollion?<br>Poliio K<br>Odion *c bb* | baris | |
| tripolitanus | Agogius<br>Agodius *f* $\Upsilon^3$ | e tripoli<br>*om* e *f* $\Upsilon^3$<br>eripoli Q | Agotius<br>Agogius (*cf col II*) *bb* | enopoli | |
| ancyrae ferreae<br>ancirae Y *w* ferre v<br>ancurae *f*<br>a = *col I* | Florentius | ancyre ferre<br>anquire *f* $\Upsilon^3$ fereñ I<br>ferrae Q | Florentius | ancira ferrea' | |

129–138: *de* $\Upsilon^3$ *uide quae adnotaui ad p* 73
129. **Paulus paneae** *et* **Lydiae**: P. paneanalebytiae *f* P. paneanaiaelydae $\Upsilon^3$ P. paneae (panneae Σ) Anasei (-eus Ω) liaediae (liediae Υ lidiae Ω) Q: *uide Addenda p* 95

| No. | I<br>αγδζλ *catt-ed*<br>*om* 138–145 *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | II<br>V C *bh* | V C *bb bh* | III<br>J S F v |
| --- | --- | --- | --- | --- | --- |
| 136. | *om* | | Antiochus<br>Anthiocus C *bh* | aurelianopolitanus<br>aurilianopolitanus C<br>aurepolianopolitanus *bb*<br>aurelianopontanus *bh* | Anthiocus<br>Antiochus Y *w*<br>Antiocus *f*<br>Anthyocus *u* |
| 137. | Marcus | standum<br>standon *catt-ed* | Marcus | standitanus<br>restanditanus *bh* | Marcus<br>Marchus S<br>*om* F |
| | **Prouintiae Frigiae**<br>Prouinciae λ Phrigiae α δ<br>*om usque ad No* 145 *catt-ed* | | *om* | | **Phrigiae**<br>Phirigiae Y<br>*tr post No* 138 *f* |
| 138. | Nunechios<br>Nunechius α<br>Nunecius γ | laudicensis | Nunecius<br>Nunechius C<br>Munecius *bh* | laodiciae<br>laudiciae C *bh*<br>laudociae (*sed ante* Frigie *uide col V*) *bb* | Nunecius<br>Nunecisius F<br>Noneius v |
| 139. | Flaccus<br>Flacus γ | sandu<br>standu δ | Flaccus | sanauensis | Placcus |
| 140. | Procopios<br>Procopius α<br>Prcopius γ | synodo<br>sinodo δ | Procopius<br>Procupius C<br>Procubius *bh* | synnadensis<br>sinnadensis C *bb*<br>sennadensis *bh* | Procopius<br>Procobius<br>*f** uel 2 |
| 141. | Pisticos<br>Pysticos γ<br>α = *col III* | azanon | Pisticus | azanensis<br>azzannensis C<br>azzanensis *bb*<br>azannensis *in ras bh* | Physticius<br>Phisticius Y α<br>Phylisticius *f*<br>Physticus *u*<br>Pisticus *w* |
| 142. | Athenodoros<br>Adthenodoros γ<br>Athenodorus ζ λ<br>*de* α *uide col III* | dorileu<br>dorileo γ<br>doroleu ζ | Athenodorus<br>Achenodorus C $bb^{2}$<br>Achenodus *bb**<br>Lachenodorus *bh* | doryleitanus<br>dorcleitanus C *bb*<br>dorchelitanus *bh* | Athenodorus<br>Anthinodorus S α<br>Athenorus v |
| 143. | Paulus | apamenus | Paulus | apamenus<br>apamancis V<br>apaminus C<br>apaminis *bh* | Paulus |
| 144. | Eugenius | eucharpias<br>eucarpias γ | Eugenius | eucarpiensis | Eugenius |
| 145. | Flaccus | hieropolitanus<br>hierupolitanus ζ | Flaccus<br>Fliaccus C | hierapolitanus | Flaccus |

| III<br>J S *a* F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* | K |
|---|---|---|---|---|
| aureliopolitanus<br>aureliopotanus Y<br>*om a cum col I* | Anthiocus<br>Antiochus I Σ Υ$^{3}$<br>Anthiochus Ω | aureliopolitanus<br>aureopolit̄ *f* | Anthiocus | aurilianopoli' |
| standitanus<br>*om* F | Marcus | standi<br>I = *col III* | Marcus | stando |
| | | | [VIII *c*] | |
| | **Frigiae**<br>**Frygiae** *f* I$^{2}$ Υ$^{3}$ | | **Prouinciae Frygiae**<br>**Frigiae** K<br>**Prō laudociae Frigie** *bb* | |
| laodiciae<br>laodociae S Y F<br>laudicie *u*<br>lauditiae *w*<br>*a* = *col I* | Nunecius<br>Nuecius *f*<br>Neuchius Υ$^{3}$<br>Nunechius I | laodiciae<br>laudociae Υ$^{3}$<br>laudocia Σ<br>laodicia Υ Ψ | Nonichius<br>Minucius K<br>Nonnichius *c* | laodicia |
| sanabensis<br>sabanensis I | Flaccus<br>Flacus Υ Ψ | sanai<br>*de* I *uide col III*<br>*de* Q *uide ad calcem* | Flaccus<br>Flacchus K | sanao |
| sinnadensis<br>sinnadennis *a* | Procopius<br>Naocopius Σ (Υ Ψ)<br>Nicocopius Ω<br>*uide ad calcem* | synandes<br>synnades (sinn- Ω)<br>Q: *sed de interp Coptica uide p* 94 | Procopius | synnada |
| azanensis | Pisticus<br>Pasticus *f*<br>Pisticius I<br>Petrus Ω | asani<br>axoni *f*<br>axiani Q | Pisticus<br>Pisticius *bb* | aiana |
| dosoleitanus<br>doleitanus Y | Athenodorus<br>Anthenodorus I*<br>Antedonorus Σ<br>Antedonódorus (Υ* ?) Ψ<br>Antinodorus Υ$^{3}$<br>Artemidorus Ω | doriensis doseleo<br>duriensis Σ doctilio *f*<br>doctileo Υ$^{3}$<br>doesleo ΣΨ<br>leo does Ω<br>*om* doseleo I | Athinodorus<br>Atinodorus K<br>Anthinodorus *c*<br>*de bb uide col II* | dorilao |
| appamenus<br>apamenus v | *om* | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| eucarpiensis<br>eucarpensis J* | Eugenius | eucarpiae<br>eucapi *f* | Eugenius | eucarpia |
| hieropolitanus<br>hyeropolitanus *u*<br>geropolitanus *w* | Flaccus | hieropolitanus<br>hieropolit̄ *f*<br>hierapolitanus I Ω$^{2}$<br>ieropolitanus Σ Υ* Ψ<br>herapolitanus Ω* | Flaccus<br>Flacchus K | hierapoli |
| | | | [VII *c*] | |

138. **Nunecius laodiciae**: *tr post No* 161 *f*

139, 140. **sanai Procopius**: sanai Naocopius Σ sanaina Ocopius Υ Ψ sanai Nicocopius Ω

142. **doseleo**: Doctilio *f* Doctileo Υ$^{3}$ (*tamquam prouincia*), Does leo ΣΨ Leo does Ω (*tamquam episcopus et ciuitas*); *alteram eiusdem ciuitatis habes interpretationem, uide Addenda p* 95

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| | **Prouintiae Pisidias viiii**<br>Prouinciae λ<br>Pysidias γ Pysdas ζ<br>Pisidiae *catt-ed*<br>*de* α *uide col III* | *om* viiii α (*cf col III*) *catt-ed* | Pisidiae<br>Quisidiae C<br>Quisidie *bh* | | Pysidiae<br>Psidiae S *α*<br>Pisidiae F *w*<br>Pysydye *u*<br>*om* Y |
| 146. | Eulalius<br>Elalius δ *catt-ed* | iconiu<br>iconio γ<br>iconion *catt-ed* | Eulalius | iconiensis<br>coniensis C *bb*<br>conensis *bh* | Eulalius<br>Euladius F* |
| 147. | Telemachos<br>Thelemachus α<br>Thelemacus γ<br>Telamachos ζ<br>Thelamacus *catt-ed* | adrianopolitanus<br>adriopolitanus γ<br>adrianapolitanus ζ<br>iconiu (*sc No* 146 *bis*) δ | Telemachus<br>Telemacus C<br>Thelemacus *bh* | adrianopolitanus<br>adrionopolitanus *bb* | Thelamacus<br>Thelemacus *f* v |
| 148. | *om* | | Esycius<br>Esychios C<br>Esichius *bh* | neapolitanus<br>napolitanus C *bh*<br>*om hic* (*habet ante No* 168) *bb* | Esicius<br>Neapolitanus S*<br>Eusitius F<br>Ysycius *u*<br>Isitius *w* |
| 149. | Euthicios<br>Euthicius α γ<br>Euticios δ<br>Eutychius *catt-ed* | seleucias<br>seleucius α<br>adrianopolitanus δ<br>seleutius *catt-ed* | Euthices<br>Eutheces C<br>Etitecis *bh**<br>Etithecis *bh*$^2$ | seleuciae<br>eleuciae C *bh*<br>sileuciae *bb* | Eutices<br>Euticius Y<br>Euticis v |
| 150. | Sranios<br>Sranius α *catt-ed*<br>Stranius γ | smenon<br>smenoñ α<br>smeon γ | Araunius | limenensis<br>liminensis V<br>limenisis *bb**<br>limeninsis *bb*$^2$<br>limenisisis *bh* | Aramius<br>Eramius S F v |
| 151. | Tarsicios<br>Tarsicius α γ δ<br>Tarsitius *catt-ed* | apamenus<br>apamenos γ | Tarsicius | apamenus<br>apemenus C *bb*<br>epeminus *bh* | Tharsicius<br>Tarsicius X<br>Tharsitius F<br>Tharsicus v |
| 152. | Patricios<br>Patricius α γ *catt-ed*<br>Patricos ζ | amblades<br>amplades ? λ*<br>amclades *catt-ed* | Patricius<br>Patrecius *bb* | ambladebitanus | Patricius |
| [154.] | | | | | |
| 153. | Polycarpos<br>Policarpus α γ δ *catt-ed* | metropolitanus | Polycarpus<br>Policarpus C *bh* | metropolitanus | Policarpus<br>Polycarpus S<br>Poylocarpus *u*<br>Poliocarpus *w* |
| 154. | Acumedios<br>Acomedius α<br>Acumedius γ<br>Acumethus *catt-ed* | panon | Academius<br>Achademius C *bh* | a papo<br>a papho V<br>cariae *bb : uide post No* 167 *col V*<br>a popa *bh* | Academius |

148 : *om col I per homoeoteleuton nominum siue* [Esicios] Euthicios *seu* adrianopolitanus [neapolitanus]

| I<br>J S a F v | IIII<br>*ƒ* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* — K<br>*incipit denuo a No* 154 *toll-ed* | |
|---|---|---|---|---|
| | **Pisidiae**<br>Pisydiae $I^2$<br>Pysidiae ( + Cariae $\Upsilon^3$) Υ | | **Prouinciae Pysidiae**<br>Pysydiae *c* | |
| scomensis<br>*de* J *uide ad calcem*<br>*a = col* I | Eulalius<br>Eulapus *ƒ* $\Upsilon^3$ | iconii<br>sconi (*cf col III*) I<br>ichonii Q (− Ω) | Eulalius<br>Euladius *c* | byconio |
| andrionopolitanus<br>andriopolit̄ J*<br>esicius S*<br>andrinopolitanus $S^2$<br>antriopolitanus Y | Thelemacus<br>Telamacus Σ (Υ* ?)<br>Telemacus Υ Ψ | adriopolitanus<br>hadriopolī *ƒ* | Thelemacus<br>Telemacus K<br>Thelemactus *bb* | adrianopoli |
| neapolitanus<br>neopolitanus J* *u*<br>neappolitanus *w*<br>*om a cum col I* | Esicius<br>Ysicius *ƒ*<br>Esycius Ψ<br>*om* Υ* : *add* $\Upsilon^3$ | neapolitanus<br>neapolit̄ *ƒ*<br>*om* Υ* : *add* $\Upsilon^3$ | Hysicius<br>Ysicius *c*<br>Hisicius *bb* (*sed ante No* 168) | neapoli |
| seleuciae<br>seleutiae F<br>*a = col I* | Eutycius<br>Euticius Σ<br>Eutichius Ω | seleuciae<br>seleutiae Σ Ω | Euthices<br>Eothices K<br>Euthicius *c*<br>Euticius *bb* | seleucia |
| lymenensis<br>liminensis X<br>limenensis F*<br>limensis v<br>*a = col I* | Apagnius | lomensis liminae?<br>lumensis (*tantum*) *ƒ*<br>lomensis limina $\Upsilon^3$<br>lomensis limae I<br>lomenensis (*tantum*) Q | Granius<br>Grannius K | lomena |
| apamiensis | Tarsicius<br>Tyrsicius Q | apamenus<br>apamensis *ƒ* -enis $\Upsilon^3$<br>apamenos I<br>apamenusi Q | Tarsicius<br>Tharsicus K<br>Tasicius *c* | apamia |
| ambladenitanus | Patricius | alladorum<br>allod orum *ƒ*<br>allardorum I<br>adliadorum Q (− $\Upsilon^3$) | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | Academius | murtinensis paporum?<br>*uide quae adnotaui ad calcem paginae* | | |
| metropolitanus | Policarpus<br>Polycarpus *ƒ* | metropolitanus<br>mitropolit̄ *ƒ*<br>mitropolitanus Σ Υ* | Polycarpus<br>Oylcarpus K | metropoli |
| a paro<br>apparo *ƒ* | *om hic: uide ante No* 153 | | Academius<br>Achademius K<br>Acadimius *c* | mustena<br>mustene *toll-ed* § *toll-ed* |

146–155 **scomensis . . . usensis** : *ciuitatium nomina tr* Eulalius usensis, Thelamacus scomensis . . . Theodorus bartensis J

150. **lomensis** limae, limina : *uide Addenda p* 95
[154.] **murtinensis paporum** *scripsi* : murtinensis (*tantum, sed uacat sequens linea*) *ƒ* mortinensis paponi I mortinensis (murtinensis Ψ) piopaporum (piaporum Ω) Q. *uide Addenda pp* 94 (*de interp Coptica*) *et* 95

146. **byconio** K : *fortasse legendum* ab yconio
147. **adrianopoli** : adrianopo *tantum* (*ut nunc exstat codex*) *legi potest*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 155. | Eraclios<br>Eraclius α γ<br>Eraclio δ<br>Eracleos ζ<br>Heraclius *catt-ed* | bareos | Heraclius<br>Haraclius *bh* | bareensis<br>baretensis C<br>aretensis *bh*<br>a papo (*No* 154) *bb* | Heracleus<br>Aracleus J<br>Eracleus Y *w*<br>Heracheus F* |
| | | | [Hereinsis<br>*uide No* 155 | liciae *bb*<br>*uide ante No* 158] | |
| [183*b*.] | | | | | Theodorus |
| [183*c*.] | | | | | Adon |
| | **Prouintiae Lycias i**<br>**Prouinciae λ** *om* **i** *α catt-ed*<br>**Liciae α Lysia δ Lycyas λ**<br>**Lucias γ Licias ζ Lisiae** *catt-ed* | | **Lyciae**<br>**Liciae C**<br>**Licine** *bh* | | **Lyciae**<br>**Liciae** SY*f*(*u*)<br>**Litiae F** |
| 156. | Eudemos<br>Eudemus α γ *catt-ed* | patharon<br>phatharon γ<br>pataron *catt-ed* | Eudemus | pataritanus | Eudemus<br>Eodemus F |
| | **Prouintiae Pamphiliae vii**<br>**Prouinciae λ** *om* **vii** *α catt-ed*<br>**Pampiliae γ Pāfilia ζ**<br>**Pamphilia δ Panphilia λ** | | **Pamphiliae**<br>**Pamphyliae V²** | | **Pamphiliae**<br>**Pampiliae X Y**<br>*tr post No* 157 *f* |
| 157. | Callidicus | pergis | Callices | pergensis<br>paergensis *bh* | Gallites |
| 158. | Euresius<br>Euersius γ | termissus<br>termisus ζ | *om hic: uide post No* 159 | | Euresius |
| 159. | Teuxius<br>Theusius γ<br>Theuxius *catt-ed*<br>α = *col III* | siarbon<br>sibaron *catt-ed* | Zeuxius<br>Zeusius *bh* | siarbitanus<br>*ordo codicis bb consentit cum col V* | Zeuxius |
| [158.] | | | Euresius | termissensis<br>terminsensis C *bh*<br>termensinsis *bb* | |

183 *b*, 183 *c*. **Theodorus usensis** (uis) **Adon lyciae** (byciae lycius lycia): *haec duo nomina cum a coll I II prorsus absint inter incerta habenda sunt: equidem conicio ea e prouincia iam sequente* Lyciae *et e No* 183 Theodorus uasadon (usagadon uasadorum *etc*) *per errorem dittographiae originem trahere. qui autem aliter sentit, is testimonio utetur interpretationis Copticae uide p* 94

| III<br>J S a F v | IIII<br>ƒ I Q(Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb toll-ed* K *toll-ed*<br>*def toll-ed ante No* 156 | |
|---|---|---|---|---|
| bartensis<br>bartensisis S* | Heraclius | barensis<br>uariensis I | Heraclius<br>Eraclitus *toll-ed* | uaris |
| | | | [*de bb uide col II*] | |
| usensis<br>*om a cum col I* | Theodorus | usensis<br>osensis I | Theodorus<br>Theudorus *c bb* | uis<br>uiis *toll-ed* |
| byciae<br>bititiae Y<br>bytiae F *w*<br>*om a cum col I* | Adon<br>Adoni ƒ<br>Odon Q (*cum* Υ³) | lycius<br>licius Υ³<br>litius Ω | Adon<br>*om toll-ed* | lycia<br>*om toll-ed* |
| | **Lyciae**<br>**Liciae** Σ Υ³<br>**Litiae** Ω | | *om*<br>[*de bb uide No* 155 *b*]<br>**De prouincia Licia** (**Liciae** *tol* 2-*ed*) *toll-ed*<br>¶ *toll-ed* | |
| pacaritanus | Eudemus<br>Eudemius I<br>Codemus Υ³ | patrensis<br>patraene ƒ<br>patrenae Υ³<br>patarensis Σ Ψ<br>paterensis Ω | Eudemus<br>Eudimus K<br>Eudaemus *c* | patris |
| | | | [XII *c*] | |
| | **Pamphiliae**<br>**Phamphiliae** I<br>**Pampiliae** Σ<br>**Pamfiliae** Ψ | | **Prouinciae Pamphiliae**<br>**Pamfiliae** K<br>**Phamphiliae** *c* | |
| pergensis<br>percensis X | Callicles<br>Callecles ƒ<br>Callides Σ (Ω)<br>*delet* Υ³ | pergensis<br>pyrgensis ƒ<br>*del* Υ³ | Calicles<br>Chalicles K<br>Caleclis *c*<br>Callecis *bb* | perge |
| thermiensis<br>theriniensis ƒ<br>termiensis v | Euresius<br>Heresius Q<br>*del* Υ³ | termissi<br>termisi ƒ<br>termiensis (-enis Σ) Q *cf col III*<br>*del* Υ³ | Eurésius<br>Euricius *bb* | telmisso |
| siarbitanus<br>siarpitanus Y | Zeusius<br>Zeoxius ƒ<br>Genesius I<br>*del* Υ³ | barbonitanus de syarmo?<br>*uide quae adnotaui ad calcem paginae* | Zeusius<br>Deusis K<br>Zeuxius *c bb* | uarbis |

183 *b*–159: *delet* Υ³, *habet in rasura* 183 *b* 183 *c* Codemus liciae patrenae **Pamphiliae** 129 **Lydiae** 131–138 (*quae nouem nomina loco suo iam adduxerat* Υ*): *uide pp* 67–69

**Lyciae**: + Nicholaus mirrensis teste auctore translationis eius Ω²

**Lyciae** *et* 156: Eudemus lyciae patraene ƒ

159. **barbonitanus de syarmo** *scripsi*: barbonitanus (*tantum*) I, barbonitañ de syarimo ƒ barbonitatus de sinasmo (synasmo Ψ) Q (*delet* Υ³): *uide Addenda p* 95

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 160. | Domnus | aspendu<br>aspendus γ ζ<br>aspendii *catt-ed* | Domnus | aspendebitanus<br>aspendibitanus *bb* | Domnus |
| 161. | Quintianus | seleucias<br>seleutias *catt-ed* | Quintianus | seleuciae<br>celeutiae *bb*<br>seuluciae *bh* | Quintianus<br>Quincianus *f* |
| 162. | Patricius<br>Patritius *catt-ed* | maximianopolitanus | Patricius<br>Petracius C *bh* | maximianopolitanus | Patricius |
| 163. | Afrodisius<br>Aphrodisius *catt-ed* | magidon<br>magidor *catt-ed* | Afrodisius | magidensis<br>magidinsis *bb*<br>malgidensis *bh* | Afrodisius<br>Afrosidius *f* |
| | **Prouintiae Neson iiii**<br>**Prouinciae λ** | *om* iiii α *catt-ed* | **Insulani**<br>**Insulane** *bh* | | **Insulani**<br>**Insylani X**<br>**Insylane Y**<br>**Insilani** *u*<br>**Hislani** *w* |
| 164. | Eufrosinus<br>Euphrosinus *catt-ed* | rodu<br>rhodii *catt-ed* | Eufrosinus | rhodius<br>rhodensis V<br>rodisius *bb* | Eufrosinus<br>Eufrosius X Y |
| 165. | Melifron<br>Melichon *urg-ed*<br>Meliphron *ger-ed* | cho<br>choos *catt-ed* | Melifron<br>Meliphon V<br>Meliphron *bb*<br>Melifroni *bh* | a coo<br>ac coo C<br>ac*coo *bh* | Melifron |
| 166. | Stratedius<br>Stradedius γ<br>Strathegus *catt-ed* | lemnu<br>lemnii *catt-ed* | Strategius<br>Stratigius (*uid col II*) *bb*<br>Cirategius *bh* | a lemno<br>e lemno C *bh* | Stratigius<br>Stragius F |
| 167. | Alpadoros<br>Apollodorus α (*cf col III*) *catt-ed*<br>Alpadorus δ<br>Alpodorus ζ | corcyras<br>corciras γ ζ | Alphodorus<br>Alpodorus *bh* | corcyritanus<br>corcystanus C<br>corciritanus *bb*<br>corcistanus *bh* | Apollodorus<br>Apollodortis Y |
| | **Prouintiae Isauriae iiii**<br>**Prouinciae Isariae λ**<br>**Isaurie ζ**<br>**Cariae** *catt-ed* | *om* iiii α *catt-ed* | **Cariae** | | **Cariae**<br>*praem* a F |
| | | | | [*habet hic bb No* 148] | |
| 168. | Eusebius | antioclenus<br>archioclenus γ<br>antiochenus *catt-ed* | Eusebius | antiochenus<br>atiocinus C<br>antiocenus *bb*<br>aciocinus *bh* | Eusebius<br>Eusepius *f* |

164. **Eufrosinus rhodius** *usque ad* 170 **Eugenius apolloniades**: *de horum nominum peruerso in cod* C *ordine* (*quippe qui* 188–191 bethiniae *et* 194 *hunc in locum transferat*) *uide Addenda p* 92

| III<br>J S a F V | IIII<br>*F* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* | K |
|---|---|---|---|---|
| aspendeuitanus | Domnus | aspelli aspendi<br>aspenididus Σ Ψ<br>aspenidiclus Υ Ω | Domnus | aspendo |
| seleuciae<br>seleutiae F | Quintianus<br>Syncianus Σ<br>Syntianus (Syt-Υ*) Υ<br>Sintianus Ψ Ω | seleuciae<br>seleusiae Q | Quintianus | seleucia |
| maximianopolitanus<br>maximianopolitañ J | Patricius | maximianopolitanus<br>maximianopol̄ *F*<br>maximianopolit̄ I<br>maxianopolitanus Σ Υ* | Patricius | macimianopoli |
| magedensis<br>magedens V | Afrodisius<br>Afrodius *F** I | magedonensis<br>machedonensis *F*<br>macedoniensis I<br>maginensis Q | Afrodisius<br>Afroditius K<br>Aefrodisius *c* | massedis |
| | **Insularum**<br>**Insulcrum** *F*<br>**Insulcro** $\Upsilon^3$ | | **Insolis**<br>**Insolis** *uel* **Insolu** K<br>**Prou insolani** (*cf col II*) *bb*<br>*om c* | |
| rodius | Eufrosinus | rodius<br>rodisius I | Eufrosoius<br>Eufrodinus *bb*<br>*om* K | *om* |
| a coo | Melifron<br>Melifronius I | ciriensis<br>cireensis quo *F*<br>cyriensis I<br>ciniensis Q (+co $\Upsilon^3$) | Meliptonius<br>Mellitonius K<br>*de bb uide col II* | cho |
| a lemno | Strategius<br>Stratedius *F*<br>Strateius Ψ | lemni<br>lemi Q | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| corquiritanus<br>corquitanus J | Apollodorus | cerquira<br>cecyra Σ<br>ceteyra Υ Ψ<br>corcirae Ω | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | | | [VIIII *c*] | |
| | **Cariae**<br>*tr post No* 168 Ω | | **Prouinciae Cariae**<br>**Chardiae** K<br>*om hic* (*uide No* 154 *col II*) *bb*<br>[*habet hic bb No* 148] | |
| anthiocensis<br>antiocensis V | Eusebius | anthiociae<br>antiophiae I<br>anthiocyae Σ | Eusebius | anthiocia |

160. **aspelli aspendi**: *uide Addenda p* 95
**Insularum** *et* 164: Eufrosinus insulcrum (insulcro $\Upsilon^3$) rodius *F* $\Upsilon^3$
165. **ciriensis**: + quo *F* co $\Upsilon^3$: *uide Addenda p* 95

163 *et* **Insolis**: Afroditius massedis insolis (*uel* insolu) K. *prouinciae nomen hoc modo in ciuitatem mutatum omittit cum ceteris ciuitatibus c, omissum de col II requirit bb*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 169. | Emmonius<br>α = *col III* | afrodisios<br>afrodisius γ<br>aphrodisios *catt-ed* | Emmonius<br>Commonius<br>C *bh* | afrodisitanus<br>aphrodisitanus V | Ammonius<br>Amonius Y *w* |
| 170. | *om*<br>[*habet* α *cum col III*] | | Eugenius | apolloniades<br>appollonidiadēs *bb*<br>apolloniadis *bh* | Eugenius |
| 171. | Letodios<br>Letodius α γ<br>Laetodius *catt-ed* | cibyraton<br>cybiraton γ δ<br>cibiraton *catt-ed* | Letodorus<br>Laetodorus C<br>Letorus *bh* | cibiritanus<br>cybiritanus C | Letodorus<br>Laetodorus J<br>Laetodoris F |
| 172. | Eusebius | miantum<br>mianton *catt-ed* | Eusebius<br>Leusebius *bh** | a mileto<br>a milito C *bh*<br>amleto *bb* | Eusebius<br>*praem* † S (*cf Nos* 176, 183)<br>Eusepius *f* |
| | **Prouintiae Isauriae xviii**<br>**Prouinciae λ Isaurie ζ** | ***om*** **xviii α *catt-ed*** | **Isauriae**<br>**Hisaureae C** | | **Isauriae** |
| 173. | Stephanos<br>Stephanus α *catt-ed*<br>Sthephanus γ | barathon<br>baraton γ *catt-ed* | Stefanus<br>Sthephanus *bh* | baratensis<br>baratenus *bb*<br>haratensis *bh* | Stefanus<br>Stephanus X v<br>Sthepanus F*<br>Sthephanus F²*f* |
| 174. | Atheneos<br>Atheneus α *catt-ed*<br>Athaneus γ | curpissu<br>curpissii *catt-ed* | Atheneus<br>Attenius C<br>Atlthenius *bh* | coropissitanus<br>coropisitanus *bb*<br>coropositanus *bh* | Atheneus<br>Antheneus J<br>Athenius Y |
| 175. | Edesius<br>α = *col III* | claudinopoli<br>claudianopolitanus *catt-ed* | *om* | | Ethesius<br>Etesius Y |
| 176. | Agapios<br>Agapius α γ *catt-ed* | seleuciae<br>seleucie ζ | Agapius<br>Aciapius V | seleuciae<br>sileuciae *bb*<br>seuluciae *bh**<br>seuleuciae *bh²* | Agapius<br>*praem* † S |
| 177. | Siluanus | metropolitanus | Siluanus | isauriae metropolitanus<br>hisaureae C<br>hisauriae *bb bh*<br>*om* metropolitanus *bb* | Siluanus |
| 178. | Faustus | panemostichus<br>panemordicos γ<br>panemosticus *catt-ed* | Faustus | panemutichiensis<br>panemutichienses V<br>panemoticiensis C<br>panēciensis *bb*<br>panemotiensis *bh* | Faustus |
| 179. | Antoninus<br>Antonius α*<br>Anthonius γ | antiocenus<br>anthiocenus α γ<br>antiochenus λ | Antoninus<br>Antonius C *bh* | antiociae?<br>anticae V<br>anthienae C<br>atticae (aticae *bb**) *bb*<br>anthieniae *bh* | Antoninus<br>Antonius Y *w* |

| III<br>J S a F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c* *bb* | <br>K |
|---|---|---|---|---|
| afrodisitanus | Emmonius | afrodisensis<br>afrodissensis I Υ Ψ<br>affrodisiensis Ω | Ammonius<br>Admonius *c bb* | afroditiada |
| apolloniades<br>apolliniades J<br>appolloniades Y<br>apolloniad̄ *a* | Eugenius | apolloniadis<br>apolloniades *f* Ω | Eugenius | apolloniada |
| cibritanus<br>cipritanus Y<br>cibratanus *f*<br>cybritanus *u a*<br>abritanus *w* | Letodius<br>Letoius Q (*corr* Υ[3])<br>Letodurus (*cf col III*) I | cybiratensis<br>cyberacensis *f*<br>cybir*it*ensis Υ[3]<br>ciuisretensis I<br>cybiritanensis Ψ<br>cibratensis Ω | Lathodurus<br>Luthodurus ? K*<br>Lothorus *c*<br>Isidorus *bb* | chybera |
| a mileto<br>a melito Y<br>*om* a F | Eusebius<br>Euseuius *f* | militensis | Eusebius<br>Euseuius K<br>*praem* Item (*cf No* 168) *c* | meleto |
| | | | [V *c*] | |
| | **Isauriae**<br>**Ysauriae I** | | **Prouinciae Isaureae**<br>**Syriae K**<br>**Hisauriae *bb*** | |
| barthensis<br>barathensis Y<br>bartensis *f* v | Stephanus<br>Stefanus *f* Ψ | baratensis<br>baretensis *f*<br>uaraensis I | Stefanus<br>Stephanus K<br>Stafanus *bb* | laratis |
| corpissitanus<br>corpisitanus *f* v | Athaneus<br>Ataneus *f*<br>Athanaedus I<br>*bis* Ω | corepissensis<br>coreps hisaracosensis *f*<br>corocasius porensis Q | Atheneus<br>Antinaeus K<br>Athenus *c*<br>Anthenus *bb* | charopissa<br>(*uel* charopisso) |
| claudiopolitanus | Alesius uel Edesius<br>Alesius (*tantum*) I<br>Eudesius (*tantum*) Q | claudiopolitanus<br>claudianopol̄ *f*<br>cladeopolit̄ I | Aedesius<br>Aedetius K<br>Aedisius *bb* | grandianopoli |
| seleuciae<br>seleutiae F | Acapius<br>Agapius I Ω | seleuciae<br>saeleuciae I | Agapius | seleucia |
| isauriae metropolitanus<br>isauriae metrop̄ J<br>*a* = *col I* | Silanus<br>Siluanus I | tisaurometropolitanus<br>chisauro metrop̄ *f*<br>metropolitanus tisauro (tysauro Σ, *praem* in Ω) Q | Siluanus | petropoli |
| phanemuticensis<br>phanaemuticensis *f* | Faustus | panemuthicorum<br>panematicor̄ *f*<br>panemucicorum I<br>panemulducorum Ψ | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| anthiociae<br>antiochiae Y<br>anthyocie *u*<br>antiochyae *w*<br>*a* = *col I* | Antonius<br>Anthonius *f* | anthiociae<br>antiociae Υ Ψ<br>anthiochiae Ω | Antonius<br>Antinus K<br>Autunius *bb* | anthyocia |

174. Ath. corocasius Ath. porensis Ω : *uide p* 95
175. **Alesius uel Edesius** : *uide Addenda p* 95

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 180. | Nestor<br>Netor γ | syedron<br>siedron γ ζ *catt-ed*<br>siedrom δ | Nestor | suedritanus<br>sedritanus C *bh* | Nestor |
| 181. | Esycios<br>Esicius γ<br>Esicyos ζ<br>Esitius *catt-ed*<br>*de* α *cf col III* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Esycius<br>Isichius C<br>Isicius *bh* | corepiscopus<br>chorepiscopus C *bh*<br>coreeps *bb* | Isicius<br>Ysicius α |
| 182. | Cyrillus<br>α = *col III* | smannandron<br>smanandros γ<br>smannadron λ*<br>smanandron *catt-ed* | Quirillus | cumanadensis<br>cumadensis C<br>commandensis *bh* | Quirillus<br>Cyrillus Y |
| [187.] | | | | | |
| 183. | Theodorus<br>Theudorus γ<br>Teodorus δ | usagadon<br>usagaddon δ<br>*om* γ *urg-ed* | Theodorus<br>Theudorus C<br>Thedorus *bb* | ulsabitanus | Theodorus<br>*praem* † S |
| [183*d*.]<br>[184*b*.] | Theodorus<br>*om* α *cum col III*<br>*om* γ *catt-ed* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *urg-ed*<br>*om ger-ed* | | | |
| 184. | Anatholius<br>Anothalius ζ | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *ger-ed*<br>lariensis (*No* 185) *urg-ed* | Anatolius<br>Anotolius *bh* | corepiscopus<br>coreeps *bb*<br>*om* V | Anatholius<br>Anatolius X Y |
| 185. | Paulus<br>Taulus *catt-ed* | larinensis<br>uuarinensis α<br>uuarinnensis δ<br>chorepiscopus *urg-ed* | Paulus<br>*om* V | lairamdensis<br>*om* V | Paulus |
| 186. | Quintus | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *ger-ed*<br>sclistron *urg-ed* | Quintus<br>*om* V | chorepiscopus<br>coreeps *bb*<br>corepiscopus *bh* | Quintus |
| 187. | Tyberius<br>Tiberius γ δ ζ *catt-ed* | slistron<br>slystron ζ<br>sclistron *ger-ed*<br>chorepiscopus *urg-ed* | Tiberius<br>Tyberius C | alistrensis<br>alestrensis *bb*<br>alistrinsis *bh* | Tiberius |
| 188 | Aquilos<br>Aquilus γ δ<br>α = *col III* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Aquila | corepiscopus<br>coreeps *bb*<br>*om* C *bh* | Aquila |

183 *d.* **Theodorus corepiscopus**: *uidetur per dittographiam scriptum esse in col I hoc nomen, cf* 183 Theodorus 184 corepiscopus

184–186. **Anatolius [corepiscopus, Paulus lairamdensis, Quintus] corepiscopus**: *quae in uncinis includuntur, ea per homoeoteleuton omittit* V

188. **Aquila** *usque ad* **Bythiniae**: *de cod* C *uide quae adnotaui ad No* 164 *supra*

| III | IIII | | V | |
|---|---|---|---|---|
| J S *a* F v | ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | K *c bb* | K |
| suedritanus<br>suetritanus S* v<br>seudritanus Y | Nestor<br>Pastor Ω | syedrensis<br>cyederensis I<br>syendrensis Q | Nestor<br>Nestur *bb* | niedres |
| corepiscopus | Esycius<br>Ysicius ƒ<br>Isicius Υ$^3$<br>Esicios I* Esicius I$^2$<br>Esius Σ Gaius Ω | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ | Esicius<br>Esychius *c* | chorepiscopus |
| cumanadensis<br>comanadensis I<br>cumanatensis Y<br>cumadanensis *u*<br>commanadensis *w* | Quintus<br>Quartus Ω<br>*de* I *uide ad calcem* | timanodorum<br>timanedorē ƒ Υ$^3$<br>timainidorum Σ<br>tymanodorum Ψ<br>tymapodorum Ω | Quirillus<br>Querillus K<br>Cyrillus *c bb* | numadis |
| | Paulus | larandensis<br>laradensis ƒ Υ$^3$<br>larendensis I<br>ladarensis Q | | |
| uialbitanus | Theodorus – | uasadorum<br>baradorum ƒ<br>uaradorum Υ$^3$ | *om hic: sed uide post No* 155<br>[*habet bb cum col II*] | |
| corepiscopus | Anatholius<br>Anatolius Ψ | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ<br>*in ras* Ψ | Anatolius<br>Anatholius *bb* | chorepiscopus |
| larandensis<br>laradensis J*<br>*a* = *col I* | *om hic: uide ante No* 183 | | Paulus | larandis |
| corepiscopus | Quintus<br>Cyntus Σ* Υ*<br>Cynthus Σ$^2$<br>Cintus Ψ<br>Cinthus Ω | corepiscopus<br>uty ƒ<br>chorepiscopus Υ<br>*om* Σ | Quintus<br>Chointus K | chorepiscopus |
| alistrensis<br>*om f* | Tyberius<br>Tiberius Υ Ω | alistrensis<br>abstrensis ƒ Υ$^3$<br>alystrensis Σ<br>alytrensis Υ* (Ω) | Tyberius<br>Tiberius *bb* | ilistris |
| corepiscopus<br>*om f* | Aquilas<br>Ylas ƒ<br>Aquila I | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ$^2$ | Aquila | chorepiscopus |

181, 182, [187]: *de* Υ$^3$ *uide p* 85 *n*
182. **Quintus timanodorum**: *praemittit etiam* (*e col III*) Quirillus comanadensis I; *idem autem est episcopus* Quintus Quirillus *eiusdem ciuitatis* comanadensis timanodorum
186. **corepiscopus**: uty ƒ; *fortasse per dittographiam e No* 187 Tyberius

184. **Anatolius chorepiscopus**: + Gurdianus chorepiscopus (*quod nomen unde ortum sit nescio*) K

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | γδζλ *catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v |
| 189. | Eusebius<br>Eusepius γ | parrichiae isauriae<br>bariciae α<br>baricie δ<br>parrochie ζ<br>parochiae *catt-ed* | Eusebius<br>Eusebeus *bh* | diocesis isauriae<br>{ h<br>{ isaureae (*om* diocesis) C<br>dicensis (*om* isauriae) *bb*<br>isauriae (*om* diocesis) *bh* | Eusebius |
| | **Cypru**<br>**Prouiñ Cypru ii** δ **Prouinciae Cypri** *catt-ed*<br>**Cypri** (*cf col III*) α **Cyprum** γ **Ciprii** ζ | | **Cypri**<br>**Cipri** *bh* | | **Cypri**<br>**Ciprae** Y |
| 190. | Cyrillus | paphu<br>paphi *catt-ed* | Cyrillus<br>Cirillus *bh* | a papho<br>a papo V<br>a rapho C *bh*<br>a phaphe *bb* | Quirillus |
| 191. | Selanos<br>Selanus α γ δ *catt-ed* | selanon<br>selanoñ α<br>selano ζ<br>salaminon *catt-ed* | Gelasius<br>Gelaius V | salaminensis<br>salamensis C *bh*<br>salamininses *bb* | Gelasius |
| | **Bythiniae xi**<br>*praem* **Prouiñ** δ **Prouinciae** *catt-ed* *om* **xi** α *catt-ed*<br>**Bitinia** γ **Bithinia** ζ **Bithyniae** *catt-ed*<br>**Bithinie** δ **Bythinia** λ | | **Bythiniae**<br>**Byttiniae** V<br>**Bethiniae** C<br>**Bicinie** *bh* | | **Bytiniae**<br>**Bitiniae** S Y **F** *w*<br>**Bitynie** X<br>**Bytynie** *u* |
| 192. | Eusebius<br>Eusepius γ | nichomedias<br>nicomedias δ ζ *catt-ed* | Eusebius | nicomediensis<br>comediensis C *bh* | Eusebius |
| 193. | Theogenius<br>Theugenius γ<br>Teugenius δ | nicheas<br>niceas δ | Theognius | niceensis<br>niciensis *bh* | Theogenius<br>Theoginius S<br>Theogenus Y |
| 194. | Maris | calcidonensis<br>calcedonensis α λ<br>chalcedonensis *catt-ed* | Maris<br>Mares V | calcidoniae<br>calcedoniae *bb* | Maris |
| 195. | Cyrillus<br>α = *col III* | chiu<br>cyu ζ*<br>chios *catt-ed* | Cyrillus<br>Cytillus C<br>Citillus *bh* | a chiu<br>a cihiu C *bb bh* | Quirillus |
| 196. | Esycios<br>Esicius α γ δ<br>Esichius *catt-ed* | pruses<br>proses γ<br>pruser δ | Eusychius<br>Eusebiu C *bh* | prusensis<br>prosensis V *bb*<br>pruensis C *bh* | Esicius |

194. **Maris calcidoniae**: *de cod* C *uide quae adnotaui ad No* 164 *supra*

**Bitiniae** : *bis* F

| III<br>J S a F v | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* | <br>K |
|---|---|---|---|---|
| diocesis isauriae<br>diocesisauriae S<br>diocessis isauriae Y<br>diocessisauriae F *w*<br>dyocesisarie *u*<br>*a = col I* | Eusebius<br>Euseuius *f* | paricias is*auriae*?<br>patriciasi *f*<br>patricias Υ$^{3}$<br>pariciasis I<br>patricius Σ<br>paricias Υ Ψ (Ω) | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | | | [XIIII *c*] | |
| | **Cypri**<br>**Cipri Ω** | | **Prouinciae Cypri** | |
| a pafo<br>a paso J<br>a phafo Y | Cyrillus<br>Quirillus I<br>Cirillus Υ Ψ Ω | paphi<br>phasi I<br>pafi Q | Cyrillus | pafo |
| salamiensis<br>salamiens F<br>*a = col I* | Gelasius | salamina<br>yalamina *f*<br>salami I<br>salaminae(-ine Σ) Q | Gelasius<br>Gelatius *c*<br>Gelacius *bb* | salamina |
| | | | [II *c*] | |
| | **Bythiniae**<br>**Bytiniae I**<br>**Bitthiniae Ψ**<br>**Bithiniae Ω** | | **Prouinciae Bythiniae**<br>**Bythaniā K**<br>**Bithiniae *bb*** | |
| nicomediae | Eusebius | nicomediensis<br>nichomedensis I<br>nicomedensis(Υ*?) Ω | Eusebius | nycomidia |
| nicaenus<br>nicenus Y *u a*<br>nicaenos F | Theognius<br>Thegnius I<br>Theagenius Q | niciae<br>nichiae *f* Υ Ψ<br>niceae Ω | Theognius<br>Thegonius K<br>Theoghius *c* | calcidona |
| calcedoniae<br>calchedoniae S<br>chalchedoniae X *f* (*u*)<br>cachedoniae F<br>*a = col I* | Maris<br>Riaris Q | calcedoniae<br>calcidoniae *f*<br>celcedonae(calc-Υ$^{3}$)Υ<br>celcedoniae Ψ<br>calcedonis Ω | Maris<br>Mares K<br>Marius *c* | schyu |
| a cio<br>a tio F<br>a chio *a* | Quirillus<br>Cyrillus Q | cii *nesu*?<br>chii (*sed cf No* 196) *f* Υ$^{3}$<br>cii (*sed cf No* 196) I<br>ciuesius Q | Cyrion<br>*om* K | *om* |
| prusensis<br>pusensis v | Esicius<br>Isycius *f*<br>Isicius Υ$^{3}$<br>*om* Q | prusae<br>nusaeprusae *f*<br>nusepruse I<br>pronusae Σ prunnusae (*praem* nuse Υ$^{3}$) Υ prunusae Ψ pronuse Ω | Eusicius?<br>Cusicius K<br>Esichius *c*<br>Hisicius *bb* | prusa |

189. **isauriae**: *ex* is (*cod* I) *collata col I conieci* **Cypri**: + Spiridion teste Rufino Ω$^{2}$
195, 196. Cirillus ciuesie, ciuesius pronuse Ω
195, 196. **cii nesu** *et* **prusae** *e* cii *et* nusepruse I chii *et* nusaeprusae *f* Υ$^{3}$ ciuesius pronusae Q *conieci. si nimis audax coniectura*, nusaeprusae *pro mera dittographia haberi potest: uide Addenda p* 95

193–195. *Consideranti quare in* K *ciuitates duae transponantur ciuitas una cum episcopo suo omittatur, uisum est ciuitatem* 193 nicaea *per homoeoarcton* (nicomedia nicaea) *excidisse, ciuitates* 194 calcedona 195 chiu *episcopis* 193 Theognius 194 Maris *esse aptatas, episcopum* 195 Cyrion *tamquam ciuitate iam carentem de proposito omissum esse*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | *αγδζλ catt-ed* | *γδζλ catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | J S F v<br>*def* J *post No* 200 |
| 197. | Gorgonios<br>Gorgonius α γ δ *catt-ed* | apolloniados<br>apolloniad̄ α<br>apolloniadus δ<br>appoloniados *catt-ed* | Gorgonius | ab apolloniade<br>*om* ab C *bb bh*<br>appoloniade *bb*<br>apoloniane *bh* | Gorgonius<br>*om w*: tr episcopo (non item ciuitates)* 200 197 199 *u* |
| 198. | Georgios<br>Georgius α δ *catt-ed*<br>Geordius γ | rusiados<br>rasiadus α*<br>rusiadus $\alpha^2$ γ<br>rustados δ<br>nisiados *catt-ed* | *om* | | *om* |
| 199. | Euethios<br>Euethius α δ<br>Euecius γ<br>Ebetius *catt-ed* | adrianopolitanus<br>adria \| politanus α<br>adrionopolitanus γ | Euethius<br>Euetius C *bh* | hadrianensis<br>aunanensis ? C<br>adrianensis *bb*<br>amanensis *bh* | Euetius<br>Euitius v |
| 200. | Thephanis<br>Tefanis δ<br>Tephanis λ<br>Theophanes *catt-ed*<br>α = *col III* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ ζ *catt-ed* | Theofanes<br>Theufanis C<br>Theupanis *bh* | corepiscopus<br>coreeps *bb* | Theophanes<br>Theofanes F |
| 201. | Rufios<br>Rufius α γ δ<br>Ruphus *catt-ed* | caesariensis<br>cesariensis γ δ | Rufus | caesariensis<br>cesariensis *bb*<br>cessariensis *bh* | Rufus |
| 202. | Eulalios<br>Eulalius α $\gamma^2$ δ *catt-ed*<br>Elius γ* | corepiscopus<br>chorepiscopus δ *catt-ed* | Eulalius | chorepiscopus<br>corepiscopus C *bh*<br>coreeps *bb* | Eulalius<br>Elalyus *f*<br>Helalius *u*<br>Elalius *w* |
| | **Europis**<br>**Eurupis** γ<br>**Eropis** ζ<br>**Europae** *catt-ed*<br>α = *col III* | + **prouint** δ | **Europae**<br>**Europine** *bh* | | **Europae**<br>**Eorope** Y *w*<br>**Coruptae** ? F<br>**Eurupe** *u*<br>*tr post No* 203 *f* |
| 203. | Pedereos<br>Pedereus α *catt-ed* | eraclias | Praederus<br>Predheros V<br>Prederus *bb* | heracliae<br>herache ? C<br>haerahe *bh* | Foederos<br>Federos I* *w*<br>Foederis Y |
| [205 *b* ?] | [*habet* α *cum col III*] | | | | Marcus |

201 – 218. *Desunt haec nomina (uno folio deperdito) in* J

**Europae**: Eorope *bis* Y

205 *b*. **Marcus comeonsis**: *uide quae adnotaui ad calcem col IIII* p 83

| III<br>J S α F v<br>*def* J *post No* 200 | IIII<br>*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* | <br>K |
|---|---|---|---|---|
| ab apolloniadae<br>ab appolloniade Y<br>ab apolliniadiae F*<br>ab apolliniadae F² *f*<br>ab apolloniae *u* (*om w*)<br>α = *col I* | Gorgonius | apolloniadis<br>apolloniades *f* Υ³ Ω | Gorgonius | apollodniada |
| *om*<br>[*habet* α *cum col I*] | Georgius<br>Gorgius ? Υ* | plusiodes prosaides<br>plusiodis plusiadis I<br>plusiades (*tantum*: plusiadis Ψ*) Q | Georgeus<br>*om* K *c*: *uide ad calcem paginae* | *om* |
| hadrianensis<br>adrianessi S<br>adrianensis F v<br>α = *col I* | Euetius<br>Hebetius *f*<br>Auistius I<br>Euatius Σ | adrianopolitanus<br>hadrinoplt *f*<br>adriapolitanus Σ<br>adriopolitanus Ω | Euestius<br>*bb* = *col II* | adrianopoli |
| corepiscopus | Theofanis<br>Theofanes (Thofanes Σ) Q | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ | Theofanis<br>Thofanis K<br>Theofanus *c*<br>Theufanus *bb* | corepiscopus |
| caesariensis<br>cessariensis Y<br>cesariensis *w* α | Rufus<br>*om* Ω | caesariensis<br>*om* Ω | Rufus<br>*om* K | *om* |
| corepiscopus<br>eps α | Eulalius<br>*om* Ω | corepiscopus<br>chorepiscopus Σ Υ Ψ<br>*om* Ω | Eulalius<br>*om* K | *om* |
| | | | [XI *c*] | |
| | **Europe**<br>**Europiae** *f*<br>**Curepe** Σ Ω<br>**Eurepe** Ψ | | **Europe**<br>*praem* **Prouinciae** *c* **Proū** *bb*<br>**Europa** K<br>**Eurupe** *bb* | |
| heracliae<br>eracliae Y α<br>eraclia *u*<br>heraclia *w* | Pedorus<br>Epepedorus Ω<br>I = *col III* | heracliae<br>eracliae Σ<br>aeracliae Υ Ψ<br>eracleae Ω | Pederus<br>*om* K<br>*de bb uide col II* | *om* |
| comeonsis | Marcus | comeensis<br>*om hic* (*sed* comensis *No* 218) *f*<br>meensis I<br>comeenses Σ<br>comensis Ω | | |
| | | | [I *c*] | |

201–218. *Desunt haec nomina* (*uno folio deperdito*) *in* J

198. **plusiodes prosaides**: *uide Addenda p* 95

205*b*. **Marcus comeensis** *et* **Daciae**: Marcus daciae (*sed uide No* 218) *f* Marcus daciaemeensis I Marcus comeenses Σ. *quid sibi uelit, unde ortum sit, nomen* comeensis *plane nescio: sed ne consensus quidem indicum coll III IIII* (*quippe qui nonnunquam eandem trahant originem*) *eius est momenti ut pro uero nomine habendum sit*

198. **Georgeus**: *om ut puto per similitudinem nominum* Gorgonius Georgius (apolloniadis prusiadis) K *c*; *apud codicis c tamen archetypum nomen exstitisse iure colligendum est et ex cod bb et e numero* XI *episcopis Bithyniae prouinciae adscripto*

200–203. *Nihil habet* K *nisi* Europa, Thofanis coreps: *penitus omittuntur* 201 202 (*fortasse per homoeoteleuton* 200 coreps 202 coreps) 203

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | *αγδζλ catt-ed* | *αγδζλ catt-ed* | V C *bh* | V C *bb bh* | S F v |
| | **Dacias**<br>**Datias prouint̄** δ<br>*a = col III*<br>*om catt-ed* | | **Daciae**<br>**Datiae** *bh* | | **Daciae**<br>**Daicae** X<br>**Daiciae** Y<br>**Datiae** F |
| 204. | Protogenes<br>Protegenis *a*<br>Protogenis δ | sardicensis<br>sardacensis λ | Protogenes<br>Protogenis V *bh* | sardicensis<br>serdicensis C *bb* | Protogenes<br>Protogenis F *w*<br>Protogenus *u* |
| | *om* | | **Calabriae** | | **Calabriae**<br>**Calabrie** X |
| 205. | Marcus | metropolitanus | *om* | | Marcus |
| | *om* | | *om* | | **Moesiae**<br>**Misiae** *w*<br>*om u* |
| [211*b*.] | | | | | Marcus |
| 206. | Pistos<br>Bystus *a*<br>Bistos δ | marcianopolitanus<br>marciapolitanus *a* λ<br>metropolitanus (*No* 207) *γ ger-ed*<br>thessalonicensis (*No* 208) *urg-ed* | Pistos<br>Fistus C<br>Fes'us *bb*<br>Sistus *bh* | marcianopolitanus<br>macianopolitanus C *bh*<br>marcionopolitanus *bb* | Pistos |
| [211*c*.] | | | | | |
| [212*b*.] | | | | | Stratigius |
| | *om* | | **Africae**<br>*tr post No* 207 C | | **Africae**<br>**Affrice** Y<br>*post No* 211 *w* |
| 207. | Cyclianos<br>Cilianus γ<br>Scilianus *catt-ed*<br>*om a* δ | metropolitanus<br>macedoniae (*No* 209) *urg-ed* (*de ger non liquet*)<br>*om a* δ | Caecilianus<br>Cecilianos C<br>Cicilianus *bb* | carthaginiensis<br>cartaginensis *bb*<br>cartagenensis *bh* | Cecilianus<br>Caelianus F<br>Caecilianus Y *f u* |

204. *Inde ab hac ciuitate usque ad finem catalogi* (*exceptis ultimis duabus*, 217, 218) *ciuitates cum col I potius quam cum col III praefert codex a*

204. *Vix umquam post haec consentiunt inter se coll II V: difficile igitur scribae codicis bb propositum, quippe qui episcopos e col V, ciuitates e col II, colligere solitus esset. quod inde a* 204 *usque ad* 208 *consarcire poterat, habes:* Protogenes serdicensis (204 *coll II V*), Festus marcionopolitanus (206 *col II*), Marcus (205 *col V*), Cicilianus cartaginensis (207 *col II*), Prouinciae Moetiae Pistus (206 *col V*), Prouinciae Macedoniae Alexander thesalocensis (208 *coll II V*).

205. **Marcus:** *praem* 211 *b* Marcus *et* 206 Pistos (*nec tamen omittuntur suo loco*) F

| III<br>S F v | IIII<br>ϝ I Q (Σ ϒ Ψ Ω) | | V<br>K *c* *bb* | <br>K |
|---|---|---|---|---|
| | **[Daciae]**<br>*om* **Q** (*add* ϒ3) | | **Daciae**<br>*praem* **Prouinciae** *c bb*<br>**Dacia K**<br>**Datiae** *bb* | |
| serdicensis<br>sardiensis Y<br>sardicensis *w* | Protogenis<br>Protegenis ϝ ϒ<br>Protogenus Σ<br>Protogenes Ω | sardicae<br>sardiciae ϝ I<br>sardiae Ψ | Protogenis<br>Profenis K<br>Protogenius *c*<br>*bb = col II* | syrdica |
| | *om hic: uide post No* 213 | | *om* | |
| calabriensis<br>calabrensis X | *om hic: uide post No* 213 | | Marcus | *om* |
| | | | [II *c*] | |
| | **Misiae**<br>**Mysiae I ϒ**<br>**Misie Ψ Ω** | | **Moesiae**<br>*praem* **Prouinciae** *c bb*<br>**Mesiae K** **Motiae** *c* **Moetiae** *bb* | |
| euboensis<br>eubensis Y | | | | |
| marcianopolitanus<br>marcianopolitñ S<br>marceanopolitanus Y<br>marcionopolitanus **F**<br>marciopolitanus **v** | Pistos<br>Pistus I **Q** | marcianopolitanus<br>marciopol̄ ϝ<br>marcionopl̄t I<br>martionopolitanus Ω* | Pistus | marcianopolitas |
| | Marcus<br>*om* Ω | euboensis<br>euloensis I<br>euboniensis Ψ<br>*om* Ω | | |
| ephesiensis<br>ephaesiensis F | Strategius<br>Stratedius ϝ<br>*om* Ω | efestiensis<br>efistiensis ϝ<br>effestiensis Σ<br>et festiensis ϒ* Ψ<br>*om* Ω | | |
| | | | [I *c*] | |
| | *om* | | *om* | |
| kartaginis<br>kartagenis X<br>kartiginis Y<br>karthaginis **F**<br>carthaginis **v** | *om hic: uide post No* 213 | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |

205. **calabrensis**: *praem* 211 *b* euboensis *et* 206 marcionopolitanus (*nec tamen omittuntur suo loco*) F

**Daciae**: *uide quae adnotaui de No* 205 *b* (*post No* 203)
204. *Addit* ϒ3 181 182 [187]: *ea suo loco iam adduxerat* ϒ*, *uide p* 79
207. *Hinc usque ad No* 213 (*deficit inde col V*) *consentit col IIII cum col V: inter* 213 *et* 214, *mutuatur de col III ea ferme quibus col V carebat, scilicet* 205 207 209 (*non tamen* 211, *uide post* 206 *supra*) 213 (claudianus thesaliensis, *quod tamen haud aliud esse iudico ac* 213 cleonicus thebanus): *inde a No* 214 *pari passu cum col III incedit usque ad finem*

**Daciae** *usque ad* 208. *Peruersa omnia in* K: Dacia profenis, Marcus syrdica, Pistus mesiae, Machedonius marcianopolitas, Alexander tessalonica.

| | I<br>αγδζλ *catt-ed* | αγδζλ *catt-ed* | II<br>V C *bh* | V C *bb bh*<br>*om* 212–214 C *bb bh* | III<br>S F v |
|---|---|---|---|---|---|
| | *om* | | **Machedoniae**<br>Macidoniae C *bh* | | **Macedoniae** |
| 208. | Alexandros<br>Alexandrus α γ δ<br>Alexander *catt-ed* | thesalonicensis<br>thessalonicensis α δ *ger-ed*<br>atheniensis (*No* 210) *urg-ed* | Alexander<br>Alexiander *bh** | thessalonicensis<br>thessallonicenses V<br>thesalocensis *bb* | Alexander |
| [214*b*.] | | | | | |
| | *om* | | **Dardaniae**<br>*om bh* | | **Dardaniae**<br>Dardanie S X *u*<br>Daroaniae Y<br>Darniae *w* |
| 209. | Dacus<br>Dacius α<br>Daccus γ<br>Dachus *catt-ed* | macedoniae<br>macedonei γ<br>machedonie δ<br>macaedoniae λ<br>boias (*No* 211) *urg-ed* | Dacus<br>Daccus V *bb* | machedoniae<br>macidoniae C *bh*<br>macedoniae *bb* | Dachus |
| | *om* | | **Achaiae**<br>*om* C *bh* | | **Achaiae**<br>Afaiae Y<br>Acaiae *f**<br>*tr post No* 210 *f* |
| 210. | Pistus | athenensis<br>adtenensius γ<br>athanensis ζ<br>efestias (*No* 212) *urg-ed* | Pistos<br>Fistus C *bh*<br>Festus *bb* | atheniensis<br>athiniensis C *bh* | Pistos |
| 211. | Marsus<br>Marcus ζ λ<br>Stradedius γ | boias<br>bugias γ<br>baias ζ<br>thessalias (*No* 213) *urg-ed* | Marsus<br>Marcus V | boeae<br>beohae C<br>boetie *bb*<br>beucae *bh* | Marcus |
| 212. | Stratedios<br>Stratedius α δ *catt-ed*<br>Stradedius γ | efestias<br>effestias γ ζ<br>efestiae δ<br>strubon (*No* 214) *urg-ed*<br>*om* α | Strategius<br>*om* C (*bb*) *bh* | ephestiensis<br>*om* C *bb bh* | Stratigius<br>Stragius Y *w*<br>Stradigius *f* |

209–211. *De ordine nominum in cod bb uide quae adnotaui ad calcem col V: post No* 212, *cessante omnino indice col V, consentit cum codice* C *col II*

212–214. **Strategius ephestiensis** *usque ad* **Budius stubiensis**: *omittunt* C *bb bh, solum habent nomen* Aruiensis C *bh, quod cui respondeat nescio*

| III<br>S F v | IIII<br>ϝ I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* | K |
|---|---|---|---|---|
| | **Machedoniae**<br>Macedoniae Σ<br>Machaedoniae Ψ<br>Macedonie Ω | | **Macedoniae**<br>*praem* Prouinciae *c bb*<br>Machedonius K | |
| thessalonicensis<br>thesalonicensis F v | Alexander | thesalonicensis<br>tessallonies̄ ϝ<br>tessallonicensis ? Υ*<br>thesaloniceñ I<br>tessalonicensis Ψ<br>thessalonicensis Ω | Alexander | tessalonica |
| | Budis<br>Byzis ϝ<br>Bizis $\Upsilon^3$<br>Budisus Σ (Υ* ?) Ψ<br>Bundisus Ω | asteriensis<br>thebiensis Q<br>asthebiensis $\Upsilon^3$ | Bozis<br>Pudius K<br>*om bb cum col II*<br>[II *c*] | stubis |
| **minoris**<br>menoris S | *om hic: uide post No* 213 | | *om* | |
| machedoniae<br>macedoniae S Y *w* | *om hic: uide post No* 213 | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | |
| | **Achaiae**<br>Acathe ϝ<br>Achagiae Σ<br>Acaiae Ψ | | **Prouinciae Achaiae**<br>Aclymae K | |
| atheniensis<br>adueniensis Y<br>ateniensis F | Pistus<br>Pitus ϝ $\Upsilon^3$ | atheniensis<br>ateniensis ϝ | Pistus<br>*de bb uide col II* | thaenis |
| boee<br>boeae *u*<br>boaee *w* | *om hic: uide post No* 206 | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| epistiensis | Festius | strategidis<br>stratedegis ϝ | Stratepada<br>Strapada K*<br>Feusticis *c*<br>*om bb*<br>[II *c*] | efestiade |

212. **Festius** (*cf lectionem codicis c col V* Feusticis) **strategidis**: *uidetur pro* Strategius (Stratedius) festias *per inuersionem esse scriptum*

210, 212. Pistus Feusticis (*ita cod c: uide quae adnotaui ad calcem col IIII*) *nonnisi unum nomen* Festus (*sc* 210 *col II*) *repraesentare arbitratus penitus omisit* 212 *scriba codicis bb. ordo nominum in bb post* 208 *hic est:* Daccus macedoniae (209 *col II*) Prouinciae Achaiae (*col V*) Festus atheniensis (210 *col II cf* 210 212 *col V*) Prouinciae Tessaliae Cleonicus (213 *col V*) Marcus boetie (211 *col II*) *etc*

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | αγδλζ *catt-ed* | V (*tantum*) | V (*tantum*) | S F v |
| | *om* | | **Thessaliae**<br>*om* C (*bb*) *bh* | | **Thessalonicae**<br>Thessaloniae Y<br>Thesalonicae F<br>Thesalonice v |
| 213. | Claudianus<br>*om* α | tettalias<br>dettalius α* dettalias α²<br>tetthalias γ<br>de talias δ<br>metropolitanus (*No* 215) *urg-ed* | Claudianus<br>*om* C (*bb*) *bh* | thessaliae<br>*om* C *bb bh* | Claudianus<br>Cludius v |
| [218*c*.] | | | | | |
| [205*c*.] | | | | | |
| [207.] | | | | | |
| [209.] | | | | | |
| [213*b*.] | | | | | |
| | *om* | | **Dardaniae**<br>*om* C *bb bh* | | **Dardaniae**<br>Dardanie X *u*<br>Daroaniae Y |
| 214. | Budion<br>Bodion α | strubon<br>stribon γ ζ λ<br>duxias (*No* 216) *urg-ed*<br>strubiensis (*cf col III*) α | Budius<br>*om* C *bb bh* | stubiensis<br>*om* C *bb bh* | Bodius<br>Baidius Y |

| III<br>S F v | IIII<br>*ƒ* I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K *c bb* | K |
|---|---|---|---|---|
| | **Thessaliae**<br>**Thessalliae** *ƒ*<br>**Thesaliae** Σ<br>*om hic* (*uide infra*) I | | **Tessaliae**<br>*praem* **Prouinciae** *c bb*<br>**Tesaliae** *c* | |
| thessaliae<br>thessalonicae S<br>thessolaniae F<br>thessaloniae *f*<br>thesalonicae (-ce *u*) v | Cleonicus<br>Clionicus Υ³<br>Clionius Σ Υ*<br>Dionius Ψ Ω | thebanus<br>tebanus *ƒ*<br>salonitanus Ω | Cleonicus | taebis |
| | [Budis Q | salonicensis Q (−Ω)] | [I *c*] | |
| | **Calabriae**<br>*om ƒ* | | | |
| | Marcus | calabriae<br>*om* Ω | | |
| | **Cartaginiensis**<br>**Carthaginiensis** I<br>**Cartaginensis** Σ Ψ<br>**Commagene** Ω<br>*om ƒ* Υ³ | | | |
| | Caecilianus<br>Cecilianus Q | cartaginiensis<br>cartaginienš *ƒ*<br>carthaginiensis I²ΥΨ²<br>cartaginensis Σ<br>carthaginensis Ψ<br>magnensis Ω | | |
| | **Dardaniae**<br>*tr post No* [209] *ƒ* | | | |
| | Dacus<br>Daccus Σ<br>Dachus Υ Ψ Ω | macedoniensis<br>macidonienš *ƒ*<br>machedoniensis Υ Ψ | | |
| | **Thessaliae**<br>**Thesaliae** I*<br>*om hic* (*uide supra*) *ƒ* Υ³<br>*om* Ω | | | |
| | Claudianus<br>Paudianus *ƒ*<br>Plaudianus Υ³<br>Cladianus I | thessaliensis<br>thessallenš *ƒ*<br>thessalaniensis I<br>thesaliensis Σ | | |
| | **Dalmatiae**<br>**Dealmat̄** (*tr post No* 214) *ƒ*<br>**Dalmat** Σ<br>*om* Ω | | *om* | |
| stobiensis | Budius<br>Bozius *ƒ*<br>Dubius I<br>Bonius Σ Ω<br>Bunius Υ Ψ | struborum<br>straborum I<br>truborum Σ<br>triporum Ω | *om* | *om* |

**Thessaliae** *usque ad* **Calabriae**: Thessaliae clionius (dionius Ψ), Thebanus salonicensis, Budis calabriae Υ* Ψ

| | I | | II | | III |
|---|---|---|---|---|---|
| | αγδζλ *catt-ed* | αγδζλ *catt-ed* | V C *bb bh* | V C *bb bh* | S F v |
| | *om* | | **Pannoniae**<br>*om bb* | | **Pannoniae**<br>**Nannoniae** F<br>**Pannonie** X *u* |
| 215. | Domnus | metropolitanus<br>gutthias (*No* 217) *urg-ed* | Domnus | pannoniae | Domnus |
| | *om* | | **Galliarum** | | **Galliarum** |
| 216. | Nicheius<br>Nicheus α ζ *catt-ed*<br>Niceius γ | duxias<br>mastrianopolitanus (*No* 206) *urg-ed* | Nicasius<br>Nicasias *bh* | dobiensis<br>bodiensis V | Nicasius<br>Nicassius Y *w* |
| | *om* | | **Gutthiae**<br>**Guttiae** V<br>**Guthiae** *bb*<br>**Gutthae** *bh** | | **Gotiae**<br>**Cotiae** F |
| 217. | Theophilus<br>Thyopylus γ<br>Theofilus δ<br>Theophilis λ | gutthias<br>gudias ζ<br>guthias λ<br>bosphoron (*No* 218) *urg-ed* | Theofilus<br>Thiofilus *bb*<br>Theophilus *bh* | gutthiae<br>gutheae *bb* | Theoilus |
| | *om* | | **Bashori**<br>**Barhori** V | | **Bosphori** |
| 218. | Camdos<br>Gamdus α<br>Gamdos δ<br>Camdus *urg-ed* | bosforon<br>busforon γ<br>bosron δ<br>bosphoron *ger-ed*<br>*om urg-ed* | Cathmus<br>Thanus C<br>Catamus *bb*<br>Tanus *bh* | bosphori<br>bosfori C<br>basfori ? *bb*<br>bosrofori ? *bh** | Cathirius<br>Chathirius S |
| | | | EXPLICIT CONCILIVM NICAENVM (NICHAENVM C) V C; EXPLICIT (*tantum*) *bh*: *de bb uide col V* | | EXPL (EXPLICIVNT **F**) CANONES NICENOS (NICAENOS F NICAENO *f** NICAENI $f^2$) SX**F**: *om* Y |

217. **gutthias**, 218 **bosforon**: gotiae *et* bosforensis *cum col III praebet* α

**Bashori** *et* 218 **Cathmus** *conieci*: Barhoricathmus V Bashorithanus C Bashoricatamus *bb* Bashoritanus *bh*

| III<br>S F v | IIII<br>F I Q (Σ Υ Ψ Ω) | | V<br>K c (*de bb uide col II*) | K |
|---|---|---|---|---|
| | **Pannoniae**<br>**Pannonia Σ**<br>*tr post No* 215 Υ* : *om* F Υ³ | | *om* | |
| pannoniae | Domnus<br>*om* Ψ | pannoniensis<br>*om* Ψ | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | **Galliarum**<br>*om* F | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | |
| douensis | Nicasius | diuiensis<br>diuionensis F Υ³<br>duiensis I | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | **De Gothis**<br>**De Cot̄** (*tr post No* 217) F<br>**De Gothiis I**<br>**Gothiae** (*cf No* 217) Ω | | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | |
| gotiae | Theofilus<br>Theafilus Σ Υ* Ψ | gottiae<br>gothiae Σ Ψ<br>gotiae Υ<br>*om* Ω | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| | **Bosfori**<br>**Bosphori I**<br>**Bosfri Σ**<br>**Bosforitanus Ω** | | *om*<br>[*de bb uide col II*] | |
| bosphorensis<br>phosforensis Y<br>bosforensis (-*sis* α) *w* α | Cadamnus<br>Cadamnos F<br>Domnus Ω | bosforensis<br>bosphorensis I<br>bosforiensis Σ<br>comensis (*uide post No* 203) F | *om*<br>[*habet bb cum col II*] | *om* |
| EXPLICIVNT NOMINA EPISCOPORVM CANONES QVI SVBSCRIPSERVNT NICHENOS *u*: EXPLICIT CANON NICAENI ET NOMINA EPISCOPORVM QVI SVBSCRIPSERVNT *w* | φελιχιτερ I<br>HAEC SVNT NOMINA EPISCOPORVM ORIENTALIVM NVMERO CLXVI QVI IN SYNODO SVBSCRIPSERVNT. OCCIDENTALIVM VERO EPISCOPORVM NOMINA IDEO NON SVNT SCRIPTA QVIA NVLLA APVT EOS (+ DE HEREDICIS F²) SVSPICIO FVIT F<br>*nihil habet* Q: *de* Ω *tamen uide ad calcem paginae* | | EXPL EXPOTISIO SYNODI NICAENI EP̄I CCCXVIII K<br>NOMINA EPISCOPORVM CLXVIII DE PROVINCIAS XXVIIII [EXPLĪ NOM̄ EPSR̄M NVM̄ CCXXII (*tantum*) *bb*] OCCIDENTALIVM VERO NOMINA IDEO NON SVNT SCRIPTA QVIA NVLLA APVD EOS HERESIS SVSPICIO FVIT [*tr* APVD EOS NVLLA ERAT SVSPECCIO DE HERESI *bb*] *c bb* | |

**De Gothis** *usque ad No* 218 **bosforensis**: Theofilus gottiae de cot, Cadamnos bosforensis dē, Comensis bosfori F Gothiae Theofilus bosforitanus, Domnus bosforensis Ω. *post No* 218 *addit* Alipius Gaudentius sicut in canonibus inuenitur (*scilicet concilii Sardicensis*) Ω²

*Quae in* Ω *ad finem catalogi adduntur haec sunt*: De numero trecentorum decem et octo seu quia propter uetustatem abolita sunt seu quia ut suprascriptum est magis curauerunt serui Dei orientalium episcoporum nomina ponere cum quibus quaestio agebatur quam occidentalium qui nullam de consubstantialitate patris et filii controuersiam habebant desunt nomina nonaginta duo

# ADDENDA

## I. De ordine nominum apud codd C *bh* Y F *w* *ϝ* Σ

**Codex Corbeiensis nunc Paris.** lat. 12097 (C), *nomina* 164–172, 188–191, 194

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| [*Post* 163 *et* Insulani] | | | | | |
| *episcopus* | 164 | *episcopus* 188 | *episcopus* | 168 | *ciuitas* 168 |
| *ciuitas* | 164 | *ep et ciu* 189 | *episcopus* | 169 | *ciuitas* 169 |
| *episcopus* | 165 | cipri, *ep et ciu* 190 | *episcopus* | 170 | |
| *ciuitas* | 165 | *ep et ciu* 191, bethiniae | *ciuitas* | 170 | |
| *episcopus* | 166 | | *episcopus* | 171 | *ciuitas* 171 |
| *ciuitas* | 166 | | *episcopus* | 172 | |
| *episcopus* | 167 | *ep et ciu* 194 | *ciuitas* | 172 | hisaureae |
| *ciuitas* | 167 | | [*sequitur episcopus* | 173, *etc* | *ciuitas* 173, *etc*] |
| | cariae | | | | |

**Codex Brit. Mus.** Harleianus 3030 *in initio indicis mutilus* (*bh*)

| fol 2 *a*, col *α* | | col *β* | | fol 2 *b*, col. *a* | | col *β* | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| *episcopus* 111 | *ciuitas* 110 | *ciu* 114 | paflaconiae | *ep* 156 | *ciu* 156, pamphiliae | *ep* 199 | *ciu* 193 |
| Ponti | 111 | *ep* 115 | *ciu* 115 | 157 | 157 | 200 | 195 |
| *ep* 112 | pelominiacis | 117 | 117 | 159 | 159 | 201 | 196 |
| 81 | *ciu* 112 | 118 | galatiae | 158 | 158 | 202 | 197 |
| 82 | 81 | 119 | *ciu* 118 | 160 | 160 | 203 | 199 |
| a perside | 82 | 120 | 119 | 161 | 161 | 204 | 200 |
| *ciu* 83 | *ep* 83 | 121 | 120 | 162 | 162 | 206 | 201 |
| *ep* 85 | ciliciae | 122 | 121 | 163 | 163 | 207 | 202, europin |
| 86 | *ciu* 85 | *ep et ciu* 123 | 122, asiae | *ciu* 164 | *ep* 188, insulane | africae | 203, datiae |
| 87 | 86 | *ciu* 124 | *ep* 124 | *ep* 165 | *ep et ciu* 189 | *ep* 208 | 204, calabri |
| 88 | 87 | *ep* 127 | *ep et ciu* 125 | *ciu* 165 | cipri, *ep et ciu* 190 | 209 | 206 |
| 89 | 88 | 128 | *ciu* 126 | *ep* 166 | *ep et ciu* 191, bicinie | 210 | 207 |
| 90 | 89 | 129 | 127 | *ciu* 166 | *ep et ciu* 194 | 211 | macidoniae |
| 91 | 90 | 130 | 128 | *ep* 167 | | aruiensis | *ciu* 208 |
| 92 | 91 | *ep et ciu* 131 | 129, libiae | *ciu* 167 | *ciu* 168 | *ep* 215 | 209 |
| 93 | 92 | *ciu* 132 | 130 | cariae | 169 | galliarum | 210 |
| 94 | 93 | *ep* 133 | *ep* 132 | *ep* 168 | | *ciu* 216 | 211 |
| 95 | 94 | 134 | *ciu* 133 | 169 | | *ep* 217 | pannoniae |
| 96 | capadociae | 135 | 134 | 170 | 176 | bashori, *ep* 218] | *ciu* 215 |
| 97 | *ciu* 95 | 136 | 135 | *ciu* 170 | 177 *a* | *ciu* 184 | *ep* 216 |
| 98 | 96 | 137 | 136 | *ep* 176 | | 185 | guttiae |
| caluos | 97 | 138 | 137 | 177 | 178 | 186 | *ciu* 217 |
| *ep* 99 | dormandis | 171 | 138 | *ciu* 177 *b* | 179 | 187 | 218 |
| 100 | *ciu* 99 | 172 | 171 | *ep* 178 | 180 | 192 | explicit |
| 102 | 100 | *ciu* 172 | 173 | 179 | 181 | | |
| 104 | 102 | *ep* 173 | isauriae | 180 | 182 | | |
| 139 | 104, ar$^{in}$miae | 174 | *ciu* 174 | 181 | 183 | | |
| 140 | 139 | 147 | 147 | 182 | *ep* 184 | | |
| *ciu* 68 | 140 | 148 | 148 | 183 | 185 | | |
| 69 | *ep* 141 | *ciu* 141 | *ep* 149 | *ciu* 149 | 186 | | |
| 70 | 142 | 142 | 150 | 150 | 187 | | |
| 105 | 143 | 143 | 151 | 151 | 192 | | |
| 106 | 144 | 144 | 152 | 152 | 193 | | |
| arminiae max | 145 | 145 | 153 | 153 | 195 | | |
| *ep* (*et ciu*) 108 | 146 | quisidie, *ciu* 146 | 154 | 154 | 196 | | |
| *ciu* 109 | 113 | *ciu* 113 | 155 | 155, licine] | 197 | | |

**Codex Coloniensis** Bibl. Capit. ccxiii (Y)

| | *col α* | *col β* | *col γ* | *col δ* |
|---|---|---|---|---|
| *fol* 16 *b* | *episcopi* 3, 4 | *ciuitates* 3, 4 | | |
| | *ep* 5–23 | *ciu* 7–25 | *ep* 33–53 | *ciu* 31, 33–52 |
| *fol* 17 *a* | 24–27 | 26, 27 | 54–56 | 53–56 |
| | *ciu* 5, 6 | *ep* 28–31 | *ciu* 28–30 | *ep* 57, 58 |
| | | [*uacat linea una*] | | |
| | *ep* 59–74 | *ciu* 58–73 | *ep* 84–99 | *ep* 114 |
| | | | | *ciu* 84–98 |
| *fol* 17 *b* | 75–83 | 74–83 | 100–113 | 99–112 |
| | *ciu* 57 | | | |
| | | [*uacat linea una*] | | |
| | *ciu* 113, 114 | *ep* 139–142 | *ciu* 138–142 | *ep* 163–168 |
| | *ep* 115–122 | *ciu* 115–121 | *ep* 143–148 | *ciu* 143–147 |
| *fol* 18 *a* | 123–138 | 122–137 | 149–162 | 148–161 |
| | | [*uacat linea una*] | | |
| | *ciu* 162–167 | *ep* 189–194 | *ciu* 189–194 | *ep* 215–218 |
| | | | | *ciu* 197, 199 |
| *fol* 18 *b* | 168 | 195, 196 | 195, 196 | 200–218 |
| | *ep* 169–188 | *ciu* 169–188 | *ep* 197, 199–214 | |

**Codex Fossatensis (S. Mauri) nunc Paris.** lat. 1451 (F)

| | | | |
|---|---|---|---|
| *episcopi et ciuitates* 1–4 | *ciuitates* 51–76 | *episcopi* 123–147 | *ciuitates* 169–192 |
| *episcopi* 5–25 | *episcopi* 77–98 | *ciuitates* 123–147 | *episcopi* 193–achaiae |
| *ciuitates* 5–25 | *ciuitates* 77–98 | *episcopi* 148–168 | *ciuitates* 193–209 |
| *episcopi* 26–sirie coles | *episcopi* 99–asiae | *ciuitates* 148–168 | *episcopi* 210–218 |
| *ciuitates* 26–50 | *ciuitates* 99–122 | *episcopi* 169–192 | *ciuitates* 210–218 |
| *episcopi* 51–76 | | | |

*minutiora sciscitanti patet paginam archetypi codicis* F *unamquamque uiginti septem nomina* (*siue episcoporum seu prouinciarum*) *sibimet uindicasse. simili sed non eodem modo disponuntur nomina in cod f*

**Codex Laurentianus** bibl. aedil. eccl. 82 (*w*)

| | | | |
|---|---|---|---|
| *epp et ciuitates* 1–6 | 74–83 | 113–asiae | 199–208 [2] |
| 23–26 | 59–73 | 149–163 | 190–197 [2, 3] |
| 7–22 [1] | 98–112 | frigiae–148 | darniae minoris–218 |
| 47–58 | 84–97 | 172–189 | |
| 28–46 [1] | 123–137 | hislani–171 | |

[1] *Episcopus* (*non autem ciuitas*) 45 *locum habet peruersum, post No* 21
[2] *Nomen prouinciae* macedoniae (*ante No* 208) *locum habet peruersum, post No* 191
[3] *Nomina prouinciarum* cypri (*ante No* 190) *et* bytiniae (*ante No* 192) *locum habent peruersum inter episcopum* quirillus *et ciuitatem* a cio, *No* 195

### Codex Frisingensis nunc Monacensis lat. 6243 (*F*)

| | | | |
|---|---|---|---|
| *ep et ciu* 3, [16], 5, 7 | 41, 42 | capadociae | ciliciae, 84 |
| [15], 4, 6, 8 | 20, 21 | 66–82 | 115–137 |
| 9–14 *b* | 43–49 (*om* 46) | 91–93 | paplaconiae |
| 25–40 | 94 | 85 | 139–159 |
| libiae superioris | palestinae, 22–24 | 95–114 | frygiae, 138 |
| ponicae | 50 (*cum* 46)–64 | de persidae, 83 | 160–218 |
| 17–19 | 86–90 | | |

### Codices Paris. lat. 1454 et lat. 3842 A (Σ)

| | | |
|---|---|---|
| *episcopi et ciuitates* 1–3 | *ciuitates* 54–88 | *episcopi* 157–192 |
| *episcopi* [15] [16] 4–17 | *episcopi* 89–122 [1] | *ciuitates* 157–192 |
| *ciuitates* [15] [16] 4–17 | *ciuitates* 89–121, asiae [1] | *episcopi* 193–216, de gothis, *ep et ciu* 218 |
| *episcopi* 18–53 | *episcopi* 123–183 *b* [*post* 155] | *ciuitates* 193–216, *ep et ciu* 217, bosfrica |
| *ciuitates* 18–53 | *ep et ciu* 183 *c*, 156, pampiliae | |
| *episcopi* 54–88 | *ciuitates* 123–183 *b*, liciae | |

[1] *Habent* 119–122, asiae *hanc quae sequitur dispositionem* :

| | | | |
|---|---|---|---|
| *inter episcopos* | dicasius | *inter ciuitates* | tabiae |
| | erectius | | daumasiae |
| | dedareanus | | filadelfus |
| | iuliopolitanus | | asiae |

### Codices Toletani xv. 16, xv. 17 secundum editionem F. A. Gonzalez (*toll-ed*)

*episcopi et ciuitates* 1 2 3 Filoxemis de napoli Papnuntius de aegypto 22 6 23 4 24 7 25 5 26 . . . de heraclia [*sc* 8] 27 10 28 11 29 13 30 ceuia de Tebaida [*confer ciu* 14 *b et prouinciam sequentem*] 31 Acassicedia de antino [*cf* 14 *b*, *et ciu* 15] 32 Tiramus de antiochia [*cf* 15] 33 16 35 de prouincia Lybiae superiori 17 36 18 37 19 38 21 39 de prouincia Palestinae 40 42–49 Anatholius de filocalo [*cf* 50 [46]] de prouincia Phenicis 41 [46] 79–83 de prouincia Siriae celes 51 86 52–54 de prouincia Cilicen Theodorus de anfion [*cf* 84, *ep* 85] Erifanius de . . . . . [*cf ciu* 85] 87–90 57–70 de prouincia Arabiae 77 Pagasius de arbaco Demasonus de abboli [*cf* 71, 72] 73–76 de prouincia Mesopotamiae 118–129 91–[104] de prouincia Pontipoli 112–117 154 155 Theodorus de uiis de prouincia Licia [*cetera desunt*]

## II. De indicibus nominum coptice syriace graece seruatis

### a. Index copticus

*Exstat apud Zoega* Catalogus codicum Musei Borgiani Copticorum (*Romae* 1809 *p* 242), *necnon apud Pitra* Spicilegium Solesmense *tom* i (*Parisiis* 1852 *p* 516), *index episcoporum Nicaenorum e codice quodam Borgiano erutus, mutilus is quidem ad finem sed nomina circa centum quinquaginta continens. de quo cum latinis nostris collato haec praecipue notatu digna sunt :*

(i) *Quod ad Aegyptum pertinet, nonnulla de suo addit auctor copticus* (Apok . . . prao . . . , Petros hnes, Dios tkoou), *nonnulla coptice reddit* (5 koeis *pro* cynon, 8 + [se]throidos *post* herakleus, 12 mn̄be *pro* memphis, 16 sioout *pro* lycon), *omnia in ordinem nouum et ut uidetur secundum prouincias accuratius distincto redigit.*

(ii) *Quod ad alias prouincias, ut minora omittam, tres minimum episcopos latinis ignotos infert, scilicet ad finem Phoenicum duos* Synodoros antaratos [*sc* antaradus] *et* Ballaos thersea [*sc* orthosia *ut uid*], *ad finem Syrorum unum* Elikonos abalas [= 'abela Decapoleos' *Zoega*], *quartum etiam si de lacunae magnitudine recte iudicauerim ad finem Arabum. quod autem ad finem Cappadocum* Paulos spania *inuenias, id nomen non ex* aspona *fit ut coniecit Zoega, sed ex* 129 Paulus *ab* anea *uel* panea *quem loco suo omittit index copticus. quoad ceteros episcopos. pari passu cum latinis nostris procedit ; nonnulla* (22–25, 75–78, 91–94, 142–147) *aut uix aut nullo modo legi possunt ; deficit post* 156 Eudemos patara *et* Pamphulia.

(iii) *Dissentientibus inter se codicibus latinis, in omnibus fere cum coll IIII V consentit index copticus, quippe qui omittat* 99 *et ut uid* 143 ; *transponat* 46 *post* 50, 55 *post* 63, 102 *et* 104 *post* 106 ; *habeat* (*post* 155) 183 *b* Theodoros ousin *et* (*tr tamen post prouinciae nomen* Lukia) 183 *c* Adon lukia ; *episcopos nominet* 53 Theodotos *non* Theodoros, 118 Pancharios (*cf etiam col I*) *non* Markellos. *cum col IIII transponit* 100 *post* 103, *episcopos nominat* 38 Asklepas *non* Asclepius, 105 Eularios (*cum* **Q** *tantum*) *non* Eulalios ; *ciuitati* 139 synanton *confer* 140 *apud col IIII* synandes. *cum col V omittit ante* 83 *prouinciae nomen* A (*uel* De) Perside. [*quod cum col I tantum episcopos nominat* 109 Eutuchianos, 115 *et* 122 Philadelphios, *id fortuito potuit accidere.*]

(iv) *Nonnumquam tamen contra consensum coll IIII V rectiora adseruat: eg non habet* Ambrosius comana *ante* 101, *habet* 121 *cum coll I II III*, Tiospontos [*sc* Diospontos] *post* 108 *quasi prouinciae nomen cum coll II III praebet.*

(v) *E contra cum pro duobus nominibus* 153 154 (*coll I II III V*) *uel* [154] 153 (*col IIII*) *tria praebeat,* [154] Agathumios amordiane 153 Polukarpos metropolis 154 Akatemius pampon, *duorum potius exemplarium, quorum alterum col IIII latinorum alterum col V respondeat, indices uidetur conflare, quam solus inter tot testes ueritatem obtinere.*

*Quod ante omnia de arta quorundam Latt cum Copt cognatione deducas oportet, hoc est:* archetypum coll IIII V graecum Alexandrinam habuisse originem. *non ergo mirandum codices eosdem episcopo Alexandrino imperium et Aegypti et Thebaidis diserte adtribuere, uide p* 39.

### b. Index syriacus

*Indicem Syrum saeculi sexti ineuntis* (Mus. Brit. Add. 14528, *fol* 18 *a*) *omnium quos habemus ut uidetur antiquissimum, anglice reddidit et typis mandauit B. H. Cowper*, Syriac Miscellanies (*Londini* 1861, *p* 8), *syriace exscripsit G. B. Howard, qui mihi apographi sui utendi ueniam amicissime concessit.*

(i) *Syrum trahunt interpretem nomina tum episcoporum tum praecipue ciuitatium uel a graecis prorsus aliena* (37 bishn [beishan] *pro* scythopolis, 42 ʿko [accho] *pro* ptolemais, 48 tadmor *pro* palmyra, 56 mbug *pro* hierapolis, 65 ʿmth [hamath] *pro* epiphania, *ante* 79 Locus duorum fluminum *pro* Mesopotamia, 79 ʾurhi *pro* edessa, 82 birtha *pro* macedonupolis) *uel saltem syro potius quam graeco more composita* (22 ʾurshlm *pro* hierosolyma, 23 shmrin, 33 ʾiriʿu, 41 tsur, 43 drmsoq, 44 tsidn, 50 ʿmts, 57 Shlmn [Salomon], 58 shmisht, 66 arsthn, 71 ʿrbaqdm [harba-kedem], 73 botsra, 79 Aithilha, 80 Iʿqob ntsibin, 81 Antiko rishʿina, 82 Mra, 83 Iuʿnn loci persiae, 87 Mosha, 207 qrthʾgna).

(ii) *De ceteris mirum habes consensum inter Syr et Latt: textus supra impressus* 218 *numerat episcopos, Syr* 220, *quippe qui duorum Romanorum nominum potius quam unius Romae ciuitatis rationem habeat, necnon unum nomen de suo addat post* 137 Antiks iʾroqʾsria [*sc* Antiochus hierocaesariae].

(iii) *Dissentientibus inter se codd latinis, Syr fere cum illis consentit qui iamdudum melioris mihi uisi sunt notae. cum coll I II III habet* 14 46 55 102 104 121 143: *cum coll I IIII V habet* 101 103 198: *cum coll I II omittit* (*post* 155) 183 *b* 183 *c, episcopum nominat* 211 Marsos *non* Marcos: *cum col II III episcopum nominat* 118 Marqellos *non* Pancharios. *cum col I nominat ciuitates* 6 barathu 108 diospontos, *episcopum* 109 Eutukianos: *ipsas nominum terminationes inuenies saepe easdem esse apud utrumque,* 78 dionusiados, 126 smurnis, 130 sardon, 171 qiburaton. [*consideranti sane* 25 Gainos 32 maximinopolis 207 Cyclianos, *de Syro, uocalia ut solet omittente, nonnulla mutuatus fortasse uidebitur col I*].

(iv) *Errores tamen siue col I siue col II siue* (*qui tamen paucissimi sunt*) *coll I II haud raro euitat Syr: scilicet contra col I habet* 57 136 148 170 *et recto ordine* 65 66, *omittit* 39 *b* 64 *b* (*post* 72), 110 *b* 183 *d*; *contra col II habet* 48 49 84, Phrygia (*ante* 138), 175 *et recto ordine* 158 159; *contra coll I II ciuitates recte nominat* 183 uasadon, 185 larandon.

*Errorum apud Syr singularium non operae pretium est mentionem facere. quod autem ueritatem potius quam errorem sapit, nota:* 177 isauropolis, 189 proqa [*sc* paroecia] isauropolis: *unde colligendum forte est* 189 Eusebios *uices episcopi egisse in dioecesi* 177 Siluanos, *atque ideo ultimo loco inter Isaurianos subscripsisse.*

### c. Index Theodori Lectoris graecus

*Tertii indicis auctor Theodorus quidam historiographus, ecclesiae Constantinopolitanae circa* A. D. 600 (?) *lector, apud Morelli* Bibliotheca manuscripta graeca et latina (*Bassano* 1802, *p* 225) *et B. H. Cowper op cit p* 25.

(i) *Singularia haec fere sunt: addit* (*post* 16) Paphnutios *et* (*ante* 156) Nicolaos myrensis (*utrumque habet etiam codicis nostri* Ω *secunda manus; uide col IIII pp* 39 73), *ciuitatem nominat* 128 *non* ilion *sed* troas. *cum Syr solo addit* (*sed ante* 136 *non post* 137) Antiochos *de* hidron caesarea, *episcopum nominat* 167 Alitodoros.

(ii) *Dissentientibus inter se latinis, lectioni col II plerumque patrocinatur. cum coll I II III habet* 14 46 55 121 143: *cum coll* I II *omittit* (*post* 155) 183 *b* 183 *c, episcopum nominat* 211 Barsos: *cum coll II III episcopum nominat* 118 Marcellos, *et inde ab* 101 *usque ad* 109 *omnino fere consentit.*

(iii) *Errores col II singulares uel fere singulares alios sequitur* (*omissis e g* 48 49 84), *alios euitat* (*habet e g* 175 198, *recte ordinat* 158 159, *episcopum nominat* 55 Basianos *non* Asienos).

(iv) *Rara sunt quae cum ceteris latt cognationem prae se ferunt:* 20 Libyae inferioris *cum codd* **SF** *col III;* 159 syarba *et* 189 Eusebios *de* paroecia *cum col IIII.*

## III. De quinque codicum latinorum classibus per columnas pp 36-91 distinctis: et praecipue de nominum nonnullorum apud classem quartam geminatione

*Codices nominum Nicaenorum omnes quos exploratos habui facillimum est in quinque classes distinguere. quarum prima eam collectionis Dionysianae repraesentat formam, quam Carolo Magno* A. D. 774 *direxit Hadrianus papa recentius ut uidetur redactam: inter recentiora habendus est index iste, a graeco enim fonte* (*ut e terminatione* -os *frequenter seruata conicere licet*) *proxime pendet. in secunda ponuntur codices duo antiquissimi, Corbeiensis unus, alter Veronensis, uterque ut uidetur saeculi sexti, quorum consensus ut par erat exspectare alios tam fide quam aetate superat. tertiam constituunt tres e quattuor illis collectionibus cognatis, italicae secundum Maaßen* (*nimis fortassse*

*festinanter iudicantem) originis,* J v S, *necnon alia collectio* F *quae de fonte codicibus* S *simillimo canonem Nicaenum ultimum una cum nominum indice mutuata est. quinta Galliam septentrionalem spectat: codicum antiquorum alter Coloniensis est, Corbeiensis alter; Coloniensi adstipulantur codices recentiores tres, duo collectionis Hispanae Toletani unus Parisiensis eheu nimis sero detectus (uide infra Supplenda).*

*Hucusque nihil in textu constituendo perdifficile, nihil ullius momenti de quo iure disputetur. de quarta autem classe aliter res se habet. codices huius classis minus arte inter se cohaerent: quoad ceterorum conciliorum canones, quoad ipsos Nicaenos, ne minima quidem inter se similitudo. adde quod nomina nonnulla duplicem habent formam, neque id quidem apud omnes codices neque semper apud eosdem, sed nunc apud hos nunc apud illos. de quibus priusquam iudicari possit, ante oculos lectoris necesse est redigatur index:*

| | | |
|---|---|---|
| (i) | [14 *b*] *p* 41 | Attas Agathus ꝼ: Attas *cum* 14 *coll I II III et* 14 *b col V*, Agathus *cum* I Q B *et* 14 *b col III* |
| (ii) | 18 *p* 43 | arcisthei barcis ꝼ Q: arcisthei *cum* I *et col V*, barcis *cum coll I II III* |
| (iii) | [110] *p* 61 | Elisidius uel Elpidius ꝼ: Elisidius *cum* I (Esidios), Elpidius *cum* Q *et* 110 *coll I II III V* |
| (iv) | 118 *p* 65 | Pancharius Marcellus ꝼ *cf col I*: Pancharius *cum* I Q *et col V*, Marcellus *cum coll II III* |
| (v) | 120 *p* 65 | damausiae disdamanes (*uel similia*) *omnes* |
| (vi) | 129 *p* 67 | paneae anasei Q: paneae *cum* ꝼ I, anasei *cf* anea *coll I V* |
| (vii) | 142 *p* 69 | doriensis doseleo ꝼ Q: doriensis *cum* I, doseleo *cum col III* |
| (viii) | 150 *p* 71 | lomensis liminae I Υ³ (*ergo ut uid codicum* ꝼ Υ³ *archetypus*): lomensis *cum* ꝼ Q, liminae *cum coll II III* |
| (ix) | [154] *p* 71 | murtinensis paporum I Q: murtinensis *cum* ꝼ (*Copt* amordiane) *et* 154 *col V*, paporum *cum* 154 *coll II cf coll I III* |
| (x) | 159 *p* 73 | barbonitanus de syarmo ꝼ Q: barbonitanus *cum* I, syarmo *cum* (*Theod Lect et*) *coll I II III* |
| (xi) | 160 *p* 75 | aspelli aspendi ꝼ I: aspendi *cum* Q *et coll I II III V* |
| (xii) | 165 *p* 75 | ciriensis co ꝼ Υ³: ciriensis *cum* I Q, co *cum coll I II III V* |
| (xiii) | 174 *p* 77 | corocasius porensis Q: corocasius *cum Syr* corocason |
| (xiv) | 175 *p* 77 | Alesius uel Edesius ꝼ: Alesius *cum* I, Edesius *cum* Q *et coll I III V* |
| (xv) | 196 *p* 81 | nusaeprusae ꝼ I (pronusae Q): prusae *cum coll I II III V; sed uide quae conieci ad loc* |
| (xvi) | 198 *p* 83 | plusiodes prosaides ꝼ I: plusiodes *cum* Q, prosaides *cf col I* |

*Notandum fortasse censebis duplicem formam, ubi de episcoporum non ciuitatium nominibus dubitatur, in* ꝼ *tantum inueniri. equidem tamen hanc regulam proposui tenendam ut in omnibus fere locis utrumque siue episcopi siue ciuitatis nomen in textu imprimendum curarem, uno certo indicio fretus ad ultima indicis nomina pertinente. quippe luce clarius est archetypum col IIII de* 207 *usque ad finem duo exscribere exemplaria, alterum codicibus col V cognatum, unde* machedoniae–213 (*pp* 87–89 *supra*) *hausta sunt, alterum codicibus col III, unde omnia quibus col V carebat* (*pp* 89–91) *completa sunt: uide quae adnotaui p* 85.

## Supplenda

*pp* 37–91 *col V*

*Nicaenorum nominum impressione iam absoluta in manus uenit codicis Parisinus* lat. 3838 (*fol* 7 a: *saec* x) *index secundum col V redactus, cuius lectiones medium inter* K *et toll-ed locum obtinent. is ne omnino desit editioni meae, in Appendice* (*p* 97) *totum exscripsi.*

*pp* 37–91 *col IIII*

*Minoris est momenti quod alii tres codices collectionis Paschasii Quesnel serius quam ut indices nominum cum ceteris imprimi possent praesto mihi fuerunt, scilicet Vindobonensis* 2147 (Φ, *fol* 15 *a*: *saec* xi) *Sangallensis* 682 (Γ, *fol* 16 *a*: *saec* ix) *et Einsiedlensis* 205 (Δ, *fol* 5 *b*: *saec* ix). *hoc tamen animaduertendum, duos ex his,* Φ *et* Γ, *presbyteros Romanos* (*p* 37) *aeque cum* Υ Biton et Vincentius *nominare, tertium,* Δ, *conflatum quem uocant textum praebere,* Biton Victor et Vincentius.

*p* 37 *col IIII*

ll. 33–39: *notanti mihi ingeri apud codd* ꝼ W *in praefationem breuem* (*p* 166 *infra*) *nonnulla quae ad subscriptionem presbyterorum Romanorum pertinent, hoc quoque omitti non debuit etiam alia symbolo adiungi* (*uide p* 105) *quae priora complent, uidelicet:*

Hosius episcopus cordoue sic credo
Victor et Iuuentius presbyteri pro uenerabili uiro papa episcopo Siluestro (*seu* Siluestrio)
*quibus iure sequuntur uerba p* 37 *laudata* et nos subscripsimus ita credentes sicut supra scriptum est.
*quae nomina cum hoc modo ante ceteros episcopos locum habuissent, catalogus ipse codicis* ꝼ *ut par erat ab Alexandro tantum et orientalibus incipit* (*p* 39).

# ECCLESIAE OCCIDENTALIS MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

*CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM INTERPRETATIONES LATINAE*

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.

COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE APVD OXONIENSES SOCIVS
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS

FASCICVLI PRIMI
PARS ALTERA

NICAENI CONCILII
PRAEFATIONES CAPITVLA SYMBOLVM CANONES

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MDCCCCIV

LONDINI ET NOVI EBORACI

APUD HENRICUM FROWDE, A.M.

# PRAEFATIO

### I. Elenchus rerum quae in hac parte continentur.

### II. De nouis codicum subsidiis.

In indice primae huius operis parti praemisso codices enumerabam quos uel ad canones Apostolorum et nomina patrum Nicaenorum adhibueram uel ad canones Nicaenos adhibiturum me iam tum sciebam. quinque tamen anni elapsi sunt ex eo tempore quo indicem istum redegi; interea et codices nonnullos illic memoratos accuratius examinare et codices omnino nouos contigit mihi inuenire. de quibus necesse est pauca praefari.

Praecipuum inter haec uel noua uel accuratius cognita subsidia locum habent tres codices saeculo septimo scripti, Lugdunensis nunc Petropolitanus, Albigensis (ut uidetur) nunc Tolosanus, Morbacensis nunc Gothanus.

1. Codicis Petropolitani F II 3 (nobis Λ), Friderico Maassen *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* (A.D. 1870) penitus ignoti, notitiam mihi suppeditauit ephemeris illa *Neues Archiv* quae rebus medii aeui indagandis acerrime incumbit: perpensis enim iis quae Carolus Gillert ibi (tom. v et vi) de codicibus Petropolitanis disseruit, statim suspicabar codicem F II 3 nihil aliud esse posse quam priorem partem codicis Lugdunensis a Iacobo Sirmond commemorati, cuius posterior pars inter codices Thomae Phillipps Cheltenhamensis in bibliothecam regiam Berolinam nuper adducta erat (MS. Berol. lat. 83). cum ergo folia Petropolitana syllogen conciliorum Dionysianam continere compertum esset, neque eam apud ullum tam antiquum codicem integram exstare, impetraui singulari eorum qui bibliothecam Imperialem administrant liberalitate ut codex pretiosus, non obstante lacero eius statu, non obstante itineris longitudine, ad Bodleianam transueheretur et ibi per quinque menses in meos usus custodiretur. de quo codice bis disputaui, primo antequam ipsum codicem uideram, secundo dum eum inter manus habeo, in ephemeride *The Journal of Theological Studies* i 435–441, iv 426–434 [A.D. 1900, 1903].

2. Codicem Tolosanum 364 (nobis T) Fr. Maassen, *op. cit.* p. 592, alienis fretus testimoniis (ipse enim codicem non uiderat) circa A. D. 800 scriptum esse iudicauit et codici Albigensi 2 (nobis A), quippe cui materia plenior esset, posthabuit. mihi autem codices ambos, Tolosanum scilicet et Albigensem, Oxoniam (permittentibus eis penes quos de his rebus apud Gallos auctoritas est) transmissos diutius examinanti et inter se conferenti, luce clarius factum est Tolosanum saeculo septimo esse exaratum, Albigensem ex eo uergente fortasse nono saeculo esse descriptum. exstante igitur archetypo exemplar eius nullius fuisset pretii, nisi quod quaterniones nonnullas, e Tolosano inter nonum et nonumdecimum saeculum amissas, repraesentare nobis poterat Albigensis. hoc tamen cauendum est, unam codicis Tolosani quaternionem (concilia Gangrense Antiochenum Laodicenum continentem) in bibliotheca Parisina nationali sub numero Paris. lat. 8901 latere. de quibus omnibus in ephemeride supradicta disputaui, *The Journal of Theological Studies* ii 266–273 [A. D. 1901].

3. Inter alia et uaria quae in codice Gothano I 75, olim Abbatiae Morbacensis in Alsatia proprio, coaceruantur, seruari sylloges conciliorum Dionysianae frag-

mentum (canones scilicet apostolorum, canones Nicaenos, canones Ancyritanos i–xv: nobis Æ), saeculo septimo scriptum, docuit me liber a Ludouico Traube et Rudolfo Ehwald nuperrime publicatus *Palaeographische Forschungen, III: Jean-Baptiste Maugérard, ein Beitrag zur Bibliotheksgeschichte* (Monaci, A.D. 1904). quorum uterque cum maxima gratiarum actione nominandus est: dono enim Ludouici Traube, qua semper est erga me benignitate, librum istum accepi; cura autem Rudolfi Ehwald paginas ad concilia Nicaenum et Ancyritanum pertinentes phototypice repraesentatas adquirere potui, unde comperi fragmentum Morbacense non cum codicibus plerisque Dionysianis consentire, sed potius ad syllogen Dionysii priorem, adhuc ineditam, in unico codice Moguntiensi (nunc Vaticano Palatino 577: nobis M) integre adseruatam, referri debere.

4. De alio codice Morbacensi, nunc Gothano I 85, circa A.D. 800 scripto, iam antea notitiam mihi tradiderat idem L. Traube; et plura de eo me percunctante, idem R. Ehwald Nicaenos canones humanissime exscripsit. codicem cognoui cum Vaticano Palatino 574, olim Laureshamensi (nobis L), ita esse cognatum ut uel alter ab altero uel uterque ab eodem archetypo deriuari uideatur. qui igitur apparatum nostrum interpretationi canonum Nicaenorum Rufinianae (infra pp. 179 col *a*–241 col *a*) subiectum inspiciat, sciat siglum L non solum codicem Laureshamensem Vaticanum sed etiam (paucis, iisque minimi pretii, exceptis) Morbacensem Gothanum significare.

5. Codex Vaticanus 1322 olim Veronensis (uide Maassen pp. 737, 745) e duobus codicibus compactus est; quorum alter (foll. 25–285: nobis N), saeculo sexto scriptus, concilii Chalcedonensis acta continet secundum recensionem Rustici et canones secundum interpretationem Dionysii; alter (foll. 1–24: nobis $N_2$), circa A.D. 700 scriptus, actorum eiusdem concilii syllogen conseruat breuem illam quidem sed antiquissimam. codice N ad appendicem VII (p. 148), codice $N_2$ ad appendicem VIII (Tomum seu Fidem Damasi, p. 281 seqq.) constituendam usus sum.

6. Cum duos conciliorum codices antiquos, Lugdunensem scilicet et Remensem (Maassen pp. 638, 775), e bibliotheca Thomae Phillipps in regiam Berolinam nuper transiisse exploratum esset, manere adhuc in bibliotheca Cheltenhamensi unum satis antiquum, quippe qui saeculo uergente octauo forsitan scriptus esset, comperi e libro Henrici Schenkl *Bibliotheca patrum latinorum Britannica* I ii (A.D. 1892) p. 139. codex iste (Cheltenhamensis 17849: nobis P), et ad initium et ad finem mutilus, exemplar sylloges est quam S. Blasii nominauit Maassen, p. 504: medium inter ceteros eiusdem sylloges codices locum tenet, ut iam cum SZ iam cum XY consentiat. incipit a canone Nicaeno viii, uide p. 203 infra.

7. Codex Vaticanus 5845 (Maassen p. 427: nobis *l*), saeculo octauo (Capuae fortasse uel Beneuenti) scriptus, syllogen Dionysii secundum interpretationem eius posteriorem praebet, una cum additamentis quae Maassen (p. 454) sub nomine 'vermehrte Hadriana' enumerat. certum est tamen codicem *l* nullo modo inter codices Hadrianeos debere censeri.

8. De codice Sessoriano LXIII, nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis 2102 (nobis *s*), scripto ad finem saeculi octaui, pauca neque ea satis accurata rettulit

Maassen. ipse felici casu ad examinandum ductus, collegi eum neque puram Dionysii syllogen praebere neque plenam recensionem quam Hadrianus papa anno post Christum 774 Carolo Magno parandam curauit, cuius codices paene innumeri in Gallia Germania Italia septentrionali inueniuntur. ducentis enim et quinquaginta annis Dionysium ab Hadriano discernentibus, putandum erat additamenta Hadrianea non omnia eandem sapere aetatem sed sensim potius et lente ipsius Dionysii syllogae adcreuisse. quod et ita factum est: prima enim incrementa apud codicem nostrum Λ habes, plura apud *s*, totam plenitudinem apud solos codices Hadrianeos.

9. Reliqui de quibus hic disserendum fuit codices aeuum Carolinum omnes uel aequant uel etiam antecedunt: unus qui superest, Vaticanus 1319 (nobis *t*), saeculo duodecimo uel ineunte tertio decimo exaratus est. insunt in eo res plurimae et uariae ad concilia plenaria (Nicaenum Sardicense Ephesinum Chalcedonense) pertinentes: quorum omnium indicem dedi *The Journal of Theological Studies* vi 85 [A. D. 1904]. Nicaeni canones interpretationem Caeciliani (quod maxime mireris) reddunt; Sardicenses interpretationem nouam et inauditam.

Illud etiam moneo quod codices interpretationis Dionysii gemellos, Parisinos 1536 et 3845, non amplius sub siglis *m* et *n* distinctos inuenies: consensum amborum, quippe qui ex uno archetypo originem trahant, sub uno siglo *m* significare malui.

Codices quos in apparatu meo laudaui omnes ipse inspexi, praeter Atrebatensem (Ψ), cuius lectiones indefessis discipuli curis acceptas refero.

In appendice VIII (p. 281) typis mandabitur Fides seu Tomus Damasi, anno post Christum 380 (ut uidetur) compositus; in appendice IX (p. 295) Symboli Nicaeni interpretationes latinae, quascumque colligere potui praeter eas quae in hac parte, pp. 106, 107, 174, 175, 252, 275, impressae sunt; in appendice X tractatus in Symbolum Nicaenum circa A.D. 365, ut puto, habitus, adhuc ineditus; in appendice XI nonnulla quae e canonibus Nicaenis laudant siue pontifices Romani siue concilia Gallica.

*In festo S. Matthei Apostoli,*
*a.d.* XI *kal*: *Oct*:, *Anno Salutis* MDCCCCIIII

# ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

1. *ad partem huius operis sequentem* (*pp* 97–280)

*p* 128 *col a marg*: *pro* 2 Pet ii 22 *lege* Prouerbia xxvi 11 (*ut pp* 215 265)
*p* 157 *col a l* 26 : *pro* heresei (*quae lectio, ut uidetur, Gelasiana est potius quam Damasiana*) *lege* heretici : *in notulis adde* cf Sacramentarium Gelasianum, ed. H. A. Wilson, p 131, 'ab errore haereseorum'
*p* 173 *in notulis ad l* 4 : *pro* '*p* 99' *lege* '*p* 105'
*p* 196 *col a in notulis ad l* 28 : *pro* '*p* 247 *seqq*' *lege* '*pp* 248, 249 *seqq*'
*p* 217 *in notulis ad l* 39 : *pro* '39. **uidebantur** : +ad conuersionem W **Q F**' *lege* '38. **aestimarunt** : +ad conuersionem W **Q F**'

2. *ad partem huius operis praecedentem* (*pp* 1–96)

*p* 37 *col* IIII : *pro* '*p* 102 *infra*' *lege* '*p* 110 *infra*'
*pro* '*p* 150 *infra*' *lege* '*pp* 110, 275, *infra*'
*pro* '*p* 164 *infra*' *lege* '*p* 173 *infra*'
*p* 96 *supplenda ad p* 37 : *pro* '*p* 166 *infra*' *lege* '*p* 173 *infra*'
*pro* '*p* 105' *lege* '*p* 177 *col b*'

# APPENDIX II

**Index episcoporum qui concilio Nicaeno interfuerunt secundum codicem $\mu$ (Paris. lat. 3838, fol. 7 *a*: *saec* X), cum col *V* editionis huiusce (*pp* 37–91) conferendus**

SVNT QVI CON[VE]NERVNT DE DIVERSIS PROVINCIIS SEV [CIV]ITATIBVS HI QVORVM NOMINA INFRA SCRIPTA [SVN]T ITALIAE ET HISPANIAE

1. Osius episcopus [de] Hispania Cordouensium : Sic credo
2. [Bi]con et Vincentius praesbiteri orbis [Ro]me pro ep̄o nostro subscripsimus : [It]a credentes sicuti supra scriptum est

| | | |
|---|---|---|
| 3. | A]lexander | alexandria |
| 6. | A]rbitio | ferbito |
| 4. | A]rpocration | alfocraris |
| 7. | F]ilippus | panisseis |
| 5. | A]dmantius | cyno |
| 8. | Pu]tamon | erades |
| 10. | D]orotheus | pelosio |
| 11. / 14 *b*. | ?]gaiusthisides | scediatebaides |
| 15. | Ti]rannus | antino |
| 16. | P]lusianus | lico |

**P]rouintiae Libiae**

| | | |
|---|---|---|
| 17. | D]achius | berniciade |
| 18. | ?]operus | archisicis |
| 19. | S]erapion | antetyrgo |
| 21. | T]itus | paratonio |

**Prouintiae Palestine**

| | | |
|---|---|---|
| 22. | Macharius | hierosolimis |
| 23. | Germanus | neopoli |
| 24. | Marinus | sabastina |
| 25. | Egaianus | sebaste |
| 27. | Sabinus | gaddara |
| 28. | Longinus | ascalona |
| 29. | Petrus | nicepoli |
| 30. | Macrinus | iannia |
| 31. | Maximus | eleuteropo |
| 32. | Paulus | maximopo |
| 33. | Ianuarius | gericonta |
| 35. | Achius | lideo |
| 36. | Siluanus | azoto |
| 37. | Patrofulus | scitopoli |
| 38. | Asclepius | gaza |
| 39. | Petrus | aila |
| 40. | Anthiocus | capetoliada |

**Prouintiae Phenicis**

| | | |
|---|---|---|
| 41. | Zenon | tyro |
| [46.] | Filocalus | panian |
| 42. | Henias | thomaida |
| 43. | Magnus | damasco |
| 44. | Teudorus | sydona |
| 45. | Chillaniochus | tripoli |
| 47. | Gregorius | byrito |
| 48. | Marinus | palmina |
| 49. | Taddoneus | aemissa |

**Prouintiae Syriae cyles**

| | | |
|---|---|---|
| 51. | Aeuthasius | antiochia |
| 52. | Zenobius | sereutia |
| 53. | Pteodotus | ladicia |
| 54. | Alfius | apamia |
| 56. | Filoxinus | eapoli |
| 57. | Selamanus | germaniciae |
| 58. | Piperius | samosata |
| 59. | Archelaus | dolica |
| 60. | Eufration | bananeas |
| 61. | Falad̄ | corep̄us |
| 62. | Zoilus | gabala |
| 63. | Basus | eumate |
| [55.] | Basianus | raphaneus |
| 64. | Gerontius | laresa |
| 65. | Manicius | acpitania |
| 66. | Eustasius | aretusa |
| 67. | Paulus | neocesar |
| 68. | Siricus | ciro |
| 69. | Seleucus | corepui |
| 70. | Petrus | gendaro |
| 71. | Pigatius | arbachado |
| 72. | Bassonus | cabboli |

**Prouintia Arabia**

| | | |
|---|---|---|
| 77. | Supater | beresatu |
| 73. | Nichomacus | bostra |
| 74. | Cyrion | fidaderi |
| 75. | Gennadius | isbun |
| 76. | Seuerus | sodon |

**Prouintiae Mesopotamie**

| | | |
|---|---|---|
| 79. | Aetolus | aedessa |
| 80. | Zacobus | nizibi |
| 81. | Anthiocus | resadia |
| 82. | Marias | maceno |
| 83. | Iohannes | perseda |

**Prouintiae Cyliciae**

| | | |
|---|---|---|
| 85. | Aantion | ephiphania |
| 86. | Narcisus | neromano |
| 87. | Moses | castabata |
| 88. | Nicita | flabiada |
| 89. | Eudemon | coripsi |
| 90. | Paulinus | adana |
| 91. | Machedonius | masusta |
| 92. | Tarcundimantis | regeas |
| 93. | Vspecius | alexandria |

**Prouintiae Capadotia**

| | | |
|---|---|---|
| 95. | Leontius | caesarea |
| 96. | Eusetius | timata |
| 97. | Euretrius | calonia |
| 98. | Timotheus | cibistra |
| [99 *b*. / 102 *b*?] | Ambrosius | comana |
| 101. | Stephanus | corep̄s |
| 103. | Rodon | corep̄s |

**Prouintiae Armenie**

| | | |
|---|---|---|
| 105. | Eulalius | sebasta |
| 106. | Aebetius | satala |
| [102.] | Eudomius | corep̄s |
| [104.] | Theophanis | coreps |
| 107. | Aristeus | diospono |
| 110. | Elpidius | comana |
| 111. | Aeradus | gela |

**Prouintiae Pontomopolomoniaci**

| | | |
|---|---|---|
| 112. | Longinus | neocesarea |
| 113. | Domnus | trapedionta |
| 114. | Strotafilius | piteusa |

**Prouintia Panfloconi**

| | | |
|---|---|---|
| 115. | Filadelfus | pompeiapuli |
| 116. | Petrouius | tanopoli ? |
| 117. | Euticius | amastra |

**Prouin Galaciae**

| | | |
|---|---|---|
| 118. | Pancarius | anchira |
| 119. | Decastabia | |
| 120. | Erectius | gatmateus |
| 122. | Filadelfus | iuliopoli |

2. *Pagina accisa primae nominum* 2–21 *litterae non apparent* 25. *supra* Egaianus *addit* usebius (*uide No* 26 *p* 45 *supra*) $\mu^2$ 49. Tandoneus ? $\mu^*$ 85. Aantion $\mu^*$ : Anfion ? $\mu^2$ 91. masusta $\mu^*$ : mansusta $\mu^2$

**Prouintiae Asiae**

123. Theonas cizico
124. Minofantus epheso
125. Orion hilio
126. Euticius smyrna
127. Mitra ypippa?
129. Paulus anea

**Prouintiae Lidiae**

130. Artemedorus sardebus
131. Serras theatera
132. Aemansius filadelpha
133. Pilio bares
134. Agutius ibnopoli
135. Florentius ancyra ferrea
136. Anthiocus aurianopoli
137. Marcus stando

**Prouintiae Frigidae**

138. Nonnicius laudicia
139. Flaccus sanao
140. Procopius sinnida
141. Pisticus aiana
142. Antinodorus dorciao
144. Eugenius eucarpia
145. Flaccus hierapoli

**Prouintiae Pissidiae**

146. Eulalius iconius
147. Thelemachus adrianopoli
148. Hisicius neapoli
149. Eutichius seleutia
150. Granius lomena
151. Tasicus apamia
153. Olicarpus meropoli
154. Acanedius musthene
155. Aeraclus uares
[183*b*.] Theodorus uis
[183*c*.] Adon lycia
156. Eedemius paris

**Prouintiae Pamphyrie**

157. Calechis perge
158. Euresius teimisso
159. Deuersis uarbis
160. Domnus aspedo
161. Quintianus seleutia
162. Patricius maciamiapoli
163. Aefrodisius massedis insulis
165. Meliptoniu cō

**Prouintiae Carie**

168. Eusebius anthiochia
169. Aemmonius afrodisiada
170. Eugenius appolliada
171. Lothodorus cibira
172. Eusebius miledo

**Prouintiae Syriae**

173. Stephanus larates
174. Atheneus oaropiso
175. Aedesius claudianopoli
176. Agapius seleutia
177. Siluanus metropoli
179. Antoninus anthiocia
180. Nestor niedres
181. Ysitius corep̄s
182. Cirillus numidis
184. Anatholius corep̄s
? Cordianus corep̄s
185. Paulus larandis
186. Coemptus corepsi
187. Tib̄pus illistris
188. Aquila corepsi

**Prouintiae Cypri**

192. Eusebius nicomedia
193. Teogninus nicia
194. Maris calcidone
195. Cirion ciō
196. Ysitius prusa
197. Gorgonius apolloniada
199. 200. } Euessius corepsi
*cf* 203. Eurapapudorus eraclia
*cf* 204. Datia progenes
204. 205. } Sirdica marcostomes
*cf* 206. Mosia pistus
*cf* 206. Martianapolitus macedonius
208. Alexander thesalonica
[214*b*.] Pudius stobes

**Prouintiae Achaiae**

210. Pistus tenis

*pagina accisa, deficit hinc* $\mu$

142. **dorciao** $\mu^*$: dorcilao $\mu^2$ 210. **tenis** $\mu^*$: thenis $\mu^2$

*Qui index haec praecipue digna memoratu habet:*

(i) *Quod ad prooemium et ea ciuitatium nomina pertinet ubi praesto sunt et* K *et toll-ed, modo cum* K *contra toll-ed* (*habet* 56, *omittit* 84, *formas uel easdem uel simillimas passim praebet, e g* 17 22 39 [46] 49 [55] 85 92 96 98 126 127) *consentit: modo cum toll-ed contra* K (*recte ordinat* 8 10, *habet* 43 97, *nominat* 44 sydona 63 zeumate 76 sodon 86 neromano 88 flabiada): *modo medium inter* K *et toll-ed locum obtinet* (*habet in prooemio* ITALIAE ET HISPANIAE, 21 paratonio 24 sabastina 48 palmina 58 samosata 72 cabboli 77 beresatu 80 nizibi 81 resadia 91 ma[n]susta 105 sebasta 113 trapedionta 114 piteusa 117 amastra, *e quibus in textu meo* 91 117 *adhuc indicis* $\mu$ *ignarus posui*, 21 48 58 113 114 *uellem posuisse*).

(ii) *Quod ad reliquarum ciuitatium nomina, ubi codicis* K *ut unici subsidii lectiones in textum recepi, cum* K *habet* $\mu$ *post* 184 corepiscopus, *uide infra* (iii), *omittit* 164 198 201 202; *contra* K *recte ordinat* 193 nicia 194 calcidone 195 cio, *melius nominat* 131 theatera 135 ancyra ferrea 175 claudianopoli 177 metropoli 197 apolloniada; *alia tamen sunt neque pauca ubi indicis* $\mu$ *textus male deprauatur. quod* 205 marcostomes *nominat* (Marcus *sine ciuitate* K), *id forsitan* Marcus tomis *uoluit dicere: uerum ut ita sit, pro coniectura mera scribae alicuius iure aestimes.*

(iii) *Quod ad prouinciarum et episcoporum nomina, cum* K *toll-ed potius quam cum c bb cohaerere indicem* $\mu$ *ex eo iam collegeris quod prooemium et ciuitates ab his omissas ab illis adlatas et ipse adfert. cum* K *toll-ed aduersus c bb transponit* 6 4 7 5, *ponit* 77 *ante* 73 (*ante* 71 *toll-ed*): *cum toll-ed aduersus* K *c bb habet ante* 51 *non* Syriae *sed* Syriae cyles, *cf* 106 Aebetius $\mu$ Eubetius *toll-ed pro* Euithius *uel* Euthicius: *cum* K *solo* (*aduersus c bb toll-ed*) *omittit episcopos* 50 84, *cf* 53 -dotus *non* -dorus, 116 -uius (-bius K) *pro* -nius, 127 Mitra (Metra K) *pro* Miteris *etc: item cum* K *solo* (*def toll-ed*), *ut minora praeteream, omittit* 164, *nominat prouinciam ante* 173 *non* Isauriae *sed* Syriae, *ingerit post* 184 Cordianus (Gurdianus K) *corepiscopi—uide supra* (ii)*—nomen alibi ignotum quod fortasse per dittographiam ex praecedentibus* Cirillus numadis *ortum esse conicias.*

(iv) *Sed non desunt quae indicem* $\mu$ *uel contra* K *uel cum c bb uel saltem inter c et* K *collocatum indicent. contra* K *habet cum c bb toll-ed* 43 97, *cum c bb* (*def toll-ed*) 195 203: *cum c fere consentiens nominat* 35 Achius 45 Chillaniochus [102] Eudomius 142 Antinodorus 149 Eutichius 163 Aefrodisius: *medius inter c et* K (*uel* K *toll-ed*) *nominat* 16 Plusianus (Plutianus *c* Prosianus K) 151 Tasicus (Tasicius *c* Tharsicus K) 171 Lothodorus (Lothorus *c* Luthodurus? K* Lathodurus K²).

# APPENDIX III

**Index episcoporum qui concilio Nicaeno interfuerunt secundum codicem** *t* (Vat. 1319, fol. 241 *a*: saec. xii)

1. Osius Cordubensis episcopus dixit: Sic credo quemadmodum dictum est
2. Similiter Bito et Vincentius presbiteri urbis Romae dixerunt

**Prouinciae Egypti**

| | | |
|---|---|---|
| 3. | Alexander | de alexandria |
| 4. | Alfocratius | alfocranorum |
| 5. | Adamantius | de cyno |
| 6. | Arbetius | de farbetho |
| 7. | Philippus | de panefiso |
| 8. | Potamon | heracleus |
| 9. | Secundus | de ptolomaide |
| 10. | Dorocleus | de pelusio |
| 11. | Gaianus | de thmuo |
| 12. | Antiochus | de menfi |
| 13. | Tibertus | de tautite |

**Prouinciae Thebaydae**

| | | |
|---|---|---|
| 14. | Attas | de scedia |
| 15. | Tyrannus | de antinoo |
| 16. | Lusianus | lycorum |

**Prouinciae Lybiae**

| | | |
|---|---|---|
| 17. | Daches | de berenice |
| 18. | Zophyrus | de barce |
| 19. | Serapion | de antipirgo |
| 20. | Secundus | de tauchilibia |
| 21. | Titus | de paratonia |

**Prouinciae Palestinae**

| | | |
|---|---|---|
| 22. | Macharius | de ierosolimis |
| 23. | Germanus | de neapoli |
| 24. | Marinus | sebastenus |
| 25. | Zaianus | sebastes |
| 26. | Eusebius | caesareus |
| 27. | Sabinus | de cadara |
| 28. | Longinus | de ascalona |
| 29. | Petrus | de nicopoli |
| 30. | Macrinus | de iamnia |
| 31. | Maximus | de eleutheropoli |
| 32. | Paulus | de maximiano-poli |
| 33. | Ianuarius | de iericho |
| 34. | Heliodorus | de zabulon |
| 35. | Letius | de lydda |
| 36. | Siluanus | de azoto |
| 37. | Patrofilus | de scithopoli |
| 38. | Asclepius | de gaia |
| 39. | Petrus | de aila |
| 40. | Antiochus | de capitoliada |

**Prouinciae Phenices**

| | | |
|---|---|---|
| 41. | Zenon | de tyro |
| 42. | Henias | de ptolomaide |
| 43. | Magnus | de damasco |
| 44. | Theodorus | de sydone |
| 45. | Ellanicus | tripoleos |
| 46. | Philocalus | de paneada |
| 47. | Gregorius | de byreto |
| 48. | Marinus | de palmira |
| 49. | Thadoneus | de alaso |
| 50. | Anatolius | de aemissa |

**Prouinciae Isauriae eyles**

| | | |
|---|---|---|
| 51. | Eustasius | de antiochia |
| 52. | Zenobius | de seleuchia |
| 53. | Theodorus | de lauditia |
| 54. | Alfius | de apamia |
| 55. | Bassianus | refanorum |
| 56. | Piloxenus | de ierapoli |
| 57. | Palamanius | de germanica |
| 58. | Piperius | de samosata |
| 59. | Archelaus | de doliche |
| 60. | Eufrantius | de balana |
| 61. | Faladus | chorepiscopus |
| 62. | Zoilus | de gabala |
| 63. | Bassus | de zesmate |
| 64. | Lerontius | de larissa |
| 65. | Manitius | de epiphania |
| 66. | Eustatius | de arethusa |
| 67. | Paulus | de neocaesaria |
| 68. | Siricius | de cyro |
| 69. | Seleucus | choraepiscopus |
| 70. | Petrus | de cindara |
| 71. | Pecasius | de erbucadamis |
| 72. | Basonius | de cabusa |

**Prouinciae Arabiae**

| | | |
|---|---|---|
| 73. | Nicomas | de bostris |
| 74. | Gyrion | de filadelfila |
| 75. | Gennadius | de hisbuntia |
| 76. | Seuerus | de sodomis |
| 77. | Sopater | beretancus |
| 78. | Seuerus | de dionisiade |

**Prouinciae Mesopotamyae**

| | | |
|---|---|---|
| 79. | Ethiilaas | de aedesa |
| 80. | Iacobus | de nisibia |
| 81. | Antiochus | de resana |
| 82. | Mareas | de macedoniopoli |

**Prouinciae Persidae**

| | | |
|---|---|---|
| 83. | Iohannes | de perside |

| | | |
|---|---|---|
| 84. | Theodorus | de tharso |
| 85. | Anphion | de epyphania |
| 86. | Narcissus | de neoniade |
| 87. | Moyses | de castabalis |
| 88. | Niceta | de flauiada |
| 89. | Eudemon | chorepiscopus |
| 90. | Paulinus | de adanis |
| 91. | Macedonius | de manisutia |
| 92. | Tharchodi-mantus | de aecis |
| 93. | Esichius | alexandriae minoris |
| 94. | Narcissus | de hirenopoli |

**Prouinciae Cappadociae***

| | | |
|---|---|---|
| 95. | Leontius | de cesaria |
| 96. | Eupsichius | de tyanis |
| 97. | Eyruthius | de colonia |
| 98. | Timotheus | de cibistris |
| 99. | Elpidius | de comanis |
| 101. | Stephanus | chorepiscopus |
| 103. | Rodon | chorepiscopos |
| 100. | Gorgonius | chorepiscopos |
| 102. | Eudromius | chorepiscopos |

1, 2. *Haec nomina* (*sed haec tantum*) *habet* Θ, *uide p* 37 *supra* 1. **quemadmodum** *t*: + superius Θ 2. **Bito** *t*: et Auitus Θ p̄sbiteri *t* prb Θ **dixerunt** *t*: + et subscripserunt Θ 14. **scedia** *t**: schedia $t^2$ 40. **capitoliada** *t**: capetoliada $t^2$ 67. **neocaesaria** $t^2$: meocaesaria *t** *Omittit ante* 84, *spatio tamen relicto, nomen prouinciae* Ciliciae *t* 92. Tharchodimātus *t* *Quae nomina prouinciarum asterisco notantur, ea in*

104. Theufanius chorepiscopos
105. Eulalius de sebastia
106. Euethius de satalis

**Prouinciae Armeniae maioris***

107. Aristaces de armenia
108. Acrites

**Prouinciae Elenoponti**

109. Eutichius de amasia
110. Elpidius de comanis
111. Eraclius de lesis

**Prouincie Ponti polemoniaci***

112. Longinus de neocesaria
113. Domnus de trapezunta
114. Stratophilus de ptisunta

**Paplagoniae***

115. Filadelfus de pompeiopoli
116. Petronius de ionopoli
117. Eupsichius de amastrida

**Galatiae***

118. Marcellus de ancyra
119. Dicasius de tauia
120. Erectius de gdamanis
121. Gorgonius de cinnis
122. Filadelfus de iuliopoli

**Asyae***

123. Theonas de cyzico
124. Menofantus de epheso
125. Orion de elyo
126. Eutichius de zmirna
127. Mithres de ypepis
128. Macrinus de ilio ellesponti
129. Paulus de anaia
130. Artemidorus de sardis
131. Seras de thyatiris
132. Etymasius de philadelfia
133. Polio de barea
134. Agogius de tripoli
135. Florentius de angira ferrea
136. Antyochus de aurelipoli
137. Marcus de stando

**Frigia***

138. Nunechius de oditia
139. Flaccus de sanao
140. Procopius de sinnadis
141. Pisticus de azanis
142. Thenodorus de dotileo
143. Paulus de apamia
144. Eugenius de eucarpia
145. Flaccus de ierapoli

**Prouinciae Pysidiae**

146. Eulalius de yconio
147. Telamachus de adrianopoli
148. Eusichius de neapoli
149. Eutiches de seleucia
150. Apagnius limeniorum
151. Tharsitius de apamia
152. Patricius alladorum
153. Policarpus de metropoli
154. Achademius paporum
155. Heraclius de barea

**Prouincie Lyciae**

156. Eudemus de patera

**Prouinciae Pamphiliae**

157. Gallicles de perga
158. Euresius de thermisso
159. Zeusius de siarmo
160. Domnus de aspendo
161. Cithianus de seleucia
162. Patricius de maximiano-poli
163. Afrodisius masidorum

**Prouinciae Insularum**

164. Eufrosinus de rodo
165. Melifron de coho
166. Strategius de lemno
167. Alpodorus de cercira

**Prouincia Cariae**

168. Eusebius de antiochia
169. Emonius de afrodisia
170. Eugenius de apolloniada
171. Lethoius cybiratorum
172. Eusebius de mileto

**Prouinciae Ysauriae**

173. Stephanus baratorum
174. Atheneus de coracosso
175. Eudesius de claudiopoli
176. Agapius de seleucia
177. Silanus de thisalilo me-tropoli
178. Faustus panemuticorum
179. Antonius de anthiocia
180. Nestor syedrorum
181. Hesychius chorepiscopus
182. Cyrillus thimanodorum
183. Theodorus uasadorum
184. Anatholius chorepiscopus
185. Paulus larandorum
186. Quintus chorepiscopus
187. Tyberius alystrorum
188. Acylas chorepiscopus
189. Eusebius de paricyasa

**Prouinciae Cypri**

190. Cyrillus de papho
191. Gelasius de salamina

**Prouinciae Bythiniae**

192. Eusebius de nicomedia
193. Theognius de nicea
194. Maris de calcedonia
195. Cyrillus de cio
196. Esycius de pusa
197. Gorgonius de apolloniade
198. Georgius de prusiade
199. Euethrius de adrianopoli
200. Theophanus chorepiscopus
201. Rufus de cesarea
202. Eulalius chorepiscopus

**Prouinciae Europae**

203. Pederus de heraclia

**Daciae**

204. Protogenes sardiae

**Calabriae**

205. Marcus calabriae

**Carthaginis**

207. Cicilianus de chartagine

**Machedoniae**

208. Alexander de thesalonica

**Dardaniae**

209. Dacus de macedonia

**Achayae**

210. Pistor de athenis

**Mysiae**

206. Pistor de marcianopoli
211. Marcus de euboea
212. Strategius de ephestia

*margine tantum sed manu eadem apponuntur in t*  *Omittit ante* 105 *nomen prouinciae* Armeniae [minoris] *t*  108. **Acrites prouinciae elenoponti** : *in una linea tamquam episcopum et ciuitatem habet t*  *Omittit ante* 130 *nomen prouinciae* Lydiae *t*  131. **thyatiris** $t^2$: thyadaris *t**  142. **Thenodorus** ? $t^2$: Tthenodorus *t**  169. **afrodisia** $t^2$: afroditia *t**  177. thisaulo *t** ?  187. alistrorum *ut uid t**  199. Euethris *t** ?

| Thesaliae | | Pannoniae | | Gothie | |
|---|---|---|---|---|---|
| 213. Claudianus | de thesalia | 215. Domnus | de pannonia | 217. Theofilus | de gottia |
| **Dalmatiae** | | **Galliarum** | | **Bosphori** | |
| 214. Budius | struborum | 216. Licasius | de duia | 218. Cadamnos | de bosporo |

*De quo indice haec dicta sint:*

(i) *mirum quomodo consentiat tam quoad numerum quam quoad ordinem nominum iis quae supra* (*pp* 37–91) *constitueram codicis t adhuc ignarus: primo enim huius operis fasciculo mense Februario* A.D. 1899 *publici iuris facto, codicem t non ante manibus tractaueram, nihil ante de eo compereram, quam bibliothecam Vaticanam eodem anno, mensibus Aprili et Maio, iam tertio uisitaui. nomina episcoporum pro genuinis notaueram* ccxviii: *eadem ne uno quidem uel adempto uel addito exstant in t, desunt tantum prouinciarum tria nomina, scilicet* Ciliciae *ante* 84. Armeniae [minoris] *ante* 105, Lydiae *ante* 130. *simili modo ipsi quem edideram nominum ordini haud plus duobus locis discrepat ordo codicis t, scilicet quod nominibus* 100 102 *nomina* 101 103 (*fortasse recte*), *nomini* 206 *nomina* 207–210, *praeponit. a quo indice et ordine non est praeter unicum t codex qui non ualde dissonet: exempli gratia, col I nomina addit post* 40 *post* 72 *post* 111 *post* 183, *omittit* 57 136 148 170, *inuertit* 66 65; *col II nihil addit, nomina omittit* 48 49 84 101 103, prouinciae Frigiae (*ante* 138), 175 198 205, *inuertit* 159 158; *col III nomina addit post* 13 (*duo*) *post* 82 *post* 155 (*duo*) *post* 203 *post* 205 *post* 206, *omittit* 101 103 198, *inuertit* 48 49 46 47; *col IIII nomina addit post* 155 (*duo*) *post* 203 *post* 206 (*duo*), *ante* 214, *omittit* 65 121 143, *inuertit* 110 109 *et* 154 153, *transponit* 15 16 *ante* 4–14, 46 *post* 47–50, 55 *post* 56–63, 100 *post* 103, 102 104 *post* 103–106, 185 *ante* 183 184, 205 207 209 *post* 213; *col V nihil addit, plurima omittit scilicet* 9 12 20 34 78, prouinciae Persidae (*ante* 83), 94 100 108 109 121 128 143 152 166 167 178 189 207 209 211 214–218, *inuertit* 14 Thebaidis, *transponit* 46 *uel ante* 42–45 *uel post* 47–50, 55 *post* 56-63, 102 104 *post* 103–106, 183 *ante* 156–182.

*ex his facile quiuis concludet codicem t aut archetypo proximum omnium codicum latinorum accedere aut aliquando e graeco fonte esse correctum. hoc potius quam illud uerum esse tum primum patebit cum quid inter t et ceteros codices intersit accuratius inuestigatum fuerit: quod et ipsum iam ineamus.*

(ii) *Codex t symbolum et canones Nicaenos secundum eandem Caeciliani interpretationis recensionem exhibet ac codex* Θ, *uide pp* 104–142 *infra: sed cum* Θ *episcoporum nomina* (*exceptis solis primo et secundo*) *penitus omiserit, aliunde quaerendae sunt codicis t cognationes, scilicet ex eo quod eandem symboli appendicem* (*uide p* 110) *praebent codd* Θ *t et* **Q**; *quam praefationem cum indices nominum et apud t et apud* **Q** *sine interuallo subsequantur, iure conicies hos aliquo modo inter se connecti. cuius rei documento sint haec:*

(*a*) *quae t cum* **Q** *et ceteris col IIII codicibus consentire demonstrant; ordo nominum* 101 103 100 Stephanus Rodon Gorgonius, *forma nominum* 154 paporum, 159 siarmo, 177 Silanus, 178 panemuticorum, *ante* 214 Dalmatiae, 218 Cadamnos:

(*b*) *quae t cum* **Q** *contra ceteros col IIII codices consentire demonstrant*; 171 Lethoius *t* Letoius **Q** Letodius *uel* Letodurus *cett*, 174 de coracosso *t* corocasius porensis **Q** corepissensis *uel* corepshisaracosensis *cett*, 175 Eudesius *t* **Q** Alesius *uel* Edesius *cett*, 204 sardiae *t* Ψ (**Q*** ?) sardiciae *cett*

(iii) *Quae modo de t et* **Q** *citaui, ad finem indicis plerumque pertinent: quippe is qui indicem codicis t composuit, graecis subsidiis ad corrigendum col IIII indicem usus, diligentius, ut solet fieri, prima quam ultima castigauit. quae defuerunt, omnia suppleuit: quae inuersa sunt, plurima in rectum redegit: quae minus recte formata, plurima emendauit nonnulla praetermisit: ubi duplex est nominum traditio, alterutram formam seclusit. graecus eius textus nostrae col I haud ita dissimilis erat* (*conferas* 35 Letius 64 Lerontius 167 Alpodorus), *ex erratis tamen quae modo de col I laudaui ne unum quidem participauit.*

*Index igitur ex optimo fonte graeco et tanta cura emendatus, ut longe omnium accuratissimum se praestet, apud homines et antiquos et peritos in lucem prodire debuit: nec quicquam impedit quominus Alexandriae Cyrillo antistite anno* 419 *id euenisse credamus; uide quae de cod* Θ *notaui infra p* 106 *col a in notulis.*

## Codicis I corrigenda, pp 37-91

*Cum semper mihi propositum sit codicem optimae notae quemque bis examinare, ita ut prima lectione quaecumque notanda sunt in schedulas meas colligerem, secunda schedulas iam impressas ad codicem denuo conferrem, etiam patrum Nicaenorum subscriptiones hac ratione quod ad ceteros codices attinet edidi, indicem tamen codicis* I *non amplius semel ante editum primum huiusce operis fasciculum uidere contigit. quod cum sic se habuerit, nonnihil confisus sum editioni Ballerinianae: sed melius fuerat meis tantum uti, aliena neglegere. menda siue ab illa deriuata siue mea propria haec sunt:*

| | | | |
|---|---|---|---|
| *p* 41 | [14 *b*] | *pro* Agathros I | *lege* Agrathos I |
| *p* 45 | 26 | | *adde* Eusaebius I |
| | 35 | *pro* ludorum I | *lege* ludoron I |
| *p* 51 | 58 | *pro* samosenus I | *lege* sāmosenus [*sc* sammosenus] I |
| | [55] | *dele* Bussinus I | |
| *p* 53 | 69 | | *adde* Seleucius (*cf col III*) I |
| *p* 57 | 87 | *pro* castabalit̄ I | *lege* cartabalit̄ (*cf col III*) I |
| | 92 | | *adde* Tarcondimatus I |
| | 94 | | *adde* Nascissus I |
| *p* 69 | 140 | | *adde* synandis I |
| *p* 71 | [154] | *pro* mortinensis paponi I | *lege* mortinensis paporū I |
| *p* 73 | 156 | *dele* Eudemius I | |
| | 157 158 | *sic disponit* I | Phamphiliae callicles<br>Pergensis euresius termissi |
| *p* 75 | 166 | | *adde* laemni I |
| *p* 77 | 175 | *pro* Alesius I | *lege* Alaesius I |
| *p* 79 | 180 | *pro* cyederensis I | *lege* syederensis I |
| *p* 81 | 190 | *pro* phasi I | *lege* phafi I |
| *pp* 85 87 | [212 *b*] | *sic inuertit* I | **Machedoniae**<br>Strategius efestiensis |

# CONCILIVM NICAENVM

## PRAEFATIONES SYMBOLVM CANONES

### I

### INTERPRETATIO CAECILIANI

CARTHAGINE IN ACTIONE PRIMA CONCILII ANNO 419 HABITI PROLATA (*cf codd* ϝ Υ W), ALEXANDRIAE VT VIDETVR EODEM ANNO RECENSITA (*cf codd* Θ *t*)

**M** **Consensus codicum** ϝ Υ W, quippe qui a Friderico Maassen (*Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* Gratz A.D. 1870, p 903) primum adhibiti sint;
- ϝ **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. ix ineunt. [fol. 67 *b*
- Υ **Codex Vindobonensis** 2141 (sylloges dictae Paschasii Quesnel): saec. ix uel ix ineunt. [fol. 108 *a*
- W **Codex Wirceburgensis** (olim Bibl. Capit.) Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 70 *b*

**Θ** **Codex Veronensis** Bibliothecae Capitularis lx (58): saec. vii [fol. 37 *a*

*t* **Codex Vaticanus** 1319: saec. xii [fol. 241 *a*

*Ediderunt fratres Ballerini* S. Leonis Magni opera III (*Venetiis* A.D. 1757) *col* 581 (*Migne* Patr. Lat. lvi 823) *e cod* Θ, *et Maassen op cit p* 903: *codicem t* (*et inde a canone* xiiii *codicem* Υ) *primus adhibui*

### II

### INTERPRETATIO ATTICI

ANNO 419, ROGANTE SVPRADICTO CONCILIO CARTHAGINENSI, CONSTANTINOPOLI CONFECTA

**M** **Codex Moguntiensis nunc Vaticanus Palatinus** 577: saec. ix (fortasse ix ineunt.) [fol. 61 *a*

**Sp** **Sylloge Hispana, consentientibus codicibus et editione infra scriptis:**
- E **Codex Ambrasianus ad Enipontum nunc Vindobonensis** 411: saec. ix–x [fol. 60 *a*
- φ **Codicis Vindobonensis** 2147 (sylloges dictae Paschasii Quesnel) manus posterior: saec xi [fol. 9 *a*
- Sp-ed *Collectio Canonum Ecclesiae Hispanae* ed F. A. Gonzalez (Matriti, A.D. 1808) col 169: in qua editione adhibiti sunt codices nonnisi Hispani id est
  - *aem* **codex Aemilianensis nunc Escurialensis** I D 1: saec. x exeunt.
  - *alv* **codex Alueldensis nunc Escurialensis** I D 2: saec. x exeunt.
  - *esc* **codex Escurialensis** I E 12: saec. x–xi
  - *ger* **codex Gerundensis**: saec. xi
  - *mat* **codex Matritensis** bibliothecae publicae P 21: saec. x–xi
  - *tol* 1 **codex Toletanus** xv 16: saec. xi
  - *tol* 2 **codex Toletanus** xv 17: saec. xi
  - *urg* **codex Vrgelitanus**: saec. x–xi

**L** Excerpta quaedam de cann iiii vi a Bonifacio episcopo Carthaginensi apud Concilium Carthaginense (A.D. 525) adlegata, teste codice Laureshamensi nunc Vaticano Palatino 574: saec. ix [fol. 119 *b*

*Ediderunt in actis concilii Carthaginensis sexti primus Iacobus Merlin* Concilia *tom* I *pars* II *fol* xiii (*Parisiis* A.D. 1524 *apud Galliot du Pré*) *et postea ceteri usque ad Labbe-Coleti* III 447 *et Mansi* IV 407: *meliorem praebuit textum F. A. Gonzalez op cit col* 169 *e codd Hispp et maxime e cod Alueldensi: codicem* M *primus adhibui*

### III

### INTERPRETATIO QVAE DICITVR PRISCA

EX INTERPRETATIONIBVS ATTICI ET CODICIS INGILRAMI QVINTO VEL SEXTO SAECVLO COAGMENTATA

**J** **Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 101: saec. vii [fol. 11 *b*

**v** **Consensus codicum** *u v w*:
- *u* **codex Romanus Barberinus** xiv 52: saec. ix–x [fol. 9 *b*
- *v* **codex Vaticanus** 1342: saec. ix–x [fol. 18 *a*
- *w* **codex Florentinus Laurentianus** bibl. aedil. eccl. 82: saec. x [fol. 7 *b*

*θ* **Codicis Veronensis** Bibliothecae Capitularis lx (58) manus recentior quae canones suppositios quattuor (uide p 146) descripsit: saec. xii [fol. 42 *a*

*Ediderunt Chr. Justel* Bibliotheca Iuris Canonici Veteris (*Lutetiae Parisiorum* A.D. 1661) *p* 282 *e cod* J, *et Ballerini op cit col* 493 (*Migne* P. L. lvi 758)

### IV

### INTERPRETATIO CODICIS INGILRAMI

ORIGINIS VEL ROMANAE VEL SALTEM ITALICAE; SAECVLO VT VIDETVR QVARTO CONSCRIPTA

**I** **Codex Ingilrami Teatini nunc Vaticanus Reginae** 1997: saec. ix [fol. 39 *b*

Nonnulla e can vi (xi) adducunt (uide p 121)
- **Q** **Sylloge Paschasii Quesnel** (uide p 154):
- **F** **Consensus codicum** F *f* (uide p 154):
- **Pasch** **Paschasinus legatus Romanus apud acta concilii Chalcedonensis** (uide p 148)

*Ediderunt Ballerini op cit col* 567 (*Migne* P. L. lvi 817)

### EIVSDEM EPITOME

**U** **Codex Veronensis** Bibliothecae Capitularis lxi (59): saec. vii–viii [fol. 10 *a*

**Z** **Codex Lucensis** Bibl. Capit. 490: saec. viii–ix [fol. 289 *b*

*h* **Codex ut uidetur Bobiensis nunc Vaticanus** 5751: saec. x [fol. 32 *a*

*Edidit Mansi* Concilia IV (*Florentiae* A.D. 1759) *p* 531 *e cod* Z: *codices* U *h primus adhibui*

## I

### Interpretatio Caeciliani Carthaginensis

**secundum cod Θ**

+SYNODVS NICENA SVB ALEXANDRO EPISCOPO ALEXANDRIE IMPERATORE CONSTANTINO

Multa igitur seditione facta beato Alexandro cum suis de mala mente Arrii, uictoriosissimus Imperator Constantinus scripsit illi et omnibus episcopis occurrere, colligens concilium omnium episcoporum in Nicena ciuitate, et conuenerunt uniuersi statuto die.

**secundum codd *ϝ* Υ W**

DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT:

Nicheni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent.

NOT *ϝ* Υ 1. Nicaeni Υ 2. fidaei *ϝ* 4. **ita** Υ[2]: *om per homoeoteleuton* ? *ϝ* Υ * W

§ *t*

*De praefatione apud Acta-Chalc uide Appendicem* IX

EXPOSITIO FIDEI SYNODI abita aput Niceam ciuitatem metropolim Bithiniae prouinciae consulatu Paulini et Iuliani ūu c̄c̄ consolum, anno ab Alexandro milesimo tricensimo sexto, mense Iunio xiii kalendas Iulias. Ab uniuerso concilio dictum est:

---

Θ *t* **M**(*ϝ* Υ W) 17. EXPOSITIO FIDEI SYNODI **abita** (*praem* incipit Υ) Υ: expositio fidei a sancta synodo abita Θ expositio synodi de fide habita *t*; *om* *ϝ* W    18. apud Υ    **aput** *usque ad* **prouinciae** Υ *t* (*om* ciuitatem *t*): in ciuitatem metropolim Bytiniae prouintiae Nicheam *ϝ* W aput Nicena ciuitate (*cf l* 13 *supra*) Θ    Nicaeam Υ    19. Bithyniae Υ    prouincie Θ    21. **consolum**: cons̄ *ϝ* conss Υ; *om t*    22. millesimo trecesimo sexto *ϝ* millensimo xxxvi Υ millesimo trecentesimo vi *t*    23. **Iunio**: Iulio Θ    xiiii Θ iii *t*    kal iul Θ kl iul Υ    24. **Ab uniuerso concilio dictum est** Υ: a magno synodo dictum est *ϝ* W; *om* Θ *t*

## II

### Interpretatio Attici Constantinopolitani

INCIPIT EXEMPLARIA CONCILII NICAENI DIRECTA SVB DIE VI KAL: DECEM: POST CONSVLATVM GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM HONORII XII ET THEODOSII VIII AGVSTORVM BONIFATIO VRBIS ROMAE EPISCOPO

---

*Titulum et symbolum* (*non autem canones*) *habet Dion* II, *de cuius codicibus a j* a γ λ *uide p* 1

*Praefationem om* φ

1. INCIPIT: *om* **Sp**    *tr* NICAENI CONCILII M E *a j l* **Sp**    2. DIRECTO *j* DIRECTAS γ    VI a γ λ M *a j l* γ λ *mat-ed*: sexto a VII E *aem- toll-ger-ed* VIII Sp-ed *cum alv esc urg ut uid*    3. C̄ M CONS̄ *j* CONSVLATV *l* γ λ E CONSOLATAM *a**    5. HON̄ M HONORIO E duodecimo a    THEOD̄ M THEODOSIO E VIII *j* γ Sp-ed: VIIII M *a l* a λ E *sed anno* 418 *post Christum consules fuerunt Honorius* XII *Theodosius* VIII *quorum* '*post consulatum*' *erat an.* 419: *de quo genere computandi uide Addenda p* 149    6. BONIFACIO **Sp**    7. EPISCOPVM γ

## III
**Interpretatio quae dicitur Prisca**

## IV
**Interpretatio codicis Ingilrami episcopi Teatini**

INCIPIT PRAEFATIO NICAENI CONCILII

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condidit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata gerens clericus ordo regi;
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluet.

explicit praefatio.

INCIPIT FIDES NICAENI CONCILII

*de* B *uide pp* 107 109 *col b not*

Cum conuenisset sanctum et magnum concilium aput Niciam metropolim Bytiniae statuta sunt quae infra scribta sunt; et placuit ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum. facta est autem synodus consulatu Constantini Aug: et Licinii xiii kal: Iul:, qui est aput graecos xviii dies mensis eorum secundus, anno ab Alexandri dcxxxvi.

[Ab uniuersis episcopis dictum est:
✠ confessio fidei ✠]

---

*Indices capitulorum in codd* I J **v** *concilio praefixos inuenies infra pp* 144 145
(*u v w*) PRAEPHATIO I  NICAENI J: EIVSDEM I **v**, *in* I *enim praecedunt capitula, in* **v** Incipit fides quam exposuerunt *etc uide p* 111 *in notulis*  CONCILII: *om* **v**
1. sacrorum *u*  uerandi I uenerandum *w*  3. **ut**: et *u v**  possint *w*  4. clerus *u v*  **regi**: rei *w*  5. pontificis **v**  6. planis I plenius *u v*  hec I  **exposuere**: exuere *u v*  7. huic *w**  **se pandit**: separandi I  8. *tr* dogmata dampnat *w*  10. sal I  conditur *w*  fluent I$^2$  11. **explicit praefatio** (praephatio I) I J: *om* **v**

FIDES NICAENI: CANONES VEL STATVTA I J **v** (*u v w*)  SVPRADICTI **v**  CONCILII: + AMHN I
*Similia apud Isid p* 173 *inf: nostris plerumque adsentiuntur e codd Isidorianis* **QF**
1. **Cum**: *praem* i (*sc canon primus*) I  2. **metropolim**: *om* **v**  3. **quae . . . sunt**: *om w* (*add* et Romae directa sunt quae in Nicea gesta sunt $w^2$ = **S** *p* 173)  4. scripta I  6. urbe *w**  7. **consulatu**: cons̄ **v*** (*u w*: *om per homoeoarcton v*)  8. xiiii *w*  Iuliarum **v**  9. grecos I die *w*  10. **secundus**: ii **v**  **ab Alexandri** I (*e Gr*): ab Alexandro J Alexandri **v**  11. dcxxxii *u v* dcxxii *w*  12. **Ab** *usque ad* **fidei** J: EXPLICIT (*tantum*) **v**; *om* I

## I (**Caeciliani**)

*cui conferendi sunt* VI (**Rufini**) *uide p* 175; *Acta cognitionis* ii (iii) *concilii Chalcedonensis, uide Appendicem* IX; *et* (*quoad symbolum tantum, non autem anathemata; uide col III p* 109) **F** (**Isidori**)

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem: et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, homousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia

inuisiuilium uisiuiliumque Θ*$t$

*tr* natum de patre Θ $t$ — *Gr*

ex *ter*: de *ter* Θ $t$

creatum: factum Θ $t$

*Quae in margine* (*hinc usque ad p* 140) *ad symbolum et canones Nicaenos adnotantur, ea e graeco plerumque fonte correxerunt* Θ *t. eo enim tempore apud Alexandriam codicum istorum recensio uidetur esse confecta quo Attici apud Constantinopolim, scilicet ad satisfactionem legatorum Carthaginensium de uera Nicaenorum canonum forma quaerentium. uide quae fusius disputaui in ephemeride* The Guardian, Dec. 11, 1895, *codicis t adhuc ignarus*

*Symbolum apud Dionysii syllogen in actis concilii Carthaginensis anni* 419 *sub nomine Caeciliani adlegatum cum aliis symboli Nicaeni formulis infra in Appendice* IX *inuenies: genuinum tamen Caecilianum hic habes*

*De codicibus Rufini et* **F**-*Isid uide pp* 153 154: *de codd Acta-Chalc uide p* 148

Θ $t$ **M** (*F* ϒ W) **F Ruf Acta-Chalc** *Praem tit* EXEMPLVM FIDEI NICAENAE **Ruf** INCIPIT EXPOSITIO FIDEI APVD NICEAM CCCXVIII (CCCXVII *f*) **F-Isid**

2. inuisiuilium uisiuiliumque Θ* $t$ (uisibilium inuisibiliumque Θ²) 3. **factorem**: creatorem **Acta-Chalc** 4. **nostrum**: *om* **Acta-Chalc** 5. *tr* natum de patre Θ $t$ W 6. **natum**: qui natus est (*sed habet* unigenitum) **F-Isid** 7. **ex**: de W 8. de lumine ϒ C-Ruf *tr* uerum deum Θ 9. **creatum M**: factum Θ $t$ **Ruf Acta-Chalc F-Isid** **homousion . . eiusdem**: unius (*cet om*) $t$ 10. patris Ruf-Z* **F-Isid** 11.

2. omnp̄ Θ uisiuilium Θ 3. inuisiuilium Θ 9. omousion **M** 11. substantie Θ

## II (**Attici**)

*secundum Dion* I *Dion* II *et Hisp, quibus adstipulatur codex Corbeiensis* (C) *fol* 229 *b*

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] uisibilium necnon et inuisibilium creatorem: et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, eiusdem cum Patre substantiae, per

*Symbolum om* φ

*Symbolum apud codicem Vat. Pal.* 574 (L: *fol* 114 *b*) *in actis concilii Carthaginensis anni* 525 *sub nomine Attici adlegatum cum aliis symboli Nicaeni formulis infra inuenies in Appendice* IX: *prima tantum uocabula genuinum sapiunt Atticum*

*Praem tit* INCIPIT FIDES QVAE ACTA EST APVD NICEAM AB EPISCOPIS CCCXVIII C MCE*ajl* αγλ

2. **omnium Sp** (L): *om* M C *Dion* II 3. **creatorem** C (L) *Dion* II **Sp**: conditorem M *fortasse recte* 4. deum *a* **nostrum**: *om* γ 7. deum de deo lumen de lumine *a* 8. **lumen . . . ex Deo**: *om per homoeotel* M **uerum**: uero *j* 9. **creatum** *usque ad* **terrena**: factum homousion patri hoc est eiusdem cum patre substantiae per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra *aem-ed* (= *col I* Θ)

2. omnptem C 4. **nostrum**: nsm C M C

III (**Prisca** *codd* **v**)

*cui conferendi sunt* **M** *et* (*quoad anathemata*) **F** (**Isidori**), *uide p* 175

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem: et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est ex Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia

---

**v** (*u v w*) **M** (*f* W) **-Isid**

*De codd* **M** *uide p* 154

*Praem tit* INCIPIT STATVTA **v** INCIPIT FIDES CATHOLICA QVAE APVT NICHEAM BYTHINIAE CONSCRIBTA A CCCXVIII PATRIBVS CONSTANTINO AVGVSTO ET LICINIO CAESARE CONSVLIBVS **M-Isid**

3. **factorem**: + caeli et terrae *f*-Isid  6. **ex v**: de **M-Isid**  9. **ex v**: de **M-Isid** (=*col IIII*)  10. **homousion v**: + patri **M-Isid**  11. **patre** *w* **M-Isid**: patri *u* patris *v*

III (**Prisca** *cod* J), IV (**codicis Ingilrami**)

*quibus adstipulantur* B (**Dionysii**) *et* **Q** (**Isidori**)

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem: et in unum Dominum nostrum Iesum Christum, natum ex Patre unigenitum hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae,

---

I J B **Q** (Γ Δ Σ Υ Φ Ω)

*De cod* B *uide p* 1: *de codd* **Q** *uide p* 154

*Praem tit* + INCIPIT EXPOSITIO FIDEI NICHENAE VEL SYNHODICAE DISCIPLINAE (DISCIPVLI Γ *Δ) ET NOMINA EPISCOPORVM CCCXVIII (*om* ET . . . CCCXVIII Γ Δ) **Q**

*Praem tit* INCIPIT FIDES NICENI CONCILII QVAE FACTA EST APVD NICEAM METROPOLIM BYTHYNIAE PAVLINO ET IVLIANO VV CC CONSVLIBVS KAL IVLIAS QVI EST APVD GRECOS XVIIII DIE MEÑ EORVM SECVND*I* ANNO ALEXANDRI DCXXX*II*: AB VNIVERSIS EPISCOPIS DICTVM EST B (*cf cod* V Sp *apud Appendicem* IX *et cod* J *p* 105)

1. **Credimus**: *praem* ii (*quasi symbolum canon secundus sit*) I  2. **omnipotentem**: omnp̄ J  3. inuisiuilium J  4. **nostrum**: ñ J  5. **Christum**: + Filium Dei B **Q** (=*col III*)  **natum . . . unigenitum**: qui natus est . . . unigenitus **Q** (=*col III*)  6. **ex**: de **Q** (=*col III*)  7. **Deum ex Deo lumen ex lumine**: *om* (*per homoeoarcton*?) J  **ex** 1°: de Σ  8. **de**: ex **Q** (=*col III*)  9. homusion Γ omousion B Δ Σ  10. **cum Patre substantiae** I B Γ $\Delta^2$ Σ $\Phi^2$ Ω: cum patris substantia J Δ* *ut uid* cum patris substantiae Φ* cum patri substantiae Υ* cum patre

I (**Caeciliani**) *cum* **Rufino Act-Chalc** [*et* **F-Isid**]

facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem uel mutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

caelo sunt Θ *t*
in terra Θ *t* = *Gr*
nos homines Θ *t* = *Gr*
propter 2°: *om* Θ *t*
et homo factus est et Θ *t*
inde: unde Θ *t*
**et Antequam . . non erat**: *om* Θ *t*
**Quia ex** *usque ad* **esse**: quoniam De non exsistentibus factus est, uel Alterius substantie dicentes Θ *t* *cf Gr*

---

Θ *t* **M**(ϝ ϒW)**F Ruf Acta-Chalc**

substantia ϒ  13. **propter nos et** ϝ ϒ² **Ruf Acta-Chalc F-Isid**: *om per homoeoarcton* ϒ*; propter nos homines et Θ *t* W  16. **passus**: *om* Acta-Chalc (antiq)  17. **et**: *om* W **F-Isid** (Acta-Chalc-Rust ?)  **in**: ad **F-Isid**  in celis Θ Acta-Chalc (Rust)  **caelos**: +sedet ad dexteram patris W  18. **est M** *t* (uenturust Θ) Acta-Chalc (antiq) **F-Isid**: *om* **Ruf** Acta-Chalc (Rust)  19. **sanctum Spiritum** ϝ **Ruf** (−Ruf-ed) **Acta-Chalc**: spiritum sanctum Θ *t* ϒ W Ruf-ed spiritu sancto **F-Isid**

¶ **F-Isid** (*uide col IIII*)

20. dicent Θ  21. **et Antequam nasceretur non erat**: *om per homoeoteleuton?* Θ *t*  23. **extantibus**: substantibus **Ruf** (−Ruf-Z) subsistentibus C²-Ruf  24. **subsistentia uel substantia** ϒ W **Ruf** (−Ruf-Z) **Acta-Chalc**: substantia uel substantia ϝ (Acta-Chalc- cod Vat. Reg. 1045) subsistentia (*tantum*) Ruf-Z*? substantia (*tantum*) Ruf-Z² substantia uel essentia C²-Ruf  25. **uel M Ruf**: aut Θ *t* **Acta-Chalc**  26. **Dei**: +hos ϝ Acta-Chalc (antiq)  27. **et apostolica**: *om* **Acta-Chalc**

---

12. **quae** 1°: qua ϝ  que *bis* Θ  celo Θ  17. celos Θ  uenturust Θ  25. conuertiuilem Θ  26. mutauilem Θ  28. eclesia ϝ

II (**Attici**) *cum cod* C

quem omnia facta sunt caelestia et terrena; qui propter nos homines et propter salutem nostram discendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelum, uenturus inde iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos uero qui dicunt: Erat tempus quando non erat, et quia Ex nihilo factus, uel Ex alia substantia uel essentia esse aut mutabilem aut conuertibilem Filium Dei dicunt, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

12. terrestria *urg- ger-ed*  **propter nos** M E C *ajl* **homines et**: *om per homoeoarcton aem-ed* α γ λ  13. *tr* nostram salutem α γ λ (*Dion*-**H**) **Sp** **discendit**: *om* E  14. **factus**: + est E* α  20. **quia**: qui α γ  21. **ex**: *om* γ  22. **esse**: esset ad α* esset α²  23. conuertibile γ  24. catholicae et apostolicae ecclesiae α

*Post l* 25 *addit* EXPLICIT FIDES ACTA NICENO CONCILIO AMEN C

*Desunt apud Dion II canones Attici interpretis, his tantum additis* (*cf* **Sp** *p* 112 *col b not*) Huic symbolo (hic simboli γ) fidei etiam exemplaria statutorum (*om* statutorum *j*) eiusdem concilii Niceni a memoratis pontificibus adnexa sunt sicut superius per omnia continentur (continetur γ*) quae nos hic ea iterum conscribi necessarium non esse credidimus (credimus α λ)

---

11. caelestiae et M  15. pasus M  17. **et**: M C aet C*  21. alii M  25. aecclesia M

III (**Prisca** *codd* **v**)
*cum* **M-** [*et* **F-**] **Isid**

facta sunt quae in caelo et quae in terris ; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et carnem adsumpsit et homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos

in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt : Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est, uel autem Ex alia substantia [uel subsistentia] dicunt esse uel conuertibilem aut mutabilem Fi*lium* Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

EXPLICIT

III (**Prisca** *cod* J), IV (**codicis Ingilrami**) *cum* B-Dion *et* **Q-Isid**

per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra ; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos :

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt : Erat tempus quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est aut Ex alia substantia uel essentia dicunt esse τρεπτόν hoc est conuertibilem aut mutabilem Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

v (*u v w*)
M (*f* W) -Isid

12. quae *bis* **v** : *om bis* **M-Isid** 13. **terris v** : terra **M-Isid** ( = *col IIII* ) **homines v** : *om* **M-Isid** 14. **propter v** : *om* **M-Isid** 17. **die v** : + et **M-Isid** caelum *w* (*cf col IIII*) 19. **in Spiritu sancto** (*cf col I* **F-Isid**) **v** : et in spiritum sanctum **M-Isid**

§ **F- Isid** *Ad anathemata contuli etiam codd* **F** (Isidori) *uide col I p* 106

23. consistentibus *w* (extantibus factus est uel ex alia substantia dicentes esse mutabilem filium Dei, hos *etc* $w^2$) 24. **uel autem v** : aut **M-F-Isid** **substantia uel subsistentia F-Isid** : substantia (*tantum*) **v M-Isid** 26. **aut mutabilem v F-Isid** : *om* (*fortasse per homoeoteleuton*) **M-Isid** **Filium Dei** *scripsi cum* **M-F-Isid** : fidei **v**

EXPLICIT **v F-Isid** : AMEN **M-Isid**

I J B Q (Γ Δ Σ Υ Φ Ω)

substantia $Υ^2$ 12. **in terra** : + sunt **Q** 14. **et** : *om* B 16. **in** : ad **Q** caelum J 17. **unde** : inde Γ $Δ^2$ (I* ?)

20. **Erat** : + au (*sc* autem ?) I* **tempus** : aliquando **Q** (=*col III*) *sed* tempus *in ras* $Φ^2$ 22. **quia** : qua Υ* Φ* **ex** : *om* B *tr* nullis ex I* 23. nullus J* existentibus Ω **aut** : + qui Ω 24. essententia I 25. **esse** τρεπτόν B : esse τεπτον J esse^s^ peiiton delectatio (*sc* esse τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτόν ? *nisi* delectatio *glossa sit ad* τερπνόν *pro* τρεπτόν) I esse trebton Δ esse trepton Σ esse speniton (Γ *sub ras* ?) Υ Φ Ω hoc est : *om* I 26. **aut mutabilem** : *om per homoeotel* B commutabilem Ω **hos** : *om* $Φ^2$ 28. eclesia J

*Post symbolum habet praefationem breuem* (*cf p* 105) B Cum conuenisset sanctum magnum concilium cccxviii episcoporum apud Nicaeam Bythyniae statuta sunt ea quae infra scripta sunt et placuit ut haec omnia mitterentur ad beatissimum papam urbis Romae Siluestrum consulatu Constantini Aug et Licinii xiii kal iul qui est apud grecos xviiii dies mensis eorum secundi anno Alexandri dcxxxii

[I (**Caeciliani**)]

*Additamentum hoc in codd* Θ *t* (**Caeciliani**) *et* **Q** (**Isidori**, *uide p* 107 *col IV*) *exstat*

Hec est fides quam exposuerunt patres primum quidem aduersus Arrium blasphemantem et dicentem creaturam Filium Dei et aduersum omnem heresem extollentem se et insurgentem contra catholicam et apostolicam ecclesiam, quas cum auctoribus suis damnauerunt apud Niceam ciuitatem supradictam cccxviii episcopi in unum congregati, quorum nomina cum prouinciis et ciuitatibus subter adnexa sunt: sed studiosi serui Dei magis curauerunt orientalium nomina episcoporum conscribere, propterea quod occidentales non similiter questionem de heresibus habuissent.

Θ *t* **Q** (Γ Δ Σ Υ Φ Ω) **Hec est fides** *usque ad* **habuissent** Θ *t* **Q**: *om totum comma* **M**, *unde ipsi Caeciliano sine dubio abiudicandum est* 2. **patres**: *om* Θ priquidem Γ* prius quidem Γ² 4. **creaturam**: + esse Ω 5. **heresem**: *excidisse uidetur ob homoeoteleuton* (*teste col III*) *ipsorum index hereticorum* 6. **catholicam**: + fidem et Ω 7. **quas** Θ *t*: quam (+ heresem Ω) **Q** 9. **Niceam** *t* **Q** (*cf col III*): Nicena Θ *cf p* 104 *l* 18 *n* **supradictam** (-tum Γ*) *t* **Q**: supradicti Θ *sed nulla in superioribus apud cod* Θ *episcoporum mentio* (*in exemplari fortasse* supradict̄) 11. **prouinciis**: + suis Ω 12. **subter adnexa sunt** *t* **Q** (*cf col III*): in exemplaribus continentur Θ (*quippe qui ipsa nomina omittat*) 16. occidenta*les* Δ *in ras* 17. heredibus Γ* **habuissent**: + hinc est quod numerus nominum cccxviii minime constat Ω

*Sequuntur nomina episcoporum tum apud* **Q** (*pp* 37–91 *supra*) *tum apud t* (*pp* 99–101); *apud* Θ *haec tantum* (*cf pp* 37 99) Osius Cordubensis episcopus dixit: Sic credo quemadmodum superius dictum est. Similiter et Auitus et Vincentius prb̄ urbis Rome dixerunt et subscripserunt

Θ Υ 2. aduersarrium Θ 5. heresim Υ 10. epic̄: Θ 15. conscriuere Θ 17. eresibus Θ

[**Excerptum e Gelasio Cyziceno** *Historia Nicaeni Concilii* ii 26]

Αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις ἣν ἐξέθεντο οἱ ἐν Νικαίᾳ ἅγιοι ἡμῶν πατέρες οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι· πρῶτον μὲν κατὰ Ἀρείου βλασφημοῦντος καὶ λέγοντος κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ Σαβελλίου τε καὶ Φωτεινοῦ καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ Μανιχαίου καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ κατὰ πάσης δὲ αἱρέσεως ἥτις ἐπανέστη τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ· οὓς κατέκρινεν ἡ ἐν τῇ Νικαέων πόλει συνηγμένη τῶν ἁγίων ὀρθοδόξων σύνοδος, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐστιν ὑποτεταγμένα.

*Excerptum Gelasianum, e Labbe-Coleti* II 233 *Mansi* II 880 *desumptum, hic imprimendum curaui, quo utrique interpretationi latinae conferatur graeca epilogi huius symbolo subiecti origo: quem epilogum apud graecos aliunde quam e Gelasio frustra quaesiui, apud coptas tamen et armenios inueni* (*Pitra*, Spicilegium Solesmense I 514: *Gelzer Hilgenfeld et Cuntz*, Patrum Nicaenorum nomina, *p* 184)

### [III (Prisca)]

*Additamentum hoc in codd* **v** (**Priscae**) *et* V **Sp** (**Isidori**, *uide Appendicem* IX) *exstat*

Haec est fides quam exposuerunt patres primum quidem aduersus Arrium blasphemum dicentem creaturam esse Filium Dei, et aduersus omnem heresem Sabelli Fotini Pauli Sammosateni Manichaei Valentini Marcionis, et aduersus omnem omnino heresem si qua insurrexerit contra catholicam et apostolicam ecclesiam, quas omnes condemnarunt Nicaeam congregati episcopi cccxviii quorum nomina et prouinciae infra scripta sunt. sed plerique studiosi Dei serui magis curam gesserunt orientalium episcoporum nomina describere, propter hoc quod occidens non similiter inquisitionem de heresibus habuerit.

EXPLICIT

V E *u v w* **Haec est fides** *usque ad* **habuerit v** V **Sp** : *om totum comma* J (*cum Att et Ing*) *unde Priscae sine dubio abiudicandum est*

1. **Haec est** : Incipit **v** *quippe qui comma hoc symbolo praemittat non subiungat: nempe totus ordo rerum in codicibus istis u v w mirum et insolitum se praebet :* (i) Incipit fides quam exposuerunt *etc*, (ii) Incipit praefatio eiusdem : Concilium sacrum *etc* (*p* 105), (iii) Incipit statuta : Credimus in unum Deum *etc* (*p* 107), (iiii) Incp canones uel statuta supradicti concilii : Cum conuenisset *etc* (*p* 105), (v) Incipiunt capitula Nicheni concilii : *sequuntur capitula* (*p* 144), *canones* (*p* 113), *nomina episcoporum* (*p* 35) 2. **patres** : + cccxviii aput Niciam congregati **v** 3. **creaturam esse** V **Sp** : *tr* esse creaturam **v** 5. omnes hereses E 12. prouincia *v** 13. **infra** : *om* Sp-ed (*non enim apud* **Sp** *scripta sunt nomina*) **scripta** *u v* :* scriptae $v^2$ *w* scribti V conscriptae **Sp** 14. *tr* serui Dei **Sp** 17. **hoc quod** : *om w*

EXPLICIT : *om* **Sp** (*habent* et subscriptiones *sine ipsis nominibus aem- alv- esc- mat- toll-ed*)

---

4. aduersum *v w* 5. sabellii E *v w* fortini *w** 6. samosetani E samusteni *u* amusteni *v w* manichei E **v** 7. martionis E macironis Sp-ed aduersum *u* 11. nicheam *u v* nicea *w* 12. cccxviiii *w* 13. scribt. V

## I (Caeciliani)

INCIPIVNT CONSTITVTA

Incp: canon primus synodi Nicene, ubi qui se ipsos castrauerunt ad ordinationem uenire non licere Θ ; *om t*

I De eunuchis.

Si quis egritudine faciente a medicis ita forte curetur ut nato in locis uulnere opus sit testiculos amputari aut si cuiquam uiolenter a barbaris fiat, maneat in clero. sin uero sanus aliquis se ipsum absciderit, hunc in clero manere non oportere ac de cetero nullum talium admitti debere. sicut enim hoc manifestum est abscidentes sese abiciendos esse; ita si quis a barbaris aut a dominis forte castrentur, inueniantur autem alio modo digni, admittantur ad clerum.

*de* quis . . castrentur *uide Addenda p* 150

Θ ϝ Υ W *t* INCIPIVNT CONSTITVTA ϝ Υ : *om* Θ W *t*
I: III (*quasi praefatio canon primus symbolum canon secundus sit*) W ; *om* (*et sic semper*) *t* **De eunuchis** ϝ Υ : + qui se ipsos absciduntΥ ; *om* W *t*; *de* Θ *uide marg* 1. egritudinem Θ 2. **ut** : et Θ 4. **si cuiquam** : sicut quam ϝ 6. **aliquis** : *om* Υ* exciderit Θ 8. **ac . . . debere** : *om per homoeoteleuton* Θ 10. **est** : *om* Θ **sese** : se Θ 11. **abiciendos** : abscidendos ϝ manifestos Θ **si quis** : si qui Υ² *t*, *sed uide Addenda p* 150 aut a barbaris Υ *t* 12. **a dominis** : ab homines W **forte** : *om* Θ castrantur Θ 14. in clero ϝ W

Θ ϝ Υ *In re orthographica codicis* Θ *Veronensis lectiones plerumque accepi*
I 1. aegritudine ϝ Υ 3. tesculos ϝ* 4. ˢi Θ 5. manea Θ 6. aliqui se Θ 9. amitti W 10. manifestu Θ abscidente se Θ 14. admitantur Θ

## II (Attici)

INCIPIVNT CONSTITVTA PATRVM in magna et sancta synodo apud Niceam ciuitatem Bythiniae quae de greco translata sunt a Philone et Euaresto Constantinopolitano

I De his qui se absciderunt aut castrauerunt.

Si quis per languorem a medicis sectus est aut a barbaris abscisus, iste remaneat in clero. si quis autem sanus se abscidit, istum in clero positum abstinere oportet et de cetero nullum talium debere promoueri. sicut autem hoc manifestum quia de his qui hanc rem excogitant et audent se abscidere dictum est; sic eos qui a barbaris aut a dominis castrati sunt, inuenientur autem alias digni, tales ad clerum adplicat canon.

Incipiunt *usque ad* **de greco** : Cui symbolo M E φ (-um E*) fidei etiam exemplaria statutorum adnexa sunt quae in magna et sancta sinodo apud Niceam ciuitatem metropolim prouintiae Bitiniae constituta sunt et de greco Sp 4. Filone E φ 5. **et Euaresto** : euares|ad M et Efaristo E et Euaristo φ
I abscidunt φ castrauerint E φ 1. **per languorem** : languore E per languore ? φ* 2. **est** : *om* M 5. **et** : *om per homoeoteleuton* E 6. **promoueri** : prohibere E 7. **manifestum** : + est E φ 8. **quia** : quod Sp-ed 9. **et audent** : audent E audentque φ Sp-ed 10. **sic** : si E φ 11. **inuenientur autem** M : inueniuntur autem E si inueniuntur φ et inueniuntur Sp-ed 12. **alias** : *om* Sp

*In re orthographica textum secundum* M *Rhenanae originis codicem constitui*

## III (**Prisca**)

I De his qui se ipsos abscidunt uel eunucizant, in totum ad clerum admitti non debere.

Si quis per languorem a medicis sectus est aut a barbaris abscisus, iste remaneat in clero. si quis autem sanus se abscidit, etsi in clero positum abici oportet et ceteri nullum ex his debere promoueri. sicut autem hoc manifestum est de his qui se audent abscidere, ita eos qui a barbaris aut a dominis castrati sunt, inuenientur etiam ali*a*s tales digni, ad clerum adplicat canon.

---

*Orthographiam codicis* J *recepi*

*Notandum est correctorem codicis w nonnulla de Attico mutuatum esse: ea tamen praetermisi*

I De eunuchis qui se ipsos absciderunt. Si quis se ipsum absciderit uel eunuchizauerit omnino ad clerum admitti non debet (debent *v**) quod si per languorem *etc v*   eucizant *u*   a clerum *w**   **debere** J: debent **v**   2. secutus *u*   3. maneat *v*   in clerum *w*   4. abscidet *v** absciderit *w*   5. **positum**: positus fuerit *v*   **ceteri** *codd: aduerbii formam habes alibi quod sciam inauditam*   6. commoueri *w*   9. **a dominis**: a domino suo *v* ad homines *w*   10. inueniuntur *v* inuenietur *w*   11. **alias tales** *Justel cf Att*: alios tales J *u v** (tales alios *w* aliqui tales *v*°)   applicant *u v*   12. canō *u*   canones *v*; *om w*

## IV (**codicis Ingilrami**)

III De his qui se ipsos abscidunt uel eunicizant, in totum ad clerum admitti non debere. (*de titulis uide Addenda p* 150 *et cf* Q *p* 165)

Si quis autem incurrerit in ualetudine et necessitate cogente a medicis fuerit sectus, aut *a* dominis suis aut a barbaris eunucizatus, hic manet in clero. si quis autem sanus ipse se absciderit et inuentus fuerit in clero, oportet eum a loco abici et de cetero nullum huiusmodi oportere suscipi. sicut autem de his manifestum est ut si quis ausus fuerit abscidere se abiciatur, sic itaque si quis aut a barbaris aut a dominis suis castrati sunt, prouata uita eorum suscipiendos esse in clerum censemus.

III 3. **a** *scripsi: om cod*   4. eunuchizatus $I^2$
13. **prouata** *cod: sc* probata

---

*Canonum Nicaenorum exstant apud epitomen Hispanam* (*Maassen p* 646) *compendia duo, quorum alterum conicio ab interpretatione pendere codicis Ingilrami et ideo ad calcem paginae exprimendum censui: de altero uide Rufinum infra pp* 153 179   *Epitome*

II De libro Conplutensi: Ex concilio Nicheno uel aliis conciliis.

I Qui se absciderit, nullatinus accipiatur in clero; qui ab aliis, recipiatur.

---

*In re orthographica contuli cod* U *tantum*   U Z *h*

**De**: ex *h*   lib̄ Z   Conpluiense Z   Cōpluensi *h** Cōpluiensi $h^2$   Nicheneo U
**I**: *tr numerum ante* Ex concilio Nicheneo U   Quis se U   abscidering nullatenus recipiantur in clerum *h*   **qui**: + uero *h*   recipiantur *h*

## I (**Caeciliani**)

**De neophitis**: + utrum admitantur ad clerum Θ *t*

II De neophitis.

Quoniam multa sepe siue necessitate siue cogentibus quibusdam facta sunt extra ecclesiasticum canonem, ut homines uenientes de gentili uita simul accesserint ad fidem, et in breui tempore postquam baptismum fuerint consecuti ad sacerdotium uel presuiterii uel episcopatus promoueantur; placuit nihil fieri tale de cetero, quia et longiore tempore ut diucius caticizentur est opus antequam baptizentur, et posteaquam fuerint baptizati diu sunt conprobandi: manifestum est enim apostolicum dictum NON NEOPHITVM NE INFLATVS IN IVDICIVM CADAT ET LAQVEVM DIABOLI. quod si procedente tempore peccatum aliquod quod animae noceat inueniatur circa personas huiusmodi et a duobus uel tribus testibus arguantur, recedant de clero. qui autem extra haec fecerit, uelut audacter contrarius magne synodo, ipse clericatus periculum sustinebit.

1 Tim iii 6 *uide Addenda p* 150

Θ *F* Υ W *t* II: IIII W; *om t* 8. **uel M** *t*: *om* Θ praesbiterium *F* W 9. promoueatur *F** 10. *tr* tale fieri W **et** *t* Υ² *cf Att* (*Gr* καὶ γὰρ καί): ae Θ* e Θ² in *F* W; *om* Υ* 12. *tr* opus est W 13. postquam *F* W 15. *tr* enim est Θ 16. inelatus? Θ* 18. procedentem Θ* praecendente *F** procedenti *t* 19. animo Θ 20. nocere *F* 22. **de**: a *t* 24. synodi **M**

Θ *F* Υ II neofitis *F* 1. sepae *F* saepe Υ 5. ^si^mul Θ adcesserint *F* 7. a^d^ Θ 8. praesbit. *F* praesbyt. Υ 11. longiori Υ W diutius *F* Υ catacizentur *F* cathezizentur Υ* cathecizentur Υ² 13. fueri^nt^ Θ 14. conprouandi Θ 16. neofytum *F* 18. diauoli Θ diabuli *F* 24. magnae *F* Υ 25. pericolum *F* sustineuit Θ

## II (**Attici**)

II De his qui ex ethnicis post baptisma statim ad clerum adplicantur.

Quia multa aut ex necessitate aut aliter festinantibus hominibus facta sunt contra canonem aecclesiasticum, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et in paruo tempore cathecizati statim ad spiritale lauacrum ducantur, et simul cum baptizati fuerint promoueantur ad episcopatum aut praesbiterium; bene haberi placuit de cetero nihil tale fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur et post baptisma adprobatio amplior: manifesta etenim est apostolica scribtura quae dicit NON NEOFFITVM NE FORTE STVPORE DVCTVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABVLI. si autem procedente tempore aliquod animae peccatum inueniatur circa huiusmodi personam et conuincatur a duobus aut tribus testibus, iste cesset a clero. si quis autem praeter haec facit, quasi aduersus magnum concilium superbiens, ipse periclitabitur de clero.

M E *ϕ* II **ethnicis**: ethicis M* eunuchis E **statim**: tum E; *om* *ϕ* 1. **ex**: *om* E *ϕ* 2. festinantes E 5. **nuper**: per E 9. **aut**: + ad **Sp** 10. habere *ϕ* Sp-ed 13. adprobatione ampliore *ϕ* 16. **stupore ductus**: in superbiam elatus (= *Vulg*) **Sp** 19. animi E *ϕ* 22. **duobus**: uobis E **aut** E *ϕ*: a M uel Sp-ed **iste cesset**: decesset E *ϕ* 23. qui *ϕ** 24. **quasi**: qui E aduersum E *ϕ* magno concilio E 25. superueniens **Sp**

M II **post**: pot M 16. neofitum M²

## III (Prisca)

II. De neophitis qui post baptisma ad clerum adplicantur.

Plurima siue necessitate aut aliter festinantibus hominibus facta sunt extra canonem eclesiasticum, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et pauco tempore cathecizati statim spiritale lauacrum accipiant, et cum baptizati fuerint promoueantur ad episcopatum aut praesbyterium; bene haberi placuit de cetero nihil tale fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur et post baptisma adprobatio amplius: manifesta etenim est apostolica scribtura quae dicit NON NEOPHITVM NE FORTE STVPORE DVCTVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABOLI. si autem procedente tempore animae aliquid peccatum inueniatur circa aliquam personam et conuincatur a duobus uel tribus testibus, cesset iste a clero. si quis autem praeter haec facit, quasi aduersus sanctum et magnum concilium superuiens, ipse se periclitans priuabitur a clero.

J *uvw* II 1. **Plurima:** *praem* Si quis neophytus post baptisma ad clerum adplicantur (-catur *v*²) *v* 6. cathathizatis *u* spiritalem *w* (*v** ?) 9. **aut**: +ad **v** habere *u* 10. tali *w* 11. **ei**: et *v* 16. doctus *v** in iudicio *v* 17. **et**: in *v*² et ad *w* 18. procidente *u v** procidentem *v*² precidentem *w** 24. **superuiens** (*sc* superbiens) J: superueniens **v** 25. **se**: *om w* **clero**: celo *u*

## IV (codicis Ingilrami)

IIII De neophitis neque eps neque pbr ordinari.

Plurima, siue necessitate cogente siue alias coacti, ab hominibus commissa sunt contra disciplinam et regulam ecclesiasticam, ut quosdam homines a conuersatione gentili repente accedentes ad credulitatem modico tempore cathacizatos statim ad spiritalem lauacrum cogant accedere, et mox baptizatos multos ad episcopatum uel presbyterium uenire cog*an*t; bene habere placuit de cetero nihil tale committi uel fieri. tempus enim debet probare cathecuminum, et post baptismum experimentis multis probari: manifesta est enim apostoli scribtura dicentis [NON NEOPHITVM NE FORTE INFLATVS IN IVDICIVM INCIDAT DIABOLI]. si quidem praecedente tempore *mor*tale aliquid delictum admiserit haec eadem persona et accusetur a duobus uel tribus, huiusmodi priuabitur a loco.

I Tim iii 6 *uide Addenda p* 150

V De uindicta eorum qui contra canones fecerint.

Si quis autem contraria his egerit resistens huic magno et sancto concilio, ipse se in periculo mittens priuabitur a clero.

IIII 2. **coacti** *cod: sc* 'homines commiserunt' I 11. **cogant**: cogat *cod* 17. **non neophitum ... diaboli** *in margine tantum scribuntur quamuis manu simili* 19. **si quidem** *scripsi*: quidem si *cod* 20. **mortale** *conieci cf Isid*: tale *cod*; *Gr* ψυχικόν

*Epitome*

II Gentiles caticizatus baptidietur et baptidiatus in sacerdotio non promoueatur.

+Si quis probatus fuerit in animal conuersatus, deponatur.

II 2. proueatur *h* 4. animal UZ: animale *h*; U Z *h* *lectio ex* animae (*Caec et Att*) *uidetur defluxisse*

## I (Caeciliani)

De non cohabitandum mulieribus nisi certis Θ ; *om* (*spatio relicto*) *t*

III Quae mulieres cum sacerdotibus habitent.

Abnuit ex toto adque proibuit magna synodus neque episcopo neque presbytero neque diacono neque prorsus cuiquam clerico licitum esse cum mulieribus conuersari, preter matrem sororem germanam et amitam aut eas solas personas de quibus nulla possit esse suspicio.

De constituendis episcopis Θ *t*

IIII De ordinandis episcopis.

Episcopum conuenit maxime quidem ab episcopis qui sunt intra prouinciam omnibus ordinari. si autem deficile sit hoc ipsum aut propter cogentem necessitatem que fieri expectat sacerdotem aut propter itineris longinquitatem, de omnibus tres in unum congregati, consentientibus per epistulas ceteris qui absentes fuerint electioni eius qui habet ordinari, ordinare debebunt. confirmationem sane ordinati in unaquaque prouincia metropolitano episcopo reseruandam.

expetat Θ *t*

habuerit (-int Θ) Θ *t*

---

Θ *ϝ* Υ W *t*

III : v W; *om t* 1. Annuit *ϝ** prohibet *t* 2. **episcopo neque** : *om per homoeot ϝ* W 3. **neque** 1°: nec *t* 6. **sororem germanam** (*cf Ing p* 117 germana tia) *sc* 'sororem ueram' (*uide Gall p* 186) *sanguine non religionis tantum nomine coniunctam : cf anglice* 'cousin-german' 7. **et** : aut Υ eis solis personis Θ

IIII : vi W ; *om t* 2. ab episcopo Θ 3. **omnibus** : *praem* ab *ϝ* 4. **aut** : *om* Θ 6. expetat (-ta^t Θ) Θ *t* 7. longitudinem Θ 9. ceter*is in ras ut uid* Θ **qui** : que Θ* 10. electionem de quo Θ 11. **ordinari** : *om per homoeoarcton* Θ 14. **episcopo** : *om t* reseruanda **M** seruandam *t*

---

Θ *ϝ* Υ

III 1. atque Υ prohibuit *ϝ* Υ 3. prbo Θ *ϝ* Υ diac̄ *ϝ* 6. praeter *ϝ* Υ

IIII 1. maximae *ϝ* 3. prouintiam *ϝ* 4. difficile *ϝ* Υ 5. quae *ϝ* Υ 8. tres : iii Θ 9. epistolas Υ 12. sanae *ϝ* 13. prouintia *ϝ*

## II (Attici)

III De commanentibus cum mulieribus.

Interdixit omnimodo sanctum concilium neque episcopum neque praesbiterum neque diaconum neque ex toto eum qui in clero est habere secum subintroductam, nisi forte matrem aut sororem aut tiam aut eas solas personas quae refugiunt omnem suspicionem.

IIII De ordinatione episcoporum.

Episcopum oportet maximae quidem ab omnibus qui sunt intra prouinciam episcopis ordinari. si autem difficile erit hoc aut propter urgentem necessitatem aut propter longitudinem itineris, omnimodis tres in unum conuenientes, consentientibus et his qui absentes sunt episcopis et spondentibus per scripta, tunc manus inpositionem fieri. confirmatio autem eorum quae fiunt danda unicuique suae prouinciae metropolitano.

---

M E φ

III *Tit* De subintroductis mulieribus (=*Dion*) Sp-ed *cum alv* 5. *tr* subintroductam secum Sp-ed **subintroductam** : + mulierem (=*Dion*) φ **nisi** : si M 6. **aut** 2°: + etiam φ Sp-ed ; *om* E **tiam** : amitam (=*Dion*) φ; + aut materteram Sp-ed *cum alv* ; *om* E 8. omnes suspiciones E φ

IIII 1. **quidem** : + qui E 4. **hoc** : *om* E φ ; *praem* haec *ante* difficile (*cf Dion*) φ 5. **urgentem . . propter** : *om* M* (*corr m p*) 7. tribus . . conuenientibus (=*Dion*) φ 9. respondentibus Sp-ed *cum aem* **per scripta** ME φ *ger-ed* : per scriptum Sp-ed *et aem* praescripta *alv-esc- mat-ed* per scripturas *toll-ed* 11. **confirmatio** *usque ad* **metropolitano** : Ex niceno (nicheno L[2]) concilio. Inter alia ad locum. Confirmationem eorum quae fiunt dandam uniuscuiusque suae prouintiae (prouintia L*) metropolitanae L *cf pp* 103 120 12. **quae** : qui E 13. **metropolitano** : + episcopo Sp-ed

§ L

¶ L

---

M

III 1. omnimo M* 3. prbrem E

IIII 1 maxima E 3. cp̄s E φ 6. omnismodis Sp

## III (**Prisca**)

III De commanentibus.

De mulieribus quae cum episcopis uel praesbyteris uel diaconibus commorantur siue uiduae siue uirgines, interdixit omnimodo sanctum et magnum concilium neque episcop*o* neque praesbyter*o* neque diacon*o* neque ex his qui in clero sunt licere secum commanere, praeter forte sororem aut tiam aut solas personas quae refugiunt omnem suspicionem.

IIII De ordinandis episcopis.

Placuit autem ut ab omnibus episcopis qui sunt in prouincia ordinari episcopum. si autem difficile erit hoc aut propter urguentem necessitatem aut longitudinem itineris, omnimodo tres in unum conuenientes oportet constitui episcopum, consentientes et hii qui absentes fuerint per scribta sua tamquam se praesentes; confirmationem autem eorum quae fiunt habentes uniuscuiusque prouinciae metropolitani.

---

J *u v w* III *Tit* De subintroductis mulieribus *v*, *cf p* 144 1. Quicumque episcopus aut presbyter aut diaconus cum mulieribus commoratur siue *etc v* 2. praesbb J diacones *u* diac *w* 3. *tr* uirgines siue uidue *u* **siue** 2°: uel J 5. **concilium**: + ut **v** 6. **episcopo . . . praesbytero . . . diacono** *Justel*: episc . . . praesb . . . diac J eps . . . prbt . . . diac̄ (diaconus *u* diacon꜀ *w*) **v** 7. **ex**: et *u* 8. liceret *v w* manere **v** 9. **tiam**: tyama *u* amitam *w* = *Dion* sola *u* 11. suspectionem **v**

IIII 4. fuerit **v** **aut**: autem *w*; *om* J 7. constituit *u* episc J 8. **et hii qui absentes**: *om per homoeoteleuton* J 9. **per scribta**: prescripta *u* 10. confirmationes *w*[2] (-one? *w**) confirmantes *v* 11. **quae**: qui J 12. **habentes**: + auctoritatem J

## IV (**codicis Ingilrami**)

VI De mulieribus quas synectas [*sc* synesactas] uocant.

Quaecumque episcopis uel presbyteris et diaconibus commorantur, siue uiduae siue uirgines haec, in totum censuit hoc sanctum et magnum concilium nullum sibi praesumere hoc uel licitum esse, eis maxime qui in clero sunt constituti; nisi forte aut soror sit aut germana tia *aut* haec personae tantum quae fugiant suspicionem. aliae uero personae fugiendae sunt quae maximam adferunt suspicionem.

*de* germana *uide Caec can* III *l* 6 (*p* 116)

VII De episcopis a conprouincialibus ordinari.

Episcopum oportet ab omnibus episcopis qui sunt in prouincia sub qua agitur ordinari. si autem difficillimum est aut urguens necessitas fuerit aut per longinquitatem itineris, omnino tamen tribus episcopis praesentibus oportet constitui episcopum, consentientibus et his qui absentes fuerint per scribta sua ordinationem fieri tamquam se praesentes;

VIII De potestate metropolitani.

Habentem potestatem eum qui in ampliori ciuitate prouinciae uidetur esse constitutus, id est in metropolim.

---

VI 1. pbris *cod* 8. germani? *cod** 9. **aut** *suppleui*: *om cod* I

VII 1. episcopus *ut uid cod**

---

*Epitome*

III Mulier non habitet cum quemquam de clero, nisi tia ameta et soror.

IIII Episcopus sine metropolitani conschientia non ordinetur et omni concilii episcoporum consensus, presentes uero uel tres.

---

U Z *h*

III 1. quoquam *h* 2. **tia ameta et soror** Z: hiamma et soror *ut uid* U soror amita et mater *h*

IIII 1. metropolitano *h** 3. **concilii** U: consilii Z consilio *h* **consensus**: *om h* 4. **uero**: + duas *h* **tres**: + excipiatur *h*

## I (**Caeciliani**)

De is (his *t*) qui ab episcopo suo excomunicantur Θ *t*

V De excommunicatis.

De excommunicatis siue in clero siue in populo in unaquaque prouincia sententia synodalis obtineat, ut qui ab aliis excommunicati episcopis fuerint non admittantur ab aliis. requirendum tamen examinandumque est diligentius ne leuitate quadam aut pusillianimitate episcopi sui sit a communione remotus. itaque ut talium causarum decenter examinatio uentiletur, bene placuit singulis annis in unaquaque prouincia bis in anno synodum fieri: ut omnium de eadem prouincia episcoporum congregatione facta inquisitiones huiusmodi peragantur, adque ita si offendisse episcopum suum manifeste fuerint deprehensi rationabiliter ab omnibus communione priuentur, donec aut simul cum omnibus aut ipse solus episcopus, cuius uel clericus uel laicus excommunicatus fuerit, humaniorem de eo ferat forte sententiam. synodi autem fiant, una quidem ante quadragesimam ut omnis fatigationis excusatione sublata purissimum munus offeratur Altissimo, altera uero circa tempus autumni.

Θ *F* Υ W *t* V: VII W; *om t* 1. **De excommunicatis**: *om per homoeot F* W 4. epis Θ* epi Θ² 8. pusillianimitatem epīs suis ita W 9. a communionem Θ* 10. **ut talium**: uitalium *F* W 13. in annum **M** 14. **prouincia episcoporum**: prouinciarum Υ* (*corr m p*) 17. offendisset *t** 18. **suum**: *om* Θ 19. **rationabiliter**: *om t* 24. **forte**: fortem Θ*; *om F* W 26. omni *t*

Θ *F* Υ V 1. de excomunicatisiue Θ 2. prouintia *F* 3. optineat *F* Υ 4. excomunicati Θ 5. admitantur Θ 8. pusillanimitate *F* Υ 12 *et* 14. prouintia *F* 15. inquisitionis *F* 17. atque Υ 18. manifestae *F* depraehensi *F* 21. epis Θ 25. antequam|dragensimam *F* 28. **oferatur** Θ

## II (**Attici**)

V De excommunicatis.

De his qui excommunicantur, siue de clero sint siue de laico agmine, ab episcopis per singulas prouincias, obtineat sententia iuxta canonem eos qui ab aliis abiciuntur ab aliis non recipiendos. requiratur autem ne pussillanimitate aut pertinacia aut aliqua alia episcopi molestia excommunicati sunt. ut ergo hoc decentius inquiratur, bene haberi placuit singulis annis per singulas prouincias bis in anno concilia fieri: ut omnibus simul episcopis in unum congregatis tales questiones inquirantur, et ita qui manifeste offenderunt episcopum rationabiliter excommunicati apud omnes esse putentur, quamdiu aut in communi aut episcopo placeat humaniorem pro his ferre sententiam. concilia autem fiant, unum quidem ante quadragensimam ut omni pusillanimitate sublata munus mundum offeratur Deo, secundum autem circa tempus autumni.

M E *φ* V 4. sententiā M canones **Sp** 5. qu¹ab M 8. *tr* alia aliqua **Sp** 9. **sunt**: sint Sp-ed; *om* E *φ*; *praem* uideantur *ante* excommunicati *φ* 10. requiratur E *φ* bene habere E *φ* 11. **placuit**: *nouum titulum* VI De concilio celebrando *inserit* (*sed uide can* vi *tit*) **Sp** 13. **fieri ut**: fierit E 15. inquiratur E **qui**: + suum *φ* 16. offenderint E *φ* **episcopum**: ab episcopo M 18. **in**: *om* M* commune *φ* communione E 19. episcopum E 20. concilii M 22. quadragensima E 24. dn̄o *φ*

M V 12. **bis**: ibis M 23. subla E

### III (**Prisca**)

V De his qui excommunicantur per singulas prouincias,

siue de clero sit siue de laico agmine, ab episcopis per singulas prouincias, obtineat sententia secundum canonem eos qui ab aliis abiciuntur ab aliis non suscipiendos. requirantur autem ne pusillianimitatem aut pertinaciam aut aliquo alio episcopi odio excommunicati sunt. ut autem hoc decentem adquisitionem accipiat, bene haberi placuit ut singulis annis per singulas prouincias bis in anno concilia fieri: ut, omnes simul episcopi in unum congregati, tales quaestiones inquirantur, et si quis incunctanter offenderint episcopum suum, et rationabiliter excommunicati apud omnes esse probatum et omnium consilio innotescat, quamdiu episcopo placeat humaniorem pro his ferre sententiam. concilia autem fiant, unum quidem ante quadragensimam ut omnium animositate amputata munus mundum offeratur Deo; secundum uero fiat circa autumnum tempus.

---

*Juvw* V **De his**: De excommunicatis. His (hi $v^2$) *v* 1. **sit**: *om v* 2. ab eppos *v* 3. **obtineat** *Justel cf Att*: obtineant *codd* sententias *u* sententiam *v w* 4. canone J **eos**: + uero J, autem *v* 5. suscipiantur *v* suscipiendos aut admittendos J 6. pusillianimitate *u v* 7. pertinacia *v tr* alio aliquo *u w* aliquis ab aliquo episcopo *v* 8. odie *u* hodie *v* 9. **sunt** v = *Att*: sint J dicentem *u v* dicente *w* 10. habere *w* 11. **ut**: et J 13. fierit? J* eppis *v* 15. inquirant J **et**: *om* $v^2$ qui J *w* 16. offenderit *v* episc J 17. excommunicari v 19. concilium *v* w* innotescant *v** 21. finiant *w* 23. **omnium**: *om* v animositatem amputatam *w* 24. offerantur *w* secundus *v** 26. temporis *v*

### IV (**codicis Ingilrami**)

De his qui excommunicati fiunt, siue qui in clero siue qui in laico ordine, ab his qui in prouincia sunt episcopi, teneat sententia ut qui ab aliis incommunicati facti fuerint ab aliis non suscipiantur. perrogentur autem ne forte propter contentionem aut inimicitiam aut aliquam animositatem episcopi facti sunt incommunicati. ut ergo de omnibus congruens interrogatio fieri uideatur, — VIIII De his qui excommunicati sunt ab episcopis suis.

Placuit per singulos annos in singulas prouincias dua concilia fieri: ut simul omnibus episcopis conuenientibus totius prouinciae haec omnes questiones interrogentur, ut qui manifeste inuenti fuerint deliquisse uel offendisse episcopum suum aut certe grauiter deliquisse aput eos, constet eos esse incommunicat*os*, donec omnium consilio uel episcopo eorum placeat humaniorem aduersus eum proferre sententiam. concilia autem fiant, unum ante tesseraconsten, *u*t omnium animositate anputata purum et inmaculatum sacrificium offeratur Deo; secundum uero fiat post autumnum. — X De synodo **bis [nobis *cod**] in anno per unamquamque prouincia*m* [prouincia *cod*] celebrando.

---

VIIII 4. **ut**: aut *cod*
X 2. **dua** *cod cf Epit infra: uide Neue-Wagener* Formenlehre ii 277 *ed* 3 (*Berolini* A.D. 1892) 9. incommunicatus *cod* 14. **tesseraconsten**: tessera constent *cod* **ut**: et *cod* animositate * * ? *cod* I

---

V Excummonicatum alius sacerdus non recipiat. *Epitome*
+ Dua concilia fiant in anno, unum ante quatragisima, aliut post autumnum.

---

V 1. **Excummonicatum . . . recipiat**: *om h* 3. U Z *h* **Dua** U *uide Ing* x 2: duo Z *h* fiat U faciant *h* **unum** *h*: uno U Z 4. quadragesmiam *h* **autumnum**: quatragisima (*iterum*) U

### I (Caeciliani)

VI De primatibus qui ad quasdam pertinent ciuitates.

Antiqua per Egyptum adque Pentapolim consuetudo seruetur ut Alexandrinus episcopus horum habeat sollicitudinem, quoniam et urbis Rome episcopo similis mos est ut in suburbicaria loca sollicitudinem gerat; necnon et apud Antiochiam itaque et in aliis prouinciis propria iura seruentur metropolitanis ecclesiis. sit autem manifestum omnibus quod si quis citra arbitrium metropolitani episcopus fuerit ordinatus, constituisse magnam synodum ita factum esse episcopum non oportere. et ideo si communi*s* omnium sententia rationabiliter habita et secundum ecclesiasticum canonem fuerit, et duo aut tres

**Egyptum** : + hac (ac $\Theta^2$ et *t*) Libiam Θ *t* = *Gr*

**sollicitudinem** : potestatem Θ *t* = *Gr*

**episcopo** : *om* Θ *t*

**ut . . . gerat** : *om* Θ *t* = *Gr* *cf Addenda p* 150

**apud Antiochiam** : Antiochie Θ *t*

*om* metropolitanis Θ *t* = *Gr*

Θ Ϝ ϒ W *t* VI : VIII W; *om t* **qui . . . ciuitates** : *om* Θ 1. Antiquam Θ 8. **itaque** Θ ϒ *t* : *praem* ita est Ϝ W **in** : *om* Ϝ W **aliis** : + propriis W 12. eps ϒ W *t* episcopi Θ Ϝ 13. **constituisse magnam synodum** *t* : constituisse magna synodum **M** constituit magna synodus Θ 15. **si** : *om* Ϝ W **communis** *scripsi* : communi *codd* : *nisi malis* communi omnium sententia . . . habita . . . fuerit ut : *codicum lectionem si obtines integram, uocem* communi *aduerbialiter necesse est intellegas* (*contra Gr* τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ) 18. **et** Θ ϒ *t* : ei Ϝ W

Θ Ϝ ϒ VI 1. aegyptum Ϝ ϒ atque ϒ 5. romae Ϝ ϒ 7. antiociam Ϝ 8. prouintiis Ϝ 11. **citra** : cetera Ϝ 13. mana Θ*

### II (Attici)

VI. De primatibus qui ad quasdam pertinent ciuitates.

Antiqui mores obtineant qui apud Aegyptum sunt et Libiam et Penthapolim ut Alexandriae episcopus omnium habeat sollicitudinem, quia et urbis Romae episcopo similis mos est. similiter autem et circa Anthiociam et in ceteris prouinciis priuilegia propria reseruentur metropolitanis aecclesiis. omnino autem manifestum est illud quia, si quis praeter consilium metropolitani factus fuerit episcopus, talem concilium magnum definiuit non debere esse episcopum. si uero communi omnium decreto rationabili et secundum canonem aecclesiasticum

VI *Huiusce canonis prima pars a Bonifacio episcopo Carthaginensi adlegata* (*uid pp* 103 116) *ita in Vat Pal* 574 (L: *fol*. 119 *b*) *exstat* : De praecipuis honoribus qui maiores eclesias gubernantibus ep̅is constituti sunt. Antiqui mores obteneant qui apud Aegyptum sunt ut Alexandriae ep̅s omnium habeat potestatem, quia et urbes Romae ep̅s hoc solitum est. similiter autem et circa Anthiochiam et in ceteris prouinciis priuilegia seruentur eclesiae M E ϕ L ¶ L

*Tit* De priuilegiis quae quibusdam ciuitates conpetunt (*sed sine numero : cf Dion*) ϕ de primatibus episcoporum metropolitanorum Sp-ed; *om* (*uide can* v *l* 11) E **De** : *om spatio relicto* (*nisi euanuisse credas, quod haud raro fit, litteras rubricatas*) M ciuit̄ M 1. **antiqui** : qui E **qui** : quia ϕ* 2. **et Libiam et** M ϕ : Libiam et Sp-ed et Libiam E 3. Pentapoli E 4. **habeat** : exhibeat E ϕ 6. **similis mos** : similissimo M 9. aecclesia M 11. **quia** : qua E* concilium E ϕ 13. episcopos M **talem** : *om* E; hunc (= *Dion*) ϕ 15. **si** : sin M 17. **aecclesiasticum** : + probato (*cf Dion*) ϕ

## III (**Prisca**)

VI De primatu eclesiae Romanae uel aliarum ciuitatum episcopis.

Antiqui moris est ut urbis Romae episcopus habeat principatum ut suburbicaria loca et omnem prouinciam sua sollicitudine gubernet: qui uero aput Aegyptum sunt, Alexandriae episcopus omnium habeat sollicitudinem; similiter autem et circa Anthiociam et in ceteris prouinciis priuilegia propria reseruentur metropolitanis eclesiis. omnimodo autem manifestum est illud quod, si quis sine arbitrio eius qui est in metropolim constituerit episcopum, hunc consilium censuit sanctum et magnum concilium non esse episcopum. si uero communi omnium *decreto* rationabili et secundum canonem eclesiasticum duo

J *u v w* VI aliorum *v* episcs J 1. **ut**: et *u tr* eps urbis Romae *v* 2. episc J **ut**: et *w* 3. **suburbicaria loca**: sub urbi careat locis? *v** loco *u* 4. suam **v** sollicitudinem *u w* 5. **qui**: quia J Aegipto *w* 6. **episcopus**: episc J eppis et (*om* et $v^2$) *v* 7. habeant *v* 10. seruentur J 11. **est**: *om u w* 12. **quod** *u w*=*Ing*: ut J; *om v* 13. **est**: ut **v** 14. **episcopum**: episc J eps *u* epis *w* eps cum *v* **consilium** J *v* (*quam lectionem si receperis, uoces* consilium censuit *necesse est ita intelligas quasi dictum sit* dedit sententiam): concilium *u w sed uide l* 15 15. **non**: + eum J 16. episc J **communi omnium**: communium *v w* 17. **decreto** *suppleui ex Att*: *om codd* (*suppl* electioni *Ball*) rationabilis *v* 18. canon J

## IV (**codicis Ingilrami**)

XI De primatu ecclesiae Romanae.

Ecclesia Romana semper abuit primatus. teneat autem et Aegyptus ut episcopus Alexandriae omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo. similiter autem et qui in Anthiocia constitutus est: et in ceteris prouinciis primatus habeant ecclesiae ciuitatum ampliorum.

XII De infirmanda ordinatione quae sine metropolytani consensu fit.

Ante omnia manifestum sit illud quod, si quis sine arbitrio eius qui est in metropolim constituerit episcopum, hunc concilium hoc sanctum et magnum censuit non esse episcopum.

XIII De sequendo maiori numero cum de [*om* de *cod*] ordinatione contenditur.

Si uero cum omnium una maneat sententia firma secundum regulam ecclesiasticam, duo uero uel tres

I **Q** (ΓΔΣΥΦ) F *f* Pasch (*de quo uide Appendicem* VII *p* 148 *et Addenda p* 151)

XI 1. **Ecclesia Romana** *usque ad* **ampliorum** *mutuata est illa 'Isidori' forma quae in codd* **Q F** *et* (*citante Paschasino legato Romano*) *in actis concilii Chalcedonensis exstat* **semper abuit**: semabui I 2. **primatus** I (*acta conc Chalc Gr* τὰ πρωτεῖα): primatum **Q F** Pasch tenet Δ* teneaut̄ et F **Aegyptus** I Pasch: + Libiae et Pentapoli (Pentaboli **F** Pentapolis Σ $Υ^2$ $Φ^2$)=*Gr* Λιβύη καὶ Πενταπόλει **Q F** 3. **ut** Pasch: et I; ita ut **Q F** **omnium** I Pasch: *praem* harum **Q F** 6. **in**: *om* I in Anthiociae Γ Δ Υ* (Φ* ?) 7. **est**: + itaque **Q F** 8. **primatus** . . . **ampliorum** I: primatus habeant ecclesiae ciuitatum aliarum Pasch priuilegia salua sint (sunt Δ) ecclesiarum **Q F**

*Epitome*

VI Romanus Alexandrinus Antiocinus primatum teneant.
+ Si quis ordinatus fuerit sine cunscientia metropolitani, deponatur.

VI 1. **Antiocinus**: + eps *h* 2. teneat U U Z *h* 3. **ordinatus fuerit**: ordinatur *ut uid h* conscientiam Z consilio *h* 4. disponatur Z

## I (Caeciliani)

propter contentiones quasdam proprias contradicant, optineat sententia plurimorum.

**Hierusolimitano** : Ierosolime Θ *t*

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimitano.

Quoniam consuetudo preualuit et antiqua traditio ut honoraretur episcopus Heliae, habeat honorem, metropolitane ciuitatis dignitate seruata.

*Praem tit* **De is** (his *t*) qui dicuntur Cathari (-rii Θ) Θ *t*
**catholicam** : + et apostolicam Θ = *Gr*

VIII

De his qui se dicunt Catharos si ueniant ad ecclesiam catholicam, placuit sanctae et magnae synodo ut manus eis inpositio fiat et in clero maneant. ante omnia autem scribto eos conuenit profiteri quod

---

Θ ϝ Υ W *t*

19. **quasdam** : quam Θ **proprias** : contrarias **M**, *ut puto ex exemplari* quasdam contra proprias dicant
VII : VIIII W ; *om t* Helia ϝ W **id est** Υ *t cf Att* : *om* Θ ϝ W 2. honoretur *t* 3. Helias ϝ Helia W 4. ciuitate *t*
VIII : X W ; *om t* 1. **De his M** : His Θ Hi *t* **se dicunt Catharos** Θ *t* : dicunt se catharos ϝ W se catharos dicunt Υ 4. **ut** : aut W 6. scribo eos Θ scribtos ϝ* **quod** : quo Θ

---

Θ ϝ Υ

20. obteneat ϝ abteneat W
VII hierosolymitano Υ 1. praeualuit ϝ Υ 4. metropolitanae ϝ Υ
VIII 2. uenia Θ 3. sancte Θ 6. scripto Υ

## II (Attici)

duo aut tres propter proprias inimicitias contradixerint, optineat sententia plurimorum.

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimitano.

Quia consuetudo obtinuit et traditio antiqua ut Heliae episcopus honoretur, habeat ordinem honoris, salua metropolitani propria dignitate.

VIII De his qui nominantur Catharoe.

De his qui nominant quidem se Catharos aliquando uero accedentibus ad catholicam aecclesiam, placuit sanctae et magnae sinhodo eos ordinatos sic manere in clero. ante omnia autem haec profiteri ipsos per scripturam oportet, quod

---

M E ϕ

19. contradixerunt E
VII **Hierusolimitano** : Hierusolimorum M 1. **Quia . . . traditio** : *om* E ; quia antiqua traditio obtinuit ϕ 4. **salua** : saluata *urg- ger-ed* ; + tamen **Sp** **metropolitani propria dignitate** : metropolitani dignitate (*tr* dign. metr. Sp-ed) eiusdem prouintiae **Sp**
VIII *Titulum omittit* (*per homoeoarcton?*) **Sp** 1. denominant Sp-ed **quidem** : *om* **Sp** **se Catharos** : se cataroes ϕ secatores E 2. **uero** : *om* ϕ 4. **et** : *om* E 5. **eos** : eo E 6. **haec** : *om* E ϕ

---

M

VII elie E 2. helie E
VIII 2. cathoros M

## III (Prisca)

aut tres propter propinquas inimicitias contradixerint, obtineat sententia plurimorum : quia consuetudo obtinuit et traditio antiqua aput Hierosolyma.

VII De honore Hierosolymitani episcopi.

Quoniam consuetudo tenuit et traditio antiqua ut qui in Helia est episcopus, id est Hierosolymis, honoretur, et habeat secundum ordinem suum honorem, metropolitani manente dignitate.

VIII De his qui nominantur Catharoae.

De his qui se ipsos Catharos id est mundos uocant, si quis ex his ueniat ad eclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio huic per manus inpositione sacerdotum maneant in clero. ante omnia autem hoc manifestum sit, profiteri se quod consentiant et

## IV (codicis Ingilrami)

animosita*te* ducti per contentionem contradicunt, tenea*t* plurimorum sententia.

XIIII De honore Hyerosolymitani episcopi.

Quoniam consuetudo tenuit *et* tradictio antiqua ut qui in Elia est episcopus, id est Hierosolymis, honoretur, et habeat secundum ordinem suum honore*m*, metropolitanis manente dignitate.

XV De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sunt.

De his qui se ipsos Catharos id est mundos uocant si quis ueniat ad ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio huic ut per manus inpositionem aecclesiae catholicae maneat in clero. ante omnia autem hoc manifestum sit, quoniam oporteat eos in omnibus

---

J *u v w*

20. contradixerunt **v** 21. **quia** : q; *w* 23. Hierosolimam *w*

VII *Pro titulo habet tantum* capitulo vii *w* episc J 1. **Quoniam** : + uero ? *v** **tenuit v** = *Ing* : obtinuit J = *Att* 2. **Helia** : alia *v** aelia *v*[2] 3. episc J eps * * * id est *v* 4. *tr* suum ordinem J 5. **honorem** : et honore *w*

VIII cognominantur **v** Catharoes *v* 1. **De** : *om v* **ipsos** : pios J 2. **est** : es *u* 3. uenit *v* *tr* ad ecclesiam catholicam ueniat J 5. **inpositione** J : impositionem *w* (= *Ing*) inpositionis *u v* 6. maneat *v* **ante** : *praem* et *v** 7. **manifestum** *u v* = *Ing* : manifestus *w* obseruandum J 8. **profiteri** : ut profiteantur J **consentiant** (consentiāt *u*) *u* : consentiat *v w* sentiant J *cf* E φ *Att*

I

XIII 4. animosita *cod* 5. tenea *cod*

XIIII 1. et *suppl Ball : om cod* 2. **tradictio** *cod : cf can* xv *l* 9 *can* xxiii *l* 2 **Elia** : ecclesia *cod* 5. honore *cod* **metropolitanis** *cod : fortasse legendum* metropolitani *cum Ball et Prisca*

XV 2. **ueniat** *scripsi cum Ball* : ueniant *cod** uenit *cod*[2]

---

*Epitome*

+ Plurimorum episcoporum ad ordinandum episcopum teneatur sententia.

VII Qui se adfirmant mundos esse, per manus inpositionis in clero maneat.

U Z *h*

5. ordinand U orenandum Z

VII 1. mundus U 3. maneant Z *h*

## I (**Caeciliani**)

consentiant et sequantur omnia dogmata catholicae et apostolicae ecclesiae, hoc est [et] communicare bigamis et his qui in persecutione lapsi sunt, de quibus constitutum et praefinitum est tempus: uel de ceteris statutis. unde omnes siue in uicis siue in ciuitatibus si inueniantur, inpositis manibus reconciliationis in schemate maneant clericorum. ergo qui fuerit episcopus talium presbyteri in catholica honorem habeat: nisi forte maluerit episcopus catholicus loci in quo id agitur in solo nomine episcopatus ei dare consortium. si uero id noluerit, prouidebit locum ubi aut chorepiscopus, id est uicem agens episcopi, aut presbyter sit, si placebit ut eum in clero retineat. hoc autem idcirco ne in ciuitate duo episcopi esse uideantur.

**communicare**: + se Θ *t*

**habeat**: + ecclesia Θ *sed cf Prisc p* 125 *ll* 9 20 *Ing p* 127 *l* 9 *et uide Addenda p* 151

## II (**Attici**)

consentiant et sequantur catholicae et apostolicae [aecclesiae] dogmata, hoc est et bigamis communicare et his qui in persequutione delapsi sunt, circa quos et tempus constitutum est et dies definitus; ut sequantur in omnibus quae placuerunt catholicae et apostolicae aecclesiae. ubicumque uero omnes siue in castellis siue in ciuitatibus ipsi soli inuenti fuerint ordinati, qui inueniuntur in clero sint in eodem habitu. quodquod autem catholicae aecclesiae episcopo aut praesbitero exstante accedunt, manifestum quia episcopus quidem aecclesiae habebit dignitatem episcopi, qui autem nominatur apud eos episcopus praesbiteri honorem habebit, nisi forte placuerit episcopo honoris eum nomine frui. sin uero non hoc ei placuerit, prouidebit locum aut chorepiscopatus aut praesbyterii, ut in clero omnino esse uideatur: quatinus non in ciuitate duo episcopi sint.

---

Θ *ϝ* Υ W *t*

7. consentiat W* et Θ *t* (=*Att et Gr*): ut **M** 8. **et apostolicae**: *om per homoeoteleuton*? Θ 9. **hoc est**: *om* Θ **et** Θ (=*Att et Gr*): *om* **M** *t* 10. dygamis *ϝ*W 12. **est**: *om* *ϝ* Υ* W 13. **siue**: si Υ* 14. **si**: *om* Θ inueniatur *ϝ* 15. reconciliationi|sine schismatae *ϝ* 17. fuerint Υ episcopi Υ* 18. presbiterii *ϝ* Υ presbyterorum *t* *tr* honorem in catholica Θ 19. habeant Υ* 21. agetur *t* 25. **agens**: ad consuetudinem Θ presbiteri Υ 27. in una ciuitate Θ *cf Prisc*- J

ME *ϕ*

8. sentiant E *ϕ* **catholicae et apostolicae aecclesiae** M: catholica et apostolica **Sp** *cf Prisc*-J; *lege cum Prisc*-**v** catholicae et apostolicae 11. **et**: + de M 14. placuerint Sp-ed 15. **et apostolicae**: *om* **Sp** 16. **aecclesiae**: + episcopo aut presbitero **Sp** **uero**: autem **Sp** 22. **manifestum**: + est *ϕ* **quia**: qui M 23. **quidem . . . episcopus** (*l* 25): *om per homoeoteleuton* *ϕ* 28. *tr* ei hoc *ϕ* 29. **prouidebit**: + ei *ϕ* 30. **ut**: aut M* 32. **in**: *praem* in una (*cf Dion*) *ϕ*

---

Θ, Υ

13. ce|ris Θ statis *ϝ* 15. impositis *ϝ* 18. prbii *ϝ* presbiterii Υ 24. corepiscopus *ϝ* Υ 25. prb Θ *ϝ* presbit. Υ 26. reteneat *ϝ* 28. uidantur Θ

11. dilapsi E *ϕ* 13. constitum E des M* M 18. inenti M 20. quodquo M* quodquot M² 22. extate E 26. prbi M ni M*

### III (Prisca)

sequantur catholicae et apostolicae dogmata, hoc est et bigamis communicare et his qui in persecutione lapsi sunt, circa quos et tempus constitutum est et dies definitus; ut sequantur in omnibus quae placuerunt catholicae eclesiae. ubicumque uero fuerint, siue in castellis siue in uicis siue in ciuitatibus ueniam meruerint, ordinati uero, in clero sint et in eodem statu permaneant. quodquod autem catholicae episcopo aut praesbytero accesserint, manifestum quia episcopus quidem eclesiae habebit dignitatem episcopatus, qui autem nominatur aput eos qui se mundos dicunt in eclesia catholica praesbyterii honore habebit: nisi forte placuerit episcopo honoris sui eum frui. si uero non ei placuerit, prouidendum est locum ubi aut corepiscopatus aut praesbyterii sit, ut in clero omnino esse uideatur: ut non uideantur in ciuitate duo episcopi esse.

---

*J u v w* 9. catholica et apostolica J  10. **et**: ut *v* et cum J  commiscare J  11. **et**: + cum J  13. definitum *w*  14. placuerint J  15. **ubicumque**: *praem* et *v**  16. **uero**: *om* J  18. **ueniam meruerint v** *quae uerba forsitan ex* inuenti fuerint (*ita Att et Ing*) *deriuari suspiceris*: ueniam mereantur J  **in clero**: *om v*  19. sin J* statutum *u*  20. **quodquod**: quod cum **v**  **catholicae**: + ecclesiae *u v*, *praem* ecclesiae *w*  21. **episcopo aut praesbytero** *u* = *Att*: episcopi aut praesbyteri J epm aut pbrm *w* eppos aut pbbros *v*; *in archetypo fuisse* episc aut praesb *luce clarius est* accesserunt **v**  22. episc J  24. episcopatum *v*  nominantur *v*  26. **honore** J *u*: honorem *v w* = *Att*  32. **uideatur**: uideantur *u*  **uideantur**: uideatur *w*  33. **ciuitate**: *praem* una J

### IV (codicis Ingilrami)

consentire tradictionibus sanctae catholicae ecclesiae, hoc est ut et secundis nuptiis communicent et qui in tempestate persecutionis lapsi sunt, super quos et tempora statuta sunt et anni: oportet igitur sequi eos omnia quae censuit sancta catholica et apostolica ecclesia. igitur si quis eorum siue in uicis siue in ciuitatibus soli inuenti fuerint episcopi uel presbyteri, reordinati ab episcopo ecclesiae catholicae manebunt in eodem honore. his autem qui abuit nom*e*n episcopi ad eos qui dicunt se esse mundos, in ecclesia catholica habebit honorem presbyterii. si autem hoc illi non placuerit, prouidebit ei locum in parrocia: ut non uideantur in ciuitate duo episcopi esse.

---

19. pbri *cod*  22. nomine *cod*  **ad** *cod*: I *de* ad = apud *uide Rönsch* Itala und Vulgata (*Marburg* A.D. 1875) *p* 390

---

*Epitome*

+ In secundis nuptiis cum aliis communicet.

VIII Qui in persecutione lapsi sunt, sequantur statuta ecclesiae catholicae.

+ Episcopus de catharos id est mund*o*s si uenerit ad catholicam ecclesiam, aut presbyter sit in ciuitate aut in uilla ut episcopus habeatur: ut in ciuitate duo episcopi non uideantur esse.

---

4. communetenā Z  communicent *h*

VIII 1. **in**: *om* U* (*suppl m p*)  sequatur U  2. U Z *h* ecclesia catholica U  3. mundus U Z *h*  5. **aut**: au U*  prb U  ciuitatem Z  6. uillam Z  ut Z: **aut** U *h*  **episcopus**: + non *h*  7. ciuitatē U

## I (Caeciliani)

De his qui sine examinatione ad presbyterium promouuntur (-uentur *t*) Θ *t* *tr* promoueantur ad presbyterium (*om* uel episc.) Θ *t* = *Gr* **et**: aut Θ *t* = *Gr* **crimina**: peccata Θ *t* = *Gr* **aut ab . . . etsi**: et post confessionem eorum Θ *t* = *Gr*

VIIII De his qui ad sacerdotium sine examinatione promouentur.

Si quis inexaminate ad presbyterium uel episcopatum promoueantur et examinati confiteantur crimina sua aut ab aliis fuerint reuicti, abiciantur: etsi incitate quidam non circumspecte manus eis inponant, huiusmodi canon respuit nec admittit. inreprehensibilem enim requirit catholica ecclesia.

X De his qui negauerunt in persecutione et postea ad clericatum promoti sunt.

Quicumque ordinati sunt per ignorantiam aut dissimulationem ordinantium de his qui in persecutione sunt lapsi, nullum ecclesiastico canoni preiudicium faciunt; cognitı enim cum fuerint deponuntur.

---

Θ ϝ Υ W *t* VIIII: XI W; *om t* 1. qui Θ *t* prbim ϝ prbm W 2. **uel**: + ad Υ² W promouentur . . confitentur Υ* 5. **abiciantur M**: *uerbum uel interpres uel scriba de suo addidit, cf Prisc* (*p* 127) *can* x *l* 6 **incitate** Θ: in ciuitate ϝ* W incitati ϝ² Υ *t* 6. **eis**: eius Θ* ϝ* 8. **enim requirit**: requirit prbrum Θ

X: XII W; *om t* *tr* in pers. negauerunt Θ 2. **dissimulationem** Θ Υ *t* (= *Att*): dissimulatione ϝ W *et cod* Υ (*uide p* xii) *sylloges Sanblasianae qui interpretationi 'Isidori'* (*p* 211 *infra*) *uerba* aut desimulatione ordinantium *e nostra infert* **ordinantium**: ordinatio et Υ* ordinantium et Υ² 3. **qui**: *om* ϝ* 4. nullo ϝ W 6. **cum**: dum **M** **deponuntur** Θ W *t* (*Gr* καθαιροῦνται): deponantur Υ (*t** ?) doponantur ϝ

---

Θ ϝ Υ VIIII 1. inexaminatae ϝ praesbyterium Υ 6. circumspectae ϝ 8. inreprehensiuilem Θ inrepraehensibilem ϝ 9. catholicam ecclam Θ*

X 4. ecclesiasticanoni Θ* 5. praeiudicium ϝ Υ cognoti ϝ 6. dopon. ϝ

## II (Attici)

VIIII De his qui ad sacerdotium sine examinatione promoti sunt.

Si quis inexaminati promoti sunt praesbiteri aut episcopi et cum discutiuntur confessi sunt quae peccauerunt uel si ab aliis euincantur, et praeterea confitentibus contra canonem moti homines manus eis inposuerunt; tales canon non suscipit sed abicit. hoc enim quod inrepraehensibile est defendit catholica aecclesia.

X De his qui negauerunt in persecutione et postea ad clericatum promoti sunt.

Quicumque ordinati sunt per ignorantiam aut dissimulationem ordinantium hi qui lapsi sunt, hoc non praeiudicat canoni aecclesiastico; cogniti etenim deponuntur.

---

M E ϕ VIIII 1. **Si**: hi ϕ **quis** E *cf Addenda p* 150: qui M ϕ Sp-ed **inexaminati**: sine examinatione Sp 4. uincantur E ϕ 7. inposuerint E ϕ 9. defendet E ϕ eclae E

X 3. hii E **hoc**: hic M* 4. praeiudicante canone *urg- ger-ed* 5. cognito M deponantur ϕ *tol* 2-*ed*

---

M VIIII 2. prbi M 4. euicantur M*

X 4. canone E

## III (Prisca)

VIIII De ordinandis episcopis et praesbyteris.

Si quis inexaminati promoti sunt praesbyteri aut episcopi et interrogati confessi sunt delicta sua uel si ab aliis uicti, et praeterea confitentibus citra ordine et disciplina moti homines manus eis temere inposuerunt; tales enim canon non suscipit. quod autem inreprehensibile est defendit catholica et apostolica eclesia.

X De his qui negauerunt in persecutione.

Quicumque ordinati sunt per ignorantia de his qui lapsi sunt, aut dissimulantibus eis qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat canoni eclesiastico, cognitam etenim deponuntur; abiciantur.

---

J *u v w* VIIII *Tit* De ordinatione presbiterorum **v** 1. **quis v**=*Ing*: qui J=*Att* in examinatione *v** 2. episcopi uel praesbyteri J **et**: + postea J 3. **si v**=*Att*: *om* J *v** 4. **uicti**: conuincti J 5. ordinem et disciplinam $v^2$ 6. **eis**: eius *w* timere *u* inposuerint J* 7. **tales enim . . . quod autem** *codd*: *sed archetypus ut equidem conicio* tales enim canon non suscipit quod autem *etc, ubi uocem* enim *pro* autem *ponere uoluerat qui textum correxit* (*cf Att Ing*), *qui tamen correctum exscripsit post* tales *additam credidit* **canon non**: canones ? *v** 8. suscepit *u w* inreprehensibilis *v**
X *Tit* De his qui praeuaricati sunt *w*, *uide tit can* xi persecutionibus *v* 1. per ignorantiam $v^2$=*Att et Ing* 4. hos $v^2$ 5. canones *v* ecclesiasticos *v* **etenim** *u w*=*Att*: enim J *v* 6. **deponuntur abiciantur** *u w*: deponuntur (-antur $v^2$) et abiciantur *v* deiciuntur (*tantum*) J, *cf* deiecti *cod Ing*

## IV (codicis Ingilrami)

XVI De his qui inexaminati ordinantur.

Si quis sine inquisitione facti sunt presbyteri, aut interrogati confessi sunt delicta sua et confessis eis citra ordine et disciplina moti homines manus eis temere inposuerunt; hos canon et ecclesiastica disciplina non suscipit. quod inrepraehensibile est enim uindicat catholica.

XVII *De lapsis ordinatis.* [De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam *cod, cf canonem sequentem: sed uide p* 167]

Si quis ordinati sunt ex his qui lapsi sunt, per ignorantiam aut dissimulantibus eis qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat regula*e* ecclesiasticae; cogniti enim et de*t*ecti deponentur.

---

XVI 2. pbri *cod* 9. **catholica**: *uide Addenda p* 151 I
XVII 4. regula *cod* 5. **detecti** *scripsi cum Ball, cf epitomen ad calcem paginae*: deiecti *cod, cf* deiciuntur *cod* J *apud Prisc*

---

*Epitome*

VIIII Si quis sine discussione aut discussus denegauerit facinora sua et detecti fuerint, deponatur: simili modo et qui lapsi sunt.

---

U Z *h* VIIII 2. **et detecti fuerint** (fuerent U) U: et postea detecta (*corr in* detecti *m p*) fuerint Z si detectus fuerit *h* 3. deponantur Z

## I (Caeciliani)

XI De his qui negauerunt et habentur in laicis.

*De excerptis e cann* xi xiii xiiii *apud Felicem papam uide Appendicem* XI

Qui preuaricati sunt absque necessitate aliqua et absque ablatione facultatum suarum uel sine periculo fuerunt uel sine aliqua re tali, que facta est sub tyrannide Licinii; placuit magnae synodo, etsi digni non essent, humanitate tamen utendum in eos. si ergo ex corde peniteant, triennio inter audientes sint qui lapsi fuerint baptizati, et septem annis sub manibus, duobus autem annis non offerant oblationes sed solum communicent orationibus populi.

*om* magnae Θ *t* = *Gr*

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad seculum reuersi sunt.

Quicumque uocati sunt ad gratiam et primum impetum uel calorem fidei ostenderunt in militie cingulis deponendis, postea uero ad uomitum proprium reuerterunt dando pecunias opesque fundendo ac plurima commoda conferendo ut militiam reparent; hii decem annis subiecti sint manibus sacerdotum, post triennii scilicet tempus quod inter

2 Pet ii 22

Θ ϝ Υ W *t*

XI: XIII W; *om t* inter laicos Θ **laicis**: + et (*ita ut omnia usque ad* Licinii *titulo cohaereant*) **M** 4. *tr* tali re Θ *t* 8. **corde**: ordine **M** 11. auferant Θ* (oferant $Θ^2$) 12. solummodo *t* 13. oblationibus W

XII: XIIII W; *om t* sunt reuersi *t* sunt conuersi Θ 2. **et**: *om* ϝ W **primum**: plurimum Θ **impetum**: + fecerunt Θ calore Υ W 5. reuersi sunt Θ pecuniam ϝ W (*sed Gr* ἀργύρια) 6. fundendum Θ* **ac**: et Θ 8. repararent Υ *t* hi *t* 9. **sint**: sunt Θ* ϝ 10. quo $Υ^2$ *t*

Θ ϝ Υ

XI 1. praeuaricati ϝ Υ 4. quae ϝ Υ 5. licini W 6. magna W 8. paeniteant ϝ Υ 9. furint Θ 10. vii Θ anni Θ 12. comunicent Θ XII saeculum ϝ Υ 3. fidaei ϝ militiae ϝ Υ 8. decim Υ

## II (Attici)

XI De his qui negauerunt et habentur in laicis.

De his qui praeuaricati sunt praeter necessitatem aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum uel tale aliquid, quod factum est sub tyrannide Licinii; placuit sancto concilio, licet indigni sint humanitate, tamen subueniri eis. quotquot igitur sincere paenitent, tres annos inter audientes sint qui lapsi sunt fideles, et septem annos subcumbant, duobus uero annis absque oblatione communicent orationibus populi.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad seculum sunt reuersi.

Quicumque uocati sunt ad gratiam et primordia demonstrantes bona deposuerunt cingulum militiae, postea uero ad proprium uomitum reuoluti sunt, ita ut aliqui et pecuniam conferant et beneficiis militiam reparent; isti decem annos succumbant post triennii audicionis

M E φ

XI 2. **praeter**: praesbiter M* oblationem M Sp-ed 4 **uel tale**: letali? M* aliquod Sp-ed 5. **tyrannide Licinii**: tyranni decii E(*cf Prisc cod* J) 6. **sancto**: *om* M humanitatem M 7. subuenire E φ 10. **septem**: vi φ 11. **absque oblatione**: oblationem E praeter oblationem φ

XII abrenuntiant E φ 5. **ut**: + et M 7. **reparent**: repetant Sp 8. triennium E φ

M

XII 3 miliae E φ

## III (Prisca)

XI De his qui praeuaricati sunt praeter necessitate aut praeter ablatione facultatum aut pericula aut tale aliquid, quod factum est sub tyrannide Licini;

placuit sancto concilio huic, licet indigni sint misericordiae Dei, uerumtamen placuit miserere eis. quodquod igitur dignam paenitentiam egerint, triennio inter audientes sint, et septem annis prostrati iacebunt, biennio autem sine eucaristiam comminicabunt plebis orationibus.

qui autem uocati sunt ad gratiam et confessi primos impetos suos ostendunt proicientes baltea, postea uero reuersi sunt ad uomitum suum, quidam enim et pecunias dederunt et multa munera ut rursus militiam reparent; hi decem annis prostrati iacebunt post triennii auditionis

---

J *u v w* XI **praeuaricati sunt**: negauerunt in persecutione (*uid ad c* x) *w* **sunt**: + His qui praeuaricati sunt *v* **necessitate aut praeter**: *om per homoeoteleuton*? v oblatione *u v** oblationem *w uide Att*-M **tyrannide Licini**: tyranni diocl J *cf Att*-E 1. et placuit *v* **licet**: + et J 2. misericordia J 3. **uerumtamen**: et tamen J **miserere** *u w=Ing*: misereri J *v* 6. septe *u* 7. **autem**: enim *v* **eucaristiam** v=*Ing*: eucaristia J 9. *in codicibus nostris quae sequuntur* (*id est canon* XII *secundum Gr et Att*) *canoni praecedenti adhaerent* 10. impetus J *v* impitos *u w* 14. **ut**: aut *u* rursum *u* militia *v* 15. repararent *w* **hi**: hic *u* hii *v* secundo (*i e* ii) *w* **decem**: x *u v* 16. **post**: pro *w** postriennii *u*

## IV (codicis Ingilrami)

XVIII De praeuaricatis per penitentiam recipiendis.

De his qui praeuaricauerunt sine ulla ui nemine cogente sine amissione rerum sine ullo periculo, quod factum est in nouissimis temporibus tyranni Licini; placuit sancto concilio huic, licet indigni sint misericordiae Dei, uerumtamen placuit miserere eis. quodquod igitur condignam paenitentiam egerint, triennio inter uerboaudientes et septem annis prostrati iacebunt, biennio autem sine eucharistiam communicabunt plebis orationibus. *de* uerboaudientes *uide Addenda p* 151

XVIIII De penitentia eorum qui post baptismum ad saecularem militiam reuertuntur.

Qui autem uocati sunt ad gratiam et confessi primos impetos suos ostenderunt proicientes baltea, post uero conuersi sunt ad uomitum suum, quidam enim et pecunias dederunt et multa munera ut rursum militarent; hii decem annis prostrati iacebunt post trienni temporis auditionem

---

XVIII 8. **eis**: meis *cod** (*corr m p*) I

---

X Qui sine necessitate lapsi sunt xiii annos penitentiam agant. *Epitome*

+ Si quis amisso ualteo conuersus est et postea ad uomitum reuersus, xiii annos penitentiam agat: epi-

---

X 1. **Qui . . . lapsi sunt**: *om per homoeoteleuton* U Z *h* (*uide can* viiii) *h* **Qui sine necessitate**: si quis necesitatem U xiiii *h* 2. **penitentiam agant** Z: penitentiam agat U peñ (*tantum*) *h* 3. **amisso ualteo** (balteo *h*) Z *h*: amissus uel eum U 4. **uomitum**: uotum Z 5. **penitentiam agat** U: penitentiam agant Z peñ (*tantum*) *h*

## I (**Caeciliani**)

audientes fuerint. in his autem annis omnibus oportet examinare uolumtatem et propossitum et qualitatem penitentiae eorum. igitur qui timore et lacrimis uel patientia adque bonis operibus conuersionem suam non specie sed opere fecerint manifestam, hii tempus implentes triennii inter audientes poterunt merito nobiscum orationes habere communes, adeo ut liceat episcopo de illis aliquid humanius cogitare. qui autem indiscrete id egerint, speciem sibi solam ingrediendi ecclesiam iudicantes ad conuersionem posse sufficere, omne compleant tempus adscriptum.

XIII De his qui in exitu possiti communionem requirunt.

Circa eos qui incipiunt exire de seculo lex synodalis et antiqua seruabitur, ut si quis in ultimo constitutus communionem quesierit non eum tali uiatico debere fraudari.

---

Θ *ƒ* Υ W *t* 11. **in** : *om ƒ* Υ* W hiis Υ 12. **examinare** Θ : examinari **M** *t* 15. **patientia** Υ *t* : patientiae W paenitentia *ƒ* penitentia Θ 18. **manifestam** : manifestant **M** ii *t* **implentes** Υ² *t* : implentis Θ implent *ƒ* Υ* W 19. **poterunt** : poteř *t* poterum Θ poterint **M** 21. **adeo** : ad dnm (*sc* dominum) Θ **ut** : *om* W 22. de illo *t* 26. omnem Υ 27. compleat **M** (conplaebat ? W*)
XIII : x̊v W ; *om t* in exitum Θ **communionem requirunt** : communī reqrunt Θ

---

Θ *ƒ* Υ 11. in is Θ 13. uomtatem Θ* oluntatem *ƒ* Υ propositum *ƒ* Υ 14. paenitentiae *ƒ* Υ 16. atque Υ 17. speciae *ƒ* operae *ƒ* 18. implentis Θ 20. horationes Θ orationis *ƒ* 22. epso Θ 23. indiscretae *ƒ* 27. adscribtum *ƒ*
XIII positi *ƒ* Υ 2. saeculo *ƒ* Υ 3. seruauitur Θ constitus *ƒ** 4. quaesierit *ƒ* Υ 5. deuere Θ

## II (**Attici**)

tempus. in omnibus autem his oportet discutere uoluntatem et speciem poenitentiae. quotquot etenim timore et lacrimis et perseuerantia et bonis operibus conuersationem opere non simulatione demonstrant, isti adinplentes tempus constitutum auditionis orationibus merito communicabunt; et postea licebit episcopo humanius de his aliquid cogitare. qui autem indiscrete tulerunt et ingressum aecclesiae sibi sufficere arbitrati sunt ad conuersionem, omne conpleant tempus.

XIII De his qui in exitu communionem requirunt.

De exeuntibus de corpore uetus et canonica lex custodietur et nunc, ut is qui mori speratur nouissimo iuuamine non priuetur. sin uero

---

9. **in omnibus autem his** : autem his E M E *ϕ* in his autem *ϕ* 11. **etenim** : enim **Sp** 13. **conuersationem** M E *ϕ* (*cf Prisc*) : conuersionem (*Gr* τὴν ἐπιστροφήν) Sp-ed 14. **opere non simulatione** : non simulationem E *ϕ* 18. **licebit** : licet E *ϕ* 21. conuersationem E *ϕ* 22. **omne** : + definitum (*cf Dion*) *ϕ* **conpleant Sp** (*cf Prisc*) : impleant M
XIII **qui** : *om* E 2. custodentur E custodiatur Sp-ed 3. **is** : hii E hi *ϕ* ii Sp-ed **speratur** M E *ϕ* : parantur Sp-ed 4. priuentur **Sp** **sin** : si E *ϕ*

## III (Prisca)

tempus. in omnibus autem his oportet discutere eorum uoluntatem et paenitentiam. quodquod enim timore et lacrimis et perseuerantia et bonis operibus conuersationis opere non simulatione demonstrantes, isti adimplentes tempus constitutum auditionis sine dubio communicabunt orationi; postea licebit episcopo humanitatis auxilium eis inpertiri. qui autem indiscrete tulerunt uel neglegenter et ingressu eclesiae sibi sufficere arbitrati sunt ad conuersatione, omne conpleant tempus.

XII De reconciliatione danda morientibus,

uetus et canonica lex custodietur in eis et nunc; si qui mori speratur, nouissimo iubamine uiatico non priuetur. si uero

J *u v w*

20. timorem **v** perseuerantiam **v** 21. conuersationes J* **conuersationis opere**: om *w* 22. simulationum *w* 25. orationibus *v* oratione *w* **postea**: + uero J 26. episcopum *w* 27. inpertire *v* 29. **ingressu** J *u v**: ingressus *w* ingressum $v^2$=*Att* 30. conuersationem *u v* 31. **omne**: *om per homoeoteleuton*? **v** compleantur *w*

XII 1. **canonica** J: canon ita **v** custodientur *v** *w* 2. **qui**: q̄ (*sc* quis) *u v*

## IV (codicis Ingilrami)

uerbi. super omnes autem haec erit interrogatio et inquisitio satisfactionis. quodquod enim et timor*e* et fide et conuersatione et lacrimis et instantia et bonis operibus misericordiam Dei flexerunt non facta simulatione, hii conplentes tempus statutum sine dubio communicabunt orationi, cum liceat episcopo etiam humanitatis auxilium eis inpertiri. quodquod autem segnius egerunt uel neglegentius se tractauerunt raro adparentes in domo Dei, hos oportet tempora conplere.

XX De reconciliatione danda morientibus.

De his autem qui in exitu sunt constituti, uetus et canonica lex in eis seruabitur et nunc. itaque si quis in exitu fuerit constitutus nouissimi et necessarii uiatici non

XVIIII 10. satisfactiones *cod** 11. **timore** I **et**: timor et *cod* 14. **misericordiam Dei flexerunt** (*Gr* τὴν ἐπιστροφὴν ἐπιδείκνυνται): *intellexitne interpres* ἐπιστροφήν *non hominum erga Deum sed Dei erga homines?*
XX 4. fuerint *cod*

*Epitome*

scopi uero sit inquisitio conuersationis eius.

XI Qui in finem exiti uiaticum

XI 1. **exiti** U: exi (exiuit aticum Z*) Z exitus *h*; U Z *h de* exiti *pro* exitus *cf Rönsch* Itala *pp* 260–262

I (**Caeciliani**)

si autem desperatus a medicis et oblationis uel communionis sacre particeps factus sanitatem receperit et post hec uixerit, sit orans tantummodo cum his qui communicant, abstinens a communione se ipsum donec impleat tempus a magna synodo constitutum. postulantibus uero quibuslibet in fine suo communionem probabiliter episcopus dare debebit.

XIIII De caticumenis lapsis.

De caticumenis placuit magne et sancte synodo ut tribus annis ipsi soli sint audientes: adque ita orare postea cum catichumenis.

---

Θ *F* Υ W *t* 7. sacra W 9. **sit**: si Θ; *om t* 11. a communionem Θ* 12. **donec . . . constitutum**: *additamentum simile in nonnullis codd 'Isidori'* (donec tempus statutum [+a sancta sinodo **F**] compleatur W **Q F**, *uide p* 219 *inf*) *inuenies* **impleat M** *t*: compleat Θ magno Θ W 14. in finem suo W in finem suum *F*

XIIII: XVI W; *om t* 1. **De caticumenis**: *om F* W magno W 2. **et sancte** Θ Υ *t* (*Gr* τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ): *om F* W 3. sunt *F**

---

Θ *F* Υ 6. disperatus *F* 7. oblationes *F* communiones *F* sacrae *F* Υ 8. facus Θ* 9. haec *F* Υ 15. prouabiliter Θ 16. deuebit Θ

XIIII cathecuminis *tit et* 4. (*om* 1.) *F* cathecumenis *ter* Υ 1. magnae *F* Υ 2. sanctae Υ 3. atque *F* Υ

II (**Attici**)

desperatus communione sumpta et oblatione percepta iterum conualiscat, sit inter eos qui orationibus tantum communicant. omnino autem omni morituro petenti dari sibi gratiam, episcopus probabiliter oblationem ei contradat.

XIIII De cathecuminis lapsis.

De cathecuminis placuit sanctae et magnae synhodo ut triennio audiant tantum: post haec orent cum cathecuminis.

---

5. desperati Sp-ed 6. **iterum**: *praem* et M E *φ* E conualescant sint Sp-ed 9. **omni**: homini E *φ* **dari sibi**: sibi dari Sp-ed; *om* E*; sibi (*tantum*) E² *φ* 11. **oblationem ei** M E: oblationem *φ* ei oblationem Sp-ed

XIIII **lapsis**: *om φ* 1. **De cathecuminis**: *om* Sp **sanctae et**: *om* E *φ* 2. **triennio**: tricennio E triennium M

### III (**Prisca**)

disperatus eucaristia promerita et oblatione percepta iterum ad superstes redeat, sit inter eos qui orationibus tantum communicant. omnino autem cuilibet morituro petenti sibi dari gratiam, episcopus cum probatione ei oblationem tradat.

XIII De cathecuminis lapsis.

De cathecumenis lapsis placuit sancto et magno concilio ut triennio audiant scributuras tantum, postea uero communicent orationem cum cathecuminis.

J *u v w* 5. eucaristiam J **et**: si *v* 6. oblationem *v* precepta *u* **superstes** J *u v*: *formam alibi inauditam in* superstites *emendare non ausus sum*; supertestes *w* 8. communicat *v* 9. quolibet v petente *u w* 10. dare *w* episc J 11. probationem *v** **ei**: *om* v

XIII *Tit* De cathecumenis lapsis et ut nullus de ciuitate (*om* de ciu. *v*) ad aliam (*om* ad aliam *u**) transeat (transeant *u* migret *v*) ciuitatem v *quippe qui canones* XIII XIIII *in unum coniungat* 1. **De cathecumenis lapsis**: *om u* **De**: Idem *v* 2. **concilio**: synodo *v* 4. **orationem** v: oratione J (*fortasse recte, cf Ing*)

### IV (**codicis Ingilrami**)

fraudabitur. si autem dispectus communionem fuerit consecutus et eucharistiam sumpserit, postea uero inter uiuos fuerit inuentus, erit communicans orationi solae. similiter et super omnes qui in exitu sunt constitut*i*, petentibus communione*m* episcopus cum deliberatione inpertiatur eucharistiam.

[*Canonem quem peruerso ordine codex Ingilrami hoc exhibet loco differendum putaui* (*uide p* 139 *infra*), *ut cum ceteris interpretationibus facilius conferatur*] XXI De diaconibus ne super presbyteros sint.

XXII De catecuminis labsis.

De catecumenis, labsi*s* autem, placuit sancto et magno concilio huic ut triennio audiant scripturas, postea uero communicent orationi cathecuminorum.

6. **dispectus**; *idem leges apud Felicem* I *papam* Qualiter in Africanos (*Appendicem* XI *infra*): disperatus *Ball* 12. **constitutae** *cod* **petentibus** *coniec Ball*: paenitentibus *cod* communione *cod*
XXII 1. labsi *cod*

*Epitome*

acceperit, episcopus cum deliberatione cummunionem det.

[XII *Canonem hunc inuenies infra p* 139]

XIII Caticuminus si peccauerit triennium audiat scripturas: et post cum caticuminos orent.

U Z *h* 2. **acceperit**: petit *h* diliberatione U deliberatiō Z 3. cummunione? U dat Z
XIII 1. Catecuminū Z triennio *h* 2. audeat U scriptures Z 3. **cum**: eum U caticuminus U catecuminis *h* oret *h*

## I (Caeciliani)

XV Vt transire non liceat clericis uel mutare ecclesias.

Propter perturbationes et seditiones quas excitant sepe nonnulli omnimodo consuetudinem que est extra canonem placuit amputari, ut si quis fuerit in partibus aliquibus inuentus transiens de ciuitate ad ciuitatem animo propriam ecclesiam deserendi, siue episcopus siue presbyter siue diaconus sit, inlicite facere. et si post hoc preceptum definitionemque synodi temptauerit quispiam ausus quod proibetur efficere, uacuabitur sine dubio presumentis inceptum et restituetur ecclesiae quam reliquit, in qua scilicet episcopus aut presbyter aut diaconus fuerit ordinatus.

XVI De his qui in ecclesiis suis in quibus promoti sunt non morantur.

Quicumque nec periculum nec timorem Dei habentes pre oculis neque ecclesiasticum canonem scientes discedunt ab ecclesia sua presbyteri uel diaconi uel de quibus canon statuit, huiusmodi nequaquam sunt ab alia ecclesia recipiendi, sed

Θ ϝ ϒ W *t* XV : XVII W ; *om t* clericum **M** clerico *t* 1. **et seditiones** : *praem* et desitiones Θ* 3. qua ϝ* 5. fuerint *t** 6. **ad** : in aliam Θ 7. animi Θ 9. seu ϝ W faciens **M** 10. **si** : *om* Θ 12. **ausus** : *om* ϒ 14. ecclesiae suae Θ 15. in quo ϝ 17. fuerat ϝ W *t*²
XVI : XVIII W ; *om t* in 1° : *om t** 3. **canonem** : ordinem ϒ 5. diacones Θ diac ϝ W

Θ ϝ ϒ XV. 1. pertubationes Θ 2. saepe ϝ ϒ 3. quae ϒ 4. plucuit W 5. fueri Θ* 6. transies Θ* 8. deseritidi ? ϝ* prb Θ prbr ϝ ϒ 9. inli^ci^tae ϝ 10. praeceptum ϝ ϒ 12. prohibetur ϝ ϒ 13. presumptis Θ praesumentes ϝ praesumentis ϒ 15. reliquid Θ ϝ W 16. prb Θ prbr ϝ ϒ **aut** 2°: au Θ diacō ϒ 17. orditus Θ*
XVI 2. prae ϝ ϒ 4. descedunt ϝ 5. pbi Θ prbi ϝ praesbyteri ϒ 6. cañ Θ 7. eclesia ϝ

## II (Attici)

XV De clericis ne de ciuitate ad aliam transeant.

Propter grandem tumultum et seditiones quae factae sunt placuit omnimodis auferri consuetudinem quae est contra canonem, si inuenti fuerint in aliquibus partibus de ciuitate ad ciuitatem migrantes, nec episcop*o* nec praesbiter*o* neque diacon*o* liceat. si quis autem post sancti et magni concilii definitionem tale aliquid adtemptauerit aut sese dederit negotio, cassabitur omnimodo huiusmodi machinatio et restituetur aecclesiae in qua aut episcopus aut praesbiter aut diaconus fuerit ordinatus.

XVI De his qui in aecclesiis suis in quibus promoti sunt non morantur.

Si quis facile se periculis ingerentes neque timorem Dei ante oculos habentes neque aecclesiasticum canonem scientes discedunt ab aecclesia praesbyteri aut diaconi aut quicumque sunt in canone constituti, isti nullo modo suscipi debent ab alia aecclesia, sed omnem eis

XV **ne** : *om* M 2. seditionem E φ facta M E φ (facita E*) E φ 6. **ad ciuitatem** : *om* E* **episcopo nec praesbitero neque diacono** *scripsi cum Prisc* : episcopus nec pbr neque diacō M episcopum nec (ne E*) presbiterum neque (nec Sp-ed) diaconum (+ esse *urg- ger-ed*) **Sp** 10. **sese** : se φ 11. **negotio** : *praem* huic φ **omnimodo** : omni malo modo M 12. **et restituetur** : et restituatur φ ; *om* E 13. episc aut prb aut diac M 14. fuerat E Sp-ed
XVI morentur E 1. qui φ Sp-ed faciles se E 6. in canon M 7. debeant Sp-ed

XV. de 2° : di E* 1. **tumultum** : multum φ 2. M seditionis M 3. omnismodis E 10. sesederit E

## III (Prisca)

XIIII De clericis ne de ciuitate ad aliam transeant.

Propter frequentem tumultum et seditiones quae factae sunt placuit omnimodis auferri consuetudo quae est contra canone, ut si inuenti fuerint in quibusdam partibus de ciuitate ad ciuitate migrare, nec episcopo nec presbytero nec diacono liceat. si quis autem post sancti et magni concilii definitione tale aliquid temptauerit aut sese dederit negotio, infirmabitur omnimodo huiusmodi machinatio et restituetur eclesiae cuius aut episcopus aut praesbyter aut diaconus fuerit ordinatus.

XV De non suscipiendis alterius eclesiae clericis.

Si quis facile se periculo ingerentes neque timorem Dei ante oculos habentes neque eclesiasticum canonem scientes discedunt ab eclesias suas praesbyteri aut diaconi aut quicumque in canone sunt constituti, isti nullo modo suscipi debent in alia eclesia, sed omne eis

## IV (codicis Ingilrami)

XXIII De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt.

Propter frequentes tumultos et sedictiones quae fiunt in plebes placuit omnino amputari hanc consuetudinem quae extra disciplinam et canonem fit, ut si quis inuentus fuerit de ciuitate in ciuitate transiens, episcopus uel presbyter siue diaconus, amoueatur. si quis autem post huius sancti et magni concilii decreta aliquid huiusmodi usurpauerit aut consenserit huic rei, inritum fiet et deliberabitur an oporteat eum regredi ad parrociam suam in qua episcopus aut praesbyter fuerit ordinatus.

XXIIII De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis.

Quodquod praecipites sunt et timore Dei ante oculos non habent, episcopus uel presbyter seu diacones, nec disciplinam aut regulam ecclesiasticam tenentes descedent de ecclesias suas in canone constituti, hii nusquam suscipiendi sunt in ecclesiam, sed oportet eos neces-

---

[J *u v w*] XIIII *Hunc canonem praecedenti coniungit* v *unde et titulum commiscet titulo canonis* XIII 2. **placuit**: + au *v** 3. omnimodo *v* 4. **canone** *u w*: canones *v* canonem J **ut**: aut v 5. patribus *v* 6. **ad**: in *v* **ciuitate** 2° J *u*: ciuitatem *v w* nec episc nec praesb nec diac J 7. **nec** 1°: neque *v* 10. **temptauerit**: *praem* aut *v* 13. **cuius**: huius *w* **aut** 1°: autem v episc aut praesb aut diaconorum J 14. fuerat J

XV: XIIII v cler *w* clericos *u* 1. **quis** v (=*Att*): qui J 2. timore *u* 4. canonum *u w* discendunt *u cf cod Ing* ecclesiasuas *u* ecclesia sua *v* 7. **isti**: *om v* 8. **omne** J *w*: oms̄ *u v* **eis**: ei *v**

XXIII 2. seditiones *cod*², *sed cf* tradictio xiiii 2 xv 9 7. pbr *cod* 9. concilio *cod** 14. praesb *cod* [I]

XXIIII 1. praecipitaesunt *cod* 3. pbr *cod* 5. descendent *cod** 6. canones *cod* 8. ecclesia ? *cod**

---

XIIII Episcopus presbyter diaconus qui demiserit ecclesiam suam et in aliam transierit, deponatur. *Epitome*

XIIII 1. prb U prbr Z 2. dimiserit *h* 3. **aliam** *h*: alia U alium Z **transierit** U²: transirit U* transitum fecerit Z *h* deponantur *h* [U Z *h*]

**I (Caeciliani)**

omni eos necessitate debere conpelli ut ad proprias redeant paroecias, aut si residere maluerint communione priuari. si uero audeat aliquis alterius clericum in sua ecclesia promouere, fratre cuius fuerat non prebente consensum, secundum canones ordinatio existet infirma.

**II (Attici)**

necessitatem inponi oportet ut ad proprias parrochias reuertantur: pertinaces autem excommunicatos esse oportet. si autem aliquis ausu temerario subripuerit ad alterum pertinentem et ordinauerit in sua aecclesia, non consentiente episcopo a quo discesserat clericus qui in canone continetur, infirma sit huiusmodi manus inpositio.

*De hoc canone uide Addenda p* 151

XVII De clericis qui usuras accipiunt.

Quoniam multi in canonica examinatione repperti sunt auaritiam et lucrum turpe sectantes oblitique diuini sermonis quo dictum est ET PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM centessimas exigentes; iuste constituit sancta et magna synodus, ut si inuentus fuerit aliquis post definitionem hanc synodi usuras accipere et excogitato aliquo modo uel arte id agere uel demidias usuras integre sortis accipere uel aliquid tale quod turpis lucri gratia factum uideatur, deponendus de clero est canonum statuta contemnens.

Ps xiv [xv] 5 *cf* Ezech xviii 8

XVII De clericis qui usuras accipiunt.

Quoniam plures in canone constituti cupiditatem et lucra turpia sectantur, oblitique sanctae scripturae dicentis QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM cum faenerantur aliis centesimas exigunt; iuste statuit sanctum et magnum concilium, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens ex hoc contractu aut quouis modo tale negotium gerens aut dimidias usuras integre sortis accipiens aut aliud quid excogitans turpis lucri gratia, abiciatur a clero et alienus a canone sit.

---

Θ ϝ Υ W *t*

10. **residere maluerint** Υ *t* (*Gr* ἐπιμένοντας): redire noluerint (-it Θ*) Θ ϝ W 13. fratris Θ frater ϝ 14. secundo Θ 15. **existet** ϝ W *t* (*Gr* ἔσται): existat Θ existit Υ

XVII: XVIIII W; *om t* 3. **oblitique**: + sunt ϝ 4. **quo** Υ *t*: qui Θ quod ϝ W 5. sua ϝ **ad**: in ϝ $Υ^2$ W 9. **usuras**: *om* ϝ 10. **et excogitato** *usque ad* **sortis accipere**: *om per homoeot* Υ **et**: *om* ϝ W 11. **id agere**: dagere Θ* dare $Θ^2$ 13. *tr* uideatur factum W uidetur factum ϝ

Θ ϝ Υ

9. paroedicias Θ parrocias ϝ parrochias Υ 13. preuente Θ praebente ϝ Υ

XVII ussuras Θ 1. qm̄ulti Θ 2. reperti ϝ Υ 4. sermones ϝ 6. centensimas ϝ centisimas Υ exsigentes ϝ 7. iustae ϝ 9. potest W* 11. dimidias ϝ 12. integrae ϝ 15. contempnens ϝ

M E φ

9. oportere E φ **ut . . . oportet** (*l* 12): *om per homoeoteleut* M 10. reuertatur E 12. usu E φ 17. **continetur**: constituetur E constituitur φ

XVII 9. usuram E φ 10. **ex hoc contractu** *usque ad* **sortis accipiens**: *om per homoeoteleuton* **Sp**; *suppl* aut hemiolia id est sescupla exigens (= *Dion*) φ 13. **aut**: et Sp-ed (*cum alv toll*)

M

XVI 13. teneratorio E 15. consente E

XVII 4. dicentes M

## III (Prisca)

necessitate inponi oportet reuerti ad suas eclesias. si autem permanserint in obstinatione sua, excommunicatos esse oportere.

XVI De non ordinando quemquam qui ad alium pertinet.

Si quis autem ausus fuerit per subreptionem aut contumaciam hoc agere ut qui ad alium pertinet sibi uindicando eum constituerit episcopum uel praesbyterum, inrita fiat eius ordinatio.

XVII Vt nullus clericus faeneret.

Quoniam plures in canone constituti auaritiam et lucra turpia sectantes obliti sunt sanctae scribturae dicentis QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, et faenerantes centensimas exigunt; iustae statuit sanctum et magnum concilium, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens ex hoc contractu aut quouis modo tale negotium gerens aut dimidiam exigens aut aliud quid excogitans turpilucri gratia, abiciatur a clero et alienus a communione et a canone eclesiastico fiat.

---

*J u v w* 9. **oportet v**=*Att*: debere J  10. suam ecclesiam *w*  **autem**: aut *u* uero J permanserit (*u** ?) *v**  11. obstin*atione in ras v*  **excommunicatos**: + eos *u*
XVI: XV **v**  2. subreptione *u*  4. **eum**: cum **v**  **episcopum** $v^2$ *et Ing* (*Justel*): episc J eps *u w* eppos *v**  5. praesb J pbbros *v**  6. **fiat**: sit *w*
XVII: XVI **v**  1. canones *v*  2. auaritia *w*  3. sc̄a *w*  6. centesimum *w*  10. contracto *w* contractum *v*  quoduis *u*  11. talem *w*  dimidia *v*  13. **turpilucri** *codd, cf Ing*: turpis lucri *utrobique perperam edd*; *de* turpilucrum *uide Rönsch* Itala *p* 220  gratiam *u w*  14. **alienus . . . eclesiastico**: a communione alienus ecclesiastice (*cet om*) *w*

## IV (codicis Ingilrami)

sitate cogi ut reuertantur ad parrocias suas. si autem permanserint in obstinatione sua, oportet eos incommunicatos fieri.

XXV De non ordinandum quemquam qui ad alium pertinet [pertinent *cod*].

Si quis autem ausus fuerit per subreptionem aut contumaciam hoc agere ut qui ad alium pertinet sibi uindicando eum constituerit episcopum uel presbyterum, inrita fiat eius ordinatio.

XXVI De faeneratoribus clericis.

Quoniam plurimi in ordinem aecclesiasticum constituti auaritiam et turpe lucrum sectantes obliti sunt sanctae scripturae dicentis QVI PAECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, *et* fenerantes centesimas expetunt; censuit sanctum et magnum concilium, ut quisquis inuentus fuerit post haec statuta usuras accipiens aut quo*quo* modo aut ex tra*ct*atione agens rem aut *s*esqu*ipla* expetens aut aliud quid adinueniens turpilucri causa, deponitur a clero et alienus erit a canone ecclesiastico.

Ps xiv [xv] 5

---

XXV 1. **per**: *bis cod*  3. pertinent *cod*  5. pbrm *cod*  I
XXVI 6. **et**: *om cod; suppl Ball cf Priscam*  10. usurans *cod**  **quoquo modo** *scripsi*: quomodo *cod*  11. **ex tractatione** *scripsi e Gr* ἐκ μεταχειρίσεως (*cf Att Prisc* ex hoc contractu, *Gall* negotium tractans *p* 228): extra legatione *cod*  12. **sesquipla** *coniec Ball* (sescupla): res quam *cod*  13. **turpilucri** *cod: uide Prisc*

---

XV Si quis usuras acceperit, deponatur. *Epitome*

---

XV 1. usuram Z usura *h*  U Z

## I (**Caeciliani**)

XVIII De primatu presbyterorum.

Delatum est sanctae et magnae synodo quod in quibusdam locis et ciuitatibus presbyteris eucharistia a diaconis detur; quod neque canon tradidit neque consuetudo, ut qui potestatem non habent immolandi dent illis quibus faciendi eucharistiam facultas est data. sed et illud est cognitum quod etiam quidam diaconorum et ante episcopos eucharistiam contingant. hec omnia igitur auferantur, et maneant diaconi in sua mensura, scientes quoniam episcoporum quidem ministri sunt a presbyteris uero minores sunt; communicent itaque secundum ordinem post presbyteros, aut episcopo eis dante aut presbytero. nec sedere in medio seniorum diaconis liceat: est enim extra ordinem canonemque si fiat. si quis autem noluerit his definitionibus obedire, quiescat ministrare.

**consuetudo:** *praem* antiqua Θ (*contra t et Gr*)

Θ *F* Υ W *t*

XVIII: XX W; *om t* 1. **magnae**: maxime Θ 4. **diaconis** *F*[2] Υ *t*: diac̄o W diaconos *F** diaconibus Θ 5. **consuetudo**: *praem* antiqua Θ 6. **habent** *F t*: habet Θ habeant Υ W 7. det *t* eucharistia *F* W 12. aufertur Θ auferatur *F* diacones Θ 13. in suam mensuram **M** 17. episcopos W 18. **eis** (*Gr αὐτοῖς*) Θ Υ *t*: ipso *F* W 19. **sedere . . . diaconis liceat**: sedeant . . . diacones Θ 20. extrordinem canonum si hec fiant Θ 22. hiis Θ* obediens *F*

Θ *F* Υ

XVIII prbm *F* prborum Υ 1. magna Υ 2. loci Θ* 3. prbis *F* Υ 5. tradedit *F* 7. illisi *ut uid* Θ* 10. eps *F* 11. haec *F* Υ omni *F** 14. minestri Θ 15. prbis *F* minoresunt Θ 17. prbos *F* praesbyteros Υ 18. prbo Θ *F* praesbytero Υ 22. oboedire Υ

## II (**Attici**)

XVIII De priuilegiis praesbiterorum.

Peruenit ad sanctum et magnum concilium quod in quibusdam locis aut ciuitatibus praesbiteris gratiam diaconi porrigant; quod neque canon neque consuetudo tradidit, ut hi qui potestatem offerendi non habent his qui offerunt porrigant corpus Christi. sed etiam hoc quoque innotuit quod quidam diaconi et ante episcopos contingant eucharistiam. omnia igitur haec amputentur, et maneant diaconi in proprio ordine, scientes quod episcoporum quidem ministri sunt praesbiteris autem inferiores existunt; accipiant autem ex ordine eucharistiam post praesbiteros, aut episcopo eis dante aut praesbitero. sed nec sedere eis in medio praesbiterorum liceat: praeter canonem enim et praeter ordinem est si fiat. si quis autem obtemperare noluerit post hanc definitionem, cesset a diaconio.

M E φ

XVIII 1. preuenit E φ 3. **gratiam**: eucharistiam *aem- et tol 2-ed* 4. canones E φ 5. **hi**: *om* E φ 7. offerent E 9. **quod quidam**: quodquod quidem E **diaconi . . . contingant** (*Gr τινὲς τῶν διακόνων*) **Sp**: diaconus . . . contingat M 11. amputetur M 14. sint E 15. existant φ 17. **aut**: *om* Sp-ed *tr* eis (cis φ) dante (dande E) aut episcopo E φ 21. **est**: + hoc Sp-ed 23. **a**: *om* E φ diacono φ (M* ?)

### III (**Prisca**)

XVIII De diaconos ne supra praesbyteros sint.

Peruenit ad sanctum et magnum concilium quod in quibusdam locis et ciuitatibus episcopis et praesbyteris eucaristiam diaconi porrigant; quod neque canon neque consuetudo tradidit, ut qui potestatem non habent offerendi, hii offerentibus corpus Christi diuidant. illud etiam cognitum est a nobis quod quidam ex diaconis per usurpationem et temeritatem corpus Christi priores contingunt. omnia igitur haec amputentur, et maneant diaconi in priori ordinatione, scientes quoniam quidem episcoporum ministri sunt praesbyterorum autem inferiores sunt; accipiant autem secundum ordinem post praesbyteros, dante eis aut episcop*o* aut praesbyter*o*. sed nec sedere eis permittitur in medio praesbyterorum: extra canone est enim extra ordinem quod fit. si quis uero noluerit oboedire post haec statuta, priuabitur de loco diaconii.

J *u v w* XVIII: XVII **v** **diaconos** J*: diaconis J² *u* diac̄ *v w* pbris *w* 3. eps et pbros *w* 4. **diaconi**: dicit *w* 5. canones *v* 7. hi *w* 8. **diuidant** **v** = *Ing*: porrigant J = *Att* 9. **a**: *om* **v** 10. **ex diaconis** *u*: ex diaconibus *v* = *Ing* diacs *w* diaconi J = *Att*-Sp 12. contin*gant J amputetur *v* 13. diacc *v* 15. **sunt** *u* = *Att et Ing*: sint J *v w* 16. inferioresunt *u* 17. **autem**: *om v* 18. dantes *v* **episcopo aut praesbytero**: episc̄ aut praesƀ J eps aut prbt *u v* eps aut pbri *w cf Ing* 19. **sed**: et *v* etiam J 22. **ordinem**: canone (*iterum*) *v* ordine *w* 24. **loco**: ordine J diaconi *u w* (*v** ?)

### IV (**codicis Ingilrami**)

[XXI De diaconibus ne super presbyteros sint *uide p* 133]

[Peruenit in aurem sancti et magni concilii huius quod in quibusdam locis et ciuitatibus episcopis et presbyteris eucharistiam diacones diuidant; quod neque canones neque ecclesiastica regula trad*i*t, ut qui potestatem non habent offerendi, hii offerentibus corpus Christi diuidant. illud etiam cognitum est a nobis quod quidam ex diaconibus per usurpationem et temeritatem corpus Christi priores contingunt. omnia igitur haec amputentur, et maneant diacones in priori ordinatione et mensura, scientes quoniam quidem episcopi ministri sunt *presbyterorum autem inferiores sunt*; accipiant autem secundum ordinem post presbyteros, dante eis aut episcop*o* aut presbyter*o*. sed nec sedere eis permittitur in medio praesbiterorum: extra canone est enim et extra ordine quod fit. si quis autem noluerit oboedire post haec statuta, priuabitur et a loco diaconii.]

XXI *Canonem hunc apud codicem nostrum superiore loco inuenias, cf p* 133 3. pbris *cod* 5. **canones** *cod: fort leg* canon 6. tradet *cod* 16. **presbyterorum . . sunt** *suppleui e Prisc: om per homoeoteleuton (eo facilius quod uoces* ministri sunt *paginam concludunt) cod* 18. epm aut presbrū *cod: cf Priscam* I

*Epitome*

[XII Diacones non deuidant ante presbyteros eucaristia nec sedeant ante presbyteros: quod si fecerit, deponatur.]

XII *Canon hic apud codices locum habet superiorem*, *uide p* 133 1. diacuni? U **non**: uero *h* prbs U probs Z 2. eucharistiam *h* 3. prbos U Z fecerint Z *h* deponantur *h* U Z *h*

## I (**Caeciliani**)

et ad . . catholicam : *om* Θ

XVIIII De his qui de doctrina Pauli Samosateni confugiunt et ad ecclesiam ueniunt catholicam.

rebaptizare Θ *cf Gr*

Si qui de Pauli Samosateni confugiunt ad catholicam ecclesiam, definitum est eos omnimodis baptizari debere. si autem quidam antecedenti tempore uel preterito in clero examinati inuenti sunt sine querella et post baptismum inreprehensibiles, ordinentur ab episcopo catholicae ecclesiae: quod si inquisitio inutiles eos inuenerit, deponi oportere uel abici. similiter [et] de diaconissis uel omnino de his quae in canone continentur, modus et ratio data seruetur. diaconissae autem in specie diaconorum constituuntur, nam per inpositionem manus non fiunt et omnimodo inter laicos conputantur.

debent conputari Θ

## II (**Attici**)

XVIIII De his qui a Paulo Samosetano ad aecclesiam ueniunt.

De Paulianistis refugientibus ad aecclesiam catholicam, definitio prolata est rebaptizari eos omnino. si quis uero ex eis preterito tempore fuerunt in clero, si quidem sine quaerella et repraehensione fuerint, post baptismum ordinentur ab episcopo aecclesiae: sin uero discussio eos minus idoneos inuenerit, deponi eos conuenit. similiter autem et de diaconibus et omnino de his qui in eodem canone uersantur, eadem forma seruabitur. meminimus autem de diaconissis quae in eadem specie sunt, quia manus inpositionem aliquam non habent, ut omnino inter laicas conputentur.

---

Θ *F* Υ W *t* XVIIII : XXI W; *om t* **de 2°** : a Θ conficiunt W **et ad . . . catholicam** : *om* Θ 1. **de Pauli Samosateni** Θ **M** *quasi Graece legatur* ἀπὸ τῶν Παύλου : + doctrina *t* (*cf canonis titulum*) 3. omnimodo Θ *cf l* 17 *huiusce canonis* **rebaptizare** Θ (*Gr* ἀναβαπτίζεσθαι) 10. **inquisitio** : *praem* non Θ *tr* eos inutiles Υ W **deponi** : *praem* ii Θ 11. **similiter** : simul W 12. **et** Θ (*Gr* καί) : *om* **M** *t* **diaconissis** *usque ad* **diaconissae** (*l* 14) : diaconibus si (*sc* diaconissi : *cet om*) Θ 13. **in** : *om t* 14. **data** : *om F** 16. inpositionis manus **M** *cf Prisc* viii 5 *u v*, xviiii 7 18 *v w; Ing* xxviii 6 (? xxvii 7) *Ing-epit* vii 2 17. **fiunt** : sint Θ 18. **conputantur** : debent conputari Θ

XVIIII 4. qui Sp-ed 5. fuerint E ϕ M E ϕ 8. **sin** : si E ϕ 10. **autem** : *om* E ϕ 12. conuersantur **Sp** 13. **autem**: + et E ϕ 17. **laicas** *codd cum Prisc Ing* (*et Ing-epit*) *Ruf-epit* (*Ruf*?) : laicos *Caec* (*Ruf*?) *Isid fragm-Frisingense* (*Maassen pp* 34 923) *et Gr* ἐν τοῖς λαικοῖς **conputentur** : imputetur M

---

Θ *F* Υ XVIIII *tit et* 1. samositeni *F* ueniut *F** 1. samosetani *t* 5. praeterito *F* Υ 7. quaerella *F* Υ inreprehensiuiles Θ inrepraehensibilis *F* 9. catholice Θ 10. inutilis *F* 11. habici Θ 15. speciae *F* 18. computantur Υ

XVIIII samositano E samosateno ϕ 8. discussi M M* 9. ideos ϕ 14. diaconises E diaconisis ϕ 15. speciae M

## III (Prisca)

XVIIII De Paulianistis.

De Paulianistis qui refugiunt ad catholicam et apostolicam eclesiam, decretum est hos omnino rebaptizari. si quis autem praeterito tempore in clero fuerunt constituti, si quidem inlibati et inreprehensibiles fuerint inuenti, per manus inpositione episcopi eclesiae catholicae ordinandi erunt in ordine clericorum: si uero discussio eos minus idoneos inuenerit, deponi eos conuenit et sint in ordine laicorum. similiter autem et de diaconis et de omnibus his qui in eodem canone uersantur, eadem forma seruabitur.

Meminimus autem et de diaconissas quae in schimate sunt constitutae: quoniam neque per manus inpositione sunt ordinatae, omnino inter laicas eas oportet dinumerari.

J*uvw* XVIIII: XVIII v *Tit* De Paulianistis (Paulanistis *u*) et (+de *u*) diaconissis v 1. **De**: *om* v Paulanistis *u* ad acatholicam *u* 3. rebaptizare *u v* 4. **autem**: +eorum J 5. fuerint v 6. **et**: *om w* 8. inpositionis *v w* *tr* catholicae eclesiae *v* 9. erant J* 10. **si uero**: siue J* discussi *w* **eos**: eorum *v** 11. idoneus *w* inuenerint *v** **deponi**: rebaptizari J 13. **et** 1°: *om w* **de** 1°: + eorum J **diaconis**: diaconissis *v*=*Ing* 14. canones *u* 15. formam *u*
16. **Meminimus**: *praem* xx De diaconissis J **et**: *om* J *cf Att* 17. **quae**: qui *v* quod J **schimate** *u* (*Gr* σχήματι: *cf Gall*): scismatae J *v w*=*Ing*, *quod fortasse etiam hic legendum* sint J 19. inpositionem *u* inpositionis *v w*=*Ing* 20. dinumerare *v*

## IV (codicis Ingilrami)

XXVII De Paulianistis.

De Paulianistas qui refugiunt ad catholicam et apostolicam ecclesiam, decretum positum est hos omnino rebaptizari. si quis autem in praeterito tempore in clero fuerunt constituti, si quidem inlibati et inrepraehensibiles fuerint inuenti, per manus inpositiones episcopi ecclesiae catholicae ordinandi erunt in ordine cleri: si autem inquisiti inutiles fuerint, degradati erunt in ordine laicorum.

XXVIII De diaconissis.

Similiter autem et *de* diaconissas et qui in canone uidentur esse constituti, similem erit statutum. memores autem sumus et de diaconissas quae in scismatae sunt constitutae: quoniam neque per manus inpositionis sunt ordinatae, omnino inter laicas eas oportet dinumerari.

XXVII 3. omno *cod** 8. **inpositiones** *cod*: *fort leg* inpositionis *cum* xxviii 7 I
XXVIII 1. **de** *suppl Ball*: *om cod* 3. **similem** *cod*: *uide Rönsch* Itala *p* 277 6. **manus** *scripsi*: man⁊ *cod*, *quod nonnisi* manus *repraesentat* 7. ordinata*e *cod* (*ut uid corr m p ex* ordinatas)

*Epitome*

XVI Paulianiste si reuersi fuerint, recipiantur aecclesia: sed non promoueantur in honorem.

XVII Similiter scismatecas diaconessas inter laicas repotandas.

XVI 1. Pauliniste U si reuersu fuerit recipiatur U 2. **aecclesia**: aeccl̄a U aeccl̄ Z in ecclesia *h* promoueatur U 3. in honore Z U Z *h*
XVII 1. schismatateeas U sismaticas *h* 2. deputandas *h*

## I (Caeciliani)

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam qui die dominico flectant genu et in pentecostes diebus, placuit de hoc sanctae et magnae synodo cunctos in omnibus locis consonanter et consentienter stantes Dominum orare debere.

**Conc. Carth.**

ϝ Υ W

Et cum recitaret, Aurelius episcopus dixit:

Haec ita apud nos habentur exemplaria statutorum quae tunc patres nostri de concilio Nicheno secum detulerunt, cuius formam seruantes haec quae sequentur constituta firmata a nobis custodientur.

---

Θ ϝ Υ W *t* XX: XXII W; *om* Υ *t* De flectenda genua Θ* 2. **flectant** ϝ Υ *t*: flectent Θ flectunt W genua Θ **pentecostes** ϝ W *t*: pentecoste Υ pentecosten Θ 3. **sanctae et magnae** Θ *t*: magnae et sanctae Υ sancto et magno ϝ W 5. **locis**: *om* Θ 6. debet Θ

¶ Θ *t* EXPLICIVNT CANONES NICENI *t*

**Conc. Carth.** 1. **Et cum recitaret** ϝ W: EXPL̄ CONCILII NICAENI INCIP̄ CAPITVLA CARTHAGINENSIS (*sequuntur capitula* XXXV *et postea demum hoc comma nostrum, omissis tamen uerbis* Et cum recitaret) Υ 9. Nicaeno Υ 13. **sequentur** ϝ Υ: sequuntur W 15. **custodientur** Υ W: custodiuntur ϝ *Sequuntur apud* ϝ Υ W *canones Carthaginenses*

---

XX fletendo W 5. consensienter ϝ

## II (Attici)

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam qui die dominico flectant genu et in diebus pentecosten, placuit de hoc sanctae et magnae synhodo cunctos in omnibus locis consonanter et consentienter stantes Dominum orare debere. *De uoce* pentecosten *uide Addenda p* 152

XXI De diaconissis.

Praeterea statuitur in hoc concilio ut diaconissae, quoniam manus inpositionem non accipiunt, inter laicas deputentur. *cf Ruf* H. E. x 6, *uide Addenda p* 152

Igitur episcopi cum de his omnibus prout diuinarum legum reuerentia poposcerat decreuissent, sed et de obseruatione paschae antiquum canonem per quem nulla de reliquo uarietas oreretur aecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis aecclesiarum pax et fides in orientis atque occidentis partibus una eademque seruata est.

haec de aecclesiastica historia necessario credimus inserenda.

EXPLICIT CAÑ NICAENI CONCILII

---

XX genua **Sp** 2. dominica E φ **flectant** E φ: flectunt Sp-ed flectent M genua **Sp** **in**: *om* **Sp** 3. pentecostes $M^2$ Sp-ed placit $M^2$ (placuit M* ?) 4. **cunctos**: tos E eos φ 6. **debere**: + EXPLICIT CONSTITVTA NICENI CONCILII **Sp** (– φ) M E φ

¶ E φ

XXI **De diaconissis** *usque ad* **deputentur**: *om* E φ; *numerum et tit omittit, canonem habet,* Sp-ed 2. **quoniam**: quae Sp-ed

1. **Igitur** *usque ad finem: om* φ **Igitur** *usque ad* **decreuissent**: *om* E 3. poposceret M 4. **antiquum canonem per quem**: ut (*tantum*) E 7. **tradidissent**: sanctum concilium tradidisset **Sp** 10. **seruata**: sententia E 11. **historia**: turia E 12. necessaria E § E

EXPLICIT . . CONCILII M: *om* **Sp**

III (**Prisca**)

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam qui die dominico flectant genu et in pentecosten diebus, placuit de hoc sancto et magno synodo cunctos in omnibus locis constanter et consentienter stantes Dominum orare debere.

J *u v w* XX : XXI J XVIIII **v** genua *w* 1. *tr* quidam sunt J 2. flectunt **v** **in** : *om v* 3. **de hoc** : *om* **v** 5. **constanter** : conster *w* **consentienter** : consentientes *u w* consentienter et consentientes *v* 6. Domino rogare *w* **debere** : debent **v** debere dominicam diem et diem paschae usque in pentecosten J

*De quattuor canonibus quos genuinis adicit* **v** *uide Appendicem* VI *pp* 146 147

# APPENDIX IV

**Indices capitulorum Nicaeni concilii interpretationi priscae praepositorum**

**secundum cod** J fol. 11 *b*

INCP̄ CONSTITVTA CANONVM SANCTORVM PATRVM QVI APVT NICEAM SVNT CONGREGATI

INCIPIVNT CAPITVLA NICAENI CONCILII

I De his qui se abscidunt uel eunicizant
II De neophitis
III De commanentibus
IIII De ordinandis episcopis
V De his qui excommunicantur per singulas prouincias
VI De primatu eclesiae romanae
VII De honore hierosolymitano episc̄
VIII De his qui nominantur catharoe
VIIII De his qui inexaminati ordinantur
X De his qui in persecutione negauerunt fidem
XI De his qui praeuaricati sunt praeter necessitate
XII De reconciliatione danda
XIII De cathecuminis lapsis
XIIII De clericis ne de ciuitate ad aliam transeant
XV Vt nullus alienum suscipiat clericum et promoueat
XVI Vt nullus alienum clericum ordinet
XVII Vt nullus clericus faeneret
XVIII De diaconi ne supra praesbyteros sint
XVIIII De paulianistis baptizandis
XX De diaconissis
XXI De flectendo genu

EXPLICIT CAPITVLA NICAENI CONCILII

**secundum v** (*u* fol. 10 *b*; *v* fol. 20 *b*; *w* fol. 8 *a*)

INCIPIVNT CAPITVLA NICHENI CONCILII

I De eunuchis qui se ipsos absciderunt
II De neofitis qui post baptisma ad clerum applicantur
III De subintroductis mulieribus
IIII De ordinandis episcopis
V De excumunicatis
VI De primatu aecclesie romane uel aliarum ciuitatum episcopis
VII De honore hyerosolymitani episcopi
VIII De his qui cognominantur catharoae
VIIII De ordinatione presbiterorum
X De his qui negauerunt in persecutione
XI De his qui preuaricati sunt
XII De reconciliatione danda morientibus
XIII De cathecuminis lapsis et ut nullus megret ad aliam ciuitatem
XIIII De non suscipiendis alterius aecclesie clericis
XV De non ordinando quemquam qui ad alium pertinet
XVI Vt nullus clericus feneret
XVII De diaconos ne supra presbiteros sint
XVIII De paulianistis et de diaconissis
XVIIII De flectendo genu
XX Ne seruus aut condicionalis clericus [non] ordinetur
XXI Vt presbiter ante XXX etatis sue annos non ordinetur
XXII Vt presbiteri diacones et subdiacones [non pergant ubique nisi consulto episcopo suo]
XXIII De ordine clericorum et uita

*In rebus orthographicis lectiones codicis u suscepi*

I ipso *u*  VI aliorum *v*  VIII catharoes *v* cataroe *w*  XIIII clericos *u w*  XV ordinandum *w*  quisquam *v*  XVII prbos *u*  XVIII **de** 2° : *om w*  XX **Ne** : nec *v*  **non** *u* : *om v w*  XXI prbt̄ *u*  **non** : *om w*  XXII prbi *u*  **et** : *om v*  **non pergant . . . suo** *v* : *om u w*, *cf p* 147  XXIII **et uita** : *om v**

# APPENDIX V

**Index capitulorum Nicaenis canonibus praepositorum secundum cod I** fol. 39 *b*

INCIPIT CAPITVLA NICAENI CONCILII

I Expositio fidei nicaeni
II Quo tempore conuentus sit habitus
III De his qui se ipso abscidunt uel eunicizant
IIII De neofitis neque episcoporum neque pbr̄ ordinari
V De uindicta eorum qui contra canones fecerunt
VI De mulieribus quas sinectas uocant
VII De episcopis a conprouincialibus ordinari
VIII De potestate metropolitani
VIIII De his qui excommunicati sunt ab episcopis suis
X De synodo nobis in anno per unamquamque prouincia caelebranda
XI De primatu ecclesiae romanae
XII De infirmanda ordinatione quae sine metropolitani consensu fit
XIII De sequendo maiori numero cum de ordinatione contenditur
XIIII De honore hierosolymitani episcopi
XV De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sunt
XVI De his qui examinatio ordinantur
XVII De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam
XVIII De praeuaricatis per penitentiam recipiendis
XVIIII De paenitentia eorum qui post baptismum ad saecularem militiam reuertunt̄
XX De reconciliatione danda morient̄
XXI De diac̄ ne super pbr̄ sint
XXII De catecuminis labsis
XXIII De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt
XXIIII De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis
XXV De non ordinandum quemquam qui ad alium pertinent
XXVI De faeneratoribus clericis
XXVII De paulianissis
XXVIII De diaconissis

---

*Cum his titulis conferas titulos codicum* Q *pp* 165–169 *infra* (*apud utrosque sequuntur sine interuallo tituli Sardicenses*, xxviiii–xlvi *apud cod* I, xxviii–xlvi *apud* Q) : *uide quae adnotaui* (*ad p* 113 *col b*) *p* 150 *infra*

# APPENDIX VI

**Canones suppositītii quattuor qui tamquam Nicaeni in codicibus v *θ* (sc correctore codicis Θ) post ueros canones inueniuntur**

xx Ne seruus aut condicionalis clericus ordinetur.

Hoc placuit ut si quis subdiaconus aut diaconus aut presbiter uel episcopus fuerit ordinatus in his personis †si neclectus†, episcopus qui hoc fecerit personam tantum uindicet, peculium qui ordinatus est restituat domino huius; clericus tantum, deponatur, etiam etsi domino interueniente. illut tantum obseruandum sit ut liber militet aecclesiae.

Et lectum placuit.

xxi Vt presbiter ante xxx etatis sue annum non ordinetur,

Quamuis sit prouabilis uite, sed obseruet usque ad prefinitum tempus: Dominus enim tricesimo anno baptizatus est et tunc predicauit.

Et lectum placuit.

---

*u v w θ* xx: xxi *θ*  Nec *v*  clericos *u*  **ordinetur**: non fiat *v**  2. **episcopus**: + qui *w*  3. †**si neclectus**† *u*: si neglectus *v* se neglectus *w*; *totam clausulam mutat suo arbitrio θ* si neglegentia episcopi qui hoc fecit libertas eorum non fuerit inquisita, personam tantum uindicet, peculium uero qui ordinatus est restituatur domino, praedictus tamen clericus tantum deponatur etiam si dominus intercesserit pro eo: *mihi quidem uerba* si neclectus (*seu potius uera lectio quaecumque est quae sub eis latet*: *fortasse* inelectis *sc* inelegibilibus) *ad ordinandum non ad ordinantem iure referri uidentur. canonem ita interpretor ut seruus qui* ordinatus fuerit subdiaconus diaconus *etc ipso facto* personae *suae* (*non tamen* peculii) *compos fiat, qui autem* clericus tantum *ordinatur id est qui minores quos uocant ordines adipiscitur* deponatur, *quippe qui libertatem non consecutus sit*  4. eps *u v w*  8. **tantum**: tamen *θ*  **sit**: et *θ*  9. aecclesiam *u*

xxi: xxii *θ* *Hunc canonem e can* xi *concilii Neocaesariensis desumptum esse inuenies: uide interpretationem* ‘*Isidori*’ (*secundum textum codd* S v) *infra*  xxx: trigesimum *θ*  etatisue *u*  **annum non**: annos non *v* annon *w*  1. **Quamuis**: quam *w*  **sit**: si *v*  **sed obseruet**: se obseruabit *v* sed obseruetur *θ* (*quam lectionem cum Gr* ἀποτηρείσθω *habet apud concilium Neocaesariense solus e codd Isidorianis* Θ)  3. xxx *v* trigesimo *w*  4. **tunc**: hunc *u w*; *om θ*

---

*In rebus orthographicis lectiones codicis u recepi*

XXII Vt presbiteri diacones subdiacones [non pergant ubique nisi consulto episcopo suo.

Placuit sancto et magno concilio ut presbyter diaconus subdiaconus] qu*i*libet clericus non pergat inconsulto episcopo suo cuiusque prouincie, sicut itaque et episcopus nisi a metropolitano formata sumpserit. neque episcopus de trans mare suscipi, nisi xx episcoporum cyrografa sumpt*a* ostenderit: si uero Romanus fuerit, sufficiat solius metropolitani formata.

Et lectum placuit.

XXII : XXIII θ *Huic canoni conferendus est can* xxvii *concilii Hipponensis* A.D. 393 (*Mansi* Concilia III [A. D. 1759] 923) : Vt episcopi non proficiscantur trans mare nisi consulto primae sedis episcopo suae cuiusque prouinciae, ut ab eo praecipue possint formatas sumere **Vt presbyteri** *usque ad l* 2 **subdiaconus** : ut pbbris diacc subdiacc non pergant ubique nisi consulto epo suo placuit sco et magno concilio ut pbr aut diac sibe subdiac *v* ; ut pbr diac subdiac *w* ut pbri diac et subdiac θ ut pbri diacones aut subdiacones *u reliquis per homoeotel ut uid omissis* 2. **quilibet** *scripsi* : quolibet *v* θ quodlibet *u w* ; *praem* aut *u* θ, uel *v* 3. **clericus** *w* : clōs *u* clerici θ de clero *v* **non pergat . . . suo** : nisi consulto episcopo suo non pergat *v* pergant θ 4. **cuiusque prouinciae** *u* : cuiuscumque prouinciae *v* cuique prouincia *w* ; *om* θ **sicut itaque et episcopus** : ut episcopus a propria ecclesia non discedat longe in peregrinatione θ *suo arbitrio* 5. **et** : *om v* episcopo *v* ad metropolitanum *u* 6. formatā supserit θ **episcopus** : eps *u w* θ eppos *v* 7. **suscipi** : suscipi oportet *v* suscipiatur θ 8. cyrografum *w* **sumpta** *scripsi* : sumptus *u w* suptus θ; *om v* : *fortasse legendum* susceptus 9. **sufficiat** : suscipiat *w* metropolitana *u* 10. **formata** : seruata *u*

XXIII De ordine clericorum et uita.

Lectores usque ad annos pubertatis legant et, nisi cum u*x*ori*bu*s, eruditi scripturis diuinis clerici iam examinati ordinentur. neque edendi uel bibendi causa tauernas clerici ingrediantur nisi peregrinationis necessitate, cautus a poculo inimicorum aecclesiae.

Et lectum placuit.

EXPLICIT DECRETA NICAENI CONCILII

XXIII : XXX (*sic*) θ *Hic canon e tribus cann* *u v w* θ *eiusdem concilii Hipponensis consartus esse uidetur, uidelicet can* xviii Vt lectores usque ad annos pubertatis legant, deinceps autem nisi uxores . . . duxerint, . . . legere non sinantur ; **can* i Vt lectores . . . ante XXV aetatis annos nec clerici ordinentur . . . : ut primum scripturis diuinis instructi uel ab infantia eruditi . . . clerici promoueantur ; *can* xxvi Vt clerici edendi uel bibendi causa tabernas non ingrediantur nisi perigrinationis necessitate 1. Lectore *v** puuertatis *u* puberitatis *w* 2. legat *w* **cum uxoribus** *scripsi e can* xviii *concilii Hipponensis supra citato* : cum usuris v ; *om* θ : *regula id uidetur spectare ut si lector* ad annos pubertatis *iam aduectus uxore careat et* scripturis diuinis *satis* eruditus *inueniatur, is in clerum examinatione habita* ordinetur : *contra si uxorem duxerit, lector necessario maneat, maiores ordines adipisci non possit* **eruditi** : *om v** 3. clericis *v** **examinati** : + non θ 5. *tr* clerici tabernas θ 6. cautis θ 7. **poculo v** : populo θ

EXPLICIT : EXPLICVERVNT *w*

# APPENDIX VII

**Nicaeni concilii canones sextus et septimus apud concilii Chalcedonensis actionem decimam sextam adlegati** (Labbe-Coleti IV 1747: Mansi VII 443: *uide supra p* 121, *infra pp* 197 199 201)

**secundum syllogen codicis nostrae Dominae Parisiensis siue antiquiorem**

*Maassen p* 739: *codices contuli* Paris. lat. 16832 (*olim ecclesiae N. Dominae Parisiensis: saec.* ix: *fol* 118 *a*) Vat. Reginae 1045 (*saec.* ix–x: *fol* 167 *a*) Vat. 1319 (*t*, *uide p* 103 *supra*: *saec.* xii: *fol* 232 *a*): *deficit cod.* Barberin. xiv 53

Pascasinus uir reuerentissimus episcopus uicarius sedis apostolicae dixit: Trecentorum decem et octo sanctorum patrum: Antiqua consuetudo seruetur per Egyptum ita ut

**secundum Rustici syllogen anno 550 euulgatam**

*Maassen p* 745: *codicem secutus sum* Vat. 1322 (N: *saec.* vi; *fol* 259 *b*) *qui a textibus adhuc impressis ualde discrepat*

Pascasinus reuerentissimus episcopus uicarius sedis apostolicae dixit: Trecentorum decem et octo sanctorum patrum canon sextus: Ecclesia Romana semper habuit primatum. t*eneat* autem et Aegyptus ut

episcopus Alexandriae omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo. similiter autem et qui in Antiochia constitutus est. et in ceteris prouinciis primatus habeant ecclesiae ciuitatum aliarum. per omnia autem manifestum sit ut si quis praeter uoluntatem metropolitani episcopi fuerit ordinatus quia hunc statuit haec sancta synodus non debere esse episcopum. sane si communionem consensu rationabiliter probato et secundum ecclesiasticam regulam statuta duo aliqui aut tres contentione sua contradicunt, illa opteneat sententia in qua plures fuerint numero sacerdotes. Quoniam mos antiquus optenuit et uetus[ta] traditio ut Heliae id est Hierosolymorum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum, sed et metropolitano sua dignitas salua sit.

Constantinus uir deuotus secretarius diuini consistorii ex dato codice ab Aetio archidiacono Constantinopolitanorum sanctissimae ecclesiae recitauit: Regula sexta trecentorum decem et octo sanctorum patrum: Antiquae consuetudin*es* teneant in Aegypto, ut Alexandrinus episcopus omnium habeat potestatem quoniam et Romano episcopo haec consuetudo est. similiter autem et Antiocheno et in aliis prouinciis primatus habeant ecclesiae ciuitatum. uniuersaliter autem illum manifestum est quia si quis praeter uoluntatem metropolitani fiat episcopus hunc sancta synodus definiuit non esse episcopum. sane si communionem consensu rationabi*li*ter probato et secundum ecclesiasticam regulam statuto duo aliqui uel tres per contentionem suam contradicunt, definitio opteneat plurimorum.

1. Paschasinus *reg*     3. **Antiqua consuetudo seruetur per Egyptum ita ut**: *uoces has ex interpretatione Dionysii substituit non ipse sylloges huius redactor* (*e quo ut uidetur uera Paschasini uerba haurire potuit Rusticus, cf col b*) *sed posteriori tempore scriba aliquis*     12. deberet *reg*     **communionem** *utriusque sylloges coad omn*: *lege* communi omnium     13. concessu *paris*     14. **statuta** *utriusque sylloges codd omn*: *lege* statuto     **aut tres**: *bis ut uid reg**     17. **uetusta** *Rusticus cum Isid* (*p* 201 *infra*): uetus *sylloges antiquioris codd* (*cum* V Y *apud Isid*)     18. deferantur *reg*     20. **salua sit**: *altera eiusdem canonis interpretatione, cuius mentio fit apud Rusticum* (*uide col b ll* 21–36), *caret sylloge antiquior*

1. **reuerentissimus** *scripsi*: reũs N     3. ecclesiae *ut uid* N*     4. **teneat** *scripsi cum edd*: *post primam litteram* t *nihil amplius legi potest in* N     8. habent N     11. **hunc**: hanc N     14. ecclesiaticam N     15. contectione N     21. **uir deuotus**: ū d̄ N     25. consuetudinis N     28. simil̄ N     29. prima|matus N     33. rationabiter N

# ADDENDA

## siue adnotatiunculae apparatui critico minus propriae

P 104 col b l 3 POST CONSVLATVM GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM HONORII XII ET THEODOSII VIII AGVSTORVM. *apud concilia Africana computantur passim anni* (*pro* consulibus A et B) post consulatum A et B: *exempla habes* (1) *concilium Carthaginense* A.D. 399 Post consulatum gloriosissimi imperatoris Honorii Augusti IIII et Eutychiani uiri clarissimi quinto kalendas maias Carthagine in secretario basilicae restitutae, *Justel* I 154 = *Migne* Patr. Lat. lxvii 200, *Labbe-Coleti* III 502 *Mansi* IV 482; (2) *conc. Carth.* A.D. 401 Post consulatum Fl. Stiliconis u. c. xiiii kal. iulias Carthagine in secretario basilicae restitutae, *Justel* I 154 = *Migne* lxvii 200, *Labbe-Coleti* III 503 *Mansi* IV 482; (3) *conc. Carth.* A.D. 410 Post consulatum gloriosissimorum impp. Honorii VIII et Theodosii III Augg. xviii kal. iulias Carthagine in basilica regionis secundae, *Justel* I 166 = *Migne* lxvii 217, *Labbe-Coleti* III 522 *Mansi* IV 503; (4) *acta collationis Carthaginensis* A.D. 411 (*cuius notitiam mihi praebuit I. B. Bury, professor Dublinensis, rerum Romanarum si quis alius peritus*) Post consulatum Varanis u. c. kal. iunias Carthagine in secretario thermarum Gargilianarum, *Labbe-Coleti* III 149 *Mansi* IV 51; (5) *conc. Teleptense* A.D. 418 Post consulatum gloriosissimi Honorii XI et Constantii II vi kal. martias congregato in ecclesia apostolorum concilio plebis Teleptensis, *Labbe-Coleti* III 427 *Mansi* IV 379; (6) *conc. Carth.* A.D. 419 Post consulatum gloriosissimorum impp. Honorii XII et Theodosii VIII Augg. iii kal. iunias Carthagine in secretario basilicae restitutae, *Justel* I 169 = *Migne* lxvii 222, *Labbe-Coleti* III 526 *Mansi* IV 508. *de qua computandi forma egregie disseruerunt Io. Bapt. de Rossi* Inscriptiones Christianae urbis Romae saeculo septimo antiquiores I (*Romae* A.D. 1861) *pp* xxv–xl, *et Th. Mommsen* Ostgothische Studien (*Neues Archiv* A.D. 1889, xiv 225).

*eiusmodi computationis exemplum omnium ut uidetur antiquissimum* (*et ipsum Africanum*) *ad concilium pertinet Cirtae anno* 305 *habitum, cuius acta adlegauerunt in collatione Carthaginensi anni* 411 *catholici, respuerunt tamquam ficta Donatistae propterea quod exstarent eiusdem anni eiusdem fere mensis gesta quaedam martyrum neque potuisset in tempore persecutionis congregari concilium. fefellit Donatistas, fefellit ipsum qui collationi praeerat legatum, annus praeter morem post consulatum computatus; confer quae refert Augustinus* (Breuiculus collationis Carthaginensis iii, *ed. Bened.* IX 389; *Labbe-Coleti* III 217 *Mansi* IV 256) Officium autem in computando errans falsum renuntiauerat; quod postea conscripta et diligentius considerata gesta docuerunt, sicut potest probare quem libuerit legere et non piguerit computare. nam gesta martyrum quibus ostendebatur tempus persecutionis consulibus facta sunt Diocletiano nouies et Maximiano octies pridie idus februarias, gesta autem episcopalia decreti Cirtensis post eorundem consulatum tertio nonas martias, ac per hoc tredecim menses interesse . . . inueniuntur . . . sed Officium, ut falleretur et mensem interesse responderet, eundem consulatum supputauit, 'post consulatum' autem non aduertit ubi annus iam alius agebatur.

*formula ergo perturbato reipublicae statui apta primum anno* 305 *tempore Maxentii adhibebatur: item ad annum* 375 *Hieronymi* Chronicon *refert* Quia superiore anno Sarmatae Pannonias uastauerant iidem consules permansere: *item tempore Alarici, cum Italia primum septentrionalis deinde meridionalis cum Roma ipsa sub ditionem uenit barbarorum, anno* 409 *exeunte Mediolani* post consules [*anni* 408] *supputatum est, anno* 411 (*quo nullus omnino consul in occidente nominatus est*) *Carthagine* post consulem [*anni* 410], *eodem anno in Italia meridionali* post consules [*anni* 409].

*eiusdem formulae alia ratio, cum consulum nomina* (*id quod post medium saec.* iv *frequenter accidit*) *incipiente iam anno uel prorsus ignota erant uel nondum publici iuris facta: nempe duorum Augustorum exspectandus erat consensus* (*inde ab ineunte saec.* v *uterque consulem de sua imperii parte eligebat*) *et labentibus omnium fortunis dignitatem tam onerosam amplecti pauci uel uolebant uel poterant: crebrior ut par erat in prioribus anni mensibus hic usus. confer canonem siue Mileuitanum anni* 402 (*secundum syllogen Hispanam, Gonzalez p* 187) *siue potius Carthaginensem anni* 407 (*secundum Dionysii syllogen, Justel* I 165 = *Migne* lxvii 216: *uide Labbe-Coleti* II 1336 III 385 *Mansi* IV 503) Formatae autem quae a primatibus uel a quibuscumque episcopis clericis propriis dantur habeant diem paschae: quod si adhuc eiusdem anni paschae dies incertus est, ille praecedens adiungatur, quomodo solet 'post consulatum' in publicis gestis adscribi. *exempli gratia, anno* 418 *Theodosius Aug. sero occidentibus nuntiatus est consul, unde mense Februarii qui acta redigebant concilii Teleptensis, supra* (5), post consulatum *anni* 417 *computabant: simili modo mense iunio anno* 431 *acta concilii Ephesini habent* post consulatum Theodosii XIII et Valentiniani III, *consulibus anni* 431 *apud Ephesum nondum renuntiatis. similia inuenies apud celeberrimam uitae Athanasii Historiam* '*Acephalam*' (*uide fasciculum nostri libri tertium*), *ubi quater decies secundum proprios anni consules computatur, ter autem* post consulatum, *scilicet* (1) tybi x die post consolato Arbitionis et Loliani = *Ianuarii* vi A.D. 356; (2) die methir x post cons. Tauri et Florenti = *Februarii* iv A.D. 362; (3) vii die mechir mensis post cons. Valtiniani et Valentis [hoc est in cons. Gratiani et Dagalaifi], = *Febr.* i A.D. 366: *annorum* 356 *et* 362 *consules non ignorabat qui scribere potuit* mense pahyni xvi die cons. Constanti VIII et Iuliani Cessaris I (= *Iunii* x A.D. 356) *et* phaophi xxvi cons. Mamertini et Neueitae (= *Octobris* xxiii A.D. 362): *nonnisi primis anni septimanis pertinentia* post consulatum *supputat. progrediente mense Februario consules nouos Alexandriae iam notos fuisse e duobus exemplis colliges,* cons. Constanti VIIII et Iuliani Cessaris II methyr xxx die (= *Februarii* xxiv A.D. 357) *et* methyr xviiii die cons. Iouiani et Varroniani (= *Febr.* xiv A.D. 364).

*ut tamen unius consulis nomen iam notum esset, erant qui accuratius scribebant* consulibus A et qui [de oriente *uel* occidente] fuerit nuntiatus, *exempli gratia in anno* 451 consulatu domini Marciani perpetui Augusti et qui fuerit nuntiatus, *cf epistolam impp. Valentiniani et Marciani* Omnibus negotiis . . . data x kal. iunias (*uide sylloges Quesnelianae capitulum* xxv = *Migne* lvi 527 528) *et duas concilii Chalcedonensis in causa Domni Antiocheni actiones* vi kal. Nouemb. *et* kal. Nouemb. (*uide Ballerini* S. Leonis Magni Opera II 1226 1227 = *Migne* lv 732); *erant qui unius tantum nomen dabant, cf conc. Carth.* A.D. 418 (*eiusdem ac conc. Teleptense anni*) *apud Paschasii Quesnel syllogen ita inscriptum* Honorio Augusto duodecies consule kalendis maiis Carthagine in basilica Fausti (S. Leonis Magni Opera *ed Quesnel* II 75, *ed Ballerini* III 165),

*ubi ceterae syllogae nomen alterum de fastis consularibus mutuatae sunt ; erant etiam qui unius consulis formulam, rem per tot saecula inauditam, ita horrebant ut* post consulatum *anni praecedentis scribere mallent. anno* 399 *Eutropium consulem ab Arcadio designatum abnuebant occidentales, unde conc. Carth. istius anni, supra* (1), post consulatum *anni* 398 *habet. similia de Frauitta anno* 401 *et Plintha anno* 419, *quos occidentales aut ignorabant aut recusabant ; quidam enim unico consule contenti erant—Bonifacius papa mensibus aprili iunio septembri anni* 419 *litteras dedit* consule Monaxio—*quidam* post consulatum *scribebant, cf concilia Carthaginensia* (2) *et* (6) *supra.*

P 112 col a ; can I l 11, si quis . . . castrentur = *Ing* si quis . . . castrati sunt, = *Isid*(*p* 181) si quis . . . eunuchi facti sunt, = *Gall* (*p* 180) si quis . . . castrati sunt: *cf can* V *l* 6 *Isid* ne forte quis . . . abstenti sunt, *l* 15 *Prisc* (*p* 119) si quis . . . offenderint; *can* VIIII *l* 1 *Caec* (*p* 126) si quis . . . promoueantur, = *Att cod* E *Prisc codd* V si quis . . . promoti sunt, = *Ing* si quis . . . facti sunt, = *Isid codd* (*p* 209) si quis . . . prouecti sunt, = *Gall-Hisp Gall* (*pp* 166 208) si quis . . . constituti sunt; *can* X (*Ing* XVII *p* 127) *l* 1 *Ing* si quis ordinati sunt = *Gall-Hisp*, = *Gall* (*pp* 166 208) si quis constituti sunt (constituuntur); *can* XI *l* 8 (*p* 213) *Isid* si quis . . . paenitent; *can* XI *l* 15 (*p* 215) *Isid codd* si quis uero uocati; *can* XVI *l* 1 *Att* (*p* 134) *et Prisc codd* V si quis . . . ingerentes, = *Isid codd* (*p* 225) si quis . . . agentes; *can* XVIIII *l* 3 *Att* (*p* 140) *Prisc Ing Dion* I *Dion* II si quis . . . fuerunt : *contra can* VIII *l* 2 (*p* 203) *Isid* si qui . . . uoluerint, *can* XI *l* 36 (*p* 217) *Isid* si qui . . . habuerunt, *can* XVIIII *l* 1 *Caec* (*p* 140) si qui confugiunt = *Isid* (*p* 235) si qui confugerint, *l* 4 *Isid* si qui . . . erant. *manifestum est plurimis in locis ueram esse lectionem* si quis ; *perperam in* si qui *passim mutauerunt editores, diserte enim ait Charisius grammaticus* ii 7 Veteres nominatiuum pluralem q u i s dixerunt . . . unde etiam datiuus [*sc* q u i b u s] mansit in consuetudine : *uide Neue-Wagener* Formenlehre der lateinischen Sprache II (*ed* 3, *Berolini* 1892) 466.

P 113 col b: can III (1) tit. *Et numeri et tituli canonibus in codice Ingilrami* (I) *praefixi etiam in sylloge Paschasii Quesnel* (Q) *reperiuntur : ab utra sylloge in alteram translati fuerint nunc inuestigandum. equidem ideo eos in marginem apud* I *seposui, quia* (*etsi diuerse sentit Maassen p* 21) *de* Q *in* I, *non uice uersa, translatos esse iudicaui. quae me in hanc partem adduxerunt, haec sunt.* (1) *in indice titulorum mentio fit primo* fidei, *deinde* temporis quo conuentus sit habitus : *quod et in textu* Q *invenies, cum in textu* I *symbolo* (*p* 107) *praeponatur praefatio* (*p* 105) *ubi de tempore concilii refertur.* (2) *titulo* VIII (= VII Q) *in mediam clausulam codicis* I *inserto, canon* VIII habentem potestatem *etc omnino uerbo caret; contra in* Q (*p* 189) *nouum incipit comma* potestas sane . . . pertinebit : *similia apud cann* VIIII X *inuenies, uide pp* 119 193. (3) *collatis titulis cum ipsis canonibus, arcte uidentur inter se cohaerere titt cum* Q*-textu* (*sc Isid*), *nullo modo titt cum Ing-txt : e.g. tit* VI (V) de synesactis (Q *perperam* synodicis actis), *Isid-txt p* 187 de synesactis uero (*sed* quaecumque . . . commorantur I-*txt*) ; *titt* VIII (VII) de potestate metropolitani, XII (XI) sine metropolitani consensu, *Isid-txt p* 189 ad metropolitanum, *p* 197 praeter uoluntatem metropolitani (*sed* constitutus . . . in metropolim, qui est in metropolim I-*txt*); *tit* VIIII (VIII) ab episcopis suis = *Isid* (Q) *-txt p* 191 : *tit* X (VIIII) bis in anno = *Isid-txt p* 193 (*sed* per singulos annos . . . dua concilia I-*txt*) ; *tit* XI (X) de primatu, Q*-txt p* 121 primatum (*sed plurali numero* primatus I *cum actis Chalc gr*) ; *tit* XVI (XV) inexaminati, *Isid-txt p* 209 sine examinatione (*sed* sine inquisitione I-*txt*); *tit* XVIII (XVII) de praeuaricatis, *Isid-txt p* 211 qui praeuaricati sunt (*sed uoce actiua* qui praeuaricauerunt I-*txt*) : *tit* XVIIII (XVIII) ad saecularem militiam, *Isid-txt p* 215 ad militiam (*sed* ut rursum militarent I-*txt*).

*quas ob causas uidetur titulorum origo ad* Q *potius pertinere quam ad Ing* : *illud tamen haud dubium, eos cum numeris suis sexto iam saeculo interpretationi codicis Ingilrami fuisse adiunctos : qui enim interpretationem Priscam ex Att et Ing* (*uide Maassen p* 30) *coagmentauit, canones secundum Ing interdum distinxit* (*e.g. can* XVI = XXV *p* 137), *frequenter titulauit* (*cf can* I = III *p* 113, VI = XI *p* 121, VII = XIIII *p* 123, XII = XX *p* 131, XV = XXIIII *p* 135, XVI = XXV *p* 137, XVIII = XXI *p* 139, XVIIII = XXVII *p* 141).

Pp 114 115 (cf pp 184 185) : can II l 16. *Verba S. Pauli* (1 Tim iii 6) *mirum quam diuerse reddunt canonum interpretes. pro* νεόφυτον *habent* NEOPHYTVM *omnes praeter Gall* NVPER PLANTATVM. *pro* μὴ 2° *habent* NE *tantum Caec Gall Gall-Hisp Dion et* Q-F-*Isid*, NE FORTE *Ing Att Prisc Isid. pro* τυφωθεὶς *habent* (i) INFLATVS *Caec Ing* (*cum Hilario* in Ps cxviii 21 *ed Zingerle p* 387 *et Hieronymo* 3/3), (ii) INSOLISCENS *Gall*, (iii) STVPORE DVCTVS *Att Prisc*, (iv) IN SVPERBIAM ELATVS *Gall-Hisp Dion* (*e Vulg*), ELATVS *Isid. quibus perpensis, haec notatu sunt digna : lectionem quarto saeculo bene notam* INFLATVS *praebent Caec Ing ; interpretationes singulares et ut uidetur perantiquas* NVPER PLANTATVM, INSOLISCENS *praebet Gall ; contra Vulgato textui concordant Gall-Hisp Dion, quippe qui posteriores sint* (*hic certe, ille ut conici licet*) *interpretationi Hieronymi circa* A. D. 383 *publici iuris factae.*

P 120 col a : can VI l 6 ut in suburbicaria loca sollicitudinem gerat : *cf Rufinum infra* (*qui, ut symboli interpretationem, ita hoc canonis sexti additamentum de Caeciliano mutuatus est*) suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat. *quid sibi uelint* regiones urbicariae *uel* suburbicariae *post Iacobum Sirmondum* (Opera, *Venetiis* A. D. 1728, IV 1–159) *luculenter demonstrauit Th. Mommsen in libro cui titulus* Schriften der römischen Feldmesser : ed Blume Lachmann et Rudorff II (*Berolini* A.D. 1852) *pp* 200–211, *quem secutus est Ioachim Marquardt* Handbuch der römischen Alterthümer IV (*Lipsiae* A.D. 1873) *p* 80 *n* 6. *uide etiam P. E. Vigneaux* Essai sur l'Histoire de la Praefectura Urbis à Rome (*Parisiis* A.D. 1896) *pp* 159–164.

*Romani imperii partibus a Diocletiano et Constantino de nouo dispositis, paeninsulam Italicam sortiti sunt Vicarius Italiae septem prouinciarum in Italia septentrionali* (*scilicet Galliae fere cisalpinae*) *rector, et Vicarius Vrbis qui decem prouinciis praefuit, id est Italiae mediae* (*excepta ipsa Vrbe quam moderatus est Vrbis Praefectus*) *et meridionali cum insulis Sicilia et Sardinia : septem prouinciis nomen fuit* Italia, *decem prouinciis* urbicariae *uel* suburbicariae regiones. *nec nomine tantum tenus distinctum est ; cum enim tota terra Italica usque adhuc uectigalibus publicis libera fuisset*, Italia *iam hinc impendiis curiae Imperialis Mediolani constitutae exsequendis obnoxia facta est, unde etiam* regio annonaria *nuncupata est ; contra* regiones urbicariae *nonnisi leuiora quaedam subsidia* (*ligna calcem porcos boues uinum*) *Vrbi suppeditabant ;*

*ita ut prouinciae quae partim Italiae partim Vrbis Vicario contigerunt, uidelicet Tuscia et Picenum, in partes* annonariam *et* urbicariam *diuiderentur.*

*documento sunt leges codicis Theodosiani nonnullae*: XI xvi 9 Constantius Aug. et Iulianus Caes. ad Taurum Praefectum praetorio. [*quod in Africa fit id et in Italia fieri debet, et non*] 'per Italiam tantum sed etiam per urbicarias regiones et Siciliam' (A.D. 359): XI i 9 Impp. Valentinianus et Valens ad Mamertinum Pf. p. [*quod*] 'per suburbicarias regiones' [*obseruatum est, id*] 'per omnes Italiae regiones pari ratione seruetur' (A.D. 365): XI xiii 1 Impp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Probum Pf. p. 'per omnem Italiam tum etiam per urbicarias Africanasque regiones ac per omne Illyricum' (A.D. 383): XI xxviii 12 'Picenum et Tusciam suburbicarias regiones' (A.D. 418); *cf Mansi* Concilia III 700: IX xxx 1, 2, 3 (A.D. 364) *ubi* Picenum Flaminia Apulia Calabria Bruttii Lucania Samnium *et* Campania *idem ualent atque* urbicariae regiones.

*simili modo patrum Nicaenorum mentem illustrauit qui interpretationem Gallo-Hispanam e Gallica et Rufino, multis suo Marte additis, nulla textus graeci ratione habita, composuit* (*Romanus fortasse Innocenti papae aequalis*) urbis Romae episcopus habet uicinas sibi prouincias et Anthiociae totam Coelem.

P 121 col b: can VI *Paschasinus* (*minus recte Paschasius*) *Lilybaei in Sicilia episcopus, a S. Leone papa missus ad concilium Chalcedonense legatus, in Actione* XVI *canonem de ecclesia Romana Nicaenum adlegauit, cuius prima pars* Ecclesia Romana . . . ciuitatum aliarum *interpretationi codicis Ingilrami adhaeret, altera* Per omnia autem manifestum sit . . . sua dignitas salua sit *Isidori formam* (*p* 197 *infra*) *sequitur. eadem ex Ing mutuantur codices Isidoriani* **Q F**: *sed Paschasinus optimas in prima parte cum Ing in altera cum* **M**-*Isid praebet lectiones, codices uero* **Q F** *textum emendatum utrobique prae se ferunt* [*nec mirum: Nicaenos enim canones apud* **Q F** *correctoris manum passim redolere iam uidit Maassen pp* 15–20].

*Paschasinum citaui secundum Rustici actorum Chalcedonensium syllogen* (*Maassen p* 745): *alterum Paschasini textum Dionysii interpretationis auxilio deprauatum praebet sylloge dicta codicis Nostrae Dominae Parisiensis* (*Maassen p* 739). *textum utriusque sylloges integrum collatis quos potui codicibus supra typis mandaui p* 148.

P 124 col a: can VIII l 18 in catholica honorem habeat [+ecclesia Θ]: *cf* (*Att can* VIII *l* 9) *Prisc can* VIII (*p* 125) *l* 9 catholicae et apostolicae (catholica et apostolica J) dogmata, *l* 20 catholicae (+ecclesiae *u v*, *praem* ecclesiae *w*) episcopo aut presbytero: *Ing can* XVI *l* 9 (*p* 127) quod inreprehensibile est enim uindicat catholica. *de uoce* catholica *sine* ecclesia *adhibita confer Routh* Reliquiae Sacrae I (*Oxonii* A.D. 1846) 425, *Caspari* Quellen zur Geschichte des Taufsymbols III (*Christianiae* A.D. 1875) 152, *Koffmane* Geschichte des Kirchenlateins (*Vratislauiae* A.D. 1879) 26, *Zahn* Geschichte des neutestamentlichen Kanons II i (*Lipsiae* A.D. 1890) 94: *adleganiur* (1) *Canon Muratorianus* 'epistolae sane Iudae et superscripti Iohannis duas in catholica habentur'; (2) *Tertullianus* praescr haer 30 'constat illos . . . in catholicae primo doctrinam credidisse'; (3) *Cornelius* (*apud Cyprianum* ep xlix 2, *Hartel* ii 611: *uix dubia est lectio quamuis haesitet Zahn*) 'unum episcopum in catholica esse debere'; (4) *Constantini lex anno* 321 *promulgata* (Cod. Theodos. XVI ii 4) 'sanctissimo catholicae uenerabilique concilio'; (5) *minus certe Concilium Carthaginense* A.D. 419 *can* LXXXVI=CXVIIII (*Mansi* IV 506 = *Justel* I 168 *Migne* lxvii 220) 'itemque si fuerit episcopus ad catholicam ex Donati parte conuersus' *etc*; (6) *adde Chalcedonensis can* XIIII *concilii, secundum priscam quae uocatur interpretationem, si recte conicio legendum esse* 'posse eos in catholica communionem percipere.' *similia ex Optato Augustino Innocentio papa laudat Caspari, unde patet saeculi* iv *et* v *scriptores eam dicendi formam minime auersari.*

P 129 col b: can XVIII l 10 triennio inter uerboaudientes (*Gr* τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις): *Ballerini* triennio inter uerbo audientes. *cf can* XIII *l* 2 *Gall-Hisp* (*p* 220) tribus annis lectionum et uerbi audientiae intersint, *Isid codd* V **S Sp** inter audientes uerbum: *de Gall can* II *l* 6 (*p* 182: *uide quae ibi adnotaui*) *incertum an* pauco tempore legi audientia adcommodata *an* pauco tempore legiaudientia adcommodata *scribi debeat; simili modo dubitari potest apud pseudo-Cyprianum* de Rebaptismate §§ 11, 14 (*Hartel* iii 82. 31, 87. 10) in personam eius uerbum audientis, in uerbum audientibus martyribus impune aquae baptisma deest. *hic saltem* uerboaudientes *pro uno uocabulo rectius haberi monent tum uerborum ordo* (*praepositioni enim* inter *casum accusatiuum sine interuallo adiungi oportet*) *tum uocabuli finitimi* dictoaudiens *usus apud saeculorum* ii iii iv *scriptores haud infrequens. iam Cicero et Liuius* nobis dicto audientes sunt *siue similia scribebant* (*Forcellini-de Vit sub uoce* audio § 11), *Christiani non solum* dictoaudiens dictoaudientia *sed* indictoaudiens indictoobaudiens indictoaudientia, *quae nonnisi singula uocabula esse possunt. citat Rönsch* (Itala und Vulgata *pp* 216 221 226) *Iren-lat* (*quinquies*), *Orig-lat, euangeliorum cod Vercellensem* (Io iii 36), 3 *Esdr* iv 11 (*Vulg*); *citat Forcellini-de Vit Pacianum Barcinonensem* Ep i 4 (=Rom v 19) per dictoaudientiam unius iusti constituentur multi: *quibus locis adde sis Cyprianum* Test ii 27 (=Io iii 36) qui indictoaudiens est filio (*Hartel contra codices* non dicto audiens), *pseudo-Cyprianum* de montibus Sina et Sion § 6 (*Hartel* iii 111. 1) ex dictoaudientiam per credulitatis fidem.

Pp 136 137 (*cf pp* 228, 229): can XVII [XXVI]. *De re usuraria ac de Latinis huius canonis interpretationibus haec dicta sint:*

(1) τόκῳ (τόκους) *reddunt omnes* usuram (usuras) *praeter Gall cod* μ (*non autem cod* K) PECVNIAM SVAM NON DEDIT IN FOENERE (Ps XIV [XV] 5): *quod ad antiquitatem istius interpretis uidetur pertinere.*

(2) δανείζοντες *om Caec Ruf, reddunt* faenerantes *Ing Prisc Isid fragmentum Frisingense,* faeneri dantes *Gall,* cum faenerantur *Att,* cum mutuum dederint *Dion* I, mutuum dantes *Dion* II.

(3) ἑκατοστάς *om Ruf, reddunt ceteri* centesimas, *praeter fragm-Fris qui* (*quasi graece scriptum sit* ἕκαστος ὅς) *male uertit* quisque qui. centesimae = *pars centesima summae per menses singulos usurae nomine soluta* = 12 *per centum in annum*: *sed quarto post Christum saeculo, usura semel in anno iam computata,* centesima *idem ualuit ac pars summae octaua per annum* = 12½ *per centum. plus quam centesimas exigi uetabant leges: cf Cod. Theodos.* II xxxiii 1 (A.D. 325: *uide infra* 5) Pro pecunia ultra singulas centesi-

mas creditor uetatur accipere, *ib.* II xxxiii 2 (A.D. 386) 4 (A.D. 405), *Legem Romanam Burgundionum* xxxi 4 (Mon. Germ. Hist.: Legum I ii 1 *p* 150) Si quis duas centesimas pro cautione sibi stipulari fecerit aut fieri pertulerit, etiam eius pecuniae quam praestitit amissione multabitur secundum legem codicis Theodosiani De usuris.

(4) *ἐκ μεταχειρίσεως* (*ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα*): *Caec* excogitato aliquo modo uel arte id agere, *Ing* (*secundum id quod coniecі*; extra legatione *cod*) ex tractatione agens rem, *Gall* per aliam conuersationem huiusmodi negotium tractans, *Att Prisc* ex hoc contractu . . . tale negotium gerens, *Dion* I per adinuentionem aliquam, *Dion* II ex adinuentione aliqua. *liberius Gall-Hisp* (*ut solet, cf quae in his Addendis ad p* 120 *adnotaui, ad finem*) ad commercium dantes lucra diuidunt, *et fragm-Fris* emittendo cautionem (*confer legem Burgundionum iam citatam*).

(5) *ἡμιολίας ἀπαιτῶν*. (*a*) *Gall* partem dimediam sortis exigens, *Prisc* dimidiam exigens, *Caec Att* dimidias usuras integrae sortis accipiens; *id est, dimidio summae pro faenore soluto, manet sors ipsa integre insuper reddenda* (*b*) *Ing* (*secundum id quod optime coniecerunt Ball: cod* res quam) sesquipla expetens, *Dion* hemiolia id est sescupla exigens: *quod idem ualet ac quae prius laudata sunt*, sescuplus *enim = unus* (*id est sors ipsa*) *et dimidium* (*id est usura*). *hoc genus usurae, tanto grauius quam illud, iis permittebatur qui fruges qualescumque commodauerant: documenta sunt* (i) *Cod. Theodos.* II xxxiii 1 (*cuius supra fit mentio*) 'Imp. Constantinus Aug. ad Dracilianum agentem uices Pf. p. Quicumque fruges humidas uel arentes indigentibus mutuas dederint, usurae nomine tertiam partem superfluam consequantur, id est ut si summa crediti in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius consequantur. quodsi conuentus creditor propter commodum usurarum debitum recipere noluerit, non solum usuris sed etiam debiti quantitate priuandus est. quae lex ad solas pertinet fruges: nam pro pecunia ultra singulas centesimas creditor uetatur accipere. Pp Caesareae xv kal maias Paulino et Iuliano coss' (A.D. 325). (ii) *Hieronymi* Comm. in Ezech xviii 8 (*ed Vallarsi* V 210) 'ET AMPLIVS NON ACCEPERIT. putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod praeuidens scriptura diuina omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. solent in agris frumenti et milii uini et olei caeterarumque specierum usurae exigi siue ut appellat sermo diuinus ABVNDANTIAE. uerbi gratia, ut hiemis tempore demus decem modios et in messe recipiamus quindecim, hoc est amplius partem mediam (qui iustissimum se putauerit, quartam plus accipiet portionem) et solent argumentari ac dicere: Dedi unum modium qui satus FECIT DECEM modios; nonne iustum est ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate nouem et semis de meo habeat?' (*c*) *ad sensum igitur potius quam ad literam interpretati sunt Rufinus* ne qui clericus . . . accipiat . . . frumenti uel uini ampliationem, quod solet in nouo datum uel sesquiplum uel etiam duplum recipi, *Gall-Hisp* uetus frumentum siue uinum contra nouum commodantes ut amplius accipiant: *cf Isid* species frugum ad sescuplum dare.

Pp 142 col b, 143 col a: can XX l 3 in diebus pentecosten; *item Caec cod* Θ, *Dion* I *codd* M² B, *Hisp-epit* II De libro Complutensi . . . XXXVIIII Die dominico et pentecosten nullus genua flectat: *cf can Apost* (*Dion* I) xxxvii 6 quarta septimana pentecosten M Y *a*² F b (*sed* pentecostes *legere debui, uide Corrigenda ad loc p* xvi): *can Antioch* XX *Prisc cod* I quarta ebdomada pentecosten, *codd* S in pentecosten: *idem semper apud Sacramentaria tum Leonianum* (*ed C. L. Feltoe, Cantabrigiae* A.D. 1896 *pp* 23–26) *tum Gelasianum* (*ed H. A. Wilson, Oxonii* A.D. 1894 *pp* 118–124) *siue in titulis missarum siue in ipsis orationibus: idem in titulis nonnullarum homiliarum apud cod.* Vatic. 3835 (*saeculi fortasse* viii) *foll* 176–203, *uide A. Reifferscheid* Bibliotheca patrum latinorum Italica ii 560 561: *idem in Act Apost* ii 1 dies pentecosten *apud Amiatinum et alios codd Hieronymi* (*Bedae* Retract in Act *ad loc* 'male quidam codices habent *pentecosten*, nam *pentecoste* nominatiuo casu quinquagesima dicitur *pentecostes* genetiuo *pentecosten* accusatiuo'), xx 16 diem pentecosten *apud codd Hieronymi antiquiores. similia apud nomina in* -es *origine graeca passim habent codices Noui Testamenti quos ueteres uocant, a b d e* (*nusquam tamen k*): *e.g. Matt* iii 6 in Iordanen *a b*, iii 13 in Iordanen *b*, xvii 13 de Iohannen baptistam *e*; *Marc* i 5 in Iordanen *b d*, i 9 ab Iohannen in Iordanen *a b d*, i 29 cum Iacobo et Iohannen *d* (x 41 de Iacobo et Iohannem *a b*); *Luc* iii 15 de Iohannen *a b e*, iv 1 ab Iordanen *a b d* (*e*), vii 24 de Iohannen *a e*, vii 28 maior in natis mulierum Iohannen baptista *a*; *Io* v 36 testimonium magis (+ quam *d*) Iohannen *b d e*; *Act* i 22 a baptismate Iohannen *d*, iii 4 Petrus . . . cum Iohannen *d*: *mirum sane,* pentecosten *apud codd Hieronymianos tantum inueniri, apud ueteres tantum* Iohannen Iordanen.

*grammatici quod sciam talia neque collegerunt neque tractauerunt: quapropter cum necessarium sit sine baculo incedere, codicum auctoritatem, siue formam* -en *accipiunt siue reiciunt, sedulo persecutus sum: dissentientibus tamen codicibus* (*can Apost* XXVII *Dion* I, *can Nicaen* XX *Caec Att*) *diu haesitaui, utrum enim* pentecosten *an* pentecostes *scribere maluerint antiquiores Christiani, adhuc uix certum est.*

P 142 col b: can XXI. *iste canon* (*qui nihil aliud est atque canonis* XVIIII *pars ultima*) *cum sequentibus quae tamquam colophon concilio adiciuntur, ex ecclesiastica historia Rufini* X 6 *originem ducit. quae historia cum Chromatio episcopo Aquileiensi ante annum* 407 *dedicaretur, nihil obstitit quominus et Rufinus symbolum Nicaenum ex interpretatione Caeciliani* (A.D. 325) *repeteret, uide pp* 106 175, *et Atticus* (A.D. 419) *nonnulla de Rufino mutuaretur.* [*librum Rufini latinum in manibus Constantinopolitanorum fuisse uides: cf quae ex ipso Rufino* De adulteratione librorum Origenis *collegit W. Sanday* Studia Biblica iii (*Oxonii* A.D. 1891) 279.] *quid sibi uelint ista additamenta quaerenti facile respondetur. cum enim ecclesiae Romana et Carthaginensis disputarent utrum canones Sardicenses e concilio Nicaeno originem traherent an non, legatum miserunt Africani qui Caeciliani Nicaenorum canonum interpretationem orientalibus proponeret et sententiam eorum rogaret. Atticus igitur Constantinopolitanus interpretationem nouam* (*habita Caeciliani et ut puto Gallicae ratione*) *uiginti canonum faciendam curauit, quibus ne quid absoluto operi deesse uideretur, alia aliqua de ecclesiastica historia* necessario credidit inserenda, *unde de canonibus Sardicensibus plenius iudicari posset.*

# NVMERI ET ORDINIS CANONVM SECVNDVM DIVERSAS INTERPRETATIONES CONSPECTVS

| | Dionysii I II | Caeciliani | Attici | Priscae | Ferrandi | Gallicae | Gallo-Hispanae | Rufini | Ingilrami epitome | Ingilrami | Isidori Q | Isidori F | Isidori M | Isidori Sp | Isidori V | Isidori S | Fragmenti Frisingensis |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. Εἴ τις ἐν νόσῳ . . . | 1 | 1 | 1 | 1 | [1] | 1 | 1 | 1 | 1 | 3 | 2 | 1 | 1 | 1 | [1] | 1 | |
| 2. Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι . . | 2 | 2 | 2 | 2 | [2] | 2 | 2 | 2 | 2 | 4 | 3 | 2 | 2 | 2 | | 2 | |
| | | | | | | | | | | 5 | 4 | | | | | | |
| 3. Ἀπηγόρευσε καθόλου . . | 3 | 3 | 3 | 3 | [3] | 3 | 3 | 3 | 3 | 6 | 5 | 3 | 3 | 3 | [2] | 3 | |
| 4. Ἐπίσκοπον προσήκει . . | 4 | 4 | 4 | 4 | [4] | 4 | 4 | 4 | 4 | 7 | 6 | 4 | 4 | 4 | | 4 | |
| | | | | | | | | | | 8 | 7 | | | | | | |
| 5. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων . . | 5 | 5 | 5 | 5 | [5] | 5 | 5 | 5 | 5 | 9 | 8 | 5 | 5 | 5 | [3] | 5 | |
| | | | | | | | | | | 10 | 9 | | | | | | |
| 6. Τὰ ἀρχαῖα ἔθη . . . | 6 | 6 | 6 | 6 | | | 6 | 6 | 6 | 11 | 10 | 6 | 6 | 6 | | 6 | |
| | | | | | | | | | | 12 | 11 | 7 | 7 | | | | |
| | | | | | | | | 7 | | 13 | 12 | | | | | | |
| 7. Ἐπειδὴ συνήθεια . . . | 7 | 7 | 7 | 7 | | [6] | 7 | 8 | | 14 | 13 | 8 | 8 | 7 | | 7 | |
| 8. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων . . | 8 | 8 | 8 | 8 | [7] | 7 | 8 | 9 | 7 | 15 | 14 | 9 | 9 | 8 | [4] | 8 | |
| | | | | | | | | | 8 | | | | | | [5] | | |
| | | | | | | | | 10 | | | | | | | | | |
| 9. Εἴ τινες ἀνεξετάστως . . | 9 | 9 | 9 | 9 | [8] | 8 | 9 | 11 | 9 | 16 | 15 | 10 | 10 | 9 | | 9 | |
| 10. Ὅσοι προεχειρίσθησαν . . | 10 | 10 | 10 | 10 | [9] | 9 | 10 | | | 17 | 16 | 11 | 11 | 10 | [6] | 10 | |
| 11. Περὶ τῶν παραβάντων . . | 11 | 11 | 11 | 11 | | 10 | 11 | 12 | 10 | 18 | 17 | 12 | 12 | 11 | [7] | 11 | |
| 12. Οἱ δὲ προσκληθέντες . . | 12 | 12 | 12 | | | | | 13 | | 19 | 18 | | | | | 12 | |
| 13. Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων . . | 13 | 13 | 13 | 12 | | 11 | 12 | 14 | 11 | 20 | 19 | 13 | 13 | 12 | [8] | 13 | |
| [18. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν] . | | | | | | | | | 12 | 21 | | | | | [9] | 14 | |
| 14. Περὶ τῶν κατηχουμένων . . | 14 | 14 | 14 | 13 | | 12 | 13 | 15 | 13 | 22 | 20 | 14 | 14 | 13 | [10] | 15 | |
| [18. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν] . | | | | | | | | | | | | | | 14 | | | |
| 15. Διὰ τὸν πολὺν τάραχον . . | 15 | 15 | 15 | 14 | [11] | 13 | 14 | 16 | 14 | 23 | 21 | 15 | 15 | 15 | | 16 | 1 |
| 16. Ὅσοι ῥιψοκινδύνως . . . | 16 | 16 | 16 | 15 | [12] | 14 | 15 | 17 | | 24 | 22 | 16 | 16 | 16 | | 17 | |
| | | | | 16 | | | | 18 | | 25 | 23 | 17 | | 17 | [11] | | 2 |
| 17. Ἐπειδὴ πολλοί . . . | 17 | 17 | 17 | 17 | [13] | 15 | 16 | 19 | 15 | 26 | 24 | 18 | 17 | 18 | [12] | 18 | 3 |
| 18. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν . . | 18 | 18 | 18 | 18 | [14] | 16 | 17 | 20 | *habent supra* | | 25 | 19 | 18 | *habent supra* | | | 4 |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | 5 |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | 6 |
| 19. Περὶ τῶν Παυλιανισάντων . | 19 | 19 | 19 | 19 | [15] | 17 | 18 | 21 | 16 | 27 | 26 | 19 | 19 | 19 | [13] | 19 | 7 |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | 8 |
| | | | | | | | 19 | 22 | 17 | 28 | 27 | | | | | | 9 |
| | | | | | | | | | | | | 20 | | | | 20 | 10 |
| 20. Ἐπειδή τινές εἰσιν . . . | 20 | 20 | 20 | 20 | | *om* | *om* | *om* | *om* | *om* | *om* | 21 | *om* | 20 | [14] | 21 | *om* |

# CONSPECTVS EORVM QVAE A
# SECVNDVM DIVERSAS SYLLO

| M | Q | F |
|---|---|---|
| | | [INCIPIT FIDES APVD NICEA<br>*Symbolum Nicaenum cum F*<br>*Damasi, uide infra p* 282 *seqq*<br>INCIPIT FIDES ROMANORVM<br>Credimus unum deum<br>INCIPIT PRAECEPTA SANCT<br>CLEMENTIS EPISCOPI<br>Quoniam sicut a Petro<br>INCIPIT EXPOSITIO FIDEI APV<br>NICEAM<br>*Symbolum Nicaenum, uide p*<br>*supra*] |
| *Praefatio longa de concilio Nicaeno et de Romana ecclesia*<br>Beatissimo Siluestro in urbe Roma<br>*uide p* 155 *infra* | *Praefatio longa de concilio Nicaeno et de Romana ecclesia*<br>Beatissimo Siluestro in urbe Roma<br>*uide p* 155 *infra* | |
| | INCIPIVNT TITVLI CANONVM ECCLESIASTICORVM SIVE STATVTORVM SYNODI NICAENAE<br>*Capitula canonum Nicaenorum* (I–XXVII: *uide p* 165 *infra*) *et Sardicensium* (XXVIII–XLVI) | INCIPIVNT CAPITVLA CANON<br>SIVE STATVTA CONCILII NICA<br>*Capitula canonum Nicaenor* (I–XX), *uide p* 165 *infra*<br>INCIPIT CAPITVLA CANONVM<br>CONCILII EIVSDEM<br>*Capitula canonum Sardicensiu* (I–XXII) |
| INCIPIT FIDES CATHOLICA QVAE APVT NICHEAM BITHYNIAE . . .<br>*Symbolum Nicaenum, uide p* 175 *infra* | INCIPIT EXPOSITIO FIDEI NICHENAE VEL SYNHODICAE DISCIPLINAE ET NOMINA EPISCOPORVM CCCXVIII<br>*Symbolum Nicaenum, uide p* 275 *infra*<br>Haec est fides quam exposuerunt<br>*uide p* 275 *infra*<br>*Nomina episcoporum* | |
| Hosius episcopus Cordoue<br>*uide pp* 98 *supra* 177 *infra* | Osius episcopus Cordubensis dixit<br>*uide p* 37 *supra* | |
| INCIPIVNT CANONES ECCLESIAE SIVE STATVTA CONCILII NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII | | INCIPIVNT CANONES ECCLES<br>SIVE STATVTA SINODI SVP<br>SCRIPTI |
| Cum conuenisset *uide p* 173 *infra* | Cum conuenisset *uide p* 275 *infra* | Cum conuenisset *uide p* 173 *inf* |
| Post hoc concilium in urbe Roma congregati sunt catholici episcopi *uide Fidem Damasi pp* 284–6 *infra*<br>INCIPIVNT REGVLAE ECCLESIASTICAE QVAE APVT NICHEAM BITHYNIAE A CCCXVIII PATRIBVS CONSCRIBTAE SVNT, QVAS SANCTA ROMANA RECIPIT ECCLESIA<br>*Canones Nicaeni* (I–XVIIII)<br>*uide p* 179 *infra* | *Canones Nicaeni* (II–XXVII)<br>*uide p* 276 *infra* | *Canones Nicaeni* (I–XX)<br>*uide p* 179 *infra*<br>*Locus ex Attico* (*ab Attico e Ruf*<br>*desumptus*<br>Igitur episcopi cum de his<br>*uide pp* 142 *supra* 241 *infra*<br>*Canon Nicaenus* XXI<br>Quoniam sunt in die domi<br>*uide p* 243 *infra* |
| EXPLICIT | *Canones Sardicenses tamquam Nicaeni* (XXVIII–XLVI)<br>CANONES SIVE DECRETA CONCILII NICAENI EXPLICIVNT | |
| [INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ORIENTALIVM QVI IN NICHENO CONCILIO SVBSCRIBSERVNT<br>Alexandriae Aegypti et Thebaidis<br>*ita F, uide p* 39 *supra* (*nomina hic omissa locum post symbolum habuerant*): *desunt apud* W, *unde syllogae* M *aliena iudicanda sunt*] | SVBSCRIPSERVNT AVTEM OMNES EPISCOPI SIC: EGO ILLE EPISCOPVS ILLIVS CIVITATIS ET PROVINCIAE ILLIVS ITA CREDO SICVT SVPRA SCRIPTVM EST | INCIPIVNT NOMINA EPISCOPO<br>DE CANONIBVS NICENIS<br>PROVINCIIS ET CIVITATIBVS<br>Osius episcopus ciuitatis Cortube<br>*uide p* 36 *supra*<br><br>EXPLICIVNT CANONES NICAEN |

NCILIVM NICAENVM PERTINENT
NTERPRETATIONIS ISIDORIANAE

| S | V | Sp |
|---|---|---|
| INCIPIVNT CAPITVLA STATVTORVM CONCILII NICENI<br>*Capitula canonum Nicaenorum* (I–XXI), *uide p* 165 *infra* | | [*adsunt apud cod* E *capitula uide p* 165 *infra*] |
| INCIPIT PRAEFATIO EIVSDEM CONCILII<br>Concilium sacrum uenerandi<br>*uide p* 171 *infra*<br>[INCIPIT SANCTI CANONES NICENI] | INCIPIVNT CANONES ECCLESIAE SEV STATVTA CONCILII NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII | CANONES SANCTI ET MAGNI NICENI CONCILII QVOD HABITVM EST TEMPORIBVS CONSTANTINI . . . |
| Cum conuenisset *uide p* 173 *infra* | Cum conuenisset *uide p* 173 *infra* | Cum conuenisset *uide p* 173 *infra* |
| *Canones Nicaeni* (I–XX)<br>*uide p* 179 *infra*<br>*Locus ex Attico* (*ab Attico e Rufino*) *desumptus*<br>Igitur episcopi cum de his<br>*uide pp* 142 *supra* 241 *infra*<br>*Canon Nicaenus* XXI<br>Quoniam sunt in die dominica<br>*uide p* 243 *infra* | *Canones Nicaeni* [I–XIIII ?]<br>*uide p* 179 *infra*<br>*inter quos continetur canon*<br>Quoniam sunt in die dominica<br>*uide p* 243 *infra*<br>*Canones Sardicenses tamquam Nicaeni* | *Canones Nicaeni* [I–XX]<br>*uide p* 179 *infra*<br>*inter quos continetur canon*<br>Quoniam sunt in die dominica<br>*uide p* 243 *infra* |
| | INCIPIT FIDEI EXPOSITIO MEMORATI CONCILII<br>*Symbolum Nicaenum, uide p* 303 *infra*<br>Haec est fides quam exposuerunt<br>*uide p* 111 *supra* | INCIPIT SIMBOLVM FIDEI EIVSDEM NICENI CONCILII<br>*Symbolum Nicaenum, uide p* 303 *infra*<br>Haec est fides quam exposuerunt<br>*uide p* 111 *supra* |
| INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM DE CANONIBVS NICENIS CVM PROVINCIIS ET CIVITATIBVS SVIS<br>Osius episcopus ciuitatis Cortubensis<br>*uide p* 36 *supra* | INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ET PROVINCIARVM<br>Osius episcopus ciuitatis Cordouensis<br>*uide p* 36 *supra* | ET SVBSCRIPTIONES<br>[*desunt ipsae subscriptiones*] |
| EXPL CANONES NICENOS | EXPLICIT CONCILIVM NICAENVM | |

# CONCILIVM NICAENVM

## PRAEFATIONES CAPITVLA SYMBOLVM CANONES

### V

INTERPRETATIO QVAE DICITVR GALLICA

SAECVLO VT VIDETVR QVARTO CONFECTA

(*uide p* 178 *col a in notulis*)

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 7 *a*

*μ* **Codex sylloges Dionysio-Hadrianeae Paris.** lat. 3838 (olim fortasse ad ecclesiam S. Martini quamdam pertinens, uide fol. 22 *b*): saec. x [fol. 4 *a*

G **Codex sylloges 'systematicae' S. Germani de Pratis Parisinus lat.** 12444: canones adducit i iii (*bis*) iiii viii viiii xvi: saec. ix

*bb* **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793: adducit posteriorem canonis v partem: saec. ix [fol. 6 *b*

*Edidit Fr. Maassen* Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande (*Gratz* A. D. 1870) *p* 914 *e codd* K *μ*

### VI

INTERPRETATIO QVAE DICITVR GALLO-HISPANA

POST GALLICAM ET RVFINI INTERPRETATIONES QVINTO SAECVLO COAGMENTATA

(*uide p* 178 *col b in notulis*)

*bb* **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793: saec. ix [fol. 70 *a*

$\Sigma_2$ **Codex Parisinus** lat. 1454 (ante syllogen dictam Paschasii Quesnel): canonem adducit viii: saec. ix–x

*rem* **Codex Remensis** 671 (ante syllogen Dionysio-Hadrianeam): canonem adducit viii: saec. ix [fol. 6 *a*

And-col **Sylloges 'systematicae' quae Andegauensis uocatur codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis xci: canonem adducit xii: saec. viii

*Edidit Maassen op cit p* 910 *e codd bb* $\Sigma_2$

### VII

INTERPRETATIO (SIVE PARAPHRASIS ABBREVIATA) RVFINI AQVILEIENSIS

EX EIVS HISTORIA ECCLESIASTICA X 6: SAECVLO QVINTO INEVNTE CONSCRIPTA

(i) **Codices canonum**

C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097: saec. vi [fol. 182 *a*

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 125 *a*

L **Codex Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus 574 (*cuius codicis codex olim Murbacensis nunc Gothanus* I 85, *nono et ipse scriptus saeculo, uidetur esse apographum*): omittit canones viii viiii x xii xiii xxii: saec. ix [fol. 4 *a*

T **Codex Tolosanus** (origine ut uidetur Albigensis) olim coenobii Augustiniani nunc bibliothecae publicae 364 (I 63): saec. vii [fol. 18 *b*

*bi* **Codex Bigotianus nunc Parisinus** lat. 2796: saec. ix [fol. 108 *a*

*f* **Sylloge 'systematica' apud codicem Frisingensem nunc Monacensem** lat. 6243: canones adducit i iii x xi xvi xvii: saec. viii [fol. 192 *b*

And-col ut supra: canones adducit i–iiii v (quoad partem posteriorem) vii x xi xvi–xxii: saec. viii

*Excerptum Rufinianum primus e canonum syllogis edidi*

(ii) **Codices Historiae Ecclesiasticae Rufini**

Ruf-D **Codex ecclesiae Dominae nostrae Paris. nunc Parisinus** lat. 18282: saec. viii [fol. 219 *a*

Ruf-E **Codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 347: continet excerpta tantum, unde ad pp 160–163 contuli: canones desunt: saec. viii [fol. 214 *a*

Ruf-F **Codex S. Mauri Fossatensis nunc Paris.** lat. 11738: saec. ix [fol. 175 *a*

Ruf-P **Codex Vaticanus Palatinus** 822: saec. ix [fol. 151 *a*

Ruf-Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 119 *b*

*Rufini Historia typis primum mandata est apud Nicolaum Ketelaer et Gerardum de Leempt* (*Traiecti* A. D. 1474): *nouissimus edidit Petrus Thomas Cacciari* (*Romae* A. D. 1740–41): *dum haec scribebam, exspectabatur adhuc editionis a Th. Mommsen curatae pars ulterior. Nicaenos canones e Rufino repetierunt Labbe-Cossart* Concilia II (*Parisiis* A. D. 1671) 55, *Labbe-Coleti* II (*Venetiis* A. D. 1728) 63, *Mansi* II (*Florentiae* A. D. 1756) 701

RVFINI EPITOME APVD SYLLOGEN HISPANAM COMPENDIOSAM

U **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lxi (59): saec. vii–viii [fol. 16 *a*

Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 291 *a*

*h* **Codex Vaticanus** 5751: saec. x [fol. 33 *a*

*Edidit Mansi* Ad Concilia Veneto-Labbeana Supplementum I (*Lucae* A. D. 1748) 277 *et* Concilia III (*Florentiae* A. D. 1759) 1127, *e cod* Z: *codices* U *h primus adhibui*

# VIII

## INTERPRETATIO QVAE FALSO DICITVR ISIDORI

ROMAE VT VIDETVR INTER ANNOS 419 ET 451 POST CHRISTVM CVRATA

**M** **Consensus codicum** a Fr. Maassen primo descriptorum, uidelicet:

- *f* **codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. viii [fol. 11 *a*
- W **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim Capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 27 *a*
- $\Upsilon^3$ **codicis Vindobonensis 2141** corrector coaeuus: saec. ix [fol. 1 *a*

**V** **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lix (57): saec. vi [fol. 216 *a*

**S** **Consensus codicum sylloges dictae Sanblasianae**, uidelicet:

- S **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{a}{7}$: saec. vii–viii [fol. 1 *a*
- X **codex prope Treueros ut uidetur scriptus nunc Paris.** lat. 3836: saec. viii [fol. 1 *a*
- Y **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 10 *a*
- Z **codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 236 *a*
- P **codex bibliothecae Thomae Phillipps Cheltenhamensis** 17849 (inde a canone viii, p 203): saec. viii exeunt. [fol. 1 *a*

**Sp** **Sylloge Hispana, consentientibus codicibus et editione infra scriptis**, scilicet:

- E **codex Enipontanus (castelli quod uocatur Ambras) nunc Vindobonensis** 411: saec. ix–x [foll. 1 *a*, 310 *b*
- *φ* **codicis Vindobonensis 2147** (sylloges dictae Paschasii Quesnel) manus altera: saec. xi [fol. 12 *a*
- Sp-ed *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* edente F. A. Gonzalez (Matriti, A.D. 1808, p 2), in qua editione adhibiti sunt codices nonnisi Hispani, id est
  - *aem* **codex Aemilianensis nunc Escurialensis** I D 1: saec. x exeunt.
  - *alv* **codex Alueldensis nunc Escurialensis** I D 2: saec. x exeunt.
  - *esc* **codex Escurialensis** I E 12: saec. x–xi
  - *ger* **codex Gerundensis**: saec. xi
  - *tol* 1 **codex Toletanus** xv. 16: saec. xi
  - *tol* 2 **codex Toletanus** xv. 17 saec. xi
  - *urg* **codex Vrgelitanus**: saec. x–xi

**Q** **Consensus codicum sylloges dictae Paschasii Quesnel**, scilicet:

- **Γ** **codex Sangallensis** 682: saec. ix [fol. 4 *a*
- **Δ** **codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 205: saec. ix [fol. 1 *a*
- **O** **codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 191 (inde a can xviii [= xiii]): saec. viii–ix [fol. 1 *a*
- **Σ** **codices gemelli Paris.** lat. 1454 (olim Guill. Sacheri) et lat. 3842 A (dissentiente alteri altero, quod rarissime fit, eam lectionem commemoraui quae archetypo propior uisa est): uterque saec. ix–x [fol. 41 *a*, fol. 27 *b*
- **Υ** **codex Vindobonensis** 2141: saec. ix [fol. 1 *a*
- **Φ** **codex Vindobonensis** 2147: saec. ix–x [foll. 4 *b*, 15 *a*
- **Ψ** **codex S. Vedasti nunc Atrebatensis** 644 mutilus (uide pp 159, 171, 213): saec. ix [fol. 7 *a*
- **Ω** **codex collegii Orielensis Oxoniensis** xlii: saec. xii [fol. 2 *a*

**F** **Consensus codicum** F *f*, scilicet:

- F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Paris.** lat. 1451: saec. viii–ix [fol. 28 *b*
- *f* **codex origine ut uidetur Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127: saec. ix [fol. 35 *b*

---

C **Codex Corbeiensis nunc Paris.** lat. 12097 (quoad praefatiunculam breuem, uide p 173): saec. vi [fol. 62 *a*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 (quoad praefationem longam, p 155): saec ix [fol. 136 *b*

T **Codex Tolosanus** 364 ut supra: canonem adducit i: saec. vii [fol. 56 *a*

G **Codex sylloges 'systematicae' S. Germani de Pratis Parisinus** lat. 12444: adducit testimonia de canonibus xiiii [xv], xv [xvi], xvi [xvii] *bis*: saec. ix

Pasch **Paschasinus ecclesiae Romanae legatus apud actionem** xvi$^{\text{mam}}$ **concilii Chalcedonensis** (Mansi VII 443, Labbe-Coleti IV 1747), testibus (1) Sylloge Rustici (2) Sylloge N. Dominae Parisiensis: uide p 148 supra: citat canones vi vii

*Ediderunt Iacobus Merlin* Concilia I (*Parisiis* A.D. 1524) fol. 68 *b* (*secundum Pseudo-Isidori formam*) *et qui post eum* Concilia *collegerunt usque ad Labbe-Coleti* op cit II 47 *et Mansi* op cit II 683. *noua codicum subsidia adhibuerunt* (1) *P. Quesnel* S. Leonis Magni Opera II (*Lutetiae* A.D. 1675) 22, *codd* Σ Ω: (2) *fratres Ballerini* S. Leonis Magni Opera III (*Venetiis* A.D. 1757) 22 [= *Migne* Patr. Lat. lvi 367], *cod* V; (3) *F. A. Gonzalez* op cit, *codd Hispanos*; (4) *Fr. Maassen* op cit *p* 924, *codd f* W

**Fontes Isidori**

**Excerptum ex decreto Damasi papae de explanatione fidei**

ITEM DICTVM EST:

Post has omnes propheticas et

---

*Decretum Damasi* de explanatione fidei *neque codices* (*una excepta sylloge quam* 'Vermehrte Hadriana' *appellat Maassen p* 454) *neque adhuc uiri docti* (*praeter ipsum Maassen pp* 239 463) *satis a simili Gelasii decreto distinxerunt*: *primus separatim edidit F. Arevalo* Sedulii Opera *p* 400 (*Romae* A.D. 1794) *e cod Vat.* 349, *deinde A. Thiel* De decretali Gelasii Papae . . . et Damasi concilio Romano *p* 20 (*Braunsberg* A.D. 1866) *praecipue e cod a, nouissimus ego* (*in ephemeride* The Journal of Theological Studies I 554 *mense Iulio* A.D. 1900). *decretum hoc circa* A.D. 382 *euulgatum, nihil obstat quominus is adhibuerit qui syllogen Isidorianam circa* A.D. 420 *Romae composuit*: *quare partem eius tertiam de sedibus patriarchalibus* (*seu potius de primatu Romano*) *quasi fontem* '*Isidori*' *imprimendam hic curaui, codicibus usus,* (i) *Damasianis, Vat.* 5845 *fol* 194 *a* (*l*: *saec.* viii *exeunt.*), *Vallicell.* A 5 *fol* 239 *b* (*vall*: *saec.* ix); (ii) *Gelasianis, Parisino lat.* 3836 *fol* 95 *b* (X), *Lucensi* 490 *fol* 272 *a* (Z), *Vallicell.* A 5 *fol* 322 *a* (*vall-gelas*: *ut supra*); (iii) *mixtis, Monacensi lat.* 6243 *fol* 2 *a* (ϝ), *Parisino lat.* 3837 *fol* 170 *a* (*a*)

ITEM DICTVM EST **Dam** (*l vall* ϝ *a*): *om* **Gelas** (PRAEFATIO Z) 1. **has omnes**: *om* X Z (*quippe qui librorum canonicorum indicem omiserint*) **et auangelicas**: *om*

VIII

**Interpretatio quae dicitur Isidori**

**1. Praefatio longa de Nicaeno concilio necnon de ecclesia Romana secundum M Q** ϝ W D E Γ Δ Σ Φ Ψ Ω

[IN NOMINE DOMINI IESV CHRISTI INCIPIVNT CANONES]

Beatissimo Siluestro in urbe Roma apostolicae sedis antestite, Constantino quoque Agusto et Licinio Caesare consolibus, propter insurgentes hereses fides catholica exposita est apud Nicheam Bythiniae, quam sancta et reuerentissima Romana conplectitur et ueneratur ecclesia: quippe quam trecenti decem et octo patres mediantibus Victore

---

*Hanc praefationem habent praeter* **M Q** (– Υ) *codices* D *et* E, *quorum ille codici* ϝ *hic codici* W *fere adstipulatur*: *in orthographicis cod* ϝ *secutus sum*

IN NOMINE DOMINI IESV CHRISTI ϝ: *om cett* INCIPIVNT CANONES ϝ D: INCIPIT PRAEFATIO Σ INCIPIT PROLOGVS Ω; *om cett*

3. **quoque**: *om* **Q** 4. **consolibus** (*tantum*) **M** D: consulatu Paulini et Iuliani (consule Paulino et Iuliano Σ) uu cc anno ab Alexandro millesimo tricesimo (tricentesimo Φ Ψ) sexto (iiii$^{to}$ Σ) mense iunio xiii kal: iulias (iul Φ iulius Ψ$^*$ iulii Ω) **Q**, *quae uerba et apud Caecilianum reperies p* 104 *supra. duplex oritur quaestio*: (1) *utra lectio historiae magis sit consona,* (2) *utra praefationi nostrae magis propria. anno* 325 *consules fuerunt Paulinus et Iulianus*: *anno autem* 319 *Constantinus Augustus* V *et Licinius Caesar, quos consules* (*omisso tamen post Licinium titulo* Caesare) *habent in breui praefatione* (*pp* 105 173) *omnes codices, sc* V S F I J v *et ipse* **Q**. *apparet igitur auctorem huius praefationis falsa iam de consulibus anni* 325 *tradidisse, quae postea sylloge* **Q** *more suo ad ueritatem emendauit* *uide Addenda p* 244 5. catholicae E 8. conplectetur W 9. cccxviii ϝ D 10. **mediantibus**: diantibus Γ$^*$ dictantibus Γ$^2$

**Fontes Isidori: Damasus**

euangelicas atque apostolicas quas superius deprompsimus scripturas quibus ecclesia catholica per gratiam Dei fundata est, etiam [illud] intimandum putauimus quod quamuis uniuersae per orbem catholicae diffusae ecclesiae unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana ecclesia nullis synodicis constitutis ceteris ecclesiis praelata est sed euangelica uoce domini et saluatoris nostri primatum obtenuit:

Matt xvi 18 19 TV ES PETRVS, inquiens, ET SVPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLE-

*de* inferi *et* inferni *uide Addenda p* 244 *seqq* SIAM MEAM, ET PORTAE INFERI NON PRAEVALEBVNT ADVERSVS EAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORVM ET QVAECVMQVE LIGAVERIS SVPER TERRAM ERVNT LIGATA ET IN CAELO ET QVAE-

VIII (**Isidori M Q**)

atque Iuuentio religiosissimis Romanae sedis praesbyteris inspirante Deo pro destruenda Arrii uenena protulerunt. nam et nonnullae regulae subnexae sunt quas memorata suscipiens confirmauit ecclesia.

Sciendum sane est ab omnibus catholicis quoniam sancta ecclesia Romana nullis synodicis decretis praelata est sed euangelica uoce domini et saluatoris nostri primatum obtenuit, ubi dixit beato apostolo Petro: TV ES PETRVS ET SVPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM ET PORTAE INFERNI NON PRAEVALEBVNT ADVERSVS EAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORVM ET QVAECVMQVE LIGAVERIS SVPER TERRAM ERVNT LIGATA ET IN CAELO ET QVAE-

---

*F* X Z *a l vall vall-gelas*

$Z^*$ *a*; *add sup lin* $Z^2$ 2. **quas superius deprompsimus**: *om* X Z (*uide supra*) 4. **per gratiam Dei**: per gratiam *l*; *om* X 5. **illud**: illum *a**; *om l vall* 6. **quod**: ut X **quamuis**: + in *l vall* 7. **per orbem**: orbe *l* 8. **unus**: *praem* quasi *l vall* 9. **sit**: sed *F* *tr* tamen sancta Z Romanae ecclesiae *F* 10. **nullis**: nonnullis *l** *vall* non ullis $l^2$ 11. **sed**: + et *vall* 12. uocem X **et**: *om l vall* Z 13. **primatum**: principatum *a* 16. **inferi** *l vall F* X *vall-gelas*: inferni Z *a*, *uide col b l 25 in notulis* 21. **ligata et**: ligatae *a* in caelis X

---

*F* X Z *l*

2. adque *F* 3. deprumpsimus *F* scribturas *F* Z 6. potauimus X 8. diffuse *F* aecclesiae *F* 10. nullus *ut uid* $Z^*$ sinodicis X synodotiis *ut uid* $Z^*$ 11. caeteris *l* 13. obtinuit Z optinuit *l* 15. aedifecabo X edifecabo Z 16. porte Z 17. preualebunt X 18. clabes *l* 19. quecumque X Z legaueris *F* X 21. legata *F* $X^2$ quecum-

---

11. **Iuuentio** E: Iubentio *F* D Inuentio W Vincentio **Q**; *iterum apud* **Q** *uerum est nomen* (*uide pp* 36 37), *apud* **M** *uera lectio*, Iuuentius *enim etiam post symbolum in* **M** *inuenitur*, *uide pp* 96 177 12. psbyteris *F* 13. destruendo . . ueneno $\Phi^2$ Ω destruendis . . uenenis $\Psi^2$ 14. nullae D Φ* nonnulli Γ* 15. subnixae *F* D **Q** 16. confirmabit (-abi W*) W E ecclesiae Γ* 17. sanae *F* *tr* est sane **Q** **ab**: *om* Ω 19. synodis D synodocis Γ* Δ 21. **et saluatoris**: *om* D **nostri**: + Iesu Christi D Ω 22. *tr* Petro apostolo Γ 23. **super . . . eam** (*l* 27): *om* Ψ* (*corr m p*?) 25. **inferni** *F* W E Γ Δ: inferi D Σ Φ Ψ Ω; *cf col a et uide Addenda p* 244 29. erit Γ* Δ

### Fontes Isidori: Damasus

CVMQVE SOLVERIS SVPER TERRAM ERVNT SOLVTA ET IN CAELO. addita est etiam societas beatissimi Pauli apostoli uas electionis, qui non diuerso (sicut heresei garriunt) sed uno tempore uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Caesare Nerone agonizans coronatus est, et pariter supradictam sanctam Romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in uniuerso mundo sua praesentia adque uenerando triumpho praetulerunt.

*de mortis Petri siue Pauli tempore uide Addenda p 244 seqq*

Est ergo prima Petri apostoli

22. super terra *F* 23. **soluta et**: solute *a* 24. **beatissimi** *usque ad* **qui non**: beatissi *tantum* Z* *add sup lin* mi Pauli apostoli uas electionis q̱ non $Z^{2}$ 25. **uas** *scripsi cum F* X Z (*et col b* W D E Δ), *ueteres enim teste Cicerone* Orator 45 sine uocalibus saepe breuitatis causa contrahebant ut ita dicerent multi' modis, uas' argenteis, palm' et crinibus, tecti' fractis: uasis *a l vall vall-gelas* 26. **heresei** *F a*: *idem uocabulum in F ad finem indicis de libris recipiendis et non recipiendis Gelasiani* (*unde etiam recepit id Carolus Magnus* de cultu imaginum I 26 *ad fin.* [*Migne* P. L. xcviii 1060]); *et hic fortasse Gelasii est lectio potius quam Damasi*: heretici *l vall* X Z *vall-gelas*$^{2}$: hereticis *vall-gelas** 27. **die**: *om* X 28. glorioso amore cum Petro in orbe Romana X 30. coronam X* coronatum $X^{2}$ 32. **aliisque**: talisque X talesque Z 33. **urbibus**: *om l vall* 34. suam presentiam adque uenerandum triumphum praeualuerunt X **uenerando**: narrando *a*

que X 25. apostuli X 26. haer. X gappiunt X 27. diae *F* 28. orbe X 29. cesare Z neronae *F* 31. eccl̄ Z 33. orbibus X 34. atque *l* 36. apostuli X

### VIII (**Isidori M Q**)

CVMQVE SOLVERIS SVPER TERRAM ERVNT SOLVTA ET IN CAELO. adhibita est etiam societas in eadem Romana urbe beatissimi apostoli Pauli uas electionis, qui uno die unoque tempore gloriosa morte cum Petro sub principe Nerone agonizans coronatus est, et ambo pariter sanctam ecclesiam Romanam Christo domino consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in uniuerso mundo sua praesentia atque uenerando triumpho praetulerunt. et licet pro omnibus assidua aput Deum omnium sanctorum fundatur oratio, his tamen uerbis Paulus beatissimus apostolus Romanis proprio chirografo pollicetur dicens: TESTIS ENIM MIHI EST DEVS CVI SERVIO IN SPIRITV MEO IN EVANGELIO FILI EIVS, QVIA SINE INTERMISSIONE MEMORIAM VESTRI FACIO SEMPER IN ORATIONIBVS MEIS. Rom i 9 10

Prima ergo sedis est caelesti

*F* W D E Γ Δ Σ Φ Ψ Ω

30, 32. caelis *bis* Ω 33. **etiam**: *in ras* Γ 34. *tr* urbe Rom. beatissimi Pauli apost. Ω 35. **uas** W D E Δ *cf col a l* 25 *et not*: uasis *F* **Q** (− Δ) 36. **tempore**: *om* Φ (unoque Φ* unaque $Φ^{2}$) 38. **est**: *om* Φ* **et ambo**: ambo ergo Ω 41. **omnibus**: *bis* Φ* *tr* urbibus omnibus D* 44. **omnibus**: + ecclesiis Ω 45. dn̄m Ω 46. Palus Φ* 49. **est**: *om* Δ 51. filii E Σ $Ψ^{2}$ filio ? Ψ* **quia** *F* D: quod W E **Q** 55. **sedis** *scripsi passim cum F* W* E Γ* Δ Φ* Ψ*

**Fontes Isidori : Damasus**

Eph v 27

sedis Romanae ecclesiae NON HABENS MACVLAM NEC RVGAM NEC ALIQVID EIVSMODI.

Secunda autem sedis apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco eius discipulo atque euangelista consecrata est, ipseque in Aegyptum directus a Petro apostolo uerbum ueritatis praedicauit et gloriosum consummauit martyrium.

Tertia uero sedis apud Antiochiam beatissimi apostoli Petri habetur honorabilis, eo quod illic priusquam Romae uenisset habitauit et illic primum nomen christianorum nouelle gentis exortum est.

---

VIII (**Isidori M Q**)

beneficio Romanae ecclesiae quam beatissimi apostoli Petrus atque Paulus suo martyrio dedicarunt.

Secunda autem sedis apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco eius discipulo atque euangelista consecrata est, quia ipse et in Aegyptum primus uerbum ueritatis directus a Petro praedicauit et gloriosum suscepit martyrium : cui uenerabilis successit Abilius.

*Ruf.* H. E. iii *tit* 13 : *uide Addenda p* 244 *seqq*

Tertia uero sedis apud Antiochiam item beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illic priusquam Romae ueniret habitauit et Ignatium episcopum constituit et illic primum nomen christianorum nouellae gentis exortum est.

*Ruf.* H. E. iii *tit* 22 : *uide Addenda p* 244 *seqq*

Nam et Hierusolymitanus episcopus pro tanti loci reuerentia ab omnibus habetur honorabilis, maximae quoniam illic primus beatissimus Iacobus qui dicebatur Iustus qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est a Petro Iacobo et Iohanne apostolis est episcopus

*Ruf.* H. E. ii 1

---

*F* X Z *a l vall vall-gelas*

37. **Romanae ecclesiae** *F l vall-gelas* ; Romane ecclesia *vall** Romana ecclesia *a vall*² Romana ecclesiam X Romana eccl̄ Z 38. *tr* rugam neque maculam Z **nec** 1° : neque X Z 39. **eiusmodi** *F a* Z : huiusmodi *vall* X *vall-gelas* ẹịhuiusmodi *l* 42. **atque** : et X Z 43. **ipseque** : ipse qui Z* **Aegyptum** *l vall vall-gelas* : Aegypto *F* X Z *a* (*sed uide col b*) 46. **consummauit** : consecrauit Z* 47. **Tertia . . . Antiochiam** : *om* X **sedis** : + est *l vall* **apud** : *om a* Anthiocia *F* 48. **beatissimi** : *praem* eiusdem Z *tr* Petri apostoli X Z (=*col b*) 49. **illic** : illā *l vall* ibidem Z 50. **priusquam** *a* X Z *vall-gelas* (=*col b*) : primus quam (*fortasse recte*) *F* primitus quam *l vall* **Romae** *F a* X (=*col b*) : Roma Z Romam *l vall vall-gelas* 51. **illic** : ibi Z

*F* X Z *l*

37. sedes *l* (*et ita semper*) 40. saecunda X 42. discipolo X 47. anthiocia *F* 49. honorabelis X 50. habetauit X 52. gentes X

---

56. Romana ecclesia Φ Ω 59. **sedis** : + est W ab Alexandriā Δ 61. **atque** : aut Γ*Δ 62. **est** : *om* Σ 63. Aegypto **Q** primum Γ Σ 64. *tr* a Petro directus Ω 65. glorios*um* ** Φ *in ras* *tr* marthyrium suscaepit Γ 66. uenerabili Δ Φ* Ψ* **Abilius** W E **Q** (Abillius Γ* Δ*) : Alelius *F* D, *sed e Rufino* H. E. iii *tit* 13 *sine dubio hausit noster* 67. **uero** : *om* Φ Ψ* **sedis** : + est Γ Δ Ω 68. **item** Σ Φ² Ω : idem **M** D E Γ Δ Φ* Ψ **apostoli** : *om* Ω 69. **habetur honorabilis** : habitatio est uenerabilis Ω 70. Romam Γ² Σ Φ Ψ Ω habitabit Γ 71. Gnatitum Δ* Gnatium Δ² instituit Ω 72. nomine *F* D 73. gentes *F* Δ* 74. **et** : + in Ψ* 76. habeatur Γ 81. **est** : *bis F* *tr* episcopus est Ω

## VIII (**Isidori M Q**)

ordinatus. itaque secundum antiquorum patrum definitionem sedis prima in Hierusolymis minime dicitur, ne forte ab infidelibus aut idiotis sedis domini nostri Iesu Christi quae in caelo est in terra esse putaretur: est enim SEDIS eius CAELVM, TERRA (Is lxvi 1; Ac vii 49) autem SCABILLVM PEDVM eius, quoniam ipse est PER quem OMNIA (Io i 3) FACTA SVNT ET SINE quo FACTVM EST NIHIL, QVONIAM EX IPSO ET (Rom xi 36) PER IPSVM ET IN IPSO SVNT OMNIA: IPSI GLORIA IN SAECVLA SAECVLORVM.

Apud Ephesum uero beatissimus Iohannis apostolus et euangelista multo tempore post resurrectionem et ascensionem in caelis domini nostri Iesu Christi commoratus est, ibique etiam euangelium quod secundum Iohannem dicitur diuina inspiratione conscribsit atque requieuit. et ob hoc episcopus Ephesius pro tanti apostoli et euangelistae memoria ceteris episcopis metropolitanis in synodo honorabiliorem obtenet sedem.

Sed quoniam de concilio Niceno disserendum est, quae hoc fecerit causa

---

*F* W D E Γ Δ Σ Φ Ψ Ω

84. **in**: *om* Ω   minima D   85. **aut**: et D   idiothys Γ   87. caelis Ω   89. **eius**: + est Q   92. **nihil**: *om* Ψ*   **ex ipso**: ips*** Δ*   99. caelos Σ $Φ^2$ Ω   100. **Christi commoratus est**: praedicauit Φ *in ras circa* 5 *litterarum*   101. **ibique**: illique Δ   **quod secundum . . . inspiratione**: et apocalipsin (*cet om*) Ω   104. **episcopus**: *post hoc uocabulum deficit praefatio* (*perdito inter foll* 7, 8 *folio uno: uide p* 171 *infra*) *in cod* Ψ   106. memoriae Δ   **ceteris**: *praem* prae Ω   107. synodis Q   109. **de concilio . . . est**: niceni concilii canones primo omnium ponendi sunt Ω   110. causam D

¶ Ψ

**Fontes Isidori: Rufinus**

**Excerptum de Historia Ecclesiastica Rufini lib. X cap. I**

Cum aput Alexandriam post Achillan qui Petro martyri successerat Alex-

Ruf-D Ruf-E Ruf-F Ruf-P Ruf-Z φ

*Ad textum constituendum contuli (praeter editionem Petri Cacciari, uide partem eius* ii *p* 3) *codices* Ruf-D *fol* 215 *a*, Ruf-E *fol* 214 *a*, Ruf-F *fol* 171 *b*, Ruf-P *fol* 148 *b*, Ruf-Z *fol* 118 *a* (*de quibus omnibus uide p* 153 *supra*), *et* φ (*secundam codicis Vindobonensis* 2147 *manum, foll* 7 *a*–9 *a*) *apud quem inuenitur excerptum* de Arrii heresi, *scilicet Rufini* H. E. x 1–5, *omissis et symbolo et canonibus Nicaenis*

1. **Achillan**: Achilan Ruf-P Achillam Ruf-D

VIII (**Isidori M Q**)

ut, post illam apostolorum gloriosissimam praedicationem quae in omnem terram mirabiliter diffusa est, sub Constantino Augusto tanti congregarentur episcopi; Rufini nobis decimus liber, qui coniunctus est nouem libris ecclesiasticae historiae quos uir eruditissimus Eusebius Caesariensis ededit, necessariae profertur ad medium ut parua eius quae inter initia de Arrii peruersitate conscribta sunt memorentur, quia dubium non est ideo trecentos decem et octo sanctissimos patres ex uniuerso orientali atque occidentali orbe in Nichea Bythiniae congregatos ut et Arrii impium dogma Christi auxilio funditus damnaretur et salubri prouidentia constituerent quid in sancta catholica ecclesia debeat obseruari. ITEM AD LOCVM EX LIBRO DECIMO RVFINI: Igitur cum apud Alexandriam post Achillan qui Petro martyri successerat *Ruf.* H. E. x 1

114. **Augusto**: Aug̅ ϝ Σ Ag̅ D  **tanti** W E **Q** (–Ω): tot Ω; *om* ϝ D  115. **Rufini..liber**: palam facit decimus liber Rufini Ω  116. dicimus ϝ*  117. historia Δ  119–122. **necessariae** *usque ad* **memorentur**: *om* Ω  119. necessario Φ$^2$  122. scripta Φ  memorarentur Γ  123. **quia dubium**: dubium enim Ω  trecentes Δ  124. **decem et octo**: x et viii ϝ Γ xviii D  sanctissimus Γ* Δ  126. orbe **Q**: urbe M D E  **in Nichea**: in nicaea a Γ inicea Δ  127. **impium**: *om* D  digma Φ*  129. prouidentiae Γ Δ  130. **sancta catholica ecclesia** W E **Q**(–Ω): ecclesia sancta catholica Ω sancta eccl. catholica (*cf symbolum apostolorum*) ϝ D  131. **obseruari**: + EXPLICIT PRAEFATIO Ω  133. **Achillan** W E Γ Δ$^2$: Acillan ϝ D Achilan Σ Achillam Δ* Φ  134. martyrii ϝ marthyrio Γ$^2$ ¶ Ω

**Fontes Isidori: Rufinus**

ander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris et quies a persecutionibus erat atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica contentione turbatur. etenim presbiter quidam aput Alexandriam, Arrius nomine, uir specie et forma magis quam uirtute relegiosus sed gloriae laudisque et nouitatis inprobe cupidus, praua quaedam de fide Christi proferre et quae antea in questionem numquam uenerant coepit abscidere ac separare ab illa aeterna et ineffabili Dei Patris substantia uel natura Filium conabatur. quae res plurimos in ecclesia conturbabat; sed cum Alexander episcopus natura lenis et quietus adsiduis commonitionibus Arrium cuperet a prauo incepto et adsertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex sententia procederet,

**VIII (Isidori M Q)**

Alexander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris et quies a persecutionibus erat atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica contentione turbatur. etenim praesbyter quidam apud Alexandriam, Arrius nomine, uir specie et forma magis quam uirtute religiosus sed gloriae laudisque et nouitatis improbe cupidus, praua quaedam de fide Christi proferre et quae antea in questionem numquam uenerant coepit abscidere, ac separare ab illa aeterna et ineffabili Dei Patris substantia uel natura Filium conabatur. quae res plurimos in ecclesia conturbabat: sed cum Alexander episcopus natura lenis et quietus assiduis commonitionibus Arrium cupiret a prauo incepto et assertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex sententia procederet,

---

Acillam Ruf-E 4. requies Ruf-D 6. **confessorum**: + que ϕ 8. con*tentione* ϕ *in ras* contencionē Ruf-E 9. **quidam**: *om* Ruf-F*; *add sup lin* quidem Ruf-F² 11. speciae Ruf-D Ruf-P formam ... uirtutem Ruf-E 13. nouita|tatis Ruf-P* 14. **de**: *om* Ruf-P* **et**: *om* ϕ 16. cepit Ruf-F* (*corr m p*) 17. **aeterna et**: aeterne Ruf-P* aeterna (*om* et) Ruf-P² **ineffabili**: affabili Ruf-Z 18. dō Ruf-E 21. **natura lenis**: naturali nisu Ruf-P 22. commoniciobus Ruf-E commotionibus Ruf-Z* 24. **nec**: ne ϕ

135. sacerdotum Δ* **suscepisset**: suscepit sed ꟻ D 139. nostrorum Φ* 141. prbȳ ꟻ 144. gloria E laudisquae Γ 145. nouitates ꟻ **improbe** ꟻ D E: improbae W Φ² inprope Φ* inprobe Γ inprobae Δ Σ **cupidus**: cupiuit? Φ* **praua quaedam** W E Q: parua quidem ꟻ D 147. **quae**: qui Γ* **antea in questionem**: antea inquisitionem Γ ante ad inquisitionem Σ 148. cepit *et* ab*s*cidere Φ *in ras* 149. illo Φ* 151. *tr* in ecclesia plurimos Q 153. *Alex*ander ꟻ *in ras* naturae? Φ* leonis Δ* 154. quietis Γ **commonitionibus** W E Q (– Δ*): communionibus ꟻ D Δ* 155. paruo? Φ* 156. **assertionibus**: asertionibus Φ* a certationibus Φ² impii D

ꟻ W D E
Γ Δ Σ Φ

**Fontes Isidori: Rufinus**

et quod plerosque iam contagio pestiferae adsertionis infecerat non solum aput Alexandriam uerum et per alias urbes prouinciasque dispersa, perniciosum fore credens si dissimularet a talibus, plurimis consacerdotibus suis rem indicat. questio latius innotescit: sermo usque ad aures relegiosi principis, quippe qui omni studio et diligentia curaret quae nostra sunt, peruenit. tum ille ex sententia sacerdotum aput urbem Niceam episcopale concilium conuocat, ibique Arrium trecentis decem et octo episcopis residentibus adesse iubet ac de eius propositionibus et questionibus iudicari.

**Eiusdem libri ex cap.** 5

Verum post diutinum multumque tractatum placet omnibus ac uelut uno cunctorum ore et corde decernitur Omousion scribi debere, id est

VIII (**Isidori M Q**)

et quod plerosque iam contagio pestiferae adsertionis infecerat non solum apud Alexandriam uerum et per alias urbes prouintiasque disperserat, perniciosum fore credens si dissimularet a talibus, plurimis consacerdotibus suis rem indicat. questio latius innotescit: sermo usque ad aures relegiosi principis, quippe qui omni studio et diligentia curaret quae nostra sunt, peruenit. tum ille ex sententia sacerdotum apud urbem Nicheam episcopale concilium conuocat, ibique Arrium trecentis decem et octo episcopis resedentibus adesse iubet ac de eius propositionibus et quaestionibus iudicari.

Verum post diutinum multumque tractatum placet omnibus ac uelut uno cunctorum ore et corde decernitur Omousion scribi debere, id est *Ruf.* H. E. x 5

---

Ruf-D Ruf-E Ruf-F Ruf-P Ruf-Z φ

26. **et** Ruf-D Ruf-E Ruf-F φ: *om* Ruf-P Ruf-Z Ruf-Cac **quod**: quos Ruf-D; *om* Ruf-E plerusque Ruf-Z* 27. pestifere Ruf-D Ruf-E Ruf-P* Ruf-Z 30. **si**: *om* Ruf-Z 31. **a talibus**: et aliis Ruf-Z Ruf-Cac; *om* Ruf-D cū sacerdotibus Ruf-E 34. **relegiosi**: legiosi Ruf-P* **qui**: quo Ruf-Z 35. curarat φ 37. *tr* sacerdotum sententia Ruf-Cac sacerdotem Ruf-E 39. **trecentis decem et octo**: cccx et viii Ruf-Z 40. **adesse iubet**: ad se iubet adduci Ruf-E φ 41. **ac de**: accede Ruf-P* **propositionibus**: promissionibus φ 42. iudicare Ruf-D

1. *Vide* Ruf-D *fol* 218 *b*, Ruf-E *fol* 218 *a*, Ruf-F *fol* 174 *b*, Ruf-P *fol* 150 *b*, Ruf-Z *fol* 119 *a*, φ *fol* 9 *a* 3. **cunctorum**: *praem* eorum φ cunctorum more Ruf-F* Ruf-Z* discernitur φ 4. homoiusion *ut uid* Ruf-E homousion Ruf-Z ὁμοούσιον Ruf-Cac deberet Ruf-E

158. **et**: eo $\Phi^{2}$ **quod**: quot D quos Σ plerisque Γ plerusque Δ 159. pestifere ϝ D adsertionibus D inficerat W D E Γ Δ Φ* 160. **apud**: *om* Γ* 161. dispersa $\Phi^{2}$ (=*Ruf*) 162. pernicioso D per**niciosum Φ **si**: se ϝ D 163. dissi*mularet Δ cū sacerdotibus Δ 165. **latius**: latiusque W E laicis Φ innotiscit ϝ **ad**: *om* Δ 166. **principis**: + Constantini Σ 167. cureret Δ* 168. **tum** W E **Q** (– Σ) =*Ruf*: tunc ϝ D Σ *ex sent*entia W *in ras* 169. ab urbe D 170. episcopalem W* E 171. **trecentis decem et octo** Σ Φ: trecentis x et viii ϝ cccxviii W D E ccctis decem et viiito Γ 172. residentibus Γ Δ Σ 173. **et**: ac W 174. iudicare Σ 177. cernitur Φ* 178. omusion Γ homousion D (Φ* ?) scribere debere D **id est**: idem D (id ē ϝ)

**Fontes Isidori: Rufinus**

eiusdem cum Patre substantiae Filium confiteri, idque firmissima omnium sententia pronuntiatur; decem et septem soli tunc fuisse dicuntur quibus Arrii fides magis placeret, extrinsecus creatum Dei Filium ex nullis substantibus et non ex ipsa Patris deitate progenitum confirmantes. defertur ad Constantinum sacerdotalis concilii sententia: ille tamquam a Deo prolatam ueneratur, cui si qui temptasset obniti uelut contra diuina statuta uenientem, in exilium se protestatur acturum.

5. **eiusdem**: eium Ruf-Z 7. sentenci Ruf-E sententiam Ruf-Z* pronunatur Ruf-E 9. Arri Ruf-P* 10. **creatum**: *add sup lin manu prima* Ruf-Z **ex**: et $\phi$ 12. dietate Ruf-Z 13. **defertur**: deferunt $\phi$ 14. sacerdotalii Ruf-E conciliis Ruf-E Ruf-F 15. prolata Ruf-D Ruf-E muneratur Ruf-D 16. **qui** Ruf-E Ruf-F* Ruf-P Ruf-Z $\phi$: quis Ruf-F² Ruf-Cac quid Ruf-D temtas Ruf-F* temtasse Ruf-E $\phi$

VIII (**Isidori M Q**)

eiusdem cum Patre substantiae Filium confiteri, idque firmissima omnium sententia pronuntiatur: decem et septem soli tunc fuisse dicuntur quibus Arrii magis fides placeret, extrinsecus creatum Dei Filium ex nullis substantibus et non ex ipsa Patris deitate progenitum confirmantes. defertur ad Constantinum sacerdotalis concilii sententia: ille tamquam a Deo prolatam ueneratur, cui si quis temtasset obniti uelut contra diuina statuta uenientem in exilio se protestatur acturum.

EXPLICIT PRAEFATIO

ϝ W D E Γ Δ Σ Φ

182. vii ϝ Γ E dicatur ? Γ 185. **substantibus** M D E Γ* Δ (= *Ruf*: *et in symboli textu Rufiniano, cf p* 177): subsistentibus Γ² Σ Φ 186. deitatem D* confirmantibus Σ 187. defer*tur* * * * Φ *in ras* 190. **temtasset**: temptasse et W E 191. **uenientem**: + ex W* in exilium Σ

EXPLICIT PRAEFATIO: *om* Δ Σ

## V

### Interpretatio quae dicitur Gallica

### 2. Capitula canonum

INCIPIVNT CAPITVLA SYNODI NICAENI

I De enuchis qui castrati sunt uel qui se ipsos absciderunt, ad clerum non admitti.

II Ne nuperrime factus christianus uel baptizatus contra mandatum apostholi ad clerum admittatur, nisi per temporum spatia et examinationem huiusmodi officium dignissime consequatur.

III Ne quis episcopus uel presbyter uel diaconus adoptiuam secum sororem habeat nisi ueram sororem a*ut* sanguinis adfinitate coniunctam.

IIII Episcopum ordinari non posse sene tribus episcopis ut parum, et eo conscio qui in metropoli sit ciuitate constitutus.

V Et ut bis per annum conuentus episcoporum in metropoli fiant ciuitate propter diuersorum hominum commissa necnon et clericorum culpas, ut omnium quaestionum causae examinentur et sic ritae iurgio eximpto paschae sollemnitas suscipiatur. hoc fieri ante quadragesima, iterum autumni tempore.

---

K μ *De rebus orthographicis lectiones codicis* K *recepi*

INCIPIVNT CAPITVLA SYDONI NICAENI K : CANON CANONIS CONSTITVTVS APVD NICEAM μ

I 1. **De enuchis** : *om* (*spatio tamquam miniatori relicto*) K    ipsus K

II 1. **Ne** : *om* (*spatio relicto*) K    3. per temporis spatium μ    examinatione K

III 1. epss K    preb K    **uel 2°** : si*u**e μ *in ras*    diacss K    2. **habeat . . . sororem** : habet (*tantum*) K    3. **aut** *conieci* : ad K μ et *Maassen*    concunctam K* (*corr m p*) coniuncta μ

IIII 1. epss K    episs K    2. **ut parum** : *scilicet* 'ad minimum' (*cf* non minus *Gall-Hisp p* 188) : pariter *coniecit Maassen, sed superuacanee*    metropolim μ    *tr* ciuitati sit K

V 1. **Et** : *om* μ    2. **metropoli fiant** : metropolitana K    3. **ut** : et K    4. **sic** : *om* K    iurgia eximpta K    6. **quadragesima** : quadragesimum oportet μ    **iterum** *codd* : *fortasse legendum* alterum *cum Gall-Hisp p* 194

# VIII

## Interpretatio quae dicitur Isidori

### 2. Capitula canonum

**secundum codd S**

INCIPIVNT CAPITVLA STATVTORVM CONCILII NICENI

I De his qui se abscidunt uel qui se ipsos eunuchos faciunt.

II De his qui post baptisma statim ad clerum adplicantur.

III De subintroductis mulieribus quas greci *s*ynecitas uocant.

IIII De ordinatione episcoporum.

V De his qui excommunicantur siue clerici siue laici ab episcopis per suas quasque parrocias.

---

*Etiam in cod* E *inueniuntur post titulum* (*de quo uide p* 173) *capitula: quae tamen cum hoc loco apud* Sp-ed *desunt, adsunt autem inter canones et apud* E *et apud* Sp-ed, *illic imprimenda esse duxi*

SXYZ INCP CANOÑ NICENI CONCILII A TRECENTIS DECEM ET OCTO PATRIBVS INSTITVTA TITVLI XXI (*ipsa tamen capitula prorsus*
¶ Z *omittit*) Z

INCP S INCIP X *tr* NICENI CONCILII Y NICAENI X

I 2. enuchos Y

II 2. deplicantur S

III 2. **synecitas** *scripsi*: fynecitas S funecitas XY

V 1. hiis Y excommonicantur Y 3. **quasque** Y: quae S que X

**secundum codd Q [F]**

INCIPIVNT TITVLI CANONVM ECCLESIASTICORVM SIVE STATVTORVM SYNODI NICENAE

I Expositio fidei Nicenae et quo tempore habitus sit conuentus et nomina episcoporum cccxviii.

II [I] De excisis uel a se uel ab aliis.

III [II] De neophitis neque presbyteros neque episcopos faciendis.

IIII De uindicta eorum qui contra canones fecerint.

V [III] De synodicis actis.

VI [IIII] De episcopis a conprouintialibus ordinandis.

VII De potestate metropolitani.

VIII [V] De his qui excommunicantur ab episcopis suis.

VIIII De synodo bis in anno per unamquamque prouintiam celebranda.

---

*Confer indicem titulorum codicis* I *supra p* 145 ΓΔΣΦΨ
TITVLI **Q** (−Σ): CAPITVLA Σ **F** ECCLESIASTICORVM: *om* **F** STATVTORVM SYNODI NICENAE: STATVTA CONCILII NICENI **F** F *f*

I *Titulum hunc om* **F**

II: I **F** **excisis** ΓΔΦ $\Psi^2$: abscisis Σ excissis Ψ* scis F scisis *f** scissis $f^2$ **uel a se uel ab aliis**: *om* Φ

III: II **F** 1. nefitis Ψ prbt F prsbt *f* 2. eps **F** Γ episcopus Δ faciendos $f^2$

IIII: *titulum praecedenti coniungit* (*praem* et) **F** 2. fecerit **F** fecerunt Σ

V: III **F** **synodicis actis Q**: sinecoitis **F**

VI: IIII **F** 2. ordinandum **F** (F *et f* ut uid*)

VII: *tit praecedenti coniungit* (*praem* et) **F**

VIII: V **F** 1. *tr* ab episcopis suis excommunicantur **F**

VIIII: *tit praecedenti coniungit* (*praem* et) **F** 1. **per unamquamque prouintiam**: *om* **F** 2. prouinci Δ **celebranda**: *om* F

V (**Gallica**)

VI In Aeliae ciuitate donatum esse honorem, ne uspiam fatigetur.

VII De his qui Catari appellantur id est Nouatiani, si in clero sunt, placuit ut per manus inpositionem episcopi confirmati maneant, remissa tamen indulgentia secundarum nuptiarum necnon et his lapsis qui statuti temporis spatio indulgentiam meruerunt.

VIII Si quis sene examinatione presbyteri constituti sunt aut peccata sua cum ordinarentur confessi, tales canon non recipit.

VIIII Si quis de lapsis per ignorantiam ad clerum constituuntur, cogniti deponantur.

X De his qui sacrificauerunt cathecumini, placuit ut triennium paenitentiam gerant nec inter eos orent; baptizati, annis septem subiaceant ut biennio postea sene oblatione communecent. de his etiam qui balteos deponunt in templa Dei et rursum ad id reuertuntur, decem annis subiaceant praeter triennium quod cathecuminis interdictum est: conpleto tempore legitimae benignitate*m* sua*m* episcopus adcommodabit.

---

K *μ* VI De episcopo Heliae id est Hierosolimorum K² (*in ras*), *uide p* 196 *l* 28 *in notulis*: *de prisca manu superest* honorem: *sed pro* uspiam *uidetur esse potius* quis * *

VII 2. inpositione K  4. **his lapsis**: his lapsi *μ*  5. tempores K  indulgentia K

VIII: *numerum om μ*  1. **quis** K: qui *μ*: *confer p* 208 *et titulum sequentem: uide etiam quae adnotaui p* 150 *supra*  prbi K  2. **aut**: ut K  talis K  3. cañ K  **recipit**: recepit ad clerum K

VIIII: *numerum om μ*  **quis de**: quidē *μ*  per ignorantia *μ*  **ad clerum** K: in clero *μ*, *sed utraque lectio fortasse pro scribae additamento habenda est* (constituuntur *enim Graeco* προεχειρίσθησαν *satis respondet*), *cf textum huius canonis inf p* 210: *habet tamen Gall-Hisp* clerici

X 2. **triennium** K, *cf p* 212 *l* 10: triennio *μ*, *cf Gall-Hisp p* 212 *l* 9  **gerant**: agant K, *sed cf p* 212 *l* 9  **nec inter eos orent**: *qui titulum compegit haec non in textu canonis* x *inuenerat sed e canone* xii *mutuatus erat; uide quae adnotaui ad p* 212 *infra, ad Gall et Gall-Hisp*  3. **baptizati**: *praem* christiani K, *sed cf Gall-Hisp p* 212 *l* 10  biennium K  5. **templa**: templo *μ*  6. subiacent *μ**  7. iterdictum *μ*  8. **benignitatem suam** *coniecit Maassen*: benignitate sua *codd*; *uerbum* adcommodare *cum accusatiuo ab interprete nostro construi e textu canonis* ii *ll* 12 13 (*pp* 182 184) *patet*  **episcopus**: epis̄ K et episcopos *μ*  9. accomodauit *μ*

VIII (**Isidori S**)

VI De praecipuis honoribus qui maiores ecclesias gubernantibus episcopi*s* constituti sunt.

VII De honorando episcopo Hierosolymitano.

VIII De his qui se ipsos Catharos id est mundos uocant, qui Nouatiani dicuntur.

VIIII De ordinatione praesbiterorum.

X De his qui lapsi ordinati sunt.

XI De his qui a fide Domini praeuaricati sunt sine ulla necessitate sine ablatione patrimonii uel aliquod periculum non pertulerunt, sicut factum est in noua persecutione Licini.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt reuersi.

VIII (**Isidori Q F**)

X [VI] De primatu ecclesiae Romanae.

XI [VII] De infirmanda ordinatione quae sine metropolitani consensu fit.

XII De sequendo maiore numero cum de ordinatione contenditur.

XIII [VIII] De honore Hierusolimitani episcopi.

XIIII [VIIII] De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sint.

XV [X] De his qui inexaminati ordinantur.

XVI [XI] De lapsis ordinatis.

XVII [XII] De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam.

XVIII De paenitentia eorum qui baptizati ad secularem militiam reuertuntur.

---

S X Y

VI 1. precipuis X maioris X 2. aecclesias Y guuernantibus S **episcopis** *scripsi*: epi S episcopi XY
VII 1. Hierusolimitano Y
VIII 1. hiis Y 2. **uocant**: *om* S 3. **dicuntur**: uocantur S
VIIII presbiterorum X
X hiis Y
XI 1. preuaricati X 3. aliq̅d Y 4. pericolum X
XII 2. seculum X

Γ Δ Σ Φ Ψ F *f*

X: VI **F** De prima ecclesia Romana **F** Romae **Γ**
XI: VII **F** 2. metropl̄ **F** **consensu fit**: consensit *ut uid* Δ
XII: *titulum praecedenti adiungit* (*praem* et) **F** 1. numerū F **cum**: *om* Δ
XIII: VIII **F**
XIIII: VIIII **F** 2. **quo genere**: quod uere **F** **sint** Q (−Σ): sunt Σ **F**
XV: X **F** 1. **inexaminati**: sine examinatione **F** in examinatione Ψ*
XVI: XI **F** **ordinatis**: *om* **F**
XVII: XII **F**
XVIII: *titulum praecedenti coniungit* (*praem* et) **F** 1. baptiza F 2. **reuertuntur**: reuerentuntur Δ redeunt **F**

V (**Gallica**)

XI De his qui de uita excedunt, uetus lex obseruetur ut ad communionem nouissimo die disperationis etiam cum oblationem communecetur. quod si superuixerit, orationis tantummodo particeps erit.

XII De cathecumenis lapsis, placuit ut post triennium cum ceteris admittantur orare.

XIII Episcopus uel presbyter mini*me* a loco in alium locum se uellit transferri; quod si fecerit, irritum erit et mox reuocabitur.

XIIII Si quis presbyter uel minister suscipi se in aliam ecclesiam putauerit, etiamsi manus ei ab episcopo fuerit inposita, irritum erit: et si non fuerint reuersi ad sua, excommunicari eos oportit.

XV De usuris, ne quis clericus, ut solet, accipiat augmentum suae pecuniae uel (ut solet dici) commune lucrum conuersationis accipiat: si quis in his fuerit conuersatus, erit alienus a clero.

XVI Vt diaconi sint infimo gradu altaris, et ne sibi plus praesumant qui se ministros omnium non intellegunt.

XVII De Paulianistis si conuertuntur ad ecclesiam, placuit eos de nouo baptizari.

---

K μ XI 1. **qui de uita**: que diuina μ   excidunt K   2. disperationi μ   3. **cum**: *om* K   oblatione μ   4. **superuixerit**: + postmodum μ   tantummodum μ

XII 1. **placuit**: *om* K, *sed cf p* 220 *l* 1

XIII 1. prbr K   **minime** *conieci* (*cf apud interpretationem canonum Gallicam* minime *pro* non, xi 4 *p* 218, xvi 22 *p* 234): minister *codd* (*cf tit* xiiii), *diaconorum autem in textu canonis* (*uide infra pp* 222 224) *mentio fit nulla: qui tamen interpretationem Gall-Hisp coagmentauit uocem* minister *fortasse iam hic inuenit, uide p* 222 *l* 5   2. **se**: si K

XIIII 1. prbr K   **minister**: *cf Hermae* Pastorem Vis iii 5 (ministri ≐ διάκονοι), *Lactantium* de morte pers xv 2, *Commodiani* Instr ii 26   **suscipi se**: suscepisse μ   2. potauerit K   3. **fuerint reuersi**: fuerit reuersus K, *sed cf p* 226 *l* 9

XV 1. clericos K   solit K   agmentum K   2. **uel**: *om* K   3. **conuersatus**: uersatus μ, *sed cf p* 228 *l* 10   4. alienos K

XVI 1. diac̄ K diacones μ   **infimo**: in formo K   **ne**: *om* K   2. ministrum K   **non intellegunt** K: non intellegant μ; *fortasse legendum* intellegant (*om* non)

XVII 1. reuertantur μ   2. **de nouo** K: denuo μ: *uide can* xvii *l* 3, *p* 234

### VIII (**Isidori S**)

XIII De paenitentibus exeuntibus de corpore.

XIIII De diaconibus ne praesbiteris corpus Christi tradant uel ante praesbiteros communicent.

XV De cathecuminis lapsis.

XVI De clericis ne de ciuitate ad ciuitatem transeant.

XVII Vt nullus clericum alienum suscipiat uel ordinet in ecclesia sua.

XVIII Vt clericus usuras aut sexcumpla non accipiat.

XVIIII De Paulianistis quos homines Homocionitas uocant.

XX De diaconissis.

XXI Vt dominica die ad orationem stetur.

---

S X Y XIII 1. poenitentibus Y

XIIII 1. praesbyteris S X 3. presbyteros S presbiteros X

XV cathecumine S catecuminis Y

XVI 1. ne : *om* S ad ciuitate X

XVII 2. aecclesia Y

XVIII 1. sexcupla S² Y²

XVIIII 1. hominis X 2. Homocionetas X Homoncionitas Y

XX **diaconissis**: diaconis Y

XXI 1. adoratione X Y 2. steter S

EXPLICIT TITVLI S EXPLICIVNT TITVLI X

### VIII (**Isidori Q F**)

XVIIII [XIII] De reconciliatione danda morientibus.

XX [XIIII] De cathecuminis.

XXI [XV] De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt.

XXII [XVI] De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis.

XXIII [XVII] De non ordinandis clericis alienis sine uoluntate episcopi sui.

XXIIII [XVIII] De feneratoribus clericis.

XXV [XVIIII] Ne diacones super presbiteros sint.

XXVI [XX] De Paulianistis.

XXVII De diaconissis.

---

XVIIII : XIII **F** Γ Δ Σ Φ Ψ F

XX : XIIII **F**

XXI : XV **F** 2. **ad** : *om* Δ transeant Φ*

XXII : XVI **F** 2. **ecclesiae** : *om* **F**

XXIII : XVII **F** 1. ordinando Σ ordinand̄ **F** 2. **clericis** : cleri ciericis F cleric *f* **uoluntate** : *om* Δ

XXIIII : XVIII **F**

XXV : XVIIII **F** 1. **Ne diacones** (-nis Ψ*) Γ Δ Φ Ψ : ne diaconi Σ de diac̄ ne **F**

XXVI : XX **F** **Paulianistis** : + quos homucionitas uocant **F**

XXVII **De diaconissis** : *om* **F**

*Sequuntur tituli canonum Sardicensium* (XXVIII–XLVI **Q** : I–XXII **F**)

## V

### Interpretatio Gallica

3. **Praefatio metrica secundum codd** K (*fol.* 7 *a*) A (*fol.* 16 *a*)

INCIPIT PRA[EFATI]O CONCILII

Conciliu[m sacr]um uenerandi culmina iures
condedit et nobis [cong]rua frena de*dit*,
*ut bene fundatus iusto moderamine* pos*s*it
intemerata gerens clerecus [ord]o regi:
pontefices summi ueterum praece[pta] sequentes
planius haec monetis exposue[r]e suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisquis Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluit.

---

K A *Eandem atque cod* K *praefationis metricae formam habet cod* A (*codicis* T *apographum*): *de quo codice uide infra p* 247

*Quae in uncinis quadratis inclusa sunt habet* A, *omittit spatiis uacantibus cod* K, *quippe qui ab exemplari mutilo descriptus esse uideatur*

1. culminea iuris A 2. condidit A **dedit** *usque ad* **possit**: deposcit (*ceteris nullo spatio uacante omissis*) K A 4. clericus A 5. pontificis A 6. monitis A 9. **quisquis**: *ita codd* famolus K[2] 10.
¶ A melle A

## VII

### Interpretatio Rufini

**3. Praefatio metrica praemissa a cod** K (*fol.* 125 *a*)

PRAEFATIO

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condedit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata agens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita recta, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdus,
hoc sale conditus dulcia mella fluit.

EXPLICIT IN NOMINE CHRISTI

## VIII

### Interpretatio quae dicitur Isidori

**3. Praefatio metrica secundum codices** S W Φ [Ψ]

INCIPIT PRAEFATIO EIVSDEM CONCILII

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condidit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata gerens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos
hoc sale conditus dulcia mella fluit.

---

INCIPIT . . . CONCILII: *om* Φ (*fol* 5 *b*) PRAEFATIO: PF̄ S PREFATIO Z VERSVS W EIVSDEM **S**: NICAENI W S X Y Z W Φ

1. uenerandae X beneranди Z colmina? S* culmini $S^2$ iuri*s in ras* S 2. condedit X edidit Φ 3. **ut bene**: *incipit denuo* (*uide p* 159) Ψ fundatos? S* possi*t in ras* S 4. cleros Y 5. sequente*s in ras* S sequentis X 6. aec Z expossuere Y 7, 8. **hinc** *usque ad* **uias**: *om* Φ Ψ* 7. nostre Z **semita**: introitus Y 8. damnat S* X Z dog*m*ata *in ras* S docmata Z 9. quisqu*e in ras* S famulos? S* 10. sali Z condetus? S* fluet X Y Φ Ψ fuit Z § Ψ

+ DEO GRATIAS SEMPER S X

## VIII

### Interpretatio quae dicitur Isidori

### 4. Praefatio breuis de concilio Nicaeno necnon de Siluestro Papa

INCIPIVNT CANONES ECCLESIAE SEV STATVTA CONCILII NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII

Cum conuenisset sanctum et magnum concilium [apud] Nicaeam statuta sunt ab eis haec quae infra scripta sunt et placuit ut omnia quae statuta sunt mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum.

Facta est autem synodus Nicaea Bythiniae consolatu Constantini Augusti et Licini.

---

ƒ W C V S X Y Z E Γ Δ Σ Υ Φ F ƒ

INCIPIVNT *usque ad* EPISCOPI CCCXVIII C V **M** (**F**): INCIPIVNT (INCIPIT X) SCI CANONES (CANONI Y) NICAENI (NICENI Y) X Y CANONES SANCTI ET MAGNI NICENI CONCILII (CONCILIVM NICAENVM *tantum* Sp-ed) QVOD HABITVM (ABITVS E) EST TEMPORIBVS CONSTANTINI (+ IMPERATORIS Sp-ed) AB EPISCOPIS CCCX ET VIII IN CIVITATE NICEA METROPOLI BITINIAE PAVLINO ET IVLIANO CONSVLIBVS XIII KAL IVL ERA CCCLXII **Sp**; *om* **Q** S Z  INCIPIVNT: *om* **M**  SEV C V: SIVE **M** **F**  NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII: SINODI SVPRASCRIPTI (*tantum*) **F**

*Haec breuis praefatio etiam apud Prisc et Ing (quibus adsentiuntur plerumque codd nostri* **Q F**) *inuenitur, uide p* 105 *supra*

1. **conuenisset** (-ent Γ): uenisset autem Y; + hoc **Sp**  2. **apud**: *om* C V **S** (– Y)  **Nicaeam**: Nichea C; + Bithiniae **Q F** (= **v** *p* 105), ciuitatem prouintiae Bitiniae **Sp**  3. **ab eis haec**: *om* **Q** (*cf p* 105)  **ab eis . . . scripta sunt**: *om per homoeoteleuton* S Z  **haec**: ea **F**  **scripta sunt**: + et Romae directa sunt quae (que X) Nicia (Niceae Y) gesta sunt **S**, + ex greco

¶ Sp in latinum uersa sermonem **Sp**  4. **et placuit** *usque ad* **Siluestrum**: *om* **Sp**  **ut**: *om* C  **omnia quae statuta sunt**: haec omnia (*cf p* 99) **Q F**  *tr* ad episcopum urbis Romae Siluestr. mitterentur C V **S**  6. **Siluestrum**: *om* **M**; + probanda **M**, *quae sylloge et hic et alibi Romanam prae se fert originem*

7. **Facta est** *usque ad* **et Licini**: *om* C **Sp** (*quippe qui similia in titulo praefationi huic praemisso iam scripserit*)  *tr* autem synodus est **M**  **autem**: haec Y (*scribam per incuriam male interpretatum esse exemplaris sui compendium quod dicunt Hibernum,* ħ = autem, *conicere licet*); + haec Γ  **synodus**: + et nos subscripsimus (sub*scrip*simus *in ras* ƒ) ita credentes sicut supra scribtum est (*quae uerba reuera ad subscriptiones presbyterorum Romanorum pertinent, uide p* 37 *supra*) **M**  **Nicaea**: *praem* actum **M**, in Y  **Nicaea Bythiniae**: *om* **Q F** (*cf p* 105); *supplet* apud Nitiam Bythyniae Γ  8. **consolatu Constantini Augusti et Licini** V **S** (+ uc consulibus Y) **F** (*praem* a *ante* consolatu **F**): Constantino Augusto et Licinio consulibus **Q** consulibus suprascribtis (*scilicet Constantino Augusto et Licinio Caesare, uide p* 155 *supra*) **M**  9. **Licini**: + xiii kal iul (*cf p* 105) **Q** ¶ C

---

canonis V  eclesiae C  nichaeni C niceni ƒ  2. nichea C nicheam ƒ niceam S Y F niciam Υ  3. scribta ƒ V  6. siluestrem V siluestrium S Z Υ  7. sidonus S Z sinodus X Y synhodus Υ  nicea X Y Z nichea ƒ  8. bytiniae V bithiniae **S**  consulatu Y consulato F  constini Z*  9. agusti Y agst F

V

**Interpretatio quae dicitur Gallica**

5. **Symbolum**

FIDES QVAE APVD NICHIA CONSTITVTA EST ET QVANTA EXPOSITA SVNT SVB PRAESENTIA IMPERATORIS

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uniuersorum uisibilium et inuisebilium factorem: et in unum Deum Iesum Christum, natum de Patre unicum hoc est de substantia Patris, [hoc est] Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, eiusdem Patris substantiae, per quem omnia in caelo et in terra facta sunt; qui propter nos hominis et propter nostram salutem discendit et corpus adque figuram hominis suscepit, et passus resurrexit tertia die et ascendit ad caelos, ueniet iudicare uiuos et mortuos:

K μ *Symbolum post canones inuenitur* (*cod* K *fol* 12 *a*: *cod* μ *fol* 7 *a*). *lectiones orthographicas codicis* K *in textum recepi*

*Haec symboli Nicaeni forma* (*quam ipse primus edo*) *antiquissimum sapit aeuum: cf quae adnotaui ad canones, infra p* 178 *col a*

QVAE: *om* μ*  NICEAM μ  IMPERATORES μ IMPERATORVM K

4. **Deum**: dm̄ μ, *cf col b et codicem Mediolanensem p* 307 *infra*: dominum K *fortasse recte, facillime enim confunduntur compendia pro* deum *et* dominum *usitata*  6. **hoc est** K: *om* μ, *recte ut uidetur*  9. substantia K  14. tertio μ  15. **ueniet**: ueniente μ

VI

**Interpretatio quae dicitur Gallo-Hispana**

5. **Symbolum**

FIDIS QVAE DATA EST APVD NICHAEAM AB EPISCOPIS CCCXVIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem: et in unum Deum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est de Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt in caelo et in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est et homo factus est, passus est et [re]surrexit tertia die et ascendit in caelos, [inde] uenturus iudicare uiuos et mortuos:

*Hanc symboli formam inuenies non solum apud bb* (*fol* 78 *b*) *interpretationi canonum Gallo-Hispanae subnexam, sed etiam apud cod Corbeiensem* (*Paris. lat.* 12097 *fol* 77 *a*) *concilii Hipponiensis breuiario insertam et illi Nicaenorum nominum catalogo praemissam quem siglo c denotaui p* 35 *supra. confer sis symbola simillima codicum* **v M-Isid** *pp* 107, 175 *c bb*

*Orthographiam codicis c in textum recepi*

DATA: FACTA *bb*  NICHAEAM *scripsi*: NICHAENAM *c* NICEAM *bb*  CCCX ET VIII *bb*

7. Deum ex Deum *bb*  12. **homines** *bb*: omnes *c*  15. **resurrexit** *bb*: surrexit *c*  16. **inde** *bb*: *om c*

## VII

### Interpretatio Rufini

**5. Symbolum**

(*idem ac Symbolum Caeciliani, uide p* 106 *col a supra*)

EXEMPLVM FIDEI NICAENAE

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, omousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem discendit et incarnatus est, homo factus passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos:

---

Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z C-Ruf

*Codices Rufini contuli Ecclesiasticae Historiae quattuor* (*uide p* 153), *canonum unum* (*Parisinum* 12097, C-Ruf; *uide p* 153), *praeter editionem Petri Cacciari*

3. **et inuisibilium**: *om* Ruf-Z*
5. de patrem C-Ruf  7. lumen de lumine C-Ruf  8. **uerum**: uero C-Ruf  9. homousion Ruf-Z ὁμοούσιον Ruf-Cac patris Ruf-F Ruf-Z*  10. *tr* cum patre eiusdem Ruf-F  substantia Ruf-P²  13. **nos et propter**: *om per homoeoteleuton* Ruf-D  **nos**: + homines Ruf-P  15. **factus**: + est C-Ruf Ruf-F*  17. **uiuos**: uos Ruf-P*  **et**: ac C-Ruf

## VIII

### Interpretatio quae dicitur Isidori

**5. Symbolum**

**secundum codd M** (*cf Prisc codd* **v** *p* 107 *col a supra*)

INCIPIT FIDES CATHOLICA
QVAE APVT NICHEAM BYTHINIAE
CONSCRIBTA A CCCXVIII EPISCOPIS
CONSTANTINO AVGVSTO ET
LICINIO CAESARE CONSVLIBVS

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est de Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum omousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt in caelo et in terra; qui propter nos et nostram salutem discendit et carnem adsumpsit et homo factus est, passus est et resurrexit tertia diae et ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos:

---

*De codd* **Q** *uide p* 107 *col b supra: de codd* **F** *uide pp* 106 109 *supra: de codd* V **Sp** *uide Appendicem* IX *infra, p* 303: *codd* **S** *symbolum nonnisi apud Damasi concilium habent, uide Appendicem* VIII, *p* 282

A: *om* F  F W

3. **factorem**: + caeli et terrae F

V

et in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia De nihilo factus sit, aut Ex alia materia uel substantia adserunt esse aut mutabilem aut commutabilem filium Dei; istos anatimatizat catholica et apostholica ecclesia.

K μ 19. **quando** μ: *om per homoeoteleuton* K 20. **quia**: quod μ 21. **sit** K: est μ **alia** μ: aliqua K *fortasse recte, cf symbola codicum* V **Sp** *et concilii Carthaginiensis (secundum syllogen Hispanam) apud Appendicem* IX *infra, pp* 304 305 23. **commutabilem**: *ita codd* 24. istus K

*Sequuntur post symbolum nomina episcoporum, uide p* 35 *supra*

VI

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Nullis subsistentibus factus est, aut Ex alia substantia uel substantiam dicentes, siue conuertibilem aut mutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica eclesia.

AMEN

19. **Erat**: *om c* 20. **quando**: aliquando (*iterum*) *bb* **et Priusquam nasceretur non erat**: *om per homoeoteleuton bb* 24. **dicentes siue** *bb*: dicentes si uel *c*; *fortasse legendum* dicunt esse uel **aut mutabilem**: *om per homoeoteleuton bb* *c bb*

*In cod c sequuntur nomina episcoporum, uide p* 35 *supra*: *de cod bb uide p* 238 *infra*

VII

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis substantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem uel mutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

VIII

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est, aut Ex alia substantia dicunt esse uel conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

AMEN

---

Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z C-Ruf

18. *tr* spiritum sanctum Ruf-Cac 19. **aliquando**: + tempus (= *Att*, *uide p* 108 *col b*) $C^2$-Ruf *in marg* 22. **substantibus**: extantibus (= *Caec*) Ruf-Z subsistentibus $C^2$-Ruf Ruf-$F^2$ 23. **subsistentia uel substantia**: subsistentia (*tantum*) Ruf-Z* ? substantia (*tantum*) Ruf-$Z^2$ substantia uel essentia (= *Att*) $C^2$-Ruf 24. **esse aut**: autem esse hoc aut C-Ruf **esse**: + τρεπτόν Ruf-Cac **conuertibilem**: uertibilem Ruf-P 25. **anathematizat**: *praem* hos Ruf-P

*Ad anathemata contuli etiam codd* **F v**, *uide supra pp* 106 *col a* 109 *col a*

24. **substantia** (*tantum*) **M**: + uel subsistentia (= *Gr* ἢ οὐσίας) **F**, *uide p* 109 25. **conuertibilem** (*tantum*) **M**: + aut mutabilem (= *Gr* ἢ ἀλλοιωτόν) **F v**, *uide p* 109 **hos**: *om* W

*Addit ad finem symboli* Hosius eps cordoue (*cor*doue *in ras* ꟻ) Sic credo: Victor et Iuuentius prbi pro uenerabili uiro (uero ꟻ) papa episcopo Siluestrio (Siluestro W) **M**, *uide p* 96 (*Supplenda ad p* 37) *supra*

ꟻ W **F v**

¶ **v**

V

**Interpretatio quae dicitur Gallica**

QVAE A SANCTA ET MAGNA SYNODO APVD NICEA DEFENITA SVNT INFRA OSTENDITVR

I Cannon primus. De eunuchis. De his qui naturalia sibi desecant uel qui se castrant.

Si quis per aegritudinem a medicis

VI

**Interpretatio quae dicitur Gallo-Hispana**

INCIPIT ORDO CANONVM NICENI QVOS STATVERVNT CCCXVIII EPISCOPI CONVENIENTES APVD NICEAM IN SANCTA SYNODO CONSOLATO. . . .

I Si quis per egretudinem a medicis

---

K μ *Interpretationis quae Gallica uocatur auctorem hominem fuisse priscum* (*quarti scilicet saeculi*) *ex eo potissimum patet quod res proprie Christianas per uocabula singularia et ab iis quae communiter in usum uenerunt ualde discrepantia repraesentat: exempli gratia inuenies* conuenticulum v 10, conuentus v 14 23, synodus *passim* (*nusquam* concilium); constituere *passim* (*nusquam* ordinare); plebs v 3 x 13 (*nusquam* populus *nec* laicus); qui in canone xiiii 5 16 xv 1 xvii 12 (*nusquam* clericus); qui in metropoli iiii 11 v 38 (*nusquam* metropolitanus); gratia xi 9 xvi 4 10, oblatio x 12 xi 6 11 (*nusquam* eucharistia *nec* sacramentum *nec, nisi aliud quid significans,* communio); a communione excludere *uel* separare v 1 20 (*semel tantum* excommunicare xiiii 10); legi audientiam adcommodare ii 6 12 (*nusquam* catechizari); correctio x 27 35 (*pro* conuersio): *cf apud Symbolum* (*p* 174 *supra*) *l* 2 uniuersorum, *l* 5 unicum, *l* 13 corpus adque figuram hominis suscepit, *l* 23 commutabilem

*Vtrum capitula* (*pp* 164–168 *supra*) *eundem ac canones auctorem habuerint mihi plane incertum uidetur; constat tamen auctori interpretationis Gallo-Hispanae iam nota fuisse, uide quae adnotaui p* 178 *col b*

QVAE A SANCTA *usque ad* OSTENDITVR: *tr post* De eunuchis *codd* SYDONO K

§ G I *Canonem hunc laudat codex* G (*uide p* 153) *fol* 21 *b sub tit* In Nic̄ her̄ I Ne quis ex his qui semetipsos castrant uel naturalia desecant clerici fiant Canon K*

CONSOLATO *sc* consulatu: *sed cuius consulis e codice nostro non liquet* bb

*Interpretationem quae Gallo-Hispana dicitur ex interpretationibus Gallica* (*cum capitulis eius*) *et Rufini compactam esse nemo negabit qui locos infra laudatos contulerit*:

(*a*) *quoad Gall, uide Gall-Hisp* ii 16–24 (*p* 184), iii 1–7 (*p* 186), v 6–16 (*p* 190) 22–24 (*p* 194), vii (*p* 200), viiii (*p* 208), x (*p* 210), xi 4–8 (*p* 212) 18–20 (*p* 214), xvi 1–4 (*p* 228), xvii 2–8 (*p* 230), xviii 6–9 (*p* 236):

(*b*) *quoad Gall-capit* (*pp* 164–168 *supra*), *uide Gall-Hisp* v 25 (*p* 194) pascha; viii 5 (*p* 202) ab episcopo nostro, 14 (*p* 204) meruerint; xi 9 (*p* 212) nec inter caticuminos orent (*cf* xiii 4 non oracioni), 10 qui ex baptizatis; xiiii 6 (*p* 222) uel de loco in locum, 8 reuocetur:

(*c*) *quoad Ruf, uide Gall-Hisp* iiii 5 (*p* 188) non minus a tribus; vi 9 10 (*p* 196) metropolitani uel praesentia uel auctoretas (= *Ruf* iiii 4 *p* 189), 14 (*p* 198) et maxime metropolitani; vii 5 (*p* 200) et metropolitani eiusdem prouintiae; viii 29 30 (*p* 206) quaeratur ei locus uacans in quo sit episcopus; xi 16 (*p* 214) ad confessionem, 17 miliciam ambientes, 24 esse tamen et in potestatem episcopi, 26 si . . . adtentam penitentiam . . . uiderit; xiii 4 (*p* 220) non oracioni; xiiii 5 (*p* 222) ambiat transire; xv 2 (*p* 224) uagantur . . . nulla exsistente probabili causa, 11 (*p* 226) absque . . . concessione illius ad quem pertinit; xvi 7 (*p* 228) frumentum siue uinum . . . ut

## VII

### Paraphrasis Rufini

INCIPIVNT CANONES NICAENI
CCCXVIII EPISCOPORVM
SCRIPTI IN VRBE ROMA
DE EXEMPLARIBVS
SANCTI EPISCOPI INNOCENTI

Statuunt praeterea obseruandum esse in ecclesiis :

CKLT *bi* Ruf-D-F-P-Z (*de cod* C *uide* *p* 183 *col a*)

*Titulum restitui e collatione textus codicum* K (INCP CAP CAN NICAENI CCCXVIII EPISCOPORVM SCRIPTA IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI EPI INNOCENTI; EXCERPTA DE CANONIBVS NICAENIS) *et* T (INCPT CAN NICENI TRICENTORVM DECEM ET OCTO EPISCOPORVM SCRIPTI IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI EPISCOPI INNOCENTI; EXCEPTA DE CANONIBVS NICHENIS) *cum indice codicis* C *altero* (XXI. CAPITVLA CANONVM CCCXVIII DE EXEMPLARIBVS PAPAE INNOCENTI) : SYNODVS NICAENA (*tantum*) L INCIPIVNT CANONES SANCTORVM PATRVM CONCILII (*errore Maassen* CONCILII II) NICAENI *bi* : *nihil habet textus codicis* C, *praecedit enim sine interuallo symbolum. abest, ut par erat, titulus a codicibus Rufinianis : proprius est syllogae tempore Innocenti papae* (*non multo post historiam Rufini editam*) *e Roma in Galliam transmissae, cf pp* 180 *col b* 238 *col b*
**Statuunt** : *praem* I (*om ante* Ne quis *p* 181) T Ruf-D Ruf-F **praeterea** : praeria C in ipso concilio *bi* **in** : *om* Ruf-F*

### Eiusdem epitome Hispana

DE EPISTOLA INNOCENTII PAPAE
EX CONCILIO NICINO

UZ*h* *tr* Ex concilio Niceno de epla Innocentii pape *h* epistula Z Innocenti Z pape Z *tr* ex Nicino concilio U Nicheno Z

## VIII

### Interpretatio quae dicitur Isidori

INCIPIVNT REGVLAE ECCLESIASTICAE
QVAE APVT NICHEAM BYTHINIAE
A CCCXVIII PATRIBVS
CONSCRIBTAE SVNT QVAS
SANCTA ROMANA RECIPIT ECCLESIA

I

De his qui se abscidunt uel qui se ipsos eunuchos faciunt.

Si quis quidem ex aegritudine uel a medicis sectus est uel a bar-

*f*WV SXYZEϕ ΓΔΣϒΦΨΩ F*f*

INCIPIUNT *usque ad* ECCLESIA **M** : *om* VS Sp **QF** CONSCRIBTA *f* QVAS : QVAE *f*
*De titulis in* **QF** *uide p* 165 *supra : non curaui eos de nouo cum canonibus describere. titulos syllogae* **Q** *proprios cum codex* Γ *nullo modo a canonibus distinctos inuenisset, alterum cuique canoni titulum suo arbitrio praefixit : hos tamen omisi*
I : II **Q** *f, quippe qui praecedentibus, scilicet symbolo uel praefationi, titulum* I *adtribuant. in rasura canonis huius habet canonem* i *interpretationis Dionysii secundae codex* Δ ¶ Δ
*Canonem hunc praebet codex* T *fol* 56 *a : textus eius arctissime cum* V *cohaeret* § T
**De his** *usque ad* **faciunt** *f*VT : De eunuchis qui se ipsos (*om* ipsos ϕ) abscidunt (abscidant ϕ) Sp De excisis (excissis ϒ*Ψ*) ϒΦ Ψ (**Q**?) : *om* W ; *de* **SF** *uide p* 165 *supra*
1. **quis quidem M** : quis Sp **QF** quidem VTS **ex aegritudine M**VTS (-nem S*T) : in aegritudine **Sp** per aegritudinem **QF** 2. **uel** 1°: *om* **QF** **a medicis** : *om* **F** **sectus** : rectus V secatus **S**

*f*ϒVT SXYZ

*In orthographicis cod* V *totissimum secutus sum*
I 1. egritudin. *f*SY 2. rectus V

## V (Gallica)

*can* I consecatus, is permaneat in clero. si quis autem sanus se abscidit, hunc etiamsi in clero habetur cessare oportet et exinde nemenem huiusmodi hominem oportere constitui. sed sicuti hoc manifestum est de his qui huiusmodi rem adtemptare audent et sese excidunt; ita si quis aut a barbaris aut a dominis castrati sunt, et inueniuntur condigni, huiusmodi homines canon ad clerum admittit.

K G μ 2. **consecatus** G: consecutus K consectus est μ **is permaneat:** hic permaneant G 3. **autem**: *om* G excidit G **hunc** *usque ad* **excidunt ita** (*l* 9): deponatur si in clero est (*ceteris omissis*) G 5. **et**: *om per homoeoteleuton* K 6. **constitui sed**: constituisset μ 7. secuti K 9. audeant K ex*ecid*unt *in ras* μ **ita**: + ut K **quis** K G (*cf quae adnotaui p* 150): qui μ 10. **aut** 1°: *om* G **a barbaris**: ab aliis K 11. **condigni**: digni G **huiusmodi homines** (-nis K): *om* G 13. **admittit**: admitti μ non admittat G ¶ G

## VI (Gallo-Hispana)

est castratus iam clerecus, maneat in clero. qui autem sanus semetipsum abscidit, deponatur a clero. certe si adhuc laicus semetipsum castrauit non fiat clerecus. si qui a barbaris uel a iudicibus uel dominis suis castrati sunt, et inueniuntur fide et conuersacione probabiles, ordenari clerici possunt. *can* I

amplius accipiant; xvii 9 (*p* 230) presentibus . . . presbiteris eucharistiam (= *Ruf* xx 3, *p* 231); xviii 2 (*p* 234) Fotiniani; xviiii 7 (*p* 238) esse debere *bb*

*Interpretationem cum post Rufinum tum ante concilium Arelatense secundum* (*Maassen p* 26) *editam saeculo quinto iure referes. auctorem eius textum graecum omnino non uidisse pro certo habeo: cf quae supra dixi p* 151 *l* 14. *nihil obstat quominus ipsi codici fides adhibeatur Innocenti papae nomen* (*uide p* 238 *col b*) *prae se ferenti. et hanc interpretationem et Rufini* (*cf p* 179 *col a*) *ex urbe in Galliam eodem tempore esse transmissas conicio; cf quae aduersus Maassen disputaui* Journal of Theological Studies, *mense Aprili* A. D. 1902, *pp* 377 378

I 9. **conuersacione . . . possunt**: *irrepserunt haec uerba in cod* C *interpretationis Dionysii primae, quam uide infra p* 253 § C ¶ C

## VII (**Rufini**)

I

Ne quis ex his qui semetipsos inpatientia libidinis exciderunt ueniret ad clerum.

CKLT*bi* ϝ And-col Ruf-D-F-P-Z

I: *numerum om hic* T Ruf-D Ruf-F (*uide p* 179). *canonem adducunt* ϝ (*fol* 192 *b*; CAN̄ NICININS̄ H̄R̄ I) *et* And-col
1. **Ne quis**: *om* Ruf-D  **qui**: + in ϝ **inpatientia**: *praem* in T  2. **ueniret** C Ruf-F[2] Ruf-P: uenire K L T ϝ And-col Ruf-D Ruf-F* Ruf-Z ueninerunt? *bi** uenirent *bi*[2]

CKT I 1. semetipsus K  2. excederunt K

---

### **Eiusdem epitome Hispana**

I Qui se absciderit non ingrediatur in clero.

UZ I *Canonem hunc omittit h*  1. Quis U*

## VIII (**Isidori**)

baris castratus, iste permaneat in clero. si quis autem sanus se ipsum abscidit, hic etiamsi est in clero cessare debet et ex hoc nullum iam talem oportet ordinari. sicut ergo de his qui affectauerunt uel ausi sunt se ipsos abscidere haec quae diximus statuta sunt; ita si quis uel a barbaris uel a dominis suis eunuchi facti sunt, et probabilis uitae sunt, tales hos suscipit ecclesiastica regula ad clerum. *can* I

3. **castratus M Σ**: + est V T **S Sp Q** (– Σ) **F** **iste**: *praem* placuit ut V T **S Sp**; + talis Sp-ed (*cum alv toll ger*)  remaneat V 4. **si quis autem**: quod si quis **Q F** **sanus se ipsum** V T **S Sp**: sanus (*om* sanus ϝ) ipse se **M** semetipsum sanus **Q** semetipsum sanum **F**  5. **hic**: *om* V T **S Sp** **etiamsi**: etiam etsi **Q** etiam sic W*  6. **cessare debet**: cessauit ϝ  **et**: *om* T **ex**: *om* V  **nullum iam M F** (nullum talem iam T): iam nullum (nullam Y) **S** nullum (*tantum*) V **Sp Q**  7. **ergo**: autem **Sp**  8. **de**: *om* V T  hiis Y **qui**: + uel V T **S Sp**  adfectantur ϝ adfectarunt W  **uel ausi sunt**: *abhinc usque ad finem canonis codd. Dionysiani tres p* (*Vat. Pal.* 485) ζ (*Wirceburg.* mp. th. f. 3) *et* κ (*Colon.* cxvi) *Isidori uerba praebent, secundum codicis* W *textum*  9. semetipsos **F**  10. **ita**: + ut Y  **si**: hi *p* **quis M Q F** ζ κ (*uide p* 150 *supra*): qui V T **S Sp** *p*  **uel**: *om* ϝ ζ *p*  11. **eunuchi facti sunt M Q F** ϕ: facti sunt **Sp** (– ϕ) facti sunt eunuchi V T **S**  12. **et probabilis uitae sunt**: *om per homoeoteleuton* ϝ **uitae sunt**: uitae suae extiterint *toll-et ger-ed*  13. **hos**: hoc Σ; + ergo Y; *om* W *p* ζ κ  suscepit T X **F** (Υ* *ut uid*) suscipiet Γ Ω  14. **ad clerum**: ordinandum clerum E ordinandum ad clerum ϕ; *om* **Q F**

ϝ W V T S X Y Z E ϕ Γ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

§ *p* ζ κ

¶ *p* ζ κ T

ϝ Υ V T S X Y Z

6. dibet X  7. ordinare Y odinari Υ*  8. adfectarunt W adfect. ϝ adfectauenerunt E ϕ  11. eunuci ϝ Υ* F  12. probabiles V T E F *f* Υ Φ* probalis κ  13. suscepit T X F *f* Υ* Φ*  regola S

## V (Gallica)

II Cannon secundus.

Quoniam multa siue propter necessitatem seu coactis hominibus facta sunt contra ecclesiasticum canonem, scilicit ut homines gentiles qui nuperrime ad fidem accesserunt, pauco tempore legi audientia adcommodata, statim ad spiritalem lauacrum uenerint, statimque post baptisma multi episcopi aut presbyteri fuerint constituti; optimum uisum est de cetero nihil tale fiat. nam et plurimo tempore audientiam

K μ II 1. **propter**: pro K 4. hominis K 6. **legi audientia**: *uide quae adnotaui de* uerboaudientes *p* 151 *supra (ad p* 129) audientiam adcommodatam K 9. **baptisma** μ: baptismum K, *sed cf l* 13 prbi K 11. **fiat**: fieri μ 12. audentiā K audientia μ. *graecum* κατηχηθέντας κατηχουμένῳ catechizari *reddunt Caec Att Prisc Ing* (*pp* 114 115 *supra*) *Isid Dion. solus interpres noster, quem sequitur Gall-Hisp, habet* audientia; *sed neque ipse* catechumenus *auersatur, cf can* xii (*p* 220). *simili modo prisci Latini uocibus et* audiens *et* catechumenus *pariter usi sunt*: audiens *Tert.* paenit 6 'an alius est intinctis Christus, alius audientibus?,' *Cypr.* ep xviii 2 (524. 14) 'audientibus etiam . . . uigilantia uestra non desit,' ep xxix (548. 8) 'Optatum . . . doctorem audientium constituimus' (*Auct. de rebapt* uerbum audientes, *uide p* 151 *supra*): catechumenus *Tert.* praescr 41 'quis catechumenus, quis fidelis, incertum est,' *Cypr.* test iii 98 (178. 5), ep lxxiii 12 (795. 16, 21), *clerus Romanus apud Cypr.* ep viii 3 (488. 2). *uerbi* catechizari *minus frequens usus; sed uide Gal* vi 6 *codd*, [*Cypr.*] ep lxxv 21 (823. 17): catecizare *Tert.* idol 10, cor mil 11, adu. Marc iv 29. *Cf G. Koffmane* Geschichte des Kirchenlateins (A.D. 1879) *p* 29

## VI (Gallo-Hispana)

II

Quoniam per multam necessitatem acta sunt in ecclesiam contra regolam, scilicet ut homines nuper ex gentilitate conuersi post pauci temporis audientiam baptizati et de baptismo statim clereci ordenati sunt; placuit magne synodo ne de cetero tale aliquid fiat. sed conuersus ad fidem multo tempore

II 1. **per multam** *uel* permulta in *cod*: *fort leg* multa per 5. **baptizati**: baptizari *cod ut uid, sed forte corr m p in* baptizati bb

## VII (Rufini)

II

Et ne qui nuper adsumptus ex uita uel conuersatione gentili, accepto baptismo, antequam cautius examinetur clericus fiat.

CKLT *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

II *Canonem adducit* And-col
1. **ne qui** K L Ruf-F* Ruf-P* : ne quis *bi* Ruf-P² Ruf-Z (Ruf-F²?) neque T And-col; qui (*om* ne) C Ruf-D : *codices* C Ruf-D, *qui ambo e Gallia septentrionali originem trahunt, arctius inter se cohaerent, cf* vi 3 (*p* 197) viii 5 (*p* 203) xi 5 (*p* 211) ; *codicem* C *ad archetypum codicis* Ruf-D (*codicem excerptorum ad codicem historiae de qua excerptum erat*) *esse correctum non mirum est* **ex** : a K L T And-col 2. acceptum baptismum T 4. **clericus** : + non (*quippe qui uocem* ne *supra omissam esse inueniret*) C² *sed manu prima*

CKT

II 3. causius K 4. examenetur K

### Eiusdem epitome Hispana

II Gentiles qui conuersus fuerit et baptizatus non tam cito promoüeatur in clero.

UZ*h*

II : *canonum numeri desunt in cod h* 1. Gentiles U Z *cf p* 115 *col b supra* 2. **tam cito** (cido ? U*) : *perperam* tacito *Mansi* 3. in clerum *h*

## VIII (Isidori)

II

Quoniam multa siue per necessitatem siue quacumque urguente causa contra regulam ecclesiasticam gesta sunt, ita ut homines ex uita gentili nuper adhuc accedentes ad fidem et paruo tempore catacizati uel instructi statim ad spiritalem baptismum uenerint, et continuo ut baptizati sunt etiam ad episcopatum uel praesbyterium prouecti sunt ; rectum esse uisum est de cetero nihil tale fieri. nam et tempore

*f* W V S X Y Z E *φ* Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F

II : III **Q** *f*; *canonem praecedenti coniungunt f** V *Tit praem* De his qui post baptisma statim ad clerum adplicantur (-abuntur *alv- toll- urg- ger-ed*) **Sp**
1. **Quoniam** : *praem* Et (*quippe qui cum praecedentibus coniungat*) V per necessitate V Z pro necessitate E *φ* *urg-ed* 2. **quacumque urguente causa** (*tr* causa urg. Y) **M** Y : ex quacumque causa V **S** (− Y) **Sp** alias (aliis ΔΣ) cogentibus hominibus (*Gr* ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων *cf Dion*) **Q** aliis cogentibus (+ causis *f*) **F** 3. **contra** : *om* Δ* **ecclesiasticam** (*Gr* ἐκκλησιαστικόν) : *om* V **S** **Sp** 5. **adhuc** : *om urg-ed* **accedentes ad fidem et paruo tempore** (*Gr* προσελθόντας τῇ πίστει καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ) : *om* V **S** (− Y) **Sp** 6. **et** : + qui **Q F** 7. **instructi** : instituti (stituti E*) V **S** **Sp** **statim** : + cum *φ* spiritale **S** W² Γ²Δ Σ spirituale Ω 8. **uenerint** *f* **Q F** : uenirent V W **S** uenissent **Sp** **ut** : cum **S** **Sp** (− *φ*) con V ; *om* Γ* *φ* 9. **sunt** : fuerint **Q** 10. **uel** : + ad **S** **Sp** **praesbyterium** V **S** **Sp** **Q F** : praesbyteratum **M** **prouecti sunt** : profecti sunt Y proueherentur **Q F** 11. **rectum esse** (*Gr* καλῶς ἔχειν) **M Q F** : recte igitur V **S** **Sp** *cf can* v *l* 11 13.

*f* Υ V S X Y Z

II 2. quacumqua *f* urgente Y 5. gentile S accidentes Y accendentes Δ* 6. catecizati S X Z cathacizati *f* catazizati F *f* catizati Δ* ca*th*ecizati Υ³ 7. insructi Γ 9. aepiscopatum Y 10. presbyt. V praebit. Y presbit. Z profecti Y 12. tali Δ

### V (Gallica)

*can* 11

commodari et post baptisma magnam probationem subsequi oportit, cum manifeste sint apostholicae litterae dicentes NON NVPER PLANTATVM NE INSOLISCENS INCEDAT IN IVDICIVM ET LAQVEVM DIABOLI. si uero procedente tempore aliquod peccatum animi circa persona inuenitur et conuincitur a duobus uel tribus testibus, huiusmodi homo cesset a clero. si qui uero praeter haec facit, quasi contra magnam synodum se exserens, ipse de clero periclytabitur.

1 Tim iii 6 *uide Addenda p* 150 (*ad pp* 114 115)

K $\mu$

13. commodent K 17. **incedat** K: incidat $\mu$ 18. iudicio K 19. aliquid K 20. **animi**: *om* $\mu$* **circa persona inuenitur** K: circa p̲ **etur $\mu$ (personam inuenitur $\mu^2$) 21. conuincetur K 22. **uel**: aut K 23. cessit K 25. **exserens** $\mu$: exercens K (eregens *Gall-Hisp*)

### VI (Gallo-Hispana)

*can* 11

inter caticuminos stare oportet et post baptisma magna examinacione probari et ita ad clerum admitti, iuxta apostoli preceptum quo ait NON NEOFYTVM NE IN SVPERBIAM ELATVS IN IVDICIVM INCEDAT ET LAQVEVM DIABVLI. *si* tamen procedente tempore alequod peccatum animi circa personam inuenitur et conuincitur a duobus uel tribus testibus, huiusmodi homo *c*esset a clero. si qui uero preter hec facit, quasi contra magnam synodum se eregens, etiam ipse de suo statu pereclitabitur.

*bb*

16. **si tamen** *coniecí*: attamen *cod* 18. inuenitur *uel* inuenietur *cod* 20. **cesset** *coniecit Maassen cum Gall*: esset *cod* 21. **si qui** *usque ad* **pereclitabitur**: *om per incuriam Maassen*

## VIII (**Isidori**)

opus est ut sit cathecuminus, et *can* II post baptismum multa probatione indiget; euidens namque est apostolicum praeceptum dicens NON 1 Tim iii 6 NEOPHITVM NE FORTE ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABOLI. si uero procedente tempore mortale aliquod peccatum inuentum fuerit in ea persona et conuictum duobus uel tribus testibus, cessabit a clero qui eiusmodi est.

Si quis uero praeter haec facit, tamquam contraria statutis sancti huius concilii gerens, etiam ipse de statu sui cleri periclitabitur.

---

**sit**: si ϝ sicut *f*; *om* S  cathecuminis V  14. **baptismum** (*cf l* 8 *sup*) V **S Sp F**: baptisma **M Q**  multam probationem Y  15. **est**: + et ϝ  16. docens $E^2$ Υ Φ  17. **forte**: *om* **Q F**  in iudicio ϝ  18. incidit Δ*  **et**: *om* $\Delta^2$  19. **procedente** (*Gr* προϊόντος) **M** E Y Γ $\Upsilon^2$ $\Phi^2$ $\Psi^2$: praecedente (-cidente V S) V **S** (– Y) **Q** (– Γ $\Upsilon^2$ $\Phi^2$ $\Psi^2$) Sp-ed praecedenti **F**  20. **mortale aliquod** (aliqd W quod Z) **peccatum** **M** V **S Sp** (*exceptis alv- tol* 1- *ger-ed*): quod animae noceat peccatum (*Gr* ψυχικόν τι ἁμάρτημα: *cf Caec p* 114) **Q** mortale aliquod (aliquid F) peccatum animae **F** mortale aliquid (*tantum*) *alv-tol* 1- *et ger-ed*  **inuentum**: *om* ϝ  **inuentum fuerit in ea persona et**: admiserit et **Sp**; *om* **F**  22. **conuictum** ϝ V S X Z: conuictus Y **Sp F** conuincitur W **Q**  **duobus**: *praem* a **F**  **testibus**: + fuerit **Sp**  23. cessauit ϝ **S** E Γ **F**  **qui**: quo ϝ huiusmodi ϝ **Sp F**  24. **Si quis**: *incipit canon* IIII *in* **Q** (*de diuisione canonum insolita huius sylloges uide Addenda p* 150 [*ad p* 113]): *habet titulum* (*cf p* 165 *supra*) *sine numero* **F**  25. **contraria**: contra (*uide notam sequentem*) $W^2$ contrariae E  **statutis** **S Q** Sp-ed: statuti (*statu*ti ϝ *in ras*) ϝ V E **F** statuta W  sanctis **Q**  26. **huius**: *om* V **Sp**  **gerens**: regens F  *tr* periclitabitur de statu (statutu S* statuto $S^2$) sui clerii (clerici $Z^2$ cleri **Sp** *sed omittit* E*) **S Sp**  27. **statu sui cleri**: statu sui ordinis **Q** status sui ordine **F**

ϝ W V S X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

---

13. catecuminus Y cathecuminos Z caticuminus ϝ Υ V S X Y Z ϝ  15. apostolecum X  17. neopytum V neofitum Υ  fortelatus ϝ*  18. incedat ϝ W* *f* $\Upsilon^2$ Ψ*  19. diabuli S X Y Υ  20. peccatim ? S*  23. cessauit ϝ **S** E Γ F *f*  eiusmodo Ψ*  26. et tam S  ipsi X  27. pereclitabitur X Υ*

## V (**Gallica**)

III Cannon tertius. De adoptiuis sororibus

in totum denuntiauit magna synodus neque episcopo neque presbytero neque diacono neque omnino alicui ecclesiastico non licere adoptiuam sororem habere, nisi forte sororem ueram uel amitam aut eas personas quae huiusmodi suspicionibus careant. commemoratae persone et his similes omnem suspicionem effugerint.

K μ G III *Hunc canonem bis laudat cod* G, *scilicet fol* 23 *b sub tit* In Nic̄ cap III (= G 1°), *fol* 99 *a sub titulo* Canon Nicen̄ cap IIII De adoptiuis (-os G*) sororibus (= G 2°) adtiuis μ*
1. **in totum** μ G: haec K  **magna**: *praem* sc̄a et G (1° *et* 2°)  2. prb̄o K  3. **neque omnino**: *om per homoeoteleuton* μ  4. **ecclesiastico non** K μ: ecclesiasticorum G (1° *et* 2°)  6. **personas**: + aut eas (*iterum*) G* 1°  7. **quae**: qui G 1°  8. **commemoratae** *usque ad finem canonis*: *om* G 2°  9. **similes** μ G: similis K  10. **effugerint**: obfugere G

## VI (**Gallo-Hispana**)

III De adoptiuis sororibus

in totum denunciauit magna synodus neque episcopo neque presbitero neque diacono neque omnino alicui clereco le*c*ere adoptiuam sororem *habere, nisi forte ueram sororem* uel ammittam uel thiam aut eas personas que ex propinquitate suspicione careant; si tamen et ipse talis sint que numquam de se suspicionem sinistram dederint.

III 2. prbo *cod*  4. **lecere** (*sc* licere) *conieci* bb *e Gall*: legere *cod*  5. **habere . . . sororem**: *uerba omissa ut puto per homoeoteleuton restitui ex interpretatione Gallica*: *Gr* συνείσακτον ἔχειν πλὴν εἰ μὴ ἄρα, κ.τ.λ.  6. **ammittam**: *sc* amitam

## VII (Rufini)

III

Et ut ne quis episcoporum ceterorumque clericorum cum extraneis mulieribus habitet, praeter cum matre uel sorore uel thia uel si quae sunt huiuscemodi necessitudinum personae.

---

CKLT*bi* *ƒ* And-col Ruf-D-F-P-Z III *Canonem adducunt ƒ* (*fol* 194 *a*: CAN̄ NICININS̄ H̄R VI [*lege* III]) *et* And-col: *canonem* V *canonibus* III IIII *praeponit* T 1. **Et ut**: *om ƒ* 3. habitent K L **cum matre**: matrem *ƒ* 4. **uel** 1°: et *bi*; *om ƒ* sororem *ƒ* **uel thia**: et hia *ƒ* ¶ *ƒ* **uel si . . . personae**: *om ƒ* 5. qua Ruf-Z huiusmodi C necessitudine And-col

---

C K T III 1. ceterumque *bi* 2. extranaeis K straneis *ƒ* 3 habiter Ruf-D p̄t *ƒ* 5. que K 6. persone K

---

### Eiusdem epitome Hispana

III Episcopus uel reliqui clereci cum extraneis mulieribus non habitent.

---

U Z III *Canonem hunc om h, tr post can* IIII U 1. reliqis U* clerici Z 2. **mulieribus non habitent**: *om* (*pagina ut uid de proposito mutilata*) U

---

VIII (Isidori)

*ƒ*ϒVSXYZ III 1. **synisactis**: *uide notas superiores* omnismodis **Sp** 2. sydonus S sidonus *φ* synhodus ϒ 3. ep̄opo S* presbytero V bresbytero Z praesbitero S Y ϒ prbm *ƒ* 4. diac̄ S 5. licire S Z habire X 6. mate Y* 7. thia **S** cia *φ* 9. omni V omnibus Y suscipio Y* decliclinatur *ut uid* W* declinatus *ƒ* 10. preter *ƒ* pereclitabitur S X

## VIII (Isidori)

III

De synisactis uero omnimodis interdicit sancta synodus, neque episcopo neque praesbytero neque diacono neque omnino ulli clericorum licere permittit, habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater sit aut soror aut tia, in his namque [solis] personis et horum similibus omnis suspicio declinatur. qui autem praeter haec agit periclitabitur de clero suo.

---

*ƒ* W V S X Y Z E *φ* Γ Δ Σ ϒ Φ Ψ Ω **F** *ƒ* III: II *ƒ** IIII *ƒ* V **Q**: *in* V *prorsus absunt numeri sed uidetur esse canon* II 1. **De synisactis uero**: De subintroductis mulieribus quas greci syrisactas uocant (*cf* S-*titt p* 165 *sup*) V De subintroductis mulieribus **Sp**, *in utroque pro titulo*; *om hic* **S** **synisactis** (*Gr* συνείσακτον) *scripsi*: synaticis *ƒ* synactecis W synacthecis Y³ syrisactas V fynecitas S-tit funecitas X-Y-titt synodocis (sinodicis Γ² Δ Ψ synodicitis Σ) actis **Q** sinecoitis **F** **uero**: *om* Γ² 2. s̄cs V **synodus** (synodis Γ*Δ*): + et **Q**, ut **F** 3 episcopum . . praesbyterum . . diaconum (-nem W) **M** 4. **omnino ulli clericorum** (*Gr* ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ) W: ulli omnino clericorum V **Q** **F** ulli clericorum omnino **S** **Sp** omnino nullum clericorum *ƒ* 5. **licere**: *om* W **Q** Y **permittit habere** *ƒ*² W V **Q** (−Δ: *tr* secum habere Ψ) **F**: permitti habere (*fortasse recte*) *ƒ** **S** (−Y) **Sp** permittitur (-etur Δ*) habere Δ habere permitti Y 7. **sit**: *om hic* (*sed habent infra*) V **S** **Sp** **aut** 2°: uel V **aut tia**: *om alv-ed* **tia** (*Gr* θείαν) **M**: amita **Q** **F** tia id est (+uel X Y Z **Sp**) amita uel matertera (amaterta Y* matertea Y²) sit V **S** **Sp** 8. **solis** (*Gr* μόνα) V **S** **Sp**: *om* **M** **Q** **F** harum *φ* Φ² 9. **omnis**: omni V omnibus Y; + que (qui E) ex mulieribus est V **S** **Sp** suspectio **F** **declinatur**: declerata S declarata X Z **qui autem**: *om* Δ 10. **autem**: aliter **Q** **F** periclitatur *φ* 11. **de**: a *ƒ* **suo**: *om* **F**

---

*Notulas orthographicas in col a inuenies*

## V (Gallica)

IIII Cannon quartus.

Episcopum oportit maximae quidem ab omnibus qui in prouincia sunt constitui; sin autem id difficile sit, aut propter aliqua necessitate urguente aut propter longitudinem iteneris, omnimodo tribus in unum conuenientibus, consentientibus etiam his qui absentes sunt per litteras ita constitui. firmamentum uero eorum quae fiunt in singulis prouinciis ad eum pertenebit qui in metropoli sit constitutus.

---

K $\mu$ G IIII *Canonem hunc laudat cod* G *fol* 3 *a sub titulo* In synodo Niceno capitulo IIII: *titulum praemittit* De episcopis ordinandis $\mu^2$ 2. ab omnibus quaeri qui in prouincia sunt constituti K  prouintiam $\mu$  3. **id**: *om* K  diffice $\mu^*$  4. **propter aliqua necessitate urguente** K: propter aliquam necessitatem urguente $\mu$ propter aliquam necessitatem (*tantum*) G  7. **consentientibus** $\mu$: *om per homoeoteleuton* K G 8. **his . . . ita constitui**: hi . . . constituant (*om* ita) G  10. per singulis prouintiis G

¶ G

## VI (Gallo-Hispana)

IIII De episcoporum ordenationem.

Episcopum oportet quidem ab omnibus prouincie ordenar*i*; si autem id difficele est propter aliquam certam necessitatem uel itineris longitudinem, non minus a tribus conuenientibus; maximeque e*o* qui matropoli*m* tenet uel per litteras uel per sui presentia ordenationem firmante.

---

IIII 2. **ordenari** *scripsi*: ordenare *cod*  6. *bb* **eo** *scripsi*: eum *cod*  7. **matropolim** *coniecit Maassen*: matropoli *cod*

## VII (Rufini)

IIII

Et ut episcopus si fieri potest a totius prouinciae episcopis ordinetur: si hoc difficile est, certe non minus a tribus, ita tamen ut metropolitani episcopi maxime uel praesentia uel auctoritas habeatur, absque quo ordinationem irritam esse uoluerunt.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z — IIII: V T (*uide p* 187) *Canonem adducit* And-col 1. ut: *om* L si: *om* Ruf-D Ruf-Z 2. prouincia Ruf-P* 5. uel: *om* C And-col* 7. quo: *om* L* (*corr m p*) ¶ And-col ordinatione K *bi* And-col

C K T — IIII 1. epis L a totius: autocius And-col 2. eps K 3. difile Ruf-F* 5. epis L maximae T 6. abque Ruf-Z* 7. inritam C

### Eiusdem epitome Hispana

IIII Episcopus ab omnibus episcopis ordinetur, uel a tribus cum metropolitani conscientia.

U Z — IIII: III U (*uide p* 187) 2. ordenetur Z metropolitanis U* 3. concientia U

## VIII (Isidori)

IIII

Episcopum oportet si fieri quidem potest ab omnibus qui sunt in prouincia sua episcopis ordinari. si uero hoc difficile fuerit, siue urgente necessitate siue itineris longitudine, certe omnimodo tres episcopi in unum debent esse congregati, ita ut etiam ceterorum absentium consensum et sententias per litteras teneant, et ita faciant ordinationem.

Potestas sane uel confirmatio pertinebit per singulas prouincias ad metropolitanum.

IIII: III *F** V *f* VI **Q**; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* Qualiter episcopi debeant ordinari **Sp** 1. **Episcopum**: *om* Υ* Φ* (oportet episcopum Φ²) **si** (*om* si *F*) **fieri quidem potest ab omnibus M**: ab omnibus (+ episcopis **Sp**) si fieri potest V **S Sp** maxime quidem ab omnibus (= *Att Dion*: *Gr μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων*) **Q F** 2. **qui**: quidem Ψ* prouinciam Z 3. **sua M F**: eius V **S Sp**; *om* **Q** (*Gr ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ*) **episcopis**: episcopi X episcopum Δ*; *om cum Gr* V (*fortasse per homoeotel* eius epis); *om hic* **Sp** (− ϕ) 4. **siue . . siue M Q**: uel . . uel V **S Sp** si . . uel **F** 5. longitudinem Γ*Δ 6. **certe omnimodo M Q** Y: certe omnino **F** certe (*tantum*) V **S** (− Y) **Sp**; *Gr ἐξ ἅπαντος* *tr* debent in uno V debent in unum **S** *aem- esc- urg-ed* debeant in unum E ϕ Sp-ed (*alv toll ger ut uid*) 8. **absentium**: qui absentes (absentis X) sunt V **S Sp** consensu ** Υ 9. **et sententias per litteras M Q F**: litteris (*tantum*) V **S Sp** 10. **faciant**: + per Γ* ordinatione V 11. **Potestas sane**: *incipit canon* VII *in* **Q** **confirmatio**: ordinatio V 13. **metropolitanum**: + episcopum **Sp** — *F* W V S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

IIII 2. prouintia *F* 4. deficile Y urguente *F* orguente S 5. iteneris S Y² iteneres Y* 6. res V* 10. odinationem Υ* 11. potestis Z sanae *F* sine Z pertinibit X 12. prouintias *F* — *F* Υ V S X Y Z

## V (Gallica)

V Cannon quintus.

De his qui a communione excluduntur, id est qui in clero siue in plebe fuerint reperti, singularum prouinciarum ab episcopis, haec sententia tenenda est secundum canonem ab aliis eiectos alios non debere suscipere. interrogandum autem est ne aliqua leui ira aut contentione aut huiusmodi aliqua simultate episcopi [a] conuinticulo

## VI (Gallo-Hispana)

V De eo quod debeant prouincie episcopi bis in annum in unum conuenire.

Pro his qui excommunicantur ab episcopis, siue clerici siue laici, statuit magna synodus ne ab aliis episcopis suscipiantur absque illius auctoritate et indulgentia qui excommunicauit. scrutandum sane est ne aliqua leui ira aut contentione aut simultate episcopi a conuentu ecclesie hii

---

K μ V *Titulum praem* De excommunicatis quos non licet ab alio suscipi $\mu^2$
3. **in plebe**: *Gr* ἐν λαϊκῷ τάγματι = populus *Caec* (*p* 118 *supra*), laicus ordo *Ing Dion*, laicum agmen *Att Prisc*, laici *Ruf Gall-Hisp Isid.* *cf can* X *l* 13 (*p* 212 *infra*) plebi, *Gr* τῷ λαῷ = populus *Caec Att* (*can* XI *l* 13, *p* 128 *supra*) *Isid Dion*, plebs *Ing Prisc*, fideles *Ruf Gall-Hisp.* *antiquissimi scriptores uoce* plebs *utebantur, ut Tert.* (*e.g.* monog 12 'episcopi . . . clerus . . . plebs') *et Cypr.* (*frequentissime*; *e.g.* epp xv–xvii *titulos habent* 'martyribus et confessoribus' 'presbyteris et diaconibus' 'fratribus in plebe consistentibus'): *cf Hilarii* de synodis *titulum. uide G. Koffmane* Geschichte des Kirchenlateins (*Vratislauiae* A.D. 1879) *p* 24  10. **episcopi**: + i (*fortasse pro* ii: *cf* hii *Gall-Hisp*) μ  **a** *scripsi cum* $\mu^2$ *et Gall-Hisp*: *om* K $\mu^*$  **conuinticulo**: conuinticuli K; *rarissime et apud priscos tantum auctores ecclesias catholicorum significat. cf Arnobium* adu. nationes iv 36 (*ed Reifferscheid* 171. 11) 'immaniter conuenticula dirui in quibus summus oratur deus'; *et Lactantium* diuin inst v 11 § 10 (*ed Brandt* 435. 6) 'uniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo concremauit,' mort pers 15 (189. 6) 'Constantius . . . conuenticula id est parietes qui restitui poterant dirui passus est,' *ib* 48 (233. 17) 'ut conuenticula in statum pristinum red-

V 2. sstatuit *ut uid cod** *bb*

## VII (**Rufini**)

V

Et ne quem alius episcopus ecclesia expulerit, siue clericum siue laicum, suscipiat alius. sane ne hoc aut iracundia aliqua aut contentione, ut fieri solet, iniuste factum remedium non haberet, decernunt per singulos

---

C K L T *bi* Ruf-D-F-P-Z   V. : III T (*uide p* 187) 1. **Et** : Vt K Et ut Ruf-Z   aliis Ruf-F* episcopus ⁎⁎ (si *uel* seu ? K*)K   ecclesiae K T ecclesiam Ruf-Z*   2. **siue** 1° : sue L*(*corr m p*)   **siue** 2° : sine L   3. **alius** : + in communionem *bi*   **ne** : *om per homoeoteleuton* L T   6. **decernunt** : *incipit* And-col   **per** : *om* Ruf-P*

§ And-col

---

C K T   V 1. epis Ruf-F   2. expuleret Ruf-P*   6. haberit KL   7. singulus K* L

---

### Eiusdem epitome Hispana

V Episcopus alterius episcopi clericum non accipiat uel excummunicatum :

---

U Z *h*   V 2. accepiat U   3. excomunicatum Z

## VIII (**Isidori**)

V

De his qui excommunicantur, siue clerici siue laici, ab episcopis per suas quasque parrocias, seruetur ista sententia ut hii qui ab aliis excommunicantur ab aliis non recipiantur. requiratur sane ne forte quis pro aliqua indignatione animi aut contentione aut qualibet tali commotione

---

V : III *ut uid* V IIII *F** VI *f* VIII **Q**   *Tit praem* De excommunicatis clericis uel laicis **Sp**   1. **De his** *usque ad* **parrocias** : *om* (*sed uide titt*) **S Sp**   **De his qui excommunicantur** : *om* **Q F** (*uide titt p* 165 *supra*)   **siue clerici siue laici** : siue clericis siue laicis **Q** ; *om* **F**   2. **episcopis** (*Gr* ἐπισκόπων) V **F** *cf* **S**-*titt* : episcopo **M** episcopis suis **Q**   3. **quasque** : singulas Σ   **parrocias** **M** Υ$^{3}$ V **S Sp** : prouincias (*Gr* ἐπαρχίαν) **Q F**   **seruetur** : + et **Sp**   4. **sententia** : + secundum (secum Ψ*) canonem (*Gr* κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα) **Q F**   **ut** : *om* Z*   **hii** : hi W$^{2}$ S Γ ϕ si Ω his **F**   **excommunicantur ab aliis** : *om per homoeoteleuton* ϕ   5. **non** : *praem* ad communionem (commonionem Y) V **S Sp**   6. **ne** : nisi *F* ; *om per homoeoteleuton* E   **pro** **M Q** : ex V **S Sp** ; *om* **F** (*Gr* μικροψυχίᾳ)   7. **indignationem** *F* E   **animi** : *om* ϕ   **contentione aut** : *om per homoeoteleuton* *F* contentionem E   8. **aut** : *om* **F**   **tali** : aliqua E ϕ Ψ$^{2}$ ; *om* Υ$^{3}$ (*habet* ? Υ*) Ψ*   **commotione** : *in ras* Υ ; commo*ta*tione ? Z* communione Γ a communione Δ   9.

*F* W V S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

---

V 2. cl|rici V   3. parrochias *F* Υ$^{3}$   4. sentia S   excommonicantur Y   6. sanae *F*   7. anmi Y*   8. qualiuet S Z*   tale X

*F* Υ V S X Y Z

## V (Gallica)

*can* V

submoti sunt. ut igitur congruens interrogatio fiat, optimum uisum est per singulos annos in singulis prouinciis bis per annum conuentus fieri; ut in unum conuenientibus ex omni prouincia ab episcopis huiusmodi quaestiones examinentur, et ita demum qui aperte offensam episcopi contraxisse inueniuntur a

K μ

derentur': *quibus adde sis pseudo-Cyprianum* ep 3 (*Hartel* iii 273. 4) 'Christo qui uos adunatos atque in conuenticula restituit.' *iure forsitan conicias rerum persecutionis scriptores uocem* conuenticulum *ex ipsis edictis recepisse imperatorum, ut Galerii apud Lact.* mort pers 34 (213. 15) 'denuo sint christiani et conuenticula sua componant,' *et Licinii ib* 48 (232. 16) 'ea omnia . . . isdem christianis id est corpori et conuenticulis eorum reddi,' *cf* 36 (215. 2) 'legationibus ciuitatum quae peterent ne intra ciuitates suas christianis conuenticula extruere liceret.' *ex paganis adhuc Ammianus Marcellinus habet* xv 5 § 31 'conuenticulum ritus christiani,' xxvii 3 § 13 'basilica Sicinini ubi ritus christiani est conuenticulum': *e christianis adhuc solus, quod sciam, Ambrosiaster* in ep. ad Eph. iv 11, 12 'at ubi omnia loca circumplexa est ecclesia, conuenticula constituta sunt et rectores et cetera officia in ecclesiis sunt ordinata.' *uide Koffmane* op cit *p* 30

13. **in**: *om* K  14. **per**: *om* μ*  15. **in**: *om* μ* (*corr m p*)  16. ab ep̄s K  17. quaestionis K  18. perte K* (*corr m p ut uid*)  offensa μ  19. a

## VI (Gallo-Hispana)

*can* V

submoti sunt. ut igitur congruens examinacio fiat, optimum uisum est ut per singulus annus in singulis prouinciis bis per annum conuentus fieri; ut in unum conuenientibus episcopis huiuscemodi quesciones discutiantur, et ita demum qui aperte offensam episcopi contraxisse depre-

bb

## VII (**Rufini**)

*can* V

annos in singulis quibusque prouinciis secundo ab omnibus episcopis prouincialibus concilia agi debere et de huiuscemodi negotiis iudicari: ut si forte ab uno inique aliquid gestum est a ceteris emendetur; si recte, ut ab omnibus confirmetur.

---

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

7. **in**: *om* Ruf-P   **quibusque**: urbibus atque Ruf-$Z^{2}$   9. **agi**: agere L And-col   10. hu usmodi *bi*   iudicare *bi* And-col   12. **a**: *om* Ruf-P*   13. **ut**: *om* C

¶ And-col

---

C K T

annus K   sincolis K*   10. nigutiis T   iudicare *bi* And-col

---

**Eiusdem epitome Hispana**

duas uices in anno concilia fiant propter diuersorum querimonia.

---

U Z *h*

duabus uicibus *h*   uecis U   *tr* concilia in anno *h*   fiat U   4. querimonias *h*

## VIII (**Isidori**)

*can* V

stomaci episcopi abstenti sunt.

Vt ergo haec digna possint examinatione perquiri, rectum esse uisum est per singulos annos in singulis quibusque prouinciis bis in anno episcoporum concilia fieri; ut simul [omnes] in unum conuenientes ex uniuersa prouincia huiusmodi examinent quaestiones, ut ita demum hii qui ob culpas suas episcoporum suorum offensas merito con-

---

*f* W V S X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

**stomaci** *f* V **S Sp** (– φ) **F**: stomachantis W **Q** φ   **episcopi** (*Gr* τοῦ ἐπισκόπου) **M Q F**: episcopi sui V **S Sp**   **abstenti**: *praem* excommunicatione **Sp**   **abstenti sunt** *f* V **S Sp** (– φ): absenti sunt $Y^{2}$ abiecti sunt W **Q** abiectus sit φ $\Psi^{2}$ abdicati sunt **F**; *Gr* ἀποσυνάγωγοι

10. **Vt ergo**: *incipit canon* VII *in f* VIIII *in* **Q**   **Vt**: Quod *f*   **haec digna possint** W **Q F**: digna possint (*om* haec) *f* digna haec possint **S Sp** haec possint digna V   **examinatione**: excommunicatione F   11. **perquiri**: + et Γ Δ Υ* Φ (**Q**?)   **rectum esse** (*Gr* καλῶς ἔχειν) **M Q F**: recte V **S Sp** *cf can* ii *l* 11   12. **est**: + ut **F**   13. in annum V   14. **concilia** (*Gr* συνόδους) **M Q F** Y: concilii S concilium V X Z **Sp**   **ut**: et Z   15. **omnes** (*Gr* πάντων) **M**: *om* V **S Sp Q F**   **conuenientes**: + episcopi (*Gr* τῶν ἐπισκόπων) **Q F**   16. *tr* huiusmodi uniuers. prouin. Γ   **uniuersa prouincia M**: uniuersas prouintias **Q** (Γ Δ Υ Φ*) uniuersis prouintiis Σ $\Phi^{2}$ Ψ Ω **F** omni prouincia V **S** Sp-ed communi prouintia E φ; *Gr* τῆς ἐπαρχίας   eiusmodi W   17. **ut**: et **Q F**   18. **hii** V **S Q**: hi *f* Γ $\Delta^{2}$ $\Phi^{2}$ Ω **F**; *om* W E φ   **suas**: + ab E   19. offensam **Q** Y **F**   20.

---

*f* Υ V S X Y Z

9. sthomaci S stomachi *f* Y   epīci S*   abtenti S   12. singulus S   annus S   13. prouintiis *f* prouintias X   15. conuenientis X   16. prouintia *f*   17. examenent X   questiones *f* Z   daemum *f*   19. con-

### V (Gallica)

*can* V communione separati apud omnes habeantur, donec aut omnibus aut episcopo humaniorem pro his placuerit ferre sententiam. conuentus autem fieri debet, unus quidem ante quadraginsima, ut omni iurgio exemto munus purum Deo offeratur, secundus uero circa autumni tempus.

### VI (Gallo-Hispana)

henduntur ab omnibus excommunicati habeantur, donec omnium sentencia aut illius qui excommunicauit indulgentia recipiantur. haec autem duo concilia fieri debent, unum quidem ante quadraginsimam, ut omni iurgio exempto munus purum offeratur Deo et in diebus ieiunii et in pascha, alterum uero circa autumni tempus. *can* V

---

K $\mu$ commune K 22. plac$^{e}$urint K 23. **ferre** K : proferre $\mu$ **conuentus**: *titulum addit* de conuentibus quando fieri debent $\mu^2$ *in margine* : *pro* conuentus (*hic et l* 14 *supra*) = σύνοδος, *habent* concilia *ceteri interpretes*, *exceptis Gall-Hisp* conuentus . . . concilia, *et Caec* synodus . . . synodi (*p* 118 *supra*, *ll* 13 25). *uocis* conuentus = σύνοδος *raro fit usus : sed cf Sulpicii Seueri* Dial. iii 13 § 6 (*ed Halm* 211. 23) 'nullam synodum adiit, ab omnibus episcoporum conuentibus se remouit.' *uide Koffmane* op cit *pp* 27 28 27. hautumni K

20. **indulgentia** *scripsi* : indulgentiam *cod bb*

VII (**Rufini**) | VIII (**Isidori**)

traxerunt digne etiam a ceteris excommunicati similiter habeantur, usquequo uel in commune omnibus uel ipsi episcopo suo uisum fuerit humaniorem circa eos ferre sententiam. agantur autem concilia, semel quidem ante dies quadragesimae, ut omnibus si quae sunt simultatibus amputatis mundum Deo sollemne munus possit offerri; secundo uero agatur circa tempus autumni. *can* V

---

**a**: ad X  **ceteris**: + episcopis **Q** (*cf l* 15)  21. **similiter habeantur**: sunt Δ Σ (Υ* ?) **F** sint (sit Γ*) Γ Υ² Φ Ψ  22. **usquequo**: usquoque W quo Υ* quousque (quosque S*) V **S Sp**  **uel M** (*cum* Υ³) V: *om* **S Sp Q F**  **in commune** (*Gr* τῷ κοινῷ) **M** (*cum* Υ³) V X Y Γ² Ψ φ: in communem S Z in communione **Sp** (– φ) **Q F**  **omnibus**: uel omnibus Y; *om* V **S** (– Y) **Sp**  23. **uel**; aut **Q** (– Σ) **F**; *om* Σ *tr* episcopo suo ipsi φ  **ipsi**: ipso **Sp** (– φ) si **F**  **suo**: *om* S  **uisum fuerit**: placeat **Q** placet **F**  24. **ferre** V **S Sp Q F**: tenere **M**  25. **agantur** (*cf infra l* 30) **M**: habeant V habeatur (abeatur S) **S Sp** fiant **Q F** (*Gr* γινέσθωσαν)  **autem**: *om* E  *tr* semel concil. E φ concilium V **S Sp** (*cf sup l* 14)  26. **quidem** (*Gr* μέν): *om* V **S Sp**  **dies**: diem **S** (– Y)  28. *tr* sollemn. deo V **S Sp**  **sollemne** W **Sp** Γ Δ Φ² Ψ Ω **F**: sollemnem (*per dittographiam e sequenti* munus ?) ϝ V **S** Σ Υ Φ*  29. offerre X **F** φ*  **secundo M** (*cum* Υ³) **S** Σ Ω: secundum (*Gr* δευτέρα) V **Sp F** Φ² Ψ secundus Γ Δ Υ* Φ*  30. **agatur M** V **S** φ Sp-ed: agitetur E fiat **Q** (– Σ) fiant Σ **F**

ϝ W V S X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω **F** *f* ¶ **Q F**

---

traxraxerunt ? W*  20. et tam Υ* ?  caeteris Y  21. excommunicatis E excommonicati Y abeantur S  22. usquoque W  23. ipse Y  24. sententia Δ  26. quadragensimae ϝ Υ quagisimae W quadragisimae S quadragessimae Y quatragesimae Z  28. ampotatis S  mundus V*  solemn. Y  29. offerre X **F**  30. autumini Y

ϝ Υ V S X Y Z

## V (Gallica)

*can* V antiquos mos maneat apud Aegyptum Libeem et Apintapolim, ita ut Alexandriae episcopus in uniuersos habeat potestatem, quoniam urbis Romae episcopo id consuetudinis est. similiter autem et apud Anthyociam et in aliis prouinciis praerogatiua tantum salua sit ecclesia. illud autem ante omnia clareat, quod si quis sine conscientia eius qui in metropoli consistit con-

## VI (Gallo-Hispana)

VI

Et ut antiquos mos maneat, Aegyptum Liben Pentapolin Alexandriae episcopus habeat potestatem; sicut urbis Rome episcopus habit uicinas sibi prouincias, et Anthiocie totam Coelem. illut autem ante omnia clareat, a magna synod*o* decretum non posse esse episcopum quem metropolitani uel pre-

---

K μ 28. **antiquos mos**: *add in marg* VI $K^2$; *scilicet codicis* K *manus altera, sed uix posterior, multa de interpretatione Dionysii secunda* (*uide infra p* 247 *sqq*) *uel in rasura substituit uel supra lineam addidit, necnon numeros canonum Dionysianos abhinc usque in finem interpretationi nostrae ingessit. quae de Dionysio mutuatus est in Addendis omnia collegi, hic in apparatu critico omisi* (*uide Addenda p* 244 *seqq*) 29. **Libeem** μ: Libiae K* Libiā $K^2$ Apentapolim μ Apintapolis K* Pintapolim *ut uid* $K^2$ **ita ut**: aut K* 30. **in**: *om* μ* uniuersus K* 32. **episcopo id**: episcopum K 34. **prouinciis**: *om* K 35. **praerogatiua tantum salua sit ecclesia** K: *scilicet* '*ea ecclesia tantum quae praerogatiua est salua sit.*' *at si Graecum fontem respicias apparet* praerogatiua *potius esse debere* τὰ πρεσβεῖα: *unde lectio codicis* μ *et editionis Maassenianae* ecclesiae *forte retinenda est*

§ *bb* 36. **illud autem** *usque ad finem canonis*: *haec uerba sub titulo* Incipit scentille de canones uel ordenationes episcoporum *adducit cod bb* (*Bruxellensis* Burg. 8780–8793) *fol* 6 *b* illum K ante omnes *bb* 37. sine scientia μ 38. **consistit** μ: consistet *bb*; *om per homoeoarcton* K

VI 6. **Coelem**: *sc* '*Syriam coelem*' (Συρίαν κοίλην); *de suo addidit noster, cf epistolam Innocentii papae ad Alexandrum Antiochenum datam* (*Mansi* III 1055, *Labbe-Coleti* III 29) 'Reuoluentes itaque auctoritatem Nicaenae synodi . . . quae censuit de Antiochena ecclesia . . . qua super diocesim suam praedictam ecclesiam, non super aliquam prouinciam, recognoscimus constitutam . . . Itaque arbitramur, frater carissime, ut sicut metropolitanos auctoritate ordinas singulari, sic et ceteros non sine permissu conscientiaque tua sinas episcopos procreari' 7. **synodo** *scripsi*: synodum *cod* 9. **uel presentia uel auctoretas**: *has uoces, quibus nihil neque apud textum graecum neque apud ceteros interpretes latinos respondet, mutuatur noster a Rufino can* iiii *l* 5 (*p* 189 *supra*) *bb*

## VII (**Rufini**)

VI

*de uoce* suburbicariae *uiae Addenda p* 150

Et ut apud Alexandriam uel in urbe Roma uetusta consuetudo seruetur, ut uel ille Aegypti uel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat.

C K L T *bi* Ruf-D-F-P-Z — VI 1. apud Alexandria K 2. uetusta consuetudine obseruetis T 3. **ut** : quia C Ruf-D illi Ruf-D **uel** 2°: + ille Ruf-Z 4. **ecclesiarum** : *om per homoeoteleuton* T

C K T — VI 2. orbe C 3. illae Ruf-F aegyptii L 4. suburbecariarum T

### Eiusdem epitome Hispana

VI Alexandrinus et Romanus papa primatum habeant.

U Z *h* — VI 1. **Alexandrinus** : *praem* Antiocenus *h* 2. **habeant** : teneant *h*

## VIII (**Isidori**)

VI

Mos antiquus perduret in Aegypto uel Lybia et Pentapoli, [id est] ut Alexandrinus episcopus omnium horum habeat potestatem, quoniam quidem et Romano episcopo hoc idem moris est. similiter autem et aput Antiochiam ceterasque prouincias honor suus unicuique seruetur ecclesiae.

Per omnia autem manifestum sit hoc, [quod] si quis praeter uoluntatem metropolitani episcopi fuerit

*Canones* VI VII *adlegat sub titulo* Trecentorum decem et octo sanctorum patrum canon sextus *Paschasinus Lilybaei in Sicilia episcopus ecclesiae Romanae legatus apud concilium Chalcedonense* A. D. 451 (*Actio* vii: *Mansi* Concilia VII 443). *sed tum ille tum codd* **Q F** *partem canonis huiusce priorem ex interpretatione codicis Ingilrami* (*uide supra p* 121) *mutuati sunt* — *Vide Appendicem* VII *p* 148 *supra et Addenda p* 151 (*ad p* 121)

VI: V *f** VIII *f* X **Q**; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De primatibus episcoporum metropolitanorum **Sp**

*f* W V S X Y Z E *φ* — 1. **in Aegypto** (*Gr* ἐν Αἰγύπτῳ) W² V **S Sp** : in Aegyptum *f* W* 2. **et Pentapoli** : *om* E* **id est M** : *om cum Gr* V **S Sp** 3. **omnium horum** (*Gr* πάντων τούτων) **M** : *tr* horum omnium V **S Sp** 5. Romanus episcopus V

§ **Q F** Pasch — 10. **Per omnia autem manifestum sit** : *inde ab his uerbis incipit canon* VII (VI *f**) *in codd* **M** F VIIII *in f* XI *in* **Q**; *simul redeunt ad nostra codices* **Q F** *et Paschasinus, qui tamen fere omnino cum* **M** *consentit* **sit** : *om* **Sp** (est *φ*) 11. **hoc** (*Gr* ἐκεῖνο) **M Q F Y** : *om* V S (− Y) **Sp** Pasch **quod** : ut Y Pasch; *om f* **quis** : quid Y* (*corr m p*) **uoluntatem** (*Gr* γνώμης) **M Q F** Pasch : + et conscientiam (-tia V) V **S Sp** 12. **episcopi** : episcopus (*Gr* ἐπίσκοπος) W *ut uid* (epis W* epus W²) **Q**

*f* V S X Y Z — VI 1. aegipto Y 2. libia X Y 3. epcs S 7. anthyociam S anthiociam X anteochiam Y prouintias *f* 8. suos S 9. aecclesiae Y 10. omniautem S* 11. uolumtatem S

## V (**Gallica**)

*can* V

stitutus fuerit episcopus, eum magna synodos statuit non oportere esse episcopum. sin uero communi uniuersorum iudicio, rationabiliter facto et iuxta ecclesiasticum canonem, duo uel tres propter domesticam simultatem contradicunt, teneatur plurimorum iudicium adque sententia.

K μ *bb* 39. **eum** : cum μ *bb* 41. **sin** *bb* $\mu^2$ : si in K $\mu^*$ **communi** : communione *bb* 42. **facto** *bb* : facta K μ 43. **et** : *om* K 44. **tres** : *om* K 45. **teneatur** K *bb*, *cf Gall- Hisp* : obtineat μ 46. sententiā

¶ *bb* μ

## VI (**Gallo-Hispana**)

sentia uel auctoretas non ordenauerit. *can* VI

quod si in ordenatione episcopi duo uel tres propter priuatam simultatem contradixerint, teneatur p*lu*rimorum et maxime metropolitani iudicium.

13. **plurimorum** *conieci collata Gall* : primorum *cod* *bb*

## VII (**Rufini**)

VII

Et ut si forte in ordinando episcopo duo uel tres pro aliqua contentione dissentiant, reliquorum auctoritas, et praecipuae metropolitani cum ceteris, firmior habeatur.

---

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

VII *Canonem adducit* And-col
1. **ut**: *om bi* And-col **ordinando episcopo**: ordinando episcopi C ordinandum epm K ordinando eps And-col. *notandum est in codicibus antiquissimis duarum uocum concordantium alteram plene, alteram omissis litteris finalibus compendio scribi solere, et hoc in uocabulis communis usus* episcopus presbyter *etc praecipue fieri*: *scilicet* eps̄ epī epīs *non pro* episcopus episcopi *tantum adhibentur sed omnes utriusque numeri casus possunt significare, nec aliunde lacuna supplenda est nisi a uoce altera concordanti plene scripta. itaque formae antiquiores* in ordinando eps̄ in ordinando epī *recentiori* in ordinando epo *penitus respondent*: *cf can* viiii *l* 9 *p* 205 2. **duo**: *om* Ruf-D* **pro**: in *bi*; *om* K L T 3. *con*tentione *in ras* K 4. **et**: ex Ruf-F* 5. habeat *bi*

¶ L And-col

---

C K T VII 2. epi C eps And-col 4. metropolytani K 5. citeris C teteris Ruf- Z*

---

### **Eiusdem epitome Hispana**

VII Plurimorum episcoporum consensu, maxime metropolitani consensu, elegatur episcopus.

---

U Z *h* VII 1. pluremorum Z 2. moxima U* moximae U$^2$ consensū U 3. **episcopus** *h*: *om* U; ♀csī Z, *quam lectionem* presbyteri *in textu suo exscripsit Mansi, quamquam rectius* 'forte tamen scriptum est *episcopi*' *adnotauit: equidem iudico compendium certe inusitatum nihil aliud uelle quam* episc̄ *scilicet* episcopus

## VIII (**Isidori**)

ordinatus, quia hunc statuit haec sancta synodus non debere esse episcopum. *can* VI

Sane si communi omnium consensu, rationabiliter probato et secundum ecclesiasticam regulam statuto, duo aliqui aut tres per contentionem suam contradicunt, illa obtineat sententia in qua plures numero fuerint sacerdotes.

---

13. **quia M** Pasch: *om* V **S Sp Q F** **hunc**: *om* **S Sp** **statuit haec sancta synodus M Q F** Pasch: hoc concilium (*tr* concilium hoc V) magnum et sanctum censuit V **S Sp** (=*Ing p* 121 *sup*)
16. **Sane**: *incipit canon* XII *in* **Q** **si**: nisi **S** (–Y) sic W commune omnium consensum rationabiliter prolatum (+est *F*$^2$) et . . . statutum *F* **communi omnium**: communionum **Q** (Γ* Δ* Υ* Φ Ψ) communionem Pasch communi (*tantum*) V Σ omnium (*tantum*) Δ$^2$ commune omnium hominum **F** 17. **probato et secundum ecclesiasticam regulam statuto** (statuta Pasch) Pasch φ: prolato et secundum e. r. statuto (prolatum . . . statutum *F uide supra*) **M** probato secundum ecclesiasticam regulam (*tantum: om* regulam Y*) V **S Sp** habito (-tu **F** Γ* Σ) et secundum e. r. facto (– tum *f* F$^2$) decreto **Q F**; *Gr* εὐλόγῳ οὔσῃ καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν 19. **duo aliqui aut**: duo uel V **S Sp**; *praem* si **S** (–Y) **tres**: + animositate ducti V **S Sp** (= *Ing p* 123 *sup*) **per contentionem suam**: contentione sua Pasch per contentione V per contentionem **S Sp** 20. **contradicunt M** Pasch: contradicant V **S Sp** contradixerint (-erunt Υ* Φ* Ψ) **Q F** **illa** (illā *F*) **M** Pasch: *om* V **S Sp Q F** (*uide notulas ad l* 21 *inf*) 21. obtineant V X E obtineatur W (*uel* W$^2$) **sententia** (-tiam *F*) **in qua plures numero fuerint** (*tr* fuerint numero Pasch) **sacerdotes M** Pasch: plurimorum sententia sacerdotum V **S Sp** sententia plurimorum (= *Att Caec: Gr* ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος) **Q** (sententi plumorum Υ* Φ*) **F**

*F* W Pasch V S X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

---

18. saecundum Y 21. obteneat *F* S optin. X

*F* Υ V S X Y Z

## V (**Gallica**)

VI *Cannon sextus.*

Quoniam consuetudo tenuit et uetus traditio eum qui Heliae consistit in honore esse, habeat statutum honorem, salua metropoli propria dignitate.

Kμ VI **Cannon sextus** *scripsi: tit om codd* 1. **et**: ut K 2. Aeliae μ 3. statum K (*fortasse recte, uide can* xvii *l* 2 *p* 234) 5. dignitatem K

## VI (**Gallo-Hispana**)

VII De Hierusolimita episcopo.

Quoniam consuetudo tenuit et uetus tradicio est Hierusolime episcop*um* in honore primum habere, habeat statutum honorem, salua tamen et metropolitani eiusdem prouintiae dignitate.

VII 2. **episcopum** *scripsi*: episcopo *cod bb* 6. dignitatem *cod* (*cf Gall cod* K)

## VII (**Rufini**)

VIII

Et ut episcopo Hierusolymorum antiquitus tradita honoris praerogatiua seruetur, manente nihilominus et metropolitani ipsius prouinciae dignitate.

---

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

VIII *Canones* VIII VIIII X *prorsus omittit* (*fortasse quia* praesenti tempore necessaria minime uidebantur, *secundum ea quae scriba codicis praefatus est*) L. *in codice* C *omnia abhinc usque ad canonem* XII *attrita et lectu difficilia sunt*

1. **episcopo**: epi *bi* eps Ruf-Z 2. tradito Ruf-P honor**is (*fortasse* honoratus Ruf-F*) Ruf-F 3. **manente**: *om* C 4. **et**: ut K 5. dignitatem K T

---

C K T VIII 1. hierosolymorum K Ruf-Z hierusolimorum Ruf-D Ruf-P hierosolimorum Ruf-F 2. honores K progatiua Ruf-F* 4. metropolytani K

---

### Eiusdem epitome Hispana

VIII Hierosolimitanus episcopus primatum habeat, saluo preuelegio metropolitani.

---

U Z *h* VIII 1. Hierusolimitanus? U 2. preuilegio Z

## VIII (**Isidori**)

VII

Quoniam mos antiquus obtinuit et uetusta traditio ut Heliae id est Hierosolymorum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum: sed [et] metropolitano sua dignitas salua sit.

VIII

De his qui se ipsos Catharos (id

---

*F* W Pasch V S X Y Z E $\phi$ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

VII **S Sp**: VIII (VII *F**) **M** F X *f* XIII **Q**; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De honore (hore E*) episcopi (episcopalii E) Hierosolimitani **Sp**

1. antiquitus Σ 2. **et**: ut E uetus V Y (Pasch *secundum syllogen Act-Chalc antiquiorem uide p* 148) **ut**: et S **Heliae . . . deferatur**: qui in Aelia est episcopus id est Hierosolymis honoretur V=*Ing* (*p* 123) **Heliae id est**: honor **F** **id est**: *om F* (**F**) 3. Hierusolimitarum (-tanorum Σ) **Q** **episcopo**: episcopis W; + honor *urg-ed* 4. **habeat**: + ab ea (*fortasse per dittographiam*: *cf can* viii *l* 6) E 5. **suum**: *om* V **S** (−Y) **Sp** **sed et** (in *pro* et *F*: *om* et W **Q**) **metropolitano sua dignitas salua sit** **M Q** Y **F** Pasch: manente (-tem V) tamen ciuitatis (-tates S) metropolitanae (-ane X) propria dignitate V **S** (−Y) **Sp** *fortasse ex Ing p* 123 *supra*

¶ Pasch

VIII **S Sp**: IIII *ut uid* V VIIII (VIII *F**) **M** F XI *f* XIIII **Q** *Tit praem* De Nouatianis **Sp** *Hunc canonem sub titulo* De Cataris *adducit, eo fere textu quo apud* **S** *inuenitur, codex* Σ *ante syllogen Paschasii Quesnel* (Paris. lat. 1454 *fol* 5 *a*, lat. 3842 A *fol* 3 *a*): *siglo* $\Sigma_2$ *designaui*

§ $\Sigma_2$

1 **De his qui . . . uocant**: *om* **S** (*sed uide titt*) **Sp** $\Sigma_2$ **De his**: Hi **F** **se ipsos**:

---

*F* Υ V S X Y Z

VII 1. optinuit V obtenuit *F* Y 2. tratio E ael. V haeliae *F* 3. hierusolimorum *F* W X Y (**Q**) defferatur S

VIII 1. catharus V catar*os Υ catareos $\Psi^2$ 4.

## V (Gallica)

VII Cannon septimus.

De his qui se propter religionem propriam Chatharos appellant quique adeunt catholicam et apostholicam ecclesiam, placuit sancte et magnae synodo ut manu eis inposita maneant in clero. ante omnia autem confiteri eos per scripturam conuenit qui*a* *a*dsentiant et sequantur catholicae et apostholicae ecclesiae placita, id est ut et his qui secundas nuptias cognouerunt communecent et his qui in persecutione lapsi sunt, de quibus et tempus definitum est

K $\mu$

VII 2. chatharus K cataros $\mu$ **quique**: +eum $\mu$ (cum ? $\mu^2$) 5. **ut**: et K aut ? $\mu$* **manu** *scripsit Maassen*: manus *codd* 6. maneat $\mu$ 7. conueniet $\mu$ 8. **quia adsentiant** *conieci*: quid sentiant *codd* quod consentiant *coniecit Maassen in notulis suis* sequatur K 10. placit K **et**: *om* K **qui**: +in K (*sed cf Gall-Hisp*)

## VI (Gallo-Hispana)

VIII De Nouacianis.

De Nouatianis qui se superbo nomine Cataros (id est mund*os*) appellari uolunt, placuit sanctae synodo ut, si clerici eorum ad ecclesiam nostram ueniunt, accepta ab episcopo nostro manus inposicione maneant in clero; si tamen cauerint per scripturam se iuxta apostolicam ecclesie regulam et his qui secundas cognouerunt nuptias communicaturos et his qui in persequutione lapsi secundum statutum penitentiae canonem tempus et normam

*bb* $\Sigma_2$ *rem*

VIII *Hunc canonem habent codices Paris. lat.* 1454 ($\Sigma_2$, *uide p* 201 *col b, in not ad can* viii *Isid) et Remensis* 671 (*fol* 6, *inter ea quae syllogae Dionysio-Hadrianeae praemissa sunt*) *Tit om rem* 1. De Nouationis *rem* 2. **cataros** $\Sigma_2$ *rem*: reapoch *bb* **mundos** *scripsi*: mundus *bb rem* mundi $\Sigma_2$ 3. apepellari *rem** 7. **cauerint**: firmauerint $\Sigma_2$ 9. **his** $\Sigma_2$ *rem*: hii *bb* 10. **communicaturos** *rem*: communicaturus *bb* $\Sigma_2$ 12. statum $\Sigma_2$ (*cf p* 200 *col a, in notulis ad l* 3) 13. canonum $\Sigma_2$

## VII (Rufini)

VIIII

Et Catharos, qui apud nos Nouatiani sunt, si forte paenitentes ad ecclesiam conuertantur, confessos ecclesiastica dogmata clericos in ordine quidem suo suscipi debere, sed ordinatione data. sane si epi-

## VIII (Isidori)

est mundos) uocant, si qui uenire uoluerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto concilio ut ordinentur et sic maneant in clero. ante omnia tamen hanc ab eis confessionem per scributuram exigi oportet, ut fateantur se cum omni consensu obseruaturos catholicae et apostolicae ecclesiae statuta, id est communicaturos se et his fore qui secundas nuptias experti [sunt] uel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen paenitentiae *can* VIII

---

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z VIIII *Canonem omittit* L 3. **confessos**: + ad K T 4. *tr* quidem in ordine *bi* 5. ordinē Ruf-D **suo**: suosuo K suae Ruf-F; *om* C Ruf-D 6. sed * * ordinatione Ruf-F 8.

C K T VIIII 1. catheros C chatarus K cataros T catherus *bi* 3. confessus K Ruf-Z 4. clericus K *bi* 5.

---

*F* W V $\Sigma_2$ S X Y Z E $\phi$ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f* epōs (*sc* episcopos) V 2. **uocant**: + qui nouatiani dicuntur V (*et* S *-titt*) **qui**: quis E Δ; *om* **F** **uenire uoluerint** (-it V) **M** V $\Sigma_2$: uoluerint (-it E) uenire **S Sp** ueniant (-at Δ*) **Q F** 3. **catholicam**: + ex nouatianis **Sp** 4. ordinetur Υ* 6. **tamen M**: autem V **S Sp** $\Sigma_2$ uero **Q F** **hanc ab eis . . . exigi oportet**: hoc eos per scripturam (per scriptura **F**) conuenit profiteri (*cf Att et Caec p* 122: *Gr* τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει) **Q F** **ab eis**: habeant (*cf can* vii *l* 4) E 7. **per**: prae S 8. fateatur V **cum omni M Q F**: communi V **S Sp** $\Sigma_2$ 9. *tr* catholicae et apostolicae (*om* et apostolicae **Sp**) ecclesiae statuta obseruaturos V **S Sp** $\Sigma_2$ 10. **ecclesiae**: *om* Γ communicaturi **F** 11. **se**: esse V de *ut uid* Υ* **et**: *om* **Q** **et his**: de hiis Y **fore qui** *conieci*: forte qui **M** S Z qui forte V X Y **Sp** $\Sigma_2$ **Q** (− Σ Ω) **F** qui (*tantum*) Σ Ω 12. **secundas nuptias**: secunda (*tantum*) **F** **sunt** V **S Sp** $\Sigma_2$ **Q F**: *om* **M** (*cf can* i *l* 3) **uel**: De (*incip canon ut uid* v) V 13. hiis Y 14. **tamen**: + lapsis (labsis Z) V **S** (− Y) **Sp** $\Sigma_2$ § P (*ad uerbum* experti *l* 12)

*F* Υ V S X Y Z **sancto concilio**: sc̄ocilio (*cf can* xiii *l* 1) Υ Φ concili S 7. scripturam *F* X Y scribturarum V oportit S 9. obseruatus S obseruaturus Υ Φ chatholicae X 10. aecclesiae Υ communicaturus Δ 12. nubtias Z 13. persecutiones X Γ persequutionis Υ labsi *F* 14. penitentiae S Z poenitentiae Y

---

### Eiusdem epitome Hispana

VIIII Chataroe, id est Nouatiani, conuersi clerici recipiantur in clero:

---

U Z *h* VIIII 1. **Chataroe** U Z: Cathari *h* **est**: *om* Z 2. praecipiantur Z in clerum U

## V (Gallica)

*can* VII

et qualitas occasionis statuta est: ut sequantur in omnia quaecumque catholicae et apostholicae ecclesiae placuerunt. sed *e*t ubi omnes siue in uicis siue in ciuitatibus ipsi soli inueniuntur constituti, qui in clero fuerint inuenti in eodem statu erunt. ubi uero ecclesiae catholicae episcopo uel presbytero constituto aliqui accedunt, manifestum est quod episcopus quidem ecclesiae habebit

K $\mu$

17. **et** *conieci*: ut K; *om* $\mu$ **omnis** K 18. in uicus K ciuitatisbus $\mu$ 19. **inueniuntur** K (*cf Gall-Hisp l* 23): inuenientur $\mu$ 20. **inuenti**: constituti K (*e l* 22) 22. prb̄o K 23. cedunt K

## VI (Gallo-Hispana)

*can* VIII

implentes reconciliacionem meruerint, siue humanitate episcopi ante statutum tempus ad communionem eucharistiae accesserint. si de his ciuitatibus et castellis ac uicis Nouaciani conuertantur in quibus alie ecclesiae et alii clerici non sunt, accepta ordenacione [ut] omnis status sui clero manebunt. ubi uero nostre ecclesiae presules inueniuntur et ad ipsos Nouaciani ueniunt, non

*bb* $\Sigma_2$ *rem*

14. meruerunt $\Sigma_2$ *rem* 17. **si de his ciuitatibus** *bb rem*: si qui de his in ciuitatibus $\Sigma_2$ 19. **conuertantur** *bb rem*: conuersantur $\Sigma_2$ 20. **non** $\Sigma_2$ *rem*: no non *bb*, *per dittographiam ut uid* (*ni forte legendum* nostri non, *cf l* 23 nostre ecclesiae) **sunt**: sint *rem* 21. **ut** *bb rem*: *om* $\Sigma_2$ **omnis** *codd*: *fortasse legendum* omnes **status sui clero** *bb rem*: status sui in clero $\Sigma_2$

## VII (**Rufini**)

*can* VIIII

scopus ipsorum ueniat ad episcopum nostrum, debere eum in praesbyterorum loco sedere, episcopi uero nomen manere apud illum solum qui catholicam semper tenuit fidem,

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

nostram *ut uid* Ruf-F **eum** : *om bi* **in . . loco** : inter . . locum T 9. **episcopi** : eps K T, *de quo compendio apud cod* K (*item infra l* 14) *uide quae adnotaui ad Can Apost tit* xxvii *supra p* 5 : *idem habes apud cod* V *Isid can* xii *l* 11 *p* 221 *et can* xv *l* 16 *p* 227 : *cf p* 199 10. **nomen** : in omnem T **solum** : *om bi* 11. **catholicum** Ruf-Z* *tr* semper catholicam *bi*

C K T

suscepi T 8. prbrum T 9. eps K T

### **Eiusdem epitome Hispana**

episcopus uero in presbiterii locum recipiatur.

U Z *h*

3. episcopi *h* in presbiteri loco *h* presuiterii U prbrii Z 4. recipiantur U *h*

## VIII (**Isidori**)

*can* VIII

modus et tempus adscriptus est: ut in omnibus sequantur ea quae in ecclesia catholica obseruantur. et sicubi quidem omnes ipsi fuerint inuenti siue in uicis siue in urbibus clerici, ordinentur hi qui inueniuntur et sic etiam in clero persistant, unusquisque in statu suo. si uero episcopus uel praesbyter catholicae ecclesiae fuerit ad quem aliqui ex his accedunt, certum est quod episcopus quidem catholicus habeat

*ꟻ* W V $\Sigma_2$ S P X Y Z E $\phi$ Γ Δ Σ ϒ Φ Ψ Ω F *ƒ*

15. motus **F** mundus Γ* **et tempus** : *om per homoeoteleuton* ? **F** **adscriptus** **M** **S** (–Y) E **F** : adscriptum V $\phi$ Sp-ed $\Sigma_2$ **Q** Y 16. **ut** (*Gr* ὥστε) V **S** **Sp** $\Sigma_2$ **Q** **F** : ut et *ꟻ* et ut W **ea** : *om* Ψ* quae in catholica et apostolica obseruantur (obseruatur **F**) ecclesia **Q** **F** 18. **et sicubi quidem omnes** **M** V **S** $\Sigma_2$ : et sicubi qui demones $\phi$ et sic ubique idem (et sic ubicumque *urg-ed*) omnes **Sp** (– $\phi$) sicubi igitur (*om* omnes) **Q** **F** **ipsi fuerint . . . in statu suo** (*l* 22) : uel in uicis (uicinis ϒ* Φ* Ψ*) uel in urbibus soli ipsi reperti fuerint ordinati hii (hi Γ $\Delta^2$ $\Phi^2$ **F**) qui inueniuntur in (*om* in **F**) clero in eodem permaneant (permanebunt **F**) **Q** **F**, *quae omnia Graecae ueritati satis respondent* εἴτε ἐν κώμαις εἴτε ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι **ipsi** : *om* V 19. **in** 1° : *om* V **siue** 2° : seu V **Sp** 20. **ordinentur . . . et** : ordinati (*om* et) $\phi$ **ordinentur** **M** : + a catholicis V **S** **Sp** $\Sigma_2$ **hi** *ꟻ* (*cf* Γ **F**) : hii W Y (*cf* **Q**) ; *om* V **S** (– Y) **Sp** $\Sigma_2$ **inueniuntur** : + in clero $\phi$ *cum* **Q** (*habet iterum post* sic etiam *cum* **M** V **S** **Sp** $\Sigma_2$) 21. persistat $\Sigma_2$ 22. **si uero** : siue E* si quis **F** 24. **ecclesiae** : *om* $\Sigma_2$ **ad quem** : atq; **F** 26. **quidem** : *om* **Q** **F** **catholicus** : ecclesiae (*Gr* τῆς ἐκκλησίας) **Q** catholicus ecclesiae **F** **habeat** (-ant Γ)

*ꟻ* ϒ V S X Y Z

15. motus **F** adscribt. V 17. cathlica Y* 22. statura Y* ? 23. prbt *ꟻ* prsb S praesbiter Y prbr ϒ 24. aecclesiae Y 26. abeat S

V (Gallica)

*can* VII dignitatem: episcopus autem qui apud eos qui se dicunt catharos presbyteri honorem habebit, nisi forte placuerit episcopo nomine tantum episcopi eum honorare; si uero hoc eidem non placuerit, quaeret locum aut chorum episcopi aut presbyteri, ut idem in clero uideatur esse: ne in una ciuitate duo episcopi consistant.

K $\mu$ 26. se dicuntur $\mu^{*uel 2}$ catharus K cataros $\mu$ 27. prb̄i K praesbiteri* $\mu$ habebunt K 30. quaerit K queret $\mu$ 31. **chorum episcopi** *codd: scilicet interpres noster uocem* χωρεπίσκοπος *sibi ignotam ut potuit latine uertit* 32. prb̄i K **in clero** $\mu$: in cleri choro K

VI (Gallo-Hispana)

retenebunt dignitatem, ne in una ecclesia duo sint episcopi: ille autem qui ex Nouacianis uenit episcopus, sit tantum nomine non auctoritate episcopus; nisi forte queratur ei locus uacans in quo sit episcopus. *can* VIII

26. **ille autem**: sed et si $\Sigma_2$ 28. **sit** *bb* $\Sigma_2$ *rem* **tantum** *bb*: si tamen $\Sigma_2$ *rem* **auctoritate**: + sit $\Sigma_2$ ¶ $\Sigma_2$ *rem*

## VII (**Rufini**)

*can* VIIII

nisi si sua uoluntate ipse eum tali nomine honorare uoluerit; uel si placuerit ut quaerat ei episcopi locum uacantem, hoc sit in ipsius potestate.

X

Et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

---

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

12. **si** C K Ruf-D Ruf-P : *om per homoeoteleuton* T *bi* Ruf-F Ruf-Z **ipse** : *in ras* K (*corr m p*) **eum** : cum T* 14. **episcopi** : eps K T *bi* epis Ruf-F* 16. **potestate** : potestatem K T uoluntate Ruf-F

X *Canonem om hic* T, *ita ut canon quisque usque ad can* XVIIII *minorem numerum habeat apud* T *quam apud ceteros codd: canoni* XX *praem* XVIIII Ne in una ciuitate duo sint episcopi T, *uide p* 231 *infra*. *canonem omittit* L, *adducunt* And-col *et* *F* (*fol* 193 *a*: CAÑ NICIÑ H̄R̄ [*omisso numero*])

§ And-col *F*

1. **Et** : *om* *F* And-col in unam ciuitatem T *tr* sint duo *bi* duos Ruf-P*

---

C K T

12. uolumtate K 14. eps K T *bi* epis Ruf-F 16. poteste Ruf-Z*

---

### Eiusdem epitome Hispana

X In una ciuitate duo episcopi non sint.

---

U Z *h* X 1. ciuitatē U 2. sit U

## VIII (**Isidori**)

*can* VIII

suam dignitatem, similiter et praesbyter et diaconus debent: his uero qui ab istis uenit si forte episcopus fuerit habeat praesbyterii dignitatem, nisi forte placeat episcopo catholico concedere ei etiam episcopalis nominis honorem; si uero non placuerit, inueniat ei locum ut sit in parrocia corepiscopus aut praesbyter, dum tamen omnimodo permanere uideatur in clero, et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

---

*F* W V $\Sigma_2$ S P X Y Z E $\phi$ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

**suam Q F** : habere suam **M** suam habeat S Sp $\Sigma_2$ suam habet V 27. **similiter** : + autem V **S Sp** $\Sigma_2$ **et** : *om* Γ prb· *uel* prbi *F* 28. **et** V **S** Sp $\Sigma_2$ **Q** : aut **M F** diac̄ **M** Γ **F** **debent** : habeant **Sp** **his** (is W) **M** (*Gr* ὁ δὲ ὀνομαζόμενος) : hii V **S** E **Q** hi **F** Γ Δ² Φ² $\phi$ Sp-ed ex his Ω 29. ab istos Γ* Υ* Φ* ad istos Δ **uenit** (*uide l* 28) **M** : ueniunt V **S** **Sp Q F** 30. **praesbyterii M** V **Sp Q** Y **F** : praesbyteri (*Gr* τοῦ πρεσβυτέρου) **S** (– Y) $\Sigma_2$ 31. **nisi** : ni Δ* ne Δ² **forte M Q** Y **F** $\Sigma_2$ : + et (ei V*) V **S** (– Ẏ) Sp-ed, ut E 32. **ei** : et *F* **nominis** : *om* V 34. **inuenit** Δ* **ut** : ubi **F** **parrochiā** *F* Γ Δ* 35. **corepiscopus** : in clero episcopus **S** **Sp** $\Sigma_2$ **dum tamen omnimodo** : dummodo **Q F** 36. **omnimodo** *usque ad* **sint episcopi** : ut (*om* ut X* $\phi$ $\Sigma_2$) in (+una $\phi$) ciuitate (-atem V S) non uideantur duo (duos E) episcopi (episcopo Y* eps E* epos E²) esse et (ut S Z) ille (illi **S**) omnimodo (-modi E -modis $\phi$) in clero permanere (permare Z) uideatur (-antur **S**) V **S** Sp $\Sigma_2$

37. **et ne** *usque ad* **episcopi** : *incipit canon* VIIII *in* *F** X *in* *F*²; *praecedentibus coniungit* *F*³

¶ $\Sigma_2$

---

*F* Υ V S X Y Z

27. dignitate X Z prb ? *F* prbt S 28. diac **M** S 30. abeat S prsbi S 34. parroch. *F* Υ parocia Z 35. praesbiter V* prbt *F* prsbt S 36. permare Z

### V (**Gallica**)

VIII Cannon octauus.

Si quis sene aliqua examinatione presbyteri constituti sunt, aut cum examinarentur peccata sua confessi sunt, post quorum confessionem moti contra canonem homines huiusmodi hominibus manus inposuerint; hos canon non admittit. nam id quod inrepraehensibile est defendit ecclesia catholica.

### VI (**Gallo-Hispana**)

VIIII De his clericis qui minus examinati ordenat*i* sunt.

Si quis sine examinatione presbiteri constituti sunt, aut cum examinarentur peccata sua confessi sunt, post quorum confessionem moti contra canonem episcopi huiusmodi hominibus manus inposuerunt; hos canoni non ammittit (nam id quod inreprehensible est defend*i*t) ecclesia catholica.

---

K μ G VIII *Canonem hunc laudat cod* G *fol* 22 *a sub titulo* Can̄ Nic̄ cap VIII 1. **quis sene** K: quis sine μ quis in G *sed cf titt p* 166 *et uide quae adnotaui p* 150 2. **presbyteri**: prbi siue diaci K constituti ** μ **sunt ... examinarentur**: et (*cet om*) G 4. **sunt post quorum**: et post illorum G 5. **moti**: *om* G hominis K **huiusmodi hominibus**: *om* G 7. canonū G* **id**: *om* K, *sed cf Gall-Hisp* 8. inreprehensibilem G*

VIIII ordenate *cod* 7. **canoni** *cod*, *bb scilicet 'catalogo clericorum'*: *ni forte malis legere* canon *cum Gall et Gr* 8. defendet *cod*

## VII (Rufini)

XI

Et si qui forte, indiscrete ad sacerdotium prouecti, postmodum uel ipsi aliquid de se criminosum confessi sunt uel ab aliis reuicti; ut

---

C K L T *bi* ƒ And-col Ruf-D-F-P-Z

XI: X T VIII L *Prima pars huiusce canonis* (*usque ad uerba* reuicti ut abiciantur) *canoni* X *coniungitur in cod* K. *canonem adducunt* ƒ (*fol* 192 *b*: CAN̄ NITINENS̄ [*tantum*]) *et* And-col

1. **qui**: quis L T quid ƒ And-col  2. **prouecti**: profecte $K^{*uel2}$ profecto $K^{2uel*}$ profecti L T ƒ  3. **se**: *om* C  crimi-nosi Ruf-F*  4. professi K L T  sint ƒ  re*uicti Ruf-P  **ut**: *om* K L ƒ

---

C K T  XI 2. profect. K L T  4. reuecti Ruf-Z*

---

### Eiusdem epitome Hispana

XI Si post ordinationem sacerdotii detectus fuerit, deponatur: simili modo et de lapsis.

---

U Z *h*  XI 1. **Si**: + quis *h sed conferas cann* XIII XIIII post ordinatione Z  **sacerdotii**: *om h*

## VIII (Isidori)

VIIII

Si quis sine examinatione prouecti praesbyteri et examinati confessi sunt peccata sua, et, cum confessi sunt, contra regulam uenientes homines manus eis temere inposuerunt; hos ecclesiasticus ordo non recipit. in omnibus enim quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia.

---

ƒ W V S P X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

VIIII **S Sp**: X **M** ($ƒ^{*et3}$) F XI $ƒ^2$ XII *f* XV **Q**; *praecedenti coniungit* V  *Tit praem* De presbiteris sine examinatione constitutis **Sp**

1. **quis sine** ƒ $Υ^3$ Y* E **F** (*cf can* xi *ll* 8 15, xv *l* 1; *uide p* 150): qui sine W **S** (– Y*) φ Sp-ed $Γ^2$ Φ *in ras* Ψ Ω qui in Σ quis in V Γ* Δ Y*  **prouecti**: profecti Y* promoti **Sp**  2. **praesbyteri** (*tantum*) V **S Q** (prebiterii Δ) **F**: sunt praesbyteri **M** presbiteri sunt **Sp**  **praesbyteri**: + aut episcopi **S**  **et M F**: postea V **S** et postea **Sp** Σ Ω et post **Q** (– Δ Σ Ω) et postquam Δ  *tr* sunt confessi φ  3. **sunt**: fuerint (*cf quae sequuntur*) **Q** (– Δ)  4. **sunt M**: fuissent V **S Sp** fuerint **Q F**  5. manum **F** eius Σ  inposuerint Σ Ψ* Ω $F^2$ *f*  6. **hos**: hoc **S** (– Y) Φ* *et fortasse* V*; + et φ  7. **recipit**: recipiat S Z recepit E Γ* Υ*  **in**: *om* P*  8. repraehensibile *tol 2-ed* $Δ^2$ Ψ  **catholica**: *om* **Sp**

---

ƒ Υ V S X Y Z  VIIII 1. profecti Y  2. prbi ƒ S praebyteri V presbyteri X praesbyteris? Y*  exami*nati *in ras* Υ  6. aecclesiasticus Y ecclesiasticho Z ecclesiasticos *f*  7. recepit E Γ* Υ*  8. inreprehensibile V inrepraehensibili X  9. ecclea S aecclesia Y Υ*

## V (**Gallica**)

VIIII Cannon nonus.

Si quis constituti sunt de his qui lapsi sunt per ignorantiam et dissimulationem horum qui eos constituerunt, hoc non praeiudicat canoni ecclesiastico; nam idem cogniti deponantur.

X Cannon decimus.

De his qui praeuaricauerunt sine aliqua necessitate sine bonorum ademptione sine periculo aut huius-

K μ G VIIII *Etiam hunc canonem laudat* G *fol* **22** *a sub titulo* Cañ Nič cap VIIII
1. **quis** G, *uide titulos supra p* 166 : qui K μ **sunt** : + prbi G 2. **et** *usque ad* idem (*l* 5) : postea (*cet om*) G 3. **horum** : eorum μ constituebant μ 6. **depo-**
¶ G **nantur** K G (*cf Gall-Hisp*) : deponuntur μ
X 2. **sine** μ : sene K 3. **huius-**

## VI (**Gallo-Hispana**)

X De lapsis.

Si quis ex lapsis aut per ignorantiam aut per dissimulacionem episcoporum ordenati sunt clerici, hoc non preiudicat canoni ecclesiastico; nam idem cogniti deponantur.

XI De his qui in persequutione leuitate magis quam necessitate preuaricati sunt.

De his qui sine tormentum uel bonorum ademptionem uel aliis

bb

## VII (Rufini)

*can* XI abiciantur. sed et si qui ex his qui lapsi sunt et per ignorantiam forte ordinati, recogniti ut abiciantur.

## VIII (Isidori)

X

Quicumque ex his qui lapsi sunt et ordinati sunt per ignorantiam uel contemptu eorum qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat regulae ecclesiasticae; cum enim conpertum fuerit, deponantur.

XI

De his qui praeuaricati sunt sine ulla necessitate sine ablatione patrimonii uel aliquod huiuscemodi

---

¶ C L Ϝ Ruf-D ¶ And-col

5. **sed et si** *usque ad* **ut abiciantur**: *om* C Ruf-D (*per homoeoteleuton ut uid*) L (*quia* praesenti tempore necessaria minime uidebantur, *cf p* 201 *supra*) *et* Ϝ  **sed et si qui ex his**: *omissis uerbis* sed et *incipit can* XI *in cod* K  **qui**: quid Ruf-Z$^{*}$? quia Ruf-Z$^{2}$?  7. **recogni** ∗∗ *bi* recognita Ruf-F Ruf-Z

Ϝ W V S P X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

X **S Sp**: VI *ut uid* V XI **M** (Ϝ$^{*et3}$) F XII Ϝ$^{2}$ XIII *f* XVI **Q**  *Tit praem* De lapsis clericis ordinatis **Sp**

1. ex hiis Y  **qui**: *om* Σ **F**  2. *tr* per ignorantiam ordinati sunt V **S Sp Q F**  **sunt**: *om* W  3. **contemptu**: contemptum V **Q** φ; + aut desimulatione ordinantium (= *Caec p* 126) Y  4. **hoc**: + enim **S**  5. **regulae** (regula P) **ecclesiasticae M S** φ Sp-ed: ecclesiasticae regulae V **Q** regula ecclesiastica E ecclesiastica regula **F**  6. repertum Ψ  **deponantur** Ϝ W$^{2}$ E φ *toll-urg-ed* Γ$^{2}$ Σ Υ$^{2}$ Φ$^{2}$ Ω **F**: deponatur V W$^{*}$ **Q** deponentur **S** Sp-ed (*cum alv aem esc ger ut uid*); *Gr* καθαιροῦνται

XI **S Sp**: VII *ut uid* V XII **M** (Ϝ$^{*et3}$) **F** XIII Ϝ$^{2}$ XIIII *f* XVII **Q**  *Tit praem* De his qui sponte lapsi sunt qualiter debeant penitere **Sp**

1. **De his** *usque ad* **persecutione Licini**: *om* **S** (*habet in titt*) **Sp** (– φ)  **qui**: + a fide domini V (*et* **S**-*titt*)  2. oblatione Γ$^{*}$  3. **uel aliquod huiuscemodi periculum M**: uel aliquod periculum non pertulerunt V **S**-*titt* uel sine periculo aut aliqua (aliqua∗ Υ$^{*}$) tali (tale **F**) re (*cf Caec*: *Gr* ἢ χωρὶς

---

Ϝ Υ V S X Y Z

X 3. contemtu Ϝ contempto X  5. aecclesiasticae Y  6. cumpertum S Γ compertum X$^{*}$

### V (Gallica)

*can* X cemodi aliqua *re, quae* facta sunt in nouissimo *tempore* tyrannidis Licini; placuit synodo, etiamsi non merentur humanitate*m*, tamen benign*e* circa eos existere. quicumque igitur ex animo paenitentiam gerunt triennium inter cathecuminos facient; fideles septem annis subiacebunt, biennio uero sine oblatione communicabunt in orationibus plebi.

### VI (Gallo-Hispana)

que facta sunt nouissimo tempore *can* XI Licini tyrannidis; placuit synodo, etiamsi non merentur ueniam, tamen benignitatem erga eos ostendendam ecclesiae. igitur qui ex caticuminis lapsi ex animo penitentiam gerunt, triennio nec inter caticuminos orent: qui ex baptizatis, septem annis inter caticuminos orent et duos inter baptizatos et postea moderacione et clementia Christi fidelibus in oblacione et eucharistia communicent.

---

K *μ* **cemodi** *coniecit* (*ut uid*) *Maassen*: huius commodi *codd* 4. **aliqua re quae** *conieci* (*cf* aliqua re tali *Caec p* 128 *supra*, *et* que *Gall-Hisp*): aliqua *codd* 5. **in nouissimo tempore tyrannidis Licini** *conieci e Gall-Hisp*: in nouissimo tyranne disciplini K in nouissimo tyrannidis Licini *μ fortasse recte*; in nouissima tyrannide Licini *coniecit Maassen* 7. **humanitatem** *scripsi et cum praecedentibus coniunxi* (*idem coniecerat Maassen, sed cum sequentibus coniunxerat*): humanitate *codd* **benigne** *scripsi* (*malis forte* benignae, *scilicet* synodo): benigna *codd*, benignam *Maassen* 9. **gerunt**: egerunt *μ* 10. **inter . . . subiacebunt**: *ita μ et ut uidetur* (*sub rasura*) K 11. **fideles**: *cum sequentibus potius quam* (*ut Maassen*) *cum praecedentibus coniungendum est, si qui titulum* (*p* 166 *supra*) *compegit canones ipse interpretatus erat uel saltem interpretis mentem recte intellexerat, habes enim in titulo duas classes* cathecumini *et* baptizati: *uide quae disputaui ad p* 212 *col b l* 7 12. communica*b*unt *in ras μ*

---

XI 5. **merentur** *cod* cum Gall*: mereantur *cod*[2] *bb* 7. **qui ex caticuminis lapsi** *et* **nec inter caticuminos orent**: *de catechumenis mentio fit neque apud Gr* (*sed haud dubium est quin noster nullam textus graeci rationem habuerit*) *neque apud Gall in textu: cum tamen apud Gall-titt* (*p* 166 *supra*) *inuenerit scriptum* cathecumini . . . nec inter eos orent, *haud dubium est quin titulum illum exscripserit, ut moris erat ei, in locum obscuriorum lucida quaedam ac perspicua substituens, ita ut discreuerit catechumenos lapsos, quibus ne inter catechumenos quidem orare permittendum sit* (*cf can* xiii *infra p* 220), *a fidelibus seu baptizatis lapsis qui inter catechumenos orent* 12. baptizatus *fortasse cod* 13. clementiam *cod*

## VII (Rufini)

XII

Vt si qui absque tormentis in persecutionibus lapsi sunt et ex corde agunt paenitentiam, quinque annos inter cathecuminos faciant et duobus annis post hoc fidelibus tantum in oratione iungantur et ita postmodum suscipiantur.

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z XII : XI T *Canones* XII XIII *omittit* L : *uide quae adnotaui supra ad can* VIII *p* 201 1. **Vt** : Et T **si qui** : sic eps *bi* 2. **lapsi sunt** : subsistunt Ruf-D **sunt** : + et per ignorantiam (*uide can* xi *l* 6) Ruf-P* **et** : *om* Ruf-Z* 3. agant T* paenitentia T 6. **tantum** : *om* Ruf-Z*

C K T XII 2. persequutionibus T 4. annus K cathicuminos T cathicuminus K cathecuminus Ruf-Z 5. fidebus *ut uid* C fidilibus K

### Eiusdem epitome Hispana

XII Lapsi sine tormentis vii annos penitentiam agant.

U Z *h* XII 1. Lapsos Z sine tormenta U *tr* penitentiam agant vii ann̄ *h* 2. **penitentiam agant** : penit̄ ? (*tantum*) U poenitentiam agant Z

## VIII (Isidori)

periculum, sicut factum est in nouissima persecutione Licini ; placuit sancto concilio, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. si quis ergo ex animo paenitent, tribus annis inter auditores constituantur si fideles sunt et septem annis inter paenitentes, duobus uero annis extra communionem in oratione sola participes fiant populo. *can* XI

κινδύνου ἤ τινος τοιούτου) **Q** *ϕ* **F** 4. **sicut factum est** : quae est **Q** *ϕ* quae facta est **F** noua V **S**-*titt* nouissimo Γ 5. **persecutione M S**-*titt* **Sp** : tyrannide **Q** *ϕ* **F** persecutione tyranni V 6. **sancto concilio** : sanctae (sancto E) synodo **Sp** sunt E Δ 7. misericordiam Z misericordiam dei V **aliquid** : aliquod ? ϒ* ; *om* **F** 8. ostendit V* ? **quis** Ϝ Φ* E **F** (*uide p* 150) : qui W V **S** *ϕ* Sp-ed **Q** (– Φ*) 9. **paenitent** : poenitens Y* petent Γ penitentia *f* 10. **annis** : *inde ab hac uoce deficit* Ψ (*perdito uno folio*) *usque ad can* xvi *l* 13, *p* 229 **annis** : + his Ϝ **inter auditores . . . septem annis** : *haec uerba post* inter paenitentes (*l* 22 *infra*) *transponit* Ϝ **auditores** (Ϝ) W **Q F** : audientes (autientes Z*) **S Sp** paenitentes V **constituantur** (Ϝ) W **Q F** : habeantur (abeantur S aueantur Z) V **S Sp** 11. **si** : + tamen V **S Sp** **sunt** : sint W **Q** (– Σ) **et** : ei (Ϝ) **annis** : + aliis V **S** (– S) **Sp** 12. **paenitentes** : + sint (sunt X*) V **S Sp** **uero** : item **S** Sp-ed autem E *ϕ* uero item V 13. **extra** : ex E 14. **participes fiant** : participent V **S Sp** populi Y*

Ϝ W V S P X Y Z E *ϕ* Γ Δ Σ ϒ Φ Ψ Ω F *f*

¶ Ψ

XI 3. aliquot Ϝ 5. licinii Ϝ W Γ ϒ lycini V 6. lice Z indigne X Z 7. aliquit Ϝ 9. penit. V S Z poenit. Y 11. fidelis S 12. penitentes S Y Z ann̄ F 13. commonionem Y

Ϝ ϒ V S X Y Z

## V (**Gallica**)

*can* X hi uero quos gratia uocauit, quique primo impeto ostentationis gratia balteos deposuerunt ac postmodum ad propriam uoluntatem redierunt, e quibus aliquantos et pecunias obtulisse et beneficiis perfecisse ut dinuo militarent, decem annis subiaceant praeter triennium quod inter cathecuminos fecerint. super his autem omnibus sit propositum examinari uoluntatem et speciem paenitentiae.

K μ 14. **hi uero**: *incipit hic secundum textum Graecum can* XII 15. **ostentationis**: + primo (*iterum*) μ 17. **ad propriam uoluntatem** *codd*: *fortasse legendum* ad proprium uomitum *cum Gr* ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ex μ 18. aliquantus K **pecunias** μ, *cf Gall-Hisp*: pecunia K 22. **super** μ (*Gr* ἐφ' ἅπασι): *om* K 23. **sit**: se K praepositum μ

## VI (**Gallo-Hispana**)

hii uero qui gracia Dei inuitati ad confessionem deposuerunt causa fidei balteos militares, postea miliciam ambientes et pecunias obtullerunt et beneficiis peregerunt ut dinuo militarent, tribus annis iubentur a synodo inter caticuminos orare et decem inter fideles absque communione oblation*i*s, post hec recipi ad eucharistiam. esse tamen et in potestatem episcopi breuiare eis tempus luctus, si non personam eorum sed adtentam penitentiam *can* XI

15. **hii uero**: *incipit hinc can* XII *Gr*, *cf quae adnotaui p* 215 *col b* 16. causam *cod* 23. **oblationis**: oblationes *cod* *bb*

## VII (Rufini)

XIII

Qui uero propter confessionem militiam abiecerant et rursum ad hanc ambierunt, hos tredecim annis paenitentiam gerere et postea suscipi, si tamen ex corde paenitentiam gerant. esse tamen et in potestate episcopi moderandi facultatem, si eorum fructuosam et adtentam paenitentiam uiderit.

## VIII (Isidori)

Si quis uero uocati per Dei gratiam primo quidem ostenderunt fidem suam deposito militiae cingulo, post haec autem ad proprium uomitum reuersi sunt, ita ut et pecunias darent et ambirent redire rursus ad militiam; isti decem annis sint inter paenitentes post primum triennium quo fuerint inter auditores. in omnibus uero illud praecipuae obseruetur, ut animus ac propositum eorum et fructus paeni- *can* XI [XII] Prou xxvi 11

---

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

XIII : XII T *Canonem omittit* L 2. **abiecerant** *bi* Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z²: abiecerent C abiecerunt K T abiecerat Ruf-Z* sursum K **ad**: *delet* Ruf-P² 3. **ambierunt**: abierunt *bi* **hos**: *om* C annus K 4. **gerere**: agire K agere T 5. tamen ∗ ex Ruf-F **ex**: et T 6. gerunt K gerat Ruf-D Ruf-Z* **et**: *om* C T* *bi* 7. potestatē Ruf-D 8. **et**: *om* Ruf-F* (*corr m p*) 9. uident Ruf-Z

---

C K T XIII 2. sursum K 3. xiii Ruf-Z 4. suscepi K

---

### Eiusdem epitome Hispana

XIII Post militiam si conuersus fuerit et iterum militauerit, xiii annos penitentiam agat.

---

U Z *h* XIII 1. **militiam si conuersus fuerit**: *deficiunt haec uerba post* mi *ob mutilatam paginam* (*uide can* iii *p* 187: *haec enim illis uerso folio respondent*) *in cod* U 2. **et iterum**: *bis* Z ann̄ *h* 3. **penitentiam agat** U: pen̄ agat *h* peniteat Z

---

ϝ W V S X Y Z P E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ω F *f*

15. *Quae sequuntur praecedentibus coniungunt* (*cum interpretationibus Prisc, uide p* 129, *Gall et Gall-Hisp*) ϝ V **Sp F**: *e contra nouum faciunt canonem* (*cum Gr et Caec Att Ruf Dion*) XII **S** XIII W XVIII **Q** **Si quis** ϝ P Z F (*cf l* 8 *supra*): si qui W V **S** (− Z) **Sp Q** *f* *tr* per dei gratiam uocati (*sed Gr* προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος) V **S Sp** (*sed uide sqq*) **F** **Dei**: fidei Sp-ed (*cum alv tantum*) 16. **primo**: primum **F** 18. **post haec**: p; P 19. **reuersi**: regressi V **ita** **M Q F** Y: *om* V **S** (− Y) **Sp** **et** (*Gr* καί) **M** (*cum* Υ³) V **S** (− Y) **Sp**: *om* **Q F** Y ϕ 20. **et ambirent redire**: redierint ϝ *tr* rursus redire W **Q F** 21. rursum **S Sp** **isti**: *om* V **annis sint inter**: annis inter V anni sunt inter (*fortasse ex* anni s̄) E 22. **paenitentes**: + inter auditores constituantur si fideles sunt ei (*sic*) septem annis (*cf p* 213 *l* 10 *supra*) ϝ **primum**: primum inter Y; *om* **Q** (− Υ³) 23. **quo**: quod E **F** fuerunt X* **auditores**: audientes (-tis X) V **S Sp** *cf p* 213 *l* 10 *supra* 24. **in**: ab V **S** (− Y) **Sp** 25. **ac propositum**: *om* V **S** (− Y) **Sp** 26. **et** (*Gr* καί) V **S** (− Y) **Sp**: uel **M Q** Y **F** **fructus M** (*cum* Υ³) V **S Sp**: species (*e Gr* τὸ εἶδος *ut uidetur*) **Q** fructus species **F**

---

ϝ Υ V S X Y Z

17. depositio X* miliae V 20. paecunias ϝ 21. ad militia S iste *f* decim Y 22. penitentes S Z poenitentes Y 23. trienium Y 24. illut S Y praecipue Y Z Υ 26. p̄positum F penitentiae Y

## V (Gallica)

*can* x quicumque enim timore et lacrimis et perseuerantia et benefaciendo correctionem op*ere* et non simulatione ostendunt, hos conpleto tempore statuto conpetenter orationibus communicare oportit, ita ut liceat episcopo humanius aliquid de isdem cogitare. quicumque uero indifferenter tulerunt et speciem ingrediendi ecclesiam sufficere sibi ad correctionem arbitrati sunt, omnimodo tempus conpleant.

K *μ* 26. **et** 1°: *om* K 27. **correctionem opere et non** *scripsi cum Gr* τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ καὶ οὐ: correctione ut oportit non K correctionem et bono operum oportet non *μ* 29. **conpetenter orationibus**: conpetit rationibus K 30. **ita ut**: aut K (*cf can* v *l* 29, *p* 196) 31. **episcopo humanius**: episcopalium manibus K hisdem *μ* 32. **uero**: *om* K, *sed cf Gall-Hisp* indifferentes K 33. tolerunt K ingredendi *μ* 34. **ad correctionem**: *om* K, *sed cf Gall-Hisp* 36. **conpleant**: conpleat K (*cf Caec codd* F W *p* 130)

## VI (Gallo-Hispana)

per timorem Dei et lacrimarum perseuerantiam ac misericordiarum inpendia uiderit, nec simulacione hec sed ueritate agere. qui uero passim regressi ad ecclesiam sufficere sibi ad correctionem p*u*tant hoc ipsum quod ingrediuntur ecclesiam, non communicent nisi impleuerint statut*a* penitentiae. *can* XI

30. **uiderit** *scripsi cum Ruf*: uiderint *cod* 33. **putant** *scripsi*: potant *cod* 35. **statuta penitentiae** *conieci*: statute penitentiae *cod* statute penitentiae tempus *coniecit Maassen*; *fortasse legendum* statutum penitentiae tempus *ut in can* xii *l* 6 (*p* 218) *bb*

VIII (**Isidori**)

tentiae requirantur. quicumque enim cum omni timore et lacrimis perseuerantibus et operibus bonis conuersionem suam non uerbis solis sed opere et ueritate demonstrant, cum tempus statutum etiam ab his fuerit inpletum et orationibus coeperint communicare, licebit episcopo etiam humanius circa eos aliquid cogitare. si qui uero indifferenter habuerunt lapsum suum et sufficere sibi aestimarunt hoc ipsud quod introire ecclesiam uidebantur, isti omnimodo tempora statuta conplere debent. *can* XI [XII]

27. **requirantur M** F : requiratur **Q** *f* obseruentur V obseruetur **S Sp**; *Gr* ἐξετάζειν 28. **cum** : in ϕ Σ (*sc* tempore) **timore :** tempore **Q** **lacrimis perseuerantibus et operibus bonis** V **S Sp Q** : lacrimis perseuerant et operibus bonis et **M** lacrimis perseuerant et operibus bonis **F**; *Gr* δάκρυσι καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις τὴν κ.τ.λ. 30. **conuersionem suam** (*Gr* τὴν ἐπιστροφήν) **M Q** ( – Δ)V : conuersationem suam **S Sp** Δ conuersatione sua **F** **uerbis solis:** solo (solum Γ Σ Ω **F**) habitu (*Gr* οὐ σχήματι) **Q F** 31. demonstrat **Q** ( – Σ Υ² Φ² Ω) 32. **cum tempus . . . inpletum et** : hi (hii Δ Φ*) tempora statuta conplentes (*Gr* οὗτοι πληρώσαντες κ.τ.λ.) **Q F** 33. fuerint S **orationibus coeperint communicare** *scripsi* : in orationes (oratione *f* oratiotiones W) coeperint communicare **M** orationibus iam coeperint communicare V **S Sp** merito orationibus communicabunt (= *Att*: *Gr* εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι) **Q** merito orationibus communiculo iunguntur **F** 34. **licebit** *usque ad* **cogitare** : *om per homoeoteleuton* V **licebit** : licet E ϕ licebat *f**; +autem **Q F** 35. **circa eos aliquid S Sp Q F** : *tr* aliquid circa eos (*Gr* τι περὶ αὐτῶν) **M** 36. **si** : *om* **Sp** **qui** : quis F; *om* S* **indifferenter** W **S Q** : indiffidenter *f* V indifferentem **Sp** inde frequenter **F** 37. **habuerunt** (*Gr* ἤνεγκαν) *f* **Q F** : habuerint W V **S Sp** **lapsum** : *in ras* S **suum** : *om per homoeoteleuton* ? V ϕ 38. **aestimarunt** (+ut W* ?) **hoc ipsud quod introire ecclesiam uidebantur M** : aestimarunt hoc ipsum quod introire in ecclesia (-iam Σ Ω) uidebantur **Q** aestimari hoc ipsum quod introire in ecclesia uidebantur **F** quod ecclesiam introierint (-unt PX*) arbitrentur V **S** quod ecclesiam introierint arbitrantur **Sp** 39. **uidebantur** : + ad conuersionem (*cf Att*: *Gr* πρὸς τὴν ἐπιστροφήν) W **Q F** 40. **isti omnimodo** : *incipit hinc codex* O (*Einsiedlensis* 191) *sylloges Paschasii Quesnel* omnino **F** **tempora statuta conplere debent Q** : debent tempora statuta conplere **M** tempora statuta conplebunt V **S Sp** tempora instituta conplere debebunt **F**

*f* W V S P X Y Z E ϕ **Γ Δ Σ Υ Φ Ω** F *f*

§ O

30. ueruis V 33. impletum V 34. ceperint Y 36. aliquit *f* indifferentur S* indeferenter X 37. abuer. S labsum *f* Z 38. extimarunt *f* 39. aecclesiam Y uedebantur Υ* 40. sti Z 41. compl. *f* V

*f* Υ V S X Y Z

F f

## V (Gallica)

XI Cannon undecimus.

De his qui de uita excedunt uetus canonica lex obseruetur etiam nunc, ut si qui excedit nouissimo et necessario uiatico minimae priuetur. sin uero in disperationem positus [et] oblatione percepta iterum in uiuos uersabitur, orationi tantummodo particeps sit. in toto autem de his

———

K μ

XI 2. **canonica**: canonum K **obseruetur** μ: obseruanda est K, *sed cf Gall-Hisp* 3. excedunt K 4. **uiatico minimae**: uiaticum animae μ **sin**: si μ 5. in desperatione μ **et**: *om* K 6. in K (*Gr* ἐν τοῖς ζῶσιν): inter μ 7. uersabitur (*Gr* ἐξετασθῇ): uocabitur K

## VI (Gallo-Hispana)

XII De morituris lapsis.

De his qui uita excedunt uetus lex obseruetur etiam nunc, ut morituro et desiderante eucharistia non negetur; ea tamen condicione, ut si superuixerit non communicet, nisi statutum penitentiae tempus impleuerit, uel si episcopus probabili causa concesserit.

———

*bb* And-col

XII *Hunc canonem adducit sylloge Andegauensis* ('*Sammlung der Hs. von Angers,*' *Maassen p* 821: *codicem Coloniensem tantum uidi*) *cap* LXIII de morituris lapsis In concilio Niceno capitula XII

1. abscedunt And-col 2. **nunc** And-col: nonne *bb* 3. **desiderante**: iterante And-col 4. negatur And-col 7. probabile And-col

¶ And-col

## VII (**Rufini**)

XIIII

De his uero qui uitam excedunt paenitentibus, decernunt uacuum nullum debere dimitti: si qui sane accepta communione superuixerit, debere eum tempora statuta conplere, uel certe prout moderari episcopus uoluerit.

---

CKLT*bi* Ruf-D-F-P-Z XIIII: XIII T VIIII L 1. **uitam** K L Ruf-D Ruf-P* Ruf-Z (qui uitam *bis* Ruf-Z*): uita *bi* Ruf-F Ruf-P² ita T de uita C exciderunt Ruf-D 3. **debere**: *om* K L **si qui . . . superuixerit**: si uero conualuerit (*tantum*) K L **qui**: quis T *bi* Ruf-F² 6. moderati epī Ruf-Z

---

CKT XIIII 7. epis L epi Ruf-Z

---

**Eiusdem epitome Hispana**

XIIII Si in necessitatem acceperit communionem et superuixerit, teneat penitentiam.

---

UZ*h* XIIII 1. in necessitate *h* 2. communione? U **et**: *om* Z tenea? U 3. **penitentiam**: penī U paenitentiam Z

## VIII (**Isidori**)

XII [XIII]

De his uero qui recedunt ex corpore antiquae legis regula obseruabitur etiam nunc, ita ut si quis recedit ex corpore necessario uitae suae uiatico non defraudetur. quod si disperatus aliquis accepta communione superuixerit, sit inter illos qui oratione sola communicant. de

---

ϝWV SPXYZEφ ΓΔΟΣΥΦΩ F*f* XII **Sp**: XIII S ϝ* F: VIII *ut uid* V XIIII ϝ² W XV *f* XVIIII **Q** *Tit praem* De excommunicatis a saeculo exeuntibus **Sp** 1. **ex**: de W 2. antiqua O 3. **etiam**: *praem* qui (*uide infra*) Σ **nunc**: non **Q** **si quis recedit** (*Gr* εἴ τις ἐξοδεύοι) **M**: si forte recedit (-ant φ) **S Sp** si forte excedit V recedunt **Q** (− O Υ² Ω: *addit* qui *supra* Σ) recedentes O Υ² qui recedunt **F**; *om* Ω. *codicum* **Q** (**F**?) *archetypum communem* recedunt *habuisse ueri simile est, quod quisque pro suo arbitrio emendare conatus est* 4. **necessario uitae suae uiatico M S Sp**: necessario uiae suae uiatico V ultimo et necessario uiae suae uiatico **Q** ultimum necessario uitae suae uiaticum **F**, *Gr* τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου: *uoci* τελευταίου *respondet ut uid* uitae suae, *quod* **Q** *ignorans* ultimo et *de graeco addidit* 5. **defraudetur M V Sp**: fraudetur **S** defraudentur **Q** φ fraudentur **F** 6. **aliquis**: aliqui E aliquid Y; *om* V **accepta**: recepta V **S Sp** excepta Γ 7. superuixerint E **sit**: sint P Z si Δ*; *om* ϝ (*tr* inter illos sit W, *unde conicio omisisse* **M***) **illos**: eos V **S Sp** 8. **qui**: *om* O* *tr* sola oratione (ratione V) V **S Sp** **oratione**: *praem* in **Q** (inter? Υ*) **F** **communicant**: + donec tempus statutum compleatur W **Q**, donec tempus statutum a sancta (scō F) sinodo compleatur **F**, *cf Caec p* 132 *tr* de his omnibus tamen Sp-ed

---

ϝΥVSXYZ XII 1. recidunt S 2. antique X Y (antiq; ϝ) obseruauitur Z* obserbabitur Z² 4. recidit S Y* **ex**: e O Υ² 6. desperatus X Υ desperatur Γ* 8. comminicant Υ

### V (Gallica)

qui excedunt et petunt Gratiam, episcopus cum sollicita probatione inpertiat oblationem.

XII Cannon duodecimus.

De chatecuminis lapsis placuit sanctae et magnae synodo ut per triennium tantum audientes postea orent cum chatecuminis.

K μ 9. **excedunt :** ascendunt K **et :** *om* K **gratiam :** *Gr* εὐχαριστία = gratia *Gall Att Prisc*, communio *Caec* (*can* xiii *l* 14, *p* 132 *supra*) *Ing Isid*, communionis gratia *Dion*. *simili modo can* xvi *ll* 4 10 (*pp* 230 232 *infra*) εὐχαριστία = gratia *Gall* (*et Att* 1/2, *p* 138 *supra*), eucharistia *Caec* (*can* xviii *ll* 3, 10) *Ruf Gall-Hisp* (*et Att* 1/2 *Ing Prisc* 1/2), corpus Christi *Ing Prisc* 1/2, sacramenta *Isid*, communionis gratia . . sacrae oblationes (sacra oblata *Dion* II) *Dion*. *e Gall* (*ut conicio*) *uocem* gratiam *mutuatus est Att*, *ex Att Prisc et Dion* : *neque quisquam est* (*quod sciam*) *qui* gratia *absolute pro* εὐχαριστία *usus sit*, *si unum excipias Cyprianum* (*ut me monuit E. W. Watson*, *philologus et theologus optime de S. Cypriano meritus*) laps 26 (256. 14) 'quando gratia salutaris in cinerem sancto fugiente mutetur.' *de uoce* gratiarum actio (*Iren Tert*) *uide Koffmane* Gesch. des Kirchenlateins, *p* 21 10. **episcopus cum :** epm K

XII 1. **lapsis :** *om* K

### VI (Gallo-Hispana)

XIII De caticuminis lapsis.

Caticumini lapsi si se reddere ecclesie uoluerint, tribus annis lectionum et uerbi audientiae intersint caticuminis, non oracioni : postea iungantur et oracioni.

XIII. 1. lapsis si se *cod* 3. **uerbi audientiae :** *uide Addenda p* 151 (*ad p* 129) *bb*

## VII (**Rufini**)

XV

De cathecuminis qui prolapsi sunt, statuerunt tribus annis eos a cathecuminorum oratione separatos postea recipi debere.

CKLT *bi* Ruf-D-F-P-Z

XV : XIIII T X L **2. annis eos** *bi* Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z: eos annis K L T annis (*om* eos) C 3. caticuminoratione *ut uid* T* 4. **recipi :** recipere T

CKT XV 1. cathicuminis K caticuminis T 2. stuerunt Ruf-F* 3. cathicuminorum K caticuminorum T separator *ut uid* Ruf-P separatus K L Ruf-D 4. debire K

### **Eiusdem epitome Hispana**

XV Chathicumini si lapsi fuerint, tres annos penitentiam agant.

UZ*h* XV 1. Chathicumini U Cathecumeni Z Catecuminis *h* **si lapsi :** *bis* Z fuerent U iii Z *h* 2. ann̄ *h* penitentia U

## VIII (**Isidori**)

omnibus tamen his qui ex corpore recedunt, in tradenda eis communione cura et probatio sit episcopi.

XIII [XIIII]

De catecuminis uero placuit sancto concilio ut tribus annis inter audientes sint tantummodo, posthaec uero orent cum catecuminis.

*F* W V S P X Y Z E ϕ Γ Δ O Σ Υ Φ Ω F *f*

9. **tamen :** tm̄(? tantum) W **his :** hiis Y ; *om* Γ **ex corpore :** corpore E ex nudo corporis **Q** (O* Υ* Φ) ex nudo sui * * corporis Γ* ex nodo corporis O² Υ² Ω ex nido corporis Γ² Δ nudo corpore Σ; *Gr* ἐξοδεύοντος 10. rece*dunt in ras* (recedit ? Υ*) Υ **recedunt :** + et eucharistiam postulant W **Q F** ; *Gr* αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας *quae tamen alias reddit* in tradenda eis communione *interpres noster* in tradendae (-de *f*) his communionem **F** 11. **et :** ex Υ* Φ* ; *om* E **et probatio sit episcopi :** *addit characteribus minutioribus sed ut uid m p* (eps *pro* episcopi) V episcopo Υ* Φ ϕ

XIII **Sp :** XIIII *F**et3 F : XV *F*² W XVI *f* XX **Q** *Vt apud Ing ita apud* V **S** (*de* **Sp** *uide canonem sequentem*) *inseritur hoc loco can* XVII [XVIII] *de priuilegiis presbyterorum, unde fit ut canon hicce de catechumenis numero* X *ut uid in* V XV *in* **S** *designetur. Tit praem* De caticuminis lapsis **Sp**

1. **De catecuminis uero M Q** (– Γ²) **F :** de cat. labsis V **S**-*titt* de cat. lapsis uero Γ² (*cum* Paris. lat. 3842 A) ; *om* **S**-*txt* **Sp**-*txt* (*sed uide infra*) : *Gr* περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων **sancto M Q F :** hoc sancto et magno V **S** E ϕ huic sancto et magno Sp-ed 2. **concilio :** + de caticuminis qui lapsi sunt **Sp** **ut :** *om* W* *tr* sint inter aud. O **audientes sint** *F* **F :** auditores (-is O) sint W **Q** (*cf can* xi *ll* 10 23) audientes uerbum sint V **Sp** audientes sint uerbum **S** (– Y) audientes sint (sunt Y*) scripturas et uerbum (*et addit* audiant *post* tantummodo) Y 3. **posthaec :** haec **Q** (– Γ² Σ Υ² Φ²) hinc Σ 4. **orent cum catecuminis :** *om* O

*Notulas orthographicas in col a inuenies*

#### VIII (Isidori)

*F* Υ V S X Y Z

9. corporecedunt X 11. cussa ϕ eps V (*cf not ad can* viiii [*Rufini*] *l* 9 *p* 205)

XIII 1. cathecuminis *F* Υ sc̄o cilio Υ* Φ 2. audientis X 4. cathecuminis *F* Υ S Y

## V (Gallica)

XIII Cannon tertius decimus.

Propter magnam turbationem et siditiones quae fiunt placuit paenitus tolli eam consuetudinem quae est contra canonem, scilicit ut si qui in parte alicuius fuerit inuentus, siue episcopus siue presbyter, non de ciuitate ad ciuitatem transeat. si qui uero contra sancte et magne synodi statuta huiusmodi aliquid chonatus fuerit aut obtulerit se tali negotio, irritum fiet omnimodo hoc

K μ XIII 2. siditionis K 6. pr̄br K de ciuitatem μ* 8. **qui** : quis μ **contra** K : preter μ (*Gr* μετά) sc̄e et magni synodo K 9. **statuta** K : statutum μ 10. **se tali** *coniec Maassen* : et alii K sit alii μ

## VI (Gallo-Hispana)

XIIII De ambit*o*ribus.

Propter turbaciones et sediciones que fiunt placuit magne synodo tolli hanc licentiam, scilicet ne quis clerecus, siue episcopus siue presbiter siue diaconus, ambiat transire de ciuitate in ciuitatem uel de loco in locum. quod qui facere presumpserit, reuocetur ad ecclesiam in qua

XIIII **ambitoribus** *scripsi* : ambituribus *bb cod* 2. magna *cod** 4. prb̄t *cod* 5. diacon̄ *cod* 9.

## VII (**Rufini**)

XVI

Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem ecclesiam transire quis ambiat, siue episcopus siue etiam alius clericus.

CKLT*bi* *F* And-col Ruf-D-F-P-Z

XVI: XV T XI L *Canonem adducunt* *F* (*fol* 193 *a*: CAÑ NICININS̄ HR̄ XVI) *et* And-col 1. **Et**: *om* *F* 2. maiore L transisse C 4. **clericus**: *om* L

CKT XVI 1. ciuitati Ruf-D Ruf-Z inferiore T And-col Ruf-F Ruf-P 2. maiore L

### Eiusdem epitome Hispana

XVI Episcopus uel reliqui ordines de ciuitate in ciuitatem non ambiant.

UZ*h* XVI 1. Epi *h* 2. **in ciuitatem**: *om* U **ambiant** (*cf Rufini textum*) *scripsi*: ambule U ambiat Z ambiant ire *h*; abeant *perperam Mansi*

## VIII (**Isidori**)

XIIII [XV]

Propter multas perturbationes et seditiones quae fieri solent placuit omnimodo abscidi istam consuetudinem quae contra regulam est sicubi tamen fit, id est ne de ciuitate ad ciuitatem transeat [uel] episcopus uel praesbyter uel diaconus. si quis uero post haec statuta sancti huius concilii tale aliquid audere temptauerit, infringetur omni genere

*F* W V S P X Y Z E $\phi$ Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ω F *f*

XIIII: XV *F**et3 F **Sp**: XVI *F*[2] W **S** XVII *f* XXI **Q**; *praecedenti coniungit* V; *ante hunc canonem inseritur in* Sp (*uide p* 221) *canon* XVII [XVIII] *Tit praem* De clericis temere ab ecclesia (ecclesiis E $\phi$ ecclesia uel a ciuitate sua *urg-ed*) recedentibus **Sp** *Exstat apud cod* G (Paris. lat. 12444) *fol* 23 *a huius canonis epitome* Item Nic̄ cap LXX Ne de ciuitate ad ciuitatem transeat eps uel prbt uel diac: si quis praesumpserit facere, restituetur proprie aecclesiae in qua prbt uel eps ordinatus est

§ G

1. **multas**: mult*a in ras* Z; + rerum O **perturbationes**: faticationes S 2. **seditiones**: frequentes (-tis E -ter $\phi$) tumultus (-tos V) seditionum V **S** **Sp** **solent**: + in plebe V, *cf Ing p* 135 *sup* 3. **omnimodo**: omnino *urg-ed* 4. **quae contra** *usque ad* **transeat**: si contra regulam (quae contra regulam est ut si **F**) reppertus fuerit in aliquibus partibus de ciuitate ad ciuitatem transire **Q** **F**; *Gr* τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν contra regula S X Z 5. **sicubi**: si ubi **Sp** **tamen**: + ** Y 6. transeant Y **uel** (*Gr* μήτε) V **S** (− S) **Sp** **Q** **F**: *om* **M** G S 7. **diaconus**: + uel clericus **Q** 8. post*haec **Υ** sancta **Υ***? 9. **audere**: *om* V 10. **infringetur**: infringentur V infringitur *F* S infringe Z infringatur *ger-ed* annulabitur *urg-ed* **omni genere** (*Gr* ἐξ ἅπαντος) V **S** **Sp** **Q**: *om* **M** **F** **omni** (omne P[2]) . . . **restituetur**: *om* P*

*F* Υ V S X Y Z

XIIII 2. sidictiones O* 3. abscidit Z 6. epis F 7. prb *F* presbyter V prbt S praesbiter **Υ** prbis F 9. audire O* *f* temtauerit *F* temtaueret S 10. infringitur *F* S infringe Z

V (**Gallica**)

machinamentum et restituetur ecclesiae cuius episcopus aut presbyter constitutus est.

XIIII Cannon quartus decimus.

Quicumque timorem ante oculos in contemptum habentes neque ecclesiasticum canonem scientes recesserint de ecclesia, presbyter siue diaconus et prorsus qui in canone habentur; hii nullo modo

K μ 12. **et** : *om* K 13. prbr K

XIIII 2. habentis K 4. **presbyter siue diaconus** K (prbr siue diacs), *cf Isid*: praesbiteri siue diacones μ *cum Gr* 6. **hii** : hi μ

VI (**Gallo-Hispana**)

ordenatus est, et si sugges*t*ionem dederit non audiatur.

XV

Clerici qui in ciuitatibus uel uicis in canone habentur et passim uagantur ab ecclesia sua, nulla exsistente probabili causa, cogantur

**suggestionem** : suggescionem *cod*; suggestio '*libellum supplicem*' '*litteras rogatorias*' *significat*, *cf Gloss Gr-Lat MS Brit Mus Harleiani* 5792 *saec* vii (*edentibus Goetz et Gundermann*, *Lipsiae* A. D. 1888, *p* 465) ''Υποβολὴ ἡ πρὸς ἄρχοντα ἢ βασιλέα γινομένη ἀναφορὰ ἤτοι διδασκαλία suggestio,' *et Codicem Theodosianum* VIII i 9 'si detrectasse fidem praetermissis suggestionibus monstrabuntur' (A. D. 365), XI xxix 6 'numquam ad unius litigatoris querimoniam nostris altaribus suggestio offeratur' (A.D. 416) *bb*

## VII (Rufini)

XVII

Et ne quis clericus, qui derelicta ecclesia sua, nulla exsistente causa probabili, uagatur et oberrat per alias ecclesias, suscipiatur in communionem.

C K L T *bi* ꟻ And-col Ruf-D-F-P-Z

XVII : XVI T XII L *Canonem adducunt* ꟻ (*una cum praecedente, numero nullo praemisso*) *et* And-col

1. **Et** : *om* ꟻ **clericus qui** : *om* ꟻ derelictam ecclesiam suam ꟻ 2. *tr* sua ecclesia *bi* ecclesiae Ruf-F* **sua** : *om* Ruf-D **exsistente** : existens de ꟻ 3. uagantur *bi* uacatur And-col uocatur ꟻ **et oberrat** : *om* ꟻ 4. **suscipiatur** : *praem* non *bi* And-col **in communionem** C L ꟻ *bi* Ruf-F Ruf-P : in communione K T And-col Ruf-D Ruf-Z

¶ ꟻ

C K T XVII 3. probabile L ꟻ And-col probili Ruf-F* uacatur And-col (*cf* ꟻ) 4. ecclesia Ruf-F* comunionem C

### Eiusdem epitome Hispana

XVII Vagus clericus non recipiatur ab alio in cummunionem.

U Z *h* XVII 2. communionem Z

## VIII (Isidori)

huiuscemodi conatus et restituetur propriae ecclesiae in qua uel praesbyter uel episcopus ordinatus est.

XV [XVI]

Si quis sine respectu agentes et timorem Dei ante oculos non habentes neque ecclesiastica statuta custodientes recesserint ab ecclesia sua, siue praesbyter siue diaconus siue in quocumque ordine ecclesiastico positi fuerint; hii nusquam

11. **huiuscemodi S Sp Q F** : huiusmodi **M** V restituitur ꟻ Υ* Φ* S restituatur (? Σ*) $\Phi^2$ 12. **uel praesbyter uel episcopus ordinatus est** ꟻ G (*om* uel 1° G), *cf Gr* : ordinatus est (*tantum*) V **Sp** ordinatus est aut episcopus aut praesbyter aut diaconus **S** uel episcopus uel praesbyter uel (aut **Q**) diaconus ordinatus est W **Q** uel praesbyter uel episcopus aut diaconus ordinatus est **F**

ꟻ W G V S P X Y Z E φ Γ Δ O Σ Υ Φ Ω F *f*

¶ G

XV : XVI ꟻ*et 3 F **Sp** : XVII ꟻ² W **S** XVIII *f* XXII **Q** ; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De presbiteris et diaconibus uel clericis qui ad alias ciuitates transeunt **Sp** IN IPSA NICHEA SECVNDA SINHODVS CONGREGATA Φ

1. **quis** ꟻ P E **Q** (− O Ω) **F**, *cf can* viiii *l* 1 : qui W V **S** (− P) φ O Ω **sine** : *praem* uero V **S** **Sp** **respectu** : + dei V **S** **Sp** 4. **custodientes** : scientes (stientes O*) **Q** recesserunt S recesserit O ab ecclesias suas Γ* 5. **praesbyter . . . diaconus** (prb . . . diac ꟻ) ꟻ V **S** **Q** **F** : praesbyteri . . . diacones W prbos . . . diacones E presbyteres . . . diacones Sp-ed ; *Gr* πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι **siue** 2° : seu V 6. **siue** : seu V **S** uel **Sp** quacumque P Γ O* *tr* ecclesiastico ordine **S** **Sp** ordines *ut uid* W* 7. **hii** (*Gr* οὗτοι) ꟻ W* Y **Q** (− Γ Ω) : hi W² **F** Γ Ω ; *om* V **S** (− Y) **Sp** **nusquam M Q F** : non V **S** **Sp** ; *Gr* οὐδαμῶς

ꟻ Υ V S X Y Z

11. huiusquemodi Y 12. prb ꟻ prbt S presb X Z praesbiter Υ prbt **F** 13. epis X

XV 1. agentis ꟻ 2. timore *f* 3. aecclesiastica Y 4. aecclesia Y 5. prb ꟻ presbyter V prsbt S praesbiter Y brespiter Δ prbr Υ diac ꟻ 6. hordine F aecclesiastico Y 7. posito O*

## V (**Gallica**)

*can* XIIII

in alia ecclesia suscipiendi sunt, sed omnis necessitas eis inponenda est quemadmodum ad propriam reuertantur: aut si perseuerint, excommunicari eos oportit. si uero aliquis ausus fuerit subrepere eum qui ad alium pertinit et ei manum inponere in sua ecclesia, non consentiente episcopo suo a quo recesserit is qui in canone fuerit constitutus, irrita sit manus inpositio.

K μ

8. omnes necessitates K **est**: + *rasura circa sex litterarum* μ 9. **propriam** μ (*sc* ecclesiam): propria K, *fortasse recte* 10. excommunicare μ* 11. **si**: sin μ 12. **eum**: et hii K 13. **et**: *om* K **ei**: + *** μ 15. **suo**: *om* μ 16. **is**: ab his μ* fuerat μ

## VI (**Gallo-Hispana**)

*can* XV

etiam inuiti reuerti ad ecclesiam suam: quod si contempserint, et excommunicentur. et si quis episcopus presumpserit alterius canonicum clerecum in sua ecclesia promouere, etiamsi manus ei inposuerit, sciat non ualere absque interrogacione et concessione illius ad quem pertenit; sed irrita erit manus inposicio.

bb

## VII (**Rufini**)

XVIII

Et ut nemo eum qui ad alium pertinet subripiens in sua ecclesia ordinet clericum absque consensu illius ad quem pertinet.

CKLT*bi* And-col Ruf-D-F-P-Z — XVIII: XVII T XIII L *Canonem adducit* And-col 1. *tr* Vt et And-col **qui**: *om* Ruf-Z* **qui ad**: quid Ruf-F* ad aliam T 3. **consensu**: consensum K Ruf-D Ruf-$Z^2$ (*fortasse recte*) concensum Ruf-Z* ? consilio L

CKT — XVIII 3. concens. Ruf-Z*

---

### Eiusdem epitome Hispana

XVIII Alienum clericum nullus promoueat in honore.

(U) Z *h* — *Canonem* XVIII *omittit in textu* (*neque ullam eius rationem in canonibus numerandis habet*), *supplet tamen in margine* (*manu ut uid prima*) U 1. clericus *h*

## VIII (**Isidori**)

suscipi debent in alia ecclesia, sed et cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesias suas: aut si permanserint, excommunicatos eos esse oportet. *can* XV [XVI]

Si quis autem ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet ordinare in sua ecclesia, cum non habeat consensum episcopi illius a quo recessit clericus suus, inrita sit huiusmodi ordinatio.

*F* W V S P X Y Z E $\phi$ $\Gamma$ $\Delta$ O $\Sigma$ $\Upsilon$ $\Phi$ $\Omega$ F *f* — 8. *tr* debent suscipi V S Sp decipi Γ* ? recipi $\Gamma^2$ **alia ecclesia** (*Gr* ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ) **M F**: ecclesia **Q** ecclesia alia V S Sp 9. **et**: *om* **Q** $\phi$ **F** **cum omni**: cui nomine Γ* ? omni $\Gamma^2$ cogatur E cog*antur Υ 10. **aut si**: ausi P 11. **excommunicatos eos esse** (*Gr* ἀκοινωνήτους εἶναι) **M Q F**: excommunicari (-are S P X Y) V S Sp 13. **Si quis**: *incipit nouus canon apud* **Q** (XXIII) **F** (XVII F XVIIII *f*) V (XI *ut uid*) *et* Sp (XVII De clericis alienis sine conniuentia [conibentia E] proprii episcopi ab alio in suam ecclesiam non ordinandis: *om tit, spatio relicto*, $\phi$): *laudat etiam cod* G *fol 7 a sub tit* Canon Niceñ cap̄ LXXX **autem** (*Gr* δέ) **M Q F** Y: *om* V S (−Y) Sp G **ausus**: + ad suscipiendum **Q** 14. **qui ad**: quia id $F^2$? adulterum P ad alteram Y ad altare G ad adalterum $\phi$ **pertinet**: + et Γ 15. **in sua ecclesia** V S Sp (in sua ecclesia sua $\phi$) **Q F** G: in suam ecclesiam **M** habeant *F* **Q** (−Σ $\Upsilon^2$ $\Phi^2$ Ω) habet Υ 16. concessum G **episcopi**: eps V **illius**: ipsius V S Sp (−*aem*) sui *aem-ed* 17. recesserit X Y **suus M Q F** G: qui in (*om* in P) canone continetur (= *Att*: *Gr* ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος) S; *om* V Sp *in*rita *in ras* X **huiusmodi** *F* S (−Y) Sp: huiuscemodi W V Y G huius **Q** eius (*tr* ordinatio eius) **F**

§ G

*F* Υ V S X Y Z — 8. suscepi S aecclesia Y 10. aecclesias Y 11. excommunicatus *F* excommonic. Y 14. ordinari Y 15. aecclesia Y ecclesi Δ 16. eps V co P 17. clericos suos O irrita G Υ

### V (Gallica)

*De hoc canone uide Addenda p 151 supra*

Ps xiv [xv] 5 cf Ezech xviii 8

XV Cannon quintus decimus.

Multi qui habentur in canone, auaritiae turpes questus persequentes, obliti sunt diuinae scripturae quae dicit PECVNIAM SVAM NON DEDIT IN FAENERE et faeneri dantes centesimas exigunt. iustum putauit sancta et magna synodos, ut si qui fuerit inuentus post hanc constitutionem usuras accipiens aut per aliam conuersationem huiusmodi negotium tractans aut partem demediam sort*is* exigens aut aliut aliquid excogitans turpis lucri gratia, depositus de clero alienus a communione fiat.

K μ XV 2. **auaritiae turpes** (-is μ) μ: auaritia inopes K persequentis K 5. **in faenere** (foenore μ) μ: ad usuram K; *lectionem inusitatam* (*uide p* 151 *supra, in not ad pp* 136 137) *communiori praeposui* 6. dantis K 7. potauit K *tr* magna et sancta K 8. **ut**: *om* μ **hanc**: hac μ* 11. **aut**: ut K 12. **sortis**: sortes *codd* 13. gratiam K 14. alienos K

### VI (Gallo-Hispana)

XVI De usurariis clericis.

Quia multi qui habentur in canone clerici, auariciam et turpes questus sectantes et obliti diuine scripture que dicit PECVNIAM TVAM NON DABIS AD VSVRAM, centissimas exegunt, aut ad commercium dantes lucra diuidunt, uel uetus frumentum siue uinum contra nouum commodantes ut amplius accipiant; precepit magna synodus, ut si quis post hanc constitucionem inuentus fuerit tale aliquid faciens deponatur a clero, et laici a communione ecclesiastica seque*st*rentur.

XVI 14. **sequestrentur** *coniecit Maassen*: sequerentur *cod*

## VII (**Rufini**)

XVIIII

*De hoc canone uide Addenda p 151 supra*

Et ne qui clericus aut usuras accipiat aut frumenti uel uini ampliationem, quod solet in nouo datum uel sesquiplum uel etiam duplum recipi: quod si faciat, tamquam turpis lucri reum abiciendum.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

XVIIII: XVIII T XIIII L *Canonem adducit* And-col 1. **Et**: Vt K **qui**: quis K L T *bi* And-col Ruf-F$^2$ **aut**: *om* T 2. accipiant Ruf-Z* uineaplacationem And-col* 3. in nouum L 5. facerit ? *bi** faciam Ruf-Z* **tamquam . . reum**: *in ras* And-col 6. rerum *bi* eum Ruf-F abscidendum K L

C K T

XVIIII 4. sexquiplum L *bi* And-col$^2$ sescuplum Ruf-P$^2$ quiplum And-col* aetiam K 5. recepi K 6. lucru L

### **Eiusdem epitome Hispana**

XVIIII Clerici nec usuras [accipiant] nec †renouo† dent.

U Z *h*

XVIIII: XVIII U 1. usura Z accipiant *h*: *om* U Z 2. renouo U Z: in renouo *h*; *conferas Rufini textum* in nouo datum

VIII (**Isidori**)

Ϝ Υ V S X Y Z

XVI 4. paecuniam Ϝ 5. faenerantes Ϝ centisimas S centissimas G Y O exiguunt G 8. ussuras Y accepere S Z 9. tale G (*bis*) negutio V 10. sectare S **F** speties Ϝ G (*bis*) spetias O fruguum G 2° frugrum Φ (Υ*?) 11. sexcumplum S Z (sexcumplam X) sexquiplum Ϝ W Y (Υ*?) resquipplum O sesquiplum Υ$^2$ Φ settuplum F sesquuplum *f* sexcuplum G 2° omnes S P W* Δ* O tali Δ 12. cummentus S commentus X Y Z quaestum Ϝ Y quentum S

## VIII (**Isidori**)

XVI [XVII]

Quoniam multi clerici, auaritiae causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini praecepti quod dicit QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, fenerantes centesimas exigunt: statuit sanctum hoc concilium, [ut] si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipere uel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari uel etiam species frugum ad sescuplum dare, omnis qui tale aliquid conmentus fuerit ad questum purgabitur ex clero et alienus ab

Ps xiv [xv] 5

Ϝ W G V S P X Y Z E ϕ Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ω F *f*

XVI: XVII Ϝ$^{*\ et\ 3}$: XII *ut uid* V XVIII Ϝ$^2$ W **S** **Sp** F XX *f* XXIIII **Q** *Tit praem* De clericis usuram aut ampliationem accipientibus **Sp**: *laudat* G *fol* 99 *b* (= G 1°) Item Niceñ cap LXXXI 2. turpilucra G 3. **quod dicit** (*Gr* λέγοντος) W **Q** (– Σ) **F**: quo dicit (dic̄ Ϝ) Ϝ Σ qui dicit G quod dictum est (*om* est S) **S** E quo dictum est V ϕ Sp-ed **qui**: et Ϝ (= *Caec*) 5. centesima P 6. **sanctum hoc M** (*scm* Ϝ *in ras*) **Q** (– Γ) **F** (*om* sanctum F*): hoc sanctum V **S** **Sp** Γ 7. **ut M** V **S**: quod **Q**; *om* **F** **Sp** 7–14. *haec laudat iterum* G *fol* 22 *a* (= G 2°) Niceno cap LXXXI Si quis usuras acceperit *etc* 8. usuram ϕ 9. **tali**: alio P **turpia lucra sectari**: fecerit G 1° 10. **sectari**: sectare S **F** sectauerit (*uide ad l* 7) G 2° **etiam**: + in grecis dimidias centesimas (*e Gr* ἡμιολίας) **Q** **frugum**: *frug*um *in ras* Ϝ frumentorum V **S** **Sp** **ad sescuplum dare**: ad sexcumplum (-plu P) dare (+ hoc est dimidias Z *marg sed m p*) P Z ad sexcumplum dare hoc est dimidias S ad sex hoc est dimidias cumplam dare X 11. **dare**: dederit G 2° **omnis**: *om* G (1° 2°) **qui . . . questum**: qui tale aliquid fecerit G 1°: *om* G 2° **qui tale aliquid**: quid (*tantum: cet om per homoeoarcton*) Z 12. **conmentus**: contemptus E contentus ϕ 13. **purgabitur** (*quasi Gr* καθαρθήσεται) **M** G (1° 2°): deicietur

§ G 2°

§ Ψ *Cetera inuenies p 231*

*Notulas orthographicas in col a inuenies*

## V (Gallica)

XVI Cannon sextus decimus.

Ad notitionem peruenit sancte ét magnae synodo quod aliquantis locis et ciuitatibus presbyteris diaconi Gratiam porrigunt: quod neque canon neque consuetudo tradedit, eos qui potestatem non habeant offerendi his qui offerunt tradere corpus Christi. [sed] et illud conpertum est, quod aliquanti diaconi etiam

---

K μ G XVI *Hunc canonem laudat cod* G *fol* 22 *a* In Nic̄ cap̄ XVI 1. **Ad . . . quod**: *om* G **notitionem**: *uocabulum ita insolens ut nusquam alibi reperire possim* 2. synodi μ **aliquantis**: *praem* in μ G (*sed cf Gall-Hisp*) 3. **presbiteris diaconi**: prbi diac̄ī K praesbiteris diacones μ presbiterorum diaconis G 4. **Gratiam** (*et l* 10): *uide ad can* xi *l* 9 (*p* 220) porrigant μ (*cum Gall-Hisp*) **neque canon** *usque ad* **corpus Christi**: non uetus canon consuetudinem tradit de eos qui potestatem non habent offerendi hi qui offerunt uel tradunt corpus Christi G 5. **canon neque** μ (*cf* G): canonum K, *sed cf Gall-Hisp* 8. **sed** K *cum Gr*: *om* μ G *cum Gall-Hisp* 9. **aliquanti**: aliquando G diac̄ī K diac̄ G diacones μ

## VI (Gallo-Hispana)

XVII De presumptiosis diaconibus.

Audiuit magna synodus quod aliquantis locis et ciuitatibus diacones eucharistiam presbiteris porregant: quod neque canon neque consuetudo tradedit, ut qui potestatem non habent consecrandi his tradant Corpus qui consecrant. et illud conpertum es*t*, quod aliquanti diacones presentibus episcopis et

---

XVII: *numerum om cod* 3. prbtis *bb cod* 8. **est** *scripsi cum Gall*: esse *cod*

## VII (Rufini)

XX

Et ne diaconi praesbyteris praeferantur, neue sedeant in consessu praesbyterorum, aut illis praesentibus

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z *Praem canonem* XVIIII Ne in una ciuitate duo sint episcopi T : *uide p* 207 *supra* XX : XV L *Canonem adducit* And-col 1. diacs prbr K diacs prbis T 2. **neue**: ne uel K T neque L And-col consensu K L And-col 3. praesen*tibus C

C K T XX 1. diacs K T prbr K prbis T 2. consesso *bi* 3. prborum K prbtrum T

### Eiusdem epitome Hispana

XX Diacones presbyteris non preferantur uel sedeant, nec illis

U Z *h* XX : XVIIII U 1. **Diacones presbyteris**: diaconis prb U diac prbis Z diaconi pbri *h* preferatur U praeferantur Z 2. **illis**

## VIII (Isidori)

ecclesiastico habetur gradu.

XVII [XVIII]

Peruenit ad sanctum concilium quod in locis quibusdam et ciuitatibus praesbyteris sacramenta diaconi porrigant: hoc neque regula neque consuetudo tradidit, ut hii qui offerendi sacrificii non habent potestatem his qui offerunt corpus Christi porrigant. sed et illud innotuit, quod quidam diaconi etiam

(deicitur S deiecietur Y) V **S** Sp-ed deiciatur E ϕ abscidetur Δ Υ$^{2}$ absciditur Γ Υ* Φ* abscidatur Σ Ω **F** excidetur O Ψ* (*incipit hic rursus* Ψ) exscidetur Φ$^{2}$ excideatur Ψ$^{2}$; *Gr* καθαιρεθήσεται *tr* et ex clero E **ex**: de O Φ$^{2}$ Ψ a G (1° 2°) Γ Ω e F **et**: *om* Σ F 14. *tr* gradu hab. E ϕ **habetur** **M** S **Q** (Γ Δ Υ Φ*): habitur Ψ* habeatur V **Sp** Σ Ψ$^{2}$ Ω **F** habebitur **S** (− S) O Φ$^{2}$ abicietur G 1° abiciatur G 2° **gradu**: *om* V ¶ G

XVII : XVIII *f* * et 3 : XVIIII *f*$^{2}$ W F XXI *f* XXV **Q** *Vt in interpr codicis Ingilrami* (*p* 139) *ita apud codd* V **S** *locum habet hic canon inter* XII [XIII] de morientibus *et* XIII [XIIII] de catecuminis lapsis (*sub numero* VIIII *ut uid apud* V XIIII *apud* **S**) : *similem sed non eandem* (*inter canones* XIII [XIIII] *et* XIIII [XV]; *numero* XIIII) *translationem inuenies apud* **Sp** *Tit praem* De diaconibus ne presbyteris corpus Christi tradant uel ante presbyteros communicent **Sp** 3. **diaconi**: *om* E **diaconi porrigant**: a (ad Δ) diaconis (-ibus **F**) dentur (=*Caec p* 138) **Q F** 4. **hoc M** V **Sp**: quod (*Gr* ὅπερ) **S Q F** **regula**: regulae *f* canon **S** ecclesiastica regula (=*Ing p* 139) V 5. tradit P **ut**: *om f* hi P ϕ Γ Ω **F** 6. **sacrificii**: sacrificium **M** Δ 7. hiis Y **qui**: quod Ψ* offeruntur Υ* Φ* 8. **sed . . . contingant**: *om per homoeotel*? V **et**: *om f* Γ 9. diacones **S Sp** ¶ V

*f* W G V S P X Y Z E ϕ Γ Δ O Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

*f* Υ V S X Y Z 14. aecclesiasticu Y grado O XVII 3. prbis *f* praesbiteris S Y presbyteris X prbs F prsbt *f* 7. is Υ* Φ* 8. porregant S illut Y 9. diacones S Y Z E diaccnis X diac *f*

## V (Gallica)

*can* XVI ante episcopos Gratiam contingunt. haec omnia itaque submota sint: permaneant diaconi in propria moderatione, scientes quod ipsius quidem episcopi ministri sint presbyteris uero inferiores; accepiant uerum pro merito post presbyteros, aut episcopo ipso dante aut presbytero. sed nec sedere in medio presbyterorum hisdem diaconibus liceat;

K μ G

10. eps K epis G   11. **itaque**: *om* G submote μ   **sint**: sunt G   12. **permaneant**: + ergo G   diacī K G diacones μ   **propria**: proprio gradu et G   14. **sint**: sunt G   prbs K prbi G   16. **uerum** K μ: uero G   prbs K prbris G   17. eps K (*uide p* 5 *col a*, *p* 199 *col a*, *p* 205 *col a*) epis G   **presbytero . . . in medio**: *om per homoeoarcton* K   **presbytero**: prbi G   18. **sed . . . presbyterorum**: *om* (*per homoeoteleuton*?) μ   prborum K   19. isdem G μ

## VI (Gallo-Hispana)

presbiteris eucharistiam Corporis populo tradant: quam presumptionem sancta synodus submouere ab ecclesia iubet, *ut* diacones in proprio officio stantes ministrent episcopo et presbiteri*s* et post ipsos communicent, episcopo eis uel presbitero eucharistiam tradente. sed nec sedere in medio presbiterorum diaconibus liceat; preter *can* XVII

13. **ut** *scripsi*: et *cod*   15. **presbiteris** *scripsi cum Gall l* 15: prbti *cod* presbitero *Maassen*   17. **tradente**: tradentem *cod* *bb*

## VII (**Rufini**)

*can* XX

eucharistiam diuidant, sed illis agentibus solum ministrent. si uero praesbyter nullus sit in praesenti, tunc demum etiam ipsis licere diuidere. aliter uero agentes abici iubent.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

4. eucharistia T **diuidant** (*et* diuidere *l* 8) : *id est, hostias ab episcopo consecratas frangunt secundum regulam praesbyteri, frangunt praeter modum, absentibus praesbyteris, etiam diaconi* 5. **solum ministrent** : *om* T ministrant *bi** Ruf-D **si uero . . . diuidere** (*l* 8), *cf Isid* (*col b, ll* 18–20) : *hoc additamentum aut Isid a Rufino mutuatus est, aut e textu aliquo graeco nobis ignoto ambo separatim hauserunt* 7. **tunc** : tum Ruf-D ipsi Ruf-D 8. **diuidere** : uidere C diuideret And-col **agentes** : diuidentes *bi** 9. iobet K iubet And-col

C K T

4. eucharistyam K 6. prbr K prbt T praesente And-col 7. demus Ruf-Z* 9. abieci L iob. K

### Eiusdem epitome Hispana

presentibus eucharistiam tradant : absentibus uero illis diuidant.

U Z *h*

**presentibus** (praesentebos Z) *codd* : illi presbyteris *perperam Mansi* 3. eucharistia U 4. **uero** : *om h*

## VIII (**Isidori**)

*can* XVII [XVIII]

ante episcopos sacramenta contingant. haec omnia amputentur, et maneant diaconi intra suam propriam mensuram, scientes quia episcoporum quidem ministri sunt, a praesbyteris autem inferiores sunt ; accipiant ergo secundum ordinem post praesbyteros ab episcopo uel praesbytero. si autem non fuerint in praesenti uel episcopus uel praesbyter, tunc ipse proferat et det. sed nec sedere quidem in medio praesbyterorum liceat diaconis ; extra

ƒ W (§ V *l* 11) S P X Y Z E $\phi$ Γ Δ O Σ ϒ Φ Ψ Ω F *f*

10. episcopis Y episcopum **Q** epis **F** **contingant** : sumant (sumunt E) **Sp** 11. **haec** : + ergo (*Gr* μὲν οὖν) **S Sp** 12. diacones (diaconus S) V **S** (– Y) **Sp** **suam** ƒ V **S Sp** : *om* W **Q F** 13. mansuram Σ **quia episcoporum** : qua ep̄i priores **F** 14. **sunt** : sint Γ **a** : *om* **Q** Y $\phi$ **F** 16. **ergo** ƒ V **S Sp** : + eucharistiam (*Gr* τὴν εὐχαριστίαν) W **Q** $\phi$ **F** **ordinem** : + suum **S** 17. **praesbyteros** : + et V **uel** : siue ƒ uel a **S Q** (– O) **F** 18. **praesbytero** : praesbyteros **Q** (– $\Delta^{*uel\,2}$ $O^2$ $\Upsilon^2$ $\Phi^2$ $\Psi^2$) ; + neque eucharistiam illis praesentibus diuidant sed illis agentibus solum ministrent W $\Upsilon^3$ (*e Rufino*) **si autem** *usque ad* **et det** **M** (*cum* $\Upsilon^3$) V **S Sp** : *om cum Gr* **Q F** **si autem M** (*cum* $\Upsilon^3$) : quod si (*om* si P) V **S Sp** **non** : non sic non V **fuerint M** (*cum* $\Upsilon^3$) V S Sp-ed : fuerit **S** (– S) E $\phi$ 19. epi ƒ episcopo Y* prbi ƒ 20. ipsi proferant et dent W $\Upsilon^3$ E $\phi$ 21. **nec** : ne W V *tr* liceat in medio presbiterorum **Sp** 22. **liceat** (*Gr* ἐξέστω) : licet **M** (*tr* diacones licet ƒ) **diaconis** (*Gr* τοῖς διακόνοις) W **Q** : diac **F** diacones ƒ V **S Sp** (*cf ll* 9 12 *supra*) extra

*Vide Ruf can* XX *ll* 3–5

ƒ ϒ V S X Y Z

10. eps S episcopus X Z* episcopis Y epis F epsm Φ 12. diacones V X Z E diaconus S 13. episcorum $\phi$ ēpm Δ epom Ψ 15. praebiteris S praesbiteris Y inferioris O 17. psbyteros ƒ praesbiteros S praesb Y ab episcopum O 18. prbo ƒ prsbo S praesb Y praesbitero Z 19. presenti Z prbi ƒ prsbt S praesbiter Y 21. praesbiterorum S prbrū F

V (**Gallica**)

praeter canonem enim et praeter ordinem est quod fiet. si quis uero obtemperare minime uoluerit, cessit etiam ab obsequio diaconis.

XVII Cannon septimus decimus.

De Paulianistis qui confugiunt ad ecclesiam chatolicam, statum est de nouo eos omnimodo oportere

VI (**Gallo-Hispana**)

canonem enim et preter ordinem est si fiat. si quis uero obtemperare noluerit, deponatur etiam ab offici*o* diaconii.

XVIII De Paulonitis.

Paulonite heretici, qu*i* modo et Fotiniani dicuntur, si confugiunt ad ecclesiasticam fidem, etiam iam

*De uoce* Fotiniani *uide Addenda p* 248

---

K μ G

¶ G

20. **enim** μ G (*et Gall-Hisp*) : *om* K 21. **quod fiet . . . uoluerit**: *om* G **quis** K (*et Gall-Hisp*) : qui μ 22. **cessit . . . diaconis**: ab obsequio diacones cessare G 23. obsequiis K **diaconis** *scripsi*: diacis K diacones G μ

XVII 2. **statum** : *ita codd* (*cf cod* K *can* vi *l* 3 *p* 200 *supra*) **de nouo** K (*cf cod* K *tit* xvii, *p* 168 *supra*): denuo μ (*cf l* 7 *infra*) 3. **omnimodo**: omnino K

---

bb

22. ab officii *cod*

XVIII **De Paulonitis**: *Pauli Samosateni sectatores* τοὺς Παύλου *uel* τοὺς τοῦ Σαμοσατέως *appellabant graeci, unde Caecilianus* (*p* 140 *supra*) Si qui de Pauli Samosateni confugiunt ad ecclesiam *et fragmentum Frisingense* (*p* 280 *infra*) De Samositanis Pauli: *cum tamen patres Nicaeni* περὶ τῶν Παυλιανισάντων *scripsissent, interpretes latini uocem fingebant* Paulianistae, *e.g. Att Prisc Ing* (*pp* 140 141) *Gall Ruf Isid* (*pp* 234 235) *Dion* (*p* 272), *dissentientibus nonnisi codd* F W *et Breuiario Ferrandi* (Pauliniani F Pauliani W *Ferr*). *haereticos istos inter annos* 400 *et* 450 *post Christum commemorant scriptores latini tres, Innocentius Augustinus Praedestinatus : Innocentius papa* ep XXII ad episcopos Macedoniae § 5 (Concilia *ed Labbe-Coleti* III 34, *ed Mansi* III 1061) *ipsum canonem Nicaenum laudans* de Paulianistis *disserit; Augustinus* de haeresibus ad Quoduultdeum XLIV *appellat* Paulianos; *item qui Augustinum exscribit Praedestinatus* de haeresibus XLIV, *nisi quod codex unus Augiensis* Paullinianos *semel habet.* Paulonitas *tamen nusquam inueni* 1. **qui modo** *scripsi, cf Rufinum* qui sunt Fotiniaci (*de hoc additamento conferas Addenda, p* 248 *infra*): quomodo *cod*

## VII (**Rufini**)

XXI

*De uoce* Fotiniaci *uide Addenda p* 248

Et ut Paulianistae qui sunt Fotiniaci rebaptizentur.

---

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z — XXI : XVI L  *Canonem adducit* And-col  1. sint Ruf-Z  **qui sunt Fotiniaci** : *uide ea quae in Addendis disputaui, p* 248 *infra*  2. **rebaptizentur** : baptizentur K L (*cf Epitomen infra*) ; + sine dubio *bi* ¶ L

---

C K T — XXI 1. Pauliniste L* Paulinianistae Ruf-Z  **Fotiniaci** T *bi* Ruf-D : Fotnianici C Futiniaci K L And-col Photiniaci Ruf-F Fotinianie Ruf-P* Fotinianici Ruf-P² Fotiniace Ruf-Z

---

### Eiusdem epitome Hispana

XXI Paulianiste baptidientur.

---

U Z *h* — XXI : XX U  1. Paulianeste Z Paulianistae *h** Paulinianistae *h*²  baptidietur U baptizentur Z

## VIII (**Isidori**)

regulam enim et extra ordinem est ut hoc fiat. si quis autem non uult esse subiectus etiam post hanc definitionem, cesset esse diaconus.

XVIII [XVIIII]

De Paulianistis, quos [homines] homuncionitas uocant, si qui confugerint ad ecclesiam, statutum sit

---

*f* W V S P X Y Z E φ Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

regula V S P Z  23. *tr* est enim (enim est E φ) et extra ordinem V S ( − Y) Sp  **et** : *om* Γ Δ*  ordinationem Q ( − Υ³)  25. **esse subiectus etiam** (*Gr* πειθαρχεῖν καί) **M Q F** : his sufficiens esse (*quasi Gr* ἀρκεῖν) V S Sp *Hinc usque ad finem textum cum* S (V S Sp) *fere in omnibus congruentem praebet* **F** (*exempli gratia uide notam sequentem de numeris canonum*), *cf pp* 35–91 *supra*

XVIII : XVIIII *f* S Sp (*item* **F**, *quamquam canon praecedens numerum habuerat* XVIIII F XXI *f*) XIII *ut uid* V XX W XXVI Q  *Tit praem* De Paulianistis et (*om* et E φ) Catafrigis rebaptizandis Sp

*De uocibus* et Catafrigis *uide Addenda p* 248

1. **De Paulianistis . . . uocant** : *om* S (*sed habet in titt*) Sp  **Paulianistis** V S-*titt* Q **F** : Paulinianis *f* Paulianis W (*et Fulgenti Ferrandi Breuiarium* § 173)  **quos . . . uocant** : qui se catharos id est mundos uocant (*sed uide titt p* 169 *supra*) **F** ; *om* V  **homines** S-*titt* Q ( − O*) : *om per homoeo-arcton* ? **M** (*cum* Υ³) O* **F**-*titt*  2. **homuncionitas** : *uide notulas ad calcem paginae*  **uocant** : *om* O*  **qui confugerint** (*Gr* προσφυγόντων) **M Q** ( − Γ* O* Ψ*) φ : quis confugerint Γ* quis confugerit V S Sp O* Ψ* **F**  3. **ecclesiam** : + catholicam (-cae S) S **F**, catholicam de Paulianistis et Catafrigis (Catafrigibus E φ *tol*-1 *et urg-ed*) Sp ; *Gr* τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ  **sit** V S Sp Q **F** : est

*Cf can* VIII *l* 1 *p* 201 *supra*

*De uoce* homuncionitas *uide Addenda p* 248

---

*f* Υ V S X Y Z

26. diffinitionem X  cessit O

XVIII 2. homuncionitas *f* W Υ *recte, ab* homuncio *enim deriuatur* : homocionitas S-*tit* homocionetas X-*tit* homoncionitas Y-*tit* homucionitas **F**-*titt* homuntionitas Γ Σ Φ homuntionictas Δ homuntionistis O  confugirint O  3. aecclesiam Y haecclesiam O  statum X O, *cf p* 234 *col a*

### V (**Gallica**)

*can* XVII

baptizari. quod si qui ex his in clero fuerint, si quidem sene aliqua culpa et sine aliqua repraehensione inueniuntur, denuo baptizatis manus ab episcopo ecclesiae catholicae inponatur: quod si examinatio inutiles eos inuenerit, deponi eos oportit.

K μ

5. fuerit K 6. repraehensionem K 7. **manus**: + eis K (*sed cf Gall-Hisp*) 9. **si**: *om* K* (*corr m p*) inutilis K

### VI (**Gallo-Hispana**)

*can* XVIII

baptizati baptizentur. quod si qui ex his in clero fuerunt et inculpabil*es* uita inueniuntur, denuo baptizatis manus ab episcopo ecclesie catholice inponatur: quod si examinacio inutil*es* eos inuenerit, deponantur a clero. sed et in his

5. inculpabilis *cod* 9. inutilis *cod* *bb*

VII (**Rufini**)

VIII (**Isidori**)

[re]baptizari eos omnimodo. si qui uero clerici erant aput eos, si quidem inculpabiles inuenti fuerint et inrepraehensibiles, [re]baptizati rursus etiam ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae: si uero examinati minus apti fuerint depraehensi, deponi eos oportet. *can* XVIII [XVIIII]

---

(*Gr* ἐκτέθειται) **M** 4. **rebaptizari** (*Gr* ἀναβαπτίζεσθαι) V **S** (– X) **Sp** (– *urg-ed*), *cf inf l* 7: rebaptizare X **F** baptizari **M** (*cum* ϒ³) *urg-ed* Δ Ψ² baptizare **Q** (*cf Fulg. Ferr.* ut Pauliani baptizentur *ed*, ut Pauliani rebaptizentur *cod* C). *perraro accidit ut textum secundum* V **S Sp** *potius quam* **M** *constituam: eam tamen in rebus dogmaticis* (*ubi librario cuique praesto erat scribae munus relinquere, theologi appetere*) *semper praeposui lectionem quae Graeco fonti arctius cohaeret. de haereticorum baptismate uide quae adnotaui p* 33 *supra* **eos**: *om* X* **omnimodo**: + debere V **S Sp**, non debere (*occidentalem habes disciplinam*) **F**, decet Σ **qui**: quis Z E Δ Ψ* **F** 5. *tr* aput eos erant Γ erunt O **aput eos**: *om* ƒ 6. **inculpabiles inuenti**: inculpati V **S** (*om* S* *sed habet* inculpatae *sup lin manu contemp*) **Sp F** furit Δ* **et inrepraehensibiles ... ordinentur**: *om* Δ 7. **rebaptizati** (rebaptizari S rebapti P* ϕ) **rursus** (*Gr* ἀναβαπτισθέντες) V **S Sp**: baptizari rursum ƒ rursum baptizari ϒ³ rursum baptizati W baptizati (*tantum*) **Q**; *om* **F**: *uide supra ad l* 4 8. ordinetur O episcopis **Q** **ecclesiae**: ecclesiasticae S P Z **F** 9. catholico Y **uero**: autem **Q** exanimati V 10. **depraehensi** (*Gr* εὑρίσκοι) **M** V **Q** Y *urg-ed*: repraehensi **S** (– Y) **Sp** (– *urg-ed*) **F** 11. **oportet**: + et erunt in ordine laicorum V = *Ing p* 141 *supra*

ƒ W V S P X Y Z E ϕ Γ Δ O Σ ϒ Φ Ψ Ω **F** *f*

---

5. cleri Γ apud ϒ X Y 6. furint (-it Δ*) Δ 7. inreprehensibiles V inrepraehensibilis X O rebabtizati Z rebapti P* ϕ rursum ƒ ϒ³ W 9. catholice S 10. deprehensi V 11. oportit S

ƒ ϒ V S X Y Z

## V (**Gallica**)

*can* XVII simili modo et diaconissis et his qui in canone habentur ea forma custodietur. mentionem autem de diaconissis fecimus et de his quae in scemate fuerunt, eo quod manus inpositionem nullam haberent, omnimodo in habitu candide uestis easdem permanere.

EXPLICIT CANON A PLVRIMIS ET MVLTIS EPISCOPIS CONSTITVTVS ECCLESIAE CATHOLICAE APVD NICAEA

---

K *μ*

11. **diaconissis et his**: diac̄is̄ si sit is K  13. **de**: *om* K  14. diac̄is̄ sis K  quae *μ*: qui K (*sed cf Gall-Hisp*)  15. **scemate** *scripsi e Gr* σχήματι: cermate K scismate *μ* (*cum Gall-Hisp*)  16. haberint K  omnimodo K (*cum Gall-Hisp*): omnino non *μ*  17. **in habitu candide uestis** *codd*: *Gr* ἐν τοῖς λαϊκοῖς, *sed interpres noster* (*ut conicit collega meus doctissimus F. E. Brightman*) *legisse uidetur* ἐν τοῖς λευκοῖς habito K  uestes K  18. ꝑmanere (*sc* permanere) K: *compendium* ꝑ = per, *originis uisigothicae indicium esse docent palaeographi, et ipse in* T (*codice ut uidetur Albigensi*) *deprehendi; codicem nostrum* K (*siue eius exemplar*) *ad Galliam meridionalem, fortasse ad Prouinciam, pertinere, ex eo iam patet quod concilia Nemausense anni* 394 *et Massiliense anni* 533 *solus inter tot codices gallos conseruauit*

EXPL̄ CAÑ K  *tr* CONSTITVTVS A PLVRIMIS ET MVLTIS EPISCOPIS *μ*  APVD NICAEA: CONSTITVTVS (*pro* constitutis?) NICEA *μ*

---

## VI (**Gallo-Hispana**)

clericis qui in canone habentur ea discipline forma seruabitur.

XVIIII De diaconissis

decretum est, siue de his que in schismate fuerunt siue de illis que in catholica semper fide manserunt, ut quia manus inposicionum nullam habent omnimodo in habitu laico eas esse debere.

FIDES QVE FACTA EST APVD NICEAM AB EPISCOBIS CCCX ET VIII

[*sequitur fides, uide p* 174 *supra*]

Hosius episcopus ciuitate Cordubensis prouincia Hispanie dixit: Sic credo sicuti supra scriptum est. Victor et Vincentius presbiteri urbis Rome.

XX Hosius episcopus dixit

[*sequuntur canones Sardicenses sub numeris* XX–XXXVIIII]

EXPLICIVNT CANONES CCCXVIII EPISCOPORVM NICENI TRANSSCRIPTI IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI INNOCENTI EPISCOPI AMEN

[*sequuntur Nicaenorum episcoporum subscriptiones, uide p* 35 *supra*]

---

12. **discipline forma seruabitur.** XVIIII **De diaconissis. decretum est** *etc scripsi, collata interpretatione Gallica*: discipline furma XVIIII De diaconissis seruabitur decretum est *etc cod*; discipline forma [obseruetur]. XVIIII De diaconissis seruabitur [quod] decretum est *coniecit Maassen* *bb*

XVIIII 5. **inposicionum** *cod*: *fortasse legendum* inposicionem *cum Gall*

EPISCOPORVM *scripsi e compendio* EP̄R̄M̄ *quod praebet cod*: PATRVM *errore Maassen*

## VII (Rufini)

XXII

Sed et diaconissas, quoniam quidem manus inpositionem non accipiunt, etiam ipsas inter laicos esse debere.

C K T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

XXII: *om* L *Canonem adducit* And-col 1. **Sed et**: Et ut K diaconissae Ruf-Z 2. **quidem**: *om* K inpositionis T 3. acciperunt *bi* **laicos** C *bi* Ruf-D Ruf-F Ruf-P² Ruf-Z: laicus Ruf-P* *et ut uid* K laicas T, And-col (*cf Epitomen ad calcem paginae: uide quae adnotaui p* 140 *col b*) ¶ C And-col

C K T XXII 3. aetiam K laicus K Ruf-P* 4. dere Ruf-F*

**Eiusdem epitome Hispana**

XXII Diaconissae inter laicas habeantur.

U Z XXII: XXI U *Canonem om h* 1. **Diaconissae** *scripsi cum* U²: diaconis U* diaconessas Z laica Z habeatur U*

## VIII (Isidori)

Similiter autem et circa diaconissas et de omnibus qui in clero inueniuntur eadem forma seruabitur. commemorauimus autem de diaconissas quae in hoc ordine inuentae sunt, quae nec manus inpositionem aliquam habent, ita ut omni genere inter laicos habeantur. *can* XVIII [XVIIII]

[EXPLICIT]

ƒ W V S P X Y Z E φ Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ψ Ω F ƒ

12. **Similiter**: *incipit canon* XXVII *in* **Q** et (*Gr* καί): id Υ Φ (idcirco *pro* et circa Φ); *om* **M** Sp-ed **circa**: *om* V **diaconissas** (*Gr* τῶν διακονισσῶν) **M Q** V: diacones **S Sp F** 13. **qui**: que O Ψ* **in clero** (*Gr* ἐν τῷ κανόνι) **M Q** (*om* in Δ*) V: in eodem clero **S Sp F**; + sunt O* Ψ 15. *Incipit hinc canon* XX *in f: sed eundem iterat numerum ad canonem sequentem* **commemorauimus ... habeantur**: *om* φ **commemorauimus** (*Gr* ἐμνήσθημεν) ƒ S Z E O: commemorabimus V W P X Y **F Q** (– O) Sp-ed **autem**: etiam **Q** autem et Y **de diaconissas** *scripsi, cf Prisc* (*et Ing*) *p* 141 *sup*: de diaconissis his **M Q** de diaconissis Y diaconissas (*tantum*) V **S** (– Y) **Sp F** 16. **quae**: qui ƒ W* F Γ Φ* inuenti Γ 17. **quae** V **S Sp F Q**: quia (*Gr* ἐπεί) **M** *cum* Υ³, *fortasse recte* 18. habeant Y 19. **laicos** (*Gr* ἐν τοῖς λαϊκοῖς) **M S F Q** (– Γ² Σ Ω): laicas V **Sp** Γ² Σ Ω, *uide ea quae adnotaui p* 140 *col b* ¶ φ

EXPLICIT ƒ: EXPLICIVNT W; *om ceteri, e quibus* **Q** *canones habet Sardicenses Nicaenis adnumeratos* (XXVIII *usque ad* XLVI), V **S Sp F** *nonnulla alia praebent, uide pp* 241 243: *de* Ψ² *uide p* 243 ¶ ƒ W **Q**

ƒ Υ V S X Y Z 14. seruauitur S 15. commemorabimus V W P X Y Γ Δ Σ Υ F dianissis O 16. inuente S 17. ipositionem X 18. genera P* (*corr m p*) 19. laicus S lacus X

## VII (**Rufini**)

Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia poposcerat decreuissent, sed et de obseruatione paschae antiquum canonem per quem nulla de reliquo uarietas oreretur ecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis ecclesiarum pax et fides in orientis atque occidentis partibus una atque eadem seruabatur.

[FINIVNT CAPITVLA CANONVM NICENI]

---

K T *bi* Ruf-D-F-P-Z — 1. **Igitur cum** *usque ad* **eadem seruabatur**: *totum comma om* C L; *habent autem etiam interpretatio Attici* (*testibus cod* M *et* Sp-ed), *uide p* 142 *supra, et codd* **S F** *Isid* 1. **cum**: etiam T  **prout**: pro K  3. de obseruatio Ruf- F*  5. de reliquos Ruf-Z*  8. **atque**: + in Ruf-P occidentibus Ruf-Z  9. **una**: *om* K **seruabatur** Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z: seruabitur K T seruetur *bi*
FIÑ CAPIT̄ CAÑ NICENI K: HAEC TEMPORIBVS CONSTANTINI APVD NICEAM BITINIAE CIVITATEM FVERVNT STATVTA *bi*; *om* T *Sicut titulus, ita et colophon necessario deficit in codicibus Rufinianis*

---

K T — 2. poposcirat K  4. canoñ K  5. oriretur T*  6. tradedissint K  7. ritae T  disposites Ruf-P*  8. orientes K Ruf-P*  adque K occidentes K Ruf-P*  9. adque K

---

### **Eiusdem epitome Hispana**

XXIII Vno die teneatur pascha ab episcopis.

---

U Z *h* — XXIII: XXII U  1. teneant *h*  pasca Z  **ab**: a U*  2. **episcopis**: + et uno tempore *h*

## VIII (**Isidori**)

[XX]

[Similiter autem diaconissae quae in catholico canone habentur simili loco, id est laicae et tamquam non consecratae, deputentur.

[[Igitur episcopi cum de his omnibus prout diuinarum legum reuerentia poposcerat decreuissent, sed et de obseruatione paschae antiquum canonem per quem nulla de reliquo uarietas oriretur ecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis ecclesiarum pax et fides in orientis adque occidentis partibus una eademque seruata est.

Haec de ecclesiastica historia necessario credimus inserenda.]]

---

XX **S F**: *praecedenti coniungunt* V **Sp** (*sed nouum titulum* De diaconissis *praem* φ) — V S P X Y Z F *f* E φ
1. **Similiter autem** *usque ad* **deputentur**: *est canonis* XVIII[XVIIII] *partis posterioris altera interpretatio, diaconissas* catholici canonis *spectans: similia inuenies apud Atticum, uide canonem* XXI *supra p* 142
2. **habentur** (*Gr* ἐξεταζομένων, ἐξετασθεισῶν) **S** (– P): non habentur V **Sp**; *om* P **F**  **simili loco** (*quasi e Gr* τόπος *pro* τύπος) V S Z **Sp**: simili modo X Y; *om* P **F**  3. **et**: *om* V  **et tamquam**: etiam quam Z
4. **deputentur** S **Sp** **F**: habeantur V — ¶ V **Sp**
1. **Igitur episcopi** *usque ad* **inserenda** **SF**: *om* V **Sp**: *totum comma ad Rufinum pertinet; a nostris ex Attico desumitur, uide p* 142 *supra et Addenda p* 152 (*ad p* 142).
1. hiis Y  3. **poposcerat** X Y *cum Att et ipsius Rufini codd*: poposcebat S P Z **F**
7. dispositus S* dispostus Z

---

XX 1. diaconisse S Y  2. catolico Z  4. consecrate S consegrate *f*  depotentur S  3. popusc. S  4. obserbatione Y  pascha Y anticuum (antiquum? S*) S²  6. oreretur S aecclesis Y  tradedissent X  7. dispositus S* dispostus Z  aecclesiarum Y  8. atque Y  9. eadente F*  11. aecclesiastica Y  storia Z — V S X Y Z ¶ V

VIII (**Isidori**)

[XX] ⟦XXI⟧

Quoniam sunt in die dominica ad orationem genua flectentes et in diebus quinquagesimae, propterea itaque est constitutum a sancta synodo quoniam consona et conueniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem Domino uota reddamus.]

---

XX **Sp**: XIIII *ut uid* V XXI **S F**: *canonem om* ϕ *Canonem hunc supplet* Ψ² (*fol* 13 *a*) *secundum interpretationem Attici* (*nimirum e codice aliquo sylloges Hispanae*), *cf p* 142 *supra* VSPXYZ FƒE

*Hunc canonem exhibent Caec Att Prisc* (*pp* 142 143) *Dion* I II (*p* 273), *omittunt Ing Ing-epit* (*p* 143) *Gall Gall-Hisp Ruf Ruf-epit Isid* (*pp* 242 243) *fragmentum Frisingense* (*p* 280): *unde pro certo ponendum est eum in graecis exemplaribus uel multis uel saltem nonnullis defecisse. archetypus tamen syllogarum nostrarum* V **S F Sp** *e graeco potius quam e latino fonte ad textum Isidorianum supplendum uidetur hausisse*

1. **dominica**: + quidam **Sp** 2. ad oratione **S** (− Y) **et**: *om* S P Z **F** 3. **quinquagesimae**: pentecosten E pentecostes Sp-ed 4. **itaque est** V E: *tr* est itaque (est ista que Y*) **S F** Sp-ed **a sancta synodo S** (− Y) **F** Sp-ed: a sco synodo Y E a scm synodum V 5. consonae et V

*In* V (*sicut in* **Q**) *sequuntur sine interuallo canones Sardicenses*

*Post finitos canones habent symbolum* V **Sp** (*uide Appendicem* IX, *pp* 303 305 *infra*), *nomina episcoporum* **S F** (*uide p* 35 *supra*)

---

XX 2. flectantes Y 3. quingesimae S* quinquagaesima X quinquagensimae Y propteria Z 5. sinodo Z 7. consuitudo S 8. redamus P VSXYZ

# ADDENDA

## siue adnotatiunculae apparatui critico minus propriae

P 155 col b. *Quae de sylloge Q disputaturus sum, ea in p 274 reieci, ut et textus canonum Nicaenorum secundum Q ibi separatim exprimi possit et cum Dionysii interpretatione (pp 249–273) conferri.*

P 156 col a l 16, PORTAE INFERI: col b l 25, PORTAE INFERNI.

*Matt* xvi 18 πύλαι ᾅδου *tribus modis reddiderunt interpretes latini.*

(α) portae inferorum *codices d* (*Cantabrigiensis Bezae*), *e* (*Vindobonensis Palatinus*), *ff*¹ (*Petropolitanus Corbeiensis*), *q* (*Monacensis Frisingensis*); *Cyprianus* eccl. unit. 4, ep. xxxiii 1 (*ed. Hartel pp* 212 566), *Optatus* ii 4 (*ed. Ziwsa p* 39), *Augustinus* sermo 232 (*ed. Bened.* v 981, *ed. Antwerp.* v 684), *Fulgentius* de remissione peccatorum i 19 (*ed. Raynaud p* 656).

(β) portae inferi *codices b* (*Veronensis*), *g*¹ (*Parisinus Sangermanensis*), *Vulgatae codices optimi; Hilarius* in Ps. cxxxi 4 (*codd. opt.: ed. Zingerle p* 663), *Ambrosius* in Ps. xl § 30 (*ed. Bened.* i 879), *Arnobius Iunior* altercatio cum Serapione de deo trino et uno (*apud Feuardent* S. Irenaei opera *p* 533), *Maximus Taurinensis* homilia in natali D. Eusebii Vercellensis (*ed. Raynaud p* 233).

(γ) portae inferni *codices a* (*Vercellensis*), *f* (*Brixianus*), *ff*² (*Parisinus Corbeiensis*), *Vulgatae codices non optimi; Hilarii* (*ut supra*) *codices non optimi.*

*ante tamen quam de hoc loco sententia ferri possit, in comparationem ducendi sunt et alii S. Scripturae loci quibus uox* ᾅδης *adhibetur et Symbolum quod uocant Apostolorum.*

I. *quod ad S. Scripturam attinet, in Vetere Testamento fere centies occurrit* ᾅδης, *maxime in libris Iob Psalmorum Prouerbiorum Ecclesiastici Isaiae: in Nouo Testamento nonnisi Matt* xi 23 *Luc* x 15 xvi 23 *Act* ii 27 31 *Apoc* i 18 vi 8 xx 13 14.

inferi inferos *consentaneus usus est apud testes et antiquissimos et optimos.* *codex k* (*Taurinensis Bobiensis*) Matt xi 23. *codex Heptateuchi Lugdunensis* Gen xxxvii 35 xlii 38 xliv 29 31 Num xvi 30 33 Deut xxxii 22. *Tertullianus* Luc xvi 23 (contra Marcionem iv 34 *et alibi*). *Cyprianus* Ps xv 10 xxix 3 Habac ii 5 Is xiv 15 Apoc i 18 (Test ii 24 26, epp. lix 3 lxviii 4; *ed. Hartel pp* 91 93 669 747). *Tyconius* Is xiv 15 19 (Liber Regularum vii: *ed. Burkitt pp* 75 76).

inferi inferos *plerumque, rarius* infernus infernum, *habent Irenaeus et codices d e.* *Irenaeus*: apud inferos, inferorum, inferi, *Matt* xi 23 *Luc* xvi 23 *Act* ii 31 *Apoc* i 18 xx 13 14 (adu. haereses II xxiv 4, III xii 2, IV xx 11, IV xxxvi 3, V xxxv 2): in inferno *Act* ii 27 (op cit III xii 2). *codex d*: ad inferos, apud inferos, *Matt* xi 23 xvi 18 *Act* ii 27 31: ad infernum, in inferno, *Luc* x 15 xvi 23. *codex e*: ad inferos *Matt* xvi 18 *Luc* x 15: in inferno *Luc* xvi 23.

*et* inferi inferorum *et* infernus inferni *inueniuntur in cod m* (*Speculo pseudo-Augustino: ed. Weihrich*): *scilicet* inferi *apud Pentateuchum* (*Deut* xxxii 22) *et Ecclesiasticum* (xiv 12 16, xxi 10, xxviii 21 [25] *ubi legendum* inutiles inferi): infernus *in Psalmis* (xvii 5 cxxxviii 8), *in Prouerbiis* (i 12 ii 18 xv 11), *in prophetia Baruch* (ii 17 iii 19), *et in NT* (*Luc* xvi 23 *Apoc* xx 13).

infernus inferni *semper legitur apud S. Hilarium* in Psalmos (*Ps* liv 15 cxxxviii 8 cxl 7: *pp* 157, 757, 797).

*ut ergo in Matt* xvi 18, *ita alibi in S. Scriptura, antiquissimae interpretationes nonnisi* inferi inferorum *praebebant, uocabulum latinae linguae proprium et scriptoribus ethnicis, cum de mundo inferiore agitur, constanter usitatum. ne tamen in hoc loquendi modo starent interpretes christiani, duo uetabant impedimenta: unum, quod graeco* ἐν ᾅδῃ, *e.g. Luc* xvi 23, *non satis respondebat* apud inferos (*neque dici poterat* in inferis, inferi *enim non sunt locus sed qui locum inhabitant*): *alterum quod* ᾅδης *interdum personaliter adhibetur, cf Apoc* vi 8 xx 14. *singulari numero in talibus opus erat: uocem* inferus *nusquam inuenies nisi Matt* xvi 18 (*excepto unico Victorino Afro ad Apoc* i 18): *ergo uocem* infernus inferni *ecclesia christiana usurpauit. conferas sequentem tabulam,*

| | | | |
|---|---|---|---|
| Matt xi 23 | ad inferos *d k Iren* | | in infernum *a b f uulg* |
| xvi 18 | portae inferorum *d e ff*¹ *q Cypr Optatus Aug Fulg* | portae inferi *b g*¹ *uulg Hil Amb Maximus Arnobius* | portae inferni *a f ff*² *uulg-codd Hil-codd* |
| Luc x 15 | ad inferos *a e* | | ad infernum *d f uulg* in infernum *b q* |
| xvi 23 | apud inferos *a* (*Tert Iren*): + et de inferno *a* | | in inferno *b d e f q uulg* in infernum *m* |
| Act ii 27 | apud inferos *d* | | in inferno *codex Laudianus Iren Fulg* |
| ii 31 | apud inferos *d Iren* | | in inferno *cod-Laud Philastrius Fulg* |
| Apoc i 18 | mortis et inferorum *Iren Cypr Primasius* | mortis et inferi *Vict-Afer* | mortis et inferni *Priscillianus* |
| vi 8 | | | mors et infernus *Primasius* |
| xx 13 | mors et inferi *Iren* | | mors et infernus *m Aug* |
| xx 14 | mors et inferi *Iren* | | mors et infernus *Aug Fulg Auct-de promiss* |

*idem docet usus scriptorum christianorum de Christi post mortem descensu disserentium inter annos* 350 *et* 410: *qui enim priores erant, Hilarius et Ambrosiaster, adhuc* inferos *dicebant, posteriores autem, Hieronymus et Pelagius,* infernum. *confer Hilarium* in Ps lviii 10 (*ed. Zingerle p* 188) 'descendente eo ad inferos, sanctos eius inferi non tenent': *Ambrosiastrum* in Eph iv 8–10 (S. Ambrosii opera *ed. Bened.* ii *Appendix col* 241) 'hic ergo descendens e caelis in terram homo natus est, post mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens ante omnes mortales ascendit super cunctos caelos.' *e contrario habes Hieronymum* in Eph iv 8–10 (*ed. Vallarsi* vii 613 E) 'INFERIORA autem TERRAE infernus accipitur, ad quem dominus noster saluatorque descendit, ut sanctorum animas quae ibi tenebantur inclusae secum ad caelos uictor abduceret . . . quod autem infernus in inferiori parte terrae sit, et

Psalmista testatur' [*Ps* cv 17]. *eodem uocabulo usum esse Pelagium* in Eph iv 8–10 *uerisimile fit collato codicis Sangallensis textu* (*Zimmer* Pelagius in Irland [*Berolini* A. D. 1901] *p* 365) *cum pseudo-Hieronymo* 'infernum sub terra esse nemo iam ambigat' (S. Hieronymi opera *ed. Vallarsi* xi 1003 F).

2. *quid tamen ad haec Symbolum quod dicitur Apostolorum? primo animaduertendum est clausulam de descensione Saluatoris* '*ad inferiores partes terrae*' *non ante finem saeculi quarti in symbolum ecclesiae occidentalis penetrasse: secundo, de graeco* εἰς τὰ καταχθόνια (*quae formula in symbolis conciliorum Sirmiensis* A. D. 359, *Nicensis* A. D. 359, *Constantinopolitani* A. D. 360 *inuenitur*) *deriuatam esse uideri. unde non mirum est eos qui clausulam in symbolum latinum introducebant, de descensione* ad inferna *uel* in inferna *locutos esse. sic* '*fides S. Hieronymi,*' *siue ipsi Hieronymo adtribuenda est siue alteri eiusdem aetatis theologo* (*apud* Anecdota Maredsolana, *edente G. Morin*, III iii [A. D. 1903] *p* 199): *sic in Italia septentrionali Rufinus Aquileiensis* de expositione symboli: *sic in Gallia meridionali Caesarius Arelatensis* de symboli fide (= *pseudo-Augustinus* sermo 244): *sic in Hispania Martinus Bracarensis* de correctione rusticorum *et Ildefonsus Toletanus* de cognitione baptismi: *sic in Africa fortasse symbolum codicis nostri Veronensis* lix (57) *pseudo-Athanasianum* (*de quibus omnibus uide Hahn* Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche *ed.* 3, *Vratislauiae* A. D. 1897, §§ 36, 46, 54, 55, 62): *neque aliter sacramentaria et sermones a uiro huius rei peritissimo A. E. Burn laudati, apud ephemeridem* The Journal of Theological Studies (*mense Iulio* A. D. 1902) iii 488 489.

ad infernum *praebent in exponendo symbolo antiqui testes tres, scilicet Venantius Fortunatus, pseudo-Chrysostomus* (*saeculo* v–vi), *et pseudo-Augustinus* (*saeculo* vi–vii): *uide Hahn* op cit §§ 38 41 65. *uerisimile est eos singulari numero ideo usos esse ut sacrae Scripturae interpretationi* (*siue uulgatae siue alteri*) *propius accederent.*

ad inferos *habent nonnisi quae ab insulis Britannicis originem trahebant, id est Antiphonarium Benchorense saeculo septimo scriptum* (*ed. F. E. Warren, fol* 19 *b*), *et sylloge codicis Bernensis* 645 (*saec.* vii–viii) *quam insulae nostrae uindicat A. E. Burn* An Introduction to the Creeds, *Londini* A. D. 1899, *p* 241. *indicia priscarum S. Scripturae interpretationum haud raro apud Britannos emergere monstrauerunt qui de libris eorum tractant.*

*ut igitur paucis uerbis rem totam concludamus; nihil ad inquisitionem confert historia symboli, in quo dici solebat* descendit ad inferna (*e graeco* εἰς τὰ καταχθόνια), *non* descendit ad inferos (*e graece* εἰς ᾅδην): *in sacra autem Scriptura primi interpretes* inferi inferorum *scribebant, curantes latine loqui* (*confer* similitudo *pro* parabola, tinguere *pro* baptizare, *et uide quae de* ad dextera ad sinistra *ipse disputaui* Journal of Theological Studies [*mense Iulio* A. D. 1901] ii 607); *procedente uero tempore, cum sermo christianus noua in suum usum uerba fingeret quibus graeca archetypa ad unguem exprimerentur, ii qui textum librorum sacrorum* (*saeculo tertio et quarto*) *accuratius reddere conabantur desistebant* inferi *dicere, inter* inferus *et* infernus *aliquantulum haesitabant, tandem in usu uocis* infernus *unanimes consentiebant.*

P 157 col a l 25: [Paulus] qui non diuerso (sicut heresei garriunt) sed uno tempore uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Caesare Nerone agonizans coronatus est.

*In quattuor classes distinguendi sunt qui de mortibus apostolorum Petri et Pauli notitiam tradiderunt.*

(1) *scriptores antiquissimi, ut passiones Petri et Pauli simul commemorant et ad saeuitiam Neronianam una uoce referunt, ita nihil certum neque de die et anno neque de mortis sententia in ambos simul pronuntiata enarrant.* *S. Clemens Romanus* ad Cor 5 λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. διὰ ζῆλον καὶ φθόνον οἱ μέγιστοι καὶ δικαιότατοι στύλοι ἐδιώχθησαν καὶ ἕως θανάτου ἤθλησαν. λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους· Πέτρον, ὃς διὰ ζῆλον ἄδικον οὐχ ἕνα οὐδὲ δύο ἀλλὰ πλείονας ὑπήνεγκε πόνους, καὶ οὕτω μαρτυρήσας ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης. διὰ ζῆλον καὶ ἔριν Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον ὑπέδειξεν . . . δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως ἐλθών· καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη. *S. Dionysius Corinthius* ad Rom (*apud Eusebium* H. E. ii 25) ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσαύτης νουθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου φυτείαν γενηθεῖσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεκεράσατε. καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυτεύσαντες ἡμᾶς ὁμοίως ἐδίδαξαν· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμόσε διδάξαντες ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν. *S. Irenaeus* aduersus Haereses III iii 2 3 'maximae et antiquissimae et omnibus cognitae a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae . . . θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν Λίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν.' *Tertullianus* de praescriptione haereticorum 36 'ista quam felix ecclesia, cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur, ubi Paulus Ioannis exitu coronatur, ubi apostolus Ioannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est in insulam relegatur. *idem* scorpiace contra gnosticos 15 'uitas Caesarum legimus; orientem fidem Romae primus Nero cruentauit: tunc Petrus ab altero cingitur cum cruci adstringitur: tunc Paulus ciuitatis Romanae consequitur natiuitatem cum illic martyrii renascitur generositate.' *Origenes* in Genesim tom iii (*apud Eusebium* H. E. iii 1) Πέτρος . . . ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν· τί δεῖ περὶ Παύλου λέγειν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότος τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὕστερον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος μεμαρτυρηκότος; *Eusebius Caesariensis* Chronicon (*ad annum Neronis* XIIII) 'primus Nero super omnia scelera sua etiam persecutionem in christianos facit, in qua Petrus et Paulus gloriose Romae occubuerunt' (*ita Hieronymus, adsentiente interpretatione Armenia*): H. E. ii 25 Παῦλος δὴ οὖν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι καὶ Πέτρον ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι κατ' αὐτόν [*sc.* Νέρωνα] ἱστοροῦνται· καὶ πιστοῦταί γε τὴν ἱστορίαν ἡ Πέτρου καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις [*citat Gaium de sepulchris apostolorum testem*] . . . ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν ἐμαρτύρησαν [*citat Dionysium, uide supra*].

(2) *passionum Petri et Pauli traditiones apocryphae separatim traduntur: nimirum unius cuiuslibet apostoli historia maioris erat pretii quam ut temere cum altera commisceretur. actorum Pauli fragmenta adhuc reperta* (*uide C. Schmidt* Acta Pauli, *Lipsiae* A. D. 1904) *nusquam Petrum inducunt; et quamquam quod laudat Origenes* in Ioannem tom XX (*ad Io* viii 40: *ed. Brooke* ii 51) τὸ ἐν ταῖς Παύλου Πράξεσιν ἀναγεγραμμένον ὡς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον Ἄνωθεν μέλλω σταυροῦσθαι *non potest non ad notam de Petri fuga historiam pertinere, tamen* Passio

Pauli *graece adseruata* (*ed. R. A. Lipsius* Acta apostolorum apocrypha i, *Lipsiae* A.D. 1891, *pp* 104–117), *quae et ipsa ex Actis Pauli uidetur fluxisse, mortem Pauli narrat, Petri tacet. acta Petri* (*quae Vercellensia uocant: ed. R. A. Lipsius*, op cit, *pp* 45–103) *Paulum Romae praedicantem et ad Hispaniam proficiscentem repraesentant, postea absente Paulo Petrum de Palestina Romam uenientem, cum Simone disputantem, miracula ostendentem, denique sub Nerone martyrem. liber uterque secundo post Christum saeculo, et ut conicere licet intra ecclesiam catholicam, compositus est: de actis Pauli refert Tertullianus* de baptismo 17 'in Asia presbyterum qui eam scripturam construxit quasi titulo Pauli de suo cumulans conuictum atque confessum id se amore Pauli fecisse loco decessisse': *acta Petri agnoscit qui canonem Muratorianum circa* A. D. 200 *confecit*, passionem *enim* Petri *et* profectionem Pauli ab Vrbe *ita connectit ut res duas in uno uolumine descriptas inuenisse uideatur.*

*de alio libro apocrypho testis est pseudo-Cyprianus* de rebaptismate 17 (*ed. Hartel* iii 90) 'ab eisdem ipsis hereticis . . . confictus liber qui inscribitur PAVLLI PRAEDICATIO, in quo libro . . . inuenies . . . Petrum et Paulum post conlationem euangelii in Hierusalem et mutuam cogitationem et altercationem et rerum agendarum dispositionem postremo in Vrbe quasi tunc primum inuicem sibi esse cognitos.' *quem librum spectat fortasse et Lactantius* diuinae institutiones iv 21 (*ed. Brandt p* 367) 'Petrus et Paulus Romae praedicauerunt, et ea praedicatio in memoriam scripta permansit.' *de passione tamen Petri et Pauli in eo libro esse narratum nemo nobis diserte tradidit.*

*saeculo quarto, inter ferias quas ecclesia Romana quotannis celebrabat, apostolorum memorias coniungit catalogus Liberianus* (A. D. 354, *uel potius* 336: *ed. Mommsen*, Mon. Germ. Hist. Chronica Minora I i 71) 'mense Iunio: iii kal. Iul. Petri in Catacumbas et Pauli Ostense Tusco et Basso cons.' [*sc.* A. D. 258]. *quae notitia uix dubium est quominus ita emendari debeat* 'iii kal. Iul. Petri in Vaticano et Pauli Ostense; utriusque in Catacumbas Tusco et Basso cons.', *collatis et martyrologio Hieronymiano* (*ed. de Rossi et Duchesne, p* 84) *et uersibus quos* ad Catacumbas (*scilicet ad coemeterium in Via Appiana*) *inscripsit Damasus papa* (*ed. Ihm, p* 31)

hic habitasse prius sanctos cognoscere debes,
nomina quisque Petri pariter Paulique requiris.

*unde iure colliges anno* 258 (*Valeriano in fidem christianam et praecipue in coemeteria saeuiente*), *mensis Iunii die* xxix^mo^, *apostolorum reliquias e Vaticano et e uia Ostiensi in tutiorem locum ad tempus esse translatas. cuius translationis dies anniuersarius, inde a pace restituta, tamquam commune amborum apostolorum festum celebrabatur. neque opus est dicere quam facile tali festo aptari potuerit commemoratio rerum quae temporibus apostolorum gestae sunt: sic* a. d. iii kal. Iul. *dies passionis Petri et Pauli haberi coepit; sic* a. d. viii kal. Feb., *qui apud martyrologium Hieronymianum* Romae translatio Pauli apostoli *nominatur, apud recentiores conuersionis eius dies factus est.*

*at si dies passionis Petri et Pauli unus et idem fuit, quomodo passiones eorum separatim traditae sunt? in angustia igitur constitutis qui calendarium et acta inter se repugnantia conciliare temptabant, bipartito euenit exitus: aut enim diem passionis unum annos diuersos fuisse persuasum est, aut actis diuersa tradentibus tempora fides omnino recusata est uelut hereticis.*

(3) *unum diem, diuersos tamen annos, ponunt Prudentius, sacramentarium Leonianum, Arator. Prudentius* (*qui Romam circa annum* 400 *uisitabat et festum apostolorum cum Romanis consociabat*) Peristephanon xii: Passio Petri et Pauli 5, 21

'unus utrumque dies, pleno tamen innouatus anno,
uidit superba morte laureatum . . .
ut teres orbis iter flexi rota percucurrit anni
diemque eundem sol reduxit ortus.'

*sacramentarium Leonianum* (*ed. Muratori* 344, *ed. Feltoe p* 49) *ad finem praefationis missae* xxvi *in natale apostolorum Petri et Pauli* 'sic dispensatione diuersa unam Christi familiam congregantes, tempore licet discreto, recurrens una dies in aeternum et una corona sociauit' (*confer similia de SS. Cornelio et Cypriano, Muratori* 405, *Feltoe p* 105: *quod neque hoc neque illud in sacramentario Gelasiano reperitur, non est cur mireris; 'praefationes' enim apud Gelasianum penitus desunt missis de festis sanctorum*). *Arator* historia apostolica (*qui liber praesente papa Vigilio Romae magno cum plausu publice recitatus est anno* 544) ii *ad fin* (*ed. de la Bigne p* 700)

'non eadem, tamen una dies; annique uoluto
tempore sacrauit repetitam passio lucem,
et tenet aeternam socialis gloria palmam.'

(4) *apostolos eodem die eodem anno passos adfirmant catalogus Liberianus, decretum Damasianum, Hieronymus, et actorum Petri et Pauli editio retractata. catalogus Liberianus* (*ed. Mommsen p* 73) 'Petrus . . . passus autem cum Paulo die iii kal: Iulias . . . imperante Nerone.' *decretum Damasianum anno* 382 (*quod imitatur interpretatio canonum Isidoriana*), *uide p* 157 *supra. Hieronymus* de Viris Illustribus (A. D. 392) 5 'Paulus . . . hic ergo quarto decimo Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romae pro Christo capite truncatur, sepultusque est in uia Ostiensi.' *acta Petri et Pauli coagmentata* (*uide quae et graece et latine edidit Lipsius* op cit *pp* 118–222) *longam coram Nerone Simonis et apostolorum disputationem exponunt, Simonis in aere uolatum, Petri aduersus eum in nomine dei factam adiurationem, Simonis casum, imperatoris sententiam in ambos apostolos simul prolatam, ea tamen ratione ut Paulus christianus capite plecteretur, Petrus et christianus et homicida* (*quippe qui mortis Simonis reus esset*) *cruci figeretur.*

P 158 col b l 65 cui [*sc* Marco] uenerabilis successit Abilius }
l 71 [Petrus] Ignatium episcopum constituit } *has clausulas, quibus caret decretum Damasianum, ex ecclesiastica historia Rufini ut uidetur mutuatus est 'Isidorus' noster: confer Rufinum* H. E. iii *tit* 13 (*ed. Mommsen-Schwartz p* 183) 'Quod Alexandrinae ciuitati secundus Abilius praefuit'; ib *tit* 22 'Quod Antiochiae secundus Ignatius'; ib *cap* 36 (*p* 275) 'Ignatius apud Antiochiam post Petrum secunda successione episcopatum sortitus.' [*adde quod Ignatium, martyrem celebrem, epistolarum notum auctorem, apostolicum uirum, apostolorum aequalem faciebat quarti et quinti saeculi traditio: ut Chrysostomus* Homilia in Ignatium (*ed. Bened.*

ii 597) ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθην Πέτρου, καὶ πέμπτον ἐξ αὐτοῦ στέφανον εἶδον πλεκόμενον· οὗτος δέ ἐστι τὸ μετ' ἐκεῖνον τοῦτον [*scilicet Ignatium*] διαδέξασθαι τὴν ἀρχήν, *et Theodoretus* epist. 151 (*ed. Schulze* iv 1312) Ἰγνάτιος ἐκεῖνος ὁ πολυθρύλλητος, ὁ διὰ τῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου δεξιᾶς τὴν ἀρχιερωσύνην δεξάμενος.] *at Rufinus, cum Eusebium hoc modo latine uerteret, non ignorabat neque Abilium Marco euangelistae neque Petro apostolo Ignatium sine interuallo successisse*: *uide* H. E. ii *tit* 24 (*p* 101) 'Quod post Marcum primus episcopus Alexandrinae ecclesiae ordinatus sit Annianus,' iii *cap* 22 (*p* 237) 'sed et apud Antiochiam Euodius primus fuerat et secundus Ignatius.'

*ex eo orta est discrepantia quod Eusebius et Rufinus, antiquorum consuetudinem secuti, apostolos seu euangelistas ecclesiarum fundatores catalogo episcopali non adnumerarunt, noster autem secundum morem qui apud latinos indies inualescebat Petrum primum Antiochiae episcopum supputauit, Marcum Alexandriae, ita ut qui* Alexandrinae ciuitati secundus praefuit *Abilium necesse esset Marco successisse, qui* post Petrum Antiochiae secundus *fuit Ignatium proximum a Petro episcopum esse constitutum.*

*Indicem eorum qui uel hac uel illa supputandi ratione usi sunt operae fortasse pretium erit subiungere.*

(1) *qui apostolos ex episcoporum catalogis excludunt:*

*Irenaeus* adu. Haer. III iii 3 (*apud Eusebium* H. E. v 6, *ed. Schwartz p* 438): μετὰ τοῦτον δὲ [*scilicet post Anencletum secundum*] τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης... [*post Euarestum et Alexandrum*] εἶθ' οὕτως ἕκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθίσταται Ξύστος· ... [*post Telesphorum Hyginum Pium Anicetum Soterem*] νῦν δωδεκάτῳ τόπῳ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κλῆρον Ἐλεύθερος. *de supputatione apud alios S. Irenaei locos* (I xxvii 1, III iv 3) *adhibita uide Lightfoot* S. Clement of Rome [A. D. 1890] i 204.

*Hippolytus* (*seu quicumque* Labyrinthum minorem *scripsit*) *apud Eus.* v 28 (*p* 500) μέχρι τῶν Βίκτορος χρόνων ὃς ἦν τρισκαιδέκατος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος.

*Origenes* Hom. vi in Lucam (*ed. Bened.* iii 938) 'Ignatium dico, episcopum Antiochiae post Petrum secundum.'

*Eusebius* H. E. iii 2 (*p* 188) τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρου μαρτυρίαν πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος. ib iii 14 (*p* 228) τῆς κατ' Ἀλεξανδρείαν παροικίας ὁ πρῶτος Ἀννιανός ... διαδέχεται δὲ αὐτὸν δεύτερος Ἀβίλιος. ib iii 22 (*p* 236) τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας Εὐοδίου πρώτου καταστάντος δεύτερος ... Ἰγνάτιος ἐγνωρίζετο.

*Concilium Antiochenum anno* 435 *sub Ioanne episcopo habitum* Epistola ad Proclum Constantinopolitanum (Concilia *ed. Labbe-Coleti* iv 531, *ed. Mansi* v 1186) 'magnum martyrem Ignatium qui secundus post Petrum apostolorum primum Antiochenae sedis ordinauit ecclesiam.'

*Seuerus Monophysita, patriarcha Antiochenus*, aduersus Ioannem grammaticum (*ex interpretatione syriaca codicis Brit. Mus. Add.* 12157 *fol* 200 *b*: *uide Lightfoot* S. Clement of Rome i 183) 'Of Clement, the third bishop of Rome after the apostles, from the second epistle to the Corinthians.'

*his graecis testibus addendi sunt e latinis nonnisi hi;*

*Pseudo-Tertullianus* Carmen aduersus Marcionem iii 276

'hac cathedra, Petrus qua sederat ipse, locatum
maxima Roma Linum primum considere iussit ...
[*deinde post Cletum Anacletum Clementem Euaristum*]
sextus Alexander Sixto commendat ouile ...
[*deinde post Telesphorum*]
constabat pietate uigens ecclesia Romae
composita a Petro, cuius successor et ipse
iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus.'

*Hieronymus Eusebii* Chronicon *interpretans, sub annis Claudii* IIII 'primus Antiochiae episcopus ordinatur Euodius,' *Vespasiani* I 'Antiochiae secundus episcopus ordinatur Ignatius': *item sub annis Neronis* VIII 'post Marcum euangelistam primus Alexandrinae ecclesiae ordinatur episcopus Annianus,' *Domitiani* IIII 'secundus Alexandrinae ecclesiae constituitur episcopus Abilius.'

(2) *qui apostolos in episcoporum catalogo uidentur adnumerare:*

*Cyprianus* ep. lxxiv 2 (*ed. Hartel p* 801) 'Marcion ... cuius magister Cerdon sub Hygino episcopo qui in Vrbe nonus fuit Romam uenit.' *si genuinum episcoporum Romanorum catalogum nouit S. Cyprianus, beatum Petrum apostolum opus est catalogo addere, ut Hyginus nonus fiat episcopus: sin cum ps-Tertulliano et Cletum et Anacletum in catalogum iam receperat, fit nonus post Petrum, id est sine Petri additamento, Hyginus.*

*catalogus Liberianus anni* 354 (*Mommsen p* 73) 'post ascensum [Iesu Christi] beatissimus Petrus episcopatum suscepit. ex quo tempore per successionem dispositum quis episcopus quot annis prefuit uel quo imperante.'

*Optatus* ii 2 3 (*ed. Ziwsa p* 36) 'in Vrbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse conlatam ... ergo cathedram unicam, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus.'

*Hieronymus* de Viris Illustribus 15 'Clemens ... quartus post Petrum Romae episcopus, siquidem secundus Linus fuit, tertius Anencletus': 16 'Ignatius Antiochenae ecclesiae tertius post Petrum apostolum episcopus.'

*his accedit e graecis Socrates* H. E. vi 8 Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας τρίτος ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπίσκοπος.

*putant nonnulli in animo fuisse eis, qui hanc supputandi rationem introducebant, Romani pontificis auctoritatem amplificare. considerandum tamen est utrum ab eo loquendi modo potius fluxerit quo dici potuit apud latinos* secundus post [Petrum], *ubi nos hodie dicimus* primus post [Petrum]: *confer Hieronymum iam supra laudatum, et in catalogo persecutorum tum Gregorium Turonensem* Hist. Franc. i 25, 26, 27 (*ed. Arndt pp* 45, 46) 'Nero ... primus contra Christi cultum persecutionem excitat ... Domicianus autem secundus post Neronem in christianis saeuit ... tertius post Neronem persecutionem in christianos Traianus mouet,' *tum Paulum Orosium* Hist. vii 7 (*ed. Zangemeister p* 454) '[Nero] primus Romae christianos suppliciis et mortibus affecit,' 10 (*p* 464) 'Domitianus ... persecutionem in christianos agi secundus a Nerone imperauit,' 12 (*p* 465) 'Traianus ... in persequendis sane christianis errore deceptus tertius a Nerone.' *qui igitur Ignatium* 'secundum post Petrum' *episcopum legerant, credere poterant eum nullo interposito proximum Petro fuisse.*

P 196 col a. *Quae e Dion* II *mutuatus est* K², *haec fere sunt.*

*ad can* V *Gall* (*p* 196) *l* 31 horum omnium (= *Dion* VI 4 *p* 260): *l* 32 parilis (= VI 5): *ll* 34–36 prouincias sua * * * * * * seruentur ecclesiis (= VI 7 8): *l* 44 aut tres (= VI 17).

*ad can* VI *Gall* (*p* 200) *tit* De episcopo Heliae id est Hierosolimorum (= *Dion* VII *tit*, *p* 261): *l* 1 optenuit (= VII 1): *l* 3 episcopus (= VII 2).

*ad can* VII *Gall* (*p* 202) *l* 2 id [est] mundos (= *Dion* VIII 2, *p* 262): *l* 32 prorsus esse uideatur (= VIII 32).

*ad can* X *Gall* (*p* 212) *l* 5 tyrannide Licini (= *Dion* XI 5, *p* 265): *l* 8 beniuolentiam commodari (= XI 7): *l* 10 fediles inter audientes habeantur et sex annis omni se con(tri)cione deiciant (= XI 10): *l* 15 impetum monstraberunt (= *Dion* XII 2, *p* 265): *l* 16 militiae cingolum (= XII 3): *l* 19 militiam repetisse (*cf* XII 7): *l* 20 hi (= XII 7): *l* 20 in afflictione (= XII 9).

*ad can* XII *Gall* (*p* 220) *l* 1 lapsis (= *Dion* XIIII *tit*, *p* 268): *l* 3 sint inter audientes tantummodo post haec autem (= XIIII 2).

*ad can* XIIII *Gall* (*p* 224) *tit* Quicumque temere ac pericolosae neque (= *Dion* XVI 1, *p* 269): *l* 1 dei (= XVI 2).

P 234 col b  Paulonite heretici qui modo et Fotiniani dicuntur (*Gall-Hisp*)
P 235 col a  Paulianistae qui sunt Fotiniaci (*Ruf*)
col b  De Paulianistis quos [homines] homuncionitas uocant (*Isid*)
De Paulianistis qui se Catharos id est mundos uocant (*Isid* **F**)
*Gr* Περὶ τῶν Παυλιανισάντων

*quod sylloge* **F** *Paulianistas et Nouatianos* (*uide can* VIII *ll* 1 2, *pp* 201 203 *supra*) *in unum commiscet, id merum est* σφάλμα *indocti alicuius librarii, neque eius generis est ut amplius indagari mereatur. longe aliud autem est quod interpretes canonum nonnulli Paulianistarum heresim, tamquam latinis suis non satis cognitam, uel comparatione cum Photinianis facta uel addito ad definiendum* Homuncionitae *nomine enucleant; quibus conferendi sunt nonnulli eiusdem aeui* (350–450 A. D.) *scriptores, scilicet*

*Lucifer Calaritanus* de non conueniendo cum hereticis 9 (*ed. Hartel p* 18) 'Paullus Samosatenus Photini magister.' de non parcendo in Deum delinquentibus 18 (*ib p* 247) 'etiam Photinus hominem tantum profitetur Dei filium . . . quid interesse arbitraris inter te [*sc* Constantium imperatorem] et Paulum Samosatenum uel istum eius discipulum.'

*Philastrius Brixiensis* de haeresibus lxiv lxv 'Paulus quidam fuit Samosatenus . . . Photinus doctrinam eius secutus in omnibus similiter praedicabat.'

*Hieronymus* in Galatas i 1 (*ed. Vallarsi* vii 375 C) 'si Christum fateatur hominem, Ebion Photinusque subrepunt': i 11 (*ib* 385 E) 'ex hoc loco Ebionis et Photini dogma conteritur—quod Deus sit Christus et non tantum homo.' in Ephesios iv 10 (*ib* 614 C) 'hic locus aduersum Ebionem et Fotinum uel maxime facit; si enim ipse est ascendens in caelos qui de caelis ante descenderat, quomodo dominus noster Iesus Christus non ante Mariam est sed post Mariam?'

*actorum Archelai supplementum, Romae ut uidetur uergente saeculo quarto scriptum* (*ed. L. Traube* Sitzungsberichte der k. bayer. Akademie der Wissenschaften, A. D. 1903, iv 545) 'aliae rursum multae diuersae hereses ebullierunt, quae diuinitatem Christi negantes tantummodo confitentur humanitatem eius ex Maria: ex quibus est Cerinthus Ebion et nunc Fotinus qui eorum heresim instaurauit.'

*Augustinus* de haeresibus ad QuodAnd Quoduultdeum xliv 'Pauliani a Paulo Samosateno Christum non semper fuisse dicunt, sed eius initium ex quo de Maria natus est adseuerant, nec eum aliquid amplius quam hominem putant. ista haeresis aliquando cuiusdam Artemonis fuit: sed cum defecisset, instaurata est a Paulo, et postea sic a Photino confirmata ut Photiniani quam Pauliani celebrius nuncupentur. istos sane Paulianos baptizandos esse in ecclesia catholica Nicaeno concilio constitutum est: unde credendum est eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi haeretici cum de catholica discederent abstulerunt eamque custodiunt.' *confer etiam cap* xlv.

*Praedestinatus* de haeresibus xliv xlv (*totus fere pendet ab Augustino*) 'siue ergo Artemonianos audias siue Paulianos siue Photinianos, unum scias.'

*Marius Mercator* de XII anathematismo Nestoriano §§ 19, 20 (Opera *ed. Garnier, Parisiis*, A. D. 1673, ii 128) 'differentia itaque inter Samosatenum et Photinum ista sola est . . . Photinum Romana ecclesia et participes huiusmodi prauitatis Homuncionitas nominat.'

*Concilii Arelatensis* II *canon* xvi ('Fotiniacos siue Paulianistas secundum patrum statuta baptizari oportere') *ab ipso canone Nicaeno deriuatur.*

P 235 col b De Paulianistis [et] Catafrigis rebaptizandis **Sp.**

*Syllogen Hispanam Catafrigas siue Montanistas Paulianistis adnumerare ex eo fortasse pendet quod auctori eius sylloges in mentem uenerat cum canone nostro componere canonem Laodicenum* VIII 'De Catafrigis ad ecclesiam uenientibus. Eos qui conuertuntur ab haeresi quae dicitur secundum Frigas, seque in clero constitutos aestimant, quamuis magni dicantur, huiusmodi cum omni diligentia catechizari oportet et baptizari ab ecclesiae catholicae episcopis et presbyteris.'

*de baptismate Catafrigis impertiendo praeter canonem Laodicenum laudandi sunt S. Basilius* ep. 188 (Canonica prima) § 1 τὸ δὲ τῶν Πεπουζηνῶν οὐδένα μοι λόγον ἔχειν δοκεῖ· καὶ ἐθαύμασα πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον παρῆλθεν . . . τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι τῶν βαπτιζόντων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρίσκιλλαν; οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες, *necnon concilii Constantinopolitani anni* 381 *canon quod fertur septimus* (*latinis prorsus ignotus*), *ubi haereses in duas classes distinguuntur, alteram quarum baptisma recipitur, scilicet Arianorum Macedonianorum Nouatianorum Quartodecimanorum Apollinaristarum, alteram quarum baptisma reicitur, scilicet* Εὐνομιανοὺς τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστὰς τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορίαν διδάσκοντας.

# CONCILIVM NICAENVM

## CAPITVLA SYMBOLVM PRAEFATIO CANONES

### IX

### INTERPRETATIO DIONYSII EXIGVI PRIMA

SYLLOGEN Q INTERPRETATIONIS ISIDORI AD GRAECAM VERITATEM EMENDANS

*cf pp* 274 *seqq*

C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097: saec. vi: nonnulla de Gall-Hisp mutuatur [fol. 225 *a*

Æ **Codex Morbacensis nunc Gothanus** I 75: saec. vii: nonnulla de Isidoro mutuatur [fol. 113 *b*

M **Codex Moguntiensis nunc Vaticanus Palatinus** 577: saec. viii exeunt. [foll. 17 *b*, 24 *b*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** Ambros. S 33 sup: saec. ix exeunt.: commixtum cum Dion II textum praebet; correctorum lectiones neglexi [foll. 14 *b*, 33 *a*

*Hanc interpretationem primus edidi. et pauca et parui momenti sunt de quibus discrepat a Dion* II *haec prior eiusdem auctoris interpretatio*

### X

### INTERPRETATIO DIONYSII EXIGVI ALTERA

Λ **Codex Lugdunensis, postea collegii Claromontani Parisini, nunc Petropolitanus** F II 3: codex ad caput cuiusque paginae male exustus est; lacunas sigillis ⌜ ⌝ significaui: saec. vii [foll. 5 *b*, 42 *b*

**Codex Tolosanus** (origine ut uidetur Albigensis) olim coenobii Augustiniani nunc bibliothecae publicae 364 (I 63): incipit a canone v l. 15: saec. vii [foll. 8 *a*, 2 *a*

A **Codex Albigensis** olim bibliothecae capitularis nunc publicae 2: codicem ex ipso codice T descriptum nonnisi deficiente T (scilicet usque ad canonem v l. 15) contuli: saec. ix exeunt. [fol. 16 *a*

*a* **Codex Andegauensis nunc Parisinus** lat. 3837: saec. ix ineunt. [foll. 2 *b*, 15 *b*

**Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 103: saec. x [foll. 2 *b*, 13 *a*

*l* **Codex apud Lombardos meridionales ut uidetur scriptus nunc Vaticanus** 5845: saec. viii [foll. 1 *b*, 10 *b*

*m* **Codex Colbertinus nunc Parisinus** lat. 3845 (habita etiam ratione codicis gemelli Colbertini nunc Parisini lat. 1536, saec. x, fol. 49 *a*, ita fere ut laudentur nonnisi ea quae apud utrumque inueniuntur): saec. x [fol. 10 *a*

*p* **Codex Vaticanus Palatinus** 485: saec. ix [fol. 64 *a*

*s* **Codex olim basilicae S. Crucis Sessorianus** lxiii **nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102: saec. viii exeunt. [fol. 9 *b*

K² nonnulla quae e Dion II ad canones vi vii xi xii xvi hausit manus altera (sed fere aequalis) codicis K (uide interpretationem Gallicam, p 196, et cf p 248): saec. vii

H **Consensus codicum sylloges ab Hadriano papa ad Carolum magnum anno 774 missae**; scilicet

- α **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** 6 (34); saec. ix ineunt. [fol. 13 *a*
- γ **codex S. Germani de Pratis nunc Parisinus** lat. 11710: scriptus anno 805 [fol. 17 *a*
- δ **codex Bernensis** 89: saec. viii exeunt. [foll. 18 *b*, 38 *a*
- ζ **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim capitularis nunc Vniversitatis mp. th. f. 3: saec. viii–ix [fol. 5 *a*
- κ **codex Coloniensis** bibliothecae capitularis cxvi: saec. ix ineunt. [fol. 6 *b*
- λ **codex Coloniensis** bibliothecae capitularis cxv: scriptus ante annum 819 [foll. 3 *a*, 25 *a*

Cr **Cresconii Breuiarium Canonicum**, consentientibus Cr-w et Cr-ed:

- Cr-w **codex Wirceburgensis nunc Oxoniensis Bodleianus** laud. misc. 436: saec. ix ineunt.
- Cr-ed **editio a Christophoro Justel curata** (*Bibliotheca Iuris Canonici Veteris* I app. p xxxiii, Lutetiae A.D. 1661: Migne *Patr. Lat.* lxxxviii 829)

citantur a Cresconio omnes canones excepto tantum canone vii

*Edidit secundum syllogen Hadriani papae Ioannes Wendelstinus* Canones Apostolorum: Veterum Conciliorum Constitutiones: Decreta Pontificum Antiquiora (*Moguntiae* A.D. 1525) *fol.* 9, *quam editionem repetiuit Fr. Pithou* Codex Canonum Vetus Ecclesiae Romanae (*Lutetiae Parisiorum* A. D. 1609) *p* 1: *edidit e cod j Christophorus Justel primum in libro cui titulus* Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exigui (*Lutetiae* A. D. 1628) *pp* 6 40, *deinde in libro publici iuris post mortem eius facto* Bibliotheca Iuris Canonici Veteris (*Lutetiae* A. D. 1661) I 103 116 = *Migne* P. L. lxvii 147: *uide etiam Labbe-Coleti* Concilia II 41, *Mansi* Concilia II 677

IX

**Interpretatio Dionysii Exigui prima**

INCIPIVNT CAPITVLA [CANONVM] NICENI CONCILII

I De his qui se ipsos abscidunt.

II De neophytis.

III Quae mulieres cum sacerdotibus commorentur.

IIII De ordinatione episcoporum.

V De excommunicatis.

VI De primatibus episcoporum.

VII De honore episcopi Heliae id est Hierusolimae.

VIII De his qui se Catharos id est mundos appellant.

---

ÆM *Capitula om* C: *quae praebet* B *ea iterum cum ipsis canonibus inueniuntur, unde non hic quoque imprimenda curaui: quae secundum* ÆM *typis mandaui, interpretationes Attici et Caeciliani redolent, cf p* 112 *ff; persuasum tamen habui ea genuinum Dionysii textum praebere: confer etiam titulos quos canonibus singulis praemittit cod* B, *e.g. cann* ii (*p* 256), iii (*p* 257), vii (*p* 261), xiii (*p* 267), xviiii (*p* 272)
CANONVM B: *om* Æ M, *sed confer titulos capitulis alibi praepositos* (*e.g. p* 2 *col a* INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM) CONCILII: + NVMERO XX. IN PRIMIS EXPOSITIO CATHOLICAE FIDEI CCCXVIII (CCCXVIII *in ras*) PATRVM B
I se ipso Æ*
II neofitis Æ (*sed cf can* ii *l* 16 *p* 257)
VII Hierosolimae Æ
VIII Catharus M papellant M

---

*In rebus orthographicis codd* C Æ M *contuli, textum nonnisi habita interpretationis Dion* II *ratione constitui*

X

**Interpretatio Dionysii Exigui altera**

INCIPIVNT TITVLI CANONVM NICHENI CONCIL⌈II [NVMERO] XX⌉

I De eunuchis et qui se ipsos absciderunt.

II De his qui ex gentilibus post baptisma ad clericatus ordinem promouentur.

III De subintroductis mulieribus.

IIII De his qui ad episcopatum in prouinciis prouehuntur.

V De excommunicatis.

VI De priuilegiis quae quibusdam ciuitatibus conpetunt.

VII De episcopo Heliae id est Hierosolymorum.

VIII De his qui dicuntur Catharoe id est mundi.

---

Λ *a j l m s* *α δ ζ λ*

*Titulos omittunt* A *p κ, diuersos habet γ*
* * CIP * TITVLI CANONV̄ NICHENAE CONCIL * Λ
INCIP̄ *l* TITVLI: *om l* CANONVM: CANON *l*; *om δ* CONCILII: *om a* NVMERO: *om* (Λ) *l m a* XX: *om a*
I et: *om a δ* se ipso *l* abscidunt *a*
II gentibus *a δ* baptismū Λ ordine *m δ*
IIII in: de *l*
VI quibusdam: quidam *a* competant *a**
VIII cathari Λ *a* catarte (catharte) *m*

---

*In orthographicis rationem habui codicum* Λ T *l*, Λ *l ita ut dissentientibus inter se illis eam lectionem plerumque secutus sim quae cum textu interpretationis Dion* I *nostro cohaereat*
NICAENI *l* XX: VIGINTI *l*
IIII prouehuntus Λ
VI priuigeliis Λ compaetunt *l*
VII hyerusolimorum *a* hierusolimorum *m*
VIII cataroae *a* catheree *l* catharoae *δ* catheroe *ζ*

### IX (Dionysii I)

VIIII De his qui ad sacerdotium sine examine promouentur.

X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum ad clericatum promoti sunt.

XI De his qui praeter necessitatem aliquam negauerunt.

XII De his qui renuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt regressi.

XIII De his qui in obitu positi communionem deposcunt.

XIIII De cathecuminis lapsis.

XV Quod non oporteat demigrari.

XVI De his qui in quibus promoti sunt ecclesiis non morantur.

XVII De clericis qui usuras accipiunt.

XVIII De priuilegiis presbiterorum.

XVIIII De his qui ab errore Pauli Samosateni refugiunt et de diaconissis.

XX De flectendo genu.

EXPLICIT

---

VIIII **his** Æ : nihil M  promobuntur Æ
X **postmodum** : post Æ
XI **praeter** : propter Æ  **aliquam** : aliquid Æ
XII **renuntiauerunt** : + ei M  **regressi** : conuersi Æ
XIII **in obitu** M : in obitum Æ
XIIII cathecumenis Æ²
XVI promiti M*  **sunt** : + de M (*fortasse pro* Dei)  aecclesiis M
XVIII praesbiterorum M
XVIIII paulis amosateni Æ M  **et de diaconissis** M : et dicones Æ
XX flectentendo M  genua Æ
EXPLICIT : + CAPITVLA Æ

---

### X (Dionysii II)

VIIII De his qui ad honorem praesbyterii sine examine prouecti sunt. ¶ *fol* 5 *b*

⌜X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum in clero promoti sunt.

XI De laicis qui n⌝egauer⌜unt. § *fol* 3 *a* Λ

XII De his⌝ qui abrenuntiauer⌜unt et iterum ad⌝ saeculum sunt regressi.

XIII De his qui communionem tempore mor⌜tis⌝ exposcunt.

XIIII De cathecuminis lapsis.

XV Quod non oporteat demigrari.

XVI De his qui in ecclesiis in quibus prouecti sunt minime perdurarunt.

XVII De clericis usuras accipientibus.

XVIII De priuilegiis praesbyterorum.

XVIIII De his qui a Paulo Samosateno ad ecclesiam ueniunt.

XX De flectendo genu.

---

VIIII prisbiteri Λ  examinatione δ exam*ine* Λ *a j l m s* λ *in ras*  profecti Λ  *a* δ ζ λ
X persecutione *a*
XII renunciauerunt (= *Dion* I) *a*
XIII communione *a l*
XV **oporteat** : + in ecclesiis *a*
XVI **in 2°** : *om a*  profecti Λ  perdurauerunt *s a* ζ λ (**H** ?)
XVII usuris λ
XX genua δ ζ λ (**H** ?)

---

VIIII prisbiteri Λ presbiterii *l*  profecti Λ  Λ *l*
XII abrenunciauer. Λ (*a*)  saecolum Λ
XIIII catecuminis Λ catheminis *l*  labsis Λ
XV demegrari Λ
XVI aecclesiis *l*  profecti Λ
XVIII prbrum Λ presbiterorum *l*
XVIIII samosetheno Λ samosatheno *l** *m* samosathino *l*² samosteno δ  aecclesiam *l*
XX ienu *m*

## IX (Dionysii I)

[ INCIPIT PRAEFATIO
NICAENI CONCILII

In qua fuerunt episcopi numero cccxviii consolatu Constantini Agusti et Licini scribta et missa ad Siluestrum orbis Romae episcopum]

---

C *Quae in uncinis quadratis includuntur, ea habet* C: INCIPIT CANON NICENI (*tantum*) M: INCIPIVNT CANONES NICENI CONCILII NVMERO XX PRAEFATIO EIVSDEM CONCILII (*quam praefationem inuenies p* 254) B: INCIPIT PRAEFATIO Cum conuenisset sanctum et magnum concilium Niceam, statuta sunt ab eis haec quae infra scripta sunt; et placuit ut omnia quae statuta sunt ad episcopum urbis Romae Siluestrum mitterentur. facta est autem sinodus Nicaea Bitiniae consolatu Constantini Augusti et Licini (*cf Isid cod* V, *p* 173 *supra*) Æ

---

C 1. epī C   num̄ C   2. consolat̄ C   3. ag̅ C   scribt̄ C   miss̄ C   orb̄ C   4. rom̄ C   epm̄ C

## X (Dionysii II)

[⌜INCIPIT CONSTITVTIO ET FIDES
NICENI CONCILII
SVBDITIS CAPITVLIS SVIS

Facta est autem haec synodus apud Niceam Bithyniae,⌝consulatu Constantini Augusti § *fol* 43 *a* Λ
et Lic⌜ini, xiii⌝ kalendarum iuliarum, qui est apud graecos xviii dies mensis eorum secundum Alexandri dcxxxii. et placuit ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium necnon et inuisibilium factorem :

---

*Quae in uncinis includuntur ea apud* Λ *p s* A **H** *tantum exstant* (*apud p tamen inuerso ordine*, *primo* Concilium sacrum, *deinde praefatio breuis* Facta est *cum symbolo*)   Λ *p s* A α γ δ ζ κ λ

INCIP̄ CONSTITVTIO *in ras* A (*corr m p*)   INCIPIT *usque ad* SVIS: *om* δ   INCIPIVNT κ   CONCILII: + CVM *s*   SVBDITIS CAPITVLIS SVIS: *om* A   SVIS: *om* α; + NVMERO XX ζ κ NVMERO VIGINTI *p*

2. consolatum Λ   Augustini A   3. kl iulīs A   **qui**: quae κ   4. die A ζ* κ   **mensis eorum**: mensis nouorum A, *sed cf p* 105 *supra; totam hanc praefatiunculam e sylloge* v (*uide apparatum criticum p* 105) *mutuati sunt codd nostri*   5. **secundum Alexandri** Λ A: anno Alexandri *s* secundum Alexandriam *p* **H**; *agitur de aera Alexandri, et fortasse legendum* secundus anno *cum p* 105   **dcxxxii** Λ A *s* (dcxxxiii *s**?): xxxi *p* **H**   6. **ut**: *om* A

*Inter praefationem et symbolum habet* Episcopi uero fuerunt de diuersis prouinciis numero CCCXVIII dicentes AM̄ (*sc* AMEN) A

*Haec symboli forma ex iis compaginata esse uidetur quae iam antea impressae sunt pp* 106 107 (II, *cum* III *uel* IV)

1. **Credimus**: *om* A   2. **necnon**: *om* A

---

1. nichiam λ nicheam *p*   2. bythiniae λ bithiniae *p s* δ   consolat. Λ   agusti Λ γ δ κ   3. licinii *p s*   4. grecus Λ   octauus decimus Λ octaua decima *s*   m̄sis α   5. sexcenti triginta et duo Λ sexcenti xxx et duo A   7. siluestrium Λ (*cf* S Z Υ *p* 173 *l* 6)   Λ

IX (**Dionysii** I)

---

X (**Dionysii** II)

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt caelestia et terrena; qui propter nos homines et propter salutem nostram discendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelum, uenturus inde iudicare uiuos et mortuos:

et [in] Spiritum sanctum. ¶ *fol* 43 *a* Λ

⌜Eos autem qui dicunt: Erat tempus quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia [Ex] nullis subsistentibus factus est, aut Ex alia substantia uel essentia⌝ dicunt esse trepton, hoc est § *fol* 43 *b* Λ conuer⌜tibilem⌝ aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

4. **nostrum**: *om* γ* 5. ex patrem γ (A* ?) Λ *p s* A α γ δ ζ κ λ 6. *uni*genitum *in ras* A 7. **ex 1°**: de γ* 8. uerbum ? A* **creatum**: factum *a*² *in marg* 9. **est**: *om p** 10. substantia γ 11. **caelestia et terrena**: quae in caelo et quae in terra *s* **et**: *om* δ* terrestria δ 12. *tr* nostram salutem *p* γ 13. **discendit**: + de caelis *p* δ 14. **die**: + secundum scripturas δ 17. **in**: *om* Λ γ λ

18. Erant γ 20. **quia**: quod A qui *p** κ **ex** *p s a* ζ κ: *om* A γ δ λ 22. **uel essentia**: *om s** **esse**: esset γ λ; *om p* conuertibile γ 23. **aut mutabilem**: atque mutabilem *s*; *om* δ* 24. **hos**: hoc γ δ* λ

---

9. **homousion** Λ (homoosion ? Λ) ζ² κ: omousion A *p s a* homousyon γ homysion δ usion ζ* homusion λ Λ 11. terna ζ* 14. pausus ζ 16. mortuus Λ

20. subsistantibus κ 22. epititon Λ epetiton *s* epesiton A θρεπτον *a* 24. annathematezat Λ

## IX (Dionysii I)

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condidit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata gerens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluet.

[EXPLICIT PRAEFATIO]

---

C M B *Praefationem metricam om* Æ

2. condedit C  et: + haec C  5. pontificis M  8. damnunt M  10. conditos *ut uid* C*

EXPLICIT PRAEFATIO C: *om* M B. *quae in* B *sequuntur* (*scilicet symbolum et praefatio breuis*), *inuenies supra pp* 105 107 109

---

## X (Dionysii II)

INCIPIT PRAEFATIO SANCTI CONCILII

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condedit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intaemerata gerens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluit.]

---

*Praefationem metricam symbolo praeponit p*: *de* A *uide p* 170 *supra* Λ *p s* / *a* γ δ ζ κ λ

INCIPIT PRE * * * * * * * * * CONCILII ζ  INCIPIVNT κ  SANCTI: SS̄TI *s* S̄S̄ λ  SC̄S κ (*sc* SVPRASCRIPTI)  CONCILII: CONCILIO δ*; + NICENI *a* δ

1. concilii κ  culmina: culmini γ* δ* λ culmine γ² ζ*  iur*is* ζ *in ras*  3. fundatis κ  7. pandet Λ  8. sancta: *in ras* δ  9. quisquis Λ  sacerdo*s* δ *in ras*  10. hoc: *om p**  melli *p** fuit Λ* (*corr m p*) fluet *s*

*Titulum canonibus praemittunt* INCIPIT CONCILIVM NICENVM *a*  INCIPIVNT CANONES NICAENI CONCILII XX *jm*  INCIPIT CANON NICENI CONCILII XX *l*  INCIPIT CANON PRIMVS A INCIP̄ CANONES EIVSD̄ CONCILII *a*  *Nihil habent* Λ *s* § *a j l m*

---

4. clericos Λ(δ*?) λ  5. pontificis γ δ*  7. Λ pandet Λ  8. docmata *p*

### IX (**Dionysii I**)

De eunuchis et qui se ipsos abscidunt.

Si quis a medicis per languorem desectus est aut abscisus a barbaris, hic in clero permaneat. si quis autem se sanus abscidit, hunc et in clero constitutum abstinere conueniet et deinceps nullum debere talium promoueri. sicut autem hoc claret quod de his qui rem hanc affectant audentque se ipsos abscidere dictum est; sic eos quos barbari aut domini castrauerunt, inueniuntur autem alias dignissimi, ad clerum regula tales admittit.

---

C Æ M B I *Tit om* Æ  absciderunt (= *Dion* II) B  1. d*e*sectus *in ras* B (directus? B*)  4. abscidat B*  5. conuenit Æ  6. **deinceps**: ex hoc (=*Isid p* 181 *col b l* 6 *supra*) Æ  nulla M  **debere**: *om* Æ  deberet alium M B* (*sed Gr* μηδένα τῶν τοιούτων)  7. **autem**: *om.* Æ  8. *tr* hanc rem M  9. **se ipsos**: semetips*os* (=*Dion* II) B *in ras* (semetipsum? B*)  10. **est**: sit (= *Dion* II) B  **quos**: qui C  12. **inueniuntur . . . dignissimi**: si probabiles uitae inueniuntur (*cf Isid ut supra l* 12) Æ  **alias . . . admittit**: conuersatione probabiles ordinari clerici possunt (= *Gall-Hisp p* 180 *supra*) C  13. **ad clerum . . . admittit**: tales ad clerum suscipit regula (= *Dion* II) B

---

C Æ M I 5. constitum Æ  9. adfectant Æ  11. domni C

### X (**Dionysii II**)

De eunuchis et qui se ipsos absciderunt.

Si quis a medicis per languorem desectus est aut a barbaris abscisus, hic in clero permaneat. si quis autem se sanus abscidit, hunc et in clero constitutum abstineri conueniet et deinceps nullum debere ¶ *fol* 43 *b* Λ
⌜talium promoueri. sicut autem hoc claret quod de his qui rem hanc affectant audentque semetipsos abscidere dictum sit; sic eos quos aut barbari aut domini castrau⌝erunt, § *fol* 44 *a* Λ
inueniuntur autem ali⌜as dignis⌝simi, tales ad clerum suscipit regula.

---

1 *Tit om* **Cr**  *Tituli in* κ *uix legi possunt*  *Hunc canonem praebet etiam codex Einsiedlensis* 205 *sylloges Paschasii Quesnel* (*noster* Δ) *fol.* 8 *a*, *uide p* 154 *supra*  1. per languore *m*  desec*tus Cr-w  2. **aut**: *om* κ  **a**: *om* A  3. permaneant γ  4. *tr* se autem λ  **se**: + ipsum $a^2$ (= *Isid* V **S Sp**)  sanum *p* **Cr** (*l** ?) abscidet γ  5. in clerum *m* A  **constitutum**: constituto γ iuxta constitum A  abstinere *a p* Cr-w (*uide Dion* I)  conueniat *a* (δ* ?) κ Cr-w conuenit A γ  6. deberet alium *l m a** γ δ* (*corr m p*) debere alium A (deberet Λ* debere $\Lambda^2$)  7. **sicut autem**: sit aut A  **hoc**: *om a*  8. **qui**: *om* γ  9. **audentque**: audeantque *s* Cr-w (*a* ut uid*) audent qui $a^2$ uel audent Cr-ed uel ausi sunt *p* ζ κ (*qui codices in posteriori huius canonis parte cum Isid concinunt, uide p* 181 *sup*)  **abscidere**: abstinere δ* λ*  11. **domini**: adñi *a* dominici? *j**  12. inueniunt autem alios A  **autem**: aut γ; *om l*  13. **suscipit**: suscipi *m* suscepit *j* l a** δ* Cr-ed

Λ *a j l m p s* A α γ δ ζ κ λ Cr-w

1. **Cr** *cap* xxiii

¶ *p* ζ κ

---

I 1. seipsus A  langorem A  2. abs|scisus *l* Λ *l*  4. sanūs *l*  5. absteneri A  7. prouemoueri A*

## IX (**Dionysii I**)

II De his qui ex gentilibus post baptismum mox adplicantur ad clerum.

Quoniam plura aut per necessitatem aut alias cogentibus hominibus aduersus ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et instructos breui temporis interuallo mox ad lauacrum spiritale perducerent, simulque ut baptizati sunt ad episcopatum uel presbiterium promouerent; optime placuit nihil tale de reliquo fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur, et post baptismum probatione quamplurima; manifesta est enim apostolica scriptura quae dicit NON

C Æ M B II *Tit om* Æ **his**: neoffitis B gentibus B* **baptismum mox . . . clerum**: baptisma ad clericatus ordinem promouentur (= *Dion* II) B ad clero C 1. **plura**: ad clerum M; *om* Æ per necessitate C 2. **alias cogentibus hominibus**: quacumque ex causa (*cf Isid* V **S Sp**, *p* 183 *supra*) Æ 4. **ut**: *praem* ita B **ex gentili uita**: ex gentibus Æ 7. spiritalem C 8. **ut**: *om* B* 10. promouerint C promouerunt B **placuit**: + magnae synhodo (= *Gall-Hisp*, *uide p* 182 *supra*) C 13. probationem quamplurimam B

C Æ M II 3. eclesiasticam C aecclesiasticam M 5. instructus M (B*?) 9. praesbiterium M 10. promouerint C nil B 12. catecizatur Æ $M^2$ (*sed m p*) 15. scribtura C

## X (**Dionysii II**)

II De his qui ex genti[li]bus post baptisma ad clericatus ordinem promouentur.

Quoniam plura aut per necessitatem aut alias cogentibus hominibus aduersus ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et instructos breui tempore mox ad lauacrum spiritale perducerent, simulque ut baptizati sunt [etiam] ad episcopatum uel praesbyterium promouerent; optime placuit nihil tale de reliquo fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur, et post baptisma probatione quamplurima: manifesta est enim apostolica scriptura quae dicit NON

II *Tit om* A **Cr** **gentilibus** *p s a* δ κ λ § *p* ζ κ (= *Dion* I): gentibus Λ *a j l m* γ ζ baptismum *l* ordine *m* (*s** ?) δ* (κ ?) λ promoueantur ζ* 1. **aut**: *in ras a* (*sed m p*) **Cr** *cap* iiii 2. **alias**: alios A aliis $s^2$ δ Cr-$w^2$ ab *al*iis *in ras* ζ 3. **aduersus**: *praem* aut *p* γ κ*λ ecclesiastica γ **facta sunt**: *om a** 4. regula *m* γ **ut**: et A ita ut *l* (= *Isid*) **ex gentili**: extili δ* 6. **et**: *om a* instructi *l* **breui**: *praem* p* κ* 7. spiritalem *a* A spātalem γ spiritali δ* perducerentur *l* δ producerent Cr-ed 8. **ut**: *om* Λ* **etiam** Λ *j m* A (= *Isid*): *om a l p s* **H Cr** (= *Dion* I) 9. **uel**: + ad ζ κ presbiterum *m* presbiterio γ 10. **promouerent** *j m s* **H** Cr-ed (= M *Dion* I): promouerint (= C *Dion* I) $Λ^2$ *a p* A Cr-w promuerint Λ* promouerentur *l* $δ^2$ 11. **tempore**: *praem* in *l* 12. **qui**: quo Λ A 13. **et**: *om a* probatio quamplurima Λ* probationem quamplurima *j m* probationem quamplurimam A 14. **manifesta est**: manifeste *j*

II 3. aecclesiasticam *l* 6. instructus Λ brebi *l* 7. lacrum A spiritali δ* 9. praesbrim Λ presbyterium *l* 10. promuerint Λ* promouerint $Λ^2$ A *a p* Cr-w obtine κ 12. cathacizatur Λ 14. manefesta Λ **est enim**: esanim *ut uid* A

## IX (Dionysii I)

NEOPHYTVM NE IN SVPERBIAM ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABVLI. si uero processu temporis aliquod animae delictum circa personam repperiatur huiusmodi et a duobus uel tribus testibus arguatur, a clero talis abstineat. si quis autem praeter haec fecerit, quasi contra magnum concilium sese efferens, ipse de clericatus honore periclitabitur.

III De subintroductis mulieribus.

Interdixit per omnia magna synodus nec episcopo nec presbitero nec diacono nec alicui prorsus qui est in clero licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam uel eas tantum personas quae suspiciones effugiunt.

16. **in superbiam** Æ M B: in superbia C, *cf Dion* II 20. repperitur Æ
III *Tit* De subintroductis id est adoptiuis sororibus (*cf Gall-Hisp p* 186 *supra*) C: *om tit* Æ **mulieribus**: + ne cum sacerdotibus commorentur (*uide* M-*titt p* 250 *supra*) B 1. **per omnia**: omnino Æ per B *in ras* omni B* 2. episcopus M 3. **diacono nec**: *om per homoeoteleuton* M **prorsus**: omnino (= *Dion* II) B² omnino prorsus *fortasse* B* 4. liceret? B* 5. habere B *in ras* fortem *ut uid* Æ* 6. **eas**: alias Æ has B* 7. suspicionem M 8. effugiant Æ

17. incedat M 18. diaboli Æ 20. reppereatur C reperiatur M 24. preter Æ 26. pereclitabitur Æ M
III 1. synhodus C synodos M 2. prbro C praesbitero M 3. **nec**: neque B 7. suspitiones C

## X (Dionysii II)

NEOFYTVM NE IN SVPERBIA ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABVLI. si uero processu temporis aliquod delictum animae circa personam repperiatur ⌜huiusmodi et a duobus uel tribus testibus arguatur, a clero talis abstineat. si quis autem praeter haec fecerit, quasi contra magnum concilium se efferens,⌝ ipse de clericatus honore pericli⌜tabitur.⌝

(margin: 1 Tim iii 6; ¶ *fol* 44 *a* Λ; § *fol* 44 *b* Λ)

III De subintroductis mulieribus.

Interdixit per omnia magna synhodus non episcopo non praesbytero non diacono nec alicui omnino qui in clero est licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam uel eas tantum personas quae suspiciones effugiunt.

15. **non neofytum**: nomine ophytum κ Λ *a j l m p s* A α γ δ ζ κ λ Cr-w 16. **ne**: nec *m* ne forte *s* **superbia** Λ (superbiae latus Λ*) *a j* l m* α γ δ ζ **Cr** (= C *Dion* I): superbiam *j² p s* (*ut uid*) A κ λ (= Æ M *Dion* I) 17. iudicio Λ *j* m* A γ δ* λ* 18. diabulis κ* 19. tempori A aliquot *a* aliquid *p* 20. persona *m* 25. sese δ* 26. onorem A periclitabatur A periclitatur δ*
III *Tit om* **Cr** A Desuper introductis Λ* 1. Inter*dixit per* omnia *magno* (*corr in* -a) **Cr** *cap* **cx** *synodus* α *in ras* Interdixit sancta sinodus et magna per omnia δ 3. **nec**: uel Cr-w 4. subintroducta γ 5. *tr* mulierem habere *p* 6. **aut 2°**: *om* A 7. qui ζ suspectiones γ suspicione κ suspicionem **Cr** 8. efugiant A suffugiunt Cr-w

16. neophytum *a* neofitum *l* neophitum *s* α δ ζ Λ *l* neoffitum Cr-w 18. diaboli *l* 19. aliquot *a* 21. ad duobus *a** 22. arguar A
III subintraductis δ² λ 1. synodus *l* 2. epso A prbro Λ pbro *l* 3. diaco Λ 4. subinterductam κ 8. effigiunt A

## IX (Dionysii I)

IIII De his qui ad episcopatum in prouinciis prouehuntur.

Episcopum conuenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in prouincia episcopis ordinari. si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter iteneris longitudinem; modis omnibus tamen tribus in idipsum conuenientibus, et absentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. firmitas autem eorum quae geruntur per unamquamque prouinciam metropolitano tribuatur episcopo.

C Æ M B IIII *Tit om* Æ   in prouintias C in prouincia B   promouentur B   7. **tribus**: + episcopis B   **conuenientibus**: + tunc Æ   8. **absentibus**: + quoque (= *Dion* II) B   9. **per scripta**: per scripturam Æ   consentibus Æ   12. *per* B *in ras*   13. metropolitani . . . episcopi *ut uid* B*

C Æ M IIII prouint. C   proueuntur M   1. maximae M   2. prouentia C   5. itineris Æ M   9. scribta C M*   10. caelebretur M   12. prouintiam C   13. methropolitano C

## X (Dionysii II)

IIII De his qui ad episcopatum in prouinciis prouehuntur.

Episcopum conuenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in prouincia episcopis ordinari. si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter iteneris longitudinem; tribus tamen omnimodis in idipsum conuenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus et per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. firmitas autem eorum quae geruntur per unamquamque prouinciam metropolitano tribuatur episcopo. ¶ *fol* 44 *b* Λ

IIII *Tit om* A   **ad**: ab *a*   2. in prouinciae episcopis κ   3. *tr* ordinati epis̄ A   epi *l**   4. difficilis δ*   6. **tribus**: *praem* a Cr-ed   7. in ipsum κ*   8. **et**: *om ut uid l*   **et absentibus**: *om per homoeoteleuton a*   **quoque**: qui ad A; + episcopis *a l* (= *Dion* I)   9. per scriptura *a* per scripturam **Cr**   **consentientibus**: conuenientibus *a* constituentibus A   11. **quae geruntur**: quae|runtur λ*   14. **episcopo**: *add ad calc pag* quod si aleter factum fuerit irritum sit Λ[2]   **Cr** *cap* i

IIII proueuntur *l** κ   2. prouintia Λ   3. epsis Λ   5. nicessitatem Λ   itineris *l* itineres *a**   6. logitudinem Λ*   omnibumodis A   9. scribta *l*   14. epso Λ

## IX (Dionysii I)

V De his qui excommunicantur.

De his qui communione priuantur, seu ex clero seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque prouinciam, sententia regularis obtineat ut hii qui ab aliis abiciuntur non recipiantur ab aliis. requiratur autem ne pusillanimitate aut pertinacia uel alio quolibet episcopi uitio uideatur a congregatione seclusus. ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque prouinciam bis in anno concilia celebrari; ut communiter omnibus simul episcopis prouinciae congregatis quaestiones discutiantur huiusmodi, et sic qui suo peccauerunt euidenter episcopo rationabiliter excommunicati ab

V *Tit* De excommunicatis (= *Dion* II) B: *om tit* Æ **excommunicantur**: + et bis in anñ synodo fieri deberi (*cf Gall-Hisp p* 190 *supra*) C 2. **seu . . . seu**: siue . . . siue Æ B **clero**: cero M 4. sententiam C*B* 5. **hii** M Æ (B* *ut uid*): hi CB² eiciuntur C* abiciantur *ut uid* B* 6. recipiuntur B* requirantur Æ 8. **alio quolibet**: aliquolibet M 10. de*c*entius B *in ras* 11. *per* B *in ras* 13. celebrare C 15. congregatos C* 16. **sic**: si Æ M 17. **euidenter**: *om* C 18. excommucati Æ

V 1. pribantur Æ M 2. seo *bis* C 3. prouintiam C 7. pertinatia C 10. dicentius M 12. prouintiam C 13. celebrare C caelebrari M 15. prouintiae C questiones Æ M

## X (Dionysii II)

┌V De excommunicatis.

De his qui communione priuantur, seu ex clero seu ex laico ordine ab episcopis per unamquamque prouinciam,┐ sententia regularis optineat ┌ut hii qui a┐biciuntur ab aliis ab aliis non recipiantur. requiratur autem ne pusillanimitate aut contentione uel alio quolibet episcopi uitio uideatur a congregatione seclusus. ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque prouinciam bis in anno concilia celebrari; ut communiter omnibus simul episcopis congregatis prouinciae discutiantur huiusmodi quaestiones, et sic qui suo peccauerunt euidenter episcopo excommunicati rationabiliter ab § *fol* 45 *a* Λ

V *Tit om* A **Cr** 1. priuantur * * δ Λ *a j l m p s* A *α γ δ ζ κ λ* Cr-w **seu**: siue *p* 2. **seu**: siue *p* Cr-w **Cr** *cap* xiii **laico**: laicorum **Cr** **ab episcopis**: episc̄ (*add* ab *in marg*) ζ 4. sententiam Λ δ* κ obtineatur Cr-w² 5. hi *l s a*² Cr-ed **ab aliis** 2° *a j l*: *om per homoeotel* Λ *m s p* A **H** **Cr** 6. **non**: *praem* ad communionem A recipiatur κ requirantur *s** 7. pusillanimitatem A γ 8. **alio quolibet**: alio quodlibet *l* a quolibet *p* δ* aliquolibet ζ λ* alio uel quilibet (*habet etiam* uel *ante* alio) A *tr* uitio episcopi λ 9. reclusus Cr-w ¶ **Cr** (*post* seclusus) 10. decentibus *l* dicentius *p** licentius A *p*² 11. **placuit**: + * * (*fortasse* in *sub ras*) *s α* **Cr** *cap* xxxviiii (*ad* bene) 13. concilio *p** 15. **congregatis**: *incipit hinc* T (*ut non amplius laudetur* A) § T *tr* prouintiae congregatis (= *Dion* I) *a* discuciatur *j** 16. *tr* suo qui ζ 17. **suo**: *praem* e κ **euidenter**: *om* T *tr* episcopo euidenter κ 18. excommunicari T

V 3. unamquemque *α* 7. contemptione γ Λ *l* 8. epsi Λ episcō ζ* epis̄ κ λ 12. unamqueque Λ* unamquemque A 13. caelebrari *l* 14. epscis Λ 16. questiones *l* 17. epso Λ § T

## IX (**Dionysii I**)

omnibus aestimentur, usquequo uel in communi uel eidem episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. concilia uero celebrentur, unum quidem ante quadragensimam paschae, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum, secundum uero circa tempus autumni.

VI De priuilegiis quae quibusdam ciuitatibus conpetunt.

Antiqua consuetudo seruetur per Aegyptum Lybiam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quia et urbis Romae episcopo parilis mos est. similiter autem et apud Anthiociam ceterasque prouincias suis priuilegia seruentur ecclesiis.

---

C Æ M B

20. in communione C **eidem**: ibidem Æ 22. inferre C* 24. quadragensimum Æ quadragesima B 25. m*u*nus B *in ras* 26. purissimo C*

VI *Titulum habet* Æ **conpetunt**: expetunt C: + et ut nullus praeter metropolitani sententiam fiat episcopus B 1. consuetudine M* 2. **Aegyptum**: + et B* 5. **quia**: qua Æ 6. **autem**: *om* M* 8. **priuilegia**: priuilegiis Æ M

---

C Æ M

19. extimentur Æ 22. sentiam C 23. caelebrentur M 24. quadragesimam M 27. autumnio Æ

VI cōpetunt M 3. episc Æ 5. orbis C paralis Æ M 6. aput Æ 7. anthyociam Æ antiochiam M prouintias C 8. aecclesiis M

## X (**Dionysii II**)

omnibus aestimentur, usquequo uel in communi uel [eidem] episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. concilia uero celebrentur, unum quidem ante quadragensimam paschae, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum, secundum uero circa tempus autumni.

VI De priuilegiis quae quibusdam ciuitatibus ⌜competunt. ¶ *fol* 45 *a* Λ

Antiqua consuetudo seruetur per Aegyptum Libiam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem,⌝ quia et urbis Romae episcopo parilis § *fol* 45 *b* Λ mos ⌜est⌝. similiter autem et apud Anthiociam ceterasque prouincias suis priuilegia seruentur ecclesiis.

---

20. **in communi**: in communi synodo Λ synodo (*tantum*) T in communi omnibus Cr-w **uel**: *om* T **eidem episcopo** *a l* (= *Dion* I): idem episcopi *j* idem episcopo *m* episcopo suo Λ T *p* Cr-w episcopo (*tantum*) *s* **H** Cr-ed 21. humaniore . . . sententia T humaniorem . . . sententia γ **pro talibus**: *om* ζ 23. celebrantur λ* 24. quadragesima *p s** *uel 2* *a* γ δ κ quadragesimae λ **ut**: et γ² 25. offerat *j* 26. purissime *s* Cr-ed **uero**: + concilium δ 27. **circa**: *om* λ*

VI conpetant *p* 5. **episcopo**: *om* δ* **Cr** *cap* xxxvi 7. Anthiocia T γ ceteras (*om* que) *s** 8. **suis**: sua K² seruantur ζ

---

19. existimentur Λ T *es*timentur *in ras* λ 20. idem *j m* epso Λ 21. humanioem Λ* 22. uerre δ* sentiam *j* 23. caelebrentur T 24. quadraginsimam T quadragesim. *a l p* λ quadragiss. ζ κ quadragisimae Cr-w 25. dissentione Λ 26. saecundum *l* 27. autūpni *l*

VI priuiligiis Λ priuilegibus *a** conpetunt T 1. consuitụdo T 5. qui δ* epso Λ pariles T paralis Cr-w 6. pud Λ* 7. antiochiam *a l* δ anthiochiam *p* anthyochiam κ citeras Λ* 8. praeuiligia Λ aecclesiis *l*

## IX (Dionysii I)

illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter consilium metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definiuit episcopum existere non debere. sin autem communi cunctorum decreto rationabili et secundum ecclesiasticam regulam conprobato duo uel tres propter contentiones proprias contradicunt, obtineat sententia plurimorum.

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimorum.

Quia consuetudo praeualuit et antiqua traditio ut Heliae episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salua metropolitani propria dignitate.

---

9. **est**: *om* Æ 10. **consilium metropolitani**: concilium metropolitani M metropolitani sententiam (*cf Dion* II) B 16. conprobatur B* 18. optineant *ut uid* B* 19. **plurimorum**: + et maxime metropolitani iudicio (*cf Gall-Hisp p* 198 *supra*) C
VII **De episcopo Heliae id est Hierusolimorum** M: De episcopo Hierosolymorum honorando C De honore episcopi Heliae id est Hierosolimae (*uide* M-*titt p* 250 *sup*) B; *tit om* Æ 2. **Heliae** M B: Hierosolymorum C Aeliae Hierusolimae Æ 3. consequentia C 4. **salua**: *om* B* **metropolitani**: + eiusdem prouintiae (= *Gall-Hisp p* 200 *supra*) C propriam dignitatem Æ M (B* ?)

---

10. metropolytani Æ 11. episc Æ 12. sinodus Æ 16. eclesiasticam C aecclesiasticam M 18. optineat Æ$^{2}$ M
VII episc̄ M hierosolymorum C 2. episc Æ 4. metropolytani Æ

## X (Dionysii II)

illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter sententiam metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synhodus definiuit episcopum esse non oportere. sin autem communi cunctorum decreto rationabili et secundum regulam ecclesiasticam çonprobato duo aut tres propter contentiones proprias contradicunt, optineat sententia plurimorum.

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimorum.

Quia consuetudo optinuit et antiqua traditio ut Heliae episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salua metropoli[tani] propria dignitate.

---

9. **autem**: tamen T **clarum**: decretum *p* clarus γ 10. **sententiam**: praesentiam Λ T sententia γ 11. *tr* factus fuerit **Cr** 12. **definiuit**: + ut λ* 14. **sin autem**: synodum T **sin**: si *a* ζ κ Cr-w$^{2}$ **communi**: *om* Cr-w **cunctorum**: cum ep̄orum T 16. **ecclesiasticam**: ecclesiastica γ; *om s* *com*probato *in ras* λ 18. sententiam *l*$^{2}$
VII *Hunc canonem* (*solum e Nicaenis*) *tamquam ecclesiae occidentalis iuri nihil conferentem om* **Cr** **id est**: *om p* 1. **optinuit et**: obtineat (*om* et) *a** **et antiqua traditio**: et antiqua traditione Λ ex antiqua traditione T 2. Heliaep̄s Λ T ep̄s *a in ras* **honoretur**: horetur ζ*; + et *l* 4. saluam γ δ* λ* **metropolitani** *a j p m*: metropoli Λ T *s* **H** etiam (*tantum*) *l* propriam dignitatem T γ

Λ T *a j l m p s* α γ δ ζ κ λ Cr-w ¶ **Cr**

---

11. episcopos *p** 12. sydonus *l* 13. epsm Λ Λ T *l* 15. saecundum *l* 16. aecclesiasticam *l* 17. contemptiones γ 18. opteneat Λ obtineat T
VII epso Λ aeli *p** aeliae *p*$^{2}$ κ λ helie δ elie ζ hierusolymorum Λ hierosolimorum *l s a* δ K$^{2}$ 1. consuitudo Λ T optenuit K$^{2}$ Λ obtinuit T 2. elie *p* eliae ζ λ

## IX (**Dionysii I**)

VIII De his qui uocantur Catharoe, id est mundi.

De his qui se cognominant Catharos (id est mundos), si quando uenerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio ut inpositionem manus accipientes sic in clero permaneant. haec autem prae omnibus eos scriptis conuenit profiteri, quod catholicae et apostolicae ecclesiae dogmata suscipiant et sequantur, id est et bigamis se communicare et his qui in persecutione prolapsi sunt, erga quos et spatia constituta sunt et tempora definita : ita ut ecclesiae catholicae et apostolicae placita sequantur in omnibus. ubicumque uero siue in municipiis siue in ciuitatibus ipsi

---

C Æ M B VIII *Tit om* Æ  **uocantur** : dicuntur (= *Dion* II) B  1. **De his . . . mundos** : *in rasura circa* xii *litterarum* B  4. **et** : *om* B*  6. *tr* eos prae omnibus M  10. **se** : si Æ  16. **siue** : *om* C  17. **siue** : seu (= *Dion* II) B

---

C Æ M VIII catharoes C* catharoei M  1. cataros Æ*  2. mundus M*  3. eclesiam C aecclesiam M  7. scribtis C M* *uel* 2  8 *et* 15. aposthολicae Æ  9. aecclesiae M  10. bigammis B  11. persequutione M  14. aecclesiae M

## X (**Dionysii II**)

VIII De his qui dicuntur Catharoe, id est mundi.

De his qui se cognominant Catharos (id est mundos), ⌜si aliquando uenerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio ut inpositionem manus accipientes sic in clero permaneant. haec autem prae omnibus⌝ eos scriptis conuenit profiteri, ⌜quod ca⌝tholicae et apostolicae ecclesiae dogmata suscipiant et sequantur, id est et bigamis se communicare et his qui in persecutione prolapsi sunt, erga quos et spatia constituta sunt et tempora definita : ita ut ecclesiae catholicae et apostolicae placita sequantur in omnibus. ubicumque uero siue in municipiis seu in ciuitatibus ipsi

¶ *fol* 45 *b* Λ
§ *fol* 46 *a* Λ

---

VIII *Tit om* T  *tr* cat. dicuntur *l*  cathari Λ²*a*  1. **qui** : que Λ  cognominat ζ  2. **aliquando** : quando *a* ( = *Dion* I)  3. **catholicam** : catholici *m*  4. inpositione T *p* γ  5. **accipientes** : + et *p*²  7. **eos scriptis** : conscriptis eos δ  confiteri *p*  8. **et apostolicae** : *om* (*per homoeoteleuton* ?) κ  13. **spatia** : sapientia *a*  constituti *a p*  *tr* tempora (temporum? T*, *sed corr m p*) et T  14. *tr* ut ita Cr-ed  **ut** : et *j*  15. **et apostolicae** : *om* (*per homoeoteleuton* ?) *a*  consequantur *p*  16. **in municipiis seu** *a j l m* : in municipiis siue Λ T (= *Dion* I) ; *om per homoeoarcton p s* **H Cr** (*suppl* in uicis siue [=*Isid* **M S** *p* 205 *supra*] *a*² in municipiis γ² municipiis δ)

**Cr** *cap* liiii

---

VIII cathar** e (cathariae ?) Λ* cataroae *a* catharei *j m* Cr-w cateree *l* catharae *p* cathari Λ² *a* cataroe γ catharoae δ cathare ζ  **est** : es *j*  1. cathoros Λ cataros T *a* catharus *m* catharo κ  2. mundus *m* γ* Cr-w*  3. aecclesiam *l*  7. scribtis *l*  profetiri Λ*  9 *et* 14. aecclesiae *l*  10. bigami κ  11. perseqūtione T

### IX (Dionysii I)

soli repperti fuerint ordinati, qui inueniuntur in clero in eodem habitu perseuerent. ubi autem catholicae ecclesiae episcopo uel presbitero constituto quidam ex illis adueniunt, certum est quod episcopus ecclesiae habebit ecclesiae dignitatem: is autem qui nominatur apud eos episcopus honorem presbiterii possidebit, nisi forte placuerit episcopo nominis eum honore censeri; si uero hoc ei minime placuerit, prouidebit ei aut corepiscopi aut presbiteri locum, ut in clero prorsus esse uideatur: ne in una ciuitate duo episcopi probentur existere.

---

24. **ecclesiae 2°**: episcopi (= *Dion* II) B 25. nominantur C 26. **eos**: + qui dicuntur catharos B **presbiterii**: prbi? B* 28. **episcopo nominis eum honore**: episcopo corepiscopi nomine seu honore Æ 29. cȩnsire C **hoc ei minime**: nomine Æ 30. **aut**: *om* B **corepiscopi**: corepiscopatus (= *Dion* II) B 31. **presbiteri** M (*Gr* πρεσβυτέρου): presbiterii (= *Dion* II) C Æ B 32. **esse**: *om* M 34. **existere**: + et ille omnismodis in clero esse uideatur (*cf Isid* V **Sp**, *p* 207 *supra*)

---

18. reperti C Æ (*sed cf* ii 20) 20. perseuirent C 21. aecclesiae M prbro C praesbitero M 24. aecclesiae *bis* M 25. **is**: his Æ 26. aput Æ ēpos C presbyterii C praesbyterii M 29. censire C 30. chorepi C 31. presbyterii C praesbiterii Æ praesbiteri M 34. exsistere Æ

### X (Dionysii II)

soli repperti fuerint ordinati, qui inueniuntur in clero in eodem habitu perseuerent. ubi autem catholicae ecclesiae episcopo uel praesbytero constituto quidam ex illis adueniunt, certum est quod episcopus ecclesiae habebit episcopi dignitatem: his autem qui nominatur apud eos episcopus honorem praesbyterii possidebit, nisi forte placuerit episcopo nominis eum honore censeri; si uero hoc ei minime placuerit, prouidebit ei aut corepiscopatus aut praesbyterii locum, ut in clero prorsus esse uideatur: ⌜ne ¶ *fol* 46 *a* Λ in una ciuitate duo episcopi probentur exsistere.

---

20. perseuerunt? *p** 23. adueniant Λ T *a j l m p s* α γ δ ζ κ λ Cr-w γ 24. **ecclesiae . . . dignitatem**: *in ras a* **episcopi**: epso Λ* epo T 26. honore *p* presbiteri Cr-w 27. *tr* placuerit forte γ 28. **honore**: *om* ζ* 29. censire Λ **uero**: + et Λ **hoc**: *om a** 30. autē *ut uid* Λ* **aut corepiscopatus**: auctor episcopatus *l*² aut episcopatus *j* aut choreps *a** (*add* episcopatus *sup lin a*²) 31. pbri *s* prb̄ri Cr-w (*sc* presbiteri) **ut**: ubi *l* 32. **esse**: est *j* **ne**: et ne *p* ζ κ Cr-w² nec Cr-ed 33. ciuitatem T *tr* probentur episcopi *s*

---

18. reperti T *l* (*sed cf* ii 20, *p* 257) 20. habito Λ Λ T *l* perseuerint T 21. aecclesiae *l* epso Λ 22. prbro Λ prbo T pbro *l* 24. epos Λ aecclesiae *l* epso Λ* epsi Λ² epo T 25. is *j l*² *s* Cr-ẇ 26. prbrii Λ presbyterii *l* 28. epso Λ 29. censire Λ 31. prbii Λ pbrii *l* 33. prouentur ι* 34. existere *l* existire *i*

## IX (Dionysii I)

VIIII De his qui ad honorem presbiterii sine examinatione prouecti sunt.

Si qui presbiteri sine examinatione sunt promoti, uel cum discuterentur sua peccata confessi sunt et homines moti contra canones confessis manus inponere temptauerunt, tales regula non admittit; quia quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia.

X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum in clero promoti sunt.

Quicumque de lapsis dudum per ignorantiam uel ordinantium dissimulationem in ordinem sunt prouecti, hoc ecclesiasticae non praeiudicat regulae; nam cogniti deponuntur.

---

C Æ M B VIIII *Tit om* Æ  **ad**: *om* M  1. **examinatione**: examine Æ  2. **cum**: *om* M* discu*terentur* B *in ras*  4. **moti**: commoti (= *Dion* II) B  6. talis B admittet Æ amittit B*

X *Tit om* Æ  **promoti**: professi M  3. **in ordinem**: in ordine? B*; *om* Æ  **sunt**: + clerici B  profecti M  4. praeiudicant B  5. deponantur (*cf Gall-Hisp p* 210 *supra*) C

---

C Æ M VIIII prbrii C  1. prbri C praesbiteri M  6. talis B  7. inreprehensibile M  8. aecclesia M

X 3. profecti M  4. aecclesiasticae M

## X (Dionysii II)

VIIII De his qui ad honorem praesbyterii sine examine prouecti sunt.

Si quis⌉ praesbyteri sine examine sunt prouecti, uel ⌈cum⌉ discuterentur peccata sua confessi sunt et homines contra canones commoti manus confessis inponere temptauerunt, tales regula non admittit; quia quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia. § *fol* 46 *b* Λ

X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum in clero promoti sunt.

Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam uel per ordinantium dissimulationem, hoc ecclesiasticae non praeiudicat regulae; cogniti namque deponuntur.

---

VIIII *Tit om* T  **honorem**: ordinem Cr  **praesbyterii**: prbi (*sc* praesbyteri) δ prb ζ  examinatione γ ζ Cr  1. **quis** T *j* $l$* *m* *a** γ δ* κ, *cf can* xviiii *l* 4 *et Addenda supra p* 150: qui *a p s* $a^{2}$ $\delta^{2}$ ζ λ Cr  quidam $l^{2}$  presbyterii κ  **sine**: *om* κ*  examinatione γ δ Cr  *tr* prouecti sunt *a* δ  2. discutiuntur *l*  4. moti *a* (= *Dion* I)  5. **confessis inponere**: confe(ni ?)unt ponere ? Λ* confestim ponere ? *a* confestim imponere *l*  *tr* inponere confessis ζ  temptauerint $a^{2}$ γ*  6. talis Λ* *p*  admittitur γ*  8. defendet *m*  ecclesiae *a** Cr *cap* lxxvi

X *Tit om* T  pmoti (*sc* permoti) *a**  1. **de lapsis**: delapsi $l^{2}$ lapsi T  2. clerici *a* γ  moti *p*  per ignorantia *p*  3. **per**: pro *j*; *om* Cr (*suppl* Cr-$w^{2}$)  ordinatio(num) *ut uid* T* (*corr m p*)  dissimulatione *j p* γ  4. ecclesiastica . . . regula *l p* ζ Cr-$w^{2}$  6. deponantur *a* ζ $\lambda^{2}$ Cr  1. Cr *cap* lxxvii

---

VIIII horem *j** hore λ* honore $\lambda^{2}$  1. prbi Λ T pbri *l*  2. discutirentur Λ  5. imponere *l*  6. talis Λ* *p*  ammittit *a l*  7. inreprehensibile *l*  8. aecclesia *l*

X 3. dissimolationem Λ  4. aecclesiastic. *l*

## IX (Dionysii I)

XI De his qui negauerunt et habentur in laicis.

De his qui praeter necessitatem praeuaricati sunt aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum uel aliquid huiusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii; placuit synodo, quamquam humanitate probentur indigni, tamen eis beniuolentiam commodari. quodquod ergo ueraciter paenitudinem gerunt, fideles tribus annis inter audientes habeantur, et sex annis omni humilitate succumbant, duobus autem annis praeter oblationem populo in oratione communicent.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt reuersi.

Quicumque uocati per gratiam primum quidem impetum demonstrarunt deponentes militiae cingulum, postmodum uero ad proprium uomitum sunt relapsi, ita ut quidam

XI *Tit* De laicis qui negauerunt (=*Dion* II) B; *om tit* Æ 2. **praeter**: praesbiter M* (*cf Att can* xi *l* 2 *p* 128 *supra*) ablationum M (B* ?) 3. **aut praeter periculum**: *om* Æ 6. **quamquam**: quamuis (=*Dion* II) B humanitatem Æ B* 9. **ergo**: enim M paenitentiam B 11. **et sex**: sex aut septem (*om* et) B humilitati Æ 13. **praeter oblationem**: sine oblatione (=*Dion* II) B

XII *Tit om* Æ 1. *per gratiam uocati primum* B *in ras* 2. demonstrauerunt (*cf Dion* II) Æ B 4. **uomitum sunt**: suum uomitum Æ 5. **relapsi**: reuersi (*cf Isid p* 215 *l* 4) Æ; + ut canes B (*cf Prou* xxvi 11 ὥσπερ κύων ὅταν ἐπέλθῃ κ.τ.λ.)

XI 1. preter Æ 5. tirannide M licinnii C licini Æ 6. synhodo C prouentur Æ 7. beneuolentiam Æ M 8. quoquod M 12. subcumbant Æ

XII 1. **primum**: prim M* 5. relabsi C

## X (Dionysii II)

XI De laicis qui negauerunt.

De his qui praeter necessitatem praeuaricati sunt aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum uel aliquid huiusmodi, quod factum est sub tyrannide Licini; placuit ¶ *fol* 46 *b* Λ ⌜synodo, quamuis humanitate probentur indigni, tamen eis beniuolentiam commodari. quicumque ergo ueraciter paenitudinem gerunt, tribus annis⌝ fideles inter audientes § *fol* 47 *a* Λ habeantur, ⌜et sex⌝ annis omni se contritione deiciant, duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt reuersi.

Quicumque uocati per gratiam primum quidem impetum monstrauerunt deponentes militiae cingulum, postmodum uero ad proprium uo- Prou xxvi 11 mitum sunt relapsi, ita ut quidam

Λ T *a j l m p s* *α γ δ ζ κ λ* Cr-w

Cr *cap* lxxviii

XI *Tit om* T 1. **qui**: *om m* necessitates *δ* 2. oblatione *γ** oblationem *a** *et* 3 *δ** *ζ** Cr-w 3. praeter periculo T 4. **uel**: aut *l* 5. tyranni deliccioni? Λ* 6. **synodo**: *praem* sc̄ā *a* humanitatem T *γ* 7. beneuolentia T 9. **ergo**: *om δ** 10. fidelis Λ* fidele Λ² audi*entes a in ras* 12. contr * * tione *s** **deiciant**: desistant *a* **autem**: *om κ** 13. **annis**: *om* T 14. communicant *a**

Cr *cap* lxxviii

XII **qui**: quis *l** ? **ad**: a *m* **reuersi** Λ T *l s ζ* Cr-w (= *Dion* I): regressi *a j m p* H (*tr* regressi sunt *a*) conuersi Cr-ed 1. **uocati**: + sunt *s* **per gratiam**: per dei gratiam *a* (=*Isid p* 215 *supra*) 3. malitiae T 4. *tr* sunt uomitum *s* 5. lapsi *ζ** *r*elapsi *in ras* Cr-w quidem *j*

Λ T *l*

XI 1. praeuati *κ** 5. tyride *a* licini K² (*cf p* 252 *supra*): liccini Λ licinii T *a j l m s* H lycinii Cr-w 7. beneuolent. T 9. penitudinem *l* 10. fidelis Λ* *p m* fediles K² 12. contricione K²

XII **ad**: at *p* 2. inpetum Λ monstraberunt K²

## IX (**Dionysii** I)

et pecunias tribuerent et beneficiis militiam repararent; hi decem annis, post triennii tempus quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. sed in his omnibus propositum et speciem paenitentiae conuenit explorare. quodquod enim metu et lacrimis ac patientia uel bonis operibus re ipsa conuersionem non simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum uero licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare. quicumque uero indifferenter tulerunt et formam introeundi in ecclesiam sibi

C Æ M B 6. tribuerint Æ tribuer*ent in ras* B 7. separarent M : *collata lectione l* 14 *infra* se ipsa, *patet in exemplari codicis* M *litteras* r s *similem habuisse formam* hii Æ 8. **quo** C Æ (=*Dion* II): quod M B 11. **et**: ut M 13. **ac**: *om* Æ **patientia** C M: paenitentiam Æ B* paenitentia $B^2$ 14. **re ipsa** C: responsa Æ se ipsa M (*uide l* 7 *supra*) rebus ipsis (= *Dion* II) B **conuersionem**: conuersationem Æ; + suam (= *Dion* II) B 15. **simulatione** C M: simulationem (*cf Dion* II *codd*) Æ B 17. **tum**: dum M fidelib; M *in ras* (fidelis M* ?) 18. orationem Æ M oratione * * * * B **postmodum**: post B 19. episcopum B 21. **formam**: habitu formam ? B* habitum $B^2$ (*cf Dion* II)

C Æ M 6. tribuerint Æ 8. trienni M B (*fortasse recte, cf* Λ *Dion* II) 12. quotquot C M 16. inplentes Æ M 22. eclesiam C aecclesiam M

## X (**Dionysii** II)

et pecunias tribuerent et beneficiis militiam repeterent; hi decem annis, post triennii tempus quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. sed in his omnibus propositum et speciem paenitentiae conuenit explorare. quodquod enim metu et lacrimis atque patientia uel bonis operibus rebus ipsis conuersionem suam non simulatione demonstrant, hi definitum tempus ¶ *fol* 47 *a* Λ ⌜auditionis inplentes, tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum uero licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare. quicum⌝que uero indifferenter tulerunt § *fol* 47 *b* Λ ⌜et habi⌝tum introeundi ecclesiam

6. pecuniis *m* **tribuerent** *a j l s* γ $\lambda^2$ Cr-ed (=*Dion* I): tribuerint Λ T *m* Cr-w tribuerunt *p a* δ ζ κ λ* (*sc* **H** *ut uid*) **et** 2°: ut *p* $\delta^2$ 7. repeterint T reperunt ζ* repeterunt $\zeta^2$ **hi** *j l p s* $K^2$ (=*Dion* I): hii Λ T *a m* **H** Cr-w ii Cr-ed 8. quod intra Cr-w 11. **et**: est et *a*; *om p* **speciem**: spem *a* spetiae γ specie κ 13. **metu**: *in ras* (? medu *sub ras*) *a* **metu et**: metuit T **et**: *om* γ* **lacrimas** *a* **patientia** Λ *l p s* **H** (=*Dion* I *cum Gr* ὑπομονῇ): paenitentia *a j m* T Cr λ-*marg* 14. **rebus**: *om per homoeotel p* 15. **simulatione** Λ T *j l m p s* (= *Dion* I *cum Gr* σχήματι): simulationem *a* **H** Cr 16. demonstrat *a* γ λ* demonstret δ* **hi** *a j l m p s* κ λ (= *Dion* I): hii Λ T *a* γ δ ζ Cr-w ii Cr-ed 17. **inplentes tum**: inplent istum T **tum**: dum *p* tunc *s a* ζ 19. licet *p* licebat γ episcopum T γ Cr-w 20. *tr* cogitare humanius δ* 21. **uero**: *om* γ tulerint κ λ* 22. **habitum**: additum *a* aditum T *l* Cr-ed

3. cingolum $K^2$ 6. tribuerint Λ T *m* Cr-w 7. repeterint T decim Λ T 8. trienni Λ 9. adflictione T 11. poenitentiae *l* 12. quotquot *l* 13. adque Λ pacientia Λ 21. indeferenter Λ T tullerunt *a* 22. aecclesiam *l*

## IX (Dionysii I)

arbitrati sunt ad conuersionem posse sufficere, hi definitum tempus implebunt.

XIII De his qui communionem tempore mortis exposcunt.

De his qui ad exitum uitae ueniunt etiam nunc lex antiqua regularisque seruabitur, ita ut si quis egreditur e corpore ultimo et necessario uiatico minime priuetur. quod si desperatus et consecutus communionem oblationisque particeps factus iterum conualuerit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. generaliter autem omni cuilibet in exitu posito et poscenti sibi communionis gratiam tribui episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.

23. **ad conuersionem** : *om* C 24. **hi** : hii non communicabunt nisi (*cf Gall-Hisp p* 216 *supra*) C **definitum** : + modis omnibus (= *Dion* II) B **implebunt** : impleuerent (= *Gall-Hisp loc cit*) C

XIII : XIIII Æ* *Tit* De his qui in obitu positi communionem deposcunt (*cf* M-*titt supra p* 251) B ; *om tit* Æ 4. **e** : *om* C 9. communione Æ *or*ationis *in ras* M (*corr m p*) 11. in exitum B 13. episcopo Æ 14. obl * * atione B (obligatione ? B*) debeuit *ut uid* B*

XIII 5. pribetur Æ disperatos M 13. epis M (episcopo Æ)

## X (Dionysii II)

sibi arbitrati sunt ad conuersionem posse sufficere, hi definitum modis omnibus tempus inplebunt.

XIII De his qui communionem tempore mortis exposcunt.

De his qui ad exitum ueniunt etiam nunc lex antiqua regularisque seruabitur, ita ut si quis egreditur e corpore ultimo et necessario uiatico minime priuetur. quod si disperatus et consecutus communionem oblationisque particeps factus iterum conualuerit, sit inter eos ⌜qui ¶ *fol* 47 *b* Λ
communionem orationis tantummodo consequuntur. generaliter autem omni cuilibet in exitu posito⌝ et poscenti sibi com⌜munionis gra- § *fol* 48 *a* Λ
ti⌝am tribui episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.

23. ad conuersione Λ ad confessionem *a* 24. possit γ **hi** *a j l m p s* κ λ (= *Dion* I) : hii Λ T *a* γ δ ζ Cr-w ii Cr-ed **modis omnibus tempus** : tempus δ* tempus modis omnibus δ² ζ **Cr** omnimodis omnibus tempus *p* 25. **inplebunt** : impleant *p s* **H** ; + Pater noster qui es in caelis In illis caelis de quibus *ad finem canonis et paginae* (*in sequenti pagina incipit can* xiii) *p* — Λ T *a j l m p s* α γ δ ζ κ λ Cr-w

XIII *Tit om* T communione Λ communio δ* tempus Λ* (*corr m p*) 1. **exitum** : + uitae (= *Dion* I) *a* 2. **lex** : * * *lex* * δ *in ras* ; *om s* 3. **egreditur e corpore** : egritu*dine* corpor*is* detentus fuerit *l*² *in ras* (egriture corpore *l** ?) **e** : de **Cr** 4. **corpore** : + certe *p* necessariū T 5. **minime** : + communione *s a* 6. communione T δ* Cr-w* 7. particep*s in ras* Λ 8. **sit** : sic *p a* δ* **qui** : *om a** 9. **tantummodo** : *in ras a* 11. in exitum *p* γ δ* κ λ positum γ proposito δ* 12. poscendi κ λ communis δ* 13. epsō Λ epō T 14. **dare** : dari Λ ; *om* δ* — **Cr** *cap* lxxviiii

XIII 5. desperatus *l* 6. consequutus T 7. particepi ? Λ* participes *j* 11. exito *j m a** positu ζ* 12. poscente *a* poscendi κ λ 13. epso Λ epo T probaliter κ* 14. dari Λ — Λ T *l*

## IX (**Dionysii I**)

XIIII De cathecuminis lapsis.

De cathecuminis sancto et magno concilio placuit ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, posthaec autem cum cathecuminis orent.

XV Quod non oporteat demigrari.

Propter multam perturbationem et seditiones quae fiunt placuit consuetudinem omnimodis amputari quae praeter regulam in quibusdam partibus uidetur admissa, ita ut de ciuitate ad ciuitátem non episcopus non presbiter non diaconus transferatur. si quis uero post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere temptauerit et se huiuscemodi negotio mancipauerit, hoc factum prorsus in irritum deducatur et restituatur ecclesiae cui fuit episcopus presbiter aut diaconus ordinatus.

C Æ M B XIIII: XV Æ* *Tit om* Æ 1. **cathecuminis**: + lapsis B 2. **ut**: + si se reddere ecclesiae uoluerint (= *Gall-Hisp p* 220 *supra*) C
XV: XVI Æ* *Tit* Quod non oporteat demigrari de ciuit̄ ad aliā ciuitat̄ C Quod non oporteat episcopum presbyterum et diaconum de ciuitate migrare B; *om tit* Æ 5. uidentur Æ **admissa**: amissam B* 6. de ciuitatem ad ciuitatem Æ 10. **quid**: aliquid B* 11. huiusmodi Æ B **negotio**: *om* M 12. **hoc factum**: *supplet in ras* (*sed m p*) Æ 15. **ordinatus**: + et si suggestionem dederit non audiatur (= *Gall-Hisp p* 224 *supra*) C

C Æ M XIIII caticuminis *tit et* 1. C 4. cathicuminis C
XV 2. seditionis M 7. prb C presb Æ praesbit̄ M diacñ C 11. huiuscaemodi M mancíparit M (*fortasse recte, cf Dion* II) 12. inritum C 13. aecclesiae M 14. episc Æ prbt C presb Æ prbr M **aut**: au M

## X (**Dionysii II**)

XIIII De cathecuminis lapsis.

De cathecuminis sancto et magno concilio placuit ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, posthaec autem cum cathecuminis orent.

XV Quod non oporteat demigrari.

Propter multam perturbationem et seditiones quae fiunt placuit consuetudinem omnimodis amputari quae praeter regulam in quibusdam partibus uidetur ammissa, ita ut de ciuitate ad ciuitatem non episcopus non praesbyter non diaconus transferatur. si quis autem post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere temptauerit et se huiuscemodi negotio manciparit, hoc factum prorsus in irritum ducatur et restituatur ecclesiae cui fuit episcopus aut praesbyter aut diaconus ordinatus. ¶ *fol* 48 *a* Λ

XIIII 1. **cathecuminis**: + lapsis *l* 2. *tr* sint tribus annis γ Cr *cap* lxxx
XV *Tit om* Cr oportet *ut uid l* oportit T* **demigrari**: + de ciuitate in ciuitatem *l* 1. multas perturbationes γ 2. **consuetudinem**: + hanc *s* 3. **omnimodis**: penitus **Cr** 4. **quibusdam**: quibus T 5. **ammissa** (*sc* admissa) *j* * *l p* **H** ( – *a* * γ) Cr-w: ammissam *a* * amissa *a m* γ admissa Λ T *j*² *s* Cr-ed **ut**: *om* κ* 9. **concilii tale quid**: conciliis alequid Λ* 10. tale aliquid *l p s* **Cr** 11. **se**: si Λ* *l*; *om* T *a* huiusmodi Λ T (*et in can* xvi *l* 17) manciparet (emanciparet *a* *) *a m* δ* Cr-w mancipauerit Λ T 12. **in**: *om* *p s* γ δ² **Cr** **ducatur**: deducatur T dicatur Cr-ed 14. **fuit**: fuerat *a* fit γ Cr *cap* xvii

XIIII catecuminis (*non autem in ll* 1, 4) Λ caticuminis (*et ll* 1, 4) T
XV demigrare *p* 2. que T 3. ampotari Λ 5. admissa Λ T *j*² *s* 7. prbr Λ prbt T pbr *l* diacs Λ 11. manciparet *a m* δ Cr-w mancepauerit Λ* mancipauerit Λ² T manciperit? κ* 12. prursus Λ* 13. aecclesiae *l* 14. prbr Λ prbt T pbr *l* 15. diac Λ *l s* diacon̄s T

## IX (Dionysii I)

XVI De his qui in ecclesiis in quibus prouecti sunt minime perdurarunt.

Quicumque temere ac periculosae neque timorem Dei prae oculis habentes nec agnoscentes ecclesiasticam regulam discedunt ab ecclesia, presbiteri aut diaconi uel quicumque sub regula modis omnibus adprobantur; huiusmodi nequaquam debent in alia ecclesia recipi, sed omnem necessitatem conuenit illis inponi ut ad suas paroecias reuertantur: aut si non fecerint, oportet eos communione priuari. si quis autem ad alium pertinentem audaciter inuadere et in sua ecclesia ordinare praesumserit, non consentiente episcopo a quo discessit is qui regulae mancipatur, ordinatio talis irrita conprobetur.

---

XVI: XVII Æ* *Tit om* Æ 2. prae oculos C Æ (*fortasse recte*) 5. **aut**: et B **diaconi** Æ M B: diacones C **uel**: aut Æ 6. sub regulam Æ 8. **in alia ecclesia**: in ecclesiam Æ in aliam ecclesiam (= *Dion* II) B 10. **inponi**: inferri M ut * * * ad B 11. **aut**: quod (= *Dion* II) B eis C* 13. **audaciter** C Æ: audacter M B; *formam minus accuratam* (*secundum Quintilianum* I vi 17) *non tamen inusitatam* (*uide Priscianum* XV iv 21) *in textum et hic et in Dion* II *recepi propter auctoritatem codicum* **inuadere**: indere Æ* (*sed corr m p*) 17. **talis**: huiuscemodi talis (*cf Dion* II) B 18. conprobatur Æ

---

XVI eclesiis C aecclesiis M minimae C 1. **ac**: hac Æ a M 3. aecclesiasticam M 4. aecclesia M 5. prbi C praesbiteri M 8. aecclesia M 10. parrocias Æ 13. **audaciter** C Æ: audacter M B, *sed uide notas superiores* 14. aecclesia M 15. p̄sumpserit M 16. **is**: his C Æ 17. inrita C 18. comprobetur M

## X (Dionysii II)

⌜XVI De his qui in ecclesiis in quibus prouecti sunt minime perdurarunt.

Quicumque t⌝emere ac pericu⌜lose § *fol* 48 *b* Λ
neque timorem⌝ Dei prae oculis habentes nec agnoscentes ecclesiasticam regulam discedunt ab ecclesia, praesbyteri aut diaconi uel quicumque sub regula prorsus exsistunt; hi nequaquam debent in aliam ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem conuenit illis inponi ut ad suas parrocias reuertantur: quod si non fecerint, oportet eos communione priuari. si quis autem ad alium pertinentem audaciter inuadere et in sua ecclesia ordinare temptauerit, non consentiente episcopo a quo discessit is qui regulae mancipatur, ordinatio huiuscemodi irrita conprobetur.

---

XVI *Tit om* T **Cr** **in quibus**: *om a* Λ T *a j l m p s*
durarunt *l* perdurat *p** perdurant *p*$^2$ *s* 1. *a* γ δ ζ κ λ
Quaecumque γ 2. **neque**: *om* Cr-w Cr-w
(*add* non *ante* habentes Cr-w$^2$) **dei**: dn̄i **Cr** *cap* xvii
(*sc* domini) *a* δ **oculis**: oculos κ; + dī Λ* 3. ecclesiastica γ 4. ab ecclesiam γ 5. **praesbyteri aut diaconi**: prb aut diac Λ prbt aut diacs T (*sc* praesbyter *et* diaconus); *praem* episcopi **Cr** **uel**: + si T 6. sub regulam *a* 7. **hi** *j l p s a* κ λ: hii Λ T *a m* γ δ ζ Cr-w ii Cr-ed in alia ecclesia T 10. **ad**: *om* γ* **parrocias**: *paro*chias *in ras a* ecclesias **Cr** 11. fecerit λ* fecerunt Cr-ed 13. pertinente T 17. huiusmodi Λ T 18. conprobatur δ* **Cr** conprobentur *j*

---

XVI aecclesiis *l* 1. taemere *ut uid* Λ peri- Λ T *l*
culore Cr-w* pericolosae K$^2$ (*et ut uid* Λ) 3. abentes Λ aecclesiasticam *l* 4. aecclesia *l* 5. prb Λ prbt T pbri *l* diac̄ Λ *l* diacs T 6. existunt *l* 8. aecclesiam *l* 9. imponi *l* 10. parrochias *l* 11. oportit Λ 12. communioni κ λ 13. **audaciter** T *a*: audacter *codd cett* 14. aecclesia *l* ordenare Λ 15. temtauerit Λ consentientem Λ* epso Λ 16. his *a** *l** *m* γ δ* λ* 18. inrita *l*

## IX (**Dionysii I**)

XVII De clericis usuras accipientibus.

Quoniam multi sub regula constituti auaritiam et turpia lucra sectantur, oblitique diuinae scripturae dicentis Ps xiv [xv] 5 QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM cum mutuum dederint centesimas exigunt; iuste constituit sancta et magna synodus, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens aut per adinuentionem aliquam uel quolibet modo negotium transigens aut hemiolia (id est sescupla) exigens uel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero et alienus existat a regula.

C Æ M B XVII: XVIII Æ* *Tit om* Æ 1. **Quoniam**: + q (*sc* quam?) C* 2. auaritia C Æ 3. scripturis M 5. ad usura Æ 6. centesimum B 7. **sancta et**: *om* (= *Gall-Hisp p* 228 *supra*) C 9. **accipiens**: + aut frumentum uetus siue uinum contra nouum commodantes ut amplius exigant (*cf Gall-Hisp loc cit*) C 11. **aut**: ut M 12. sescu*p*la in ras* M (sesculpa? M*) 15. **existat a**: ex ista M²

C Æ M XVII 3. scribturae C 6. centensimas Æ exegunt C 7. synhodus C 11. transagens Æ 12. hemeolia Æ himolia M sexcupla Æ 14. turbis Æ lugri Æ 15. exisistat Æ

## X (**Dionysii II**)

XVII De clericis usuras accipientibus.

Quoniam multi sub regula constituti auaritiam et turpia lucra sectantur, oblitique diuinae scripturae dicentis QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM mutuum dantes ⌜centesimas exigunt; iuste censuit sancta et magna synodus, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras⌝ accipiens aut ex ⌜adinuentio⌝ne aliqua uel quolibet modo negotium transigens aut hemiolia (id est sescupla) exigens uel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero et alienus exsistat a regula.

¶ *fol* 48 *b* Λ

§ *fol* 49 *a* Λ

XVII *Tit om* T **Cr** 1. **Quoniam**: Quod T **Cr** *cap* xliiii **sub**: sunt Λ* (*corr m p*) **sub regula**: sub regulae *m*; + aecclesiastica *l* 2. auaritia *γ* **turpia lucra**: turpilucra (*uide ad l* 14 *infra*) *γ* turpi (*tantum*) λ* turpis lucra Cr-w 3. obliuique *m* **dicentis . . . dantes**: dicentes (*tantum: cet om per homoeotel*) T 5. **mutuum**: mutum *a* (*ζ* ut uid*) κ λ multum δ* **centesimas** T *a j l m p ζ* **Cr**: centesimos *s* δ² κ λ (? **H**) centesima *a* centesimus *γ* centesimum? δ* 8. *i*nuentus *in ras a* 9. **usuras**: usos *uel* usus T **ex adinuentione aliqua** T *j l m s a*° **Cr** (ex . . . ne aliqua Λ): ex adinuentionem aliquam *a* ex inuentione aliqua *p a** ad exinuentione aliqua δ ζ ad exinuentionem aliquam κ ad exinuentionem aliqua λ in^ad^exuentionem aliquam *γ* 11. **modo**: *om a* transiens *p* δ² κ λ Cr-w 14. **turpis lucri**: turpilucri *p* **H** (– δ² λ²) *uide p* 139 *col a, in not ad can* xvii *l* 13 gratiam T 15. regulam *m*

XVII 3. dicentes *j m* 5. mutum *a* κ λ 6. exiguunt *γ* 11. necotium Λ nigutium T transiens *p* δ² κ λ Cr-w 12. **iliolia Λ hemiola *j p* K² emiliolia T (*et ut conicio* Λ*) haemilia *γ** haemiolia *γ*² emiola δ hiemiolia ζ hemulia Cr-w sescula Λ sescola T sescupula *j m* sexcupla *a l* se culp*a *γ** sexculpa κ 13. talē T 14. dieciatur Λ 15. alienos Λ existat *l*

## IX (**Dionysii** I)

XVIII De priuilegiis presbiterorum.

Peruenit ad sanctum magnumque concilium quod in quibusdam locis et ciuitatibus presbiteris gratiam sacrae communionis diaconi porrigant: quod nec regula nec consuetudo permittit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi illi qui offerunt Christi corpus accipiant. necnon et illud innotuit quod nonnulli diaconorum ante episcopos sacras oblationes attingunt. haec igitur omnia resecentur, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sunt presbiteris autem inferiores probentur per ordinem; ergo post presbiteros gratiam communionis accipiant, aut episcopo eis aut presbitero porrigente. sed nec sedere in medio presbiterorum

XVIII : XVIIII Æ[2] *ut uid* (*sed corr* Æ[3]) *Tit om* Æ 1. Prouenit M 4. **sacrae** : sacra et M 11. **attingunt** C Æ M : adtingant (*cf* contingant *Dion* II) B 12. **resecentur** : recensentur Æ in suam diaconi mensuram Æ 15. **ministri sunt** : ministris (*sc ex exemplari* ministri s̄=sunt?) B* ministri sint B[2] 17. **communionis**: *praem* sacrae (=*Dion* II) B

XVIII pruilegiis M presbyterorum C praesbyterorum M 3. prbis C praesbiteris M 10. episcopus Æ 11. adtingunt Æ 15. prbis C praesbiteris Æ M 17. prbos C praesbiteros M 18. accepiant C 19. prbro C praesbitero M 20. in : ein C* prborum C praesbiterorum M

## X (**Dionysii** II)

XVIII De priuilegiis praesbyterorum.

Peruenit ad sanctum magnumque concilium quod in quibusdam locis et ciuitatibus praesbyteris gratiam sacrae communionis diaconi porrigant: quod nec regula nec consuetudo tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi illi qui offerunt Christi corpus accipiant. necnon et illud innotuit quod quidam diaconi ante episcopos sacra oblata contingant. haec igitur omnia resecentur, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sint inferiores autem praesbyteris habeantur per ordinem; ergo post praesbyteros gratiam sacrae communionis accipiant, aut episcopo ¶ *fol* 49 *a* Λ ⌜eis aut praesbytero porrigente. sed nec sedere in medio praesbyterorum

Λ T *a j l m p s* α γ δ ζ κ λ Cr-w Cr *cap* xciiii

XVIII 2. **in** : *om a* locis *in ras s* 4. diaces Λ diacns T (*scilicet* diacones) **porrigant** : praebeant Cr 5. regulam γ 6. tradit *l* hiis ζ 8. *tr* corpus Christi Cr 9. *et illud inno*tuit *in ras* κ notuit ζ* **innotuit quod quidam** : *bis* δ* **quod** : ut T 10. diaces Λ diacs T (*sc* diacones) eposacra T 11. contingat δ* 12. recesentur *a** recensentur δ* diaces Λ 13. permaneat ζ 14. **quidem** : *om* T sunt ζ 15. prbi T* habeantur; per ordinem ergo *ita distinguunt l p s* Cr 16. **ergo** : autem *a* post prbro Λ 17. gratia T 19. **eis** : ei *l*; *om* T **aut** : ut γ

XVIII priuilegis *p* Cr-w prbrm Λ pbrorum *l* Λ T *l* 1. scam T* 3. prbris Λ pbris *l* prbis T 5. regola Λ 6. tradedit Λ 9. illut *l* 10. epsos Λ 13. scientis Λ* 14. episcrm Λ 15. prbis Λ T[2] prbi T* pbris *l* 17. prbro Λ prbos T pbros *l* communiones *m* 18. epso Λ 19. prbo T pbro *l* 20. prbtrum T pbrorum *l*

## IX (**Dionysii** I)

diaconis liceat; quia si hoc fiat praeter regulam et ordinem probatur existere. si quis autem etiam post has definitiones oboedire noluerit, a ministerio cessare debebit.

XVIIII De his qui a Paulo Samosateno ad ecclesiam ueniunt.

De Paulianistis ad ecclesiam catholicam confugientibus prolata definitio est ut rebaptizentur omnimodis. si quis uero ex his praeterito tempore in clero fuerunt, si quidem inmaculati et inreprachensibiles apparuerint, rebaptizati ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae: quod si discussio repperit eos incongruos, abici tales conueniet. similiter autem et de diaconissis, et omnino de his qui in eadem regula uersantur, haec forma seruabitur. me-

C Æ M B 21. diaconus M quia si: quasi Æ* M* (*corr m p*) 22. probantur Æ (B* ?) 23. **etiam**: *om* Æ B
XVIIII *Tit om* Æ **a Paulo Samosateno**: ab errore Pauli Samusateni (*cf* M-*titt supra p* 251) B 3. **rebaptizentur** C Æ (*Gr* ἀναβαπτίζεσθαι) *cf l* 7 *infra*: baptizentur M B (= *Dion* II), *cf quae scripsi p* 33 *supra*, *in Addendis ad Cann Apost* xlv–xlvii omnismodis Æ 4. **quis** C Æ B, *cf Dion* II *et uide Addenda p* 150 *supra*: qui M 6. **et**: *om* Æ apparuerunt M 7. **rebaptizati** C Æ B (*Gr* ἀναβαπτισθέντες): baptizati M (= *Dion* II) *tr* ab episcopis aecclesiae catholicae ordinentur B 9. **eos**: *om* Æ 10. conuenit Æ conueni*et* B *in ras* 11. **autem**: *om* Æ et 2°: id Æ 12. regulam M 13. **meminimus**: minimas Æ

C Æ M 24. definitionis M obaedire Æ (obedire *fortasse* Æ²) 25. caesare M
XVIIII paulos amosatemo M aecclesiam *tit et* 1. M 2. defininitio M 4. preterito Æ 6. inreprehensibiles C M 8. aecclesiae M

## X (**Dionysii** II)

diaconis liceat; quia si hoc fiat praeter regulam et ordinem probatur exsistere. si quis autem etiam post has definitiones oboedire noluerit, a ministerio cessare debebit. § *fol* 49 *b* Λ

XVIIII De his qui a Paulo Samosateno ad ecclesiam ueniunt.

De Paulianistis ad ecclesiam catholicam confugientibus definitio prolata est ut baptizentur omnimodis. si quis autem de his praeterito tempore in clero fuerunt, si quidem inmaculati et inreprachensibiles apparuerint, baptizati ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae: quod si discussio incongruos eos inuenerit, abici tales conueniet. similiter autem et de diaconissis, et omnino de his qui sub regula uersantur, haec forma seruabitur. meminimus

21. diaconibus T **quia**: qua *j** 23. **quis**: qui γ* **autem**: *om* **Cr** 25. **ministerio**: minis *a** debit Λ
XVIIII *Tit om* T hiis ζ **a**: *om l* 1. **Cr** *cap* lv De Paulianis T De Paulinianistas *a** 2. fugientibus T probata Λ 3. baptizarentur λ* 4. **quis** Λ T *a l m* **H** Cr-w *cf* viiii 1 (*p* 264 *supra*) *et Dion* I: qui *j p s* a² γ* δ² λ² Cr-ed *tr* praeterito tempore de his *a* **his**: *om* γ* 5. **fuerunt** Λ T *a j l m* γ (= *Dion* I): fuerint *p s* **H** (– γ) **Cr** **quidem**: quem T* 6. in res prehensibiles δ* 8. **ecclesiae catholicae**: *om s* 9. **eos**: eps *ut uid* T* (*corr m p*); *om* **Cr** (*habet* Cr-w²) 10. conueniat *a** δ conuenit Cr-w 11. **de**: *om* T *a* γ **diaconissis et**: diacones si sit T diaconis suis et *l* omnimodo *l*

23. existere *l* 24. **has**: han T* (*corr m p*) definitionis *p** oboedere Λ* 25. **a**: ad T*
XVIIII samosetano Λ *s*² samusateno *l* samositano γ samosteno δ *tit et* 1. aecclesiam *l* 6. immaculati *l* inrepraehensibilis Λ inreprehensibilis T 7. ordenentur Λ 8. epso Λ aecclesiae *l* 11. diacanisis ζ omnimo δ*

## IX (**Dionysii** I)

minimus autem de diaconissis quae in eodem habitu esse probantur, quod non habeant aliquam manus inpositionem, et ideo modis omnibus eas inter laicos deputari.

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam in die dominico genu flectentes et in diebus pentecostes, ut omnia in uniuersis locis consonanter obseruentur, placuit sancto concilio stantes Domino uota persoluere.

14. de diaconissas Æ 18. **laicos** C M (*Gr* ἐν τοῖς λαικοῖς : *cf quae adnotaui p* 140 *col b*, *in not ad can* xviiii *l* 17) : laicas Æ laicas * * * * (? laicas laicos B*) B **deputari** : + deberi ( = *Gall-Hisp p* 238 *supra*) C

XX *Tit* De flectendo genu diebus domic̄ resur̄ C De flectendo genu ut stantes uota deo persoluant B : *om tit* Æ 2. genua Æ 5. **Domino** : deo B

EXPLICIT CONCILIVM (*sequitur symbolum secundum interpretationem Attici*, *uide p* 106 *supra*) C EXPLC̄ Æ EXPLICIT CANON NICAENI M ; *in* B *sequuntur nonnullae episcoporum subscriptiones*, *uide p* 36 *supra*

18. depotari C

XX 1. domīco C 3. pentecosten $M^{2}$ B, *cf s* δ* ζ *Dion* II : *uide quae disputaui supra p* 152, *in Addendis ad pp* 142, 143

## X (**Dionysii** II)

autem de diaconissis quae in eodem habitu esse probantur, quod non habeant aliquam manus inpositionem, et ideo modis omnibus eas inter laicos deputari.

XX De flectendo genu. ¶ *fol* 49 *b* Λ

⌜Quoniam sunt quidam in die dominico genu flectentes et in diebus pentecostes, ut omnia in uniuersis locis consonanter obseruentur,⌝ pla- § *fol* 50 *a* Λ
cuit sancto concilio stantes Domino uota persoluere.

15. **habitu** : + dehonestae $\Lambda^{2}$ **probantur** : uidentur *l* 16. habent Cr-w* aliqua manus inpositione Λ **aliquam** (Λ) T *a j l m* (=*Dion* I *cum Gr* τινά) : *om p s* **H Cr** inpositionis T 17. **eas** : *om* Cr-w* 18. **laicos** Λ T $a^{2}$ (*ut uid*) *j s* **H** (– γ δ $\lambda^{2}$) **Cr** (=*Dion* I *et Gr*) : laicus *a** laicas *l m* γ δ $\lambda^{2}$ laicis *p* Λ T *a j l m p s* / *a* γ δ ζ κ λ / Cr-w

XX *Tit om* T **Cr** genua *p* 2. **genua** Λ *a* $\zeta^{*uel\,2}$ **Cr** **in** : *om* Cr-w **diebus** : die *l* δ 3. **in** : *om a* δ* 4. **obseruentur** : conseruentur *m* 5. **sancto** : + et magno δ **Domino** : die dominico **Cr** **Cr** *cap* cxxxviii § *j l m* **Cr**

EXPL̄ CANNONES (CAN̄ T CANŌ *s* : + SC̄I *s*) NICENI CONCILII Λ T *s* EXPLICIT *a* δ EXPLICIT (EXPLICIVNT ζ) CANONES ( + SC̄I CONCILII NICENI *a*) *p* **H** ( – δ) ; *nihil habent j l m* § *a*

*Sequuntur episcoporum nomina in s* **H** ( – κ) : *in* Λ T *p haec tantum* Et subscripserunt (suscribserunt Λ scripserunt *p*) cccxviii (tricenti decim et octo Λ cccxviiii *p*) qui in eodem concilio conuenerunt : Ossius (Hosius T Orthus *p*) episcopus ciuitatis Cordouensis (Cordubensis T *p* : + prouintiae *p*) Spaniae (Hispaniae T) dixit : Ita credo sicut superius scriptum est (*deficit hic p*). Victor et Vincentius prb̄i urbis Romae. Prouinciae Aegypti (Agipti Λ*) xi : Alexander Alexandriae ep̄s § *s* **H** § *p* § Λ T

14. diaconessis T* 16. impositionem *l* 18. Λ T *l* laicus *a** deputare ζ

XX ieiunu δ* ienu $\delta^{2}$ 1. di*e *j* 3. pentecosthes *l* pentecosten *s* δ* ζ *uide col a*

# ADDITAMENTVM DE SYLLOGE Q

## 1. De origine materiae Nicaenae in sylloge Q

*Syllogen* Q (*eam scilicet quae a Paschasio Quesnel anno* 1675 *publici iuris facta est*) *Galliae adiudicauit, tum propter ipsorum codicum ortum tum propter res quae in ea continentur, Fr. Maassen pp* 491–494; *regioni Arelatensi uir illustrissimus Ludouicus Duchesne* (Églises séparées *p* 252 *n* 2: Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule i 142). *de uniuersa tamen sylloge haec adfirmabant: de singulis eius partibus alia est quaestio: mihi quidem quae in ea sylloge ad Nicaenum concilium pertinent, uidentur Italicae originis manifesta praebere indicia. neque enim aetas eadem uniuersitatis sylloges, eadem particularum: qui syllogen totam ineunte sexto saeculo edidit* (*Maassen p* 490) *materiam antiquioris aeui in opus suum suscepit, Nicaenorum certe canonum formam usurpauit ei similem qua quinquaginta ante annos apud concilium Chalcedonense* (A.D. 451) *usus erat Paschasinus legatus Romanus. unde de natura et cognatione eorum omnium quae sub nomine Nicaeni concilii profert sylloge* Q, *operae pretium erit singillatim disceptare.*

*syllogarum quae interpretationem concilii Nicaeni Isidorianam praebent omnium antiquissimam habeo* (*est enim ut uidetur ceterarum fons et origo*) *syllogen a Fr. Maassen detectam et impressam, quam sub titulo* M *in apparatu meo laudaui. hanc syllogen si Romae intra annos* 420 *et* 440 *post Christum compositam esse iudices, non longe a ueritate erres. syllogen* Q *e sylloge* M *pendere nemo non confitebitur qui uel apparatum criticum pp* 179–239 *uel haec pauca quae sequuntur perlegerit.*

α. *praefationem longam* (*latinae sine dubio originis*) *sola cum sylloge* M *retinet* Q (*pp* 155–163): *sed tempus et consules* (*p* 155 *col b*) *ope uel sylloges Caeciliani* (*p* 104 *col a*) *uel graeci codicis emendat.*

β. *symbolum ex eadem sylloge* M (*pp* 175 177, *ubi debueram uariantes sylloges* Q *lectiones memorare*) *partim repetit, partim immutat* (*cf pp* 107 109): *quae immutat, ea forsitan ex graeco hausit, exempli gratia* 'trepton hoc est conuertibilem'; *si apud codices* I J (*pp* 107 109) *similia inueneris, caue ne temere colligas codices* I J *in symbolo constituendo fontem fuisse sylloges* Q, *cum reuera syllogen* Q *fontem fuisse codicum* I J (*quod ad symbolum attinet*) *potius credendum sit.*

γ. *inter symbolum et episcoporum nomina breue comma de graeco translatum inserit* Q, *ea interpretatione quam praebent sylloges Caeciliani codices* Θ *t, uide p* 110: *sed utra ab altera deriuata sit, non ausim dicere.*

δ. *index episcoporum* (*pp* 37–91) *parum ad rem nostram confert: eandem enim textus formam habent sylloge* M, *sylloge codicis Ingilrami, sylloge* Q (*immo sylloge codicis* Θ, *uide pp* 37, 110); *neque utrum altera ab altera pendeat an non satis liquet.*

ε. *sequitur breuis praefatio, ubi sylloge* Q *non multum ab* M *discrepat* (*uide p* 173), *cum codice Ingilrami ad litteram concinit* (*cf p* 105). *suspicor equidem syllogen* M *originem fuisse sylloges* Q, *syllogen* Q *originem fuisse* (*quod ad praefationem pertinet*) *codicis Ingilrami. unde ergo ea hausit* Q *quae a sylloga* M *discrepant, nisi ex ipso textu graeco?*

ϛ. *titulos in* Q *canonibus praefixos inuenies et in codice Ingilrami, neque dubitari potest quin illuc e fonte* Q *deriuati sint: uide ea quae adnotaui p* 150 *supra. unde et de symbolo et de praefatione breui eandem esse rationem ueri simile est.*

η. *in ipsis canonibus nulla est inter textum* Q *et textum codicis Ingilrami cognatio. hunc saeculo iam quarto confectum esse certissimis indiciis probatur: illum e sylloge* M *pendere ut alibi ita hic quoque manifestum est, non paucis tamen locis ab ea dissentire, in quibus nonnulla interpretationi Caeciliani tribuenda sunt* (*fortasse etiam Attici*), *plura ipsum graecum sapiunt archetypum. si Dionysium cum sylloge* Q *concinere* (*id quod saepissime contingit*) *animaduertas, iure forsitan colligas* 'priscam translationem,' *cuius* 'inperitia offensus' *Dionysius ad nouam interpretationem impulsus est* (*uide praefationem eius, Maassen p* 960), *nihil aliud fuisse* (*quod ad canones Nicaenos attinet*) *quam syllogen nostram* Q, *eam scilicet quasi fundamentum esse operis Dionysiani. primo igitur loco* 'Isidori' *interpretatio* (*quam in sola sylloga* M *illibatam habemus*) *intra annos* 420–440 *Romae facta est, ut Nicaena ueritas certius cognosceretur: deinde anno* 451 *Paschasinus interpretatione sylloges* M *ita utitur ut nonnulla e codice Ingilrami mutuetur* (*cf pp* 121 197): *postea Isidori interpretatio—uel ut uerius dicam Paschasini congeries—adhibito textu graeco, uel Romae uel saltem in Italia retractata est, quae retractatio in sylloge* Q *adseruatur; postremo ineunte sexto saeculo ipsam sylloges* Q *interpretationem retractauit et graeci textus sensum accuratius expressit Dionysius ille Exiguus utriusque linguae peritus. unde apparet per plures annos Romae Nicaenos canones secundum formam sylloges* Q *lectitatos esse: neque mirum nonnulla ex ea* (*symbolum, praefationem breuem, canonum titulos*) *in Italicam codicis Ingilrami interpretationem peruenisse.*

## 2. Auctorem nostrum in Nicaenis canonibus edendis et latina Caeciliani interpretatione et ipso textu graeco usum esse docent haec quae sequuntur:

*can* II [=III Q] *l* 2 *p* 183 quacumque urguente causa M: alias cogentibus hominibus Q: *Gr* ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων

*l* 20 *p* 185 mortale aliquod peccatum M: peccatum aliquod quod animae noceat *Caec*: quod animae noceat peccatum Q: *Gr* ψυχικόν τι ἁμάρτημα

*can* IIII [VI Q] *l* 1 *p* 189 si fieri quidem potest M: maxime quidem *Caec* Q: *Gr* μάλιστα μέν

*can* V [VIII **Q**] *l* 2 *p* 191 per suas quasque parrocias **M**: per suas quasque prouincias **Q**: *Gr καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν*

*l* 4 *p* 191 sententia **M**: sententia secundum canonem **Q**: *Gr ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα*

*can* VI [X **Q**] *l* 2 *p* 121 Aegyptus I Pasch: Aegyptus Libiae et Pentapoli **Q**: *Gr ἐν Αἰγύπτῳ καὶ* Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει

*can* VI [XI **Q**] *l* 12 *p* 197 metropolitani episcopi **M**: metropolitani episcopus **Q**: *Gr μητροπολίτου . . . ἐπίσκοπος*

*can* VI [XII **Q**] *l* 21 *p* 199 in qua plures numero fuerint **M**: plurimorum *Caec* **Q**: *Gr τῶν πλειόνων*

*can* VIII [XIIII **Q**] *l* 6 *p* 203 hanc ab eis confessionem per scripturam exigi oportet **M**: scripto eos conuenit profiteri *Caec*: hoc eos per scripturam conuenit profiteri **Q**: *Gr τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει*

*l* 18 *p* 205 ipsi fuerint inuenti . . . clerici, ordinentur hi qui inueniuntur et sic etiam in clero persistant, unusquisque in statu suo **M**: soli ipsi reperti fuerint ordinati, hii qui inueniuntur in clero in eodem permaneant **Q**: *Gr αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι*

*l* 25 *p* 205 episcopus catholicus **M**: episcopus ecclesiae **Q**: *Gr ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας*

*can* XI [XVII **Q**] *l* 3 *p* 211 uel aliquod huiuscemodi periculum **M**: uel sine periculo fuerunt uel sine aliqua re tali [tali re Θ *t*] *Caec*: uel sine periculo aut aliqua tali re **Q**: *Gr ἢ χωρὶς κινδύνου ἤ τινος τοιούτου*

*can* XI [XVIII **Q**] *l* 26 *p* 215 fructus paenitentiae **M**: species paenitentiae **Q**: *Gr τὸ εἶδος τῆς μεται ο'ας*

*l* 30 *p* 217 non uerbis solis **M**: non solo [*uel* solum] habitu **Q**: *Gr οὐ σχήματι*

*l* 32 *p* 217 cum . . . etiam ab his fuerit inpletum **M**: hi . . . conplentes **Q**: *Gr οὗτοι πληρώσαντες*

*l* 33 *p* 217 in orationes coeperint communicare **M**: merito orationibus communicabunt (*cf* merito *Caec*) **Q**: *Gr εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι*

*l* 39 *p* 217 + ad conuersionem **Q** (*cum Caec*): *Gr πρὸς τὴν ἐπιστροφήν*

*can* XII [XVIIII **Q**] *l* 4 *p* 219 necessario **M**: ultimo et necessario **Q**: *Gr τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου*

*l* 8 *p* 219 + donec tempus statutum conpleatur **Q**, *cf Caec*: *om* **M** *Gr*

*l* 10 *p* 221 recedunt **M**: recedunt et eucharistiam postulant **Q**: *Gr ἐξοδεύοντος αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας*

*can* XIIII [XXI **Q**] *l* 5 *p* 223 sicubi tamen fit **M**: in aliquibus partibus **Q**, *cf Caec*: *Gr ἔν τισι μέρεσιν*

*can* XVI [XXIIII **Q**] *l* 10 *p* 229 species frugum ad sescuplum dare **M**: in grecis dimidias centesimas species frugum ad sescuplum dare **Q**: *Gr ἡμιολίας ἀπαιτῶν*

*can* XVII [XXV **Q**] *l* 3 *p* 231 diaconi porrigant **M**: a diaconis detur *Caec*: a diaconis dentur **Q**

*l* 16 *p* 233 accipiant **M**: accipiant . . . eucharistiam **Q**: *Gr λαμβανέτωσαν . . . τὴν εὐχαριστίαν*

## 3. Concilii Nicaeni textus secundum syllogen Q

*Sylloges* **Q** *textum Nicaenum ideo typis mandare libet, ut cum textibus nostris et Isidoriano* (*pp* 155–239) *et Dionysiano* (*pp* 250–273) *conferatur.*

*Praefatio longa* Beatissimo Siluestro . . . protestatur acturum (*uide pp* 155–163)

*Capitula Nicaena et Sardicensia* (*cf pp* 155–169)

INCIPIT EXPOSITIO FIDEI NICHENAE VEL SYNHODICAE DISCIPLINAE ET NOMINA EPISCOPORVM CCCXVIII (*pp* 107, 109) Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem: et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est ex Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos: et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est aut Ex alia substantia uel essentia dicunt esse **τρεπτόν**, hoc est conuertibilem aut mutabilem, Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Haec est fides quam exposuerunt patres primum quidem aduersus Arrium blasphemantem et dicentem creaturam Filium Dei et aduersum omnem heresem extollentem se et insurgentem contra catholicam et apostolicam ecclesiam. quam cum auctoribus suis damnauerunt apud Niceam ciuitatem supradictam CCCXVIII episcopi in unum congregati, quorum nomina cum prouinciis et ciuitatibus subter adnexa sunt: sed studiosi serui Dei magis curauerunt orientalium nomina episcoporum conscribere, propterea quod occidentales non similiter questionem de heresibus habuissent (*p* 110).

Osius episcopus Cordubensis dixit: Sic credo quemadmodum dictum est.

Biton [*uel* Victor] et Vincentius praesbyteri Romani pro uenerabili uiro papa et episcopo nostro sancto Siluestro subscripsimus: ita credentes sicut supra scriptum est.

Alexander alexandriae aegypti thebaidis.

Tyrannus antinoi.

[*cetera nomina inuenies supra, pp* 39–91]

Bosfori: Cadamnus bosforensis.

Cum conuenisset sanctum et magnum concilium apud Niciam Bithiniae statuta sunt quae infra scripta sunt. et

placuit ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum [*uel* Siluestrium]. facta est autem synhodus Constantino Augusto et Licinio consulibus xiii kal: iul: (*p* 173)

II De excisis. Si quis per aegritudinem a medicis sectus est uel a barbaris castratus est, iste permaneat in clero. quod si quis semetipsum sanus abscidit, hic etiam etsi est in clero cessare debet; et ex hoc nullum talem oportet ordinari. sicut ergo de his qui affectauerunt uel ausi sunt se ipsos abscidere haec quae diximus statuta sunt; ita si quis uel a barbaris uel a dominis suis eunuchi facti sunt, et probabilis uitae sunt, tales hos suscipit ecclesiastica regula.

III De neophitis neque praesbyteros neque episcopos faciendis. Quoniam multa siue per necessitatem siue alias cogentibus hominibus contra regulam ecclesiasticam gesta sunt, ita ut homines ex uita gentili nuper adhuc accedentes ad fidem et qui paruo tempore catacizati uel instructi statim ad spiritalem baptismum uenerint, et continuo ut baptizati fuerint etiam ad episcopatum uel praesbyterium proueherentur; rectum esse uisum est de cetero nihil tale fieri. nam et tempore opus est ut sit cathecuminus, et post baptisma multa probatione indiget; euidens namque est apostolicum praeceptum dicens NON NEOPHITVM NE ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABOLI. si uero praecedente tempore quod animae noceat peccatum inuentum fuerit in ea persona et conuincitur duobus uel tribus testibus, cessabit a clero qui eiusmodi est.

IIII De uindicta eorum qui contra canones fecerint. Si quis uero praeter haec facit, tamquam contraria statutis sanctis huius concilii gerens, etiam ipse de statu sui ordinis periclitabitur.

V De synodocis actis uero omnimodis interdicit sancta synodus, et neque episcopo neque praesbytero neque diacono neque ulli omnino clericorum permittit habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater sit aut soror aut amita, in his namque personis et horum similibus omnis suspicio declinatur. qui aliter praeter haec agit periclitabitur de clero suo.

VI De episcopis a conprouincialibus ordinandis. Episcopum oportet maxime quidem ab omnibus qui sunt in prouincia episcopis ordinari. si uero hoc difficile fuerit, siue urguente necessitate siue itineris longitudine, certe omnimodo tres episcopi in unum debent esse congregati, ita ut etiam ceterorum absentium consensum et sententias per litteras teneant, et ita faciant ordinationem.

VII De potestate metropolitani. Potestas sane uel confirmatio pertinebit per singulas prouincias ad metropolitanum.

VIII De his qui excommunicantur ab episcopis suis, siue clericis siue laicis, ab episcopis suis per suas quasque prouincias, seruetur ista sententia secundum canonem ut hii qui ab aliis excommunicantur ab aliis non recipiantur. requiratur sane ne forte quis pro aliqua indignatione animi aut contentione aut qualibet tali commotione stomachantis episcopi abiecti sunt.

VIIII De synodo bis in anno per unamquamque prouinciam celebranda. Vt ergo haec digna possint examinatione perquiri [et] rectum esse uisum est per singulos annos in singulis quibusque prouinciis bis in anno episcoporum concilia fieri; ut simul in unum conuenientes episcopi ex uniuersas prouincias [*uel* ex uniuersis prouinciis] huiusmodi examinent quaestiones, et ita demum hii qui ob culpas suas episcoporum suorum offensam merito contraxerunt digne etiam a ceteris episcopis excommunicati sint, usquequo in communione omnibus aut ipsi episcopo suo placeat humaniorem circa eos ferre sententiam. fiant autem concilia, semel quidem ante dies quadragesimae, ut omnibus si quae sunt simultatibus amputatis mundum Deo sollemne munus possit offerri; secundo uero fiat circa tempus autumni.

X De primatu ecclesiae Romanae. Ecclesia Romana semper habuit primatum. teneat autem et Aegyptus Libiae et Pentapoli, ita ut episcopus Alexandriae harum omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo. similiter autem et qui in Anthiocia [*uel* in Anthiociae] constitutus est: itaque et in ceteris prouinciis priuilegia salua sint ecclesiarum.

XI De infirmanda ordinatione quae sine metropolitani consensu fit. Per omnia autem manifestum sit hoc quod si quis praeter uoluntatem metropolitani episcopus fuerit ordinatus, hunc statuit haec sancta synodus non debere esse episcopum.

XII De sequendo maiore numero cum de ordinatione contenditur. Sane si communio[m]n[i]um consensu rationabiliter habito, et secundum ecclesiasticam regulam facto decreto, duo aliqui aut tres per contentionem suam contradixerint, obtineat sententia plurimorum.

XIII De honore Hierusolimitani episcopi. Quoniam mos antiquus obtinuit et uetusta traditio ut Heliae id est Hierusolimitarum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum: sed metropolitano sua dignitas salua sit.

XIIII De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sint. De his qui se ipsos Catharos (id est mundos) uocant, si qui ueniant ad ecclesiam catholicam, placuit sancto concilio ut ordinentur et sic maneant in clero. ante omnia uero hoc eos per scripturam conuenit profiteri, ut fateantur se cum omni consensu obseruaturos catholicae et apostolicae ecclesiae statuta, id est communicaturos se his qui forte secundas nuptias experti sunt uel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen paenitentiae modus et tempus adscriptum est: ut in omnibus sequantur ea quae in catholica et apostolica obseruantur ecclesia. sicubi igitur uel in uicis uel in urbibus soli ipsi reperti fuerint ordinati, hii qui inueniuntur in clero in eodem permaneant. si uero episcopus uel praesbyter catholicae ecclesiae fuerit ad quem aliqui ex his accedunt, certum est quod episcopus ecclesiae habeat suam dignitatem, similiter et praesbyter et diaconus debent: hii uero qui ab istis [*uel* ab istos] ueniunt, si forte episcopus fuerit habeat praesbyterii dignitatem, nisi forte placeat episcopo catholico concedere ei etiam episcopalis nominis honorem; si uero non placuerit, inueniat ei locum ut sit in parrocia corepiscopus aut praesbyter, dummodo permanere uideatur in clero, et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

XV De his qui inexaminati ordinantur. Si qui sine examinatione prouecti praesbyteri et post examinati confessi fuerint peccata sua, et, cum confessi fuerint, contra regulam uenientes homines manus eis temere inposuerunt [*uel* inposuerint]; hos ecclesiasticus ordo non recipit. in omnibus enim quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia.

XVI De lapsis ordinatis. Quicumque ex his qui lapsi sunt et per ignorantiam ordinati sunt uel contemptum eorum qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat ecclesiasticae regulae; cum enim conpertum fuerit, deponatur.

XVII De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam. De his qui praeuaricati sunt sine ulla necessitate sine ablatione patrimonii uel sine periculo aut aliqua tali re, quae est in nouissima tyrannide Licinii; placuit sancto concilio, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. si qui ergo ex animo paenitent, tribus annis inter auditores constituantur, si fideles sint, et septem annis inter paenitentes; duobus uero annis extra communionem in oratione sola participes fiant populo.

XVIII De paenitentia eorum qui baptizati ad saecularem militiam reuertuntur. Si qui uero uocati per Dei gratiam primo quidem ostenderunt fidem suam deposito militiae cingulo, post haec autem ad proprium uomitum reuersi sunt, ita ut pecunias darent et ambirent rursus redire ad militiam; isti decem annis sint inter paenitentes post triennium quo fuerint inter auditores. in omnibus uero illud praecipuae obseruetur, ut animus ac propositum eorum uel species paenitentiae requiratur. quicumque enim cum omni tempore et lacrimis perseuerantibus et operibus bonis conuersionem suam non solo [*uel* solum] habitu sed opere et ueritate demonstrat [*uel* demonstrant], hi tempora statuta conplentes merito orationibus communicabunt: licebit autem episcopo etiam humanius circa eos aliquid cogitare. si qui uero indifferenter habuerunt lapsum suum et sufficere sibi aestimarunt ad conuersionem hoc ipsum quod introire in ecclesia uidebantur, isti omnimodo tempora statuta conplere debent.

XVIIII De reconciliatione danda morientibus. De his uero qui recedunt ex corpore antiquae legis regula obseruabitur etiam †non ita ut recedunt† ex corpore ultimo et necessario uiae suae uiatico non defraudentur. quod si desperatus aliquis accepta communione superuixerit, sit inter illos qui in oratione sola communicant donec tempus statutum conpleatur. de omnibus tamen his qui ex †nudo† corporis recedunt et eucharistiam postulant, in tradenda eis communione cura et probatio sit episcopi.

XX De cathecuminis. De cathecuminis uero placuit sancto concilio ut tribus annis inter auditores sint tantummodo, [post] haec uero orent cum cathecuminis.

XXI De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt. Propter multas perturbationes et seditiones quae fieri solent placuit omnimodo abscidi istam consuetudinem, si contra regulam reppertus fuerit in aliquibus partibus de ciuitate ad ciuitatem transire uel episcopus uel praesbyter uel diaconus uel clericus. si quis uero post haec statuta sancti huius concilii tale aliquid audere temptauerit, infringetur omni genere huiuscemodi conatus et restituetur propriae ecclesiae in qua uel episcopus uel praesbyter aut diaconus ordinatus est.

XXII De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis. Si quis sine respectu agentes et timorem Dei ante oculos non habentes neque ecclesiastica statuta scientes recesserint ab ecclesia sua, siue praesbyter siue diaconus siue in quocumque ordine ecclesiastico positi fuerint; hii nusquam suscipi debent in ecclesia, sed cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesias suas: aut si permanserint, excommunicatos eos esse oportet.

XXIII De non ordinandis clericis alienis sine uoluntate episcopi sui. Si quis autem ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet ordinare in sua ecclesia, cum non habeant [*uel* habeat] consensum episcopi illius a quo recessit clericus suus, inrita sit huius ordinatio.

XXIIII De feneratoribus clericis. Quoniam multi clerici, auaritiae causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini praecepti quod dicit QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, fenerantes centesimas exigunt: statuit sanctum hoc concilium, quod si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipere uel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari uel etiam in graecis dimidias centesimas species frugum ad sescuplum dare, omnis qui tale aliquid conmentus fuerit ad questum absciditur [*uel* abscidatur *uel* excidetur] ex clero et alienus ab ecclesiastico habetur [*uel* habeatur *uel* habebitur] gradu.

XXV Ne diacones supra praesbyteros sint. Peruenit ad sanctum concilium quod in locis quibusdam et ciuitatibus praesbyteris sacramenta a diaconis dentur: quod neque regula neque consuetudo tradidit, ut hii qui offerendi sacrificii non habent potestatem his qui offerunt corpus Christi porrigant. sed et illud innotuit, quod quidam diaconi etiam ante episcopum sacramenta contingant. haec omnia amputentur, et maneant diaconi intra propriam mensuram, scientes quia episcoporum quidem ministri sunt, praesbyteris autem inferiores sunt; accipiant ergo eucharistiam secundum ordinem post praesbyteros ab episcopo uel a praesbyteros [*uel* praesbytero]. sed nec sedere quidem in medio praesbyterorum liceat diaconis; extra regulam enim et extra ordinationem est ut hoc fiat. si quis autem non uult esse subiectus etiam post hanc definitionem, cesset esse diaconus.

XXVI De Paulianistis, quos homines homuncionitas uocant, si qui confugerint [*uel* quis confugerit] ad ecclesiam, statutum sit baptizare eos omnimodo. si qui [*uel* quis] uero clerici erant apud eos, si quidem inculpabiles inuenti fuerint et inrepraehensibiles, baptizati etiam ordinentur ab episcopis ecclesiae catholicae; si autem examinati minus apti fuerint depraehensi, deponi eos oportet.

XXVII De diaconissis. Similiter autem et circa diaconissas et de omnibus qui in clero inueniuntur eadem forma seruabitur. commemorabimus autem de diaconissis his quae in hoc ordine inuentae sunt, quae nec manus inpositionem aliquam habent, ita ut omni genere inter laicos habeantur.

[*Sequuntur sine interuallo canones Sardicenses, qui tamquam et ipsi Nicaeni Nicaenis adiunguntur, sub numeris* XXVIII–XLVI]

# CONCILIVM NICAENVM

## XI

## FRAGMENTVM FRISINGENSE

*F* **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243 : saec. viii [fol. 5 *a*
D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 : saec. ix [fol. 12 *a*

*Edidit primus Maassen* Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande (*Gratz*, A. D. 1870) *p* 921

INCIPIT NICENVM CONCILIVM

[I] De episcopis cuiuslibet ciuitatis, ut non se transferant de ciuitate ad ciuitatem uel [de] ecclesia sua in alia; et qui transire debeant.

Vt episcopi cuiuslibet ciuitatis non se transferant de ciuitate in ciuitate aut de ecclesia in ecclesia: quod si se permiserint ad transmigrandum, deducatur in irritum uoluntas eorum qui contra regulam iustam agunt. perseueret autem episcopus in suam ecclesiam ubi primum ordinatus est. sunt quidam qui timore Dei non agunt. habeant uero plebem creditam sibi; et cum nulla interdum necessitas perurguet, agant quod habent agere et reuertantur ad obilia sua: quod si illis non placuerit redire ad suas, uacab*unt*. praesbiter, si aduersus *se* is conpulsum aliquid habet ut dimittatur ecclesia in qua ordinatus est, non communicet in extera ecclesia.

---

*F* D *In orthographicis codicem F secutus sum*
INC̄ NICENV̄ CONCIL̄ *F* INC̄P̄T NICEN̄ CONCIL̄ D
I *numerum om codd* transferat *F* de D : *om F*

10. **timore** *scripsi* : timori *F* in timore D 12. nullae D 16. **uacabunt** *scripsi* : uacabit *codd* praesb̄ *F* 17. **se is** *scripsi* : eis *codd*

## XI (Interpretatio codicis Frisingensis)

II De his qui mansuetudinem episcopi contempserint.

Si contemptor uisus fuerit mansuetudinem episcopi et non grauatus ab episcopo suo recesserit, manus inpositio super eum quae posita est non ualebit.

III Si quis ad ordinem ecclesiae quolibet gradu pertinens usuras acciperit.

Quoniam plurimi de ecclesiasticis ignorantes regulam ecclesiasticam *turpi*lucri *et* auaritiae pleni, obliti diuinas scribturas eo quod sit scribtum QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, fenerantes quisque qui petunt usuras; *iust*e iudicat sancta synodus ut, si quis inuentus fuerit post hanc statutam accipiens usuras emittendo cautionem uel aliter argumentando cupiditatis auaritiae gratia, hi qui ordine ecclesiae esse uidentur degradandi sunt de ordine ecclesiastico.

IIII Vt diacono non liceat eucaristhiam sanctam praesbitero dare.

Perlatum est autem ad sanctam synodum, in quibusdam locis ciuitatibusque praesbiteris eucharisthiam sanctam diaconi dant. hoc regula non admitt*i*t neque consuetudo tradedit, ut quibus agere non licet dent: dent autem qui ag*u*nt HOC EST CORPVS Christi.

V De diaconos qui prius ab episcopis eucharistiam sumunt uel tangunt.

Sed et illud peruenit quoniam quid*a*m de diaconibus prius quam episcopi eucharistiam sumunt uel tangunt. tollenda sunt itaque haec omnia; unde debent diaconi locos suos agnoscere, et quod sint ministri quidem episcopi, in inferiori uero gradu, quia praesbiter sacerdus est Dei. accedant autem secundum

---

II 5. **ualebit**: + turpi *codd, quam uocem in l* 3 *canonis sequentis transponendam esse duxi*

III **gradu** *scripsi*: gradum *codd* accipiunt D 3. **turpilucri** *scripsi, cf quae adnotaui ad can* xvii *l* 13 *Prisc* (*p* 137 *supra*): lucri *codd, sed habent* turpi *ad finem canonis praecedentis* et *scripsi cum Gr* καί: *om codd* 4. diuini D 6. **quisque qui** *codd*: *quasi graece legatur* ἕκαστος ὃς *pro* ἑκατοστάς 7. **iuste iudicat** *scripsi* (*Gr* ἐδικαίωσεν): unde iudicat *codd* 10. **emittendo cautionem**: *uide quae de hoc canone disputaui pp* 151 152 *supra* 12. **hi** *Maassen*: his *codd* 13. degratandi D

IIII diac̄ D eucharistiam (*tit et* 3) D *F* D 3. prbis *F* 5. **admittit** *scripsi*: admittet *codd* 6. **ut quibus** *usque ad* **Christi**: *scilicet* '*diaconi* quibus agere non licet, *non* dent: dent *autem praesbyteri*, qui *soli uerba Christi* HOC EST CORPVS MEVM *recitant et ita sacrificium missae* agunt' 7. **agunt** *scripsi*: agent *codd*

V episc̄ *codd* 2. **quidam** *scripsit Maassen*: quidem *codd* 5. *diaconi in ras F* (itaq; *F** ?: *corr m p*) 8. prbt *F*

## XI (**Interpretatio codicis Frisingensis**)

praesbiterorum ordinem ad eucharistiam, id est post praesbiteros; sic autem ut aut episcopi aut praesbiteri communicent.

VI Vt non liceat diaconibus in medio sedere praesbiter*orum*.

Sed nec sedere debent diaconi in medio praesbiterorum loco sacerdotali; contra regula enim fit ecclesiasticae disciplinae. quod si quis statutis nostris oboedire noluerit, secedet de ordine diaconii.

VII De Samositanis Pauli qui conuertuntur.

De hereticis, hoc est Samositenis Pauli, si conuerti uoluerint ad ecclesiam catholicam, statuimus ut ante omnia baptizentur.

VIII Si quis Samositanus in ordine ecclesiastico apud eos agnitus fuerit.

Si quis uero eorum qui in ordine ecclesiastico apud eos agnitus fuerit, etiam *si* sit inrepraehensibilis, manus ei inpositio ponenda est, id est ab episcopis ecclesiae catholicae. si autem aliqua causa eos inuenerit, degradandi sunt.

VIIII De Samositenis qui in regula ecclesiastica aput eos fuerint.

Idem quoque de diaconibus et omnibus qui sunt apud eos in regula ecclesiastica, †in eo† formata custodienda est.

X De diaconissas et cultu earum.

Commemorati sumus de diaconissas eo quod in cultu diaconorum sic et istae manus inpositionem accipiunt et sic habentur ac si diaconi. praecepimus ergo ut omnino inter laicos habeantur et procedant regula ecclesiastica.

---

ꝼ D 10. **praesbiterorum** *codd*: *sed fortasse omittendum cum Gr* κατὰ τὴν τάξιν 12. **episcopi aut praesbiteri** *scripsi*, *cf Gr*: epis aut prbis ꝼ episcopis aut praesbiteris D 13. **communicent** *scilicet* '*sacramentum impertiant*,' *cf Sacr. Gelasianum* III 52 (*ed H. A. Wilson p* 267) 'Post haec dicis Pax uobiscum, et sic eos communicas'

VI **praesbiterorum** *scripsi*: praesbt̄ ꝼ praesbiteri D 1. diac̄ ꝼ

VII 2. uoluerit D*

VIII 2. **agnitus** ꝼ: inuentus D 3. **si sit** *scripsi*: sit *codd* inrep̄hensibiles ꝼ 6. **eos**: *excidit fortasse* inutiles *uel aliquid eiusmodi*, *cf Gr* ἀνεπιτηδείους

VIIII **qui in**: *in ras* ꝼ 1. **Idem** *codd*: *fortasse legendum* Item *cum Gr* ὡσαύτως

X **earum** D: eorum ꝼ

*Sequitur apud* ꝼ *canonum Sardicensium compendium* (xi–xxxii): *nihil amplius habet* D

ECCLESIA OCCIDENTALIS
MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

LONDINI ET NOVI EBORACI

APVD HENRICVM FROWDE, A.M.

# Ecclesiae Occidentalis Monvmenta Ivris Antiqvissima

*CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM INTERPRETATIONES LATINAE*

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT
CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.
COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE APVD OXONIENSES SOCIVS
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS
ACADEMIAE BRITANNICAE SOCIVS

TOMI PRIORIS FASCICVLVS ALTER
NICAENVM CONCILIVM
APPENDICES ET SVPPLEMENTA

PARS PRIMA: SYMBOLVM

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
M DCCCC XIII

*OXONII*
*Excudebat* Horatius Hart, *A.M.*
*Typographus academicus*

# CANONES ET CONCILIA GRAECA
# AB ANTIQVIS INTERPRETIBVS LATINE REDDITA

## TOMI PRIORIS FASCICVLVS ALTER

## PARS PRIMA

CONCILIVM NICAENVM
APPENDICES AD SYMBOLVM PERTINENTES

SCILICET

APPENDIX VIII
TOMVS DAMASI PAPAE

APPENDIX IX
SYMBOLI INTERPRETATIONES

APPENDIX X
COMMENTARII IN SYMBOLVM

# PRAEFATIO

## I. Elenchus rerum quae in hac parte continentur.



## II. De codicibus noua.

D. Codex olim Diessensis nunc Monacensis lat. 5508, uel potius prior eius pars e foliis centum triginta constans, de tribus exemplaribus descriptus est, testante ipso librario in colophone fol 130 *b* EXPLICIVNT CANONES EX TRIBVS LIBRIS EDITAE etc. (Maassen p 631). ex his unum fuisse codicem Remensis nostri R geminum (non tamen, ut uidetur, ipsum Remensem) patet; alterum fuisse codicem nostrum S pro certo habeo, collato capitulorum concilii Antiocheni indice, Tom II p 222 col *a*, exempli gratia VIII De peregrinis suscipiendis I De non suscipiendis clericis peregrinis J P X Y De non suscipiendis clericis alienis S D, XIII De episcopis qui in aliena (alia J) parrocia ordinant I J P X Y

De episcopis qui in aliena prouincia ordinant S D. scriptus est codex D, ut censet Paulus Lehmann discipulus Ludouici Traube impiger et rei palaeographicae peritissimus, non multo ante medium saeculum nonum, puta inter annos 825 et 850, quo tempore codex S in monasterio Augiae maioris iam adseruabatur. quamuis enim Augiensis origine non erat S, quippe qui ipso monasterio, non ante annum 724 fundato, antiquior esset, tamen in Augiensem bibliothecam ante nonum saeculum adscitum esse docet codex noster *a*, Augiae non post annum 806 exaratus et e codice S partim descriptus. codicem ergo D, si e codice Augiae tunc temporis seruato pendet, ueri simile est et ipsum Augiae esse descriptum.

K. Cum codex Coloniensis bibliothecae Capitularis ccxii (nobis K) materiam nonnullam suppeditauisset libro uiri reuerendi et in his rebus optime meriti A. E. Burn, cui titulus *Facsimiles of the Creeds* (*Henry Bradshaw Society*, tom. xxxvi, A. D. 1909), et Ludouicus Traube praematura morte abreptus esset, amicus numquam satis deflendus et nostri operis fautor infatigabilis, qui in illo libro de codicis aetate et indole tractare debuerat, eius uices ipse ut potui expleui (*op. cit.* pp 39–41) ac monstraui, ni fallor, codicem circa annum 600 exaratum esse, et uel ipsum uel archetypum paene coaeuum a quo descriptus esset pertinere ad Prouinciam ; praeterea errasse uiros doctos Fridericum Maassen, Willelmum Wattenbach, Ludouicum Duchesne, qui catalogum pontificum ad finem codicis subiectum non una cum reliquo codicis corpore scriptum esse iudicent sed aliunde originem traxisse. nam quod catalogus iste in Agapeto papa (A. D. 535) desinit, nihil aliud quam archetypi aetatem significat, scilicet sextum post Christum saeculum medium ; quem catalogum cum codicis nostri librarius fideliter ex archetypo descripsisset, alter scriba fere coaeuus catalogum in sua tempora produxit, sex additis nominibus, quorum ultimus est Gregorius Magnus (A. D. 590–604).

$N_2$. Codicis olim Veronensis nunc Vaticani 1322 partem in libro priorem aetate posteriorem (nobis $N_2$) circa septimi finem uel initium octaui saeculi olim ratus esse scriptam, uide supra fasc. I part ii (A. D. 1904) praef. p vi, minus emendate iudicaui ; Ludouicus enim Traube (*Facsimiles of the Creeds*, pp 35 51) in litteris minusculis Veronensibus sub ipso fortasse Pacifico archidiacono, bibliothecae Veronensis instauratore (†844), exaratum esse censuit, neque meam contra illius sententiam obtinere ausus sim. de origine tamen sylloges in hac priore codicis parte adseruatae liceat mihi sententiam non tam adseuerare quam proponere, haud aliam esse coniciens ac syllogen quam apud Iuliam quandam patriciam Rusticus diaconus Romanus detexit et in actis Chalcedonensibus recensendis anno 550 adhibuit. quippe actionem de Domno Antiocheno inuenit (ut eius uerbis utar) ‘in codice patriciae Iuliae membranaceo nouo, transcriptam ex codice uetusto chartaceo quem dixit ipsa fuisse Proculi et Albini germanorum scholasticorum’; quae cum apud actorum et codices graecos et syllogen latinam quam ‘antiquam’ uocant desit, adseruetur autem eadem interpretatione latina apud syllogen nostram $N_2$ (quae quin prior fuerit Rustico nemo dubitat, uide Maassen p 738), non absurde mihi uideor iudicare idem esse syllogen codicis $N_2$ et syllogen codicis Iuliae. sed haec hactenus ; ita enim confuse in libris impressis

acta edente Rustico Chalcedonensis concilii se habent ut non facile iudicium ad amussim facias.

Y. Codex Coloniensis ccxiii, saeculo octauo scriptus, ea continet quibus nomen imposuit Fr. Maassen (p 504) 'syllogen codicis S. Blasii', cuius quos ego contuli codices praeter ipsum Y quattuor sunt, scilicet S, scriptus circa 700 A.D. fortasse in Italia et Augiam maiorem ante annum 800 (uide supra p vii) adlatus; X, Parisinus 3836, partim ex exemplari Treuirensi descriptus (Maassen p 508), et ut e scripturae genere datur colligere, Corbeiensi scilicet (de quo uide quae de codice β disputaui, p. xiii infra), in Gallia septentrionali haud ante 750 A.D.; Z, Lucensis 490, circa annum 800 Lucae, ut uidetur, scriptus; P, Cheltenhamensis 17849, incertae originis, et ipse circa 800 A.D. scriptus. hos codices in duas posse familias distingui adnotaui Tom II p 34 col *a*, unam S Z, cui adsentiunt codices sylloges **v**, alteram X Y (illam fortasse Italam, hanc Rhenanam), fidem autem neque uni neque alteri semper adhibendam. insuper autem singularia multa praebet Y, quae non ex archetypo sylloges communi deriuata sed potius aliunde tracta sunt. exempli gratia contra ceteros sylloges suae codices apud canones Antiochenos (Tom II pp 228–310) saepissime in eandem partem ire cum I deprehendes, apud canones Nicaenos (supra pp 179–239) cum **M** (et praecipue cum W) uel **Q**. codicis scriptura semiuncialis est, eius generis quod insulare dicunt, simillima scripturae codicis Euangeliorum Dunelmensis A II 17, de quo uide quae disputaui in ephemeride *The Journal of Theological Studies* (mense Iulio A.D. 1909, x 534–537); exaratus est uterque, ut puto, neque post annum 750 neque multo antea, Dunelmensis certe apud Anglos, Coloniensis uel in insulis nostris uel ab insulano in regionibus Rhenanis, sed ut de Anglia potius cogitem mouet me quod e Paenitentiali Theodori archiepiscopi Cantuariensis (uel, si accuratius loquendum est, 'discipuli' anonymi) nonnulla mutuatur; uide Tom II p 112 col *b* et Addenda in praefatione parti alteri Tomi II praemissa p viii. nobis tamen aequo animo de hoc iudicare fortasse uix contigit; adeo placet hunc unum ut ita dicam agnellum e tanto codicum grege in opere nostro adhibitorum patriae nostrae uindicare.

*ff*. Cum Friderico Maassen sylloge quam 'Sammlung der Handschrift von Saint-Maur' appellauit per unum tantummodo codicem, Parisinum 1451 olim coenobii S. Mauri Fossatensis peculium (nobis F), innotuisset, ego in prioribus huius operis partibus alterum adhibere potui, Vaticanum 1127 olim Engolismensem (nobis *f*), indiciis fretus quae de eo dedit Ludouicus Duchesne *Le Liber Pontificalis* I pp l li. sed ne hic quidem res constitit: iam enim anno 1905 scripseram (*The Bodleian MS of Jerome's version of the Chronicle of Eusebius*, edente Ioanne Knight Fotheringham, in appendice v cui titulus *Jean du Tillet; a neglected scholar of the sixteenth century*, p 63 n. 3) tertium sylloges huius exemplar praesto fuisse in codice 562 catalogi collegii Claromontani Parisini (A.D. 1764), qui idem est ac codex 583 catalogi bibliothecae Meermannianae (A.D. 1824), fatebar tamen me nescire et a quo emptus esset et ubi tum temporis exstaret. nuper autem ope et auxilio Thomae Fenwick, Thomae Phillipps nepotis et bibliothecae Phillippsianae custodis digni, cognoui codicem anno 1824 uenalem

emisse Baronem de Westreenen, ignarus adhuc penes quem conseruarentur illius bona. consilium igitur sciscitatus ex Hippolyto Delehaye, S.I., omnium uirorum doctorum qui Actis Sanctorum edendis per tot saecula inseruierunt fortasse doctissimo, tandem ad felicem longi laboris exitum perueni; illo enim auctore uiros adii qui Museo Meermanno-Westreeniano apud Hagam Comitis praesunt, et litteris uice-praefecti A. W. Bijranck die xxx° mensis Maii A.D. 1911 datis certior factus sum me codicis tam diu desiderati domicilium aliquando indagauisse. quibus uix peractis, eiusdem rei ex alio fonte notitia miro quodam casu manauit, Willelmo Levison Bonnensi, uiro de historia medii ineuntis aeui optime meriti, litteris ultro me monente se et codicem Hagae Comitis uidisse et meliorem geminis eius F et *f* aestimasse. ipse neque adhuc uidi neque in his quae modo publici iuris fiunt adhibere potui, id quod in textu graecorum conciliorum latine redditorum constituendo non est cur doleas, familia **F** paululum in commune conferente; contra in materia latina optimae saepe notae est, unde ad Tomum Damasi (pp 281–296) utinam praesto testis nouus fuisset, ad Arelatense concilium necesse est ut praesto futurus sit.

*l.* Codicem Vaticanum 5845 cum originem habuisse apud Lombardos meridionales scriberem, auctore reuerendo patre Francisco Ehrle, bene iudicaui; erraui tamen quod meo fretus iudicio et scripturae Beneuentanae minus gnarus codicem saeculo octauo adtribui, uide praefationem partis secundae Tomi huius, p vi. rectius scripsissem de saeculo nono exeunte uel etiam decimo, id quod luculenter ostendit uir clarissimus E. A. Loew, qui et ipse Ludouicum Traube magistrum suum profitetur, in opere mox apparituro *Scriptura Beneventana* tab. 40 (Oxonii 1913).

*vall.* Codicem bibliothecae S. Andreae in Valle apud Vrbem siue Vallicellanum A 5 (de quo uide sis fratres Ballerini *Appendix ad S. Leonis opera: de antiquis collectionibus et collectoribus canonum* III 3, Maassen p 454, A. Reifferscheid *Bibliotheca patrum latinorum Italica* I 184) sub siglo *vall* in textibus Damasianis constituendis adhibui, pp 155 281 huius tomi. e Rauenna in Vrbem adlatum esse, lectis quae de itinere Ambrosii Traversari Florentini anno 1433 per Italiam septentrionalem facto scripsit in libro insigni *Le scoperte dei codici latini e greci ne' secoli xiv e xv* R. Sabbadini, 'La biblioteca di Ravenna gli cagionò una delusione, avendola trovata inferiore alla sua fama; e infatti non vi notò che una silloge di opuscoli di Cipriano più copiosa delle usuali e un antichissimo codice di Concili con la confessione nicena in membrane rosse e lettere dorate' (p 95), statim conieci: in nullo enim alio conciliorum codice memineram me uidisse Symbolum aureis litteris membrana purpurata esse instructum. quam coniecturam plane confirmant additamenta nonnulla notitiam praebentia conciliorum Rauennae celebratorum saeculo undecimo codici subiecta, uide Reifferscheid *op. cit.* p 190: 'Die erste Aussenseite enthält von einer Hand des eilften Jahrhunderts einen Bericht über zwei in Ravenna gehaltene Synoden, deren eine unter Otto III, die andere unter Heinrich ins Jahr 1014 fällt'; p 191 'f. 337–339 saec. xi (über der Seite von neuerer Hand "Videtur ex concilio Rauennae habito a Iohanne X pont. max.") "Lectum est quoddam indiculum. . .".'

neque displicet origo Rauennas consideranti quod ceteri eiusdem familiae codices ad septentrionales Italiae regiones iure referuntur; quippe codicem nostrum *s* (olim Sessorianum lxiii, iam bibliothecae Victoris Emmanuelis Vrbicae 2102) ueri simile est ad Nonantulanum coenobium prope Bononiam pertinuisse, codex Vaticanus 1353 'ex antiquiore Bergomate exscriptus est anno 1441', codex Vercellensis (bibliothecae Capitularis lxxvi) sub medium saeculum x ab Attone episcopo Vercellensi, ut fratribus Ballerini uisum est, adhibebatur. qui codex, reliquis omnibus domicilium in Vrbe nouum nactis, solus patriam suam pristinam obtinet.

Ξ. Fragmenti bibliothecae Amplonianae in ciuitate Erfordia in notitiam incidi apud L. Traube *Vorlesungen und Abhandlungen: Zur Paläographie und Handschriftenkunde* (curante Paulo Lehmann, Monaci, A.D. 1909) p 182: 'Erfurt: Fragment aus Amplon. F 74, Bruchstück einer Kanonessammlung. Schriftheimat ?. Bibliotheksheimat: Um 1400 bei Amplonius Ratinck. Beschreibung und Abbildung: W. Schum *Beschreibendes Verzeichniss der Amplonianischen Handschriftensammlung zu Erfurt* (Berlin 1887 p 34).' ex uno folio constat, olim tegumento codicis F 74 adglutinato nunc separatim collocato, in quo descripti sunt canones Gangrenses III–XII sub numeris LXI–LXX secundum interpretationem Dionysii alteram, uide Tom II pp 163 187–199: repraesentationem eius phototypicam per comitatem bibliothecarii impetrare potui, unde septimi esse saeculi facile decernitur. codex e quo tam miserae reliquiae ad nos usque supersunt dignus ideo notatu est quod solus e tot codicibus Dionysianis, si unum exceperis Chr. Justel codicem (nunc Bodleianum e Mus. 103: nobis *j*), canones non per singula concilia separatim numerat sed una per plura concilia deducta serie, ita ut post Nicaenos XX Ancyritanos XXIIII Neocaesariensis XIIII incipiant Gangrenses a numero LVIIII. sine dubio consentiens cum *j* canones adiecit Gangrenses XX Antiochenos XXV Laodicenos LVIIII Constantinopolitanos III: quorum omnium summa fit CLXV. codicis *j* enumerationem post Christophorum Justel ego ab initio operis mei secutus sum, certus ad ipsum Dionysium iure referri potius quam ad librarium aliquem quamuis callidum: quam edendi rationem codex Ξ, trecentis annis codice *j* antiquior neque a Dionysii aetate multum distans, satis confirmat.

Υ. Codex Vindobonensis 2141, saeculo nono (fortasse nono ineunte) scriptus, in omnibus bonae notae est, in hoc maxime notabilis quod e duarum partibus syllogarum constat; usque enim ad capitulum LVIIII seu concilium Antiochenum syllogen Paschasii Quesnel (**Q**) fideliter repraesentat, in medio autem canone I Antiocheno (Tom II p 234 col *b*) subito sine ullo ordinis turbati indicio in syllogen transit quam Friderici Maassen syllogen (**M**) appellaui. quae cum ita sint, codicis bipartiti origo illuc pertineat necesse est ubi et codices sylloges **M** et codices sylloges **Q** praesto erant. sed rarissimi sunt codices **M**, neque longe a fluuiis Danuuio superiore et Rheno positi, in bibliothecis scilicet Frisingensi, Diessensi (seu forte Augiensi, uide supra p vii), Wirceburgensi, Remensi: igitur et codicis Υ patriam in Germania superiore quaerendam esse ueri simile est. sylloges autem **Q** in illis regionibus nonnisi unius tantum codicis quod sciam

memoria exstat: quippe in catalogo codicum Fuldensium, ad finem medii aeui instructo,[1] hanc inueni notitiam 'Repositorii septimi ordo primus. 1 Statuta sedis apostolicae siue canones Niceni concilii cum praefatione et expositione fidei'. quem titulum proprium esse sylloges **Q** nemo ut puto infitiabitur qui librum Friderici Maassen contulerit (p 494 'Continet codex iste canones ecclesiasticos et constituta sedis apostolicae') uel hoc opus nostrum (p 163 supra 'Explicit praefatio' p 165 'Incipiunt tituli canonum ecclesiasticorum siue statutorum synodi Nicenae. 1 Expositio fidei Nicenae'). codices Fuldenses quo modo euanuerint, ubi terrarum migrauerint, disputant docti; liceat ergo conicere codicem cuius titulus in catalogo supra dicto adseruatur, e syllogis **Q** et **M** fuisse commixtum et a Fulda Vindobonam tandem esse perlatum. certe concordat identidem codex Vindobonensis cum Wirceburgensi (nobis W), ut par erat de proximis ac uicinis domibus sancti Kiliani Wirceburgensis et sancti Bonifacii Fuldensis exspectare.

Ψ. Codices sylloges Paschasii Quesnel (nobis **Q**) septem enumerauit Fr. Maassen, pp 486–490; quorum unum (Ω), apud Oxonienses nostros adseruatum, tamquam ceteris et posteriorem et deteriorem mox ab apparatu meo missum feci; duo ita arcte inter se coniunguntur ut nonnisi pro uno habendi sint (Σ), Parisini 1454 et 3842 A; restant quattuor, Einsiedlensis unus (O), duo Vindobonenses (ΥΦ), alter Parisinus (Π). praeter hos tamen exstant in libris antiquioribus aliorum indicia; puta codicis S. Bauonis Gandauensis apud Petrum Crabbe, codicis coenobii S. Huberti in siluis Ardennensibus apud Petrum Coustant, codicis Fuldensis supra denotati. Gandauensem frustra ibi quaesiui; Hubertianorum in notitiam nuper incidi, nam Ludouicus Traube de fuga monachorum anno 1797 codicum supellectilem asportantium nonnulla refert *Paläographische Forschungen* iii 314; hesternum Fuldensem suspicor eundem esse atque hodiernum Vindobonensem 2141 (nobis Υ), ut modo dixi. sed in incerto sint haec; Atrebatensem codicem ueteribus familiarem, Friderico Maassen ignotum, a Ludouico Duchesne detectum (*Le Liber Pontificalis* I p xiv), ego inceptum meum uix ingressus adhibere potui ope amicorum meorum uirorum reuerendorum Herberti N. Bate et Claudii Jenkins et anno tandem 1910 Parisiis ipse inspicere. codex (nobis Ψ) cum bonae notae sit, dolendum est uiginti circiter foliis esse decurtatum, nec labe temporum sed malitia hominum. plurima sunt quae docent Atrebatensem cum Einsiedlensi (O) arcte cognatum esse, nonnulla quae suadent etiam ab Einsiedlensi deriuari. scriptus esse uidetur uergente octauo saeculo uel ineunte nono, sed aetatis multo antiquioris indicia apud se retinet—exempli gratia litteras finales in compendio praecisas, epī̄s episc̄ pro episcopus, presb̄ pro presbyter, imp̄ pro imperator, diuae m̄ (diuae memoriae), F̄ k̄ F̄F̄ k̄k̄ (frater karissime, fratres karissimi), cumm̄ (commonitorium?), d̄ dx̄ dīx̄ (dixit)—ut iure colligas archetypum non post annum 600 esse exaratum. sed

[1] *Katalog und Nachrichten von der ehemaligen . . . Bibliothek in Fulda*, Lipsiae et Francofurti A. D. 1812, p 69, edente Nicolao Kindlinger: *Der Fuldaer Handschriften-Katalog aus dem 16. Jahrhundert* (in ephemeride *Centralblatt für Bibliothekswesen: Beiheft* xxvi p 100), Lipsiae A. D. 1902, edente Carolo Scherer.

plana patente uia, circuitu non opus est: etenim adnotatiuncula in margine folii 134*a* adscripta et quando et ubi scriptus sit archetypus aperte enuntiat, ita se habens '**hoc habuit uetustus: ab hoc concilio antiocheno usq. indictionem xii; quod est in anno xv regni chlotharii regis anni ducenti lxii**'. quae computatio etsi minus fideliter transcripta esse uidetur (annus enim indictionis cum anno regni uix concordat, siue Chlotharium secundum siue tertium respicias), tamen neque ante annum 594 si Chlotharium II elegas, neque post 672, si de Chlothario III agitur, fieri potuit. priorem potius terminum commendat annorum inde a concilio Antiocheno, A.D. 341 habito, exactorum numerus; 341 + 262 = 603. neque aduersatur testimonium catalogi pontificum ad codicis caput praemissi; in Seuerino enim papa desinit qui anno 638 post Christum electus est, et multo ueri similius est nomina quaedam addita identidem fuisse in archetypo ad finem catalogi anno circiter 600 redacti, quam omissa e catalogo circa 670 redacto. ratione ita de tempore habita, de loco ne minime quidem dubitandum est: Atrebatensem codicem de Atrebatensi uel uicino codice descriptum ex eo colligas, quod nullus Chlotharius quindecimo regni sui anno nisi in exigua Galliae septentrionalis regione dominabatur.

Ipsius sylloges Quesnelianae de aetate et ratione si nonnulla licet adicere, ego fratribus Ballerini et Friderico Maassen adsentior patriam sylloges Galliam uindicantibus. plus aequo tamen uiri illi inlustres in Paschasium Quesnel uidentur saeuiisse, qui si minus recte Romae compositam esse adfirmauit non inscite tamen colorem in ea Romanum detexit. equidem censeo saeculo uergente quinto uel ineunte sexto hominem Gallicum (Arelatensem fortasse, ut Ludouico Duchesne placet) in monumentis iuris canonici coaceruandis uersatum syllogen in usum ecclesiarum Gallicarum ita instituisse, ut materiam uernaculae externam, uniuersalem propriae, Gallicae Romanam praeferret, et ad propositum suum in capite operis enucleandum titulum supra laudatum, 'Continet codex iste canones ecclesiasticos et constituta sedis apostolicae', una cum indice pontificum praemitteret. cuius indicis cum pars principalis, annis mensibus diebus pontificatuum singulorum instructa, non ultra Felicem papam producatur, non absurde conicias sub successore Felicis Gelasio (A.D. 492–496) esse confectum. ne tamen ante ultimum Gelasii annum gradum sistamus, uetant quae syllogae insunt; inuenies enim instrumenta ipsius Gelasii ad annum 495 pertinentia.

*β*. Codex Parisinus 8921, olim ecclesiae S. Petri Bellouacensis peculium, quo uix ullus inter codices sylloges Dionysio-Hadrianeae antiquior est, tum aliis quaternionibus tum etiam primo, quo tempore priores huius operis particulas publici iuris feceram, carebat, ita ut ad conciliorum capitula nusquam adhibere possem. sed auctore amico meo Alexandro Souter (qui ex Aberdonia in Cantabrigiam profectus, inde Oxonium demigrans, iam munere Professoris in lingua latina donatus in patriam suam non sine meo et huius operis damno reuersus est) exstare didici in bibliotheca publica Remensi exemplum iuris canonici pusillum his uerbis apud hodiernum catalogum denotatum: '2102. Fragment de la table d'un recueil de canons de conciles, écrit au viii^e^ siècle et provenant de l'église de Beauvais . . . Don des héritiers de P. Tarbé' (*Catalogue*

*général des manuscrits des bibliothèques publiques de France*: *Départements* tom. XXXIX 2 [A.D. 1906] p 1063); statimque agnoui hunc capitulorum indicem non posse non ad codicem Bellouacensem nunc Parisinum pertinere. de his cum per litteras Henricum Omont adirem, bibliothecae Parisinae uices praefecti gerentem, cuius utrum magis miranda esset scientia an beneuolentia semper dubitaui (innumerabilia eius erga me beneficia pergratum est commemorare), inueni, quod exspectare debueram, rem minime latuisse eos qui huiusmodi negotia apud Gallos procurant; nempe quaternio ille Parisios adlatus et in codicem 8921 iterum coagmentatus, suorum, ut ita dicam, iam tandem nactus est societatem. Parisiis eum uidi, et in capitulis conciliorum Gangrensis et Antiocheni (Tom II pp 165 221) conferre potui. codicis Bellouacensis si de loco et tempore nonnihil dicendum est, ipsum scripturae genus intra limites perangustos quaestionem coarctat: scriptura enim cui nomen dedit 'Corbeiensem formae ꝛcƀ' (id est, a b) peritorum consuetudo, neque ante annum 750 neque post 815 neque extra Galliam septentrionalem usi sunt librarii. idem dicendum est de codice Parisino 3836 (nobis X): uide supra p viii. et hunc codicem et illum uir clarissimus E. A. Loew in indice suo commemorat *Studia Palaeographica* (apud Acta classis philologicae et historicae Academiae Monacensis, A.D. 1910, xii p 37).

### III. De iis quae in hac operis parte edita sunt.

Paruum ecce in manibus habes, lector, operis mei frustulum, sed (ut spero) non parui momenti; quae enim hic legenda tibi traduntur uel omnino non, uel minus quam oportuerat exquisite, usque adhuc typis impressa sunt. ad Symbolum Nicaenum singula quaeque spectant. primum obtinet locum Romanum anni 379 concilium siue Damasi papae Tomus—fidei christianae quemadmodum ecclesia Romana acceperat forma praeter ceteras antiqua—quem in pristinam eius speciem uideor mihi reduxisse (pp 281–296). deinde latinas Symboli interpretationes quot arcessere potui congessi, et quaternas in binis paginis ordinaui quo facilius inuicem examinentur (pp 297–319); necnon materiam uerborum quibus usi sunt interpretes in indiculo expressi et nonnulla praecipuo digna notatu summatim attigi (pp 320–328). postremo accedes ad duos Symboli explanandi commentarios, utrumque ut puto intra centum post Symbolum editum annos conscriptum, quorum alterum primus euulgaui (pp 329–354), alterum diu apud opera sancti Hieronymi suppositicia latentem primus ad Damasi Tomum respicere ostendi (pp 354–368): libellos uel nomine auctoris carentes uel falsum prae se ferentes malui ἀνωνύμους relinquere quam incerta pro certis exhibendo spuriam cuilibet subolem tribuere audere. adnotatiunculas qualescumque ad has appendices pertinentes in caput proximae operis mei partis necessario distuli, quippe quae non eius sint copiae ut totum sibi quaternionem uindicent (pp 369–372).

Partem istam proximam (scilicet secundam fasciculi Tomi primi alterius), praeter adnotatiunculas modo dictas, conficient (1) Supplementum Nicaeno-Gallicum, id est, concilium Arelatense anni 314, unde canones aliquos mutuati sunt patres Nicaeni, concilium Valentinum anni 374, ubi primo notitia Nicaenorum canonum apud Gallos patet, concilii Arelatensis secundi canones I–XXV,

qui nihil aliud sunt atque Nicaenorum et priorum Arelatensium canonum instauratio; (2) Supplementi Nicaeno-Romani primitiae, siue concilii Serdicensis anno circiter 343 habiti canones.

De ueritate monumentorum iuris canonici in operis nostri ciuitatem adscitorum non est cur multa hic dicam. graecorum nonnisi interpretationes ad me pertinent, neque utrum legitima sit an spuria origo eorum mea interest sed tantum utrum apud latinos pro legitimis sint habita. de uernaculis latinis quamuis grauior sit quaestio, tamen non hoc loco, ut puto, longius sunt tractanda quae alibi uel scripsi uel scripturum me spero; satis sit uirorum doctorum libros censere qui uel hanc uel illam materiae nostrae particulam in dubium uocauerunt. canones Serdicenses tamquam falsos impugnauit J. Friedrich Monacensis *Die Unächtheit der Canones von Sardica* (apud Acta classis philologicae et historicae Academiae Monacensis) A. D. 1901, cui respondi et restiti in opusculo *The Genuineness of the Sardican Canons* (apud ephemeridem *The Journal of Theological Studies* iii [A. D. 1902] pp 370–397). decretum Damasi papae, quod ego partim in hoc Tomo supra pp 155–158 partim in ephemeride *The Journal of Theological Studies* i (A. D. 1900) pp 554–560 edidi, Damaso nuper abiudicauit et saeculo sexto adtribuit E. von Dobschütz Vratislauiensis *Das Decretum Gelasianum de libris recipiendis et non recipiendis* (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur xxxviii 4) A. D. 1912, cui me profiteor breui, Deo adnuente, responsurum. uix aequo iudicio, ut suspicari licet, uiri illi insignes sententiam dixerunt; adeo utrique ex animo erat iis quae ecclesiae Romanae fauere uideantur et auctoritatem et antiquitatem denegare.

### IV. Supplementum: libri qui appellatur *Constitutiones et Canones Apostolorum* fragmentum Veronense.

Ad finem huiusce partis, post p 368 infra, alios quinque quaterniones subiciendos curaui, quorum paginae, quia ad primam incepti nostri partem pertinent, a p 32 *a* usque ad p 32 *nn* numerantur; in capite enim operis, pp 1–32, typis mandaui Canones qui dicuntur Apostolorum, secundum quascumque latinas interpretationes tunc temporis cognoui, Dionysii scilicet Exigui priorem et alteram. inter has interpretationes, cum non multum alioquin intersit, hoc praecipuum commune est quod in utraque Dionysius ille, nescio qua ratione motus, nonnisi dimidium uel aliquanto plus Canonum Apostolorum uertit. tanto igitur melior mihi fortuna, quando nouam et modo non integram Canonum interpretationem contigit in insigni illa Veronensis Capituli bibliotheca inuenire, ubi tot uetustatis monumenta ex obliuione eruta erant et semper ut uidetur restat aliquid eruendum. cum enim anno 1911 bibliothecas nonnullas in Gallia Italia septentrionali Germania ad schedas huius partis (necnon secundae alterius Tomi partis) reuisendas perlustrarem, Veronam mense Maio adii: et quae ibi fieri opus erat fere transactis, in aulam superiorem comitante bibliothecario doctissimo et mihi amicissimo Antonio Spagnolo ascendi, ut tot et tam antiquorum codicum

uisu, tactu, paene dicam sapore, aliquantulum oblectaremur. codices sancti Hilarii duos, utrumque forsitan quinti saeculi, inspeximus; deinde codicis manu recentiore sancti Maximi Taurinensis nomine inscripti (LI [49] foll. 157) saeculo sexto (fortasse sexto exeunte) exarati paginas uersabamus. nimis manifesta saeculorum iniuria; omnia uel humore uel robigine qualicumque male laesa, multa lectu difficillima; oculos tamen traxit colophon et ipse euanidus, ubi e regione transcripta sunt a quodam ut puto bibliothecario uerba CANON(ES) NICAENORVM. sollicitus examinaui; Nicaenam materiam non ullam inueni; mox canones Apostolicos et ante canones libri Constitutionum Apostolicarum octaui supremam partem recognoui. scripturae uestigia indagare inceperam, sed paginis singulis describendis uix sufficiebant horae binae uel ternae; itineris et ad nostra reditus necessitas incumbebat. grauiter ergo aestuanti adiutorem mihi ultro se professus est Antonius Spagnolo: negotium meum qua est humanitate in se suscepit, qua est industria per longos dies gerebat, qua est scientia et sollertia in exitum felicem pertulit. nomen eius et amicitiae et gratiarum actionis et honoris causa liceat sollemniter in hac praefatione commemorare.

Huius materiae specimen, scilicet Constitutionum quicquid superest necnon canonem ultimum (quippe qui librorum s. Scripturae catalogum praebeat), iam anno praeterito in ephemeride *The Journal of Theological Studies* (xiii [A.D. 1912] pp 492–505 513 514) publici iuris fecimus. id tamen animaduertendum est, nouam in hoc opere recensionem non eandem esse atque illam, sed illi multo praestare. namque et ego rem iterum perpendebam, lacunas quo potissimum modo explendae essent curabam, conatus meos iudicio Antonii Spagnolo examinandos transmittebam, et ille, codice denuo perspecto, quae proposui singillatim aut commendauit aut emendauit. euentum eruditis non ingratum fore fidenter spero.

Quo tempore orta sit interpretatio si quaeras, quantum ualeat ad authenticum graecum recuperandum, quae mihi uera se esse probant in summa haec sunt: fragmenti Veronensis interpretatio et ualde antiqua est et—in comparationem uocatis (i) interpretatione Dionysiana, uide huius operis pp 1–32 supra; (ii) codice Patmio POB′, quo non antiquius iuris canonici monumentum apud graecos exstat (sed qui apographum in meum usum confecit canones quos omiserat Dionysius eheu! me auctore omisit); (iii) (iv) (v) graecis Francisci Torres Francisci Xaverii Funk et Pauli de Lagarde editionibus—optimae prae ceteris testibus apparet esse notae et ad aestimandos singulos quasi norma. unde exploratum habui tum editiones Turrianeam et Funkianam Lagardianae multo antecellere, tum testes siue graecos siue latinos qui Canones sine Constitutionibus separatim tradunt minus ad rem conferre quam ii qui Canones uno corpore cum Constitutionibus coniungunt. ne minime quidem dubitandum est quin qui Constitutiones Antiochiae uergente quarto saeculo sub nomine Clementis apostolorum discipuli coagmentauit ipse absoluto operi quasi apicem Canones adiecerit.

*In die sanctae Perpetuae et sociorum,*
*Nonis Martiis, Anno Salutis* MCMXIII

# ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

*p* 190 *col a can* v *l* 10 *in notulis* **conuenticulum**: *adde sis nouum e quinto saeculo testimonium, epistulam scilicet quam nonnulli Galliae episcopi, Ceretius Salonius et Veranus, ad Leonem papam Magnum dederunt* (*apud S. Leonis* Opera, ep. lxviii § 1), 'illa specialis doctrinae uestrae pagina ita per omnium ecclesiarum conuenticula celebratur.'

*pp* 211 213 *col a. Isidori interpretationem* (*secundum syllogas ut uidetur* **S Sp**) *adhibuisse Theodorum archiepiscopum Cantuariensem patet e* Paenitentiali v § 14 (*apud librum* Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland, *edentibus Arturo W. Haddan et Willelmo Stubbs* iii [A. D. 1871] 182): 'Si quis a fide Dei discesserit **sine ulla necessitate**, et postea **ex toto animo penitentiam** accipit, **inter audientes** iuxta Nicenae concilium **iii annos** extra aecclesiam, et **vii annos** peniteat in aecclesia **inter penitentes** et **ii annos** adhuc **extra communionem**.'

*pp* 297 *sqq. Symboli Nicaeni interpretationibus latinis adde sis formam e codice bibliothecae publicae Fuldensis Bonifatiano* 2 (*cui nomen* 'codex Ragyndrudis' *inpositum est*) *depromptam; de repraesentatione eius phototypice curanda necnon de multiformi rerum Fuldensium notitia quam mecum communicauit gratias ago habeo bibliothecario humanissimo Carolo Scherer: codicem octauo* (*fortasse octauo ineunti*) *saeculo iure referas:*

Credimus unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum (uero *cod**, *sed corr m p*) de Deo uero, genitum non creatum, homousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus passus est et resurrexit tercia die, ascendit in caelos, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia substantia uel subsistentia dicunt esse, aut Conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica aeclesia.

---

praef. p viii. *De origine codicis Parisini* 1564 (*nobis* Pi) *in animo mihi fuerat nonnulla disserere, sed propositi per incuriam oblitus sum. codex Petri Pithou fuit et, ut conicere licet, non alius ac* 'uetustissimus ecclesiae Cenomanensis codex', *a quo uir ille eruditus Fidem Isatis ex Iudaeo, Damaso papae aequalis et aemuli, descripsit*: 'Eundem porro auctoris nostri libellum ad editionem parauerat Petrus Pithoeus, qui . . . hoc opusculum ex uetustissimo ecclesiae Cenomanensis codice canonum post synodum Aruernicam se excerpsisse adnotauit; subditque . . . codicem . . . referre inscriptionem huiusmodi *Fides Isatis ex Iudaeo* non *Isacis*.'

## APPENDIX VIII

# CONCILIVM SVB DAMASO PAPA

### ANNO POST CHRISTVM CIRCITER 379 ROMAE HABITVM

# SIVE TOMVS OCCIDENTALIVM

**F** Codicum F *f* consensus, scilicet:

F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus** lat. 1451: saec. viii exeunt. [fol. 25 *b*

*f* **codex Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127: saec. ix ineunt. [fol. 32 *b*

R **Codex Remensis postea bibliothecae Thomae Phillipps nunc Berolinensis** lat. 84: saec. viii [fol. 38 *b*

Pi **Codex origine fortasse Cenomannensis postea bibliothecae Pithoeanae nunc Parisinus** lat. 1564: saec. ix [fol. 21 *a*

Col **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis xxxiii: saec. ix ineunt. [fol. 107 *b*

**M** **Codicum a Fr. Maassen detectorum consensus**: inde a l 28 usque ad l 65: scilicet

*F* **codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. viii [fol. 13 *a*

W **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim Capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 26 *b*

$N_2$ **Codicis Vaticani 1322 (N) pars prior, quamuis tempore posterior**: inde a l 21 usque ad l 87: saec. vii–viii [fol. 9 *b*

**S** **Codicum sylloges 'Sanblasianae' consensus,** scilicet

S **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{a}{7}$: saec. vii–viii [fol. 138 *a*

X **codex ut uidetur Treuirensis nunc Parisinus** lat. 3836: saec. viii [fol. 89 *b*

Y **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 137 *b*

Z **codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 266 *b*

*a* **Codex (sylloges Dionysio-Hadrianeae) Augiensis postea Sanblasianus nunc S. Pauli apud Carinthios** 6 (de hoc codice forte descriptus est Sangallensis 671, saec. ix): saec. ix ineunt. [fol. 13 *b*

*au* **Codex Augiensis nunc Karoliruhensis** xviii: saec. ix ineunt. [fol. 13 *b*

**C** **Codicum originis Gallicae nonnullorum consensus,** scilicet:

C **codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097: saec. vi [fol. 89 *a*

K **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vi–vii [fol. 84 *a*

T **codex ut uidetur Albigensis, nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364: saec. vii [fol. 72 *b*

*pi* **apud codicem Pithoeanum Paris.** lat. 1564 (uide supra) alterum concilii Damasiani exemplar: saec. ix [fol. 70 *a*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** bibliothecae Ambrosianae S 33 sup.: saec. ix exeunt. [fol. 153 *a*

**Q** **Codicum sylloges Paschasii Quesnel (cap. LV) consensus,** scilicet

Π **codex olim Trecensis postea Francisci Pithou nunc Parisinus** lat. 3848 A: saec. ix [fol. 136 *a*

Υ **codex Vindobonensis** 2141: saec. ix ineunt. [fol. 90 *a*

Ψ **Codex Atrebatensis** 572 (644): saec. ix ineunt. [fol. 124 *b*

**v** **Codicum sylloges 'Vaticanae' (cap. XXXVI) consensus,** scilicet

*u* **codex Farfensis, postea Barberinianus** xiv 52, **nunc Vaticanus**: saec. ix [fol. 137 *a*

*v* **codex Vaticanus** 1342: saec. ix–x [fol. 100 *a*

*w* **codex Florentinus** bibliothecae Laurentianae aedil. eccl. 82: saec. x [fol. 87 *a*

**Codex apud Lombardos in Italia meridionali scriptus nunc Vaticanus** 5845: saec. ix–x [fol. 190 *b*

*s* **Codex olim Sessorianus basilicae S. Crucis** lxiii **nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102: saec. viii exeunt. [fol. 16 *a*

*vall* **Codex bibliothecae Vallicellianae** A 5: saec. ix [fol. 235 *b*

L **Codex Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus 574: habet ll 66–74: saec. ix ineunt. [fol. 15 *a*

Arnob Arnobius Iunior, uide p 282

---

De Filastrio Gelasio Vigilio uide pp 295 296 infra

*Tomum Damasi* (*ut me monuit reuerendus pater F. W. Puller, uir praeter alios in inuestigandis rerum Damasianarum doctrina historia temporibus eruditus*) *exscripsit auctor libri qui uocatur* Conflictus Arnobii cum Serapione de deo trino et uno: *quem librum, medio fortasse quinto saeculo scriptum, in lucem protulit F. Feuardentius e codice monasterii S. Iacobi Leodiensis et ad calcem operum S. Irenaei* (*Coloniae*, A.D. 1596: *p* 567) *euulgauit. textus cum codd* **C** B *plerumque consentit.* [Arn-ed = *editio Feuardentii*: Arn-leod = *codex eius Leodiensis*: Arn-barb = *codex olim Barberinianus* xi 148 *nunc Vaticanus* barb. lat. 505 *fol* 68 *b, saec.* ix–x (*deficit post l* 110): Arn-aug = *codex olim monasterii SS. Vdalrici et Afrae apud Augustam Vindelicorum saec.* x, *fol* 98 *b, teste Placido Braun* Notitia historico-litteraria de codicibus manuscriptis . . . *Aug. Vindel.* A.D. 1791, ii 140, *nunc* 13 *in Ordinariats-Archiv* (*hodiernum eius domicilium detexit, et cum Hahn* Bibliothek der Symbole *p* 272 *mea causa contulit, Germanus Morin*): Arnob = *consensus testium*]. *lectiones Arnobianas non omnes memoraui.*

*Damasi Tomum uel ipse graece uertit uel potius iam ante aetatem suam uersum inseruit* Historiae Ecclesiasticae v 11 *Theodoretus episcopus Cyrrhensis. hanc interpretationem Tomo latino e regione opposui* (*pp* 284 *col b*–294 *col b*), *codicibus fretus Oxoniensi Bodleiano* Auct. E 4. 18 (B: *saec.* x: *fol* 105) *Vaticano* gr. 628 (V: *saec.* x–xi: *fol* 212 *b*) *Parisino* gr. 1433 (P: *saec.* xi: *fol* 306 *b*), *quos contulerunt uiri egregii G. Mercati, F. E. Brightman, K. Lake. graecus interpres, siue Theodoretus siue alter, codicem latinum in manibus habuit simillimum codicibus nostris* **Q**: *conferas exempli gratia ipsum Tomi titulum p* 284 *coll a b.*

*interpretationem Tomi suam habebant et Syri; quam cum e graeca pendere certum sit, ad textum graecum constituendum adhibui. codices nonnisi duos inueni, Musei Britannici* Add. 14529 (syr-1: *saec.* vii–viii: *fol* 1 *b*) Synodicon Damasi episcopi Romae contra haereses diuersas, *et* 14533 (syr-2: *saec.* viii–ix: *fol* 18 *b*) Synodicon sancti Damasi archiepiscopi Romae contra omnes haereses diuersas ad Flauianum episcopum qui Thessalonicae fuit. *codices mea causa inspexit uir linguae syriacae peritissimus E. W. Brooks.*

*de interpretatione arabica disserit W. Riedel* Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien (*Lipsiae* A.D. 1900) *pp* 181–183: *textum eius in linguam germanicam uertit* ib. *pp* 94–97.

---

*Tomi huius edendi rationem per multos annos perpendi, neque in ulla mei laboris parte tam diu haesitaui. ueritate minutatim dispecta, exploratum prius habebam* (i) *familiam codicum* C K T *pi* B Arnob *gallicam, in quibus concilium nostrum anno circiter* 379 *habitum epistulae eiusdem Damasi iam anno* 375 *ad Paulinum Antiochenum datae immixtum est* (*uide paginam* 295 *in summo*), *nullius fere esse pretii;* (ii) *codices qui Symbolum Nicaenum concilio nostro praemittunt* (*uidelicet* R Col **F S**: *confer etiam* Pi $N_2$ **M**) *et hoc recte praemittere et alibi reliquis codicibus longe antecedere. dissentientibus autem inter se codicibus melioris notae* (*familiae* **S** *plerumque suffragantur ceteri*), *iterum rem obscurabant tenebrae: lucem diei tandem adtulit codex quem omnium fere postremum, anno scilicet* 1905, *Coloniae inueni* (bibl. Capit. xxxiii).

*in textu igitur constituendo fidem omnino adhibendam esse decreui codicibus* Col R **F** Pi, *paucis illis quidem sed optimis: cuius rei si exemplum desideres, uide l* 142 (*p* 293), *ubi* hereticus est . . . immo Iudaeus *ueram esse lectionem nemo ut puto non confitebitur. scilicet qui Tomum descripserunt parum habebant dicere* 'hereticus est', *nedum* 'non recte sentit'; *unde terdecies pro* 'hereticus est' (*ll* 77 80 84 87 95 100 103 106 110 115 122 126 142), *semel pro* 'non recte sentit' (*l* 92), *supposuerunt* 'anathema sit'. *hoc tamen uocabulum nusquam praebet certus Tomi textus: contra in illis utrique consentiunt testes, ll* 127–129 'si quis de patre et filio bene senserit, de spiritu autem non recte habuerit, hereticus est'.

*Tomum nostrum magni aestimasse aetatis sequentis scriptores non mirum est: inter quos praecipue nominandi sunt Filastrius* (*uide p* 295 *infra*), *Arnobius Iunior* (*supra, et p* 296 *infra*), *et qui Commentarium in Tomum circa* A.D. 400 *composuit* (*uide pp* 354–368). *sed re uera mirum, iam primum prodire editionem Tomi apparatu critico instructam.*

**Tomus seu Fides Damasi**

INCIPIT FIDES APVD NICEAM CONSCRIPTA AB EPISCOPIS [RECTE] CREDENTIBVS CCCXVIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] uisibilium et inuisibilium factorem:

et [in] unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt omousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit, incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et Spiritum sanctum [neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis].

Eos autem qui dicunt: Erat [tempus] quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia [siue essentia], dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

F *f* R Col S X Y Z *Symbolum habent soli* **F** R Col **S**: *praecedit apud* N$_2$ *symbolum Constantinopolitanum cum anathematibus Nicaenis, apud a symbolum Nicaenum interprete Attico: de* **M** *uide tabulam* II *post p* 152 *supra*: *om* Pi, *quippe qui symbolum una cum concilio Nicaeno superius adhibuisset* (*uide titulum infra*). *de forma textus confer indicem diuersarum lectionum, pp* 320 *seqq*

*Tit praem* INCIPIT FIDES APVD NICEAM CONSCRIPTĀ AB EPISCOPIS CREDENTIBVS CCCXVIII (CCCXVII *f*) **F**: FIDES CONSCRIPTA A RECTORIBVS EPP̄ CCCXVIII Col; INCIPIT EXPOSITIO FIDEI A TRECENTIS DECIM ET OCTO EPISCOPIS [+ IN NICAENA SYNODO FACTA *in ras*] R; INCIPIT PARS FIDEI DE EA QVAE APVD NICEAM HABITA EST AB EO LOCO VSQVE VBI DICIT 'HOS ANATHEMATIZAT CATHOLICA ET APOSTOLICA ECCLESIA' QVAE FIDES COM SINODO NICENO IN HOC LIBRO SCRIPTA EST Pi; INCIPIT DE [*om* DE S] SYNODO [SINODO X] NICAENO [NICENO Z] SCRIPTA [SCRIBTA S Z] PAPE [PAPAE Y] DAMASI [DAMASSI S Y] AD [A S] PAVLINVM ANTHIOCENAE [ANTHIOCAENAE S ANTOCHENE Y] VRBIS EPISCOPVM [EPIS̄ Y] **S**. *confer etiam titulum codicum* **Q v** *l vall*, *p* 284 *col a*

2. **omnium u. et inu. factorem** R Col: creatorem u. et inu. factorem **F** creatorem u. et inu. **S**

4. **et**: *om* Col  **in F** Col **S**: *om* R  6–8. **de** *quinquies* **F** R Col: ex *toties* **S** (ex 4° *in ras* X)

9. **factum F** R Col: creatum **S**  10. **graeci** R Col: graece **F S**  11. **siue quae**: siue S* siq^ue S²  12. in terram X  13. **nos homines et propter**: *om* (*fortasse per homoeoteleuton*) S Z  14. **discendit F** Col X Y: + de caelo S Z, de caelis R  **factus est** R Col *f*: factus (*sine* est) S F  15. **est 2° F**: et Col est et **S** mortuos et saepultus R tertio R  16. ad caelos S in caelis X Y **uenturus F** Col: inde uenturus R uenturus inde **S**

18. **spiritum** R **S**: *praem* in **F** Col  **neque facturam ... deitatis F S**: *om* R Col  19. de substantiam S Z

21. *Incipit hinc cod* N$_2$  **Erat**: + aliquando R § N$_2$ **tempus** R N$_2$ **S**: *om* **F** Col  24. **substantia siue** (si R*) **essentia** R Col: essencia N$_2$ substantia **F** subsistentia (subsistantia Y) **S**  25. **et conuertibilem**: *om* (*per homoeoteleuton*?) R ¶ F *f*

---

S X Y Z R 1. omnptt S  4. **nostrum**: nm̄ Col  10. patrae Z  grec. S X Z crec. Y  homousion S Y F *f*  12. que X Z  14. descendit S  15. diae R X  23. exstantibus R  25. essientia R essencia N$_2$  26. anatimatizat R  27. ecclē S aecclesia Z

**Tomus Damasi**

[POST HOC,
CONCILIVM QVOD IN VRBE ROMA
CONGREGATVM EST A CATHOLICIS EPISCOPIS
ADDIDERVNT DE SPIRITV SANCTO]

Et quia postea hic error inoleuit, ut quidam ore sacrilego auderent dicere Spiritum

**Eiusdem interpretatio graeca**

**apud Theodoretum** *Hist. Eccl.* v 11

Ὁμολογία τῆς καθολικῆς πίστεως ἣν ὁ πάπας Δάμασος ἀπέστειλεν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Παυλῖνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ὃς γέγονεν ἐν Θεσσαλονίκῃ

Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον αὕτη ἡ πλάνη ἀνέκυψεν ὥστε τολμᾶν τινὰς βεβήλῳ στόματι εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγενῆσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ·

---

R Col *ϝ* W $N_2$ S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w* *l vall s* Arnob

28. *Incipiunt hinc codd* **M C** B **Q v** *l vall s au* (*tit praem* CONFESSIO FIDEI CATHOLICAE QVAM PAPA DAMASVS MISIT AD PAVLINVM ANTHIOCENVM EPISCOPVM **Q v** *l vall*)

28–31. POST HOC *usque ad* SPIRITV SANCTO: *om* **F** Pi (*fortasse recte, neque enim ipsius concilii uerba esse uidentur: cf etiam Thdt*). *de sylloge Isidoriana et de Vigilio papa uide p* 296 *infra*

28. **Post**: *praem* Quia Arnob **hoc** R Col $N_2$ **S M**: *om* **C** B **Q v** *l vall s au* Arnob 29. **concilium** R Col **M**: + Nicaenum (Nicenum K $N_2$ Y Nichenum T Ψ) $N_2$ **S Q v** *l vall s a au* (Vigil), + itaque Nicaenum et **C** (K T *pi*: *om per homoeoteleuton* itaque Nicaenum et quod in urbe Roma concilium C) B Arnob (*om* itaque Arn-ed) **quod**: quo Col quos Arn-aug; *om* **M** *s a au* **in**: *om* Arnob **Roma**: a Constantinopolitana Y 30. **congregatum est** R Col: congregati sunt **M** concilium congregatum est $N_2$ **S C** B Arnob *s a au* postea congregatum est **Q v** *l vall* **a catholicis episcopis**: catholicis epis̄ *v w* catholici epis̄ *u* catholici episcopi Col **M** *l vall*, *fortasse recte* 31. **addiderunt . . . postea** (*l* 32): *om* Arn-ed **addiderunt**: *praem* et **M** *s a au*, *praem* in quo B

§ **F** *f* Pi 32. *Incipit hn c* Pi **Et**: *om s* *tr* postea quia Pi **hic error inoleuit**: his (is Ψ[2] Arn-ed) error inoleuit (-ebit *l*) **Q** *l vall* Arn-ed his erroribus inoleuit (noluit *u* imoleunt *v*) **v** **ut**: et Y* (*sed corr m p*) Pi 33. **ore sacrilego**: sacrilego ore **M** ore sacrilega **F** more sacrilego Arn-leod-aug mori sacrilego *pi* ori sacrilego **v** discere K* **spiritum**

*Concilium Damasi apud editionem Historiae Ecclesiasticae Theodoreti a Th. Gaisford curatam* (*Oxonii* A.D. 1854) *pp* 418–423 *inuenies: textum tamen ad fidem praecipue codicis Bodl. Auct.* E 4. 18 (B) *passim emendaui; neque in hoc consilium ipsius editoris non respicio, scribit enim in praefatione sua* 'fortasse plures istius codicis lectiones, quam a me factum est, in contextum recipere debueram.' *de codicibus nostris uide p* 282 *supra*

*Titulum* (Ὁμολογία . . . Θεσσαλονίκῃ) *habent* B P *et in margine* V *cum syr-*1 (*conferas titulum codicum latinorum* **Q v** *l vall, uide col a*): *om syr-*2, *sed habet* Ad Flauianum episcopum qui Thessalonicae fuit ὁ πάπας B P *cum latt*: episcopus *syr-*1; *om* V Δάμασος (*tr* ἀπέστειλε Δ.) V, *cum plurimis codd latt et ipso Damaso, in cuius epigrammatibus semper scribitur* Damăsus: Δαμάσος B, *cf codd* S Y Damassi (*p* 283 *col a*), *cod* K Damassus (*p* 295), *necnon epigramma in honorem Damasi a presbytero quodam Leone inscriptum* Damāso (*uide I. B. Lightfoot* S. Clement of Rome[2] ii 329) *tr* Παυλῖνον ἐπίσκοπον V *syr-*1 ἐν τῇ Μακεδονίᾳ B V P: *om syrr* γέγονεν B: ἐγένετο V P

2. τινάς B *syrr*: τινά V P

---

30. epi¦copi Col 31. addederunt C K *ϝ* adderunt C K T $N_2$ R S X Y Z *ϝ* R* **spiritu**: epo T* spo T[2]

32. ineoleuit F inolebit K *l* 33. sacrelego S sacriligo K audit rent *w* audirent X Pi *pi* auderē *u*

### Tomus Damasi

sanctum factum esse per Filium; Anathematizamus eos qui non tota libertate proclamant eum cum Patre et Filio unius potestatis esse adque substantiae: Anathematizamus quoque eos qui Sabellii sequuntur errorem, eundem dicentes [esse] Patrem quem et Filium: Anathematizamus Arrium adque Eunomium, qui pari impietate, licet sermone dissimili, Filium et Spiritum sanctum adserunt creaturas: Anathematizamus Macedonianos, qui de Arrii stirpe uenientes non perfidiam mutauerunt sed nomen: Anathematizamus Fotinum, qui Ebionis

**sanctum**: de spiritu sancto **v** *l vall* 34. *tr* esse factum **v** *l vall* **per**: propter *s*
35. anathematizemus *v l vall* quoque eos *l* totam libertatem Col totam liberalitatem R* tota liberalitate $R^2$ totali libertate Arn-ed 36. **proclamant eum**: proclamantes **F** proclamantem Arn-barb **eum**: spiritum sanctum Arn-ed **eum cum patre et filio**: eundem quo patrē et filium $N_2$ 37. *tr* esse potestatis Col **M**
38. anathematizemus *l vall* *tr* eos quoque **C** B Arn-barb-aug *f* Pi eos cumque R 39. **errorem . . . filium**: *om* Pi **eundem**: eam Arn-barb* dicentem *u* 40. **esse patrem** **F** R **S** *s au a*: *tr* patrem esse **M C** B **Q** **v** *l vall* Arnob esse patrem esse $N_2$ patrem (*om* esse: *fortasse recte*) Col **quem**: quam K **et** **F** R **S** $N_2$ **Q** **v** *s au a* Arn-ed: *om* Col **M C** B Arn-barb-aug *l vall*
41. anathematizemus *l vall* **Arrium**: *add sup lin* $N_2$ 42. **qui**: qua *l* **pari**: patri F W* impietatem *u* **licet sermone dissimili**: dissimulari licet sermone *f* 44. **adserunt** **F** R Pi Col **M**: + esse *rell* creaturam **M** *vall* (= *Thdt*)
45–47. **Anathematizamus** *usque ad* **nomen**: *om u* 45. anathematizemus *l vall* **qui**: *om v l vall* 46. **Arrii**: arrianorum *l vall* arriis Col ueniente *pi* perfidia $N_2$ perfidam T 47. **mutauerunt** **F** R Pi Col **M** **v** *l vall*: mutauere **S** $N_2$ **C** B **Q** Arnob nomine C
48. anathematizemus *l vall* **Fotinum**: *om*

### Eiusdem interpretatio

ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας κηρύττοντας σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ ἐξουσίας ὑπάρχειν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁμοίως δὲ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς τῇ τοῦ Σαβελλίου ἀκολουθοῦντας πλάνῃ, τὸν αὐτὸν λέγοντας καὶ Πατέρα εἶναι καὶ Υἱόν· ἀναθεματίζομεν Ἄρειον καὶ Εὐνόμιον, οἳ τῇ ἴσῃ δυσσεβείᾳ, εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι διαφέρονται, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κτίσμα εἶναι διϊσχυρίζονται· ἀναθεματίζομεν τοὺς Μακεδονιανούς, οἵτινες ἐκ τῆς τοῦ Ἀρείου ῥίζης καταγόμενοι οὐχὶ τὴν ἀσέβειαν ἀλλὰ τὴν προσηγορίαν ἐνήλλαξαν· ἀναθεματίζομεν Φωτεινόν, ὃς τὴν τοῦ Ἐβίω-

7. τῆς μιᾶς: et unius naturae eorum *syrr*
9. δέ: *om* V καί: *om* P τοῦ: *om* V P 11. λέγοντας: dicentis (*sc* λέγοντος) *syrr* *tr* καὶ υἱὸν εἶναι V καί 2°: τόν P
12. Ἄριον B οἵ: + δέ P 13. διαφέρονται B: διαφέροντες V διαφέροντας P 15. διϊσχυρίζονται: contendunt et dicunt (*ita etiam l* 24) *syrr*
17. Ἀρίου B 18. ἀσέβειαν: + eius *syrr*
20. Φωτεινόν: *praem* etiam *syrr* Ἀβίωνος B

35. anathemathezamus C anathematezamus K Z anathimatizamus T *l* anatimatizamus R anathematizatus *pi* 37. potestati C potestates K atque $N_2$ T *ꝼ* anq; F substanciae $N_2$ substantia Pi 38. anathematezamus C K $N_2$ Z anatimatizamus R anathematizatus ? *pi** sabelli T Col Ψ **v** Arn-aug sapbellii F sabellei Pi *pi* sabylii R 39. secuntur C K R $N_2$ Col *ꝼ* Π Ψ* seqntur S sequntur Y dicentis X 41. anathematezamus C K $N_2$ anatimatizamus R atque $N_2$ R T Y *ꝼ* ednomium R* eonomium **F** R* 42. inpietate S licit K sermoni T X sermonem R* sermonei $R^2$ 43. dissimile S Col* 44. asserunt C R asserent $N_2$ 45. anathematezamus K anathetizamus $N_2$ anathemazizamus ϒ* anatimazamus R* anatimatizamus $R^2$ machedonianos $N_2$ T Col *ꝼ* Π Ψ 46. arri Y *pi* styrpe S T 47. natauere C mutaueri T mutauerem X* muntauere Y* mutare *pi* **sed**: se Z 48. anathematezamus K anatimatizamus R futinum K S T X photinum F fhotinum *f* fontium *u* euinnis $N_2$ aebionis Y hebionis K R S T Z B Col *s* ϒ hebiones C hebianis **F** 49. herisem C heresem

**Tomus Damasi**

heresim instaurans Dominum Iesum Christum tantum ex Maria confitetur:

Anathematizamus eos qui duos adserunt filios, unum ante saecula et alterum post adsumptionem carnis ex uirgine:

Anathematizamus eos qui pro hominis anima rationabili et intellegibili dicunt Dei Verbum in humana carne uersatum, cum ipse Filius et Verbum Dei non pro anima rationabili et intellegibili in suo corpore fuerit, sed nostram (id est rationabilem et intellegibilem) sine peccato animam susceperit adque saluauerit:

Anathematizamus eos qui Verbum Filium Dei extensionem aut collectionem

*Cf Gregorium Iliberritanum, p 294 infra*

F *f* R Pi Col *F* W $N_2$ S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w* *l vall s* Arnob

¶ C K T *pi*

§ Vigil

¶ Vigil

§ C K T *pi*

*w** 49. herese *v* **dominum**: + nostrum *s a au* **Iesum**: *om* C T *pi* (*habent autem* K B) 50. **christum**: *om* Arn-aug **tantum**: tantam $N_2$ natum **v** *l vall* (*uide not sequentem*) **ex Maria**: + non **v** *l vall*, + uirgine Arn-ed confitentur **M** $N_2$ X*

51–53. **Anathematizamus** *usque ad* **ex uirgine**: *om* **C**: *de Vigilio papa uide p* 296 51. anathematizemus *l vall* **eos**: *om* S **adserunt filios F** R Pi Col **M** B: *tr* filios adserunt $N_2$ **S Q v** *l vall s a au* Arnob Vigil 52. post adsumptione $N_2$ S 53. ex uirginem **F** Pi

54. anathematizemus *l vall* **qui**: *om* $N_2$ **pro**: *om u** 55. rationale *F* **et intellegibili**: *om per homoeoteleuton l s** dicent C 56. **dei**: dm̄ *s** in umanam carne $N_2$ in humanam carnem R in una carne Col 57. **filius et uerbum dei non** R (*cf Thdt*): filius (+ dei *s**) sit uerbum dei non Col Pi **M** *s* (*sed tr* uerbum dei sit Pi) filius sit uerbum dei et non **S** *au a* **C** B Arnob **Q v** *l vall* filius sit uerbum dei et (*om* non) **F** 58. rationali *F* **intellegibili in**: intellegibilium *l* 59. **fuerit**: + uersatus *au a* nostrum K (Υ ?) 60. rationalem *F* 61. anima K saluarit C K B saluaret T *pi* saluerit $S^2$

62. anathematizemus *l vall* **eos**: *om* **M** **uerbum**: uerum **v** *l vall* 63. *tr* dei filium Arn-ed **dei**: *om* **F** **extensionem aut** (*om* aut *F*) **collectionem** Col **M** $N_2$ (*uide p* 294 *col b*): extensione aut collectione R **S** (− Y) *s au a* B *pi* **Q v** *l vall* Arnob (ut *pro* aut

**Eiusdem interpretatio**

νος αἵρεσιν ἀνακαινίζων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μόνον ἐκ τῆς Μαρίας ὁμολογεῖ· ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς δύο υἱοὺς εἶναι διϊσχυριζομένους, ἕνα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἄλλον μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐκ Μαρίας ἀνάληψιν·

ἀναθεματίζομεν κἀκείνους οἵτινες ἀντὶ λογικῆς ψυχῆς διϊσχυρίζονται ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστράφη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί· αὐτὸς γὰρ ὁ Υἱὸς [ὁ τοῦ Θεοῦ] Λόγος οὐχὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ νοερᾶς ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι γέγονεν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν τουτέστι λογικὴν καὶ νοερὰν ἄνευ τῆς ἁμαρτίας ψυχὴν ἀνέλαβέν τε καὶ ἔσωσεν·

ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ συστολῇ

22. Μαρίας: + initium sumpsisse *syrr* ὡμολόγει V

23. *tr* διϊσχυριζομένους εἶναι V P 25. τήν: *om* P σαρκός: corporis *syrr* ἐκ τῆς Μαρίας V P

30. ὁ υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος P: οὗτος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος V ὁ υἱὸς λόγος B filius dei deus uerbum *syrr* 31. ψυχῆς καὶ νοερᾶς B: καὶ νοερᾶς ψυχῆς V P anima (*tantum*) *syrr* ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι: in corpore templi sui *syr*-1 32. γέγονεν . . . ἔσωσεν (*l* 34): uersabatur, sed ipsemet, eo quod naturae humanae unitus est, fuit homo perfectus sine peccato *syr*-2 34. τε: *om* V P

35. καί B *syrr*: *om* V P *cum latt* τὸν λόγον τοῦ θεοῦ: deum uerbum *syrr* 36. τῇ 2°: *om* V

K T Col haeresim X Z heressim Y instauras Ψ* 51. anatimatizamus R duo W* 51. asserunt $N_2$ R 53. adsumpcion. $N_2$ carnes F* uirginae R 54. anathematezamus K anatimatizamus R homines R* 55. animā *pi* rationale *F* rationabile **F** racionabili R intellegibile *F* **F** intelligibilem *u* intelligibili X 56. uman. $N_2$ 57. ipsi X **filius**: fius *u* 58. racionabili $N_2$ R rationabile S* rationabeli X intelligibili C **in suo**: *bis* Pi* 59. **nostram**: n̄tam Π 60. racionabilem $N_2$ racionabile *pi* intelligibilem X siñ (si non ?) R 61. susciperit C T X Z atque $N_2$ R T Y *F* saluarit C K B saluaret T *pi* 62. anathematizamus K anatimatizamus R 63. extinxione C extentione K T Y Pi collictione R

*ae uoce* insubstantiuus *uide p* 369 *infra*

## Tomus Damasi

et a Patre separatum, insubstantiuum et finem habiturum, esse contendunt:

Eos quoque qui de ecclesiis ad ecclesias migrauerunt tamdiu a communione nostra habemus alienos quamdiu ad eas redierint ciuitates in quibus primum sunt constituti. quod si alius, alio transmigrante, in loco uiuentis est ordinatus, tamdiu uacet sacerdotii dignitate qui suam deseruit ciuitatem, quamdiu successor eius quiescat in Domino.

---

*u*, et *pro* aut B) extentione aut (et K) collectione K T Y Pi extinxione aut collectione C extinctione atque allectione *f* extinctione atque allatione F  64. **et 1°**: aut S  **separatum**: separato T; + et Pi **S** *a au*, seu **F**  65. **finem**: fine $N_2$ fidem **v** *l vall*  esse habiturum esse K  habitaturum Y

¶ *F* W F *f* 66. *Deficiunt dehinc codd* **M**

§ L 66–74. *Hanc pericopen om* **F** (*et loco suo* T, *habet autem fol* 37 *b*), *delet au*[2]; *contra habet codex* L (Vat. Pal. 574 *fol* 15 *a*) *sub titulo* VIIII Dilectissimo fratri Paulino Damasus Eos quoque qui (*etc, cum textu nostro*)

66–87. *In cod* $N_2$ *perierunt ad finem cuiusque lineae litterae uel duo uel tres*

66 **Eos**: Eo K* (*corr m p*)  **quoque**: autem Arn-ed  **de**: ab Arnob; *om w*  de suis eclesiis ad alteram eclesiam L  **ad ecclesias**: ad ecclesiam (-ia K) Col **C** (L) B Arn-barb-aug *l s* Π; *om* Y  67. **a**: ad S* *u l* de **C** B Arn-aug L ex R  68. **habemus** (*cf Thdt*): habeamus C T[2] K B R Ψ* *l vall*  **quamdiu**: donec Arn-ed; + non Col *l** *vall*  69. redirent $N_2$  **in**: *om* C *pi*  **quibus**: qua $N_2$  *tr* sunt prim. *s au a*, sint primum Arn-ed primo R* Pi Col primus R* *u w*[2] (*om w**) primis *v* primitus *l vall s au a*  70. **quod**: quos *au*  **si alius alio**: ex illius a $N_2$* ex illius $N_2$[2]  **alius**: aliut *u* quis alius Arn-ed  71. in loca $N_2$ in locum **v** *l vall*  **uiuentis**: habentis *ut uid* $N_2$ uibentis *l* uenientis B uenientes K R inuentus Arn-leod  *tr* ordinatus est **v** *l vall*  **est**: et $N_2$  72. **uacet**: uacat $N_2$ uacent *l*; + a $N_2$ *s au a v w l vall*, et *u*  **qui**: quia Col T Arn-aug  73. **deseruit**: defuit L deserunt S deseruerit *s au a*

¶ Col L ciuitate $N_2$  74. **quiescat**: uiuit C uiuet *pi*

## Eiusdem interpretatio

ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κεχωρίσθαι, καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν εἶναι ἢ μέλλειν τελευτᾶν βλασφημοῦντας.

Τοὺς δὲ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἑτέρας ἐκκλη-
41 σίας μετελθόντας ἄχρι τοσούτου ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀλλοτρίους ἔχομεν, ἄχρις οὗ πρὸς αὐτὰς ἐπανέλθωσι τὰς πόλεις ἐν αἷς πρῶτον ἐχειροτονήθησαν. ἐὰν δέ τις ἄλλου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετελθόντος ἐν τόπῳ τοῦ ζῶντος ἐχειροτονήθη, ἄχρι τοσούτου σχολάσειεν ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος ὁ τὴν ἰδίαν πόλιν καταλείψας ἄχρις οὗ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἀναπαύσηται ἐν κυρίῳ.

---

38. εἶναι: *om* B  μέλλειν τελευτᾶν: sub morte uinctum *syrr*  39. βλασφημοῦντας B V P: contendunt et dicunt *syrr* (*cf latt*)

40. ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς V P: ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τάς B  41. ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας B P: ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας V a nobis et a communione nostra *syrr*  44. πρῶτον ἐχειροτονήθησαν: dexteram sacerdotii acceperunt *syrr*  46. τοῦ ζῶντος: *om syrr*  47. σχολάσῃ B  ἀρχιερατικοῦ V  48. τάγματος BP*: ἀξιώματος V P[2]  49. αὐτόν B, *cum latt* eius: αὐτός V P

---

64. seperatum Col  insubstantibum $N_2$

66. decclesiis S  eclesiis C L aeclesiis Z ecclesis $N_2$Y  eclesias Z (C L)  67. megrauerunt C R  tamtiu Z  communionem Z  68. nostram Pi n̄ta Π  alienus C K L* R*  69. **eas**: ehas Z  redirent $N_2$ redierent *pi*  ciuitatis C L Ψ*  70. constiti *u*  **alius**: alios L*  **alio** alios Z  transmegrante C  71. uiuentes C *pi*  ordininatus Y  72. uacit K L Pi *pi* uac̄ R  sacerdocii $N_2$ sacerdoti Y  dignitatē *pi*  73. sua *w*  successur K succersor Z

**Tomus Damasi**

Si quis non dixerit semper Patrem, semper Filium, semper Spiritum sanctum esse: hereticus est.

Si quis non dixerit Filium natum de Patre, id est de substantia diuina ipsius: hereticus est.

Si quis non dixerit uerum Deum Filium Dei, sicut uerum Deum Patrem [eius, et] omnia posse [et] omnia nosse et Patri aequalem: hereticus est.

Si quis dixerit quod in carne constitutus,

**Eiusdem interpretatio**

Εἴ τις μὴ εἴπῃ ἀεὶ τὸν Πατέρα καὶ ἀεὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἀεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ τὸν Υἱὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρός, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς θείας αὐτοῦ· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ ἀληθινὸν θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀληθινὸν θεὸν τὸν Πατέρα αὐτοῦ, καὶ πάντα δύνασθαι καὶ πάντα εἰδέναι καὶ τῷ Πατρὶ ἴσον· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις εἴπῃ ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ Υἱὸς

---

F *f* R Pi $N_2$ S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w* *l vall s* Arnob

75–77. **Si quis non dixerit semper** *usque ad* **esse hereticus est**: *om per homoeoarcton* Col  76. **semper**: et C T *pi* (*non autem* K)  **esse**: fuisse et esse **C** B Arnob; *om* **v** *l vall*  77. **hereticus est** **F** R Pi anathematizamus $N_2$ anathema sit **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob

¶ F *f s pi*

§ Col

78–80. **Si quis non dixerit filium** *usque ad* **ipsius hereticus est**: *om* **F** *s pi*  78. **filium**: *om a**  79. **id est**: hoc est *l vall*; *om v*  *tr* ipsius diuina **S** *au a* ipsius diu $N_2$* ipsius dii [*sc* dei] $N_2^2$  **ipsius**: *om* Pi  80. **hereticus est** R Pi Col: anathema sit $N_2$ **S C** B **Q v** *l vall a au* Arnob

§ F *f s pi*

81. **uerum deum** R Pi $N_2^2$ **S**(− Y) *au a* (ἀληθινόν *Thdt*): uerum (*om* deum) Col uerbum deum $N_2$* **F** *s* uerbum domini (dei Arn-aug) **C** B Arnob **Q v** uerbum (*tantum*) *l vall* uerbum domini uerum deum Y  82. **dei**: + deum **C** B Arnob **Q** Y **v** *l vall* (deum uerum Arn-ed)  **sicut uerum deum**: *om per homoeoteleuton* (*uide notulam praecedentem*), *et suppl* ut, **v** *l vall*  **sicut**: + et S *au a*  *tr* deum uerum *au a*  **uerum**: uerbum $N_2$; *om* **C** B **Q** *s* Arnob  **deum**: dn̄m Π*; *om* Arn-ed  **eius et**: *om* R Col (*fortasse recte*: *om* eius *ut uid* $N_2$)  83. **posse et omnia**: *om per homoeoteleuton* **C** B **v** *l vall*  **et 1°**: *om* R Col (*fortasse recte*)  **et patri aequalem**: *om* Arn-ed patre *pi* patrē *l vall* patrem Π*  84. aequalis C T *pi* aequali K  **hereticus est** **F** R Pi Col: anathema sit $N_2$ **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob

85–87. **Si quis dixerit quod in carne** *usque ad* **erat hereticus est**: *om u*  85. **quod**: + non Y**s*  **constitutus . . . esset**: constitutum (*tantum*) R  **constitutus** **F** Pi

51. μὴ εἴπῃ: *tr* (*hic et ubique*) dixerit non *syrr*  54. τις: *om* (*ad finem paginae*) V  55. οὐσίας: naturae *syrr*  56. αὐτοῦ: *om syrr*  57–60: *om syr*-1  57. θεόν: *om* B  58. θεόν: *om* V P  αὐτοῦ: *om syr*-2

---

79. substancia $N_2$ R  81. uirum X  86.

### Tomus Damasi

cum esset in terra, in caelis cum Patre non erat: hereticus est.

Si quis dixerit quod in passione crucis dolorem sentiebat Deus, et non caro

Phil ii 7 cum anima quam induerat—FORMA SERVI quam sibi ACCEPERAT, sicut ait scriptura—Filius Dei Christus: non recte sentit.

Si quis non dixerit quod in carne sedet in dextera Patris, in qua uenturus est iudicare uiuos et mortuos: hereticus est.

Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse uere ac propriae, sicut

### Eiusdem interpretatio

τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἦν ἐν τῇ γῇ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ σὺν τῷ Πατρὶ οὐκ ἦν· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις εἴπῃ ὅτι ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ τὴν ὀδύνην ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Θεός, καὶ οὐχὶ ἡ σὰρξ σὺν τῇ ψυχῇ ἥνπερ ἐνεδύσατο, ἡ μορφὴ δούλου ἥνπερ ἑαυτῷ ἀνέλαβεν, ὡς εἴρηκεν ἡ ἁγία γραφή· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ ἥνπερ ἀνέλαβε καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός, ἐν ᾗ καὶ ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως, ὡς καὶ

---

Col (*def* R): + filius *v l vall*, + filius dei $N_2$ **S C** B **Q** *s a au* Arnob 86. in terram Col

¶ $N_2$ 87. **non**: *om s* (*sed uide ad l* 85) **erat**: *deficit hic cod* $N_2$ **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

§ *u* 88. passionem R* Pi 89. dolore **F** T Π *w* dolores *l vall* **sentiebat** (-ibat Y*) R Pi Col **S** *au a s*: sustinebat **F C** B **Q v** *l vall* Arnob (ὑπέμεινεν *Thdt*) **deus F** R Pi Col: *praem* filius dei **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob (*Thdt*); *om* deus Arn-ed 90. **cum**: aut Arn-leod **quam** (ἥνπερ *Thdt*): qua *f* $s^2$ quia F C T *pi* **forma F** Pi Col K Y B Arn-barb: formam R **S** (– Y) *s a au* C T *pi* **Q v** *l vall* Arn-aug in forma Arn-ed 91. **quam**: *om* **F** R Pi Col **sibi**: siue R Pi Col **sicut ait**: aut (*tantum*) Π 92. **filius dei christus F** R Pi Col: *om* (*cf l* 89 *supra*) **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob **non recte sentit F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

93. *tr* dixerit quod non Col **non**: *om u* **quod**: *om* R **in carne F** R Pi Col: + quam adsumpsit *rell* sedit **F** R C K Y Ψ* Arn-aug 94. **in dextera F** Pi Col: ad dexteram R **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob 95. **et mortuos**: *om* C **et**: ac **F** Pi K T B **hereticus est F** R Pi Col: anathem̄ *l* anathema sit *rell*, *ut in l* 84

97. **dixerit**: + de Y* 98. **uere**: *om l vall* Arn-aug **propriae**: proprio *v* (*de u non liquet*) si proprio *l* sic proprio *vall*

65–70. *Hanc Damasi papae sententiam laudat* (*graecum aliquod florilegium ut uidetur interpretans*) *Gelasius papa* Tractatus iii (*edente A. Thiel* Epistolae Romanorum Pontificum genuinae, A.D. 1867, *p* 556) 'Damasi episcopi Romani contra Arianos cum anathematis interminatione: Si quis dixerit quia in passione crucis dolorem pertulit filius dei deus, et non caro cum anima quam induta est serui formam quam sibimet assumpsit, sicut scriptura dixit; anathema sit' 66. *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεός scripsi cum Gelas et syrr* filius dei deus: ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ B ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος P ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς λόγος V 67. σάρξ: in carne *syrr* 68. ἡ μορφὴ δούλου (τοῦ δούλου V) V P, *cf latt*: μορφὴν δούλου B formam serui Gelas

71. ἐν τῇ σαρκί: in eadem humanitate (+ eius *syr-2*) *syrr* 72. ἐν τῇ δεξιᾷ B ἐν ᾗ καί: et in ea *syrr* 73. καί 1°: *om* P

---

essit K 89. senciebat R 91. siue R Pi Col siui S acciperat C K S Y scribtura S Z 93. sedit C K R F *f* Υ Ψ* 95. herethicus R 98. de patrē C uire *pi* hac R proprie K T

**Tomus Damasi**

Filium, de diuina substantia et Deum uerum: hereticus est.

Si quis non dixerit omnia posse Spiritum sanctum et omnia nosse et ubique esse, sicut Filium et Patrem: hereticus est.

Si quis dixerit Spiritum sanctum facturam aut per Filium factum: hereticus est.

Si quis non dixerit omnia per Filium et Spiritum [suum] sanctum Patrem fecisse, id est uisibilia et inuisibilia: hereticus est.

Si quis non dixerit Patris et Filii et Spiritus sancti unam diuinitatem potestatem maiestatem potentiam, unam glo-

**Eiusdem interpretatio**

τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ Θεὸν Θεοῦ Λόγον· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ πάντα δύνασθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάντα εἰδέναι καὶ πανταχοῦ παρεῖναι, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις εἴπῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποίημα ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Πατέρα πεποιηκέναι, τουτέστι τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μίαν θεότητα ἐξουσίαν θειότητα δυναστείαν, μίαν δόξαν

---

F *f* R Pi Col S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w l vall s* Arnob

99. **filium F** R Pi Col: et filium Arn-ed filius **S C** B Arn-barb **Q** *u s a au* filius dei *v l vall* de diuina substantiam C de diuinam substanciam R* **et**: *in ras s* (*sed m p*); *om* B 100. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

101. *tr* spiritum sanctum omnia posse **S** *s au a* Arn-ed 102. **et** 1º **F** R Pi Col S Z *l vall* (καί *Thdt*): *om* X Y **C** B **Q v** *s au a* Arnob ubicumque *f* 103. **sicut**: + et *u* *tr* patrem et filium Arnob **patrem**: + esse R **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

105. **quis**: + non T (*uide notam sequentem*) R* **facturam**: *bis u*; factorem T **facturam F** R Pi Col B **Q v** *l vall*: + esse **S** *s a au* **C** Arnob (B* *ut uid*, *sed corr m p*) 106–108. **factum . . . per filium**: *om per homoeoteleuton* **C** (*non autem* B Arnob) 106. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

¶ C K T *pi*

108. **omnia**: *om v* **per filium**: + postea incarnatum Arn-ed **et**: + per Col; *om* C 109. **suum** R Col: *om rell* 110. **id est . . . inuisibilia**: *om* Arn-ed **et inuisibilia**: *om pi* **hereticus est F** R Pi Col: anathem̄ *l* anathema sit *rell*, *ut in l* 84 (*deficit usque ad finem* Arn-barb)

§ C K T *pi*

¶ Arn-barb

112. una C **diuinitatem**: + et B **potestatem**: potestate *u*; *om* C T *pi* (*non autem* K B Arnob) **potestatem maiestatem**: *om* (*per homoeoarcton?*) *s* 113. **unam**: uanam

77. οὐσίας: natura *syrr* θεὸν θεοῦ λόγον: deum de deo *syrr*

79, 80. *tr* εἰδέναι . . . δύνασθαι V

84. ἤ: et *syrr*

86, 87. διὰ τοῦ υἱοῦ . . . πεποιηκέναι: per patrem et filium et spiritum sanctum aequaliter facta esse *syrr* 87. πνεύματος: *sequitur rasura litterarum circiter octo in* V

91. unam diuinitatem et unam potestatem et unam potentiam et unam dominationem et unam gloriam et unum regnum et unam ueram uoluntatem *syrr*

---

99. substanc. R substantiae Π 102. ubiquae R* 103. patre *u* 105. dixerunt S* factorem T 111. file T 113. potenciam R

### Tomus Damasi

riam dominationem, unum regnum adque unam uoluntatem ac ueritatem: hereticus est.

Si quis tres personas non dixerit ueras Patris et Filii et Spiritus sancti, aequales, semper uiuentes, omnia continentes uisibilia et inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia uiuificantes, omnia facientes, omnia saluantes: hereticus est.

Si quis non dixerit adorandum sanctum Spiritum ab omni creatura, sicut Filium et Patrem: hereticus est.

Si quis de Patre et Filio bene senserit de Spiritu autem non recte habuerit, hereticus est, quod omnes heretici de

### Eiusdem interpretatio

κυριότητα, μίαν βασιλείαν, μίαν θέλησιν καὶ ἀλήθειαν· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις τρία πρόσωπα μὴ εἴπῃ ἀληθινὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἴσα, ἀεὶ ζῶντα, τὰ πάντα κατέχοντα τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, πάντα δυνάμενα, πάντα κρίνοντα, πάντα ζωοποιοῦντα, πάντα δημιουργοῦντα, πάντα σώζοντα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ προσκυνητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονήσει περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ ὀρθῶς ἔχει, αἱρετικός ἐστιν· ὅτι πάντες οἱ

---

*vall**; *om pi* **114. dominationem unum regnum**: *om* **v** *l vall* dominacione R² **adque unam**: unaque B **115.** una uoluntate *w* **ueritatem**: uenerationem(-one K) **C** B (*non autem* Arnob) uirtutem R **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell, ut in l* 84

**117.** *tr* non dixerit tres personas **S** *s au a* *tr* personas tres **C** B (*non autem* Arnob) **ueras**: *om s** **118.** patrem et filium et spiritum sanctum Arn-ed aequalem Col **119. omnia . . . inuisibilia**: *om per homoeoarcton* B **120. et inuisibilia**: *om* Col **et**: adque S omnipotentes Col *au** *pi* **121. omnia 1°**: *om* R Col **iudicantes**: *om* R **omnia uiuificantes**: *om* Col; *tr post* omnia facientes R **122. omnia F** R Pi Col **Q v** *l vall* (*et Thdt*): omnia quae sunt saluanda **S** *s a au* **C** B Arnob **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell, ut in l* 84

**124.** *tr* adorandum *ante* ab omni **v** *l vall* Arn-ed **sanctum spiritum** R Pi: spiritum *l vall* spiritum sanctum *rell* **125.** ab omni creaturam X *u* **126. hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell, ut in l* 84

**128. autem** (aut *f*) **F** R Pi Col *cum Filastrio* lxvii: sancto S **C** B *l vall* autem sancto **S** (– S) **Q v** *s a au* Arnob (= *Thdt*) **129. est**: sit *pi* **quod . . . inueniuntur** (*l* 132): *om* (*per homoeoarcton* ?) *s** **quod**: *om* Arn-leod

95. πρόσωπα: hypostases *syrr* 97. ἴσα ἀεί V P: εἰς ἀεί B in omnibus aequales semper *syrr* κατέχοντα . . . κρίνοντα πάντα (*l* 99): *om per homoeoteleuton* B 98. *tr* τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὁρατά V

102. προσκυνητὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: + et honorandum (*e symbolo Constantinopolitano* ?) *syrr*

105. καλῶς φρονήσει: recte crediderit *syrr* 106. οὐκ ὀρθῶς ἔχει: non sana erit mens eius *syrr*

---

114. dominacion. R unam *pi* atque T Y adquae R* 115. uolumtatem K uolontatem R hac R 117. ueras: uestras? R* 118. fili T Z *pi* aequalis C X equalesemper *u* 119. contempenentes Z 120. potens C potentis **F** 121. uiueficantes K uiuicantes Y* uiuifecantes X 129. heredicus R heriticus K hereticum Z

### Tomus Damasi

*de uoce* paganus *uide* p 369 *infra*

Filio [Dei] et Spiritu [sancto] male sentientes in perfidia iudaeorum et paganorum inueniuntur.

*Confer S. Hilarium, p 294 col b infra*

Quod si quis putat, [Christi] Patrem Deum dicens et Deum Filium eius et Deum sanctum Spiritum, deos dicere et non, propter unam diuinitatem et potentiam quam credimus et scimus Patris et Filii et Spiritus sancti, ita dicit Deum; subtrahens autem Filium aut Spiritum sanctum ita solum aestimet Deum Patrem dici, aut ita credit unum

---

F *f* R Pi Col S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w l vall s* Arnob

130. **dei**: *om* R Col **et**: + de **v** *l vall* $s^2$ *au* spiritum R **sancto**: *om* R Col 131. **in**: *om* Π* *tr* iudaeorum atque gentilium perfidia Arnob in perfidiam **F** Pi **C** Arn-aug **paganorum** **F** R Pi Col, *cf l* 153 *infra*: gentilium **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob 132. inuenientur Pi

133. **Quod**: Quomodo Arn-ed **putat . . . dicens** Col[2]: potat . . . dicens R Col* partiens . . . dicat **F** Pi partiatur . . . dicens X Z **C** B Arnob *s** (*μερίσῃ Thdt*) patiatur . . . dicens S Y **Q v** *l vall* $s^2$ *a au* **christi patrem deum** Col: christum patrem deum R deum patrem *rell* 135. **deum**: dominum R **sanctum spiritum** Pi **S** (– Y): *tr* sp̄m sc̄m *rell* **spiritum**: *bis* C; *praem* et *pi* **deos**: de eos *v*; *praem* tres Arn-ed **dicere** R Col **S** *s au*: dicere audet **F** Pi dici C K B **Q** *u* Arn-ed (*λέγεσθαι Thdt*) dī *pi* dicit T *v w l vall* Arn-aug 136. **non** **F** R Pi Col: + deum *rell* (= *Thdt*), *sed cf* deum *l* 139 137. **credimus** **F** R Pi Col Arn-ed: + esse **S Q v** *l vall s a au* (= *Thdt*), semper esse **C**, esse semper B, semper Arn-aug **et**: *om l* **scimus**: sciuimus C *pi*; + esse B 138. **ita dicit deum** Col: ita dici deum R ita dicat deum **F** Pi ita deum dici credat B deum (*cet om*) **C Q v** *l vall* (*cf Thdt*) deum uerum Arn-ed; *om* **S** *s au* Arn-aug 139. **autem**: aut B autem aut Col 140. **aut**: et *u* Arn-ed **ita**: + ut **S** *s a au* (*cf Thdt*) 141. **deum** **F** Pi Arn-ed (*cf Thdt*): *praem* esse R Col **S C** B **Q v** *l vall s a au*, + esse Arn-aug **patrem . . . deum** (*l* 142): *om per homoeotel s* **dici aut ita credit** R Col: dici aut ita credi **F** Pi dici aut credi (*om* ita)

### Eiusdem interpretatio

αἱρετικοὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κακῶς φρονοῦντες ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀπιστίᾳ τυγχάνειν ἐλέγχονται.

εἴ τις δὲ μερίσῃ, θεὸν τὸν Πατέρα λέγων καὶ θεὸν τὸν Υἱὸν καὶ θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διϊσχυρίσαιτο θεοὺς λέγεσθαι καὶ οὐχὶ θεόν, διὰ τὴν μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν ἥνπερ εἶναι πιστεύομεν καὶ οἴδαμεν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεὸν ἕνα· ὑφεξελόμενος δὲ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μόνον ὑπονοῆσαι τὸν Πατέρα θεὸν λέγεσθαι ἢ πιστεύεσθαι ἕνα θεόν· ἀνάθεμα ἔστω. τὸ

---

108. *καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος* V P 110. *καί*: + *τῇ* V P

112. *μερίσῃ θεὸν τὸν πατέρα λέγων* B *syrr*: *μερίσει θεότητα θεὸν τὸν πατέρα λέγων ἀνὰ μέρος* (*μερῶς* P) V P 114. *καὶ διϊσχυρίσαιτο* B: *διϊσχυριζόμενος* V P *θεούς* B: deos adorandos *syrr* *θεοὺς τρεῖς* V P 115. *θεὸν . . . δυναστείαν* B *syrr* (*sed add* unum *post* deum *syrr*): *μίαν θεότητα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι καὶ μίαν δυναστείαν* V P 118. *θεὸν ἕνα* B *syrr*: *om* V P *ὑφεξελόμενος δέ* B *cum latt*: subtrahens *syrr* *ἢ πάλιν ὑφεξελόμενος* V P 119. *ὑπονοήσει* P* *ὑπονοήσῃ* P[2] 121. *ἕνα θεόν*: *om syrr*

---

131. peruidia Y indeorum Y **et**: ex T 135. **deos**: ds̄ R F 138. fili C T 139. subtrahentes *au* 140. existimet C S X Z **Q** existimit K ex-

### Tomus Damasi

Deum: hereticus est in omnibus, immo Iudaeus, quod nomen deorum in angelis et sanctis omnibus a Deo est positum et donatum, de Patre autem et Filio et Spiritu sancto propter unam et aequalem diuinitatem non nomen deorum sed Dei nobis ostenditur adque indicitur ut credamus: quia in Patre et Filio et Spiritu sancto solum baptizamur et non in archangelorum nominibus aut angelorum, quomodo heretici aut iudaei aut etiam pagani dementes.

---

**S C** B **Q** *u v l vall a au* Arnob (= *Thdt*) dicit aut credit *w* 142. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell, ut in l* 84 **in omnibus F**: in omni R Col omnibus **S Q v** *l vall s a au*; *om* Pi **C** B Arnob (= *Thdt*) **immo iudaeus** Col: immo iudaeos **F** R Pi immo iudaeis (-aei Y) **S Q v** *l vall s a au*; *om* **C** B Arnob (= *Thdt*) 143. **quod nomen**: nomen namque **C** B Arnob **deorum**: eorum *vall* **in**: et Arn-ed; *om pi* angulis *u* anglis *v* 144. **omnibus**: hominibus Y *s* omnibus hominibus aut Arn-aug **est positum**: expositum Pi est impositum Arn-ed **et 2°**: siue Col 145. **autem**: *om* Arn-aug **et 1°**: aut *v w l vall* filium et spm scm Pi

¶ v *l vall* 146. **sancto**: + et **F** Pi 146–150. **propter unam** *usque ad* **et spiritu sancto**: *om per homoeotel* **v** *l vall* 146. **et**: *bis* R*; *om* **C** B Arn-aug 147. **non . . . dei**: nomen (*tantum*) R **dei**: *praem* unius B 148. **indicitur F** R Pi: indicatur Col **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob (= *Thdt*) **ut**: aut *f*; *om* T 149. **quia**: + et S Z *s* **patre et filio et spiritu sancto F** R² Pi Col Y Arn-ed (*et codicum* **v** *l vall archetypus, uide ad l* 146, ?): patre et in filio et in spiritu sancto *a au* patri et filio et spm scm *pi* patrem et filium et spiritum sanctum R* **S** (– Y) **C** K T B Arn-aug **Q** (= *Thdt*) patrem

§ v *l vall* et in filium et in spiritum sanctum *s* 150. solo Col baptizatur R **et**: *om* Arn-ed **in**: *om* **v** *l vall* 151. **aut**: et **Q** aut in Y 152. **aut 2°**: ita ut *s* ita aut *au* (*a**?) 153. **pagani F** R Pi Col (*cf l* 131 *supra*): gentiles *rell, ut in l* 131 **dementes F** R Pi Col **Q** (= *Thdt*): + faciunt **S C** B **v** *l vall s a au* Arnob

### Eiusdem interpretatio

*γὰρ ὄνομα τῶν θεῶν καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς πᾶσιν ἁγίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐτέθη καὶ ἐχαρίσθη· περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τὴν μίαν καὶ ἴσην θεότητα οὐχὶ τῶν θεῶν ὀνόματα ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐνδείκνυται καὶ σημαίνεται ἵνα πιστεύωμεν· ὅτι εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα μόνον βαπτιζόμεθα, καὶ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἀρχαγγέλων ἢ ἀγγέλων ὀνόματα, ὡς αἱρετικοὶ ἢ ὡς Ἰουδαῖοι ἢ ἐθνικοὶ παραφρονοῦντες.*

---

122. *τῶν θεῶν*: dei *syrr* 123. *τοῖς πᾶσιν ἁγίοις* V P, *cf* sanctis omnibus *syrr*: *τοῖς ἁγίοις* B 126. *τῶν θεῶν*: + adorandorum *syrr* *ὀνόματα*: in nomine *syrr* 127. *ἡμῖν* B: *ἡμῶν* V P unius *syrr* 128. *ἵνα πιστεύωμεν*: et credimus *syrr*

---

timet T existmet Y 142. heredicus R est: et Pi aemmo R 144. possitum Y positus *u* 146. sps *pi* equalem Y 147. deuinitatem K 148. atque T Y adquae R indec. C K 150. babtizamur Y arcangelorum R Z 151. angolorum Pi 152. hereti *l* iudei Y

**Tomus Damasi**

Haec est ergo salus christianorum, ut credentes Trinitati, id est Patri et Filio et Spiritui sancto, [et] baptizati in ea, ueram solam unam diuinitatem et potentiam, maiestatem et substantiam, eiusdem esse sine dubio credamus.

**Eiusdem interpretatio**

Αὕτη τοίνυν ἡ τῶν χριστιανῶν σωτηρία ἐστίν, ὥστε πιστεύοντες τῇ τριάδι, τουτέστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ βαπτιζόμενοι εἰς αὐτήν, μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν καὶ θειότητα καὶ οὐσίαν, εἰς αὐτὸν πιστεύομεν.

---

F *f* R Pi Col S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w l vall s* Arnob

154. **est ergo F** R Pi Col *s* Arn-ed: *tr* ergo est **S C** (– C) B **Q v** *l vall a au* Arn-aug ergo (*om* est) C  **salus**: solus Col  **ut**: aut Π et Υ* 155. trinitatem Pi T trinitate *pi*  patre R T  patris et fili et sps sci Y patris et filii et spū sci *u*  156. spiritu S X *a* K T *u* Arn-aug  **et baptizati** R Col Arn-ed (= *Thdt*): baptizati (*sine* et) **F** Pi, *fortasse recte*; *om* **S C** B Arn-aug **Q v** *l vall s a au*  **ea F** Pi (*cf ll* 149–151 *supra*): eam R Col **S C** B **Q v** *l vall* Arnob (*tr* in eam baptizati Arn-ed) eandem (eadem *a**) *s au a*  157. **ueram**: uero T ueram et K B ueramque *l* uera **F** Pi  **solam unam S** *s* (*cf Tyconium* Regula III [*ed F C Burkitt* 17. 25]: 'custodiam carceris passi sumus, legem minantem mortem et undique uersum insuperabili muro ambientem, cuius ambitus sola una ianua fuit gratia'): sola una **F** sola unam Pi solamque unam (unum *pi*) C K *pi* **Q** *u w* Arn-ed solam unamque B solamque T *v l vall* Arn-aug solam R Col *au*  **et**: *om* R Arn-ed  **potentiam**: potestatem **F**  158. **maiestatem**: *praem* ac C T *pi*, et K B *v w l vall*; *om* S Z *s au a*  **eiusdem**: *om* C T *pi* (*non autem* K)  159. **esse F** R Pi Col: haec **S C** B Arn-aug **Q v** *l vall a* au*; *om s* $a^2$ Arn-ed  **sine dubio**: + dix̄ Arn-aug  **credamus**: + ut aeternam (-num? K) adtingere mereamur (-emur K) ad uitam **C** B, + amen Col

EXPLICIT **F** C *pi* FINIT S Z EXPL̄ EXPOSITIO FIDEI A CCCXVIII EPĪS R, EXPLICIT DE FIDE CONSCRIPTA A RECTORIBVS EPĪS CCCXVIII Col

---

154. hae F  157. potenciam R  158. substanciam R substantia *w*  159. sene R

137. καὶ δυναστείαν καὶ θειότητα καὶ οὐσίαν: et unam potentiam et unam essentiam *syrr*  138. εἰς αὐτόν: *om syrr*  πιστεύομεν B V P: *fortasse legendum cum latt* πιστεύωμεν (credant *ut uid syrr*)

---

62–65. *Confer Gregorium Iliberritanum* de fide orthodoxa (*in appendice operum S. Ambrosii*) *praef*: 'nec extensionem partis alicuius ex patre, ut quidam putauerunt, dei filium dicimus, nec uerbum sine re, ut uelut sonum uocis, accipimus.'

133–149. *Confer S. Hilarium* de synodis § 36 (*pro fide Orientalium disputantem*): 'anathematizat namque eos qui tres deos dicant: quia secundum naturae ueritatem numerum nuncupationum substantia ista non recipit, nisi ut in hominibus atque angelis solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, naturae tamen inter eos et deum differente substantia, et idcirco dii plures sunt. ceterum in natura dei deus unus est: ita tamen ut et filius deus sit, quia in eo natura non differens sit; et cum deus ex deo sit, non potest non uterque deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur essentia. numerus autem nominis in nuncupatione respuitur, quia non est in naturae qualitate diuersitas. cum igitur anathema sit deos dicens, et anathema sit filium deum denegans, absolute ostenditur unius ad utrumque nominis unitatem de proprietate indifferentis esse substantiae; cum in confessione innascibilis dei patris et unigeniti dei filii, neutro a se dissimilitudine essentiae differente, uterque cum deus sit, deus tamen unus et credendus sit et praedicandus.'

## I. **Tomi Damasiani prooemium et subscriptio**

### 1. **Prooemium secundum codd C** B Arnob

*Codices Gallicae originis nonnulli* (C K T *pi* B) *una cum Arnobio initium hic praebent epistulae quae uocatur 'Rescriptum Damasi papae ad petitum Hieronimi ad Paulinum episcopum.' Tit praem* INCIP RESCRIPTVM SCI DAMASI PAPAE AD PETITVM HIERONIMI AD PAVLINVM EPISCOPVM VRBIS ANTHIOCENAE B

DILECTISSIMO FRATRI PAVLINO DAMASVS

Per ipsum filium meum Vitalem ad te scripta direxeram tuae uoluntati et iudicio omnia derelinquens, et per Petronium presbyterum breuiter indicaueram me in articulo iam profectionis eius aliqua ex parte commotum: unde ne aut tibi scrupulus resideret, et uolentes forsitan ecclesiae copulari tua cautio probanda differret, fidem misimus non tam tibi qui eiusdem fidei communione sociaris quam his qui in ea suscribentes tibi, id est nobis per te, uoluerint sociari, dilectissime frater.

Post concilium [*sequuntur anathemata, uide p* 284 *col a*]

---

1. **Per**: *praem* Et B 2. **scripta** B Arn-barb: scriptam (scriptā K) K T *pi* scribenda C rescripta Arn-ed **direxeram**: + ut B, quae Arn-ed **et**: atque B 3. **et per Petronium**: et te Petrum Arn-leod 5. **iam** K B Arnob: *om* C T *pi* **eius**: *om* B 6. **aut**: aliquis B 7. **uolentes** B Arn-ed: uolenter **C** uidentes Arn-barb 9. **fidem**: + nostram Arn-ed 10. **qui**: + nobis B communioni K 12. **uoluerunt** C

---

Paulo C Damassus K Damasius *pi*
1. Vitale *pi* 2. dixeram C* Arn-barb* dirixeram C² (*sed m p*) uolumtati K 3. Petrunium C T Petroneum *pi* 4. presbrum C prebm K prbm T indecaueram C 7. scrupolus C scripulus Arn-barb resederet C resederit K resediret *pi* 8. eclesiae C cupolari C cupulari K copulare *pi* 9. differet C differrit K deferret T defferret *pi* 10. communioni K 11. subscribentes T 12. sociare *pi*

### 2. **Subscriptio secundum codd Q** v

*Sylloges* **Q** *capitulum* LV, *necnon sylloges* v *capitulum* XXXVI, *ut ante Damasi Tomum epistulam eiusdem papae praemittunt anno* 375 *ad Paulinum Antiochenum datam* (*cuius initium apud codices nostros* **C** B *ipsi Tomo praemittitur, uide prooemium supra*), *ita post Tomum hanc formulam subscriptionis subiungunt: unde suspicari licet et epistulam et Tomum Constantinopolitanis ecclesiam Romanam, uergente fortasse saeculo quinto, tamquam tesseram communionis proposuisse* (*praem titulum* v Confessio presbyterorum seu diaconorum ecclesiae Constantinopolitanae):

Ego ille Constantinopolitanae ecclesiae diaconus uel presbyter hac scriptura, quam manu mea perscripsi, profiteor me de incarnatione domini nostri Iesu Christi eam fidem tenere quam sacrosancta synodus Nicaena et uenerandum Calchedonense concilium euangelica et apostolica auctoritate firmarunt, et quam beatissimi papae Leonis epistula ad sanctae memoriae Flauianum Constantinopolitanae urbis episcopum data praedicatione lucidissimae ueritatis exposuit; Nestorium uero et Eutychen cum dogmatibus et sectatoribus suis aeterno anathemate dignos esse pronuntio.

## II. **Quae e Tomo Damasi laudant saeculorum quarti quinti sexti scriptores**

1. *Filaster episcopus Brixianus in libro* diuersarum hereseon *circa annum* 385 (*edente Friderico Marx, Vindobonae* A. D. 1898).

*cap* lxvi § 2 '**non de ipsius patris diuina** credendo **substantia**': § 5 '**de ipsius** qualitatis **diuina substantia** genitus.' *cf l* 79 *supra*; *p* 288.

*cap* lxvii § 1 'hi **de patre et filio bene sentiunt . . . spiritum autem** non **de diuina substantia** nec **deum uerum.'** *cf ll* 127 128, 99 100; *pp* 291, 290.

*ib.* § 2 'eumque cum **patre et filio** cunctis credentibus **adorandum.'** *cf ll* 124–126; *p* 291.

*ib.* § 3 'quasi **factum** spiritum **per filium.'** *cf l* 106; *p* 290.

*ib.* § 4 'trinitatem **omnia fecisse uisibilia et inuisibilia** . . . in **omni** itaque **creatura** quae facta est **per spiritum.'** *cf ll* 108–110, 125; *pp* 290, 291.

*cap* lxxi §§ 1, 2 '**in passione** dimiserit dominus noster Christus carnem . . . neque enim post passionem resurrexit **in carne** neque cum carne ascendit in caelum . . . sperate **uenturum** de caelo.' *cf ll* 88, 93–95; *p* 289.

*cap* lxxxvi § 2 'hi **de patre et filio bene sentiunt, de spiritu autem non recte** accipiunt.' *cf ll* 127 128; *p* 291.

*cap* xcii § 1 'alia est heresis quae dicit diuinitatem **doluisse** cum **caro** pateretur **in cruce.'** *cf ll* 88 89; *p* 289.

*cap* xciii § 3 '**trium** itaque harum **personarum una** est **ueritas maiestas** et substantia **aequalis** et **diuinitas** sempiterna.' *cf ll* 112–118; *pp* 290 291.

*ib.* § 6 'ne iterum missus filius de **caelo** aestimetur **non esse** ubique **cum patre.'** *cf ll* 86 87; *p* 289.

*ib.* § 7 '**omnia** . . . compleat **contineat** cum patre et sancto spiritu.' *cf l* 119; *p* 291.

*ib.* § 7 'harumque trium personarum **unam** qualitatis **substantiam maiestatem** et **potentiam** cognoscamus.' *cf ll* 157 158; *p* 294.

*ib.* § 8 '**in carne** maxime **constitutus.'** *cf l* 85; *p*. 288.

*cap* cx § 3 '**deum patrem** per **filium** suum, id est Christum **deum** . . . dominum patrem et dominum Christum, id est uerbum eius, et **sanctum spiritum** nuntiabat, **trinitatem** quidem personarum, unius tamen **maiestatis et substantiae** ac **diuinitatis aequalem potentiam.'** *cf ll* 133–135, 146, 155–158; *pp* 292–294.

*cap* cxxviii § 5 '**paganorum Iudaeorum hereticorum.'** *cf ll* 152 153; *p* 293.

*cap* cxlii § 3 '**de patre et filio** et sancto spiritu **bene sentientes unam substantiam diuinitatem maiestatemque** nuntiarunt . . . **non ita recte sensit de filio dei.'** *cf ll* 92, 127–130, 157 158; *pp* 289, 291 292, 294.

*ib.* § 9 'fures atque latrones eos fuisse **in omnibus.'** *cf l* 142; *p* 293.

*cap* cxlvii § 3 '**diis** non esse maledicendum alienis . . . id est **angelis et sanctis.'** *cf ll* 143 144; *p* 293.

2. *Commentarius in Symbolum seu potius in ipsum Tomum anno fortasse circiter* 400 *scriptus. uide infra pp* 354 *seqq.*

3. *Qui syllogen canonum Isidorianam primus edidit, Romae intra annos* 420 *et* 440.
*Praefatio ad canones Sardicenses*: 'salua et incolomi fide catholica quae aput Nicheam Bythiniae a CCCXVIII patribus exposita est, et POSTEA iterum IN VRBE ROMA DE SPIRITV SANCTO AB EPISCOPIS CATHOLICIS salubriter adiectum est.' *cf p* 284 *supra.*

4. *Arnobius Iunior* Conflictus cum Serapione de deo trino et uno *circa* 450–500 A. D.
*ad finem operis*: 'Arnobius dixit: Accipe quod apostolicae recordationis uir papa uenerabilis Damasus ad sanctum uirum Paulinum sanctae memoriae Antiochenae urbis antistitem scripserit, ut cognoscas antiquo usu sanctum et eruditissimum uirum papam Leonem ad reuocandas ab errore ecclesias ad Orientales litteras destinasse. cumque haec dixisset Arnobius protulit codicem; ex quo recitatum est sic. DILECTISSIMO FRATRI PAVLINO DAMASVS' (*cetera uide sis supra, pp* 282, 295).

5. *Gelasius papa* Tractatus III *aduersus Nestorium et Eutychen*, A. D. 492–496.
'Damasi episcopi Romani contra Arianos cum anathematis interminatione: **si quis dixerit** (*cetera uide sis p* 289 *col b*).

6. *Vigilius papa* Constitutum de Tribus Capitulis, A. D. 554.
*cap* xxvi (Labbe-Coleti VI 309, Mansi IX 486): 'cum perspectis praedecessoris nostri beatae recordationis Damasi synodalibus constitutis quae POST NICAENVM CONCILIVM DE SPIRITV SANCTO tractantibus et conuenientibus IN VRBE ROMA CATHOLICIS EPISCOPIS et beatae recordationis Ambrosio Mediolanensis ciuitatis antistite sunt edita, longe antequam Theodorus Mompsuestiae officium episcopatus adsumeret, inueniremus plenissime definitum **eos qui duos filios** adfirmant, **unum ante saecula et alterum post adsumptionem carnis ex uirgine**, sicut superius Theodorum **adseruisse** monstratum est, **anathematis** poena percussos.' *cf ll* 28–31, 51–53; *pp* 284, 286, *supra.*

# APPENDIX IX

# SYMBOLI NICAENI INTERPRETATIONES

(*praeter eas quae cum canonibus, supra pp* 104–109, 174–177, 252, 253, 275, 283, *inueniuntur*)

E CONCILIIS ET SCRIPTORIBVS LATINIS

I **Commentarius in Symbolum anonymus**
II **Lucifer Calaritanus**
III*a* **S. Hilarius Pictauiensis** *ex opere historico fragmentum*
III *b* **Idem** *de synodis*
IV **Gregorius Iliberritanus** *de fide*
V **Concilium Hipponiense anni 393**
VI **Concilium Carthaginense anni 419 secundum Dionysium II et Hispanam**
VII **Interpretationis canonum Nicaenorum Isidorianae codices (C)V Sp**
VIII **Concilium Carthaginense anni 525**
IX **Niceta Remesianus**
X **S. Leo papa Romanus**
XI **Codex Taurinensis G v 26**
XII **Codex Mediolanensis Ambrosianus I 101 sup.**

E CONCILIIS ET SCRIPTORIBVS GRAECIS LATINE VERSIS

XIII **S. Cyrillus Alexandrinus ad Aegypti monachos** 'Venerunt quidem aliqui'
XIV*a* **S. Cyrillus Alexandrinus ad Nestorium interprete Mario Mercatore**
XIV *b* **Idem secundum acta concilii Ephesini anni 431**
XIV *c* **Idem secundum acta concilii Constantinopolitani anni 553**
XV **Concilium Ephesinum in actione prima**
XVI*a* **Concilium Ephesinum in actione sexta interprete Mario Mercatore**
XVI *b* **Idem testibus ipsius concilii actis**
XVI *c* **Idem testibus actis concilii Chalcedonensis**
XVII **Eutyches apud Latrocinium testibus actis concilii Chalcedonensis**
XVIII **Concilium Chalcedonense in actione secunda (siue tertia)**
XIX **Definitio fidei in actione quinta concilii Chalcedonensis proposita teste Rustici sylloge**
XX *a* **Definitio fidei concilii Chalcedonensis in actione sexta promulgata testibus ipsius concilii actis**
XX *b* **Eadem teste sylloge codicis Vaticani 1322 ($N_2$)**
XX *c* **Eadem secundum syllogen Hispanam et codd v cum actis concilii Constantinopolitani anni 553**

*Ad calcem huius appendicis graecum Symboli textum inuenies, p* 320, *necnon indicem eorum quae in diuersis Symboli interpretationibus notatu digna sunt, pp* 320–328. *de titulis Symboli latine adhibitis disputaui infra, ad finem appendicis* X. *de temporis notitia Symbolo aliquoties praefixa inuenies nonnulla p* 303 *col a*

## I

### **Symbolum Nicaenum e commentario anonymo infra edito**

(*uide Appendicem* x, *pp* 329–347 *infra*)

[A.D. 375–380 ?]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est ex substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus est, passus est, iterum resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

Eos [autem] qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia, Mutabilem autem et conuertibilem Filium Dei . . .

---

*Exstat hic commentarius apud codicem nostrum* I (*olim Teatinum, nunc Vaticanum* Reginae 1997: *saec.* ix) *fol* 137 *a*: *ipse inueni et edidi*

18. **Eos [autem]**: autem eos *cod*, *uide cap* xv *l* 1, *p* 343 *infra* 21. **substantia**: *quomodo iure distinguendae sint hae clausulae, dubium* (*conferas textum graecum p* 320 *infra*); *nostrum autem tractatorem inter* substantia *et* mutabilem *interpunxisse, patet e lemmatis capitulorum* XVII XVIII, *p* 346 22. **filium dei**: *desunt apud commentarium cetera, sed cf cap* XIX *ll* 4–10 *p* 347

## II

### **Symbolum Nicaenum secundum Luciferum Calaritanum**

*de non parcendo in Deum delinquentibus*

§ xviii

[A.D. 355–360]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt OMOOYCION), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelum uenturu*s* iudicare uiuos et mortuos:

credimus et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathaematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

*Codicem Luciferi ut uidetur unicum contuli, Vat.* Reginae 133 (*saec.* ix–x) *fol* 124 *a*: *conferas etiam Guilelmi Hartel editionem* (*Vindobonae*, A.D. 1886) *p* 247

4. in * unum (*fortasse* in hunum *cod**) *cod* 7. **uerum**: uero *cod** 13. **descendit**: desdit *cod** 15. uenturum *cod*

*Non neglegendi sunt alii apud Luciferum loci, praesertim* De S. Athanasio II § xi (*p* 167 *ll* 18–21), De non parcendo § xxiv (262. 13–25), Moriendum esse § iv (292. 6–9), *unde has lectiones collegi.* 5. **de 1°**: ex 1/4 (167. 18) **hoc est**: id est 1/4 (292. 6) 9. **greci**: grece 2/4 (167. 21, 292. 8) 10. *tr* sunt facta 1/3 (292. 9) 20. **ex nullis extantibus factus est**: factus est ex nihilo *passim* (18. 18, 19. 21, 26. 25, 262. 20), *sed aliunde fortasse tractum quam e symbolo*

## III *a*

**Symbolum Nicaenum**
**secundum S. Hilarium Pictauiensem**
*ex opere historico fragmentum* ii § 27

INCIPIT FIDES APVD NICHEAM CONSCRIPTA A CCCXVIII EPISCOPIS CONTRA OMNES HERESES

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt omousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos *h*om*i*nes et propter nostram salutem descendit, incarnatus est, homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est (quod greci exuc*on*ton dicunt) uel alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

*Vide S. Hilarii* Opera ii 643; *Migne* P. L. x 654: *codicem mea causa contulit uir reuerendus et mihi amicissimus H. E. Salter Parisinum bibliothecae quam uocant* Arsénal, 483 (*saec.* ix: *fol* 104 *b*)

*Qui de re Hilariana nuperrime scripsit, dominus Andreas Wilmart* (Revue Bénédictine xxiv [1907] 149–179, 293–317), *fragmentum* ex opere historico ii *ad librum censet pertinere* Aduersus Valentem et Vrsacium *anno* 356 *editum. certe symboli interpretatio ad Luciferianam* (*uide p* 298 *col b*) *proxime accedit, et omnium quae supersunt antiquissima iure habenda est*

CONSCRIPTAM *cod*

12. **homines**: omnes *cod*

21. **exuconton** (*sc* ἐξ οὐκ ὄντων): exucuton *cod*

## III *b*

**Symbolum Nicaenum**
**secundum S. Hilarium Pictauiensem**
*de synodis* § 84
[A. D. 359]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graece dicunt omousion), per quem omnia facta sunt quae in caelo et in terra; qui propter nostram salutem discendit, incarnatus est et homo factus est et passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quod De non extantibus factus est uel ex alia substantia aut essentia, dicentes Conuertibilem et demutabilem Deum; hos anathematizat catholica ecclesia.

*Vide S. Hilarii* Opera ii (*ed Maffei, Veronae* A. D. 1730) *col* 510, *Migne* P. L. x 536: *codices contuli Parisinos* lat. 2630 (*saec.* v–vi: *fol* 350 *b*) *et* 8907 (*olim Carnotensem: saec.* vi?: *fol* 294 *b*)

4. **nostrum**: ·N̄· 2630 (*uide quae adnotaui p* 330 *col b*) 7. **ex** 2°: de 8907 10. omoosion 8907 11. terram 2630 12. descendit 8907 17. **sanctum**: *plene scriptum in* 8907, *quod antiquitatis certissimum est indicium*

## IV

### **Symbolum Nicaenum**
### **secundum Gregorium Iliberritanum**
*de fide orthodoxa contra Arrianos* § i
[A.D. 360–370]

FIDES CONSCRIPTA APVT NICEAM

A RECTE CREDENTIBVS EPISCOPIS TRECENTIS DECEM ET OCTO

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] inuisibilium et uisibilium factorem:

et unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unicum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt omoysion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est [et] homo [factus est], passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos :

et Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt : Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, [et Mutabilem uel conuertibilem esse Filium Dei]; hos anathemat catholica et apostolica ecclesia.

AMEN DEO

---

*Vide S. Ambrosii* Opera *tom* ii, *app. col* 345 (*Parisiis* A.D. 1690), *Migne* P. L. xvii 549 *Opusculi* de Fide, *a peritis hodie Gregorio Iliberritano uindicati* (*A. Wilmart* Sitzungsberichte der k. Akad. der Wissenschaften in Wien, phil-hist 159 i [1907]), *prior recensio sub nomine S. Ambrosii inuenitur, posterior, ab ipso operis auctore prologo et epilogo instructa, quae et sola continet Symbolum, uel inter homilias S. Gregorii Nazianzeni exstat* (*ut in codd Oxoniensi* [*olim fortasse Laureshamensi*] Laud. miscell. 276, *saec.* ix, *fol* 71 *a*; *Caroliruhensi* Augiensi cxviii, *saec.* ix–x, *fol* 75 *a*; *Monacensi* [*olim Augustani*] lat. 3787, *saec.* x, *fol* 44 *b*), *uel sub nomine solo* Gregorii episcopi (*ut in cod Nouariensi* xxx [66] *saec.* xi, *fol* 5 *a*, *quem edidit A. Amelli* Spicilegium Casinense i 1). *symboli titulus cum Damasi codd* **F** Col *fere consentit, uide supra p* 283

2. **omnium inu. et u.** *ox aug mon* : *tr* u. et inu. (*om* omnium) *nov* 4. **unum** *ox aug* : *praem* in *mon nov* 6. **hoc est . . . patris deum** : *in ras* (*sed corr m p*) *ox* 10. **omoysion** *ox aug*: omoyson *mon* homousion *nov* *tr* facta sunt omnia *mon** 14. **et homo factus est**: homo (*cet om*) *nov* 15. **est** : + et *nov* **ad** : in *nov* 16. **uenturus** : + est *nov* 18. **et** : + in *nov*
21. **et mutabilem . . . filium dei** : *om nov*
22. **anathemat** *ox* : anathemati *aug** anathematizat *aug*[2] *mon nov*, *sed uide infra p* 324 *sub numero* 58

## VI

*Formam* V *inuenies infra p 302 col a*

### **Symbolum Nicaenum**
### **secundum concilium Carthaginense anni 419**
### *testibus Dion* II *et Hisp*

Omnis concilius dixit: Exemplaria fidei et statuta Nicaeni synodi quae ad nostrum concilium per beatae recordationis olim prodecessorem tuae sanctitatis, qui interfuit, Caecilianum episcopum adlata sunt, sed et quae patres ea exempla sequentes hic constituerunt uel nunc communi tractatu constituimus, his gestis ecclesiasticis inserta manebunt . . .

---

*Acta huius concilii in plurimis syllogis exstant: codices contuli* I (*Vaticanum* Reginae 1997 *fol* 18 *a*), J (*Oxoniensem* Bodl. e Mus. 100 *fol* 6 *b*); *sylloges Sanblasianae duo*, S (*coenobii S. Pauli* xxv$\frac{a}{7}$) *et* Y (*Colon.* ccxiii); *sylloges Maassenianae duo*, *F* (*Monac.* lat. 6243 *fol* 67 *a*), *et* Υ (*Vindob.* 2141 *fol.* 108 *a*); *Dionysianae primae tres*, M (*Vatic.* Pal. 577 *fol* 52 *a*), B (*Ambros.* S 33 sup. *fol* 86 *b*), *et bb* (*Bruxellensem* 2493 *fol* 114 *b*); *Dionysianae secundae nouem*, Λ (*Petropolitanum* F II 3 *fol* 107 *a*), *a* (*Parisinum* lat. 3837 *fol* 55 *b*), *j* (*Oxoniensem* e Mus. 103 *fol* 35 *b*), *l* (*Vatic.* 5845 *fol* 36 *a*), *vall* (*Vallicell.* A 5 *fol* 84 *a*), *s* (*Vict. Emman.* 2102 *fol* 56 *b*), α (*coenobii S. Pauli* 6), δ (*Bernens.* 89 *fol* 114 *a*), λ (*Colon.* cxv); *necnon editionem Hispanam*

*Quod tamen ad ipsum symbolum attinet, penitus omittunt* I J S *Dion* I, *genuinum Caeciliani textum* (*uide p* 106 *supra*) *conseruant* *F* Υ, *textum hic impressum praebent nonnisi Dion* II *et Hisp*

1. **Omnis concilius** I J S: Omne (Omnem *bb* δ* λ) concilium *F* Υ *Dion* I II *Hisp fortasse recte, sed cf Felicis papae* III *uitam* (Liber Pontificalis, *ed Duchesne p* 252) 'cui concilius concessit tempus paenitentiae' (Thes. Ling. Lat.) 2. **et**: *om* B* **Nicaeni** (Nicaenae *nonnisi s vall* Sp-ed): *nota uocis* synodus *genus masculinum, et confer apud Neue-Wagener*[3] i 969–972 carbasus pharus atomus exodus caminus phaselus 4. **prodecessorem** (-ore *j* δ; praedecessorem *nonnisi s* Sp-ed): *unum auctorem Symmachum laudant libri, sed adde Luciferum* de regibus apostaticis § iv 'prodecessores tui' **qui**: *om bb* 5. Cilicianum *bb* eps adlatus *bb* 6. **quae**: + et I* **ea**: *om* B² *a vall* δ λ exemplaria B² *bb vall* δ λ Sp-ed (*non autem aem-mat-urg*) 7. **hic**: hinc *bb* 8. tractu J tractatum M **constituimus** (-emus Y) I J S Υ: statuimus (-emus *bb*) *F* *Dion* I II *Hisp* **his**: hic *a* 9. **gestis**: gentis I *j** **manebunt**: manibus *bb*

---

2. nicheni *F* Y sinhodi M . . nhodi Λ **ad**: a *a* 3. beate I 4. olym I ollim Y 5. episc J epsm Λ eps *bb* alata I* allata I² M *l* 6. patris M 8. cummuni Λ* tractu J 9. iestis *bb* eclesiasticis J aecclesiasticis M

## V

**Symbolum Nicaenum**
**secundum conc. Hipponiense anni 393**
**Carthagine anno 397 recognitum**
*testibus codd* **Q F v** [Θ C]

STATVTA CONCILII HIPPONIENSIS BREVIATA, ET QVAEDAM EORVM IN CONCILIO CARTHAGINIENSE CVM BYZACENIS EPISCOPIS CONLATA ET DILIGENTIVS PERTRACTATA, HAEC SVNT.

NICAENI CONCILII PROFESSIO FIDEI RECITATA ET CONFIRMATA EST, QVAE ITA SE HABET:

---

Θ O Σ Υ C F *f u w* *Vide Labbe-Coleti* II 1412, *Mansi* III 894: *codices contuli* O (*Einsiedl.* 191, *fol* 15 *a*) Σ (*Paris.* lat. 1454 *fol* 53 *a*: *singulares lectiones omisi*) Υ (*Vindob.* 2141); F (*Paris.* lat. 1451 *fol* 67 *a*) *f* (*Vat.* Reg. 1127 *fol* 89 *b*); *u* (*Vat.* Barb. xiv 52 *fol* 46 *a*) *et w* (*Florent.* bibl. aedil. eccl. 82 *fol* 29 *b*). *codices* Θ (*Veron.* lx [58] *fol* 64 *b*) *et* C (*Paris.* lat. 12097 *fol* 75 *a*) *solum titulum habent, symbolum omittunt*

*Titulum Hipponiensem om codd* **v** INCIPIT CONCILIVM CARTHAGINIENSE (-ENSEM *w*) SVB DIE (DIEM *u*) IDVVM AGVSTARVM CONSTANTINO (*nimirum e* cons̄ *pro* consulatu) CESARI ET ATTICI (*anni scilicet* 397: *om cet, usque ad* ITA SE HABET)

STATVTA **Q F**: INCIPIVNT (*om* STATVTA) Θ HIPPONIENSIS *scripsi*: EPPONIENSIS C HIPONIENSIS Θ YPPONIENSIS (-ES Υ*) **Q** YPPONENSIS **F** BREVIATA ET Θ **Q**: BREVIATAE (-TE F) C **F** CARTHAGINIENSE Θ: CARTAGENINSI C CARTHAGINIENSIS O CHARTAGINENSI Σ CARTHAGINIENSES Υ CARTHAGINENSI (-SIS F) **F** BYZACENIS Θ: BIZACENIS (-NAS Υ* *sed corr m p*) **Q** BYZACINIS C BIZACICIS F BIZACINIS *f* ET DILIGENTIVS PERTRACTATA (+ EST Υ²) Θ **Q**: *om* C **F** HAEC SVNT: EXVNT Θ

NICHAENI C NICINI *f* PROPHESSIO Θ FIDEI Θ C **F**: ET FIDES **Q** ET CONFIRMATA **Q** C **F**: *om* Θ EST: *om* Υ*

¶ Θ QVAE ITA SE HABET (SIC HABIT C) **Q** C **F** (*sed symbolum ipsum in* **F** *non sine intervallo sequitur*): *om cum symbolo* Θ ¶ C

## VI

(*uide p* 301)

Danihel notarius Nicaeni concilii professionem fidei uel eius statuta recitauit in concilio Africano.

PROFESSIO FIDEI NICAENI CONCILII

---

10. **Danihel . . . Africano** *Dion* I (*uide tamen ad l* 12) *Dion* II *Hisp*: DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT Nicaeni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent (*etc, uide p* 104 *col a et seqq supra*) *ϝ* Υ DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT Nicaeni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent ut superius lectum est. titulos (titul̄ I) xxi ex ordine (tituli xxi quos in ordine J) recitauit. et cum recitaret Aurelius episcopus dixit Haec (*etc, uide canonem* I *concilii istius Carthaginensis anni* 419) I J DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT Niceni concilii fidei professio (*om* Niceni . . . professio S) uel eius statuta ita se habent. hic Nicenum concilium legitur ut superius lectum est. titulos xxi (xx uno Y) ex ordine recitauit. et cum recitaret statuta Niceni concilii (*om* concilii S) in omnibus seruanda (obseruanda S) Aurelius episcopus dixit Haec ita (*etc, uide can* I) S 11. **uel eius statuta**: *om vall* 12. **in concilio Africano**: + quae nos cum rescriptis episcoporum Alexandrini (-inae *bb*) et Constantinopolitani (-anae *bb in ras*) conscribsimus *Dion* I, *uide p* 104 *col b et seqq* *ϝ* Υ I J S Y M B *bb* Λ *a j l s* α δ λ

*Symboli textum ad fidem codicum Dion* II *constitui: sylloge enim Hispana lectiones nonnullas ex interpretatione codicum Isidorianorum* C V Sp (*uide symbolum* VII *p* 305 *col a*) *mutuata esse uidetur* ¶ *ϝ* Υ I J S Y M B *bb*

*Vide Labbe-Coleti* II 1260 III 448, *Mansi* III 707 IV 407, *Gonzalez* 164

---

10. daniel M *a* not̄ M nicheni A niceni Y NICHENI A

## VII

**Symbolum Nicaenum secundum codices interpretationis Isidori [C] V Sp**

+INCIPIT FIDEI EXPOSITIO MEMORATI CONCILII

quod factum est aput Nicaeam metropolim Byttiniae Paulino et Iuliano consulibus xiii kalendas Iulias (quod est aput grecos xviiii dies mensis eorum Desii) anno Alexandri sescentesimo xxxvi.

---

[C] V E INCIPIT FIDEI EXPOSITIO: *post haec uerba in cod* C (*fol* 62 *b*), *deficiente ipso symbolo, sequuntur sine interuallo nomina episcoporum, uide p* 36 *supra. in* V *inuenitur symbolum* (*fol* 230 *a*) *post canones Nicaenos et Sardicenses, ante comma* Haec est fides *et nomina episcoporum*; *cf tabulam inter pp* 152 153 *supra. in* Sp (*Gonzalez, col* 7) *subicitur symbolum canonibus Nicaenis, notitia temporis ante canones posita, uide p* 173 *supra in notulis*

*Huius temporis notitiae, sine dubio e graeco fonte deriuatae, alias habes interpretationes apud Caecilianum, supra p* 106, *necnon apud actionem concilii Chalcedonensis tertiam* (*siue secundam*), *infra p* 315: *priorem etiam partem laudant* Sp, *p* 173, *posteriorem* (*annum scilicet Alexandri et mensis Desii diem, sed mire mutilatam*) *codd* I J v, *p* 105, *cum codicibus nonnullis Dionysianis, p* 252. *formam pseudo-Dionysianam e codd* I J v *pendere ueri simile est*

¶C INCIPIT *usque ad* **sescentesimo xxxvi**: Incipit (*om* incipit Sp-ed) simbolum fidei eiusdem Niceni (+ magni Sp-ed) concilii (+ a trecentis decem et octo patribus editum Sp-ed) Sp  1. metropoli V  2. Byttyniae V[2]  3. kalend̄ V  5. **Desii**: ΔΕCΙΕΙ desii V  sessesescentesimo V

---

## VIII

**Symbolum Nicaenum secundum concilium Carthaginense anni 525**

*teste cod* L (*Vat.* Pal. 574, *fol* 114 *b*)

Sed quatinus nisi corde mundato difficilius ueritas inuenitur, fide autem corda mundantur; fidem primitus, quam fideliter praedicamus, fidelissima confessione pandamus. haec est autem uera et catholica fides, quam Niceno concilio a trecentis xviii conuenientibus episcopis sancto Spiritu reuelante conscriptam per uniuersum mundum quacumque diffunditur uniuersa suscepit eclesia. haec si placet huic sancto coetui, recetetur.

Episcopi dixerunt: Placet, placet.

Agileius diaconus ex codice canonum recitauit: Exemplum concilii Nicheni de greco in latinum translati, quod transmisit Atticus episcopus eclesiae Constantinopolytanae per Innocentium presbiterum.

---

*Vide Labbe-Coleti* Concilia v 778, *Mansi* Concilia VIII 642

*Auctorem uindicat Atticum Constantinopolitanum haec symboli forma, uide l* 17: *sed conferenti genuinam Attici interpretationem* (*supra p* 106) *patet prima tantum uerba usque ad* natum non creatum (*l* 8) *ad Atticum pertinere*

2. fidem *cod*  3. mundatur *cod** (*corr m p*)

## V

Credimus in Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter homines et propter nostram salutem descendit [et] incarnatus est homo factus per uirginem Mariam, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et [in] Spiritum sanctum.

Eos etiam qui dicunt; Erat quando non erat, et quia Ex nullis existentibus factus est uel [ex] alia substantia, dicentes Mutabilem Filium Dei; hos anathematizat ecclesia catholica et apostolica disciplina.

O Σ Υ F *f u w*

1. **Deum F v**: *praem* unum **Q** 2. **uisibilium**: *om u* factorum F 3. **in**: *om w* **Dominum F v**: + nostrum (nōm O) **Q** 4. da patre *f* de patrem *u* 6. **Deum de Deo**: deum deo (*om* de) *f* 8. **quod graeci dicunt homousion** (homousyon **v**) F **v**: quod grecae [*sc* graece] dicunt homousion *f* quem graeci dicunt omousion Υ²; *om* **Q** 10. **siue quae Q F**: *om* **v** 11. **siue quae Q F**: et **v** **qui**: *om* **F** **propter F** *u*: + nos *w* **Q** 12. **propter**: *om u* 13. **et F** *w*: *om u* **Q** 14. **Mariam F v Υ²**: *om* **Q** 15. **caelos F**: caelis **v** caelum **Q** 16. uenturos *f* 17. **et Q v**: *om* **F** **in Q F**: *om* **v**
18. **etiam F**: autem **v Q** 19. **erat**: + et priusquam nasceretur non erat **Q** **nullis**: ullis non **Q** nullis non Υ² **existentibus F Σ**: extantibus **v** O Υ 20. factum **v** (*u w**) **ex**: *om* **v** (*u w**) 21. **mutabilem**: + et conuertibilem **Q** 22. *tr* catholica ecclesia **Q** disciplinam *u*

## VI

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est homo factus, passus est et resurrexit tertia die, ascendit ⌜in caelos, sedet ad dexteram Patris, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos: ¶ *fol* 108 *a* Λ

et⌝ in Spiritum sanctum. § *fol* 108 *b* Λ

Eos autem qui ⌜dicunt: Erat quan⌝do non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis exstantibus factus est uel ex alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Statuta quoque Nicaeni concilii in uiginti capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inueniuntur adscripta.

Λ *a j l s* *a* δ λ

2. **uisibilium**: uisibilium omnium *a* omnium uisibilium *Hisp* (=VII) 3. **factorem**: conditorem *Hisp* (=VII) 4. **in**: *om j** **Dominum**: + nostrum (n̄m̄ *a*) *a s* 7. **de 1°**: *om a* **lumen . . . de deo**: *om per homoeoteleuton* **H** *vall* 8. facto (*sed* -o *fortasse in ras*) *j* 10. graece *l* (graeci ? *l**) 13. *tr* salutem nostram δ 14. **et**: *om* Λ **factus**: + est *a* 15. **et resurrexit tertia die**: *om a* 16. **in**: ad *l* sedit *a* λ 17. **unde**: inde *vall Hisp* **est**: *om Hisp* (=VII) 19. in spiritu sancto *l*
20. **erat**: + tempus δ 22. **Ex**: *om s* exsubsistentibus *a* exsistentibus δ² 23. **uel**: aut *Hisp* **ex alia substantia**: ex aliqua substantia uel natura *Hisp* (=VII)
27–30. **Statuta . . . adscripta** B *Dion* II: *om* M *bb* (*sc Dion* I) *Hisp* 28. **uiginti**: + I (*sc* XXI) *a*² 29. **sicut**: + ut *a* **adscripta**: scripta *a*

10. grei *vall* homo*usion in ras* Λ omousion *a s vall* 22. extantibus Λ 24. conuirtibilem Λ 27. nicheni Λ 28. xx *s* kapitulis Λ

## VII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium conditorem:

et in unum [Dominum nostrum] Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantiuum Patri id est unius substantiae cum Patre (quod greci omousion dicunt), per quem omnia facta sunt quae in caelis et quae in terra; qui propter nos homines et nostram salutem descendit, incarnatus [est] adque homo factus, passus mortuus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in sancto Spiritu.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quod [Ex] nullis extantibus factus est, uel Ex aliqua substantia uel natura eum dicentes esse, Mutabilem et conuertibilem Filium Dei perhibendo; [hos] anathematizat et condemnat catholica et apostolica ecclesia.

Haec est fides quam exposuerunt *etc*

---

V E **4. dominum nostrum**: *om* V  **9. consubstantiuum** (*de hac uoce uide quae collegi p* 326): sed cumsubstantibum V consubstantiali E consubstantialem *tol-2-ed*  12. in caelo **Sp** (– *toll*)  13. **nos**: *om aem-esc-toll*  **nostram**: *praem* propter **Sp**  14. **descendit**: + et E  **est**: *om* V  18. **in sancto Spiritu** V: in Spiritum sanctum **Sp**

21. **Ex**: *om* V  22. **uel**: aut **Sp**  **Ex aliqua . . . natura**: aliquam substantiam uel naturam V  24. **hos Sp**: *om* V

**Haec est fides** *etc*: *quae in* V **Sp** *sequuntur iam supra p* 111 *impressa sunt*

## VIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium necnon et inuisibilium creatorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo sunt siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est homo factus, passus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos etiam, qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus uel ex alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematezat catolica et apostolica eclesia.

Cumque recitaret Bonifatius dixit: Fides ex Nicheno concilio lecta actis indatur.

---

2. **necnon et inuisibilium**: *om per homoeoteleuton Labbe et Mansi*

23. **catolica** *cod*$^{2}$: chatolica *ut uid* L*

## IX

**Symbolum Nicaenum**
**secundum Nicetam Remesianum**
*de ratione fidei* § 3 : *de sancto Spiritu* §§ 2, 4
[A. D. 380–400 ?]

SANCTI PATRES NOSTRI PROFESSI SVNT

natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre. . .

IN NICAENO TRACTATV POSITVM EST
SECVNDVM SYMBOLI FORMAM

credimus et [in] Spiritum sanctum

FILIVM NEGAT DVM EVM ALIVNDE ET
de nullis exstantibus DICIT factum
INDE EST QVOD
alterius EVM substantiae
COMMENTATVS EST

NON
ex aliqua materia
AVT ex nihilo factus
LEGITVR

---

*Vide A. E. Burn* Niceta of Remesiana (*Cantabrigiae*, A. D. 1905) *pp* 12 13 19 23

**et in spiritum sanctum** *cod Coloniensis* xxxiii (*saec.* ix) : et spiritum sanctum *cod Vaticanus* lat. 314 (*saec.* xv), *fortasse recte*

**non ex aliqua materia aut ex nihilo factus legitur** : *quamuis de sancto Spiritu hic disputet Niceta, anathemata symboli uidetur respicere*

## X

**Symbolum Nicaenum**
**ex epistula S. Leonis Magni** CLXV § 3
**ad Leonem Augustum**
'Promisisse me memini'
[A. D. 458]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem :

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra ; qui propter nos et nostram salutem discendit, incarnatus est et homo factus, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos :

et in Spiritum sanctum.

---

*Vide S. Leonis Magni* Opera, *ed fratres Ballerini* i (*Venetiis* A.D. 1753) 1359, *Migne* P. L. liv 1159 : *codices contuli* C (*Paris.* lat. 12097 *fol* 114 *b*), T (*Tolos.* 364 *fol* 104 *a*), Pi (*Paris.* lat. 1564, *fol* 95 *b*), Π (*Paris.* lat. 3848 A, *fol* 162 *a*), *l* (*Vat.* 5845 *fol* 259 *a*), *u* (*Vat.* Barb. xiv 52 *fol* 247 *b*) *v* (*Vat.* 1342 *fol* 163 *b*), Ra (*Monac.* 14540, *olim Ratisponensem, fol* 136 *a*), Gr (*Paris.* Mazarin 1645, *olim cardinalis Domenici Grimani, p* 149) C T Pi Π *l u v* Ra Gr

1. **in** : *om* Pi    omptm T ompm Ra    2. omnium uisibilium **Q**    4. *tr* Iesum Christum dominum nostrum *l* **v**    $\overline{\text{nm}}$ ih$\overline{\text{m}}$ T $\overline{\text{nm}}$ $\overline{\text{im}}$ Gr    5. **christum** : *om* T    7. **deum** 1° . . . **lumine** : *om per homoeoarcton* C Pi    9. grece Ra    10. omousion T Ra Gr homousyon *u*    12. **nos et** : *om* (*per homoeoarcton* ?) T    **nostram** : *praem* propter *l* **v**    13. **discendit** : + et Ra, de (in *u*) caelo **v** de caelo et *l*    **et** : *om* C Pi    14. **est** : *om* Ra    15. tertio Ra    **ascendit** : *praem* et *l* **v**    in caelo Pi in caelum *v*    **uenturus** : unde uenturus est **v** inde uenturus est *l*    17. in spiritu sancto **Q** **v**

## XI

**Symbolum Nicaenum**
**secundum codicem Taurinensem**
G v 26 *fol* 5 *b*
[*saeculi ut uidetur* vii]

Credimus unum Deum omnipotentem, uisibilium omnium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt omousion), per quem omnia facta sunt siue que in caelis siue que in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit, incarnatus est, homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, inde uenturus iudecare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel de alia substantia siue essentia, dicentes *es*se Mutabilem Filium Dei; hos anathematizat chatholeca et apostolica eclesia.

EXPLICIT

---

4. **nostrum**: $\overline{\text{nm}}$ *cod* 7. d$\overline{\text{m}}$ de d$\overline{\text{m}}$ *cod** 8. **natum** *in ras* (*sed manu prima*): *fortasse* uero *sub ras* 12. **nostram**: n$\overline{\text{am}}$ *cod*
22. **dicentes esse** *scripsi*, *cf col b*: dicent esse *cod*
EXPLT *cod*

## XII

**Symbolum Nicaenum**
**secundum codicem Mediolanensem**
**Ambrosianum** I 101 sup. *fol* 75 *a*
[*saec.* vii–viii]

INCIPIT FIDES
QVAE EX NICENO CONCILIO PROCESSIT

Credimus unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et unum Deum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelis siue quae in terra; qui propter nostram salute*m* discendit et incarnatus est, homo factus est, passus est, rexurrexit tertia die, ascendit in caelis uenturus iudicare uiuos et mortuos

per Spiritum sanctum neque facturam neque creatura*m* sed de substantia deitatis.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, uel Ex alia substantia dicentes esse aut mutabilem aut conuertibilem Filium Dei; hos anathema*t* catholica et apostolica aeclisia.

EXPLICIT

---

3. **factorem**: + caeli *cod** (*corr ut uid m p*) 4. **et**: + in *cod** **deum**: *ita cod* (d$\overline{\text{m}}$) 9. **graeci**: *fortasse* craeci *cod* 12. salute *ut uid cod* 16. **neque facturam . . . deitatis**: *cf Damasi symbolum p* 283 *supra* 17. creatura *cod* substantiā *cod*
24. **anathemat** *scripsi*, *cf p* 324 *infra sub numero* 58: anathema *cod*
EXPLICIT: EPL *cod*

## XIII

### Symbolum Nicaenum

**ex epist. S. Cyrilli ad Aegypti monachos**
'Venerunt quidem aliqui'
*testibus syllogis actorum Ephesinorum Turonensi et Salisburgensi*

Sic ergo se habet nostrae fidei symbolum.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium inuisibiliumque factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est ex substantia eius, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et inhumanatus est, passus [est] et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

---

*t turon bal beluac*

*Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 5, *Mansi* V 479: *codices contuli sylloges Turonensis tres, Vaticanum* 1319 (*t*: *saec.* xiii: *fol* 2 *a*), *Parisinos* lat. 1572 (*turon*: *saec.* viii: *fol* 3 *b*) *et* lat. 1457 (*bal*: *a Stephano Baluze descriptum* A. D. 1677: *p* 5), *sylloges Salisburgensis unum, Bellouacensem nunc Parisinum* lat. 1456 (*beluac*: *saec.* xi: *fol* 1 *b*): *codice t, aeui recentioris sed optimae notae, nemo quod sciam e tot uiris clarissimis qui concilia ediderint adhuc usus est: uide quae praefatus sum, fasc* i *pars* 2 *p* vii

**Sic ergo** *t*: Sic enim *turon bal* Et nimirum consequenter sicut *beluac* 2. et inuisibiliumque *turon bal* 10. **quae** 2°: *om beluac* 12. **et** 2°: *om beluac* 13. **inhumanatus** *t beluac*: homo factus *turon bal* **est passus est** *t*: est passus *beluac* passus (*tantum*) *turon bal* 14. **uenturus** *turon bal beluac*: *praem* inde *t* 16. **spiritu sancto** *t turon bal*: spiritum sanctum *beluac*

## XIV *a*

### Symbolum Nicaenum

**ex epistula S. Cyrilli ad Nestorium**
'Cum saluator noster aperte'
*interprete Mario Mercatore*

Haec est enim fides catholicae et apostolicae ecclesiae, cui cuncti consentiunt orthodoxi per orientem occidentemque pontifices.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium conditorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, omousion Patri hoc est unius cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt in caelo et in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurgens tertia die ascendit in caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat tempus quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia substantia uel essentia dicentes esse aut conuertibilem et commutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

*Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 231, *Mansi* Concilia V 726: *Garnier* Marii Mercatoris Opera II (*Parisiis* A. D. 1673) 71, *P. E. Pusey* The Three Epistles of S. Cyril (*Londinii* A. D. 1884) *p* 19: *codices contuli Vaticanum* Palatinum 234, *Marii Mercatoris unicum, olim Laureshamensem* (*laur*: *saec.* ix: *fol* 94 *a*), *et sylloges Dionysianae duos Parisinum* lat. 3837 (*a*: *fol* 37 *a*) *et Bernensem* 89 (δ: *fol.* 55 *b*) *laur a*

**est**: *om a* **et apostolicae**: *om a*

1. **deum**: dominum *Garnier Pusey* 4. **dominum** *laur* δ: + nostrum (nm̄) *a* 8. homoysion δ 9. **patri** *laur*: patris *a* δ 12. **discendit**: + de caelos (-is δ[2]) δ 14. **resurgens**: + a mortuis δ 15. **caelos**: + sedet ad dexteram patris δ **unde** *laur*: inde *a* δ 20. **Ex**: *om laur** (*sed corr m p*) **extantibus** *laur*: exsistentibus *a* subsistentibus δ 22. **dicunt** *a* δ 23. **et**: *om a* *tr* filium dei uel commutabilem δ *tr* dei filium *a*

## XIV *b*

**Symbolum Nicaenum**
**ex eadem epistula S. Cyrilli**
'Saluatore nostro dicente aperte'
*testibus syllogis actorum Ephesinorum Turonensi et Veronensi*

Haec enim catholicae et apostolicae ecclesiae fides est, cui consentiunt omnes quique in occidente sunt et qui in oriente orthodoxi episcopi.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium inuisibiliumque factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et humanatus, passus et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicentes esse aut uertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

*t turon ueron* *Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 28, *Mansi* Concilia V 504: *codices contuli Vaticanum* 1319 (*t*: *fol* 9 *b*) *et Parisinum* lat. 1572 (*turon*: *fol* 25 *a*) *sylloges Turonensis, Veronensis Veron.* lvii (55), *saec.* x *ineunt., fol* 44 *a*

**et apostolicae**: *om t, cf cod a p* 308 *col b*

1. **in**: *om t* 2. et inuisibilium creatorem (*et similiter p* 310 *col a*) *ueron* 7. lumen de lumine *t* **de**: ex *ueron* 10. **sunt**: *om turon** (*corr m p*) **terra**: + sunt *ueron* 14. **caelos**: + et sedet ad dexteram patris *t* 20. **aut**: et *bal*

21. **uel substantia** *t turon*: aut essentia *ueron* **aut**: *om ueron* **uertibilem** *t ueron*: conuertibilem *turon* 22. **hos**: *om t*

## XIV *c*

**Symbolum Nicaenum**
**ex eadem epistula S. Cyrilli**
'Saluatore nostro aperte dicente'
*testibus actis concilii Constantinopolitani* A.D. 553

Haec enim est catholicae et apostolicae ecclesiae fides, cui consentiunt omnes et qui in occidente sunt et qui in oriente episcopi.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et in terra sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus, et passus est et resurrexit tertio die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est aut ex alia substantia aut essentia, dicentes Conuertibilem esse aut mutabilem Filium Dei; eos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

*Vide Labbe-Coleti* Concilia VI 154, *Mansi* Concilia IX 322: *codicem contuli Paris.* lat. 16832, *olim ecclesiae N. Dominae Parisiensis* (*saec.* ix: *fol* 167 *b*). *notandum est syllogen actorum Ephesinorum Veronensem teste cod. Veron.* lvii (55)—*confer huiusce paginae col a—medium locum* (*quod ad symboli textum pertinet*) *inter syllogen Turonensem et acta Constantinopolitana tenere*

## XV

### Symbolum Nicaenum
### ex actione prima concilii Ephesini
*testibus syllogis actorum Ephesinorum Turonensi et Veronensi*

Iuuenalis episcopus Hierosolimorum dixit . . . .

Legatur autem in primis exposita fides a sanctis patribus et episcopis qui Nicaea conuenerunt CCCXVIII, quatenus huic expositioni collatis de fide sermonibus consonantes quidem confirmentur, discrepantes autem eiciantur.

Et lectum est symbolum ita.

NICAENA SYNODVS FIDEM EXPOSVIT HANC

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem uisibilium omnium et inuisibilium:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum,

---

*t turon bal ueron*

*Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 58, *Mansi* Concilia V 536: *codices contuli sylloges Turonensis tres, Vaticanum* 1319 (*t*: *fol* 26 *a*), *Parisinum* lat. 1572 *olim Turonensem* (*turon*: *fol* 70 *a*) *et Parisinum* lat. 1457 (*bal*: *exemplar Baluzianum*: *p* 119), *sylloges Veronensis unicum*, *Veron.* lvii [55] (*ueron*: *fol* 28 *a*)

1. episcopos *turon* hyerosolimorum *turon ueron* ierosolimorum *t* 3. **autem**: a *bal* **exposita fides** (fidis *bal*): expositio fidei *ueron* 4. sanctissimis *t* niceam *t* in nicaea *bal* 5. conuenirunt *turon bal* trecentis decem et octo *ueron* 7. **consonantes** *t ueron*: consonanter *turon bal* 8. **autem**: et *bal* 9. **est**: *om t*

2. **factorem** (+ caeli et terrae *turon bal*) **uisibilium omnium et inuisibilium** *t turon bal*: uisibilium et inuisibilium creatorem *ueron* 5. **natum ex patre unigenitum** *t*: natum ex patre unicum *ueron* unigenitum natum ex patre ante omnia saecula (*e symbolo Constantinopo-*

## XVI *a*

### Symbolum Nicaenum
### ex actione sexta concilii Ephesini
*interprete Mario Mercatore*

NICENSIS SYNODVS HANC FIDEM EXPOSVIT +

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum,

---

*Vide Labbe-Coleti* IV 199, *Mansi* V 688: *codices contuli quinque, operum Marii Mercatoris unum Vat.* Pal. 234 *Lauresha-mensem* (*laur*: *saec.* ix: *fol* 46 *b*), *conciliorum quattuor*, *Bodleianum* e Mus. 102 (J: *fol* 17 *a*) *Vaticanum* 5845 (*l*: *fol* 217 *a*) *Vaticanum* Barb. xiv 52 (*u*: *fol* 83 *a*) *Vaticanum* 1342 (*v*: *fol* 69 *a*)

*laur J l u v*

NICENSIS *laur*: NICAENA J v *l*

1. **patrem**: + et J 5. ex patrem v

## XVI *b*

**Symbolum Nicaenum**
**ex actione sexta concilii Ephesini**
*teste sylloge Turonensi*

NICAENA SYNODVS HANC FIDEM EXPOSVIT

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] uisibilium et inuisibilium factorem :
et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum,

---

*t turon bal*

*Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 121, *Mansi* Concilia V 603: *codices contuli Vaticanum* 1319 (*t*: *fol* 48 *a*), *Parisinum* lat. 1572 *olim Turonensem* (*turon*: *fol* 131 *b*), *Paris.* lat. 1457 *manu Stephani Baluze exscriptum* (*bal*: *p* 229)

1. Credemus *turon* 2. **omnium** *t*: *om turon bal* **et inuisibilium** *t*: inuisibiliumque *turon bal* 4. **in**: *om bal*

## XVI *c*

**Symbolum Nicaenum**
**ex actione sexta concilii Ephesini**
**in actione concilii Chalcedonensis**
**prima repetitum**
*testibus actis Chalcedonensibus*
(*antiquis et Rustici*)

QVAE IN NICAEA CONGREGATA EST SYNODVS FIDEM HANC EXPOSVIT

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem :
et in unum Dominum [nostrum] Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre

---

*reg barb paris corb t*

*Vide Labbe-Coleti* IV 1137, *Mansi* VI 875: *de duabus actorum Chalcedonensium syllogis, antiqua et Rustici, uide Maassen pp* 739 745; *codices contuli sylloges antiquae tres, Vaticanum* Reginae 1045 (*reg*: *saec.* ix–x: *fol* 66 *a*), *Vaticanum* Barb. xiv 53 (*barb*: *saec.* ix–x: *fol* 23 *b*), *Parisinum* lat. 16832 *olim ecclesiae N. Dominae Parisiensis* (*paris*: *saec.* ix: *fol* 40 *b*), *et sylloges Rustici duo, Vaticanum* 1319 (*t*: *saec.* xiii: *fol* 151 *a*), *Parisinum* lat. 11611 *olim Corbeiensem* (*corb*: *saec.* ix: *fol* 76 *b*). *caue tamen ne, deficientibus Rustici interpretationis codicibus antiquioribus* (*cf pp* 314 315), *consensum codicum arcte cognatorum, corb t, ipsum nobis repraesentare Rusticum nimis facile credas*

HANC: *om paris* CONGREGA *reg* EXPOSVIT **Act-ant**: POSVIT **Act-Rust** (*t* corb*); + FIDES NICENI CONCILII EX EPHESINO PRIMO CONCILIO *t*

3. **factorem**: sc̄orum *paris** 4. **nostrum** **Act-ant**: *om* **Act-Rust** 5. dm̄ *paris**

## XV

id est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et [quae] in terra; qui propter nos homines et [propter] salutem nostram descendit et incarnatus est et humanatus est et passus [est] et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Dicentes autem: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, uel Ex altera subsistentia uel substantia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

## XVI *a*

hoc est ex Patris substantia, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nostram salutem descendit incarnatus et homo factus, passus [est] et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui aiunt: Erat quando non fuerat, et Antequam nasceretur non erat, et quod Ex nihilo factus est, uel Ex alia substantia perhibent esse aut uertibilem aut mutabilem Filium Dei, anathematizat [catholica et] apostolica eclesia.

Huic quidem sanctae fidei omnibus conuenit adsentire: habet enim propriae et sufficienter ad utilitatem totius orbis terrarum.

---

*t turon bal ueron*

*litano*) *turon bal* 6. **id est ex substantia patris deum ex deo lumen de lumine** *t ueron*: *om* (*cum Constantinopolitano*) *turon bal* 10. **quae in caelo et quae in terra** *t*: quae in caelo et in terra *ueron*; *om* (*cum Const*) *turon bal* 11. **propter 2°** *ueron*: *om t turon bal* **salutem nostram** (nām *turon*) *t turon bal*: *tr* nostram salutem *ueron* 12. **incarnatus est** *t ueron*: + de spiritu sancto et maria uirgine (*cum Const*) *turon bal* 13. inhumanatus *t* **est 2°** *ueron*: *om t turon bal*

17. **autem**: *om* (*spatio relicto*) *bal*; *collatis ll* 3 8 *supra* (*p* 310 *col a in notulis*), *patet codicis quem exscripsit Baluze archetypum insolito quodam uocis* autem *compendio usum esse; confer quae collegit desideratissimus noster L. Traube* Neues Archiv xxvi 233 19. **Ex non** *t ueron*: de non *turon* non de *bal* 20. **subsistentia uel substantia** *t turon bal*: substantia uel esentia *ueron* 21. uertibilem *t* **aut 2°** *t ueron*: uel *turon bal*

*laur J l u v*

6. ex patri **v** (patre *v**) 9. **substantiae** *laur l*: substantia J **v** 10. in celis *u* in celi *v* 11. **qui propter . . . incarnatus**: *om v* **nostram**: *om l* 12. **incarnatus**: et incarnatus est *l* 13. **est** J **v** *l*: *om laur* *tr* et tertia die ascendit J tertio *laur* 14. **uenturus**: + est *l* 16. **sanctum spiritum** *laur* J: *tr* spiritum sanctum **v** *l*

17. **aiunt**: adiunt J 18. **fuerat** *laur* **v**: erat J *l* 19. ex nihelum *v* 20. **substantia**: + uel essentia *l* perhibente esse *laur* perhibentes esse *edd* 21. **uertibilem** *laur* **v**: conuertibilem J *l* uisibilem (*sic*) *edd* **aut mutabilem**: *om v* 22. **catholica et**: *om laur*

24. **omnibus** J **v** *l*: oms̄ (*sc* omnes) *laur* 25. adsentiri *laur²* **v** **habet**: abent *v* **propriae**: pie *l* (*cf p* 313 *coll a b*: *Gr* εὐσεβῶς) 26. **orbis**: urbis *v*

## XVI *b*

hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et inhumanatus, passus et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex non exsistentibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel essentia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat apostolica et catholica ecclesia.

Sanctae quidem huic fidei omnes consentire conuenit: habet enim pie atque sufficienter ad utilitatem totius orbis terrae.

---

*t turon bal*

6. ex substantiam *turon** 7. **lumen ex lumine** *turon bal*: lumen de lumine *t* 13. **inhumanatus** *t*: homo factus *turon bal*

19. **Ex**: *om bal* 20. **alia**: ali *bal* **subsistentia uel essentia** *t turon*: substantia uel essentia *bal*

25. **pie atque** *t*: pieque *turon bal* 26. **orbis** *t*: *om turon bal*

## XVI *c*

unigenitum, id est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, omousion Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus est, passus et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat [aliquando] quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, uel Ex altera substantia aut essentia dicentes esse aut mutabilem aut conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat apostolica et catholica ecclesia.

Huic quidem sanctae fidei omnes conuenit consentire: habet enim pie et sufficienter ad utilitatem his qui sub caelo sunt.

---

*reg barb paris corb t*

9. **per**: *om corb** (*sed corr m p*) 11. **nos Act-ant**: + homines *corb t* (**Act-Rust**? *sed cf p* 315 *col b, ad l* 12) 12. **homo factus Act-ant** *t*: inhumanatus *corb* (**Act-Rust** ?) 13. **passus**: + est *corb* (**Act-Rust** ?) 14. in caelum *barb paris* 16. *tr* spiritum sanctum *paris*

17. **autem**: aut *corb* **aliquando Act-Rust**: *om* **Act-ant** 19. **Ex**: *om barb paris* **extantibus**: extentibus *corb* existentibus *t* (**Act-Rust** ?) 20. **substantia aut essentia Act-ant**: subsistentia aut essentia **Act-Rust** 23. **apostolica et catholica Act-ant** (*cf col a*): sancta catholica et apostolica ecclesia **Act-Rust**

## XVII

**Symbolum Nicaenum secundum professionem Eutychetis ex actis Latrocinii in actione concilii Chalcedonensis prima recitatis**

*testibus Act-Chalc* (*antiquis et Rustici*)

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium creatorem:

et [in] unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, id est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, homousion [to patri] id est unius cum Patre essentiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus et passus, et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

## XVII

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia substantia uel essentia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica [fides] et apostolica ecclesia.

---

*reg paris* Bob *colb corb t*

*Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 911, *Mansi* Concilia VI 630: *codices contuli sylloges antiquae* (*hiante codice Barberiniano*) *duos, Vaticanum* Reginae 1045 (*reg*: *fol* 14 *b*) *et Parisinum* lat. 16832 (*paris*: *fol* 9 *a*), *sylloges Rustici quattuor, Vaticanos* 5750 *olim Bobiensem* (Bob: *saec.* vii: *p* 141: *alia eiusdem codicis fragmenta apud Mediolanenses adseruantur, cf p* 315 *col a*) *et* 1319 (*t*: *fol* 116 *b*), *Parisinos* 1458 *olim Colbertinum* (*colb*: *saec.* ix: *fol* 13 *b*: *exstant nonnisi paucae codicis reliquiae*) *et* 11611 *olim Corbeiensem* (*corb*: *fol* 28 *a*)

1. omp Bob  2. **uisibilium**: inuisibilium *t**  4. **in Act-ant** Bob *corb**: *om colb corb*$^2$ (*sed ut uid m p*) *t, unde conicio omisisse ipsum Rusticum*  8. **to patri** *colb corb* (*sc* τῷ πατρί: **Act-Rust** ?): patri *t**; *om* **Act-ant** Bob *t*$^2$  9. patrae Bob **essentiae**: substantiae Bob  12. discindit Bob  13. **factus Act-ant**: + est **Act-Rust**  14. **passus**: + est Bob diae Bob ascindit Bob  15. **est**: *om* Bob  16. uiuus Bob

18. **autem**: *om paris** (*sed corr m p*)  21. **substantia Act-ant** *colb*: subssistentia Bob subsistentia *corb t* (**Act-Rust**, *cf p* 313 *col b*)  22. dicentis Bob  **aut** 1°: *om* Bob  23. anathemat*izat catholica et apostolica t in ras* anathemat *corb* (*t** ?), *uide p* 324 *sub numero* 58  24. **fides Act-ant** Bob: *om colb corb t* (**Act-Rust**) apostholica Bob

## XVIII

### Symbolum Nicaenum

**e concilii Chalcedonensis actione secunda** *teste Rustici sylloge* **seu tertia** *teste sylloge antiqua* (*uide Maassen pp* 740, 741)

SYMBOLVM TRECENTORVM DECEM ET OCTO PATRVM

EXPOSITIO CONCILII

habiti in Nicaea consulatu Paulini et Iuliani uu cc, anno post Alexandrum sexcentensimo tricesimo sexto, die mensis secundum graecos Desi nonodecimo quod est xiii kalendarum iuliarum, in Nicaea metropoli prouinciae Byttiniae.

## XVIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium creatorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, omousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem discendit et incarnatus et homo factus [passus] est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus [est] iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; [hos] anathematizat catholica ecclesia.

---

*reg barb paris* N Bob *corb t*

*Vide Labbe-Coleti* IV 1207, *Mansi* VI 955

*Textum constitui secundum duas actorum Chalcedonensium syllogas: antiquae codices tres contuli, Vaticanos* Barberini xiv 53 (*barb*: *fol* 81 *a*) *et* Reginae 1045 (*reg*: *fol* 103 *a*), *Parisinum* lat. 16832 (*paris*: *fol* 71 *b*); *Rustici quattuor, Mediolanensem* Amb. E 147 sup (Bob: *saec.* vii: *p* 122) *Vaticanos* 1322 (N: *saec.* vi: *fol* 27 *a*) *et* 1319 (*t*: *fol.* 166 *b*), *Parisinum* lat. 11611 (*corb*: *fol* 98 *a*): *orthographiam secundum* N *constitui*

*Conferendus est textus Caeciliani*, *pp* 104 106 108 *supra*

SIMBOLVM N  DECEM ET OCTO: XVIII N

1. **habiti** (*Gr* γενομένης) **Act-ant** *et in ras t*: habet *corb* habita N Bob (*cf Caec p* 104) Niceam *corb* 2. ann̄ *barb paris* 3. sexcentisimum tricesimum sexto N dcxxxvi *barb paris* diae N 4. **Desi** N: Desii *codd rell* nonudecimo Bob xviiii *barb paris* 5. **xiii** N *barb paris*: tertio decimo Bob *corb t reg* k̄l iul̄ *barb paris* 6. *tr* Byttiniae prouinciae N Bob (*cf Caec p* 104) Bytiniae Bob Bythiniae *corb reg* Bithiniae *barb paris*

9. homousion Bob *corb* 11. **quae** 2°: *om paris* terra Bob* (*corr m p*) 12. **nos**: + homines *corb t* (*cf p* 313 *col b*) 13. discindit N* descindit $N^2$ descendit Bob **incarnatus**: + est Bob* *paris* **homo factus**: inhumanatus *corb t* (*cf p* 313 *col b*) 14. **passus Act-Rust**: *om* **Act-ant** **et** 2°: *om* N Bob 15. ascindit N* caelis N *corb t* (**Act-Rust**?) unde *barb** **est Act-ant**: *om* **Act-Rust** 17. *tr* spiritum sanctum *barb paris*

21. substantia uel substantia *paris** *reg* 22. dicentes esse Bob* **esse** *usque ad* **hos** (*l* 23): *in ras reg* 23. **hos Act-ant** Bob*: *om* **Act-Rust** (N $Bob^2$ *corb t**: *tr* anathematizat hos $t^2$) 24. **catholica ecclesia Act-ant**: *tr* ecclesia catholica N Bob ecclesia catholica et apostolica *corb t*

## XIX

**Symbolum Nicaenum**
**e fide concilii Chalcedonensis**
**ad finem actionis quintae proposita**
*teste sylloge Rustici*

SYMBOLVM TRECENTORVM DECEM ET OCTO PATRVM QVI IN NICHEA

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unigenitum, qui natus est ex Patre ante omnia saecula, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est adque

---

N *corb t* *Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 1454, *Mansi* Concilia VII 110: *codices contuli sylloges Rustici tres, Vaticanos* 1322 (N: *fol* 142 *b*) *et* 1319 (*t*: *fol* 202 *b*), *Parisinum* lat. 11611 (*corb*: *fol* 148 *a*): *arctissimam esse inter t et corb cognationem nemini non patet, cf p* 311 *col b. sylloge actorum Chalcedonensium antiqua* (*Vat.* Reg. 1045 *fol* 124 *a*, Barb. xiv 53 *fol* 104 *b*) *eandem atque in actione sexta* (*uide* XX *a*, *p* 316 *col b*) *symboli formam praebet*

IN NICHEAM N IN NICAEA *corb t*

5. **natus**: genitus *corb t* (*cf* XX *a*, *p* 316 *col b*) 8. **natum**: genitum *corb t*

## XX *a*

**Symbolum Nicaenum**
**e fide concilii Chalcedonensis**
**in actione sexta promulgata**
*testibus syllogis et antiqua et Rustici*

SYMBOLVM APVT NICHEAM TRECENTORVM DECEM ET OCTO

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unigenitum, qui natus est ex Patre ante omnia saecula, Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et propter salutem nostram discendit et

---

*Definitionem fidei, quippe quae in actione quinta iam descripta esset, omiserunt in sexta actione Labbe-Coleti* IV 1478, *Mansi* VII 135: *sed confer etiam papae Vigilii* Constitutum *ultimum*, *Labbe-Coleti* VI 281 *Mansi* IX 457 *reg barb paris* N Bob *corb t*

*Textum constitui secundum utramque actorum Chalcedonensium syllogen: codices contuli* (1) *antiquae tres, scilicet Vaticanos* Barberini xiv 53 (*barb*: *fol* 109 *a*) *et* Reginae 1045 (*reg*: *fol* 128 *a*), *atque Parisinum* lat. 16832 (*paris*: *fol* 86 *a*), *necnon* (2) *Rustici quattuor, Bobiensem nunc Mediolanensem* Ambros. E 147 sup (Bob: *p* 320), *Vaticanos* 1322 (N: *fol* 153 *a*) *et* 1319 (*t*: *fol* 205 *b*), *Corbeiensem nunc Parisinum* lat. 11611 (*corb*: *fol* 153 *b*). *orthographiam secundum* N *constitui*

NICAEAM Bob *corb* CCCX et VIII *paris*

2. **et terrae**: et terre Bob eterrae *barb* 3. **inuisibilium**: uisibilium (*iterum*) N (*et* Bob*?) 5. **natus**: genitus *corb t* (*cf* XIX, *p* 316 *col a*) **est**: *praem* es Bob* **ex**: de ex N 7. consubstantiale N² 9. **propter**: *om* N* 10. **salutem nostram** *reg* N *corb t*: *tr* nostram salutem Bob *barb paris* **discendit**: discindit N descendit Bob; + de caelis *paris*

## XX *b*

**Symbolum Nicaenum**
**e fide concilii Chalcedonensis**
**in actione sexta promulgata**
*teste sylloge codicis Vaticani* 1322 ($N_2$)

ITEM CALCEDONENSES VIII KAL: NOV: GESTA HOC CONTINENT

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium et inuisibilium:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unigenitum, qui natus est ex Patre ante omnia saecula, Deum uerum de Deo uero, natum non factu*m*, consubstancialėm Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et salutem nostram descendit et incarnatus

---

$N_2$ *Textum constitui secundum syllogen actorum ad concilium Chalcedonense pertinentium perantiquam quae syllogae Rustici in codice Vaticano* 1322 *praemittitur* ($N_2$: *saec.* viii–ix: *fol* 11 B *uerso*), *uide Maassen p* 737: *credo equidem hanc esse syllogen quam inuenisse se profitetur Rusticus* (*Labbe-Coleti* IV 2037, *Mansi* VII 733) 'in codice patriciae Iuliae membranaceo nouo, transcriptam ex codice uetusto cartaceo, quem dixit ipsa fuisse Proculi et Albini, germanorum scholasticorum'

7. **uero**: uerū *cod** factu *cod*

## XX *c*

**Symbolum Nicaenum**
**e fide concilii Chalcedonensis**
*testibus sylloge Hispana et codd* **v**
*cum actis concilii Constantinopolitani*
(*in collatione* VI) *anni* 553

[SYMBOLVM TRECENTORVM DECEM ET OCTO SANCTORVM PATRVM QVI IN NICEA CONVENERVNT]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium conditorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, homousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos et propter nostram salutem

---

*Vide Labbe-Coleti* VI 170, *Mansi* IX 338: *forma symboli propius accedit ad* XVIII, *supra p* 315 *u v w* E

*Codices contuli u fol* 56 *a*, *v fol* 1 *b*, *w fol* 37 *a*, E (*Vindobonensem* 411: *saec.* ix–x: *fol* 30 *a*), *necnon editionem F. A. Gonzalez col* 95 (Sp-ed)

SYMBOLVM . . . CONVENERVNT **Sp**: *om* **v** *Conc-Const* QVI: QVE E NICEA E: NICAEAM Sp-ed

2. omniumque *w** 5. de: a E 6. **deum ex deo lumen ex lumine v** *Conc-Const*: deum de deo lumen de lumine Sp-ed; *om* E 8. **ex**: de **Sp** homosion E* homousyon *u w* 9. cum patre cum substantiae E 11. **terra Sp** *Conc-Const*: terris **v** 12. **nos v Sp** (*cf p* 313 *col b*, *p* 315): + homines *Conc-Const*

## XIX

humanatus et passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, aut Ex altera substantia aut subsistentia dicentes [esse], aut Conuertibilem dicentes aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

## XX *a*

incarnatus est atque humanatus est et passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

N *corb t*

12. **humanatus** N: inhumanatus est *corb t*, *cf* XX *a*  13. ascindit N  18. exaestimantibus *corb* ex*stan*tibus *in ras t* (*sed corr m p*)  19. **Ex altera**: Extera N*  **substantia aut subsistentia** N: substantia aut substantia *corb t*  20. **esse** *corb t*: *om* N  21. **dicentes** N: *om* *corb t*  22. catholicam et apostolicam ecclesiam N*

*reg barb paris* N Bob *corb t*

11. **est** 1°: *in ras reg*  inhumanatus *corb t* (atque . . . passus *in ras corb*, *sed m p*)  13. ascindit N  **uenturus**: et uenturus est *corb t*  15. **in**: *om* N* (*sed corr m p*)  16. **autem Act-ant** N Bob$^{2}$: *om* Bob* *corb t* (**Act-Rust**?)  18. **et**: *om* N  ex non exsubstantibus *corb t*  19. **alia**: lia N altera *corb t*  20. **dicentes esse**: dicent esse Bob* (*sed corr m p*) dicent esse se *corb*  **aut**: *in ras t*; ad *corb*  21. has *paris*  22. catholici et apostolica ecclesiae *reg* catholicae apostoli aecclesia *paris*  apostholica N  **ecclesia**: *praem* dei N$^{2}$ (*sed m p*)

## XX *b*

atque inhuma*na*tus est et passus et resurrexit tercia die, ascendit ad caelos, uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt: Fuit aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quod Ex nullo fuerit, aut Ex alia substancia uel essencia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

11. inhumatus *cod*

## XX *c*

descendit et incarnatus est homo factus, passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

[et] in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis exstantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem uel mutabilem Filium Dei; [hos] anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

13. **est v Sp**: et *Conc-Const* 14. **est**: *u v w* E *om* E **tertia v Sp**: tertio *Conc-Const* 15. **est v Sp**: *om Conc-Const* 17. **et** *u Conc-Const* Sp-ed: *om v w* E spiritum sanctum **v Sp**: *tr* sanctum spiritum *Conc-Const, fortasse recte*

18. **aliquando v** *Conc-Const*: *om* **Sp** 19. **quando**: quod *u* 20. **nullis exstantibus Sp**: nullis substantibus (substantiis *v*) **v** non extantibus *Conc-Const* 23. **uel mutabilem** *v w* Sp-ed: aut mutabilem *u Conc-Const*; *om* E 24. **hos v**: *om* Sp *Conc-Const* catholicae et E

**Symboli Nicaeni graeca ueritas**

(*uide F. J. A. Hort* Two Dissertations, *Cantabrigiae* A. D. 1876, *p* 140)

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν.

καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ—τοῦτ' ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός—θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ [*uel* ἐπὶ τῆς γῆς]· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς [τοὺς] οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς·

καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Τοὺς δὲ λέγοντας Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι [ἢ κτιστὸν] ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, [τούτους] ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ [καὶ ἀποστολικὴ] ἐκκλησία.

**Index diuersarum Symboli Lectionum et Interpretationum**

(*uide pp* 104–109, 174–177, 252, 253, 275, 283, 298–319)

1. **in** (*ante* unum deum): *om* [X (Leo) *cod*] XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) [XIV *b-cod*]
2. **unum**: *om* V (Conc-Hipp *codd*)
3. **patrem**: *om* XI (cod-Taurin)
4. **factorem**:
   **creatorem** Att-VIII Dam-**S** XIV *b-cod* XV- *cod* XVII XVIII
   **conditorem** [Att-cod M] VII (Isid-V-Sp) XIV *a* XX *c*
5. **factorem**: **+caeli et terrae** [**M**-Isid *cod F*] [XV *codd*] XIX XX *a b*
6. **omnium**: **uniuersorum** *Gall*
   *om* Att-*codd* Dam (*codd* **S F**) I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib *cod*) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) X (Leo) XV-*cod* XVI *b-codd* XX *b*
7. *tr* **uisibilium omnium** XI (cod-Taurin) XIX XX *a*
8. **et inuisibilium**: **necnon et inuisibilium** Att-VIII–Dion-**H**: **inuisibiliumque** XIII XIV *b-codd* XVI *b-codd* (*cf* Caec-*codd* Θ**t* **inuisibilium uisibiliumque**: **inuisibilium et uisibilium** IV [Greg-Ilib] *codd*)
9. **in** (*ante* unum dominum): *om* Dam-R IV (Greg-Ilib) XII (cod-Mediol) XVI *b-cod* XVII-*codd*
10. **dominum**: **deum** Gall-*cod* Gall-Hisp XII (cod-Mediol)
    [*om* VII Isid- V]
11. dominum: **+ nostrum** Caec-Ruf Att-Dion-**H** **Q**–I–J–**v** Isid-**M** Dam I (Comm-symb) III *b* (Hil) IV (Greg-Ilib) [V Conc-Hipp *codd*] [VI Carth-419 *codd*] [VII Isid-**Sp**] X (Leo) XI (cod-Taurin) XVI *c-codd*
12. **filium dei**: *om* I-J Gall
13. **natum**: **qui natus est** **Q**-**v** Gall-Hisp Isid-**M** XIX XX *a b*
    **qui genitus est** XIX-*codd* XX *a-codd*
14. **unigenitum**: **unicum** Gall IV (Greg-Ilib) XV-*cod*
    *om* I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IX (Nicet) XII (cod-Mediol)

15. **de** *quinquies* (**de** patre . . . **de** substantia patris, deum **de** deo, lumen **de** lumine, deum uerum **de** deo uero) Gall Dam II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VII (Isid-V-**Sp**) IX (Nicet) X (Leo) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) XVI *c* XVII :
**ex** *quinquies* Att-Dion-**H** Dam-**S** XIII XVI *b-codd*
**de .. ex .. de .. de .. de** I (Comm-symb)
**de .. de .. ex .. de .. de** [XIV *b-cod*]
**de .. de .. ex .. ex .. ex** Caec–Ruf–XVIII VIII (Carth-525) XIV *a* [*b-cod*] *c* **XX** *c*
**de .. de .. ex .. ex .. de** Gall-Hisp Isid-**M** XIV *b*
**ex .. de .. ex .. ex .. de** III *b* (Hil *cod* : *sed* de *pro* ex 3° *cod*)
**ex .. de .. ex .. ex .. ex Q v**
**ex .. ex .. ex .. ex .. de** IJ
**ex .. ex .. ex .. de .. de** XV
**ex .. ex .. de .. de .. de** XVI *a*
**ex .. ex .. ex .. de .. ex** XVI *b-cod*
**ex ..** *om* **..** *om* **.. de .. de** XIX
**ex ..** *om* **..** *om* **..** *om* **.. de** XX *a b*
16. **natum de (ex) patre** : *tr* **de patre natum** Caec (*codd* ϝ Υ)-Ruf-XVIII XX *c*
17. **hoc est** : **id est** XV XVI *c* XVII [*et* Lucif I/4, *uide p* 298 *col b*]
18. **hoc est de substantia patris** : **ante omnia saecula** [XV *codd*] XIX XX *a b*
19. **deum de deo** : *om* [XV *codd*] XIX XX *a b*
20. **lumen de lumine** : *om* [XV *codd*] XX *a b*
21. **natum** : **genitum** [XIX-*codd*] [XX *a-codd*]
22. **factum** : **creatum** Caec (*codd* ϝ Υ W) Att-Dion-**H**-VIII (Carth-525) Dam-**S**
23. **homousion patri hoc est eiusdem cum patre substantiae** Caec–Ruf–XVIII Isid-**M** XX *c*
**homousion hoc est eiusdem cum patre substantiae Q**–I–J–**v** Dion-**H**
**eiusdem cum patre substantiae** Att Gall-Hisp XVI *a*
**eiusdem patris substantiae** Gall
**unius substantiae cum patre quod graeci** (**graece** Dam-**S-F** [Lucif 2/4 *uide p* 298] Hil *b* Conc-Hipp *cod* Leo-*cod*) **dicunt homousion** Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) [IX (Nicet)] X (Leo) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol)
**homousion patri hoc est unius cum patre substantiae** XIV *a*
**homousion** [to patri] **id est unius cum patre essentiae** XVII
**homousion patri** XVI *c*
**consubstantiuum patri id est unius substantiae cum patre quod graeci homousion dicunt** Isid-V-**Sp**
**consubstantialem patri** XIII XIV *b c* XV XVI *b* XIX XX *a b*
24. **homousion** : **omousion** Caec (ϝ Υ W) Ruf (D–F–P C-Ruf) [**Q** *codd* Δ Σ] Isid-ϝ-W Dam (*codd* R Col X Z) III *a b* (Hil) VII (Isid-V) X (Leo-*codd*) XI (cod-Taurin) XIV *a* XVI *c* XVIII-*cod* : **omoysion** IV (Greg-Ilib) : ΟΜΟΟΥϹΙΟΝ II (Lucif)
25. **caelestia et terrena** Att-Dion-**H**
**in caelo et in terra** Gall Gall-Hisp Isid-**M** [V Conc-Hipp *codd* **v**] XIV *a*
**quae in caelo et in terra** III *b* (Hil) [XIII-*cod*] XIV *b* [XV-*cod*]
**quae in caelo et in terra sunt** XIV *b-cod c*
**quae in caelo et quae in terra** I-J [VII (Isid-Sp)] XIII-*codd* XV-*cod* XVI *a b c* XVII XX *c-codd*
**quae in caelo et quae in terris** Caec–Ruf–XVIII **v** XX *c-codd*
**quae in caelis et quae in terra** VII (Isid-V) XVI *a-cod*
**quae in caelo sunt et quae in terra** Caec-*codd*
**quae in caelo et quae in terra sunt Q**
**siue quae in caelo siue quae in terra** Dam I (Comm-symb) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) X (Leo)

**siue quae in caelis siue quae in terra** XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol)
**siue quae in caelo siue quae in terra sunt** II (Lucif)
**siue quae in caelo sunt siue quae in terra** VIII (Carth-525)
*om* XV-*codd* XIX XX *a b*

26. **nos homines et propter**: *om per homoeotel* Dam-S-Z III *b* (Hil) XII (cod-Mediol) XVI *a*
27. **homines** [omnes Gall-Hisp *cod* III (Hil) *a*: *om* Caec-Ruf-XVIII Isid-**M** X (Leo) XVI *c-codd opt* XX *c*
28. descendit: + **de caelis** (caelo Dam-S-Z X [Leo] *codd*) [Dam-R-S-Z] [X (Leo)-*codd*] [XIV *a-cod*] [XX *a-cod*]
29. **et** (*post* descendit): *om* Dam II (Lucif) III *a b* (Hil) V (Conc-Hipp *codd*) VII (Isid-V-Sp) X (Leo) XI (cod-Taurin) XVI *a*
30. **incarnatus . . homo factus**:
    **corpus adque figuram hominis suscepit** Gall
    **carnem adsumpsit . . homo factus** V Isid-**M**
    **incarnatus . . inhumanatus** XIII-*codd* [XV-*cod*] XVI *b-cod* XVI *c-cod* XVIII-*codd* XIX-*codd* XX *a-codd b*
    **incarnatus . . humanatus** XIV *b* XV XIX-*cod* XX *a*
31. **homo factus** Caec-Ruf Dam-S-F V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) [X (Leo) *codd*] XX *c-codd*
    **homo factus est** [Ruf-*codd*] Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol)
    **et** [adque XIX-*cod* XX *a b*] **homo factus** [*uel* **humanatus** *uel* **inhumanatus**] **est** V Gall-Hisp Isid-**M** III *b* (Hil) IV (Greg-Ilib) XIII-*codd* XV XVI *c* XVII-*codd* XVIII-*codd* XIX-*codd* XX *a b*
    **et** [adque VII XIX-*codd*] **homo factus** [*uel* **humanatus** *uel* **inhumanatus**] Att-Dion-**H** Q-I-J VII (Isid-V-Sp) X (Leo) XIII-*codd* XIV *a b c* XVI *a b* XVII-*codd* XVIII-*codd* XIX-*cod* XX *c-cod*
    **homo** (*tantum*) [IV (Greg-Ilib) *cod*]
32. homo factus: + **per uirginem mariam** V (Conc-Hipp: *om* mariam **Q**)
    incarnatus est: + **de spiritu sancto et maria uirgine** XV-*codd*
33. **passus est et**:
    **et passus est et** III *b* (Hil) XIV *c* XV-*cod* XIX XX *a b*
    **et passus et** XV-*codd* XVII
    **et passus** Gall
    **passus est** (*sine* et) Dam-**F** I (Comm-symb) II (Lucif) IV (Greg-Ilib) VIII (Carth-525) XII (cod-Mediol)
    **passus et** Dam-Col X (Leo) *cod* XIII-*codd* XIV *b* XVI *a-cod b* XVI *c-codd*
    **et** (*om* passus est) XVIII-*codd* (Act-ant)
34. **passus est**: **passus mortuus est** VII (Isid-V-Sp) **passus mortuus et sepultus** Dam-R
35. **resurrexit**: **surrexit** Gall-Hisp: **iterum resurrexit** I (Comm-symb): **resurgens** XIV *a*
36. **tertia die**: **tertio die** Gall-*cod* Dam-R X (Leo) *cod* XIV *c* XVI *a-cod* XX *c-cod*
37. **ascendit**: *praem* **et** Caec-Ruf-XVIII Gall Gall-Hisp Isid-**M** III *b* (Hil) [X (Leo) *codd*] XIV *c* XVI *a* XIX XX *a c*
38. **in** (caelos): **ad Q** Gall [Dam-S] IV (Greg-Ilib) [VI (Carth-419) *cod*] XX *b*
39. **caelos**: **caelum** Att-Dion-**H** J II (Lucif) [V (Conc-Hipp) *codd*] XVI *c-codd*: **caelis** Caec-*cod* Θ Dam-X-Y [V (Conc-Hipp) *codd*] XII (cod-Mediol) XVIII-*codd* (Act-Rust ?)
40. caelos: + **sedet ad dexteram patris** [Caec-[et] W] VI (Carth-419) [XIV *a-cod b-cod*]
41. **uenturus** Gall-Hisp Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) V (Conc-Hipp) VII (Isid-V-Sp) VIII (Carth-525) X (Leo) XII (cod-Mediol) XIII XIV *b c* XV XVI *a b c* XIX XX *a*
    **ueniet** Gall
    **uenturus est** (*praem* et XX *a-codd*) [XVI *a-cod*] XX [*a-codd*] *b*

**inde uenturus v** [Gall-Hisp *cod*] Ruf Isid-**M** Dam-R IV (Greg-Ilib) XI (cod-Taurin) XIII-*cod* XVIII-*codd* (Act-Rust) XX *c-cod*
**uenturus inde** Att-Dion-**H** Dam-**S**
**inde uenturus est** Caec IV (Greg-Ilib) *cod* (X (Leo) *cod* [XIV *a-codd*] XVIII-*codd* XX *c*
**unde uenturus est** Caec-*codd* Θ *t* **Q**–I–J VI (Carth-419) [X (Leo) *codd*] XIV *a-cod* XVII

42. **et in spiritum sanctum**: *praem* **credimus** II (Lucif) IX (Nicet)
43. **et in spiritum sanctum**:
  **et in sanctum spiritum** Caec(*ut uid*)-Ruf-XVIII XVI *a c* XX *c-cod*
  **et in sancto spiritu** VII (Isid-V)
  **et in spiritu sancto** Gall I (Comm-symb) XIII XX *b*
  **in spiritum sanctum** V (Conc-Hipp *codd*) XX *c-codd*
  **in spiritu sancto** [*scilicet* iudicare in spiritu sancto?] X(Leo)-*codd* **Q v**
  **et spiritum sanctum** [Dion-**H** *codd*] Dam-R IV (Greg-Ilib) IX (Nicet *cod*) [V (Conc-Hipp) *codd*] XX *a-cod*
  **et spiritum sanctum neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis** Dam-**S**-**F**
  **per spiritum sanctum neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis** XII (cod-Mediol)
44. **autem**: **etiam** V (Conc-Hipp *codd*) VIII (Carth-525): *om* I (Comm-symb)? XX *a-codd*
45. **Erat** 1°: **Fuit** XX *b*
  **erat** 2°: **fuerat** XVI *a-codd*
46. **aliquando** Caec–Ruf–XVIII **Q v** Gall Gall-Hisp Isid-**M** XIV *b c* XVI *c-codd* (Act-Rust) XIX XX *a b c*
  **tempus** Att-Dion-**H** I J Dam-$N_2$-**S** XIV *a* (**aliquando tempus** Dam-R)
  *om* Dam-**F**-Col I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VII (Isid-V-**Sp**) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) (XII cod-Mediol) XV XVI *a b* XVI *c-codd* (Act-ant) XVII XX *c-codd*
47. **et antequam (priusquam) nasceretur non erat**: *om* Caec-*codd t*-Att Gall-Hisp *cod* V (Conc-Hipp) *codd*
48. **antequam** Caec–Ruf–XVIII Gall III *b* (Hil) VII (Isid-V-**Sp**) XIV *a*–XVI *a* (Mercator) XVI *b c* XVII XIX XX *c*
  **priusquam** **Q**–I–J–**v**–Dion-**H** Gall-Hisp Isid-**M** Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) [V (Conc-Hipp) *codd*] VI (Carth-419) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) XIV *b c* XV XX *a b*
49. **et quia ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia dicentes**: *om* IV (Greg-Ilib)
50. **ex nullis extantibus** Caec Ruf *cod*-XVIII Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) V (Conc-Hipp *codd*) VI (Carth-419) VII (Isid-[V]-**Sp**) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) XIV *a-cod* XVII XX *c-codd*
  **de nullis extantibus** IX (Nicet)
  **ex nullis existentibus** V (Conc-Hipp *codd*) XIV *a-cod*
  **ex nullis substantibus** Ruf XX *c-codd*
  **ex nullis subsistentibus** **Q**–I–J–**v**–Dion-**H** Gall-Hisp Isid-**M** (*om* ex Gall-Hisp *et* Dion **H**-*codd*) XIV *a-cod*
  **ex ullis non extantibus** [V (Conc-Hipp *codd*)]
  **ex non extantibus** XIV *b c* XV XVI *c* XIX XX *a c-cod* (**ex non exsubstantibus** XX *a-codd*)
  **de non extantibus** III *b* (Hil) [XV-*cod*]
  **ex non existentibus** XVI *b* [XVI *c-cod*]
  **ex nihilo** Att [IX (Nicet)] XVI *a* (*et passim apud* Lucif, *sed ut uid non e symbolo: cf p* 298 *col b*)
  **de nihilo** Gall
  **ex nullo** XX *b*

51\. **alia:**
**altera** [IX (Nicet)] XV XVI *c* XIX XX *a-codd* [*cf Iren.* adu. haereses II xvii 2 (=II xxi 2) 'ex altera quadam substantia']
**aliqua** Gall-*cod* VII (Isid-V-**Sp**) IX (Nicet)
52\. **substantia** (*tantum*) **v** Isid-**M** Dam-**F** I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) XII (cod-Mediol) XVI *a*
**subsistentia** (*tantum*) Dam-**S**
**essentia** (*tantum*) Dam-$N_2$
**substantia uel substantiam** (*sic*) Gall-Hisp
**subsistentia uel substantia** Caec-Ruf-XVIII XIV *b* XV XX *a c*
**substantia uel** [**aut** XIX] **subsistentia** Isid-**F** XIX
**substantia uel** [**siue** Dam-R-Col XI (cod-Taurin): **aut** III *b* (Hil) XIV *b-cod c* XVI *c-codd*] **essentia** Att **Q**-I-J-Dion-**H** Dam-R-Col III *b* (Hil) XI (cod-Taurin) XIV *a b-cod c* XV-*cod* XVI [*a-cod b-cod*] *c-codd* (Act-ant) XVII XX *b*
**subsistentia uel** [**aut** XIV *b-cod* XVI *c*] **essentia** [XIV *b-cod*] XVI *b c-codd* (Act-Rust) XVII-*codd* (Act-Rust ?)
**materia uel substantia** Gall [IX (Nicet)]
**substantia uel natura** VII (Isid-V-**Sp**)
53\. **dicentes** (**dicunt** Caec-Ruf-XVIII Att **v** Isid-**M**-**F** **Q**-I-J-Dion-**H** Gall-Hisp XX *c*: **adserunt** Gall: **perhibent** XVI *a*: **dicentes . . dicentes** XIX: **dicentes . . perhibendo** VII [Isid-V-**Sp**]: *om* I [Comm-symb] IV [Greg-Ilib]) *scilicet graecum* φάσκοντας: *quod uerbum*
(1) *cum sequentibus coniungunt* Dam [I (Comm-symb) *ut uid*] II (Lucif) III *a b* (Hil) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) XIV *c*
(2) *cum praecedentibus coniungunt* Caec-Ruf-XVIII Att **v** Isid-**M**-**F** **Q**-I-J-Dion-**H** Gall Gall-Hisp XII (cod-Mediol) XIV *a b* XV XVI *a b c* XVII XX *a b c*
54\. **mutabilem . . . conuertibilem** Att Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) [V Conc-Hipp **Q**] VI (Carth-419) VII (Isid-V **Sp**) VIII (Carth-525) XII (cod-Mediol) XVI *c*
*tr* **conuertibilem . . . mutabilem** Caec-Ruf-XVIII **Q**-I-J-**v**-Dion-**H** Isid-**F** Gall-Hisp XIV *c* XV XVI [*a-codd*] *b* XVII XIX XX *a b c*: *praem* 'τρεπτόν **hoc est**' **Q**-I-J-Dion-**H**
**conuertibilem** (*tantum*: *om per homoeoteleuton ?*) Gall-Hisp *cod* Isid-**M** XX *c-cod*
**mutabilem** (*tantum*) [Dam-R] V (Conc-Hipp) XI (cod-Taurin); *om per homoeoteleuton ?*
**mutabilem . . . commutabilem** Gall
**conuertibilem . . . demutabilem** III *b* (Hil)
**conuertibilem . . . commutabilem** XIV *a*
**uertibilem . . . mutabilem** XIV *b-codd* XV-*cod* XVI *a*
55\. **aut** [**uel**]: **et** Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) [V Conc-Hipp **Q**] VI (Carth-419) VII (Isid-V-**Sp**) VIII (Carth-525) XIV *a*
56\. **filium dei**: **deum** III *b* (Hil)
57\. **hos** (**istos** Gall: **eos** XIV *c*):
*om* Caec-Ruf-XVIII *codd* (Act-Rust) Att Gall-Hisp VII (Isid-V) XIV *a*-XVI *a* (Mercator) [XIV *b-cod*] XX *c-codd*
58\. **anathematizat** (+**et condemnat** VII [Isid-V-**Sp**]): **anathemat** IV (Greg-Ilib) XII (cod-Mediol) [XVII-*codd ?*], *uide* Thesaurum Linguae Latinae *sub uoce, ubi laudatos inuenies Sulpicium Seuerum* Dial. II xii 9, *Augustinum aliquoties, Innocenti papae* ep. xxvi *ad fin* [A. D. 417]; *quos tamen omnes aetate antecedit Gregorius*
59\. **catholica et apostolica ecclesia:**
**apostolica et catholica ecclesia** XVI *b c* **catholica ecclesia** III *b* (Hil) XVIII **apostolica ecclesia** XVI *a-cod* **sancta catholica et apostolica ecclesia** XVI *c-codd* (Act-Rust) **catholica fides et apostolica ecclesia** XVII **ecclesia catholica et apostolica disciplina** V (Conc-Hipp)

*Ex hoc indice quae notatu praecipue digna esse uidentur in sex capita redegi*

A. QVAE EX ALIIS SYMBOLIS DERIVANTVR

(1) E SYMBOLO QVOD APOSTOLORVM VOCATVR

2. *om* **unum** (*ante* deum) v  5. factorem: + **caeli et terrae** [Isid-**M** *cod f*]
11. dominum: + **nostrum** Caec-Ruf Att-Dion **H Q**-I-J-**v** Isid-**M** Dam I III *b* IV [V] [VII]
32. homo factus: + **per uirginem mariam** V
34. passus: + **mortuus est** VII, **mortuus et sepultus** Dam-R
40. ascendit in caelos: + [et] **sedet ad dexteram patris** [Caec-W] VI XIV *a-cod b-cod*
41. uenturus: *praem* **inde** Caec-Ruf-XVIII **v** [Gall-Hisp *cod bb*] Isid-**M** Dam-R IV XI XIII-*cod* XIV *a-codd* XX *c*: *praem* **unde** [Caec-*codd* Θ *t*] **Q**-I-J VI X-*codd* XIV *a* XVII: + **inde** Att Dam-**S** Dion-**H**

(2) E SYMBOLO CONSTANTINOPOLITANO

5. factorem: + **caeli et terrae** XIX XX *a b*
18. hoc est de (ex) substantia patris: **ante omnia saecula** XIX XX *a b* (*idem codices uocem* unigenitum *ante* qui natus est ex patre *transponunt*)
19. **deum de deo**: *om* XIX XX *a b*
20. **lumen de lumine**: *om* XX *a b*
24. **quae in caelo et quae in terra**: *om* XV-*codd* XIX XX *a b*
28. descendit: + **de caelis** (**de caelo**) [Dam-R-S-Z] [X-*codd*] [XIV *a-cod*] [XX *a-cod*]
32. incarnatus est: + **de spiritu sancto et maria uirgine** [XV-*codd*]

(3) E FIDE DAMASI (*uide p* 283 *supra*)

43. **spiritum sanctum neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis** Dam XII

B. QVAE VARIAS IN GRAECO SYMBOLI TEXTV LECTIONES INDICANT

6. **omnium** (*Gr* πάντων): *om* Att (*codd opt*) Dam-**S-F** I II III *a* [IV-*cod*] V VI X XV-*cod* XVI *b-codd* XX *b*
14. **unigenitum** *uel* **unicum** (*Gr* μονογενῆ): *om* I II III *a* IX XII
26. **homines** (*Gr* τοὺς ἀνθρώπους): *om* Caec(*codd opt*)-Ruf-XVIII Isid-**M** X [XII ?] XVI *c-codd* (Act-ant) XX *c*
29. **descendit et** (*Gr* κατελθόντα καί): *om* et Dam II III *a b* [V] VII X XI XVI *a*. *de uocabulo* et *uel addito uel omisso confer etiam* 31, 33, 37
53. *Verba graeca* ἢ κτιστόν *agnoscit nullus e latinis, unde pro spuriis fortasse habenda sunt*
57. **hos** (*Gr* τούτους): *om* Caec-Ruf-XVIII-*codd* (Act-Rust) Att Gall-Hisp VII (Isid-V) XIV *a*-XVI *a* (Mercator) [XIV *b-cod*] XX *c-codd*
59. **et apostolica** (*Gr* καὶ ἀποστολική): *om* III *b* XVIII

C. QVAE IN INTERPRETATIONE GALLICA (*pp* 174, 176) SINGVLARIA SVNT

6. omnium: **uniuersorum** Gall  23. cum patre: **patris** Gall
30. incarnatus, homo factus (*uel* humanatus *uel* inhumanatus): **corpus adque figuram hominis suscepit** Gall. *hic solum inter tot et tam diuersas symboli interpretationes graeco* σαρκωθέντα *respondet non* caro (incarnatus) *sed* corpus: *cum Gallico interprete conferendus est scriptor Gallicus, S. Hilarium dico, qui et ipse uoces* incarnatus incarnatio *declinat*, corporatio *adhibet*, *e.g.* de synodis § 43 'ipse in prophetis de corporationis suae ac passionis sacramentis locutus est' (*in uertendo Orientalium symbolo* 'incorporatus' *graeco respondet* ἐνανθρωπήσαντα de syn. § 38: 'carnem uel corpus,' de syn. § 11, *ad uernaculum symbolum pertinet*, '*Blasphemiam*' *scilicet Potamii*)
41. uenturus (est): **ueniet** Gall
52. substantia (*uel* subsistentia) (*Gr* ὑποστάσεως): **materia** Gall (materia *a S. Hilario non adhibetur, cf p* 328 *infra*; *confer tamen Nicetam, p* 306 *supra*)
53. dicentes, dicunt, perhibent (*Gr* φάσκοντας): **adserunt** Gall  57. hos: **istos** Gall

D. QVOMODO RELIQVAE SYMBOLI FORMAE IN TRIA GENERA DISTINGVI POSSVNT

*Reliquarum* (*excepta scilicet Gallica*) *interpretationum tres familias distinguunt lectiones cuique familiae propriae. prima et ut uidetur antiquissima familia consistit e* Dam [*c.* A.D. 379] I (Comm-symb: A.D. 375–380?) II (Lucif: A.D. 355–360) III *a b* (Hil: A.D. 356?, 359) IV (Greg-Ilib: A.D. 360–370?) V (Conc-Hipp: A.D. 393) VI (Conc-Carth: A.D. 419) VIII (Conc-Carth: A.D. 525: *huius tamen symboli pars prior ex Attico deriuatur*) IX (Niceta: *c.* A.D. 380–400) X (Leo: A.D. 458) XI (cod-Taurin; *saec* vii) XII (cod-Mediol: *saec.* vii–viii): *hanc breuitatis causa* 'Patres' *nomino. ad secundam familiam, scil* 'Canones,' *pertinent* Caec-Ruf-XVIII (Acta Chalc) Att **Q**-I-J **v** Isid-**M** Gall-Hisp; *ad tertiam ea quae ex actis conciliorum Ephesini et Chalcedonensis innotescunt, unde eis* 'Concilia' *nomen sit.*

23. **unius substantiae cum patre quod graeci** (graece Dam-**S**-**F** Lucif 2/4 Hil *b* Conc-Hipp-*cod* Leo-*cod*) **dicunt homousion** Patres: *confer S. Eucherium Lugdunensem* Instructiones ii de graecis nominibus: 'Homousion unius substantiae,' *necnon Tert.* adu. Praxean § 2 'unius substantiae'

**homousion patri** (*om* **patri** **Q**-I-J **v** Dion-**H**) **hoc est eiusdem cum patre substantiae** Canones *cum* XX *c* (**eiusdem cum patre substantiae** *tantum* Att Gall-Hisp XVI *a*): *confer Iren.* adu. haereses I v 1 (=I i 9) ὁμοούσιον = Iren-lat. 'eiusdem substantiae'

**consubstantialem patri** Concilia (*exceptis* XIV *a*-XVI *a* [Mercator], XVI *c* XVII XX *c*). *sub uoce* consubstantialis *laudantur in* Thesauro Linguae Latinae *ex antiquioribus nonnisi Tertullianus* adu. Hermogenem 44, *sed de materia et deo: de filio et patre primus Marius Victorinus Afer* adu. Arrium i 34, 54, 55, 59, ii 2, 10, iv 10, *deinde S. Paulinus Nolanus* ep. xxi 3 'coaeternum et consubstantialem et coomnipotentem et coopificem patri filium'

**consubstantiuum patri** VII. *uocabulum habes apud Tertullianum* (*de angelis tamen et ceteris disserentem*) adu. Valentinianos § 12 'angelos ... soteri consubstantiuos,' § 18 'paria et consubstantiua': *de SS. Trinitate auctores non inueneram nisi Ambrosiastrum quem uocant* Quaest. cxxv § 21 'sanctum spiritum ... si consubstantiuus non est deo et Christo, ineptum est ponere istum in numero patris et filii,' *cf* § 4: ib. xcvii § 8 'consubstantiuus esse deo Christus non ambigeretur' (*alia inuenias exempla apud editionem A. Souter nostri*, Corpus Script. Eccl. Lat. *tom.* L [A. D. 1908] *p* 546) *et Marium Mercatorem* Collectio secunda de diuersis Nestorii libris (*ed.* Garnier, *p* 103) §§ 1, 2, 'dominum Iesum Christum consubstantiuum patri': epistula Nestorii secunda (ib *p* 58) § 4 'non illam consubstantiuuam deitatem dixisse esse passibilem'. *addendus est e* Thes. Ling. Lat. *Rufinus, dialogum* de recta fide *interpretans*, i 2 'uerbum eius consubstantiuum ei et coaeternum'

25. **siue quae ... siue quae** Patres (*Gr* τε ... καί): *om* siue *bis* Canones *et* Concilia

30. **homo factus** Patres Canones: **humanatus** *uel* **inhumanatus** Concilia *plerumque, sed neque Marius Mercator* (XIV *a* XVI *a*) *neque nisi semel* (XX *a*) *acta Chalced. antiqua. antiquissimos utriusque uerbi testes habes in hac appendice impressos: acta enim Ephesina* (XIV *b* XV XVI *b*) *et actorum Chalcedonensium sylloge Vaticana* (XX *b*) *iam quinto mediante saeculo latine conscripta sunt. scilicet qui symbolum ex actis uertebant conati sunt ad unguem reddere, unde pro* ἐνανθρωπήσαντα *habes uel* humanari *uel accuratius* inhumanari; *apud scriptores tamen neque hoc neque illud ante sextum saeculum inuenies, Cassiodorum, Vigilium papam, Liberatum, Rusticum, Facundum: e quibus unum Facundum laudare placet*, defens. trium capitulorum, ix 3 *ad finem*, 'quis eum audiens condidisse libros de **incarnatione**—aut ut proprie hoc exprimam, minus quidem latino sed necessario uerbo, sicut a graecis dicitur, de **inhumanatione**—filii dei, duos eum putet filios praedicasse? nam qualiter filium dei, id est dei uerbum, non hominem quoque diceret quem diceret **inhumanatum**? non enim refugio uerbum aduersus eos qui non hominem totum, id est carnem et animam rationalem, sed solam carnem, aut carnem tantum et animam sine ratione, suscepisse dicunt filium dei.'

46. **aliquando** *uel* **tempus** Canones: *om* Patres: *partim habent partim omittunt* Concilia

50. **ex nullis extantibus** Patres (*cum* Caec *et* [XIV *a* ?] XVII XVIII XX *c*) : **ex nullis subsistentibus** Canones (*excepto* Att) : **ex non extantibus (existentibus)** *plerumque* Concilia
52. **substantia** (*tantum* : *Gr* ὑποστάσεως ἢ οὐσίας) Patres : *uide infra sub capite* F
54. **mutabilem . . . conuertibilem** Patres (*cum* Att *et* XVI *c*) : **conuertibilem . . . mutabilem** Canones *et* Concilia
55. **et** Patres (*cum* XIV *a* [Mercator]) : **aut** *uel* uel (*cum Gr* ἤ) Canones *et* Concilia

E. DE FORMVLIS **de deo** ET **ex deo** APVD LATINOS (GRAECE ἐκ θεοῦ)

*Antiquissimos S. Scripturarum interpretes in uertendo* ἐκ *graeco uocabulum* 'de' *plerumque adhibuisse demonstrauit uir clarissimus W. Sanday*, Old Latin Biblical Texts II *p* cxii, *Oxonii* A. D. 1886 : *adde sis S. Cyprianum* Test. i 12, iii 25, (*e* Io iii 6) 'quod natum est de spiritu spiritus est', ii 8 (*consentiente Tyconio, ed. Burkitt* 68. 2, 69. 1 : *e* 1 Io iv 2, 3) 'de deo est . . . de deo non est'. *haud aliter egisse antiquissimos Symboli interpretes ex indice nostro colliges, p* 321 *supra. posteriores tamen, quibus uerba magis quam sensus erant curae,* 'ex' *pro* 'de' *siue in S. Scripturis siue in Symbolo subiecerunt. caueas ergo ne cum S. Hilario et pedisequo eius Gregorio Iliberritano id per astutias Arrianorum accidisse putes : nempe apud ipsum Hilarium inuenitur etiam* 'deum ex deo', *p* 299 *col b supra. haud tamen ab re erit uerba eorum* (*post A. Wilmart* Bulletin de littérature ecclésiastique, *Tolosae*, A. D. 1906, *p* 292 *n.*) *describere* :

*a. Hilarius* ex opere historico fragmentum ii §§ 28 29 'Occidentalium fides, euangelicis instituta doctrinis . . . confitetur . . . ut Patrem semper, ita et Filium semper in Patre et natum de Deo Deum esse . . . et in eo semper de quo est esse. at uero haec perfidia, non fides, "Deum ex Deo" dicens et "primogenitum" commendans et Trinitatis nomen instituens, uirus suum sub modestia religiosae moderationis occultat, dicens "Deum ex Deo lumen ex lumine", ut per occasionem confessionis istius ex Deo ac lumine Deus ac lumen factus a Deo, non genitus de Deo, id est non de substantia paternae aeternitatis exstiterit.'

*b. Gregorius* de fide § 3 'Aut totum mecum tene, aut totum omitte. si enim "unius substantiae" uocabulum inde times dicere quia scriptum non est, timere identidem debes "Deum ex Deo et lumen ex lumine" profiteri. sed ego probo et "Deum de Deo lumen de lumine" et "unius substantiae" uocabulum in diuinis scripturis contineri. cum enim ipse Dei Filius qui Deus est in euangelio suo dicat EGO DE PATRE EXIVI, iure et merito "Deum de Deo" profitemur, quia de Deo Patre Filium Dei "Deum uerum de Deo uero" natum esse cognoscimus . . . et quia scriptum est de Patre DEVS LVX EST et de Filio ERAT LVX VERA . . . ergo, quia lumen Pater et lux Filius, recte "lumen de lumine". sed "lumen ex lumine" ita adseris quasi a Patre qui uerum lumen est aliud lumen sit factum quod "de" ipsa Patris "substantia" non sit . . . et ideo lumen "ex lumine" non "de lumine" dicis.'

F. QVOMODO VOCABVLA οὐσία ET ὑπόστασις IN SYMBOLO VERTVNT LATINI

23. ὁμοούσιος : **substantia (eiusdem substantiae, unius substantiae, consubstantiuus, consubstantialis)** *habent omnes testes, praeter* XVII **unius essentiae**) : *nihil latinum habet* XVI *c*

50. ἐξ οὐκ ὄντων : *omissis iis qui* **ex** (**de**) **nihilo, ex nullo,** (Att Gall [IX] XVI *a* XX *b*) *reddunt, quattuor uerborum participia adhibent testes nostri* ; *ex his tamen duo nonnisi apud singulos testes inueniuntur, uidelicet* **substantibus** Ruf **existentibus** XVI *b* (*cf* XIV *a cod*) : **extantibus** *plerumque habent* Patres *et* Concilia (*cum* Caec), **subsistentibus** Canones [*confer S. Hilarium* de synodis §§ 40 'non est de non exstantibus ut ei exstans origo sit,' 78 'dominus Christus . . . accepisse cum creaturis originem de non exstantibus praedicabatur.']

52. ὑποστάσεως ἢ οὐσίας : *praeter* **materia** (=ὑπόστασις Gall) *et* **natura** (=οὐσία VII), *nonnisi tres uoces in his duabus uocibus Graecis reddendis inueniuntur*, **substantia, subsistentia, essentia.** *hoc tamen imprimis notandum est*, Patres (*cum* **v** *et* Isid-**M**) ὑποστάσεως ἢ οὐσίας *uno solo uocabulo* (*quasi synonyma*) *reddere, scilicet* **substantia** (Dam-**F** I II III *a* V VI XII : **v** Isid-**M** : XVI *a*), **subsistentia** (Dam-**S**), **essentia** (Dam-$N_2$). *interpretationis*

Gallo-Hispanae *uterque codex* **substantia uel substantiam** *praebet, quod quid sibi uelit plane nescio. apud ceteros frequens usus est* (1) **subsistentia uel substantia**, *et* (2) **substantia uel essentia**: *rarior* (3) **substantia uel subsistentia** (Isid-**F** XIX), *et* (4) **subsistentia uel essentia** (XIV *b-cod* XVI *b c-codd* XVII *codd* [*sc* **Act-Rust**])

*duo sunt quae ex his colligere licet.* (i) *omnes, paucissimis exceptis* (Dam-**S**-$N_2$ XIV *b-cod* XVI *b c-codd* XVII-*codd*), *testes adhibent* **substantia**, *siue cum altero siue sine altero uocabulo.* (ii) *qui alterum adhibent, iam in primo iam in secundo loco* **substantia** *ponunt, ita ut incertum fiat utrum* **substantia** *ὑπόστασις sit an οὐσία*: *in primo loco* (=*ὑπόστασις*) *ponunt* Att **Q**-I-J Dion-**H** Isid-**F** Dam-R-Col III *b* VII XI XIV *a c* XVII; *in secundo* (=*οὐσία*) Caec-Ruf-XVIII Gall XIV *b* XV XX *a c. uerisimile est ad hanc rem exprimendam unum tantum uocabulum*, **substantia**, *apud latinos quarti saeculi theologos in usu fuisse*: *qui igitur duobus uocabulis graecis duo latina respondere uolebant, eos necesse erat alterum adinuenire*: *id quod quisque ut sibi placuit* (**subsistentia, essentia, materia, natura**) *fecit.*

*non ab re tamen erit scriptoris saeculi quarti inter latinos illustrissimi, S. Hilarium dico, testimonium de his uocibus disertum adducere.*

*Hilarius igitur, cum in animo haberet expositiones fidei diuersas ab Orientalibus editas latine uertere et orthodoxam earum sententiam commendare, imprimis quid sibi uellent uocabula* essentia *ac* substantia *exposuit,* de synodis § 12 (*locos de hoc opere sumptos auxilio codicum Parisinorum* lat. 2630 *et* 8907 *emendaui*): 'Orientales episcopi in unum congregati sententiarum definitiones condiderunt. sed quia frequens nobis nuncupatio **essentiae** ac **substantiae** necessaria est, cognoscendum est quid significet **essentia**, ne de rebus locuturi rem uerborum nesciamus. **essentia** est res quae est, uel ex quibus est, et quae in eo quod maneat subsistit. dici autem **essentia** et **natura** et **genus** et **substantia** uniuscuiusque rei poterit. proprie autem **essentia** idcirco est dicta quia semper est: quae idcirco etiam **substantia** est, quia res quae est necesse est subsistat in sese, quidquid autem subsistit sine dubio in **genere** uel **natura** uel **substantia** maneat. cum ergo **essentiam** dicemus, significare **naturam** uel **genus** uel **substantiam** intellegemur eius rei quae in his omnibus semper esse subsistat.' *item, homousion symboli Nicaeni interpretans, apud* fragmentum ex opere historico ii § 32: 'quod est semper, in Deo est . . . **essentia** enim ex eo quod semper est nuncupatur: quae quia extrinsecus opis ad continendam se numquam eguerit, et **substantia** dicitur, quod intra se id quod semper est et in aeternitatis suae uirtutem subsistat.' *hucusque idem ualent* substantia *atque* essentia, *sicut in Symbolo ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, quarum* essentia *graecum οὐσία repraesentat,* substantia *ὑπόστασις*: *cum tamen apud ipsos graecos altero sensu uox ὑπόστασις nonnumquam adhiberetur* (*Alexandrini enim malebant μία ὑπόστασις* 'una substantia,' *Antiocheni τρεῖς ὑποστάσεις* 'tres personae'), *quid ad haec S. Hilarius? eandem in interpretando uocem obtinuit, ita ut duplici apud eum sensu* substantia *inuenias, e. g.* de synodis §§ 31, 32: '"ut sint quidem per **substantiam** tria, per consonantiam uero unum." et primum sciendum est non aduersum heresim quae dissimilis **substantiae** Patrem et Filium ausa est praedicare, in Anthiocia fuisse conuentum . . . uolens igitur congregata sanctorum synodus impietatem eam perimere quae ueritatem Patris et Fili et Spiritus sancti nominum numero eluderet (ut, non **subsistente** causa uniuscuiusque nominis. . . . Pater solus adque unus, idem adque ipse, haberet et Spiritus sancti nomen et Fili), idcirco tres **substantias** esse dixerunt, **subsistentium** personam per **substantias** edocentes, non **substantiam** Patris et Fili diuersitate dissimilis **essentiae** separantes.' *cum reliquis testibus ὁμοούσιος in Symbolo uertit* 'unius substantiae,' *cf* de synodis 77, 'exposita . . . unius **substantiae** quae graece homousion dicitur . . . fideli ac pia intellegentia': *mauult tamen ipse, ut uidetur, uocem* essentia (ib. 81 'de homousio uero, quod est unius essentiae, tractantes' *tamquam minus periculosam.*

# APPENDIX X

## Commentarius in Symbolum Nicaenum hactenus ineditus e codice Vaticano Reginae 1997 (nobis I) fol. 137 *a* desumptus

---

*Codex saeculo nono iussu Ingilrami episcopi Teatini exaratus, bene conseruatus, textum commentarii non adeo malum praebet. quippe cum* non *pro* noster *inueniatur, cap* I *l* 38 (*mauult* nēr̄ *ipse codicis scriba, capp* I *l* 62 X *l* 16), *iure forsitan colligas commentarium ex antiquo exemplari, saeculi scilicet quinti uel sexti, ubi pro* noster *compendium* N̄ *adhibebatur, descriptum esse: conferas etiam* omps, *cap* X *l* 72, *et* omnipotens, *cap* I *l* 62, *utrumque pro* omnipotentis. *cuius tamen antiqui exemplaris scriba nonnulla uel peruersa acceperat uel ipse peruerterat: tria enim commata in nouum transferre locum oportuit, cap* IV *ll* 18 19 *e cap* V *l* 13, *cap* VII *ll* 179–185 *e l* 129, *cap* VIII *ll* 41–46 *e l* 84

### In qua lingua scriptus sit tractatus noster, et quando, ubi, aduersus quem?

*Tractatum hunc in latina lingua sine ullo dubio compositum esse iure collegeris e loco capituli* VII *ll* 214–262 (*p* 336 *infra*), *ubi de* fecit *et* factus est *apud libros Geneseos et prophetarum disserit auctor: graece enim* ἐποίησεν *et* ἐγένετο *non possunt hoc modo inter se opponi.*

*Non ante annum a Christo nato* 360, *uel saltem* 350, *scriptum esse ex eo patet quod episcopi Nicaeni* patres nostri *appellantur* (*cap* I *l* 1, *p*. 330). *porro si uoces* 'de deo et de substantia ipsius' *quas* 'expetit fides catholica' (*cap* XVII *ll* 13 14 *p* 346 *infra*), *ad Tomum Damasi* (*p* 288 *supra, l* 79) *potius referendas putes quam ad symbolum Nicaenum, commentarius noster post annum* 378 *necesse est differatur.*

*Ne tamen tractatum in saeculum quintum deducas, obstant rationes undique collectae: exempli gratia*

1. *De Spiritus sancti persona ac doctrina paene omnimodo tacet noster: uide* XIV 1–4 XIX 2–4 (*pp* 343, 347). *e contrario habes apud Orientales S. Athanasii epistulas anno* 358 *ad Serapionem datas, habes anno* 376 *librum S. Basilii* Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος *celeberrimum: quos non multo interuallo secuti sunt Occidentales, iam enim intra annos* 370–380 *fidem de sancto Spiritu orthodoxam definierant concilia sub Damaso papa Romae habita* (*uide supra pp.* 283–285, 290–294), *iam anno* 381 *librum* De Spiritu sancto *ad Gratianum imperatorem transmiserat S. Ambrosius. confer Ambrosiastri* Quaest. CXXV (*circa* A. D. 380–390), *qui inuehitur in libellum quendam Eusebii* (*Vercellensis? uel potius Caesariensis?*) *miratus* tantae doctrinae uirum *dixisse* quia nec Spiritus sanctus sciat mysterium natiuitatis domini Iesu Christi.

2. *Hereticorum priscorum tantummodo mentio fit, scilicet Arrii atque Arrianorum, Sabellii, Marcionis* (*uide indicem* II *p* 348 *infra*); *sed de Photino de Eunomio de Macedonio de Apollinari uix siluisset qui post annum* 390 *symbolum exponeret.*

3. *Epistula ad Hebraeos cum disserenti de persona Christi aptissimos locos suppeditet, neque a nostro* (*theologo si quis alius in sacris Scripturis uersato*) *usquam laudetur, canoni Noui Testamenti certum est ab eo non esse adiudicatam. in qua re cum S. Cypriano consentit, cum Lactantio, cum Optato, cum Gregorio Eliberitano, cum Speculo quod falso uocatur Augustini: contra agnoscunt eam catalogi librorum canonicorum Romanus anni* 382 *et Carthaginensis anni* 397, *necnon e scriptoribus S. Hilarius, Lucifer Calaritanus, Marcellinus et Faustinus Luciferiani* (*quorum libellus Theodosio imperatori anno* 380 *porrectus est*), *Priscillianus, Pacianus Barcinonensis, Ambrosius, Hieronymus, Pelagius, Augustinus.*

4. *Priscae homo doctrinae, credit noster* aemulatione *deiectos esse angelos, facturae hominis inuidos* (*cap* VIII *l* 61, *p* 337 *infra*): *idem docent S. Iustinus Martyr, Athenagoras, S. Irenaeus, Tertullianus, S. Cyprianus, S. Gregorius Nyssenus. contra* per superbiam *peccauisse angelos primus fortasse adseruit Origenes, quem sequebantur inter graecos Eusebius Caesariensis et Gregorius Nazianzenus* (*S. Basilii exstant in utramque partem dicta*), *inter latinos, ut saepe fit, Hilarius Ambrosius Hieronymus. quinto saeculo uix quemquam reperias aliter sentientem: consortes opinionis cum Origene habes Antiochenos Ioannem Chrysostomum et Theodoretum, Alexandrinum Cyrillum, Hispanum Prudentium, in Africa Augustinum, Romae Leonem. confer I. Turmel,* Revue d'histoire et de littérature religieuses (*Parisiis* A. D. 1898) iii 289–295.

5. *Singularem et extra Africam fere inusitatam in numeris Psalmorum supputandis legem obseruasse S. Cyprianum Lactantium S. Optatum, psalmis primo et secundo in unum redactis* (*ita ut tertius psalmus pro secundo haberetur, quartus pro tertio etc.*), *luculenter demonstrauit Ioannes Mercati, quem et honoris et amicitiae causa nomino,* D'alcuni nuovi sussidi per la critica del testo di S. Cipriano (*Romae,* A. D. 1899). *hanc legem secutus, si fides codici tribuenda est, scribebat noster* 'in septuagesimo psalmo DEVS IVDICIVM TVVM REGI DA' (*Ps.* lxxi [lxxii] 1: *cap* XIII *l* 6, *p* 343 *infra*): *quamquam psalmum proximo loco sequentem sub titulo* 'in septuagesimo secundo psalmo' *ipse iam antea laudauerat* (*Ps.* lxxii 23 [lxxiii 22]: *cap* I *l* 41, *p* 330).

6. *Nomen* Malachihel, *pro* Malachia *cap* I *l* 86 *adhibitum, antiquitatis sane indicium est* (*etsi non ausim dicere id post annum* 400 *nusquam occurrere potuisse*): *confer librorum sacrorum catalogos* (*a*) *concilii Romani anno* 382, *uide* The Journal of Theological Studies i (A. D. 1900) 558, (*b*) *apud codicem epistularum Paulinarum Claromontanum* ($D_2$); *idem habent S. Irenaei interpres* IV xvii 5 *secundum codicem optimum, Commodianus* Carmen apologeticum 345, *Lactantius* diuin. inst. IV xi 8 (*una cum epitome eius* xliii 5), *et semel fortasse S. Cyprianus* de dominica oratione 35 (*ed. Hartel* i 293).

7. *Interpretatio librorum sacrorum a nostro adhibita ita antiquum sapit aeuum ut non facile credam eam quarto saeculo esse recentiorem. de qua cum nimis longum sit singula recensere, unum locum, et illum quidem*

[*cetera uide sis ad paginam* 353]

INCIPIT FIDES NICAENA

Fides quae a patribus nostris exposita est cuncta breuiter conprehendit: sic enim spiritaliter omnia posuerunt, ut tota legis et prophetarum euangeliorum et apostolorum praecepta, dum fideliter legitur, illic posita esse monstre*n*tur. nam dicit: **Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem uisibilium et inuisibilium factorem. Patrem:** non utique exinde **patrem** ex quo creauit omnia, ex quo hominem liberare disponens ad Moysen dicit [Exod iv 22] FILIVS PRIMOGENITVS MEVS ISRAHEL: ante hanc enim uoce*m* quam ad Moysen loquitur et ipse se patrem esse testatur, intellegebatur a fidelibus et iustae uiuentibus quia et deus est pro potestate et dominus pro dominatione et pater pro pietate. sed si exinde pater dicitur ex quo scribtura dicit, quomodo beatus Paulus apostolus clamat ad Ephesios· [Eph iii 15] EX QVO OMNIS PATERNITAS IN CAELO ET IN TERRIS NOMINATVR? nimirum ut omnium sit pater caelestium, quantum *et* qu*o*m*o*do uoluit se dicere terraenorum. denique habemus et per prophetas [Mal ii 10] NONNE VNVS DEVS CONDIDIT NOS? NONNE VNVS PATER EST OMNIVM NOSTRVM? [*fol* 137 *b*] | reprobat et filios Israhel dicens [Is i 2] FILIOS GENERAVI ET EXALTAVI: et alibi [Mal i 6] SI PATER SVM EGO, VBI EST GLORIA MEA? SI DOMINVS, VBI EST TIMOR MEVS?

Non ergo huic condicioni iungitur saluator generis nostri Christus, ut merito, cum dicitur deus dei filius, non semper fuisse monstretur: i*s*ta enim omnia, quibus postmodum pater est, aliquando non fuerunt. quod si a*d* condicione*m* Christus deus et dominus no*ster* dei filius coniungitur, *u*t non semper cum patre fuisse dicatur, non *i*n spiritu sancto in septuagesimo secundo psalmo locutus propheta creditur qui clamat et dicit [Ps lxxii 23 (lxxiii 22)] ET EGO SEMPER TECVM (utique non audebat propheta dicere quod ipse semper cum deo patre fuisset, de quo beatus apostolus Petrus ad increpationem Iudaeorum haec dixisse repperitur [Act ii 29 31] LICEAT ME AVDENTER DICERE AD VOS DE PATRIARCHA DAVID QVIA MORTVVS EST ET VIDIT CORRVPTIONEM). SEMPER enim dum dicit, et fuisse et futurum esse monstrauit; uno enim nomine et praeterita et futura significari noscuntur: si ex quo dicit futurum uellet intellegi, ERO SEMPER TECVM dixisset; sed cum dicit EGO SEMPER TECVM, et fuisse et futurum esse hac insinuatione patefecit, hoc est, quod deus est d*e* deo patre filius, deo enim non conp*e*tit aliquando non fuisse.

Sed si confitetur subdol*a* hereticorum mens qu*i*a Christus et dominus et deus noster dei patris omnipoten*ti*s est filius, cur dicit quia 'fuit quando non fuit'? 'quando' in uno uerbo multa *b*lasphemat; negat deum quem non 'semper' confitetur, negat patrem cuius filium 'aliquando' non fuisse testatur; et dum putat ex conparatione humana diuinam debere cogitari potentiam, aufert ipsa*m* potentiam quam

I 3. totā *cod* 6. monstretur *cod* 13. uoce *cod* 23. **quantum et quomodo** *scripsi*: quantum quan|do *cod*[2] quantum quam| *ut uidetur cod**

35. **ista** *scripsi*: ita *cod* 37. **ad condicionem** *scripsi*: a condicione *cod** a conditione *cod*[2]

38. **noster** *scripsi* (*cf l* 62 *inf*): non *cod*; *apud antiquissimos codices* N̄ *pro* NOSTER *adhibetur, uide quae luculenter disputauit L. Traube in libro suo egregio* Nomina Sacra (*Monaci* A.D. 1907) *pp* 206-212 39. **ut** *scripsi*: et *cod* 40. **non in** *scripsi*: nōn *cod* 58. **de** *scripsi*: sed *cod* 59. conpatit *cod*

60. **subdola** *scripsi*: subdole *cod*, *fort recte* 61. **quia**: qua *cod* 62. **noster**: nēr *cod*, *cf cap* X *l* 16 *infra*; *uide Traube* op cit *p* 228 **omnipotentis**: omnipotens *cod* (*cf Traube p* 260 *et cap* X *l* 72 *infra*) 64. plasphemat *cod* 69. ipsa *cod*

inbecillitati humanae sociare contendit. sed non conparantur terraena caelestibus, fragilia sempiternis, inmortalibus ac diuinis caduca atque | *fol 138 a* mortalia. nos enim ex quo sumus, ut patres [non] dicamur, multis necessitatibus subiacemus, nutrimentis, aetati, iterum coniunctioni: qui nisi aliorum cura nutriti fuerimus, nec terrenam uitam possidemus; ipsud quod crescimus post naturam et parentibus et nutritori debemus. deus ergo omnipotens, qui rerum natura est, quod est nemini debet, quando per ipsum sunt omnia et ipse fecit uniuersa; nec nutrimentis per aetatem creuit, sed semper qui possidens magnificentiam inmutabil*i*s perseuerat, unde clamat per propheta Malachihel *Mal iii 6* EGO SVM ET NON SVM MVTATVS; qui si aliquando non fuit pater, MVTATVS est id habere quod aliquando non habuit. accedit (ut ipsa comparatio iterum percutiatur) post aetatem nobis coniunctio; qu*a*eritur non solum coniunctio sed ut ablat*a* corporis pars nobis iterum *Gen ii 21 22* reuocetur, ut costa quae diuina prouidentia e latere nostro subtracta in mulierem est figurata nobis societur, ut conplentes unum integr*um* nomen *Gen ii 24* fili*o*s generemus: dicit enim ET ERVNT DVO IN CARNE VNA. deo autem nec detrahi aliquando nec addi potest, quia alius potentior illi non est. ideo cum nihil additur et nihil subducitur, perfectus semper perseuerare monstratur; augmentum enim minor accipit, et detrimentum mortis res obnoxia sentit. impiae est animae non confiteri deum, confiteri patrem, confiteri perfectum; quae omnia in hoc nomine turbabuntur, si 'semper filius' denegetur.

Sed reuicti heretici turbare | *fol 138 b* minus doctos conantur quod dicant 'Si semper pater, si semper filius, duo sunt principia.' duo dicerentur esse principia, si non 'pater et filius' dicerentur, si uno nomine 'patres' dicerentur. ad cum **patrem** dicamus, filium confitemur; ad cum **filium unigenitum** dixerimus, non illum principium cum ceteris rebus habere, nec fuisse quando non fuit sicut cetera, ipsa confessione monstramus. numquam diceret scriptura VNIGENITVM *n*isi quia sciebat non *Io i 14 18* esse creaturae *c*oaequandum, quando in hoc creaturae non aequatur, si filius de patre omnipotente deo 'semper' fuisse dicatur.

II Prosequuntur in fide et dicunt **Et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei natum de Patre.** Legerant et testante*m* patr*em* de filio et filium de patre semper esse locutum: ut in lege primum filius *Ps ii 7* DOMINVS DIXIT AD ME FILIVS MEVS ES TV; et beatissimus apostolus Petrus in Actus apostolorum *Act iv 27* CONGREGATI SVNT ENIM IN HAC CIVITATE ADVERSVS SANCTVM FILIVM TVVM; et post baptismum audit Iohannes (atque testatur, *e*t omnes euangelistae testa*n*tur) *Io i 34* dicent*em* *Luc iii 22 etc* FILIVS MEVS ES TV; auditur praeterea et ab apostolis in montem *Matt xvii 5* HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS IN QVO BENE CONPLACVI, IPSVM AVDITE; intimat et angelus Mariae, *Luc i 35* SPIRITVS inquid SANCTVS SVPERVENIET IN TE ET VIRTVS ALTISSIMI OBVMBRA*B*IT TIBI, QVAPROPTER QVOD NASCETVR DE TE SANCTVM VOCABITVR FILIVS DEI; sic et Iohannes *Io i 14* ET VIDIMVS CLARITA-

---

74. **non** *cod*: *omittendum ut uid* 78. ipsu *cod* 84. **qui**: *ita cod* 85. inmutabiles *cod* 87. mutatū *cod*[2] *ut uid* 92. queritur *cod* *tr* ut non solum coniunctio sed *cod* 93. **ablata** *scripsi*: ablatio *cod* 97. **integrum** *scripsi*: integris *cod* 98. filius *cod*

115, 116. **ad** *bis cod, sc* at 116. **unigenitum**: *notandum est hanc uocem a nostro in fide Nicaena non recitari, cf* II 4 *infra*; *uide pp* 320 325 *supra* 121. misi *cod* 122. quoaequandum *cod*

II 4. testante patre *cod* 8. **in actus** *cod*: *cf l* 14 in montem 12. **et** *scripsi*: ut *cod* **testantur**: testatur *cod* 13. **dicentem** *scripsi*: dicunt *cod* 18. obumbrauit *cod*

TEM EIVS CLARITATEM QVASI VNIGENITI A PATRE PLENVM GRATIA ET VERITATE; Ipse quoque laudat Petrum quia cognouit et quid esset sciuit, dixerat Matt xvi 16 17 enim TV ES CHRISTVS FILIVS DEI, quapropter audit BEATVS SYMON BARIONA QVIA *fol* 139 *a* NON | REVELAVIT TIBI CARO ET SANGVIS SED PATER MEVS QVI IN CAELIS EST; sic Nathanahel, merito innocentiae, et cognoscere meruit et laudem percipere, Io i 47 49 dixerat enim dominus ECCE ISRAHELITA IN QVO DOLVS NON EST, pro hoc ipse RABBI TV ES FILIVS DEI TV ES REX ISRAHEL; ipse dominus caeco curato Io ix 35–37 dicit TV CREDIS IN FILIVM DEI? qui dixit QVIS EST DOMINE VT CREDAM IN EVM? et dominus ET VIDISTI EVM ET QVI LOQVITVR TECVM IPSE EST; Iohannes quoque alibi dicit quod DEVM NEMO VIDIT Io i 18 VMQVAM, NISI VNIGENITVS FILIVS QVI EST IN SINV PATRIS, IPSE NARRAVIT; Ipse alibi Io xvii 1 PATER CLARIFICA FILIVM TVVM: qui etiam Matt xxvi 39 in confessione passionis suae PATER SI FIERI POTEST TRANSEAT A ME CALIX ISTE. quid etiam qu*a*erentes sacerdotes Marc xiv 61 62 audiunt TV ES FILIVS BENEDICTI? ait EGO SVM: iterum alibi adiurant atque Matt xxvi 63 64 dicunt ADIVRAMVS TE PER DEVM VIVVM DIC NOBIS SI TV ES CHRISTVS FILIVS DEI, et audiunt VOS DICITIS. nec daemones latet, ut euangelistae testantur: ut in Matheo Matt iv 3 SI TV ES FILIVS DEI, DIC VT LAPIDES ISTI PANES FIANT: item cum uentis imperasset ut dominus, cum mare tranquillum fe- Matt viii 27 28 29 cisset, et discipuli qu*a*ererent qui esset iste cui uenti et mar*e* obtemperarent, PERVENERVNT inquid IN TERRA GERASSAENORVM ET OCCVRRERVNT HVIC DAEMONIA ET DIXERVNT, QVID NOBIS ET TIBI IESV FILI DEI? VENISTI ANTE TEMPVS TORQVERE NOS? sic et in Luca EXIEBANT A MVLTIS DAEMONIA Luc iv 41 CLAMANTIA ATQVE DICENTIA, TV ES FILIVS DEI; ET INCREPANS NON SINEBAT EA LOQVI, QVIA SCIEBANT CHRISTVM ESSE.

III Prosequuntur dicentes **Hoc est ex substantia Patris**: ut propriae filius, qui et VNIGENITVS et PRIMOGENITVS dictus Io i 14 18 Col i 15 est, solus **ex substantia Patris** esse dicatur.

IV **Deum de Deo.** Et Ipse testatur EGO EX Io viii 42 DEO EXIVI ET VENI: utique quasi filius | a *fol* 139 *b* patre. Ipse qu*a*erenti Abrahae de filiis atque dicenti QVID MIHI DABIS? ECCE EGO Gen xv 2–4 MORIOR SINE FILIIS, VERNACVLVS AVTEM MEVS HIC HEREDITABIT ME: NON ERIT HIC HERES TVVS, SED ALIVS QVI EX TE EXIET IPSE HEREDITABIT TE. natus de illo filius, a*i*t, EXIET DE TE: quae fiunt enim non exire sed fieri dicuntur, unde longe est creatura a filio, quia quod creatur opificem habet quod nascitur patrem. *sed* et Dauid de Abbessalon sic ait FILIVS QVI EX 2 Reg xvi 11 ME EXIVIT. rite ergo in hoc uerbo, quod iam ad Abraham Ipse dixerat recapitulans, filium se dei patris ostendit, qui EX PATRE se EXISSE discipulis praedicauit Io xvi 28 [et ad Iudaeos ut manifestaret filium EXISSE *se* dicit A DEO]. Io viii 42

V Dicit iterum **Lumen de lumine.** Habemus in psalmo IN LVMINE TVO VIDE- Ps xxxv 10 (xxxvi 9) BIMVS LVMEN. ostenderunt qui fidem conscribserunt quia deus pater lumen est et de deo patre lumen filius. quod beatus apostol*us* Iohannes aperuit DEVS 1 Io i 5

---

25. **quid** *cod*: *fortasse legendum* qui *uel* quis (*uide indicem p* 352 *sub uoce* quis esset) 28. reuelabit *cod* 37. **est**: es *cod* credas *cod** 42. **ipse narrauit** *cod*: *fortasse legendum* ipse enarrauit 46. querentes *cod* 52. aeuangelistae *ut uid cod* 56. quererent *cod* 57. mari *cod* 59. **huic**: *fortasse legendum* duo

64. **increpans**: increpant *cod*

IV 3. querenti *cod* 6, 8. hereditauit *bis cod* 9. **ait** *scripsi*: aut *cod* 10. **dicuntur**: discuntur *cod* 11. **creatur** *cod*[2]: creator *cod** 12. **sed** *scripsi*: nec̄ *cod* 18. **et ad Iudaeos . . . a deo** *huc transferenda duxi*: *habet cod infra, uide cap* V *l* 13 19. **exisse se** *scripsi*: exisse cod

V 6. apostolos *cod*

LVMEN EST ET TENEBRAE IN EO NON SVNT: Io i 9 unde in euangelio Iohannes FVIT LVMEN VERVM QVOD INLVMINAT OMNEM HOMINEM (lumen VERVM ideo dicit quia semper fuit atque futurum est), testatur et ipse Io viii 12 xii 46 saluator EGO SVM LVX QVI IN HVNC Io xii 35 MVNDVM VENI, et alibi AMBVLATE DVM LVCEM HABETIS NE VOS TENEBRAE CONPRAEHENDANT.

VI **Deum uerum** inquiunt **de Deo uero.** Hoc et saluator in euangelio Iohannis Io xvii 3 HAEC EST AVTEM VITA AETERNA VT COGNOSCANT TE SOLVM ET VERVM DEVM ET QVEM MISISTI IESVM CHRISTVM. monstrauit se sic debere intellegi VERVM DEVM quemadmodum patrem, quomodo *et* saepe, Matt xxii 37 (Luc x 27) repetens quod in lege praedicarat, DILIGES DOMINVM DEVM TVVM EX TOTO CORDE TVO ET EX TOTA ANIMA TVA, SIMILITER ET PROXIMVM TVVM. qui non intellegentibus qui esset PROXIMVS et nescientibus pataefecit, | *fol* 140 *a* QVID VOS VIDETVR DE CHRISTO? Matt xxii 42 45 43 44 CVIVS FILIVS EST? qui dixerunt, DAVID: ille ait SI IN SPIRITV VOCAT EVM DOMINVM, QVOMODO FILIVS EIVS EST? scribtum est enim DIXIT DOMINVS DOMINO MEO et cetera: Zach iii 2 item deus de deo dicit per Zachariam. Luc x 29 30 *sqq* et in Luca cum Pharisaeus PROXIMVM non intellegeret, hominis uulnerati fecit comparationem, qui Ipsius pietate curatus est. ideo se alibi, cum discipuli VIAM Io xiv 5 6 ignorare dicerent, ait EGO SVM VIA VERITAS ET VITA: ueritas pater, ueritas filius, quia ut pater semper, sic semper est filius.

VII **Natum non factum.** Quod et superius diximus, 'quod nascitur' patrem *cap* IV *l* 11 *supra* monstrat, 'quod fit' opificem. et quod de eo natum est quod semper fuit, semper fuisse monstratur; quia solus uniuersam rerum naturam ipsa *gene*ratione praecessit. si enim Arrianorum peruersa doctrina blasphaemans in patrem denegat filium, creaturae magis dicit principium, quia legit dictum esse per prophetam DOMINVS CONDIDIT ME et Prou viii 22 rerum naturam. denique quid Melchisedech ad Abraham dicit? ET BENEDICTVS Gen xiv 19 20 DEVS EXCELSVS QVI CREAVIT CAELVM ET TERRAM. quid quoque homines audiunt per prophetam Micheam, NONNE DEVS Mal ii 10 VNVS CONDIDIT NOS? NONNE PATER EST VNVS OMNIVM NOSTRVM? si ergo hoc nomine nuncupatur filius, ut Arriani dicunt, creatura est; audiuimus et nos quia creatura sumus; et CREATVRA OMNIS, Rom viii 20 ut apostolus dicit, VANITATI SVBIECTA EST: est ergo et similis nobis, si Arrianorum peruersa audiatur doctrina, est et VANITATI SVBIECTVS, qui filius testantibus scribturis est nuncupatus. apostolus ipse increpat ad Romanos, ET SERVIERVNT Rom i 25 inquid CREATVRAE POTIVS QVAM CREATORI QVI EST BENEDICTVS IN SAECVLA: | si filium *fol* 140 *b* dei creatum meminisset, numquam nec hos increparet, sed magis bene credidisse sua scribtione laudaret. sed quia dicit ad Colosenses PRIMOGENITVS, et Col i 15 subiungit TOTIVS CREATVRAE, ostendit duas res, seruans dei filium dum PRIMO-

---

8. **Iohannes**: *fortasse praemittendum* testatur, *ut in l* 11  13. **ueni**: *post hoc uerbum habet cod* et ad iudaeos ut manifestaret filium exisse dicit a deo, *quae supra transtuli, uide cap* IV *l* 18  14. luce *cod*  conp̄hendat *cod*

VI 2. aeuangelio *cod*  3. uitā aeternā *cod*  7. **quomodo et saepe** *scripsi*: quomodo ut saepe *cod*  8. diligis *cod*  13. **uos** *cod*: *fortasse legendum* uobis  18. **item deus de deo dicit per Zachariam** *cod*: *quae uerba ideo ad Zach* iii 2 (καὶ εἶπε κύριος πρὸς τὸν διάβολον Ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοί διάβολε καὶ ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ) *rettuli, quia ibi* deus de deo dicit *tamquam alter de altero; ita ut duae personae sint, et qui dicit et de quo dicitur*

VII 6. uniuersa rerum naturā *cod*  **generatione** *scripsi*: ratione *cod*  10. **esse** *scripsi*: est *cod*  14. excelsū *cod*  16. **Micheam** *cod*: *fortasse legendum* Malachiam, *sed cf* I 86  19. nuncupatus *cod*

GENITVM dicit, ostendens etiam ipsum [Col i 16] esse creatorem dum PER IPSVM FACTA SVNT VNIVERSA. occurrit e*t*iam euangelista [Io i 3] et dicit OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL. si ergo PER IPSVM FACTA SVNT OMNIA ET SINE IPSO [Col i 15] FACTVM EST NIHIL, est PRIMOGENITVS a patre, est et CREATVRAE TOTIVS operator; [Col i 16] ut apostolus dicit, QVONIAM IN IPSO CONDITA SVNT OMNIA IN CAELIS ET IN TERRA VISIBILIA ET INVISIBILIA SIVE SEDES SIVE DOMINATIONES SIVE PRINCIPATVS SIVE POTESTATES, OMNIA PER IPSVM ET IN IPSVM CREATA SVNT. si PER IPSVM, quasi per filium dei; si IN IPSVM, ostendit susceptionem creaturae. denique prosequitur [Col i 17 18] ET IPSE EST ANTE OMNES ET OMNIA IN IPSO CONSTANT, ET IPSE EST CAPVD CORPORIS ECCLESIAE, QVI EST PRINCIPIVM PRIMOGENITVS A MORTVIS: seruauit semper et filium dei *de* deo patr*e*, seruauit et susceptionem craeaturae id est hominis. [Col i 18–20] denique prosequitur VT FIAT IN OMNIBVS IPSE PRIMATVM TENENS, QVONIAM IN IPSO CONPLACVIT OMNEM PLENITVDINEM INHABITARE ET PER EVM CONCILIARE OMNIA. nam si non seruaueris et dei filium ostendens et creatura*m* monstrans omnia pataefeceris, occurret tibi quod superius dictum est PRIMOGENITVS A MORTVIS. numquid a morte generatus est, ad quam confundendam descenderat Christus, quam ut triumpharet dei filius hominis filium suscepit? mors utique ad deum pertinere non potuit, nec A MORTVIS | [*fol* 141 *a*] PRIMOGENITVS potest dici: sed PRIMOGENITVS dei filius hominem quem suscepit uictoria uirtutis suae liberans, primum donum inmortalitatis patri uictor reportauit. quod et ipse alibi apostolus [I Cor xv 23] PRIMITIAE CHRISTVS DEINDE QVI SVNT CHRISTI.

Sic enim intellegendum est quod Salomon dicit DOMINVS CONDIDIT ME [Prou viii 22] [INITIVM VIARVM SVARVM]: ut ostenderet quia de corpore humano, quod accepturus erat, dei filius loquebatur, prosecutus est INITIO VIARVM SVARVM. potuit itaque *INITIO* angelos dicere, potuit caelos nuncupare, potuit aelementa: VIARVM autem dum dicit, discensus et ascensus sui. QVI enim DISCENDIT [Eph iv 10] IPSE EST QVI ASCENDIT, QVI EST SVPER [Rom ix 5] OMNIA DEVS BENEDICTVS IN SAECVLA. denique quia praedestinata apud deum fuerat discensio filii sui, quia discensurus nouissimo tempore hominis causa fuerat, in scribturis diuersae suum discensum demonstrabat, cum Adam requirit ad [Gen iii 8 9] uesperum, cum se ut hominem Abrahae [Gen xviii 1] ostendit, cum luctatur cum Iacob, cum [Gen xxxii 24] Iesus aduersariorum putaret hominem; [Ios v 13] monstrabat quod facturus erat nouissimo tempore. ideo INITIO uiarum suarum, nihil enim ignaro deo gestum est, nec ut alia cogitanti alia prouenerunt, *u*t ideo postea ex necessitate cogitauerit mittere: sed sciens quia libertatem suam male habit*ur*us erat homo, quia diabolus persuasurus, ante disposuit et quae futura erant ut sciens ordinauit. denique si hoc solum uoluisset intellegi quod de hoc capitulo Arriani auditis, ut secundum uestram dispotationem deum pot*iu*s filium procreasse quam generasse, | [*fol* 141 *b*] ANTE OMNES inquid COLLES GENVIT ME. [Prou viii 25] dicit itaque et generatum. an haec res te erigit

38. **etiam** *scripsi*: enim *cod* aeuangelista *cod* 56. **dei de deo patre** *scripsi*: dī dō patri *cod* 63. creatura *cod* 73. uictoriā *cod*

80. **initium uiarum** (uirum *cod**) **suarum** *cod*: *ideo in uncinis inclusi quia scribae additamentum esse uidetur* 84. **itaque** *cod*: *fortasse legendum* utique **initio** *suppleui*: *om cod* 86. **discensus et ascensus sui** *cod*: *fortasse supplendum* memoratur 97. **putaret** *cod*: *fortasse legendum* reputat 101. cogitandi *cod** (*corr m p*) **ut** *scripsi*: et *cod* 104. **habiturus** *scripsi*: habitus *cod* 109. **potius** *scripsi*: potens *cod*

Prou viii 22 quia prius dicit 'primum creatum,' prosequitur 'genitum'? et omnes scribturas transiens quibus filius dei deus dicitur 'natus,' in hoc solo capitulo extolle*ri*s ad corpus magis quam ad dei filium pertinente? redde denique scribturae interpretationes suas: si 'primum creatus' est, quid est quod postmodum 'natus' est? si autem confitearis in praedestinatione humani corporis dictum, et dei filium monstras genitum ut pater solus qui generauit scit (ut Ipse in euangelio Mathei dicit NEMO COGNOSCIT Matt xi 27 FILIVM NISI PATER NEQVE PATREM NISI FILIVS ET CVI VOLVERIT FILIVS REVELAR*E*), et hominis filium, qui creatu*r*, a dei filio susceptum in ipso.

Si*c* enim pl*us* audetis de cre*a*to atque facto secundum uestrum †problematae†, quia habetis dictum quod soletis ostendere per beatissimos Petrum atque Iohannem. Io i 15–17 IOHANNES TESTIMONIVM PERHIBET DE ILLO ET CLAMAT DICENS: HIC EST QVEM DIXI VOBIS, QVI POST ME VENIT ANTE ME FACTVS EST QVIA PRIOR ME ERAT: QVONIAM DE PLENITVDINEM EIVS NOS OMNES ACCEPIMVS, GRATIAM PER GRATIAM, QVIA LEX PER MOSEN DATA EST GRATIA AVTEM PER IESVM CHRISTVM FACTA EST. facturae causa quaeritur: si enim dicis FACTVM saluatorem, sed fac|ta sunt et cetera, *fol* 142 *a* FACTA EST et gratia. quo uerbo adseueras gratiam FACTAM, rem magis †quam re† probandam? si ergo de re posteriori rationem non potes reddere, illum qui fecit ipsam gratiam potes aliquando scire? sed si et apostolum Petrum dicis Iudaeis post passionem saluatoris dixisse CERTISSIME ERGO SCIAT OMNIS DOMVS Act ii 36 *a* ISRAHEL QVIA ET DOMINVM EVM ET CHRISTVM DEVS FECIT, quid prosequitur aut qui*d* antecesserat quaere. de propheta loquebatur qui dixerat DIXIT DOMI- Act ii 34 35 NVS DOMINO MEO, SEDE AD DEXTERAM MEAM (Ps cix [cx] 1) DONEC PONAM INIMICOS TVOS SVBPEDANEVM PEDVM TVORVM: et post haec iterum prosecutus est HVNC IESVM QVEM VOS Act ii 36 *b* CRVCI FIXISTIS. age, fixus fuisset deus cruci, si hominem non haberet, si non humana membra portaret? considera capitulum hoc ad testimonium deitatis suae, quia filius dei est ignorantibus, Iudaeis ipsum saluatorem dixisse: cum *cf cap* VI *ll* 8–17 *supra* illum dei filium non agnoscerent, cum illum sic diligi ut deum non intellegerent, cum quis esset PROXIMVS in lege DILECTVS non scirent, ipse aperuit, ipse hoc capitulo mysterium pataefecit. apostolus ergo duas has re*s* seruans praemisit dei filium in honorem, seruauit et filium hominis in passionem, ac per hoc sic*ut* natura*m* dei filio sic et factura*m* homini manifestissimae adpro*b*auit. sciebat enim dictum esse FECIT DEVS Gen i 27 HOMINEM. haec est factura quae et peccato et uanitati et morti obnoxia est. [homo enim creatus est, ideo et VANITATI Rom viii 20

116. extolleres *cod* 118. pertinentē *cod* 123. **monstras** *scripsi*: monstrans *cod* 127. reuelari *cod* 128. **creatur** *scripsi*: creatus *cod* 129. **in ipso**: *post haec uerba habet cod* homo enim creatus . . . in orbem terrarum, *quae omnia transtuli ad l* 179 *infra*

130. **Sic enim plus audetis de creato** *scripsi*: Si enim plaudetis decreto *cod* (*e mutilo ut conicio exemplari*) 131. **secundum uestrum problematae** *cod*: *locum corruptum sanare non potui* 134. **Iohannes**: Iohannem *cod** 139. **per gratiam**: *fortasse legendum* pro gratia 144. **quo** *cod*[2]: quod *cod**

145. **rem magis quam re** *cod*: *locus imperfectus* 146. posterioratıonem *cod** 148. potest *cod* 154. **quid**: qui *cod* 171. **res seruans** *scripsi*: reseruans *cod* 174. **sicut** *scripsi*: sic et *cod* **naturam . . . facturam** (naturā . . . facturā) *scripsi*: natura . . . factura *cod* 175. adprouabit *cod* 179–185: *quae in uncinis inclusa sunt, ea huc e l* 129 *huius capituli transtuli, certe e peruerso loco, nescio an in rectum* 179. uanitatis *cod*

SVBIECTVS quia facile persuasus. denique quid dicit spiritus per Salomonem? [Sap ii 23 24] DOMINVS CREAVIT HOMINEM INEXTERMINABILEM ET AD YMAGINEM SVAE SIMILITVDINIS FECIT ILLVM; INVIDIA AVTEM DIABOLI MORS INTROI*V*IT IN ORBEM TERRARVM.] denique et angeli facti sunt, testante [Ps ciii (civ) 4] scribtura in psalmo QVI FACIT ANGELOS SVOS SPIRITVS ET MINISTROS SVOS IGNEM FLAGRANTEM: [*cf cap* VIII *ll* 59–61] sic denique et peccatores extiterunt, sic denique diabolus cum angelis suis damnatur, ut apostolus [*fol* 142 *b*] beatissimus AN NESCITIS QVIA | ANGELOS [1 Cor vi 3] IVDICABIMVS? factum legimus et caelum, factam et terram. et tamen haec omnia ueterescere et inmutari habere scribtura testante cognoscimus: dicit [Ps ci 26 27 (cii 25 26)] enim in psalmo INITIVM TERRAM TV FVNDASTI DOMINE ET OPERA MANVVM TVARVM [Is li 6] SVNT CAELI, IPSI PERIBVNT TV AVTEM PERMANEBIS IN AETERNVM: et Esaias TOLLITE inquid IN CAELVM OCVLOS VESTROS ET ASPICITE IN TERRA DEORSVM, QVIA CAELVM VT FVMVS SOLIDATVM EST TERRA AVTEM SICVT VESTIMENTVM VETERESCIT, QVI VERO INHABITA*N*T SICVT HAEC MORIENTVR: SALVTARE AVTEM MEVM IN AETERNVM MANET, IVSTITIA AVTEM MEA NON DEFICIET. cognosce*n*s ergo quia serua*u*it scribtura honorem fili qu*em* SALVTARE appellauit AETERN*VM*, quomodo dicis quia 'fuit quando non fuit'? si enim fuit quando non fuit, quomodo potest AETERNVS nuncupari?

Sed reuertamur ad factura*m*. ecce facta sunt omnia et soluenda sunt: POST TRI[Matt xxiv 29 (Marc xiii 24 25)]BVLATIONEM AVTEM DIERVM ILLORVM SOL OBSCVRABITVR ET LVNA NON DABIT LVMEN SVVM, STELLAE CADENT DE CAELO ET VIRTVTES CAELORVM MOVEBVNTVR. uides ergo facturam accipere dissolutionem, filium autem dei et semper esse et semper futurum esse. qui si 'fuit quando non fuit,' et factus est, ut peruersa Arrianorum mens loquitur, trahitur a*d* natura*m* et participem suum possunt uniuersa tenere. quomodo dominus naturae est, quomodo totius creaturae opifex, si et ipse factus dicitur? sed si nomen facturae male interpraetatur, si apostol*os* putas uel propheta*s* dixisse de creatura, habes et alibi dictum esse per Hiezechihel ET FACTA EST SVPER ME MANVS DOMINI [Ezech xxxvii 1] ET EXTVLIT ME IN MEDIO CAMPO. quid est FACTA EST SVPER ME MANVS DOMINI? quas hic adferes interpraetationes? | [*fol* 143 *a*] FACTAM enim MANVM DOMINI dici*t* SVPER hominem: ergo ab alio manus dei facta est, et quomodo manus dei operatur omnia si ipsa SVPER hominem FACTA dicatur? quomodo legis MANVS MEA [Is lxvi 2] FECIT HAEC OMNIA et MANV MEA SOLI- [Is xlv 12] DAVI CAELVM, et hic legis FACTAM MANVM SVPER hominem? habes et alibi ET [Gen xv 1] FACTVM EST VERBVM DOMINI AD ABRAHAM DICENS: quomodo VERBVM dei FACTVM EST AD ABRAHAM, ut ibi qu*od* primum erat Verbum dei, et dum dicitur factum [Gen i 3 *etc* Ps cxlviii 5] est, intelleg*a*tur Abrahae esse dictum? aut quas alias adferre potes interpraetationes? ut VERBVM dei, ante omnia dicis: hic autem AD ABRAHAM dicit esse FACTVM. numquid exinde FACTVM EST, ut merito FACTVM dicatur? sed significantia haec est, ut FACTVM EST dicatur quod 'statim loquitur': ut ad prophetas saepe dictum est ET FACTVS EST SERMO [Hier xiv 1 *etc*, i 11 (i 1) *etc*] DOMINI AD HIEREMIAM, ET FACTVM EST VERBVM DOMINI AD ME DICENS. sic ergo

---

185. introibit *cod* 200. aesaias *cod* 205. inhabitat *cod* 208. **cognoscens** *scripsi*: cognosces *cod* seruabit *cod* 209. scribturas *cod** **quem** *scripsi*: qui *cod* 210. **aeternum** (aeternū) *scripsi*: aeterna *cod* 214. factura *cod*

224. **ad naturam** *scripsi*: a natura *cod* 229. malae *cod* apostolus *cod* 230. **prophetas** *scripsi*: propheta *cod* 236. **dicit** *scripsi*: dicis *cod* 241. **manu** (τῇ χειρί): manus *cod* 246. **quod** *scripsi*: q. *cod* 248. **intellegatur** *scripsi*: intellegitur *cod* 249. **potes**: potest *cod*

FACTVM intellegimus dum loquitur, dum uoluntatem dei patris prodit, dum quid obseruare homines deberent ut dei hoc uerbum homines corrigit.

VIII Prosequitur in fide **Vnius substantiae cum Patre, quod graeci dicunt homousion.** Non solum **ex substantia patris**, sed et **unius substantiae** dicit. unum, quod **ex substantia patris** nascitur filius et est persona secunda; aliud, quod diuinitas non diuid*i*tur, et uirtus paterna quae in filio est non saeparatur, sed una in duabus personis permanens indiuisa una est, etiam si per aliam personam
*ll* 14–92 ministretur. denique et lege probamus,
*ll* 93–102 et per prophetas dictum adserimus, et per
*ll* 103–167 saluatorem manifestatum aperimus.

In principio ipso, cum hominem facere
*fol* 143 *b* disponeret, FACIAMVS inquid HOMINEM | AD
Gen i 26 YMAGINEM ET SIMILITVDINEM NOSTRAM? unita uirtus ostenditur, quando ad opus alia persona consul*i*tur: non quo non ualebat, si alia*m* nollet intellegi persona*m* in unitate uirtutis esse coniunctam, quod uolebat efficere, aut habens iubendi potestatem nullius sibi uirtutem socians atque consilium iungens iubere ut fieret, aut sine interrogatione facere quod ipse uellet. quo sermone poteris aut tu, Arrie, aut Sabelli excusar*i*? qui longe deiungis quem filium dicis, aut tu qui ipsum patrem ipsumque filium nuncupas? non egeba*t*, Arri*e*, istius sibi uirtutem sociare aut in consilium hu*n*c d*u*cere quem, licet ut ipse dicis 'principium rerum fecerat,' tamen fecerat. sed quia filius, qui semper in patre, qui merit*o* per uirtutum nomina, quae inseparabiliter in re aliqua cuius sunt semper perseuerant, nuncupatus est, ritae cons*u*litur et in opere aduocatur: est enim Sapientia qua cuncta cogitantur, Virtus qua fiunt, Verbum quo facta nuntiantur. ritae ergo consuluit sensu Sapientiam suam, Virtute conpulit, Sermone patefecit. [sic
omnia alibi IN SAPIENTIA facta dicit: Ps ciii (civ) 24
quomodo Arriani dicunt hoc quia 'facta est Sapientia,' quando nihil sine Sapientia fit? prius est enim sapere aliquid et sic est implere.] tu quoque, Sabelli, ex hoc agnosce aliam esse personam Verbi.
clamat Iohannis et dicit IN PRINCIPIO Io i 1
ERAT VERBVM ET VERBVM ERAT APVD DEVM ET DEVS ERAT VERBVM. uides ergo quia APVD patrem alius in persona et nom*i*ne est filius, uirtute tamen et potestate
coniunctus. FACIAMVS enim dum unus Gen i 26
dicit, aliae se personae dicere ostendit: sed nolo sic sapias filium nega*n*s, qui christianum tibi nomen uindicas, ut Iudaei dicunt angelis esse dictum. deus
angelorum uirtute | in opera non egebat, *fol* 144 *a*
et maximae ante delictum aliquorum angelorum, quia *qui* post hominem aemulatione deiecti sunt uno nomine angeli dicebantur. numquam ergo ad hoc tantum opu*s* hos aduocaret quo*s* scilicet in parte perituros sciebat: sed hunc aduocauit quem suum et proprium
nouerat, quem quia ut ipse nouerat *cf cap* VII *l* 124

---

VIII 7. diuidetur *cod* 11. **ministretur** *cod*[2]: monstretur *cod**
18. consuletur *cod* 19. alia . . persona *cod* 23. **iubere . . facere** *scripsi*: iuberet . . . faceret *cod* 25. arriae *cod* 26. **excusari** *scripsi*: excusare *cod* 28. **egebat** *scripsi*: egebas *cod* 29. arrii *cod* 30. **hunc ducere** *scripsi*: huic dicere *cod*, *fortasse recte*

33. **merito** *scripsi*: meritum *cod* 36. **nuncupatus**; *praem* eā *cod* consolitur *cod* 37. sapientiā *cod* 41. **sic omnia alibi . . . sic est implere**: *quae in uncinis includuntur huc transtuli e l* 84 *infra, certe e peruerso loco, nescio an in rectum* sic *cod*[2]: si *cod** 51. **nomine** *scripsi*: nomen *cod* 54. **aliae se** *scripsi*; alia esse *cod* 55. **negans** *scripsi*: negas *cod* 60. **quia qui** *scripsi*: quia *cod* 63. opū *cod* **hos** *cod*[2]: hoc *cod** **quos**: quod *cod*

genera*uerat* filium nuncupabat, qui ex Prou viii 27 28 30 31 persona sui clamat per prophetam CVM PAR*A*RET CAELVM ADERAM ILLI, ET CVM SECERNERET SEDEM SVAM, CVM SVPER VENTOS VALIDAS FACERET DE SVMMO NVBES ET CVM CONFIRMATOS PONEBAT FONTES SVB CAELO, EGO ERAM POENES ILLVM COMPONENS, EGO ERAM A*D* QVE*M* CONGAVDEBAT, COTTIDIAE AVTEM IOCVNDABAR ANTE FACIEM EIVS CVM LAETARETVR ORBE PERFECTO: aperuit quia filius patri loquebatur: hunc in opere aduocabat. denique p*ro*sequitur Gen i 27 post factum hominem et dicit ET FECIT DEVS HOMINEM AD IMAGINEM DEI: alius utique qui FECIT, et alius AD cuius SIMILITVDINEM factus est. et ut ostenderet saluator generis nostri Christus quia ipse Gen ii 7 HOMINEM PLASMAVIT E LYMO TERRAE, Io ix 6 EXPVIT IN TERRA ET LVTVM FECIT et Gen ii 7 caeco oculos reddidit. sic*ut* INSVFFLAVIT IN Adam et ANIMAM VITAE dedit, sic et Io xx 22 23 discipulis post passionem suam fecit: ET INSVFFLAVIT inquid IN ILLOS ET AIT ACCIPITE SPIRITVM SANCTVM, CVIVS REMISERITIS PECCATA DIMISSA ERVNT IN CAELO, QVORVM TENVERITIS DETENTA ERVNT.

*fol* 144 *b* Quid Esaias clamat et dicit? | Is xlv 14 15 LABORAVIT AEGYPTVS ET NEGOTIATIO AETHIOPVM, ET SABAI VIRI EXCELSI POST TE AMBVLABVNT VINCTI CONPEDIBUS ET POST TE SEQVENTVR ET IN TE DEPRAECABVNTVR, QVONIAM IN TE EST DEVS ET NON EST DEVS PRAETER TE: TV ES DEVS ET NON SCIERVNT. cum ergo dicit TV ES DEVS et IN TE EST DEVS, non utique *unum* sed manifestissimae du*os* in una uirtute coniunctos ostendit.

Quod saluator seruans Phylippo qu*ae*renti clamauit et dixit TANTO TEMPORE Io xiv 9 VOBISCVM SVM ET PATREM QVAERITIS PHYLIPPE? QVI ME VIDIT VIDIT ET PATREM: non unum se faciens aut unam personam ostendens, sed de aeternitate atque uirtute inseparatum sciens ignorantibus pataefecit. quid denique alibi, EGO IN Io xiv 10 PATRE ET PATER IN ME? et iterum unam sciens operam aeternitatem uirtutem, clamauit et dixit OMNIA MEA TVA SVNT ET Io xvii 10 TVA MEA: *sci*uit aliam se a patre habere personam, una tamen se ui*r*tute esse coniunctum. prosequitur in ipso capitulo CLARIFICATVS SVM inquid IN EIS: ET Io xvii 10 11 12 IAM NON SVM IN HOC MVNDO, ET HII IN HOC MVNDO SVNT *ET* EGO AD TE VENIO. PATER SANCTE, SERVA EOS IN NOMINE TVO. ET IN MVNDO CVM ESSEM CVM EIS, EGO SERVABAM EOS: ostendit se sicut pater posse seruare. denique prosequitur SICVT ME Io xvii 18–24 MISISTI IN HOC MVNDO, ET EGO MISI EOS IN HVNC MVNDVM: ET PRO EIS SANCTIFICO ME IPSVM VT SINT IPSI SANCTIFICATI IN VERITATE. NON PRO HIS AVTEM ROGO TANTVM, SED ET PRO HIS QVI CREDITVRI SVNT PER SERMONEM EORVM IN ME, VT OMNES VNVM SINT; SICVT TV PATER IN ME ET EGO IN TE, VT ET IPSI IN *N*OBIS SINT ET MVNDVS CREDAT QVIA TV ME MISISTI. ET EGO CLARITATEM QVAM DEDISTI MIHI DEDI EIS, VT SINT VNVM SICVT NOS VNVM, ET EGO IN EIS ET TV IN ME, ET SINT CONSVMMATI IN VNVM, ET COG|NOSCAT MVNDVS QVIA TV ME MISISTI ET *fol* 145 *a*

---

67. **generauerat** *scripsi*: generat *cod* 69. **pararet** *scripsi*: pareret *cod*, *cf Cypr* Test ii 1 *cod* A adheram *cod* 70. **cum super uentos** *cod*, *cum Cypr* Test ii 1 74. **ad quem** *scripsi*: atque *cod* 78. p̲sequitur *cod* 80. **dei**: + suā *cod** 84. **e**: ae *cod* **terrae**: *post hanc uocem habet cod* sic omnia . . . sic est implere, *uide supra ll* 41–46 86. **caeco** *scripsi*: caecos *cod*, *fortasse recte* **sicut** *scripsi*, *cf* VII 174: sic et *cod*

93. aesaias *cod*

101. **unum** *coniectura suppleui*: *om cod* 102. **duos** *scripsi*: dum *cod*

103. querenti *cod* 105. queritis *cod* 114. **sciuit** *scripsi*: soluit *cod* 115. **se uirtute** *scripsi*: seruitute *cod* 119. **et** *scripsi*: *om hic cod*, *habet manu prima super lineam post* serua eos 120. sanctae *cod* 131. **nobis** *scripsi*: uobis *cod* 133. **dedi** *cod*[2]: dedi* (*fortasse* dedit) *cod** 135. **et** (*ante* cognoscat) *cod*, *cum cod b Euangeliorum*

DILEXISTI EOS SICVT ME DILEXISTI. PATER, QVOS MIHI DEDISTI VOLO VT VBI EGO SVM SINT ET HII MECVM, VT VIDEANT CLARITATEM MEAM QVAM DEDISTI MIHI: QVIA DILEXISTI ME ANTE CONSTITVTIONE MVNDI. 'unum' dum dicit, non 'unus,' ut Sabellius audiat; et Arrianus dei filium recognoscat, qui hac ratione VNVM se dicebat. ut enim PATER HABET VITAM, SIC Io v 26 21 ET filius: et QVOD VVLT PATER VIVIFICAT, VIVIFICAT ET FILIVS. et in ipso euangelio Io xvi 15 dicit OMNIA QVAECVMQVE HABET PATER MEA SVNT, PROPTEREA DIXI QVIA DE MEO ACCIPIET ET ADNVNTIA*B*IT VOBIS. sic et Io x 31 33–38 alibi Iudaei VT ILLVM LAPIDARENT hac causa se facere dicebant QV*IA* CVM SIS HOMO FACIS TE IPSVM DEV*M*: RESPONDIT IESVS, NONNE SCRIBTVM EST IN LEGE QVIA EGO DIXI DII ESTIS? SI ILLOS DIXIT DEOS AD QVOS SERMO FIEBAT DEI ET NON POTEST SOLVI SCRIBTVRA, QVEM PATER SANCTIFICAVIT ET MISIT IN HVNC MVNDVM VOS DICITIS QVIA BLASPHEMAT, QVIA DIXI FILIVS DEI SVM? SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE MIHI CREDERE; QVOD SI FACIO ET MIHI NON VVLTIS CREDERE, OPERIBVS CREDITE ET COGNOSCITE QVIA IN ME EST PATER ET EGO IN ILLO. prosequitur iterum CREDITIS IN DEVM, ET IN Io xiv 1 ME CREDITE: ostendit duas personas una uirtute credendas.

Denique per Iohannem beatissimum 1 Io i 5 apostolum dicitur DEVS LVX EST ET TENEBRAE IN ILLO NON SVNT; legimus et ipsum Io xii 46 (*cf cap* v *l* 12 *supra*) saluatorem dixisse EGO LVX IN HVNC MVNDVM VENI. cum sit unum nomen lucis, lux pater dicitur lux filius agnoscitur: hoc est quod in unitate uirtutis duae personae monstra*n*tur. IN LVMINE inquid TVO Ps xxxv 10 (xxxvi 9) VIDEBIMVS LVMEN: non quod patrem uidit Io i 18 aliquis aut lumen paternae uirtutis potuit intueri; | sed cum dicit IN LVMINE TVO VIDE- *fol* 145 *b* BIMVS LVMEN, ostendit IN LVMINE patris filium LVMEN ab hominibus esse uisum. sic ergo **unius substantiae**, id est unius uirtutis, sic unius cognoscitur potestatis.

Denique et NOMEN patris se habere Io xvii 11 12 dixit: *c*ur nisi quod ostendit se et semper esse et secundum a patre esse? prius est enim ut sit, deinde nomen habeat quod sit. luctatus denique Iacob Gen xxxii 29 h*o*c requirit, et audit HOC EST MIRABILE: interrogat et Moyses, et audit EGO SVM Exod iii 14 QVI SVM. si Ipse in euangelio aperuit quod per prophetam iam dixerat EGO Is lii 6 QVI LOQVEBAR VENI, ostendit quia ipse EST QVI EST, quia ipse locutus est cum Iacob, ipse nomen suum MIRABILE dixit. ipse et in euangelio postmodum ad patrem clamat et dicit PATER CLARIFICA NOMEN Io xii 28 TVVM. quid audi*t* e caelo? CLARIFICAVI ET ITERVM CLARIFICABO. ostendit se patris NOMEN quod est deus, qui de

---

143. **recognoscat** *scripsi*: recognoscebat *cod* 144. **qui hac ratione unum se dicebat** (dicebant *cod*): *add sup lin cod* 146. **quod** *cod*: *fortasse legendum* quos 150. adnuntiauit *cod* 151. **hac** *scripsi*: haec *cod* 152. **quia** *scripsi*, *cf codd a b f etc*: quae *cod* 153. **deum**: ds̄ *cod* 157. **scriptura**: scriburas *cod** scribturas *cod*², *fortasse recte*

170. **sunt** *cod*²: est *cod** **ipsum**: *praem* in *cod**

175. **monstrantur** *scripsi*: monstratur *cod* 177. **aliquis** *cod*²: aliquos *cod**

184. quur *cod* 188. **hoc** *scripsi*: hac *cod* **hoc est mirabile**: *iure ad Gen* xxxii 29 *referri ostendit mihi uir clarissimus F. C. Burkitt Cantabrigiensis, teste Speculo quod falso uocatur Augustini* (*ed. Weihrich p* 300): *confer etiam Heptateuchum Lugdunensem* Dic mihi nomen tuum, et ille dixit Vt quid hoc interrogas? nomen meum et ipsum est mirabile 192. **quia ipse est qui est quia ipse** *scripsi*: quia ipse est quia ipse est qui *cod*; *uoces* est qui *per homoeoarcton omissas, deinde ad marginem codicis additas, postremo peruerso loco non post* ipse 1° *sed post* ipse 2° *redditas suspicor* 193. **locutus** *cod*: *fortasse legendum* luctatus 197. **audit e** *scripsi*: audi ae *cod* 199. **qui** *scripsi*: quiui *cod*

deo patre processit, ut ipse dixit se EX Io viii 42 DEO EXISSE. qu*o*d beatissimus apostolus Phil ii 6 7 Paulus ostendens, IN FIGVRA DEI CONSTITVTVS NON RAPINA*M* ARBITRATVS EST ESSE SE AEQVALEM DEO SED SE IPSVM EXINANIVIT FORMA*M* SERVI ACCIPIENS. quid est AEQVALEM DEO? habens sempiternitatem, unam cum patre aeternitate*m* possidens, *SE* EXINANIVIT dum hominis corpus accipit, dum inmortalis et sempiternus creaturam susc*i*pit, iniurias patitur, mortem Act ii 32 suscepti corporis sentit. sed SVSCITAVIT DEVS, et non solum corpus quod susceperat sed et alia: in euangeliis ita dicit Matt xxvii 52 MONVMENTA APERTA SVNT ET MVLTORVM | *fol* 146 *a* CORPORA SANCTORVM SVNT SVSCITATA.

Habemus et alibi apostolum dixisse, Col i 15 QVI EST IMAGO DEI INVISIBILIS. IMAGO utique numquam diceretur si non similis, si non aeterna, si non totam patris in se similitudinem possidens. sed hac ratione, Arriae, times ‘similitudinem’ dicere, quia non potes nisi aeternam confitearis: dum aeternum et *c*oaeternum negas filium, et apostolo contradic*i*s, contradicis etiam omnibus scribturis. nullam enim *al*iam ‘similitudinem’ patris dicit filium nisi quod aeternus et coaeternus est patri, quippe qui semper est, et ab hoc deo patre inuisibili humani generis causa uisibilis esse uoluit, ut nos per ui*sibil*em et inuisibilem deum uidere possemus. denique Matt v 8 cum docet in euangelio sic ait, BEATI MVNDO CORDE QVONIAM IPSI DEVM VIDEBVNT; utique ostendit uider*e* habere patrem qui MVNDO CORDE esse uoluerint: sed uidebunt patrem per filium; QVI enim FILIVM Io iii 36 NON CREDIDERIT, et sic crediderit ut aeternum de aeterno et sempiternum de sempiterno confiteatur, deum patrem NON VIDEBIT, qui nec filium in terra cognouit. hoc est QVI ME VIDET VIDET ET PATREM: Io xiv 9 nisi enim qui intellexerit filium, deum patrem non uidebit.

IX **Per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra.** Dicit enim euangelista OMNIA PER IPSVM Io i 3 4 FACTA SVNT ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL; QVOD FACTVM EST IN IPSO VITA EST (merito, QVIA DEVS MORTEM NON Sap i 13 FECIT NEC LAETATVR IN PERDITIONEM VIVORVM) ET VITA ERAT LVX HOMINVM. quia lux de deo patre, | sic VITA de deo *fol* 146 *b* patre filius, *c*ui uita*m* concessit. OMNE Io v 26 inquid QVOD DEDISTI MIHI VT DEM EIS Io xvii 2 3 VITAM AETERNAM, HAEC EST AVTEM VITA AETERNA VT COGNOSCANT TE SOLVM DEVM ET QVEM MISISTI IESVM CHRISTVM.

X **Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus est. Descendit** et in paradiso, apparuit et *cf cap* VII *l* 93 patribus: nunc autem **incarnatus**, secundum quod et prophaetae dixerunt et euangelistae aperuerunt, quod dei filius filium hominis habebat accipere, ut qui fecerat in principio repararet in posterum, ut duo nomina quae dicta era*n*t primo et secundo opere conplerentur: dixerat enim AD IMAGINEM, prosecutus est ET Gen i 26 SIMILITVDINEM, ut IMAGO adsumptionem

---

201. **quod** *scripsi*: quid *cod* 203. rapina *cod* 205. forma *cod* 207. **patre aeternitatem** *scripsi*: patrē aeternitate *cod* **possidens se exinaniuit** (possidensseexinaniuit) *scripsi*: possidens exinaniuit *cod* 210. suscepit *cod* 222. **potes** *scripsi*: potest *cod* 223. quoaeternum *cod* 224. **apostolo** *scripsi*: apostolos *cod* **contradicis** 1°: contradices *cod* 225. **aliam** *scripsi*: etiam *cod* 226. **filium** *cod**: *fortasse* filii *cod*[2] 230. **uisibilem** *scripsi*: uirtutem *cod* 232. aeuangelio *cod*

234. uideri *cod* 236. **filium** *ut uid cod**: filiu (*fortasse pro* filio) *cod*[2] 237. **crediderit** 2°: crederit *cod** 241. **uidet uidet** *cod*: *fortasse legendum* uidit uidit, *cf l* 106 *supra*

IX 10. **cui** *scripsi cum Io* v 26: qui *cod* uita *cod* omnem *cod*

X 10. **erant** *scripsi*: erat *cod*

hominis monstraret, SIMILITVDO aeternitatem sus*pic*eret. ait enim propheta sic, [Baruch iii 36–38] IS DEVS NOSTER ET NON DEPVTABITVR ALIVS ABSQVE *I*LLVM; una Virtutis causa, quia cum patre coniunctus est: QVI INVENIT inquid OMNEM VIAM PRVDENTIAE, quasi Sapientia patris: ET DEDIT EAM IACOB PVERO SVO ET ISRAHEL DILECTO SIBI, [Gen xxviii 14] cum illum benedicit cuius benedictio per filium ad omne hominum genus monstrabatur habere uenire: POSTHAEC inquid IN TERRIS VISVS EST ET CVM HOMINIBVS CONVERSATVS EST. VISVS EST inter homines hominem portans: quia non decebat ueritatem mendacio homines inludere, ut hominem se monstraret qui hominis corpus non habebat. taceat Marchionis peruersitas, quae negat deum [*fol* 147 *a*] humanam carnem portas|se, erubescens scilicet de*o* humanum corpus adscribere, uteri et uentris causas praetendens quibus natiuitas formari consueuit. si hominis causa deus, et plasmator ipse dei filius, *c*ur non operis sui causa descendit, *c*ur intra suum opus se non continuit, quando tu qui denotare istas sordes conaris in tuo te opere uel terra fabricatis domibus consueuisti extollere et firm*um* reputas quod infirmus facis? denique opus tuum superuiue*t*, et si ante te esse non potuit tamen post te plus stabit: quid de aetern*o*, quid de inmortali opifice iudicabis, qui tuum opus saepe [Prou ix 1] laudare contendis? SAPIENTIA inquid AEDIFICAVIT SIBI DOMVM: quam DOMVM AEDIFICAVIT SAPIENTIA nisi hominem, ut legimus, cui et primum munus ANIMAM [Gen ii 7] INSVFFLAVIT et de sua uiuacitate inmortale*m* corpori possessionem concessit? quia ergo homo non solum ipsius opus erat sed et pignus, ritae **descendit**, ritae IN SVA HABITAVIT, ritae quod diaboli [Io i 11 14] fraude et inlicita libertate fuerat deceptum sua uirtute ad aeternitatem produxit.

Denique sic et euangelistae testantur. quid audit Maria loquente Gabrihelo? HA*V*E inquid GRATIA PLENA, DOMINVS [Luc i 28 31 34 35] TECVM. et prosequitur ECCE IN VTERO ACCIP*I*ES ET PARIES FILIVM ET VOCABIS NOMEN EIVS IESVM, IPSE ENIM SALVA*B*IT [Matt i 21] POPVLVM SVVM A PECCATIS EORVM. cui respondens ait QVOMODO ERIT HOC, QVIA VIRVM NON COGNOVI? ait SPIRITVS SANCTVS SVPERVENIET IN TE ET VIRTVS ALTISSIMI OBVMBRA*B*IT TIBI, QVAPROPTER QVOD NASCETVR EX TE VOCABITVR FILIVS DEI. qu*i*d euangelista Iohannis, | qui non [*fol* 147 *b*] inmerito SVPER PECTVS DISCVMBENS salua- [Io xiii 25 xxi 20] toris, sciens filii omnipoten*ti*s dei mysterium quod de pectore consueuit exire, in principio euangelii sui clamauit et dixit? IN PRINCIPIO ERAT VERBVM ET [Io i 1–3] VERBVM ERAT APVD DEVM ET DEVS ERAT VERBVM: HOC ERAT IN PRINCIPIO APVD DEVM: OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL. ET VERBVM [Io i 14] CARO FACTVM EST ET HABITAVIT IN NOBIS, ET VIDIMVS GLORIAM, GLORIAM TAMQVAM VNIGENITI A PATRE, PLENVM GRATIA ET VERITATE. sic homo dum corpus hominis susc*e*pit, sic dei filius dum de deo patre procedens VERBVM CARNEM nostri corporis sumpsit. unde clama*ba*t propheta atque dicebat ET HOMO EST, ET [Hier xvii 9] QVIS COGNOSC*E*T ILLVM? numquam pro-

15. **suspiceret** *scripsi*: susciperet *cod*, *fortasse recte* 16. **is**: his *cod* **noster**: nēr *cod*, *ut cap* 1 *l* 62 *supra* 17. **illum** *scripsi cum Cypr* Test ii 6 *codd* A L: ullum *cod* 23. omnem *cod* 33. **deo** *scripsi*: dm̄ *cod* 37, 38. quur *bis cod* 42. **firmum reputas** *scripsi*: firmiore putas *cod* 43. **superuiuet** *scripsi*: superuiues *cod* 44. **te plus** *scripsi*: templus *cod*; *fortasse legendum* te amplius 45. aeternū *cod*

51. inmortale *cod* 60. habe *cod* 62. accipes *cod* 63. saluauit *cod* 68. obumbrauit *cod* 70. **quid** *scripsi*, *cf l* 59: quod *cod* 72. omp̄s *cod*, *cf cap* 1 *l* 62 73. **pectore** *scripsi*: peccatore *cod* 84. suscipit *cod* 86. clamat *cod* 88. cognoscit *cod*

pheta hoc diceret, si hominem solum intellegi uellet: hominis enim unum nomen est, et quod est si hoc audierit iniuria*m* non sentit: dum loquitur QVIS COGNOSCET ILLVM, ostendit hominis personam deum dei filium baiulare. hoc enim uidebatur exterius quod humanum est et quod mortale est, quod et conpraehendi et pati potest: deus autem, qui hominem susceperat, ex ministerio corporis s*uscep*ti quis esset interior uirtutibus declarauit, dum haec dicit quae de mortalibus membris numquam homines [Matt viii 23 26] cogitare potuerunt. nauigat cum discipulis, iubet uentis, quiescit mare, dicunt [Matt xiv 33] apostoli VERE FILIVS DEI ES. legionem daemonum uerbo fugat, corpus posse*s*sum [Marc v 3 4 9] liberat, ligabatur enim CATENIS et NON POTERAT teneri: quem excogitata hominum uincla retinere non poterant ut uel in cor[*fol* 148 *a*]*pore* per|uersum tenerent spiritum, hunc iussu fugat, hominem cuius causa discenderat liberat. suscitat mortuum quasi deus, ostendit et inbecillitate*m* corporis sui ut crederetur quia uere inbecilla et humana [Matt iv 12] membra portabat: esuriit sub diabolo, sitiit sub Samaritidem, plora*uit* super [Io iv 7 xi 35] Lazarum. et tamen quis es*se*t hisdem locis quibus humana infirmitas monstrabatur diuina statim manifestata potentia est: [Matt iv 7] audit diabolus NON TEMPTABIS DOMINVM DEVM TVVM; audit Samaritis SI SCIRES [Io iv 10] DONVM DEI ET QVIS EST QVI TIBI DICIT DA MIHI BIBERE, TV FORSITAM PETISS*ES* AB EO ET DARET TIBI AQVAM VITAE; et post lacrimas clamat LAZARAE PROCEDI FORAS, [Io xi 43 39] statim mortis uincla soluuntur, corpus quarta die e tumulo suscitatur. hoc est ET HOMO EST, ET QVIS COGNOSCET ILLVM? [Hier xvii 9] quod ipse dominus lapidare se uolen- [Io x 31] tibus Iudaeis monstrauit se lapidari non posse si suam uellet potentiam demonstrare: SI MIHI inquid NON VVLTIS CRE- [Io x 38] DERE, FACTIS CREDITE ET COGNOSCITE QVIA IN ME EST PATER ET EGO IN ILLO. numquid mortem timebat qui mortuos suscitabat? uulnera uerebatur qui uerbo diuersa mortis genera sanitati donabat? sic ergo deus ex tantis uirtutibus, et ex ipsis inbecillitatibus hominem in sese portare, monstraba*tur*.

XI **Passus est, iterum resurrexit tertia die. Passus est,** quia homo: **resurrexit,** qu*i*a deus: et numquam Ipse resurgeret qui semper stetit, sed quia corpus quod susceperat morti erat obnoxium. ostendit passionem corporis sui, quia uoluit: resuscitauit | quod habuerat, quia [*fol* 148] potuit. denique hoc Ipse POTESTATE*M* [Io x 18] HABENS PONENDI ANIMAM MEAM ET POTESTATE*M* HABEO ITERVM SVMENDI EAM: HOC ENIM MANDATVM ACCEPI A PATRE. potuit non pati, qui ut pateretur habuit in potestate: sed quoniam de conscientia diuinae uirtutis resuscitare corpus quod susceperat poterat, maiorem uirtutis ostendit potestatem dum non solum in uita facit sed et po*st mo*rtem iterum suscitauit. prodidit se esse qui fecerat in principio hominem, qui illum iterum mortuum suscitauit.

---

92. iniuria *cod* 94. **hoc**: *bis cod* 96. **conpraehendi** *scripsi*: conpraehendit *cod* 99. **suscepti quis** *scripsi*, *cf* VIII 211: si antiquis *cod* (*e mutilo ut conicio exemplari* si . . . tiquis, *quod scriba male callidus in* si antiquis *compleuit*) 104. **es**: est *cod* 105. possensum *cod* 108. **in corpore peruersum** *scripsi*: in cor peruersum *cod* 112. inbecillitate *cod* 113. humanā *cod* 115. **plorauit** *scripsi*: plora (*ad finem lineae*) *cod* 116 **esset** *scripsi*, *cf* II 25, 56, VI 12, VII 168, X 99, XVIII 28, 34: est *cod* 120. **Samaritis** *scripsi*: Samaritidis *cod* scire *cod*

122. petissis *cod* 124. **procedi** *cod*: *lege uel* procede *uel* prodi 130. **posse si** *scripsi*: possessi *cod* 139. **monstrabatur** *scripsi*: monstrabat *cod*, *fortasse recte* XI 3. **quia**: qua *cod* 8, 9. **potestatem** *bis*: potestate *bis cod* 9. **habens** *cod*: *fortasse legendum* habeo 16. **in uita** *cod*: *fortasse legendum* in uitam 17. **post mortem** *scripsi*: portem *cod*

XII **Ascendit in caelos**, u*t*ique qui descenderat, ut apostolus dicit (Eph iv 10) QVI DESCENDIT IPSE EST ET QVI ASCENDIT.

XIII **Venturus iudicare uiuos et mortuos**, qui hanc in lege acceperat potestatem, ut in psalmo (Ps ii 6) EGO AVTEM CONSTITVTVS SVM REX AB EO SVPER SION MONTEM SANCTVM EIVS: quapropter REX CONSTITVTVS sit, aperuit in septuagesimo psalmo (Ps lxxi (lxxii) 1) DEVS IVDICIVM TVVM REGI DA. hoc et Ipse (Io v 22) PATER NEMINEM IVDICAT SED OMNEM IVDICIVM FILIO TRADIDIT.

Quod dixerunt **uiuos et mortuos**, monstrarunt discretionem esse bonorum atque malorum. nam cum in uita hac agunt homines malitiae causa, mortui nuncupantur, ipso saluatore dicente (Matt viii 22) SINITE MORTVOS MORTVOS SAEPELIRE: non solum illum appellauit mortuum qui de uita recesserat, sed et qui in uita manebat. ac per hoc si*ue* opere quis malo occupatus hic uixerit semper in corpore, **mortuus** est, siue | (*fol* 149 *a*) de uita exiens in inferno detentus mortuus ad nos nuncupatur. sic et de **uiuis**: si qui in corpore est integre deo seruiens uiuit, (Io viii 51) MORTEM NON VIDEBIT. clamat primum in psalmo propheta (Ps cxiii 25 26 (cxv 17 18)) NON MORTVI LAVDABVNT TE DOMINE NEQVE OMNES QVI DESCENDVNT IN INFERNVM, SED NOS QVI VIVIMVS BENEDICIMVS DOMINVM EX HOC NVNC ET VSQVE IN SAECVLVM: non utique de pauci temporis hominibus loquitur, quando ait EX HOC NVNC ET VSQVE IN SAECVLVM. et ut de ceteris taceam, ipse dominus in euangelio, (Matt xxv 31 32) CVM VENERIT FILIVS HOMINIS IN CLARITATE SVA ET OMNES ANGELI CVM EO, SEDEBIT IN THRONO MAIESTATIS SVAE, ET CONGREGABVNTVR ANTE EVM OMNES GENTES ET SEGREGA*B*IT EAS AB INVICEM QVEMADMODVM PASTOR SEGREGAT OVES AB HAEDIS: saeparati sancti a malis ore iudicis (*cf* 2 Tim iv 8) iustitia*e* audient (Matt xxv 34) VENITE BENEDICTI PATR*I*S MEI, PERCIPITE REGNVM QVOD VOBIS PARATVM EST AB ORIGINE MVNDI; dic*e*t et iniustis (Matt xxv 41 46) RECEDITE A ME MALEDICTI IN GEHENNA QVAM PRAEPARAVIT PATER MEVS DIABOLO ET ANGELIS EIVS: ET HABIBVNT HII IN MORTE*M* AETERNAM, IVSTI AVTEM IN VITAM AETERNAM.

XIV **Et in Spiritu sancto.** Tertia persona est, de qua loquitur ipse saluator (Io xv 26 xiv 16 xvi 13) MITTAM VOBIS ALIVM ADVOCATVM QVI VOS INDVCAT IN OMNEM VERITATEM.

XV Prosecuntur autem **Eos qui dicunt Erat quando non erat.** Arriani haec solent dicere, dum semper fuisse filium nega*n*t.

XVI **Et priusquam nasceretur non erat.** Reuincuntur autem *ut* **natum de Patre** et, **antequam nasceretur**, [de deo patre] ille qui Virtus dictus est, qui Sapientia nuncupatus est, qui Verbum appellatus, de deo patre fuisse adseueretur. | (*fol* 149 *b*) qui etiam natus in patre esse dicebatur: nam et dominus dixit (Io xiv 10) EGO IN PATRE ET PATER IN ME; et apostolus ad Corinthios (2 Cor v 19)

---

XII 1. **utique** *scripsi*: uique *cod*
XIII 5. quiapropter *cod**
17. **manebat** *cod**: manebant *cod*[2] 18. **siue** *scripsi*: si *cod* 22. **si** *scripsi*: siue *cod* 29–32. **non utique . . . in saeculum**: *om per homoeoteleuton cod**, *addit ad calcem paginae cod*[2] (*manu fortasse eadem, sed alio atramento*)

38. segregauit *cod* quaemadmodum *cod* 41. **iustitiae** *scripsi*: iustitia *cod* patres *cod* 43. **dicet** *scripsi*: dicit *cod* 45. **meus** *cod*[2] (*cum Cypr* Test ii 30 *et* iii 1): uester *cod** 46. **habibunt** *scripsi* (abibunt *Cypr locc citt*): habitabunt *cod* 47. morte aeternā *cod*
XV 1. **autem eos** *cod*: *fortasse legendum* eos autem 3. **solent** *cod*[2]: solunt *cod** 4. negat *cod*
XVI 2. **ut** *scripsi*: et *cod* 3. **antequam nasceretur**: *ad humanam Christi natiuitatem spectauisse priscum Arrianorum dogma intellegit ut uidetur* (*cf ll* 7 124 *infra*) *noster, sed errore* **de deo patre** *cod*: *sed omittenda esse puto* 6. **adseueretur** *cod*[2]: adseruetur *cod**

DEVS ERAT IN CHRISTO MVNDVM RECONCILIANS SIBI, utique pater in filio. sic Arrianorum confunditur inperitia, cum paenae omnibus scribturis concurrentibus a creatura excludatur a*ut* factura.

Erubescens ista iam ponere nunc urbanitate se putat inludere ueritatem, ut et suis probet (quod saepe tractauit) quia se a sua infidelitate non abstulit, et sic se tractare ut creatura*m* uel factura*m*, uel fuisse quando non fuit, uel ex nihilo factum, non dicat. 'cogitationem' ponit ante filium: numquid, si aperte sibi, quia reuincitur, non uidetur negare, tamen manifestissima causa conpellit illum confiteri quod occulte dicit? ecce si hodie cogitatio praecedat filium, monstrauit utique ante cogitatione non fuisse cui cogitatione*m* praeposuit: quantacumque putas subtilitate inperitos lege decipere uel fideles inludere, detegeris. *cf cap* XV *l* 2 **fuit** ergo **quando non fuit**, qui adhuc nondum fuerat cogitatu*s*: et cum cogitatio uenisse*t*, statim est filius cogitatione—qui est utique super cogitationem. ut illum autem super cogitationem et ante cogitationem esse noueris aperiam. a deo Verbum dictus est, a deo Virtus, a deo Sapientia: nulla *aute*m umquam cogitatio, quan*tu*m humani sensus capiunt, sine sapientia cognita est, sine uirtute perfecta est, sine uerbo est pronuntiata; | *fol* 150 *a* si ergo istis tot uirtutum officiis filius nominatu*r*, *c*ur non etiam *cf cap* VIII *ll* 32–41 cogitatione*m* praecessit, qui cogitationi per haec etiam magnitudine *an*te*i*uit? clamat tibi propheta et dicit *Ps* xliv 2 (xlv 1) ERVCTVAVIT COR MEVM VERBVM BONVM: numquid dixit COGITAVIT COR MEVM VERBVM BONVM? quia uerbum dei est (quod ipse soles confiteri), dum denegas et post cogitationem deum facis, considera quia blasphemas.

Sed prudenter te dicis haec cogitasse, ne inpassibilitate*m* omnipotentis dei uidearis corrumpere dum filiu*m* dicis generatum: et dicis illum consequentia corporis pati posse, id est dolorem et *Gen* iii 16 gemitus, si filium generet, quia humana conuersatione nosti sine gemitus generar*i* non posse. o peruersitas animi et damnabilis conscientia, qua audes *h*ac turpi et passibili causa dei filium ex humana comparatione denegare, cum sci*as* et ipsos homines, id est mulier*em*, sine gemitu potuisse generare, si dei omnipotentis uoluisse*t* mandata seruare. denique post transgressione audit *Gen* iii 16 IN DOLORIBVS PARIES, qui ante audierat *Gen* i 28 CRESCITE ET MVLTIPLICAMINI ET REPLETE TERRAM. potest dolori esse subiectus qui inmortalis est? sentit gemitos qui morti obnoxius non est? audet aliquis dicere quod tu subtilitate tua uideris inducere,

---

12. **cum**: *praem* quae *cod* 13. concu*r*rentibus *in ras cod* 14. **aut** *scripsi*, *cf l* 19 *infra*: a *cod*

15. **Erubescens**: *auctor noster singulari numero nunc usus unum qualemcumque aduersarium ut uidetur aggreditur, qui Arrianam doctrinam ita* 'urbanitate' (XVI 16, XVII 5) *et* 'subtilitate' (XVI 29 73) *temperauit ut symboli anathemata eum uix adficerent* 16. urbanita*te ut uid in ras* *u*eritatem *in ras cod* 17. **ut** *scripsi*: aut *cod* 19. creatura uel factura *cod* 24. **tamen**: *praemittendum forte* non manifestissimae *cod* 28. cogitatione *cod* 31. **qui . . . cogitatus** *scripsi*: qui . . . cogitatum *cod*; *nisi malis* quia . . . cogitatum 33. uenisse *cod* 38. **autem** *scripsi*: enim *cod*; autem *et* enim *apud codices saepissime inter se permutantur*

39. **quantum** *scripsi*: quandam *cod* 43. nominatus *cod* qur *cod* 44. cogitatione *cod* 45. **magnitudine** (*sc* dignitate) **anteiuit** *scripsi*: magnitudinem tenuit *cod*

54. inpassibilitate *cod* 55. filius *cod* 59. generare *cod* 61. **qua** *scripsi*: quae *cod* **hac**: ac *cod* 63. degare *cod** 64. **scias** *scripsi*: scies *cod* **mulierem** *scripsi*: muliere *cod** mulieres *cod*[2] 66. uoluisse *cod* 68. **qui** *cod*: *fort leg* quae

quod mox 'ut uoluit genuit'? non te gentilium causa ad istam | conpulit blasphemi*am*, qua putas tibi posse proponere quod potuit gemere dum filium generat? dum cupis itaque infidelibus tollere scandalum, fidelibus introducis. [*fol 150 b*]

Ignoras tibi apostolum ante praedicasse quod Iudaeis esset scandalum et gentibus stultitia natiuitas et passio saluatoris? IVDAEI inquid SIGNA PETVNT, GRAECI PRVDENTIAM QV*A*ERVNT, NOS AVTEM PRAEDICAMVS IVDAEIS QVIDEM SCANDALVM GENTIBVS AVTEM STVLTITIAM. [1 Cor i 22 23] non esse SCANDALVM Iudaeis, nisi in homine*m* peccasse uiderentur ut in aliquem de CREATVRA qua*e* CORRVPTIO*NI* noscitur esse SVBIECTA: [Rom viii 20 21] nec gentibus esse STVLTITIAM, nisi quia dicimus dei filium et primo nat*um* de deo patre, et postmodum humanam carnem uoluisse portare, *et* tertio quo*d* passus est; totum utique inridere conatur et mysterium stultitia*m* nuncupat, quia VIRTVTEM SCRIBTVRARVM caelestium IGNORAT. [Matt xxii 29] times ne a gentibus inrisione*m* patiaris, et ideo placere huic qu*a*eris cui si fideliter diuina dicantur riduntur potius quam creduntur? quid ipse apostolus prosequitur? IPSI*S* AVTEM VOCATIS IVDAEIS ET GRECIS CHRISTVM DEI VIRTVTEM ET DEI SAPIENTIAM. [1 Cor i 24] non potes prius agnoscere antequam credas; quia diuinu*s* et caelestis clamat spiritus ET NISI CREDIDERITIS NON INTELLEGITIS, [Is vii 9] | et ipse saluator NISI CREDIDERITIS MORIEMINI. [*fol 151 a*] [Io viii 24] quid est quod credi debet? STVLTA MVNDI ELEGIT DEVS VT CONFVNDAT *SAPIENTES, ET INFIRMA MVNDI ELEGIT DEVS VT CONFVNDAT* FORTIA: NAM QVOD STVLTVM EST DEI SAPIENTIVS EST HOMINIBVS, ET QVOD INFIRMVM EST DEI FORTIVS EST HOMINIBVS. [1 Cor i 27 25] uides ergo quia cum gentibus potes sociari si gentili placueris, si apostolus negat se SERVVM CHRISTI esse posse SI HOMINIBVS PLACERE uellet. [Gal i 10] et qui erant HOMINES? qui in lege diuina uiuebant. nam de gentibus caelestis spiritus non homines sed animalia dicit: HOMO inquid CVM IN HONORE ESSET NON INTELLEXIT, AESTIMATVS EST IVMENTIS INSIPIENTIBVS. [Ps xlviii 13 (xlix 12)] confitendus est ergo et esse semper et **antequam nasceretur** in patre fuisse. non enim potes confiteri Verbum Virtutem Sapientiam, sicut et ipse dominus dixit et apostoli praedi-

---

74. **quod mox ut uoluit genuit**: *nota est disputatio inter Athanasianos et eorum aduersarios de quaestione* ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει [*scilicet* ἀλλὰ φύσει] ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν (*confer symbolum quod uocatur Macrostichon apud Socratem* H. E. ii 19); *apud nostrum* ut uoluit genuit *respondere uidetur* τῷ βουλήσει ἢ θελήσει γεννᾶν, generare τῷ φύσει γεννᾶν 75. blasphemia *cod* 76. **qua putas**: + item in psalmo et scitote quia dominus ipse est deus: unde in euangelio uos uocatis me magister et dominus, et bene dicitis, sum etenim. qua putas, *quae uerba ad cap* XVII *l* 21 *transtuli*

84. querunt *cod* 86–90. **esse scandalum . . . esse stultitiam** *cod*: *fortasse legendum* esset scandalum . . . esset stultitia 87. in homine *cod* 88. peccasset *cod* **ut** *scripsi*: aut *cod* de creaturā *cod* 89. **quae corruptioni** *scripsi*: quia corruptio *cod* 92. **natum** *scripsi*: nato *cod* 93. **et tertio quod** *scripsi*: tertio quo (*om* et) *cod*; *fortasse legendum* et eam die suscitare tertio quo 95. stultitia *cod*

97. **times** *scripsi*: timens *cod* 98. inrisione *cod* 99. queris *cod* 100. **riduntur** *cod*: 'apud ueteres ridunt reperimus dictum' *Diomedes grammaticus* (*uide Neue-Wagener* Formenlehre der lateinischen Sprache[3] iii 271) 101. **ipsis**: ipsi *cod* 104. **potes**: potest *cod*, *cf ll* 115, 125 **credas** *fortasse cod**: credat *cod*[2] 105. diuinū *cod* 106. **intellegitis** *cod*, *cf Cypr* Test iii 41 *cod* L 10. **sapientes et infirma mundi elegit deus ut confundat** *ex apostolo suppleui*: *om per homoeoteleuton ut uid cod* 115. **potes**: potest *cod* 125. **potes**: potest *ccd*

cauerunt, nisi semper fuisse et futurum esse credideris.

XVII Posuerunt etiam dicentes **Et quia ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia.** Dicunt enim solum a solo patre ex nihilo esse factum. sed si modo urbanae secundum apostoli dictum EX DEO dicunt, (1 Cor xi 12 *et* 2 Cor v 18 (*cf* Rom xi 36 1 Cor viii 6)) ita tamen cupiu*nt* innocentes inludere uel suos possidere, dum EX DEO dicant 'sicut cetera,' quia nihil esse possit nisi deus uellet, nihil stare nisi ipse permitteret. ac per hoc non sic confiteri permitteris esse filium 'sicut sunt uniuersa,' sed hoc a te solum expetit fides catholica, ut confitearis 'de deo' | (*fol* 151 *b*) et 'de substantia ipsius,' ut merito una sit substantia dum de uno est, sit inmortalis de inmortali, perfectus de perfecto. qui enim nos uult esse perfectos, se utique cum patre pari perfectum qu*a*erit intellegi, ait enim sic (Matt v 48) ESTOTE PERFECTI SICVT PATER VESTER QVI IN CAELIS EST. [item in psalmo (Ps cix 3 (cx 2)) ET SCITOTE QVIA DOMINVS IPSE EST DEVS: unde in euangelio (Io xiii 13) VOS VOCATIS ME MAGISTER ET DOMINVS, ET BENE DICITIS, SVM ETENIM.]

XVIII **Mutabilem autem et conuertibilem Filium Dei.** Solent enim cum Sabelli temeritate misceri tractatus, qui sic **mutabilem filium** inducunt dum ipsum esse patrem aliquando adserunt, patrem etiam filium pronuntiare contendunt. sed pater pater est qui inuisibilis est; filius filius est de inuisibile deo, qui uideri uoluit patribus, qui (ut superius diximus) (*cap* VII *l* 90 *supra*) quia uidendus erat se patribus demonstrabat, non tamen ut erat intellegi poterat, se*d* ut humana illum capere fragilitas poterat. sic et hominibus apparebat ille cui nullus est similis in nubibus, de quo dicit propheta (Ps lxxxviii 7 (lxxxix 6)) QVIS IN NVBIBVS AEQVABITVR DOMINO? si ergo nullus IN NVBIBVS est qui aequari deo dei filio possit, et tamen unum de elementis, ut est, non possumus sustinere—si solem uelimus adtendere, numquam claritatem ipsius possumus peruidere; si calores ipsius refrigeria requirentes non uitauerimus, ardorem tolerare non possumus —quanto elementorum dominum, | (*fol* 152 *a*) quanto mundi opificem, patr*es* uidere non poss*ent*, nisi uideri se uolens suam magnitudinem temperasset. denique hoc aperuit in euangelio, et quis esset in monte apostoli*s* patefecit: (Luc ix 28) ASCENDERVNT inquid (Matt xvii 2) IN MONTE, ET DEMVTATVS EST IESVS ET RESPLENDVIT FACIES EIVS SICVT SOL IN (Apoc i 16?) CLARITATE SVA ET VESTIMENTA EIVS FACTA *SVNT* CANDIDA VELVT NIX. monstrauit futuris testibus quis esset; et tamen usque ad futuram passionem ut quod uidera*nt* tacerent ipse dominus erudiuit, (Matt xvii 9) NEMINI DIXERITIS DONEC FILIVS HOMINIS A MORTVIS RESVRGAT. sic semper et hominibus †causa† demonstrauit, et se deum de deo filium saluatorem ostendit.

---

XVII 3. **Dicunt**: *scilicet Arriani* 5. **urbanae**: *uide supra ad cap* XVI *l* 15, *et cf p* 353 *infra* 6. **cupiunt** *scripsi*: cupiuit *cod, fortasse recte* 14. **de substantia ipsius**: *respicit noster ut uid Tomum Damasi, uide p* 288 *supra, l* 79 18. **se** *scripsi*: sed *cod* **pari** *cod*: *fortasse legendum* pariter 19. querit *cod* 21. **item in ... etenim**: *quae in uncinis includuntur, ea huc transtuli e cap* XVI *l* 76, *certe e peruerso loco, nescio an in rectum*

XVIII 12. **intellegi poterat sed** *scripsi*: *tr* se intellegi poterat *cod* **humana** *cod*[2]: hamana *cod** 16. **si** *scripsi*: sic *cod* 18. aelementis *cod* 24. **quanto** *cod*: *sic noster pro* quanto magis *forte scribebat, unde textum immutare non ausus sum* aelementorum *cod* 25. patris *cod* 26. **possent** *scripsi, cf* I 120 VII 31 X 89 XI 3 *supra*: possunt *cod* 29. apostoli *cod* 33. **sunt** *scripsi*: est *cod* 35. uiderat *cod* 39. **causa** *cod, sed quid sibi uelit* causa *uel* causam *non liquet*: *fortasse legendum* carnem suam

xix Est ergo secundus a patre filius; est tertia persona spiritus, quem ascendens a patre misit, qui conplens fideles uirtutes loqui fecit. haec qui non crediderit, et istam confessionem usque ad finem uitae non semper tenens et fidelibus dixerit in confessione et gentilibus demonstrarit, iubente patre iubente filio spiritu sancto urguente in gehennam missus perpetuas luet poenas.

FIDES CATHOLICA APVT NICHEAM EXPOSITA EXPLICIT AMEN

XIX 3. a patrē *cod*

## I. Index locorum S. Scripturae

(*In locis iis quibus adfigitur obelus, diserte laudatur nomen libri*)

## II. Index nominum propriorum

## III. Index uerborum et locutionum

---

[*huius prooemii initium inuenies ad p 329 supra*]

*praeter alios celebrem et tritum, exempli gratia profero, Phil* ii 6 (*cap* VIII *l* 202, *p* 340 *infra*), *ubi uoces graecas* ἐν μορφῇ θεοῦ *ceteri omnes* 'in forma dei' *reddunt, solus cum Cypriano noster* 'in figura dei.' *nomen quoque* 'Moses' (VII *l* 140, *p* 335) *antiquitatis uidetur esse indicium: ante enim Vulgatum S. Hieronymi textum uix ullum inuenias scriptorem qui non forma* 'Moyses' *utatur, praeter Euangelia Bobiensia* (*k*) *et S. Cypriani Testimoniorum codicem Laureshamensem* (L).

*Hactenus de tempore quo scriptus est tractatus: iam de loco et ratione eius pauca dicenda sunt.*

*Imprimis Italicus est codex, Italica canonum sylloge in ea adseruatur: conferas exempli gratia interpretationem concilii Nicaeni, cuius unicus est testis, supra pp* 103–141. *Italiam fortasse septentrionalem spectat textus librorum sacrorum in tractatu nostro adhibitus.*

*Ad finem tractatus, singulari numero iam inde usus* (*capp* XVI 15–129, XVII 10–14), *in antistitem quendam Arrianorum noster inuehitur, qui* 'urbanitate' (XVI 16) *siue* 'urbane' (XVII 5) *fideles simplices ita inludebat ut catholicus esse uideretur, quippe qui* 'fuisse quando non fuit Filius Dei' *uel* 'ex nihilo factum' *dicere desineret, et nihilominus in* infidelitate sua *persisteret. iam pridem in mentem mihi uenerat episcopum istum appellari debuisse* Vrbanum: *sed utrum re uera* Vrbanus *aliquis inter episcopos Arrianos* A. D. 360–400 *exstitisset tunc temporis nesciebam, et de Auxentio Mediolanensi potius cogitabam. is scilicet, postquam inde ab anno* 363 *orbem occidentalem imperatores catholici rexerunt, solus ex Arrianis sedem suam episcopalem obtinuit, frustra in eum declamantibus Hilario Pictauiensi et Eusebio Vercellensi: tanta enim calliditate et astutia fidem suam coram Valentiniano imperatore exposuit* (*uel potius celauit*) *ut pro catholico et orthodoxo haberetur. sed domino Germano Morin, operis huius fautore amicissimo, per litteras me admonente, cognoui Ioannem nostrum Mercati in libello suo cui titulus* Parmensia (*Romae* A. D. 1902) *Vrbani cuiusdam, Ambrosio et Damaso aequalis, episcopatum apud Parmenses commemorasse: quod me latere minime oportuerat, quippe cui libellum illum scriptor iam donauisset. Vrbanum igitur Parmensem de cathedra sacerdotali depulisse, hortante Damaso, episcopos Italiae septentrionalis catholicos refert in tractatu* contra Ambrosium (*edente Fr. Kaufmann, Argentorati,* A.D. 1899, *pp* 87, 115) *siue Maximinus siue Palladius Arrianus:* 'denique ut Vrbani Parmensis episcopi ceterorumque causas pretermittamus, certe Leontium Salonitanum ex eius [*sc* Damasi] audistis mandato, auditum gradu sacerdotali

ut reum deiecistis.' *et facile conicias in Arrianae reos doctrinae dictam esse sententiam synodalem ab Arriano inuidia aspersam.*

---

*Auctorem nostrum e Tertulliano pendere (certiorem me faciente reuerendo patre Henrico Brewer e Societate Iesu) serius comperi quam ut id ad locum, cap* X *ll* 114–116 *p* 342 *supra, possem adnotare: confer* ad Praxean § 27 (*edente Aemilio Kroymann*, C. S. E. L. *tom* xlvii *p* 282 *l* 4) 'esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum,' *necnon* de carne Christi § 9 'esuriit sub diabolo, sitiit sub Samaritide, lacrimatus est super Lazarum.'

*confer etiam cum cap* XVII *l* 15, *p* 346 *supra*, ad Praxean § 2 'quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiae scilicet unitatem'.

# APPENDIX X B

## Commentarius alter in Symbolum Nicaenum siue potius in Tomum Damasi papae

*Commentarius hicce non est eiusdem cum praecedente momenti: tamen cum et ipse antiquus sit et de auctoritate Tomi Damasiani (supra pp* 281–294) *idoneus sit testis, locum non recusaui.*

*codices contuli tres, unum quem ipse inueni, duo de quibus per Alexandrum Souter Oxoniensem nostrum et (intercedente A. Souter) Isidorum Hilberg Austriacum notitia mihi peruenit: scilicet Coloniensem* bibliothecae Capitularis lx, *fol* 108 *b* INCIPIT DE FIDE SIMBOLI APVD NICEAM EXPOSITIO (*codex e duabus constat partibus, quarum altera, foll* 1–217, *ineunte saeculo nono, altera, foll* 218–244, *ineunte fortasse saeculo decimo, exarata est*); *Vaticanum* lat. 355, *fol* 131 *b* INCIPIT DEFINITIO FIDEI SIMBVLIQVE NICENI CONCILII ·XLVIII· (*saec.* ix–x); *Karoliruhensem* Augiensem xviii, *fol* 16 *b* ITEM DEFINITIO FIDEI SYMBOLIQVE NICENI CONCILII BEATI HIERONIMI PRĒRI (*Reginberti manu saeculo* ix *ineunte scriptum*). *in codice Augiensi expositiones fidei undique collectas congessit, suis singulas auctoribus distribuit, Reginbertus notissimus ille librarius: Coloniensis et Vaticanus commentarium sine auctoris nomine praebent, Coloniensis tamen nihil aliud est atque epistularum Hieronymianarum sylloge, in Vaticano excipit libellum* 'epistula sancti Hieronimi ad Exuperantium ·xlviiii·' *unde putandum est uiros aeui Carolini eruditos opusculum* ἀνώνυμον ἀδέσποτον *uel inter Hieronymiana inuenisse uel Hieronymum auctorem ipsos finxisse. quam saepe priscae antiquitatis progenies salutem sibi sub tutela siue Hieronymi siue Augustini adepta sit, his solis latebris a labe temporum secura, nemo non nouit.*

*Coloniensem correxerunt librarii plures, tum coaeui, siue diorthota siue alii (quos siglo col*[2] *adhibui), tum recentiores (col*[3]); *e recentioribus unus lectiones multas et aliquando bonas introduxit, sed ut puto suo fretus ingenio magis quam codicis alterius auctoritate unde opus eius partim exscripsi, partim praetermisi.*

*e codicibus noster inrepsit in libros operum S. Hieronymi impressos; quorum librorum familia ceteris et aetate et numero praepollens pendet ex editione principe, quam curante Iohanne Aleriensi episcopo euulgauerunt Romae* A. D. 1468, *sine anni uel loci notitia, Sweynheim et Pannart* [Hain 8551, Proctor 3294; *in bibliotheca Bodleiana* Auct. VII Q i 2]: *tractatus in ordine tertius (scilicet post Rufinum* de symbolo *et Hieronymum* de expositione fidei ad Damasum) *auctore et titulo impresso caret, sed in indice ita praedicatur* Expositio fidei Niceni concilii in qua filium docet coeternum et consubstantialem patri Arium reuincens et spiritum sanctum docens ab utroque procedere. *item sine anni lociue notitia, anno* 1470 *uel paulo ante, prodiit Neapoli editio Romanae ut ita dicam gemina* [Hain 8550, Proctor 6747; *Bodl.* Auct. VI Q inf. i. 29, 30], *ubi tamen tertius Augustini liber* aduersus V haereses, *noster nonnisi quartus est: titulus in indice idem, in corpore libri* Expositio fidei Niceni concilii in qua docet filium coequalem coeternum et consubstantialem patri et Arrium confodit docet quoque spiritum sanctum deum esse et a patre filioque procedere. *his uel eadem uel simillima inueneris apud plures libros, exempli gratia Romae* 1470, *Venetiis* 1476, *Parmae* 1480, *Venetiis* 1488, *Basileae* 1489, *Norimbergae* 1495.

*secundam familiam unus quod sciam liber repraesentat, quem sine anni uel loci notitia Argentorati haud post* 1469 *euulgauit Mentelin* [Hain 8549, Proctor 203; *Bodl.* Auct. VI Q inf. ii 15]; *tractatus noster quinquagesimus octauus est in serie, titulum habet* Definicio simboli Niceni concilii.

*tertia librorum familia nomina Hieronymi et Cyrilli tractatui praemittit: inter quos agmen ducit liber Petri Schoeffer Moguntinus,* A. D. 1470 [Hain 8554, Proctor 92; *Bodl.* Auct. VII Q inf. i 1, 2], *tom* I *fol* 40 *b*, XXIII Iero. Cirillo Alexandrino episcopo explanans simbolum Niceni concilii. epistola nona: *quem secuti sunt posteriores, ut Erasmus* (*Basileae* 1516, *tom* II *fol* 57, Explanatio fidei ad Cyrillum) *et Vallarsi* (XI ii 149: *titulum repetit Erasmianum*). *recte monet Vallarsi eum qui Cyrilli*

*mentionem fecit illud Hieronymi animaduertere ubi dicit* 'sancto Cyrillo [*scilicet* Hierosolymitano] dedi conscriptam fidem' (*Hieron.* ep. XVII 4: *Vallarsi* I 44).

*tractatum Hieronymo abiudicatum recentiores in appendicem reiecerunt, codices operis spurii nouos conferre minime dignati sunt. ego, ne quid editioni meae desit, et codices et libros impressos antiquiores adhibui, codices sub siglis col* (*Coloniensem*) *vat* (*Vaticanum*) *aug* (*Augiensem*), *editiones* ℜ (*Romanam*) 𝔑 (*Neapolitanam*) 𝔖 (*Argentoratensem*), 𝔐 (*Moguntinam*). *quod ad ordinem uerborum adtinet, unicas librorum singulorum impressorum lectiones neglexi.*

*editionem Romanam e vat pendere, editionem Argentoratensem ex aug, Moguntinam fortasse e col, ueri simile uidetur.*

*de tempore quo scriptus est commentarius, necnon de fontibus eius, uide quae collegi ad finem appendicis, p* 367 *infra.*

[INCIPIT DE FIDE SIMBOLI APVD NICEAM EXPOSITIO]

I **Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium creatorem:**

**et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium eius, natum de substantia** Dei **Patris** ipsa, **quod grece dicitur homousion, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero natum—non factum,** sicut heretici dicunt—**per quem omnia** uisibilia et inuisibilia **facta sunt tam in caelis quam et in terra; qui propter nos homines et nostram salutem incarnatus homo factus passus resurrexit tertia die, ascendit in caelos, ueniens inde iudicare uiuos et mortuos:**

**et in Spiritu sancto**, qui de Patre processit **proprie**, et **Deus** est **uerus sicut Filius.** *cf Tomum Damasi l 98 (p 289 supra)*

**Hos autem qui dicunt: Erat tempus quando non erat** Filius natus, et **Priusquam nasceretur non erat, aut quod Ex nihilo factus sit** aut natus sit, **aut Mutabilem aut conuertibilem Filium Dei dicunt esse; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.**

II Quod fides inuisibilium rerum est—non uisibilium, unde Arriani Saluatorem uidentes in carne putauerunt eius diuinitatem talem esse qualem et carnem, passibilem **mutabilem conuertibilem** conprehensibilem, et quasi formidantem, et quasi nescientem omnia, et proficientem AETATE ET SAPIENTIA, et nihil facientem ex se, et subiectum, et orantem ad Patrem, et gratias agentem et edentem et patientem et lacrimantem et gementem et quiescentem. et postremo quae sunt creaturae propria, haec carni creatae Saluatoris adscribenda sunt utique, non diuinitati, quia Dominus dicitur in scriptura et homo: quia ergo **propter nos** et **homo** dicitur, non debemus quae sunt carnis Deo adscribere et quae sunt Dei carnis aestimare propria. si quid igitur minus aut inaequale aut inpotens dicitur in scriptura aut subiectum aut humile,

*cf* Heb xi 1 *et uide infra cap* III *l* 77; Marc xiv 33; Mt xxiv 36; Luc ii 52; Jo v 19; Luc ii 51, vi 12; Jo vi 11; Mt ix 11; Mt xvii 17; Jo xi 35 38; Marc vi 31

---

I 6. **ipsa**: *om.* ℜ  **quod** *edd*: quod|quod *vat* quodque *col* quoque *aug*  7. **homousion** *col* ℜ: homoysion *vat* omousion 𝔖 𝔐 (*et, suprapositа lineola, aug*) ΟΜΟΟΥCΙΟΝ 𝔑  11. **tam . . . terra**: *om* 𝔑  12. **quam et** *col*: et *vat aug* quam ℜ 𝔖 𝔐  13. **et**: + propter 𝔑  15. **die**: dī *vat*  **in**: ad 𝔑  16. **ueniens**: uenturus ℜ 𝔑  18. **spiritu sancto** *col vat*: spiritum sanctum *aug edd*  19. **procedit** 𝔑  24. **aut natus sit**: *om* ℜ 𝔑  25. **mutabilis** *vat*  26. **esse**: *om aug**  **hos**: hoc *col** (*sed corr m p*) *vat*

II 1. **Quod**: Que ℜ Quoniam 𝔑  **fides**: *om aug*  5. **conuertibilem** et comprehensibilem ℜ comprehensibilem conertibilem 𝔑  9. **ad**: *om* 𝔑  10. agente *vat*  11. **gementem**: edentem *ut uid col**  12. **quiescentem**: *de requie* (Marc vi 31 *siue* Jo iv 6) *potius quam de morte*  postremomo *vat*  13. proprie 𝔖  15. diuinitate *aug**  **dominus dicitur in scriptura et homo** *codd* ℜ 𝔖: deus in s. et homo dicitur 𝔑 deus dicitur in s. et homo 𝔐 *fortasse recte*

carnis eius est adsumptae, quia uere natus est de carne et quia *uere* cum hominibus triginta et plus annos conuersatus est et uere habebat pati. ideo et uerus homo propter carnem accipitur, et uerus Deus incarnatus est, in carne passus natura passibili non deitatis. haec enim quae pati debuerat caro hominis, pro transgressis hominibus pati dignatus est Deus per carnem passibilem, ut et diuinitatis eius inenarrandam potentiam in re uisibile praedic*a*tam sentiamus, et BONITATIS EIVS DIVITIAS, id est per passionem remissa peccatorum, credentes in eum consequamur.

Rom ii 4

Quale est igitur malum hoc, ut audeat quis GRATIAM DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, quam pro nos fecit, se humilians ut *nos* exalte*m*ur, humanis sensibus et uoce heretica non solum non intellegere, insuper etiam periculosis blasphemiis ad inritum eam adducere atque ultro ei aduersari, dicente scriptura SCITOTE ENIM GRATIAM DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, QVONIAM DIVES CVM ESSET PROPTER NOS PAVPER FACTVS EST, VT NOS EIVS PAVPERTATE DIVITES EXISTAMVS. absit igitur in Filio Dei aliquid plus minusue aut in loco aut in tempore aut in potentia aut in scientia aut in aequalitate aut in subiectione, cum dicitur hoc ut deitati eius ea non carni adscribantur. si enim plus minus*ue* aliquid inuenitur—excepto hoc quod genuit Pater Filium (et excepto hoc quod Filius non ex semet ipso natus est sed **de Patre natus** est proprie) non in tempore sed semper, non aliunde sed **de** sua **substantia**, deali*ta*t*i*s propri*o* fo*n*te — secundum uerbum eorum, aut inuidens aut inpotens Pater, insuper etiam et temporalis *Filius*, agnoscitur. et

2 Cor viii 9

*Tom Dam ll 78 79 (p 288 supra)*

*cf Filastrium p 368 infra*

---

22. adsubte *vat* uero 𝔐 23. **uere** *addidi*: *om codd et edd* omnibus 𝔐 24. conuersa *aug** 25. *tr* et ideo ℜ 28. passibilis *vat* possibili *aug** 29. **debuerat**: habuerat (*cf l* 25 *supra*) *vat* **caro hominis pro transgressis hominibus** *col* 𝔐: caro hominis transgressis hominibus *aug* (*col**?) 𝔖 caro hominis pro transgressoris hominibus *vat* caro hominis transgressoris pro hominibus ℜ 𝔑 31. *tr* et ut ℜ 32. **potentiam**: penitentiam (*sic*) 𝔐 **uisibile** *vat*: uisibilem *col** uisibili *col²* *aug edd* 33. **praedicatam** *scripsi*: praedictam *codd* ℜ 𝔖 𝔐 preditam *col²* 𝔑 35. **remissa** *codd* 𝔖, *cf* III *l* 169 *infra*: remissam (*tr* peccatorum remissam ℜ) ℜ 𝔑 remissionem *col²* 𝔐; *adhibentur apud antiquos et* remissa remissae *et* remissa remissorum, *sed apud meliores testes* (*Tertullianum* adu. Marc. iv 18 [480. 13]; *Cyprianum passim*; *Optatum* i 8, v 4) *nonnisi* remissa *fem.*; remissa *neut. praebent cum nostro codices euangeliorum Palatinus* (*e*: Mc iii 29, Luc i 77, iii 3, xxiv 47) *et semel Veronensis* (*b*: Luc xxiv 47), *semel etiam Irenaei interpres* (III xii 2 = Act ii 38). *cf A. Souter* Study of Ambrosiaster *p* 136
37. **ut**: aut *ut uid col** 39. **pro nos** *col** *vat*: pro nobis *col²* *aug* ℜ 𝔖 𝔐 propter nos 𝔑 *tr* se fecit humilians *aug* fecit humilians se 𝔑 40. **nos exaltemur** *cum* ℜ *haesitans scripsi*: mox exaltetur *codd* 𝔑 mox exaltaretur *col³* 𝔖 𝔐 42. **blasphemiis** *col²* ℜ 𝔑: + et *codd* 𝔖 𝔐 43. eum? *col** 47. **ut**: et ℜ 48. **existamus**: existimamus (*sic*) ℜ 𝔖 **igitur**: ergo ℜ 52. **hoc**: haec ℜ diuinitati ℜ 𝔐 53. **ea** *col²*: eo *codd* et 𝔖 haec et 𝔐; *om* ℜ 𝔑 ascribatur 𝔖 **plus minusue** (*cf l* 49) *scripsi cum* ℜ 𝔑: plus minus aut *codd* 𝔖 plus aut minus *col²* plus minusue aut 𝔐 56. exemedipso *vat* a semet ipso 𝔖 𝔐 58. **non aliunde sed de sua substantia**: *e Tertulliano* (*ut uid*) adu. Praxean 4 'filium non aliunde deduco sed de substantia patris' 59. **dealitatis proprio fonte** *scripsi*: de alia ipsa propria forte *vat aug* 𝔐 de alia ipsa forte propria *col* si de alia ipsa propria forte 𝔖 si de alia et non de ipsa propria forte ℜ forte (*cet om*) ℜ 61. **pater**: + putatur 𝔐 62. et temporales *col** aut temporalis ℜ extemporalis 𝔑 **filius** *suppleui*: *om codd*

cum aperte hoc uetet scriptura et execretur, quomodo temporalem Deum, quemadmodum gentiles uenerantur, ipsi etiam similiter adorant? nam si temporalis est, nec **uerus** potest esse: et si non uerus, neque **potens omnia**. et quid iam huic tali Deo credendum est, qui **erat aliquando quando non erat** et **ex nihilo natus est**, dicente scriptura SI AVDIERIS ME ISRAHEL, NON ERIT IN TE DEVS RECENS.

Ps lxxx (lxxxi) 9 10

si ergo RECENS, non debet uerus credi: si autem sempiternus, quippe hic sempiternus Deus erat qui loquebatur in omnibus sanctis, et legem dedit Moysi in monte Syna, et **omnia potens** et **omnia** sciens,

*Tom Dam l* 83 (*p* 288)

et Adae in paradiso uisus est et in praedestinatione carnali futura enuntians ei, et cum Iacob luctatus est, et (quemadmodum humana fragilitas capere poterat) condescendens infirmitatibus omnium diuerso *re*rum genere adp*are*bat, aliis in gloria, timoris omnium causa, aliis in humilitate, eminentis eius bonitatis agnoscendae. si ergo sempiternus Filius de Patre est genitus, quippe et omnia sciens [et] **omnia potens** et **omnia saluans, omnia continens, omnia iudicans** creans, cum Patre semper et cum Spiritu sancto.

*Tom Dam ll* 119–121 (*p* 291 *supra*)

accipe igitur quod creatura **deus uerus** non potest esse,

*ib l* 81 (*p* 288)

neque creatura creaturam saluare, dicente scriptura ET COLVERVNT ET SERVIERVNT CREATVRAE POTIVS QVAM CREATORI QVI EST BENEDICTVS DEVS IN SAECVLA.

Rom i 25

uides igitur quod paganitatis est hoc quam christianitatis.

*Tom Dam l* 75 (*p* 288)

Et quod non in tempore est natus sed **semper** natus erat de Patre, dicit apostolus beatus INVISIBILIA ENIM EIVS A CREATVRA MVNDI PER EA QVAE FACTA SVNT INTELLECTA CONSPICIVNTVR, TAM SEMPITERNA EIVS VIRTVS ET DIVINITAS.

Rom i 20

uides igitur quod Christus Filius Dei VIRTVS Dei est non temporalis sed SEMPITERNVS.

*Tom Dam ll* 78 79

Quod **de substantia diuina** Patris **natus** est semper, ipse ait Saluator in euangelio QVOD NASCITVR DE CARNE CARO EST, ET QVOD NASCITVR DE SPIRITV SPIRITVS EST QVONIAM DEVS SPIRITVS EST.

Io iii 6

*Tom Dam l* 81

Et quod **uerus Deus** est **Filius Dei**,

---

*et edd* 63. **uetet**: notet 𝔑 execret 𝔑 64. extemporalem 𝔑 68. **neque**: nec 𝔖 𝔐 **huic**: huc *vat** 72 **israhel** 𝔑 𝔐 (*et col apud cap* III 106 *infra*): ihl (*uide L. Traube* Nomina Sacra *p* 109) *vat* isrl *col aug* 𝔖 73. **recens**: *praem* deus 𝔐 77. synai *vat* sina *aug* 𝔖 omnipotens *vat** 81. **humana . . . poterat**: *a Commentario supra impresso—uide cap* XVIII *l* 12, *p* 346—*haec mutuatus est noster*: *confer etiam ll* 78–80 *cum cap* VII *ll* 90–96, *p* 334 82. **condescendens**: *uide indicem uerborum p* 365 83. **diuerso rerum genere adparebat** *scripsi, collato Filastrio* (*uide p* 368 *infra*) 'diuersis rebus apparens': diuersorum genere adprobat *vat aug* (*col** ?) 𝔖 diuerso genere adprobatur *col*$^2$ diuersorum genera approbat ℜ 𝔐 diuersorum genera approbatura 𝔑 84. in gloriam *vat* ℜ 85. **bonitatis agnoscendae**: *subaudiendum* causa *e l* 84, *cf l* 135

88. **et 1°** *col*$^2$ ℜ 𝔑: *om codd* 𝔖 𝔐 **et omnia saluans**: *om col** (*suppl m p*?) **et 2°**: *om* 𝔑 90. *tr* semper cum patre 𝔑 91. **cum** *codd* ℜ: *om* 𝔑 𝔖 𝔐 *tr* sancto spiritu ℜ 93. **creatura**: *om vat* 94. **saluare** (*cf l* 89): seruare *col**, *fortasse recte* 96. **deus in saecula**: in secula deus 𝔑 in saecula (*omisso* deus) *aug* 𝔖 97. **paganitatis**: *de uoce* paganitas *uide quae disputaui p* 369 *infra* 98. *tr* hoc est *ut uid col** **quam** (*omisso* potius, *ut nonnumquam apud Plautum*, *cf cap* III *l* 157 *infra*) *codd*: potius quam ℜ 𝔑 magis quam 𝔖 𝔐 99. **est**: sit 𝔑 101. **beatus**: *om* ℜ **a**: *om aug** 103. **tam sempiterna** *codd* ℜ 𝔖: ita sempiterna 𝔑 sempiterna quoque 𝔐 105. **uirtus dei**: *om col** ℜ 106. sempiterna *col*$^2$ 𝔑 107. **substantia**: *praem* sua 𝔖 𝔐 112. **deus** *codd* ℜ: *om* 𝔑 𝔖 𝔐; + spiritus

(Io i 9) dicit scriptura ERAT LVMEN VERVM QVOD INLVMINAT OMNEM HOMINEM VENIENTEM IN HVNC MVNDVM. et iterum ipse euangelista beatus (1 Io v 20) HIC EST IESVS CHRISTVS DEVS VERVS.

(*Tom Dam l* 75) Et quod **semper** erat, ait ipse (Io i 1) IN PRINCIPIO ERAT VERBVM ET VERBVM ERAT APVD DEVM ET DEVS ERAT VERBVM.

(*Tom Dam l* 83) Et quod **omnipotens** est Filius omnium creator, ait ipse euangelista beatus (Io i 3) OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT. si ergo OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT **uisibilia et inuisibilia**, quomodo dicit ante passionem (Matt xxiv 36) Saluator quod DE DIE ET HORA NEMO NOVIT, NEQVE ANGELI CAELORVM NEQVE FILIVS HOMINIS, NISI PATER? adtendens igitur uides quod propter utilitatem hominum dixit se nescientem praefinitionem, ne neglegentiores efficiantur homines. nam et humilitatis suae causa hoc dixit (propter carnem passionis, quia quasi homo hominibus uidebatur) et utilitat*i*s omnium tacuit, res quidem gerendas in seculo eis adnuntians atque enumerans, diem autem et horam non eis aperiens. quod ergo pro utilitate nostra tacuit et se humiliauit, non debemus ultro ei esse ingrati, et non solum non intellegentes insuper etiam Iudaico more et hominem aestimantes, eiusdem aetatis et ignorantiae et inpotentiae participem iudicantes quam Iudaei. (Io viii 57)

Quod non diuinitas naturaliter patiebatur sed **caro**, ipse ostendit Iudaeis dicens SOLVITE HOC TEMPLVM ET IN TRIBVS DIEBVS EGO SVSCITABO EVM. et cui hoc dubium est quod **Deus** hoc dicebat, id est **Filius Dei** aeternus, Verbum u*iu*ens Patris, et SAPIENTIA DEI ET VIRTVS DEI aeterna et SEMPITERNA, et IMAGO DEI INVISIBILIS ab inuisibile **natus non factus?** facta autem est caro et plasmata in qua **Deus** erat, quam et **indutus erat** propter inuisibilitatem [et] inpossibilitatem uisionis nostrae. neque enim intrinsecus erat solum, sed extrinsecus et intrinsecus, et **in caelis** et **in terra**, et omnia continens [et] implens sicut *Pater*. (*Tom Dam l* 89 (*p* 289 *supra*); Io ii 19; *Tom Dam l* 89; *ib l* 119; 1 Cor i 24; Rom i 20; Col i 15; *Tom Dam ll* 89 90; *ib l* 86)

---

est et quod uerus deus *per dittographiam* ℜ **est**: *om* ℜ 115. **ipse**: ipsa *col* vat aug** *tr* beatus euangelista (*et l* 122) *col* 116. **beatus**: + iohannes ℜ 119. **uerbum 2°**: uerum *vat* 122. ipsa *col**, *ut in l* 115 *tr* beatus euangelista (*cf l* 115) *col* 125. **dicit**: *om col** 126. **de die**: + illa ℜ 128–139. *libellum* de aduentu Domini *et* de die et hora *anonymum* (*quod Ambrosiastro suo uindicat A. Souter*) *imitari uidetur noster*, *cf capp* xvii 1–xviii 1 (Journal of Theological Studies v 239) 'humiliando se' 'praefinita' 'pro utilitate hominum . . . diceret se nescire' 'neglegentes' 130. **praefinitionem ne** *aug edd*: prefinitione ne *vat* prefinitione *col** ne per prefinitionem *col²* 131. neglientiores *aug* 133. **hoc**: hec ℜ **passionis**: passiones *col** passibilem 𝔐 134. **homo**: homines *col**; *om per homoeoarcton vat** (*corr m p*) 135. **utilitatis** (*sc* causa *l* 132, *cf l* 85) *scripsi cum* 𝔖: utilitates *codd* utilitate ℜ 𝔑 causa utilitatis 𝔐 propter utilitates *col³* **omnium**: hominum ℜ **tacuit**: + et *vat** quidam *col** 136. generandas ℜ 137. **enumerans** *aug col²* 𝔐: innumeras *col* vat* innumerans 𝔖 insinuans ℜ 𝔑 141. *in*super *in ras col* 142 **et**: *om* ℜ 𝔑 145. **diuinitas**: diuitans? *col** du|uitans *vat* 146. ipse ostendit ipse *vat* 148. **ego**: *om* ℜ **eum** *codd* ℜ 𝔖 (*Gr* λαὸν . . . αὐτόν, *sed nusquam apud latinos inueni masculinum*): illud ℜ 𝔐 149. **id est**: et ℜ 150. **uiuens** *col²* 𝔐: ueniens *codd* ℜ 𝔑 𝔖 151. **et uirtus dei**: *om* ℜ 153. **inuisibilis**: + et ℜ **ab inuisibile** (*cf l* 32) *vat*: ad inuisibile *col** ad inuisibilem *col²* ab inuisibili *aug edd* 154. psalmata 𝔖 155. **quam** *codd* ℜ 𝔖 𝔐 (*cf Tom Dam*): qua *col²* ℜ 156. **et inpossibilitatem**: *om per homoeoteleuton* 𝔖 **et** *col²* ℜ 𝔑 𝔐: *om codd* 158. **enim**: *om* ℜ 160. **et implens sicut pater** *scripsi*, *collato Filastrio* Haer. xciii 7 (*uide p* 368 *infra*): et implens sicut ni*** (*sc* nihil, *e l* 162) *col** implens sicut nihil *vat*

Nihil ergo inperfectum in Filio Dei, nihil inaequale, nihil inpotens, nihil temporale, nihil incognitum : omnia uera, omnia possibilia, omnia ingentia, omnia aequalia Patri, dicente Saluatore NEMO NOVIT FILIVM NISI PATER ET NEMO NOVIT PATREM NISI FILIVS ET CVI VVLT FILIVS REVELARE. uides aequalitatem Filii ad Patrem. cum ergo PATREM NOVIT FILIVS inenarrandum et inconpraehensum, diem nescit et horam quam ipse fecit? absit ab sensibus nostris hoc. iterum ipse Saluator DA ILLIS PATER VT HONORIFICENT FILIVM SICVT HONORIFICANT PATREM.

Matt xi 27 — Io i 3 — Io v 23

**Aequalis** igitur Deo est Filius deitate, dicente apostolo QVI CVM IN FORMA DEI ESSET RAPINAM NON ARBITRATVS EST CVM ESSET AEQVALIS DEO, SED SEMET IPSVM EXINANIVIT FORMAM SERVI ACCIPIENS ; HVMILIAVIT SE VSQVE AD MORTEM, MORTEM AVTEM CRVCIS. uides quod utrumque scriptura non abnegat in Filio Dei, et quod Dei est Virtus omnipotentis omnia scientis omnia conplentis omnia continentis omnia habentis omnia dantis iudicantis saluantis creantis, et quod creatae naturae est, id est carnis eius et patientis et plorantis et quasi nescientis et quasi non potentis omnia quasi subiecti, et cetera huic similia.

*Tom Dam ll* 83 84 — Phil ii 6–8 — *cf cap* II *l* 6 *adde Marc* vi 5

Non ergo debet esse confusio rerum quamuis coniunct*arum mortalis* inmortalis. inmortalis De*us* rei mortali coniunct*us* est **propter nostram salutem** ; et **creditur**, et post **passionem** corporis in quo apparuit, in eo etiam permanens in perpetuum, ut et illi qui **cruci fixerunt** eum aspiciant et inpossibile *oculis* suis eius naturae diuinae per materiam conspicabilem sustine*a*tur et **iudicium** uisibiliter terminetur et mysterii secreti scientia reueletur et potentiae eius

*cf Filastrium p* 368 *infra* — *cf Tom Dam ll* 93–95 — Apoc i 7

---

*aug col*² 𝔖 et implens omnia ℜ implensque omnia 𝔐 omnia implens sicut deus 𝔑
164. uero *col* 165. **possibilia** : impassibilia ℜ **ingentia** : ingenia *col** ; *fortasse scribendum* ingenita *uel* ingenua
168. **uult** : uoluerit 𝔖 𝔐 169. **filii ad patrem. cum ergo patrem nouit** : patris ad filium. cumque ergo nouit patrem 𝔑
171. conpraehensum *col** 173. **ab** *col** : a *col*² *vat aug edd* *tr* ipse iterum *vat*
174. **saluator** *col** : + 'nescit *vat*, dicit *col*² *aug edd* honorificant *col** 175. pater *ut uid col** (*corr m p*)
176. aequales *col** *vat* **igitur** : ergo ℜ **deitate** : *om* ℜ 178. *tr* non rapinam *edd* **cum** : ecum *vat* **cum esset** (ess** *col**) **aequalis** : esse se aequalem 𝔑
181. **se** : semedipsum *vat* semetipsum 𝔑
183. **dei** 1° : *om* ℜ 184. **omnipotentis** (omnia potentis 𝔑) ℜ 𝔑 : *praem* et *codd* 𝔖 𝔐 **scientis** : + et ℜ 185. **omnia continentis** : *om* ℜ 186. *tr* dantis omnia habentis ℜ 𝔑 *tr* creantis saluantis 𝔑 187. natura *col** 188. **et quasi nescientis** : *om* ℜ
192. **coniunctarum mortalis immortalis. immortalis deus rei mortali coniunctus est** *scripsi* : coniuncti inmortalis immortalis dei rei mortalis coniuncta est *col** *vat* coniuncti inmortalis dei rei mortalis coniuncta est *aug* coniuncte immortalis mortali. immortalitas dei rei mortali coniuncta est *col*³ coniuncti mortalis immortalis. immortalitas dei rei mortali est coniuncta ℜ coniuncti immortalis dei res mortalis coniuncta est immortali 𝔑 coniunctio immortalis. immortalis dei rei mortalis coniuncta est 𝔖 coniunctim res mortalis immortali deo coniuncta est 𝔐 193–204. *Symbolum habes conpendio breuiatum* 195. **et** 1° *col vat* ℜ 𝔑 𝔖 : et ita 𝔐 ; *om aug* **et** 2° : *om* ℜ 196. im perpetuum *vat* 𝔑 198. **inpossibile oculis suis** *scripsi*, *cf l* 157 : inpossibilem suis *col** *vat aug* inpassibilem suis *col*² impassibilem scilicet ut ℜ impassibilem sui id est 𝔑 impassibilem sui 𝔖 impassibilem suis conspectibus 𝔐 199. **materiam conspicabilem** *col*² ℜ, *confer Gregorium Iliberritanum* de fide VIII 'quis filium dei uidere potuit antequam conspicabilem materiam sicut ei placuit adsumpsit?' : materiam conspicibilem *codd* ℜ 𝔖 𝔐 200. **sustineatur** *scripsi* : sustinentur *codd* sustinentes contemplentur ℜ sustineant 𝔑 con-

maiestas et bonitas a cunctis hominibus cognoscatur.

*Tom Dam l* 99 III Quid quod et Spiritum sanctum **uerum**
*ib l* 98 **Deum** inuenimus in scriptura et **de**
**Patre proprie** esse, et cum Filio et
Patre semper sed*ere* et regnare et creare
*ib l* 102 et **ubique esse** et **saluare** et **uiuificare**
*ib ll* 122 121 et peccata dimittere, et omnia complere et
*ib l* 121 sanctificare et **iudicare** et docere, et
omnia scire et inhabitare? et quemadmodum Filius Dei ita et Spiritus, per-
*ib ll* 117 118 sona tertia sicut Filii et Patris: **tres**
*ib l* 99 enim **personae** sunt quibus credimus,
*ib l* 78 **uerae, aequales, diuinae** unius **sub-**
*ib l* 98 **stantiae**, id est **de Patre Filius**, et
**Spiritus proprie et uere de Patre**
qui prodit.

Primum igitur accipe quod **de Patre**
**est proprie** et Spiritus sanctus, dicente
Ps xxxii (xxxiii) 6 scriptura VERBO DEI CAELI FVNDATI SVNT
ET SPIRITV ORIS EIVS OMNIS VIRTVS EORVM:
Io xv 26 xvi 14 et Saluator ait CVM AVTEM VENERIT PARACLITVS, SPIRITVS VERITATIS, QVI DE PATRE PROCEDIT, ILLE DE MEO ACCIPIET, QVONIAM IPSE ME GLORIFICABIT ET VENIENS ADNVNTIABIT VOBIS. et soluit statim interpretans Dominus, ostendens primum quidem quod persona sit Spiritus sanctus, dicens ILLE DE MEO ACCIPIET: et ut ne sicuti seruum aut creaturam aut part*i*m potentem
monstret, soluit interpretans et dicit IDEO Io xvi 15
AVTEM VOBIS DIXI QVOD ILLE DE MEO ACCIPIET quia OMNIA QVAE PATRIS SVNT MEA SVNT. si igitur ea quae Patris [sunt] ea Filii sunt, et OMNIA quae Filii sunt ea omnia Spiritus sancti sunt. nihil ergo in OMNIBVS deest Filio quod non ad eius adtineat potestatem, nihil quod non ab eo factum sit et eius nutu ac moderamine non regatur: cum ergo OMNIA habeat Filius in potestate, in OMNIBVS nihil deest omnium: horum igitur omnium habet potestatem et Spiritus sanctus quorum et Filius. sic enim dicit de Spiritu sancto
Saluator ILLE IVDICABIT MVNDVM ET CON- Io xvi 8–11
VINCET ET DOCEBIT DE PECCATO ET DE IVSTITIA ET DE IVDICIO: DE PECCATO QVIDEM QVOD NON CREDIDERVNT IN ME, DE IVSTITIA AVTEM QVONIAM VADO AD PATREM MEVM, DE IVDICIO AVTEM QVOD PRINCEPS HVIVS MVNDI IAM IVDICATVS EST. uides

---

tueantur 𝔖 𝔐 uisibile ℜ 203. **a**: *om* ℜ

III 1. **Quid quod**: Quodquod ℜ **et**: per ℜ 3. propria *col** *tr* patre et filio ℜ 𝔐 4. **sedere et** *scripsi*: sed et *codd* ℜ 𝔖 𝔐 et ℜ 5. ubicumque 𝔐 6. implere 𝔐 8. quemadmodum filius dei secunda ita et spiritus persona tertia et sicut filii spiritus sic et patris *col*[3] 9. **spiritus**: + sanctus ℜ 𝔖 𝔐 **persona**: + est ℜ 11. **quibus** *codd edd*: in quibus *col*[2] quas *aug*[2] 12. uere *codd edd* uniuscuiusque 𝔐 14. **spiritus**: + sanctus ℜ 𝔐 15. **prodit** *vat aug* ℜ 𝔖: procedit *col* ℜ filioque procedit 𝔐

17. **et** *col* ℜ: *om vat aug* ℜ 𝔖 𝔐 18. uerbi *aug** dei *codd* ℜ ℜ: domini 𝔖 𝔐 18. **fundati** *codd*: firmati *edd e Vulg* 19. spiritus 𝔖 20. paraclytus *vat* 21. **spiritus**: *praem* disciplina ℜ 23. glorificauit *col* vat* ℜ adnuntiauit *col* vat* 24. *tr* statim soluit *aug**

**statim**: *praem* totum ℜ 25. **quidem**: *om* ℜ 26. **persona**: per se non 𝔖 28. **partim potentem** *col*[3]: partem potentem *col** ℜ partem potens *vat in ras* (*sed m p*) partem *aug** ℜ partem pote *aug*[2] partem putemus 𝔖 𝔐 29. **monstret soluit** *col*[2]: monstret patrem non persoluit *codd* monstret patrem mox persoluit ℜ monstret patris mox persoluit ℜ monstret patri non imparem soluit 𝔖 𝔐 dixit ℜ 30. **quod** *codd* ℜ: quia ℜ quoniam 𝔖 𝔐 **accipiet**: + et (*per dittographiam*) *codd* 32. **quae**: quaequae *aug** **sunt** *col* ℜ: *om vat aug* ℜ 𝔖 𝔐, *fortasse recte* **ea** 2°: eadem ℜ 33. **sunt** 1°: *om* ℜ **et omnia quae filii sunt**: *om per homoeoteleuton* ℜ 36. **ab eo**: habeo *vat** 38. cumque ergo omnium habet potestatem filius ℜ 39. **deest** *vat* ℜ: id est *col aug* ℜ ei deest 𝔖 𝔐 40. **omnium** 1°: *om* 𝔐 43. iudicauit *vat* conuincit *codd* (– *col*[2]) 𝔖 48. **quod**: quia ℜ

igitur quod Spiritus sanctus ADNVNTIAT Filium et docet de Filio et de Patre: et *Filius docet de Patre* et de Spiritu, et Spiritus sanctus docet de Patre et de Filio.

Trina igitur *deitas* uera est, inenarranda est, inuisibilis est, omnipotens est, sese praedicat, sese ADNVNTIAT dignanter omni creaturae uisibili et inuisibili, non ualent*i* dignanter aut narrare aut mirari aut conprehendere aut inuestigare aut, quemadmodum est, humanis eam sensibus occupare. constat igitur infirmari hominem sanctae uenerandaeque Trinitatis in enarranda gloria maiestatis aut potentia. cuius igitur Trinitatis narratio gloriae si excedit, quanto magis frustrabuntur qui audent inter Patrem et Filium et Spiritum sanctum aut locum aut tempus aut aliquam causam humanam po*n*ent*es*, qui non solum quid sit deus *non* intellexerunt, qui nec etiam quid sit homo adtendere potuerunt. nihil ergo in Trinitate subitaneum, nihil nuperrimum, nihil temporale, nihil inpotens, nihil minus, nihil inaequale. Trinitas ueneranda deprecanda, Trinitas inenarranda ininuestiganda inconprehendenda.

[*cf Tom Dam l* 113]

Et quod inuisibilium rerum fides est, nobis dicit apostolus EST AVTEM FIDES SPERANDARVM SVBSTANTIA RERVM, INVISIBILIVM EXAMINATRIX: IN HAC ENIM TESTIMONIVM MERVERVNT SENIORES. et iterum in euangelio DEVM NEMO VIDIT VMQVAM. et iterum SPIRITVS VBI VVLT FLAT ET VOCEM EIVS AVDIS SED NESCIS VNDE VENIAT ET QVO VADIT.

[*cf cap* II *l* 1 *supra*; Heb xi 1 2; Io i 18; Io iii 8]

Quod **Deus** est Spiritus, dicit Petrus beatus apostolus VT QVID MENTITVS ES SPIRITVI SANCTO, ANANIA? NON ES MENTITVS HOMINIBVS SED DEO: non dixit 'Patri' aut 'Filio' sed SPIRITVI SANCTO. uides igitur quod Deus est Spiritus sanctus.

[*Tom Dam l* 99; Act v 3 4]

Et quod **ubique est**, dicit sanctus

[*ib l* 102]

---

50. **igitur**: ergo 𝔑 51. **docet de filio et de patre et filius docet de patre et de spiritu** *scripsi*: docet de filio et de patre (de patre *bis col*, ad finem paginae et ad sequentis initium*) et de spiritu (+sancto *vat* 𝔑) *codd* 𝔑 docet de filio et de patre et de filio et de spiritu sancto 𝔖 docet de filio et filius de patre et de spiritu sancto ℜ filius docet de filio et de patre et de spiritu sancto 𝔐 53. **sanctus**: *om* ℜ de 2°: *om* ℜ
54. **trina igitur deitas** *scripsi*: trina igitur quia *codd* 𝔖 𝔐 trinitas igitur quia *col*³ ℜ 𝔑 57. **omni . . . dignanter** (*l* 58): *om per homoeoteleuton aug* 58. **ualenti**: ualente *codd* 𝔑 𝔖 𝔐 ualenti quidem ℜ 61. informari 𝔐 62. **que**: *om* 𝔐 63. in enarrandam gloriam . . . potentiam *aug* magestatis *col** maiestate ℜ 𝔐 64. potentie *vat col*³ 𝔖 **cuius**: huius 𝔑 𝔐 **igitur**: +uim 𝔖 𝔐 trinitas *col** 65. **gloriae**: gloria *aug*; *om* 𝔑 **si excedit**: sic excedat ℜ 68. **humanam ponentes** *col*³: humanam potentis *col*² humana potentis *codd* humane potentie inducere ℜ humanam ponere 𝔑 𝔖 𝔐 69, 70. **quid** *bis*: quod *bis aug* 70. **non** *col*³ ℜ 𝔖 𝔐: *om codd* 𝔑 qui *codd* ℜ: sed 𝔑 𝔖 𝔐
71. intendere ℜ 72. **nuperrimum** (in primum 𝔑): *uocem rarissimam agnoscit Priscianus* III iii 20 '"nuperrimus" etiam proferebant antiquissimi,' *nonnisi unum tamen exemplum inuenit Neue-Wagener*³ ii 188, 213, *legem scilicet Constantini imperatoris anni* 326 (Codex Theodosianus XV i 4) 'experimentis nuperrimis.' *adde tamen Filastrium* Haer. cx (*secundum codicem alterum*) 'alia est haeresis quae dicit christianos nuperrimos' 73. **nihil minus**: *praem* nihil maius 𝔑 76. **ininuestiganda** (inuestiganda *aug** 𝔑): *laudat Forcellini-de Vit unicum Verecundum* Comm. in canticum Habacuc § 28 (*saec.* vi) **inconprehendenda**: *uocem ad instar* ininuestigandus *compositam alibi nusquam inueni*
79. **substantia**: *om* ℜ 80. **enim**: *om* 𝔑 83. **flat** *aug* 𝔑 𝔖 𝔐: spirat *col vat* ℜ *cum Vulg* 84. **sed**: et *aug* **et**: aut 𝔑 85. **uadit** (badit *vat*: quod adit? *vat**) *col* vat*: uadat *aug col*³ *edd*
90. **aut**: et 𝔐 **sed**: aut ℜ **spiritui** *vat col*² *aug*²: sp̄u *col* aug**

Ps cxxxviii (cxxxix) 7

propheta QVO FVGIAM A SPIRITV TVO, DOMINE, AVT A FACIE TVA QVO VADAM?

*Tom Dam l* 103 — Sap i 7

Et quod omnia complet [Deus] Spiritus **sicut Filius**, ait propheta SPIRITVS DOMINI REPLEVIT ORBEM TERRARVM.

Act xiii 2 — Act xv 28 — Osee viii 4 — Is xxx 1 — Mic ii 7

Et ita in Actis apostolorum haec dicit Spiritus, iubens SEPARATE MIHI BARNABAN ET PAVLVM AD OPVS QVOD VOCAVI EOS MITTERE: et iterum apostoli PLACVIT SPIRITVI SANCTO ET NOBIS. et in libro Regnorum dicit Deus in Iudaeis REGNAVERVNT NON PER ME NEQVE PER SPIRITVM MEVM. et in prophetis ita Dominus ISRAHEL CONCITAVIT SPIRITVM DOMINI.

1 Cor vi 19 — 1 Cor iii 16

Et quod habitet in homine Spiritus sanctus **quomodo Filius**, dicit et apostolus QVONIAM CORPORA VESTRA TEMPLVM EST SANCTI SPIRITVS QVI HABITAT IN VOBIS: et iterum NESCITIS QVONIAM TEMPLVM DEI ESTIS ET SPIRITVS DEI HABITAT IN VOBIS.

*Tom Dam l* 102 — 1 Cor xii 8–11 — 1 Cor xii 28

Et quod **omnia nouerit** Spiritus, dicit apostolus sanctus ita, ALII CVI DATVR PER SPIRITVM VERBVM SAPIENTIAE, ALII VERBVM SCIENTIAE IN EO SPIRITV, ALII FIDES, ALII LINGVARVM GENERA, ALII INTERPRETATIONES IN EO SPIRITV, ALII GVBERNATIO: HAEC AVTEM OMNIA OPERATVR VNVS ATQVE IDEM SPIRITVS, DIVIDENS OMNIBVS SICVT VVLT. non dixit 'sicut iubetur,' sed SICVT VVLT: ostendit non creaturam sed uerum Spiritum de Deo esse et **omnia posse sicut Filium.**

*Tom Dam ll* 101 103 — 1 Cor ii 11 (12) 10 — *Tom Dam ll* 101–103 — *ib l* 122

unde ait statim apostolus QVEMADMODVM NEMO NOVIT HOMINVM QVAE SVNT IN HOMINE NISI SPIRITVS HOMINIS QVI EST IN EO, SIC ET QVAE SVNT DEI NEMO NOVIT NISI SPIRITVS QVI DE DEO EST; SPIRITVS DEI ENIM PERSCRVTATVR ETIAM ALTA DEI. uides quemadmodum **omnia scientem** Spiritum sanctum et **omnia potentem** et **ubique esse** et omnia creasse et **omnia saluare** sancta nobis scriptura adnuntiat.

Matt xii 31 32

Vnde et Saluator in euangelio blasphemiam Spiritus sancti NEQVE HIC NEQVE IN FVTVRO hominibus statuit dimittendam, dicens IDEO VOBIS DICO QVOD OMNIS BLASPHEMIA ET OMNE PECCATVM DIMITTETVR HOMINIBVS, BLASPHEMIA AVTEM SPIRITVS SANCTI NEQVE HIC NEQVE IN FVTVRO DIMITTETVR HOMINIBVS. non utique BLASPHEMIAM dicebant aliam SPIRITVS SANCTI Iudaei nisi hoc quod aut Deus non erat aut de Deo proprie non est. nam inue-

---

95. **deus spiritus** *col* ℜ: deus *vat aug* spiritus ℜ 𝔖 𝔐  97. **repleuit** *col* ℜ 𝔖 𝔐: impleuit *vat aug* 𝔑
98. **in actis**: *bis col*; in actibus ℜ 𝔑  **haec**: hoc ℜ  100. Barnabam ℜ 𝔑  102. spiritu *col* aug*, *cf l* 90 *supra*  103. **regnorum**: *fallitur noster, apud Osee enim et Isaiam reperiuntur uerba in sequentibus laudata*  **in iudaeis** *codd* ℜ: in iudaeos 𝔖 𝔐 iudaeis 𝔑 de iudaeis *col*²  106. **dominus**: *om aug**  **israhel** *col*: ihl *vat* isrl *aug*
109. **et**: *om* 𝔖 𝔐  111. **sancti spiritus** *codd* 𝔖: *tr* spiritus sancti ℜ 𝔑 𝔐  112. **et iterum** *usque ad* **uobis** (*l* 113): *om per homoeoteleuton* 𝔑  nescites *col**
114. *tr* nouerit omnia *aug*  **spiritus dicit apostolus sanctus**: *tr* spiritus sanctus dicit apostolus ℜ 𝔑  115. **alii cui** *col**: alicui ℜ 𝔖 𝔐 alii *vat* 𝔑 alii quidem *aug col*³  **datur**: dant 𝔑  116. **sapientiae alii uerbum**: *om per homoeoteleuton* 𝔖  117. **eo**: eodem *aug*  **alii fides . . . spiritu** (*l* 119): *om aug*  118. **genera alii**: *om* 𝔖  interpretationis *col** interpretationum ℜ  122. dicit ℜ  123. **ostendit** *vat aug* ℜ: ostenditur *ut uid col** ostendit enim *col*² ostendens 𝔑 𝔖 𝔐  124. **uerum**: + deum 𝔐  125. **sicut**: sit? *col**  filius ℜ  127. hominem 𝔖  **nisi**: ni *aug**  130. **dei enim** *col vat* 𝔖: *tr* enim dei *aug* ℜ 𝔑 𝔐  131. **etiam**: et ℜ  132. sciente *vat aug* (*col** ?)
137. **hic**: in hoc ℜ  138. **futuro**: + seculo ℜ  dimittenda *vat*  139. *tr* dico uobis ℜ 𝔖 𝔐  **omnis**: omne *col**  140. dimittitur 𝔖  143. *tr* hominibus dimittetur 𝔖 𝔐  144. **dicebant . . . iudaei** ℜ 𝔐: dicebat . . . iudaeis *codd* ℜ 𝔖  145. **quod** *col*² 𝔐: *om codd* ℜ 𝔑 𝔖  **aut**: *om* 𝔐  146. **est**: erat *col*³ (*et col** ?)

nimus quod Iudaei non audent denegare Spiritum, quod iudaeis in scripturis sic ubique *legunt*; sed legentes aut creaturam accipiunt sicut **angelum**, aut ipsum [*Tom Dam ll* 143 151] Patrem existimant et *non* tertiam personam accipiunt, aut conpositum arbitrantur Deum Patrem cum sit propriae naturae spiritus Pater. ex his Spiritu etiam altero putant eum consistere et Verbo, cum sit hoc rei conpositiciae et crealis quam uere diuinae incorporeae simplicisque: solet a **Iudaeis** hoc sic [*ib ll* 152 153] intellegi, et *a* **paganis** interdum. NOBIS [1 Cor viii 6] igitur VNVS PATER, ET VNVS Filius eius uerus Deus, et unus Spiritus sanctus [1 Io v 7] uerus Deus, ET HII TRES VNVM SVNT, **una diuinitas** et **potentia** et **regnum**. [*Tom Dam ll* 112–114]

Sunt autem **tres personae**, non duae, [*Tom Dam l* 117] non una: non secundum relationem aut **collectionem** aut confusionem, sed [*ib l* 63] **semper** manentibus personis diuinis. [*ib ll* 75 76]

Harum fides datur de **baptisma**, ab [*ib ll* 150 156] his et remissa dantur peccati, et **uita** [*ib l* 158 (*secundum codd* C)] **aeterna sine** aliqua **dubitatione** speratur. huic **Trinitati credentes** uere [*ib l* 155] sancti et beati patriarchae prophetae et apostoli et martyres et martyrii gratiam meruerunt, et spem uitae perennitatis adepti sunt, et regnum caelorum hereditatione non ambigua sunt sortiti.

---

147. **quod**: quoniam 𝔖 𝔐 148. **quod iudaeis** (*sc* iudaicis) *codd*: quodque (*om* iudaeis *col*[3] quod iudaicis𝔖; *om* (*quasi per dittographiam e l* 147?) ℜ 𝔑 𝔐 **sic ubique legunt** *scripsi*: sicubique *col vat aug*[2] 𝔑 𝔖 𝔐 sicubi *aug** ℜ 149. **sed** (se *aug**): *tr ante* in scripturis (*l* 148) ℜ 𝔑 𝔐; *om* 𝔖 **legentes**: + spiritum *col*[3] 150. **angelum**: euangelium ℜ 151. **non** *col*[3]: *om codd edd* 154. **spiritus pater** *vat aug* 𝔖 𝔐 (*recte, ut puto, sequitur enim* spiritu altero, *ita ut et* pater *ipse sit* spiritus): sanctus pater (scs *pro* sps) *col* spiritus et pater 𝔑 sicut pater ℜ ex hiis 𝔐 **spiritu etiam altero** *col*[2]: etiam spiritu altero ℜ spiritum etiam altero *codd* spiritum etiam alterum 𝔖 etiam spiritum alterum 𝔐 etiam spiritus altero 𝔑 156. **hoc**: + magis ℜ **conpositiciae** *codd* 𝔐: conposiciae *col*[2] conpositae ℜ 𝔑 𝔖 157. **crealis** (creati 𝔑 creatura *col*[3]): *uocem inauditam mutare non ausus sum* **uere**: *fortasse legendum* uerae **incorporeae simplicisque** *col*[2 uel 3] 𝔖 𝔐 *feliciter*: in corpore ac simplicisque *codd* incorporeae ac simplicis que ℜ 𝔑 158. **hoc**: *om* ℜ 159. **et**: ut ℜ **a** *col*[3] ℜ 𝔐: *om codd* 𝔑 𝔖 160. **et unus**: unusque ℜ 162. **hii** *col aug* 𝔐: hi *vat* ℜ 𝔑 𝔖 163. **potentia et regnum** *col*[3] ℜ 𝔖 𝔐: potentie regnum *vat* potentia regnum *col** *aug* una potentia et unum regnum ℜ

165. **relationem** *col*[3], *scilicet* σχετικῶς, *optime*: reuelationem *codd edd* 166. **sed semper manentibus**: *om aug** 168. **de baptisma** *codd*, *sc abl fem*: *laudat E. W. Watson* Style and Language of St. Cyprian (Studia Biblica iv, A.D. 1896, *p* 297) *Cypr.* epp. lxxiii §§ 14, 23, lxxv § 8: *addit* Thes. Ling. Lat. *nonnisi solam Didascaliam Apostolorum* 'baptismas': de baptismo ℜ 𝔖 in baptismo 𝔑 𝔐 169. iis ℜ hiis 𝔐 **remissa**: *uide ad cap* II *l* 35 datur ℜ peccanti 𝔐 171. hunc *col** ueri 𝔑 172. et prophetae et apostoli ℜ prophetae apostoli 𝔑 𝔐 173. **martyrii**: martirum ℜ **gratiam**: gloriam ℜ 174. **spem**: semp *aug* **perennitatis** (perhennitatis *vat*) *codd* 𝔖: perennis *col*[3] 𝔑 𝔐 eternitatis ℜ 175. hortatione *ut uid col*[3] 176. *tr* sortiti sunt 𝔖 𝔐

## I. Index locorum S. Scripturae



## II. Index nominum propriorum



## III. Index uerborum et locutionum

(*ubi praefigitur asteriscus, uide quae notaui in apparatu critico, pp* 355–363 *supra*)

## De aetate commentarioli

*de tempore quo scriptus sit quaerenti et commata de sacris Scripturis laudata cum opere Petri Sabatier* Bibliorum sacrorum latinae uersiones antiquae *conferenti, multa apud nostrum occurrunt singularia* (*exempli gratia cap* II *l* 44, 2 Cor viii 9 'scitote' 'diuites existamus'; *ib l* 101, Rom i 20 'tam sempiterna'; *ib l* 126, Matt xxiv 36 'filius hominis'; *ib l* 147, Io ii 19 'suscitabo eum'; *cap* III *l* 78, Heb xi 1 'inuisibilium examinatrix'; *ib l* 99, Act xiii 2 'uocaui eos mittere'; *ib l* 115, 1 Cor xii 8 'uerbum sapientiae' 'uerbum scientiae'), *multa quae alibi nonnisi apud unum aliquem scriptorem inueniuntur, e quibus praecipue sunt nominandi Victorinus Afer* (II 178, 'cum esset' *noster*, 'ut esset' *Vict.*, 'quod esset' *Gaudentius Brixianus*, 'esse' *testes ceteri*; III 43 'conuincet' *noster cum Vict.*, 'arguet' *ceteri*; III 126 'quemadmodum' *noster*, 'sicut' *Vict.*, 'quis' *ceteri*; III 139 'blasphemia... peccatum' *noster cum Vict.*, 'peccatum ... blasphemia' *ceteri*), *Filastrius et Gaudentius Brixiani* (II 178 *uide supra*; III 93 'fugiam... uadam,' *ceteri* 'abibo [*uel* ibo] ... fugiam'; III 104 'regnauerunt non per me' *cum solo Filastrio noster*), *denique, ut monuit me Germanus Morin, Phoebadius Aginnensis* (II 180 'formam serui accipiens humiliauit se usque ad mortem,' *omissis quae apud Apostolum post* accipiens *et post* se *inueniuntur*). *quibus omnibus perpensis, recte forsitan colligas auctorem nostrum non multo post annum* 400 *a Christo nato commentarium in Symbolum scripsisse. animaduertendum est laudare nostrum 'commatis Iohannei' quod uocatur partem* (III 162 = 1 Io v 7).

*praefanda sunt etiam nonnulla de auctoribus quibus usus est noster: litterarum enim christianarum flosculos undique petitos delibauit. praeter Tomum Damasi quem totum fere exscripsit atque exposuit, legerat ut uidetur Tertullianum* aduersus Praxean, *cf cap* II *l* 58, *p* 356 *supra; legerat anonymi* de die et hora *tractatum, quem et Ioannes Mercati et* (*apud ephemeridem* The Journal of Theological Studies v 218, A. D. 1904) *ego euulgauimus, cf cap* II *ll* 128–139, *p* 358 *supra; legerat Gregorium Iliberritanum* de fide orthodoxa, *cf cap* II *l* 199, *p* 359 *supra; legerat Commentarium in Symbolum Nicaenum, quem supra in hac appendice, pp* 329–354, *edidi, cf cap* II *l* 81, *p* 357 *supra. legerat etiam Filastri Brixiani episcopi* diuersarum haereseon *librum, nisi inuersa ratione putes quae ambobus communia sunt nostrum commodauisse, mutuatum esse Filastrium: de qua re ut quisque quid sib uideatur iudicet, placet locos singulos singulis e regione opponere.*

| *Filastrius* Haeres<br>(*secundum editionem Friderici Marx*<br>C. S. E. L. xxxviii, *Vindobonae*, 1898) | *noster, ut supra* |
|---|---|
| lxx § 2 (37. 8) '**res** istae [uerbum et caro] in unum **coniunctae pro nostra salute** . . . | *cap* II *l* 191 **rerum** quamuis **coniunctarum** [coniuncti *codd*] . . . inmortalis deus rei mortalis coniunctus [mortalis coniuncta *codd*] est **propter nostram salutem.** |
| adsumptionem magis **rei uisibilis** declarabant.' | *cap* II *l* 32 diuinitatis . . . potentiam in **re uisibile** praedicatam [praedictam *codd*]. |
| xciii § 7 (53. 23) 'cum **omnia** et ipse filius **compleat contineat cum patre et** sancto **spiritu.**' | *cap* II *l* 89 omnia continens . . . **cum patre** semper **et cum spiritu** sancto.<br>*l* 160 '**omnia continens et implens** sicut pater' [*om* pater *codd*]. |
| [*apud Tomum Damasi inuenimus* omnia continere, *non autem* omnia complere (implere).] | *l* 184 '**omnia complentis** omnia continentis.'<br>*cap* III *l* 95 '**omnia complet** deus spiritus sicut filius.' |
| xciii § 8 (54. 4) '**humilitas** enituit saeculo et **inenarranda** resplenduit **bonitas et condescensio fragilitatis humanae.**' | *cap* II *l* 80 'quemadmodum **humana fragilitas** capere poterat **condescendens** . . . in **humilitate**, eminentis eius **bonitatis** agnoscendae.'<br>*l* 32 '**inenarrandam** potentiam . . . et **bonitatis** diuitias.' |
| cxxvii §§ 3, 4 (92. 23) '**non tamen in tempore** . . . genitum de patre **proprie** . . . cumque patre eum **in perpetuum manere** atque **semper** mansisse . . . ne **temporalis filius** aestimetur.' | *cap* II *l* 55 'genuit pater filium . . . de patre natus est **proprie non in tempore** sed **semper** . . . secundum uerbum eorum . . . **temporalis filius** [*om* filius *codd*] agnoscitur.'<br>*l* 196 'in eo [*sc* corpore] etiam **permanens in perpetuum.**' |
| cxxxvii §§ 6, 7 (108.6) '**patriarchae, prophetae,** sacerdotes, iudices, **apostoli** atque euangelistae **et martyres,** qui **trinitati credentes** . . . **regni caelestis** consortium **speret.**' | *cap* III *l* 171 'huic **trinitati credentes** uere sancti et beati **patriarchae prophetae** et **apostoli et martyres** . . . **spem** uitae . . . et **regnum caelorum** sunt . . . **sortiti.**' |
| cxxxviii §§ 2–4 (109. 2) '**loquebatur** de caelo . . . et apparere dignabatur ut Abrahae . . . sub Mosi autem **diuersis rebus apparens** et quod erat **timoris** atque terroris in **monte Sina** demonstrabat . . .<br>postea uero in incorporationem apparens . . . diuersa remedia hominum **infirmitatibus** conferebat.' | *cap* II *l* 75 '**loquebatur** in omnibus sanctis et legem dedit Moysi **in monte Syna** . . . condescendens **infirmitatibus** omnium **diuerso rerum** genere **adparebat** [diuersorum genere adprobat *codd*], aliis in gloria, **timoris** omnium causa . . .' |
| clv § 6 (131. 16) condigne ab aliqua **creatura** . . . **aut humanis** quorundam **sensibus conprehendi.**' | *cap* III *l* 57 'omni **creaturae** . . . non ualenti dignanter . . . **aut conprehendere** . . . aut quemadmodum est **humanis** eam **sensibus** occupare.' |
| clvi § 4 (135. 1) 'inque eo **apparens corpore.**' | *cap* II *l* 195 '**corporis in** quo **apparuit.**' |

# FRAGMENTVM VERONENSE

CODICIS BIBLIOTHECAE CAPITVLARIS LI (49) foll. 139–156

SAECVLO SEXTO (FORTASSE SEXTO EXEVNTE) EXARATI

SCILICET

## APOSTOLORVM PER CLEMENTEM CONSTITVTIONES

LIBER VIII CAPITVLA 41–46

## ET CANONES

I–XLII [XLVII] XLVII [LII]–LXXVII [LXXXV]

DESCRIPSIT HVIVS OPERIS CAVSA

ANTONIVS SPAGNOLO

BIBLIOTHECARIVS

# CANONVM QVI DICVNTVR APOSTOLORVM SECVNDVM DIVERSOS TESTES SIVE GRAECOS SIVE LATINOS NVMERI ET ORDINIS CONSPECTVS

*Titulum habent*: REGVLAE AECLESIASTICAE *codex Veronensis*; ΚΑΝÓΝΕϹ ἘΚΚΛΗϹΙΑϹΤΙΚΟῚ ΤΩ͂Ν ΑΫ́ΤΩ͂Ν ἉΓΊΩΝ ἈΠΟϹΤÓΛΩΝ *Turrianus*; ΚΑΝÓΝΕϹ ΤΩ͂Ν ἉΓΊΩΝ ἈΠΟϹΤÓΛΩΝ *Lagarde, cod Patmius*; REGVLAE ECCLESIASTICAE SANCTORVM APOSTOLORVM PER CLEMENTEM PROLATAE *Dionysius*: *nihil Funk.*

*Notaueris continuam esse codicis Veronensis scripturam, neque ullo interuàllo inter unum et alterum canonem distingui; id quod in sinistra cuiusque paginae parte fideliter repraesentaui. ne tamen editio non interpuncta aliquid incommodi legentibus haberet, in dextra parte diuisiones, prout res postulabat, canonum singulorum feci et per numerorum seriem ordinaui.*

<table>
<tr><th>secundum enumerationem nostram (pp 32 n–hh infra)</th><th></th><th>Fr. Turrianus</th><th>P. A. de Lagarde</th><th>F. X. Funk</th><th>cod. Patmius POB'</th><th>Dionysii I</th><th>Dionysii II</th></tr>
<tr><td>1.</td><td>Ἐπίσκοπος [τοίνυν] ὑπὸ ἐπισκόπων . . . .</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td colspan="2">1</td></tr>
<tr><td></td><td>Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνός . . . . . . . . .</td><td></td><td>2</td><td></td><td>2</td><td colspan="2">2</td></tr>
<tr><td>2.</td><td>Εἴ τις . . . παρὰ τὴν ὑπὸ κυρίου . . . . . . .</td><td>2</td><td>3</td><td>2</td><td>3</td><td colspan="2">3</td></tr>
<tr><td>3.</td><td>Τῷ καιρῷ τῷ δέοντι πλήν . . . . . . . . .</td><td></td><td></td><td>3</td><td></td><td colspan="2">4</td></tr>
<tr><td></td><td>Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα . . . . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2">4</td><td>4</td><td colspan="2">5</td></tr>
<tr><td>4.</td><td>Ἐπίσκοπος . . . τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα . . . . .</td><td>3</td><td colspan="2">5</td><td>5</td><td colspan="2">6</td></tr>
<tr><td>5.</td><td>Ἐπίσκοπος . . . κοσμικὰς φροντίδας . . . . .</td><td>4</td><td colspan="2">6</td><td>6</td><td colspan="2">7</td></tr>
<tr><td>6.</td><td>Εἴ τις . . . τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα . . . . . .</td><td>5</td><td colspan="2">7</td><td>7</td><td colspan="2">8</td></tr>
<tr><td>7.</td><td>Εἴ τις . . . προσφορᾶς γενομένης . . . . . .</td><td>6</td><td colspan="2">8</td><td>8</td><td colspan="2">9</td></tr>
<tr><td>8.</td><td>Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστούς . . . . . . .</td><td>7</td><td colspan="2">9</td><td>9</td><td colspan="2">10</td></tr>
<tr><td>9.</td><td>Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ . . . . . . . . . .</td><td>8</td><td colspan="2">10</td><td>10</td><td colspan="2">11</td></tr>
<tr><td>10.</td><td>Εἴ τις καθῃρημένῳ . . . . . . . . . .</td><td>9</td><td colspan="2">11</td><td>11</td><td colspan="2">12</td></tr>
<tr><td>11.</td><td>Εἴ τις . . . ἀφωρισμένος ἤτοι . . . . . . .</td><td>10</td><td colspan="2">12</td><td>12</td><td colspan="2">13</td></tr>
<tr><td></td><td>Εἰ δὲ ἀφωρισμένος . . . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2">13</td><td>13</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td>12.</td><td>Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι . . . . . . . . .</td><td>11</td><td colspan="2">14</td><td>14</td><td colspan="2">14</td></tr>
<tr><td>13.</td><td>Εἴ τις . . . ἀπολείψας τήν . . . . . . . .</td><td>12</td><td colspan="2">15</td><td>15</td><td colspan="2">15</td></tr>
<tr><td></td><td>Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος παρ' ᾧ . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2">16</td><td>16</td><td colspan="2">16</td></tr>
<tr><td>14.</td><td>Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακείς . . . . . . . .</td><td>13</td><td colspan="2">17</td><td>17</td><td colspan="2">17</td></tr>
<tr><td>15.</td><td>Ὁ χήραν λαβὼν ἤ . . . . . . . . . .</td><td>14</td><td colspan="2">18</td><td>18</td><td colspan="2">18</td></tr>
<tr><td>16.</td><td>Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος . . . . . . . .</td><td>15</td><td colspan="2">19</td><td>19</td><td colspan="2">19</td></tr>
<tr><td>17.</td><td>Κληρικὸς ἐγγύας διδούς . . . . . . . . .</td><td>16</td><td colspan="2">20</td><td>20</td><td colspan="2">20</td></tr>
<tr><td>18.</td><td>Εὐνοῦχος εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας . . . . . . . .</td><td>17</td><td colspan="2">21</td><td>21</td><td colspan="2">21</td></tr>
<tr><td></td><td>Ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2">22</td><td>22</td><td colspan="2">22</td></tr>
<tr><td>19.</td><td>Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτόν . . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2">23</td><td>23</td><td colspan="2">23</td></tr>
<tr><td>20.</td><td>Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2">24</td><td>24</td><td colspan="2">24</td></tr>
<tr><td>21.</td><td>Ἐπίσκοπος . . . ὁ πορνείᾳ ἤ . . . . . . . .</td><td>18</td><td colspan="2">25</td><td>25</td><td colspan="2">25</td></tr>
<tr><td></td><td>Ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποί . . . . . . . .</td><td></td><td colspan="2"></td><td></td><td>26</td><td>26</td></tr>
<tr><td>22.</td><td>Τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων ἀγάμων . . . .</td><td>19</td><td colspan="2">26</td><td>26</td><td></td><td>27</td></tr>
<tr><td>23.</td><td>Ἐπίσκοπον . . . τύπτοντα . . . . . . . .</td><td>20</td><td colspan="2">27</td><td>27</td><td>27</td><td>28</td></tr>
<tr><td>24.</td><td>Εἴ τις . . . καθαιρεθεὶς δικαίως . . . . . .</td><td>21</td><td colspan="2">28</td><td>28</td><td>28</td><td>29</td></tr>
<tr><td>25.</td><td>Εἴ τις . . . διὰ χρημάτων . . . . . . . . .</td><td>22</td><td colspan="2">29</td><td>29</td><td>29</td><td>30</td></tr>
</table>

| secundum enumerationem nostram (*pp* 32 *n–hh infra*) | | Fr. Turrianus | P. A. de Lagarde / F. X. Funk | cod. Patmius POB' | Dionysii I | Dionysii II |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 26. | Εἴ τις . . . κοσμικοῖς ἄρχουσι | 23 | 30 | 30 | 30 | 31 |
| 27. | Εἴ τις . . . καταφρονήσας τοῦ ἰδίου | 24 | 31 | 31 | 31 | 32 |
| 28. | Εἴ τις . . . γένηται ἐν ἀφορισμῷ | 25 | 32 | 32 | 32 | 33 |
| 29. | Μηδένα τῶν ξένων | 26 | 33 | 33 | 33 | 34 |
| 30. | Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους | 27 | 34 | 34 | 34 | 35 |
| 31. | Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω | 28 | 35 | 35 | 35 | 36 |
| 32. | Εἴ τις χειροτονηθείς | 29 | 36 | 36 | 36 | 37 |
| 33. | Δεύτερον τοῦ ἔτους | 30 | 37 | 37 | 37 | 38 |
| 34. | Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν | 31 | 38 | 38 | 38 | 39 |
| 35. | Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ | 32 | 39 | 39 | 39 | 40 |
| 36. | Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια | 33 | 40 | 40 | | |
| 37. | Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον | 34 | 41 | 41 | 40 | 41 |
| 38. | Ἐπίσκοπος . . . κύβοις σχολάζων | 35 | 42 | 42 | 41 | 42 |
| | Ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης | | 43 | 43 | 42 | 43 |
| 39. | Ἐπίσκοπος . . . τόκους ἀπαιτῶν | 36 | 44 | 44 | 43 | 44 |
| 40. | Ἐπίσκοπος . . . αἱρετικοῖς συνευξάμενος | 37 | 45 | 45 | 44 | 45 |
| 41. | Ἐπίσκοπον . . . αἱρετικῶν δεξαμένους | 38 | 46 | 46 | 45 | 46 |
| 42. | Ἐπίσκοπος . . . τὸν κατὰ ἀλήθειαν | 39 | 47 | 47 | 46 | 47 |
| [43]. | Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ | 40 | 48 | 48 | 47 | 48 |
| [44]. | Εἴ τις . . . μὴ βαπτίσῃ | 41 | 49 | 49 | 48 | 49 |
| [45]. | Εἴ τις . . . μὴ τρία βαπτίσματα | 42 | 50 | 50 | 49 | 50 |
| [46]. | Εἴ τις . . . γάμου καὶ κρεῶν | 43 | 51 | *explicit apographum nostrum* | — | — |
| [47]. | Εἴ τις . . . τὸν ἐπιστρέφοντα | 44 | 52 | | | |
| 48. | Εἴ τις . . . ἐν ταῖς ἡμέραις | 45 | 53 | | | |
| 49. | Εἴ τις . . . ἐν καπηλείῳ | 46 | 54 | | | |
| 50. | Εἴ τις . . . ὑβρίσῃ τὸν ἐπίσκοπον | 47 | 55 | | | |
| | Εἴ τις . . . ὑβρίσῃ πρεσβύτερον | 48 | 56 | | | |
| 51. | Εἴ τις . . . κωφὸν ἢ χωλόν | 49 | 57 | | | |
| 52. | Ἐπίσκοπος . . . ἀμελῶν τοῦ κλήρου | 50 | 58 | | | |
| 53. | Εἴ τις . . . τινὸς τῶν κληρικῶν | 51 | 59 | | | |
| 54. | Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα | 52 | 60 | | | |
| 55. | Εἴ τις κατηγορία γένηται | 53 | 61 | | | |
| 56. | Εἴ τις . . . διὰ φόβον ἀνθρώπινον | 54 | 62 | | | |
| 57. | Εἴ τις . . . φάγῃ κρέας ἐν αἵματι | 55 | 63 | | | |
| 58. | Εἴ τις . . . εὑρεθῇ τὴν κυριακήν | 56 | 64 | | | |
| 59. | Εἴ τις . . . εἰσέλθῃ εἰς συναγωγήν | 57 | 65 | | | |
| 60. | Εἴ τις . . . ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας | 58 | 66 | | | |
| 61. | Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον | 59 | 67 | | | |
| 62. | Εἴ τις . . . δευτέραν χειροτονίαν | 60 | 68 | | | |
| 63. | Εἴ τις . . . τὴν ἁγίαν τεσσερακοστήν | 61 | 69 | | | |
| 64. | Εἴ τις . . . νηστεύῃ μετὰ Ἰουδαίων | 62 | 70 | | | |
| 65. | Εἴ τις . . . ἔλαιον ἀπενέγκῃ | 63 | 71 | | | |
| 66. | Εἴ τις . . . ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας | 64 | 72 | | | |

| secundum enumerationem nostram (*pp* 32 *n–hh infra*) | | Fr. Turrianus | P. A. de Lagarde / F. X. Funk |
|---|---|---|---|
| 67. | Σκεῦος ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ . . . . . . . . | 65 | 73 |
| 68. | Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί . . . . . . | 66 | 74 |
| | Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατά . . . . . . . | 67 | 75 |
| 69. | Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον . . . . . . . | 68 | 76 |
| 70. | Ἐάν τις ἀνάπηρος ᾖ . . . . . . . . . . | 69 | 77 |
| | Κωφὸς δὲ ὢν καί . . . . . . . . . . | | 78 |
| 71. | Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ . . . . . . . . . | 70 | 79 |
| 72. | Τὸν ἐξ ἐθνῶν προσελθόντα . . . . . . . | 71 | 80 |
| 73. | Εἴπομεν ὅτι μὴ χρή . . . . . . . . . . | 72 | 81 |
| 74. | Οἰκέτας εἰς κλῆρον . . . . . . . . . . | 72 | 82 |
| 75. | Ἐπίσκοπον . . . στρατείαις ἐπιμένοντα . . . . | 73 | 83 |
| 76. | Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα . . . . . . . . | 74 | 84 |
| 77. | Ἔστω [δὲ] ὑμῖν πᾶσιν . . . . . . . . . | 75 | 85 |

*Editiones quinque et codicem unum in apparatu laudaui, scilicet*

𝔗 (pp 32 *a–hh*) Διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, edente Francisco Torres (**Turrianus**), Venetiis, A. D. 1563

𝔏 (pp 32 *a–n*) *Constitutiones Apostolorum*, Lipsiae et Londinii, A. D. 1862, pp 274–281
(pp 32 *n–hh*) *Reliquiae Iuris ecclesiastici antiquissimae graece*, Lipsiae, A. D. 1856, p 20
} edente Paulo de **Lagarde**

𝔉 (pp 32 *a–hh*) *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, edente Francisco Xauerio **Funk**, Paderbornae, A. D. 1905: codices Vaticanos 839 (saec. x–xi), 1506 (saec. xi ineunt.), 2089 (saec. xi) ex eius notulis nonnumquam laudaui, quorum 839 et 1506, me iudice, Turriano praesto erant. saepius cum nostro facit cod. Vat. 1506

ℌ (pp 32 *d–n*) Διατάξεις τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χειροτονιῶν διὰ Ἱππολύτου siue Constitutiones per **Hippolytum**, edente Paulo de Lagarde, *Reliquiae* p 14

𝔓 (pp 32 *n–y*) **Codex Patmius** coenobii S. Iohannis graecus POB′: saec. ix

𝔇 (pp 32 *n–y*) **Dionysii** Exigui interpretationes, secundum editionem nostram; uide ad caput huius Tomi pp 9–32 supra

# INCIPIT TEXTVS

(APOST. CONST. VIII 41 : *ed. Lagarde* 274. 26, *Funk* 550. 13)

*Graecum authenticum, habita ratione in primis interpretationis fragmenti Veronensis, deinde etiam editionum a Francisco Turriano et Francisco Funk curatarum, ad calcem paginarum singularum subieci. indicem uocabulorum graecorum, ut scias quomodo singula quaeque latine reddantur, inuenies infra pp* 32 *jj–nn.*

*Quod altero charactere* Constitutiones, *altero* Canones Apostolorum, *in sequentibus impressi sunt, id ex editore non ex codice pendet: quae enim plus ad opus meum conferebant* (*scilicet* Canones), *ea grandioribus litteris distinguenda curaui* (*pp* 32 *n*–32 *hh*), *quae minus, ea minutioribus* (*pp* 32 *a*–32 *n*).

*Vbicumque in col a uncinas* ⟨ ⟩ *habes, scias lacunam codicis significari; quae uero italica quam uocant scriptura impressa uides, ea minus certa esse intellegas.*

*Antiquitatis indicia, siue compendia scriptionis a librario usitata siue uocabula in graecis uertendis ab interprete adhibita, collegi pp ii jj infra.*

| **codicis repraesentatio** *fol* 139 *b* | **textus in integrum restitutus** | |
|---|---|---|
| Ferecituelinuitusacpropitius | ‘Fecerit uel inuitus; ac propitius | |
| etplacidusfactusconnumeret | et placidus factus connumeret | |
| inorapiorumsecuritatempo | in ora piorum securitatem po- | |
| titisinsinusabrah⟨ ⟩aac | titis, in sinus Abraham et Isaac | |
| etiacobcumomn⟨ ⟩squiasae | et Iacob, cum omnibus qui a sae- | |
| culoplacueruntac⟨ ⟩ecerunt | culo placuerunt ac fecerunt | |
| uolumtatemipsius⟨ ⟩bieffugit | uolumtatem ipsius, ubi EFFVGIT | Is xxxv 10 |
| doloracmeror⟨ ⟩mitus sur | DOLOR AC MEROR ET GEMITVS’. ‘Sur- | |
| gamusseseetinuicemseseper | gamus. sese et inuicem sese per- | |
| petuodōperuerbumquodinini | petuo Deo per VERBVM quod IN INI- | Io i 1 |
| tio | TIO | |

18. **securitatem potitis**: *quasi Gr* κατατάξῃ . . . ἀνειμένοις 19. **sinus** *cod*, *cum* κόλπους 𝔏𝔉 : κόλπον 𝔗

[ΜΑ′] πᾶν ἁμάρτημα ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον· καὶ ἵλεως καὶ εὐμενὴς γενόμενος κατατάξῃ εἰς χώραν εὐσεβῶν ἀνειμένων, εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων καὶ ποιησάντων τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. Ἐγειρώμεθα· ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ἀϊδίῳ θεῷ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου

**codicis repraesentatio** *fol* 140 *a*

Conmendemusetepiscopus cat
quinaturainmortalisacsineter
mineaquoomneinmortalead
quemortalemfactum*est*quira
tionabileanimalhominemmu̅
diciuemmortaleme*x*confecti

onempromisistiquienocethe
liammortisexperimentumno̅
concessistiaccipered̄sabraha̅
etd̄sisaacetd̄siacobno*n*utmor
tuorumsedutuiuentiumd̄s*es*
quodomniumanimaeaputteui
uuntetiustorumsp̄sinmanu
tuasuntquosnontangantuer
beraomnesenimsc̄itificatisub
tuismanibussuntipseetnunc
inspiceinseruumtuumillum
quemelegistietsuscepistiinal

siquidinuitusueluoluntatepec
cauitetadangelosplacidosad
sisteips*i*acdignumipsumfacito
sinupatria⟨ ⟩choroetpropheta
rumetapostolorumetomniu̅
quiasaeculotibiplacueruntubi
nonestmeroradquedoloretge
mitus

**textus in integrum restitutus**

conmendemus.' Et episcopus dicat:
'Qui natura inmortalis ac sine ter- *de* termine *uide Tom* II *p* 155 *l* 73
mine, a quo omne inmortale ad-
que mortale factum est, qui ra-
tionabile animal hominem mun-
di ciuem mortalem ex confecti-
*one fecisti et resurrecti-*
onem promisisti, qui Enoc et He-
liam mortis experimentum non
concessisti accipere, DEVS ABRAHAM Matt xxii 32
ET DEVS ISAAC ET DEVS IACOB, NON ut MOR- Luc xx 38
TVORVM SED ut VIVENTIVM DEVS es,
quod OMNIVM animae aput te VI-
VVNT, et IVSTORVM SPIRITVS IN MANV Sap iii 1
tua sunt quos NON TANGANT VER-
BERA, OMNES enim SANCTIFICATI SVB Deut xxxiii 3
TVIS MANIBVS SVNT; ipse et nunc
inspice in seruum tuum illum,
quem elegisti et suscepisti in ali-
*am sortem, et condona ipsi*
si quid inuitus uel uoluntate pec-
cauit, et angelos placidos ad-
siste ipsi, ac dignum ipsum facito
sinu patriarch*arum* et propheta-
rum et apostolorum et omnium
qui a saeculo tibi placuerunt, ubi
non est MEROR ADQVE DOLOR ET GE- Is xxxv 10
MITVS

5. **animal** *cod, cum* 𝔗 ζῷον : *praem* τοῦτο 𝔏 𝔉 6, 18. *nonnulla per homoeoteleuton utrobique exciderunt, unde colligas lineas archetypi singulas e* xxi *uel* xxii *litteris constitisse* 9, 10. **deus** *ter cod, cum* 𝔗 : *om* 2° 3° 𝔏 𝔉 10. **non ut** *cod, cum* 𝔗 𝔉 οὐχ ὡς νεκρῶν : *praem* ὤν 𝔏 15. **sc̄itificati** : *debuit librarius, ut puto, ex exemplari suo scribere* sc̄tificati, *inceperat scribere* sc̄ificati 20. **ad** 1° : *librarii* σφάλμα 21. **dignum ... facito** : *quasi Gr* καταξίωσον *pro* κατάταξον 22. **patriarcharum** *scripsi cum Gr* : patria ... choro *cod*

*παραθώμεθα. καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω Ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος καὶ ἀτελεύτητος, παρ᾽ οὗ πᾶν ἀθάνατον καὶ θνητὸν γέγονεν, ὁ τὸ λογικὸν ζῷον τὸν ἄνθρωπον τὸν κοσμοπολίτην θνητὸν ἐκ κατασκευῆς ποιήσας καὶ ἀνάστασιν ἐπαγγειλάμενος, ὁ τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἠλίαν θανάτου πεῖραν μὴ ἐάσας λαβεῖν, ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ, οὐχ ὡς νεκρῶν ἀλλ᾽ ὡς ζώντων θεὸς εἶ, ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσιν, καὶ τῶν δικαίων τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρί σου εἰσὶν ὧν οὐ μὴ ἅψηται βάσανος, πάντες γὰρ [οἱ] ἡγιασμένοι ὑπὸ τὰς χεῖράς σου εἰσίν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε, ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ εἴ τι ἄκων εἴτε ἑκὼν ἐξήμαρτε, καὶ ἀγγέλους εὐμενεῖς παράστησον αὐτῷ, καὶ κατάταξον αὐτὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἀπ᾽ αἰῶνος σοὶ εὐαρεστησάντων, ὅπου οὐκ ἔνι λύπη καὶ ὀδύνη καὶ*

**codicis repraesentatio** *fol* 140 *b*

Sed cuspiorumsecurus*acter*
rabeatorumtibidedicataetillis
quiinipsamuidentgloriam*dīet*
*p̄* per emtibigloriahon
acueneratiogratiarumactio
et in sp̄uadsaecula

diaconusdicatinclinate
benedicimini etepiscopusgra
tiasagatproipsisdicenstalia*ser*
adn̄epopulumtuumacben
dicitohereditatemtuamquam
adquisistisc̄osanguinexp̄itui
etpasceipsossubtuamdextera¯
actegeipsossubtuaspinnas
etdaipsiscertamenfortiterbo
numetcursumperficere*e*tf m
cons r einuertibilitersine
*q*ue sineincusatione
dn̄mnostrumihm̄x*p̄*mdilec
tumfiliumtuumperq emtibi
gloriahonorac⟨ ⟩eratioinsc̄o
sp̄ua*d*saeculaamen

dediebuseorumquidormierunt
q̈asfacereconuenit

**textus in integrum restitutus**

sed locus piorum securus ac terra beatorum tibi dedicata et illis qui in ipsam uident gloriam Dei et Christi, per quem tibi gloria honor ac ueneratio, gratiarum actio et adoratio, in sancto Spiritu ad saecula.' Amen.

Et diaconus dicat : ' Inclinate et benedicimini.' Et episcopus gratias agat pro ipsis dicens talia : ' SERVA domine POPVLVM TVVM AC BENEDICITO HEREDITATEM TVAM, QVAM ADQVISISTI sancto SANGVINE Christi tui, ET PASCE IPSOS sub tuam dexteram ac TEGE ipsos SVB tuas PINNAS, et da ipsis CERTAMEN fortiter BONVM et CVRSVM PERFICERE ET FIDEM CONSERVARE inuertibiliter SINE QVERIMONIA SINE INCVSATIONE, per dominum nostrum Iesum Christum dilectum filium tuum, per quem tibi gloria honor ac ueneratio in sancto Spiritu ad saecula.' Amen.

Ps xxvii (xxviii) 9
Ps xxvii (xxviii) 9
Pss xc (xci) 4
lx (lxi) 5
2 Tim iv 7
1 Th v 23
1 Cor i 8
Col i 22

De diebus eorum qui dormierunt
quas facere conuenit.

---

2. **illis** *cod : mendum scribae uel interpretis pro* illorum 3. **Dei et Christi** (dī et xp̄i) *cod ut uid* : τοῦ Χριστοῦ σου *Gr* 4, 21. **per quem . . . in sancto spiritu** *cod, cum Vat* 1506 (*et* 𝔗 1°) δι' οὗ . . . ἐν ἁγίῳ πνεύματι, *recte utrobique* : μεθ' οὗ . . . καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι *utrobique* 𝔏 𝔉 (*et* 𝔗 2°) 10. **talia** *cod, cum* τοιάδε 𝔗 : τάδε 𝔏 𝔉 **serua** : *sic potius quam* salua *cod* 13. **sancto** *cod* : τιμίῳ *Gr* 16, 17. **fortiter . . . perficere** *cod* : *Gr* ἀγωνίσασθαι . . . τελέσαι (*e S Paulo*) 𝔗, τελέσαι . . . ἀνύσαι 𝔏 𝔉 τελέσαι . . . τελέσαι *Vat* 1506 ? 19. **querimonia** *scripsi* : *confer hh* 18 *infra*

*στεναγμός, ἀλλὰ χῶρος εὐσεβῶν ἀνειμένος καὶ γῆ εὐθέων σοὶ ἀνακειμένη καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὁρώντων τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ σου, δι' οὗ σοὶ δόξα τιμὴ καὶ σέβας, εὐχαριστία καὶ προσκύνησις, ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

*καὶ ὁ διάκονος λεγέτω Κλίνατε καὶ εὐλογεῖσθε. καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστείτω ὑπὲρ αὐτῶν λέγων τοιάδε· Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ ποίμανον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν δεξιάν σου καὶ σκέπασον αὐτοὺς ὑπὸ τὰς πτέρυγάς σου, καὶ δὸς αὐτοῖς τὸν ἀγῶνα τελέσαι τὸν καλόν, τὸν δρόμον ἀνύσαι, τὴν πίστιν τηρῆσαι, ἀτρέπτως ἀμέμπτως ἀνεγκλήτως, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός, δι' οὗ σοὶ δόξα τιμὴ καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

**codicis repraesentatio** *fol* 141 *a*

Facereautemtertiaeorumquidor
mieruntinpsalmis oratione
reumquiposttresdiessu
i etnonainad onitione
uiuentiumeteorumquidormie
runtettrice*n*sim*a*secundumue
teremdispositionemmoyseneni⁻
*ita*popul*us* *la* c acannua
memoriaipsiusacde*turdesub*
*tantia*ipsius*p*ort*io*pauperi*bus*
monitio ipsius*hae*
depiisloquimurdeimpiisenim
siomniaquae*in*mun
ribusnihilprodeesse*ip*
cuienimsupersti
cumcertumquod til si
ueritnonenimestaputipsum
i*n*⟨ ⟩quitasiustus
tias eccehomo *p*usipsius
inmemoria rumuocati
cumdisciplinaa niacdīti
moreutqui sitisexorare
illisquimigraueruntpresbyteri
enimacdiaconesxp̄iconstituti
sobriiessedebetissemperetinse
se

**textus in integrum restitutus**

facere autem tertia eorum qui dormierunt in psalmis ac oratione propter eum qui post tres dies surrexit; et nona in admonitionem uiuentium et eorum qui dormierunt; et tricensima secundum ueterem dispositionem, Moysen enim (Deut xxxiv 8) ita populus plancxit; ac annua pro memoria ipsius: ac detur de substantia ipsius portio pauperibus in admonitionem ipsius. haec [uero] de piis loquimur, de impiis enim si omnia quae in mundo dederis pauperibus, nihil prode esse ipsi. cui enim superstiti diuinum inimicum, certum quod et illi si migrauerit; NON enim EST APVT IPSVM (Ps xci (xcii) 16) INIQVITAS, IVSTVS enim DOMINVS ET IVSTITIAS (Ps x (xi) 7) et ECCE HOMO ET OPVS IPSIVS. (Is lxii 11 ?) in memorias autem ipsorum uocati cum disciplina aepulamini ac Dei timore, ut qui possitis exorare pro illis qui migrauerunt. presbyteri enim ac diacones Christi constituti, sobrii esse debetis semper et in sese

---

1. **facere** *cod*: *quasi Gr* ἐπιτελεῖσθαι, *non* ἐπιτελείσθω 2. **in psalmis ac oratione** *cod*, *cum* ℌ *et Vat* 1506: ἐν ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσεσι (ἀναγνώσμασιν 𝔏𝔉) καὶ προσευχαῖς 𝔗𝔏𝔉 6. **tricensima** *cod recte, cum Deut* xxxiv 8 ἔκλαυσαν . . . Μωσῆν . . . τριάκοντα ἡμέρας *et Vat* 2089: τεσσερακοστὰ 𝔗𝔏𝔉ℌ; *confer H. Delehaye* Les origines du culte des martyrs *pp* 38–40 13. **omnia quae in mundo** *cod ut uid*, *sc* πάντα τὰ τοῦ κόσμου, *recte fortasse*: *omittunt* πάντα *graeci quos habemus testes* 14. **prode esse** *cod*, *e Gr* ὀνήσειν: *ceteri testes* ὀνήσεις 22. **exorare** *cod*: *excidit fortasse* et *ante* ex- (*Gr* καὶ πρεσβεύειν), *cf i* 25 *infra*

ΜΒʹ *ἐπιτελείσθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων ἐν ψαλμοῖς καὶ [ἀναγνώσεσι καὶ] προσευχαῖς διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγερθέντα, καὶ ἔνατα εἰς ὑπόμνησιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κεκοιμημένων, καὶ τριακοστὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον (Μωσῆν γὰρ οὕτως ὁ λαὸς ἐπένθησε), καὶ ἐνιαύσια ὑπὲρ μνείας αὐτοῦ· καὶ διδόσθω ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ πένησιν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ.*

ΜΓʹ *ταῦτα [δὲ] περὶ εὐσεβῶν λέγομεν· περὶ γὰρ ἀσεβῶν ἐὰν [πάντα] τὰ τοῦ κόσμου δῷς πένησιν, οὐδὲν ὀνήσεις αὐτόν. ᾧ γὰρ περιόντι ἐχθρὸν ἦν τὸ θεῖον, δῆλον ὅτι καὶ μεταστάντι· Οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία παρ' αὐτῷ, Δίκαιος γὰρ ὁ κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν· καί Ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ.*

ΜΔʹ *ἐν δὲ ταῖς μνείαις αὐτῶν καλούμενοι μετὰ εὐταξίας ἑστιᾶσθε καὶ φόβου θεοῦ, ὡς δυνάμενοι καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν μεταστάντων. πρεσβύτεροι γὰρ καὶ διάκονοι Χριστοῦ ὑπάρχοντες, νήφειν ὀφειλετε πάντοτε καὶ πρὸς ἑαυτοὺς*

| **codicis repraesentatio** *fol* 141 *b* | **textus in integrum restitutus** | |
|---|---|---|
| Etinaliosutpossitisinmoderatos | et in alios ut possitis inmoderatos | |
| doceredicitautemscribturapo | docere. dicit autem scribtura PO- | Prou xxxi 4 5 (xxiv 72 73) |
| ten$^{te}$sferuoreconcitanturuinum | TENTES FERVORE CONCITANTVR : VINVM | |
| nepotentutnepostquamuiberint | NE POTENT, VT NE POSTQVAM *B*IBERINT | |
| obliuiscantursapientiametr | OBLIVISCANTVR SAPIENTIAM ET REC- | |
| teiudicarenonpossintigituret | TE IVDICARE NON POSSINT : igitur et | |
| presbyteriacdiaconipostdeum | presbyteri ac diaconi post Deum | |
| omnipotentemacdilectumfiliu̅ | omnipotentem ac dilectum Filium | |
| ipsiuspotentessuntaeclesiae | ipsius POTENTES sunt aeclesiae. | |
| hocenimdicimusnonutminime | hoc enim dicimus, non ut minime | |
| uibantalitereniminiuriamest | *b*ibant (aliter enim iniuriam est | |
| faceredīfacturaquaeinlaetit‹ | facere Dei factur*ae* quae IN LAETITIAM | Ecclus xxxiv 27 (xxxi 35) |
| estsedneuinol*en*tierintnon | est), sed ne uinolenti *fu*erint. non | |
| enimscribturadixitminimepo | enim scribtura dixit minime po | |
| tareuinumsedquidaituinum | tare uinum, sed quid ait? VINVM | Agg i 6 |
| nonuibereinebriaetatem‹ | NON *B*IBERE IN EBRIAETATEM, et ite- | |
| rumsentespullulanti ma‹ | rum SENTES PVLLVLANT IN MANV | Prou xxvi 9 |
| ebrihocautemnondecleric‹ ›di | EBRI. hoc autem non de clericis di- | |
| cimustantumseddeomnietiam | cimus tantum, sed de omni etiam | |
| plebeioxp̄ianosuperquoinuoca | plebeio christiano super quo inuoca- | |
| tumestnomendn̄inostriihūxp̄i | tum est nomen domini nostri Iesu Christi : | |
| etipsisenimdictu estcuiuecuitu | et ipsis enim dictum est CVI V*AE*? CVI TV- | Prou xxiii 29 30 |
| multuscuitediumsollicitudo | MVLTVS? CVI TEDIVM, SOLLICITVDO? | |
| cuiusliuidioculicuicontritiones | CVIVS LIVIDI OCVLI? CVI CONTRITIONES | |
| superuacuenonneeorumqui | SVPERVACVE? NONNE EORVM QVI | |

2. **potentes** *cod*²: potens *cod**   7. **deum**: *rarissime sine compendio uel suprascripta lineola* (dm̄ deum̄) *in codicibus antiquis scriptum; sed cf* w 5 *x* 14 *infra*   10. **enim** *cod*: *legendum fortasse* autem *cum Gr* δέ   11. **iniuriam est facere** *cod*, *cum* 𝔉 ἔστιν ὑβρίσαι, *cf* καὶ ἔστιν ὑβρίσαι 𝔗: οὐκ ἔστιν ὑβρίσαι 𝔏 ℌ   13. **fuerint** (*malis fortasse* sint) *scripsi*: erint *cod*   16. **bibere** *cod*, *cum* ℌ *et Vat* 1506 πίνειν: πῖνε 𝔗 𝔏 𝔉   18. **de clericis** *cod*, *cum Vat* 1506 περὶ τῶν κληρικῶν: περὶ τῶν ἐν κλήρῳ 𝔗 𝔏 𝔉 ℌ

*καὶ πρὸς ἑτέρους, ἵνα δύνησθε τοὺς ἀτακτοῦντας νουθετεῖν. λέγει δὲ ἡ γραφή Οἱ δυνάσται θυμώδεις εἰσίν· οἶνον μὴ πινέτωσαν, ἵνα μὴ πιόντες ἐπιλάθωνται τῆς σοφίας καὶ ὀρθὰ κρίνειν οὐ μὴ δύνωνται· οὐκοῦν καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι μετὰ θεὸν τὸν παντοκράτορα καὶ τὸν ἠγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν δυνάσται ὑπάρχουσι τῆς ἐκκλησίας. τοῦτο δέ φαμεν, οὐχ ἵνα μὴ πίνωσιν (ἄλλως γὰρ ἔστιν ὑβρίσαι τὸ ὑπὸ θεοῦ γενόμενον εἰς εὐφροσύνην), ἀλλ' ἵνα μὴ παροινῶσιν· οὐ γὰρ εἶπεν ἡ γραφὴ μὴ πίνειν οἶνον, ἀλλὰ τί φησιν; Μὴ πίνειν οἶνον εἰς μέθην· καὶ πάλιν Ἄκανθαι φύονται ἐν χειρὶ μεθύσου. τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν κληρικῶν μόνον φαμέν, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς λαϊκοῦ χριστιανοῦ ἐφ' οὗ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτοῖς γὰρ εἴρηται Τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι ἀηδίαι καὶ λέσχαι; τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; τίνι συντρίμματα διακενῆς; οὐ τῶν*

**codicis repraesentatio** *fol* 142 *a*

Tardantinuinoetexplorantium
ubiconuiuiafiunt
deillisquipersecunturetfugiuntpropter
fidemquodauxiliumadipiscan*tur*
persecutospropterfidemeturbe¯
exurbemfugientesquodmemo
⟩bentdn̄iuerbasuscipiscien
*te*senimquodsp̄sparatuscaro
⟩mdebilitatelaboratfugiunt
acrapinamsubstantiaepropo
nuntutinnegatuminsesenome¯
xp̄iconseruentministrateigitur
ipsisquaeadusummandatum
dn̄icumimplentesquodunusquis
queinquadestinatusestsortede
betcontemptusordinemcustodi
resedminimesaperesibiquae
nonsuntconmissahocautemo¯
nesconmuniteredicimusunum
quemquecontemptumesseor
dinesibidatoetnontransireli
mitesnonenimsuntnostriseddī
suntquiauditenimuosdn̄sait
meauditetquimeauditaudit
eumquimemisitetquiuoscon
temnit

**textus in integrum restitutus**

TARDANT IN VINO ET EXPLORANTIVM
VBI CONVIVIA FIVNT?
**De illis qui persecuntur et fugiunt propter**
**fidem, quod auxilium adipiscantur.**
Persecutos propter fidem et urbem
ex urbe fugientes quod memo- Matt x 23
ria habent Domini uerba, suscipi; scien-
tes enim quod SPIRITVS PARATVS CARO Matt xxvi 41 = Marc xiv 38
AVTEM DEBILITATE LABORAT, fugiunt
ac rapinam substantiae propo-
nunt ut innegatum in sese nomen
Christi conseruent. ministrate igitur
ipsis quae ad usum, mandatum Matt x 41 42
Dominicum implentes. **Quod unusquis-**
**que in qua destinatus est sorte de-**
**bet conte*n*tus ordinem custodi-**
**re sed minime sapere sibi quae**
**non sunt conmissa.** hoc autem om-
nes conmuniter edicimus, unum-
quemque conte*n*tum esse or-
dine sibi dato et non transire li-
mites; non enim sunt nostri, sed Dei
sunt. QVI AVDIT enim vos Dominus ait Luc x 16, *cf* Matt x 40
ME AVDIT, ET QVI ME AVDIT AVDIT
EVM QVI ME MISIT, ET QVI VOS CON-
TEMNIT

3, 5. **persecuntur . . . persecutos**: *nota sensum passiuum, cf* 1 Reg xxvi 20 (*secundum Vulgatam*) 'sicut persequitur perdix in montibus', serm. ii in quadragesima 'Helias . . . cum persequebatur a Iezabel' *et Aug.* serm. clxvi 'hic est qui in Abel occisus est . . . et in Dauid persecutus' (*ed. A. Mai* Script. Vet. III iii 139, Patrum Noua Bibl. I 371 372) 7, 9. *perierunt nonnullae litterae ad initia linearum*; *cf e regione g* 7, 9 *ad finem* 7. **suscipi**: *quasi e Gr* προσλαμβάνεσθαι, *non* προσλαμβάνεσθε 11. **in sese** *cod*: ἐν ἑαυτοῖς 𝔗 ἐφ' ἑαυτοῖς 𝔏 𝔉 ℌ 16, 20. **contentus, contentum** *scripsi*: contemptus, contemptum *cod* 18. **hoc** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506 τοῦτο: ἐκεῖνο 𝔗 𝔏 𝔉

χρονιζόντων ἐν οἴνῳ καὶ κατασκοπουμένων ποῦ πότοι γίνονται;

ΜΕ' τοὺς διωκομένους διὰ πίστιν καὶ πόλιν ἐκ πόλεως φεύγοντας διὰ τὸ μεμνῆσθαι τῶν λόγων τοῦ κυρίου, προσλαμβάνεσθε· ἐπιστάμενοι γὰρ ὅτι τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, ἀποδιδράσκουσι καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων προΐενται, ἵνα ἀνεξάρνητον ἐν ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διατηρήσωσιν. ἐπικουρεῖτε οὖν αὐτοῖς τὰ πρὸς χρείαν, ἐντολὴν κυριακὴν πληροῦντες.

ΜϚ' τοῦτο δὲ κοινῇ πάντες παραγγέλλομεν, ἕκαστον ἐμμένειν τάξει τῇ αὐτῷ δοθείσῃ καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους· οὐ γάρ εἰσιν ἡμέτεροι, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. ὁ ἀκούων γὰρ ὑμῶν, φησὶν ὁ κύριος, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἐμοῦ ἀκούων ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός με, καὶ ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν

| **codicis repraesentatio** *fol* 142 *b* | **textus in integrum restitutus** | |
|---|---|---|
| Mecontemnitquiautemmecō | ME CONTEMNIT, QVI AVTEM ME CON- | |
| temnitcontemniteumquimemi | TEMNIT CONTEMNIT EVM QVI ME MI- | |
| sitsieniminanimaliafactaor | SIT. si enim inanima*t*a facta or- | |
| dinemredditqualisestnoxdies | dinem reddit—qualis est nox dies | |
| sollunasideraaelementaui | sol luna sidera aelementa ui- | |
| cis dinesmensesseptima | cisitudines menses septima- | |
| naediesoraeacseruiu‹ | nae dies *h*orae—ac seruiunt usui | |
| q*ui* o itu secundumill*u*d | qui inpositus est, secundum illud | |
| quoddictumestdefinition‹ | quod dictum est DEFINITIONEM | Ps ciii (civ) 9 |
| *pos*u tiquamnontranseant | POSVISTI QVAM NON TRANSEANT, et | |
| iterumposuiautemipsilim | iterum POSVI AVTEM IPSI LIMITES | Iob xxxviii 10 11 |
| etcircumdediclaustraetpor | ET CIRCVMDEDI CLAVSTRA ET POR- | |
| tasdixiautemipsiusquehuc | TAS, DIXI AVTEM IPSI VSQVE HVC | |
| ueniesacnontransiesquanto | VENIES AC NON TRANSIES; quanto | |
| magisuosdebetisnihilaudere | magis uos debetis nihil audere | |
| transmoueredeillisquaeuo | transmouere de illis quae uo- | |
| bisdīuoluntateanobissunt | bis Dei uoluntate a nobis sunt | |
| constitutasedquoniamcon | constituta? sed quoniam con- | |
| temptibile ultiethocd xerunt | temptibile multi et hoc duxerunt | |
| esseconfundereueroordines | esse, confundere uero ordines | |
| etordinationemquaee tinuno | et ordinationem quae est in uno- | |
| quoqueeorumtransmouere | quoque eorum transmouere | |
| audentadripientessibidigni | audent, adripientes sibi digni- | |
| tatesnondatasetpermitten | tates non datas et permitten- | |
| tessibityrannicomorequorū | tes sibi tyrannico more quorum | |

3. **inanimata** *scripsi cum Gr* ἄψυχα: inanimalia *cod* 4. **reddit** *cod*: *cum graeco* τὰ ἄψυχα . . . ἀποσώζει 10. **transeant** *cod, cum* παρελεύσονται 𝔗 *et Ps* ciii 9: παρελεύσεται 𝔏 𝔉 ℌ 11. **iterum** *cod*: + περὶ τῆς θαλάσσης *testes graeci* **autem** *cod, cum* δέ ℌ *et Vat* 1506: *om* 𝔗 𝔏 𝔉 **limites** *scripsi, cum* 𝔗 𝔏 𝔉 ℌ *et* Iob xxxviii 10 ὅρια: *sed fortasse rectius* limitem *cum Vat* 1506 ὅριον 12. **claustra** *cod, cum* 𝔏 𝔉 ℌ: *praem* καί 𝔗 15. **audere** *cod, cum* 𝔗 𝔉 ℌ τολμᾶν: *om* 𝔏

ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. εἰ γὰρ τὰ ἄψυχα γενόμενα τὴν εὐταξίαν ἀποσώζει, οἷον νύξ, ἡμέρα, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, στοιχεῖα, τροπαί, μῆνες, ἑβδομάδες, ἡμέραι, ὧραι, καὶ δουλεύει τῇ διατυπωθείσῃ χρείᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον Ὅριον ἔθου ὃ οὐ παρελεύσονται· καὶ πάλιν [περὶ τῆς θαλάσσης] Ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὅρια περιθεὶς κλεῖθρα καὶ πύλας, εἶπα δὲ αὐτῇ Μέχρι τούτου ἐλεύσῃ καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς ὀφείλετε οὐδὲν τολμᾶν παρακινεῖν τῶν ὑμῖν κατὰ γνώμην θεοῦ παρ᾽ ἡμῶν ὁρισθέντων; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πάρεργον οἱ πολλοὶ καὶ τοῦτο ἡγήσαντο εἶναι, συγχέειν δὲ τὰς τάξεις καὶ τὴν ἐφ᾽ ἑκάστῳ χειροτονίαν παρακινεῖν τολμῶσιν, ὑφαρπάζοντες ἑαυτοῖς ἀξιώματα μὴ δεδομένα καὶ ἐπιτρέποντες ἑαυτοῖς τυραννικῶς

**codicis repraesentatio** *fol* 143 *a*

Nonhabentpotestatemdare
miniramconmouent
a m umcore taeacrex
*o* *s* *rae*dignitateminuase
runtpontificatumpreterdĩuo
luntatemacfactisuntilliqui
sal*i* en eroin
lepros ntquide
quidisposuitmerore*autem*
iuntacsp̄msc̄minfi*r* a
t*e* ipsiustestimoniumconu*e*
ni*e*nteinminenspericulum
taliafacientibusproui e e e
illamquaeinsacrificiaetgratia
rumactionesdesidia o
quodabillisquiminimedeueant
offeranturimpielusumexisti
mantespontificatum*d* gn
quaeimitationemcontinetmag
nipontificisih*u*xp̄iregisnostri
necessitatemhabuimusdocere
iamenimquidamderectoitine
rediscesseruntsecutipropria¯
uanitatemdicimusautemquod
moysesdĩcultorcuidš coram

**textus in integrum restitutus**

non habent potestatem dare, et
propter hoc Deum in iram conmouent
(quemadmodum Coreitae ac rex — Num xvi 35
Ozias prae dignitatem inuase- — 2 Paral xxvi 19
runt pontificatum pr*a*eter Dei uo-
luntatem, ac facti sunt illi quidem
iste uero in faci-
em leprosus), irritant quidem Christum
Iesum qui disposuit, MERORE autem — Eph iv 30
ADFICIVNT ac SPIRITVM SANCTVM infirman-
tes ipsius testimonium; conue-
niente*r* inminens periculum
talia facientibus prouidentes et
illam quae in sacrificia et gratia-
rum actiones desidiam ex eo
quod ab illis qui minime de*b*eant
offerantur impie, lusum existi-
mantes pontificatu*s* dignitatem,
quae imitationem continet mag-
ni pontificis Iesu Christi regis nostri,
necessitatem habuimus docere:
IAM ENIM QVIDAM DE RECTO ITINE- — 1 Tim v 15; *cf* Hier ii 5
RE DISCESSERVNT SECVTI propriam
uanitatem. dicimus autem quod
Moyses Dei cultor, cui Deus CORAM — Exod xxxiii 11

4. **prae dignitatem** *cod ut uid* : *uocabulorum* παρ' ἀξίαν *uix aequa interpretatio* 5. **praeter dei uoluntatem** : *Gr* ἄνευ θεοῦ, *sed interpreti* praeter deum *forte displicebat ut nimis ambiguum* 9. **Iesum** *cum* 𝔗𝔉ℌ : *om* 𝔏 10. **ac** *cod* : *Gr* καί, *quod uertere debuit interpres* et *uel* etiam; *cf j* 9 *infra* 11. **conuenienter** *scripsi cum Gr* εἰκότως : conueniente *cod* 17. **existimantes** *cod* : *scribendum* existimantibus *cum Gr* ἡγουμένων 18. **pontificatum** *cod* : *lege* pontificalem *uel* pontificatus, *sed magis placet* pontificatus *collatis l* 14 *m* 21 *o* 15 21. **docere** *cod* : *praem* καὶ τοῦτο *testes graeci*

ἃ μὴ ἔχουσιν ἐξουσίαν διδόναι, καὶ διὰ τοῦτο παροργίζουσι μὲν θεὸν (ὥσπερ οἱ Κορεῖται καὶ ὁ βασιλεὺς Ὀζίας παρ' ἀξίαν ἐπιθέμενοι ἄνευ θεοῦ τῇ ἀρχιερωσύνῃ καὶ γενόμενοι οἱ μὲν πυρίφλεκτοι ὁ δὲ κατὰ τοῦ μετώπου λεπρός), παροξύνουσι δὲ [καὶ] Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν διαταξάμενον, λυποῦσι δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκυροῦντες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, εἰκότως τὸν ἐπηρτημένον κίνδυνον τοῖς τὰ τοιαῦτα πράττουσι προϊδόμενοι καὶ τὴν εἰς τὰς θυσίας καὶ εὐχαριστίας ἀμέλειαν ἐκ τοῦ ὑφ' ὧν μὴ χρὴ προσαγομένας ἀσεβῶς, παιδιὰν ἡγουμένων τὴν ἀρχιερατικὴν τιμήν, ἥτις μίμησιν περιέχει τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀνάγκην ἔσχομεν [καὶ τοῦτο] παραινέσαι· ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τῆς ἑαυτῶν ματαιότητος. λέγομεν δὲ ὡς Μωσῆς ὁ τοῦ θεοῦ θεράπων, ᾧ ὁ θεὸς ἐνώπιος

**codicis repraesentatio** *fol* 143 *b*

C mpraesentiloquebatur siquis
adsuumloquaturamicumcuidi
citsciotesupraomnescuiinore
loquebaturetnonperincerta
uelpersomniauelperangelos
uelperfigurasistequandacons
tituebatdiuinamsanctionem
diuisitquae e eantquidemapō
tificibuscelebrariquaeuero
asacerdotibusquaeautemadi
aconibusetunicuiquepropri
etconuenientemministerio
tribuitreligionemetquaepon
tificesquid mpraeceptumest
celebrarehaecsacerdotesinfā
dumerathaecdiaconinonadi
bantsedunusquisquequaeacce
pitministeriacircumscriptaser
batsiquisultraquamtraditum
est direuolebatmorseratpoe
nahocautemmaximedemons
trabitquaefuitinsaulexperien
tiaquisacrificassesineprophe
taacpontificesamuelexistima
tusintulitsibipeccatumexecra
tionem

**textus in integrum restitutus**

CVM PRAESENTI loquebatur *ut* SI QVIS
AD SVVM LOQVATVR AMICVM, cui di-
cit SCIO TE SVPRA OMNES, cui IN ORE — Exod xxxiii 17
loquebatur ET NON PER incerta — Num xii 6 8
uel per somnia uel per angelos
uel per FIGVRAS, iste quand*o* cons
tituebat diuinam sanctionem
diuisit quae debeant quidem a pon-
tificibus celebrari, quae uero
a sacerdotibus, quae autem a di-
aconibus, et unicuique propriam
et conuenientem ministerio
tribuit religionem; et quae pon-
tifices quidem praeceptum est
celebrare, haec sacerdotes infan-
dum erat . . . haec diaconi non adi-
bant, sed unusquisque quae acce-
pit ministeria circumscripta ser*ua*
bat: si quis ultra quam traditum
est adire uolebat, mors erat poe-
na. hoc autem maxime demons-
tra*u*it quae fuit in Saul experien- — 1 Reg xiii 8 sqq
tia, qui sacrificasse sine prophe-
ta ac pontifice Samuel existima-
tus intulit sibi peccatum *et* ex*s*ecra-
tionem

1. **loquebatur**: *suppleui* ut, *quod post* -ur *excidisse uidetur* 10. **diaconibus** *cod, pro Gr* λευῖται: *cf* 16 *et k* 22 *infra* 16. **erat**: *exciderunt nonnulla uel in latino archetypo uel in graeco* προσιέναι ἅπερ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ὥριστο, adire quae uero sacerdotibus statuta sunt 17. **accepit** *cod, cf Vat* 1506 εἰλήφασιν *et* ℌ παρείληφεν: παρειλήφεισαν 𝔗 𝔏 𝔉 18. **seruabat** *scripsi*: ser|bat *per incuriam cod* 24. **existimatus** *cod, ut q* 14 *infra*: *formam uerbi deponentem quam uocant nusquam alibi inueni* 25. **et** *suppleui*: *exciderat ante* ex-; *cf d* 22 *supra, u* 12 *infra*

*ἐνωπίῳ ὡμίλει ὡς εἴ τις λαλήσαι πρὸς ἑαυτοῦ φίλον, ᾧ εἶπεν Οἶδά σε παρὰ πάντας, ᾧ κατὰ πρόσωπον ὡμίλει καὶ οὐ δι' ἀδήλων ἢ ἐνυπνίων ἢ ἀγγέλων ἢ αἰνιγμάτων, οὗτος ἡνίκα τὴν θείαν νομοθεσίαν διετάσσετο διεῖλε τίνα μὲν χρὴ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐπιτελεῖσθαι, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν ἱερέων, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν λευιτῶν, ἑκάστῳ τὴν οἰκείαν καὶ ἀνήκουσαν τῇ λειτουργίᾳ θρησκείαν ἀπονείμας· καὶ ἅπερ μὲν τοῖς ἀρχιερεῦσι προσετέτακτο ἐπιτελεῖν, τούτοις τοὺς ἱερέας οὐ θεμιτὸν ἦν προσιέναι, ἅπερ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ὥριστο, τούτοις οἱ λευῖται οὐ προσῄεσαν, ἀλλ' ἕκαστοι ἅσπερ εἰλήφασιν ὑπηρεσίας περιγεγραμμένας ἐφύλαττον· εἰ δέ τις πέρα τῆς παραδόσεως προσιέναι ἐβούλετο, θάνατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον. τοῦτο δὲ μάλιστα διέδειξε καὶ ἡ κατὰ τὸν Σαοὺλ πεῖρα, ὃς θῦσαι νενομικὼς δίχα τοῦ προφήτου καὶ ἀρχιερέως Σαμουὴλ ἔσπασεν εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτίαν καὶ κατάραν*

**codicis repraesentatio** *fol* 144 *a*

Nullomodoabiciendamacneqᵘe
obiitquodabipsoeratlitusexora
tusestprofetaeuidentissimoau
temactudemonstrauitdsͥsecun
dumoziamquodnoninlatione
superiniquitatepoenisadfecit
etquipontificatumfuriosecalca
uitetregnopribatusestquaeue
roacnostristemporibusfortenō
ignoratisscitisenimforteano
bisepiscoposnominatosacpres
byterosacdiaconosora⟨ ⟩one
acmanibusinpositi⟨ ⟩nominum
diuersitatemsign⟨ ⟩icantesnon
enimillequiuolebataputnosma
numimplebatquemadmodum
innothouitularumsubhie*r*oboā
circumcisisacerdotiiseduoca
tusadōsienimnoneratquidem
lexquidemethordin mdiuersi
tassufficiebatperunumnomē
omniafierisedaxp̄oedoctisequē
tiamrerumepiscopisquidemea
quaesuntpontificatustribuimus
presbyterisautemeaquaesunt
sacerdotii

**textus in integrum restitutus**

nullo modo abiciendam, ac neque
ob i*d* quod ab ipso erat litus exora-
tus est profeta. euidentissimo au-
tem actu demonstrauit Deus secun-
dum Oziam, quod non in dilatione 2 Paral xxvi 16 sqq
super iniquitate poenis adfecit;
et qui pontificatum furiose calca-
uit et regno pri*u*atus est. quae ue-
ro ac nostris temporibus forte non
ignoratis; scitis enim *ce*rte a no-
bis episcopos nominatos ac pres-
byteros ac diaconos oratione
ac manibus inpositis, nominum *diuersitate*
*et rerum* diuersitatem significantes. non
enim ILLE QVI VOLEBAT aput nos MA- 3 Reg xiii 33 xii 28 sqq
NVM IMPLEBAT, quemadmodum
in notho uitularum sub Hieroboam
circumcisi sacerdotii, SED VOCA- Heb v 4
TVS A DEO. si enim non erat quidem
lex qu*ae*d*am* et ordinum diuersi-
tas, sufficiebat per unum nomen
omnia fieri; sed a Christo edocti sequen-
tiam rerum, episcopis quidem ea
quae sunt pontificatus tribuimus,
presbyteris autem ea quae sunt
sacerdotii,

---

2. **ob id** *scripsi, cf hh* 12 *infra*: obiit *cod* **exoratus**: *fortasse excidit* rex *ante* ex-, *Gr enim* κεχρῖσθαι . . . εἰς βασιλέα 3. **euidentissimo** *cod, cum* ἐναργεστέρᾳ ℌ: ἐνεργεστέρᾳ 𝔗𝔏𝔉 4. **secundum** *cod*: τὰ κατά ℌ *et Vat* 1506 τοῖς κατά 𝔏 ἐν τοῖς κατά 𝔗𝔉 9. **ac** *cod, cum Vat* 1506 καί (*cf h* 10 *supra*): *om* 𝔗𝔏𝔉ℌ 10. **certe** *conieci cum Gr* πάντως: forte *cod, e l* 9 *repetitum* 13. **diuersitate et rerum** *suppleui cum Gr*: *exciderant ob homoeoarcton ut uid* 17. **in notho . . . sacerdotii**: *Gr* ἐπὶ τῆς κιβδήλου . . . ἱερωσύνης 18. **circumcisi**: *quasi e Gr* περικεκομμένης, *non* παρακεκομμένης **uocatus** *cod, cum Vat* 1506 καλούμενος: *praem* ὁ 𝔗𝔏𝔉ℌ 20. **quaedam** *scripsi cum Gr* τις: quidem *cod e l* 19

ἀναπόβλητον, καὶ οὐδὲ τὸ κεχρῖσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς βασιλέα ἐδυσώπησε τὸν προφήτην· ἐναργεστέρᾳ δὲ τῇ πράξει διέδειξεν ὁ θεὸς [τὰ] κατὰ τὸν Ὀζίαν, οὐκ ἐν μελλησμῷ τὰς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ εἰσπραξάμενος δίκας, καὶ ὁ τῆς ἀρχιερωσύνης καταμανεὶς καὶ τῆς βασιλείας ἀλλότριος κατέστη. τὰ δὲ καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν ἴσως οὐκ ἀγνοεῖτε· ἴστε γὰρ πάντως ἐπισκόπους παρ᾽ ἡμῶν ὀνομασθέντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐχῇ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει, τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων δεικνύοντας· οὐ γὰρ ὁ βουλόμενος παρ᾽ ἡμῖν ἐπλήρου τὴν χεῖρα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς κιβδήλου τῶν δαμάλεων ἐπὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ παρακεκομμένης ἱερωσύνης, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ. εἰ μὲν γὰρ μὴ θεσμός τις ἦν καὶ τάξεων διαφορά, ἤρκει ἂν δι᾽ ἑνὸς ὀνόματος τὰ ὅλα τελεῖσθαι· ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ κυρίου διδαχθέντες ἀκολουθίαν πραγμάτων, τοῖς μὲν ἐπισκόποις τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐνείμαμεν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις τὰ τῆς ἱερωσύνης,

| **codicis repraesentatio** *fol* 144 *b* | **textus in integrum restitutus** | |
|---|---|---|
| Diaconisuero*q*ue du  osque | diaconis uero qu*a*e ad utrosque | |
| minist*eri*a  *fici*antur | ministeria, ut pure perficiantur | |
| eaquead e  o  pertinent | ea qu*a*e ad religionem pertinent. | |
| nequeenimdiaconumofferre | neque enim diaconum offerre | |
| sacrificiumlicetautbaptidiare | sacrificium licet aut baptidiare | |
| aut  dictionemparuamuel | aut benedictionem paruam uel | |
| magnamfacere | magnam facere, neque presby- | |
| terumordinationes  n | terum ordinationes facere : non | |
| enimsc̄mordinem  rtinon | enim sanctum ordinem subuerti. NON | 1 Cor xiv 33 |
| enimdš*in*costantiae  a tin | ENIM DEVS INCO*N*STANTIAE, ita ut in- | |
| ferioreseaquaes ntme or m | feriores ea quae sunt meliorum | |
| comore*pr*  rient  ua¯ | tyrannico more proprient, nouam | |
| sanc  tesin*malo* | sanctionem fingentes in malo | |
| suoigno  quodd  m  s | suo, ignorantes quod DVRVM ipsis | Act xxvi 14 |
| aduersusstimuloscalcarenon | ADVERSVS STIMVLOS CALCARE : non | |
| enim  *e*piscop soppugna t | enim nos aut episcopos oppugnant | |
| huiusmodihominessedomni | huiusmodi homines, sed omni- | |
| umepiscopumacpatrispontifi | um episcopum ac Patris pontifi- | |
| cemxp̄mihm̄dn̄mamo sequide¯ | cem Christum Iesum Dominum. a Moyse quidem | |
| dōamicissimoacpontificecons | Deo amicissimo ac pontifice cons- | |
| titutisuntpontificesetsacerdo | tituti sunt pontifices et sacerdo- | |
| tesetdiaconiasaluatorenostro | tes et diaconi, a Saluatore nostro | |
| tredecimnosapostoliabaposto | tredecim nos apostoli, ab aposto- | |
| lisautemegoclemensegoiacob | lis autem ego Clemens ego Iacob | |
| etnobiscumaliiutneiterumom nes | et nobiscum alii (ut ne iterum om- nes | |

4. **diaconum** *cod, cum* διάκονον ℌ *et Vat* 1506 : διακόνῳ 𝔗𝔏𝔉  5. **baptidiare** *cod* : *hanc scriptionem inuenies etiam y* 21 23 *infra* ; baptiziauit *m* 18, *cui nihil simile laudat* Thes. Ling. Lat. *nisi apud unum cod k* (baptiziare, baptiziatio, baptiziator : Matt. iii 1 6, xi 12, xiv 2 8, Marc. viii 28 x 38 39)  19. **dominum** : + ἡμῶν *Gr*  20. **pontifice** : *deest in Gr, sed cf m* 24 *infra*  22. **diaconi** : *uide ad i* 10 *supra*  24. **ego Clemens ego Iacob** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506 : *tr* 𝔗𝔏𝔉 ἐγὼ Ἰάκωβος καὶ ἐγὼ Κλήμης, *minus recte ut credo*

*τοῖς δὲ διακόνοις τὰ τῆς πρὸς ἀμφοτέρους διακονίας, ἵν᾽ ᾖ καθαρῶς τὰ τῆς θρησκείας ἐπιτελούμενα. οὔτε γὰρ διάκονον προσφέρειν θυσίαν θεμιτὸν ἢ βαπτίζειν ἢ εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ποιεῖσθαι, οὔτε πρεσβύτερον χειροτονίας ἐπιτελεῖν· οὐ γὰρ ὅσιον ἀνεστράφθαι τὴν τάξιν. οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς ἀκαταστασίας, ἵνα οἱ ὑποβεβηκότες τὰ τῶν κρειττόνων τυραννικῶς σφετερίζωνται, νομοθεσίαν καινὴν ἀναπλάττοντες ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν, ἀγνοοῦντες ὅτι σκληρὸν αὐτοῖς πρὸς κέντρα λακτίζειν· οὐ γὰρ ἡμᾶς ἢ τοὺς ἐπισκόπους πολεμοῦσιν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ [τὸν] τῶν πάντων ἐπίσκοπον καὶ τοῦ πατρὸς ἀρχιερέα, Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν. ὑπὸ Μωϋσέως μὲν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου [ἀρχιερέως] κατεστάθησαν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ λευῖται, ὑπὸ δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμεῖς οἱ δεκατρεῖς ἀπόστολοι, ὑπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων ἐγὼ Κλήμης [καὶ] ἐγὼ Ἰάκωβος καὶ σὺν ἡμῖν ἕτεροι, ἵνα μὴ πάντας πάλιν*

| **codicis repraesentatio** *fol* 145 *a* | **textus in integrum restitutus** | |
|---|---|---|
| Connumeremuscon u au | connumeremus), conmuniter au- | |
| temanobis*omni*buspr*es* ri | tem a nobis omnibus presbyteri | |
| acdiaconi*etle*ctoresprim*us*igi | ac diaconi et lectores. primus igi- | |
| turnaturapontifexunigenitus | tur natura pontifex unigenitus | |
| xp̄ nonsibihonoremadrip | Christus NON SIBI HONOREM ADRIPVIT | Heb v 4 |
| sedapatreconstitutusestquih*o* | SED a Patre constitutus ẹst; qui ho- | |
| m〈 〉actuspropternosacspirita | mo factus propter nos ac spirita- | |
| le〈 〉ificiumofferensdōsuoac | le sacrificium offerens Deo suo ac | |
| pa〈 〉ntepassionemnobiscons | Patri ante passionem, nobis cons- | |
| titu〈 〉ish〈 〉facerealiisquide¯ | tituit solis HOC FACERE, aliis quidem | Luc xxii 15<br>1 Cor xi 24 etc |
| no 〈 〉 nstitutisquiinipsu¯ | nobiscum constitutis qui in ipsum | |
| c〈 〉edtamenomnis | crediderunt, sed tamen *non* omnis | |
| 〈 〉ametsacerdoscons | qui credidit iam et sacerdos cons- | |
| titutusestetpontificatus[ho]norem | titutus est *aut* pontificatus honorem | |
| inpetrabitpostautemsublebati | inpetra*ui*t. post autem suble*u*ati- | |
| onemipsiusnosoptulimussecun | onem ipsius nos optulimus secun- | |
| dumconstitutionemipsiussacri | dum constitutionem ipsius sacri- | |
| ficiumpurumadqueinsanguineu¯ | ficium purum adque insanguineum, | |
| etepiscoposordinauimusacpraes | et episcopos ordinauimus ac praes- | |
| byterosetdiaconesnumerosep | byteros et diacones numero sep- | |
| temexquibusunuseratstefanus | tem: ex quibus unus erat Stefanus | Act vi 5 |
| beatusmartyrnondeficiensano | beatus martyr, non deficiens a no- | |
| biseumquiindm̄estbonussensus | bis eum qui in Deum est bonus sensus, | |
| quitantumdīculturamfideoste¯ | qui tantum Dei culturam fide osten- | |
| derateteaquaedn̄mestnostru¯ | derat et ea*m* quae *ad* Dominum est nostrum | |

3. **diaconi**: *adicit* et subdiaconi *Gr, quem ordinem habent omnes testes y* 1 *infra, omittunt* 𝔗 *et Vat* 839 *cum nostro cc* 1 *infra* 6. **constitutus** *cod, cf* 9, 11, 13, 17: *scilicet pro* κατασταθείς, διετάξατο, ὄντων, κατέστη, διάταξιν 12. **sed tamen non** *scripsi, cum Gr* ἀλλ' οὐ πάντως: sed tamen *ut uid cod* 14. **aut** *scripsi cum Gr* ἤ: et *cod* 15. **subleuationem**: *mirum quod noster uocem* ascensio *praeterit*; *uide p* 32 *jj infra* 22. **beatus** *cod, cum* μακάριος 𝔗𝔉ℌ: μακαριώτατος 𝔏 23. **eum**: *fortasse praemittendum* secundum, *si recte apud graecos testes adhibetur* κατά 25. **eam quae ad** *scripsi cum Gr* τὴν εἰς τόν: ea quae *cod*

καταλέγωμεν, κοινῇ δὲ ὑπὸ πάντων ἡμῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι [καὶ ὑποδιάκονοι] καὶ ἀναγνῶσται. πρῶτος τοίνυν τῇ φύσει ἀρχιερεὺς ὁ μονογενὴς Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ τὴν τιμὴν ἁρπάσας ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς κατασταθείς· ὃς γενόμενος ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ τὴν πνευματικὴν θυσίαν προσφέρων τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ πρὸ τοῦ πάθους, ἡμῖν διετάξατο μόνοις τοῦτο ποιεῖν, καίτοι ὄντων σὺν ἡμῖν καὶ ἑτέρων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων· ἀλλ' οὐ πάντως πᾶς ὁ πιστεύσας ἤδη καὶ ἱερεὺς κατέστη ἢ ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἔτυχεν. μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἡμεῖς προσενεγκόντες κατὰ τὴν διάταξιν αὐτοῦ θυσίαν καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον προεχειρισάμεθα ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν· ὧν εἷς ἦν Στέφανος ὁ μακάριος μάρτυς, οὐκ ἀπολειπόμενος ἡμῶν κατὰ τὴν πρὸς θεὸν εὔνοιαν, ὃς τοσοῦτον τὴν θεοσέβειαν τῇ πίστει ἐνεδείξατο καὶ τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν

**codicis repraesentatio** *fol* 145 *b*

Ih*m*⟨ ⟩mdilectioutproispodaret
et*iam*animamabinterfectorib'
dn̄ilapidibusperculsusiudeis
sedtamentalisactantusuirqui
sp̄ucalensxp̄muidensindextris
dīetcaelestesportasapertas
nusquaminuenitur illis⟨ ⟩ae
addiaconiumminimepe⟨ ⟩*n*e
bantususautquossacr⟨ ⟩um
rettulitautquodman⟨ ⟩licui
inposuitseddia⟨ ⟩dine¯
obseruabitusqu⟨ ⟩a
enimdecebatxp̄i⟨ ⟩mo
derationemreseruaresiuero
filippumdiaconumetannania¯
fidelemfratremincusantaliq̄i
quodunusquidemeunuchum
baptiziauitalteruerome paulum
ignorantipsiquoddicimusnos
diximuseisquodnonsibiquis
arripitsacerdotiidignitatem
sedueladn̄oaccipitquemadmo
dummelchisedechetiacobaut
apontificeutaaronamoysen
igituretphilippusetannaniasno¯
sese

**textus in integrum restitutus**

Iesum Christum dilectio, ut pro ipso daret
etiam animam, ab interfectoribus
Domini lapidibus perculsus Iudeis ;
sed tamen talis ac tantus uir, qui
SPIRITV CALENS Christum VIDENS IN DEXTRIS Act xviii 25
DEI et CAELestes portas APERTAS, Act vii 55 56
nusquam inuenitur illis quae
ad diaconium minime pertine-
bant usus, aut quo*d* sacrificium
rettulit aut quod manus alicui
inposuit, sed diaconii ordinem
obserua*u*it usque in finem ; ita
enim decebat Christi martyrem mo-
derationem reseruare. si uero
Filippum diaconum et Annaniam
fidelem fratrem incusant aliqui,
quod unus quidem eunuchum Act viii 38
baptizauit alter uero me Paulum, Act ix 18
ignorant ipsi quod dicimus. nos
diximus eis quod NON SIBI QVIS Heb v 4
ARRIPIT sacerdotii dignitatem,
sed uel a Domino accipit, quemadmo-
dum Melchisedech et Iacob, aut Gen xiv 18
a pontifice, ut Aaron a Moysen : Exod xxviii 37 (41)
igitur et Philippus et Annanias non
sese

5. **christum** *cod, cum Vat* 1506 : *praem* ὁ 𝔗𝔏𝔉ℌ   9. **quod** *scripsi, cf* 10 : quos *cod*   15. **diaconum** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506 : + ἡμῶν 𝔗𝔏𝔉   20. **eis** *cod* : *lege* enim *cum Gr* γάρ   23. **Iacob** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506 : Ἰώβ 𝔗𝔏𝔉. *ne de Iacobo fratre Domini cogitemus* (*quem episcopum ab ipso Domino constitutum esse tradunt Eus.* H. E. vii 19, Clem. Recogn. i 43, *Epiph.* Haer. xviii 7) *prohibet quod supra dixit noster k* 23 24 : *tamen ad Iacob patriarcham haud male apta sunt, cf* Gen xxxii 24–30 xxxv 9–14   24. **Moysen** *casu ablatiuo cod* : *ita passim apud ueteres latinos* (Journal of Theological Studies ix 81)   25. **Annanias** *cod* (*cf* 15 *supra*) : Ἀνανίας *Gr, sed apud ueteres latinos semper* Ann-

*Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγάπην, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ δοῦναι καὶ τὴν ψυχήν, πρὸς τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων λίθοις βληθείς· ἀλλ' ὅμως ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἀνήρ, ὁ τῷ πνεύματι ζέων, τὸν Χριστὸν ὁρῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ τὰς οὐρανίας πύλας ἀνεῳγμένας, οὐδαμοῦ φαίνεται τοῖς μὴ ἀνήκουσι τῇ διακονίᾳ χρησάμενος, ἢ θυσίαν ἀνενεγκὼν ἢ χεῖρας ἐπιθείς τινι, ἀλλὰ τὸ τῆς διακονίας τάγμα φυλάξας μέχρι τέλους· οὕτω γὰρ ἔπρεπε τῷ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρι τὴν εὐταξίαν ἀποσώζειν. εἰ δὲ Φίλιππον τὸν διάκονον καὶ Ἀνανίαν τὸν πιστὸν ἀδελφὸν αἰτιῶνταί τινες, ὅτι ὁ μὲν τὸν εὐνοῦχον ἐβάπτισεν ὁ δὲ ἐμὲ Παῦλον, ἀγνοοῦσιν αὐτοὶ ὃ λέγομεν ἡμεῖς. εἴπομεν γὰρ ὅτι οὐχ ἑαυτῷ τις ἁρπάζει τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ λαμβάνει, ὡς Μελχισεδὲκ καὶ Ἰακώβ, ἢ παρὰ ἀρχιερέως, ὡς Ἀαρὼν παρὰ Μωϋσέως· οὐκοῦν καὶ Φίλιππος καὶ Ἀνανίας οὐχ ἑαυτοὺς*

**codicis repraesentatio** *fol* 146 *a*

Protuleruntsedaxp̄opromotisunt
pontificedīincomparabilis
REGVLAECCLESIASTICA
Episcopusergoabepiscopisduob'
ueltribusordinaturpresbyter
abunoepiscopoacdiaconusetce
tericlericisiquisepiscopusuel
presbyterconstitutioneadn̄o
prolatamsupersacrificiooffe
ratali[a]quaedamautmelsupradī
altareuellacuelprouinomulsū
adfecticiumautgallinasautani
maliaquaedamautlegumina
praeterconstitutionemdegra
daturtemporecongruonisino
basspicasquaemanibusconte
runturetuuarumneliceatoffer
rialiquidadaltareetoleumspe
ciosumcandelarumetincensa
temporaediuinaeoblationisalia
omniapomaindomummittan
turprimitiaeepiscopoacpres
byterissednonadaltarecertū
autemquodepiscopusacpresby
teridispertiuntetdiaconisacreli
quisclericis

**textus in integrum restitutus**

protulerunt, sed a Christo promoti sunt pontifice Dei incomparabilis.

REGVLAE *AE*CLESIASTICA*E* *de titulo et numeris uide tabulam ante p 32 a*

[I] Episcopus ergo ab episcopis duobus uel tribus ordinatur ; presbyter ab uno episcopo ac diaconus et ceteri clerici. [II] Si quis episcopus uel presbyter, *praeter* constitutione*m* a Domino prolatam super sacrificio, offerat alia quaedam aut mel supra Dei altare, uel lac uel pro uino mulsum adfecticium aut gallinas aut animalia quaedam aut legumina praeter constitutionem, degradatur. [III] Tempore congruo nisi no*u*as spicas quae manibus conteruntur et uuarum ne liceat offerri aliquid ad altare, et oleum speciosum candelarum et incensa tempore diuinae oblationis : alia omnia poma in domum mittantur, primitiae episcopo ac presbyteris, sed non ad altare ; certum autem quod episcopus ac presbyteri dispertiunt et diaconis ac reliquis clericis.

3. REGVLAECCLESIASTICA *cod* 4. **ergo** *cod, cum* 𝔉 *et Vat* 1506 τοίνυν: *om* 𝔗 𝔏 𝔓 𝔇 5. **ordinatur** (*cf* 14 degradatur) *cod, cum Vat* 1506 χειροτονεῖται : χειροτονείσθω 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 8. **praeter** *suppleui*: *exciderat post* presbyter **a domino prolatam** *cod, cf* 𝔗 ὑπὸ κυρίου : τοῦ κυρίου 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 10. **alia quaedam** *cod*[2]: aliquaedam *cod** **dei** *cod, cum* 𝔗 𝔉 τοῦ θεοῦ : *om* 𝔏 𝔓 𝔇 15. **tempore congruo** *sequentibus conectunt* 𝔏 𝔉 𝔓, *recte*: *praecedentibus subiciunt* 𝔗 𝔇; *de nostro non liquet* **nouas spicas quae manibus conteruntur** *cod*: *quae omnia nonnisi uni uocabulo* χῖδρα *respondent* 17. **uuarum**: *genetiuus pendet e Gr* πλὴν . . . σταφυλῆς 18. **et** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇 καί : ἤ 𝔏 𝔓 **speciosum**: *om Gr, unde conicio* sanctarum *cum* 𝔗 *et Vat* 1506 εἰς τὴν ἁγίαν : *om* ἁγίαν 𝔉 𝔏 𝔓 𝔇 25. **et** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇 καί : *om* 𝔏 𝔓

*προείλαντο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ προεχειρίσθησαν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἀσυγκρίτου θεοῦ.*

ΚΑΝΌΝΕϹ ἘΚΚΛΗϹΙΑϹΤΙΚΟΊ

α' Ἐπίσκοπος τοίνυν ὑπὸ ἐπισκόπων χειροτονεῖται δύο ἢ τριῶν· πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου
β' καὶ διάκονος καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, παρὰ τὴν ὑπὸ κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἢ μέλι ἐπὶ τὸ τοῦ θεοῦ θυσιαστήριον ἢ γάλα ἢ ἀντὶ οἴνου
γ' σίκερα ἐπιτηδευτὰ ἢ ὄρνεις ἢ ζῶά τινα ἢ ὄσπρια παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρείσθω. Τῷ καιρῷ τῷ δέοντι πλὴν νέων χίδρων ἢ σταφυλῆς, μὴ ἐξὸν ἔστω προσάγεσθαί τι πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔλαιον εἰς τὴν [ἁγίαν] λυχνίαν καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς θείας προσφορᾶς· ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω, ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον· δῆλον δὲ ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι καὶ τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

| **codicis repraesentatio** *fol* 146 *b* | **textus in integrum restitutus** |
|---|---|
| episcopusuelpresbyter | |
| | |
| Episcopusuelpresbyterueldiaconus | [IIII] Episcopus uel presbyter uel diaconus |
| suamuxoremnerepudietgra a | suam uxorem ne repudiet gratia |
| reuerentiaesinuerorepudie | reuerentiae: sin uero repudiet, |
| returperseueransde | separetur; perseuerans degra- |
| copusautpresbyt | [V] detur. Episcopus aut presbyter |
| *aut*diaconussecularescuras | aut diaconus seculares curas ne |
| sinuerodegradetur | suscipiat: sin uero, degradetur. |
| s q sepiscopusuelpresbyter | [VI] Si quis episcopus uel presbyter |
| sanctampaschedie¯ | aut diaconus sanctam pasch*ae* diem |
| anteuernaleequinoctiumcum | ante uernale equinoctium cum |
| iudae celebrauitdegradetur | Iudaeis celebrauit, degradetur. |
| siquisepiscopusuelpresbyteraut | [VII] Si quis episcopus uel presbyter aut |
| diaconus excoll giosacer | diaconus aut ex collegio sacer- |
| do*tii*ob a efactanonconm | dotii oblatione facta non conmu- |
| n usamdicatetsiratio | nicet, aut causam dicat et (si ratio- |
| ueniaminpetretautsi | nabilis sit) ueniam inpetret; aut si |
| nondixeritsepareturutcausa | non dixerit, separetur, ut causa |
| lesionis*fa*ctuspopuloacsuspi | lesionis factus populo ac suspi- |
| cionemintulissetcontraillum | cionem intulisset contra illum |
| quiobtulissetquasinonritae | qui obtulisset, quasi non rite |
| rettulissetomnesfidelesintra¯ | [VIII] rettulisset. Omnes fideles intran- |
| tesetscribturasaudientesnon | tes et scributuras audientes, non |
| expectantesautemorationem | expectantes autem orationem |

1, 2. *Veri simile est librarium titulum descripsisse qui et in cod Vat* 1506 *fol* 72 *b ad caput huius canonis inuenitur, scilicet* περὶ τοῦ μὴ ἐκβάλλειν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα 6. **perseuerans** *cod, cum Vat* 1506 ἐπιμένων: + δέ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 15. **sacerdotii**: *ita ut uid cod, cf m* 21 *supra* 17, 18. **aut . . . aut** *scripsi, cum* 𝔇 *et Vat* 1506 ἢ . . . ἤ: ἤ 1° *om, pro* ἤ 2° *habent* δέ, 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 20. **ac**: *supplendum ut uidetur* qui, *confer* et qui deceperit *p* 15 qui possit *p* 22 *infra* 23. **intrantes et scributuras audientes** *cod, cum* 𝔏 𝔉 𝔓: qui ingrediuntur ecclesiam et scripturas audiunt 𝔇 εἰσιόντας . . . εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας 𝔗

δ′ Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας· ἐὰν
ε′ δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων καθαιρείσθω. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κοσμικὰς
ϛ′ φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μή, καθαιρείσθω. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος
ζ′ τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσῃ, καθαιρείσθω. Εἴ
τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ προσφορᾶς γενομένης μὴ
μεταλάβοι, ἢ τὴν αἰτίαν εἰπάτω καὶ ἐὰν εὔλογος ᾖ συγγνώμης τυγχανέτω, ἢ ἐὰν μὴ λέγῃ ἀφοριζέσθω, ὡς
αἴτιος βλάβης γενηθεὶς τῷ λαῷ καὶ ὑπόνοιαν ἐμποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενεγ-
η′ κόντος. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ

**codicis repraesentatio** *fol* 147 *a*

Etsanctamcommunionemqua
siconturbantesaeclesiamcon*ue*
nitsiquisextracommunionem
constitutosaltemindomosi*mul*
oretisterepudietursiquisdegra
datoclericusconstitutoquasicle
*ri*cosimuloretdegradeturetipse
siquisclericusuellaicussepara
tusuelsusceptusinsuaciuitate
profectussuscipiatursinelitte
risconmendaticiissepare*n*tur
quisusceperuntetquisusceptus
estsiueroseparatusestintenda
turipsiseparatioquasiment
etquideceperitaec d epis
copumnonexiredestituentem
aeclesiamsuamaliaminuaden
dolicetamultisnecessitat*emsus*
tineatnisiquaedamsitcausara
tionabilishocfacereipsumuiole‾
tiaminferensutampliusaliquid
lucrumquipositibidemconstitu
tispietatisgratiaconmodareet
hocnonasesedmultorumiudicio
episcoporumetobsecrationema
xima

**textus in integrum restitutus**

et sanctam communionem, qua-
si conturbantes aeclesiam *separari* conue-
[VIIII] nit. Si quis extra communionem
constituto saltem in domo simul
[X] oret, iste repudietur. Si quis degra-
dato clericus constitut*us* quasi cle-
rico simul oret, degradetur et ipse.
[XI] Si quis clericus uel laicus, separa-
tus uel susceptus in sua ciuitate,
profectus suscipiatur sine litte-
ris conmendaticiis, separentur
qui susceperunt et qui susceptus
est; si uero separatus est, intenda-
tur ipsi separatio quasi mentito
[XII] et qui deceperit aeclesiam dei. Epis-
copum non exire destituentem
aeclesiam suam, aliam inuadendo,
licet a multis necessitatem sus-
tineat; nisi quaedam sit causa ra-
tionabilis hoc facere ipsum uiolen-
tiam inferens, ut amplius aliquid
lucrum qui pos*s*it ibidem constitu-
tis pietatis gratia conmodare; et
hoc non a se, sed multorum iudicio
episcoporum et obsecratione ma-
xima.

---

2. **separari**: *suppleui cum Gr* ἀφορίζεσθαι  5. **iste** *cod, cum* 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇: καὶ αὐτός (*e canone sequenti*) 𝔗  6. **constitutus** *scripsi cum Gr* κληρικὸς ὤν: constituto *cod*  8. **separatus uel susceptus** *cod, cum* 𝔉 ἀφωρισμένος ἤτοι δεκτός 𝔇 a communione suspensus seu communicans: ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος 𝔗 𝔏 𝔓 *minus recte*  11. **separentur qui susceperunt et** *cod, cum* 𝔗 𝔉 ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καί 𝔇 et qui susciperunt et . . . priuentur: ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος καί 𝔏 𝔓  16. **exire** *cod*: *quasi graece legatur non* ἐξεῖναι *sed* ἐξιέναι

θ' καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἂν ἀταξίας ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφορίζεσθαι χρή. Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ
ι' κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, οὗτος ἀφοριζέσθω. Εἴ τις καθῃρημένῳ κληρικὸς ὢν ὡς κληρικῷ συνεύξηται,
ια' καθαιρείσθω καὶ αὐτός. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκός, ἀφωρισμένος ἤτοι δεκτός, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει
δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καὶ ὁ δεχθείς· εἰ δὲ ἀφωρισμένος ᾖ,
ιβ' ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμὸς ὡς ψευσαμένῳ καὶ ἀπατήσαντι ἐκκλησίαν θεοῦ. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι
καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται, εἰ μή τις εὔλογος αἰτία
ᾖ ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας
συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.

**codicis repraesentatio** *fol* 147 *b*

Siquipresbytersiuediaconus
automninoexcollegioclerico
rumsuaparociadestitutainali
amabieritetpenituspostquam
destitueritdegatinaliaparocia
preteruoluntatemsuiepisco
pihunciubemusdeceteron(
fungiministeriosimaximead
uocantemeumutredeatnon
audieritperseueranscontur
bationitamenutplebseiusibicō
municetsiueroepiscopusaput
quemsuntconstitutipronihi
loextimatuscontraipsosista
tutamcessationemaccipiatipsos
utclericosseparenturutdoctor
conturbationisquiduabusnup
tiisinplicatuspostbaptismaaut
siconcubinamhabuitnonpo
testesseepiscopusautpresby
terueldiaconusautomnino
excollegiosacerdotaliquibidu
amaccepitetrepudiatamaut
meretricemautancillamaut
eamquaedescaenasitnonpo

**textus in integrum restitutus**

[XIII] Si qui presbyter siue diaconus
aut omnino ex collegio clerico-
rum sua parocia destituta in ali-
am abierit, et penitus postquam
destituerit degat in alia parocia
pr*a*eter uoluntatem sui episco-
pi; hunc iubemus de cetero non
fungi ministerio (si maxime ad-
uocantem eum ut redeat non
audierit perseuerans contur-
bationi), tamen ut plebeius ibi com-
municet. si uero episcopus aput
quem sunt constituti, pro nihi-
lo extimatus contra ipsos sta-
tutam cessationem, accipiat ipsos
ut clericos, separetur ut doctor
[XIIII] conturbationis. Qui duabus nup-
tiis inplicatus post baptisma, aut
si concubinam habuit, non po-
test esse episcopus aut presby-
ter uel diaconus aut omnino
[XV] ex collegio sacerdotali. Qui VIDV- Leuit xxi 14
AM ACCEPIT ET REPVDIATAM aut
meretricem aut ancillam aut
eam quae de scena sit, non po-

---

8. **aduocantem eum** *cod, recte*: + [*siue ante* ἐπανελθεῖν *ut* 𝔏 𝔓 (ab episcopo redire 𝔇), *siue post* ἐπανελθεῖν *ut* 𝔗 𝔉] τοῦ ἐπισκόπου 𝔗 𝔉 𝔇 τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ 𝔏 𝔓    11. **plebeius** *scripsi cum Gr* λαϊκός: plebs eius *cod, cf z* 20 *aa* 18 24 *bb* 3 10 *cc* 12 13 16 *gg* 2    14. **extimatus**: *uide i* 24 *supra*    **statutam**: istatutam *ut uid cod*    16. **separetur**: separentur *cod*    18. **inplicatus** *cod*: *caue ne* inplicatur *scribas, nam graeco* ὁ *cum participio respondet aliquoties* qui *cum participio, ut m* 4 5 qui . . . calens *bb* 23 qui . . . baptidiati *hh* 14 qui solus ingenitus    23. **et** *cod, cum Vat* 1506 *et* Leuit xxi 14: aut 𝔇 ἤ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓    25. **de scena** (scaena) *cod*: *Gr* ἐπὶ σκηνῆς, *sed noster fortasse legit* ἀπὸ σκηνῆς

ιγ′ Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν ἐπανελθεῖν [τοῦ ἐπισκόπου] οὐχ ὑπήκουσεν ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ, ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω. εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος παρ᾿ ᾧ τυγχάνουσι, παρ᾿ οὐδὲν ἡγησάμενος τὴν κατ᾿ αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξηται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω ὡς
ιδ′ διδάσκαλος ἀταξίας. Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται
ιε′ εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Ὁ χήραν λαβὼν καὶ ἐκβεβλημένην ἢ ἑταίραν ἢ οἰκέτιν ἢ τῶν ἐπὶ [τῆς] σκηνῆς οὐ

**codicis repraesentatio** *fol* 148 *a*

Testesseepiscopusuelpresbyter
seudiaconusautdecollegiosa
cerdotaliquiduassororesduxit
uxoresautfiliamsororisuel
fratrisnonpotestesseclericus
clericusfideiussionespraebens
degradetureunuchussiquide‾
exlesionehominumfactusest
aliquisuelinpersecutioneexec
tusestaliquisuelinpersecutio
neexectusesteaquaeuiroru‾
suntautitaprocreatusestetd*ig*
)usestepiscopatufiatquiseex
)cauitnefiatclericussuienim
)homicidaetdīopificatione
)micussiquisclericusconsti
tutusseexecaueritdegradetur
suienimesthomicidapleueius
quiseexecaueritieiuneturannos
tresinsidiatusestenimsuaeui
taeepiscopusuelpresbyter
seudiaconusquifornicatione
autpeiurioautfurtoconuinctus
fueritdegradeturacnonsepa
returdicitenimscribturano‾

**textus in integrum restitutus**

test esse episcopus uel presbyter
seu diaconus aut de collegio sa-
[XVI] cerdotali. Qui duas sorores duxit
uxores aut filiam sororis uel
fratris, non potest esse clericus.
[XVII] Clericus fideiussiones praebens
[XVIII] degradetur. Eunuchus, si quidem
ex lesione hominum factus est
aliquis uel in persecutione ex*s*ec-
tus est
ea quae uirorum
sunt aut ita procreatus est, et dig-
nus est episcopatu, fiat: qui se ex-
*s*ecauit, ne fiat clericus, sui enim
est homicida et Dei opificationi
[XVIIII] inimicus. Si quis clericus consti-
tutus se ex*s*ecauerit, degradetur:
[XX] sui enim est homicida. Ple*b*eius
qui se ex*s*ecauerit, ieiunetur annos
tres: insidiat*or* est enim suae ui-
[XXI] tae. Episcopus uel presbyter
seu diaconus qui fornicatione
aut peiurio aut furto conuictus
fuerit degradetur, ac non sepa-
retur: dicit enim scribtura NON Nahum i 9

2. **de collegio** *cod, cum Vat* 1506: *praem* ὅλως 𝔗𝔏𝔉𝔓𝔇 *cf q* 21 (*ubi habet cod, om Vat* 1506) 4. **filiam fratris uel sororis** *cod, cum Gr* ἀδελφιδῆν: filiam fratris (*p* 16 *supra*) 𝔇, *minus recte* 9–11. **aliquis uel in persecutione exectus est**: *bis scriptum in cod* 13. **episcopatu** *cod, cum* 𝔗𝔉𝔓 ἐπισκοπῆς: episcopus 𝔇; *om* 𝔏 15. **opificationi** *scripsi*: opificatione *cod* 19. **ieiunetur** *ut uid cod*: *Gr* ἀφοριζέσθω, *unde fortasse scribendum* repudietur, *ut p* 5 *supra* 20. **insidiator** (*sine dubio in archetypo* insidiatur) *scripsi cum Gr* ἐπίβουλος: insidiatus *cod* 22. **fornicatione** *cod, cum* 𝔗𝔉 πορνείᾳ: *praem* ἐπὶ 𝔏𝔓𝔇 23. **conuictus**: conuinctus *cod*; *ita etiam v* 1 *dd* 5 *infra*: *hanc formam laudat* Thes. Ling. Lat. *nonnisi apud* Edictum Constantini de accusationibus *lapidi inscriptum* (C. I. L. iii 12133) *et* Legem Salicam

ιϛ' δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Ὁ δύο ἀδελφὰς
ιζ' ιη' ἀγαγόμενος ἢ ἀδελφιδῆν οὐ δύναται εἶναι κληρικός. Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς καθαιρείσθω. Εὐνοῦχος
εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις ἢ ἐν διωγμῷ ἀφηρέθη τὰ ἀνδρῶν ἢ οὕτως ἔφυ, καί ἐστιν ἄξιος
ἐπισκοπῆς, γινέσθω. ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν καὶ τῆς τοῦ
ιθ' θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσῃ, καθαιρείσθω· φονεὺς γάρ ἐστιν
κ' ἑαυτοῦ. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστιν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.
κα' Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὁ πορνείᾳ ἢ ἐπιορκίᾳ ἢ κλοπῇ ἁλοὺς καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω·
λέγει γὰρ ἡ γραφὴ Οὐκ

**codicis repraesentatio** *fol* 148 *b*

Non*depen*        *ñ*sineodem
similiteretreliquiclericieorum
quiadclerumtransieruntexpe*r*
tesnuptiarumiuuemussiuelint
uxoresducerelectoresetpsal
tassolosepiscopumuelpresby
terumseudiaconum( )apulan
tesfidelespeccantesaut*infide*
quileseruntе*t*pertali*atimore*̄
inferreuolentesdegradaripre
cipimusnusquamenimnosdn̄s
hocdoc*uit*econtrarioaut*em*
ipsebapulatusnonrebapula
maledictusnonremaledice(
perpessusnonminabatur(
siquisepiscopusuelpresby(
seudiaconusdegradatusiu te
supercriminibusmanifest*is*
aususfueritsi     mmi     *a*li
quando*mini*     *riumisteomni*
busmodisabaeclesiaexcidatur
siquisepiscopus     dignitatē
per*pe*(          )nuituelpres
byterseudiaconusdegradetur
etipseetquieumordinauitetexci
datur

**textus in integrum restitutus**

NON BIS DOMINVS IN EODEM:
[XXII] similiter et reliqui clerici. Eorum
qui ad clerum transierunt exper-
tes nuptiarum, iu*b*emus si uelint
uxores ducere lectores et psal-
[XXIII] tas solos. Episcopum uel presby-
terum seu diaconum uapulan-
tes fideles peccantes aut infideles
qui leserunt, et per talia timorem
inferre uolentes, degradari pre-
cipimus; nusquam enim nos Dominus
hoc docuit, e contrario autem
ipse VAPVLATVS NON RE*V*APVLABAT 1 Pet ii 23 *cf p* 33 *supra*
MALEDICTVS NON REMALEDICEBAT
PERPESSVS NON MINABATVR.
[XXIIII] Si quis episcopus uel presbyter
seu diaconus, degradatus iuste
super criminibus manifestis,
ausus fuerit sibi commissum ali-
quando ministerium, iste omni-
bus modis ab aeclesia excidatur.
[XXV] Si quis episcopus hanc dignitatem
per pecunias optinuit, uel pres-
byter seu diaconus, degradetur
et ipse et qui eum ordinauit, et exci-
datur

1. **bis dominus** (dn̄s) **in eodem** *haesitans scripsi* (*cum* 𝔇 dominus uindicabit *et Vat* 1506 ἐκδικήσει κύριος), *sed quid supplendum sit uerbum nescio*: ἐκδικήσεις 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓: *uide pp* 18 33 *supra*     2. **similiter** *cod*, *scilicet* ὁμοίως?: ὡσαύτως 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓, *quod noster semper reddit* itidem     3. **transierunt** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 παρελθόντων (*cf g* 10 *supra*): προσελθόντων 𝔏 𝔓 𝔇     5. **psaltas** (*et ita cc* 2) *pro* ψάλτης: *sed y* 2 psalmista     7, 13. **uapulantes, uapulatus . . . reuapulabat** *cod*: *eis qui latine loquuntur* uapulare *significat non* percutere *sed* percuti     10. **uolentes** *cod*, *cum* 𝔗 ἐθέλοντας: ἐθέλοντα 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇     19. **ausus fuerit**: *excidit ut uidetur uerbum quod graeco* ἐφάψασθαι *respondeat*, *fortasse* adtingere, *nisi unum uerbum* audere *duobus graecis*, *et* τολμήσειεν *et* ἐφάψασθαι, *respondere credas*

κβ′ ἐκδικήσει Κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό· ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων
κγ′ ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ
διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τῶν τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντας,
καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ἡμᾶς ὁ κύριος τοῦτο ἐδίδαξε, τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος
κδ′ οὐκ ἀντέτυπτε λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει πάσχων οὐκ ἠπείλει. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ
διάκονος καθαιρεθεὶς δικαίως ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς τολμήσειεν ἐφάψασθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ
κε′ λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύ-
της ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας καὶ ἐκκοπτέσθω

**codicis repraesentatio** *fol* 149 *a*

Omnibusmo *set*communion*e*
utsimonmagusa*me*petr*o*siq̈s
episcopussaecularibusmagis
tra*t*ibusus *s*peripsosoptinuit
aeclesiametdegradeturacse
returetomnesquiipsocommu
nicantsiquipresbytercontem
*s*eritsuumepiscopumetsepa
ratimcolligatetaliudfeceritaI
tareinnullouitiumducensepis
copocircum*c* pietatemuelius
titiamdegradeturquasiar*ro*
)nsprincipatumti( )nus*enim*
)stetcetericlericiquieumse(
)ntpleueiueroseparentur
)enimautsecundamueletia¯

tertiamepiscopi se a onem
fiantsiquispresbyt( )eldiaco
n abepiscopoipsiusinsepara
)ne *huncminimelicere*
)*adm*

**textus in integrum restitutus**

omnibus modis et communione,
[XXVI] ut Simon magus a me Petro. Si quis Act viii 21
episcopus saecularibus magis-
tratibus usus per ipsos optinuit
aeclesiam, degradetur ac sepa-
retur et omnes qui ips*i* commu-
[XXVII] nicant. Si qui presbyter contem-
serit suum episcopum et sepa-
ratim colligat et aliud fecerit al-
tare, in nullo uitium ducens epis-
copo circa pietatem uel ius-
titiam, degradetur quasi arro-
gans principatum (tirannus enim
est), et ceteri clerici qui eum secu-
ti sunt, ple*b*ei uero separentur:
haec enim *post unam* aut secundam
uel etiam
tertiam episcopi obsecrationem
[XXVIII] fiant. Si quis presbyter uel diaco-
nus ab episcopo ipsius in separa-
tione fiat, hunc minime licere ab
alio admitti

[XXVIIII]

9. **fecerit** *cod*: *fortasse legendum* fixerit *cum Gr* πήξῃ   11. **circumca**? *cod*: *credo librarium* circum *in* circa *currente calamo correxisse*   14. **et ceteri** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇; *praem* ὡσαύτως δέ 𝔏 𝔓   16. **enim aut** *cod, quibus sine dubio praecessit* haec: *Gr* ταῦτα δὲ μετὰ μίαν, *unde uidetur uel interpres uel scriba uoces* μετὰ μίαν *per incuriam omisisse* (*fortasse ob similitudinem* enim *et* unam), *nisi* enim *ex* unam *corruptum esse conicias*   **uel etiam** *cod, cum* 𝔗 𝔉 ἢ καί: *om* ἤ 𝔏 𝔓 𝔇   21. **adm(itti)**: *perierunt quae sequi debuerant usque ad l* 25

κϛʹ παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ᾽ ἐμοῦ Πέτρου. Εἴ τις ἐπίσκοπος, κοσμικοῖς ἄρχουσι
χρησάμενος, δι᾽ αὐτῶν ἐγκρατὴς ἐκκλησίας γένηται, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ
κζʹ πάντες. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου χωρὶς συναγάγῃ καὶ θυσιαστήριον ἕτερον
πήξῃ, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ ἢ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος (τύραννος γάρ
ἐστι), καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται, οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν. ταῦτα δὲ μετὰ μίαν
κηʹ καὶ δευτέραν ἢ καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου παράκλησιν γινέσθω. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπὸ
ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ᾽ ἑτέρου δεχθῆναι ἀλλ᾽ ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος
κθʹ αὐτόν· εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων
ἢ πρεσβυτέρων

**codicis repraesentatio** *fol* 149 *b*

Veldiaconibussineconmenda
ticiislitterisadmittietsiadtulle
rintinterrogenturetsiquidem
sintpraedicatorespietatisad
mittantursiuerononfuerint
quaeadnecessariumusumeis
ministrateetadcommunio
nemipsosminimesuscipietis
multaenimetpersubreptionē
fiuntepiscopusuniuscuiusque
nationisscireoporteteumqui
primusestinipsisexistimare
ipsumutc⟨ ⟩utacnullumali
q⟨ ⟩issuper*flu*umagerepraet⟨
ipsiusuoluntateillaueros⟨
unumquemquequaeadips⟨
parociampertin*entetagr*⟨
ipsius⟨ ⟩*sit*ossedneque⟨ ⟩lle
praeteruoluntatemomniumali
quidfacietetitaenimconco⟨
⟩*f*icetur*d*s̄perxp̄m
⟩um
⟩nos

**textus in integrum restitutus**

uel diaconibus sine conmenda-
ticiis litteris admitti : et si adtulle-
rint, interrogentur ; et si quidem
sint praedicatores pietatis, ad-
mittantur ; si uero non fuerint,
quae ad necessarium usum eis
ministrate et ad communio-
nem ipsos minime suscipietis.
multa enim et per subreptionem
[XXX] fiunt. Episcop*os* uniuscuiusque
nationis scire oportet eum qui
primus est in ipsis, *et* existimare
ipsum ut caput, ac nullum ali-
qui*d* superfluum agere praeter
ipsius uoluntate*m*, illa uero sola
unumquemque quae ad ipsius
parociam pertinent et agros
ipsi *su*ppositos ; sed neque ille
praeter uoluntatem omnium ali-
quid faci*at*. ita enim concordia
sit et glorificetur Deus per Christum
[XXXI] in sancto Spiritu. Episcopum
non audere extra ipsius terminos

2. **admitti** *cod, cum* 𝔏 𝔓 προσδέχεσθαι *et* 𝔇 suscipiatur : προσδέχεσθε 𝔗 𝔉 6. **usum** *cod*: τὰς χρείας 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 8. **suscipietis**: *quasi e Gr* προσδέξεσθε, *non* προσδέξησθε 9. **et** *cod, cum* 𝔗 : *om* 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 12. **existimare** *cod* : *excidit* et *ante* ex- (*cf d* 22 *i* 25 ) ; *Gr* καὶ ἡγεῖσθαι 13. **aliquid** *scripsi cum Gr* τι : aliquis *cod* 16. **unumquemque** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇 : + πράττειν 𝔏 𝔓 17. **agros ipsi suppositos** *conieci e Gr* ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις : agros ipsius****sitos *ut uid cod* 20. **faciat** *scripsi cum Gr* ποιείτω : facietet *ut uid cod* 21. **deus per christum** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇, *cf c* 3–6 21–23 *hh* 22–24 : ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα *perperam* 𝔓 ; *ambas coniungit lectiones* 𝔏 22–25. *desunt quattuor lineae ut in p* 32 *t*

ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι γραμμάτων· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν ἀνακρινέσθωσαν, καὶ ἐὰν μὲν ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν, εἰ δὲ μήγε, τὰ πρὸς χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες εἰς κοινωνίαν
λ' αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ καὶ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται. Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλήν, καὶ μηδέν τι περιττὸν πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνα ἕκαστον ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις· ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι. οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ θεὸς διὰ
λα' Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν αὐτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις ἢ χώρας·

**codicis repraesentatio** *fol* 150 *a*

Siueroconuinctusfuerithocfe
cissepraeteruoluntatemeoru¯
quiillasurbessiuepagosoptine
degradeturetipseetilliquosor
dinauitsiquisordinatusepisco
pusministeriumnonperficiet
etpopulisollecitudinemquaeipsi
conmissasitistumseparatum
essedonecsuscipiatitidemet
presbyteracdiaconussiuero
adueneritetminimefueritsus
ceptusnonhocipsiusuolunta
tesedoppopu*li*duritiamipseq̄i
demsitepiscopusclerusautem
urbissepareturquodhūscemo
dipopuliminimesubiectinon
fuereuisinannumconuentus
fiatepiscoporumetinterrogent
s( )einuicemdecraetopietatis
)ntesaeclesiasticasco¯
)tionesdissolbantsemel
q( )quartaseptimanaquin
quagenariaeetiter*um*autem
octobri duodecimamomnium
rerumaeclesiasticarumepisc

**textus in integrum restitutus**

si uero conuictus fuerit hoc fecisse praeter uoluntatem eorum qui illas urbes siue pagos optinent, degradetur et ipse et illi quos ordinauit.
[XXXII] Si quis ordinatus episcopus ministerium non per*cip*iet et populi soll*i*citudinem quae ipsi conmissa sit, istum separatum esse donec suscipiat; itidem et presbyter ac diaconus. si uero aduenerit et minime fuerit susceptus, non hoc ipsius uoluntate sed o*b* populi duritiam, ipse quidem sit episcopus, clerus autem urbis separetur quod huiuscemodi populi minime subiecti *doctores* non fuere.
[XXXIII] *B*is in annum conuentus fiat episcoporum, et interrogent sese inuicem decret*a* pietatis et incidentes aeclesiasticas contradictiones dissol*u*ant; semel quidem quarta septimana quinquagenariae, et iterum autem octobris duodecima.
[XXXIIII] Omnium rerum aeclesiasticarum episcopus

6. **percipiet** *scripsi cum Gr* καταδέχοιτο: perficiet *cod* 12. **hoc**: *abest a Gr, et fortasse scribendum* (*ut in sequenti linea*) ob *cum Gr* παρά **ipsius** *cod, cum Vat* 1506 αὐτοῦ: ἑαυτοῦ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 13. **quidem sit** *cod, cum* 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 μὲν ἔστω: quidem maneat (*sc* μενέτω) 𝔇 16. **doctores** *suppleui e Gr* παιδευταί, *cf z* 23 *infra*: *om cod* 19. **sese inuicem** *scripsi, collato a* 24 *supra*: *Gr* ἀλλήλους **decreta** *scripsi cum Gr* τὰ δόγματα: decraeto *cod* 22. **quinquagenariae**: *scilicet* πεντηκοστῆς. *usus perrarus, uide p* 32 *jj infra*

*εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην,*
λβ' *καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν ἕως ἂν καταδέξηται, ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος καὶ διάκονος· εἰ δὲ ἀπελθὼν μὴ δεχθείη, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν, αὐτὸς μὲν ἔστω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κλῆρος τῆς πόλεως ἀφοριζέσθω ὅτι*
λγ' *τοιούτου λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδευταὶ οὐκ ἐγένοντο. Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν· ἅπαξ μὲν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς, δεύτερον δὲ ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.*
λδ' *Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος*

| **codicis repraesentatio** *fol* 150 *b* | | **textus in integrum restitutus** |
|---|---|---|
| Habeatsolicitudinemetguuer | | habeat solicitudinem et gu*b*er- |
| netipsa*aut* i[ci]spienteminime | | net ipsa ut Deo i*n*spiciente, minime |
| autemlice i siauferrealiquid | | autem licere ipsi auferre aliquid |
| exipsisuelcognatissuisquaesunt | | ex ipsis, uel cognatis suis quae sunt |
| deicondonaresiueropauperes | | Dei condonare; si uero pauperes |
| sintutpauperibusadministrent | | sint, ut pauperibus administret, |
| sedneistorumoccasionequae | | sed ne istorum occasione quae |
| suntaeclesiaelucrenturpres | [XXXV] | sunt aeclesiae lucretur. Pres- |
| byteriacdiaconinisisineuolun | | byteri ac diaconi sine uolun- |
| tateepiscopinihilcelebrentips | | tate episcopi nihil celebrent; ipse |
| enimestcuicommissusestpo | | enim est cui commissus est po- |
| pulusdīetproanimisipsorum | | pulus Dei, et pro animis ipsorum |
| exigeturratio*nem*sintmani | [XXXVI] | exigetur rationem. Sint mani- |
| festepropriae*re*sepiscopussi | | fest*ae* propriae res episcop*i* (si |
| quidemetpropriashabetetma | | quidem et proprias habet), et ma- |
| ni*feste*dnīceutlicentiamhabeat | | nifest*ae* Dominic*ae*, ut licentiam habeat |
| desu*is*episcopusmoriensutuult | | de suis episcopus moriens ut uult |
| et*q*uibusuultrelinquereetneoc | | et quibus uult relinquere, et ne oc- |
| *c*asionererumaeclesias⟨ ⟩ru‾ | | casione rerum aeclesiasticarum |
| nterdicereeaquaes⟨ | | inter*cid*ere ea quae sunt episco- |
| piinterdumuxore⟨ | | pi, interdum uxorem et filios ha- |
| *be*nteautcognatosuel⟨ ⟩s | | bente aut cognatos uel seruos: |
| iustumenimhocapudd̄m̄etho | | iustum enim hoc apud Deum et ho- |
| minesnequeaeclesiamdetrime‾ | | mines, neque aeclesiam detrimen- |
| tumaliquidpatiignorantiareru‾ | | tum aliquid pati ignorantia rerum |

2. **ipsa ut** *scripsi*: ipsa aut *cod* 6, 8. **administret . . . lucretur** *scripsi cum Gr*: administrent . . . lucrentur *cod* 9. **diaconi sine** *scripsi cum Gr*: diaconinisisine *per dittographiam cod* 14. **episcopi** *scripsi cum Gr*: episcopus *cod* 17. **ut uult et quibus uult** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇: *tr* οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται 𝔏 𝔓 20. **intercidere** *scripsi cum Gr* διαπίπτειν: interdicere *cod* 21. **habente** *cod, quasi Gr* κεκτημένου *in genetiuo quem uocant absoluto habeatur*: *scribere debuerat* habentis *interpres*

ἐχέτω τὴν φροντίδα καὶ διοικείτω αὐτὰ ὡς θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφετερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ θεοῦ χαρίζεσθαι, εἰ δὲ πένητες ὦσιν, ὡς πένησιν ἐπιχορηγείτω, ἀλλὰ μὴ προφάσει
λε′ τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω. Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν Κυρίου καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν
λϛ′ λόγον ἀπαιτηθησόμενος. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, εἴ γε καὶ ἴδια ἔχει, καὶ φανερὰ τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος ὡς βούλεται καὶ οἷς βούλεται καταλεῖψαι, καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ᾽ ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκέτας· δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ

**codicis repraesentatio** *fol* 151 *a*

Episcopine ·uaee*p*is uel
ipsiuscogn*a*tossubpraetextoae
clesiaepublicationesustinere
uelinnegotiainc*id*ereadipsum
pertinentesacmortemipsius
blasfemascircundaripraeci
pimusepiscopum*po*testatemha
bererérumaeclesiasticarum
nisienimcarasanimashominū
siconmittendummultomagis
oportetpecu*nias*ipsiuspotestate
eiomniagubernariperpresbyte
rosacdiaconosadministraricū
deitimoreetomnireuerentiain
tercipereа*utem*etipsumquaead
usumsuntnecessariasiqu*id*em
egeatadnecessariaips*ius*etad
uenumfratrumutilitatesutnul
lomodocedant*l*exenimdīconsti
altaremobserbantabal a
es *di* *reri*quoniam
nequemilespropriisobsonisar
macontraostesadportatepisco
pumuelpresbyterumseudiaco
numaleauacantemetebrietate

**textus in integrum restitutus**

episcopi, neque episcopum uel
ipsius cognatos sub praetexto ae-
clesiae publicatione*m* sustinere
uel in negotia incidere ad ipsum
pertinentes ac mortem ipsius
[XXXVII] blasfem*ii*s circundari. Praeci-
pimus episcopum potestatem ha-
bere rerum aeclesiasticarum ;
si enim caras animas hominum
ipsi conmittendum, multo magis
oportet pecunias, ipsius potestate
e*t* omnia gubernari, per presbyte-
ros ac diaconos administrari cum
Dei timore et omni reuerentia ; in-
tercipere autem et ipsum quae ad
usum sunt necessaria, si quidem
egeat, ad necessaria*s* ipsius et ad-
uenum fratrum utilitates, ut nul-
lo modo cedant. LEX enim Dei consti- 1 Cor ix 8
tuit qui ALTAREM obser*u*ant ab ALTA- 1 Cor ix 13
RE stipendia mereri, quoniam
neque miles PROPRIIS OBSONIS ar- 1 Cor ix 7
[XXXVIII] ma contra *h*ostes adportat. Episco-
pum uel presbyterum seu diaco-
num alea*e* uacantem et ebrietat*i*

6. **blasfemiis** *scripsi* : iniuriis 𝔇 δυσφημίᾳ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 ; blasfemas *cod* 9. **si** *scripsi cum Gr* : nisi *cod* 11, 12. **pecunias ipsius . . . gubernari per** : *ueri simile est excidisse nonnulla, siue in graeco interpretis codice siue in latino scribae exemplari* 12. **et** *scripsi* : ei *ut uid cod* 17. **aduenum** : *ita cod* 20. **obseruant** (obserbant) *cod* : παραμένοντας 𝔗 𝔉 προσεδρεύοντας 𝔏 𝔓 (*cum S. Paulo*) seruiunt (deseruiunt) 𝔇 21. **stipendia mereri** *conieci e scripturae reliquiis* : *Gr* τρέφεσθαι 22. **miles** *cod, cum* 𝔉 𝔇 : + ποτέ (*e S. Paulo*) 𝔗 𝔏 𝔓 23. **Episcopum . . . desistere** *cod* (σχολάζοντα *habet Vat* 1506) : ἐπίσκοπος . . . παυσάσθω 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 25. **aleae . . . ebrietati** *scripsi* : alea . . . ebrietate *cod*

ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας δημεύεσθαι ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.
λζ′ Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων· εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, πολλῷ ἂν δέοι περὶ τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι, τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴ γε δέοιτο, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν χρείας, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι. ὁ γὰρ νόμος τοῦ θεοῦ διετάξατο τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ παραμένοντας ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι, ἐπείπερ οὐδὲ στρατιώτης
λη′ ἰδίοις ὀψωνίοις ὅπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον κύβοις σχολάζοντα καὶ μέθαις

**codicis repraesentatio** *fol* 151 *b*

Autdesistereautdegradarisub
diaconusuellectorsiuepsalmis
tasimiliafaciensaut*desinat*aut
separeturitidemetplebeiusepis
copusuelpraesbyterseudiaconus
usur*asexig*ensabillisqui*fenera*
tisuntueldesinantueldegrade‾
turepiscopusuelpresbyteruel
diaconus*cum*hereticissioraue
rintsolumseparentursi*n*au
temetpremiserintipsisutcleri
cisoperaridegradenturepis
copumuelpresbyterumhere
ticorumbaptismasiacceperint
autsacrificiumdegradaripre
cipimusquisenimconsensus
xp̄ocumueluaa quaeparti

cipatiofidelicuminfideleepis
copusuelpresbytereumquicu‾
ueritatebaptismahabetsia*bi*
nitiobaptidiaueritueleum(
abimpiisinquina*tu*sestsin( )n
baptidiaueritdegradetur*utin*
ridenscrucemacdn̄imortem
etnondiscernenssacerdotes

**textus in integrum restitutus**

aut desistere aut degradari : subdiaconus uel lector siue psalmista similia faciens, aut desinat aut separetur ; itidem et plebeius.

[XXXVIIII] Episcopus uel presbyter seu diaconus usuras exigens ab illis qui fenerati sunt, uel desinant uel degradentur.

[XL] Episcopus uel presbyter uel diaconus cum hereticis si orauerint solum, separentur ; sin autem et p*er*miserint ipsis ut clericis operari, degradentur.

[XLI] Episcopum uel presbyterum, hereticorum baptisma si acceperint aut sacrificium, degradari pr*ae*cipimus ; QVIS enim CONSENSVS sit CHRISTO CVM *B*EL*I*A, AVT QVAE PARTI- 2 Cor vi 15

[XLII] CIPATIO FIDELI CVM INFIDELE? Episcopus uel presbyter eum qui cum ueritate baptisma habet si ab initio baptidiauerit, uel eum qui ab impiis inquinatus est si non baptidiauerit, degradetur ut inridens crucem ac Domini mortem et non discernens sacerdotes

---

9–12. **orauerint . . . degradentur** *cod cum* 𝔉 : *συνευξάμενος . . . ἀφοριζέσθω . . . ἐπέτρεψεν . . . καθαιρείσθω* 𝔗 𝔏 𝔓 𝔇   11. **permiserint** *scripsi cum Gr* ἐπέτρεψαν : premiserint *cod*   12. **operari** *cod cum Vat* 1506 *et* 𝔇 : + τι 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓   13. **presbyterum** *cod cum* 𝔏 𝔓 𝔇 : + ἢ διάκονον 𝔗 𝔉   17. **Christo** *cod, cum* 𝔗 𝔏 *χριστῷ* : *χριστοῦ* 𝔉 𝔓 𝔇   **Belia** *scripsi* (uelua *ut uid cod*), *cf* πρὸς Βελίαν *Vat* 839 *et* ad Belia *interpretationis Dionysii prioris cod* Y, *alterius cod* Θ* (*uide p* 30 *coll a b supra*) : Βελίαρ 𝔗 𝔉 𝔓 Beliar 𝔇   25. *Post hoc folium desunt canones quattuor necnon sequentis prima pars, scilicet* XLIII XLIIII XLV XLVI *et* XLVII *a, perdito profecto uno codicis nostri folio : sed sine additamento aliquo, quale in cod Vat* 1506 *exstat, quae desunt non tantae magnitudinis sunt ut folii materia fiant*

---

ἢ παύσασθαι ἢ καθαιρεῖσθαι· ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν ἢ παυσάσθω ἢ ἀφ-
λθ' οριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανεισαμένους
μ' ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος αἱρετικοῖς συνευξάμενοι μόνον
μα' ἀφοριζέσθωσαν· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψαν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι, καθαιρείσθωσαν. Ἐπίσκοπον ἢ
πρεσβύτερον αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· τίς γὰρ συμφώνησις
μβ' Χριστῷ πρὸς Βελίαν, ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου ; Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλή-
θειαν ἔχοντα βάπτισμα ἐὰν ἄνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυμμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ βαπτίσῃ,
καθαιρείσθω ὡς γελῶν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τοῦ κυρίου θάνατον καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδῶν ἱερέων.

E ****

**codicis repraesentatio** *fol* 152 *a*

Afficitxp̄mquidixitgaudiumfuit
incaelosuperunumpeccatorem
penitentemsiquisepiscopus
uelpresbyterseudiaconusinsc̄is
diebusnonconmunicatcarnem
degradeturquas*i*exustuscons
cientiametcausamscandalis
multisfactussiquisclericusin
cauponafueritinuentuscome
denssepareturpreterqua*m*in
diuersorioinitinerepropterne
cessitatemdeuertatsiquiscle
ricusiniiriaepiscopofaciatinius
tedegradeturprincipemenim
populituinonmaledicissiquis
clericusiniuriamfeceritpresby
teroueldiaconoseparetursiq̄is
clericussurdumuelclaudum
uelcaecumuelpedibusfractoin
ludatsepareturitidemetplebs
eiusepiscopusuelpresbyter
desidiosuscircaclerumfactus
uelpopulumetminimedocensip
sospietatemsepareturuelside
sidiaeperseueretdegradetur

**textus in integrum restitutus**

[XLVII] afficit Christum qui dixit GAVDIVM FIT IN CAELO SVPER VNVM PECCATOREM [XLVIII] PENITENTEM. Si quis episcopus uel presbyter seu diaconus in sanctis diebus non conmunicat carnem, degradetur, quasi EXVSTVS CONSCIENTIAM et causa scandali [XLVIIII] multis factus. Si quis clericus in caupona fuerit inuentus comedens, separetur, pr*a*eterquam in d*e*uersorio in itinere propter ne- [L] cessitatem deuertat. Si quis clericus ini*u*ria*m* episcopo faciat iniuste, degradetur, PRINCIPEM enim POPVLI TVI NON MALE DIC*E*S: si quis clericus iniuriam fecerit presby- [LI] tero uel diacono, separetur. Si quis clericus surdum uel claudum uel caecum uel pedibus fracto inludat, separetur; itidem et pleb- [LII] eius. Episcopus uel presbyter desidiosus circa clerum factus uel populum et minime docens ipsos pietatem, separetur; uel si desidiae perseueret, degradetur.

Luc xv 7; 1 Tim iv 2; Exod xxii 28; Act xxiii 5

1. **afficit**: *scilicet* merore afficit (*Gr* λυπεῖ) **fuit** *cod*: *legendum* fit *cum Gr* γίνεται 4. **in sanctis** (sc̄is) **diebus** *pro Gr* ἑορταί: *cf cc* 8 *infra* sanctos dies celebrat, *Gr* ἑορτάζειν 5. **carnem** *cod*: + ἢ οἴνου 𝔗 καὶ οἴνου 𝔉 καὶ οἴνου βδελυσσόμενος καὶ οὐ δι' ἄσκησιν 𝔏 6. **conscientiam** *cod*, *cum* 𝔉 συνείδησιν: *praem* ἰδίαν 𝔗 𝔏 *cum S. Paulo* 7. **causa scandali** *legi cum Gr*: causam scandalis *cod* 10. **preterquam . . . deuertat** *cod*: *suppl ut uid* si *uel* qui (*Gr* παρὲξ τοῦ . . . καταλύειν) 13. **iniuste** *cod cum* 𝔗 𝔉 ἀδίκως, *cf ff* 25: *om* 𝔏 18. **surdum uel claudum** *cod cum* 𝔉: κωφόν 𝔗 χωλὸν ἢ κωφόν 𝔏 18, 19. **surdum . . . fracto**: *accusatiuus e Gr* κωφόν *pendet*, *datiuus e lat* inludere 19. **fracto** *cod*, *cum Vat* 1506 πεπηρωμένον: πεπληγμένον 𝔗 𝔏 𝔉 24. **uel** *cod*, *cum Vat* 1506 ἤ: δέ 𝔗 𝔏 𝔓

μζ' Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται ἀλλὰ ἀποβάλλεται, καθ-
μη' αιρείσθω, ὅτι λυπεῖ τὸν Χριστὸν τὸν εἰπόντα· Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Εἴ
τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν [ἢ οἴνου],
μθ' καθαιρείσθω, ὡς κεκαυστηριασμένος τὴν συνείδησιν καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γενόμενος. Εἴ
τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθῇ ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, παρὲξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ [καὶ] ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην
ν' καταλύειν. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσῃ τὸν ἐπίσκοπον ἀδίκως, καθαιρείσθω· Ἄρχοντα, γάρ, τοῦ λαοῦ σου οὐκ
να' ἐρεῖς κακῶς· εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσῃ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς κωφὸν ἢ χωλὸν
νβ' ἢ τυφλὸν ἢ τὸν τὰς βάσεις πεπηρωμένον χλευάσῃ, ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. Ἐπίσκοπος
ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν, ἀφοριζέσθω·
ἢ ἐπιμένων τῇ ῥαθυμίᾳ καθαιρείσθω.

| **codicis repraesentatio** *fol* 152 *b* | **textus in integrum restitutus** |
|---|---|
| Siquisepiscopusuelpresbyterquo | [LIII] Si quis episcopus uel presbyter, quo- |
| damdeclericiseg*e*noconstituto | dam de clericis egeno constituto, |
| nonsubministretnecessariase | non subministret necessaria, se- |
| *p*areturperseueransdegradetur | paretur ; perseuerans degradetur, ut |
| fratrisinterf*e*     suisiquisscrib | [LIIII] fratris interfector sui. Si quis scrib- |
| tosmendos*oscodi*cesimpiorum | tos mendosos codices impiorum |
| utsc̄sinaecles*ia*publicaueritinpo | ut sanctos in aeclesia publicauerit in po- |
| puli*le*sionem   leridegradetur | puli lesionem et cleri, degradetur. |
| siquafueritaccu     contrafidele̅ | [LV] Si qua fuerit accusatio contra fidelem |
| fornicationisueladulteriiuelin | fornicationis uel adulterii uel in |
| alioquodamact  *ro ibi*toetconuic | alio quodam actu prohibito et conuic- |
| tusfueritminim*e*     *eturincle* | tus fuerit, minime    etur in clerum. |
| siquisclerus propterhumanumtimo | [LVI] Si quis cler*ic*us propter humanum timo- |
| remiudei*uelethnici*uelheretici | rem Iudei uel ethnici uel heretici |
| denegauitsiquidemnomenxp̄i | denegauit, si quidem nomen Christi |
| reuicietursiueronomenclerici | reici*a*tur, si uero nomen clerici |
| degradeturetpenitentiamductus | degradetur ; et penitentia ductus |
| plebseiussuscipiat  siquisepis | [LVII] plebeius suscipiatur. Si quis epis- |
| copusuelpresbyterueldiaconus | copus uel presbyter uel diaconus |
| siueomninoexcollegiosacerdota | siue omnino ex collegio sacerdota- |
| licarnemedatinsanguineani | li CARNEM EDAT IN SANGVINE ANI- Gen ix 4 |
| maeipsiusautafer  *in*  ptu̅ | MAE ipsius AVT A FERIS CAPTVM Leuit xvii 14 |
| autmortuumdegradeturhoceni̅ | AVT MORTVVM, degradetur, hoc enim 15 |
| lexproibuitsiueroplebseiussepa | lex pro*h*ibuit : si uero plebeius, sepa- |
| retursiquisclericusinuentusfue | [LVIII] retur. Si quis clericus inuentus fue- |
| rit | rit |

1–25. *In hac pagina, nescio quam ob causam, plures quam antea per singulas lineas litterae, scilicet uiginti octo uel triginta*  5. **interfector** *cod, cum Vat* 1506 *φονεὺς τοῦ : φονεύσας τόν* 𝔗 𝔏 𝔉  **scribtos mendosos codices** *cod ut uid : Gr τὰ ψευδεπίγραφα βιβλία quod debuit uertere noster* inscribtos mendaciter codices, *sed de codicibus male descriptis potius interpretatus est*  13. **clericus** *scripsi cum Gr* : clerus *cod*  16. **reiciatur** *conieci cum* 𝔉 𝔏 *ἀποβαλλέσθω* : reuicietur *ut uid cod* ; *forsitan* repudietur *cum* 𝔗 *ἀφοριζέσθω* (*cf p* 5 *supra*)  17. **penitentia** (-iam *cod*) **ductus** : *uerbo μετανοῶν respondet* penitens *z* 3, *uerbo hic μετανοήσας nonnisi aliquod temporis praeteriti participium*  22. **a feris captum** *scripsi cum Gr θηριάλωτον* : *sed uidetur spatio non sufficere* ; *fortasse* interemptum *legendum*

νγ′ Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος μὴ ἐπιχορηγῇ τὰ δέοντα,
νδ′ ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω, ὡς φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.  Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα βιβλία
τῶν ἀσεβῶν ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύῃ ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.
νε′ Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως καὶ
νϛ′ ἐλεγχθῇ, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω.  Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου ἢ Ἕλληνος
ἢ αἱρετικοῦ ἀρνήσηται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω, εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ,
νζ′ καθαιρείσθω· μετανοήσας ὡς λαϊκὸς προσδεχέσθω.  Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως
[ἐκ] τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ φάγῃ κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ ἢ θηριάλωτον ἢ θνησιμαῖον,
νη′ καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.  Εἴ τις κληρικὸς [ἢ λαϊκὸς] εὑρεθῇ

**codicis repraesentatio** *fol* 153 *a*

Dominicumdiemuelsabbatum
exceptounoieiunansdegradetur
siquisclericussiueplebseiusin
grediaturinsynagogaiudaeoru¯
uelhereticorumoraredegrade
turadqueperse etursiquis
clericusinrixapercusserita*l*ique¯
etexunapercussionemmortem
inferatdegradeturpropercon
tumaciamipsiussiueroplebseius
sitseparetursiquisuirginem
indesponsatamuiolentiainlata
habueritsepareturminimeaute¯
liceatipsialiamacciperesedilla¯
optinere*quam*
licetpauper si
episcopusuelpresbyterueldiaco
nussecundam *ord*in*a*ti *ne*
aquodam *de* *re*
ipse*e* ordinauit
demonstrauerit hereticis*su*
ordinatione*m*⟨ ⟩ereeosenim
quit^a^ali*i*⟨ ⟩us*b*a *t*isiueor n ti
neque*f*id⟨ ⟩e nequecleri⟨ ⟩sesse
possibileestsiquisepiscopusuel

**textus in integrum restitutus**

dominicum diem uel sabbatum
(excepto uno) ieiunans, degradetur.
[LVIIII] Si quis clericus siue plebeius in-
grediatur in synagoga iudaeorum
uel hereticorum orare, degrade-
[LX] tur adque separetur. Si quis
clericus in rixa percusserit aliquem
et ex una percussione mortem
inferat, degradetur propter con-
tumaciam ipsius; si uero plebeius
[LXI] sit, separetur. Si quis uirginem
indesponsatam uiolentia inlata
habuerit, separetur; minime autem
liceat ipsi aliam accipere, sed illam
optinere quam et
[LXII] licet pauper constituatur. Si quis
episcopus uel presbyter uel diaco-
nus secundam ordinationem
a quodam suscepit, degradetur et
ipse et qui eum ordinauit, nisi forte
demonstrauerit se ab hereticis su-
am ordinationem habere; eos enim
qui a talibus baptidiati siue ordinati
neque fideles neque clericos esse
[LXIII] possibile est. Si quis episcopus uel

2. **uno** *cod cum* 𝔏 *et Vat* 1506 ἑνός: + μόνου 𝔗 𝔉; *confer dd* 19 **degradetur**: *si fides graecis testibus adhibenda est, exciderunt uerba* si uero laicus separetur (*uel aliqua similia*); *sed cum aliis uerbis apud Vat* 1506, *aliis apud reliquos graecos, de laico tractetur, credo equidem nostrum ueram habere lectionem* 6. **separetur**: *inceperat ut uid librarius scribere* perseuerans 21. **demonstrauerit . . . (hab)ere** *cod, cum* 𝔗 𝔉 εἰ μὴ δείξῃ . . . αὐτὸν ἔχειν: εἰ μήγε ἄρα συσταίη ὅτι . . . ἔχει 𝔏 23. **qui . . . baptidiati siue ordinati** *cod ut uid*: βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας *Gr, quae uerba uel* baptidiati siue ordinati sunt *uel* baptidiantur siue ordinantur *reddi oportet, sed uide quae adnotaui ad q* 18 *supra*

*τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον (πλὴν τοῦ ἑνὸς) νηστεύων, [ὁ μὲν κληρικὸς] καθαιρείσθω· [ὁ δὲ λαϊκὸς*
νθʹ *ἀφοριζέσθω]. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι,*
ξʹ *καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος*
ξαʹ *ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω. Εἴ τις παρθένον*
*ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχῃ, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἐκείνην κατέχειν ἣν*
ξβʹ *καὶ ἠράσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν*
*δέξηται παρά τινος, καθαιρείσθω [καὶ] αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, εἰ μὴ δείξῃ παρὰ αἱρετικῶν αὐτὸν ἔχειν*
*τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας οὔτε πιστοὺς οὔτε κληρικοὺς*
ξγʹ *εἶναι δυνατόν. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ*

**codicis repraesentatio** *fol* 153 *b*

Presbytersiuediaconusseulec
toruelpsaltasanctamquadrage
sima*mnon*ieiunatuelsextumdie¯
uelq*uar*tumdegradeturnisiforte
inbecillitatecorporisimpeditur
siuerodepopulositseparetursi
quisepiscopu*s*uelaliusclericus
ieiunatcumiudaeisautsanct*o*sdi
escelebratcumipsisautsuscipit
abipsiscelebrationismunera
idestinfermen*tata*auta*l*iquidta
ledegradeturple*bs*eiusseparetur
siquisplebseius*oleum*insacrariu¯
nationumabduc*atuel*insynagoga
iudaeorumautlu*cer*nassepare
tursiquisclericusuelplebseius
asanctamaeclesiamsubtraxe
ritceramueloleumseparetur
etquinquealia*spartes*addatcum
*eo*quo*d*accipitbasargenteum
uelaureumuellin^g^eumsanctifica
tum emo*ia*(     )suumususacci
piatestenimaduersuslegemsi
quisa( )teminuentusf*ue*ritpoena¯
suscipiatsepara(     )episcopu¯

**textus in integrum restitutus**

presbyter siue diaconus seu lec-
tor uel psalta sanctam quadrage-
simam non ieiunat uel sextum diem
uel quartum, degradetur, nisi forte
inbecillitate corporis impeditur ;
[LXIIII] si uero de populo sit, separetur. Si
quis episcopus uel alius clericus
ieiunat cum Iudaeis, aut sanctos di-
es celebrat cum ipsis aut suscipit
ab ipsis celebrationis munera,
id est infermentata aut aliquid ta-
le, degradetur ; plebeius separetur.
[LXV] Si quis plebeius oleum in sacrarium
nationum abducat uel in synagoga
Iudaeorum, aut lucernas, separe-
[LXVI] tur. Si quis clericus uel plebeius
a sancta[m] aeclesia[m] subtraxe-
rit ceram uel oleum, separetur
et QVINQVE ALIAS PARTES ADDAT cum Leuit v 16 etc
[LXVII] eo quod acc*e*pit. *V*as argenteum
uel aureum uel lineum sanctifica-
tum nemo iam in suum usu*m* acci-
piat, est enim aduersus legem : si
quis autem inuentus fuerit, poenam
[LXVIII] suscipiat separationis. Episcopum

1. **diaconus seu lector** *cod cum* 𝔗 : διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης 𝔏 𝔉, *uide l* 3 *supra* 2. **psalta** *cod* : *uide s* 5 *supra* 3. **sextum diem uel quartum** *cod cum Vat* 1506 : *tr* τετράδα ἢ παρασκευήν 𝔗 𝔏 𝔉 7. **alius clericus** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 ἄλλος κληρικός : πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν 𝔏 10. **ab** *cod*, *cum* 𝔏 παρά : *om* 𝔗 𝔉 13. **plebeius** (plebs eius) *cod* : *sed graeci testes habent* χριστιανός 15. **aut lucernas** *cod*, *cum Vat* 1506 ἢ λύχνους : ἢ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν λύχνους ἅψῃ 𝔗 𝔉 ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν ἤ κτλ 𝔏 19. **quinque alias partes** *cod* : *sed Gr* τὸ ἐπίπεμπτον *potius significat* quintam summae partem 21. **lineum** *cod** : ligneum *cod*[2], *sed emendatum est* lineum, *nihil inmutandum est* ; σκεῦος ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ ἢ ὀθόνης ἁγιασθέν 𝔗 𝔉 σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην 𝔏 22. **suum usum** *scripsi cum Gr* οἰκείαν χρῆσιν : suum usus *cod* 23. **aduersus legem** : *distinxit ut uidetur interpres* παρὰ νόμον *pro* παράνομον

πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσερακοστὴν οὐ νηστεύει ἢ παρασκευὴν
ἢ τετράδα, καθαιρείσθω, ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.
ξδ' Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ ἄλλος κληρικὸς νηστεύῃ μετὰ Ἰουδαίων, ἢ [συν]εορτάζῃ μετ' αὐτῶν ἢ δέχηται [παρ']
ξε' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· [εἰ δὲ] λαϊκὸς [ᾖ,] ἀφοριζέσθω. Εἴ
τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκῃ εἰς ἱερὸν ἐθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ [ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν] λύχνους
ξϛ' [ἅψῃ], ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον,
ξζ' ἀφοριζέσθω καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν. Σκεῦος ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ ἢ ὀθόνης
ἁγιασθὲν μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω, παράνομον γάρ· εἰ δέ τις φωραθῇ, ἐπιτιμάσθω
ξη' ἀφορισμῷ. Ἐπίσκοπον

**codicis repraesentatio** *fol* 154 *a*

Accusatuminaliquopraesentibus
fidedignisacfidelibusuirisuocari
ipsumnecessariumabepiscopis
etsiaduentaueritetconfessusfue
ritpostquamfueritconuinctus
poenasstatuetursiuerouocatus
nonobaudierituoceturetiterum
missisadipsumduobusepiscopis
siueroetitaminimeobaudierit
uoceturettertioduobusiterum
episcopismissisadipsumsiautē
etitacontempseritetnona( )*e*n
taueritcontemptussententiam
proferatquaeineumplacuerat
utnonuideatur*lucrari*ususter
riuersationeintestimonium
quodaduersusepiscopumest
hereticumnesuscipiatissedneq$^{u}$e
fidelemunumsuperenim*oredu*o
rumueltriumtestiumstabitom
neuerbumquodnonoportet
episcopumpatriuelfilioautalii$^{o}$
cognato*d*onantemepiscopidig
nitatemh*o*rdinarequosuelitipse
heredesenimepiscopatusipsius

**textus in integrum restitutus**

accusatum in aliquo, praesentibus
fide dignis ac fidelibus uiris, uocari
ipsum necessarium ab episcopis ;
et si aduentauerit et confessus fue-
rit, postquam fuerit conuictus
poena statuetur : si uero uocatus
non obaudierit, uocetur et iterum,
missis ad ipsum duobus episcopis ;
si uero et ita minime obaudierit,
uocetur et tertio, duobus iterum
episcopis missis ad ipsum ; si autem
et ita contempserit et non aduen-
tauerit, con*u*e*n*tus sententiam
proferat quae in eum placuerat,
ut non uideatur lucrari usus ter-
*g*iuersatione. in testimonium
quod aduersus episcopum est
hereticum ne suscipiatis, sed neque
fidelem unum : SVPER enim ORE DVO- Deut xix 15 (Matt xviii 16)
RVM VEL TRIVM TESTIVM STABIT OM-
[LXVIIII] NE VERBVM. Quod non oportet
episcopum, *fr*atri uel filio aut alii
cognato donantem episcopi dig-
nitatem, hordinare quos uelit ipse ;
heredes enim episcopatus ipsius

1. **praesentibus** (*cf hh* 3 *infra*) *cod, cum Vat* 1506 *ἐπί* : *ὑπό* 𝔗 𝔉 *παρά* 𝔏   2. **ac fidelibus** *cod, cum* 𝔗 𝔉 *καὶ πιστῶν* : *om* 𝔏   **uiris** *cod, cum* 𝔏 𝔉 *ἀνθρώπων* : *προσώπων* 𝔗   4. **confessus fuerit** *cod, cum* 𝔏 𝔉 *ὁμολογήσῃ* : *ἀπολογήσοιτο* 𝔗   9–11. **si uero et ita . . . ad ipsum** *cod, cum* 𝔏 𝔉 : *om per homoeoarcton* 𝔗   13. **contemptus** *cod* : *quod pro* contentus *male scripsit librarius f* 16 20 *supra, hic autem pro* conuentus (*cf v* 17 *supra*)   14. **quae in eum placuerat** *cod, cum Vat* 1506 *τὰ κατ' αὐτοῦ δόξαντα* : *κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα* 𝔗 𝔏 𝔉   15. terriuersatione *cod*   19. **unum** *cod, cum* 𝔏 *et Vat* 1506 *ἕνα* : + *μόνον* 𝔗 𝔉 ; *confer bb* 2 *supra*   20. **uel** *cod, cum* 𝔏 𝔉 *et* Matt xviii 16 : *καί* 𝔗 *cum* Deut xix 15   22. **fratri** *scripsi, cum Gr ἀδελφῷ* : patri *cod*   **alii** *cod** : alio *cod*², *ut uid*   24. **quos uelit ipse** *cod, cum* 𝔗 𝔉 *οὓς αὐτὸς βούλεται* : *ὃν βούλεται* 𝔏

*κατηγορηθέντα ἐπί τινι ἐπὶ ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων· κἂν μὲν ἀπαντήσῃ καὶ ὁμολογήσῃ, ἐλεγχθέντος αὐτοῦ ὁριζέσθω τὸ ἐπιτίμιον· ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσῃ, καλείσθω καὶ δεύτερον, ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω μὴ ὑπακούσῃ, καλείσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν ἐπισκόπων ἀποσταλέντων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσῃ, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω τὰ κατ' αὐτοῦ δόξαντα, ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν. εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθε, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα· Ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν*
*ξθ'* *μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ ἢ τῷ υἱῷ ἢ ἑτέρῳ συγγενεῖ χαριζόμενον τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονεῖν οὓς αὐτὸς βούλεται· κληρονόμους γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς*

| **codicis repraesentatio** *fol* 154 *b* | **textus in integrum restitutus** |
|---|---|
| | facere non iustum, ea quae Dei sunt |
| an*t* cupidi*tat* *n* | donantem [in] cupiditate humana: non |
| enimdñi esiamsu*bhe* | enim Domini aeclesiam sub heredi- |
| *t*atem pone*re*siquis | tatem debet ponere. si quis autem |
| fece taquidem | hoc fecerit, inrita quidem sit or- |
| natio*ip*seueroseparationis | dinatio, ipse uero separationis |
| siquisfractu | [LXX] poenam suscipiat. Si quis fractus |
| lcruradignus | sit oculos uel crura, dignus uero |
| *o*patum no | in episcopatum, fiat, non enim le- |
| *oris*ipsumpoluent | sio corporis ipsum poluet sed |
| surdusaute¯ | animae inquinatio: surdus autem |
| *tit*ut*us*etcaecusmini*me* | constitutus et caecus minime |
| nonutp lutus | fiat episcopus, non ut polutus |
| esa *le*siasticaeinpe*di* | sed ne res aeclesiasticae inpedi- |
| ntursiquisdaemonemhabeat | [LXXI] antur. Si quis daemonem habeat, |
| n*o* tsedneccu¯ | clericus non fiat, sed nec cum |
| i us pu*rifi*catusaute¯ | fidelibus oret: purificatus autem |
| s iatur *nus* | suscipiatur, et si dignus sit fiat. |
| | [LXXII] Qui a gentili aduenit et bapti- |
| exm*alaconuers*atione | diatur aut ex mala conuersatione, |
| noniustum continuoinepis | non iustum est continuo in epis- |
| copum*p*ro tumenimqui | copum promouere, iniustum enim qui |
| necdume peri ntum uide | necdum experimentum sui dede- |
| ritaliorumessedoctoremnisi | rit aliorum esse doctorem; nisi |
| forte uinamhocfueritgrati | forte per diuinam hoc fuerit grati- |
| am | am. |

*In hac et sequenti pagina scriptura tantopere laesa est ut uix hic et illic aliquae litterae detegi atque distingui explorata ratione possint* 3. **domini** (dñi) *cod, sc* κυρίου: χριστοῦ 𝔗 θεοῦ 𝔏 𝔉 9. **in episcopatum** *ut uid cod, cum* 𝔉 εἰς ἐπισκοπήν: ἐπισκοπῆς 𝔗 𝔏 10. **poluet** *scripsi*: *cod ut uid* poluent; *Gr* μιαίνει, *quod forsitan noster tempore futuro* μιανεῖ *interpretatus est* 19. **gentili** *haesitans scripsi, cum Vat* 1506 ἐξ ἐθνικοῦ: ἐξ ἐθνῶν 𝔗 𝔉 ἐξ ἐθνικοῦ βίου 𝔏 21. **in episcopum** *cod*: ἐπίσκοπον 𝔏 εἰς ἐπισκοπήν 𝔗 𝔉, *sed legendum fortasse cum nostro* εἰς ἐπίσκοπον 23. **dederit** *scripsi*: de|rit *ut uid cod*: *forsitan malis* ostenderit *cum* 𝔗 𝔏 𝔉 ἐπιδειξάμενον; *sed Vat* 1506 δεξάμενον

αὐτοῦ ποιεῖσθαι οὐ δίκαιον, τὰ τοῦ θεοῦ χαριζόμενον [ἐν] πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν τοῦ κυρίου ἐκκλησίαν
ὑπὸ κληρονομίαν ὀφείλει τιθέναι. εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, ἄκυρος μὲν ἔστω ἡ χειροτονία, αὐτὸς δὲ ἐπιτιμάσθω
ο' ἀφορισμῷ. Ἐάν τις ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τὸ σκέλος πεπηρωμένος, ἄξιος δὲ εἰς ἐπισκοπήν,
γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός· κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς μὴ
οα' γινέσθω ἐπίσκοπος, οὐχ ὡς μεμιαμμένος ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο. Ἐάν τις
δαίμονα ἔχῃ, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω· καθαρισθεὶς δὲ προσδεχέσθω,
οβ' καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιος γινέσθω. Τὸν ἐξ ἐθνικοῦ προσελθόντα καὶ βαπτισθέντα, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, οὐ
δίκαιόν [ἐστι] πάραυτα προχειρίζεσθαι εἰς ἐπίσκοπον· ἄδικον γὰρ τὸν μηδέπω πεῖραν δε[ι]ξάμενον ἑτέρων
εἶναι διδάσκαλον, εἰ μή που κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.

**codicis repraesentatio** *fol* 155 *a*

)andouero s
)sa
)alisno onesimusin
)sestetdñiconceduntetlib
)ntetadomosuadimittuntfiat
)copumautpresbyterumaut
)conummili( )
)quea ere uo
r m pat

eo quaesuntcaes
riscaesariquaesunt*dī*
)uisregifeceritiniuriam
)ripraeteraequmluatsuppli

**textus in integrum restitutus**

[LXXIII]

si quando uero dignus inueniatur
seruus ad ordinationem gradus,
qualis noster Onesimus inuen- Philem 10, 14
tus est, et domini concedunt et libe-
rant et a domo sua dimittunt, fiat.
[LXXV] Episcopum aut presbyterum aut
diaconum militiis perseuerantem
adque agere ambo uolentem, opti-
nere romanum principatum et
sacerdotalem gubernare, degra-
dare oportet: QVAE *enim* SVNT CAESA- Marc xii 17
[LXXVI] RIS CAESARI QVAE SVNT DEI DEO. Si
quis regi fecerit iniuriam aut rec-
tori praeter aequ*u*m, luat suppli-
cium,

*Huius paginae superior pars legi non potest; reliqua difficilia sunt et incerta* 14. **noster Onesimus** *cod cum* 𝔏: *tr* Ὀνήσιμος ὁ ἡμέτερος 𝔗 𝔉 15. **concedunt . . . liberant . . . dimittunt** *cod, cum* 𝔗 𝔉 συγχωροῦσιν . . . ἐλευθεροῦσι . . . ἐξαποστέλλουσι: συγχωρήσουσιν . . . ἐλευθερώσουσι . . . ἐξαποστείλωσι 𝔏 17. **Episcopum aut presbyterum aut diaconum** *cod, cum* 𝔉: ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κτλ 𝔗 𝔏 24. **rectori** *scripsi, uidetur enim desinere in* -ri, *neque grandiori uoci sufficit spatium*

ογ' Εἴπομεν ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον [ἢ πρεσβύτερον] καθεῖναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσ-
ευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· εἰ δὲ μή, ἀποτιθέσθω. οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δου-
οδ' λεύειν, κατὰ τὴν κυριόλεκτον παρακέλευσιν. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν
γνώμης οὐκ ἐπιτρέπομεν, ἐπὶ λύπῃ τῶν κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτον ἐργάζεται· εἰ δέ
ποτε καὶ ἄξιος φανείη οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ
οε' συγχωροῦσιν οἱ δεσπόται καὶ ἐλευθεροῦσι καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστέλλουσι, γινέσθω. Ἐπίσκοπον
ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον στρατείαις ἐπιμένοντα καὶ ἀμφότερα ποιεῖν βουλόμενον, κατέχειν Ῥωμαϊκὴν
ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοικεῖν, καθαιρεῖν χρή· τὰ γὰρ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.
οϛ' Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τιννύτω·

| **codicis repraesentatio** *fol* 155 *b* | **textus in integrum restitutus** |
|---|---|
| | et si quidem clericus degrade- |
| ⟩bse⟨ | tur, si uero plebeius separetur. |
| ⟩isomn⟨ | [LXXVII] Sint uobis omnibus clericis et lai- |
| ⟩codicesueneran*d*⟨ | cis codices uenerandi et sancti, ue- |
| erisautemtestamen⟨ | teris *quid*em testamenti, Moysis |
| quinqueihm̄autemn⟨ | quinque, Iesum autem Naue unus, |
| iudicumunusruthun⟨ | Iudicum unus, Ruth unus, Regno- |
| rumunusquattuorpara⟨ | rum quattuor, Paralipome- |
| noncodicesdierumduo⟨ | non codic*i*s dierum duo, Hesdrae |
| duo*h*estherunumiu*d*⟨ | duo, Hesther unum, Iudith unum, |
| macchabeorumtria⟨ | Macchabeorum tria, Iob unum, |
| codexpsalmorumcentumqui⟨ | codex psalmorum centum quin- |
| quagintaunussolomonisli⟨ | quaginta unus, Solomonis libri |
| quinqueprophetaesedecim⟨ | quinque, Prophetae sedecim ; |
| extrahaecistoriagratiadiscan⟨ | extra haec *h*istoria*e* gratia discant |
| uestriadulescentessapientia⟨ | uestri adulescentes Sapientias |
| nimi*um*edoctisirec*h*·nostri⟨ | nimium edocti Sirech : nostri ue- |
| roidestnouit⟨ ⟩amentiae⟨ | ro, id est noui testamenti, Euan- |
| geliaquidemquattuorsicu⟨ ⟩a¯ | gelia quidem quattuor, sicut in an- |
| tecedentibus*d*⟨ ⟩im⟨ ⟩mathei | tecedentibus diximus, Mathei |
| marcilucaeiohannispauli | Marci Lucae Iohannis, Pauli |
| epistulaequattuordecimpetri | epistulae quattuordecim, Petri |
| epistulaunaiohannisepistula | epistula una, Iohannis epistula |
| unaclementisepistulaeduae | una, Clementis epistulae duae, |
| ethaecconstitutionesuobisepi | et haec Constitutiones uobis epi- |
| scopis | scopis |

2. **plebeius** *scripsi, uide q* 11 *supra* : (ple)bs e(ius) *ut uid cod* 5. **quidem** *scripsi cum Gr* μέν : autem *cod* 6. **quinque** *cod, cum Vat* 1506 : *nomina librorum addunt* 𝔗 𝔏 𝔉 8. **unus** : *ipse librarius in* quattuor *correxit* 10, 11. **unum . . . tria** *cod* : *interpres graeca* ἕν (βιβλίον) . . . τρία *reddidit, quamuis ipse in ll* 6 7 *supra uerteret* unus (*scilicet* codex) 10–14. **Iudith . . . sedecim** : *concordat codex Veronensis fere cum* 𝔗 𝔉, *mire autem deprauatur* 𝔏 12. **codex . . . unus** *cod, sc* ρ̅ν̅ μία, *cf Vat* 1506 βίβλος ψαλμῶν ρνα′ : ψαλμοὶ ρν′ 𝔗 𝔉; *om* 𝔏 14. **quinque** *cod, cum Vat* 1506 : τρία 𝔗 𝔏 𝔉 (*scilicet Prouerbia Ecclesiastes Canticum*), *quam lectionem fortasse praetuleris cum liber Siracidae separatim adducatur* 16 *infra* 19. **sicut in antecedentibus diximus** *cod, cum* 𝔉 ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν (*sed quo respiciat auctor nescio*) : *om* 𝔗 𝔏 22–24. **Petri . . . una Iohannis . . . una** *cod* : *perperam Gr* (*sed ordine diuerso diuersi*) Πέτρον δύο Ἰωάννου τρεῖς Ἰακώβου μία Ἰούδα μία

**οζ′** καὶ εἰ μὲν κληρικός, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Ἔστω [δὲ] ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια, τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης, Μωϋσέως ε̅, Ἰησοῦ δὲ τοῦ Ναυὴ ἕν, τῶν Κριτῶν ἕν, τῆς Ῥοὺθ ἕν, τῶν Βασιλειῶν δ̅, Παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν δύο, Ἔσδρα δύο, Ἐσθὴρ ἕν, Ἰουδὶθ ἕν, Μακκαβαίων τρία, Ἰὼβ ἕν, βίβλος ψαλμῶν ρ̅ν̅ [μία], Σολομῶντος βιβλία [ε̅], Προφῆται ι̅ϛ̅· ἔξωθεν προσιστορείσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τὰς Σοφίας τοῦ πολυμαθοῦς Σιράχ· ἡμέτερα δέ, τουτέστι τῆς καινῆς διαθήκης, Εὐαγγέλια μὲν δ̅ (ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν) Ματθαίου Μάρκου Λουκᾶ Ἰωάννου, Παύλου ἐπιστολαὶ ι̅δ̅, Πέτρου ἐπιστολὴ μία, Ἰωάννου ἐπιστολὴ μία, Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο, καὶ αἱ Διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις

**codicis repraesentatio** *fol* 156 *a*

)entibusomni
)erarchanaquaeineis
)ctusnostriapostolorum
)*a*ecul*is*uobisconstituta
)nosepiscopiuosautem
)ssalbieritisetpace¯
)*n*onser( )esautem
)ciumpendetisacbellum
)perpetuumhabebitispoe
)*it*quodnonaudistisco¯
)ntempersoluentesd̄suero
*q*uisolusingenitusetomniu¯
)p̄mfactoromnesuosper
)minsc̄osp̄ucoadunetcon
)nomneopusbonuminber
)*s*sinequerimoniasine
)ationedignosautemfacit
)perpetuaenobiscumperme
)mdilectifiliiihūxp̄idīac
)uatorisnostriperquemgloria
quisupraomniaestd̄sacpater
insc̄osp̄uparacletonuncet
semperetinsaeculasaeculorum
amen

**textus in integrum restitutus**

per me Clementem in octo libris inscribtae (quas non oportet publicare praesentibus omnibus propter archana quae in eis), et Actus nostri apostolorum.

Haec de *re*gulis uobis constituta sint per nos, episcopi: uos autem contenti eis sal*u*i eritis et pacem habebitis, non seruientes autem supplicium pendetis ac bellum inuicem perpetuum habebitis, poenam ob *id* quod non audistis conpetentem persoluentes. Deus uero, qui solus ingenitus et omnium per Christum factor, omnes uos per *cf* Eph ii 14–18
pacem in sancto Spiritu coadunet, CON- Heb xiii 21
PLEAT IN OMNE OPVS BONVM in*u*er- 2 Thess ii 17
tibiles SINE QVERIMONIA SINE 1 Thess v 23
INCVSATIONE, dignos autem faci*at* 1 Cor i 8
uitae perpetuae nobiscum per medium dilecti filii IESV CHRISTI DEI AC Tit ii 13
SALVATORIS NOSTRI, per quem gloria
QVI SVPRA OMNIA EST DEVS AC PATER Eph iv 6
in sancto Spiritu paracleto nunc et semper et in saecula saeculorum.

Amen.

6. **de regulis** *scripsi*: (s)aeculis *ut uid cod*; *Gr* περὶ κανόνων, *cf n* 3 *supra* 8. **contenti eis**: *suppleui pro Gr* ἐμμένοντες αὐτοῖς *collato f* 20 *supra* 12. **ob id quod** *scripsi*, *collato j* 2 *supra* 14. **ingenitus** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 ἀγέννητος: ἀΐδιος 𝔏 15. **per christum** *cod ut uid cum* 𝔉: *om* 𝔗 𝔏 16. **in sancto Spiritu** *cod*, *cf c* 5 22 *hh* 24: *unde legendum in graeco* ἐν ἁγίῳ πνεύματι **coadunet** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 ἑνώσει: σθενώσει 𝔏 17. **inuertibiles** *scripsi*: *cf c* 18 *supra* 19. **faciat** *scripsi*: facit *cod* 20. **per medium** *scripsi pro Gr* διὰ τῆς μεσιτείας: *uocabulo grandiori*, *puta* medietatem, *deest spatium* 22. **per quem** *cum Vat* 1506 δι' οὗ: μεθ' οὗ 𝔗 𝔏 𝔉 24. **in** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 ἐν: σύν 𝔏, *cf c* 6 22 *supra*

*δι' ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὀκτὼ βιβλίοις προσπεφωνημέναι (ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά), καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων.*

*Ταῦτα περὶ κανόνων ὑμῖν διατετάχθω παρ' ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι· ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες [μὲν] αὐτοῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἕξετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἀΐδιον ἕξετε, δίκην τῆς ἀνηκοΐας τὴν προσήκουσαν τιννύντες.*

*Θεὸς δὲ ὁ μόνος ἀγέννητος καὶ τῶν ὅλων διὰ Χριστοῦ ποιητὴς πάντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἑνώσει, καταρτίσει εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀτρέπτους ἀμέμπτους ἀνεγκλήτους, καταξιώσει τε τῆς αἰωνίου ζωῆς σὺν ἡμῖν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ ἡ δόξα αὐτῷ τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ καὶ πατρὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι τῷ παρακλήτῳ, νῦν [τε] καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

### De uetustate codicis Veronensis

*Antiquitatem codicis commendat non solum scripturae genus unciale quod uocant, sed praesertim rarus compendiorum usus: praeter enim notissima illa Nominum Sacrorum compendia uix ulla adhibet librarius, ea sola scilicet quae sexti saeculi propria esse uidentur.*

ds̄ dī *etc passim*: *sed* deum *plene scriptum habes sine lineola supraducta* (deum, *non* de̅u̅m̅) *e* 7 *w* 5 *x* 14
dn̄s dn̄i *etc c* 11 *e* 21 *f* 7 *l* 25 *n* 8 *s* 11 *y* 24 *ee* 3
ihs̄ ihū *etc c* 20 *e* 21 *m* 1 *hh* 21: xp̄s xp̄i *etc passim*
sp̄s sc̄s (*uel* sc̄s sp̄s) *etc c* (6) 22 *h* 10 *hh* 16 24.

*quibus addas* (*a*) *uocabula e Nominibus Sacris deriuata, puta* dn̄icum *f* 14, dn̄ice *w* 16 (*sed* dominicum *plene bb* 1), xp̄ianus *e* 20, sc̄itificati *b* 15 (*sed* sanctificatum *plene cc* 21):
(*b*) *uocabula quae alibi 'sacra' sunt, etiamsi pro sacris non adhibentur, puta*
Iesus: ihm̄ n(aue) *gg* 6
spiritus: iustorum sp̄s *b* 13, sp̄s paratus *f* 8, sp̄u calens *m* 5
sanctus: sc̄o sanguine *c* 13, non enim sc̄m *k* 9, in sc̄is diebus *z* 4, codices sc̄s *aa* 7. *contra nonnumquam plene scribitur, ut* sanctam pasche diem *o* 11, sanctam quadragesimam *cc* 2, sanctos dies *cc* 8
dominus: et dn̄i concedunt *ff* 15
noster *semper plene scribitur, siue cum sacris Nominibus adhibetur* (*c* 20 *e* 21 *k* 22 *l* 25 *hh* 22) *siue alibi* (*f* 22 *j* 9 *gg* 17)
episcopus presbyter *semper plene scribuntur.*

*in fine lineae quae inueniuntur compendia, haec sunt:*
*pro littera finali* m *siue* n *adhibetur passim lineola* ‾ *supraducta*
*pro* u *in ultima syllaba uel in ultima linea tenuior forma supra lineam adhibetur; c* 25 qͧas, *j* 1 neqͧe, *m* 16 aliqͧı, *t* 2 qıs, *v* 13 qͧı|dem, *z* 17 qͧıs, *dd* 18 neqͧe. *notaueris hanc scribendi rationem nonnisi post litteram* q *admittere librarium*
*pro syllaba finali* -bus *adhibetur* b'; *m* 2 ab interfectorib', *n* 4 ab episcopis duob' (*fortasse etiam k* 24 iacob' *legendum est potius quam cum codice* iacob): *numquam tamen* q' *pro* que.

*in fine paginae si forte uerbum uel etiam uerborum conexa series tantum non absoluitur, quae desunt (ne in alteram paginam producantur) sub ultima lineae ultimae parte scribuntur, exempli gratia j* 25 *m* 25 *n* 25 *hh* 25.

*haec omnia ad sextum saeculum iure referri uidentur.*

### De antiquitate interpretationis

*Interpretem opus suum necesse est confecisse tum post eum qui* Constitutiones *cum* Canonibus Apostolorum *graeca lingua coagmentauit, tum ante eum qui codicem Veronensem descripsit; puta inter annos* 375 *et* 600. *sed ut de istius spatii prioribus potius quam posterioribus annis cogitemus, mouent fortasse uocabula pro communibus rei christianae notionibus adhibita, quae ualde ab usitatioribus discrepant et priscam aetatem redolent. non semel reipublicae romanae locutionem uidetur interpres in ecclesiae usum transferre; pluries certe uernacula latina graecis aequipollentia exquirere studet, in quibus repraesentandis consuetudo iam per tot saecula inualuit ipsa graeca uerba, litteris latinis scripta, obtinendi. exempla habes*

**collegium** (κατάλογος) *o* 15 *q* 2 22 *r* 2 *aa* 20: *pro* catalogus *uel* clerus. *similia apud libros uix inueni*; *confer tamen Caelestinum papam de Nestorio* (*Migne* P. L. l 483 B 'a nostro collegio [*scilicet* episcoporum] separatum', *et melius Hieronymum de sua cum Nepotiano presbytero societate* epp. lii 4 (C. S. E. L. *tom* LIV 421. 1) 'audi fratrem collegio patrem senio', lx 13 (*ib.* 565. 18) 'mitte dilectissimo mihi, aetate patri fratri collegio' (Thes. Ling. Lat.).

**conuentus** (*σύνοδος*) *v* 17 *dd* 13 : *pro* concilium, synodus. *non inueni nisi cum adiectiuo uel nomine altero*: 'Nicaeni conuentus synodus' *S. Hilarius*; 'conuentus episcopalis' *Priscillianus*; 'sacerdotalis conuentus' *Sulpicius Seuerus*; 'conuentus episcoporum' *Rufinus*; 'conuentus synodalis' *Hilarus papa*; *uide* Thesaurum Linguae Latinae.
**degradare** (*καθαιρεῖν*) *passim* : *pro* deponere. *usus haud adeo infrequens est.*
**infermentata** (*ἄζυμα*) *cc* 11 : *pro* azyma. *non nisi semel inueni laudatum, scilicet apud S. Paulinum Nolanum* (C. S. E. L. *tom* XXX) carmen xxvi 47 'infermentatis pulsi quia panibus olim | Aegypto fecere fugam' (*cf* xxvi 45 'nunc azyma sumunt').
**plebeius** (*λαϊκός*) *passim*: *pro* laicus. *laudant libri Pontium diaconum* Vita Cypriani § 1 'plebeiis et catechumenis martyrium consecutis', § 3 'multa sunt quae adhuc plebeius, multa quae iam presbyter fecerit'. *uocabulum adeo in sexto saeculo inauditum erat ut librarius noster saepe per errorem* plebs eius *scriberet, uide ad q* 11 *supra.*
**quinquagenaria** (*πεντηκοστή*) *v* 22 : *pro* pentecoste. *nusquam in libris inueni : de psalmorum enim serie dicitur apud S. Hilarium* prol. in Psalm. § 11 (C. S. E. L. *tom* XXII 11. 13) 'sacramentum dispositionis huius quinquagenariae'; *propius accedit s. Augustini in sermonibus locutio* (*ut me monet A. Souter*) : Serm. cxxv (*tom* v 426 E) 'non deficiamus in tempore quadragenario ut gaudeamus in tempore quinquagenario', *cf* Serm. viii 13 ccx 8 cclii 8 cclix 2, *Ps-Aug* Serm. xxxviii 2 (*semper cum* numerus).
**sancti dies** (*ἑορταί*) *z* 4 *cc* 8 : *pro* dies festi.
**subleuatio** (*ἀνάληψις*) *l* 15 : *pro* ascensio Domini. *nusquam inueni.*
*priscum orationis habitum confirmant etiam uerba* termine *b* 2 ; prode esse *d* 14 ; existimatus, extimatus *i* 24 *q* 14 ; baptiziare *m* 18, baptidiare *k* 5 *etc* ; Moysen *casu ablatiuo m* 24 ; Belia *y* 17.

## Index graecorum uocabulorum latine redditorum

ἄπιστος infidelis y 18 (s 8)
ἀποβάλλειν reicere ? aa 16
ἀποδιδράσκειν fugere f 9 : effugere a 22
ἀποκτείνειν mortem inferre bb 8
ἀπολείπειν destituere q 3 : cf καταλείπειν : ἀπολείπεσθαι deficere l 22
ἀπονέμειν tribuere i 13 : cf νέμειν
ἀποστέλλειν mittere f 25 g 2 n 21 dd 8 11 : cf ἐξαποστέλλειν
ἀποσώζειν reddere g 4 : reseruare m 14
ἀποφαίνεσθαι sententiam proferre dd 13
ἀποφέρειν abducere cc 14
ἅπτεσθαι tangere b 14
ἀργία cessatio q 15
ἀρνεῖσθαι denegare aa 15
ἁρπάζειν adripere l 5 m 21 : cf ὑφαρπάζειν
ἀρχή initium a 25 : principatus ? ff 20
ἀρχιερατικός pontificatus h 18 l 14 : cf ἱερατικός
ἀρχιερεύς pontifex h 20 i 8 13 24 k 18 20 21 l 4 m 24 n 2
ἀρχιερωσύνη pontificatus h 5 j 7 24
ἄρχων princeps z 14 : magistratus t 3 : rector ? ? ff 24 : cf ἀρχή φίλαρχος
ἀσεβής (ἀσεβῶς) impius (impie) d 12 h 17 y 22 aa 6 : cf εὐσεβής
ἀσθένεια inbecillitas cc 5
ἀσθενής debilitate laborare f 9
ἀσύγκριτος incomparabilis n 2
ἀτακτῶν inmoderatus e 1
ἀταξία conturbatio q 10 17
ἀταξίας ἐμποιεῖν conturbare p 2
ἀτελεύτητος sine termine b 2
ἄτρεπτος (ἀτρέπτως) inuertibilis (-biliter) c 18 hh 17
αὐτός, αὐτόν, αὐτοῦ κτλ. uide ad finem indicis, p 32 nn
ἀφαιρεῖν subtrahere cc 17
ἀφορίζειν separare (o 6 ?) o 19 p 8 11 13 q 16 r 24 t 5 15 v 8 15 y 4 10 z 10 17 20 24 aa 3 24 bb (6) 11 13 cc 6 12 15 18 : repudiare (cf ἐκβάλλειν) p 5 (aa 16 ?) : ieiunare ? r 19
ἀφορισμός separatio p 14 t 19 cc 25 ee 6

βάλλειν percellere m 3
βάσανος uerbera b 14
βάσεις pedes z 19
βιάζεσθαι uiolentiam inferre p 20 bb 12
βιβλίον (βίβλος) codex aa 6 gg 4 9 (gg 12) : liber gg 13
βλάβη lesio o 20 : cf ἀδικεῖν ἐπήρεια λύμη

γελᾶν inridere y 23
γίγνεσθαι fieri a 17 b 4 f 2 g 3 h 6 l 7 o 16 20 r 8 13 14 t 18 u 10 v 18 z 8 ff 16 : esse ee 25 : (τὸ γενόμενον) factura e 12
γνώμη uoluntas g 17 q 6 u 15 19 v 2 12 w 9

δέ autem passim : uero passim
δεικνύναι significare j 14 : demonstrare bb 21 : cf διαδεικνύναι
δεῖν oportere x 11
δεῖσθαι egere x 17
δεκτός susceptus p 9
δεύτερον iterum v 23 dd 7 (cf πάλιν) : bis v 17
δέχεσθαι suscipere p 10 12 v 11 cc 9 : accipere q 15 y 14 : admittere ? t 21 : cf προσδέχεσθαι
δέων congruus n 15 : δέοντα ad usum necessaria x 15 : necessaria aa 3
δῆλος certus d 16 n 23 : cf ἄδηλος

δημεύεσθαι publicationem sustinere x 3
δημιουργία opificatio r 15
δημοσιεύειν publicare aa 7
διαδεικνύναι demonstrare i 21 j 4
διακονία ministeria k 2 : diaconium m 8 (m 11)
διάκονοι diacones d 24 l 20 u 1 : diaconi i 16 j 12 k 1 l 3 n 25 (w 9) x 13 : uide etiam λευῖται
διακρίνειν discernere y 25
διαλύειν dissoluere v 21
διαπίπτειν intercidere w 20
διαταγαί constitutiones gg 25
διάταξις constitutio l 17 n 8 14
διατάσσειν (-εσθαι) disponere h 9 : constituere i 6 l 9 (x 19) hh 6
διατηρεῖν conseruare f 12 : uide τηρεῖν
διατρίβειν degere q 5
διαφέρειν pertinere x 5
διδάσκειν edocere j 22 : docere s 12
διδόναι praebere r 6 : alibi dare
δίκαιος aequus ff 25 (cf ἀδικία) : alibi iustus
δίκη, δίκαι poena hh 11, poenae j 6
διοικεῖν gubernare w 1 x 12 : ff 21
διώκεσθαι persequi f 5
δόγμα decraetum v 19
δοκεῖν uideri dd 15 : placere dd 14
δυνάστης potens e 2 9
δυσφημία blasfemia x 6
δυσωπεῖν exoratus esse j 2

ἐᾶν concedere b 9
ἑαυτοῦ proprius h 23 : suus i 2 o 4 p 17 r 20 ff 16 : uide ἴδιος οἰκεῖος
ἑαυτούς sese a 24 d 25 f 11 m 25 : ἑαυτόν se p 24 r 13 17 19 : cf ἀλλήλους
ἑβδομάς septimana g 6 v 22
ἐγείρεσθαι surgere a 23 d 3
ἔγκλημα crimen s 18
ἐγκρατὴς γίνεσθαι obtinere (s 23) t 4
ἐγχειρίζειν committere (s 19) v 8
ἐγχρονίζειν tardare f 1
ἔθνος natio u 11 cc 14 : ἐθνικός ee 19
εἰκότως conuenienter h 11
εἰσέρχεσθαι ingredi bb 3
εἰσιέναι intrare o 23
εἰσπράσσεσθαι adficere j 6
ἕκαστος unusquisque f 19 i 11 17 u 10 16 : unusquisque eorum g 21
ἐκβάλλειν repudiare o 4 5 q 23
ἐκεῖνος ἐκεῖνο uide ad finem indicis
ἐκεῖσε ibidem p 22 : ibi q 11
ἐκκόπτειν excidere s 21 25
ἐκλέγειν eligere b 18
ἑκών uoluntate b 19
ἐλέγχειν conuincere v 1 aa 11 dd 5
ἕλλην ethnicus ? aa 14
ἐμμένειν contentus esse f 20 : hh 8
ἐμπίπτειν incidere x 4
ἐμποδίζειν inpedire cc 5 : cf παρεμποδίζειν
ἐμποιεῖν inferre o 21 : et uide ἀταξία
ἐναργής euidens j 3
ἐνδεής egenus aa 2
ἐνδεικνύναι ostendere l 24
ἐνεργεῖν operari y 12
ἑνόω coadunare hh 16
ἐνώπιος coram h 25 : praesens i 1
ἐξαποστέλλειν dimittere ff 16
ἐξεῖναι licere n 17 (t 20) w 3 bb 14
ἐξουσία licentia w 16 : potestas h 1 x 7 11
[συν]εορτάζειν sanctos dies celebrare cc 8
ἑορτή sanctus dies z 4 : celebratio cc 10

**μερίς** participatio *y* 17
**μεσιτεία** medium? *hh* 20
**μεταλαμβάνειν** intercipere *x* 14 : conmunicare *o* 16 *z* 5 : *μετάληψις* communio *p* 1
**μετανοεῖν** penitere *z* 3 : penitentia duci *aa* 17
**μεταστῆναι** migrare *d* 23 (*d* 16?) : destituere *q* 5
**μή** *saepe* minime *e* 10 14 *h* 16 *m* 8 (*t* 20) *u* 8 *v* 11 *w* 2 *z* 23 *aa* 12 *bb* 13 *dd* 9 *ee* 12
**μηδέ** (*οὐδέ*) neque *j* 1 *u* 18 *x* 22 *dd* 18
**μηδέν** in nullo *t* 10
**μηδέπω** necdum *ee* 23
**μηκέτι** de cetero non *q* 7
**μιαίνειν** polluere *ee* 10 13
**μιμνήσκεσθαι** memoria habere? *f* 6
**μνεία** memoria *d* 9 20
**μολύνειν** inquinare *y* 22
**μοχθηρία** duritia *v* 13
**μυστικός** archanus *hh* 4

**νέμειν** tribuere *j* 24 : *cf ἀπονέμειν*
**νέος** adulescens *gg* 16
**νομίζειν** existimare *i* 24
**νομοθεσία** sanctio *i* 7 *k* 13
**νουθετεῖν** docere *e* 2

**ξένια** munera *cc* 10

**ὁ δέ** alter uero *m* 18
**ὁ μέν** unus quidem *m* 17 : *οἱ μέν* illi quidem *h* 6
**ὅδε** ille *b* 17
**ὁδός** iter *z* 11
**ὀδύνη** dolor *a* 23 *b* 25
**ὀθόνη** lineum *cc* 21
**οἰκεῖος** proprius *i* 11 : suus *cc* 22 : *cf ἑαυτοῦ ἴδιος*
**οἰκέτις** ancilla *q* 24
**οἷον** id est *cc* 11 : qualis est *g* 4
**οἷος** qualis *ff* 14
**ὅλα, τά** omnia *j* 22 *hh* 14
**ὅλως** omnino *q* 2 21 *aa* 20
**ὁμιλεῖν** loqui *i* 1 4
**ὁμόνοια** concordia *u* 20
**ὄνασθαι** prode esse *d* 14
**ὀπώρα** poma *n* 21
**ὁρίζειν** statuere *q* 14 *dd* 6 : constituere *g* 18
**ὅριον** definitio *g* 9 : limes *g* 11
**ὄρνεις** gallinae *n* 12
**ὅρος** limes *f* 21 : terminus? *u* 23
**ὅσιος** sanctus *k* 9
**ὅσοι** qui *t* 14 *u* 16
**ὄσπρια** legumina *n* 13
**ὅστις** qui *h* 19 : si quis? *ff* 23
**οὐκοῦν** igitur *e* 6 *m* 25
**οὖν** igitur *f* 12 : *cf οὐκοῦν τοίνυν*
**οὗτος τοῦτο** *uide ad finem indicis*
**οὕτως** ita (*d* 8) (*m* 12) *r* 12 *u* 20 *dd* 9 12
**ὀφείλειν** debere *d* 25 *g* 15
**ὀψώνια** obsonia *x* 22

**πάθος** passio *l* 9 : cupiditas *ee* 2
**παιδεύειν** docere *z* 23
**παλαιός** uetus *d* 6 (*gg* 4)
**πάλιν** iterum (*e* 16) *g* 11 *k* 25 *dd* 10 : *cf δεύτερον*
**πανδοχεῖον** diuersorium *z* 11
**παντάπασι** omnibus modis *s* 20 *t* 1
**παντελῶς** penitus *q* 4
**πάντως** forte *pro* certe? *j* 10 : tamen? *l* 12
**παρά** *c. acc.* praeter *n* 14 *q* 6
**παραγγέλλειν** edicere *f* 19
**παράδοσις** quod traditum est *i* 19
**παραινεῖν** docere *h* 21
**παρακινεῖν** transmouere *g* 16 22
**παράκλησις** obsecratio *p* 25 (*t* 17)
**παραλαμβάνειν** accipere *i* 17
**παραμένειν** expectare *o* 25 : obseruare *x* 20
**παρανομία** iniquitas *j* 6
**παράνομος** aduersus legem *cc* 23
**παρασκευή** sextus dies *cc* 3
**παρατίθεσθαι** conmendare *b* 1
**πάραυτα** continuo *ee* 21
**παρεμποδίζειν** inpedire *ee* 14 : *cf ἐμποδίζειν*
**πάρεργον** contemptibile *g* 18
**παρέρχεσθαι** transire *g* 10 *s* 3
**παριστάναι** adsistere *b* 20
**παροικία** aeclesia *p* 17 : parocia *q* 3 5 *u* 17
**παροινεῖν** uinolentus esse *e* 13
**παροργίζειν** in iram conmouere *h* 2
**πάσχειν** perpeti *s* 15
**παύεσθαι** desinere (*y* 3) *y* 7 : desistere *y* 1
**πεῖρα** experientia *i* 22 : experimentum *b* 8 *ee* 23
**πένης** (*πενιχρός*) pauper *d* 10 (14) *w* 5 6 *bb* 16
**πεντηκοστή** quinquagenaria *v* 22
**περιβάλλειν** circundare *x* 6
**περιών** uiuens *d* 5 : superstes *d* 15
**περιέχειν** continere *h* 19 : *cf κατέχειν*
**περιποιεῖσθαι** adquirere *c* 13
**περιτιθέναι** circumdare *g* 12
**περιττός** superfluus *u* 14
**πηροῦν** frangere *z* 19 : *cf ἀνάπηρος ee* 7
**πίνειν** potare *e* 4 14 : bibere *e* 4 11 16
**πιστεύειν** *c. acc.* committere *w* 11 *x* 10
**πλεῖον** amplius *p* 21
**πλείονες** multi *p* 18
**πλήν** excepto *bb* 2
**πληροῦν** implere *f* 14 *j* 16
**ποιεῖν** (*ποιεῖσθαι*) facere *a* 21 *k* 7 *l* 10 *p* 20 *u* 20 *v* 1 *y* 3 *ee* 5 : agere? *ff* 19 : *ποιητής* factor *hh* 15
**ποιμαίνειν** pascere *c* 14
**πολεμεῖν** oppugnare *k* 16
**πόλις** urbs *f* 5 6 *v* 3 15 : ciuitas *p* 9
**πολυμαθής** nimium edoctus *gg* 17 : *cf διδάσκειν*
**πότος** conuiuium *f* 2
**πρᾶγμα** res *j* 23 *v* 25 *w* 14 19 25 *x* 8 : negotia *x* 4
**πρᾶξις** actus *j* 4 *aa* 11 *hh* 5
**πράττειν** facere *h* 13 : agere *u* 14
**πρέπειν** decet *m* 13
**πρεσβεύειν** exorare *d* 22
**προαιρεῖσθαι** proferre *n* 1
**πρόθυμος** paratus *f* 8
**προΐεσθαι** proponere *f* 10
**προλαβών** antecedens *gg* 19
**προπέτεια** contumacia *bb* 9
**προσάγειν** offerre *h* 17 *n* 17
**προσδέχεσθαι** admittere *u* 2 4 : suscipere *u* 8 *aa* 18 *dd* 18
**προσεδρεύειν**? obseruare *x* 20
**προσευχή** oratio *d* 2 *o* 25
**προσήκων** conpetens *hh* 12
**προσιέναι** adire *i* 16 20
**προσκαλεῖν** aduocare *q* 8 : *cf ἐπικαλεῖν*
**προσλαμβάνειν** (-*εσθαι*) suscipere *b* 18 *f* 7
**προστάσσειν** praecipere *i* 14 *s* 10 *x* 6 *y* 15
**προστίθεσθαι** sequi? *t* 14
**προσφέρειν** offerre *k* 4 *l* 8 16 *n* 9 *o* 22 : *cr ἀναφέρειν*
**προσφορά** oblatio *n* 20 *o* 16
**πρόσωπον** os *i* 3
**προφάσει** gratia *o* 4 (*cf λόγῳ*) : occasio *w* 7 18 praetextum *x* 2
**προχειρίζειν** ordinare *l* 19 : promouere *n* 1 (*ee* 22)
**πτέρυξ** pinna *c* 15

# ECCLESIAE OCCIDENTALIS
# MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

# Ecclesiae Occidentalis Monvmenta Ivris Antiqvissima

*CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM INTERPRETATIONES LATINAE*

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.

OPVS POSTVMVM

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MDCCCCXXXIX

LONDINI ET NOVI EBORACI

APVD HVMPHREDVM MILFORD, A.M.

IN MAGNA BRITANNIA EXCVDEBAT
IOANNES JOHNSON, A.M., ARCHITYPOGRAPHVS ACADEMICVS

# PRAEFATIO EDITORIS

C. H. TURNER cum ECCLESIAE OCCIDENTALIS MONVMENTA IVRIS ANTIQUISSIMA indefessa per plus triginta annos sollertia fere ad finem peregisset, d. 10. m. Octobris a. 1930 leni felicique, praematura tamen morte abreptus est. paucis mensibus antea in Tomi i fasciculi alterius partis tertiae praefatione p. xiii ipse indicauit quae adhuc edenda remanebant; a se ipso fere perfecta typisque tradita esse haec:

(1) Tomi i fasciculi ii partem ii, cui inscribi uoluit 'Supplementum Nicaeno-Gallicum', scilicet Concilium Arelatense i, Concilium Valentinum, Concilii Arelatensis ii quod uocatur canones i–xxv [cf. quae Turner adnotauit p. 435[b]], concilii Nicaeni canones sparsim a Gallis laudatos;

(2) Eiusdem Tomi eiusdem fasciculi partem quartam, cui inscribi uoluit 'Supplementum Nicaeno-Alexandrinum', scilicet Theodosii diaconi syllogam in codice Veronensi 60 conseruatam;

(3) Tomi ii partem iii, scilicet Concilia Laodicenum et Constantinopolitanum.

Postquam haec omnia typis partim inde a multis annis tradita, ut in publicum ederentur, non egere constitit nisi editore plagulas corrigente, lacunas a Turnero relictas notante, paucissima necessaria supplente, communi consilio, cui Rudolfus Pfeiffer ipse Oxoniae commoratus operam suam iterum iterumque commodauit, a uiris doctissimis qui Turneri hereditatem curant conseruantque, et praesidibus Clarendonianis atque a me ipso et H. G. Opitz constitutum est ut illa quae supra enumeraui, curentur edenda qualia a Turnero relicta erant; si quae nisi noua opera suppleri non poterant, e.g. commentarius quo Turner catalogum episcoporum qui concilio Arelatensi primo adfuerunt, instruebat, sed ultra prima nomina non progressus est, uisum est horrore uacuarum paginarum tolerato desiderium doctrinae sagacitatisque Turnerianae acre uiuumque conseruare. suppleuimus autem in apparatu canonum concilii quod fertur Arelatensis alterius lectiones codicum nunc Berolinensium 83 [olim Lugdunensis Galliae, signati Λ] et 84 [olim Remensis, signati R] a iuuene doctissimo Dr. phil. Italo Gelzer ex ipsis codicibus enotatas, quarum uice Turner cum propter bellum aditus ad codices non pateret, lectiones editionis Sirmondianae posuerat [cf. t. i p. 426]. uitia orthographica omittenda esse censuimus.

Denique inter plagulas quas Turner reliquit, inuenta est Fulgentii Ferrandi Breuiatio canonum Concilii Nicaeni paginarum numeris non instructa. in Tomo altero Turner breuiationem illam canonum ipsorum textui in calce paginarum subdere solebat, sed hanc consuetudinem, quando Nicaenos edidit, nondum suscepit, unde factum est ut breuiationis Fulgentianae recensio locum suum non inueniret. ne tamen periret, eam in calce Tomi i post Appendicem xi collocaui.

Quae Tomi i fasciculi ii parti quintae destinauit [cf. part. iii praef. p. xiii], nondum elaborauit Turner, quando uitam finiuit. canones Ephesenos qui feruntur et Chalcedonenses ab antiquissimis canonum corporibus alienos in Monumenta

sua recipere noluit, sed uerbis usus plus merito beniuolis meae quasi fidei commisit ut a me in Actis Conciliorum ederentur. quod munus litteris et phototypis liberaliter ab eo adiutus peregi operis mei t. i 3 pp. xvii sq. et t. ii 2 pp. 121–199.

Syllogam codicis Veronensis 60, i.e. Tomi i fasciculi ii partem quartam ad edendum praeparauit H. G. Opitz, cetera ego.

Restat ut gratias agam non minus sinceras quam debitas uiris optimis qui opera uaria, pari pietate de Turneri Monumentis aliquo certo modo qui uiro summo non indignus est, ad finem peragendis meriti sunt, Rev. Decano Ecclesiae Eboracensis H. N. Bate, Rev. Dr. F. L. Cross, Rev. R. Mortimer, denique praesidibus Clarendonianis.

E. Schwartz

Monachiae d. 25. m. Iul. a. h. s. xxxviiii

PRAEFATIO

TOMI I FASCICVLI II PARS II

## SVPPLEMENTVM NICAENO-GALLICVM

scilicet

Concilium Arelatense i

Concilium Valentinum

Concilii Arelatensis ii quod uocatur canones i–xxv

Concilii Nicaeni canones sparsim a Gallis laudati

Concilium Nicaenum Breuiatio canonum Fulgentii Ferrandi

TOMI I FASCICVLI II PARS IV

## SVPPLEMENTVM NICAENO-ALEXANDRINVM

TOMI II PARS III

## CONCILIA LAODICENVM ET CONSTANTINOPOLITANVM

### Adnotatiunculae

1. **De uoce** insubstantiuus : *p* 287 *supra*, *l* 64

2. **De uoce** paganus : *p* 292 *supra*, *l* 131

SVPPLEMENTVM NICAENO-GALLICVM

# CONCILIVM ARELATENSE



# CONCILIVM VALENTINVM



# CONCILIVM ARELATENSE SECVNDVM



# APPENDIX XI

# CONCILIVM ARELATENSE

## ANNO POST CHRISTVM 314 HABITVM

### EPISTVLAE IMPERATORIAE CANONES
### EPISTVLA SYNODICA NOMINA EPISCOPORVM

**Codices canonum pleni**

**F** **Consensus codicum** F *f ff*, scilicet
- F **codex S. Mauri Fossatensis nunc** Parisinus lat. 1451 : saec. viii exeunt. [fol. 84 *a*
- **codex Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127 : saec. ix ineunt. [fol. 116 *a*
- *ff* **codex olim Parisinus Claromontanus nunc Hagensis** Musei Meermanno-Westreeniani : saec. viii–ix [fol. 140 *b*

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii : saec. vi–vii : ex archetypo (ut uidetur) hic illic mutilo [fol. 28 *a*

*wirc* **Codex Wirceburgensis nunc Oxoniensis** Laudianus misc. 421 : saec. ix exeunt. [fol. 123 *b*

*nov* **Codex Nouariensis** bibliothecae Capitularis xxx, secundum editionem Ambrosii Amelli *Spicilegium Casinense* I (Casini, A. D. 1888) 258 : saec. xi : de sylloge codicis Nouariensis uide Maassen p 717 [fol. 233 *b*

R **Codex Remensis postea Claromontanus nunc Berolinensis** Phillipp. lat. 84 : saec. viii [fol. 32 *b*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 : saec. ix [fol. 15 *b*

**Sp** **Consensus codicis et impressi libri**, scilicet
- *pal* **codex Vaticanus** Palatinus lat. 575 : saec. ix–x [foll. 99 *a*, 100 *a*
- Sp-ed **Sylloge Hispana** secundum editionem F. A. Gonzalez *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* (Matriti A. D. 1808) col. 193 : codicum ibi adhibitorum indicem habes supra p 154

**Codices canonum impe fecti** (*uide p* 374)

**L** **Consensus codicum** L *g*, scilicet
- L **codex Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus 574 : omittit canones tres, vii viii x : saec. ix ineunt. [fol. 6 *b*
- *g* **codex Morbacensis nunc Gothanus** I 85 : eosdem ac L canones omittit : saec. ix ineunt. [fol. 8

C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097 : habet canones i ii iiii (sub numero 'iii') viiii (sub numero 'iiii') xi (sub numero 'v') xiii (sub numero 'vi') xv (sub numero 'vii') xvii (sub numeris 'viii' 'viiii') : canonem x supplet C[2] : de nominibus episcoporum uide p 396 col *b* : saec. vi exeunt. [fol. 87 *b*

Λ **Codex Lugdunensis postea Claromontanus nunc** (quoad partem priorem) **Petropolitanus** F II 3 **et** (quoad partem posteriorem) **Berolinensis** Phillipps. lat. 83 : canones habet eosdem ac codex C : desinunt in medio canonis xvii concilii Arelatensis post uerbum 'exclusi' folia Petropolitana, incipiunt (dimidia fere linea per ignem consumpta) ad uerba '[comm]unionem consequantur' folia Berolinensia : saec. vii [fol. 185 *a*, fol. 1 *a*

*anic* **Codex Aniciensis nunc Parisinus** lat. 1452 : saec. x : ad nomina episcoporum tantum adhibui, canones enim e cod Λ descripti esse uidentur [fol. 153 *a*

*k* Alterum concilii exemplum apud cod K : eosdem habet canones cum codd C Λ : saec. vi–vii [fol. 107 *a*

T **Codex ut uidetur Albigensis nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364 (I 63) canones fere a codd C Λ *k* omissos praebet, scilicet iii vi vii x xii xiiii xvi xviii xviiii xx xxi, uide tabulam p 380 infra : saec. vii [fol. 22 *b*

$T_1$ Eorum quae apud T deficiunt supplementum sequenti pagina adscriptum, scilicet Epistula synodica breuis et canones i ii iiii v viiii xi xii xv xvii [fol. 23 *b*

*Ediderunt Iacobus Merlin* Concilia I (*Parisiis* A. D. 1524) Concilia Latinorum *fol* xviii *a*, *et qui post eum* Concilia *collegerunt usque ad Labbe-Coleti* I 1445 *et Mansi* II 463. *noua codicum subsidia adhibuerunt* (1) *Iacobus Sirmond* Concilia Antiqua Galliae (*Parisiis* A. D. 1629) *pp* 5 593, *codd* C R F (Λ?) : (2) *Eusebius Amort* Elementa Iuris Canonici Veteris et Moderni I (*Ferrariae* A. D. 1763) *p* 162, *cod* D : (3) *F. A. Gonzalez* op cit, *codices Hispanos* : (4) *A. Amelli* op cit, *cod Nouariensem* xxx. *codices f ff* K (*cum k*) L *g* T (*cum* $T_1$) *wirc primus quod sciam adhibui. optimae prae ceteris esse notae syllogen* F *haud dubium, habita praesertim consideratione canonis* viiii [viii] *pp* 387 388

EPITOME EIVSDEM HISPANA

U **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lxi [59] : saec. vii–viii [fol. 17 *a*

Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490 : saec. viii–ix

*h* **Codex Bobiensis nunc Vaticanus** 5751 : saec. x

*Edidit Mansi* Concilia II 474 *e cod* Z : *codices* U *h primus adhibui*

## Testimonia de concilio Arelatensi ex operibus S. Augustini desumpta

*ep.* xliii (c. A.D. 397–398) § 4 'Post apud Arelatum memoratum imperatorem eandem causam diligentius examinandam terminandamque curasse, illos uero ab ecclesiastico iudicio prouocasse, ut causam Constantinus audiret.'

§ 19 'Quasi non eis ad hoc dici possit et iustissime dici: "Ecce, putemus illos episcopos qui Romae iudicarunt non bonos iudices fuisse: restabat adhuc **plenarium ecclesiae uniuersae concilium**, ubi etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, ut si male iudicasse conuicti essent, eorum sententiae soluerentur." quod utrum fecerint, probent: nos enim non esse factum facile probamus ex eo quod totus orbis non eis communicat—aut, si factum est, etiam ibi sunt uicti, quod ipsa eorum separatio manifestat. sed tamen quid postea fecerint, imperatoris litteris sufficientissime ostenditur. iudices enim ecclesiasticos tantae auctoritatis episcopos, quorum iudicio et Caeciliani innocentia et eorum inprobitas declarata est, non apud alios collegas sed apud imperatorem accusare ausi sunt quod male iudicarint. dedit ille aliud Arelatense iudicium, aliorum scilicet episcoporum: non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens et omni modo cupiens tantam inpudentiam cohibere. neque enim ausus est christianus imperator sic eorum tumultuosas et fallaces querelas suscipere, ut de iudicio episcoporum qui Romae sederant ipse iudicaret: sed alios, ut dixi, episcopos dedit. a quibus tamen illi ad ipsum rursum imperatorem prouocare maluerunt.'

*ep.* liii (c. A.D. 400) 'Multa sunt alia quae illi recites . . . preces Donatistarum ad Constantinum, ut propter ipsam causam inter Afros episcopos dirimendam iudices ex Gallia episcopos mitteret; litteras etiam eiusdem imperatoris, ubi episcopos misit ad Vrbem Romam; gesta quoque in Vrbe Roma, ubi ab episcopis quos ille miserat causa cognita atque discussa est; itemque alias litteras, ubi declarat memoratus imperator eos apud se de collegarum suorum iudicio, id est episcoporum quos ad Vrbem Romam miserat, fuisse conquestos, ubi etiam alios episcopos uoluit apud Arelatum iudicare, ubi isti et ab ipsorum iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt, ubi postremo causam inter partes ipse cognouit, ubi eos uehementissime detestatur innocentia Caeciliani fuisse superatos.'

*contra epistulam Parmeniani* (c. A.D. 400) ii § 13 [30] 'Et haec quidem alia quaestio est, utrum et ab his qui numquam fuerunt christiani possit baptismus dari: nec aliquid hinc temere adfirmandum est sine auctoritate tanti concilii quantum tantae rei sufficit. de his uero qui ab ecclesiae catholicae unitate separati sunt nulla iam quaestio est, quod et habeant et dare possint, et perniciose habeant pernicioseque tradant extra uinculum pacis. hoc enim iam in ipsa totius orbis unitate discussum consideratum perspectum atque firmatum est.'

*de baptismo contra Donatistas* (c. A.D. 400) i § 7 [9] 'Quaestionis huius obscuritas prioribus ecclesiae temporibus ante schisma Donati magnos uiros et magna caritate praeditos patres episcopos ita inter se conpulit salua pace disceptare atque fluctuare, ut diu conciliorum in suis quibusque regionibus diuersa statuta nutauerint, donec **plenario totius orbis concilio** quod saluberrime sentiebatur etiam remotis dubitationibus firmaretur.'

*ib.* ii § 9 [14] 'Satis ostendit [Cyprianus] multo magis se fuisse commemoraturum si quod de hac re transmarinum uel uniuersale concilium factum esset: nondum autem factum erat quia consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum . . . postea tamen dum inter multos ex utraque parte tractatur et quaeritur, non solum inuenta est sed etiam ad **plenarii concilii** auctoritatem roburque perducta, post Cypriani quidem passionem sed antequam nos nati essemus. hanc autem fuisse consuetudinem ecclesiae quae postea multis discussis ambagibus perspecta ueritate **plenario concilio** confirmata est, satis ostenditur et ipsius beati Cypriani uerbis . . . si autem concilium eius adtenditur, huic esse uniuersae ecclesiae posterius concilium praeponendum . . . nam et concilia posteriora prioribus apud posteros praeponuntur, et uniuersum partibus semper iure optimo praeponitur.'

*ep.* lxxxviii (A.D. 406) § 3 'Iussit imperator uenire partes ad episcopale iudicium in urbe Roma faciendum. ubi quemadmodum causa dicta atque finita sit et Caecilianus innocens iudicatus sit, indicant gesta ecclesiastica. iam utique post pacificum moderamen episcopalis iudicii omnis contentionis et animositatis pertinacia debebat exstingui. sed rursus maiores uestri ad imperatorem redierunt: non recte iudicatum neque omnem causam auditam esse conquesti sunt. unde ille alterum episcopale iudicium dedit habendum in Arelatensi Galliae ciuitate, ubi multi uestri uana ac diabolica dissensione damnata cum Caeciliano in concordiam redierunt. alii uero pertinacissimi et litigiosissimi ad eundem imperatorem appellauerunt.'

*ep.* xciii (A.D. 408) § 13 'Cum apud imperatorem ultro Caecilianum accusassent, quem primo utique apud collegas transmarinos conuincere debuerunt (ipso imperatore longe ordinatius agente, ut episcoporum causam ad se delatam ad episcopos mitteret), nec uicti pacem cum fratribus habere uoluerunt. sed rursus ad eundem imperatorem uenerunt, rursus non Caecilianum tantum uerum etiam datos sibi episcopos iudices apud terrenum regem accusauerunt, rursus ab alio episcopali iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt, nec eo ipso inter partes cognoscente atque iudicante uel ueritati uel paci cedendum esse duxerunt.'

*ep.* cv (c. A.D. 408-409) § 8 'Maiores uestri causam Caeciliani ad imperatorem Constantinum detulerunt . . . sed quia Constantinus non est ausus de causa episcopi iudicare, eam discutiendam atque finiendam episcopis delegauit. quod et factum est in urbe Roma praesidente Miltiade episcopo illius ecclesiae cum multis collegis suis. qui cum Caecilianum innocentem pronuntiassent, et Donatum qui schisma Carthagini fecerat sententia percussissent, iterum uestri ad imperatorem uenerunt . . . iterum tamen clementissimus imperator alios iudices episcopos dedit [apud] Arelatum Galliae ciuitatem, et ab ipsis uestri ad ipsum imperatorem appellauerunt, donec etiam ipse causam cognosceret et Caecilianum innocentem illos calumniosos pronuntiaret.'

*de haeresibus ad Quoduultdeum* (c. A.D. 428) § lxviiii 'Audent [Donatistae] etiam rebaptizare catholicos: ubi se amplius hereticos esse firmarunt, cum ecclesiae catholicae uniuersae placuerit nec in ipsis hereticis baptisma commune rescindere.'

---

*Sunt quibus haec testimonia de* plenario totius orbis concilio *nonnisi ad concilium Nicaenum iure referri uideantur. sed patres Nicaeni nihil de hac quaestione aperte pronuntiauerunt, nec utrum cum Cypriano an cum Augustino adsenserint satis liquet: magis dixeris eos neutrum ex toto probare sed mediam inter ambos uiam tenere; si enim Nouatianos non iterato baptismo recipiendos esse decreuerunt* (*can* viii), *de Paulianistis tamen statuerunt* ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος (*can* xviiii). *hoc ipse memorans Augustinus*—de haeresibus § 44 'istos sane Paulianos baptizandos esse in ecclesia catholica Nicaeno concilio constitutum est: unde credendum est eos regulam baptismatis non tenere'—*profecto non ita loquitur ut qui concilium Nicaenum generalem de hac re definitionem edidisse pro certo habeat.*

*Arelatensis autem concilli canon octauus adeo Augustini uerbis respondet—confer can* viii 'si ad ecclesiam aliquis de heresi uenerit' *cum Aug* haer. § lxviiii 'placuerit nec in ipsis hereticis baptisma commune rescindere'—*ut non facile putes sanctum doctorem eum non respicere. quid tamen de eo quod paullo supra uidimus eundem Augustinum, cum originem schismatis Donatistarum enarraret, nomen* plenarii ecclesiae uniuersae concilii *conuentui Arelatensi abiudicare?*

*Ideo autem* plenarium *potius quam* uniuersale *concilium appellat Augustinus, quod mos erat apud Africanos concilia totius Africae* uniuersalia *dicere: uide quae collegi infra p* 622.

## 1. De codicibus imperfectis (*uide p* 373)

*Codices nostri* C Λ *k* T ($T_1$), *in Gallia intra annos post Christum* 550 *et* 700 *descripti, concilium Arelatense ea conditione edunt ut* (1) *corpus canonum deminuant, omissis scilicet omnibus quae uel de paganismo uel de ratione inter ecclesiam et rem publicam aeuo Constantiniano primum habita tractabant,* (2) *auctoritatem concilii quasi* episcoporum sexcentorum (*uide p* 381 *col a in notulis*) *extollant. unde censeo editionem istam neque temporibus adeo antiquis, sed exeunte fortasse quinto saeculo, neque longe a ciuitate Arelato, esse conpactam.*

[*Supplementum ad codicum recensum p.* 373. *codices* F *f ex codice ff descriptos esse probauit Turner t* i 2, 3 *p* ix.—E. S.]

### Tituli canonum Arelatensium e codd F

INCIPIVNT CAPITVLA SYNODI ARELATENSIS

I De pascha dominicae resurrectionis.
II De his qui in quibuscumque locis ordinati fuerint.
III De his qui arma proiciunt in pace.
IIII De agitatoribus qui fideles sunt.
V De theatricis.
VI De his qui in infirmitate credere uolunt.
VII De praesidibus fidelibus qui ad praesidatum prosiliunt.
VIII De his qui rem publicam agere uolunt.
VIIII De Afris quod propria lege sua utantur.
X De his qui confessorum litteras adferunt.
XI De his quicum suas in adulterio depraehendunt.
XII De his qui fidelibus puellis iunguntur.
XIII De ministris qui fuerant.
XIIII De his qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur et reliqua.
XV De his qui falso accusant fratres suos.
XVI De diaconibus quos cognouimus multis locis offerre.
XVII De his qui pro delicto suo a communione separantur.
XVIII De diaconibus Vrbicis ut non sibi tantum praesumant.
XVIIII De episcopis peregrinis.
XX De his qui usurpant sibi solis debere episcopos ordinari.
XXI De presbyteris aut diaconibus qui solent remittere loca sua in quibus ordinati sunt.
XXII De his qui apostatant et se ad ecclesiam non repraesentant.

### Epistula Constantini Augusti ad Aelafium Vicarium Africae data

*fol 29 b* INCIPIT EXEMPLVM EPISTOLAE CONSTANTINI

Constantinus Agustus Aelafio:

Iam quidem antehac cum perlatum fuisset ad scientiam meam apud Africam nostram plures uesano furore uanis criminationibus contra se inuicem super obseruantiam sanctissim*ae* legis catholicae discedere coepisse; dirimendae dissensionis huiuscemodi causa placuerat mihi ut ad Vrbem Romam tam Caecilianus Carthaginiensis episcopus, contra quem uel maxime *d*iuersi saepe me conuene*r*ant, quam etiam aliqui ex his qui ei quaedam obicienda crediderant, praesentiam sui exhiberent. nam etiam ad supra dictam Vrbem Romam nostram quosdam episcopos ex Galliis ire praeceperam, ut tam hii pro integritate uitae suae atque laudabili instituto [sed et septem eiusdem communionis], quam etiam Vrbis Romae episcopus, atque *ali*i qui cum hisdem cognoscerent, possent rei quae uidetur esse commota fi*n*em debit*um* adhibere. *qui* quidem ea quaecumque inpraesentiarum fuerant gesta, cuncta ad scientiam meam etiam actis habitis retulerunt; uerbo insuper adfirmantes quod iudicium suum pro rerum fuisset aequitate depromtum, eosque potius causae obnoxios esse dicentes qui contra Caecilianum quaedam putauerunt commouere: adeo ut ist*inc* post iudicium habitum Africam ipsos remeasse prohibere*m*.

Inde propter haec omnia probabili rerum aestimatione sperauer*am* quod omnibus omnino seditionibus et contentionibus, quae ab iis hominibus uidebantur subito commotae, | finis debitus fuisset im- *fol 30 a*

---

*cor Hanc epistulam una cum aliis documentis ad Donatistarum sectae origines pertinentibus, ab Optato fortasse collectis, conseruauit nobis unicus codex Parisinus* lat. 1711, *olim ecclesiae S. Pauli Cormaricensis* (*Cormery-sur-Indre*): *saec.* x: *fol* 29 *b. syllogen edidit primus Petrus Pithou et post eum Iacobus Sirmond* Concilia Galliae i *p* 1 (𝔖), *L. E. Dupin, ad calcem libri sui* Sancti Optati opera *Lutetiae* A. D. 1700, *p* 283, *et recentissimus C. Ziwsa* S. Optati Mileuitani libri VII (C. S. E. L. *tom* xxvi) *Vindobonae* A. D. 1893, *p* 204: *codicem, quem denuo contuli, sub siglo cor adhibui*
1. Ag̃ *cor** Aug̃ *cor*[2] 4. **uesano** *cor* (*primis curis incipiebat* uen . . . *scribere, sed ipse in* ues . . . *correxit*): nefario *Dupin* 6. scĩssime *cor* **legis**: fidei 𝔖 7. **discedere** *cor*: dissidere 𝔖, *fortasse recte* 8. causae *cor* 11. **diuersi** *scripsi, collata epistula Constantini ad Miltiadem Romanum, ap. Eus.* H. E. x 5 παρά τινων κολλήγων: uniuersi *cor* **conuenerant** 𝔖: conuenerunt *cor* 16. **quosdam**: *scilicet Reticium Augustodunensem, Maternum Coloniensem, Marinum Arelatensem, ut ex epistula ad Miltiadem supra* (*ad l* 11) *laudata accipimus* 18. **sed et septem eiusdem communionis** *cor*: *sed Galli episcopi non plus tres, Itali non minus quindecim, Romae aderant. unde transponenda esse haec uerba conicio supra l* 10, *ut legatur* tam Caecilianus Carthaginiensis episcopus sed et septem eiusdem communionis quam etiam 20. **episcopus**: ep̃i *cor* episcopi *edd, sed compendia* epi eps epis episc *antiquitus pro quolibet numero uel casu adhibebantur; uide sis quae collegi p* 534 *infra* **alii** *scripsi*: illi *cor* 22. uidebatur 𝔖 **finem debitum** 𝔖, *cf l* 37 *infra*: fidem debitam *cor* 23. **qui** *supplet* 𝔖: *om per homoeoarcton cor* 24. **inpraesentiarum** *cor*: in praesentia eorum *edd* 31. **istinc** *scripsi, scilicet* '*ex Roma*': istum *cor* istud 𝔖 32. **prohiberem** *coniecit Dupin*: prohiberent *cor* perhiberent 𝔖
34. **sperauer**am 𝔖: sperauerunt *cor* 36. **ab iis** *optime* 𝔖: aliis *cor* 37.

p*osi*tus. sed cum Dicationis tuae scripta legissem, quae ad Nicasium et ceteros super hisdem simul*t*atibus Grauitas tua mittenda crediderat, euidenter agnoui quod neque respectu*m* salutis suae neque (quod est maius) Dei omnipotentis uneratione*m* ante oculos suos uelint ponere; siquidem ea agere persistant, quae non modo ad ipsorum dedecus infamiamque pertineant, sed etiam his hominibus detrahendi dent facultatem qui longe ab huiuscemodi sanctissima obseruantia sensus suos noscuntur auertere. nam id quoque te scire conuenit, quod ex hisdem uenerunt adserentes quod minus dignus idem Caecilianus cultu sanctissimae religionis habeatur, et contra id quod hisdem responderam, 'frustra eos id iactare, quippe cum re*s* fuisset apud Vrbem Romam ab idoneis ac probatissimis uiris episcopis terminata,' obnixe ac pertinaciter respondendum aestimauerunt, quod enim omnis causa non fuisset audita sed potius idem episcopi quodam loco se clausissent et prout ipsis aptum fuerat iudicassent.

Quare cum haec tot et tanta nimium obnixe dissensiones protrahere perui derem, ita ut nullo modo finis isdem dari posse uideatur, nisi et Caecilianus idem *et* ex his qui contra eum dissident tres aliqui, in iudicium eorum qu*ae* contra Caecilianum sentiunt, consensum *d*ede*ri*nt ad Arelatense oppidum uenire; iniungendum Solertiae tuae duxi, ut mox has litteras meas acc*e*per*i*s, tam Caecilianum supra dictum cum aliquibus ex his quos ipse delegerit, sed et de Byzacenae Trispolitanae Numidiarum et Mauretaniarum prouintiis singul*o*s (quique aliquantos | ex suis per- *fol* 30 *b* ducere debebunt, quos ipsi putauerint eligendos), sed etiam aliquos ex his qui contra eundem Caecilianum dissentiunt, data euectione publica per Africam et Mauritaniam, inde ad Hispanias

---

*cor* **impositus** 𝕾: impetus *cor* 38. **dicationis** *scripsi, collatis* (1) *relatione Anulini proconsulis ad Constantinum anno* 313 *data* (*ap. Augustini* ep. lxxxviii [*ed. Goldbacher* 408. 11]; *Dupin p* 280) 'libellum sine signo obtulerunt Dicationi meae', (2) Cod. Theodos. XI XXX I (*anni* 312 *uel* 313) 'iam Dicationis tuae est': dictationis *cor* 40. **simultatibus** *scripsi*: simulationibus *cor* 42. **respectum** 𝕾: respectus *cor* 44. uneratione *cor* 54. **sanctissimae**: sincerissimae *scripsit Dupin, sed quarto post Christum saeculo frequentissimus est uocis* sanctissimus *usus*; *cf in hac epistula l* 6 'sanctissima lex catholica', *l* 50 'sanctissima obseruantia', *l* 119 'sanctissimum deum', *cf p* 488 *infra* 57. **res fuisset . . . terminata** 𝕾: rei fuissent . . . terminata *cor* res fuissent . . . terminatae *Dupin* 61. **enim** *cor*: eorum 𝕾, *fortasse recte*

66. obnixę *cor* obnixas 𝕾 68. uideretur 𝕾 *cor* 69. **et ex** *edd*: ex *cor* 70. **quae** *scripsi*: qui *cor* 71. **contra Caecilianum** *cor*: cum Caeciliano 𝕾 **consensum dederint** *scripsi*: consensumq; debent *cor* 72. arelatensem *cor* uenerint 𝕾 74. **acceperis** 𝕾: acciperes *cor* 77. **Byzacenae . . . prouintiis**: *enumerat imperator praeter* Africam *sex prouincias ad dioecesem Africanam pertinentes; de Byzacena, Tripolitana* (*orthographiam* Trispolitana *alibi nusquam inueni*), *duabus Mauretaniis, nulla oritur quaestio, duarum tamen Numidiarum notitiam praebet solus e laterculis insignis ille Veronensis, uide tabulam apud I. B. Bury opus edentem Edwardi Gibbon* Decline and Fall of the Roman Empire ii (A. D. 1897) 555 78. **Mauretaniarum**: + et *cor* 79. **singulos** *scripsi*: singulis *cor* singuli 𝕾 **quique** *cor, scilicet* et hi: *confer epistulam ad Chrestum episcopum, infra p* 379 *l* 51 *συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέ τινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου οὓς ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνῃς* 83 datam euectionē publicā *cor*

breui tractu facias nauigare. et inde †nihilominus huiusmodi his in† singulis episcopis singulas tractorias tribuas, ut ipsi ad supra dictum locum intra diem kalendarum Augustarum possi*nt* peruenire celeriter; intimaturus hisdem, ut antequam proficiscantur debeant disponere, quatenus absentibus ipsis et disciplinae conpetens *cura* habeatur et nulla forte seditio uel aliquorum altercati*o* quae ad maximum dedecus spectet oriatur. †de secreto† plena cognitione suscepta finis adhibeatur: qu*ia* cum praesentiam sui exhibuerint, uniuersa qu*ae* nunc in contentione esse noscuntur qu*ae*que non inmerito finem debent accipere maturum [ut] protinus possint terminari atque conponi.

Nam cum apud me *de*cretum sit te quoque Dei summi esse cultorem, confiteor Grauitati tuae quod nequaquam fas esse ducam ut eiusmodi contentiones et altercationes dissimulentur a nobis: ex quibus forsitan commoueri possit summa Diuinitas, non solum contra *h*umanum genus sed etiam in me ipsum, cuius curae nutu suo caelesti terrena omnia moderanda commisit, et secus aliquid, hactenus incitata, decern*at*. tunc enim reuera et plenissime potero esse securus et semper de promptissima beniuolentia potentissimi Dei prosperrima et optima quaeque sperare, cum uniuersos sensero debito cultu catholicae religionis sanctissimum Deum concordi obseruantia fraternitati*s* uenerari.

AMEN

EXPLICIT

---

*cor* 85. **breui tractu**: *anglice* 'by the short crossing' 86. †**nihilominus** (nihilhominus *cor*) **huiusmodi his in**†: nihilominus his in (*om* huiusmodi) 𝔖; *locus imperfectus, sed posteriores tres litterae* s in *fortasse per dittographiam e uoce sequenti* singulis *repetuntur* 87. **tractorias**: *tractoriae litterae* 'dabantur a principe legatis aliisque ab eo missis aliquo ut eis necessaria itineri publice praeberentur, adscriptis locis per quae transituri erant et euectione ac uiatico quod suppeditari oporteret' *Forcellini-de Vit s. v.* 89. possit *cor* 93. **disciplinae conpetens cura habeatur** *scripsi*: disciplinae conpetens | habeatur *cor* disciplina competens habeatur 𝔖 94. **altercatio** 𝔖: altercantiū *cor* altercantium contentio *Ziwsa* 96. **de secreto** *cor*: de cetero *edd* 97. **quia** 𝔖: quae *cor* 98. **uniuersa quae** 𝔖: uniuersi qui *cor* 99. **in contentione** *cor*²: intentione *cor** 100. **quaeque** *Ziwsa*: quique *cor* 101. **ut** *cor*, *sed fortasse omittendum, nisi secundum graecorum idioma* ὡς τάχιστα *conieceris dictum* ut protinus

103. **decretum sit** *scripsi*: cretum sit *cor cor* certum sit 𝔖 106. **ducam** *cor*²: dicam *cor** 110. umanum *cor* 112. **et** *cor*: ut 𝔖 113. decernet *cor* 120. concordis 𝔖 **obseruantia fraternitatis** 𝔖: obseruantiae fraternitati *cor* obseruantiae fraternitate *Dupin*

EXPLC *cor*

## Epistulae Constantini Augusti ad Chrestum episcopum datae interpretatio graeca

### Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Χρήστῳ ἐπισκόπῳ Συρακουσίων

*Ἤδη μὲν πρότερον, ὅτε φαύλως καὶ ἐνδιαστρόφως τινὲς περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἁγίας καὶ ἐπουρανίου Δυνάμεως καὶ τῆς Αἱρέσεως τῆς καθολικῆς ἀποδιΐστασθαι ἤρξαντο, ἐπιτέμνεσθαι βουληθεὶς τὰς τοιαύτας αὐτῶν φιλονεικίας, οὕτω διετετυπώκειν ὥστε—ἀποσταλέντων ἀπὸ τῆς Γαλλίας τινῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ μὴν καὶ τούτων κληθέντων ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς τῶν ἐξ ἐναντίας μοίρας καταλλήλως ἐνστατικῶς καὶ ἐπιμόνως διαγωνιζομένων, παρόντος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου—τοῦτο ὅπερ ἐδόκει κεκινῆσθαι δυνηθῇ ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως κατορθώσεως τυχεῖν.*

*ἀλλ᾽ ἐπειδή, ὡς συμβαίνει, ἐπιλαθόμενοί τινες καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδίας καὶ τοῦ σεβάσματος τοῦ ὀφειλομένου τῇ ἁγιωτάτῃ Αἱρέσει, ἔτι καὶ νῦν τὰς ἰδίας ἔχθρας παρατείνειν οὐ παύονται, μὴ βουλόμενοι τῇ ἤδη ἐξενεχθείσῃ κρίσει συντίθεσθαι καὶ διοριζόμενοι ὅτι δὴ ἄρα ὀλίγοι τινὲς τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀποφάσεις ἑαυτῶν ἐξήνεγκαν, ἢ καί, μὴ πρότερον ἁπάντων τῶν ὀφειλόντων ζητηθῆναι ἀκριβῶς ἐξετασθέντων, πρὸς τὸ τὴν κρίσιν ἐξενέγκαι πάνυ ταχέως καὶ ὀξέως ἔσπευσαν· ἔκ τε τούτων ἁπάντων ἐκεῖνα συμβαίνει γενέσθαι, τὸ καὶ τούτους αὐτούς, ἀδελφικὴν καὶ ὁμόφρονα ὀφείλοντας ἔχειν ὁμοψυχίαν, αἰσχρῶς (μᾶλλον δὲ μυσερῶς) ἀλλήλων ἀποδιεστάναι καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἀλλοτρίας ἔχουσι τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς ἁγιωτάτης Θρησκείας ταύτης πρόφασιν χλεύης διδόναι.*

*ὅθεν προνοητέον μοι ἐγένετο ὅπως τοῦτο, ὅπερ ἐχρῆν μετὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἤδη κρίσιν αὐθαιρέτῳ συγκαταθέσει πεπαῦσθαι, κἂν νῦν ποτε δυνηθῇ πολλῶν παρόντων τέλους τυχεῖν. ἐπειδὴ τοίνυν πλείστους ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθήτων τόπων ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἀρελατησίων πόλιν εἴσω καλανδῶν Αὐγούστων συνελθεῖν ἐκελεύσαμεν, καὶ σοὶ γράψαι ἐνομίσαμεν ἵνα λαβὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λατρωνιανοῦ τοῦ κονρήκτορος Σικελίας δημόσιον ὄχημα, συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέ τινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου οὓς ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνῃς, ἀλλὰ μὴν καὶ τρεῖς παῖδας τοὺς δυνησομένους ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπηρετήσασθαι παραλαβών, εἴσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον· ὡς ἂν διά τε τῆς σης Στερρότητος καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συνιόντων ὁμοψύχου καὶ ὁμόφρονος συνέσεως καὶ τοῦτο, ὅπερ ἄχρι τοῦ δεῦρο φαύλως δι᾽ αἰσχράς τινας ζυγομαχίας παραμεμένηκεν, ἀκουσθέντων πάντων τῶν μέλλοντων λεχθήσεσθαι παρὰ τῶν νῦν ἀπ᾽ ἀλλήλων διεστώτων (οὕσπερ ὁμοίως παρεῖναι ἐκελεύσαμεν), δυνηθῇ εἰς τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν καὶ πίστιν ἀδελφικήν τε ὁμόνοιαν κἂν βραδέως ἀνακληθῆναι.*

*ὑγιαίνοντά σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξαι ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν.*

---

*Litterarum quae a pari datae erant plurimis episcopis Gallis Italis Hispanis Britannis unum exemplar, ad Chrestum Syracusanum destinatum, graece uersum cum aliis eiusdem temporis monumentis* Historiae *suae adscripsit Eusebius* lib x cap 5 §§ 21–24 (*edente E. Schwartz* 888. 24–890. 2), τῶν βασιλικῶν διατάξεων τὰς ἐκ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς μεταληφθείσας ἑρμηνείας

52. ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου, *sc* de minore clero: *ne de presbyteris tantum intellegatur, uetat quod Chrestum comitabatur nonnisi diaconus, uide p* 398 *infra*

## NVMERI ET ORDINIS CANONVM ARELATENSIVM SECVNDVM DIVERSAS SYLLOGAS CONSPECTVS

| | *codd* E *f ff* | *cod* K | *cod nov* | *cod wirc* | Sp | *cod* R | *cod* D | *codd* L *g* | *codd* C A *k* | *cod* T | *cod* T₁ |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| DOMINO SANCTISSIMO (*p* 381) | | | | | | | | | | | |
| [Hic Siluester] . . . . . . . | | | | | | *habet* | *habet* | | | *habet* | |
| Quid decreuerimus (*p* 382) . . . . . . . | | 1 | | | | | | | | *om* | |
| [Placuit ergo praesentibus] . . . . . | | | *habent* | | | | | | | | |
| 1. Primo in loco de obseruatione . . . . . . | 1 | | 1 | 1 | 1 | 1 | [1] | 1 | 1 | *om* | 1 |
| [Placuit ergo praesente] . . . . . | | *habet* | | | | | | | | | |
| 2. De his qui in quibuscumque . . . . . . | 2 | 2 | 2 | 2 | 2 | 2 | [2] | 2 | 2 | *om* | 2 |
| 3. De his qui arma proiciunt . . . . . . . | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | [3] | 3 | *om* | 1 | *om* |
| 4. De agitatoribus qui fideles . . . . . . . | 4 | 4 | 4 | 4 | 4 | 4 | [4] | 4 | 3 | *om* | 3 |
| 5. De theatricis et ipsos . . . . . . . . | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 | 5 | *om hic* | 5 | *om* | *om* | 4 |
| 6. De his qui in infirmitate . . . . . . . | 6 | 6 | 6 | 6 | 6 | 6 | [5] | 6 | *om* | 2 | *om* |
| 7. De praesidibus qui fideles . . . . . . . | 7 | 7 | 7 | 7 | 7 | 7 | [6] | *om* | *om* | 3 | *om* |
| [5. De theatricis et ipsos] . . . . . | | | | | | | [7] | | | | |
| 8. Similiter et de his qui . . . . . . . | 8 | 8 | 8 | 8 | | | *om* | *om* | *om* | *om* | *om* |
| 9. De Afris quod propria . . . . . . . | 9 | 9 | 9 | 9 | 8 | 8 | [8] | 7 | 4 | *om* | 5 |
| | | | | | | | | | | | 6 |
| 10. De his qui confessorum . . . . . . . | 10 | 10 | 10 | 10 | 9 | 9 | [9] | *om* | *om* | 4 | *om* |
| 11. De his qui coniuges suas . . . . . . . | 11 | 11 | 11 | 11 | 10 | 10 | [10] | 8 | 5 | *om* | 7 |
| 12. De puellis fidelibus quae . . . . . . . | 12 | 12 | 12 | 12 | 11 | 11 | [11] | 9 | *om* | 5 | *om* |
| 13. De ministris qui fenerant . . . . . . . | 13 | 13 | 13 | 13 | 12 | 12 | [12] | 10 | 6 | *om* | 8 |
| 14. De his qui scripturas . . . . . . . . | 14 | 14 | 14 | 14 | 13 | 13 | [13] | 11 | *om* | 6 | *om* |
| 15. De his qui falso accusant . . . . . . . | 15 | 15 | 15 | 15 | 14 | 14 | [14] | 12 | 7 | *om* | 9 |
| 16. De diaconibus quos . . . . . . . . | 16 | 16 | 16 | 16 | 15 | 15 | [15] | 13 | *om* | 7 | *om* |
| 17. De his qui pro delicto . . . . . . . | 17 | 17 | 17 | 17 | 16 | 16 | [16] | 14 | 8 | *om* | 10 |
| | | 18 | 18 | 18 | 17 | 17 | [17] | 15 | 9 | *om* | |
| 18. De diaconibus Vrbicis . . . . . . . | 18 | 19 | 19 | 19 | 18 | 18 | [18] | 16 | | 8 | *om* |
| 19. De episcopis peregrinis . . . . . . . | 19 | 20 | 20 | 20 | 19 | 19 | [19] | 17 | | 9 | *om* |
| 20. De his qui usurpant sibi . . . . . . . | 20 | 21 | 21 | 21 | 20 | 20 | [20] | 18 | | 10 | *om* |
| 21. De presbyteris aut . . . . . . . . | 21 | 22 | 22 | 22 | 21 | 21 | [21] | 19 | | 11 | *om* |
| 22. De his qui apostatant . . . . . . . | 22 | 23 | 23 | 22 | 22 | 22 | [22] | 20 | | | *om* |
| [Placuit ut quantum (*p* 416)] . . . . | | | 24 | 23 | | | | | | | |
| [Placuit ut mulierem] . . . . . | | | 25 | 24 | | | | | | | |
| [De aliena ecclesia] . . . . . | | | 26 | 25 | | | | | | | |
| [Abstentum clericum] . . . . . | | | 27 | 26 | | | | | | | |
| [Venientes de Donatistis] . . . . | | | 28 | 27 | | | | | | | |
| [Praeterea quod dignum] . . . . | | | 29 | 28 | | | | | | | |
| SYNODVS HABITA EPISCOPORVM . . . . . . | *om* | *habet* | 30 | 29 | | *habet* | *habet* | *om* | *om* | *om* | *habet* |
| *Nomina episcoporum* . . . . . . . . | *om* | *habet* | *habent* | | *habet* | *habet* | *habet* | *om* | *om* | *om* | *habet* |

**Canones ad Siluestrum**

[INCIPIT SYNODVS ARELATENSIS]

Domino sanctissimo fratri Siluestro coetus episcoporum qui adunati fuerunt in oppido Arelatensi.

---

F *f ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ R D T *pal* *wirc nov*

INCIPIT (*om* INCIPIT **L** C²) SYNODVS ARELATENSIS **F L** C²; VII ROMANAE ECCLESIAE ARELATENSIS EPISCOPORVM DC K; INC̄P̄ (*om* D) CANONES ARELATENSES SVB SANCTO MARINO (MAVRINO D) EPISCOPO TEMPORE (TEMPOR̄ R) CONSTANTINI IMPERATORIS (IMPR̄S R) R D; SYNODVS HABITA IN (CONCILIVM ARELATENSE PRIMVM A PLVRIMIS EPISCOPIS GESTVM Sp-ed) CIVITATE ARELATO APVD MARINVM EPISCOPVM TEMPORIBVS CONSTANTINI IMPERATORIS EO TEMPORE QVO ETIAM CONCILIVM NICAENVM HABITVM EST TRECENTORVM DECEM ET OCTO EPISCOPORVM **Sp**; INCIPIT CONCILIVM ARELATENSE (ARLATENSIS *nov*) TEMPORE MARINI EPISCOPI (*om* EPISCOPI *nov*) ACTVM A ·CXXIII· (CENTVM VIGINTI TRIBVS *wirc*) EPISCOPIS QVI ET PAPAE SILVESTRO SCRIPSERVNT *wirc nov*; INCIPIVNT CAPITVLA DE CANONIBVS GALLICANIS $T_1$: *nihil habent* C* T Λ, *nihil nisi numerum* (XXXV) *k*

**Domino**: + et Sp **sanctissimo**: sancto D, *sed frequens est apud antiqua concilia usus uerborum* beatissimus sanctissimus; *exempla uidesis ad p* 377 *col a l* 54 **fratri**: *om* T* D **Sp** **Siluestro coetus**: Marino uel coetui R (*Gallici lectio scribae, cui Marinus 'papa alterius orbis' uisus est*) **coetus**: *praem* episcopo **Sp** papa *nov* **episcoporum** **F** R D $T_1$ *wirc nov* **Sp**: episcoporum sexcentorum (siscentorum K) **L** C K *k* Λ sescentorum episcoporum T **fuerant** *pal* **in**: *om wirc*

*Post titulum comma de papa Siluestro*

---

domno *k** sanctisimo R scissimimo *ff** eprum C episcuporum *k* opido F *f** *ff* R Λ arelatense K arlatensi *pal*

**Epistula ad Siluestrum**

INCIPIT CONCILIVM EPISCOPORVM *fol* 31 *a*
ARELATE CELEBRATVM
ET DIRECTVM
SILVESTRO EPISCOPO ROMANORVM

Dilectissimo papae Siluestrio Marinus Acratius Natalis Theodorus Proterius Vocius Verus Probatius Caecilianus Faustinus Surgentius Gregorius Reticius Ambitausus Termatius Merocles Pardus Adelfius Hibernius Fortunatus Aristasius Lampadius Vitalis et Maternus Liberius Gregorius Crescens Auitianus Dafnus Orantalis Quintasius Victor Victor Epictetus: in Domino aeternam salutem.

Communi copul*ae* CARITATI*S* et VNI- Eph iv 3, 4
TATE matris ecclesiae catholicae VINCVLO inherentes, ad Arelatensium ciuitatem piissimi Imperatoris uoluntate adducti, inde te, gloriosissime papa, cum merita reuerentia salutamus, ubi grauem ac pernitiosam legis nostrae atque traditionis †. . . . . . . . . . .† effrenatae mentis

---

*Hanc epistulam synodicam seruauit nobis* cor *unicus cod. Parisinus* lat. 1711 *fol* 31 *a*, *uide p* 376 *col a*, *ubi et libros impressos commemoraui*

**Siluestrio**: *conferas inscriptionem a L. Duchesne* Liber Pontificalis I 201 *laudatam* SANCTO SILVESTRIO ANCILLA SVA VOTVM SOLVIT, *quae tamen saeculo quinto exeunte uix est antiquior*

*De nominibus uide pp* 398 *seqq*: *e quadraginta quattuor ecclesiis ibi enumeratis, habes hic triginta quattuor, scilicet* 5 8 21 28 4 2 17 9 29 34 11 39 42 16 14 31 6 3 25 23? 32 37 35 41 18 26 1 15 10 20 33 36 40 43: *omittuntur, ut par erat, diaconi* (12 19). *nota tamen duos esse hic* Gregorios, *in indice infra nonnisi unum* (42)

1. **copulae caritatis**: copulo caritati *cor* **unitate** *cor*: *fortasse legendum* unicae 9 . . . **effrenatae** *cor*: *lacunam signi-*

**Canones ad Siluestrum**

Quid decreuerimus communi consilio caritati tuae significauimus, ut et *e*piscopi sciant quid in futurum obseruare debeant.

---

R D T *subiungunt codd* R D T, *ut sequitur*: Hic Siluester (Seluester et R) XXXIII (tricensimus tertius T) in ordine numeratur (nomerantur R numeratus T numerato D) a sancto apostolo Petro nec quisquam (quicquam D) post apostolum in sacerdotio (in sacerdutium R) longeuior (logeueor R* longiuior T*) fuit; uixit in episcopato (sedit *pro* u. i. e. T) annos (annus R annis D) XXIII (XX et D) menses (menš T annus R) XI dies XI: *numeri a catalogo Liberiano anni* 354 *discrepant* (*qui Siluestro* annos XXI menses XI *recte tribuit*), *cum catalogis quinti et sexti saeculi necnon cum Libro Pontificali fere concordant* (Siluester ann XXIII m X d XI)

¶ T

F *f ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ *wirc nov pal*

1. **Quid . . . debeant**: *om* T, *quippe qui ut puto ea tantum modo repraesentet quae apud familiam codicum* C Λ *k desunt* **Quid**: Quicquid *wirc* decreuimus *f* D $T_1$ *pal wirc* concilio $T_1$ *pal nov* 2. ad caritatem tuam **F**, *fortasse recte* **significauimus** **L** C K *k* $T_1$ Λ *wirc nov*: signauimus **F** significamus R D **Sp** **ut**: *om f* **et episcopi** *scripsi*: et ipsi (*pro* epsi, *de quo compendio uide quae collegi p* 534) **F** R *wirc* ipsi D ipse *nov* omnes (omnis K) **L** C K *k* $T_1$ Λ **Sp** 3. **sciant**: dicant *f* **quid . . . debeant**: *om* (*per homoeoteleuton*?) C quod *nov* in futuro **L** R D *wirc* futurum *pal* obseruari debeant *f* obseruari debeat *wirc*

*Comma ex epistula desumptum praebent hic codd wirc nov: uide p* 383 *col b, ad l* 37

---

1. decreuirimus *k* commune K L *g* commoni D 2. caretati *ut uid* C caritate L 3. obseruari *f wirc*

**Epistula ad Siluestrum**

homines pertulimus; quos et Dei nostri praesens auctoritas et traditio ac regula ueritatis ita respuit, ut nulla in illis aut dicendi ratio subsisteret aut accusandi modus ullus aut probatio conueniret: ideo iudice Deo et matre ecclesia, quae SVOS NOVIT et conprobat, aut damnati sunt aut repulsi. et utinam, frater dilectissime, ad hoc tantum spectaculum interesses! tant*o* fecisse*s* profectu! credimus quia in eos seuerior fuisset sententia prolata, et te pariter nobiscum iudicante coetus noster maiori laetitia exultasset. sed quoniam recedere a partibus illis minime potuisti, in quibus et apostoli †cotidie sedent† et cruor ipsorum sine intermissione Dei gloriam testatur . . .

*cf* 2 Tim ii 19 (Num xvi 5)

Non tamen haec sola nobis uisa sunt | tractanda, frater carissime, ad quae fueramus inuitati, sed et *omnibus* consulendum dum nobismet ipsis consuluimus; et quam diuersae sunt prouintiae ex quibus aduenimus, ita et uaria contingunt quae nos censemus obseruar*i* debere.

*fol* 31 *b*

---

*ficaui, supplere non ausus sum* (iniuriam et *Ziwsa, sed mallem* iniuriam per nonnullos) 13. **ratio subsisteret**: *cf can* XIIII *l* 9 *p* 391 *et Leonem Magnum* Serm. i 'apud iustum Iudicem sacerdotii mei ratio subsistat' 20. **interesses tanto fecisses profectu** *scripsi*: interesses tanti fecisse profectu *cor* interesse tanti fecisses profecto (*sc* profecto credimus) *edd*, *fortasse melius* 26. **cotidie sedent** *cor*: *sed corruptus uidetur locus*; *fortasse* apostolorum corpora usque hodie sedent 28. **testatur**: *hic lacunam significaui* 31. **omnibus** *suppleui*: *om cor* 32. **dum**: *om* $\mathfrak{S}$ 33. censuimus $\mathfrak{S}$ **quam** *cor* (*sc* quam diuersae . . . tam uaria, *sed pro* tam *posuerunt* ita et): cum (sint) $\mathfrak{S}$ quia *Ziwsa* 36. obseruare *cor*

*cor*

**Canones ad Siluestrum**

I Primo in loco de obseruatione

I: *numerum om* K, *quippe qui canonem primum praefationi coniungat; numerum et hic et apud reliquos canones om* D: *canonem om* T *Tit praem* Vt uno die et tempore pascha celebretur **Sp**: *notaueris hos in sylloge* **Sp** *canonibus praemissos titulos idem fere esse ac canonum epitomen quam 'Hispanam' uocant, uide ad calcem paginae*

F *ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ R D *pal wirc nov*

I. **Primo in loco** F C K *k* $T_1$ Λ *wirc nov, cf cor* (*col b l* 46): Primo loco R D Primo hoc loco L; *om* **Sp** de: *om* F

**Epitome canonum Hispana**

IIII EX CONCILIO ARELATENSI

I Vno die uno tempore pascha teneatur.

U Z *h* IIII: III U; *om h*

I: *numerum om* U: *canonem totum om h, sed uerba* uno tempore *canoni Nicaeno ultimo subiungit, uide p* 241 *col a supra* I. teneantur U

**Epistula ad Siluestrum**

Placuit ergo, praesente Spiritu sancto et angelis eiusdem, ut de his quae singulos quosque mouebant iudicia proferremus qu*asi* te praesente: placuit etiam, an*nuen*te qui maiores dioceses tene*t*, per te potissimum omnibus insinuari. quid autem sit quod senserimus, scriptis nostrae mediocritatis subiunximus.

37–55. *Hoc comma ex epistula desumptum cor* K *wirc nov canonibus* (*post finitum can* I dirigas, *uide p* 384 *col a*) *inserit cod* K: *item ll* 37–60 *ante canonem* I (*post* obseruare debeant, *p* 382 *col a*) *inserunt codd wirc nov*: *edidit Fr. Maassen p* 950

37. **praesente spiritu sancto et angelis eiusdem** (eius *cor*) K *cor*: praesentibus patribus sanctis euangelistae eiusdem *nov* praesentibus sanctis patribus (*cet om*) *wirc* 38. uti K de K *wirc nov*: et *cor* ex *Ziwsa* 39. **quae singulos quosque mouebant** K *wirc nov*: qui singulos quos mouebat *cor* 40. **iudicia**: iudicare *cor* proferemus *wirc nov* **quasi te praesente** *conicere ausus sum*: de quiete praesenti *cor*: quae consistente K qq̄ te consistente *wirc* (*et ut conicere licet nov**: [te] quoque cons[entiente] *nov-ed*) 41. **annuente qui maiores dioceses tenet** *scripsi*: antequam (antea scribi *Ziwsa*) ante (a te S ad te *Ziwsa*) qui maiores diocheseos tenes *cor* (*ubi* antequam *librarii* σφάλμα *pro* ante qui, *quod corrector aliquis reposuit, esse iudico*) antiqui diocisis (*cet om*) K ante (*cet om*) *wirc nov.* ante qui *corruptum esse suspicor ex* annuente qui, *et de Constantino imperatore dictum*; diocesis *enim tunc temporis saecularem redolebat administrationem, non ecclesiasticam* 42. **per te** *cor*: partem K; *om wirc nov* **potissimum** *cor*: *om* K *wirc nov* 43. **omnibus**: omnia *wirc* 44. **senserimus** *cor nov*: consenserimus *wirc* sancxerimus K **scriptis** K *nov*: scripto *cor* et scriptis *wirc* 45. subiungimus *nov*

**Canones ad Siluestrum**

paschae dominicae: Vt uno die et uno tempore per omnem orbem a nobis obseruaretur, ut iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

II De his qui in quibuscumque locis ordinati fuerint ministri: In ipsis locis perseuerent.

F *f* *ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ R D *pal* *wirc nov*

2. pascha **F** (F *f** *ff*) *recte?* paschae et *pal* **Vt uno die**: Et uno die *pal* Vt in uno die *nov*; *om wirc* 3. **per omnem orbem**: per orbem (urbe L) omnem **L**; *om wirc nov* **orbem**: urbem **F** (L) **a nobis**: *om* **Sp** 4. obseruare C obseruetur **L** Λ **Sp** *wirc nov* **ut**: et **F** *wirc* **Sp** 5. **ad omnes tu**: ad omne studiū F *ff* ad omne studium *f* ad omnem tu D adeōnisi $T_1$ **tu**: *om* C ($T_1$) 6. diriges *nov*

*Sequitur in cod* K *fragmentum epistulae synodalis secundum recensionem alteram; uide p* 383 *col b, ad l* 37

II: *canonem om* T *Tit praem* Vt ubi quisque ordinatur (+ibi *pal*) permaneat **Sp** 1. **qui**: *om* C *pal* 2. **ministri . . . perseuerent**: *om per homoeoteleuton* K **in**: *om* C R D 3. **locis**: *om g wirc* **perseuerent**: permaneant *pal*

I 2. dominica ?.'*k* diae F R Λ 4. consuitudinem *k* Λ* consuaetudinem F 5. omnis K ($T_1$) 6. diregas K Λ*
II 3. perseuerint *k* L *g* R

**Epitome canonum Hispana**

II Quis ubi ordinatus fuerit permaneat.

U Z *h* II: *numerum om hic et semper h*

**Epistula ad Siluestrum**

Id primo in loco de uita nostra adque utilitate tractandum fuit, ut quia VNVS PRO OMNIBVS MORTVVS EST ET RESVRREXIT, ab omnibus tempus ipsum ita religiosa mente obseruetur, ne diuisiones uel dissensiones in tanto obsequio deuotionis possint exsurgere. censuimus ergo pascha Domini per orbem totum una die obseruari. De his quoque *qui* quibuscumque locis ordinati fuerint ministri: In ipsis locis perseuerent.

2 Cor v 14, 15

46. **Id** (*praem* Ad *cor* At $) **primo in loco** *cor*, *cf col a p* 383: Id praecipuo loco K Id principali loco *nov* Id est in prinupali loco *wirc* 47. **utilitate** *cor* K: uirtute *wirc nov* **quia** *wirc nov*: qui *cor* K **unus pro omnibus** K *wirc nov*, *quae lectio per uoces* ab omnibus *l* 49 *praecipue confirmatur*: unus pro multis *cor* (*cf Rom* v 19 διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί), *lectio ut uidetur ab homine partis Augustinianae, cui minus notum erat illud aeque Paulinum* εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, *perperam in textum inserta* 49. ab hominibus *nov* **tempus ipsum** *cor*: tempus ipsut (ipsud *nov*) K *nov* ipsum tempus *wirc* 50. obseruaretur K **ne diuisiones uel dissensiones**: ne diuisioni uel dissensioni *cor* ne diuitionis (*cet om*) K ne quid desentionis uel discessionis *nov* ne quid dispensionis uel discissionis *wirc* 52. obsequia *cor* deuutionis K possit *wirc nov* exurgire K exurgere *wirc nov* 53. **censuimus** (cinsuimus K) K *wirc nov*: censemus *cor* pascham K, *fortasse recte* 54. **die**: + et tempore K obseruare *nov* obseruaturi *cor* obseruaturum iri *Dupin* (*fortasse legendum* obseruatum iri)
55. **De his quoque** *cor*: Et de hisdem *wirc nov* **qui**: *om per homoeoarcton codd* **quibuscumque** *cor*: cuiusque *wirc nov* 56. **locis**: + ut quibus (*forte e margine archetypi* uel quibus, *pro* cuius *l* 55) *wirc* **in**: *praem* ut *Dupin* 57. **locis**: *om wirc*

*cor* K *wirc nov*

¶ K

**Canones ad Siluestrum**

*cf p 434 inf conc Arel* II *can* XX : *et conc Iliberritani can* LXII

*cf conc Iliberritani can* XXXVIIII

III De his qui arma proiciunt in pace: Placuit abstineri eos a communione.

IIII De agitatoribus qui fideles sunt: Placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari.

V De theatricis: Et ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari.

VI De his qui in infirmitate credere uolunt: Placuit eis debere manum inponi.

**Epistula ad Siluestrum**

De his agitur etiam qui arma proiciunt in pace: Placuit abstineri eos a communione.

De circissariis agitatoribus qui fideles sunt: Placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari.

De theatricis: Ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari.

De his agitur qui in infirmitate sunt constituti et credere uolunt: Placuit eis manum inponi.

---

F *ff* L *g* K T R D *wirc nov pal*

III : I T : *canonem om* C Λ *k* T₁ *Tit praem* Vt qui in pace arma proiciunt excommunicentur (*de hoc uerbo cf col b ad l* 59) **Sp** 1. **in** : *om* K **pace** : id est gladiatur T 2. abstinere **F** D T **L** *wirc pal* (*tr* eos abstinere *pal*) **eos** : *om* **L** a communionem F *ff* T a common. D a communicatione K ¶ T

§ C Λ *k* T₁ IIII : III C Λ *k* T₁ : *canonem om* T *Tit praem* Vt aurigae dum agitant excommunicentur **Sp** ¶ C Λ *k* T₁ 2. agant D 3. separare D*

V : IIII T₁ : *canonem om* C Λ *k* T *pal**, *in medium canonem* VII (*uide p* 386) *transponit* D, *supplet ad calcem paginae manu coaeua pal*² *Tit praem* Vt qui in theatris conueniunt excommunicentur **Sp** 1. De theatris *pal*² ipso **F** (F *f** *ff*) D 2. **quamdiu** : cum diu D* agant K id agunt L agunt eclesiasticas D a commune L a com D **a communione separari**: abstineri a communione K (*de* K *uide p* 395 *col b*) § T

VI : II T : *canonem om* C Λ *k* T₁ *Tit praem* Vt (*om* Vt Sp-ed) in infirmitate conuersi manus impositionem (-ones *pal*) accipiant **Sp** 1. **in** : *om* R D **L** *wirc nov* 2. **uolunt** : *om ff** his debere K debere his **Sp** manus K manu T 3. poni D ¶ L *g*

58. **De his agitur etiam**: De his agitur enim *cor* Et de his (*cet om*) *wirc nov* De his etiam (*om* agitur *hic et l* 66) **S** *cor wir nov* 59. **abstineri** (-ere *wirc*): *pro* excommunicare, *quod nondum in usu erat* (*habes tamen* non communicare *can* xv 3), *adhibent patres Arelatenses* a communione abstinere (*cann* iii 2, xiii 3, *et ita saepius S. Cyprianus*), separare (iiii 3, v 3, xii 4, xvii 2), excludere (vii 10), *cf p* 488 exterminare; *similiter* communionem petere (xxii 5), dare (xxii 6), consequi (xvii 5) 60. **eos** : *post hanc uocem cessant wirc nov* ¶ *wirc et n* 61. **circissariis** *scilicet* 'qui in circo conuersantur': *testem de hoc uerbo unicum laudat* Thes. Ling. Lat. *Aug* in psalm. xxxix 8 (*ed. Bened.* IV 332 B) 'quis est iste circissarius? quis est iste amator et laudator illius uenatoris, illius histrionis?' 67. **credere** : recedere *cor*

---

**Epitome canonum Hispana**

III Qui arma proicit in pace excommunicetur.

IIII Agitatores dum agitant excommunicentur.

V Similiter et theatrici.

VI Qui in infirmitate conuerti uolunt manus inpositionem accipiant.

---

III 1. proieciunt K 2. absteneri K abstinere F *f* D T *wirc* abstenere *ff*
IIII 1. fidelis C *k ff* L fidilis K
V 1. atheatricis T₁ heatricis *wirc* ipsus R 2. quamdeu K commonione R 3. seperari D
VI 2. uo|uolunt F

U Z *h*

III : II U 1. excummunicetur U
IIII : III U 1. agetatores U agitatoris Z excummunicetur U
V : IIII U
VI : V U 1. in infirmitatem *h* 2. manus impositionis Z *h*, *sed cf can* viii *l* 3 *p* 388 accipiat U

### Canones ad Siluestrum

*cf concilii Iliberritani cann* LV LVI

VII De praesidibus qui fideles ad praesidatum prosiliunt: Ita placuit ut cum promoti fuerint litteras accipiant ecclesiasticas communicatorias; ita tamen ut, in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo eiusdem loci cura illis agatur, et cum coeperint contra disciplinam agere tunc demum a communione excludantur.

---

F *ff pal* K T R D *wirc nov*

VII: III T: *canonem om* C Λ *k* **L** $T_1$ *Tit praem* De praesidibus ut cum conscientia episcopi sui communicent **Sp** 1. **praesidibus**: his K *ad* K *in ras* a praesidatu *nov* 2. **prosiliunt** (*idem quod anglice dicimus* 'jump at'?): p̄siliunt (*sc* praesiliunt) F *ff* impetu prosiliunt *wirc nov* **ita**: *om pal* 3. **promoti**: probati K prouecti *wirc nov* **fuerint**: *post hoc uerbum (sed sine ullo noui canonis indicio) inseritur in cod* D *canon* V, *uide supra* 4. accipiunt F **ecclesiasticas**: *om* K **communicatorias**: commonitoria *pal*; *praem* et *wirc nov*; *uerbum ut uidetur non ante saeculum post Christum quam (concilio scilicet Iliberritano) usitatum* 5. **tamen**: *om* K 6. **locis . . . cura**: *in ras* F, *sed manu prima* gesserunt R gesserit D epis K episcopis *wirc nov* 7. **eiusdem**: eorundem locorum *wirc* **loci**: locis R; *om* D **loci cura illis agatur**: illuc sicut in aliis agatur (agantur *wirc*) *wirc nov* curam D **illis**: illius **F** *pal* **et**: ut **Sp** 8. **cum**: si K, *cf col b l* 76 coeperit . . . excludatur R D contra disciplina *nov* contra disciplinam publicam Sp-ed cum disciplina publica *pal* 9. **tunc F** K *pal wirc nov*: tum R D T Sp-ed **demum**: *om* F*

¶ T D **a communione**: ab ecclesia K

---

VII 1. praesedibus T D fidelis R *ff* (-ibus *ff**) fidilis K 2. praesedatum T D p̄siliunt F *ff* 3. promuti R D literas F 4. eclesiasticas D* communicaturias T D communi***caturias R. 6. epis K 8. coeper K 9. agire K daemum T *f ff*

### Epistula ad Siluestrum

De praesidibus autem qui fideles sunt et ad praesidatum consiliunt: Ita placuit ut cum promoti fuerint litteras quid*e*m accipiant ecclesiasticas communicatorias; ita tamen ut, in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo eiusdem loci cura illis agatur, et si coeperint contra disciplinam agere tunc demum a communione exclud*a*ntur.

---

70. **consiliunt**: *uerbum non agnoscit* Thesaurus Linguae Latinae *nisi apud Pauli Diaconi* Festum 'consilium uel a consulendo dicitur uel quod in unam sententiam plurium mentes consiliant et conueniant' *cor* 72. **quidem**: quidam *cor* 74. **episcopo** *scripsi*: epis *cor*, *quod compendium in archetypo sine dubio singularem numerum* episcopo *significauit, cf cod* K *in col a* (*can* vii *l* 6), *confer quae collegi p* 534 76 (*et* VII 8 *col a*). **contra disciplinam agere**: *scilicet sacrificia ut flamen celebrando, uel poenas capitales ut iudex indicendo; quod tamen intellegi maluerunt patres Arelatenses quam diserte adfirmari* 78. excluduntur *cor*

---

### Epitome canonum Hispana

VII De pr*e*sidibus ut cum conscientia episcopi sui communicent.

---

VII 1. prisidibus U prisidebus Z cunscientia U U Z *h* consientia *h* 2. cummunicent U communicet Z

**Canones ad Siluestrum**

VIII Similiter et de his qui rem publicam agere uolunt.

VIIII [VIII] De Afris quod propria lege sua utantur ut rebaptizent: Placuit ut si ad ecclesiam aliquis de heresi uenerit, interrogent eum symbolum, et si peruiderint eum in Patrem et Filium et Spiritum

F *f ff pal* K T R *wirc nov* VIII **F** K *wirc nov*; *canonem praecedenti coniungunt* R **Sp**, *om* C Λ *k* **L** $T_1$ D T 1. *tr* De his qui in re publica aliquid agire uolunt similiter K *cum col b* de: *om pal* 2. **agere**: *om pal* uoluit *nov*

§ L *g* C Λ $T_1$ D VIIII **F** K *wirc nov*: VIII R *g* **Sp** (D) VII L V $T_1$ IIII C Λ *k*; *canonem om* T *Tit praem* Vt ex haerese conuersi, si in Trinitate baptizati sunt, manus impositionem accipiant (*om* manus imp. acc. *pal*) **Sp**

1. **Afris F**: Aphoriis *wirc nov* Arriis C K *k* Λ R D **L** $T_1$ Arrianis *pal* Arianis Sp-ed; *conferas quae disputaui in col b* **quod**: qui R D *wirc* **Sp** 2. **sua**: *om pal wirc nov* **utantur F** (*cf col b*): utuntur *codd rell* et rebaptizant **F** ut rebaptizant R ut rebaptizentur D[2] *wirc* **Sp**

3. **Placuit**: *incipit hinc nouus canon* (VI) *in* $T_1$ **placuit**: + eos quamdiu (*e can* IIII *supra*) C* **ut**: *om wirc nov* Sp-ed **si**: ipsi D* ad eclesia C ab aeclesiam R ecclesiam *pal** aquilis *ut uid* F* aliqui . . . uenerint (uouerint *pal*) . . . eos *wirc* **Sp** D[2] aliquis . . . uenerint . . . eos D* 4. **de heresi**: *om wirc nov* **de**: de eorum (deorum Λ*) K *k* Λ **L** de hac **Sp**, *scilicet de* Arrianorum (Arriana) heresi interroget C R 5. **symbolum**: symbolo R D; *om wirc nov* **symbolum . . . filio**: *deperierunt in* Λ *litterae* symbolu *et* nt eos in patre et filio **et**: *om pal* prouiderint D *wirc* praeuiderint *pal nov* **eum F** (+ut *f**, et *ff*): eos *codd rell* (+ credere *wirc*) 6. **in patrem et filium et spiritum sanctum F*** (*ut uid*) *wirc nov*, *cf Tert* Praescr. 20 adu. Prax. 26: in

VIII 2. agire K

VIIII 2. rebaptisgent K 3. ecles. C aecles. R L 4. herese D $T_1$ 5. symbul. D $T_1$ *ff g* simbol. *f*

**Epistula ad Siluestrum**

Et de his quidem qui in re | publica *fol 32 a*
agere uolunt similiter.

De Africa autem quod propria lege sua utantur ut rebaptizent: Placuit ut, ad ecclesiam si aliqui hereticus uenerit, interrogent eum symbolum, et si peruiderint eum in Patre et Filio et Spiritu sancto esse

*cor*

VIIII *Hunc canonem, secundum plurimorum codicum lectionem* (*necnon secundum concilii Arelatensis* II *canonem* XVII, *uide p* 432 *inf*) *de Arrianis statuentem, respicere credo librum qui uocatur Theodori* Paenitentialem v 6 (*edentibus A. W. Haddan et W. Stubbs* Councils and Ecclesiastical Documents iii 181) '"Si quis baptizatur ab heretico qui recte Trinitatem non crediderit, iterum baptizetur." hoc Theodorum dixisse non credimus contra Nicenae [concilium et] sinodi decreta, sicut de Arrianis conuersis, Trinitatem non recte credentibus, confirmatur.' 81. **Africa** *cor*: Afris **S** *cum col a*, *fortasse recte*

**Epitome canonum Hispana**

VIII Ex Arrio ueniente in catholico, si in trinitate confessus baptizatus

VIII 1. arriano *h* **ueniente** *codd*, *anglice* 'when an ex-Arian becomes a catholic' U Z *h* in catholicum *h* 2. in trinitatem *h* baptidiatur U*

**Canones ad Siluestrum**

sanctum esse baptizatum, manus ei tantum inponatur ut accipiat Spiritum [sanctum]. quod si interrogatus non responderit hanc trinitatem, baptizetur.

X [VIIII] De his qui confessorum litteras afferunt: Placuit ut sublatis eis litteris alias accipiant communicaturias.

**Epistula ad Siluestrum**

baptizatum, manus tantum ei inponatur. quod si interrogatus symbolum non responderit trinitatem hanc, merito baptizetur.

ET CETERA.

TVNC TAEDIANS IVSSIT OMNES AD SEDES SVAS REDIRE

AMEN

*Confer concilii Iliberritani canonem* XXV

F *f ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ R D *pal wirc nov*

patre et filium et spiritum sanctum F in patre et filium et spiritu sancto *f** in patre et filium et spiritum sancto *ff* in patre et filio et spiritu sancto *f*² *codd rell* et 2°: + in Sp-ed 7. **esse baptizatum . . . sanctum**: *om wirc nov* **baptizatum** *f*, *cf col b*: baptizatos *codd rell cum* F (*ff*) 8. **ei F**: eis *codd rell* **tantum**: *om* $T_1$ inponat **F** (−*f*²) inponantur *pal* **accipiat F** C: accipiant *ff** K *k* Λ R D **L** $T_1$ **Sp** 9. **spiritum sanctum**: sanctum spiritum R spiritum *fortasse recte* **L** **quod si**: et *wirc* **si**: *om* R **interrogatus non responderit F**: interrogationem responderent *g* interrogati (interrogationi Λ interroganti *wirc nov*) non (*om* non *wirc*) responderint *codd rell* 10. **responderit**: *sequitur dimidiae lineae spatium in* Λ hinc F 11. trinitate **F** **baptizetur**

¶ L *g* C* Λ *k* $T_1$ § T

**F** C (*uel* C²): baptizentur *codd rell* X **F** K *wirc nov*: VIIII R Sp-ed (D) IIII T; *canonem om* C* Λ *k* **L** $T_1$, *habet ad calcem paginae* (*manu fere coaeua*) C² *Tit praem* Vt qui confessorum litteras portant alias accipiant (recipiant Sp-ed) **Sp**

2. afferent T offerunt *pal* portant (*cf tit in* **Sp**) K **ut**: aut *wirc*; *om* R D oblatis K 3. **eis**: eius D; *om wirc* **litteris alias**: litteras fidilis K litteras alias *f*² litteris alias litteras *wirc nov* aliam

¶ T

suscipiant R **communicaturias**: *om* K

7. baptiszatos F* baptizatus C K *k* Λ L *g ff* R 10. responderent Λ* L R 11. trinitate F *f ff* baptisgentur K baptiszentur *k*

90. **hanc** *cor*: tunc *Dupin* *cor*

TAEDIANS: *uerbum hic in clausula sylloges adhibitum respicere uidetur S. Augustinus ep.* CV § 8 'nec sic totiens uicti quieuerunt, sed de Felice Aptungitano (per quem Caecilianus fuerat ordinatus) cotidianis interpellationibus ipsi imperatori **taedium** fecerunt, dicentes eum esse traditorem et ideo Caecilianum episcopum esse non posse quod a traditore fuerit ordinatus: donec et ipse Felix, iussu imperatoris causa cognita ab Aeliano proconsule, innocens probatur': *ib* § 10 'quem [Constantinum] **taediosissime** de Felice Aptungitano interpellauerunt' ¶ *cor*

**Epitome canonum Hispana**

fuerit, manus inpositionem accipiat: si non, baptizetur.

VIIII Qui confessorum litteras portant, alias recipiant.

3. inpossitionem U 4. **si** U Z: et *h* baptidietur U bap- U Z *h*

VIIII 2. recipiat U accipiant *h*

**Canones ad Siluestrum**

XI [X] De his qui coniuges suas in adulterio depraehendunt, et idem sunt adulescentes fideles et prohibentur nubere: Placuit ut quantum possit consilium eis detur ne alias uxores, uiuentibus etiam uxoribus suis licet adulteris, accipiant.

XII [XI] De puellis fidelibus quae gentilibus iunguntur: Placuit ut aliquanto tempore a communione separentur.

---

F *f ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ R D *pal wirc nov* — XI **F** K *wirc nov*: X R **Sp** (D) CIII **L** VII $T_1$ V C Λ *k*; *can om* T *Tit praem* Vt si cuius uxor adulterauerit aliam non accipiat **Sp**

1. **qui coniuges**: quicumque **F** (qui uxores $f^2$) in adulterium C *nov* in adiutorio *wirc* 2. **idem**: item *wirc* 3. **sunt**: sumunt *wirc nov* adolescentules *pal* **fideles . . . placuit ut**: *om* **L** **et**: *om wirc nov* **prohibentur nubere**: *om wirc* probentur Λ* (*sed corr m p*) prohibere D 4. **ut F** K *wirc nov*: *om* C Λ *k* R D $T_1$ **Sp** 5. **possit F** C Λ *k* **L** *wirc nov* **Sp**: posse $T_1$ potest K D p̄p R *tr* eis consilium C **alias uxores F** K *wirc nov*: *om* (*addita uoce* alias *post* adulteris) C Λ *k* **L** R D $T_1$ **Sp** 6. *tr* accipiant uiuentibus uxoribus suis licet adulteris K **etiam**: *om* C K *wirc nov* 7. liceat R $T_1$ **adulteris**: adulterae sint ut non Sp-ed accipiat D*

¶ C Λ *k* $T_1$ § T — XII **F** K *wirc nov*: XI R **Sp** (D) VIIII L (CIIII *g*) V T: *can om* C Λ *k* $T_1$ *Tit praem* Vt feminae fideles quae gentilibus (gentibus *pal*) sese iunxerint excommunicentur **Sp**

1. **De . . . gentilibus**: Qui puellis fidelibus **F** *tr* De fidelibus puellis *wirc nov* **quae gentilibus**: quod ex gentibus *ut uid pal*; *om* D (*et, ut conicere licet, codicum* **F** *archetypus*) 2. coniunguntur F* *wirc nov* 3. aliquantum R aliquando *g*

¶ T **a communione**: ea com̄ D

---

XI 2. depraehundunt C* 3. aduliscentes K *k* L *g* $T_1$ R $f^2$ *ff** aduliscentis *f** *ff*$^2$ fidelis *k* *f** *ff* fidilis K 6. uxoris *ff* eciam R aetiam F 7. licit *k* lecet Λ adulteres D

XII 1. fidilibus K 4. seperentur D

*Confer concilii Iliberritani canonem* VIIII

*Confer concilii Iliberritani canones* XV XVI

---

XI: *quod* L *g habent numerum* CIII *pro* VIII, *et in sequenti canone g* CIIII *pro* VIIII, *id pendet e forma* ς *sine dubio in eorum archetypo usitata*

---

**Epitome canonum Hispana**

X Si cuius uxor adulterauerit, non liceat aliam accipere.

XI Puellae fideles quae cum gentibus iunguntur excommunicentur.

---

X 1. oxor U **adulterauerit** (aduterauerit Z) U Z *h* Z *h*, *cf col a* (*et tit apud* **Sp**): fornicauerit U **non** Z: nun ? U tamen *h* 2. leceat U **aliam**: *om* U accepere U

XI 1. puella *h* fedelis U **quae**: qui U (*et h** ?) gentilibus Z 2. excummunicetur U

**Canones ad Siluestrum**

XIII [XII] De ministris qui fenerant: Placuit eos iuxta formam diuinitus datam a communione abstineri.

Ezech. xviii 8 *etc*

XIIII [XIII] De his qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur uel uasa dominica uel nomina fratrum suorum: Placuit nobis ut quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non uerbis nudis, ab ordine cleri amoueatur. nam si idem aliquos ordinasse fuerint depraehensi,

---

F *f ff* L *g* K C Λ *k* $T_1$ R D *pal wirc nov*

XIII **F** K *wirc nov*: XII R **Sp** (D) X **L** VIII $T_1$ VI C Λ *k*: *canonem om* T *Tit praem* Vt clerici feneratores (*tr* fen. clerici *pal*) excommunicentur **Sp**

1. **fenerant**: fuerant **F** 2. **placuit**: + ut R **iuxta**: *om* C* forma diuinitus data *k* diuinitatis F* 3. **a**: *om* Λ R a communionem **F** ($-f^2$) abstinere **F** **L** *pal wirc nov*

¶ C Λ *k* $T_1$ § T

XIIII **F** K *wirc nov*: XIII R **Sp** (D) XI **L** VI T: *canonem om* C Λ *k* $T_1$ *Tit praem* Vt proditores fratrum uel uasorum sacrorum (*om* sacrorum *pal*) seu scripturarum cum uerberibus deponantur **Sp**

2. **sanctas**: *om* **L** Sp-ed (*cum uno codice alueldensi* ?) **tradidisse dicuntur**: dradere K dicentur D dicunt *pal* dicitur *nov* uusa K 3. **nomina fratrum suorum**: fratres suos K 5. **ex**: in **Sp** fuerint detecti *wirc* detictus fuerit K fuerit deiectus R 7. clerici **F** D clericatus *wirc nov* amoueri K admoueatur R moueatur D* ammoneatur *wirc* **si**: *om* *g** aliquo **F** ($-f^2$) 8. ordinare *wirc nov* fuerit depraehensus . . . ordinauerit K

---

XIII 1. faenerant R $T_1$ 3. datum *nov* communone *k* communine R* absteneri C K absteniri R abstinere F *f wirc* abstenere L *ff*
XIIII 2. tradedisse R F *ff* L *g* dicun*tur R uusa K 4. quicumquae R 5. puplicis R publiblicis *g** detictus K 6. uerbi D nudus F *f ff* ordin R 7. alicos K 8. ordinase R

---

*Confer concilii Iliberritani canonem* XX *et Nicaeni canonem* XVII

*Confer* Acta purgationis Felicis *episcopi Aptungitani siue Autumnitani anno sequenti* (A.D. 315) *conscripta, ubi* testem redemptum *de ficta Felicis traditione Ingentium quendam habes: quippe Felix iste Caeciliano Carthaginensi manus in episcopatum inposuit, et ordinationem a traditore confectam inritam esse suspicabantur illius aetatis homines, unde Donatistarum multum interfuit ut tales* testes redimerent

---

XIIII 2. **uasa dominica** (*cf Esai.* lii 11 'uasa Domini'): *in antiquiora huius locutionis exempla non incidi*; *collato concilii Laodiceni canone* XXI δεσποτικὰ σκεύη, *potius referas ad* dominicum = eucharistia, *uide p* 488 *infra, quam ad* dominicum = basilica. *idem spectat* 'dominica communio' *apud concilium Iliberritanum cann* III LXXVIII

---

**Epitome canonum Hispana**

U Z *h*

XII Clerici qui fenerant excommunicentur.

XIII Si quis scripturas, uasa dominica, uel nomina fratrum per se aut per alios detexerit, cum uerberibus deponatur.

---

XII 1. excummunicetur U
XIII 1. domineca Z 3. alius Z

**Canones ad Siluestrum**

et hii quos ordinauerunt ratio illis subsistit, non illis obsit ordinatio. et quoniam multi sunt qui contra ecclesiam repugnare uidentur et per testes redemptos putant se accusationem admitti debere, omnino non permittantur, nisi (ut supra diximus) actis publicis docuerint.

XV [XIIII] De his qui falso accusant fratres suos: Placuit eos usque ad exitum non communicare.

---

F *f ff* L *g* K R D T *wirc nov pal* 9. **et hii F**($-f^2$) D T **L** *nov*: et hi R $f^2$ *pal*[2] et his *pal** *wirc* de his K et de his Sp-ed quo R* **quos ordinauerunt**: qui ordinauerunt *nov* qui ordinati fuerint *wirc* **ratio illis subsistit F** T *nov*: ratio illius subsistit **L** ratio subsistit K *wirc* Sp-ed ratio illis subsistat *pal* rationalis subsistit D rationales subsistunt R; *de* ratio subsistit *cf epistulam synodicam p* 382 *col b l* 13 10. **obsit**: orsit T obsistat Sp-ed subsistat *pal* 11. **et**: *om* **Sp** **multi sunt**: multis *nov* contra ecclesia K T (R ?) 13. **putant**: putans D; *om* K 14. **accusationem F** R D **L**: accusatione T ab accusatione K excusatione **Sp** ad accusationem *wirc nov* 15. permittentur **L** **nisi . . . docuerint**: *om*

¶ T *wirc nov* 16. actibus *pal*

§ C Λ *k* $T_1$ XV **F** K *wirc nov*: XIIII R **Sp** (D) XII **L** VIIII $T_1$ VII C Λ *k*: *canonem om* T *Tit praem* Vt falsi accusatores fratrum usque ad exitum excommunicentur **Sp**

1. falsum C falsa *wirc nov* **accusant fratres suos**: aduersus fratres suos deferunt *wirc nov* 3. **communicare**: + sed falsum testem (teste *pal*) iuxta scripturam impunitum non licere (*om* licere *wirc nov*)

¶ C Λ *k* $T_1$ esse **Sp** *wirc nov*

---

10. orsit T ordenatio K ordinacio R 12. eclesiam D L (R) 13. testis R *ff* redemptus F redimptus R *ff* redemptor L *g* potant R putan F 14. accusacionem R amitti D 16. dixemus R puplicis R D publis F* pubilicis *ff* pubublicis *g**

XV 2. fratris R L placui Λ usquae R

*Confer concilii Iliberritani canonem* LXXV, *necnon Arelatensis* II *canonem* XXIIII *p* 435 *infra*

---

XV. *Cum patres Iliberritani peccatorum non minus duodeuiginti genera poenis perpetuis afficerent, ita ut pacem in morte quamuis continuo paenitentibus denegarent, Arelatenses uiatico priuant nonnisi* fratrum accusatores, *ipsius diaboli pedisequos. in canone* XXII (*infra p* 395) *de iis agitur qui ualentes paenitentiam sunt aspernati*

---

**Epitome canonum Hispana**

XIIII Qui falso accusant fratres usque in exitum excommunicentur.

---

XIIII 1. **falso** *h*: falsu U falsa Z accusa U U Z *h* accusat *h* fratiū U 2. in exitu U excummunī U excommunicetur *h*

### Canones ad Siluestrum

XVI [XV] De diaconibus quos cognouimus multis locis offerre: Placuit minime fieri debere.

XVII [XVI] De his qui pro delicto suo a communione separantur: Ita placuit ut, in quibuscumque locis fuerint exclusi, eodem loco communionem consequantur, ut nullus episcopus alium episcopum inculcet.

*Confer concilii Iliberritani canonem* LIII

F *f ff* L *g* K R D T *wirc nov pal*

XVI **F** K *wirc nov*: XV R **Sp** (D) XIII **L** VII T: *canonem om* C Λ *k* $T_1$ *Tit praem* Vt leuitae non offerant **Sp**
 1. quo **F** (−*f*) 2. multis in locis K 3. *tr* debere fieri *pal* **debere**: debitum D

¶ T

§ C Λ *k* $T_1$

XVII **F** K *wirc nov*: XVI R **Sp** (D) XIIII **L** X $T_1$ VIII C Λ *k*: *canonem om* T *Tit praem* Vt poenitentes ubi acceperint orationem (inhonorationem *pal*) ibi (ubi *pal*) communicent **Sp**
 2. **a**: ad *k*; *om* R $T_1$ communionem *f** *ff* communicatione *k* 3. **ut**: *om* D $T_1$ *nov* **in**: *om* **F** (−$f^2$) 4. **fuerint . . . loco**: *om per homoeotel* C **fuerint F** K Λ *k wirc nov pal*: fuerant **L** R D $T_1$ Sp-ed **exclusi**: *de cod* Λ *huc usque Petropolitano dehinc Berolinensi uide p* 373 **eodem loco**: eodem locum $T_1$* (*corr m p*) in eodem loco K $f^2$ in eisdem locis *k* in eisdem (*om* locis) *wirc*; *deficit* Λ, *sed apographum eius Aniciense habet* in isdem locis communione consequantur C *k* $T_1$* D consequantur communionem *pal* communione non soluantur *wirc* communione non saluantur *nov*
5. **ut . . . inculcet**: *praecedentibus recte coniungunt* **F** $T_1$, *nouum canonem instaurant* (*sub numero* XVIII K *wirc nov* XVII R **Sp** [D] XV **L** VIIII C Λ *k*) *codd cett* (*cum tit* Vt nullus episcopus alium conculcet episcopum **Sp**): *om* T 6. episcoporum *pal* **alium**: *praem* ad D **inculcet**:

¶ C Λ *k* $T_1$ conculcet (-it L *g**) **L Sp** non inculcet D

XVI 1. diac D diacb, K diacnib, T diacnibus R 3. minimae R fiere T
XVII 1. dilecto R dillecto *uel* dulecto *k* 2. seperantur D 3. quibuscumquae R 4. commonion. D 6. epis Λ episcupus *k* epism Λ episcupum *k* inculcit K *k ff* (L *g**)

XVI 2. **offerre**: *eadem de uerbo* offerre *ratio habenda est et hic et in can* XVIIII *l* 3 (*p* 393), *scilicet* 'offerre eucharistiam'

XVII 5. **ut nullus episcopus alium episcopum inculcet**: *perperam codices plurimi, et libri hucusque editi, haec uerba a praecedentibus separant et quasi distinctam sententiam numerant; profecto causa redditur, cur paenitentes in alio loco exclusi in alio non sint recipiendi* 6. **inculcet,** *scilicet* conculcet: *exempla sint Iren*-lat V xii 2 'Esaias ait . . . SPIRITVM HIS QVI CALCANT ILLAM . . . dicens datum Spiritum proprie his qui inculcant terrenas concupiscentias', *Minucius Felix* Octauius 24 'mures hirundines milui non sentire [deos uestros] sciunt; rodunt, inculcant, insident', *Cypr* ad Demetrianum 1 'sanctum . . . tenere, nec inculcandum porcis et canibus exponere' *cum codice k* Matt vii 6

### Epitome canonum Hispana

U Z *h*

XV Diaconus non offerat.

XVI Penitens ubi acceperit orationem, ibi et communicet.

XVII Nullus episcopus alium episcopum conculcet.

XV 1. diacones *h* offerant U
XVI 1. **orationem** U: orarionem Z; *om h* 2. cummunicit U
XVII 1. alio episcopo U 2. conculcit U

**Canones ad Siluestrum**

XVIII De diaconibus Vrbicis: Vt non sibi tantum praesumant, sed honorem presbyteris reseruent, ut sine conscientia ipsorum nihil tale faciant.

XVIIII De episcopis peregrinis qui in Vrbem solent uenire: Placuit eis locum dari ut offerant.

---

*Ceteros canones omittunt codd* C Λ *k* $T_1$: *colophonas eosdem fere habent* C Λ *k* (*de* $T_1$ *uide post can* XXIII [XXII] *infra*) EXPLICIVNT CANONES QVOD FECERVNT ·DC· EPI IN CIVITATE ARELATENSI C EXPL· CHANONES QVOS FECERVNT EPISCISEXCENTI [I]N CIVITATE ARELATENSI AMEN Λ EXPLICIVNT CANONES QVOS FECERVNT EPISCVPI SEXCENTI IN CIVITATE ARELATENSI *k*

F *f ff* L *g* K R D T *wirc nov pal*

XVIII **F** R **Sp** (D): XVIIII K *wirc nov* XVI **L** VIII T *Tit praem* Vt diaconus nihil sine presbytero (+suo *pal*) agat (*ita pal cum codd toll-urg-ger*: offerat Sp-ed) **Sp**
1. **urbicis** (*uide col b*): urbis K ubicis D *tr* sibi non K 2. *tr* tantum sib$^{i}$ **Sp** honore T *nov* honores **F** 3. prbi **F** ($-f^2$) **L** prbo T presbiterorum *wirc nov* **reseruent F** K **L** T Sp-ed: reseruetur *pal* seruent R D *wirc nov* (*uide notulam praecedentem*) sine conscientiam T 4. **ipsorum**: episcoporum (*e compendio epsorum?*) *pal* eorum *ff** *wirc nov*; *om* K*, *sed suppl m p* 5. faciunt F* facient R fiant *nov* fiat *pal wirc*

XVIIII **F** R **Sp** (D): XX K *wirc nov* XVII **L** VIIII T *Tit praem* Vt peregrino episcopo locus sacrificandi detur **Sp**
1. **De episcopis . . . offerant** (*l* 3): Vt peregrino episcopo locus sacrificandi detur (*iterato titulo*) *pal* *tr* peregrinis episcopis Sp-ed in urbe K R T *nov* 2. *tr* uenire solent K illis Sp-ed 3. **dari F** R *nov* Sp-ed: dare K D T *wirc* donare **L**

---

XVIII 1. diacob, K diacnb, T ubicis D 3. prbo T prbi F *f** L *g* prsbi *ff* prbis K R D $f^2$ sene K saene R 4. tali K
XVIIII 1. peregrenis L* 2. orb. D 3. dare K D T

*Confer concilii Nicaeni canonem* XVIII

---

XVIII 1 **Vrbicis,** XVIIII 2 **in Vrbem,** *nonnisi ad Vrbem Romam et ad diacones Romanos* (*quamuis id multos uiros doctos fugerit*) *referri possunt: testantur, si testibus opus sit, canon qui uocatur Muratorianus* 'profectionem Pauli ab Vrbe ad Spaniam proficiscentis', *S. Cyprianus identidem* (*e.g.* ep. xxviiii 1 'illud ad uos [*clerum Carthaginensem*] perferre litteris meis debui, urgente causa clero in Vrbe consistenti litteras me misisse'; ep. xliii 3 'tam nobis quam confessoribus et clericis Vrbicis, item uniuersis episcopis uel in nostra prouincia uel trans mare constitutis'; epp. xlviii 3, lii 1, 2), *Optatus Mileuitanus* i 9 'a Victorino Petauionensi et Zefyrino Vrbico et *a* Tertulliano Carthaginensi'. *neque praetermittendum quod index nominum canonibus subiectus* urbs Roma *praebet* (*p* 400 *infra*), *sed* ciuitas Syracusanorum, Mediolanensium *etc*

---

**Epitome canonum Hispana**

XVIII Diaconus Vrbicus nihil agat sine presbytero suo.

XVIIII Episcopo peregrino detur locus offerre.

---

XVIII 1. diacones Z diac̄ *h* **urbicus** *h*: orbicus U Z sene Z 2. prbo U **U Z** *h*
XVIIII 1. eps U detor colus U 2. **offerre** Z: offeret U offerendi (*tr ante* detur) *h*

**Canones ad Siluestrum**

XX De his qui usurpant sibi solis debere episcopos ordinare: Placuit ut nullus hoc sibi praesumat, nisi adsumptis secum aliis septem episcopis. si tamen non potuerit [septem], infra tres non audeant ordinare.

XXI De presbyteris aut diaconibus qui solent remittere loca sua in quibus ordinati sunt et ad alia [loca] se transferunt: Placuit ut his locis

F *f* *ff* L *g* K R D T *wirc nov pal*

XX **F** R **Sp** (D): XXI K *wirc nov* XVIII **L** X T *Tit praem* Vt sine tribus episcopis nullus episcopus (epc̄ *pal*) ordinetur **Sp**
1. **solis debere F**: debere solis licere *wirc* soli debere K D T Sp-ed soli deberi **L** soli debere licere *nov* soli dare *pal* subdebere R 2. **episcopos** *wirc nov*: eps F *ff* **L** R D T epos (*in ras ut uid*) *f* epis *pal* epm K episcopum Sp-ed ordinari **F** ordinationem *pal* 3. **nullus**: nullum **L** in nullo *wirc nov* *tr* hoc nullus K **sibi**: *om wirc* *tr* sibi hoc *nov pal* praesumant *wirc nov* 4. **secum**: secundum R sibi **Sp** **aliis**: *bis* R; *om* K 5. **si tamen**: si K nam si *wirc nov* **potuerit** (*scilicet* adsumere) **F**: poterit D Sp-ed potuerint K **L** R T *wirc nov*, *fortasse recte* 6. **septem**: *om* **F**, *fortasse recte* **non**: *om wirc* **audeant F** K: audeat **L** R D T **Sp** debent *wirc nov*

XXI **F** R **Sp** (D): XXII K *wirc nov* XVIIII **L** XI T *Tit praem* Vt clericus alibi transiens excommunicetur **Sp**
1. **aut**: et T *wirc* uel *pal* 2. **remittere F** T: demittere L dimittere K R D *g* *wirc nov* **Sp** *tr* sua loca *pal* 3. **quibus**: omnibus T* **ad**: *om* T* **loca**: *om* **F**, *fortasse recte* 4. se transferuntur R se transtulerint *pa* transtulerunt se Sp-ed **his locis . . . ad alium se**: si de locis suis (*cet om*: + ad *f*²) **F** **his locis**: in eisdem locis *wirc* suis *pal*

XX 2. deberi L *g* eps F *ff* L *g* R D T ordinari F *f* *ff* ordenare L 4. adsump as D* VII F *ff* *wirc nov* 6. ·III· *f** *g* 7. ordinari D
XXI 1. pbrs R prbis T F *f* D K L *g*² pprbis *g** prsbis *ff* diac D diacob, K diacnb· T diacnib, R

*Confer concilii Nicaeni canonem* IIII

*Confer concilii Nicaeni canonem* XVI

XX *Canon hicce ad episcopos metropolitanarum ciuitatium ut uidetur spectat, fortasse etiam ad ipsum urbis Romanae episcopum. neque nomen* 'metropolitanus episcopus' *neque dignitas apud occidentales ecclesias tunc temporis adhuc inualuerat*

**Epitome canonum Hispana**

U Z *h*

XX Sine tres episcopos non ordinetur episcopus.

XXI Si quis clericus dimiserit locum suum et in alio fuerit, excommunicetur.

¶ U

XX **tres episcopos**: tres eps U tres epīs Z (*cf p* 534 *infra*) tribus epīs *h*
XXI *Canonem om* U 1. demiserit Z excummunicetur Z

**Canones ad Siluestrum**

ministrent: quod si relictis locis suis ad alium se locum transferre uoluerint, deponantur.

XXII De his qui apostatant et numquam se ad ecclesiam repraesentant, ne quidem paenitentiam agere quaerunt, et postea [in] infirmitate arrepti petunt communionem: Placuit eis non dandam communionem, nisi reualuerint et egerint dignos fructus paenitentiae.

*Confer concilii Iliberritani canonem* XLVI, *necnon Arelatensis* II *canonem* XXV *p* 435 *infra; et e contraria parte canonem concilii Nicaeni* XIII

F *f ff* L *g* K R D T *wirc nov pal*

5. **ministrent**: *praem* in quibus ordinati sunt (*habet etiam in ll* 2, 3) K, + ubi ordinati sunt **L** **quod**: aut K et *pal* ut Sp-ed **si**: *om* L *g** **relictis locis suis**: *om* K derelictis *wirc nov* 6. locum (*om* se) T* locum se K D* T² **Sp** ¶ T

XXII **F** R **Sp** (D) *et iterum* (*uide canonem praecedentem*) *wirc*: XXIII K *nov* XX **L**; *canonem om* T *Tit praem* Vt apostatae qui tardius reuertuntur (reuertunt *pal*) nisi per dignam penitentiam non recipiantur Sp 1. **qui**: + se *pal* **et**: qui *nov* **numquam**: non **F**, *fortasse recte* 2. **se**: *om* D praesentant D *wirc* repraesentent *pal* praesentent *nov* 3. **ne quidem**: nec quidem K *f*² **Sp** nec *wirc nov* paenitentia **L** 4. **et**: *om* K **postea in**: post in *wirc* post D post gloriam K **in F** (− *f*²) *wirc*: *om f*² K R D *nov* **Sp** infirmitatem K 5. arrepta *pal* petent **F** (− *f*²) communione D **Placuit . . . communionem**: *om per homoeoteleuton* **F** R D 6. **communionem L Sp**: *om* K (+ esse K) *wirc nov* 7. **reualuerint et**: reuelauerint et F D se uelauerint et *pal*; *om wirc nov* **egerint**: agere **F** exigerint K 8. *tr* penitentiae fructus *pal*

*Post can* XXII *sex alios canones praebent codd wirc nov; quos tamen, cum ad concilium nostrum minime pertineant, in appendicem reieci, uide p* 416

¶ **F** Λ *k* L T EXPLICIT SINODVS ARELATENSIVM (EPL SYNODVS ARLATENSIVM F) **F**, *quippe quae sylloge episcoporum nomina omittat*

XXII 2. eclesiam D representant R *f* 3. agire K 5. arepti F *nov* adrepti L 7. egerent D dignus R F *f** *ff* L *g* fructos D

XXII 1. **apostatant**: *cf concilii Arelatensis* II *can* XXV (*p* 435), *et canonis concilii Ancyritani* VIII *interpretationem Priscam* (*Tom* II *p* 23) 'quanti non solum apostatarunt'. *uerbum semel adhibuerat S. Cyprianus* ep. lvii 3 'apostatauerunt et ad saeculum cui renuntiauerant reuersi gentiliter uiuunt'.

4. **postea in**: post gloriam K, *neque hic solum lectiones codicis* K *ita sunt praeposterae ut facile credas eas non aliunde oriri atque a mutilo exemplari; quippe scriba uix legibilia ut potuit interpretatus est, cf cann* vii 3 probati, x 2 oblatis, x 3 fidilis, xviii 1 urbis, *non legibilia omisit, cf* vii 4 ecclesiasticas, vii 5 tamen, xiiii 2 dicuntur, xiiii 3 nomina, xiiii 13 putant, *aliis, si opus erat, ad locutionem complendam suppositis, cf* v 2 abstineri, vii 1 his, vii 9 ab ecclesia, x 2 portant (*ubi ualde mireris consentire* Sp- tit *et* epit)

**Epitome canonum Hispana**

XXII De his qui apostatant et tardius reuertuntur; non recipiendos, nisi dignam penitentiam egerint.

XXII: *canonem praecedenti* (*sc canoni* XX, *uide ad* U Z *h can* XXI) *coniungit* U 1. **de his** U Z: hi *h* **et**: *om* U* 2. reuertentur Z recipiendo U recipiendus Z recipiantur *h* 3. digna penitenta U egerit U agereat Z

*secundum codd* K $T_1$ R D *anic wirc nov* **Sp**

SYNODVS HABITA EPISCOPORVM

IN CIVITATE ARELATENSIVM

APVD MARINVM EPISCOPVM

ECCLESIAE CATHOLICAE

TEMPORIBVS CONSTANTINI AVGVSTI

VOLVSIANO ET ANNIANO CONSVLIBVS

*secundum cod* C *fol* 91 *a*

INCIPIT NOMINA EPISCOPORVM
CVM CLERICIS SVIS
VEL QVANTI
VEL EX QVIBVS PROVINCIIS
AD ARELATENSE | SYNHODO *fol* 91 *b*
CONVENERINT
SVB MARINO EPISCOPO
TEMPORIBVS CONSTANTINI
AD DERIMANDA SCISMATA VEL
PRAVAS HOMINVM INTENTIONES
VOLOSIANO ET ANNIANO CONSVLIBVS

---

K $T_1$ R D *anic pal wirc nov* *Nomina episcoporum omittunt codd* **F** Λ *k* **L** T, *habent post canones* K $T_1$ R D *anic wirc nov*: *de* C *uide col b*: *in codicibus Hispanis inueniuntur sub initium concilii sequentis* (*scilicet Arelatensis secundi, uide Gonzalez col* 197 *n* 5) *post titulos canonum eius*

*Hanc praefatiunculam om* Sp-ed

SYNODVS: *praem* EXPLICIT (*quasi canonibus adiungens*) $T_1$, HAEC EST *anic*, XXX (*scilicet post* XXVIIII *canones*) *nov*, XXVIIII (*post* XXVIII *canones*) *wirc* HABITA: *om wirc pal* EPISCOPORVM: *om* K *pal* IN: *praem* QVI $T_1$ *nov*, QVAE FVIT *wirc* ARELATENS̄ D ARELATENSEM *wirc* ARELATO *pal* APVD MARINVM . . . CONSVLIBVS: GESTVM AB EPISCOPIS DIVERSARVM PROVINCIARVM (*cet om*) *pal* APVD: *om* K MARINVM: MARIANVM *nov*; + ARELATENS $R^2$ CATHOLICAE: *om* $T_1$ AVGVSTI: ·Ā· D AA R AG K AVḠ $T_1$ *anic* AVḠTI *wirc* VOLVTIANO K VOLOSIANO $R^2$ D (*cf col b*) VOLOSCANO R* ET ANNIANO: *om* D ANIANO $T_1$ R *anic wirc* CONSVLIBVS: LB̄ (*tantum*) *nov*; + SIC *wirc nov*

epor̄ R epor̄m T arelatentium K arelatens D epim̄ R eccl R eccls̄ $T_1$ eclesiae D cons R consss̄ K consol D consolibus $T_1$

*In codice* C *intercedunt inter canones et nomina tres Romanorum pontificum epistulae et unus Augustini tractatus, unde credendum est nomina ab alio ac canones fonte esse deriuata*

1. INCP̄ C 7. EP̄O C 11. CONSB̄. C

*Indicem in codice* C *per longas lineas descriptum* (*interdum aliquo spatio, interdum nullo, inter unum et alterum nomen relicto*) *ad instar formae in col a adhibitae redegi, ordinem tamen et orthographiam uocabulorum sedulo seruaui*

*Compendia quibus in indice nominum usus est codicis* C *scriba in textu repraesentare non curaui, hic potius in unum colligenda duxi. haec fere sunt*: *pro* episcopus *habet semper* ep̄s (*et pro* episcopo, *uide nomen* 5, ep̄o): *pro singulari uocabuli* presbyter *numero plerumque* presb̄ (11 13 25 27 28 30 33), *rarius* prb̄ (16 31), prb̄t (8), presb̄t (29); *pro plurali numero* presb̄i (5 44): *pro* diaconus *siue singulari siue plurali* (2 5 8) *numero semper* diācs: exurcista *semel plene scribitur, sexies per compendia* exurc̄ (10), exur̄ct (17 21 30), exor̄ct (12 13): *pro* lector *utroque* lict̄ (7 31): *pro* ciuitate (*sed nonnisi in parte indicis posteriori*) *tum* ciuit̄ (24 25 26 27 31 32 34 35 36 41), *tum* ciut̄ (22 23 37 39), *semel etiam per incuriam* ciuita (19). *quod pro* Caesaraugusta *scriptum est* Caesar aug̃a (30), *id tractum esse de noto* Aug̃ *pro* Augustus *compendio facile deduxeris*

## Nomina episcoporum ciuitatium prouinciarum in integrum restituta

*Consules anni sunt* 314 *post Christum, neque est cur codicum nostrorum testimonium recusemus. caue ergo ne cum uiro clarissimo O. Seeck, quem secuti sunt ut uidetur I. B. Bury et A. Harnack, concilium Arelatense anno demum* 316 *habitum esse censeas.*

*episcoporum indicem recte ab episcopo Syracusano exordiri, confirmat Eusebius qui epistulam ad illum datam tamquam ceterorum exemplum* Historiae *suae adscribat, uide p* 379 *supra. credo equidem indicem ita per dioeceses distribui ut ab Vrbis Vicaria proficiscatur (nomina* 1–3), *deinde ad Illyricum* (4) *Vrbem Romam* (5) *Italiam* (6) *pergat; quae omnia ditionis Constantinianae orientalem spectant partem. post haec Galliam aggreditur, concilii et codicum quibus concilii gesta traduntur sedem et domicilium. ordinantur nomina Gallica* (7–22) *per tres regiones dispertita, scilicet Viennensem Galliam Aquitaniam, uide p* 403; *deinde Britannica* (23–25) *et Hispana* (26–31); *postremo Africana* (32–41), *et ipsa per quattuor classes diuisa, Mauritaniam* (32), *Sardiniam* (33: *uide p* 413), *Africam proconsularem* (34–39), *Numidiam* (40, 41). *quod episcopi aliqui Romae uicini ad finem indicis depelluntur* (42–44), *id fortasse significat episcopos istos quasi episcopo Romano obnoxii chorepiscopos potius esse quam uerum locum episcopalem sibi uindicare.*

## Adnotatiunculae ad nominum indicem pertinentes

*uide ad calcem paginarum* 399, 401, 403 *etc*

1. **De compendiis apud codices nostros adhibitis** (*p* 397) 2. **De minoribus quos uocant ordinibus** (*p* 405) 3. **De forma numeri pluralis** diacones [2, 3 *ex eis sunt quae Turner polienda reliquit et antequam perpoliret, morte abreptus est.*—E. S.]

### 1. De compendiis

*Compendia per quae uocabula in indice nominum redigendo frequenter adhibita,* prouincia, prouincia quae supra, episcopus, presbyter, diaconus, exorcista, lector, *breuiauerunt identidem codices nostri, placuit hic in unum colligere ne apparatum nostrum nimis adgrauarent.*

**Prouincia.** 1. 2. 3. 4. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 14. 19. 23. [32]. 33. 34. [40].
prouinc̄ $T_1$ *semel*, anic *pluries.*
proū T *sexies.*
p̄ū R *quinquies.*

**Prouincia quae (qua) supra.** 9. 10. 11.
prouincia ō s̄· K *ter*
prouincia c̄ is p̄ R 9. [*cf* C *ad no.* 24 prouincia cis]
prouincia usp· D 9.

**Ciuitas.** *e quadraginta et tribus oppidis (cum unum exceperis* 13, *apud* C *solum adseruatum) in indice nostro enumeratis, unam habemus* Vrbem (5), Portus *duos* (Portus Nicensis 12, Portus ab Vrbe xv 42); *duo loca suburbicaria nominantur simpliciter* a Centumcellas ab Ostiis (43 44); *triginta et octo sunt* ciuitates.

*omittunt uocem* ciuitas *uel hic uel illic omnes (solo* K *excepto) codices: scilicet* T 10 11, R 7 10, D 7 10 26, *anic* 7 9 23, **Sp** 1 3 6 7 9 23 33 34 40 (*et teste codice pal etiam* 24 28)

*consentiunt codices uel omnes uel paene omnes nonnisi ad* 1 ciuitate, *et* 15–18 20–22 Ex ciuitate: *ceteris in locis inter se discordant, malunt antiquiores* ciuitas—*ita* T *et ut uid* D *semper*, R *terdecies, adsentientibus* K *quinquies* (2. 3. 4. 6. 7) *et anic bis* (11 34)—*recentiores uel* ciuitatis (*wirc nov et nonnumquam* **Sp**) *uel* ex ciuitate (*sic in posteriore indicis parte anic* **Sp** *et ad finem indicis sexies* K).

*huius lectionum uarietatis rationem iure fortasse referes ad usum compendiorum.*

*secundum codd ceteros*

[CONVENERVNT]

1. **Ex prouincia Sicilia**
ciuitate Syracusanorum
hoc est Christus episcopus
et Florentius diaconus

2. **ex prouincia Campania**
ciuitas Capuentium
Protenus episcopus
Agrippinus diaconus

*secundum cod* C

1. Criscens episcopus
Florus diaconus
ex ciuitate Serecosanorum
**prouincia Sicilia**

2. Proterius episcopus
Agreppa et Pirus diacones
de ciuitate Capensium
**prouincia Campana**

---

$K\ T_1\ R\ D$ *anic pal wirc nov*

CONVENERVNT $T_1$ R D *anic*: *om* K *wirc nov pal*

1. *tr ante nomen* 1 *nomina* 5 4 6 (*ita ut agmen ducant legati Romani, sequantur proximo loco episcopi ciuitatum amplissimarum*) $T_1$; *de indicis ratione et dispositione uide p* 397 **Ex**: Et *nov* **prouincia**: *om* Sp Sycilia $T_1$ Siciliae D *nov* Syciliae *wirc* Cilicia *pal* **Syracusanorum** K D: Syracusinorum R Seracusanorum $T_1$ Siracusanorum *anic pal* ean *wirc* ean urbis *nov* **hoc est** K $T_1$ D *nov anic*: haec est R; *om* Sp *wirc* **Christus** R D: Cristus $T_1$ Chrispus K Crispus *anic* Cretus *nov* Crecus *wirc* Sixtus Sp **et**: ut *nov* **Florentius** K *wirc nov*: Florus $T_1$ R D *anic* Sp-ed Florius *pal*

2. Campaniae D *wirc* Sp **Capuentium** K $T_1$: Capuensium R D *anic wirc nov*; *om* Sp **Protenus** $T_1$: Protinus *rell* **Agrippinus diaconus**: Agrepinus diaconus K Agrippa et Pinus diacs (diac D) $T_1$ R D Agrippa et Tutus diac *anic pal* et Agrippa Tutilaque diacones Sp-ed Agrippa et Cyprianus diaconus *nov* et Ciprianus diaconus *wirc*

C [*Apparatus codicis* C *non extat in eis quae Turner reliquit; nescio an eum superfluum iudicauerit.*—E. S.]

### Nomina in integrum restituta

1. *Prouincia* SICILIA *ad Vrbis Vicariatum cum Italia media et meridionali pertinebat. prouinciae ciuitas per saecula tum antiquiora tum recentiora principalis erat* SYRACVSAE; *quod de ecclesiae uel Siciliensis uel Syracusanae initiis undecumque sciri potuit, collegit A. Harnack* Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten [4] (1924) *p* 813. *episcopi Syracusani nomen erat* CHRESTVS, *teste Eusebio p* 379 *supra, cui fere consentiunt codices nostri* R D Christus; *cum tamen a* Christus *nomine abhorreret reuerentia erga Christum Dominum debita, ceteri codices uel* Crispus *sibi finxerunt uel* Cretus *uel* Crecus *uel* Sixtus *siue* (*ut codd* C *et cor, uide p* 381 *col b l* 9) Crescens.

2. *Prouinciae* CAMPANIAE *metropolis erat* CAPVA: *basilicam ibi apostolis dicatam fecisse Constantinum imperatorem refert Liber Pontificalis in* Vita Siluestri (*edente L. Duchesne* i 185). *de nominis forma* PROTERIVS *consentiunt codicis* C *indiculus, codicis cormariensis epistula* (*p* 381 *col b l* 3) *et Optatus Mileuitanus* i 23 (*ed. Ziwsa* 26. 19) 'Proterius a Capua': *ceterorum codicum archetypus pro* ri *perperam dabat* n.

---

### 1. De compendiis (*uide p* 397)

*diuersis librariis eundem archetypum diuerse exscribentibus. neque desunt in codicibus nostris* K R *anic quae tali sententiae subueniant: exempli gratia*

*apud* K   ciues 8.   ciuit̄ 9–34, 40.   ex ciuit̄ 35–39, 41.

*apud* R   cit̄ 11.   ciut̄ 4 36.   ciūs 32.   ciuium 14.   ciuitem 35* ciuite 35[2].   ciuit 19 33 37 38 39 41.   ciuits̄ 24.   ciuetas 9.   ciuitās 3.

*apud anic*   ciuit̄ 19 33 40.   ex ciuit̄ 24 25.   ciuitat̄ 3 4 8.   ex ciuitat̄ 27–31, 35–39, 41.

*putandum est ergo priscos concilii Arelatensis codices compendium* ciū *uel* ciuit *uel aliquid huiusmodi exhibuisse, quod quisque suo arbitrio interpretatus est. quid amen significare uoluerant qui per prima illa compendia opus suum breuiabant? bifariam ut uidetur responderi potest. aut enim* ciuitas *ubique* (*ut in textu nostro impresso*) *legendum est, cum testibus codd* $T_1$ (R D) *et ad initium saltem indicis* K; *aut discernenda sunt alia ab aliis, et praecedente titulo* ex prouincia *legendum* (*secundum nominis* 1 *exemplum* ex prouincia Sicilia ciuitate Syracusanorum) ciuitate, *ubi autem deest talis titulus legendum* (*secundum exemplum nominum* 15–18, 20–22. Ex ciuitate Rotomagensium *etc*) ex ciuitate.

**Episcopus.** *ubi per compendium scribitur, semper* ep̄s ep̄i, *nisi quod pal bis habet* ep̄c (22, 37) *et semel, pro* epc *ut uidetur,* epo (4).

**Presbyter.** *in singulari numero* 8. 11. 16. [27]. 28. 29. 30. 31. 33, *in plurali* 5: *de* 44 *dubitari potest, codices enim antiquiores uidentur singularem numerum indicare* (K prbr, T *anic* prbt), *ceteri pluralem.*

(α) *e compendiis quae* '*suspensiua*' *dicuntur, adhibentur duo:*

prb̄  $T_1$ *semel* (8), *pal sexies* (8 *in ras.* [*pal** prr] 11. 16. 27. 30. 31).

prb̄t̄  $T_1$ R D *anic fere semper.*

(β) *e compendiis* '*contractiuis*' *duo ad singularem numerum pertinentia, ad pluralem tria:*

pbr  R *semel* (33).

prb̄r̄  K *semper.*

prb̄ī  K R *anic pal semel* (5); D *bis* (5. 44).

pb̄r̄ī  R *semel* (44).

prb̄r̄ī  T *semel* (5).

*plene scripta habes nonnisi* praesbiter (R 27), presbyteris (*cas* 5) presbyteres (Sp-ed 44).

*secundum codd cett*

3. **ex prouincia Apulia**
ciuitas Salpientium
Pardus episcopus
et Crescens diaconus

4. **ex prouincia Dalmatia**
ciuitas Aquiliensium
Theodorus episcopus
Agathon diaconus

5. **ex Vrbe Roma**
quos Siluester episcopus misit
Claudianus et Bitus presbyteri
Eugenius et Quiriacus diacones

6. **ex prouincia Italia**
ciuitas Mediolanensium
Merocles episcopus
Seuerus diaconus

*secundum cod* C

3. Pandus episcopus
Criscens diaconus
de ciuitate Salpiensium
**prouincia Pulia**

4. Theudorus episcopus
Agustun diaconus
de ciuitate Aquilegensium
**prouincia Dalmatia**

5. Claudianus et Bitus presbyteri
Eugenius et Quiriacus diacones
**ex Vrbe Roma**
missi a Siluestro episcopo

6. Meroclis episcopus
Seuerus diaconus
de ciuitate Mediolanensium
**prouincia Italia**

C

K $T_1$ R D *anic pal wirc nov*

3. *tr nomina* 4 3 R D   Apollia R Apoliae D Apuliae *wirc* Sp-ed   **ciuitas Salpientium** $T_1$: ciuitas Salpentium K ciuitat Salpiensium *anic* ciuitās Alpientium R ciuitas Ablentium D ciuitatis Salpuensium (Sapuensium *wirc**) *wirc nov*: *om* Sp   Pandus $T_1$, *cf col b*   **episcopus**: *om* R D   **Crescens**: Criscens R D Cressentius K

4. **Dalmatia** K: Dalmatiae *wirc pal* Dalmacia R Dalmaciae D Sp-ed Dalmatica $T_1$ *anic*   **ciuitas Aquiliensium**: *om pal*   **Aquiliensium** $T_1$: Aquelientium K Aquilinsium R Aquilensium D *wirc* Aquilegensium *anic nov*   Theudorus K Theorus *nov* Teudosus *anic*   Agaton $T_1$ et Agathon *wirc* Sp-ed et Agaton *nov anic pal*

5. orbe D   Romana *wirc nov pal*   Seluester R Syluester Sp-ed   Claudius D Cladius R Cladianus *pal* Glaudinus *wirc*   Vitus *wirc nov* Betus $R^2$ Auitus Sp-ed Citus *anic* Habituri *pal*   **Eugenius**: *praem* et *wirc*   **Quiriacus** $T_1$ R D *anic pal*: Chyriacus K Cyriacus Sp-ed Cyricus *wirc nov*

6. **Italia**: et R* et alia $R^2$ Italiae *wirc nov* Daliae *pal*   **ciuitas . . . Massiliensium** (*nomen* 7): *om* Sp-ed   Mediolaninsium K R   **Merocles . . . Massiliensium** K *wirc*: *om per homoeoteleuton* $T_1$ R D *anic* **Sp**   Merodes *wirc*   et Seuerus *nov* et Seruus *wirc*

### Nomina in integrum restituta

3. *Codicibus si fides tribuenda est, non de ciuitate* Arpi *agitur, ut pluribus eruditis uisum est* (*exempla habes A. Harnack* Mission und Ausbreitung[4] (1924) *p* 814 *et L. Duchesne,* Histoire ancienne de l'Église ii 113 n 2) *sed de* SALAPIA (*hodie* Lago di Salpi). Salapia *oppidum, in bello Punico et propter Hannibalis amores* ' inclutum ' (*Plin.* N.H. III 11 [16]), *postea, quamuis in loco salubriore prope mare denuo fundatum* (*Vitruu.* I 4), *in obliuionem paene incidit: agnoscunt cosmographi, Strabo et Ptolemaeus, agnoscit* Liber Coloniarum, *sed desunt penitus inscriptiones latinae. episcopi nomen* PARDVS *esse, non* Pandus, *probant codicis cormariensis indiculus* (*p* 381 *l* 6 *supra*) *et inscriptionum syllogae:* Pardus *enim habes Anconae* (C. I. L. ix 5908), *Corfinii* (ib. 3237), *Sulmone* (ib. 3101), *Beneuenti* (ib. 1728), *Capuae* (C. I. L. x 4275), *nusquam tamen* Pandus.

4. *Hic primum ecclesiae* AQVILEIENSIS *mentio fit. diaconis nomen* AGATHON *commendant tum plures codices tum inscriptiones:* Agathon (Agatho Agato) *inueni apud* C. I. L. v 1222 (*Aquileiae*) 703 (*prope Tergesten*) 3425 (*Veronae*) 4294 (*Brixiae*) 5638 (*prope Mediolanum*), *contra* Agustun *nusquam,* Agustus *nonnisi semel* 8737 (*Concordiae*). *de prouincia oritur quaestio.*

5. ROMA *tantum* urbs *est, ceterae sunt* ciuitates. SILVESTER *episcopus ordinatus est, ut e catalogo Liberiano patet, die dominica,* 31° *Ianuarii* A. D. 314: *obiit autem, ut e catalogo supradicto et laterculo depositionis episcoporum colligere licet, die* 31° *Decembris* A. D. 335. *nomen eius latinum est, decessoris uero graecum* (Μιλτιάδης)*: e legatis eius tres graeci* (Εὐγένιος Κυριακός Βίτων), *unus latinus.* BITVS (*seu potius* BITO) *eundem esse suspicor ac presbyterum Romanum qui uices Siluestri apud concilium Nicaenum egit: quamquam enim plurimi testes* Victor *habent, non desunt qui formae* Biton *uel* Bicon *suffragantur, uide pp* 37 96 97 *supra, et cf Socraten Scholasticum* H. E. i 13 ʽΡώμης Βίτων καὶ Βικεντῖνος πρεσβύτεροι.

6. *Concilio Romano anni* 313 *aderat* MEROCLES A MEDIOLANO, *Optat.* i 23. *eum non primum Mediolani fuisse episcopum neque Mediolanensem ecclesiam nuper eo tempore constitutam, iure colliges e S. Ambrosio* Serm. contra Auxentium 18 (*apud* Ep. xxi: II 864 D) ' hereditatem patrum, hoc est hereditatem Dionysii, qui in exilio in causa fidei defunctus est, hereditatem Eustorgii confessoris, hereditatem Meroclis atque omnium retro fidelium episcoporum.' *de catalogo priscorum episcoporum apud codicem* Ambr. C 133 inf. *seruato uide quae disseruerunt D. Papebroch* Acta Sanctorum Maii *tom* vii *pp* 52 *sqq, I. Mabillon* Museum Italicum I ii 109 *sqq, F. Savio* Gli antichi vescovi d'Italia dalle origini al 1300: La Lombardia, partè I, Milano (*Florentiae,* A. D. 1913), *pp* 21 *sqq*: *nomina fortasse genuina sunt quamuis ordine turbato*—Anatalon Gagius Castricianus Kalimerus Monas Mirocles Maternus Protasius Eustorgius Dionysius Ambrosius *etc—anni certe ficti.* [*plura non extant.*—E. S.]

---

### 1. De compendiis (*uide pp* 397, 399)

**Diaconus** *in singulari numero* 1. 2. 3. 4. 6. 12. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 22. 25 *b*. 26. 28. 29. 32. 34.

diac̄ D *semper, anic quater, pal pluries.*
diacō *anic bis* (18 *in ras.* 19).
diac̄ī R *semel* (12).
diac̄s K T *semper, anic octies.*

*in plurali numero* [2]. 5. 8.

diac̄ R 8. D 8. *anic* 8.
diac̄s (*sc* diacones?) T 5. 8. *anic* 5.
diacī K 5. 8.
diacuns (*sc* diacones?) R* 5.
diacones R² 5.
diaconi *wirc* 5. *pal* 5. 8.

| *secundum codd cett* | *secundum cod* C |
|---|---|
| 7. **ex prouincia Viennensium**<br>ciuitas Massiliensium<br>Oresius episcopus<br>Nazoreus lector | 7. Oresius episcopus<br>Nazareus lictor<br>de ciuitate Asseliensi<br>**prouincia Vienninse** |
| 8. **ex prouincia Viennensium**<br>ciuitas Arelas<br>Marinus episcopus<br>Salamas presbyter<br>Nicasius Afer Vrsinus et Petrus diacones | 8. Marinus episcopus<br>Salamas presbyter<br>Nicasius Afer Vrsinus et Petrus diacones<br>de ciuitate Arelatensium<br>**prouincia Viennensi** |
| 9. **ex prouincia qua supra**<br>ciuitas Viennensium<br>Verus episcopus<br>Beclas exorcista | 9. Verus episcopus<br>Beflas exurcista<br>de ciuitate Viensi<br>**prouincia suprascripta** |
| 10. **ex prouincia qua supra**<br>ciuitas Vasiensium<br>Dafnus episcopus<br>Victor exorcista | 10. Dafenus episcopus<br>Victor exurcista<br>de ciuitate Vasensi<br>**prouincia Vienninsi** |

K $T_1$ R D *anic pal wirc nov*

7. Vienninsium K Vienensium *nov* Massilensium *wirc** **Oresius** K $T_1$: Orosius **Sp** Horosius R *anic* Horesius *wirc nov* Heresius D **Nazoreus** K $T_1$ R: Nazareus D *wirc anic* **Sp**; *praem* et *wirc anic pal*

8. **Viennensium** $T_1$ *anic wirc* **Sp**: Vienninsium K R Vienensium D *nov* **Arelas** $T_1$ R *anic pal*: Arelasi D Arelatensis K Arelatae Sp-ed Arelatensium *wirc nov* **Marinus episcopus**: episcopus suprascriptus *wirc nov*: *post haec uerba desinit* ¶ *wirc* *wirc* Marianus $T_1$ Silimas D Salmas *anic* Nicacius *anic* Nicetius *pal* Nicatius Sp-ed Aferus Sinus K

9. **ex prouincia . . . exorcista**: *om per homoeoarcton anic* **qua supra** $T_1$ Sp-ed quae supra *pal*: *de* K R D *uide supra p* 397 **ciuitas**: *om* **Sp** Vienninsis K Vienninsium R Vienensium D Inuiennensium $T_1$ Beclus K Berclas *pal*

10. **Ex prouincia . . . exorcista**: *om per homoeoteleuton* R D **prouincia qua supra** $T_1$: prouincia quo supra *anic*; *de* K *uide p* 397; *om* **Sp** Vasientium K

C

Vasione **Sp** **Dafnus**: Dafinus K Damnus *pal* Danas *anic* Damnas $T_1$ Sp-ed **Victor**: *praem* et *anic* Sp-ed

**Nomina in integrum restituta**

[*The Editor left no material for this restoration.*]

---

1. **De compendiis** (*uide pp* 397, 399, 401)

**Exorcista** 9. 10. 12. 17. 21. 30 (*plene scribitur in* T D *et in codd recentioribus*).
- exor̄ R 17.
- exorc̄ exorc› K 10. 17. 21. 30. R 9. 20. 30.
- exoc› K 9.
- exorc̄s̄ K 12.

**Lector** 7. 31.
- lec̄t K 31. T 7.
- lic̄r R 31.
- lictr̄ R 7.
- lictor K 7

*secundum codd cett*

11. **ex prouincia qua supra**
ciuitas Arausicorum
Faustinus presbyter

12. ex portu Nicensi
Innocentius diaconus
Agapius exorcista

14. **ex prouincia Gallia**
ciuitas Rementium
Imbitausius episcopus
Primogenius diaconus

15. ex ciuitate Rotomagensium
Auidianus episcopus
Nicetius diaconus

*secundum cod* C

11. Faustinus presbyter
de ciuitate Arausicorum
**prouincia quae supra**

12. Innocentius diaconus
Agapitus exorçista
portu Nicheinsis

13. Romanus presbyter
Victor exorcista
de ciuitate Aptensium

**Item de Galleis**

14. Inbetausius episcopus
Primigenius diaconus
de ciuitate Remorum

15. Ausanius episcopus
Nicetius diaconus
de ciuitate Rotomaensium

---

K $T_1$ R D *anic pal nov*

11. **prouincia qua supra** $T_1$ D *anic*: prouincia quae supra R; *de* K *uide p* 397; *om* **Sp** **ciuitas**: *om* $T_1$ Aurausicorum R Aurasicorum *anic pal* Laustinus **Sp**

12. porto D porta **Sp** prouincia *anic* **Nicensi**: Nicinsi R; *om* **Sp** Innocensius *anic* Agappius $T_1$

13. *De numero* 13 *uide col b*: *omittunt codices nostri* (*per homoeoteleuton ut uid* exorcista . . . exorcista)

14. Galia D Galliae Sp-ed **Rementium** K: Remorum $T_1$ R D *anic* **Imbitausius** K: Imbitasius R* Betasius $R^2$ Inbitausius $T_1$ D Imptabiusius *anic* Imbethausius Sp-ed Inbethenius *pal* **Primogenius** K R: Primigenius $T_1$ D Sp-ed Priegenius *pal** Prigenius $pal^2$ Progenius *anic*

15. **Rotomagensium** $T_1$: Rothomagensium Sp-ed Rotomaentium K Rotomaensium D Rotomainsium R* Rothomainsium $R^2$ Rodomagensium *anic pal* **Auidianus . . . Agustudunensium**: *om per homoeoteleuton* R **Auidianus** *anic* Sp-ed: Auidanus $T_1$ Ibidianus K Auitanus D Auidanius *pal* Nicecius D

C

**Nomina in integrum restituta**

[*The Editor left no material for this restoration.*]

*secundum codd cett*

16. ex ciuitate Agustudunensium
Reticius episcopus
Amandinus presbyter
Filomatius diaconus

17. ex ciuitate Lugdunensium
Voccius episcopus
Pitolinus exorcista

18. ex ciuitate Agrippinensium
Maternus episcopus
Macrinus diaconus

19. **ex prouincia Aquitanica**
ciuitas Gabalum
Genialis diaconus

20. ex ciuitate Burdigalensium
Orientalis episcopus
Flauius diaconus

*secundum cod* C

16. Riticius episcopus
Amandus presbyter
Felomasius diaconus
de ciuitate Agustudunensium

17. Vosius episcopus
Petulinus exurcista
de ciuitate Lugdunensium

18. Maternus episcopus
Macrinus diaconus
de ciuitate Agripenensium

19. Genialis diaconus
de ciuitate Gabalum
**prouincia Aquitanica** | *fol 92 a*

20. Orientalis episcopus
Flauius diaconus
de ciuitate Burdegalensi

---

K $T_1$ R D *anic pal nov*

16. **ciuitate**: prouincia K **Agustudunensium** $T_1$: Agustudunentium K Agustidunensium D Austudunensium *anic* Augustoduni Sp-ed Augusta *pal* **Reticius** K: Riticius R Ruticius $T_1$ Rogaticius D Retius *anic* Petius **Sp** Amandus **Sp** **Filomatius diaconus**: *om* K **Filomatius** R D: Philomatius Sp-ed Philomatis *pal* Flomatius *anic* Flematius $T_1$
17. **Lugdunensium** $T_1$ D *anic*: Lugdunens̄ K Leudoninsium R Leudona Sp-ed Veleudono *pal* **Voccius** K $T_1$ R: Votius D **Sp** (Notius *cod aem*, Nuuotius *codd alii*) Vocitus *anic* **Pitolinus**: Pitolins R Pytolinus K Pitulinus $T_1$ Bitulinus D Pitulius *pal* Petulius Sp-ed Pilatinus *anic*
18. Agripinensium D Agripininsium R Agrepinentium K Agripensium *anic* Agrippina Sp-ed Agripina *pal* Maternianus R **Macrinus** K $T_1$: Magrinus *anic* Marinus **Sp** Marinsis R
19. **Aquitanica** $T_1$ R D *anic* Sp-ed: Aquitania K Equitania *pal* Gabalon D Gabolum $T_1$*? Vagalum Sp-ed Baculu *pal* Geniales K Gemalis R **diaconus**: episcopus **Sp**

C

20. **Burdigalensium** $T_1$: Burdigalinsium R Burdegalensium D Burdegalens̄· ep̄s· K Burdicalentium *anic* Burdegala Sp-ed Burdigala *pal* Orientales K **Flauius**: Faustus K

**Nomina in integrum restituta**

[*The Editor left no material for this restoration.*]

| *secundum codd cett* | *secundum cod* C |
|---|---|
| 21. ex ciuitate Treuerorum<br>Agroecius episcopus<br>Felix exorcista | 21. Agrecius episcopus<br>Felix exurcista<br>de ciuitate Treuerorum |
| 22. ex ciuitate Tolosatium<br>Mamertinus episcopus<br>Leontius diaconus | 22. Mamertinus episcopus<br>Leontius diaconus<br>de ciuitate Elosasium |
| 23. **ex prouincia Brittania**<br>ciuitas Tubricensium<br>Eburius episcopus | 23. Eborius episcopus<br>de ciuitate Eboricensi<br>**prouincia Britania** |
| 24. ciuitas Londiniensium<br>Restitutus episcopus | 24. Restitutus episcopus<br>de ciuitate Londenensi<br>**prouincia cis** |
| 25. ciuitas Colonia [Londiniensium]<br>Adelfius episcopus<br><br>Sacer episcopus<br>Arminius diaconus | 25. Adelfius episcopus<br>de ciuitate Colonia Londenensium<br>exinde Sacerdus presbyter<br>Arminius diaconus |

K $T_1$ R D *anic pal nov*

21. **Treuerorum** $T_1$ D: Treueror K Treuirorum R Sp-ed Triuerorum *pal Tiberorum in ras anic* Agraecius K Agrecius $T_1$ D Agroicius R Agricius *anic* Sp-ed Aricius *pal* Felex

22. **ciuitate Tolosatium**: ciuitatelosacium $T_1$, *unde fortasse cum editionibus conciliorum antiquis praeferas* Elosatium **Tolosatium** *scripsi* (*cf* $T_1$ *in notula praecedente*): Tolosacium *anic* Dolosatium D Tolosa K Sp-ed Tolosā R Dolosa *pal* Mamartinus *anic* Martinus **Sp** Leoncius *anic* Sp-ed

23. **Brittania** (-iam $T_1$) $T_1$ R *anic*: Brittannia K Brittinia D Britanniae Sp-ed Bithania *pal* **ciuitas Tubricensium**: *om* **Sp** **ciuitas**: *om anic* **Tubricensium** *scripsi*: Tubricinsium R Tubracentium K Tubiricinsium D Tuburiacensium $T_1$ Tububiacensium *anic* Aeburius K Euortius D

24. **ciuitas Londiniensium Restitutus episcopus**: *om pal* **Londiniensium**: Londinientium K Londinensium $T_1$ Londininsium R Londoniensium *anic* Lugdunensium Sp-ed Lug̃ D

C

25. **Colonia** $T_1$ *pal*: Clunia Sp-ed Colonensium D Colonia Londinientium K Coloniae Londininsium R Colonia Londiniensis *anic* Adelphus Sp-ed **Adelfius . . . Liberius** (*nomen* 26): Adelfiliuerius (*cet om*) D

**Sacer episcopus Arminius diaconus** $T_1$: *om* K R *pal*; Sacerdos episcopus et Menius diaconus *anic* Soter presbyter Sp-ed

[*The Editor left no material for this restoration.*]

*secundum codd cett*

26. [**Hispania**]
ciuitas Emerita
Liberius episcopus
Florentinus diaconus

27. ciuitas Betica
Sauinus episcopus

28. ciuitas Vrsolentium
Natalis presbyter
Ceterius diaconus

29. ciuitas Tarracona
Probatius presbyter
Castorius diaconus

30. ciuitas Caesaragustana
Clementius presbyter
Rufinus exorcista

31. ciuitas Bastigentium
Termatius presbyter
Victor lector

*secundum cod* C

26. Liberius episcopus
Florentius diaconus
de ciuitate Emerita
**prouincia Spania**

27. Sabinus presbyter
de ciuitate Betica

28. Natalis presbyter
Citerius diaconus
de ciuitate Vrsolensium

29. Probatius presbyter
Castorius diaconus
de ciuitate Tarracone

30. Clementius presbyter
Rufinus exurcista
de ciuitate Caesaraugusta

31. Genesius presbyter
Victor lictor
de ciuitate Bastigensium

---

26. **Hispania** $T_1$: Spania R Ex Hispania *anic*; *om* K **Sp** **Emerita** $K^2$ $T_1$ *anic*: Emereta R Temerita K* Romanorum *pal* Rhemorum Sp-ed **Florentinus** K: Frontinus D Frondinus $T_1$ Frontinianus *anic* Fontininsis R Florentius **Sp**
27. **Betica** K *anic*: Betthyca R Bethica D *pal* Baetica Sp-ed Sabinus K Sp-ed Saua|uauins R **episcopus** K, *quem ideo secutus sum quia apud concilium Iliberritanum inuenitur* Sabinus episcopus Hispalensis: presbyter *rell*
28. *et ciuitatem et nomina om pal* **Vrsolentium** $T_1$: Orsulentium K *anic* Vrsulentium D Sp-ed Ossolentium R Natales K D **presbyter**: episcopus K, *sed apud concilium supradictum habes* Natalis presbyter Vrsona Citirius *anic* Cytherius Sp-ed et Aetherius D
29. Tarraconš K Taracona $T_1$ Tarrocona R Tarrogona D Terragona *anic* Terraconense *pal* Prouatius D **presbyter**: episcopus K *pal*
30. **Caesaragustana** $T_1$: Cesaragustana D Caesaragust K Caesaragusta R Caesaraugusta Sp-ed Cesaraugusta *anic pal* **Clementius** K **Sp**: Clemens *anic* Lementius $T_1$ R D Rofinus K Rouinus *pal*
31. **Bastigentium** D **Sp**: Bastugentium K Bastigeneum R Bastigensium $T_1$ *anic* **Termatius** K $T_1$: Termasius R *anic* Termarius **Sp** Germasius D **presbyter**: episcopus *pal*[2] Victus (*et idem apud nomina* 36 40) R **lector**: *om pal*

[*The Editor left no material for this restoration.*]

*secundum codd cett*

[**ex prouincia**] **Mauritania**

32. ciuitas Caesariensium
Fortunatus episcopus
Deuterius diaconus

33. **ex prouincia Sardinia**
ciuitas Carales
Quintasius episcopus
Ammonius presbyter

34. **ex prouincia Africa**
ciuitas Cartago
Cecilianus episcopus
Sperantius diaconus

35. ciuitas Vthina
Lampadius episcopus

36. ciuitas Vtica
Victor episcopus

37. ciuitas Beneuentina
Anastasius episcopus

38. ciuitas Tuburbitana
Faustus episcopus

*secundum cod* C

32. Fortunatus episcopus
Deuterius diaconus
de ciuitate Caesariensi
**prouincia Mauritania**

33. Quintasius episcopus
Admonius presbyter
de ciuitate Caralis
**prouincia Sardenia**

**Item prouincia Afreca**

34. Caecilianus episcopus
de ciuitate Cartagensi
cum ipso Sperantius diaconus

35. Lampadius episcopus
de ciuitate Vtina

36. Victor episcopus
de ciuitate Vtica

37. Anastasius episcopus
de ciuitate Beneuenteni

38. Faustus episcopus
de ciuitate Tuborbetana

---

32. **Ex prouincia** K **Sp**: Ex *anic*; *om* $T_1$ R D  Maurittania K Mauremtania R Maritania *pal* Mauritaniae Sp-ed  **ciuitas**: *om* **Sp**, *ita ut* Mauritania Caesariensis *nomen prouinciae fiat*  Caesarentium K Caesariinsium R Cesariensium D Cesariense *pal* Caesariensis Sp-ed  Furtunatus K  Deoterius R Theoderius D Theuterius *pal*
33. Sardiniae D Sp-ed  **ciuitas Carales**: *om* **Sp**  **Carales**: Caralis R D Garales $T_1$ Casales K Carilis *anic*  **Quintasius** *cf col b*: Quintatius K Quintas $T_1$ R Quinta D Quintinus *anic tol*-2 Quintus **Sp**  Ammomus K Admonius *pal*
34. Africae Sp-ed Affrica *pal*  **ciuitas Cartago**: *om* **Sp**  **Cartago** $T_1$ R *anic*: Chartago K D  **Cecilianus** K $R^2$ *pal*: Cicilianus R* D Caeleanus $T_1$ Caecilianus *anic* Sp-ed  Sperancius R  **diaconus**: presbyter K

35. **Vthina**: Vtina $T_1$ D Vthina R* Muthina $R^2$ Lutina K Onina **Sp** Nina *anic*
36. Vthica R Teutica *anic* Vtica *pal*  Victus (*cf nomen* 31 *supra*) R
37. **Beneuentina** $T_1$ *anic* **Sp**: Beneuentiana D Beneuenciana R Oeneuetiñ K  Anastatius K Anasthasius R Anestasius *anic*
38. **Tuburbitana** $T_1$ *anic*: Borbitana K Tuburbena D Tibarbina R Turbustana **Sp** Faustinus *anic*  **episcopus**: *om* D

[*The Editor left no material for this restoration.*]

*secundum codd cett*

39. ciuitas Pocofiltes
Surgentius episcopus

40. **Numidia**
ciuitas Legisuolumini
Victor episcopus

41. ciuitas Verentium
Vitalis episcopus

42. ex Portu ab Vrbe ·xv·
Gregorius episcopus

43. a Centumcellas
Epictatus episcopus

44 ab Ostiis
Leontius
et Mercurius
presbyter[i]

*secundum cod* C

39. Surgensius episcopus
de ciuitate Pocufeltus

40. Victor episcopus
de ciuitate Legisuolumeni
**prouincia Numidia**

41. Vitalis episcopus
de ciuitate Verensi*u*m

42. Gregorius episcopus
quo loco qui est in portu Romae

43. Aepictetus episcopus
a Centocellis

44. Leontius et Mercurius presbyteri

---

39. **Pocofiltes**: Pocofilites $T_1$ Pochofyltes K Proculfiltis R D Cocofeltis Sp-ed Cocofelitis *pal* Concofildes *anic*   Surgencius R
40. **Numidia**: Numedia (*praem* ciuit̄ K) K *pal* Numidias $T_1$ Nummidias R Numedies D Numidiae Sp-ed: *praem* ex prouincia *anic* Sp   **ciuitas Legisuolumini**: *om* Sp *tr* ciuit̄ Numedia K   Legesuolumini K Legisnodomin *anic*   Victus (*cf nomen* 31 *supra*) R
41. **Verentium** K D: Verencium R Vehentium $T_1$ Virensium Sp Virentius *anic*
42. **Portu ab Vrbe** K R D: Porto ab Vrbe *anic* Portum Vrbe $T_1$ Porto Vrbis Romae **Sp**   xv K $T_1$ R *anic*: quindecim D; *om* **Sp**   Graegorius K R   **episcopus**: *om anic*
43. **a Centumcellas . . . episcopus**: *om* R D   **a Centumcellas** T: ex Centumcellis K Sp et a Centucellis *anic*   **Epictatus** K $T_1$: Epitatus *pal* Epictetus Sp-ed Epsititus *anic*
44. **ab Ostiis** D: ab Ostus R ab Ostis K ab Hostiis $T_1$ ab Ortiis *anic* ex ciuitate Ostiensi Sp-ed ex ciuitate Artensi *pal*

**Leontius**: Leoncius R Leontius episcopus K   **et**: *om* D   **Mercurius** K $T_1$ D: Mercorius R Mercurinus *anic* Macarius Sp-ed Macharius *pal*   **presbyteri**: presbyter (prbr) K episcopi *pal* presbyter et alii plurimi usque ad dc (*et addit* contuli semel) *anic*

EPISCOPI XLIII EXPL̄ K; EXPLICIT AMEN D; EXPLICIT CONCILIVM ARELATENSE *wirc*; FINITA STATVTA SYNODI APVD ECCLESIAM ARELATENSIVM $T_1$; EXPL̄ SYNODVS ARELATENSIS SVB SC̄O MARINO EPO TEMPORE COSTANTINI IMPRS R: *nihil habent anic* **Sp**

39. Pocufeltus *uel* Pocofeltus *cod*
41. Verensiam *cod*

[*The Editor left no material for this restoration.*]

## Canones suppositii ad finem canonum Arelatensium in sylloge codicis Nouariensis inserti

XXIII Placuit ut quantum potest inhibeatur uiro ne, dimissa uxore uiuente, liceat ut aliam ducat super eam. quicumque [autem] hoc fecerit, alienus erit a catholica communione.

XXIIII Placuit ut mulierem corruptam clericus non ducat uxorem, uel his qui laicus mulierem corruptam duxerit non admittatur ad clerum.

XXV De aliena ecclesia clericum ordinare alibi nullus episcopus usurpet. quod si fecerit, sciat se esse iudicandum cum inter fratres de hoc fuerit adpetitus.

XXVI Abstentum clericum alterius ecclesiae alia non admittat, sed pacem in ecclesia inter fratres simplicem tenere cognoscat.

XXVII Venientes de Donatistis uel de Montensibus per manus inpositionem suscipiantur, ex eo quod contra ecclesiasticum ordinem baptizare uidentur.

XXVIII Praeterea, quod dignum pudicum et honestum est, suademus fratribus ut sacerdotes et leuitae cum uxoribus suis non coeant, quia ministerio quotidiano occupantur. quicumque contra hanc constitutionem fecerit, a clericatus honore deponatur.

---

*Codices Oxoniensem Bodleianum* 893 (*wirc*) *et Nouariensem* XXX (*nov*), *uide p* 377, *adhibui*: *de sylloge Nouariensi confer Maassen p* 717, *origo tamen horum canonum, ipsi Maassen ignota, uidetur mihi a decretali epistula Siricii papa ad Afros data et apud concilium Teleptense commemorata pendere, uide Labbe-Coleti* ii 1225, *Mansi* III 669

XXIII *wirc* : XXIIII *nov* 2. uiuentem *nov* 3. ducere *nov* 4. **autem** : *om nov*

XXIIII *wirc* : XXV *nov* 3. admittantur *nov*

XXV *wirc* : XXVI *nov* 1. clericorum *nov* 2. **quod** *wirc* : qui *nov* 4. **adpetitus** *nov* : petitus *wirc*

XXVI *wirc* : XXVII *nov* 1. **abstentum** : absente *wirc* absistentem *nov* 2. **sed** *wirc* : si *nov*

XXVII *wirc* : XXVIII *nov* 1. **uenientes** *scripsi* : uenientem *codd* 2. inpositiones *nov* suscipiatur *wirc**

XXVIII *wirc* : XXVIIII *nov* 4. **coeant** *nov* : noceant *wirc*

[*his canonibus suppositiciis uolebat Turner praemittere capitula canonum ipsorum de* F, *sed propositum non exsecutus est*.—E. S.]

# CONCILIVM VALENTINVM

## ANNO POST CHRISTVM 374 HABITVM

## CANONES NOMINA EPISCOPORVM EPISTVLA AD FOROIVLIENSES

**Codices pleni**

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii : saec. vi–vii [foll. 40 *a*, 57 *a*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 : saec. ix [foll. 91 *a*, 91 *b*

*am* **Codex coenobii sancti Amandi nunc Parisinus** lat. 3846 : saec. ix [fol. 157 *a*

**Sp** **Consensus libri impressi et codicis,** scilicet

*pal* **codex Vaticanus** Palatinus 575 : saec. ix–x [fol. 109 *b*

Sp-ed **Sylloge Hispana,** edente F. A. Gonzalez *Collectio Canonum Ecclesiae Hispanae* (Matriti, A.D. 1808) col. 205 : de codicibus ibi adhibitis uide supra p 154

**Codices imperfecti**

*k* Alter concilii textus cod K (omissis posteriori canonis i parte, canone iii, necnon epistula ad Foroiulienses data) : saec. vi–vii [fol. 127 *a*

T **Codex ut uidetur Albigensis nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364 (I 63) : omissis epistula introductoria, canonis i posteriori parte, canone iii, necnon nominibus ad finem canonum subnexis : saec. vii [fol. 24 *b*

$T_1$ Alter eiusdem concilii apud cod T textus, ea fere supplens quae supra fol. 24 *b* omissa erant [fol. 57 *b*

**L** **Codicum** L *g* **consensus,** scilicet

L **codex coenobii S. Nazarii Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus 574 : continet eadem ac codex T, nisi quod nomina utrobique omittit : saec. ix ineunt. [fol. 25 *a*

*g* **codex coenobii Morbacensis nunc Gothanus** I 85 : saec. ix ineunt. [fol. 22 *b*

**F** **Codicum** F *f ff* **consensus,** scilicet

F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus** lat. 1451 : saec. viii exeunt. [fol. 82 *b*

*f* **codex Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127 : saec. ix ineunt. [fol. 114 *a*

*ff* **codex Parisinus collegii Iesuitarum Claromontani nunc Hagensis** Musei Meermanno-Westreeniani 9 : saec. viii–ix [fol. 137 *b*

**S** **Editio Iacobi Sirmondi** *Concilia Galliae* (Lutetiae Parisiorum, A.D. 1629) I 18 594, quem ideo adsciui quia codicum tunc temporis apud Gallos adseruatorum Λ R F *anic* testimonio fretus est, codices autem Λ R iam Berolinensi bibliothecae adscriptos saeuientibus bellis neque conferre neque per alium collatos adhibere contigit : titulum tantum concilii apud catalogum Valentini Rose (Berolini, A.D. 1893) pp 167 174 memoratum sub siglis Λ R laudaui

C **Codex olim Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097 : saec. vi exeunt. : nonnisi titulum habet, cf p 418 [fol. 78 *a*

Canonem iiii adducunt (1) Caesarius episcopus Arelatensis apud epistulam in causa Contumeliosi Reiensis ad omnes Galliarum episcopos datam, testibus codd C (fol. 192 *b* : Caes-C) et R (fol. 271 *a* : Caes-R), uide *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Merowingici et Karolini aeui* (Berolini, A. D. 1892) p 49, edente Willelmo Gundlach ; confer etiam p 440 infra : (2) Concilium XII Toletanum, anno 653 habitum, edente F. Gonzalez *op infra cit* col 466

*Ediderunt Iacobus Merlin* Concilia I ii *fol.* xx *b*, *et qui* Concilia *coagmentauerunt usque ad Labbe-Coleti* II 1067, *Mansi* III 491 : *noua adhibuerunt subsidia praecipue Iacobus Sirmond* Concilia Galliae I 18, 594 (*codd* Λ R F *anic*), *Eusebius Amort* Elementa Iuris Canonici I 331 (*cod* D), *Franciscus Gonzalez* Collectio Canonum Ecclesiae Hispanae 205 (*codd Hispanos*), *Ambrosius Amelli* Spicilegium Casinense I 285 (*cod nov* [*sc* Nouariensem xxx] ; *lectiones eius mihi non uisae sunt notatu dignae*) : *codices* K (*k*) T ($T_1$) *g*, *et fortasse* L *f ff*, *primus adhibui. omnium optimus uidetur esse* K, *cf prooemii l* 14 *can* II *l* 1 *can* III *l* 13

EPITOME EIVSDEM HISPANA (*p* 425)

U **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lxi [59] : saec. vii–viii [fol. 28 *b*

Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490 : saec. viii–ix [fol. 295

*h* **Codex Bobiensis nunc Vaticanus** 5751 : habet cann ii v : saec. x [fol. 35 *b*

*Edidit Mansi* Concilia III 496 *e cod* Z

[INCIPIT]

STATVTA SYNODI APVD ECCLESIAM VALENTINAM

SVB DIE ·IIII· IDVS IVLIAS GRATIANO ·IIII· ET EQVITIO CONSVLIBVS

Dilectissimis fratribus

per Gallias et Quinque Prouincias constitutis episcopis

*De ciuitatibus uide p 423 ad calcem*

| | | |
|---|---|---|
| Foegadius | Euuodius | Anterius |
| Eumerius | Rodanius | Neutherius |
| Florentius | Aeortius | Nicetius |
| Artemius | Chrestus | Felix |
| Emilianus | Concordius | Vrbanus |
| Britto | Constantius | Symplicius |
| Iustus | Paulus | et Vincentius |

episcopi : In Domino salutem.

---

C K *k* L *g* T D F *f* *ff* *am* *pal* 𝔖 [Λ R]

INCIPIT F : INCIP̄ D *f* INCP̄ R *ff* INCIPIVNT *am* ·XII· INCP̄ CAÑ VALENTINENSIS ECCLESIAE K ; *om* *k* C Λ **L** (*praem* ·XLVII· *k* XIIII L) STATVT̄ *k* F STATA *ff* SYNODVS R D (*tr* SYNODVS STATVTA *pal*) SC̄I SYNHODI C APVD ECCLESIA VALENTINA K APVD ECCL̄ VALENT̄ *k* ECLESIAM C L AECCLESIAM *g* ·VALEN|NAM Λ SVB : + GRATIANO ET VALENTINIANO IMPERATORIBVS *pal* DIE : D̄ C K *k* **L** *ff* DIAE Λ ; *om* R D **Sp** IDVS : ID̄ K *k* **L** R D F *ff*; *om* C IVLIAS : IVL̄ *k* **F** *pal* IVLI Λ *am* IVLII R D ; *deficit post hanc* ¶ C *uocem* C GRACIANO *am* IIII : QVARTO T III F *ff* ET : *om* T EQVITIO **L** : AEQVITIO T R D Λ *am* EQVETIO *k* EQVESIO K QVINTO **F** QVINTIANO **Sp** CONSS̄ K *k* T ¶ L *g* CONS̄ D *f* CONSL̄ F CONSOL̄ **L** *ff* C̄C̄ *am* ; + AD LOCVM **L**

**Dilectissimis . . . custodiret** (*p* 419 *l* 18) : *nomina et epistulam om* **L** Dilictissimis K *k* **per** : p̧ K *k* Gal *k* Galias D *am** **quinque** : quiq, *k* quiquae *f* *ff* constitut *k* eps D *am*

---

K *k* T D F *f* *ff* *am* *pal* 𝔖

1. **Foegadius** D *ff* 𝔖 (*cf p* 423) : Foegatius K Foeiadius *k* Foedagius T Faegadius F Sp-ed Foegaudius *f* Fegadius *pal* Feradius *am*
2. **Eumerius** K *k* 𝔖 : Eumirius D Emerius T **F** (−F*) *am* **Sp** Emetius F*
4. Artimius D Artamius *pal*
5. **Emilianus** *k* T D **Sp** : Emelianus K **F** Emedianus *am* Aemilianus Sp-ed 𝔖
6. Bricio *am*
8. **Euuodius** *k* D : Euodius K **F** 𝔖 *am* Aeuodius T Eufodius *pal* Euphodius Sp-ed
9. Rohodanius D Rhodanius *am* 𝔖 Rodamius *pal* Rhodamius Sp-ed
10. **Aeortius** *k* T : Aeorsius *am* Eorsius D Eortius **Sp** 𝔖 ; *om* K **F**
11–13. *tr* Concordius Constantinus Cristus **F**
11. **Chrestus** 𝔖 : Crestus K Christus *k* T Cristus **F** Crustus *am* Cretus D **Sp**
12. Concordianus T
13. Constantinus **F**
15, 16. *tr* Neoterius Anterius K
15. Antherius T D $F^2$ *f* $ff^2$ Sp-ed 𝔖 Antherus *ff**
16–18. *tr* Felix Neoterius Nicetius 𝔖 Felix Neutherius (*omisso* Nicetius *nomine*) **F** **Sp**
16. **Neutherius** D **F** **Sp** : Neoterius K 𝔖 Neotherius *k* Neuterius T Nectherius *am*
17. **Nicetius** *k* 𝔖, *cf pp* 422 *l* 19 423 *l* 17 *infra* : Nichecius *am* Vincentius K (*e nomine* 21 ?) ; *om* T D **F** **Sp**
18, 19. *tr* Vrbanus Felix K *fortasse recte*, *cf p* 423 *ll* 18 19
19. Orbanus F *ff* (*et* $f^2$ ?)
20. Simplicius D **F** *am* Sp-ed 𝔖 Simplius *pal*
21. Vincencius *pal*
22. eps *k* *am* epis D In deo domino nostro T **salutem** : *om* F* ¶ T *f* *ß*

Transactis Valentiae omnibus et in Dei nomine in statu meliore compositis quae fuerant coepta causa discidii, quorundam fuit fratrum utilis et religiosa suggestio 'retractandum etiam de his quae nec recipere possumus ob ecclesiae sanctitatem, nec tamen usurpatae consuetudinis causa damnare.' ita enim per omnes ecclesias eiusmodi uitiorum germen inoleuit, ut ad plena remedia difficilis sit recursus—certe non sine uerecundia eorum quos causa constringit. quodcirca, fratres, librato diu moderatoque consilio ea cautellae ratio seruata est, quae et scandala submoueret et sanctitatem ecclesiae custodiret.

[I]

Sedit igitur neminem post hanc synodum, qua eiusmodi inlicitis uel sero succurritur, digamos aut internuptarum maritos ordinari clericos posse: nec requirendum utrumne initiati sacramentis diuinis, anne gentiles, hac se infelicis sortis necessitate macularint, cum diuini

K *k* D *am pal* 𝔖 *Prooemium* (Transactis . . . custodiret) *om* T **L** **F**, *habet* $T_1$; *canoni* I *immiscet am*

§ $T_1$ 1. Valentinae **Sp** et: *om* K* *am* in: *om* *pal* 2. **nomine**: ·N· K *k* nom̄ $T_1$ in: *om* *k* D *am* statutu *k* (D) statuto *am* compositi *pal* 3. quam D fuerunt *pal* **coepta causa**: causa excepta D* excepta causa $D^2$ 4. patrum **Sp** 5. **utilis**: ut illis D **retractandum**: retracta dum *pal* sed tractandum est D 6. et tam *am* etiam et *pal* **quae**: qui *pal* 7. **possumus**: *om* *k* ab *pal* 8. **usurpatae**: patet *pal* usitate *am*; *post hanc uocem interpolantur in k excerpta e graecis canonibus nonnulla, ad epistulam Iohannis* II *papae Caesario Arelatensi datam pertinentia*; *uide Maassen p* 582 9. damnari D 10. huiusmodi K 12. plana K plenam *am* **difficilis**: non facilis **Sp** 13. **sine uerecundia**: sint recta corda $T_1$ 14. **constringit** K: consurgunt $T_1$ contingit $k^2$ D *am* 𝔖 contigit *k** **Sp** **quodcirca** (*de hac forma uide Neue-Wagener*$^3$ ii 675) *k* $T_1$ *pal*: quod ceteri K quos circa D quocirca *am* Sp-ed 𝔖 15. fratre $T_1$ liberat odio $T_1$ librat odium D liberat odium *pal* 16. cautela *pal* cautela et D 17. **submoueret** *scripsi cum*

¶ $T_1$ Sp-ed 𝔖: submouerit *codd* 18. eccl̄ *k* D

2. statum K* statutu *k* statutum D 3. cepta K *pal* 4. discedii K corundam K 5. utelis *k* suggessio D 6. aetiam K 7. recepere $T_1$ repere *k** (*corr m p*) eccl̄ D 9. consuitudinis K *k* 10. omnis K 11. germin $T_1$ inonleuit $T_1$* inolebit D 13. sene *k* sint $T_1$ uericondia *k* 15. mederatoque D 16. cautillae $T_1$ 17. submouerit *codd* 18. eccl̄ *k* D custodirit *k*

I *k* **F** (*de* T **Sp** *uide ad l* 3): *numeros penitus om* K D, *rectius ut uidetur* § T L *g* F *f ff*

1. **Sedit** *k* L* 𝔖 Sp-ed: Sed id K T $L^2$ *am* Sed D *g* Si *pal*; *om* **F** **neminem**: ut nullus **L** **synodum**: et nodum K 2. **qua eiusmodi** K *k* **L**: quae huiusmodi T **F** *am* **Sp** huiusmodi D inlicite K 3. syro **F** succuretur *k* succurretur *pal* succurreretur D **digamos**: digamus *k* **L** degamus K D bigamus **F** *am* de bigamus T de digamis 𝔖 **Sp**; *praem* aut K *am*, *praem* I T **Sp** **internuptarum**, *sc* 'iterum nuptarum': *hanc uocem debueram commemorare Tom* II *p* 16; inter nuptiarum D **F** *g* 4. **maritos . . . clericos** T: maritos . . . clr̄s F maritus . . . clericus K *k* **L** *ff* maritos . . . clericus *f* maritis . . . clericos **Sp** maritis . . . clericum 𝔖 maritos D **ordinari . . . diuinis** (*l* 6): *om* D *tr* clericus ordinari K ordinare **F** *am pal* 5. **posse**: *praem* non **Sp** **nec requirendum . . . conprobentur** (*l* 18): *om* **L** quaerendum *pal* 6. **initiati**: initiatis T iniati *f ff* initia F iniquitate *k* 7. **hac**: ac K *k* T D **F** **se infelicis**: se infelici $pal^2$ Sp-ed si infelicis D se infelices T *am* sepe (sepae *f ff*) felicis **F** se infideles *pal** **sortis F**: sortes K *k* sordes T sorte **Sp** necessitatem **F** 8. **macularint** T $K^2$ (*sed m p*): macularit K* macularent *k* D **F** *am pal* **cum diuini**: *desinunt codd k* **F** **Sp** (*usque ad l* 18), *incipit denuo* $T_1$ **cum**: eum D

*De* sedit *uide pp* 424 *infra ll* 8 20 *p* 499 *col a l* 28

*de* digamus *uide Tom* II *pp* 16 17

¶ L *g*

¶ *k* F *f ff pal* § $T_1$

I 2. inlicetis *k* 3. syro **F** succuretur *k* succureritur K digamus *k* degamus K bigamus T **F** 4. maritus K *k* **F** ordinare **F** *pal* clericus K *k* 7. gentilis **F** *am* ac K *k* T **F** D infelices T *am* sortes K *k* sordes T

1 Tim iii 2 praecepti certa sit forma. sed quia fratrum nostrorum uel inperitiam uel symplicitatem uel etiam praesumptionem damnare non possumus, nec per omnes ecclesias quae sunt iam pridem male gesta corrigere, placuit etiam de eorum statu qui prius ordinati sunt nihil reuolui, si nulla extrinsecus causa procedat qua indigni ministerio conprobentur.

[II]

De puellis uero quae se uouerint Deo et praeclari nominis decore floruerint, si ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decreuimus ut paenitentia his nec statim detur; et cum data fuerit, nisi plene satis fecerint Deo, in quantum ratio poposcerit earundem communio differatur.

[III]

Circa eorum uero personas qui se post unum et sanctum lauacrum uel profanis sacrificiis daemonum uel incesta lauatione polluerint, eam censurae formam duximus esse seruandam ut his **iuxta synodum Nicenum** satisfactionis quidem aditus non negetur, nec infelicibus lacrimis uel solacii ianua disperatione claudatur – acturi paenitentiam usque in diem mortis, non sine spe tamen remissionis, quam ab eo plene sperare debebunt qui ius eius et solus obtinet et tam diues misericordiae est ut nemo disperet: DEVS Sap i 13

*Concilii Nicaeni can* XIII

---

K T $T_1$ D *am* 9. **certa**: coepta D casta 𝔖 **sed quia . . . inperitiam uel** (*l* 11): *om* D 10. ¶ T **fratrum**: patrum K **nostrorum**: *desinit* (*usque ad can* II) *cod* T 11. praesumptione K 13. qui D 14. **male gesta**: usa lege ista $T_1$; *praem* in *am* 15. **de eorum**: deorum *am* 16. nil K **reuolui si**: reúoluit D 17. procidat K procedit *am* 18. **qua . . . conprobentur**: *om* D **ministerio** ¶ $T_1$ *am* 𝔖: ministri K

§ *k* T L *g* F *f ff pal* II *k* T **L F** Sp: *numerum om* K D 1. **uero**: *om* K **uouerint** K **L** D **Ḟ** Sp-ed: nouerint *k* uouerunt (*praem* deo 𝔖) T *pal* 𝔖 **deo . . . floruerint** K: *om per homoeoteleuton k* T **L** D **F** Sp 𝔖 3. **si**: ut si *am*; *om k* **ad**: a D **sponte transierint**: transi poterint T 4. transierunt D 5. paenitentiam *k* T penitens iam *pal* **his nec**: *om* D **nec statim . . . fuerit**: cum statim et cum tam fuerint *pal* **nec statim**: necessitate K necessitatim T 6. **et**: ut D data fuerint F date fuerint *f ff* 7. plena *am* **satis fecerint**: satisfactione **L** 8. eorundem K earum Sp-ed (– *aem-ea*) 9. deferatur K T* *pal* defferatur $T^2$ **L**

¶ *k* T **L** *g* F *f ff* § $T_1$ III **Sp**: *numerum om* K D; *canonem canoni* I *adiungit* $T_1$, *omittunt k* T **L F** 1. *tr* post se D 2. profana *am* 3. **incesta**: is gesta $T_1$ incerta D *am* **polluerunt** *pal* 4. ea censure forma . . . seruanda K eam censuram formam . . . seruandum $T_1$ 5. **duximus** *am* 𝔖 Sp-ed: diximus K D *pal* dicamus $T_1$ 6. *tr* nicenum synodum K nicenam D *am* Sp-ed 𝔖 7. **quidem**: *om am* aditu $T_1$ auditus *pal* 8. **non negetur**: nonne igitur D* **nec**: ne 𝔖 infelicium *am* **infelicibus . . . disperatione**: ratione (*ceteris, quae uni exemplaris lineae fortasse respondent, omissis*) K 9. disperationis D 10. **acturi**: miseri $T_1$ aucturi *pal*; + uero 𝔖 11. die K **sine**: scire $T_1$; *om*.D *tr* tamen sine spe K 12. pleni $T_1$ 13. debuerat D **qui**: *praem* ut $T_1$ **qui ius eius** K: qui iustius $T_1$ quis eius D qui eius *am pal* qui eius largitatem 𝔖 14. **et tam**: tam D uitam *am* **misericordia** D *am* 𝔖 15. esse ut ne disperit D **ut**:

---

11. aetiam K 14. corregere $T_1$ D 15. aetiam K 16. nil K 17. procidat K
II 5. decreuemus F* 7. plenae L *ff* sates K 8. earundum *am* 9. defferatur $T^2$ L *g*
III 5. censure K D 6. nichenum $T_1$ 7. satisfactiones *pal* 8. infecilibus $T_1$ 9. cladatur *pal* 12. remissiones K 14. optenit K obtenit D diuis $T_1$ D miseridiae *pal* 15. disperit K D

ENIM MORTEM NON FECIT NEC LAETATVR IN PERDITIONE VIVORVM.

[IIII]

Nec illud, fratres, scribere alienum ab ecclesiae utilitate censuimus, ut sciretis quicumque [se] sub ordinatione uel diaconatus uel praesbyterii uel episcopatus mortali crimine dixerint se esse pollutos a supra dictis ordinationibus submouendos, reos scilicet uel ueri confessione uel mendacio ſalsitatis. neque enim absolui in his potest, si ipsi in ipsos se dixerint quod dictum in alios puniretur, cum omnis qui sibi fuerit mortis causa maior homicida sit.

Diuina uos pietas in aeternum protegat, fratres dilectissimi.

---

K D *am pal* et *am* 16. morte *am* **nec**: *praem* sed K 17. perditionem D

¶ $T_1$

§ *k* T L *g* F *f ff* IIII **Sp**: III *k* T L (II *per errorem g*) **F**; *numerum om* K D. *canonem laudat Caesarius Arelatensis, testibus codd* C *et* R (Caes-C, Caes-R) *uide p* 417 *supra, sub titulo* Ad locum de synodo Valentinae ciuitatis IIII idus iulias Gratiano quater et Equitio consulibus: *laudat etiam concilium* XII *Toletanum* (Conc-Tol), *uide p* 417, *sub tit* Patrum sententiam quae iam dictum Potamium episcopum rectitudine damnat huic decreto connectere uigilantia nostra procurat

1. **Nec**: Ne F* *am* illum T frater Caes-C 3. **quicumque**: cuique T quaecumque *am* **se**: *om* D *g* **Sp** Caes Conc-Tol **sub**: *om pal* sub ordine K sub ordinationem **F** 4. **uel** (*ante* praesbyterii): *om k* **uel praesbyterii uel episcopatus**: *om per homoeoteleuton* D praesbyteratus *am* 5. **uel**: *om* Caes-R 6. **se**: *om* K D $\mathfrak{S}$ 8. uiri K **F** uere D confusione D confessionibus Caes-R 9. mendacium T **absolui in his**: absolutos T solui ab his Caes-R 10. *tr* potest (post *pal*) in his **Sp** Conc-Tol **potest**: possunt K **si ipsi in ipsos se dixerint**: *om* $\mathfrak{S}$ (*inuitis codd* A R F *anic*) **si**: nisi Sp-ed **ipsi** K: *om rell* **in ipsos se** *k* T **L**: in ipso se **F** D Caes-C in ipsis se Caes-R in se ipsos K **Sp** Conc-Tol 11. edixerint Conc-Tol **quod . . . fuerit**: *om per homoeotel pal* **alios** *k* T L: aliis K **F** alio D Caes-C-R **puniretur F** **puniretur cum**: punire iubet T 12. omnes T **L** Caes-R 13. fuerint T **F** fuerunt Caes-R morti *pal* **maior**: *om* **F** Caes-C*-R 14. **sit**: *om* T

1. *tr* Diuina pietas uos custodiat in aeternum, dilectissimi fratres *pal* **uos**: nos D **protegat**: custodiat **Sp** $\mathfrak{S}$ 2. **fratres dilectissimi**: ·F· dl̄ *k* frs̄ dilm̄i D fr̄ dl̄ Caes-R (*cf quae adnotaui p* 533 *infra*); *tr* dilectissimi fratres Sp-ed; *om* **F**

*Sequuntur in codd* K $T_1$ D *nomina episcoporum qui subscripserunt undeuiginti, uide p* 422 ¶ *k* L *g* T F *f ff*

EXPLC T; *nihil habent codd k* **L F** *am* **Sp**

---

IIII 1. fratris K Caes-R 2. aecclesiae F *g* eclesiae L censuemus T *ff* cemsuemus Caes-R censumus D sensuimus *pal* 3. scirites T sciret his **F** 4. prbii *k* prbrii T presbiterii L *g* **F** prespiterii *pal* 5. episctus T 6. pollutus K *k* D **F** *pal* Caes-C-R pullutus L a: ab T 7. submouendus K *k* L D F *ff* Caes-C*-R 8. reus K *k* D F *ff* scilicit K *k* L uiri K **F** Caes-R confessioni Caes-C 9. mendatio L F *f* mandatio *am* 10. ipsos: ipsus *k* 12. poniretur K *k* poneretur D Caes-R omnes T L *g* Caes-R 13. humicida K *k* Caes-R omicida *am*

1. piaetas **F** eternum Caes-R protigat K 2. dilictissimi K dl *k* Caes-R dlmi T dilmi D dlecmi L dil̄ *am*, *cf p* 533 *infra*

*De ciuitatibus uide p 423 ad calcem*

Ego Florentius episcopus ecclesiae Viennensis subscripsi.
Ego Emilianus opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Eumerius opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Artemius frater uester opto uos in Domino bene ualere.
Ego Euuodius episcopus opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Antherius opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Rodanius opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Crestus [episcopus] opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Neutherius [episcopus] opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Vrbanus frater uester opto uos in Domino [Iesu] bene ualere.
Ego Paulus opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Symplicius opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Iustus episcopus opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Eortius opto uos [fratres] in Domino bene ualere.
Ego Britto [episcopus] opto uos [fratres] in Domino bene ualere.
Ego Concordius episcopus opto uos fratres in Domino bene ualere.
Ego Vrbanus frater uester opto uos in Domino bene ualere.
Ego Vincentius opto uos [fratres] in Domino bene ualere.
Ego Nicetius opto uos [fratres] in Domino bene ualere.

---

K $T_1$ D 1. **Florentius** K R D, *cf p* 418 *nomen* 3: Fortunatus $T_1$ eccl̄ D Vienninsis K Viuenninsis D **subscripsi**: ·S̄S̄S̄· K subī D; *om* $T_1$ 2. **Emilianus** $T_1$: Aemilianus K 𝔖 Emelianus D ·F̄F̄· K $T_1$ 3. **Eumerius**: Eomerius D; + episcopus (*et similiter ad reliqua nomina usque in finem*) 𝔖 ·F̄F̄· K $T_1$ 4. **frater uester opto uos** K $T_1$: opto uos fratres D 𝔖 **in Domino** $T_1$ D: *om* K 5. **Euuodius** $T_1$: Euodius K D 𝔖 **episcopus** $T_1$ D 𝔖: *om* K ·F̄F̄· K, *et similiter ll* 6 7 7. Rhodanus D Rhodanius 𝔖 8. **Crestus** *scripsi, cf p* 418 *nomen* 11: Cresthus K Cretus $T_1$ D Chrestus 𝔖 **episcopus** $T_1$ 𝔖: *om* K D 9. **Neutherius** D: Neuterius K Neothrius $T_1$ Neoterius 𝔖 **episcopus** $T_1$ 𝔖: *om* K D 10. **Vrbanus** D 𝔖: Orbanus K $T_1$ **frater uester** $T_1$ D: *om* K 𝔖 **uos** $T_1$: + fratres K D 𝔖 **Iesu** $T_1$: *om* K D 𝔖 beñ ual $T_1$ 11. **Ego Paulus . . . ualere** $T_1$ D 𝔖: *praem* Ego Artemius (Atemius K*) opto uos ·F̄F̄· in dno bene ualere Ego Iustus opto uos ·F̄F̄· in dno bene ualere K **fratres**: *om* K *Post nomen* 11 *habet nomen* 18 (*uide infra*) K 12. Simplicius D **fratres**: *om* K 13. **Ego Iustus . . . ualere** $T_1$ D: *om hic* K, *uide ad nomen* 11 *supra* **fratres** D (K): *om* $T_1$ 14. **Eortius** 𝔖 *cum* R? *cf pp* 418 423 *nomen* 10: Ephatius $T_1$ Ephacius D Aemilius K **fratres** D 𝔖: *om* $T_1$ (K) 15. **episcopus** $T_1$ 𝔖: *om* K D **fratres** D: *om* K $T_1$ 16–19. *tr* Nichetius Vincentius Concordius Vrbanus $T_1$ 16. **episcopus** $T_1$ D: *om* K **fratres** $T_1$ D: *om* K 17–19. **Ego Vrbanus** *et reliqua usque in finem*: *om* 𝔖 ('eodemque modo et alii deinceps subscripserunt'), *nescio an cum cod* R 17. **Vrbanus** D, *cf nomen* 10: Orbanus K $T_1$ **frater**: *om* K **uester**: ū K **uos**: + fratres D 18. **Ego Vincentius** *etc* $T_1$ D: *tr post nomen* 11 *supra* K **fratres** D: *om* $T_1$ (K) **in domino bene ualere**: ut supra D 19. **Nicetius** K: Nichetius $T_1$ Nicecius D **fratres** D: *om* K $T_1$ **in domino bene ualere**: ut sup D

EXPL · CAN · VALENT · EPI · N · XX · K

**Eiusdem concilii epistula ad Foroiulienses data**

Dilectissimis fratribus
clero et plebi ecclesiae Foroiuliensium

| | | |
|---|---|---|
| Foegadius | Euuodius | Anterius |
| Eumerius | Rodanius | Neutherius |
| Florentius | Aortius | Nicetius |
| Artemius | Chrestus | Vrbanus |
| Emilianus | Concordius | Felix |
| Britto | Constantius | Symplicius |
| Iustus | Paulus | et Vincentius |

episcopi· In Domino salutem.

---

KLgTD pal Ꞩ *Epistulam om* **F** *am, sub nouo titulo praebent codd* D *fol* 91 *b* LV CONSTITVTIO ECCL FOROIVLIENSI, *pal* ITEM ALIA EORVNDEM QVORVM VNDE SVPRA *et* (*omissis nominibus*) L *fol* 25 *b g fol* 22 *b* XXV (XX *g*) SYNODVS FOROIVLIENSIS AD LOCVM: *nihil habet* K

¶ Lg Dilictissimis K Dilmis D frs (*sc* fratres) *pal* plebe T **ecclesiae**: eccl D; *om* T foroiuliensis K Sp-ed Ꞩ foroiuliense D

---

1. **Foegadius** *scripsi cum* Ꞩ: Fegadius K *pal* FoedagiusT Foedacius D Faegadius Sp-ed
2. **Eumerius** T Sp-ed Ꞩ: Eumirius D Aemerius *pal*; *om* K
3. **Florentius**: *om* K
4. Arthemius K D *pal*
5. **Emilianus** D: Emelianus K Aemilianus T Sp-edꞨ Aemelianus **Sp**
6. Bricto *pal*
7. **Iustus**: Tontus T
8. **Euuodius** D: Etiuodius (*uel* et Iuodius) K Aeuodius T D Aeufodius *pal* Euphodius Sp-ed
9. Rodanus K* Rhodanius T Ꞩ Hrodanus D Rhodamius Sp-ed
10. **Eortius** Sp-ed Ꞩ: Aeortius T Eorsius K Eursius D Eorcius *pal* (Euortius *anic*)

11–14. *tr* Constant. Paulus Cretus Concordius **Sp**

11. **Chrestus** T Ꞩ: Thetus K Cretus D **Sp**

12–14. *tr* Constantius Paulus Concordius Ꞩ

13. Constamus K D Constantinus *pal*
15. Antherius T D Sp-ed Ꞩ
16. **Neutherius** T D: Neotherius K Neuterius *pal* Neoterius Sp-ed Ꞩ
17. Nicecius D Nicetus *pal*
18. Orbanus K
20. Simplicius D **Sp**
21. **et**: *om pal* Viuentius T Vincencius *pal* epsi K

---

*Cum codices qui concilium Valentinum memoriae tradiderunt episcoporum tantum nomina sine eorum ciuitatibus adseruauerint, neque nisi in paucis Galliae ecclesiis praesto sint indices priscorum episcoporum genuini, maior pars nominum ecclesiis suis aptari non potest. perpensis tamen quae in opere egregio* Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule (*Parisiis, tom* I 1894, *tom* II 1899, *tom* III 1915) *collegit Ludouicus Duchesne, haec fere sunt quae uel uera uel ueri similia uidentur esse uel saltem coniecturae digna*: 1. Foegadius, *qui iure fortasse senectutis concilio praefuit, episcopus est Aginnensis, Arrianorum notus impugnator*; 3. Florentius *episcopus Viennensis, uide p* 422 *l* 1 *supra*; 5. Emilianus *Valentinus, cf Duchesne* op cit I 17 18 217; 6. Britto *Treuirensis*, op cit III 36; 7. Iustus *Lugdunensis*, op cit II 162; 8. Euuodius, *fortasse Aniciensis*, op cit II 56; 10. Eortius *uel* Aeortius, *fortasse Aurelianensis*, op cit II 456; 12. Concordius *Arelatensis*, op cit I 248; 13. Constantius *episcopus ut uidetur Arausicanus, qui anno* 381 *concilio Aquileiensi interfuit*, op cit I 257; 14. Paulus, *fortasse Parisinus*, op cit II 465; 20. Symplicius *fortasse Senonensis*, op cit II 411, *uel potius Augustodunensis*, op cit II 176 177; 21. Vincentius *fortasse Diniensis*, op cit I 282.

Quamuis ea benedictus frater noster Concordius de sanctissimi Accepti persona suggesserit quae prudenti et christiano uiro digna sunt, quamque, quo studio omnium uestrum, ad honorem sacerdotii poscatur edixerit; tamen quia in synodo iam sederat ordinationes huiusmodi submouendas quae sine scandalo esse non possint, non potuimus praestare uni quod ceteris negabatur. et licet non ignoraremus multos uerecundia et nonnullos suscipiendi sacerdotii metu trepidos (quae utique signa sunt sanctitatis) falsa in se reiciendi honoris causa dixisse; tamen quia omnium fere ad ea quae sunt peiora procliue iudicium est, et materies disputationum obtrectatione sacerdotum Dei quaeritur, sedit in synodo ut quisquis de se uel uera uel falsa dixisset, fides ei quam suomet testimonio confirmaret haberetur—submouendus protinus ab eo gradu quem ab omni scandalo liberum esse decet. *can* IIII *p* 421 *supra*

Diuina uos pietas in aeternum protegat, fratres dilectissimi.

[Ego Florentius episcopus opto uos, fratres, in Domino bene ualere.

Ego Emilianus opto uos, fratres, in Domino bene ualere.]

---

K L *g* T D *pal* 𝔖

1. Quasius D Quamuis tam 𝔖 **benedictus**: beatus D **noster Concordius**: *om* **Sp**, *ita ut non* Concordius *sed* Benedictus *nomen fuerit fratris* **noster**: ·N· (*ad finem lineae*) K 2. **sanctissimi:** *de hac uoce uide p* 488 *infra* acceptum K accepta *pal* 3. personas *pal* successerit T suggerit *pal* qui D **prudenti et**: prudentiae K prudentiae et **Sp** 4. **uiro**: uero K utrum T sint K **L Sp** **quamque** K T **L**: quaque *pal* quumque Sp-ed quam 𝔖 5. **quo**: quod *pal* 𝔖; *om g** uestrorum K 6. **ad honorem**: adoremus K sacerdotio T postulatur *pal* 7. **edixerit**: et dixerit K T D *pal* **quia**: que *pal* 8. **sederat**: *cf l* 20 *infra*, *p* 419 *supra*, *can* I *l* 1, *et p* 499 *col a can* VII *l* 28: se crederat *pal*; + nam cum primo omnium uir scs proculus masiliensis eps ciuitatis se tamquam metropolitanum ecclesiis quae in secunda prouincia (*e concilii Taurinensis can* I) D **ordinationes**: ordinationis eas D 10. possunt D *pal* 𝔖 **praestare**: presbitare (*sic*: *compendio ut uid male exscripto*) *g* 11. **uni**: ubi D negabitur **L** negabamus *pal** 13. nonnullis D 15. eiciendi D 16. dixisse∗ L 17. eam T **sunt peiora L** 𝔖 Sp-ed: super peiora K T D superiora *pal* 18. procliui *pal* **et**: in *pal* 19. **disputationum**: dispositionum D aput actionum *pal* obtrectationes *pal* obtrectationum D ex obtrectatione 𝔖 20. **sedit**: sed id K sed et D sed *pal*, *cf l* 8 *supra* 21. quisque *pal* *tr* se de D 22. dixissint K suumet testimonium T D suomet testimonium **L** sibimet testimonio *pal* suismet testimoniis Sp-ed 23. confirmarit K D haberet K* (*corr m p*) **submouendus**: quapropter decretum est submouendos . . esse 𝔖, *e coniectura ut uid*, *cf can* III *l* 13 largitatem 25. ab omni scandalum K T *pal* 26. dicit K D licet **Sp**
27. *tr* pietas in aeternum uos *pal* in aet T *tr* protegat in aeternum **L** 28. **fratres dilectissimi**: *tr* dilectissimi fratres D; *om* **Sp**
**Ego Florentius . . . ego Emilianus . . . bene ualere** D, *fortasse e p* 422 *ll* 1 2 *repetitum*: *om codd cett et* 𝔖
EXPL̄ K: AMEN *pal*; *nihil habent* **L** T D

---

3. successerit T sugesserit L 4. uero K 5. co T stodio K 8. ordinationis K L *g* (D) 11. licit K 12. multus K L *g* uericundia K 13. nonnullus K T L 14. trepidus K T 15. reciendi K* *g** 17. peiura K 19. dispotationum K L *g* 23. confirmarit K D 26. dicit K D 28. ·FF· K dilti K dilmi D dilectisi *g**; *cf p* 533 *infra*

## Capitula Canonum

*secundum codd* **F**

INCIPIT CAPITVLA SYNODI VALENTINAE

I De bigamos non ordinandos.
II De puellis quae se uouerint Deo.
III De eo quicumque se sub ordinatione diaconatus presbiterii uel episcopi mortali crimine se esse pollutos reos scilicet submouendos.

---

INCIPIVNT CAPTL *ff*
I bigamus *f ff* bigamis F ordinandus *ff*
III 2. diacunatus *ff* 3. pollutus *f ff* reus . . . submouendus *ff*

*secundum cod pal*

VALENTINVM CONCILIVM XX EPISCOPORVM HERA CCCCXIII TITVLI

I De digamis ne consecrentur.
II Vt deuota si maritauerit uel mechauerit penitentiae deputetur.
III Circa eorum uero personas qui se post unum et sanctum lauachrum uel prophanis sacrificiis demonum uel incesta lauacione polluerunt.
IIII Vt sacerdos uel leuita si de se crimen aliquod confitetur deponatur.

*secundum indicem cod* C

XVIIII INCIPIT CAPITVLATIO DE SYNODO VALENTINO

I De puellis qui se Deo uouerent, ad nuptias postea transierunt.
II (*lacunam explere non potui, cum codex* C *propter belli pericula a bibliotheca Parisina ad tempus remotus sit*)
III De presbyteris uel diaconis qui se dixerint mortali crimine esse mixtos.

*secundum* S

I De digamis non ordinandis.
II De puellis Deo deuotis si ad terrenas nuptias transierint.
III De iis qui post acceptum baptismum sacrificiis se daemonum uel incesta lauatione polluerint.
IIII Si quis de se uerum uel falsum crimen sub ordinatione professus fuerit.

---

## Epitome canonum Hispana

XIII EX CONCILIO VALENTINO

SVB DIE ·IIII· ID: IVLIAS GRATIANO ET EQVITIO CONSOLIBVS

I Bigamus non ordinetur.
II Puella dedicata si maritum duxerit uel adulterauerit, penitentiam agat.
III Si quis sacrificauerit baptidiatus, usque ad mortem paeniteat.
IIII Episcopus presbyter diaconus si confessus fuerit crimen suum, deponatur, uel si crimen sibi adposuerit.
V De omnia peccata maior est homicidium.

---

VALENITINO Z CONSVLIBVS Z
I *Canonem om h*
II *Canonem om* U, *habet sine numero h* 1. **dedicata** Z: dedita *h*
III: II U; *canonem om h* 1. baptidiatus *in ras* U baptizatus Z 2. ad morte U peneteat U
IIII: III U; *canonem om h* 1. prb diacō U 3. crime U*
V: *numerum om h* 1. **De omnia peccata** U Z: Omni peccato *h* **maior** U Z (*cf can* IIII *l* 13, *p* 421 *supra*): peior *h* humicidium U

# CONCILII ARELATENSIS II QVOD VOCATVR

## CANONES I–XXV

**F** **Consensus codicum** F *f ff*:
F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus** 1451: saec. viii exeunt. [fol. 79 *a*
*i* **codex Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127: saec. ix in. [fol. 109 *a*
*ff* **codex Parisinus Claromontanus nunc Hagensis** Musei Meermanno-Westreeniani 9: saec. ix ineunt. [fol. 130 *b*
C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097: saec. vi exeunt.: canones xvii xxi–xxiii conferre neglexi [fol. 201 *b*
K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vi–vii [fol. 57 *a*
T **Codex Albigensis nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364 (I 63): saec. vii: canones omittit viiii–xii [fol. 26 *b*
$T_1$ Canones quae apud T deficiunt posteriori loco sed manu eadem scripti [fol. 65 *b*
Pi **Codex olim ut uidetur Cenomannensis nunc Parisinus** 1564: saec. ix [fol. 3 *b*
**L** **Consensus codicum** L *g*:
L **Codex Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus lat. 574: saec. ix ineunt. [fol. 32 *a*
*g* **codex Morbacensis nunc Gothanus** I 85: saec. viii–ix [fol. 27
*am* **Codex Amandinus nunc Parisinus** lat. 3846: saec. ix [fol. 139 *a*
*anic* **Codex Aniciensis nunc Parisinus** lat. 1452 (codici A cognatus): saec. x [fol. 158 *b*
**Sp** **Consensus codicis et impressi libri**, scilicet
*pal* **codex Vaticanus** Palatinus lat. 575: saec. ix–x: usque ad can xviii l 2 [fol. 99 *b*
Sp-ed **sylloge Hispana** secundum editionem F. A. Gonzalez *Collectio Canonum Ecclesiae Hispanae* (Matriti, A. D. 1808) col. 199: de codicibus ibi adhibitis uide supra p 154
**S** **Editio Iacobi Sirmond** *Concilia Galliae* (Lutetiae Parisiorum A.D. 1629) I 102 598: ideo adduxi quia codicibus usus est A R ('in Remensi uero codice quem hoc loco repraesentamus canones numerantur cum titulis suis lvi'), tunc temporis Gallis nunc autem Berolinensibus et propter bella mihi interclusis

*Ediderunt Iacobus Merlin* Concilia I ii *fol* xviii *b et qui post eum* Concilia *collegerunt usque ad Labbe-Coleti* V 1 *et Mansi* VII 875: *nouis codicum subsidiis usi sunt Iacobus Sirmond* Concilia Galliae I 102 598 (*codd* C R A Pi F *f*) *et Franciscus Gonzalez* Collectio Canonum ecclesiae Hispanae 199 (*codicibus Hispanis*). *codices* K T L *g pal primus quod sciam adhibui. textum sylloges* **F** *potissimum secutus sum*

*Canones* x–xii *omittunt* **F** C K T **L** *anic. de canonibus* xxvi *sqq. uide quae summatim scripsi p* 435 *col b*

### EPITOME EIVSDEM HISPANA

U **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lxi [59]: saec. vii–viii [fol. 33 *a*
Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 296
*h* **Codex Bobiensis nunc Vaticanus** 5751: saec. x [fol. 36 *a*

*Edidit Mansi* Concilia VII 877 *e cod* Z: *codices* U *h primus adhibui*

*Concilium hoc, cum praeter consuetudinem conciliorum apud Gallos celebratorum neque in ullo codice subiungantur episcoporum qui adfuerunt nomina neque praemittantur nomina consulum, plerique uiri docti* (*quibus et ego adsentio*) *spurium esse iudicauerunt et potius priuati cuiusdam hominis opus esse, e nonnullis anterioribus synodis conpactum, Nicaena scilicet, Arelatensi anni* 314, *Arausicana anni* 441, *Vasensi anni* 442; *exempli gratia, fratres Ballerini* De antiquis collectionibus canonum pars II cap x § 2 *apud* S. Leonis opera (*Venetiis* A. D. 1757) III *p* cxxxiii, *et dominus Germanus Morin apud ephemeridem* Revue Bénédictine XXX (*mense Iulio* A. D. 1913) *p* 340. *sed nihil hic interest utrum genuinum sit an fictum: ob nullam enim aliam causam canones* I–XXV *imprimendos statui, quam ut testimonium ante oculos habeat lector formae textus antiquissimae canonum Nicaenorum* (*uide sis canones* I III, V–XVI), *siue Arelatensium anni* 314 (*uide canones* XVII XX XXIIII XXV, *cf* XVIII). *qui canones sub titulo ut uidetur* SYNODVS HABITA IN CIVITATE ARELATENSI *coagmentauit, et* ad Arelatensis episcopi arbitrium *synodos censuit congregandas* (*can* XVIII *p* 433), *is certe Arelatensis fuit; qui canones concilii Vasensis adhibuit, post annum* 442 *necesse est opus exarauisse; cum tamen omnes sexto saeculo conpositae apud Gallos syllogae* (*testibus codicibus nostris* C K T **F** **L**) *huic synodo Arelatensi inter synodos ueras ius ciuitatis unanimes donauerint, uix post exactum quintum a Christo nato saeculum editam esse credendum est.*

INCIPIT SYNODVS HABITA IN CIVITATE ARELATENSI

I Ordinari ad diaconatus ac sacerdotii officium neofitum non debere

II Adsumi aliquem ad sacerdotium non posse in coniugii uinculo constitutum, nisi fuerit praemissa conuersio.

III Si quis clericus a gradu diaconatus in solacio suo mulierem, praeter [auiam matrem] sororem filiam neptem uel conuersam, secum habere praesumserit, a communione alienus habeatur. par quoque et mulierem, si se separare noluerit, poena percellat.

---

F *f ff* C K T Pi L *g am anic pal* INCIPIT (*praem* ·XX· Λ) SYNODVS ABITA IN CIVITATE ARELAT̄ (-TENSIS **F**) **F** Λ ; ·XVIII· INCP̄ SYNODVS HABITA IN CIVITATE ARELATINSE K ; ·XVIII· SYNODVS ARELATENSIS **L** ; INCIP̄ CANONIS ARELAT̄ *am* (R) ; INCPT SYNODVS ARELATENSIS SECVNDA T ; INCIPIT CONCILIVM ARELATENSE SECVNDVM *pal*

I 1. **ad** : a T *anic* pal*  **diaconatus ac** : diaconiis ad F diaconus ac *f ff* diaconis ac *pal** diaconii ac *pal²* ; *cf cann* iii *l* 1 *et* xv *l* 5  2. **neofitum** : ne officium *pal**

II 2. uinculum Pi  3. permissa K* promissa **L**  4. conuersatio *am* confessio *anic**

III 1. ad gradum K  diaconus *f* (*cf can* i *l* 1 *supra*) diac̄s *ff*  3. **auiam** K T Pi Sp **S̶** (auia *am*) : thiam C **L** Λ *anic* ; *om* **F** *fort recte, uide col b*  **matrem** K T Pi Sp **S̶** : *om* **F** C **L** Λ *anic*  4. **secum F** : + uxorem *codd rell*  6. habetur F*  **par** : pari **L** *pal*; *praem* ea K  7. mulierum C F *ff* mulieris L *g** mulieres *g²*  **se** : *om* K T *anic*  noluerint **F L**  8. **poena** : *praem* pari Pi

---

I 2. offitium *f*  neopfitum *g**

II 1. adsum Pi  sacerdutium K  2. coniugi L *g*  3. constitum C  4. conuertio K

III 1. grado C L *g*  diac̄tus K  2. solatio F L  4. neptim Pi nepte **F** neptam *pal*  sicum Pi  5. praesumpserit K *f*  6. alienos K  8. paena L  percellam F

**Fontes**

= *concilii Nicaeni can* II

= *concilii Nicaeni can* III
*confer concilii Agatensis can* X *l* 9, *p* 439 *infra*, 'cum matre tantum sorore filia et nepte'

---

**Epitome eiusdem Hispana**

XVIII EX CONCILIO ARELATENSE

I Neophitus in sacerdotio uel diaconatus non ordinetur.

II Coniugat*os* in sacerdotio non admitti, nisi premissa conuersio.

III Extranea*m* mulierem clericus secum non habeat.

---

*Canones* I–VIIII *om h*

I 1. Neophitos Z  **diaconatus** : *ita codd* U Z

II 1. Coniugatus U Z  2. **premissa conuersio** : permissa conuersio U in premissa conuersione Z

III 1. Extranea muliere U extranea mulierem Z  **secum** U, *cf col a* : *om* Z

IIII Nullus diaconus uel presbyter uel episcopus ad cellarii secretum intromittat puellam uel ingenuam uel ancillam.

V Episcopus sine metropolitano uel epistola metropolitani uel tribus conprouincialibus non liceat ordinari; ita ut alii conprouinciales epistolis admoneantur ut scripto responso consensisse significent. quod si inter partes aliqua nata fuerit dubitatio, maiori numero metropolitanus in electione consentiat.

VI Illut autem ante omnia clareat eum qui sine conscientia metropoli-

= *concilii Nicaeni cann* IIII VI
*cf Ruf p* 189 *l* 4 'metropolitani episcopi uel praesentia uel auctoritas' *cf Isid p* 189 *l* 9 'consensum per litteras'
*cf Isid p* 199 *l* 21 'plures numero' *cf Ruf p* 199 *l* 4 'et praecipue metropolitani cum ceteris', *et Gall-Hisp p* 198 *l* 14 'plurimorum et maxime metropolitani'
= *concilii Nicaeni can* VI
*cf Gall p* 196 *l* 36 'Illud autem ante

F *f ff* C K T Pi L *g am anic pal*

IIII 1. **Nullus**: *praem* Vt **F** 2. **uel episcopus**: *om* T **L** cellari **F** (– F*) celari F* cellariis Pi cellarium *pal* cellarum Λ *anic* secreta T

V 1. **Episcopus** (*cum* episcopus . . . liceat *confer can* XV *ll* 1 2 diaconus . . . liceat): Ep̄s **F** C T **L** *pal* Ep̄o K Et sp̄s Pi Epm̄ *am* Episcopum (*in ras anic*) **S** Vt episcopum Sp-ed sine metropolitani epistulam (*cet om*) *am* 2. **uel 1°**: *om am* epistolam **F** C **L** *am* 3. quamprouincialibus Pi prouintialibus episcopis *pal* ordinare **S** 5. **epistolis**: per epistulas T amoueantur *am* admonitionis admoueantur *pal* **scripto F**: se suo C K **L** *am* **Sp S** si suo T* Pi sic suo T² suo *pal* 6. **consensisse**: concessisse *pal*; *om* K 7. **aliqua nata**: aliquanta *anic pal* aliqua Pi 8. maiore T maior in **F** *am** **numero**: nomen K 9. **in**: *om* **F** elect̄ (*ob spatii angustias*) K lectione *am*

VI: *canonem praecedenti coniungit* F (*non f ff*) 2. **qui**: + se *pal* sine con-

IIII 1. diacs K prbi K* prbr K² prbt T L prb *am* prbrr *g* prsbr *ff* praesbiter *f*: *uide p* 534 3. inienuam Pi 4. ancellam K

V 1, 2, 9. metropolyt. *ter* K 2, 5. epistul. *bis* T *ff* trebus L 3 (*et* 4). conprouint. *ff g* ordiri *pal** 4. conprouincialis Pi *f* (*ff*) 5. ammoneantur L *g f ff* 7. partis *am* 9. consentant C

**Epitome eiusdem Hispana**

IIII Nullus minister sacerdos uel episcopus puellam habeat in cellario.

V Episcopus sine consensu metropolitani uel reliquorum episcoporum non ordinetur.

IIII 1. **sacerdos** (-dus U): *nota uocabulum* U Z sacerdos (*contra priscam consuetudinem*) *hic idem esse ac* presbyter 2. cellariis Z

V 1. **consensu** Z: consilio U 2. relicorum Z episcuporum Z

tani constitutus fuerit episcopus iuxta magnam synodum esse episcopum non debere.

VII Hii qui se carnali uitio repugnare nescientes abscidunt, ad clerum peruenire non posse.

VIII Si quis excommunicatum alterius siue clericum siue saecularem recipere post interdictum praesumserit, nouerit se reum fraternitatis factum causam in concilio redditurum.

VIIII Nouatianum in communione recipi non debere, nisi suscepta paenitentiae credulitate praeteritum damnet errorem.

X De his qui in persequutione praeuaricati sunt, si uoluntariae

omnia clareat quod si quis sine conscientia . . . constitutus fuerit episcopus, eum magna synodus statuit non oportere esse episcopum'

= *concilii Nicaeni can* I
*cf Ruf p* 181 *col a l* 2 'ueniret ad clerum'

= *concilii Nicaeni can* V

= *concilii Nicaeni can* VIII
*cf Ruf p* 203 *l* 1 'qui apud nos Nouatiani sunt . . . paenitentes'

= *concilii Nicaeni cann* XI XII
*cf Isid pp* 211 213 *ll* 1 5 'De his

---

F *f ff* C K T Pi L *g am anic pal*

scientiam C T* 4. magna Pi magnum *pal* eps non debere Pi eps non debet T non debere epm K

VII : VI F 1. Hi *pal* His Pi Hos *am* S Sp-ed IIII *anic* **se** : *om* Pi **repugnare** : + posse K 2. ad clericum *pal* ad clericatum Sp-ed 3. **non** : *om pal*

VIII : VII F 1. excommunicatis *anic** excommunicatos *anic*[2] 2. **siue** 1° : ecclesiae **F** **siue** 2° : seu *anic* **saecularem** : laicum K 3. **interdictum** : indictum **F** 5. concilium **F** C *am* con-

¶ T silio *pal**

§ $T_1$ VIIII : VIII F ; *canonem om* T, *habet* $T_1$ 1. Nouaciani . . . recipiendi *am* in commutione C in communionem T S Sp-ed communione *am* 2. **debere nisi** : deberent si *anic** **nisi** : + prius **L** susceptos Pi 4. damnetur $T_1$

¶ F *f ff* C K L *g anic* X : *canonem habent* $T_1$ (*sed sine numero*) Pi *am* **Sp** S : *om* **F** C K T **L** A *anic* 1. in

VI 1. illud K L *g f* 2. sene K metropolytani K 3. constitus *f anic*
VII 1. carnale **F** 2. abscedunt Pi *anic*
VIII 2. secularem L *g* seculare *am** 3. praesumserit K L *g ff* 6. rediturum *anic*
VIIII 2. recipe Pi F* 4. damnit K L *g* dampnet *f*

---

**Epitome eiusdem Hispana**

VI Quod si ordinatus fuerit, deponatur.

VII Qui se absciderit in clero non promoueatur.

VIII Excommunicatum alterius alter non recipiat.

VIIII Nouatianum in communione non recipiendum, nisi damnet cum paenitentia errorem priorem.

U Z

VI 1. **si** : *om* U
VII 1. Quis U
VIII 1. Excommunicatus Z 2. recipiatur ? U
VIIII 1. cummunione U 2. **damnet** Z : danit U 3. errore Z

fidem negauerunt, hoc de his **Nichena synodus statuit**, ut quinque annos inter cathicuminos exigant et duos inter communicantes, ita ut communionem inter paenitentes non praesumant. in potestatem tamen uel arbitrium sit episcopi ut, si eos ex animo errorem deflere et agere paenitentiam uiderit, ad communionem pro ecclesiastica humanitate suscipiat.

XI Si quis uero dolore uicti et pondere persequutionis negare uel sacrificare conpulsi sunt, duobus annis inter cathicuminos, triennio inter paenitentes, habeantur a communione suspensi.

XII De his qui in paenitentiam uitam positi excesserunt, placuit nullum communione uacuum debere

qui praeuaricati sunt . . . in persecutione'
*cf Ruf p* 213 *l* 3 'quinque annos inter cathecuminos faciant et duobus annis . . .'
*ib p* 215 *l* 6 'in potestate episcopi . . . si eorum . . . paenitentiam uiderit' (*et l* 5 'ex còrde')

= *concilii Nicaeni can* XIII
*cf Ruf p* 219 *l* 1 'De his uero qui uitam excedunt paenitentibus decernunt uacuum nullum debere dimitti'

$T_1$ Pi *am pal*

persequutionem $T_1$ *am* 3. fide denegauerunt *am* negauerint 𝕾 eis **Sp** 𝕾 5. **annos . . . exigant** (exegant *am*) et **duos** *am* 𝕾 (*cum* R?): annis . . . exeant et duobus $T_1$ Pi **Sp** 6. inter communicatis Pi inter discommunicantes *pal* 8. potestate Pi *am* **Sp** 𝕾 9. arbitrio *am* **Sp** 𝕾 erit *pal* episcopum Pi 10. ex eos ex anima Pi errorum $T_1$ errore *am* 11. ad communione Pi 12. **pro eccl. hum.**: propriam ecclesiasticam humanitatem *pal*

XI: *canonem habent* $T_1$ (*sed sine numero*) Pi *am* **Sp** 𝕾: *om* **F** C K T **L** Λ *anic* 1. **quis**: qui **Sp** (*om pal**) 𝕾 et: ex $T_1$ 4. inter caticuminis Pi et triennio Sp-ed 5. **a**: *om* Pi *pal*

XII: *canonem habent* $T_1$ (*sed sine numero*) Pi *am* **Sp** 𝕾: *om* **F** C K T **L** Λ *anic* 1. paenitentia *am* **Sp** 𝕾 2. **uitam positi excesserunt** Pi: uitae positi excesserunt $T_1$ positi excesserunt uitam *pal* positi uita excesserunt Sp-ed 𝕾 3. **communione**

X 4. nicaena Pi 5. caticuminus Pi
XI 2. persecutiones *am* 4. caticumin. Pi *pal* 5. paenitentis *am*

**Epitome eiusdem Hispana**

X Qui in persequutione praeuaricati sunt, Niceni concilii sententiam teneant septem annorum; si uero inuiti, quinos.

XI Qui in persequutione lapsi sunt, quinque annos peniteant.

XII Penitens si mortuus fuerit subito, oblatio sua recipiatur.

U Z *h*

X *Incipit hinc cod h*: *numeros et hic et semper omittit* 1. persecutione U 2. Nichini consilii U 3. teneat U septe U 4. inuidi U quinus U
XI 1. persecutionem U 2. quinque annus peneteat U ·V· anñ peñ *h* ¶ *h*

dimitti; sed pro eo quod honorauit paenitentiam, oblatio illius recipiatur.

XIII Nullus cuiuscumque ordinis clericus, non diaconus non presbyter non episcopus, quacumque occasione faciente propriam relinquat ecclesiam, sed omnimodis aut excommunicetur aut redire cogatur. quod si aliquo commorationis tempore, inuito episcopo suo, in aliena ecclesia habitans ab episcopo loci clericus fuerit ordinatus, huiusmodi ordinatio irrita habeatur.

XIIII Si quis clericus pecuniam dederit ad usuram aut conductor alienae rei uoluerit esse aut turpis lucri gratia genus aliquod negotiationis exercuerit, depositus a clero a communione alienus fiat.

= *concilii Nicaeni can* XVI
*cf Isid p* 225 *l* 5 'siue praesbyter siue diaconus siue in quocumque ordine'
*ib p* 227 *l* 9 'cogantur ut redeant aut . . excommunicatos'
*ib l* 17 'inrita sit huiusmodi ordinatio'

= *concilii Nicaeni can* XVII
*cf Gall p* 228 *l* 11 'negotium tractans aut . . . aliquid excogitans turpis lucri gratia, depositus de clero alienus a communione fiat'

---

T₁ Pi *am pal* — $T_1^2$ **S** Sp-ed: communionem $T_1$* Pi *am pal, fortasse recte* 5. suscipiatur **S**

§ F *f ff* C K T L *g anic* — XIII Pi *am* **Sp**: X C K **L** *f ff anic* VIIII T F 1. cuiusque **Sp** **ordinis**: ordinetur *pal*; *om* F 3. **non episcopus**: *om pal* occasionem Pi accusatione **L** 5. excommunicentur C* communicetur *g* 7. aliquod *pal** communionis *pal* 8. **suo**: + non Pi *am* **suo . . . episcopo** (*l* 9): *om per homoeotel pal* in alienam ecclesiam T in aliena in(alienam?) ecclesia *anic* 9. **ab**: *om* **F** 10. **ordinatus**: ordine T 11. irritam Pi

XIIII K Pi *am* **Sp**: XI C **L** *f ff anic* X T F 2. dedit *pal* **aut**: *om* T 3. **alienae rei**: alienarum **F** aligene rei *pal* **esse**: + uoluerit (*iterum*) K* ac turpis *pal* auctor pos *ff** 4. gratiam **F** K **L** aliquid T* *f* 5. **exercuerit**: *praem* aut F 6. **a**: *om* **L**

---

XII 3. debe *pal* 5. paetenciam Pi
XIII 1. ordines L* *g** 2. clericos K diacs K diac *ff g* prb *am* prbt T *g* prbr K L prsbr *ff* praesbiter *f* 4 *et* 8. ecles. L aeccles. *g* 7. alico commorationes *anic* 9. clericos Pi
XIIII 2. dedirit K conductur K condoctor L *g* 3. aliene K torpis *f** 4. nigutiationis T negutiationis L *g ff* negutiationes Pi 5. execuerit *anic* 6. alienos K Pi

---

**Epitome eiusdem Hispana**

XIII De alia in alia ecclesia non uadat clericus: quod si ordinatus fuerit, irritum sit.

XIIII Quicumque clericus usurarius negotians inuentus fuerit, excommunicetur et deponatur.

---

XIII: *canonem om h* 2. **quod si** U, *cf* U Z *col a*: quod et si Z
XIIII: *canonem om h* 1. usurius U 2 negutians U excummunicetur U

XV In secretario diaconus inter presbyteros sedere non liceat, uel corpus Christi praesente presbytero tradere non praesumat: quod si fecerit, ab officio diaconatus abscedat.

XVI Fotiniacos siue Paulianistas **secundum patrum statuta** baptizari oportere.

XVII Bonosiacos autem ex eodem errore uenientes, quos sicut Arrianos baptizare in Trinitatem manifestum est, si interrogati fidem nostram ex

F *f ff* C K T Pi L *g am anic pal*

XV K Pi *am* **Sp**: XII C **L** *f ff* XI T F 1. **diaconus** (*cum* diaconus . . . liceat *confer can* V *ll* 1 3 Episcopus . . . liceat) F *f*: diānus C diac̄s K diacōs T diacono Pi **Sp** **𝔖** diac̄ L *g ff am* dyacom *anic* 2. **presbyteros**: prbt Pi 5. **ab**: de *pal* **diaconatus**: diac̄s (*ad finem lineae*) K diaconatu T* abscedatur *anic*

XVI K Pi *am* **Sp**: XIII C **L** *f ff* XII T F 1. **Fotiniacos** K T: Fotiniacus C Pi **L** Futiniacus **F** Fortiniacus *am* Fotinianos *anic pal* Photinianos uero Sp-ed **siue**: et *pal* Paulianistae Pi Paulianistos *pal* 2. **patrum**: petrum *pal*; *om am* stata K baptizare Pi **L** F 3. oportet *pal*

XVII K Pi *am* **Sp**: XIIII C **L** *f ff* XIII T F 1. **eodem**: eorum **L** 2. errorem **F** K Pi orrore **L** **quos sicut**: quod sicut **F** quo si quod et *am* 3. baptizari **F** K L *am anic* **Sp** **𝔖** **in trinitatem** T: in trinitate *codd rell et edd* 4. **si**: dum **Sp**; *om* T Pi *tr* nostram fidem *pal*

XV 1. **diaconus**: *uide notulas superiores* 2. prbs K prbos T prbrs *f* prsbs *ff* prbt Pi presbiteros L presbyteres Sp-ed sedire Pi 3. prb K* prbo $K^2$ T *am* prbro L *g* prsbo *ff* praesbitero *f* 4. praesummat F 5. offitio *f* abscidat K Pi

XVII 1. bonosiacus F K Pi *g ff anic* bonisiachos T bosoniacus *f* boniciacos *pal* bonitiacos Sp-ed 2. uenientis *f ff am* arrianus K T L Pi *g* * *f ff am* arianus F arrius *anic* 3. baptisz. K babtiz. *pal* 4. **nostram**: ūram (*pro* n̄ram) F

= *concilii Nicaeni can* XVIII

*cf Gall-Hisp p* 230 *l* 8 'conpertum est quod aliquanti diacones presentibus episcopis et presbyteris eucharistiam corporis populo tradant: quam presumptionem . . .'

*ib p* 232 *l* 18 'nec sedere in medio presbiterorum diaconibus liceat'

*ib p* 234 *l* 22 'ab officio diaconii'

= *concilii Nicaeni can* XVIIII

*cf Ruf p* 235 *l* 1 'Paulianistae qui sunt Fotiniaci baptizentur'

= *concilii Arelatensis* I *can* VIIII *p* 387: *ei qui canones concilii Arelatensis* II *confecit praesto iam fuisse falsam lectionem* Arrianis *pro* Afris *apparet*

**Epitome eiusdem Hispana**

XV Diaconus presente presbytero nec communionem tradat nec sedeat: quod si fecerit, deponatur.

XVI Fotiniacos uel Paulianistas baptizari oportet.

XVII Bonosiaci chrismate et manus inpositione confirmentur.

XV 1. **presbytero**: ēpo *inceperat scribere h* U Z *h* 2. cummunionem U communione Z

XVI 1. Fotiniacus U Fotineacos Z Fotinianos *h* Paulianista U Z

XVII 1. Bonosiani *h* crismate U 2. inpositionis Z *h* firmentur *h*

toto corde confessi fuerint, cum crismate et manus inpositione in ecclesia recipi sufficit.

XVIII Ad Arelatensis episcopi arbitrium synodus congreganda, ad quam urbem ex omnibus mundi partibus sub sancti Marini tempore legimus celebratum fuisse concilium adque conuentum. si qui commonitus infirmitatis causa defuerit, personam uice sua dirigat.

XVIIII Si quis autem adesse neglexerit aut coetum fratrum ante quam concilium dissoluatur crediderit deserendum, alienatum se a fratrum communione cognoscat; nec eum recipi liceat, nisi in sequenti synodo fuerit absolutus.

*cf concilii Arelatensis* I *titulum catalogo episcoporum praemissum p* 396 *coll a b, necnon titulos codicum diuersorum p* 381 *col a in notulis* (SVB SANCTO MARINO EPISCOPO TEMPORE CONSTANTINI IMPERATORIS *codd* R D): *nota tamen Arelate apud titulos istos semper* ciuitatem *uocari, nusquam nisi hic* urbem

---

F *f ff* C K T Pi L *g am anic pal*

6. inpositiones *pal* **in ecclesia**: *om* Pi 7. sufficet L suffecit K T *anic*

XVIII K Pi *am* **Sp**: XV C **L** *f ff* XIIII T F 1. Ad arlatenses epōs synodus congreganda (*desunt in hoc loco cetera usque ad finem concilii*) *pal* **ad quam**: atque in *am* ¶ *pal* 3. orbem C* 4. **partibus**: + praecipue Galliganorum *am* praecipue Gallicanis R Martini F tempora *ut uid* C* (*corr m p*) temporibus Pi 5. **legimus**: elegimus F elegemus *f ff* legebus C consilium T 6. **adque**: ad quem *anic* **qui**: quis K Sp-ed **S** conmunitus C 8. persona K T in uice *am* *tr* sua uice Sp-ed diligat *anic**

XVIIII K Pi *am* Sp-ed: XVI C **L** *f ff* XV T F 2. coetus C K Pi **L** coetu *am* **ante quam**: antiquam Pi 3. concilia Pi 4. **deserendum**: dissoluendum K **L** 6. **nec eum**: ne cum L* (*corr m p*) licet L* **nisi in**: nis|in C sequentis Pi

---

5. com Pi 6. chrismate **F** 7. eclesia L aecclesia F *g* recepi K Pi F sufficet L

XVIII 1. arelatinsis Pi epīs K 2. sinodus *f* C synodos Pi sinodis *anic* 5. caelebratum K L Pi *f g* 6. atque T L *g f ff* 8. uicae Pi

XVIIII 1. neclexerit K L nelexerit C 3. desoluatur **F** crederit T credederit C L 5. cummunione C cognuscat C L Pi *ff g** 6. reci *g** leceat C 7. sinodo C absolutos T[2]

---

**Epitome eiusdem Hispana**

XVIII Episcopus pro infirmitate sua uicarium dirigat in concilio.

XVIIII Absque consensu concilii si dimisso concilio quis ambulauerit, excommunicetur.

---

U Z *h*

XVIII 2. uigarium U

XVIIII: *Canonis initium cum h et col a distinxi; praecedenti coniungunt* U Z 1. cunsensum U cuncilii U conciliis Z 2. demisso Z

XX De agitatoribus siue theatricis qui fideles sunt; placuit eos, quamdiu agunt, a communione separari.

XXI Paenitens quae defuncto uiro alii nubere praesumpserit, uel suspecta uel interdicta familiaritate cum extraneo uixerit, cum eodem ab ecclesiae liminibus arceatur; hoc etiam de uiro in paenitentia posito placuit obseruari.

XXII Paenitentiam coniugatis nonnisi ex consensu dandam.

XXIII Si in alicuius episcopi territorio infideles aut faculas accendunt aut arbores fontes uel saxa uenerantur, si hoc eruere neglexerit, sacrilegii reum se esse cognoscat. dominus aut ordinator rei ipsius, si

F *f ff* C K T Pi L *g am anic*

XX K Pi *am* Sp-ed: XVII C **L** *f ff* XVI T F 3. agitant Pi

XXI K Pi *am* Sp-ed: XVIII C **L** *f ff* XVII T F 1. Paenitentes . . . aliis . . . praesumpserint . . . uixerint . . . arceantur Sp-ed **Paenitens quae**: Paenitentes qui Pi **quae**: quaecumque **F S** quaeque *anic* 2. suscepta Pi *am* 4. cum eundem *am* 6. **etiam**: + et Sp-ed posita K

XXII K Pi Sp-ed: XVIIII C **L** *f ff* XVIII T F; *canonem praecedenti coniungit am* 1. Paenitentia *am* 2. danda T

XXIII K Pi Sp-ed: XXII *am* XX C **L** *f ff* XVIIII T F 1. **episcopi**: presbyteri Sp-ed territurium Pi territo *anic* 2. **faculas**: fani cultus K 3. fortes uel saxo Pi 4. **si**: sic *f* neclexerint ac religii K 5. **sacrilegii . . . esse**: sacrilegum sese *anic* sacrilegiis *f* *tr* se reum K 6. **aut ordinator**: auctor donatur K **rei**: re T*

XX 1. agetatoribus Pi 2. fedelis C fidilis K fidelis L *g* am* quamdio C quamdi *f** 3. cummunione C commonione *f*

XXI 1. penitens *f* uero K 4. aeodem Pi 5. eclesiae L aecclesiae *g* archeatur K 6. aetiam K eciam Pi uero K paenitencia Pi

XXII 1. paenetentiam L paenitenciam Pi penitentiam *f* 2. consenso K consu *g*

XXIII 1. territurio T *f ff* 2. infidilis K infidelis T L *g am* 3. arboris K 4. neclex. K L Pi 5. cognuscat Pi L *g* ff* 6. ordinatur Pi L *g am*[2]

= *concilii Arelatensis cann* IIII V *p* 385 *col a*

**Epitome eiusdem Hispana**

XX Agitatores uel theatrici, quamdiu agunt, non communicent.

XXI Penitens utroque sexu, si acceperit uxorem aliam post mortem uxoris, excommunicetur.

XXII Penitentiam coniugatis nonnisi ex consensu dandam.

XXIII Sacrilegus, si dominus aut si ordinator moniti fuerint et non uetauerint, excommunicetur.

XX: XVIIII Z 1. Agitores U treatrici U Z *h ut uid* Z quandio U 2. agitant *h* cummunicent U communicentur *ut uid h**

XXI: XX Z 1. **utroque sexu** U *h*: utrosque sexu Z

XXII: XXI Z 1. Penitentia U cuiugatis U **nonnisi . . . dandam** U Z, *cum col a*: nisi . . . non dandam *h* 2. cunsinsu U danda U

XXIII: XXII Z; *canonem om h* 1. Sacriligus U 2. ordinatur U 3. excum̄un̄ U

admonitus emendare noluerit, communione priuetur.

XXIIII Eos qui falso fratribus suis capitalia obiecisse conuicti fuerint; placuit eos usque ad exitum non communicare, sicut **magna synodus** ante constituit, nisi digna satisfactione paenituerint.

XXV Hii qui post sanctam religionis professionem apostatant et ad saeculum redeunt, et postmodum paenitentiae remedia non requirunt, sine paenitentia communionem paenitus non accipiant: quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti. et quicumque ille post paenitentiam habitum saecularem non praesumat; quod si praesumserit, ab ecclesia alienus habeatur.

---

F *f ff* C K T Pi L *g am anic*

7. emundare Pi  a communione T

XXIIII K Pi Sp-ed: XXIII *am* XXI C **L** *f ff* XX T F  1. falsum T  3. **eos F** C K T Pi *am*: *om* **L** *anic* S Sp-ed  **usque**: + et Pi  5. **magna synodus**: *scilicet Arelatensis* I  6. paenituerit K T **L**

XXV K Pi Sp-ed: XXIIII *am* XXII C **L** *f ff* XXI T F  1. His C Hi Pi *anic* S Sp-ed  2. professione F  apostata K  5. **sine**: nisi *anic*  paenitentiam *am**  communione T  6. **quos etiam**: quo sequi K  7. *tr* officium clericatus Sp-ed  officii K  8. post paenitentia K  9. saeculare K *am*  11. ab ecclesiam T ab ecclesias Pi  **alienus habeatur**: habeatur extraneus T

---

7. ammonitus *f ff*

XXIIII 2. capitulia Pi  obicisse K Pi  conuincti *f anic*  3. fuerent Pi  4. cummunicare C  5. sinodos Pi  6. satesfactione K  penet. C Pi paenet. L *g* penit. F *f ff*

XXV 1. relegiones L *g** relegionis Pi *g*²  3. ad: a Pi  saecolum C  4, 5. paenet. *bis* C (*et* 1° L) penit. *bis* F  5. sene K sinae *f*  cummunionem C  6. penitus *g*  eciam Pi  7. iobemus K  clerecatus C  offitium *f*  8. dmittit Pi  9. abitum Pi *f*  saecolarem C  10. presumat C  praesumpserit T L *g ff*  11. ecclesa C aecclesia F *g* eclesia L  alienos K

= *concilii Arelatensis* I *can* XV *p* 391

= *concilii Arelatensis* I *can* XXII *p* 395

---

**De canonum numero**

*Concilium Arelatense* II *trifariam memoriae tradunt codices nostri;* (*a*) *canones* XXV, *e conciliis Nicaeno et Arelatensi* I *plerumque iteratos, habent* Pi *et sylloge Hispana, quos et in editionem nostram suscipimus;* (*b*) *canones* XXXVI (*editionis Sirmondianae* I–XXV XLVI–LVI), *additis scilicet e concilio Vasensi canonibus nonnullis, praebent* **F** Λ C K T **L** *am cum epitome Hispana* (*canones tamen* X–XII *omittunt* **F** Λ C K T **L**); (*c*) *totam* LVI *canonum seriem, additis e concilio Arausicano canonibus uiginti, solus obtinet* R (cod. Berol. Phillip. 84 *fol.* 110 *a*), *titulo post canonem* XXVI *praemisso* CAPITVLA DE SYNODO QVAE IN TERRITORIO ARAVSICO CELEBRATA EST, *quem secutus est Iacobus Sirmond* Concilia Galliae I 102.

---

**Epitome eiusdem Hispana**

XXIIII Criminator si non probauerit, in exitu communicet.

XXV Apostatae qui non requirunt penitentiam nullatenus communicent, nec in clero promoueantur.

---

U Z *h*

XXIIII: XX I Z  1. **Criminator** (Criminatur? U) . . . **probauerit** (prouauerit U) . . . **communicet** (cummunicit U) U Z: criminatores . . . probauerint . . . communicent *h*, *cum col a*  2. exitum U

XXV: XXIIII Z  1. requiruntur *h*  2. nullatinus U  3. promoueatur U

## APPENDIX XI

# CONCILII NICAENI CANONES

## APVD CONCILIA GALLICA

## ET APVD CAESARIVM EPISCOPVM ARELATENSEM

### A

### APVD CONCILIA GALLICA

**Concilii Nemausensis anno 394 uel 396 habiti** *canones* III IIII

*conc Nicaen can* V

III Illud etiam repetere **secundum canonem** placuit, ut nullus episcopus siue clericum siue laicum, a suo episcopo iudicatum, in communionem admittat inlicitam.

*ib can* XVI ?

IIII Neque sibi alter episcopus de clerico alterius, inconsulto episcopo cuius minister est, iudicium uindicet.

**Concilii Taurinatis anno 401 (uel, ut alii uolunt, 417) habiti** *canones* II VII

II Illud deinde inter episcopos urbium Arelatensis et Viennensis, qui de primatus aput nos honore certabant, a sancta synodo definitum est, ut qui ex his adprobauerit suam ciuitatem esse metropolim, his totius prouinciae honorem primatus obtineat, et ipse **iuxta canonum praeceptum** ordinationum habeat potestatem. certe ad pacis uinculum conseruandum hoc consilio utiliore decretum est, ut, si placet memoratarum urbium episcopis, unaquaeque de his uiciniores sibi intra prouinciam uindicet ciuitates, adque eas ecclesias uisitet quas oppidis suis proximas magis esse constiterit, ita ut memores unanimitatis adque concordiae non alter alterum longius sibi usurpando quod est alii propius inquietet.

*ib cann* IIII VI

VII Nec illut praetermittendum fuit quod synodi sententia definitum est, ut clericum alterius **secundum statuta canonum** nemo suscipiat, neque suae ecclesiae (licet in alio gradu) audeat ordinare, neque abiectum recipiat in communione.

*ib cann* XVI V

---

K *De concilio Nemausensi codicem* K *adhibui, qui unicus hoc concilium memoriae tradidit, fol* 30 *b*

III 1. repetire K 2. **episcopus**: episcopum K

IIII 3. uindecit K

K T D *anic* 𝔖 Sp-ed *De concilio Taurinati codices adhibui* K *fol* 86 *a*, T *fol* 58 *a*, D *fol* 92 *a*, *anic* (*Paris.* lat. 1452) *fol* 154 *a*, *et editiones Iacobi Sirmond* Concilia Galliae I *p* 27 (𝔖) *et Francisci Gonzalez* Collectio canonum ecclesiae Hispanae *col* 209 (Sp-ed)

II: *canoni* I *coniungit* Sp-ed 1. **deinde inter**: de inter T 2. **qui**: quod *anic* 3. *tr* honore apud nos Sp-ed honor *anic* **a**: *om* K 4. **his**: ipsis D is *anic* eis 𝔖 5. adprobarit K adprobauerint *anic* 6. **his** K: is *anic* 𝔖 Sp-ed; *om* T **honorem**: *om* T 7. canones K 8. ordinationi K 10. consilium T concilio D 11. memoratorum T D 12. una quae T **his**: *om* K uici iunioris T uicioris D 13. prouincia D uindicent *anic* 14. **uisitet** (*cum aem et aliis codd Hispanis*): uindicet *anic* Sp-ed 15. **proximas**: uicinas 𝔖 17. alterutrum K aliter alterum T 18. **quod est**: *om* D alios T aliis D **propius** *scripsi cum* 𝔖: proprius K D *anic* proprios T proprium Sp-ed inquietam D ¶ D

VII: VI Sp-ed; *canonem om* D 4. **neque**: et non audeat *anic* 5. **licet . . . audeat**: *om anic* **licet**: *om* Sp-ed 6. in communionem *anic* 𝔖 Sp-ed

**Concilii Regensis anno 439 habiti** *prooemium*, *canonum* II *pars posterior*, III *pars*, IIII *pars posterior*, VIII.

Cum in uoluntate Domini apud Regensem ecclesiam conuenissemus et transgressionis apud Ebredunensem ecclesiam habitae remedium quaereretur, qua **sacris ecclesiae canonibus ac reuerendis patrum constitutionibus** (*conc Nicaen can* IIII) omni parte neglectis, absque trium praesentia, absque conprouincialium litteris, sine metropolitani auctoritate, **inritam** (*cf Ruf p* 189 *col a*) ordinationis speciem a duobus temere conuenientibus praesumptam esse clarebat; non minus doloris de praesumentium lapsu quam de ecclesiae ipsius conuulsione in pectoribus omnium diutina conlatione uersatum est.

II . . . Itaque ordinationem quam **canones inritam** (*ib can* IIII *Ruf*) definiunt nos quoque euacuandam esse censuimus, in qua praetermissa trium praesentia, nec expetitis conprouincialium litteris, metropolitani quoque uoluntate neglecta, prorsus nihil quod episcopum faceret ostensum est.

[III] . . . Quod ergo in quibusdam scismaticis magis quam hereticis recipiendis **Nichenum concilium** statuit (*ib can* VIII) [a] singulis per territoria sua, hoc etiam praesens conuentus in hoc statuit ab omnibus debere seruari; id est ut cuicumque de fratribus tale aliquid caritatis consilia dictauerint, liceat ei unam **parrociarum** (*cf Isid p* 207 *col b ll* 34 35) suarum ecclesiam cedere, in qua aut **chorepiscopi** nomine, ut **idem canon loquitur**, aut peregrina ut aiunt communione frueretur . . .

[IIII] . . . Plebi quam acceperit ex constitutionis huius permissione benedicere et (ut supra definitum est) in una atque eadem ecclesia neophytos confirmare, in **castellis ac uicis** totum illi (*cf Gall-Hisp p* 204 *col b l* 18 ?) ante presbyteros sicubi uenerit liceat quod **in ciuitatibus** omnino praescribitur.

[VIII] Quae uoluntate communi in uoluntate Domini constituta omnes communi consensu conseruanda, neque (quod absit) sine offensa omnium ac Dei a quoquam transgredienda, definiunt: adicientes ut **secundum antiquam constitutionem** (*conc Nicaen can* V), si quies temporum erit, **bis**

---

K *k* T $T_1$ *ff g* $\mathfrak{S}$ Sp-ed — *De concilio Regensi codices adhibui* K *fol* 55 *b et k fol* 128 *b*, T *fol* 25 *b et* $T_1$ *fol* 63 *a*, F (*ad can* VIII) *fol* 83 *a*, *ff*, *g fol* 23; *editiones* $\mathfrak{S}$ *p* 65 *et* Sp-ed *col* 211. *notandum tamen istos codices, uno excepto* $T_1$, *canones* II III IIII *omittere*

1. Reginsim K Regensim T Reginse *ff* Reiensim *g* Regiensem Sp-ed 2. **et**: ut *g* 3. Ebreduninsim K Ebrodunense *ff* 4. habita *ff* 5. eccl̄ *k* ecclesiis T 6. reuertendis K referendis *k* reuerentes T **constitutionibus**: constitutionem suae T 7. **trium**: + episcoporum $\mathfrak{S}$ 9. auctoritatem K 11. uenientibus K 12. dolore K dolores *k* T **de**: *om* T 13. lapsum K *k ff* ecclesias *ff* 14. conuultionem K conuultione *k* **in pectoribus . . . conlatione**: *om per homoeot ff* **omnium**: hominum *g* **diutina**: *om* T*

¶ K *k* T *ff g* — II 3. uacuandam Sp-ed

III 2. **magis quam hereticis**: *om per homoeotel* Sp-ed 4. **a** $\mathfrak{S}$ Sp-ed: *om* $T_1$ 9. ecclesiae $T_1$ 10. **chorepiscopi** $T_1$ $\mathfrak{S}$, *recte*: coepiscopi Sp-ed episcopi *alv-ed* 12. **frueretur** $T_1$ Sp-ed: foueatur $\mathfrak{S}$

IIII: *canoni* III *adiungit* Sp-ed 1. acciperet Sp-ed 2. permissu $\mathfrak{S}$ 3. **et**: *om* Sp-ed 4. **atque eadem** $T_1$: eademque $\mathfrak{S}$ Sp-ed — ¶ Sp-ed

VIII *Pro hoc canone supponit e solo codice Vrgellensi canonem Antiocheni concilii* XX Sp-ed *Tit praem* De conuentu annuo *k* (K) $T_1$ *ff g* — § K *k* T F *ff* 1. **Quae . . . ut** (*l* 6): *om g* **communi in uoluntate**: *om per homoeoteleuton* **F** **communi**: conuenit *ut uid* K 2. omnis K *k* commune $T_1$ **F** communis *k* 3. conseruandā **F** **neque**: ne quid $T_1$ 4. **a**: *om* $T_1$ 6. § *g* **constitutionem**: + et definitionem K, difinitum est *g* 7. **quies**: quis *k* qui est **F**

*cf Gall-Hisp p* 192 *l* 12? **in anno conuentus agant**—certe inter quaslibet anxietates, neglectis propriis ac domesticis necessitatibus, quoquo modo semel—gratias agentes Deo, quo donante solum ecclesiae remedium, remota ultionis prurigine adque omni animositate, quaesissent.

**Concilii Arausicani primi anno 441 habiti** *canones* III VIII XXI *et canonis* XXVIIII *pars prior.*

[III] [De his] qui recedunt de corpore paenitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus inpositione eis communicari, quod morientes sufficit consolationi **secundum definitiones patrum**, qui huiusmodi communionem congruenter **uiaticum** nominarunt; **ut, si superuixerint** stent in ordinem **paenitentum,** et ostensis necessariis paenitentiae fructibus legitimam communionem cum reconciliatoria manus inpositione percipiant.

*ib can* XIII

*cf Gall* p 218 *col a l* 4 *Gall-Hisp col b ll* 5 6

[VIII] Si quis alibi consistentem ordinandum putauerit, prius definiat ut cum ipso habitet: sic quoque non sine consultatione eius episcopi cum quo ante habitauit, eum qui fortasse non sine causā diu ab alio ordinatus non est ordinare praesumat. *cf conc Nicaen can* XVI

[XXI] In nostris prouinciis placuit de praesumptoribus, ut sicubi contigerit duos episcopos episcopum inuitum facere, auctoribus damnatis, unius eorum ecclesiae ipse qui uim passus est substituatur, si tamen uita respondit, et alter in alterius deiecti loco nihilominus ordinetur. si uoluntarium duo fecerint, et ipse damnabitur, quo cautius ea quae sunt **antiquitus statuta** seruentur. *ib can* IIII

[XXVIIII] Haec quae subscribimus, cum eorum quoque concordia qui consensus dederunt, rata deinceps inter nos ac nostros haberi uolumus et habenda sancimus; non ita praetereuntes eos qui synodo, aut per se aut per consensus suos destinando, adesse detractant, ut sibi supra nos illi placeant, qui **patrum statuta** dispiciunt quibus bis in anno (quod nobis pro temporum qualitate difficile est) sanctum est conueniri . . . *conc Nicaen can* V

---

K *k* T $T_1$ *ff g* 𝔖 Sp-ed

8. conuentos T $T_1$  agunt $T_1$ agantur *g*  9. quas habet $T_1$  **ac** : a F  10. **quoquo** : quo **F**  11. **semel** : simul 𝔖  **quo donante** : + quo (quicquid 𝔖) Spiritu considerant consurgentes $T_1$ 𝔖, *quae uerba quid sibi velint plane nescio*  12. remedio T $T_1$  remota ut ultioris **F**  13. **prurigine** : prorigine K prorigene *k* pro (*om* pro $T_1$) origine T $T_1$ F ; *om ff*  **omni** : *om* **F**

K F *ff g* 𝔖 Sp-ed *De concilio Arausicano codices adhibui* K *fol* 31 *b*, F (*ad cann* III VIII) *fol* 81 *a*, *ff fol* 134 *b*, *g fol* 24 *b*, *libros editos* 𝔖 *p* 70, Sp-ed *col* 217

III : IIII K  1. **De his** K : *om* **F** *g* 𝔖 Sp-ed  3. communicare *ff*  4. **morientes** *codd* : morientis 𝔖 Sp-ed  suffecit K  consolationis **F**  7. **ut** : quod 𝔖  8. in ordine *g* 𝔖 Sp-ed  9. et **F** 𝔖 : ut K *g* Sp-ed  10. legitimae K  11. accipiant Sp-ed

VIII : VII F *g* VIIII K  1. **alibi** : aliquid **F**  *tr* consistentem alibi Sp-ed  **consistentem** (consistentibus K) K **F** *g* : + clericum 𝔖 Sp-ed  4. **consultatione** : consulatione K consolatione *ff g* conlatione F  5. **eum** : *praem* ne K, nec Sp-ed  6. **sine causa diu** : sine dubio **F**  **non** : *om* K (*suppl m p*)  7. non praesumat K **F** ¶ F

XXI : XV *g* XXIII K  3. epš post epm K  4. unus *ff g*  6. in uita K  respondet 𝔖 Sp-ed  **alter in** : *om* Sp-ed  7. eiecti *ff*  locum *g*  **nihilo** : *om ff*  8. **si uoluntarium** : *incipit can* XXIIII *in cod* K  9. cautiosae aliquae *ff*  10. seruantur *g*

XXVIIII : XVIIII *g* XXXII K  1. Hae K subscripsimus *ff g* 𝔖  2. concordiā *ff*  **consensus** : conpraehensus K  3. **rata** : tractandi *ff*  4. uoluemus *ff*  **et** : *om ff*  5. sancximus *ff*  7. **suos** K *ff g* : + uel ad uicem sui per legatos 𝔖 Sp-ed  destinandos 𝔖  9. **bis** : his *ff*  10. nos *ff*  11. **sanctum** : statum *g*

**Concilii Andegauensis anno 453 habiti** *canonis* IIII *pars prior*.

*cf conc Nicaen can* III

[IIII] Familiaritatem extranearum feminarum nouerint esse uitandam. sed si qui sunt caelibes, nonnisi a sororibus aut amitis suis aut a matribus consolentur: quia sicut BONVM NON EST HOMINI SOLVM ESSE, ita familiares esse clericos feminis non oportet extraneis . . .

Gen ii 18

**Concilii primi Turonici anno 461 habiti** *canon* XIII.

[XIII] Illud etiam secundum scripturarum auctoritatem uel **patrum constitutionem** addendum credidimus, ut ne quis clericus qui negotiandi studium habere uoluerit usuras accipiat, quia scriptum est QVI PECVNIAM NON DEDIT AD VSVRAM et alio loco IN PLATEIS EIVS VSVRA ET DOLVS. manifestum est enim beatitudinis non posse consequi gloriam qui a praeceptis diuinis deuiauerit.

*ib can* XVII

Ps xiv (xv) 5

Ps liv (lv) 12

F *ff* $\mathfrak{S}$ *De concilio Andegauensi codices adhibui* F *ff*, *editionem* $\mathfrak{S}$ *p* 116

IIII : V F 1. Familiaritate . . . uitanda F 3. caeleps F 6. familiaris esse clericus F

*am* $\mathfrak{S}$ *De concilio Turonico primo codicem adhibui am* (*scilicet Amandinum, nunc Parisinum* lat. 3846, *fol* 167 *a*), *editionem* $\mathfrak{S}$ *p* 123

XIII 6. **pecuniam** *am* : + suam $\mathfrak{S}$

**Concilii Agatensis anno 506 habiti** *canon* X.

[X] Id etiam ad custodiendam uitam et famam speciali ordinatione praecipimus, ut **nullus clericorum extraneae mulieri** qualibet consolatione aut familiaritate iungatur: et non solum in domo illius extranea mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi ad extraneam mulierem habeat potestatem. sed cum matre tantum sorore filia et nepte, si habuerit aut uoluerit, uiuendi liberam habeat potestatem: de quibus nominibus nefas est aliud quam natura constituit suspicari.

*ib can* III

*cf Isid p* 187 *ll* 4-6

*cf p* 427 *can* III *ll* 3 4

C K T Pi F D $\mathfrak{S}$ Sp-ed *De concilio Agatensi codices adhibui* C *fol* 205 *b*, K *fol* 41 *a*, T *fol* 66 *a*, Pi *fol* 6 *a*, F *fol* 73 *b*, D *fol* 97 *b*; *editiones* $\mathfrak{S}$ *p* 160, Sp-ed *col* 229

X : XIII F; *numerum om* T 1. **Id** : Idem F 2. **et famam** : *om* T 4. **qualibet consolatione** C T F $\mathfrak{S}$, *cf* in solacio suo *p* 427 *can* III *l* 2 *supra* : qualibet collatione Sp-ed quolibet (quilibet D) consortio K Pi D 5. coniungatur F 6. domum F extraneae T F D 7. **nec** : *om* F frequentanti F 9. matrem C tanto T **sorore filia et nepte** T Pi $\mathfrak{S}$ : sororem filiam et neptem C K sororem filiam et nepte F sorore filia et neptem D sorore filia aut nepte Sp-ed 10. *tr* uoluerit aut habuerit D **aut uoluerit** : *om* K **liberam** : libera T F; *om* $\mathfrak{S}$ 12. **quam** : p (*sc* pro) D naturam F D

**Concilii Epaonensis anno 517 habiti** *canones* XXXI *et* XXXVI.

[XXXI] De paenitentia homicidarum qui saeculi leges euaserint, hoc summa reuerentia de eis inter nos placuit obseruari quod **antiqui Nicaeni canones** decreuerunt.

*conc Ancyr cann* XXII XXIII (*cf Tom* II *p* 10)

[XXXVI] Ne ullus sine remedio aut spe ueniae ab ecclesia repellatur, neue ulli, si aut paenituerit aut correxerit, ad ueniam redeundi aditus obstruatur; sed si cui forsitan discrimen mortis inmineat, [ut] damnationis constituta tempora relaxentur. quod si aegrotum **accepto** uiatico reualescere fortasse contingit, **statuti temporis** spatia obseruare conueniet.

*conc Nicaen can* XIII

*cf Ruf p* 219 *ll* 4 5

---

K *ff g* (F Pi A L R D A *am*)

*De concilio Epaonensi uide Fr. Maassen* Concilia Aeui Merouingici (Monumenta Germaniae Historica: Legum Sectio III Concilia Tom I) *pp* 15 26 27: *codices ipse adhibui* K *ff et g fol* 39 *b*

XXXI: XXX K XXIIII **L** 1. homicidiarum Λ A F Pi 4. **antiqui Nicaeni** *scripsi cum* K **L** Λ: anquiritani (anceritani **F**) A **F** R (D) Pi *am Maassen, minus recte ut puto, quia etsi iure referas ad canones* XXI XXII [XXII XXIII] *concilii Ancyritani, tamen secundum interpretationem Gallicam Nicaeno ista tribuuntur concilio; uide huius operis Tom* II *pp* 10 11 5. decreuerint A decreuerant **L**

XXXVI: XXXIIII K XXVII **L** 1. **Ne ullus**: Nullus C D 2. **neue**: ne uel C ne R Pi 3. **ulli si**: ullus R ullis **L** 5. de crimine Pi crimen D *am* 6. **ut** K: *om ff g et codd rell* **constituta** K Pi Λ: constitutae **F L** R D A *am* tempore R F D 9. conueniat K Pi *g* conuenit R F A

B

**Ex epistula Caesarii Arelatensis in causa Contumeliosi episcopi ad omnes Galliarum episcopos anno 534 data.**

Ad locum de synodo [Niceno id est] trecentorum decem et octo episcoporum: **Si quis forte indiscrete ad sacerdotium prouecti postmodum uel ipsi aliquid de se criminosum professi sunt uel ab aliis reuicti, ut abiciantur . . .**

*ib can* X *cf Ruf p* 209

Et ideo diligenter perpendite si aut potest aut debet fieri ut tantorum ac talium quos supra memorauimus sacerdotum **canones** contemnentes aliter quam illi statuerunt obseruare uel agere praesumamus, praecipue cum, si **illorum CCCXVIII episcoporum qui per omnes ecclesias concilia fieri praeciperunt tam sancta decreta** neglexerimus, non illos solos despicimus sed . . . et Africanos pontifices et omnes reliquos qui, **ipsis ordinantibus**, per totum mundum pro eclesiastica disciplina aliquid statuerunt cum peccato animae nostrae contemnimus . . .

*ib can* V

Nemo mihi alia quaelibet contra auctoritate sedis apostolicae uel **contra CCCXVIII episcoporum praecepta** uel reliquorum canonum statuta obiciat.

---

(R C *bb*)

*Epistulam istam Caesarii Arelatensis episcopi memoriae tradiderunt e codicibus nostris totam* R, *ll* 1–7 C, *ll* 8–26 *bb*, *teste W. Gundlach* Mon. Germ. Hist. Epistolae Merowingici et Karolini Aeui I (*Berolini* A.D. 1892) 49, 51, 53, *cuius librum adhibui; ad ll* 1–7 *ille codicem* R *secutus est, ego codicem* C. *canonem ex interpretatione Rufini laudat Caesarius: uide supra p* 209 1. **niceno id est** C: *om* R, *fortasse recte, cf ll* 14 25 *infra* 18. **Africanos pontifices**: *S. Caesarium hic* Statuta ecclesiae antiqua 84 (*aliter* 68) *respicere luculenter demonstrauit Germanus Morin* Revue Bénédictine XXX [1913] *pp* 337 338

# CONCILIVM NICAENVM

## BREVIATIO CANONVM

## FVLGENTI FERRANDI CARTHAGINIENSIS

## ANTE ANNVM 550 POST CHRISTVM EDITA

C **Codex Corbeiensis postea S. Germani de Pratis nunc Paris.** lat. 12097 : saec. vi [fol. 144 *a*
trec **Codex Trecensis nunc Montispessulanus** Bibliothecae Vniuersitatis 233 : saec. ix [fol. 113 *b*
uerc **Codex Vercellensis** bibliothecae capitularis clxv : saec. ix

*De Fulgenti Ferrandi Breuiatione Canonum egit Turner t* ii *pp.* vii, viii, *inde apparet eum codice Vercellensi numquam usum esse.*

*In tomo altero et tomi* i *fasc* ii *parte* iii *Fulgentii Breuiationem ipsis canonibus Turner subterposuit ; deest in canonibus Nicaenis. illum horum quoque Breuiationem recipere uoluisse testantur hae schedae, non testantur quo loco eam inserendam esse censuerint. aptissimum igitur uidebatur eam in calce Appendicis* xi *post p* 440 *collocare.*—E. S.

**Fontes Ferrandi**

**Fulgenti Ferrandi epitome**

**Concilium Nicaenum**

[CXLV] Vt hi qui se absciderunt de clero eximantur. CONCIL: NICENO TIT: PRIMO

[I] Vt neofiti non ordinentur. CONCILIO NICENO TIT: II. CONCILIO SERDICENSI TIT: XIIII. CONCILIO LAVDICENSI TIT: III

[CXXII] Vt clereci cum mulieribus extraneis non habitent. CONCIL: NICENO TIT: III. CONCIL: CARTHAG: SVB SANCTO GRATO TIT: III. CONCIL: VNIVERSALI CARTH:

[IIII] Vt episcopus a tribus ordinetur, consentientibus aliis per scripta, cum confirmatione metropolitani uel primatis. CONCIL: NICENO TIT: IIII, ITEM TIT: VI. CONCIL: ANTIOCEN: TIT: XVIIII. CONCIL: LAODIC: TIT: XII. CONCIL: CARTHAGIN: SVB ANTESTITE GENETLIO TIT: X. CONCIL: VNIVERSALI CARTHAGINENSI TIT: XLVIIII. CONCIL: TELLENSI EX EPISTVLA PAPAE SIRICI

---

CXLV : *numerum et hic et ubique om* C 1. **hi** : his *coad* 2. CONCILIVM *trec* 3. TITVLO : TITVLVM *trec* ; *om* C
I 2. CONCILIVM *trec* 3. SERDICENSE C SARDICENSI *trec* 4. LAODICENSI *trec*
CXXII 2. CONCILIVM NICENO TITVLVM *trec* 5. CARTH C CARTHAGINENSIS *trec*
IIII 1. **a** : *om trec* 4. CONCILIVM *trec* 6. ANTIOCENṼ C ANTHIOCENO *trec* 7. LAPDIC C LAOD *trec* 8. *tr* TIT: X SVB ANTESTITE GENECLIO C 10. CARTH C XLIIII *trec* 11. TELL C ZELLENSI *trec* 12. SYRICI *trec*

**Fontes Ferrandi**

**Fulgenti Ferrandi epitome**

**Concilium Nicaenum**

[LIII] Vt nullus episcopus uel presbyter uel diaconus exconmunicatus conmunicet. CONCIL: NICENO TIT: V. CONCIL: SERDICENSI TIT: XVII. CONCIL: CARTHAG: TIT: VIIII. CONCIL: ANTIOCENO TIT: II

[CXLIII] Vt bis in annum per singulas prouincias concilia fiant. CONCIL: NICENO TIT: V. CONCIL: ANTIOCINO TIT: XX. CONCIL: CARTHAGINENSI TIT: III

[CLXXII] Vt hii qui nominantur Catharae, accedentes ad ecclesiam, si ordinati sunt sic maneant in clero. CONCIL: NICENO TIT: VII

[LXXXVII] Vt presbyter ordinatus si de aliquo crimine confessus fuerit aut de his qui lapsi sunt non suscepiatur. CONCIL: NICENO TIT: VIII. CONCIL: NOBACESI: TIT: VIIII

[CXLVI] Quae sint paenitentiae tempora his qui praeuaricauerunt decernenda. CONCIL: NICENO TIT: VIIII. CONCIL: ANQVIRIT: TIT: III, ITEM IIII V VI VII VIII ET NONO.

---

LIII 1. prbr C 2. diac C exconm C 3. NICEN C 4. CONCILIVM SARDICENSI *trec* 5. CARTH C VIII *trec* 6. ANTIOC C

CXLIII 1. in anno *trec* 3. NICEN C ANTIOCI C ANTHIOCENO *trec* 4. CONCILIVM *trec* CARTH C

CLXXII 1. Catharei *trec* 2. adcedentes C **si**: *om* C 4. NICENO: *om* C

LXXXVII 1. prbr C **si**: siue C* ? 3. **de his qui** *trec*: eis quae C suscipiantur *trec* 4. NIC C 5. NOVECESARIENSIS TITVLVM *trec*

**Fontes Ferrandi**

**Fulgenti Ferrandi epitome**

**Concilium Nicaenum**

[XVIII] Vt episcopi uel clerici de ciuitate ad ciuitatem non transeant, neque de prouincia ad prouinciam. CONCIL: NICENO TIT: XI. CONCIL: SERDICENSI TIT II, ITEM III. CONCIL: ANTIOCENO TIT: III, ITEM XXI. CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO TIT: II, ITEM III

[XXVII] Vt episcopus alienum clericum non suscipiat neque ordinet. CONCIL: NICENO TIT: XII. CONCIL: SERDICENSI TIT: XVIIII, ITEM XX. CONCIL: ANTIOCENO TIT: XXII. CONCIL: CARTHAG: SVB SANCTO GRATO TIT: IIII. ITEM CONCIL: CARTH: TIT: XXVIII, ITEM LIII

[CXXIII] Vt nullus clericus feneret. CONCIL: NICENO TIT: XIII. CONCIL: CARTHAGINENSI SVB SANCTO GRATO TIT: XII

[CVI] Vt diaconi ante presbyteros non conmunicent. CONCIL: NICENO TIT: XIIII

[CLXXIII] Vt Pauliani rebaptizentur. CONCIL: NIC: TIT: XV

---

XVIII 1. clereci C 4. NICEN C 5. SARDICENSI *trec* III : *om trec* CONCILIVM *trec* 6. ANTIOCENVM C ANTHIOCENO *trec* ITEM : + TIT: *trec* 7. CONCILIVM *trec* 8. ITEM : + TIT: *trec*

XXVII 4. SERDICEN C SARDICENSI *trec* 5. ANTIOCEN C ANTHIOCENO *trec* 6. SVB SANCTO GRATO TIT: IIII. ITEM CONCIL: CARTH : *om per homoeoteleuton trec* 8. ITEM : + TIT: C

CXXIII 2. CONCILIVM *trec* XIII *scripsi* : XIIII *codd* 3. CARTH: C

CVI 1. prbm C pbros *trec*

CLXXIII 1. Pauliani C : Pauliniani *trec* rebaptizentur C : baptizentur *trec*

# SVPPLENDA ET CORRIGENDA

P $386^a$, not. 4 — pro '*ante saeculum post Christum quam*' leg. '*ante s. p. Chr. quartum*'

P $426^b$ — *in fine eorum quae ad litteram* 𝕾 *adnotata sunt, addantur*: Λ R iam Berolini collati sunt: *littera* 𝕾 *igitur notantur codices* Λ R

P $427^a$ — pro 'INCIP̄ . . . (R)' leg. 'INCIP̄ CANONIS ARELAT̄ [aretensis R] *a m* R'
inter 4 et 6 ins. '5, 6 communionem Λ'

P $428^a$, IIII 2 — post 'cellarum Λ *anic*' add 'cellarus R'
V I — pro '𝕾' leg. 'Λ'; tum pro 'sine . . . *a m*' leg. 'sine metropolitani vel epistola [epistulam (*cet om*) *a m* R] *a m*'
V 6 — ante 'consessisse' add. 'consensissent Λ*'

P $429^a$, VII I — pro '𝕾' leg. 'R'
VIII 5 — leg. consilium **F** C R *a m*
VIIII I — leg. Nouatiani . . . recipiendi R *a m*
VIIII I — leg. in communionem T Sp-ed communione R *a m*
VIIII 2 — leg. deberent si Λ *anic**
VIIII 4 — leg. damnat R* damnetur $T_1$
X — leg. *canonem habent* $T_1$ (*sed sine numero*) Pi R *a m* **Sp**

P $430^a$, X 3 — pro 'negauerint 𝕾' leg. 'fide R'
X 3 — leg. eis **Sp**
X 5 — post '**et duos** *a m*' del. '(cum $R^2$)'
X 8 — del. 𝕾
X 9 — pro '𝕾' leg. 'R'
XI — leg. *canonem habent* $T_1$ (*sed sine numero*) Pi R *a m* **Sp**: *om* etc
XI I — del. 𝕾
XII — leg. *canonem habent* $T_1$ (*sed sine numero*) Pi R *a m* **Sp**: *om* etc
XII I — leg. paenitentia R *a m* **Sp**
XII 2 — post ':' leg. 'uitae [uiti R] positi excesserunt $T_1$ R'

Pp $430^a$, $431^a$, XII 3. leg. **communione** $T_1^2$ Sp-ed: communionem $T_1$* Pi R *a m* etc

P $431^a$, XII — pro '5 . . . 𝕾' leg. '5 penitentia R  5, 6 recipiantur R'
XIII — inter 3 et 5 add. '4 propria Λ  relinquente R'
XIII 7 — leg. aliquod *pal** ilico R  communionis *pal*  7, 8. inuicio R  8. episcopo *om* R
XIII 8 — leg. **suo**: +non Pi R *a m*

P $432^a$, XVI I — post 'Fotiniacus C Pi L' add. 'R'; deinde ante 'Photinianos' add. 'Fontinianos Λ'
XVI I — post 'Paulianistos *pal*' add. 'Paulianustas Λ'
XVI 2 — leg. **patrum**: petrum *pal*; *om* R *a m*
XVII 2 — leg. quo si quod et *a m* quod si quod si R
XVII 4 — inter '*om* T Pi' et '*tr* nostram' add. 'fide Λ'

P $433^a$, XVIII 4 — leg. **partibus**: +praecipue Gallicanorum [Galliganorum *a m*] R *a m*
XVIII 5 — inter 'legebus C' et 'consilium T' add. 'celebra Λ'

P $434^a$, XXI I — del. 𝕾
XXI 2 — leg. suscepta Pi R *a m*
XXII I — leg. Paenitentia R *a m*
XXIII 5 — leg. sacrilegum sese [secse Λ] Λ *anic*
XXIII 6 — post 're T*' add. '**si**: se R'

P $435^a$, XXIIII 3 — leg. **eos** **F** C K T Pi R *a m*: *om* **L** Λ *anic* Sp-ed
XXIIII 6 — ante 'paenituerit' add. 'digna *om* R'
XXV 6 — leg. **quos etiam**: quod etiam Λ quo sequi K

# ECCLESIAE OCCIDENTALIS
# MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

LONDINI ET NOVI EBORACI

APVD HVMPHREDVM MILFORD, A.M.

IN MAGNA BRITANNIA EXCVDEBAT
IOANNES JOHNSON, A.M., ARCHITYPOGRAPHVS ACADEMICVS

# ECCLESIAE OCCIDENTALIS MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

*CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM INTERPRETATIONES LATINAE*

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS
EXEGESEOS SACRAE SCRIPTVRAE APVD OXONIENSES PRAELECTOR
ET COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE SOCIVS
IN VNIVERSITATE ABERDONENSI LL.D.
IN VNIVERSITATE DVNELMENSI D.LITT.
ACADEMIAE BAVARICAE SOCIVS
HONORIS CAVSA

TOMVS I
FASCICVLVS II PARS III

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
M DCCCC XXX

O · VOS · QVI · LEGITIS

MEMENTOTE · IN · DOMINO

CATHARINAE · LVISAE · TURNER

ITINERVM

HVIVSCE · OPERIS · CAVSA · SVSCEPTORVM

PER · VIGINTI · DVO · ANNOS

A·D · MDCCCLXL—A·D · MCMXI

COMITIS

QVAE · INTER · BELLI · TEMPESTATVM · INITIA

AD · PORTVM · VOLVNTATIS · SVAE

DEDVCTA · EST

DIE · DOMINICA · XXV · VERO · OCTOBRIS

A·D · M·CM·XIIII

ANNOS · HABENS · LXXXV · M · IIII · D · XIIII

ET · ASCENDIT · AD · ILLOS · IN · NAVEM

ET · CESSAVIT · VENTVS

ET · FACTA · EST · TRANQVILLITAS · MAGNA

# CANONES ET CONCILIA GRAECA
# AB ANTIQVIS INTERPRETIBVS LATINE REDDITA

## TOMI PRIORIS FASCICVLVS ALTER
## PARS TERTIA

## CONCILIVM NICAENVM
## SVPPLEMENTVM NICAENO-ROMANVM

SCILICET

### CONCILIVM SERDICENSE

CANONES EPITOMAE EPISCOPORVM NOMINA

ET

### GESTA DE NOMINE APIARII

I EPISTVLA BONIFATII AD VICARIOS

II CONCILII CARTHAGINENSIS ACTIÓ PRIMA

III EPISTVLA CONCILII AD BONIFATIVM

IV RESCRIPTA CYRILLI ET ATTICI AD CONCILIVM

V EPISTVLA CONCILII ALTERIVS AD CAELESTINVM

**Elenchus rerum quae in hac parte continentur**

# PRAEFATIO

### De codicibus siue nouis siue noua

### 1. De familia F et de codice *ff*

In iis quae primae huius fasciculi parti anno 1913 praefatus sum, nuntiaui codicem *ff* per longos annos quaesitum aliquando tandem auxilio amici mei doctissimi Hippolyti Delehaye S. I. esse repertum, et paruo postea interuallo Willelmum Leuison Bonnensem litteris ad me datis suum de codicis praestantia iudicium rettulisse. codex per Gerardum Meerman a Parisiis Hagam Comitis anno 1764 translatus adhuc ibi in Museo Meermanno-Westreeniano, numero 9 insignitus, conseruatur: ipse iam bis, sed nonnisi per paucas horas, uidi, anno 1923 mense aprili, anno 1929 mense septembri. illo tempore concilia Laodicenum et Constantinopolitanum contuli: nec mora, codicem recognoui non modo maioris esse pretii codicibus F *f*, sed nihil aliud esse quam eorum fontem. diu compertum erat nec F ab *f* pendere, nec *f* ab F: ambos ex *ff* pendere iam subito apparuit. quippe in titulo concilii Constantinopolitani (uide tom II pp. 406 col. *b*, 432) scripserat *ff** 'quando ordinatus est beatus nectarius episcopus', miro errore superposuit *ff*² (altera sed coaeua manu) 'nestorius episcopus'. utramque lectionem, ne pereat aliquid ueri, descripserunt et F et *f*, sed diuerso ordine, F 'nestorius episcopus nectarius episcopus', *f* 'nectarius episcopus nestorius episcopus'. unde patet utrumque codicem posteriorem esse codice *ff** et eius correctore *ff*².

satis mirum quod mihi codicem primo aspicienti euenerat: nec minus notabilia supererant. anno enim 1929 cum codicem secundo in manus habebam, e duabus partibus constare deprehendi, quarum primaria (folia 1–30, 54–173) inter se cohaeret, cum ex nouemdecim quaternionibus A–T constet, altera (foll 31–53), alio atramento, alia manu, densiore per singulas paginas materia, confecta, exteram et aduenticiam patefacit originem. neque obscurum cum quali codicum stirpe cognata sint haec folia aliena: in omnibus enim dehinc cum sylloge nostra S concordant, uide quae adnotaui supra p 235 col *b*. in Galliam autem non ante saeculum octauum penetrabat familia S (origine Italica); quo saeculo descripti sunt codices X et Y.

quae tamen propria et primaria erant codicis *ff*, fere omnia Gallica sunt, siue synodi in ipsa Gallia habitae, siue synodi graecae in ea textus forma qua apud syllogen Gallicam Q, Arelate circa A.D. 500 redactam, diffusae sunt.

propositum habeo, currente hoc anno, in ephemeride *The Journal of Theological Studies* fusius de familia F disputare, sicut anno praeterito de codicibus C, J, I iam disputaui (*J. T. S.* xxx 225–236, 337–346, xxxi 9–20: mensibus Apr. Iul. Oct. A.D. 1929).

2. De familia **M**: et de codice ς

Primus Fridericus Maassen, uir clarissimus et de re canonica egregie meritus, in libro *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* (Gratz, 1870) notitiam dedit de familia codicum quam eius nomine designatam appellaui Maassenianam (**M**). codices *F* (Monac. lat. 6243), W (Wirceburg. Mp. th. f. 146), D (Monac. lat. 5508) plene et accurate depinxit, pp 476–486, 551–555, 624–636: codicem R (pp 638–640) summatim tantum attigit, non enim uiderat, recte tamen coniecit eundem esse cod. Phillipp. 1743 [nunc Berolin. lat. 84] ac Remensem Iacobi Sirmond. codicem *Υ* (Vindob. 2141), quamuis iure inter Quesnelianos adnumeraret p 487, ignorabat inde a medio canone i Antiocheno (uide operis nostri tom II p 234, col *b*) usque ad finem epistulae ad Bonifatium datae (infra p 608) ad familiam **M** transire, immo optimum ibi prae ceteris gemellis exstare; uide quae disputaui infra pp 623, 624, et confer p 104 col *a* supra.

Superest de codice ς (Stuttgart Hofbibliothek vi Iur. et Polit. 113), et ipso ad familiam **M** pertinente, aliqua dicere. eum neque Fridericus Maassen cognouit, neque ego cum praecedentes operis huius partes edebam: quamuis enim iam anno 1889 uir in studiis nostris inlustris Iohannes Fridericus von Schulte apud acta Academiae Vindobonensis (*Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse*, Band CXVII Abhandlung xi) de codice late et fuse disseruisset, adhuc elapsa erant non minus quinque lustra cum ipse tandem in tractatum Schultianum nescio quo casu incidi. saeuiebat tunc temporis bellum: pace tandem restituta, et poposci et impetraui ut codex in bibliothecam Bodleianam per aliquot menses ad meos usus transferretur.

Codex, saeculo scriptus octauo, monasterii Weingartensis medio aeuo peculium, archetypum indicat uergente sexto saeculo in loco certo ac definito instructum. fol. enim 92 *a* haec quae sequuntur ipse librarius, quamuis in rasura, exscripsit: 'a principio usque ad passionem domini sunt anni ·v· mil̄·CC·XXVIIII. passo Christo usque in praesente anni sunt ·DLVII [*uel* ·DLIIII] et a praesente pascha iuxta prophete eloquium, secundum quod humana*e* fragilitati datur capere intellectum, restant de praesenti saeculo anni ·CC·XXVII· et in hoc supra memorato anno fuit bissextus, residentibus in Italia Langobardis ·ann · XII· eo quod secunda indictione in ea ingressi sint mense maio. acta sunt suprascripta omnia in ciuitate Tredentina in loco Anagnis, praesedente Agnello episcopo anno ·III· expleto. Ego Secundus seruus Christi scripsi haec, conuersionis sacre religionis mee anno ·XV mo·, imperii Tiberii anno primo mense iunio · indic*tione* · XIII.' quae omnia, subductis librariorum mendis, in annum post Christum natum 580 coalescere uidentur: istum annum istum locum siue ipse codicis ς archetypus siue adnotatiuncula quaedam archetypo subiecta prae se ferebat.

sylloges nostrae **M** codices omnes, si unum exceperis Remensem (R), ad Germaniam et praecipue ad Baioariam pertinent: ipsa tamen sylloge originem sine dubio Roma deducit, uide p. 623 infra. ei propria est series canonum conciliorum Nicaeni, Ancyritani, Neocaesariensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodiceni, Constantinopolitani, quibus subiuncta est materies Serdicensis et Carthaginensis.

omnium optimus meo quidem iudicio est codex *Υ*: uerumtamen truncus est utrimque, et ad initium (nonnisi enim in canone Antiocheno i accedit ad syllogen **M**) et ad finem (post epistulam enim ad Bonifatium, siue casu siue consilio, deficit), uide p. 623. proximus accedit codex *F*, omnium excepto *Υ* praestantissimus, omnium integerrimus, immo uasta congerie refertus epistularum decretalium, inde a Damaso usque ad Gelasium, ab archiuis ecclesiae Romanae tractarum. codici ϛ absunt concilia Constantinopolitanum et Carthaginense, adsunt Chalcedonense secundum Dionysii interpretationem, necnon nonnulla instrumenta Romana. hi codices Romanam sapiunt originem: mixtam Romanam et Gallicam codex R, quippe ipse Gallicus. minoris pretii sunt codices W et D: habet auctores codex D certe codicem *F*, forsitan et codicem R: solus inter nostros Dionysio Exiguo aliqua ex parte obligatur codex W.

plura tamen et maioris momenti sunt quae hos sex codices in unum inter se constringunt. omnibus medulla unica, scilicet canonum conciliorum graecorum interpretatio, inde a Nicaea usque ad Constantinopolim: omnibus idem stirps et semen, scilicet ea quae inter ecclesias Romanam et Africanam in causa Apiarii sub Zosimo Bonifatio Caelestino episcopis acta sunt: omnibus unum domicilium, Romae enim ante annum 430, ut puto, instructa est sylloges forma; a Roma in septentrionales Italiae partes diffusa sexto saeculo ad Tridentum peruenit, ita ut procedente tempore acciperent Germani, discrepantibus sane hinc et inde codicibus, unum quodammodo corpus iuris canonici Romanum.

### 3. De codice *bb*

Fridericus Maassen, cum codices hodie deperditos sylloges Paschasii Quesnel enumeraret (pp 493, 494), inter eos censendum iudicauit codicem quendam monasterii S. Bauonis Gandauensem, cuius mentionem pluries fecit Petrus Crabbe in Conciliorum editione Coloniensi (ed. 1, 1538; ed. 2, 1551): ‘nach den Stücken zu urtheilen, die Crabbe für seine Conciliensammlung aus einer Handschrift von Saint-Bavon in Flandern entlehnt hat, war diese ebenfalls ein Exemplar unsrer Sammlung.’ sed non ita res se habet: codex hoc titulo a Petro Crabbe memoratus nihil aliud est ac codex Bruxellensis, ab ipso Fr. Maassen adhibitus pp 636-638 ‘Sammlung der burgundischen Handschrift’, saeculo scriptus octauo, olim in bibliotheca regia numeris 8780–8793 insignitus, nunc autem 2493; nobis *bb*.

neque opus est argumentum in longum producere, unum enim satis est ponere exemplum. ad finem concilii Carthaginensis quarti (quod rectius nominatur *Statuta ecclesiae antiqua*) haec animaduertit Petrus Crabbe (ed. 2, p 441 col *b*) ‘Capitulum quod subiungitur, scriptum erat in quodam uetusto codice sancti Bauonis, cui praescriptus fuerat talis titulus: STATVTA ECCLESIAE ANTIQVA, in quo quidem codice etiam praescripta capitula Carthaginensis concilii quarti habebantur “Falsus accusator depraehensus, absque ecclesia fiat, donec poenitendo emendetur”.’ si autem *Statutorum ecclesiae antiquorum* codices inspexeris, apud solum *bb* tale inuenitur dictum: ‘lii Falsus accusator dep̄hensus absque ecclesia fiat donec penitendo emendetur.’ ad amussim concordant liber impressus et liber scriptus: quid plura? alterum ab altero pendere luce clarius est. codex S. Bauonis Crabbeanus idem est ac codex noster *bb*.

**De catalogo episcoporum qui concilio Serdicensi adfuerunt**

In hoc catalogo constituendo (pp 545–560) minus prudenter feci quod codicis Θ testimonium penitus neglexerim: multa enim et grauia sunt quae codex iste partim ut nunc exstat, partim ut primum scriptus est, ad rem nostram confert. eheu quae codicis scriba descripserat foll 94 *b*–99 *a*, posteriore saeculo, fortasse decimo, ut locus nouae suppeditaretur materiae sedulo sunt erasa, neque priscae scripturae uestigium ullum remanet: perierunt ut suspicor episcoporum fortasse non minus centum subscriptiones, uide quae adnotaui apud ephemeridem *The Journal of Theological Studies* (mense Octobri A.D. 1922) tom xxiv p. 74 n. 1. supersunt tamen duae epistulae ad ecclesias Mareoticas datae, altera concilii Serdicensis, fol 102 *a*, cui subscripserunt uiginti septem episcopi, altera ipsius Athanasii, fol 103 *a*, cui subscripserunt episcopi sexaginta. neque idem episcopi et hanc et illam firmauerunt, sed alii hanc illam alii, ita ut non nisi unus, Paregorius Scupensis, apud ambos catalogos inueniatur. in summa apud S. Hilarium et codices J S, pp 546–559, nomina sunt quinquaginta nouem: apud codicem Θ octoginta quinque.

Quas epistulas, iam typis impressas, inuenies, cum aliquando in lucem prodierint, in sequenti huius fasciculi parte cui titulus 'Supplementum Nicaeno-Alexandrinum, siue conciliorum Nicaeni et Serdicensis sylloge a Theodosio diacono adseruata', pp 658, 660–662. ea tantum hic in praesenti commemoraui (uide p xvi) quae paginis nostris pp 545–560 elimandis nonnihil conferant.

**De profectu operis nostri**

1. Quae annis praeteritis diuulgaui, haec sunt. anno 1899 tomi I fasciculi I pars i, scilicet Canones Apostolorum interprete Dionysio Exiguo pp 1–32, episcoporum Nicaenorum nomina pp 33–96. anno 1903 eiusdem fasciculi pars ii, scilicet appendices ad episcoporum nomina pp 97–102, canonum Nicaenorum (cum praefationibus, capitulis, symbolo) interpretationes undecim pp 103–280. anno 1907 tomi II pars i, scilicet concilia Ancyritanum et Neocaesariense secundum sex interpretationes, pp 1–144. anno 1913 tomi I fasciculi II pars i, 'Appendices ad Symbolum pertinentes', scilicet Tomus Damasi pp 281–296, Symboli interpretationes, ex aliis praeter canonum syllogas fontibus petitae, uiginti septem pp 297–328, Commentarii in Symbolum antiqui duo pp 329–368: una cum Canonum Apostolorum interpretatione non antea edita, secundum codicem Veronensem li (49), pp 32 *a*–32 *nn*. eodem anno tomi II pars ii, scilicet concilia Gangrense secundum sex interpretationes pp 145–214, et Antiochenum secundum quinque interpretationes pp 215–320.

2. Quae in hac Tomi I fasciculi II parte iii hoc tempore eduntur, titulo 'Supplementum Nicaeno-Romanum' instructa, siue ad concilium Serdicense pertinent, pp 441–560 (uide elenchum supra p viii), seu ad lites inter ecclesias Romanam et Carthaginensem motas de canonibus Serdicensibus (uel ut uindicabant Romani Nicaenis), pp 561–624. haec 'Gesta de nomine Apiarii' non aliunde nobis nota sunt quam e tribus syllogis Italicis, (i) e sylloge codicum Maassenianorum M, et praesertim e codicibus *Υ F*; (ii) e sylloge Prisca, cuius optimi sunt

testes codices I J; (iii) e sylloge Dionysii Exigui: uide quae disputaui infra pp 623 624. canonum textus Serdicensium, ut Friderico Maassen placuit, quadrifariam nobis est traditus (*Geschichte der Quellen* etc. pp 51 52); ego autem pro certo habeo ad unicum et singularem fontem esse referendum, quem melius repraesentant codices qui canones Serdicenses tamquam Nicaenos una serie conexos adducunt (inter quos agmen ducit codex I) quam qui separatim disponunt. quippe a medio quarto saeculo, ut uidetur, ecclesia Romana concilium Serdicense quasi appendicem et complementum concilii Nicaeni—utrique enim concilio praefuit Hosius, adfuit Athanasius—aestimabat: quinto tamen non longe progresso saeculo, cum a Graecis ipsi Romani rei canonicae ueritatem (sicut in sylloga **M** praesto habemus) plenius et accuratius accepissent, concilium Serdicense sui iuris esse apud omnes constitit.

3. Quae adhuc remanent edenda, sunt fere haec. Tomi I fasciculi II pars ii 'Supplementum Nicaeno-Gallicum', scilicet Concilium Arelatense I pp 371–416, Concilium Valentinum pp 417–425, Concilii Arelatensis II quod uocatur canones i–xxv pp 426–435, concilii Nicaeni canones sparsim a Gallis laudati pp 436–440. quod praepostero ordine prius iam prodeunt pp 441–624, doleo quidem, sed haec expedita erant, illis nonnulla restabant adhuc polienda. eiusdem Tomi eiusdem fasciculi pars iv 'Supplementum Nicaeno-Alexandrinum', scilicet Theodosii diaconi sylloge in codice Veronensi lviii (60) conseruata: cuius sylloges cuncta iam typis impressa sunt, multa paginis instructa (pp 625–662). in parte eiusdem fasciculi quinta et ultima in animo est complecti (i) quae e canonibus Nicaenis laudant pontifices Romani usque ad S. Leonem, (ii) *Liber ecclesiasticorum dogmatum* concilio Nicaeno apud codices nonnullos adscriptus, (iii) alia si quae superuenient minora. Tomi II pars iii, scilicet Concilia Laodicenum pp 321–400, et Constantinopolitanum pp 401–472 uel 480: quam post modicum interuallum (fere enim in promptu sunt omnia), modo uita cum uiribus suffecerit, confido fore ut emittam. Tomi II pars iv, scilicet Concilii Ephesini canones, et concilii Chalcedonensis quicquid apud codices nostros locum habet, exempli gratia canones et episcoporum nomina. in iis tamen opus nostrum minus est necessarium, aemulum enim laeto animo agnosco et saluto, uirum disertissimum et erga me ualde beneuolum, Edwardum Schwartz Monacensem, cuius nescio utrum magis miranda sit industria an sagacitas, uirtus an scientia. qui, actis concilii Ephesini siue graecis siue latinis nuper uberrime editis, acta concilii Chalcedonensis edenda iam septuagenarius iuuenili ardore adgreditur. illi annos multos, mentis et corporis firmitatem, exitum negotii uictorem, opto et desidero.

Ex quo opus grauissimum institui, anni sunt quadraginta; ex quo proximam edidi partem, anni septemdecim. ne celerius res proueheretur, impedierunt tam publica quam mea priuata. post diutina belli spatia anno post Christum natum 1920 munus praelectoris in sacra Scriptura enucleanda mihi commissum est, ita ut noua me officia, aliae quam quibus adsuetus eram occupationes, obligarent: unde ad *Ecclesiae Occidentalis Monumenta* proferenda non deerat uoluntas, sed tempus et otium. atque ingrauescente aetate, quamquam non defecit, ut spero,

ingenii acies, fieri potest ut defecerit rerum minutarum cura et patientia, cuius olim in hoc opere copia fuit paene infinita : id certe nonnumquam mihi uolui adsciscere Ludouici Duchesne (*Liber Pontificalis* praef. p. 3) ; ‘ Les documents du texte ainsi établi sont produits au bas des pages, dans l'énorme appareil de variantes que j'ai cru devoir publier. On trouvera qu' il y en a trop, et l'on sera de mon avis.’ e contrario, cum in hac parte non interpretationes conciliorum graecorum latinas sed ipsa concilia latina contigit tractare, quaestionibus hic illic de sermone, de rebus gestis, de textus historia, agitatis, fido ad accuratiorem talium scientiam nonnihil me contulisse.

Sed alia sunt et nimis dolenda eheu ! quae senescenti inferunt labentes anni. magnopere imminuta est eorum manus sub quorum auspiciis societate auxilio opus cepit incrementum. plures commemorare uoluerim ; tacere non possum inter nostrates Willelmum Sanday, fautorem et patronum meum, inter exteros Ludouicum Duchesne, quem modo laudaui. inter necessarios decesserunt, breui post proximam partem editam tempore mater carissima quam semper habueram itinerum comitem, recentius amicorum amicissimus Aluredus Hamilton Cruickshank, apud Dunelmenses professor et canonicus, latinitatis meae per triginta annos censor non minus impiger quam benignus.

At gratulationis quantae sunt rationes! felicem sane me profiteor quod ad hanc operis mei partem bene consummandam suppeditarit Deus uires: felicem quod opes mihi ministret prelum Vniuersitatis nostrae Clarendonianum, cui ad textum et apparatum meum pulchre ac subtiliter instruendum nullum in terris, ut puto, potuit excellere: felicem quod roganti tot amici, tot eruditi, tot bibliothecarii (inter bibliothecarios, eruditos, amicos, eminet Iohannes Mercati, bibliothecae Apostolicae Vaticanae praefectus) subuenerint: felicem denique quod Aluredi Cruickshank desiderati uicem susceperit Iohannes Grosvenor Beevor, et ipse collegiorum B. Mariae Wintoniensis nuper scholaris, cui etiam et Edwardo Stevens ob codicem Θ Veronensem mea causa denuo inspectum gratias ago habeo quam maximas. quorum omnium spei utinam non plane impar sit euentus.

*In die S. Ambrosii episcopi Mediolanensis,*
*pridie Nonas Apriles, Anno Salutis* MCMXXX

# ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

1. *ad Tomi* I *fasciculi* 1 *partem* i (*pp* 1–96)

*pp* 15–31 Canones Apostolorum *nonnullos secundum alteram Dionysii interpretationem laudat Zacharias papa in litteris anno* 747 *ad Pippinum datis* (M. G. H. Epistolae Merowingici et Karolini Aeui i 479 *sqq.*, *edente W. Gundlach e cod. Vindobensi* 449 *saec.* ix): *cann* xv (4. **demigrans**: declinans Za 10. **uerumtamen**: tamen Za); xvi (1. **memoratos**: memoratus Za *cum* B *j*p* **v** [H]); xxvii; xxviiii; xxxiiii (2. **aut** 2°: seu Za 10. **per subreptionem**: subreptione Za *cum* Θ *w* γ); xxxv; xlviii

*p* 32 *c col b ll* 24, 25 *debuerunt haec uerba crassis characteribus imprimi*

*p* 32 *z in notulis ad l* 24 *pro* 𝔓 *lege* 𝔉

*p* 32 *gg ad l* 19. sicut in antecedentibus diximus: *sc. in* Const. Ap. ii 57. 7

*p* 33 *ad calc pag. Cum prima operis mei pars anno* 1899 *in lucem prodiit, nondum in manus uenerant codices* Λ *et* (*apographon codicis* T) A, *quorum utrumque cum familia j p* **H Cr** *contra* Θ M B **v** *consentire inueni*: xxxiii 4 sequestrauerat Λ sequestrauerit A, xlv 1 et diaconus Λ (*sed* aut diaconus A), xlviiii 6 abiciatur A (*deficit* Λ), l 4 in Domini morte Λ A. *unde sententiam tunc temporis prolatam reuocandam censeo et anteponendas familiae* Λ A *j p* **H Cr** *lectiones, tamquam ab ipso Dionysio in alteram editionem illatas*

*pp* 35–96 *Sententiam nimis seueram de catalogo episcoporum Nicaenorum protulit u. c. Ludouicus le Nain de Tillemont* Mémoires vi 636 (Concile de Nicée, article ii), 806 (Notes sur le Concile de Nicée, note iii Du peu d'autorité de toutes les souscriptions de ce Concile), *quippe cui praesto non essent nisi materia imperfecta, libri mendosi. nobis tamen qui nomina multifariam tradita, plerumque inter se congruentia, tot linguis legimus, luce clarius est fidem catalogo omnimodis non recusandam, quamuis de singulis dubitari possit. cui meae sententiae suffragatur u. c. W. M. Ramsay, quo nemo inter aequales nostros acrius, peritius, fecundius de situ, de fortunis, de rebus gestis oppidorum sub imperio Romano Asiaticorum disseruit. hoc tamen retractare uelim, quod plus quam par erat auctoritatis codicibus classium secundae et tertiae* (*Italicae sine dubio, errore enim Friderici Maassen de hac re sententiam improbaui, uide ultimam paginae* 95 *lineam*) *concessi, minus quartae et quintae. quippe nomen* 53 *recte scribunt coll* IIII V Theodotus, *non* Theodorus: *nomen* 2a *recte* Biton (Auitus, Bicon) *non* Victor, *col* IIII *codd* **Q** Θ *cum col* V: *nomen* 94 *om col* V, *recte*: *uide notulas quae sequuntur, ad pp* 36, 37 *et* 56, 57

*pp* 36, 37 *nomen* 2: *coll* I II III IIII (*codd* IΣ) Victor; *coll* IIII *cod* Θ Auitus (*uide p* 110 *col a ad calcem paginae*), *cod* Υ Biton, V Bicon, *cod t p* 99 Bito: *scribendum sine dubio* Vito: *confer Socratem* H. E. i 13 *ad fin* Ὅσιος ἐπίσκοπος Κουδρούβης Ἱσπανίας, Οὕτως πιστεύω ὡς προγέγραπται· Ῥώμης Βίτων καὶ Βικεντῖνος πρεσβύτεροι. *ad eundem presbyterum Romanum spectat, ut uidetur, id quod refert Athanasius* Apol. c. Arrianos 20 *de synodo Romae habita anno* 341 *mense Novembri*: συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆγεν, ἡμᾶς μὲν ἀπολογουμένους ἀπεδέξαντο . . .

*pp* 56, 57. *Iniuria nomina* 86 Narcissus neroniades *et* 94 Narcissus de irenopoli *duos esse episcopos ratus separatim numeraui. re uera enim* neronias *et* irenopolis *eadem est ciuitas, cuius episcopus* Narcissus, *inter Arrianorum primarios habitus, siue* neroniadi *siue* irenopoli *adscribitur*: *cf. Theodoretum* H. E. i 7 ὁ Νερωνιάδος Νάρκισσος, Κιλικίας δὲ τῆς δευτέρας ἡ Νερωνιάς ἐστι πόλις, ἣν νῦν Εἰρηνούπολιν ὀνομάζομεν, *necnon Athanasium* Apol. c. Arrianos 36 Νάρκισσον ἀπὸ Νερωνιάδος, Apol. de fuga 1 N. τὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Νέρωνος, *Hilarium* Ex opere historico fragm. ii § 7 Narcissus a Neroniade Ciliciae, § 14 Narcissus ab irenopoli [ieropoli *cod*]. *testimonium secutus eram ualde maioris codicum partis; debui tamen rationem potius habere col* V *familiae* (K *c*, *cf cod* μ, *p* 97) Narcissus *semel tantum nominantis. magni igitur aestimanda est haec familia, et ea auctore numerus antistitum Nicaenorum, quorum nomina memoriae sunt tradita, e* 218 *in* 217 *recidit; quamuis et apud ceteros latinos et in syrorum et coptarum catalogis nomen bis recenseatur*

2. *ad Tomi* I *fasciculi* II *partem* i (*pp* 281–368)

*p* 354 *l* 34 *pro* Pannart *lege* Pannartz
*p* 368 *col b l* 4 *pro* mortalis 1° *lege* mortali

3. *ad Tomi* I *fasciculi* II *partem* iii (*pp* 441–624)

*p* 443 *col b codd Gr.* *post numerum* ιϛ *dele quae sequuntur, et scribe* ιϛ [= XIII], ιζ [= XIII *l* 9], ιη [= XIII *l* 13], ιθ [= XIIII], κ [= XIIII *l* 10], κα [= VII]
*col e* Epit. Fulg. Ferr. *uide pp* 535–537
*col f* Epit. Hisp. *uide pp* 535, 538–539. *numerum* 26 *in lineam sequentem detrude, ita ut legatur* [*can* VI *l* 12] Θ 9 12 26

*p* 444 *col b* *post cod* ϝ *debui subiungere cod* ϛ *fol* 72 *a, et inde a p* 452 *usque ad p* 486 *lectiones eius in apparatum meum referre: sed eheu! absolutae iam erant illae paginae ante quam in manus meas uenit codex Stuttgartianus*

*p* 464 *col a apud notulas inferiores, ad l* 26. *dele* Λ, *deficit enim: uide p* 445 *col a, l* 53

*p* 485 *l* 15 Olympio. *De Olympio confer S. Athanasium* Apol. de fuga 3 Θεόδουλον καὶ Ὀλύμπιον ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπισκόπους . . . οὕτως ἐποίησαν ζητηθῆναι ὥστε εἰ εὑρεθείημεν κεφαλῆς ὑποστῆναι τιμωρίαν, Hist. Arrianorum 19 Ὀλύμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἴνων, Θεόδουλον τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλεως, ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑωράκασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν διέβαλον κτλ. [*Cf p* 662 *nomen* 50, ‘Olympius de Eno Rodope’ *cod* Θ]

*p* 488 *l* 40 ecclesiasticus. *adde S. Iren.* Haer. III xv 2 ‘hi qui a Valentino sunt . . . propter eos qui sunt ab ecclesia quos communes et ecclesiasticos ipsi dicunt’: *Const. Apost.* ii 58. 1 ἀνακρίνων εἰ πιστοί, εἰ ἐκκλησιαστικοί, εἰ μὴ ἀπὸ αἱρέσεώς εἰσι μεμολυσμένοι

*p* 533 *l* 48 *ad calcem paginae* *pro* ϝ ϝ lege ϝ $ϝ_2$

*pp* 546 547 *ad calcem paginae* *Iniuria* nomina hereticorum *hoc loco collocaui, pertinent enim ad epistulam synodi Iulio papae datam: uide Hilarium* ex opere historico fragm. ii § 13 ‘eorum autem nomina qui pro facinoribus deiecti sunt subicere curauimus, ut sciret eximia Grauitas tua qui essent communione priuati’

*p* 550 *nomen* 18 *confer cod* Θ, *p* 660 *nomen* 26, ‘Hypeneus de Hypato Thessaliae’
*nomen* 21 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 31, ‘Eugrenius de Heclea Lychynis’
*nomen* 22 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 29, ‘Iulianus de Thebis eptapolis’

*p* 552 *nomen* 23 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 32, ‘Zosimus Lychnis’
*nomen* 25 *confer S. Ath.* hist. Arrianorum 5 Διόδωρος ὁ ἐν Ἀσίᾳ
*nomen* 30 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 35, ‘Thrypho de Magara’, *unde legendum hic ut uidetur* ‘ab Achaia Magara’. *quod si ita est, in nomine* 34 *p* 555 ‘Alypius ab Acaia de Magari’ *latet aliquod uitium*

*p* 556 *nomen* 46 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 38, ‘Ireneus Syconeus’
*nomen* 47 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 40, ‘Martyrius Naupactis’

*p* 558 *nomen* 57 *confer cod* Θ, *p* 661 *nomen* 45, ‘Alexander Gyparensis Achaiae’, *unde legendum hic* ‘Alexander ab Achaia de Cyparissia’

*p* 560 *ll* 7 *sqq*, 13 *Cum codex* Θ *alios episcopos Achaiae prouinciae uindicet, scilicet* 30 46 *et* 47, *seueriorem quam par erat uideor mihi de episcopis Achaicis tulisse sententiam*
*ll* 25 *sqq* *Vide supra ad p* 485 *l* 15, *ubi codicem* Θ *testem laudaui* Olympium *concilio Serdicensi adfuisse et S. Athanasii epistulae subscripsisse*

*pp* 562, 563 *Codicem* Θ *inde a p* 596 *usque ad p* 620 (*scilicet ad* III, IV, V) *contuli: ad* II *tamen* (*pp* 566–590), *siue consulto siue per incuriam, conferre neglexi. sed admonendi sunt lectores haec omnia non ad propriam codicis* Θ *syllogen pertinere, sed e Dionysio esse adducta*

# SVPPLEMENTVM NICAENO-ROMANVM

# CONCILIVM SERDICENSE

## CANONES



*Omnino non fictos esse sed sinceros synodi Serdicensis canones docet praeter cetera documenta canon quintus concilii Carthaginensis anno* 348 *habiti* (Collectio canonum ecclesiae Hispanae *edente F. A. Gonzalez* col. 117, *Labbe-Coleti* Concilia II 749 757, *Mansi* III 147 155):

'PRIVATVS EPISCOPVS VEGESELITANVS DIXIT: Suggero Sanctitati uestrae ut statuatis, non debere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui neque apud se detinere, sed neque laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia eius episcopi de cuius plebe est.

GRATVS EPISCOPVS DIXIT: Haec obseruata res pacem custodit. nam et memini sanctissimi concilii Sardicensis similiter statutum, ut nemo alterius plebis hominem sibi usurpet; sed si forte erit necessarium ordinationi ut de uicino homo sit necessarius, petat a collega suo et concessum [*uel* consensum] habeat.'

*respicit Gratus canonem nostri textus* xii, *pp* 482–484 *infra.*

3 L

# CANONES SERDICENSES

## NVMERI ET ORDINIS SECVNDVM DIVERSOS CODICES VEL SYLLOGAS TEXTVS AVTHENTICI CONSPECTVS

| | Q | I | $F_2$ | [V] | *bb* | *F* $s_2$W | K | R *et epit-* M *p* 542 | J | S | *Dion* I | *Dion*-II *et* v | Sp | F | T *cum* V Sp | T *cum Dion*-I | T *cum Dion*-II | T *cum* L |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| I . . . . . | 28 | 29 | 11 | [15] | 20 | 21 | 1 | 1 | | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 2 | | | |
| II . . . . | | | 12 | | 21 | 22 | 2 | 2 | | 2 | 2 | 2 | | 2 | | | | |
| III . . . . | | 30 | 13 | [16] | 22 | 23 | 3 | 3 | | 3 | 3 | 3 | 2 | 3 | | 3 | | |
| *l* 8 . . . | 29 | | 14 | | | | | | | | | | 3 | | | | | |
| *l* 14 . . . | 30 | | | | | | | | | | | | 4 | 4 | | | | |
| *l* 31 . . . | 31 | 31 | 15 | [17] | 23 | 24 | 4 | 4 | | *om* | | 4 | 5 | 5 | | 4 | | |
| IIII . . . . | 32 | 32 | 16 | [18] | [24] | 25 | 5 | 5 | | 4 | 4 | 5 | 6 | 6 | | 1 | | |
| *l* 18 . . . | 33 | 33 | | | | | | | | 5 | 5 | 6 | | 7 | | | | |
| III *b* . . . | 34 | 34 | 17 | [19] | 25 | 26 | 6 | 6 | | 6 | 6 | 7 | 7 | 8 | | 2 | | |
| V . . . . | 35 | 35 | 18 | [20] | 26 | 27 | 7 | 7 | | 7 | 7 | 8 | 8 | 9 | | | 1 | |
| VI . . . . | 36 | 36 | 19 | [21] | 27 | 28 | 8 | 8 | | 8 | 8 | 9 | 9 | 10 | 3 | | | |
| *l* 32 . . . | 37 | 37 | | | | | | | | 9 SP } | | 10 | | 11 | | | | |
| *l* 43 . . . | | | *om* | [22] | 28 | 29 | 9 | 9 | | 9 XY } | 9 | | 10 | 12 | *om* | | | |
| VII . . . . | 38 | 38 | 20 | [23] | 29 | 30 | 10 | 10 | | 10 | 10 | 11 | 11 | 13 | | | | |
| *l* 18 . . . | | | 21 | | | | | | | | | | | | | | | |
| *l* 38 . . . | | | 22 | [24] | [30] | 31 | 11 | 11 | | 11 | 11 | 12 | 12 | 14 | 4 | | | |
| VIII . . . | 39 | 39 | 23 | [25] | [31] | 32 | 12 | 12 | | 12 | 12 | 13 | 13 | 15 | | | | 1 |
| VIIII . . . | 40 | 40 | 24 | [26] | [32] | 33 | 13 | 13 | | 13 | 13 | 14 | 14 | *om* | | | [2] | |
| *l* 24 . . . | | | 25 | | | | | | | | | | | | | | | |
| X . . . . | 41 | 41 | 26 | [27] | [33] | 34 | 14 | 14 | 14 | 14 | 14 | 15 | 15 | 16 | | | [3] | |
| XI . . . . | 42 | 42 | *tr* | [28] | [34] | 35 | 15 | 15 | 15 | 15 | 15 | 16 | 16 | 17 | 5 | | | |
| *l* 16 . . . | 43 | 43 | 27 | [29] | [35] | 36 | 16 | 16 | 16 | 16 | 16 | 17 | 17 | 18 | | | [4] | |
| [*can* XI *l* 1] . | | | 28 | | | | | | | | | | | | | | | |
| XII . . . . | 44 | 44 | 29 | [30] | [36] | 37 | | 17 | 17 | 17 | 17 | 18 | 18 | *tr* | 6 | | | |
| *l* 10 . . . | 45 | 45 | 30 | [31] | 37 | 38 | 17 | 18 | 18 | 18 | 18 | 19 | 19 | 19 | 7 | | | |
| [*can* XII *l* 1] . | | | | | | | | | | | | | | 20 | | | | |
| XIII . . . | | | 31 | [32] | 38 | 39 | | 19 | 19 | 19 | 19 | 20 | 20 | [21 F] | | | | |
| *l* 13 . . . | 46 | 46 | 32 | [33] | 39 | 40 | 18 | 20 | 20 | 20 | 20 | 21 | 21 | | | | 5 | |

*Cum canonum enumeratio modis tam diuersis apud codices nostros fiat ut uix ad unam authenticam originem referri posse uideatur, ipse ut potui canones distinxi, hac mihi norma proposita, ut singulis canonibus singulae patrum adprobationes tribuantur,* i 17 RESPONDERVNT VNIVERSI Placet, ii 16 SYNODVS RESPONDIT Placet, *etc : confer quae adnotaui infra p* 490 *col a. quodcumque igitur sine huiusmodi sententia dictum est, appendicis instar canoni praecedenti subiunxi : exempli gratia can* iii *ll* 31–44, *can* iii *b* (*p* 460), *can* vi *ll* 43–52, *can* vii *ll* 38–48, *can* xi *ll* 16–49, *can* xii *ll* 10–18, *can* xiii *ll* 13–28.

# CANONES SERDICENSES

## TEXTVS AVTHENTICI (I)
## CVM INTERPRETATIONE GRAECA (II)
## NECNON CVM CODICIS Θ (III) AC *t* (IV) TEXTIBVS
## ET CVM EPITOMIS
## NVMERI ET ORDINIS CANONVM COLLATIO

| *Authenticum* (*uide e regione p* 442) | *codd Gr* | *cod t* | *cod Θ* | *Epit-Fulg-Ferr* | *Epit-Hisp* |
|---|---|---|---|---|---|
| I | Α | 1 | 1 | 2 | 18 |
| II | Β | 2 | 2 | | 19 |
| III | Γ | 3 | 3 | 3 | 20 |
| *l* 8 | | | 4 | 4 | 21 |
| *l* 14 | | | 5 | 5 | |
| *l* 31 | Δ | 4 | 6 | 6 | 22 |
| [*can* III *b*] | Ε | 5 | 7 | | |
| IIII | Ϛ | 6 | 8 | | 23 |
| *l* 18 | | | 9 | | |
| III *b* | *tr supra* | *tr supra* | *tr supra* | | 24 |
| V | Ζ | 7 | 10 | 9 | 25 |
| VI | Η | 8 | 11 | | 26 |
| [*can* VI *l* 12] | Θ | 9 | 12 | | |
| *l* 32 | | | | | |
| *l* 43 | *om* | *om* | *om* | 11 | 27 |
| VII } | | | | | 28 |
| *l* 18 } | *tr infra* | *tr infra* | *tr infra* | | |
| *l* 38 } | | | | | 29 |
| VIII | Ι | 10 | 13 | 14 | 30 |
| VIIII | ΙΑ | 11 | 14 | 15 | 31 |
| *l* 24 | | | 15 | | |
| X | ΙΒ | 12 | 16 | | 32 |
| XI | ΙΓ | 13 | 17 | 17 | 33 |
| *l* 16 | ΙΔ | 14 | 18 | 18 | 34 |
| XII | *om* | 15 | 19 | 19 | 35 |
| *l* 10 | ΙΕ | 16 | 20 | 20 | 36 |
| XIII | ΙϚ | 17 | 21 | | 37 |
| [*can* XIII *l* 9] | | 18 | | | |
| *l* 13 | ΙΖ | 19 | 22 | 22 | 38 |
| [*can* XIIII] | ΙΗ | | 23 | | |
| [*can* XIIII *l* 10] | | 20 | 24 | | |
| [*can* VII] | ΙΘ | 21 | 25 | | |

# CONCILIVM SERDICENSE

## CANONVM TEXTVS AVTHENTICVS LATINVS CVM CAPITVLIS

(1)

*Syllogae quae canones Serdicenses una serie cum Nicaenis coniunctos habent; e quibus* I *et* $F_2$ *optimae notae sunt*

I **Codex Ingilrami episcopi Teatini nunc Vaticanus** Reginae 1997 : saec. ix ineunt. [foll. 40 *a*, 44 *b*

$F_2$ **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243 inter additamenta syllogae codicis propriae ab ipso scriba praemissa : saec. viii exeunt. [fol. 6 *a*

V **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lix (57) : saec. vi exeunt. [fol. 222 *a*

*bb* **Codex Bruxellensis** 2493 (olim Burgundiensis 8780–8793) : saec. viii [fol. 79 *b*

Q **Sylloge dicta Paschasii Quesnel,** cuius testes sunt (minora omisi : codices Γ et Δ nonnisi ceteris inter se dissentientibus contuli)

- Γ **codex Sangallensis** 682 : saec. ix [pp. 24, 75
- Δ **codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 205 : saec. ix [fol. 25 *a*
- O **codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 191 : saec. viii–ix [fol. 10 *a*
- Υ **codex Vindobonensis** 2141 : saec. ix ineunt. [fol. 4 *a*
- Φ **codex Vindobonensis** 2147 : saec. ix–x [fol. 19 *a*
- Ψ **codex Atrebatensis** olim coenobii S. Vedasti nunc bibliothecae publicae 572 (644) : saec. ix ineunt. [foll. 8 *b*, 13 *a*

L **Codex Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus 574 : laudat can viii sub titulo DE SVPRASCRIPTIS CANONIBVS ID EST NICAENIS CCCXVIII EPISCOPORVM : saec. ix [fol. 5 *b*

T **Codex olim ut uidetur Albigensis nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364 (I 63) : laudat (1) eundem canonem ac L [fol. 20 *a*]; (2) canones i ii (in unum redactos sub numero ii, praecedit enim canon Nicaenus i), vi (sub numero iii), canonis vii partem posteriorem (sub numero iiii), xi partem priorem (sub numero v), xii (sub numeris vi vii), xiii (praecedenti coniunctum), subiecto colophone FINIVNT DECRETA CONCILII NICHENI [fol. 56 *a*]; (3) quae de sylloge Dion II mutuatur, uide p 445 col *b* infra

(2)

*Syllogae quae canonibus Serdicensibus notitiam praemittunt, quod uidelicet* IN GRAECO (APVD GRAECOS) NON HABENTVR, SED IN LATINO (APVD LATINOS TANTVM) INVENIVNTVR

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii : saec. vi–vii [fol. 14 *a*

M **Sylloge dicta Friderici Maassen,** cuius testes praesto erant hi qui sequuntur

- *F* **codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243 : saec. viii exeunt. [fol. 36 *b*
- R **codex Remensis nunc Berolinensis** Phillip. lat. 84 : saec. viii : nonnulla e codice K (ut uid) mutuatur [fol. 27 *b*
- W **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim Capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146 : saec. ix [fol. 55 *b*
- $s_2$ **alterum concilii Serdicensis exemplar apud codicem bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102 (olim Sessorianum lxiii) inter additamenta post Dionysii syllogen : saec. viii exeunt. [fol. 199 *b*

F **Sylloge dicta sancti Mauri**; praesto erant

- F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus** lat. 1451 : saec. viii exeunt. [foll. 28 *b*, 44 *a*
- *f* **codex Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127 : saec. ix ineunt. [foll. 35 , 57 *a*

---

(3)

*Syllogae simplices (scilicet quae canones iusto nomine Serdicenses uocant) et ut uidetur ceteris posteriores*

J **Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 101 : mutilus hodie, incipit a canone x (p 477) secundum editionem nostram, xiiii secundum codicem : saec. vi–vii [fol. 25 *a*

S **Sylloge dicta S. Blasii,** cuius testes sunt

- S **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{a}{r}$ : saec. vii–viii [fol. 57 *a*
- P **codex bibliothecae Thomae Phillipps Cheltenhamensis** 17849 : saec. viii–ix [fol. 46 *a*

X **codex Treuirensis ut uidetur nunc Parisinus** lat. 3836 : saec. viii exeunt. [fol. 37 *a*

Y **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii : saec. viii [fol. 62 *a*

v **Sylloge dicta Vaticana** (quam syllogen in Vrbe coagmentatam esse fortasse censueris, collatis uocibus 'Vrbis episcopum' pro 'ecclesiae Romanae episcopum' can iii *b* l 7, p 460), cuius testes sunt

*u* **codex Farfensis postea Barberinus** xiv 52 **nunc Vaticanus** Barb. lat. 679: saec. ix [fol. 70 *a*

*w* **codex Florentinus Laurentianus** bibl. aedil. eccl. 82 : saec. x [fol. 45 *b*

Sp **Sylloge Hispana** edente F. A. Gonzalez *Collectio canonum ecclesiae Hispanae,* Matriti A. D. 1808, col 33 : codices ab eo adhibiti hi sunt

*aem* **codex Aemilianensis nunc Escurialensis** I D 1 : saec. x exeunt.

*alv* **codex Alueldensis nunc Escurialensis** I D 2 : saec. x exeunt.

*esc* **codex Escurialensis** I E 13 : saec. x–xi

*ger* **codex Gerundensis** : saec. xi

*tol*-1 **codex Toletanus** xv 16 : saec. xi

*tol*-2 **codex Toletanus** xv 17 : saec. xi

*urg* **codex Vrgelitanus** : saec. x–xi

*Dion*-I **Sylloge Dionysii Exigui prior** ; testes

C **codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097 : deficit post can v (p 465 infra) ; scilicet in una quaternione (foll. 225–232) descripti sunt canones Nicaeni pleni (pp 252–273 supra) et ad explendas paginas quantum erat spatium tot canones Serdicenses : saec. vi exeunt. [fol. 230 *a*

M **codex Moguntiensis nunc Vaticanus** Palatinus 577 : saec. viii exeunt. [fol. 44 *b*

*Dion*-II **Sylloge Dionysii Exigui altera** ; testes praesto erant

Λ **codex Lugdunensis postea Parisinus Claromontanus nunc Petropolitanus** F II 3 : ad summum cuiusque paginae igne laesus est, ita ut perierint cann i ll 9–11 'qui . . . inflammari et'; ii ll 15–17 'omnibus . . . placet'; iii ll 23–26 'renouandum . . . non refr', ll 26 27 'quae de'; iiii ll 7–10 'prouinciae . . . osten', l 11 'rectorem et hoc'; iii *b* l 1 'Ossius episcopus dixit', ll 26 27 'faciet . . . iudicauerit'; v l 1 'nimia', ll 25–28 'causam . . . accedant', l 29 'impera'; vi ll 10–13 'celerius . . . qualibet prouin', ll 14 15 'et coepiscopum nostrum', ll 16 17 'li consistit', ll 36–38 'ut et ipse . . . sollicitudinem ut', l 39 'rantur'; vii ll 10–12 'religiosum . . . omnium', ll 13 14 'it ambitioni magis', ll 43–46 'quae in canali . . . suum'; viii ll 21–24 'cum . . . et proh'; viiii ll 22–24 'et . . . superiore', ll 25 26 'se ut si qui'; x ll 9–11 'quibus . . . dis', l 12 'fructum laboris sui'; xi ll 7–10 'ille ad quem . . . fecerit', ll 31–33 'patienter . . . eius', ll 33 34 'prius . . . om'; xii ll 6–9 'Vniuersi . . . omnium se', l 9 'cere audeat'; xiii ll 7–10 'uix post . . . quae cons', l 11 'et ad horum per' : saec. vii [fol. 92 *b*

T **codex Tolosanus** (ut supra) : quae e Dionysio habet (foll. 1 *b*, 9 *a* ; foll. 9 *b*, 10 *a*) inuenies in praecedenti tabula denotata : nonnulla prae mutilo codicis statu amissa supplet apographon eius, scil

A **codex Albigensis** olim bibliothecae Capitularis nunc publicae 2 : saec. ix–x [fol. 25 *b*

*a* **codex Andegauensis nunc Parisinus** lat. 3837 : saec. ix ineunt. [foll. 6 *b*, 48 *a*

*j* **codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 103 : *j*² saepius cum **Cr** facit, fortasse est ipsius Justel manus : saec. x [foll. 6 *a*, 30 *b*

*l* **codex apud Lombardos meridionales scriptus nunc Vaticanus** 5845 : saec. viii–ix [fol. 29 *b*

*m* **codex Colbertinus nunc Parisinus** lat. 3845 (adsentiente codice gemello Parisino lat. 1536, fol. 62 *a*) : post p 468 non adhibui : saec. x [fol. 56 *b*

*s* **codex olim Sessorianus basilicae S. Crucis** lxiii **nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102 : saec. viii exeunt. [fol. 48 *a*

B **codex Bobiensis nunc Mediolanensis** bibliothecae Ambrosianae S 33 sup. : saec. ix exeunt. [foll. 16 *b*, 45 *b*

H **consensus codicum sylloges ab Hadriano papa ad Carolum Magnum anno** 774 **missae** : codices contuli α (fol. 89 *b*), δ (fol. 103 *a*), κ (fol. 34 *a*), λ (fol. 67 *b*), de quibus codicibus uide supra p 249 : minora tamen non notaui

**Cr consensus codicis Cr-w** (Wirceburgensis nunc Oxoniensis Bodl. Laud. misc. 436) **et editionis Cr-ed** (a Christophoro Justel curatae *Bibliotheca Iuris Canonici Veteris* I app. p. xxxiii)

## I (**secundum codd Q I** *Dion*-**I**)

*Tituli* I–XXVII [XXVIII] *sunt concilii Nicaeni, uide pp* 145 165 *supra*

XXVIII De episcopis etiam laica communione priuandis qui ciuitates mutauerint.

XXVIIII Vt inter episcopos conprouinciales audiant.

XXX De appellationibus ad episcopum Romanum.

[XXXI De non superordinando ei qui appellauerit.]

XXXII Quando debeat in aliena prouincia a uicinis episcopis episcopus ordinari.

XXXIII De non faciendis episcopis per uicos et modicas ciuitates.

XXXIIII De retractanda synodo prouinciali per uicarios episcopi urbis Romae, si fuerit appellatum.

XXXV Quando episcopi et in quibus causis ad comitatum uadant.

XXXVI De diaconis ad comitatum dirigendis sub prosecutione metropolitani.

XXXVII Vt discutiat papa Romanus causas propter quas ad comitatum [diaconus] mittitur, si tamen oportunum fuerit.

## II (**secundum** *Dion*-**I**)

*Index titulorum*: C *fol* 230 *a*, M *fol* 22 *a*

INCIPIT CAPITVLA SYNODI SERDICENSIS NVMERO XX

I De episcopis etiam laica communione priuandis qui ciuitates mutauerint.

II Vt inter discordes conprouinciales episcopos audiatur.

III Vt nullus accusati sedem usurpet episcopus.

IIII Quando quis debeat a uicinis prouinciae episcopis ordinari.

V De non ordinandis episcopis per uicos et modicas ciuitates.

VI De prouinciali synodo retractanda.

VII Quando et in quibus causis episcopi ad comitatum ire debeant.

VIII De diaconis ad comitatum dirigendis.

---

ICM ΓΔΟΥΦΨ

*Apud syllogen* Q *habes indicem titulorum* (*cf pp* 165–169 *supra*), *apud Dion*-I *titulos singulis canonibus praemissos: apud* I *et indicem titulorum fol* 40 *a* ($I^1$: *cf p* 145 *supra*) *et titulos singulorum canonum* ($I^2$); I = $I^1$ *et* $I^2$

XXVIII **Q**: XXVIIII I I *Dion*-I episc̄ M **etiam laica**: et laicis a $I^2$ communioni O ciuitate $I^2$ ciuitatis M Ψ* mutauerit $I^2$

XXVIIII **Q**: XXX I II *Dion*-I Vt inter discordes episcopos (episc̄ M) non ex alia prouintia sed conprouintiales pontifices audiant *Dion*-I epis $I^1$ prouinciales $I^2$

XXX **Q**: XXXI I III $C^2$ (*om numerum et titulum* C* M) apellationibus Ψ eps $I^1$

XXXI *Tit om* I *Dion*-I appellauerint $Δ^2$ Υ

XXXII **Q** I: IIII *Dion*-I **a**: *om* **Q** **episcopis episcopus** $I^2$: episcopis $I^1$ episc̄ Υ eps Γ Δ C epis M episcopi O episcopus Ψ

XXXIII **Q** I: V *Dion*-I episcis $I^1$ episcopos M

INCPNT CAP̄ C NVMERO: NVM̄ C; *om* M CM

I mutauerunt C

II conprouintiales C episcopus M

III **episcopus**: epis M eps C, *fortasse pro* episcopi

IIII prouintiae C

VI prouintiali C prouinciale M synhodo C

---

XXXIIII **Q** I: VI *Dion*-I **retractanda Q** C: rectranda $I^1$ tractanda $I^2$ M episcopos $I^1$ episcopis $I^2$ episc̄o Ψ **urbis**: orb̄ C

XXXV **Q** I: VII *Dion*-I eps $I^1$ C episc M uadat C M

*Post hunc canonem deficit cod* C ¶ C

XXXVI **Q** I: VIII *Dion*-I **De diaconis**: Diacones I sub prosecutionem $I^2$

XXXVII **Q** I: VIIII *Dion*-I causa pro quibus $I^1$ **quas**: quid Γ **diaconus** (diacn̄ $I^1$ diacon̄ Γ) **Q** *Dion*-I: *om* $I^2$ **si . . . fuerit**: *tr* si tamen fuerit oportunum Γ Ψ; *om* Υ*

## III (secundum **S** v)

INCIPIT CAPITVLA SYNODI SERDICENSIS

I De episcopis etiam laica communione priuandis qui ciuitates mutauerint.

II De episcopis alienam sedem praecipiti temeritate petentibus.

III Vt inter episcopos conprouinciales audiant episcopi.

IIII Quando liceat in aliena prouincia episcopis ordinare episcopos.

V De non faciendis episcopis per uicos et modicas ciuitates.

VI De tractanda synodus prouinciali per uicarios episcopi urbis Romae si fuerit appellatum.

VII Quando et in quibus causis liceat episcopis ad comitatum uenire.

VIII Diaconi ad comitatum dirigendi sub prosecutione metropolitani episcopi.

---

S P X Y *u w* INCIPIT : *praem* XXI *u* INCP̄ Y INCIPT P CAP̄ SYNODVS Y SINODI X SERTICENSIS P SARDICENSIS Y *w*
I ciuitatis S mutauerunt v
II elienam Y temeritat P
III **episcopos** : eps S ; + discordes *u w*² (*e Dion*-II) cumprouinciales S
*Post titulum* III *nouum addit titulum* (*e Dion*-II) **v** IIII Vt nullus accusati sedem usurpet episcopus : *ita ut dehinc usque ad finem discrepent titulorum numeri inter* **S** *et* **v**
IIII **S** : V **v** **Quando** : Quan P **episcopos** : epis̄ Y
V **S** : VI **v** episcopiscopis P epōs *u* medicas Y ciut̄ S
VI **S** : VII **v** tractando ? S* tractandos *w** orbis S
VII **S** : VIII **v** **et** : *om* P commitatum Y
VIII **S** : VIIII **v** commitatum Y sub prosecutionem *u* metropolitini Y epis̄ X Y

## IV (secundum *Dion*-II)

TITV⌝LI CANONVM SERDICENSIS CONCILII NV⌜MERO XXI

I De episcopi⌝s etiam laica communione priu⌜andis⌝ qui ciuitates mutauerint.

II Item de hisdem episcopis ut si per ambitionem sedem mutauerint nec in exitu communionem laicam consequantur.

III Vt inter discordes episcopos conprouinciales antistites audiant: quod si damnatus appellauerit Romanum pontificem, id obseruandum quod ipse censuerit.

IIII Vt nullus accusati sedem usurpet episcopi.

V Quando quis debeat a uicinis prouinciae episcopus ordinari.

VI De non ordinandis episcopis per uicos et modicas ciuitates.

⌜VII De prouinciali synodo retractanda per uicarios episcopi urbis Romae si ipse decreuerit.

VIII Quando et in quibus causis episcopi ad comitatum ire debe⌝ant.

⌜VIIII De diaconis⌝ ad comitatum dirigendis.

---

TITVLI : *praem* INCIPIT *l* INCIPIVNT *a* B CANONVM : CANONES *a* CANON *l* ; *om s** SARDICENSIS Λ *s* B SERDICENSES *a* *tr* CONCILII SERDICENSIS *l m* (*om* CONC. Λ *a*) Λ *a j l m s* B *a*
I laicam communionem B* ciuitatis Λ **mutauerint** Λ *a l m a* : mutauerunt *s* B
II **hisdem** : eiusdem *m* eisdem *l* B* isdem *s* ambitionim Λ mutauerit *a** (*corr m p*) **in exitu** *a s* B : in exitum Λ *l m* ; + saltem *a* commonionim Λ **laicam** : + saltim B consequatur B*
III eps Λ cūprouinciales Λ *m* prouinciales *a* antestites Λ *a* audient *m* appellauerint B* pontificium Λ **quod** : + si *m* *ipse* B *in ras* **censuerit** : constetuerit censuerit Λ constiterit consuerit *m*
IIII usurpit Λ **episcopi** : episcopus Λ (*fortasse recte*) eps *l m* ; *om a*
V **a** : aut *a* prouinciis B* epos Λ *m* eps *a l s* B² *a* epis *ut uid* B ordenari Λ
VI uicus Λ modecas Λ ciuitatis Λ
VII episcopos B
VIIII diligendis *a*

### I (secundum codd Q I *Dion*-I)

xxxviii Vt sint episcopi qui in canali sunt solliciti ad discutiendos episcopos euntes ad comitatum.

xxxviiii De laicis cito non faciendis episcopis.

xl Quandiu episcopus in aliena ciuitate peregrinari debeat, excepta graui necessitate.

xli Ne liceat episcopo plus tribus ebdomadibus abesse.

xlii De clericis qui submouentur ab aliis non recipiendis.

xliii De his qui excommunicantur apud uicinos episcopos audiendis.

xliiii De non sollicitandis clericis alienis.

xlv De non faciendis clericis alienis sine consensu episcopi sui.

xlvi De suscipiendis [his] qui pericula et persecutionem pro ueritatis defensione patiuntur.

---

I M
Γ Δ Ο Υ Φ Ψ

XXXVIII **Q** I : XI (*sic*) *Dion*-I **Vt . . . solliciti :** Vt solliciti sint episcopi qui in canali (carnali Γ) sunt Γ Ψ episcpi . . . episcpi $I^1$ carnalis $I^1$
XXXVIIII **Q** I : XII *Dion*-I **cito :** *om* Δ Υ facientibus Φ* (Υ* ?)
XL **Q** I : XIII *Dion*-I epis Ψ **necessitate :** sine cessatiōn Γ
XLI **Q** I : XIIII *Dion*-I **Ne Q** I : Non *Dion*-I eps $I^2$ episc M **plus :** populus $I^1$; *om* Δ aebdomadibus I absens esse $I^2$
XLII **Q** I : XV *Dion*-I **qui submouentur :** quibus mouentur Υ* Φ* **qui :** + per iracundiam Γ suscipiendis O
XLIII **Q** I : XVI *Dion*-I communicantur Δ aput I eps Υ epis O episcopus Φ episc M audiendos M
XLIIII **Q** I : XVII *Dion*-I
XLV **Q** I : XVIII *Dion*-I censu Υ* Φ sensu Δ* episc M
XLVI **Q** I : XVIIII *Dion*-I **his Q** *Dion*-I : *om* I persecutione I M persecutiones Γ

### II (secundum *Dion*-I)

viiii De pupillis et uiduis.

x Vt qui in canali sunt episcopi euntes ad comitatum sollicite discutiant.

xi De his qui ignorant quid sit in synodo constitutum.

xii De laicis non temere faciendis episcopis.

xiii Quamdiu episcopus in aliena ciuitate remoretur.

xiiii Non liceat episcopo plus tribus ebdomadis abesse.

xv De clericis summotis ab alio non recipiendis.

xvi De excommunicatis apud uicinos episcopos audiendis.

xvii De non sollicitandis clericis alienis.

xviii De non ordinandis clericis alienis sine consensu.

xviiii De praesbiteris et diaconis qui Thessallonicam ueniunt.

xx De suscipiendis his qui persecutionem patiuntur.

---

C M

XI synhodo C
XIII Quadiu C
XIIII **Non** M : Ne C
XV submotis C
XVII sollitandis M
XVIIII prbis et diacnis C Tessalonica C

---

### V (secundum cod J)

*Tituli canonibus singulis praemissi*

xiiii Vt non liceat episcopo pluribus ebdomadibus abesse.

xv De excommunicatis ab aliis minime suscipiendis.

xvi Excommunicati aput uicinos episcopos audiendos.

xvii Non sollicitandis clericis alienis.

xviii Non ordinandis clericis alienis sine consensu episcopi sui.

xviiii De clericis qui Thessallonicam ueniunt.

xx Suscipiendi sunt hi qui propter periculum et persecutionem fugiunt.

## III (secundum **S v**)

viiii De pupillis et uiduis.

x Vt habeant potestatem episcopi in canali constituti discutiendos episcopos euntes ad comitatum.

xi De his qui ignorant synodi constituta.

xii De laicis cito non faciendis episcopis.

xiii Quamdiu episcopus in aliena ciuitate peregrinari debeat.

xiiii Vt nulli episcopo liceat praeter sua ecclesia abesse nisi tribus ebdomatis.

xv De clericis excommunicatis ab aliis episcopis minime suscipiendis.

xvi Vt habeant potestatem excommunicati finitimos episcopos rogare se audiendos.

xvii De non sollicitandis clericis alienis.

xviii De non ordinandis clericis alienis.

xviiii De praesbyteris uel diaconibus qui Thessalonica ueniunt.

xx De suscipiendis his qui propter periculum et persecutionem fugiunt.

EXPLICIT CAPITVLA

## IV (secundum *Dion*-II)

⌜x Quod⌝ ad comitatum pro pupillis et uid⌜uis⌝ ac necessitatem patientibus sit eundum.

xi Vt qui in canali sunt episcopi euntes ad comitatum sollicite discutiant.

xii De his qui ignorant quid sit in synodo constitutum.

xiii De laicis non temere faciendis episcopis.

xiiii Quandiu episcopus in aliena ciuitate remoretur.

xv Non liceat episcopo a sua ecclesia plus tribus ebdomadibus abesse.

xvi De clericis a communione submotis ab alio non recipiendis episcopo.

xvii De excommunicatis apud uicinos episcopos audiendis.

⌜xviii De non sollicitandis clericis alienis.

xviiii De non ordinandis clericis alienis sine sui consensu episcopi.

xx De praesbyteris et diaconis qui Thessalonicam ueniunt, quan⌝tum temporis ibi rese⌜deant.

xxi De⌝ suscipiendis his qui perseq⌜uutionem patiuntur⌝.

---

S P X Y *u w*

VIIII : X **v** ($u^2$ *w*) ; *titulum hunc om u*, ita ut per reliquos titulos cum* **S** *consentiat*
X : XI **v** ($u^2$ *w*)   habeat Y   potestate P X   epis̄ Y   epis̄ Y   euntis S   ad comitatu S ad commitatum Y
XI : XII **v** ($u^2$ *w*)
XII : XIII **v** ($u^2$ *w*)   facientis P   epī *u* ep̄is *w* episc̄ Y
XIII : XIIII **v** ($u^2$ *w*)   ciuitat̄ P   **peregrinari** P X **v** : peregrinare S Y   dibeat X
XIIII : XV **v** ($u^2$ *w*) epī S epis̄o P   sue ecclesie X   **ebdomatis** X Y *u* : ebdomadis P[2] *w* ebdomadibus S ebdomadas P*
XV : XVI **v** ($u^2$ *w*) excommonicatis Y
XVI : XVII **v** ($u^2$ *w*)   **potestatem** Y **v** : potestate S P X   excommonicati P   episcopus X episc̄ P
XVII : XVIII **v** ($u^2$ *w*)   solicitandis P
XVIII : XVIIII **v** ($u^2$ *w*)
XVIIII : XX **v** ($u^2$ *w*)   praesbyt̄ris P praespiteris Y   **uel diaconibus** : et diaconis *u*   Thessallonica P Vessalonica *u*
XX : XXI **v** ($u^2$ *w*)   sususcipiendis P   **et** : *om* S P **v**
EXPLICIT S : EXPLC̄ P EXPLICIVNT X **v** CAP P

Λ *a j l m s* B *a*

X **ad** : a *m*   **pupillis** : populis Λ   **ac** : hac Λ ad *m*   necessitate *a a**
XI **qui** : quid *m*   carnali *j*   sollecite Λ
XII quod B* *m*   **in** : *om* Λ   synhodo Λ   constetutum Λ constitum *m*
XIII **laicis** : clericis *m*   timere *m* B
XIIII episcopis *j**
XV Ne *a*   leciat Λ   episcopum B   **a** : *om a*   ecclisia Λ   **plus** : praeter *a*   *tribus* B *in ras*   ebdomadebus Λ ebdomadis *a*
XVI clcis Λ* cliricis Λ[2]   comonione Λ* commonione Λ[2]   summotis Λ *j*   recipiendi *j**   epis̄ *a*
XVII uicinus Λ   eps Λ *m*   audiend̄ B
XVIII sollicitantes *m*   epis̄ clericis *j*
XVIIII consensum *m*
XX diac̄ *l m* diaconibus B*   Tessalonicam *s* Thesalonicam B Tessolonicam *a*   (quan)tu Λ   resid*eant* B *in ras*
XXI hi *j**   peseq . . . Λ*

## VI (secundum codd F)

.INCIP̄ CAP̄ CAÑ CONCILII EIVSDEM

I Ne cui episcopo liceat de ciuitate sua ad aliam transire.

II De his omnino has fundis [*lege* fraudes] damnandas esse episcopis.

III De his ut episcopi de sua prouintia in qua sunt ad alia non liceat transire.

IIII De his si aliquis episcopus iudicatus fuerit et reclamauerit audiatur.

V De his si episcopus depositus fuerit et se in praesentia Vrbis Romae episcopi audiri reclamauerit post eius appellatione in locum ipsius alter non ordinetur.

VI De id quod si populus petit sibi rectorem.

VII De eo ut faciend̄ epīs per uicum non liceat.

VIII De retractanda sinodo prouinciali.

VIIII De his ut episcopi in quibuscumque causis ad comitatum uadent.

X De diac̄ ad comitatum dirigendis.

XI De episcopo qui sonauerit ad papa Romanum audiendum.

XII De diac̄ si necesse fuerit ad comitatum mittendus.

XIII De his ut episcopi euntes ad comitatum discutiendus.

XIIII De his si ne subito aliquis nesciens quod decretum est in synodo.

XV De his ut *qui* per singulos gradus fuerit perfunctus ascendat ad sacerdotium.

XVI De episcopis qui in alia ciuit̄ positi non habent.

XVII De clericis qui submouentur ab aliis non recipiendis.

XVIII De his qui excommunicantur apud uicinos episcopos.

XVIIII De non faciendis clericis alienis sine consensu episcopi sui.

XX De non sollicitandis clericis alienis.

XXI De his qui ex aliis regionibus presbyteri uel diac̄ aduenerint.

XXII De his ut si aliquis inique expulsus fuerit et ad aliam ciuitatem uenerit.

## VII (secundum codd Sp)

*Tituli singulis canonibus praemissi*

I Episcopum non debere ad aliam ciuitatem se transferre.

II Episcopum de prouincia ad prouinciam non transire nisi fuerit inuitatus.

III De duobus episcopis unius prouinciae inter se contentionem habentibus.

IIII De episcopo adiudicato.

V De episcopis a synodo depositis.

VI De quibus supra.

VII De episcopis accusatis.

VIII Vt episcopi passim ad comitatum non pergant.

VIIII De quibus supra.

X De quibus supra.

XI De quibus supra.

XII De quibus supra.

XIII Vt ne ex laico quilibet episcopus ordinetur.

XIIII Vt episcopus in aliena prouincia non immoretur.

XV De episcopis in aliena prouincia possessiones habentibus.

XVI De clericorum excommunicatione.

XVII Licere clericis si iniuste fuerint excommunicati uicinos adire episcopos.

XVIII Non licere episcopo alterius clericum in sua ecclesia ordinare.

XVIIII De quibus supra.

XX Vt extranei clerici apud Thessalonicam non tardent.

XXI Clerici uim passi aut persecutionem, si ad aliam accesserint ciuitatem, non uetentur ibi morari quamdiu potuerint redire.

## VIII (secundum cod $F_2$)

*Tituli singulis canonibus praemissi : titt* I–X *sunt concilii Nicaeni, uide pp* 278–280 *supra*

XI Si episcopus causa auaritiae de suam ciuitatem ad aliam transierit.

XII De episcopo qui furiosus temerarius exercerit.

XIII De episcopo qui de propria prouintia ad aliam uadit ; non transeat nisi a fratribus suis fuerit inuitatus.

XIIII Si episcopus in aliam prouintiam contra fratrem suum litem habuerit.

XV De episcopo qui depositus appellauerit epīs et Romanam ire uoluerit, alius loco eius non ordinetur nisi causa eius fuerit terminata.

XVI Prouintia quae multos episcopos habet et ad unum remanserit.

XVII De episcopo in iudicio appellante et ad Romanae ecclesiae episcopum confugiente.

XVIII Nisi pro sua adflictione aut populi oppraessione episcopus ad comitatum minime accedat.

XVIIII Vt episcopus ad comitatum minime accedat, sed diaconum suum mittat.

XX Vt ea quae prouisa sunt aliis sententiis coniungantur.

XXI Episcopus qui in canali constitutus est si alium episcopum uiderit transeuntem.

XXII De episcopo qui uenerit ad eam ciuitatem quae in canali posita est et habuerit episcopum.

XXIII De his qui ex laico ad episcopatum eleguntur, quomodo ordinari debeant.

XXIIII Si ex alia ciuitate ueniens episcopus instructior illi qui preest uideatur.

XXV De quolibet christiano qui per tres dominicos dies iugiter non communicat.

XXVI Vt dominator clericus non diutius in patrimonio suo resedeat, sed cito ad matricem redeat.

XXVII De episcopo iracundo qui cito aut aspere commouetur et aliquem de ecclesia exterminare uoluerit.

XXVIII Vt qui ab episcopo suo excommunicatur ab alio non communicetur.

XXVIIII Vt nullus episcopus alterius ecclesiae clericum sollicitet et in sua parrocia ordinet.

XXX Qui alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius ordinare uoluerit.

XXXI Vt nullus ecclesiasticus in extera loca diu moretur.

XXXII Si ecclesiasticus quilibet uim perpessus et inique percussus ad aliam ciuitatem confugerit.

---

**XII exercerit** $F_2$ : *legendum fortasse* exteterit

**XVII** appellantem $F_2$ confugentem $F_2$

### Canonum textus authenticus

[I] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT: Non magis mala consuetudo quam perniciosa corruptela funditus eradicanda est, ne cui liceat episcopo de ciuitate sua ad aliam ciuitatem transire. manifesta [est] enim causa

---

I $F_2$ V T E S P X Y *u w* K *bb* ϝ R W $s_2$ Γ Δ O Υ Φ Ψ F *f* C M Λ *a j l m s* B H Cr

*Tit praem* INCIPIT (-IVNT C Y $a j^2$) CANONES SERDICENSIS (*ita* C S P *j m*: SERDICENSES *u a* SERDIENSIS Λ SERDICENS̄ *s* SARDICENSIS M X Y *l* δ SARDICENSES *w a κ*) *Dion*-I **S v** *Dion*-II: INCP ANTIQVORVM CANONVM STATVTA QVAE APVD GRAECVS NON HABENTVR APVD LATINVS TANTVM INVENIV(N)TVR K: ITEM QVAE APVT GRAECOS NON HABENTVR SED APVT LATINOS TANTVM INVENIVNTVR **M**: ITEM CAÑ NICEÑ SIVE SARDICENS̄ QVI IN GRECO NON HABETVR EXPOSITVS EST AB EPISCOPIS XX (XXV F) **Sp F**

*Tempus et rationem concilii ita subdit* **Sp** ANNO SEXTO CONSTANTII (Sp-ed *cum alv*: CONSTANTINI *rell*) IMPERATORIS LEONTIO ET SALLVSTIO CONSVLIBVS ERA CCCLXXI (CCCLXXII *aem-ed* CCCXXXI *urg-ger-ed*) SARDICENSIS SYNODVS CONGREGATA EST, VBI (IBIQVE *aem-ed*) OMNES PER ORIENTEM ARRIANI EPISCOPI QVI CONVENTI AD CONCILIVM OCCVRRERE REATV (CONVENIRE AD CONCILIVM OB REATVM *aem-ed*) CONSCIENTIAE NOLVERVNT, IN QVO CONCILIO INTER CETERA HAE REGVLAE PRO DISCIPLINA ECCLESIASTICA INSTITVTAE SVNT

*Titulum non habent* I $F_2$**Q** V *bb*, *quippe qui canones Serdicenses sine interuallo Nicaenis coniungant; uide quae in sequenti notula adnotaui*

I **S v Sp** K R **F** *Dion*-I-II (**Cr** cap cxlvii): II T (*praecedit canon Nicaenus* I): XI $F_2$ (*praecedunt canones Nicaeni* I–X, *uide supra pp* 278–280); XX *bb* (*praecedunt canones Nicaeni* I–XIX, *deinde symbolum, uide supra pp* 178–238); XXI ϝ W $s_2$ (*praecedunt idem canones Serdicenses abbreuiati* I–XX, *uide epitomas p* 542); XXVIII **Q** (*praecedunt canones Nicaeni* I–XXVII, *uide supra pp* 179–239); XXVIIII **I** (*praecedunt canones Nicaeni* I–XXVIII, *uide supra pp* 107–141). *desunt hic et ubique numeri in cod* V, *sed uidetur esse can* XV (*praecedunt enim canones Nicaeni* I–XIIII *ut uid, cf p* 243 *supra et tabulam post p* 152)

*Canonem* I *aliter reddit Dion*-I (*uide infra p* 487), *unde lectiones eius hic in apparatu omisi* ¶ C M

*Nota quod in can* I *nonnulla omittit* $F_2$, *quippe qui ut conicio ex archetypo descriptus sit in prima pagina uel mutilo uel attrito: exempli gratia l* 3 *om* corruptela, *l* 5 *om* ciuitatem, *l* 8 *pro* de *habet* a, *l* 11 *habet* uitio *pro* [am]bitio[ni]: *cf cann* x *l* 22, xii *l* 15

*De orthographia nominis* Ossius [Osius, Hosius, Husius, Vsius, Dyssius] *uide tabulam p* 532 *infra*

I 2. **Non magis** I: Si non magis $F_2$ Non minus V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II Tam **S v** (*e Dion*-I) 3. **quam**: + ipsa (ipse P ipsam *u*) rerum **S v** (*e Dion*-I) **corruptela**: + quae **S v**; *om* $F_2$ 4. eradicata R* F **ne cui**: nec cui O *m* nec cuiquam $s_2$ nec illi R ut non **S v** (*cf Dion*-I) 5. **ad**: in T **ciuitatem**: *om* $F_2$ *tr* transire ciuitatem **F** *Dion*-II **S v** 6. transmeare *a** manifeste $F_2$ R **est**: *om* $F_2$ **M** (– R) **enim**: autem est W 7. **quam** I **F** Γ*: qua (*fort recte*) V T **Sp S v** K *bb* **M** $Γ^2$ Δ Υ*

---

I 1. **episcopus**: epsc $F_2$* episc P epis Ψ; *et* **dixit**: d̄ dx̄ dix̄; *de talibus compendiis uide p* 533 *infra* 2. consuitudo K 3. perniciusa K perniciosa Λ Υ F (C M) corruptila K *bb* corruptella R F Λ* funditur **F** 4. epso Λ epis W 5. ciuitat *bis* P 6. transsire K manefesta K Λ

quam hoc facere temptet: nullus fere inuentus est episcopus qui de maiore ciuitate ad minorem transiret. unde apparet auaritiae ardore illos inflammari et ambitioni seruire et ut dominationem habeant.

Si omnibus hoc placet, ut huiusmodi pernicies saeuissime et austerius uindicetur, ut nec laicam habeat communionem?

RESPONDERVNT VNIVERSI: Placet.

[II] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Etiam si talis aliquis extiterit furiosus temerarius, et fortasse talem

---

$\Phi^*$ *Dion*-II quia *j m** ob qua *m* O $\Upsilon^3$ $\Phi^2$ $\Psi$; *om* $F_2$ **temptet** I $F_2$ **S v**: temptat **Q** W *Dion*-II temptant V T **Sp** K *bb* **M** (−W) **F** B* δ*; *praem* quis **S v** **nullus** I $F_2$: nulli V; *praem* cum V **Sp S v** K *bb* **M** *Dion*-II, ut T Δ $O^2$ $\Upsilon^3$ $\Phi^2$, quam **F**, et Γ Υ* Φ* Ψ (O*?) 8. **fere** I $F_2$: in hac re (rei *bb*) *codd cett* **est** I $F_2$: sit *codd cett* **qui de maiore**: a maiore $F_2$ quidem maiore F S *j** quidem de maiore T quidem abire K* de maiorem ciuitatem V *m* 9. ciuitatem K **F** ad minore S *u bb* transierit *bb* **M F** *mat-toll-urg-ed* transire $F_2$ **Q** (Γ* Δ Υ* Φ*) transiret $\Gamma^2$ uellit transire O Ψ transire uelit $\Upsilon^3$ $\Phi^2$ transire cupiat T 10. **apparet**: aperte **F** **ardore illos** I **S**: ardore eos $F_2$ K *bb* **M** (−$s_2$) **Q F** *Dion*-II **v** eos ardore V T **Sp** $s_2$ **Cr** 11. ambitionis I *u w** ambitione *bb* R **F** X *a** *j* δ* Cr-w uitio $F_2$ **seruire et**: seruerit K 12. **et**: *om* **M Q** T Y **ut**: quod $F_2$ dominatione K donationem *l* **habeant** I $F_2$: exerceant V T **Sp S v** agant K *bb* **M Q F** *Dion*-II

13. **Si**: + ergo V T **Sp** **hoc** I **S v**: haec $F_2$; *om* V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II ut I T **Sp S v** K **M** (−W): quod $F_2$; *om* V *bb* W **Q F** *Dion*-II **huiusmodi**: huius synodi K 14. **saeuissime et austerius** I $F_2$ S (−Y) **v**: saeuius et austerius K *bb* **M Q F** Y *Dion*-II austerius V T **Sp** 15. uindicitur R uincitur *f* W $s_2$ **ut**: ita ut **S v**; *om* V T **Sp** **nec**: etiam **F** ne O laicae T laicum **F** 16. **habeat communionem** (-one I) I $F_2$ **S v** K *bb* **M**: *tr* communionem habeat V T **Sp Q F** *Dion*-II; + qui talis est *omnes exceptis* I $F_2$

17. Vniuersi dixerunt V T

II **S v** K R **F** *Dion*-I-II (**Cr** cap cxlviii): XII § C M $F_2$ XXI *bb* XXII **M**; *praecedenti coniungunt* I V T **Sp Q**

1. **Ossius episcopus dixit**: *om* V T **Sp**

2. **aliquis**: quis C **S** existeret F 3. **furiosus temerarius** I $F_2$: furiosus aut temerarius *Dion*-I (*e graeco*?) furiosus uel temerarius **S v** temerarius (*sine* furiosus) V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II **et** I $F_2$ *Dion*-I **S**: ut V T **Sp v** K *bb* **M Q F** *Dion*-II **fortasse** I $F_2$ *Dion*-I **S**: fortassis (-es K) **v** K *bb* **M Q F** *Dion*-II forsitan V T **Sp** **talem** I $F_2$ **S v** *Dion*-I: *om* V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II; *Gr* τινά

---

7. facire R temt. V timpt. R 8. ferae I episc V P epis Y 9. transsirit K 10. apparit K aparet R auariciae *bb* P abaritiae X 11. inflamari P inflamare R abitioni Λ ambicion. *bb* seruer. K R 12. dominacionem *bb* 13. placit K R placent *u* (O*?) 14. per niceas Y *u* pernities ϒ *a* saeuissimae $F_2$ seuissimae P X seu. (*non* saeu.) K *bb* Y F (M) ϒ hosterius *a* 15. uindecetur K uindicitur R 17. reponderunt P 18 placit K

II 2. tales P exterit I* exteterit $F_2$ Λ extetirit R exstiterit Y existiterit M existerit *f* existeret F 3. taemerarius Λ temeraus O forsitasis *u*

excusationem adtulerit, adseuerans quod populi litteras acciperit: manifestum est autem illum potuisse praemia paucos et mercedem corrumpere, et clamare in ecclesiam qui sinceram fidem non habent tamquam ipsum petere uideantur episcopum. omnino has fraudes remouendas esse, et damnum ut nec fide*l*em laicam communionem accipiat.

---

I $f_2$ V T E
S P X Y *u w*
K *bb f* R W $s_2$
Γ Δ Ο Υ Φ Ψ
F *f* C M
Λ *a j l m s*
B **H Cr**

4. **adtulerit adseuerans** I **S v** *Dion*-I: adtulerit adserens $f_2$ adferens adseueret (adferens a̦d̦șe̦u̦e̦r̦e̦n̦ș adseueret Υ) **Q F** *Dion*-II adferens adseuerens K* adferens adserens K[2] adferat adseuerans *bb* **M** adferat (aff. V) V T **Sp** 5. acceperat Υ* Φ Ψ* **manifestum est autem** I $f_2$ **S v**: manifestum est *Dion*-I cum manifestum sit V T **Sp** K **M Q F** *Dion*-II cum manifestum *bb* 6. **illum** I $f_2$ *Dion*-I **S v**: *om codd cett* **potuisse** (potius se T **F** *a**): *tr post* non habent V T **Sp**; *om* **S** (−Y) 7. **praemia paucos et mercedem** (*cf can* 1 *l* 7 quam) I: praemia et mercidem paucos T paucos praemio mercede $f_2$ praemio paucos et mercede (-dem X) *Dion*-I **S v** praemio et mercede paucos V **Sp** paucos praemio et mercede K *bb* R W **Q F** *Dion*-II (-dem R *a** δ* κ λ [*Dion*-**H**?]) paucos praemio (*om* et merc.) *f* $s_2$ **corrumpere** (*cf* illum *l* 5) I $f_2$ *Dion*-I **S v**: corrumpi V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II; *tr post* non habent potuisse V T **Sp** 8. **et clamare in ecclesiam qui sinceram fidem non habent** I $f_2$: eos (*om* eos R*) qui sinceram fidem (*om* fidem **F**) non habent ut clamarent in eccl. K *bb* **M Q F** *Dion*-II qui sinceram fidem non habent ut clamarent in eccl. V T **Sp** ut seditiosis clamoribus in eccl. agant qui sinceram fidem non habent (*e graeco*) *Dion*-I **S v** **in ecclesiam** I $f_2$ T K *f* $s_2$ Ψ* *l*: in ecclesia V **Sp** *bb* R W **Q** (−Ψ*) **F** *Dion*-II (−*l*) in ecclesiis (eccleis P ecclesis Y) *Dion*-I **S v** 9. **tamquam** I $f_2$ *Dion*-I: ut V T **Sp S v** et K *bb* **M Q F** *Dion*-II 10. **uideantur** I $f_2$ *Dion*-I **S v**: uiderentur (peteretur *pro* petere uiderentur K*) V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II uidentur δ 11. **omnino**: + igitur (*cum graeco*) *Dion*-I **remouendas esse et damnum ut** I: remouendas esse damnent $f_2$ remouendas esse hoc damno ut V K *bb f* $s_2$ (*fortasse recte*) remouendas esse hoc damnum ut R et remouendas esse ac damnatas T remouendas esse et damnandas (+arbitror **v**) ita ut **S v** damnandas esse arbitror hoc modo ut **Q** W **F** damnandas (-anda *a** δ*) esse arbitror ita ut *Dion*-II **Sp** remouendas existimo ita ut (*cf graecum*) *Dion*-I 12. **nec**: ne **F** 13. **fidelem laicam communionem** (*scilicet* fidelium laicorum) *scripsi, collato testimonio codicum* I fidem laicam communionem *et* $f_2$ fide laica communionem: laicam communionem (*tantum*) T K *bb* **M** (−W) **Q F** laica communione (*tantum*) V laicam in fine (finem *m*) communionem W *Dion*-II (−Λ) laicam communionem in fine (in finem Λ) Λ **Sp** in finem (in fine M X Y in fiñ P in fines **v**) saltim laicam communionem (*cf graecum*) *Dion*-I **S v**. *sed quid esse possit* in fine laica communio? *uiaticum enim et plebis et cleri commune est* **accipiat** I $f_2$ V T K *bb* **M Q** (accipiant **F**): talis acci- *cf cod* Θ ii 13, *p* 493 *infra*

---

4. excusacionem *bb* excussationem Y excausationem $s_2$ attulerit C M adsiuer. C Λ 5. acceperit V K F accipirit C* accepirit C[2] 7. prem. I V *bb* proem. C mercid. T X Y M conrumpere $f_2$ P X corupp. O 8. aeccles. M *l* 9. senceram Λ* Ψ* 10. patere T uedeantur P eps I epis T epsm Λ 13. laica communione V comminionem W accepiat C

Si omnibus placet?

SYNODVS RESPONDIT:

Placet.

[III] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Illud quoque, ut episcopus de prouincia ad aliam prouinciam in qua sunt episcopi non transeat; nisi forte a fratribus suis inuitatus, ne uideamur ianuam caritatis clausisse.

Illud quoque prouidendum est; si in aliqua prouincia forte aliquis episcopus contra fratrem suum

---

piat (*cum graeco*) *Dion*-I **S v** *Dion*-II (-ant Λ) **Sp**; + siue episcopus (episc P X Y) seu (seo C siue P **v**) presbyter (prbt C prsbt S praesbt X prebs P* preb $P^2$ prb Y presb M) ista committens *Dion*-I **S v**

15. **Si omnibus placet** *scripsi*: Hoc omnibus placet I $F_2$ Si uobis (uero *a*) omnibus placet statuite **M Q F** *Dion*-II Si uobis * * (om[nibus] *ut uid scribebat bb**) placet statuete *bb* Si uobis omnibus placet statuisse K Quod si uobis omnibus placet statuite (-ete T) V T **Sp** Si ergo placet haec sententia respondete (*e graeco*) *Dion*-I **S v**

16. **Synodus respondit** I $F_2$ *bb* **M** (− R) **Q F** *Dion*-II: Synodus responderunt K R (*fortasse recte*) Vniuersi dixerunt V T **Sp** Responderunt (*cum graeco*) *Dion*-I **S v**

17. **Placet**: Quae dicta sunt placet (placent C S) *Dion*-I **S v** *cum graeco*

III **S v** K R **F** *Dion*-I-II (**Cr** cap cxlviiii): II **Sp**; XIII $F_2$ [XVI V] XXII *bb* XXIII **M** XXX I; *ll* 1–7 *canoni praecedenti coniungit* **Q**. *canonem habet* T *fol* 9 *a cum Dion*-II

2. **Illud quoque** I K* *bb* **M Q F**: + statutum sit V **Sp** statuendum **S** (− Y) necessarie statuendum Y statuendum est $F_2$ necessario adicitur *Dion*-I necessario (-ium $K^2$ T *a* B) adiciendum est *Dion*-II (− *j l m*) $K^2$ necessariae dicendum est *j l m* statuendum adiciendum est **v** **episcopus . . . non transeat nisi . . . inuitatus**: episcopi . . . non transeant nisi . . . inuitati **Q F** *Dion*-II (− T) nullus episcopus . . . transeat nisi . . . inuitatus *Dion*-I **de prouincia** I **S** *Dion*-I: de prouinciam **v** de sua prouincia V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-II de suam prouinciam $F_2$ 3. **ad aliam prouinciam**: *om* $F_2$ $s_2$ 4. **sunt**: sint F; *praem* non *m* κ λ 5. *tr* suis fratribus *Dion*-I **suis**: *om* P*; + fuerit $F_2$ **S** (*praem* fuerit Y*) **v** 6. **ne uideamur ianuam caritatis clausisse** I $F_2$ V **Sp**: ne (nec **v**) uideamur ianuam caritatis claudere **S v** ne uideamur (-antur $j^2$) ianuam claudere (ianua plaudere *a*) caritatis *Dion*-I-II ne uideatur ianua caritatis excludi K *bb* R **Q** ne (*om* ne $s_2$) uideantur ianua caritatis exclusi **M** (− R); *om* **F**

8. **Illud quoque**: *incipit can* XXVIIII **Q**, XIIII $F_2$ III (*praem* OSIVS EPISCOPVS DIXIT) **Sp** **Illud quoque prouidendum est** I $F_2$ K *bb* **M** (− R) **Q** $Y^2$ *Dion*-I T: Prouidendum est etiam V **Sp** Hoc tantum prouidendum est **S v**; *om* R **F** *Dion*-II (− T) 9. **si** I $F_2$ K *bb* **M** (− W) **Q**: ut si V **Sp S v** *Dion*-I quod si W **F** *Dion*-II (− *m*) quod *m* **aliqua**: alia $F_2$ K T *m* qua *bb* una **S v** **forte** I $F_2$ V **Sp S v** *Dion*-I: *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-II 10. cum fratre suo

---

15 *et* 17. placit K 16. sinodus *bb* respondite C Y III 2. quodque V episcopum I 3, 9, 12, 21. prouintia (-tiam) C F $F_2$ Υ 4. epsi Λ episcpi P 5 *et* 9. fort̄ P 5. affratribus Λ* 6. ne: ni V* caritis I* caritates K caretatis *bb* claritatis $F_2$ 10. episc P

*can* III

episcopum litem habuerit, non ex his unus ex alia prouincia aduocet episcopos.

Quod si aliquis episcopus iudicatus fuerit in aliqua causa et putat bonam causam habere ut iterum iudicium renouetur, si uobis placet, sanctissimi Petri apostoli memoriam honoremus: scribatur uel ab his qui examinarunt uel ab episcopis qui in proxima prouincia morantur Romano episcopo; si iudicauerit renouandum esse iudicium, reno-

I $F_2$ V E
S P X Y *u w*
K *bb* *ϝ* R W $s_2$
Γ Δ Ο Υ Φ Ψ
F *f* C M
Λ T *a j l m s*
B **H** **Cr**

episcopo **M** 11. **episcopum**: episcopus V eps K* et coepiscopum B*; *om* $F_2$ *a* δ* **litem**: *praem* quod absit **S v** **litem . . . episcopos**: *om* B **non ex his unus** I: non ex eis unus $F_2$ nullus ex his (iis Y) **S v** *Dion*-I non unus e duobus $s_2$ ne unus e duobus K *ϝ* W **Q F** *Dion*-II (−T *j m*) ne unus duobus R ne uno sed duobus *bb* unus e duobus (+non *post* prouincia *l* 12 V **Sp**) V **Sp** T *j m* 12. **ex**: de **S v** *Dion*-I **alia**: aliqua $F_2$ K *bb* (*cf ad l* 9 *supra*) uocet $F_2$ *tr* episcopos aduocet *Dion*-I 13. **episcopos** (eps $F_2$ K R) I $F_2$ K *bb* **M** *Dion*-I: episcopum **Q F** episcopum cognitorem (*e graeco*) *Dion*-II (−T) episcopos ad iudicium V T **Sp S v**
14. **Quod si**: *incipit can* XXX **Q** IIII (*praem* OSIVS EPISCOPVS DIXIT **Sp**) **Sp F** **Quod . . . episcopus**: *om per homoeoteleuton bb* **aliquis**: quis alius $F_2$ episcoporum *s* **Cr** **iudicatus** I $F_2$ K *bb* **M F** *Dion*-II: adiudicatus V **Sp S v Q** *Dion*-I 15. putauerit **S v** 16. **bonam causam habere** I: se (si K*) bonam causam habere $F_2$ V K *bb* **M Q** *Dion*-II se bona causa habere **F** bonam causam se habere **S v** bonam se causam habere *Dion*-I se habere bonam causam **Sp** **ut**: et *aem-alv-mat-toll-ed* et petierit ut **S** (−S*) **v** 17. **iudicium** I V **Sp S v** *Dion*-I: iudicio $F_2$ concilium K$^2$ *bb* **M Q F** *Dion*-II (−*j**) consilium K* *j** **uobis placet**: placet omnibus ut **S** (−Y) **v** placet uobis omnibus ut Y uobis omnibus placet B **placet**: + et T 18. **sanctissimi** (*cf cann* iii *b l* 7, v *ll* 8 29, vi *l* 33, viii *l* 22) I $F_2$ **S v** *Dion*-I: sancti V **Sp** K *bb* **M Q** *Dion*-II episcopi **F** *tr* apostoli Petri **S v** Petri (*sine* apostoli) **Cr** memoria **S** (−Y) *u bb* 19. **scribatur** *usque ad finem canonis* (*l* 43): *om Dion*-I (C* M); *supplet tamen* (*manu ut uidetur prima*) *ll* 19–30 *ad calcem paginae*, *ll* 31–43 *post finitos canones Serdicenses fol* 232 *b*, C$^2$ **scribatur** I $F_2$ V **S v**: et scribatur **Sp** *bb* R C$^2$ ut scribatur K **M** (−R) **Q F** *Dion*-II **uel**: *om Dion*-II (−T) 20. **examinarunt** (-auerunt X *l* B Cr-w): +iudicium **S v**, *praem* causam *Dion*-II **uel ab episcopis qui in proxima prouincia morantur Romano episcopo**: uel ab episcopo (*ceteris per homoeoarcton omissis*) **Q F** Iulio Romano episcopo (*textu sylloges* **Q** *ope textus graeci emendato*) *Dion*-II (−T: *tamen ipse codex* T *habet* Iulio *cum Dion*-II) **ab**: etiam ab aliis (illis *aem-ed*) V **Sp** ab aliis T; *om ϝ* $s_2$ (*non autem* R W) 21. *tr* prouincia proxima **Sp** 22. **Romano episcopo**: *om* K*, *suppl* (*e Dion*-II) Iulio Romano episcopo K$^2$ **si** I $F_2$ **Q F**: *praem* et V **Sp S v** K *bb* **M** $C_2$ *Dion*-II iudicauerint . . . probauerint K* 23. **esse**: + per uicinos episcopos B

11. eps K* epis Y episcopus (*sine compendio*) V episcp̄u P epsm Λ lite? V litim F 13. eps $F_2$ K S episcopus Y
14. episc, V 15. pausa F* potat K R* 16. bonanam Y* 18. scismi Y petri: prbi F* 19. hiis Y 20. exanimarunt V examinauerunt X *l* B Cr-w episc Y episcs P 22. epso Λ 23. iuditium C$^2$

uetur et det iudices, si autem probauerit talem causam esse ut ea non refricentur quae acta sunt, quae decreuerit confirmata erunt.

Si hoc omnibus placet?

SYNODVS RESPONDIT:

Placet.

GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT:

Addendum, si placet, huic sententiae quam plenam sanctitatis protulistis; cum aliqui episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in uicinis commorantur locis et proclamauerit agendum sibi esse negotium in urbe Roma,

renouentur *l* 24. **det**: de P R C; *om l* iudicis R $a^*$ iudicibus $a^2$ iudicii sententiam *aem-ed* **si autem**: si uero (siue Y* et si uero S) **S v** 25. **causam**: + suam $F_2$ **esse**: *om* **Sp F** **ea non refricentur** (fricentur S* Y*) $F_2$ V **Sp** (−*alv-ed*) **S v**: ea non refricent I non refricentur ea K* *bb* **M Q** $C_2$ *Dion*-II (−T *l*) non replicentur ea K$^2$ (R* ?)T *l alv-ed* non refrangentur ea **F** 27. **decreuerit**: decreuit $F_2$ creuerit Y decreuerunt **F**; + romanus episcopus (romanos episcō Y) V **Sp S v** T K$^2$ firmata erunt V confirmatae sunt (*littera* s *pro* r *posita*) T

28. **Si hoc omnibus placet** (placeat *l*) K* *bb* **M Q** C$^2$ *Dion*-II(−T): Hoc omnibus placet I $F_2$ Et hoc omnibus placet **F** Si ergo hoc (hoc ergo **S v** hoc [*sine* ergo] K$^2$) omnibus placet statuatur (statuat T$^2$) V **Sp S v** T K$^2$

29. **Synodus**: *om ut uid* K* **respondit placet**: *om* T

31–43. *Iure praecedentibus coniungenda sunt, neque enim noua synodi sententia Gaudentii propositum excipit*: *om* **S** (−Y) *Dion*-I (*notat* X *marg* 'hic minus habet uersus x'); *nouum canonem habent reliqui, sub numero* IIII K R **v** *Dion*-II (**Cr** cap cl), **v Sp F**, XV $F_2$, [XVII V], XXIII *bb*, XXIIII **M**, XXXI I **Q**; *supplet sub tit* 'Et hoc uersiculum addendum est ad captl IIII huius synodi' C$^2$

32. **Addendum** I $F_2$ **F** Y *Dion*-II (−*a*): Adtendendum **v Q** Addendum est C$^2$ V **Sp** K *bb* **M** *a* **si**: *om* T* 33. **plenam sanctitatis** V R K$^2$ *bb* **Q** Y C$^2$ *cum Gr* ἀγάπης πλήρη: plenam sc̄titis K* plena sanctitatis I plenam sanctitate Λ *j m s* κ λ$^2$ **Sp** plena sanctitate $F_2$ **M** (−R) **F** $a^2$ *l* B$^2$ $a^2$ plenam sanctitatem T $a^*$ B* $a^*$ δ* Cr-w planam sanctitatem *w* plana sanctitate *u* planam sanctitate λ* 34. **protulistis** I V **v** K ϒ C$^2$ *Dion*-II (−*j m* κ λ): pro multis istis $F_2$ protulisti *bb* **M Q F** Y *j m* κ λ **cum** I $F_2$: *praem* ut V **Sp** Y **v** K *bb* **M Q F** C$^2$ *Dion*-II **aliqui** I: aliquis *codd cett* 36. iudicium T iudeo W* **commorantur locis** I V **Sp**: *tr* locis commorantur (commemorantur ϒ*) **v** K *bb* **M Q F** C$^2$ *Dion*-II locis commorentur Y locis morantur $F_2$ 37. proclamauerint K* ϒ Φ **agendum**: *praem* ad *s* Cr-w, *praem* qui in uicinis locis comorantur R 38. **sibi**: sic *bb* C$^2$ **esse** I $F_2$ **Sp** K *bb* **M** C$^2$: *om* V **v Q F** *Dion*-II Y negotio C$^2$ Romana Ψ* *m**

24. prouaberit I S *u* prouauerit P Y* 26. refrecentur $F_2$ K fricentur S* Y* refrigentur X$^2$ que *bb* 27. decreberit V creuerit Y

28. placit K

29. synhodus Λ synodos ? K$^2$ sinodus *bb* resp̄ (*uide p* 533) C$^2$ S R $F_2$ Ψ$^2$ 30. placit K$^2$ (*et l* 32 K)

31. Gandentius *j** episc V Y

32. sententie *bb* sentiae F 33. sc̄itis K* 34. protulistes K T protullist. *bb* episc Y epos F* 35. eprm K 36. iuditio C$^2$ iudeo W* uecinis Λ conmorantur T comorantur R 38. negutium K R* nigutium T negocium *bb* orbe C$^2$ R

alter episcopus in eadem cathedra post appellationem eius qui uidetur esse depositus omnino non ordinetur loco ipsius, nisi causa fuerit iudicio Romani episcopi determinata.

[IIII] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Si contigerit in una prouincia in qua plurimi fuerint episcopi unum forte remanere episcopum, ille uero per neglegentiam noluerit ordinare episcopum, et populi conuenerint episcopos uicinae prouinciae; debere illum prius conuenire episcopum qui in eadem prouincia moratur et ostendere quod populi petant sibi rectorem, et hoc iustum esse

---

I $F_2$ V E
S P X Y *u w*
K *bb* *F* R W $s_2$
Γ Δ O Υ Φ Ψ
F *f* C M
Λ T *a j l m s*
B **H** Cr

39. **eadem** I $F_2$ V **Sp**: eius **v** K *bb* **M Q F** C *Dion*-II Y cathedram **M** (–R) Y Λ *l* β* 40. post appellatione $F_2$ K 41. dispositus *bb* **omnino**: *om* Y **v** **non**: *om* Y* *l* 42. **loco ipsius** I $F_2$: in loco ipsius K *bb* **M F** C T Y in locum ipsius **Q**; *om* V **Sp v** *Dion*-II (–T) **iudicio** I $F_2$ K *bb* **M** C Λ T: *praem* in V **Sp v Q F** *Dion* II (–Λ T) Y 43. **Romani episcopi** I $F_2$ V **Sp M** Y: *tr* episcopi Romani (episcopo Romano *a*) **v** K *bb* **Q F** C *Dion*-II terminata $F_2$ R Y

IIII **S** *Dion*-I: v K R **v** *Dion*-II (*cum* T *fol* 1 *b*, *sub numero* I: **Cr** cap cli) VI **F Sp**; XVI $F_2$ [XVIII V] XXIII (*errore*, *pro* XXIIII) *bb* XXV **M** XXXII I **Q**

2. **in** 1°: ut $F_2$ ut in T **in** 2°: *om* I 3. *tr* fuerint plurimi (duo *alv-ed*) **Sp** **fuerint**: fuerunt $F_2$ Υ[3] (*tr* episcopi fuerunt $F_2$) fuerant P[2] X **v** sint F* in unum **F** 4. manere I **ille uero . . . episcopum** (*l* 6) $F_2$ V **Sp S v** K *bb* T *a*[2] B[2] λ[2] Cr-ed: *om* (*per homoeoteleuton*?) I **M Q F** *Dion*-I-II 5. per neglegentia V non uoluerit P* (*corr m p*) 6. **episcopum**: ep̄s S **v** episcopos V P X **populi conuenerint episcopos** (eps **M** Γ *a** episcopus I **Sp**) I V **Sp M** Γ *Dion*-II (–T B*): populi (populum Ψ?) conuenerint episcopi K Δ Υ Φ Ψ T populi conuenerint episcopum O *Dion*-I B* populus conuenerit episcopum $F_2$ populi conuenerint ab episcopis *bb* populi cum episcopis (*cet om*) **F** populi (-os S) confugerint (-it **v**) ad . . . episcopos **S v** 7. uicinos prouinciae episcopos **S v** uicina prouintia $F_2$ **debere illum**: debet ille V **Sp** debere ab episcopis illum B (*uel* B[2]) 8. *tr* prius illum *a* **prius**: *om* V **conuenire**: inuenire T conueneri *bb* conueniri V **Sp** Υ* Φ M *a j*[2] *s* B[2] *Dion*-**H** eps (*scil* episcopum *an* episcopos?) V episcopos **Sp** 9. **eadem** I $F_2$ V **Sp Sv**: ea K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II prouinciam S P *u* **moratur**: morat T morabatur Y morantur $s_2$ R* nominatur $F_2$ 10. **et**: ut K ostendi (*cf* conueniri *l* 8) V **Sp** **quod**: quae T *tr* populi sibi petant V populus sibi petat $F_2$ petent I petunt **F** *j*[2] Cr-w 11. **hoc**: *om* W **iustum**: huius $F_2$

---

39. episc Y cathetra R 40. apellationem R $s_2$ Υ* 41. depossitus Y ordenetur K *bb* 42. ausa *l* 43. eps V epsi Λ

IIII 2. contegerit K R* 2, 7, 9, 16, 24. prouintia (-tiae) C $F_2$ *F* Υ (*et* X *l* 7, I *l* 9) 3. plurim S episci I epsi Λ 4. remanire *bb* illum $F_2$* 5. negligentiam K T ordenare K *bb* ordinari T 6. eps S *u w** epos V episcopos P X 7. episcopus I P* **Sp**-*codd* eps Γ *F* R W *a** epis *l* uincinae T uicine *bb* prouincie *bb* debe *f* 8. conueneri *bb* conuenere P* eps V episcopos **Sp** 9. morat T 12. uenient

ut ipsi ueniant et cum ipso ordinent episcopum. quod si conuentus litteris tacuerit dissimulauerit nihil rescribserit, satisfaciendum esse populis : conueniant ex uicina prouincia et ordinent episcopum.

Sed licentia danda passim non est : si enim subito aut uicus aliqui aut modica ciuitas, cui satis est unus praesbyter, uoluerit petere episcopum sibi ordinari, ut uilescat nomen episcopi et auctoritas, non debent illi ex alia prouincia inuitati facere episcopum, nisi aut in his ciuitatibus

---

12. **ipsi ueniant** I $F_2$ **S** (−Y) $s_2$ *a* : et ipsi ueniant Y **v** K **M** (−$s_2$) **Q** *Dion*-I-II (−*a* $B^2$ Cr-ed) et ipse ueniant *bb* et ipse ueniat V **Sp** $B^2$ Cr-ed epi̅ ueniant **F** cum eo **S v** cum ipsum *bb* ordinet $F_2$* *a** 13. eps V episcopos **S** (−Y) **si** : *om bb m* conuentui I inuentus (*ut l* 8 *supra*) T 14. **tacuerit dissimulauerit** I $F_2$ K *bb* **M F** T : tacuerit et dissimulauerit V **Sp S v Q** *Dion*-I-II (−T) **nihil rescribserit** $F_2$ : nihil scribserit I nihilque rescribserit V **Sp S v** K **M Q F** *Dion*-I-II nihilque scripserit *bb* 15. **satisfaciendum esse** : satisfaciendo $F_2$ ; *praem* tunc V **Sp S v** $a^2$ 16. populo **S v** **conueniant** I : ut conueniant **S v** ut (et *l*) ueniant $F^2$ V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I (*sed om* ueniant M) *Dion*-II **prouincia** : + episcopi **S v Q F** *Dion*-I-II (−T : *tr* episcopi prouincia **Cr**) 17. **ordinent** : ordinant *a** ordinent eis (ei S) **S v** ordinet R episcopos **S**

18–31. *Iure praecedentibus coniungunt* $F_2$ V **Sp** K *bb* **M** T : *nouum canonem faciunt*, V **S** *Dion*-I, VI **v** *Dion*-II (**Cr** cap cli), VII **F**, XXXIII I **Q**

18. **Sed licentia** I $F_2$ : Sed iterum licentia V **Sp** K *bb* **M** T Licentia uero **S v Q F** *Dion*-I-II (licentiam *tamen habent codd* V R *m* B*) **danda passim** I $F_2$ V **Sp** K *bb* : passim danda **M** T data **F** danda **S v Q** *Dion*-I-II (−*a m* B) donanda *a* dandam *m* dandi B 19. **est** : ordinandi episcopum (*e graeco*) **S v Q F** *Dion*-I-II **si enim subito . . . ordinari** (*l* 22) : *aliter* (*graecum ut uid textum reddentes*) **Q F** *Dion*-I-II (−T) aut in uico aliquo (*tr* aliquo uico **F**) aut in modica ciuitate cui (*om* cui **F**) sufficit unus (*om* unus M) presbyter, quia non est necesse ibi (ubi M *m* ; *om* **F** *a**) episcopum fieri **enim subito** : *om* **S v** **aliqui** I **S** (−Y) **v** K R *bb* : aliquis V **Sp** Y **M** T alius $F_2$ 20. **cui** : *om* $F_2$ (*cf* **F**, *ad l* 19) **est** I $F_2$ V **Sp** *bb* **M** : erit K T fuerit **S v** 21. **petere episcopum sibi** I **S** (*de* P *uide ad l* 22) **v** : sibi p̄ter episcopum $F_2$ sibi episcopum V **Sp** K *bb* **M** T 22. **sibi ordinari** : *om* P **ut** : ad hoc ut V **Sp S v** ne (nec M) **Q** *Dion*-I-II (−T) ne ut **F** 23. episcopatus $F_2$ **S v** **et auctoritas** : *om* **S v** **non debent illi . . . inuitati** : nullo modo permittitur eis qui . . . fuerint inuitati **S v** 24. **illi** : illic $j^2$ *l* B* ($\Upsilon^3$ ?) ; *om a* **inuitati facere** : inuitare $F_2$ 25. episcopos **S v** $W^2$ **aut** : *om* **S** **in** : *om* M Λ *j** *u*

---

R ordenent K 13. eps V episcopos S P X epsm Λ 14. desimulauerit Y dissimolauerit R 15. rescripserit (resscripserit K*) P Y K R C M T W $s_2$ satesfaciendum K 17. ordenent *bb* ordenint K episcopos S P X Y epsm Λ 19. subitum T sobito R **aut** : ad R aut̄ P uicos K 20. sates K 21. prb $F_2$ Y prbt C T R W prsbt S praesbt P pbt *a* prebit Ψ pbr I *l* prbr K Υ presbiter *bb* epsm Λ episcupum P* 22. si Y ordenari K *bb* uiliscat I $F_2$ S T K R *bb* 23. epsi Λ autoritas Υ* Ψ 24. pascere R 25. eps *bb* R W* episcopos **S v** $W^2$ hiis Y

*can* IIII

quae episcopos habuerint aut si qua talis et tam populosa est quae mereatur habere episcopum.

Si hoc omnibus placet?

SYNODVS RESPONDIT:

Placet.

[III *b*] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Placuit autem ut si episcopus accusatus fuerit et iudicauerint congregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo deiecerint eum, et appellasse uideatur et confugerit ad beatissimum ecclesiae Romanae episcopum, et uoluerit audiri et iustum

---

I $F_2$ V E S P X Y *u w* K *bb f* R W $s_2$ Γ Δ O Υ Φ Ψ F *f* C M Λ T *a j l m s* B H Cr

26. **quae** (qui $F_2$): + semper **S v** episcopum $F_2$ **habuerint** I $F_2$ K *bb* **M** O $Υ^2$ $Φ^2$ F* T *j** *l m* B*: habuerunt V **Sp** **S v** Γ Δ Υ* Φ* Ψ $F^2$ *f* *Dion*-I Λ *a* $j^2$ *s* $B^2$ **H** **aut**: ut $F_2$ **si**: *om* R **qua**: quis $F_2$ quae R qui *j**
27. **talis et** I $F_2$ *bb f* W **F** M: talis aut K R $s_2$ **Q** C *Dion*-II talis quae **S v**; *om* V **Sp** **et tam**: etiam W **tam**: tamquam R **est quae** I K *bb* R W T: et quae **F** est et quae *f* $s_2$ ac qui $F_2$ est ut **S** est ciuitas ut (aut *u*) **v** est ciuitas quae **Q** *Dion*-I-II (−T) est ciuitas uel locus qui V **Sp** 28. **mereatur**: mereat una F meretur K **Q** *Dion*-I Λ T $j^2$ *l* B $λ^2$ mereretur *a*
29. **Si hoc omnibus placet** **S v** *bb* **Q** *Dion*-I-II (−T): Hoc omnibus placet I K **M F** T; *om* $F_2$ V **Sp**
30. respondet *bb* 31. **Placet**: *om* K
III *b*: *hoc Ossii propositum, quippe cui nulla synodi sententia subiungatur, tamquam appendix canonis* III *habendum est, unde numero* III *b signaui*: VI K R **S** *Dion*-I, VII **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap cliii), VIII **F**; XVII $F_2$ [XVIIII V] XXV *bb* XXVI **M** XXXIIII I **Q**. *canonem habet* T *fol* 1 *b* (*secundum Dion*-II) *sub numero* II
1. **Ossius episcopus dixit**: *om* **Cr**

2–27. *Canon hicce, in causa Apiarii a Zosimo papa adlegatus, apud concilium Carthaginense anni* 419 *recitatus est* (*cf etiam canonem* XI *ll* 17–33, *p* 480 *infra*): *quod concilium in huius fasciculi parte sequenti inuenies* § Zos
2. Et hoc placuit ut V **Sp** Placuerit autem ut R **ut**: *om a* 3. uindicauerint T* iudicati erint *m** 4. **ipsius**: illius *bb* **et**: + si *bb* 5. **de gradu suo**: *om* F eicerint R *tr* eum deiecerint **Q** *Dion*-I-II **et appellasse uideatur** $F_2$ Zos: et appellasse uidetur I si (+ipse S) appellasse uideatur qui deiectus est **S v** si appellauerit qui deiectus uidetur V **Sp** si appellauerit qui deiectus (deabiectus *bb*) est K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II 6. **confugerit**: non fugerit *m* 7. **beatissimum** (*cf can* iii *l* 18) I $F_2$ V **Sp S v** Zos: *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **ecclesiae Romanae episcopum** I V **Sp** (Zos ?): *tr* Romanae ecclesiae episcopum $F_2$ episcopum Romanae ecclesiae K *bb* **M Q** *Dion*-I-II episcopum Romae ecclesiae **F** urbis Romae episcopum **S** urbis episcopum (*uide p* 445) **v** 8. **et** 1°: ut O **audiri** $F_2$ V **Sp** Zos: *praem* eum (*recte ut uidetur interpretans*: *cf graec*) I, *praem* se **S** (−Y) **v** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II, + se Y

---

26. eps K R *bb* Γ Δ Υ* *f j** *m* epis F epsos Λ episcos P episcopus I episcopum $F_2$ haberint K* 27. tales $F_2^2$ *bb* M* popolosa R populoa P popula X 28. epsm Λ 29. placit K 30. synhodus C sinodus F *bb l* synnodus Ψ*

III *b* 2. episc I P 3. accussatus Y acusatus Υ 4. epsci Λ 5. grado V K R *bb f* Λ deiecerunt P* deiecirint K deierint $s_2$ F deiecerent Λ adpell. V apell. Ψ 6. **ad**: a P 7. ecclesie *bb* romane *bb* episc' V epsm Λ O 8. audire

putauerit [ut] renouetur examen; scribere his episcopis dignetur qui in finitima et propinqua prouincia sunt, [ut] ipsi diligenter omnia requirant et iuxta fidem ueritatis definiant. quod si qui rogat causam suam iterum audiri et depraecatione sua mouerit episcopum Romanum ut e latere suo praesbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid uelit aut quid aestimet: [et] si decreuerit mittendos esse qui praesentes cum episcopis iudicent habentes [eius] auctoritatem a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio; si uero crediderit sufficere episcopos

---

**et** 2° I $F_2$ Zos (*cf graec*): si *codd cett* 9. **ut** *codd cett et* Zos: *om* (*recte fortasse*) I $F_2$ **renouetur**: renouandum $F_2$ 10. *tr* episcopis his dignetur *bb* his dignetur episcopis **Cr** episcopis dignetur Romanus episcopus his V **Sp** eps I C* O debetur **F** **qui in**: quibus *F* $s_2$ 11. **et propinqua**: et propinqua altera V **Sp** et uicina **M**; *om a* 12. **ut** I **S v** K *bb* **Q** *Dion*-I-II Sp-*codd* Zos: et R Sp-ed (*cum alv*?); *om* $F_2$ V **M** (−R) **F** *fortasse recte* **omnia**: omnino **Q F** *Dion*-I-II (−*a*) exquirant **S** (−Y) **v** requirent O requirunt B 13. **et**: ut P iuxtam δ* κλ iustam I **Q** (−Υ) iusta V K C Υ* *tr* ueritatis fidem *s* 14. **si qui** M (*cf graec* εἰ δέ τις): si quis Zos si I $F_2$ si his (is K T W Y Λ Ψ) qui V **Sp S v** K *bb* **M Q F** C *Dion*-II *tr* iterum causam suam **S v** **suam**: *om bb* 15. **iterum**: *om* K audire R C M T Λ Υ Φ **et** I **F** Zos: *om* $F_2$ *cum codd cett* depraecationem suam $F_2$ R $s_2$ B* δ* 16. nouerit T uouerit *F* $s_2$ Φ* epo I eps Zos-I **Romanum**: Romanae (Romae Y) ecclesiae **S v** **e**: ex **v** de V Y² a R *a l* 17. praesbyteros Sp-ed (*cum alv*) **erit in potestate episcopi**: ergo in potestate episcopi erit $F_2$ erit in eius potestate **S** erit in eius potestate episcopi **v** erit potestate episcopi *bb* erit in potestate eps K erit in potestate ipsius **Sp** erit et | ipsius V 18. qui I quod Zos-I *j* * *l* **aut** I $F_2$ *u a a*: et Zos *cum codd cett, fort recte* 19. **et si**: quod si $F_2$ si (*om* et) K *bb* **M** C 20. mittendum **F** 21. **cum**: *om* Λ **habentes eius auctoritatem** I **S v** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II: habentes auctoritatem $F_2$ habentes auctoritatem eius Zos ut habeant etiam (*tr* etiam habeant **Sp**) auctoritatem personae illius V **Sp** 22. **a quo destinati sunt**: quod aestimati fuerint $F_2$ a quo destinatus *m* 23. **suo**: eius V **Sp** 24. *tr* episcopos sufficere *s* **Q F** *Dion*-I-II **episcopos**: + prouinciales (prouentiales P) V **Sp S v**

---

*bb* F *f** M T Cr-w 9. potauerit K R Λ 10. eps I C* O epsis Λ dignitur Λ* X 11. prouintia C $F_2$ Υ 12. ipso $s_2$ 13. iusta (iustam) I V K C **Q** ueritates S 14. causa R 15. audire C M T Λ Υ Φ deprecatione V T W deprecacion. *bb* 16. mouere C nouerit T uouerit *F* $s_2$ epo I 17. prbt R prsbt *f* pbrm *l* prbm C K T W *bb* $F_2$ Λ prsbm F presbyterum I presbiterum Ψ praesbiterum Υ erat Ψ* 18. im potestate *l* eps K uelit I $F_2$ V S P X C W² Ψ *l*: uellit Y K *bb* R W* $s_2$ *F* Υ Φ F *f* M T Λ *a m** 19. estimet Y R *bb F* F extimet V $s_2$ existimet Zos-I M decreberit V 20. mittendus K R $F_2$ *F** presentes *bb* praesentis M T 21. epsis Λ 22. autoritatem Ψ distinati S Y T K *bb* R *F* distinate F 24. uere R credederit R² *bb* crededirit K R* suffecere R eps S F K R C T Γ Δ O Ψ* α* δ* epi *bb* epsos Λ

*can* III *b*

ut negotio terminum inponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicauerit.

[V] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Inportunitas, nimia frequentia, iniustae petitiones, fecerunt nos non tantam habere nec gratiam nec fiduciam, dum quidam non cessant ad comitatum ire episcopi (et maxime Afri qui, sicuti cognouimus, sanctissimi fratris et coepiscopi nostri Grati salutaria consilia spernunt adque contemnunt), ut unus

---

I $F_2$ V E
S P X Y *u w*
K *bb f* R W $s_2$
Γ Δ O Υ Φ Ψ
F *f* C M
Λ T *a j l m s*
B H Cr

25. **ut**: et Y aut *a* tunc **Q** ponan K inponat **F** 26. faciat **M** M fiet F* facient δ*$^{uel\ 2}$ κ λ (*Dion*-**H**?) **quod**: + et O concilio T *f* 27. **suo** I $F_2$ **Sp S** (−S*) **v** Zos: *om* V S* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **iudicauerit**: + in finem tales accipiant. Vniuersi dixerunt Placet T

¶ Zos

V: VII **S** K R *Dion*-I VIII **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap cliiii) VIIII **F**; XVIII $F_2$ [XX V] XXVI *bb* XXVII **M** XXXV I **Q.** *canonem habet* (*secundum Dion*-II) T *fol* 9 *b*, *sub titulo* INCIPNT CANONES SERDICENSES

2. **Inportunitas nimia frequentia iniustae petitiones** *scripsi*: Inportunitas nimia frequentia et iniustae petitiones I Inportunitas animi a frequentia iniustae petitionis $F_2$ Inportunitas nostra nimia frequentia iuste (iniuste $K^2$) petionis K Inportunitas nostra et nimie frequentia et iuste peticiones *bb* Inportunitas nostra nimiaque (-quam R) frequentia et iniustae petitiones **M** Inportunitates (-tatis Ψ M, -tas *m*) et nimia frequentia et iniustae (iustae Λ* *a** Cr-ed) petitiones **Q** *Dion*-I-II Inportunitatis nostrae nimia frequentia et iniustae (iniusto iudicio Sp-ed *cum alv*?) petitiones V **Sp** Inportunitas nimia et iniustae frequenter petitiones **S v** Inportunitate et nimia frequentia et iniustae petitionis (*sequitur* fiducia, *uide ad l* 3) **F** 3. **iniustae**: iustae K* *bb* Λ* *a** Cr-ed fecerat $F_2$ **fecerunt . . . fiduciam**: fiducia (*ceteris omissis*) **F** **non**: *om* X 4. **tantam** V **Sp S v** K $O^2$ Λ T *j l* B κ λ Cr-ed: tantum (*fortasse recte*) I $F_2$ *bb* **M Q** *Dion*-I *a m s* α δ Cr-w **nec gratiam nec fiduciam** I $F_2$: gratiam nec fiduciam **S v** uel gratiam uel fiduciam K *bb* **M Q** M *Dion*-II uel gratia uel fiducia C gratiam aut fiduciam V **Sp** 5. **dum**: *om* $F_2$ 6. **ad comitatum ire**: *tr* ire ad com. $F_2$; *om* V **ire**: *om* **F** episcopo *u* episcopos *w** episcoporum **M** episcopum **Υ*** 7. **qui**: *om* **S** (−Y) **sicuti** I **Sp S** *Dion*-I: sicut $F_2$ V **v** K *bb* **M Q F** *Dion*-II 8. **sanctissimi**: *om* **S** frater *u* 9. **nostri Grati** V **Sp** Y K **Q** *Dion*-I-II (−$j^2 s$): nostri gratia I $F_2$ X **v** nostri gratis (nostis W) **M F** $j^2 s$ nostri ingrati *bb* nostri S P salutatoria $F_2$ concilia $F_2$ R T spernant adque contemnant $F_2$ V **Sp** spernent adque contemnunt *l* 10. **ut** K *bb* **M Q Y F** *Dion*-I-II (−B **H**?): aut α* δ λ (Dion-**H** *ut uid*) et V **Sp S** (−Y) **v** B; *om* I $F_2$ **unus homo** I $F_2$ (*cf graec*): non solum *codd cett*

---

25. negutio V negocio *bb* negutii R nenegotium $s_2$ nigutium T 26. fatiet R 27. iudicaberit V
V 2. inportunita S* 3. iniuste S Y *l* iniusẗ P petitionis $F_2$ F *f* peticiones *bb* R X petiones Y* petionis K fecirunt K 4. granam K graciam *bb* 5. fidiciam Ψ 6. comeatum $F_2$* irae *a* epsi Λ maximae S X Y $F_2$ *f* Υ R 7. sic̄ $F_2$ 8. scītis si *m* fratres I V X Y K *bb* *f* $s_2$ *f* O* Ψ M T frs F frater *u* coepisc M coepsci Λ 9. nī P Y salutatoria $F_2$ salututaria K expernunt *f* $s_2$ 10. adquae S X atque I V Y C T *l f* $F_2$ $s_2$ R atquae Ψ contempnunt C K *bb* F *l* Υ

homo ad comitatum multas et diuersas ecclesiae non profuturas perferat causas, nec, ut fieri solet aut oportet, ut pauperibus ac uiduis aut pupillis subueniatur; sed et dignitates saeculares et administrationes quibusdam postulant. haec itaque prauitas olim murmurationem non sine scandaló excitat. honestum est autem ut episcopus intercessionem suam his praestet qui aliqua iniqua ui opprimuntur, aut si uidua affligitur aut pupillus expoliatur—tamen et ista nomina si

---

11. **et**: ad Ψ*; *om* $F_2$ 12. diuersae $F_2$ eclesias R *tr* profuturas non **S v** **profuturas**: profuerent suae R 13. **perferat causas**: *om* **M** (*sed supplent* causas *post* multas *l* 11 *F* $s_2$) **perferat** I $F_2$: perferant V **Sp S v** *bb* **Q F** *Dion*-I-II proferant K $F^2$ **causas**: *om* $F_2$ **nec** I **S v** K *bb* **M**: ne $F_2$; *om* V **Sp Q F** *Dion*-I-II 14. **aut**: ut R *a* et $j^2$ **Cr** **ut** I $F_2$ **S** K **M F** C $j^2$ *s* **Cr**: aut **v** *bb* **Q** M *Dion*-II (–T $j^2$ *s* **Cr**) ut aut V **Sp** T **ac** I $F_2$ **S** K *bb* R: aut V **Sp M** (–R) **Q F** *Dion*-I-II **v** 15. **pupillis**: populis $F_2$ (*et l* 23: *cf gr* τοῖς λαϊκοῖς) subueniantur **F** **et**: ut I; *om* P 16. **et administrationes**: *om* $F_2$ 17. **quibusdam . . . murmurationem**: *om* (*fortasse per homoeotel* administrationes . . . murmurationes, *uide ad l* 18) **Q F** *Dion*-I-II (–T $B^2$ $\lambda^2$ Cr-ed) postulent V **Sp** T 18. **prauitas olim**: *om* T **prauitas**: pobeta $\overline{st}$ $F_2$ **olim** I $F_2$: + non solum V **Sp** T **S v** K *bb* **M** **murmurationem** I K *bb* *F* W: murmurationes $F_2$ V **Sp S v** $s_2$ R T 19. **non sine scandalo excitat** *scripsi, collato testimonio codicum* I si excandalo non excitant *et* $F_2$ senescunt dolores excitantur (*sc* sene scandalo res excitantur) *cum interpretatione graeca* οὐκ ἄνευ σκανδάλου τινός: sed et scandala excitat K *bb* Y **v** sed et scandala excitant V **S** (–Y) **M Q** *Dion*-I-II (–*l s*) sed et scandala excitauit **Sp** et scandala excitant **F** *l s* 20. **episcopi . . . praestet** C episcopi . . . praestent M *Dion*-II (episcopos . . . praestet κ λ) 21. intercessione sua **S** (–Y) **v** **suam** I $F_2$ V **Sp** T Y (sua **S v**): *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II (–T) **his**: hiis V Y; *om* **M** 22. **aliqua iniqua ui** I **S Sp** B: aliqua iniqua uim **v** aliquam iniquam uim $F_2$ in aliquo iniqua ui (iniqui R) K **M** in aleco alequa ui *bb* aliqua ui V $a^2$ $\lambda^2$ iniqua ui **Q** *Dion*-I-II (–B $a^2$ $\lambda^2$) in qua ui **F** Ψ* opprimentur C 23. **si uidua**: sibi dum $F_2$ **affligitur . . . expoliatur** I V **Sp S** *bb* **M**: affligetur . . . expoliatur $F_2$ K affligatur . . . expolietur **Q F** *Dion*-I-II (–$j^2$ **Cr**) **v** affligitur . . . expolietur $j^2$ **Cr** **aut 2°**: aut si $F_2$ et K *bb* **M F** **pupillus**: populus (*cf l* 15) $F_2$ 24. **tamen et ista nomina si** I $F_2$ V K *bb* Y: tamen (+in R) ista nomina si **M F** si tamen ista nomina **Q** *Dion*-I-II (–$j^2$ B **Cr**) tamen et ista omnia si **S** (–Y) **Sp** tamen ista omnia si **v** si tamen ista omnia $j^2$ B **Cr**

---

11. ad comitatu (*et l* 28) $s_2$ multus K mutas Λ* 12. ecclesie *bb* 13. feri Λ fierit *u* solit Λ* 14. oportit K hac X 15. popillis *F* 16. dignitatis *F* Λ* M X dignetates *bb* seculares V S X Y *bb* saecularis K administrationis K Λ* administraciones *bb* adminestrationes Ψ 17. postolant *bb* 18. priuitas S* prouitas *bb* pobeta $\overline{st}$ $F_2$ olym K ollim Y murmoration. $F_2$ *F* $s_2$ R X *bb* mormoration. T 19. excet. C 20. onestum I episc I epis *F* epi T 21. hiis V Y praestit K *f* prest. *bb* 22. ui·i· V oppremuntur *bb* opprimentur C obprimuntur Υ obpraemuntur R T 23. affiig. V K C Λ **Q**: adflig. I **S** *bb* *F* $F_2$ R T popillus X pupillos Y* 24. sta *bb* ita M

iustam habent causam et petitionem. si uobis ergo, fratres karissimi, placet, decernite ne episcopi ad comitatum accedant, nisi forte hii qui religiosissimi imperatoris litteris uel inuitati uel euocati fuerint. sed quoniam saepe contigit ut ad misericordiam ecclesiae confugiant qui iniuriam patiuntur et qui peccantes in exilium uel insulam damnantur aut certe quamcumque sententiam excipiunt; subueniendum est et sine dubitatione petendum indulgentiam.

---

I $F_2$ V E
S P X Y *u w*
K *bb* *F* R W $s_2$
Γ Δ O Υ Φ Ψ
F *f* C M
Λ T *a j l m s*
B **H** **Cr**

25. iustas . . . causas aut petitiones **Cr** **habent** I $F_2$ K *bb* **M**: habeant V **Sp** **S** **v** **Q** **F** *Dion*-I-II **et**: aut K **Q** *Dion*-I-II 26. **uobis ergo**: uobis K ergo uobis **Q** 27. **decernite**: + haec $F_2$ **ne episcopi . . . accedant** V **Sp** K *bb* *F* W **Q** *Dion*-I-II: nec episcopi . . . accedant I ut episcopi . . . accedant R ut episcopi . . . non accedant $s_2$ ut non episcopi . . . accedant **F** ut nullus episcopus . . . accedat **S** **v** ut episcopi . . . accedere non debeant $F_2$ 29. **hii**: hi **S** (−Y) **Sp** W² $s_2$ *Dion*-I *j l s* B **Cr**; *om a* **religiosissimi** (*cf cann* iii *l* 18, iii *b l* 7, v *l* 8, vi *l* 33, viii *l* 22) I $F_2$ V **Sp** **S** **v**: religiosi K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II **imperatoris**: et dilectione imperatorum P X et dilectionem imperatorum S *u* et directione imperatorum (-oris *w*²) *w* imperatores Y (*num archetypus codd* **S** **v** et dō dilect(issimi) imp̄ ?) 30. **litteris**: iussu R **uel inuitati uel**: *om* **S** (*supplet* uel inuitati *post* euocati Y) **uel 1°**: *om* $F_2$ *tr* fuerint uel euocati **Sp** uel fuerint uocati V fuerint euocati **S** **euocati**: uocati V **M** (−R) O* C Λ T *l s** **Cr** 31. fuerit *bb* fuerant P *u* **quoniam**: cum T **contigit** I **S** *w* K *bb* T *s*: contingit (*recte fortasse*) $F_2$ V **Sp** *u* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II (−T *m s*) continget *m* 32. **ut**: *deficit dehinc cod* T, *unde apographon eius codicem* A (*fol* 25 *a*) *contuli* 33. confugient *m* iniuria I S X patientur *l* 34. **et**: aut **Q** *Dion*-I-II; *om* K Ψ* **in exilium**: in exilio **Q** *Dion*-I-II (−*s*) exilio **F** *s* **uel** I $F_2$ **S** (−Y) **v** **M** M *s* *Dion*-**H** **Cr**: + in V **Sp** K *bb* **Q** Y **F** C *Dion*-II (−*s* **H** **Cr**) **insulam** K R W **F**: insula (*fortasse recte*) I $F_2$ *F* $s_2$ insulas V **Sp** **S** **v** *bb* insulis **Q** *Dion*-I-II 35. quemcumque I quicumque **Sp** *u* quam | que V cumque S P quaecumque $s_2$ quam qui **F** *tr* quam excipiunt cumque senteniam R 36. **sententiam . . . est**: *om bb* excipiant O accipiant $F_2$* suscipiunt **S** **v** *Dion*-I-II (−B) susciperunt B **subueniendum**: *praem* ideoque V **Sp** **S** **v** 37. **est**: est his **Q** *Dion*-I-II (−*s*) est istis *s*; *om* **M** (−R) **et**: ut P **dubitatione**: + eis V **Sp** **S** **v** 38. **petendum** *scripsi*: petendum est $F_2$ petendam *u** *w** A* petenda *codd cett*; + per ecclesiam (-ia S P X) V **Sp** **S** **v** **indulgentiam** $F_2$ V **S** (−Y) **v** A*: indulgentia I **Sp** *u*² *w*² *bb* **M** **Q** Y **F** *Dion*-I-II (−A*) uenia K

¶ T
§ A

---

25. iusta C *m* peticionem X *bb* 26. ego Cr-w f· K· ff· V T P Y M **karissimi** X (*de compendiis uide p* 533 *infra*): carissimi C P Y Λ Ψ 27. placit K decernitae K dernit P* episc P 28. commitatum R comitatu S adcedant V accid. S 29. relegios. C S Y *bb* *F* Υ Ψ imperatores I Y *bb* *m* O imprst F imprs 30. **inuitati**: in ciuitate F 31. qum P sepe P Y *bb* saepae *F* contegit K 32. eccle S ecclesie *bb* 33. paciuntur P 34. peccantis K insol. $F_2$ Λ C F 35. dampnantur F 36. senteneiam R 37. dubitationem *u* dubitacione *bb* R

Si ergo et hoc uobis placet?
VNIVERSI DIXERVNT:
Placet [et] constituatur.

[VI] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Hoc quoque Prouidentia uestra tractare debet ut—quia decreuistis ut episcopi, ne inprobitas notetur, ad comitatum non pergant—quicumque quales superius commemorauimus praeces habuerit uel acceperit, per diaconum suum mittat; quia persona ministri non erit inuidiosa, et quae inpetrauerit celerius poterit referre.

Et hoc consequens esse uidetur,

---

39. **Si ergo et hoc** I **S v**: Si ergo hoc $F_2$ V **Sp** A Si hoc ergo *bb* Ergo et si hoc *s* Hoc ergo si W **Q** *Dion*-I-II (−A *s*) Hoc ergo K **M** (−W) **F**  **placet**: + constituatur W statuatur **Sp** decernite (*praem* et *u*) **S v** *s*
40. **Vniuersi dixerunt**: *om* M A  41. **et constituatur**: *om* W (*cf ad l* 39)  **et**: ut I; *om* $F_2$ S* $s_2$ *s*  constituuntur *a* con-
¶ C stituerunt *j** *l* continuerunt *m*
*Deficit dehinc cod* C
VI: VIII **S** K R *Dion*-I VIIII **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap clv) X **F**; XVIIII $F_2$ [XXI V] XXVII
§ T *bb* XXVIII **M** XXXVI I **Q**. *canonem habet* T *fol* 56 *b* (*secundum* V **Sp**)
2. **Hoc**: Haec $F_2$ V T **Sp**  **Hoc quoque**: Hocque *bb* R  **prouidentia** $F_2$ **S v** *Dion*-I-II (−*a*): prudentia (*fortasse recte*) I V T **Sp** K *bb* **M Q F** *a*  3. debeat I *u*  **ut** V T **Sp S v**: aut I $F_2$; *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II  **quia** I $F_2$ V T **Sp S v**: qui K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II  4. **ut episcopi ne** I $F_2$ *bb* **M**: ut ep̄s K ne episcopi V T **Sp** ne (nec M *m*) episcoporum **S v Q F** *Dion*-I-II  **inprobitas**: inprobitates *bb* inportunitas $F_2$ **S v**  **notetur**: notentur *bb* nitatur **Q** *Dion*-I-II deprauetur **S** (−Y²) **v**  5. **ad comitatum non pergant** I $F_2$ K *bb* **M**: ad comitatum pergendo (-dum T) V T **Sp S v** ad comitatum pergant **F** ut ad comitatum pergant **Q** *Dion*-I-II  **quicumque** I K *bb* **M F**: quia et quicumque $F_2$ quicumque ergo V T **Sp Q** *Dion*-I-II quicumque uero **S v**  6. **superius**: superstites M super istis W Γ Δ Λ *s* **H** Cr-w  **memorauimus** $F_2$* (*corr m p*) V T **Sp** $s_2$ **Q** (−O) *Dion*-I-II nominauimus O Ψ  sc̄omemorauimus (*sc* sancto mem.?) R  7. **habuerit uel acceperit . . . mittat** I $F^2$: habuerint (-unt **F** T) uel acceperint . . . mittant *codd cett*  9. **quia**: qui **F** quae **Sp**  persone **F** personam *bb* R Λ  **non erit inuidiosa** (inuidiosam R): non erat inuidiosa P inuidiosa non est (erit B²) **Q F** *Dion*-I-II  10. **et**: quia V T; *om* **Sp**  *tr* celerius poterit quae inpetrauerit V T **Sp**  imperaerit I* imperauerit I² Cr-w impetrauit K *bb* R  11. potest *l*
12. **Et**: *om* $F_2$ S*  uideatur T uidebitur *s*

---

39. placit K R
40. huniuersi F  41. placit K
VI 2. *de* prouidentia *et* prudentia (prudencia R) *uide notulas superiores*  3. debit K *bb* dibet X decreuistes K T decreuisti *l* creuistis *f*  4. eps K (epscrm Λ)  inprobetas R inprouitas *l*  5. quicumquae R Ψ  6. qualis K *bb f* Cr-w commemorabimus I P (memorabimus V) cummemorabimus S  7. p̄ces I preces T *bb* praecis K haber. Y  acciper. $F_2$ Λ K T S X Y  8. diacm Λ T diconum Y* deaconum P diaconem *f* W Cr-w diac F  9. qui F  inuitiosa *f*  10. que *bb*  imp. I K X Λ *l*  caelerius I K R Ψ clericus S*  11. reffere Y

*can* VI

ut de qualibet prouincia episcopi ad eum fratrem et coepiscopum nostrum praeces mittant qui in maxima ciuitate, id est metropoli, consistit; ut ille et diaconum eius et supplicationes destinet, tribuens commendaticias epistulas pari ratione ad fratres et coepiscopos nostros qui illo tempore in his regionibus et urbibus morantur in quibus felix et beatus Augustus rempublicam gubernat. si uero habet quis episcoporum amicos in palatio,

I $F_2$ V T E
S P X Y *u w*
K *bb* $F$ R W $s_2$
Γ Δ O Υ Φ Ψ
F *f* M Λ
*a j l m s*
B H Cr

13. **ut**: et I unde *bb*; *om* V T **de**: e $F_2$ **de qualibet . . . tribuens** (*l* 18): unusquisque qui praeces habuerit eas ad fratres et coepiscopos nostros qui in maxima ciuitate (maximae ciuitati, *omisso* in, T), id est (+qui **Sp**) metropoli, consistunt mittat (-ant V T), et illi per suos diaconos destinent (destinet **Sp** id est in T) tribuendo V T **Sp** **qualibet prouincia**: qualibus et prouintiis $F_2$ quolibet prouincia *a** δ* κ λ* **episcopi . . . coepiscopum**: epm (*cet om*) R **episcopi**: epis $F_2$ eps K *bb*; *om* Y *a* 14. **ad eum fratrem et coepiscopum nostrum . . . qui in maxima ciuitate (-em I) id est metropoli (-im I $F_2$) consistit** I $F_2$, *cf* V T **Sp** (*ad l* 13 *supra*) *et gr*: ad eum fratrem et coepiscopum nostrum . . . qui (quia qui $F$ $s_2$) in metropoli (-is $s_2$, -im M *a l*, -itana F*) consistit (-tat *bb* B, -tet Cr-w) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II ad metropolitanum episcopum **S** ad metropolitanum episcopum (*om* episcopum *u*) nostrum . . . qui in metropoli consistit **v** 15. **praeces mittant**: praemittant K praeces mittat $F_2$ *bb* 17. **consistit ut**: constituit $F_2$ **ut**: +et *bb* **et diaconum eius et** K *bb* **M Q** *Dion*-I-II: et diaconum eius (*omisso* et 2°) I diaconus eius $F_2$ et diaconem suum et **F** per diaconum suum (eius suum Y) **S v** per suos diaconos (*uide ad l* 13 *supra*) V T **Sp** 18. supplicatione I (*sed corr m p*) **destinet**: mittat **S v** destinet et $F$ $s_2$ 19. **epistulas**: litteras *a* **pari**: *om* M pari rationes W parari rationes (-is $F$) $F$ $s_2$ parationes *a** δ* 20. **ad**: *om* $F_2$ fratrem et coeps noster R fratres et felix (felices Γ[2]; *om* Υ[2]) coepiscopos nostros (*et om* felix *in l* 22 *infra*) **Q** 21. **illo**: *praem* in *Dion*-I *s* **Cr** T **Sp** 22. **et urbibus**: *om* **F** morabuntur **M** commorantur Y **felix et beatus**: fexe beatus K* felix beatus $F_2$ K[2] et felix et beatus S felix et laetus **F** *Dion*-I-II (−**H** Cr-w) et laetus (*om* felix, *sed uide ad l* 20 *supra*) **Q** 23. Augustus ·I· **F** Augustinus M δ Angustus K *j* 24. gubernant **F** **quis episcoporum** I $F_2$ V **Sp** X Y: quis episcopum S P quis episcopus (eps T) T B*? *w* quis episcopos *u* is (his K *l*) episcopus K **F Q** (−Φ) *Dion*-I *l s* B[2] Cr-w is episcopos *bb* Φ episcopus (*tr* episcopus habet R) **M** *Dion*-II (−*l s* B Cr-w) 25. **amicos**: minus notus (*omisso* habet *in l* 24) K

13. qualebit K prouintia $F_2$ $F$ Υ eps K *bb* epis $F_2$ epsi Λ episci I 14. quoepm $s_2$ 15. nm̄ I $F$ $F_2$ preces T *bb* Ψ 17. illi S diacn̄e F *f* 18. **et**: e K supplicationis K M supplecationes *bb* supplecaciones R distinet *bb* $F$ Ψ F distinit K 19. conmendaticias I comendaticias P commendaticas Y commendatitias $F_2$ F commendadicias *bb* epistolas I* K Y F *bb* racione *bb* R 20. coeps R Γ* nōs P 21. hiis Y relegionibus R* 22. fexe K filex $F$ *bb* felex R 23. agustus X Y R F Ψ *bb* angustus K *j* augustinus M δ aug̃ $F$ $F_2$ augusť W rempuplicam *bb* R Y Ψ 24. guuernat V gobernat *bb* 25. amicus R F *u bb m* im *l* palacio *bb* R

qui cupit aliquid (quod tamen honestum est) inpetrare, non prohiberi per diaconum suum rogare et significare eis quos scit benigna intercessione sibi absenti posse praestare.

Qui uero Romam uenerint, sicut dictum est, sanctissimo fratri et coepiscopo nostro Romanae ecclesiae praeces quas habent tradant, ut et ipse prius examinet si honestae et iustae sunt et praestet diligentiam adque sollicitudinem ut ad comitatum perferantur.

---

26. **qui cupit aliquid**: qui capit aliquid R et aliquid cupiat **S v**   **quod**: *praem* et I $F_2$   **quod . . . prohiberi** (-etur): *bis bb*   **quod tamen honestum est**: tam honestum T   27. **honestum est**: honeste $F_2$ honestum sit **S** (−S) **v** inhonestum est $F^*$   **inpetrare**: + per eos ab (ad Y *u*) imperatorem (-tore *w*) **S v**   **prohiberi** *scripsi*: prohibere I $F_2$ prohibetur K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II (−$j^2$ **Cr**) prohibeatur V T **Sp** **S v** $j^2$ **Cr**   28. diaconem **Sp**   **rogare et**: rogaret I rogaret et $F_2$ et rogare ac **Q** *Dion*-I-II (−*s* $B^2$**H**) rogare ac *s* B **H**   29. **eis** I V T **Sp** K *bb* **M**: eos $F_2$ Y his (is κλ) **Q F** *Dion*-I-II ei **S** (−Y) **v**   **quos**: quod **S** (−Y) R Cr-w qui *u* $w^2$ quo $w^*$   benigne Sp-ed (*non autem aem-mat-urg-ed*) benignam intercessionem K **Q F** *Dion*-I-II (−**H**)   30. **sibi absenti** (intercessionis ibi absenti T): sibi absente *bb* R se absente K siue absenti $s_2$ absenti **Q F** *Dion*-I-II (−**H**)   *tr* praestare posse **Sp**   31. **praestare**: praestari I *bb* praesentare *a*; + si tamen oportunum fuerit *Dion*-I-II (−**H**), *quae ad titulum canonis sequentis in* **Q** *pertinent, ita ut pateat syllogen* **Q** *Dionysio praesto fuisse* (*cf supra p* 274)

32–42. *Iure praecedentibus coniungunt* $F_2$ V T **Sp** X Y K *bb* **M** *a* (*necnon* C, *teste capitulorum indice*): *nouum instituunt canonem sub numero* VIIII S P *Dion*-I, X **v** *Dion*-II (−*a*: **Cr** cap clvi), XI **F**, XXXVII I **Q**: *uide ad l* 43

32. **Qui**: Si $F_2$ *a* (ϒ* Φ*) Qui si tamen oportunum fuerit X (*cf Dion*-II *ad l* 31)   uenerunt S*R uenerit $F_2$ V T **Sp Q F**   33. sicuti **Sp**   **dictum**: dignum **v**   **est**: *om* K   sanctissimum **F** et sanctissimo T   34. **nostro**: non? ϒ* Φ*; + Iulio B   35. **praeces**: + ut discutiat papa romanus causas propter **F** *quae uerba initium tituli faciunt secundum* **Q**, *unde uidetur syllogen* **Q** (*quod ad canones Serdicenses refert*) *fontem fuisse etiam sylloges* **F** (*cf ad l* 31) quos $F_2$ quam M   habet tradat V T **Sp** tradent **F** contradant **S** (−Y) **v**   36. **ut et . . . examinet**: *om a*   **ut et**: et ut **Q** ut (*om* et) T **v** R $j^2$ Cr-ed   **examinet**: + et T   37. **et iustae**: *om* T   **sunt**: + praeces O $ϒ^3$ Ψ   **et 2°**: *om* $F$ W $s_2$ *Dion*-**H**   **praestet**: praestent $F_2$ W p̄ F pre $f$   38. **adque sollicitudinem**: ad consuetudinem $F_2$   39. ad comitatu V S   perferatur $F_2$ **Sp** praeferantur *l* perferentur *m*

---

26. cupet $F_2$ cubit ϒ* Φ*   tam̄ M   27. onestum P* Ψ $s_2$   es I   impetrare I K S *l* inperare R inpenetrare $F_2^*$   proib. P* Ψ   28. diacm̄ K T Λ diac F W   29. scis S sit $w^*$   30. adsenti X   31. prestare V T *f* prestari *bb*

33. **dictum est**: dicē *f*   sanctisimo P scanctissimo Cr-w   fratre *bb*   34. quoepo I coepso Λ   n̄o P Y   romana $F_2$ *u* romane *bb*   35. ecclesie *bb* ecl. R aeccl. Y *l*   preces V T *bb* praecis K   36. ipsse P ipsi X   examinit K   37. honeste S *bb*   iuste S P Y *bb*   prestet V *bb* prestit K* praestit $K^2$ R   38. diligenciam R atque I T $F$ adquae Y R   solicitudinem P   39. comitatu V S cometatum K commitatum F

VNIVERSI RESPONDERVNT placere sibi, et honestum esse consilium.

ALYPIVS EPISCOPVS DIXIT: Si enim propter pupillos et uiduas uel laborantes qui causas non iniquas habent susceperint peregrinationis incommoda, habeant quasi rationem. nunc uero cum ea postulant quae sine inuidia omnium et sine repraehensione esse non possunt, non necesse est ire illos ad comitatum.

[VII] GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT: Ea quae salubriter prouidistis

---

I $F_2$ V T E
S P X Y *u w*
K *bb* $ϝ$ R W $s_2$
Γ Δ Ο Υ Φ Ψ
F *f* M Λ
*a j l m s*
B H Cr

40. **Vniuersi**: + episcopi B **responderunt**: dixerunt **Sp** K **Q** **F** *Dion*-I-II; *om* $F_2$ 41. **placere**: placet V *tr* sibi placere W **et**: *om j* **honestum**: + sibi *bb* **consilium**: concilium V; + dixerant (*uide ad l* 40) $F_2$

43–52. *Iure praecedentibus coniungunt* I **Q** S P **v** *Dion*-I-II (−*a*): *nouum ponunt canonem* VIIII X Y K R, X **Sp** *a*, XII **F**, [XXII V], XXVIII *bb*, XXVIIII **M**; *hanc canonis partem om* $F_2$ T *cum gr* (abhinc in greco posita non est B), *uide pp* 508 509 *infra* ¶ $F_2$ T

43. **Alypius** I K **S** **v** *f* $ϝ$ Φ *a j* B: Alipius V $s_2$ Δ $O^2$ Υ Ψ Λ *l a* λ Alyppius W *s* Alippius F $bb^2$ *m* δ Alippus *bb** Aliphius R Alpius κ Appius Γ 44. **enim** I **S** **v**: *om codd cett* **et**: *om* Cr-ed 45. **non iniquas**: iniquas I canonicas (*sc e* non inicas) V nomini quas κ* 46. susceperunt M Y susciperent *l* peregrinationes incommoda I* (*sed corr m p*) V S *bb* **M** M *a** δ* Cr-w peregrinationes incommodas **F** *aem-ed* 47. **habeant** I **M** **F**: habebant K *bb* Ο Φ* habebunt V **Sp** **S** **v** Γ Δ Υ $Φ^2$ Ψ *Dion*-I-II **quasi rationem** I: aliquid rationis (-es *a bb*) K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II aliquid iustae (aliqua iusta *u*) rationis V **Sp** **S** **v** 48. **tunc** *a* **uero**: *om bb* **cum ea postulant** I K *a*: cum (*om* S P) ea postulent (-et $ϝ$*) V **Sp** **S** **v** *bb* **M** *Dion*-II (−*a*) cum ea postulatione **Q** *Dion*-I cum ea **F** 49. **quae** I V **Sp** K *bb* **M**: *praem* praecipue (praecipua *j**) **S** **v** **Q** **F** *Dion*-I-II **omnium**: hominum $j^2$ **Cr** omnem *bb* 50. **sine** I **S** **v** *bb* **M** *Dion*-**H** **Cr**: *om* V **Sp** K **Q** **F** *Dion*-I-II (−**H** **Cr**) repraehensionem I K R (*fortasse recte*) **non possunt non necesse**: *om per homoeoteleuton* S 51. **possunt**: possint **Q** (−Ο $Φ^2$Ψ) *Dion*-II (−$B^2$ **H** **Cr**) **v** possit M **non**: nec F **ire illos** I **Sp** **S**: ire inter (iter? $V^2$) illos V eos ire *bb* ipsos ire **v** K **M** **Q** **F** *Dion*-I-II (−$j^2$ **H** Cr-ed) ire *Dion*-**H** ipsum ire $j^2$ Cr-ed

VII: X **S** K R XI **Sp** **v** *Dion*-I-II (**Cr** cap clvii) XIII **F**; XX $F_2$ [XXIII V] XXVIIII *bb* XXX **M** XXXVIII I **Q**: *priorem canonis partem* (*ll* 1–37) *om* T § $F_2$

2. **Ea quae salubriter prouidistis** (prouidisti I *sed cf* iii 34 vi 3) I $F_2$ V **Sp** K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II Salubriter prouidendum est **S** (−Y) Salubriter prouidendum est ut quae Y Ea quae salubriter prouidendum est **v**

---

40. huniuersi F
43. episc V P epyscopus X
44. pupillus I* R 45. laborentes *j** 46. susciperint I S X K R *bb* (M) $s_2$ $ϝ$ Λ Υ susciperent *l* peregrinationes I* V S M $ϝ$ *a** δ* Cr-w peregrinaciones *bb* 47. incomoda P (R) abe. P 48. racion. *bb* R pustul. R 49. que *bb* fine *bb* sene (*et l* 50) R inuidiae $ϝ$ 50. rep̄hension. I $ϝ$ reprehension. V R *bb* repraehinsione X 51. nece $s_2$

VII 1. Gaudencius P episc̄ P

conuenientia et extimatione omnium sacerdotum et Deo placitura [et] probabilia hominibus, tenere actenus firmitudinem possunt si metus huic sententiae coniungatur: scimus enim etiam ipsi saepissimae propter paucorum inpudentiam sacrum ac religiosum sacerdotale nomen fuisse repraehensum. si igitur aliqui contra omnium sententia[m] nisus uoluerit ambitioni magis placere quam Deo, debet etiam scire se causas esse dicturum

3. **conuenientia . . . sacerdotum et** : *om* $F_2$   **conuenientia et extimatione** I **Sp** $bb^*$ *F* $B^2$ κ λ : conuenientia et extimationi V $bb^2$ W $s_2$ R (*ut uid*) Λ *a* δ **Cr** conuenientiae et aestimatione Γ Υ* Φ* B* conuenientiae et aestimationi Δ O $Υ^2$ $Φ^2$ Ψ *Dion*-I-II (−Λ B **H Cr**) conuenienti aestimatione K conuenentia (conuentia *f*) aestimatione **F** ex consensu (-sum *u*) *ceteris omissis* **S v**   **omnium** : omne *bb*   4. **sacerdotum** I **S v** (*cum graec*) : *om codd cett*   **et deo** : ideo R   **et** : ac **Sp**   **placitura** : placituram I *a* placens **S** (−Y) **v** ; *om* **M**   5. **et probabilia hominibus** : probabilia hominibus (*fortasse recte*) I probabilia nihilominus $F_2$ et hominibus (omnibus P) probabilia **S v** et hominibus (*sc* placitura) V **Sp** *Dion*-**H** ; *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II (−**H**)   **tenere** : *om a*   6. **actenus** : hanc **M** *Dion*-**H**   **firmitudinem** (-dine *bb*) I K *bb* R **F** : fortitudinem V **Sp** formidine $F_2$ firmitatem *F* W $s_2$ **Q** *Dion*-I-II et firmari **S** (−Y) **v** ; *om* Y   **possunt** : oportere **S** (−Y) **v** et possint et Y ; *om bb*   **si metus** : et sine metu $F_2$   7. **huic** : hic R Cr-w   **coniungantur** $F_2$   8. **enim** : *in ras* Λ (*sed corr m p*) ; *om* V   **etiam** I $F_2$ V **Sp S v** : et K *bb* **M Q F** *Dion*-II ut M   **ipsi saepissimae** : saepissimae $F_2$ ipsi si saepissima P ; *om* V **Sp**   9. **inpudentiam** I **Sp S** K R W *a* (*cum graec*) : inpudentium *F* $s_2$ inpudentia *Dion*-**H** inprudentiam $F_2$ **v** *bb* **Q** *Dion*-I-II (−*a* **H**) inprudentia V **F**   **sacrum ac** I $F_2$ V **Sp S v** : *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II   10. sacerdotalem $F_2^*$ *u* $w^*$ K **M** Ψ* B*   11. **repraehensum** : repromissum *F* $s_2$ repraehensum promissum W praetermissum R   12. **igitur** : *om* R   **aliqui** $F_2$ **M** (−W) : aliquid I aliquis V **Sp S v** K *bb* W *Dion*-**H Cr** ; *om* **Q F** *Dion*-I-II (−**H Cr**)   **sententiam** : sententia $F_2$ ($bb^*$ ?) **F** *Dion*-I *a* sententias I   13. **nisus** : nisi is (his $s_2$) *F* $s_2$ unus Δ O $Υ^2$ $Φ^2$ (Ψ* ?) munissus Γ (Υ* Φ* ?)   **uoluerit** : fuerit *bb*   amuitioni I* amunitioni $I^2$ ambitione R S *u* $a^*$ δ*   14. *tr* placere magis K *bb* **M F** B   *tr* quam deo placere O Ψ   **debet etiam** I $F_2$ **S v** : debet V **Sp** K *bb* **M** is debet **Q** *Dion*-I-II (−*a*) debet his **F** his debetis *a*   15. **se** I **S** (−S) K *bb* : *om codd cett* (*sed uide ad finem commatis, l* 16)   **causas** (causa se $F_2$) **esse dicturum** I $F_2$: causas (causam Y) esse dicturum et **S v** causis dictis K *bb* **M** *a* causis redditis V **Sp Q F** *Dion*-I-II (−*a*)

3. **extimation.** I V Cr-w : estimation. *l* aestimation. K *bb* F *f* M Λ Υ Ψ *a j s* testimacion. R exaestimation. *F* existimation. W $s_2$   5. prouabilia S   teneri *bb*   6. actinus K hactenus Υ Ψ fermit. Λ*   7. maetus I moetus F   coniugatur I R $a^*$ *j*   8. saepissime Λ *l* *bb* R saepissima P   10. hac X *u*   relegiosum **S** *bb* Υ Ψ   11. rep̄hensum I $F_2$ reprehensum V *bb* Ψ repraehinsum X   12. sentiam S (sentia F)   13. amuitioni I ambisioni K ambitione S *u*   14. debit K Ψ

*can* VII

honorem adque dignitatem amissurum.

Hoc autem tunc sciri et conpleri poterit si unusquisque nostrum qui in canali constitutus est, cum progredientem episcopum uiderit, inquirat transitum eius, causas uideat, quo tendat, et, si quidem eum inuenerit ire ad comitatum, requisiturus illud quod conditione superius conpraehensum est ; si inuitatus est, ut ei facultas eundi permittatur, si uero (ut superius meminit Sanctitas uestra) propter desideria et ambitiones

---

I $F_2$ V E S P X Y *u w* K *bb* *F* R W $s_2$ Γ Δ O Υ Φ Ψ F *f* M Λ B *a j l s* **H** **Cr**

16. honore I **adque dignitatem** I $F_2$ V **Sp** **S** **v** : dignitatemque (-quae K R Υ* Φ* Ψ*) K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II **amissurum** (ammissurum V admissurum K missurum *u w** ?) : *praem* se V **Sp** R **Q** **F** *Dion*-I-II (–*a*), *uide ad l* 15 *p* 469
18. *Incipit canon nouus* (XXI) *in* $F_2$ **Hoc autem tunc sciri et conpleri** : Hoc autem tunc sciret conpleri I Hoc autem tunc scire et conplere (-eri P *w*) **S** (–Y) **v** Hoc autem sciri et conpleri $F_2$ V Hoc autem sciri et conperiri **Sp** Quod ita demum conpleri K **M** **Q** Y *Dion*-I-II Quod ita demum impleri (*et tr* poterit *ante* impleri) *bb* Quod ita demum conperi **F** 19. **poterit** : potest **F** oportebit **S** (–Y) **v** **si unusquisque** : scimus quisque **F** **qui** : *om* $F_2$ 20. **canali** (*cf l* 43) : in canalis S in canonali *bb* ; *de uoce* canalis *uide quae adnotaui p* 488 **canali . . . episcopum** : *om* R **constitutus est** : constitutū est I est constitutus **S** **v** constitutus (*sine* est) Γ Δ Υ* Φ* *Dion*-I (*tr* est in c. constitutus O Υ² Φ² Ψ) cum progrediente episcopum *F* cum progrediente (-ti *a* δ) episcopus *Dion*-**H** 21. *tr* uiderit episcopum **S** **v** uideret Λ 22. transitus M (*ita ut melius distingui possit* inquirat transitus eius causas, uideat quo tendat) **eius** : est I causam $F_2$ **quo tendat** I $F_2$ : quo (quod M* *u*) tendat agnoscat V S **v** K **M** **Q** **F** *Dion*-I-II quo tendit agnoscat **Sp** **S** (–S) *bb* 23. **si** : *om* Λ **quidem** : qui **Q** **F** quis *Dion*-I-II (–B **H** Cr-ed) inuenerit eum V eum agnouerit **Sp** cum inuenerit *F* $s_2$ 24. **ire ad comitatum** : ad comitatum uelle (uel *u*) transire (*om* transire S) **S** **v** **requisiturus . . . ad comitatum** (*l* 30) : *om per homoeoteleuton* **Q** **F** *Dion*-II (–*a* B **H**) **requisiturus illud** (-um $F_2$) I $F_2$ : requirat illud V **Sp** *Dion*-I requirat et illud K *bb* **M** *a Dion*-**H** requirere eum debere **S** **v** ; *usque ad* temptauerit (*l* 30) *graecum reddit* B *uide p* 487 *infra*
25. **quod conditione superius conpraehensum est** I $F_2$ : conditione superius conpraehensa **S** **v** quod superius conpraehensum est V **Sp** K *bb* *F* $s_2$ W *Dion*-I *a Dion*-**H** superius conpraehensum R 26. **si** I **S** **v** : et si $F_2$ ne forte V **Sp** K *bb* R W *Dion*-I *a Dion*-**H** nisi forte *F* $s_2$ λ² **est** : *om* Y **ut** : detur $F_2$ 27. **si uero** : sin uero **Sp** **S** *u Dion*-I 28. **ut** : *om* *F* **meminit** : commerauit R memorauit K *bb* *F* $s_2$ W *a Dion*-**H** 29. **desideria** : + uestra $F_2$

---

16. atque I ammissurum V admissurum K amisurum W F Υ* *a* 18. compleri V conplere S X *u* 19. nm̄ $F_2$ *F* Y 20. canalis S canonali *bb* carnali F* *a** constitus *f* 21. epsm Λ *bb* uideret Λ uidirit R 22. transetum R 24. irae Ψ **ad** : at R* commitatum R illut V 25. condicione S P Y condictione I conp̄hensum I $F_2$ *F* (P) conprehensum V *bb* conpraehins. X 27. permitatur P 28. meminet $F_2$ sanctitas uestras (*cf can* xii *l* 2) *u* 29. ambisionis K ambitionis R ambiciones P

ire ad comitatum temptauerit, neque litteris eius suscribi neque in communione recipiendum.

Si uobis placet, debet omnium sententia confirmari.

VNIVERSI DIXERVNT

[hoc] honestum [esse] et placere sibi constitutionem.

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Sed et moderatio necessaria est, dilectissimi fratres, ne subito adhuc quidam, non scientes quid decretum sit in synodo, uenerint subito ad ciuitates eas quae in canali sunt:

---

30. **ire ad comitatum temptauerit** I $f_2$ V **Sp** *Dion*-I : *tr* ad c. ire temptauerit **S v** ad c. pergit K *bb* **M** ad c. perget *a* *Dion*-**H** ad c. pergat **Q** *Dion*-II (− *a* **H**) ad c. pergant **F** **neque**: nec *Dion*-II (− *l* **H** Cr-w) ne **Q** **F** *l* 31. **litteris**: *praem* in *bb* **M Q** *Dion*-II **eius**: eis **F** **suscribi** I $f_2$: suscribatur V **Sp S** (− S) **v** K *bb* **M Q** *Dion*-I *Dion*-**H** scribatur **F** *Dion*-II (− *a* **H**) S adscribatur *a* **in communione** I K *bb* **M** (− R) *Dion*-I *l* B **H** Cr-w : in commune **F** communione $f_2$ in communionem V **Sp S v** **Q** Λ *a j s* Cr-ed ad communioñ R 32. **recipiendum** $f_2$: recipiendus est I V **Sp** suscipiatur **v** recipiatur *codd cett*

33. *tr* omnium (omnibus *l a* δ*) sententia confirmari debet (debeat *s* Cr-w) **Q F** *Dion*-I-II 34. sententiam S *u f* R Ψ*B confirmare **F** P

35. **Vniuersi**: *praem* Vt R 36. **hoc honestum esse** I $f_2$ **Sp**: hoc honestum est **S v** honestum esse V K *f* W **Q F** *Dion*-I-II honestum est $s_2$ honestum (*recte?*) *bb* R **et**: *om* **F** **sibi**: si F ; *om* $f_2$* 37. **constitutionem** I $f_2$ V **Sp S** (− Y) **v**: hanc constitutionem K*bb* **M** *Dion*-I-II hanc contestationem (-one **F**) **Q F** hoc constitutum $Y^2$ (*omiserat ad finem paginae* Y*)

38–48. *Iure praecedentibus coniungunt* I **Q** *Dion*-I ; *nouum instituunt canonem numero* XI **S** K R, XII **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap clviii), XIIII **F**, XXII $f_2$, [XXIIII V], XXXI **M**: *a canone* XXVIIII (*p* 468) *usque ad* XXXVII (*p* 483) *omittit numeros bb*, *sed uidetur hinc incipere can* XXX. *habet hanc canonis partem* (*secundum textum* V **Sp**) *codex* T § T *fol* 57 *a*

39. **Sed et**: Stet (*scilicet* set et) $f_2$ Sed V T memoratio K *bb* W* **est**: adest R 40. **dilectissimi fratres**: dixerunt fratres T *uide* Γ Δ O Ψ* kmi fratres Cr-w fratres carissimi *p* 533 *s* *infra* **ne**: sed $f_2$ **adhuc**: ad huius $f_2$ 41. **quidam non scientes** I $f_2$ **S v**: quidam nescientes V **Sp** quidum scientes T aliqui nescientes K *bb* (*tr* aliqui adhuc *bb*) **M** O $Y^2$ $\Phi^2$ Ψ *Dion*-I-II aliquid nescientes Δ Y* Φ* aliquis nescientes **F** **quid**: quod **F** qui X Ψ* 42. in synodum *f* $s_2$ W* **uenerint** I **Sp S v**: uenerunt $f_2$ uenerit V T ueniant (-at R) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **subito**: subitum T (*in codice* T *confundi solent* -uñ *et* -o); *om* *Dion*-I-II 43. ciuitatem eas Δ O (Ψ* ?) **eas quae**: et quae T quae Y qui **S** (− Y) **v** **in canali** (*cf l* 20): in uecinali K canones T in canales Y in canalis Ψ* in canalibus **F**

---

30. **ire**: re S temtauerit M 31. subscrib. I $f_2$ K *bb* 32. commonion. P
33. placit K R Λ debit K Λ 34. sentenc. R confirmare P F *f*
35. huniuersi F 36. onestum I Ψ hostum M 37. constitutitutionem P constitucionem R

38. episc̄ V P
40. dilictissimi K R d̄d̄ M Υ Φ dixerunt T Γ Δ O Ψ*, *uide p* 533 *infra* ff Λ Υ Φ $P^2$ M pat P* fraratres ? Y* sobito Λ* sibito *bb* 41. quidum T scientis K 42. synhodo Λ sinodo *bb* subitum T 43. ciuitatis K R

episcopus ciuitatis ipsius admonere et instruere illum debet, ut ex eo loco ille mittat diaconum [suum], admonitus tamen ipse redeat ad parrociam suam.

[VIII] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc necessarium arbitror ut diligentissime tractetis: si forte aut diues, aut scolasticus de foro, aut ex administratore, episcopus postulatus fuerit, non prius ordinetur nisi ante et lectoris munere et officio

I $F_2$ V T E
S P X Y *u w*
K *bb* *F* R W $s_2$
Γ Δ O Υ Φ Ψ
F *f* M Λ B
*a j l s* **H** **Cr**

44. **episcopus ciuitatis ipsius** (eius $F_2$) . . . **debet** I $F_2$: *tr* debet (+ergo Y) ep. c. i. admonere et instruere (instituere T) illum V T **Sp** **S v** debet ergo ep. c. i. admonere eum et instruere K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II 45. **ut**: et **S** (−Y) **v** *Dion*-**H** **ex**: et **F**; *om* T **eo**: quo Cr-w hoc Cr-ed 46. **loco**: *om* P **ille** I $F_2$ V T **Sp** **S v**: *om* K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **mittat diaconum suum** I: mittat diaconum (-nem **Sp**) $F_2$ V T **Sp** *fortasse recte*, diaconum (-nem R W) suum (*om* suum R O) mittat K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II, pro eo (*om* pro eo Y) ad comitatum suum diaconum (non *pro* diaconum P) mittat **S v** 47. **tamen ipse** I $F_2$ V T **Sp** **S v**: *tr* ipse tamen (*ita ut* admonitus *ad personam mittentis, non redeuntis, referri uideatur*) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **redeat**: sedeat (*uel* sed eat ?) *bb* *F* $s_2$ **ad parrociam suam** I $F_2$ V T **Sp**: in parrociam suam **S v M Q F** *Dion*-I-II in parrocia sua K *bb* Φ*

VIII: XII **S** K R *Dion*-I XIII **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap iiii) XV **F**; XXIII $F_2$ [XXV V XXXI *bb*] XXXII **M** XXXVIIII I **Q**. *canonem laudant post Rufini Nicaenorum canonum epitomen* § L *codices* T *fol* 20 *a et* L (Vat. Pal. 574) *fol* 5 *b*, *uterque sub titulo* CAPITVLVM DE SVPRASCRIPTIS CANONIBVS ID EST NICAENIS (NICHENIS T) CCCXVIII (TRECENTORVM DECEM ET OCTO T) EPISCOPORVM

2. **Et hoc**: Et S Hoc R; *om* V **Sp** **ut**: uti *bb* et Ψ*; *om* K 3. diligenter $F_2$ tractetur Sp-ed (*cum alv* ?) **si forte aut**: ut si forte **S v** **aut**: *om* B 4. **diues aut scolasticus de foro aut**: diuersa aut scolasticis in foro **F**; *om* (*per homoeotel*?) *bb* 5. **ex administratore** I L T $F_2$ **Sp** K *bb* **M F** *Dion*-**H**: ex administratione V **S v Q** *Dion*-I-II (−**H**) **episcopus postulatus fuerit** I $F_2$ L T: episcopus fuerit postulatus V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II fuerit postulatus episcopus **S** (−Y) **v** fuerit episcopus postulatus Y 6. **non** I L T $F_2$ V **Sp** **S v**: *praem* ut (aut *j*) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II 7. **ante** (ut ante R): *om* **Q F** *Dion*-I-II (−**H**) **et** 1° I **Sp** *bb* **M Q F** *Dion*-I-II (−B): eo L eum T (*uide ad can* vii *l* 42 *supra*); *om* $F_2$ V **S v** K B **munera** **Q** **officio**: officii L T $F_2$ officium **M F** *Dion*-**H**

44. epis X ciuitates X *a u* Υ* adcomonere P ammonere Ψ *a l* 45. debit K 46. diacm K T diac *F* F diaconem **Sp** R W 47. ammonitus Ψ *a l* admonitur F ipsi P 48. parrochiam $F_2$ *F* *l* $s_2$ W parrotiam Λ parociam P paroch. F *a bb*

VIII 1. episc̄ P epis Y 2. necesarium P arbytror S 3. diligentissimae K (R) S P Υ deligentissime Y diligentissimi Λ* tractites T 4. diuis *F* Λ scholasticus T scholasticos K scolasticos R 5. amministrat. M Λ aministrat. *a* postolatus K L F Λ postola B 6. ordenetur K 7. lectores L M T Ψ lictores K lictoris R monere R monire *a* munire F² 8.

diaconii et ministerio praesbyterii fuerit perfunctus; ut per singulos grados (si dignus fuerit) ascendat ad culmen episcopatus. potest enim per has promotiones, quae habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua grauitate et uerecundia: et si dignus fuerit probatus, diuino sacerdotio inlustretur. nec conueniens est nec rationis disciplina patitur ut temere aut leuiter ordinetur aut episcopus aut praesbyter aut diaconus

---

8. **diaconii** I L T $f_2$ V **Sp S** (–Y) **v** : diaci K diaconi Y *bb Dion*-II (–*a*) diaconatus *a* diac̄ *f* $s_2$ W diacs R F diacis *f* diaconis **Q** *Dion*-I **et** : aut **M Q F** *Dion*-I-II ; *om* K **ministerio** (mysterio S) **S v** : ministerii I $f_2$ L T K ; *om* V **Sp** *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **praesbyterii** : praesb̄ *f* prbt R W prb λ praesbyteri *bb* Y *Dion*-II (–*l* λ) ; *om per homoeoteleuton* K 9. **fuerit** : *praem* per ordinem **S v** functus $f_2$ V **ut** : uel T et **M** et ita V **Sp** *Dion*-**H** Cr-w **per** : super $f_2$ ; *om* Y 10. dignum $f_2$ **ascendat ad culmen episcopatus** : promoueatur ad (de P) episcopatus honorem **S v** 12. **has promotiones** : has promuciones R has promunitiones $s_2$ has promonitiones *bb* *f* F *l* (M* *ut uid*) has promissiones T hos gradus (*seruata uoce* quae) **S** (–Y) **v** **quae** : quas $f_2$ **habebunt** I L T K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II : habent $f_2$ V **Sp S v** 13. proximum $f_2$ Λ **F** 14. quae fide sit I *f* quae fides sit F qua fides et $f_2$ qua uide fide sit *u* qua uidelicet fide sit *w* **qua 2°** : quaue V T **Sp S v** **qua grauitate** : qua gratuitate I[2] qua caritate **F** et grauitate V **Sp** grauitatis **S v** 15. **et 1°** : qua *a* **uerecundiae** L T **v** uerecundi S **et 2°** : ut V **Sp** **digne Q F** *Dion*-I 16. **probatus** : inuentus **S v** **diuino sacerdotio** : ut diuini sacerdotii $f_2$ L K 17. **nec conueniens est** I $f_2$ V L K : nam nec conueniens est T **Sp S v** quia conueniens non est *bb* **M Q F** *Dion*-I-II 18. **nec rationis** (-ones $s_2$ -one *f*) **disciplina** I V **M** (–W) : nec rationis nec disciplina (-am $f_2$) $f_2$ L T K nec ratione nec disciplina *a* nec ratio nec disciplina W **Sp** P *Dion*-I **Cr** nec ratio uel disciplina **S** (–P) **v** *bb* **Q F** *Dion*-II (–*a* **Cr**) **patitur** : patiatur $f_2$; *om* **F** **ut** : aut *f** ; *om* $f_2$ L K 19. **aut leuiter . . . episcopus** : *om* **F** **aut 1°** I L V : ac $f_2$ T **Sp S v** K et *bb* **M** *Dion*-I-II (–B) uel **Q** B **ordinetur** : *om bb* **aut 2°** : *om* **v**

---

**diaconii** : *uide notulas superiores* mynister. I **praesbyterii** I K S P : presbyterii V presbiterii L praesbiterii $f_2$ Υ T X prsbterii F prbrii M *f* pbrii *l* prbri Λ prbi *bb* pbri *a* praebiteri Y presb̄ *f* prbt RW 9. perfunctos I singolos Λ singulus *f* R singolus L X 10. **grados** I* *uel* [2] V T K F $f_2$ Γ* Δ Λ[2] Υ *bb u*: gradus I* *uel* [2] L R W S P X Y Γ[2] O Υ Ψ *f* Λ* *l* accendat F 11. epspatus K **potest** : post $f_2$ 12. **per** : ꝑ K (*cf supra p* 238 *col a*) as F promutiones $f_2$ promutionis K L promuciones R promotionis *f* que L 13. utique Ψ *l* prolyxum I prolexum L prouari I 14. modestias Y 15. uerecondia Λ uerecundi S ueregundia X ferecundia Y uericundia Ψ 16. probatur F *f* sacerdocio P R 17. conueniest *u* 19. timere I K S X taemere Λ liuiter P ordenitur K 20. **praesbyter** V S : praesbiter X Y presbyter I prersbiter Ψ prsbr *bb* prbr K Λ Υ pbr *l* praeb P prb *f* W prbt $f_2$ T *f* prsbt L F pbt *a* diac̄ *f* $f_2$ W Λ S dic̄s K diac̄s T

3 P

1 Tim iii 6

—maxime qui sit neofitus, cum beatissimus apostolus magister gentium ne hoc fieret denuntiasse et prohibuisse uideatur; quia longi temporis examinatio merita eius probabit.

VNIVERSI DIXERVNT placere sibi haec.

[VIIII] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc quoque statuere debetis, ut episcopus ex alia ciuitate cum uenerit ad aliam ciuitatem uel ex prouincia sua ad aliam prouinciam,

I $f_2$ L T V E S P X Y *u w* K *bb f* R W $s_2$ Γ Δ O Υ Φ Ψ F *f* M Λ B *a j l s* **H** Cr

21. **maxime qui sit neofitus** I **S v** : *tr* qui sit (quis et $f_2$) neof. maxime $f_2$ L T K V **Sp** qui neofitus est maxime *bb* **M** *Dion*-**H** **Cr** maxime (*cet om*) **Q F** *Dion*-I-II (−**H** **Cr**) **cum** : quod $f_2$ **S v** cum hoc L T K cum et *bb* **M** *Dion*-**H** 22. **beatissimus apostolus magister gentium** I $f_2$ L T K V **Sp S v**, *cf cann* iii *l* 18, iii *b l* 7, v *ll* 8 29, vi *l* 23 : magister gentium apostolus **M Q F** *Dion*-I-II (−**H**), magister gentium paulus apostolus *bb*, magister gentium beatus apostolus *Dion*-**H** 23. **ne hoc fieret** : ne hoc fiat **S v** nec hoc fieret Δ O* nec hoc fieri $f_2$ nec hoc fieri et *a* ; *om* (*habent* hoc *supra*, *l* 21) L T K **denuntiasse . . . uideatur** : denuntiabit (*sc* -uit) V **denuntiasse et Sp** R W **Q** *Dion*-I-II : denuntiasset I $f_2$ *bb* denuntiasset et *f* $s_2$ **F** ; *om* L T K **S v** 24. uidetur **S v** M **quia** (qui I) **longi temporis examinatio merita eius probabit** I L T : qui longi temporis examina temeritates eius probabit $f_2$ sed hii (hi S P his X*) qui longi (longe X) temporis examinati sunt quorum merita et uita probatur **S v** sed hii (hi *bb* *Dion*-I-II [−**H** Cr-w]) quorum per longum tempus examinata sit uita et merita fuerint (fuerit $s_2$; *om* fuerint **Sp**) conprobata (probata K *bb* *f* $s_2$) **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II sed hii quorum per longum tempus exanimata sit uita V (*cet om* : *collatis l* 23 *supra et* viiii *l* 22 *infra*, *iure conicies exemplar codicis* V *hoc loco mutilum fuisse*)
27. **Vniuersi . . . haec** (+omnia **S v** : *om* haec R) : *om* **Q F** *Dion*-I-II (−*a* B) 28. conplacere B

¶ L T F

VIIII : XIII S K R *Dion*-I XIIII **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap clviiii) ; XXIIII $f_2$ [XXVI V XXXII *ut uid bb*] XXXIII **M** XL I **Q**. *canonem om* **F**, *habet* A (*apographon codicis* **T**, *quem nonnisi deficiente* **T** *adhibui*) *fol* 25 *b*, *secundum Dion*-II, *sub numero* II

§ A

2. **Et** : Vt Y* ; *om* V **Sp** K R **statuere** : *om* I 3. **ut episcopus** : ut si episcopus K ut si **Q** *Dion*-I ut *Dion*-II (−A B $a^2$) **cum uenerit ad aliam ciuitatem** : *om* (*per homoeoteleuton?*) **Q** *Dion*-I, *uide infra ad l* 5 **cum uenerit** : *om* K R 4. **ad** : in $f_2$ ab R* **ex** : ei $f_2$ ; *om* V Ψ ex alia prouincia sua Cr-ed 5. ad alia prouintia $f_2$ **prouinciam** : +transire uoluerit (*cf ad l* 3) K **Q** *Dion* I

21. maximae I K R $f_2$ *a* neofytus K neofitos I* neoptus Y* neophitus $f_2$ *f* $Y^2$ nephtus R* neophtus $R^2$ 22. apostholos K apostulus S magist̄ P genitum R 23. **ne** : nec $f_2$ Δ O* *a* fierit R denuncias. R F *a* 24. longe T X 25. exanimat. V 26. prouabit I probauit L 28. hec X

VIIII 3. epi S episc P ciuitat̄ P 5. prouintia *et* prouintiam *bb* $f_2$ *f* Υ alia Λ*

ambitioni magis seruiens quam deuotioni, et uoluerit in alienam ciuitatem multo tempore residere, et contingit ut episcopus ciuitatis ipsius non tam instructus sit nec tam doctus—incipiat contemnere eum et frequenter facere sermonem ut dehonestet et infirmet illius personam; quia haec occasio facit ut commendans se postea et alienam sedem concupiscat et inuadat, et non dubitet relinquere suam sibi adsignatam ecclesiam et ad alteram alienam transire. definite ergo

---

6. **ambitioni magis seruiens quam deuotioni et uoluerit** I $F_2$ **S v**: et a. magis quam d. seruiens uoluerit (seruientibus et R) K *bb* **M Q** *Dion*-I-II et a. magis seruiat quam d. ita ut si uoluerit **Sp** a. magis non seruiat quam d. ita ut si uoluerit V ambitione *bb* ambitioñ R deuotione (-onem R) K *bb* R M 7. **in alienam ciuitatem** I **S v** *Dion*-**H**: in aliena ciuitate **Sp** K *bb* **Q** *Dion*-I-II (−**H** B*) in alia ciuitate V **M** B* ad aliena ciuitate $F_2$ 8. multo residere tempore I multum temporis resedere $F_2$ multo tempore sedere K A $j^2$ **et contingit** I: et continget $F_2$ et contingat V **Sp** et (+forte Y[2]) contigerit **S v** ne forte eueniat K si forte euenit (-iret W) *bb* **M** forte enim euenit **Q** *Dion*-I-II 9. **ut episcopus . . . non tam instructus sit nec tam doctus** I $F_2$ V **Sp** Y: ut episcopus . . . non facile instructus sit nec tam doctus **S** (−Y) **v** episcopum (episcopo *a* eps *Dion*-**H**) . . . non esse tam (*om* tam K) instructum neque tam doctum (deuotum *bb*) K *bb* **M Q** *Dion*-I-II **ciuitatis ipsius** I $F_2$ V **Sp S v**: loci K *bb* **M** (−R) **Q** *Dion*-I-II; *om* R 11. **incipiat** I $F_2$: *praem* is (his V K* O* *a* B: *om* Y* Φ*) uero qui aduenit V **Sp** K *bb* **Q** *Dion*-I-II, his (is Y) uero qui aduenerit **S v** B[2], si (+forte $s_2$) uero qui uenerit (uenet R) **M** 12. sermones *l** **ut**: et $F_2$; *om u* 13. **illius**: eius **Cr** *tr* personam illius *bb*[2] 14. **quia haec occasio facit ut** I $F_2$: qua occasione fit ut V **Sp** ex qua occasione (-onem K R) fit ut K *bb* **M** ita ut ex hac occasione (-onem M) **S v Q** *Dion*-I-II 15. **commendans se postea et alienam sedem concupiscat et inuadat et** I: commendet se et alienam sedem concupiscat inuadat et $F_2$ commendans se populo postea et (*om* et **M**) concupiscat alienam sedem (*tr* sedem alienam K) et inuadat ita ut K *bb* **M**; *om* V **Sp S v Q** *Dion*-I-II 17. **relinquere**: *om* $F_2$ **suam sibi adsignatam** I $F_2$: adsignatam sibi *codd cett* 18. **et**: ut O Ψ **ad alteram** (altera I) **alienam transire** I $F_2$: transire ad alienam (aliam Sp-ed *cum alv*) V **Sp S v** *bb* **M** transire (*cet om*: *cf notulam sequentem*) K transire ad alienam episcopum M transeat ad alienam **Q** *Dion*-II 19. ¶ K **definite** *usque ad* **tempore** (*l* 24): *om* K (*e mutilo exemplari, cf notulam praecedentem*) **ergo**: *om bb* **M**, *fortasse recte*

---

6. ambisioni K ambicioni P ambitione *bb* deuutione K deuotione *bb* M 8. tempr̄ W resedere V R $F_2$ *F* Λ bresidere S* 9. episc V ipisius Y 11. dotus S* contemnire K contempnere Y *l* Υ 12. facire K sermone *u* 13. dehonestit K R deonestet Ψ infirmit K R personeam *u* 14. occans. *F bb* occass. Y *a* facet I 16. concupescat *bb* 17. dubit S dubitit R **sibi**: siue R 18. eclesiam R aecclesiam *l* 19. transsire K definitae R

tempus, quia et non recipere episcopum coepiscopum suum inhumanum est, et perniciosum si diutius resideat; ne fiat prouidendum est.

Memini autem superiore tempore fratres nostros constituisse ut, si qui laicus in ea commorans ciuitate tres dominicas dies per tres septimanas non celebrasset [conuentum], communione priuaretur. si ergo haec circa laicos constituta sunt, nec licet nec decet ut episcopus, si nullam

I $F_2$ V E S P X Y *u w* *bb* *F* R W $s_2$ Γ Δ O Υ Φ Ψ M Λ A B *a j l s* **H Cr**

20. **non**: *om* I **recipere episcopum coepiscopum suum V Sp**: recipere episcopum coepiscopus suus I $F_2$ suscipere episcopum coepiscopum suum **S v** recipi episcopum a coepiscopo suo A recipi coepiscopum (coepiscopo R) *bb* **M** recipi episcopum **Q** *Dion*-I-II (–A) 22. **et . . . prouidendum est**: *om* (*uide ad can* viii *l* 24) V

¶ V

**et**: ut R **perniciosum si diutius resideat I S v**: perniciosum si resedeat $F_2$ si diutius resideat perniciosum **M Cr** si diutius resideat perniciosum est *bb* **Q** *Dion*-I-II (–**Cr**) diutius residere perniciosum **Sp** 23. **ne fiat** I $F_2$: ne fiat ergo **Sp S v** hoc ergo ne fiat *bb* **M Q** *Dion*-I-II prohibendum *toll-urg-ed*

§ V

24. *Incipit can* XXV *in* $F_2$ **Memini autem . . . constituisse**: Nemini autem amplius liceat quam quod fratres nostri constituerunt remorari (rememorari $S^2$ X* ?) **S v** **superiore tempore** I $F_2$ V **S v** *bb*: in superiori tempore **M** superiore **Q** superiores $O^2$ *Dion*-I superiore concilio *Dion*-II **Sp**; *concilii Illiberitani* (*anno c.* 306 *habiti*) *canonem* XXI *spectat Ossius*

§ K

26. **qui** I $F_2$ S *u* K **M** (–W) **Q**: quis V **Sp** *bb* W *Dion*-I-II **in ea commorans** (*tr* comm. in ea $F_2$) I $F_2$: in ea in (*om* in 2° **Sp** *F* W B*) qua commoratur (-antur V) V **Sp** K *bb* **M Q** *Dion*-I-II in ea in qua commanens **S v** **ciuitate**: *om*. V 27. **tres** 1°: et res I **dominicas dies** I K R: dominicos dies $F_2$ *bb* *F* $s_2$ W **Q** *Dion*-II dominicas (*sine* dies; *cf can* X *l* 13 *p* 478) V **Sp S v** *Dion*-I **per tres** I $F_2$: id est per tres **Sp S v** K *bb* **M Q** *Dion*-I-II id est tres V **septimanas** I V **Sp S v Q** *Dion*-I-II (–B): ebdomadas $F_2$ B septimanas (septimadas *F*) continuas K *bb* **M** (–R) ebdomatas continuas R 28. **celebrasset** V **Sp** K *bb* **M Q** *Dion*-I-II (–*s** Cr-w): celebrasse I $F_2$ **S v** *s** Cr-w **conuentum**: *om* I $F_2$, *fort recte* 29. communionem K priuari *bb* priuetur *j** **ergo haec**: haec ergo $s_2$ ergo $F_2$ V R haec **Q** *Dion*-II 30. **circa**: contra *bb* **nec licet nec decet** I: licet necesse $F_2$ quanto magis nec licet nec decet (*om* nec decet V) V **Sp S v** multo magis episc. nec (non *bb*) licet nec decet K *bb* **M Q** *Dion*-I-II 31. **ut episcopus** I V **Sp**: et episcopus $F_2$ episcopum **S v** K *bb* **M Q** (multum . . epo *pro* multo . . episcopum R) episcopis *Dion*-I Cr-w episcopos *Dion*-II (eps *a** **H**); *tr* episc. *ante* nec licet K *bb* **M Q** *Dion*-I-II **si nullam tam** (iam I*: *om* **S** [–Y] **v**) **grauem habet** (habent

20. tempos Λ **non**: nos P epis Y epsm Λ 21. coepisc *F* 22. pernitiosum Λ Υ *bb a* perniciorum P **si**: *om* P diucius P R deutius Y 23. resedeat $F_2$ *F* R *bb a* (*deficiunt* V Λ) 24. superiori I *F* *bb l* v superi $s_2$ 25. frēs I fratris R ff Λ constituesse R 26. conm. P 27. iii 1° *et* 2° S *u*, 2° P diis R septimadas *F* 28. **non celebrass.**: concelebrass. P caelebrass. I *F* Λ *a* ($F_2$) caelebrassit K 30. laicus K Y Λ **nec**: ne W* 31. decit K **si**: s P

tam grauem habet necessitatem nec tam difficilem rationem, diutius absit et populum contristet.

VNIVERSI DIXERVNT placere sibi.

[X] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT :

Et quia nihil praetermitti oportet, —quia sunt quidam fratres et coepiscopi nostri qui non in ea ciuitate possident in qua constituti episcopi esse uidentur, uel certe paruam rem illic habent, alibi autem idonea praedia habere noscuntur et adfec[ta]tiones quibus indulgeant—actenus permitti eis oportet ut accedant

---

$F_2$ habeat S v) **necessitatem nec tam difficilem rationem** I $F_2$ V Sp S v : si (etsi M) nulla sit tam grauis necessitas quae (+eum $j^2$) deteneat K *bb* M Q *Dion*-I-II 33. **diutius** I $F_2$ S v : tamdiu Sp ut tamdiu V amplius a suprascripto tempore K ut amplius a (ad W* ; *om* R) suprascripto tempore *bb* M Q *Dion*-I-II **absit** I $F_2$ V Sp : abesse S v absis sit K absensit Q (−O) M δ* κ abssensit O abssenssit Ψ abssensis *j** absens sit *bb* M *Dion*-I-II (−*j** δ* κ) absens **sit W ; +ab (+ ea R) ecclesia sua (ab ecclesiae suae V) *codd omnes, exceptis* I $F_2$ 34. **et populum contristet** I Sp A : populum contristet V ut populum contristet $F_2$ S aut populum contristet v ; *om* K *bb* M (+ fiat extraneus R) Q *Dion*-I-II (− A) 35. **Vniuersi** : *praem* Et $F_2$ 36. placet A* placent $A^2$

§ J F *f* X : XIIII J S K R *Dion*-I XV Sp v *Dion*-II (Cr *cap* clx) XVI F ; XXVI $F_2$ [XXVII V XXXIII *bb*] XXXIIII M XLI I Q. *canonem habet* A (*quem deficiente* T *adhibui*) *sub numero* III *secundum Dion*-II. *Incipit hinc cod* J *fol* 25 *a ; sed adeo prima pagina est attrita, ut multa uix aut ne uix quidem legi possint* 2. **Et** I J : *om codd cett* intermitti Cr-w oportere J 3. **quia** I $F_2$ : *om codd cett* (*cum* J) 4. **qui** : quia I* 5. **possident** V Sp S (− Y) v K *bb* M A : praesident I Y resedent $F_2$ ; *om* Q F *Dion*-I-II (− A) : *in* J *non legi potest* **constituti episcopi esse uidentur** I $F_2$ : *tr* episcopi uidentur esse constituti V Sp K *bb* M uidentur (uidemur F) episcopi esse constituti Q F *Dion*-I-II ordinati sunt episcopi (*e graeco* ?) J S v 7. illinc W **habent** : habeant Q F *Dion*-I-II habent ubi habitant Sp alii $s_2$ 8. cognoscuntur Q F *Dion*-II et I $F_2$ : uel *codd cett* **adfectationes** I : adfectiones (-onis K *f*) $F_2$ V Sp S (− X) v K *bb* M adfectionem Q *Dion*-I-II (− B Cr-w) adfectione X B Cr-w adflictione F 9. **quibus** I $F_2$ (*et ob spatii angustias* J) : *praem* proximorum *codd cett* indulgent R Y indulgeat F **actenus** : ac tenuisse $F_2$ actenus igitur V Sp S v 10. **permitti eis** : eis permitti V Sp W his permitti $F_2$ permitti ei F permitti Q *Dion*-I **ut** : *om* Q

---

32. tamen Y graue I 33. difficile S P *u* diucius P 34. popolum P* constristet $F_2$*
X 1. episc J P 2. pretermitti *bb* oportit K R 3. coepis A 4. ni P Y Ψ ciuitatem A 5. possedent K R S epsi A *bb* 7. idoneam R 8. praeda K adfectionis *f* affectionis K adfecciones P adfectione X afectione A affectiones R W 9. indulgiant P* actinus K hactenus *f* Υ Ψ 10. permiti R ꝑmitti F oportit K

ad possessiones suas, disponant ordinent fructum laboris sui, ita tamen ut per tres dominicas et [per] tres septimanas in suis potius fundis morentur; et si est proxima ciuitas in qua praesbyter colligit, ne sine ecclesia facere uideatur Dominicum, accedat: ut nec res eius domesticae per absentiam eius detrimentum sustineant, et si non frequenter uenerit ad ciuitatem in qua est episcopus careat suspicionem ambitionis adque iactantiae.

I J $F_2$ V E S P X Y *u w* K *bb* *f* R W $s_2$ Γ Δ Ο Υ Φ Ψ F *f* M Λ A B *a j l s* H Cr

11. *tr* suas possessiones (J) **S v** **disponant ordinent** I *et ut uid* J (*fol* 25 *a l* 14, ponantord * * e * * * ructumla) : disponant ordinem $F_2$ et (+ ut Y) disponant uel ordinent V **S v** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II et disponant et ordinent **Sp** 12. fructus K de fructu A et fructum I $F_2$ **ita tamen** I J **S v** : tamen $F_2$; *om codd cett* 13. **ut** : et O **per tres ... per tres** $F_2$ *l* : per tres ... tres (*om* per 2°) I *et ut uid* J post tres ... post tres *codd cett* dominicos $F_2$ **F** *Dion*-II (*sed uide can* viiii *l* 27) **et** I (J) $F_2$ : id est *codd cett* *tr* septimanas tres **Sp** 14. **septimanas** (*cf* viiii 27) I V **Sp** *bb* W : ebdomadas $F_2$ J **S v** K **M** (– W) **Q F** *Dion*-I-II **in suis** I J $F_2$ : *praem* si morari necesse sit V **Sp S v F** si morari necesse est K **M Q** *Dion*-I-II si necesse est *bb* **potius** : *om* J 15. **et** I J $F_2$ V **Sp S** (– Y) **v** : aut K *bb* **M Q** Y **F** *Dion*-I-II **est** : *om* **M** ciuitatis J ciuitatis ecclesia B 16. **praesbyter colligit** (-get $F_2$) I J $F_2$ : praesbyter est V **Sp S v** K *bb* **M** est praesbyter **Q F** *Dion*-I-II **ne sine** : sine I in K nisi **F** 17. ecclesiam I ecclesiae M* **facere uideatur** I J $F_2$ V **Sp** K *bb* **M** : *tr* uideatur facere **Q** *Dion*-I-II uideatur (*om* facere) **F** facere uideantur **S v** **dominicum** (*scilicet eucharistiam, cf p* 488) I J **Sp S** : dominicam $F_2$ *bb* **M** dominica V K diem dominicum **v** *Dion*-II diem dominicam **Q** *Dion*-I eadem dominicum **F** 18. **accedat** I $F_2$ V : accedant **Sp** ueniat J ueniant **S** (– Y) **v** illuc ueniant Y illuc (illud Ψ illut A) accedat (-ant κ λ) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **ut ... domesticae** : *om* R neque K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **res eius domesticae** I J $F_2$ V **Sp S v** : res domesticae **M Q F** *Dion*-I-II tres dominicae K *bb* 19. **per absentiam eius** : per eius absentiam J **S v** per absentiam suam **F** absentia eius **Cr** absentiam eius (*uide notulam praecedentem*) K *bb* 20. sustineat I patiantur $F_2$ **si non frequenter uenerit** I J $F_2$ : non frequenter ueniendo V **Sp S v M Q F** *Dion*-I-II non frequenter ueniendi K *bb* 21. **ciuitatem** : *praem* aliam **Sp S v** alienam V **est episcopus** I $F_2$ V **Sp** : est constitutus episcopus (J) **S v** episcopus moratur K *bb* W **Q** *Dion*-I-II (epš comoratur A, *ex exemplari ut uid* episc̄moratur) episcopus memoratur (-us $f^2$ -is $f^*$) **F** episcopus (*tantum*) *f* $s_2$ episcopus alter est R 22. **careat suspicionem ambitionis adque iactantiae S** : careat suspicionem ambitionis atque iactantiam (*fortasse recte, cf* facire K R

11. possessionis K R 12. lauoris V suis *u* 13. iii 1° *et* 2° *u*, 2° P 14. potis I pocius P fundus? S* fundi *bb* 16. **praesbyter** V : prb W praesb̄. J pbt *a* prbt $F_2$ *f* A praesbyt̄ P pbr I *l* prbr K Λ Υ psbyter Y presbyter I praesbiter S X presbiter *bb* 17. eclesia J aeclesia R aecclesia *l* 18. adcedat V 19. abstinentiam $s_2$ detrimento A 20. susteneant K R *bb* *f* Λ 21. ciuiuitatem Y uitam *f** (*corr m p*) episc P 22. suspitionem R W X *bb* Υ suspitionis *u* ambitiones Cr-w abominationes K 23. atque I laetantiae W

Vniversi dixervnt

placere sibi.

[xi] Ossivs episcopvs dixit:

Hoc quoque omnibus placebit, ut siue diaconus siue praesbyter siue quis clericorum ab episcopo suo communione fuerit priuatus [et] ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ille ad quem confugerit eum ab episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. quod si fecerit, sciat se conuocatis episcopis causas esse dicturum.

Vniversi dixervnt:

Hoc statutum et pacem seruabit et concordiam custodiet.

---

iacturam $F_2$) I careat su*spicion*em am*bition*is absque iactantiam J crescat suspicionem (-onis *u*) a. adque i. **v** suspicionem (-one **F**) i. et (*om* et K) a. euadat (-ant K $F$ $s_2$ W) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II suspicionem i. et a. incurrat (-ant **Sp**) V **Sp** careat suspicionem humanae malelocutionis atque iacturam (*e mutilo ut uid exemplari, uide quae adnotaui ad can* i *p* 452 *col b*) $F_2$

25. haec omnibus placet $F_2$ placet sibi $F$ placent sibi A

xi: xv J **S** K R *Dion*-I xvi **Sp v** *Dion*-II (**Cr** *cap* xviii) xvii **F** (xviii F*); xxviii (*hunc canonem sequenti posthabens*) $F_2$ [xxviii V xxxiiii *bb*] xxxv **M** xlii I **Q**.

§ T *canonem usque ad l* 15 *habet* T *fol* 57 *a* (*secundum textum* V **Sp**) *sub numero* v

2. **Hoc**: *praem* Si **Sp** **quoque**: quae T **placebit** I $F_2$: placuit J placet V T **Sp S** v *bb* **Q F** *Dion*-I-II (−*a*) placeat K **M** *a* 3. **siue** 1°: si uel T *tr* siue praesbyter siue diaconus J **S v F** 4. **siue quis**: si ut aliquis $F_2$ siue qui **Q** M* 5. *tr* fuerit communione $F_2$ V T $F$ **priuatus . . . scierit** (*l* 7): *om per homoeoteleuton* M* (*sed corr m p*) **et**: *om* I J (*fortasse recte*, quis *enim pro* quicumque *interdum ponitur*) 6. **ad**: *om* K* *bb* F* P* perrexit J P M Λ 7. **ille** I J $F_2$ V T **Sp S v**: is (es K his $s_2$) K **M** $\Phi^2$; *om bb* **Q F** *Dion*-I-II confugit K *bb* **M** $\Gamma^2$ Δ Υ* Φ* **F** *Dion*-I-II (−*a*) **eum**: *om* K M* 8. **fuisse**: esse $F_2$ deiectum B 9. **ei**: et K communione T S *a j* 10. **si**: + quis J **S v** **fecerit**: fuerit I $F_2$ **se**: *om* J M 11. **conuocatis episcopis**: aput congregatis episcopis pro eo (ea P) **S v** aput congregati episcopi pro eo J **causas** (*cf can* x *l* 15 *p* 469 *supra*) V T **Sp** K *bb* $F$ W **Q** *Dion*-I-II: causam I J $F_2$ **S v** R **F** causa $s_2$ 12. dicturus Λ*

14. Haec statuta $F_2$ Hoc statum X M δ* Cr-w* **et**: *om* M *l* **pacem**: pactum **Q F** seruauit I $F_2$ R α* κ λ (*Dion*-**H**?) 15. concordia $F_2$ T K *bb* **F** *tr* custodiet concordiam **Sp** custodiit T custodiat Δ O* Ψ

---

xi 1. episc J P 3. diac $F_2$ $F$ Λ S W F *f a* diacs K T praesbyter V: prb W pbt *a* praeb̄· J praesbt P prsbt S F *f* prbt $F_2$ $F$ T pbr I *l* prbr K Λ Υ praesbiter X Y presbiter *bb* 4. episc· J epso Λ 5. commonione K cummunione Λ 6. perex. P Ψ episc· J epsm Λ 7. scieret R sciuerit Y confuerit S 8. episc· J eps S abiecto R 9. oportit K communione T S *a j* indulgat $F_2$ 11. conuocatus eps Ψ epsis Λ 12. dicturus Λ* 13. huniuersi F 14. statum M X δ* Cr-w* seruauit I $F_2$ R α* κ λ

*can* XI

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quid me adhuc moueat reticere non debeo: si episcopus quis forte iracundus (quod esse non debet) cito aspere commoueatur aduersus praesbyterum siue diaconum suum et exterminare eum de ecclesia uoluerit, prouidendum est ne innocens damnetur aut perdat communionem; habeat potestatem eiectus ut finitimos interpellet ut causa eius audiatur et diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientiam roganti; et ille epi-

I J $F_2$ V E S P X Y *u w* K *bb* *f* R W $s_2$ Γ Δ Ο Υ Φ Ψ F *f* M Λ A B *a j l s* **H** **Cr**

16. *Incipit canon nouus* (*praecedenti in* $F_2$ *praemissus*) *apud omnes codices* (XVI J **S** K R *Dion*-I XVII **Sp** **v** *Dion*-II [**Cr** cap xviii] XVIII **F** [XVIIII F*]; XXVII $F_2$ [XXVIIII V XXXV *bb*] XXXVI **M** XLIII I **Q**): *cum tamen nulla synodi sententia separatim sanciat* (*uide l* 49), *canoni praecedenti iure subiunxeris. habet cod* A *fol* 26 *a secundum Dion*-II *sub numero* IIII (*deficit* T *usque ad l* 37)

§ Zos 17–33. *Hoc comma apud concilium Carthaginense e commonitorio Zosimi papae recitatum est: uide quae supra adnotaui ad can* III *b l* 2, *p* 460

17. **Quid . . . moueat** Zos I J $F_2$ V **Sp**: Quod . . . mouet (mouit K *bb**) **S** **v** K *bb* **M** **Q** *Dion*-I-II Et quod . . . mouet **F**   retenere $F_2$ **Cr**   18. **si**: *om l*   **quis**: qui si I Φ$^2$ qui $s_2$; *om* $F_2$ R   *tr* forte quis A **Cr**   20. **cito aspere** J: cito et aspere I K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II (−A **Cr**) cito aut aspere Zos $F_2$ **Sp** **S** **v** cito ut aspere V et cito exasperare A et aspere **Cr**   **commoueatur** Zos I $F_2$ V **Sp** K *bb* **M** *Dion*-I *a*: commouetur **Q** **F** *Dion*-II (−*a*) moueatur J **S** **v**   aduersum Zos-*bb* R Λ δ$^2$ κ λ B$^2$ **Cr**   21. **siue**: aut V A **Sp**   22. **et**: *om* (*ob similitudinem* et *et* ex-) V *bb** O   *tr* de ecclesia eum **F**   24. **ne innocens**: nec Zos-*bb*   25. **habeat** Zos I J $F_2$: *praem* et ideo *codd cett*   potestate J in potestate Zos-*Dion*   26. **eiectus** Zos I J $F_2$: qui eiectus est P qui abiectus est Λ *a** *l j** *s* **Cr** iste qui eiectus est V S X **v** iste qui deiectus est **Sp** Y iste qui abiectus est A is (his **M**) qui abiectus est K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I $a^2$ $j^2$ B *Dion*-**H**   **ut finitimos interpellet** Zos $F_2$: ut episcopos (eps K Υ Φ **F**) finitimos interpellet (-ent K* -at F) I K *bb* **Q** **F** *Dion*-I-II ut finitimos episcopos interpellet V **Sp** ut episcopos finitimos impellat **M** (−R) et eps finitimos interpellare R finitimos rogare episcopos (eps S) J **S** ut finitimos rogare (roget *w*) episcopos **v**   **ut** 2° I J **S** **v**: et Zos-*bb* V **Sp** K *bb* **M** **Q** *Dion*-I-II; *om* Zos-*codd* $F_2$ **F**   27. eius causa (-am S *w*) audiant (-atur Y) et diligentius tractent J **S** **v**   **et**: ut $F_2$ ac **Q** *Dion*-I-II (−A) aut A; *om* Zos-*bb*   diligenter Zos-*bb*   28. quod Y qui Υ* Φ* M   **ei**: hii *f* hi $s_2$; *om* J **S** *u* **Q** *Dion*-I   *tr* negari ei Zos-*Dion*   negare Zos-*bb* **F** *Dion*-II (−B **H**)   29. audientia Zos-I $F_2$ J **S** **v** W **Q** A *a** δ rogandi *aem-mat-toll-ger-ed*   **et**: ut $s_2$

16. episc J P
18. episc· J epos Υ   19. debit K Ψ   20. aduersum Zos-*bb* R Λ δ$^2$ κ λ B$^2$ **Cr**   21. **praesbyterum** S P X Y: praebyterum V presbyterum I presbiterum Zos-I *bb* Ψ praesb̄· J pbm *a* prbm $F_2$ *f* Υ K pbrm *l* prsbm F prbros W prbr Λ   diac $F_2$ *f* Λ S W *l* diacm K diacnm R   22. eclesia J aeclesia R F aecclesia *l*   24. dampnetur *f l*   25. commonionem P   potestate J   26. eiectos I* electus X   finitimus S *f* finitimis F fenitemhos K   27. causam R   28. oportit K   29. illi Υ* Zos-*bb*   episc· J   30. iustae $F_2$ *f*

scopus qui aut iuste aut iniuste reiecit patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut aut probetur eius aut emendetur sententia. prius tamen quam omnia diligenter [et] fideliter fuerint examinata, qui communionem non habet ante cognitionem nullus debet praesumere ut eum recipiat et communioni societ. qui autem conuenerint, si peruiderint

30. **qui :** *om* $F_2$ **qui aut :** quia J **aut** 1° I $F_2$ V **Sp S** (−Y) **v** K *bb* R W (J) Zos-I-*Dion* : ut Y ; *om* Zos-*bb* $F$ $s_2$ **Q F** *Dion*-I-II **aut** 2° : uel *a* δ 31. **reiecit** (reicet $F_2$) Zos I J $F_2$ : eum reiecit Zos-*Dion* ? abiecit (abeiecit P) eum V **Sp S v** eum (cum κ λ) abiecit K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II patenter *l* **accipiat :** *praem* eum *bb* **ut :** et Zos-*bb* J $s_2$ ut in *a* 32. **discutiatur ut :** discutiat usquequo K **ut aut . . . emendetur :** *om per homoeoteleuton* I (*et similiter om* ut aut probetur *a*) **ut :** *om* R *bb l* **aut . . . aut** Zos $F_2$ V J **S v** : uel . . . uel **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **aut probetur :** adprouetur *u* 33. **eius** Zos $F_2$ : eius temeritas J **S v** sententia (-iam K *f*) eius a plurimis (pluribus V) V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **sententia** Zos I J $F_2$ **S** : sententia a plurimis **v** ; *om* (*uide notulam praecedentem*) V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II :

¶ Zos *desinit hic Zosimi commonitorium* (+ et cetera Zos-*codd*) **prius tamen quam** I J $F_2$ **S v** : *tr* tamen priusquam V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II 34. **omnia :** *om* $F_2$ **diligenter et fideliter :** diligenter fideliter (*fortasse recte*) $F_2$ diligenter S P *a* diligentius *bb* 35. **fuerint examinata** I J V **Sp S v** : fieri examinatam $F_2$ examinentur (-etur Δ* *a* M) K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II

**qui communionem non habet** I $F_2$ : communionem non (*cet om*) J eum qui fuerat (fuerit **Q** [− O Ψ*] **F** *Dion*-I-II [− *a* **H**]) a (*om* a K **Sp Q F** *Dion*-II [− *a* **H**]) communione (-oni Γ Υ Φ -onem R) separatus (priuatus $s_2$) V **Sp** J **S v** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II 36. **habet . . . nullus :** *om* (*per similitudinem uerborum* habet *et* debet ?) J **ante cognitionem** (-one R) : *om* V A **Sp** 37. **nullus :** *incipit denuo cod* **T** *fol* 10 *a*, § T *quem dehinc abiecto* A *contuli* **nullus :** + alius V **T Sp S v** debere $s_2$ *tr* presumere debet V **ut :** donec ipse J **ut . . . societ :** sociare *Dion*-I **eum :** *om* V **Sp S** (*tr* recipiat eum **v**) 38. **recipiat et communioni societ** I J V **Sp S v** : recipiat communionis societatem $F_2$ communioni consociet K *bb* **M** communioni (-one F T *j** : **Cr** ?) societ (-ent *l*) **Q F** *Dion*-II communioni sociare (*uide ad l* 37) *Dion*-I ; *scribendum forte* recipiat communioni societ **qui autem** I $F_2$ V **Sp** (*et tr* qui conuenerint autem J) : hii uero qui **S** *u* **M Q** Λ T *a* **H** (−λ) Cr-w hi uero qui K *bb* W² **F** *Dion*-I *j l s* B λ *w* Cr-ed 39. **conuenerint** I J $F_2$ : conuenerint ad audiendum V **Sp S v** conueniunt ad audiendum K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **peruiderint** I $F_2$ : uiderint *rell* (*tr* clericorum esse fastidium uiderint V **Sp**)

iniustae I V $F_2$ $F$ 31. pacienter R P X patenter *l* negutium X Υ 32. discuciatur P* R F prouetur R *l* (*u*) 33. sentia S 34. dilegenter R 35. qui : q; $F_2$ commonion. K comminion. Υ Φ

36. ant̄ P 37. debit K R p̄sumere $F_2$ presumere V *bb* p̄summere *a* praesumire *ut uid* K* 38. repiat P* communione T F *f j** Υ commonioni (-onis P*) P **societ :** soti. *bb* M*

clericorum esse fastidium et superbiam (quia non decet ut episcopus aut iniuriam aut contumeliam patiatur), seuerioribus uerbis eos castigent ut oboediant honesta praecipienti; quia sicut ille ministris sincerem amorem debet caritatis, ita quoque [uicissim] ministri infucata debent episcopo suo exhibere obsequia.

[XII] IANVARIVS EPISCOPVS DIXIT: Illud praeterea statuat Sanctitas

---

I J $F_2$ V E S P X Y *u w* K *bb f* R W $s_2$ Γ Δ Ο Υ Φ Ψ F *f* M Λ T B *a j l s* H Cr

40. clerici K  **fastidium** I J $F_2$ V Sp K M $a^*$: fastigium *bb* $a^2$ *Dion*-H studium S v Q F *Dion*-I-II (– *a* H)  **et**: aut *bb* superbia $F_2$ V R F  41. **quia**: quod J quia iam *a Dion*-H (– *a*)  quiñ (quñ = quoniam? $Y^2$) decet ut non Y  docet $Υ^*$ Φ  42. **aut iniuriam aut** I $F_2$ V Sp S v: iniuriam aut J iniuriam uel K *bb* M Q F *Dion*-I-II  calumniam M contumelia T F *u*  43. **seuerioribus** I J $F_2$ K M F *Dion*-I $a^*$ $j^2$ *l s* H (– *a*): austerioribus (austerius $P^*$ austeribus $P^2$) V Sp S v saeuioribus (seu. *bb*) *bb* Q Λ T $a^2$ $j^*$ B *a* Cr **uerbis eos** I $F_2$ *u*: uerbis K eos uerbis *codd*

¶ Ψ *cett* (*post* eos *amisso uno folio deficit cod* Ψ)  castiget M F castigari debere J 44. **ut**: *om* F  **praecipienti** $F_2$: recipienti I recipiente J; praecipienti (-te K) episcopo *codd cett*  45. **quia**: qui I *j* δ set (*sc* sed?) J  **ministris** I J S v (*cf* ministri *l* 47 *infra*): minist̄ | et $F_2$ clericis V Sp K *bb* M Q F *Dion*-I-II (*tr* sincerum amorem debet clericis exhibere V Sp) 46. **sincerem** I J $F_2$: sincerum *codd cett*; *de forma* sinceris *uide Roensch* Itala und Vulgata *p* 274, *Neue-Wagener*³ ii 166 **amorem debet** I: amorem debet . . exhibere V Sp habent amorem $F_2$ exhibet (-ere $J^*$) amorem J debet exhibere amorem (*om* amorem $f^*$ R) K *bb* M F *a* δ Cr exhibere debet amorem (*tr etiam* caritatis amorem S v) S v Q *Dion*-I-II (– *a* δ Cr)  **caritatis**: castitatis *bb f* $s_2$ caritatem R et caritatem V Sp  47. **quoque**: *om* F **uicissim ministri**: ministri J ministri uicissim $F_2$ clerici (cleri $s_2$) cum ueritate M (– R) clerici suam ueritatem R  *tr* debent ministri infugata F debent infucata *f* $s_2$ infugata S T F *bb u* infugatam *w* infucatum $F_2$ ñ fugata R  48. **debent**: *om* $F_2$ **suo**: *om* F  *tr* obsequia exhibere V Sp obsequia exhibeant $F_2$

EXPLĪ R (*cf ad can* xii *l* 18, *p* 484)
XII: XVII J S R *Dion*-I XVIII Sp v *Dion*-II (Cr cap xxxiiii) XX (*canonem enim sequenti postponit*) F; XXVIIII $F_2$ [XXX V XXXVI *bb*] XXXVII M XLIIII I Q. *canonem praecedenti coniungit* K; *habet* T *fol* 57 *a sub numero* VI *secundum textum* V Sp
2. **Illud**: *praem* Et F (*cf can* xi *l* 17, *p* 480) **praeterea** I J S v $F_2$: quoque (quodque V) V T Sp K *bb* M Q F *Dion*-I-II  **statuat** (statuta I) **sanctitas uestra**: statuit s. uestra F s. uestra statuat V T Sp; *om* $F_2$

---

40. **esse**: *om* $F^*$  41. decit K docet $Υ^*$ Φ  episc· J  42. iniurgiam Y  contumiliam K Λ contumelia T F *f u*  43. saeuerioribus I T siuerioribus F  uebis $P^*$  44. ouediant V obediant P obedient *u*  p̄cipienti $F_2$ precipienti V  46. **sincerem** I J $F_2$: sencerum T $Λ^*$ sincerum *codd cett*  debit K  47. ista $Y^*$  uicessim T F uitio X  infocata $K^*$ infugata S T F *f u* *bb* infugatam *w*  48. debet $Λ^*$  episc· J epso Λ  exibere $P^*$
XII 1. Inuarius P  episc· J P
2. illut Y *l*  p̄terea I $F_2$  statuta I

uestra, ut nulli episcopo liceat alterius ciuitatis ecclesiasticum sollicitare et in suis parrociis ordinare. *uide p 441 ad calcem paginae*

VNIVERSI DIXERVNT:

Quia ex his contentionibus solet discordia nasci, prohibet omnium sententia ne quis hoc facere audeat.

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc uniuersi constituimus, ut quicumque ex alia parrocia uoluerit alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius et sine uoluntate ordinare, non sit rata ordinatio.

---

3. **ut nulli . . . dixerunt** (*l* 6): *om* (*spatio linearum duarum uacante*) T **episcopo**: episcopi R; *om l* **liceat**: *om* V 4. **ciuitatis** I J $F_2$ V **Sp S** K: episcopi (eps *u* epm $F s_2$) ciuitatis *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **v** (*tr* ciuitatis epm̄ *F**) **ecclesiasticum** I $F_2$ V **Sp M F**: ecclesiastica *bb* clericum (-orum Y) J **S v** ad (*ante* alterius) ecclesiasticum officium K ministrum ecclesiasticum **Q** *Dion*-I-II; *de uoce* ecclesiasticus *uide p* 488 5. **et**: aut $F_2$ **in**: *om* **M** **suis parrociis**: sua diocesi (-censi V) V **Sp** **ordinare**: + clericum **Sp**

6. **Vniuersi dixerunt**: *om* V (T) **Sp**, *ita ut ll* 7–9 *Ianuario tribuantur*

§ T 7. **Quia**: *praem* Placet **Q** *Dion*-I-II **v** **ex**: et *Dion*-**H** hiis V Y R intentionibus **M** contentio nobis T solent V 8. **discordia nasci** I J $F_2$ **S v**: *tr* (*ob uitandum metrum heroicum* ?) nasci discordia V T **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II **prohibet** I J **S**: prodeat $F_2$ et (*om* et *u*) ideo prohibet V **Sp** (− *mat-urg-ed*) K *bb* **M Q** *Dion*-I-II **v** et ideo prohibeat T *mat-urg-ed* et idcirco prohibet **F** 9. **ne**: ut ne J **S v**, *fortasse recte* audere faciat I* (*sed corr m p*)

10–18. *Ossii sententia nihil aliud spectat quam ut ad regulam praecedentem roborandam cautum sit ne talis ordinatio rata fiat: iniuria igitur distinguunt codices nostri, apud omnes enim incipit nouus canon, sc* XVII K XVIII J **S** R *Dion*-I XVIIII **Sp v F** (XX F*) *Dion*-II (**Cr** cap xxiiii), XXX $F_2$ [XXXI V] XXXVII *bb* XXXVIII **M** XLV I **Q**. *canonem praecedenti praeponit* **F**: *habet* T *secundum* V **Sp** *sub numero* VII

11. **Et**: Ex T **hoc**: *om* K **Q** *Dion* I constituamus *bb* constituemus T R continuimus *f* 12. **quicumque**: qui cum S quicumque episcopus B **parrocia**: *in ras* I; prouincia J *bb* **F** *a* δ* (*et* I* ?) parte *a* **uoluerit**: *om hic* J **S v** (*uide ad l* 14) 13. **alienum**: *praem* ad $F s_2 f$ **consensu**: conscientia (-tiam S) J **S v** 14. **episcopi ipsius et sine uoluntate** I $F_2$ V T **Sp** *Dion*-**H**: episcopi ipsius et (*om* et *l*) uoluntate K *bb* W **Q F** *Dion*-I-II (− **H**) episcopi ipsius et uoluerit $F s_2$ episcopi ipsius (*cet om*) R uel uoluntate sui episcopi uoluerit (-int S*) J **S v** 15. **ordinare**: in ordine promouere J **S** in ordinatione promoueri **v** **rata**: *om* $F_2$, *qui ut uidetur e mutilo exemplari descriptus est, uide ll* 2 *supra*, 16 (usus fuerit) *et* 17 *infra*, *et can* xiii *l* 13 *cf p* 452 *col b* **ordinatio** I $F_2$ K *bb* **M** (− W): *praem* eius J **S v**, + eius V T **Sp** W **Q F** *Dion*-I-II

---

3. uestras (*cf can* vii *l* 28) *u* epi S epso Λ liciat R 4. aecclesiasticum F *l* 5. parrochiis *F* W *bb l* parociis P parrocis Y ordinari Λ 7. qui *u* hiis V Y R solit K R 8. prohibit K R *bb* **omnium**: omnia iam Y

9. sentencia R sentia F fecire K* facire $K^2$ 11. constituemus T R constuimus Y 12. parrochia *F* W *l* parocia P parrotia Λ 13. sene K consenso K consensum B* 14. episc J epsi Λ uoluntat̄ P 15. ordinacio R

quicumque autem hoc usurpauerit, a fratribus et coepiscopis nostris [et] admoneri debet et corrigi.

[XIII] AETIVS EPISCOPVS DIXIT:

Non ignoratis quanta et qualis sit Thessallonicensium ciuitas: saepe ad eam ueniunt ex aliis regionibus praesbyteri et diacones, et non sunt contenti ut breui tempore morentur; aut resident ibi, aut certe uix post longa spatia ad sua redire coguntur.

VNIVERSI DIXERVNT:

---

I J $F_2$ V T E S P X Y *u w* K *bb* *F* R W $s_2$ Γ Δ Ο Υ Φ F *f* M Λ B *a j l s* H Cr

16. **autem**: *om* $F_2$ T **usurpauerit**: usus fuerit $F_2$ usurpare *F* $s_2$ usurpare temptauerit (temt. P) J **S** **v** 17. **a** I J $F_2$ V T **Sp** **S** *Dion*-**H**: de K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II (−**H**) **v** et 1°: *om* T episcopis Y et 2° I **Sp** **M** (−R) **Q** **F** *Dion*-I-II (−*a*) **v**: *om* J $F_2$ V T **S** K *bb* R *a* 18. **admoneri**: munere R* deberi *u* et: *om* **F** P ¶ Cr

EXPLICIT R, *cf can* xi *l* 49, *p* 482 *supra*

XIII: XVIIII J **S** R *Dion*-I XX **Sp** **v** *Dion*-II (*om* **Cr**); XXXI $F_2$ [XXXII V] XXXVIII *bb* XXXVIIII **M**. *canonem praecedenti coniungunt* I **Q** K T *f* (**F** *ut uid*: F *enim habet quidem numerum* [XXI] *sed caret titulo*)

1. **Aetius**: *Et*ius *in ras* S Aestius Y Aethius *bb* W Olimpius (*e l* 15 *infra*) $\delta^2$ $\kappa\lambda^2$

2. **Non**: *praem* Et V T **F** (*cf cann* xi 17, xii 2) **ignoratis**: + fratres carissimi (kar. X) J **S** **v** 3. Thessalonicensis Λ *s* **saepe**: *praem* quod J **S** **v** 4. **eam**: eandem $F_2$ V T ea R eum *u bb F* $s_2$ *Dion*-I ueniant (*cf* quod, *l* 3 *supra*) J **S** (−Y) **v** **ex**: *praem* et $F_2$ alienis $T^2$ (*sed m p*) 5. **diacones** I V: diaconis Γ Υ* Φ*; *cetera habes ad calcem paginae* et 2°: *om* $F_2$ sint **M** (−R) 6. **ut** (et Y) **breui tempore morentur** (remorentur **Sp**) I J $F_2$ V T **Sp** **S** **v**: breui (*om* breui *a*) tempore morari (-are *bb**) K *bb* **M** **Q** **F** *Dion*-I-II 7. **aut resident ibi** I: et aut resedent ibi *bb* R W et aut residentib; K *F* $s_2$ aut resedentib; **F** aut resideant ibi (ubi T) V T **Sp** **S** **v** ut resideant ibi $F_2$ sed aut resident ibi *Dion*-II (−Λ **H**) sed aut residentibus Λ et aut residentibus **H** aut essent ibi Δ Υ* (Φ* ?) ut essent ibi Γ Ο sed sunt ibi $Υ^2$ $Φ^2$ aut esse ibi *Dion*-I; *om hic* J, *sed habet* resident ibi *post* cogantur, *l* 8 **aut certe uix**: et (*om* et S) nisi per uim J **S** (−Y) **v** et aut certe uix Y sed uix *Dion*-I **post**; per J; *om bb* **M** 8. longo spatio R ad suam $F_2$ $s_2$ **F** Sp-ed (*cum alv tantum* ?) **redire**: ire $F_2$ **coguntur** (*cf* resident *l* 7) I $F_2$ *bb* **M** Δ Ο $Υ^2$ $Φ^2$ **F** *Dion*-I-II: cogantur (*cf* resideant *l* 7) J V T **Sp** **S** **v** K Γ Υ* Φ*

9. **Vniuersi**: *praem* Et T

---

16. huc V usurparit Cr-w 17. coepi R coepsis Λ nīs P R 18. admonere S T X *bb* ammoneri *l* admoniri $F_2$ κ λ admoni se F *f* admoni α* δ* debit K corregi K S T *bb* *F* $F_2$

XIII 1. episc J P

2. ignorates T ignorantis J* quales $F_2$ 3. **Thessallonicensium** (-censsium P) I J P *F* Υ Thessalonicensium V T S Y (Λ) Thesallonicensium Υ* Thesalonicensium X F *bb* B $s_2$ Tessalonicensium $F_2$ Tessalonecinsium R ciuitatis M ciuit̄ F sepe P X Y F *bb* Υ saepae *F* 4. alii I alis Y 5. **praesbyteri** J V X: praesbyterii Y praesbyri S presbiteri *bb* praesbiteris I psbyteri *F* psbytri P prsbi F prbi K T W $F_2$ Λ Υ pbri *l* pbi *a* **diacones** I V: diaconis Γ Υ* Φ* diac $F_2$ S W *s* diaci K Λ F B diacni T diaconi J P X Y *bb* Δ Ο; *cf* vi 8 17 vii 46 6. breue Λ brebi *l* 7. resed. $F_2$ T Y F *a bb* uis *j** 8. spacia X

Ea tempora quae constituta sunt circa episcopos, et ad horum personas pertinere debent.

*uide can* viiii *ll* 26–34 *p* 476

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Suggerente autem fratre et coepiscopo nostro Olympio hoc placuit, ut si aliquis uim perpessus et inique expulsus, propter disciplinam uel catholicam confessionem uel defensionem ueritatis, fugiens pericula innocens et deuotus ad aliam uenerit ciuitatem [siue episcopus seu praesbyter aut diaconus], non

---

10. **tempora**: *om* J  **quae**: *om* $F_2$  statuta V constitu *f* constituti F  11. **circa**: erga **M** (ergo R W* ?); *om l*  **et**: *om* **T M F**  **ad** I J $F_2$ **S v**: erga V T **Sp** K **M F** circa **Q** *Dion*-I-II; *om bb*  **horum**: has *Dion*-**H Cr** eorum (+ quoquae R) **T M F** quorum $F_2$ omnium clericorum J **S** (− Y) **v**  persona **F**  12. **pertinere** I J $F_2$: obseruari (-are Y *bb* R) *codd cett*  **debent**: debet I R *u* debere censemus J: + FINIVNT DECRETA CONCILII NICHENI T
13–29: *praecedentibus recte coniungit* **F**, *eo enim spectauerunt Hosius et Olympius, ut sententia de clericis Thessalonicae morantibus ita intelligeretur ut immunes essent qui* propter catholicam confessionem *suis relictis ciuitatibus Thessalonicam confugissent. apud ceteros codices incipit nouus canon, scil* XVIII K XX J S R *Dion*-I XXI **Sp v** *Dion*-II (**Cr** cap clviiii), XXXII $F_2$ [XXXIII V] XXXVIIII *bb* XL **M** XLVI I **Q**. *canonem habet cod* T *fol* 10 *a sub numero* V, *secundum Dion*-II
¶ $F_2$ 13. **dixit**: *om* R; *post hoc uerbum desinit* $F_2$ *spatio dimidiae paginae uacuo manente*; *uide quae adnotaui ad can* xii *l* 15 *supra*
14. Suggerentem . . . fratrem I  **autem** I: *om codd cett*  fratre et coepm nostrum Olympio T  15. Alypio *tol-2-ed*  **hoc** I J: hoc etiam V **Sp S v** etiam hoc K **M Q F** *Dion*-I-II (− *s*) etiam et hoc *bb* etiam si hoc *s*  16. aliqui V (*fortasse recte*) aliquis episcopus R aliquis episcopus uel clericus B  **uim**: uiolenciam R **perpessus** (-pensus I) I J **F**: + est *codd cett* 17. **expulsus**: pulsus V **Sp** de loco suo expulsus R  **propter** (*cum accusatiuo*) I J **S v**: pro (*cum ablatiuo*) V **Sp** K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II  **disciplinam** (-na): doctrinam J **S v**  18. **uel** I J V **Sp S v** R: uel pro K *bb* **M** (− R) et **Q F** *Dion*-I-II *tr* catholica defensione uel confessione ueritatis V **Sp**  **uel defensionem** I J **S** (− P) **v M** *j l* (*et* V **Sp** uel confessione): uel pro defensione **Q** *Dion*-I-II (− *j l* T) uel pro definitione (-onem T) K T; *om per homoeoteleuton* P *bb* **F**  19. **ueritatis**: *om bb* (*cf notulam praecedentem*)  **fugiens** I J V **Sp S v** *bb*: effugiens K W **Q** *Dion*-I-II effugient *f* **F** effugiant $s_2$ refugiens ? R  20. **deuotus**: deuolutus **S** (− Y) **v Sp** de ciuitate *bb* indeuotus $s_2$  ad alia . . . ciuitate *f* ab alia . . . ciuitatem T ab alia . . . ciuitate **Q** *Dion*-I-II (− T **H**)  21. **siue episcopus seu praesbyter** (presb. I) **aut diaconus** I: *om codd cett* (*cum* J) *rectius*

---

10. **ea**: a P  tempore Y *a** *δ** tempr̄ F  constitu *f* constituti F  11. eps $F_2$ F K R S epis T episcopis V* (*corr m p*) epsos Λ  12. dibent Λ
13. episc· J
14. fratri *bb*  coepisc· J coepiso Λ coepm T
15. nō P Y  Olimpio (Olimpo Δ*) V Δ Υ *bb a j l δ* Cr-w Limphio R  16. perpensus I perpersus F per*pessus* V *in ras*  17. iniquae I J K *f* iniqui S T inque F *f*  18. catolicam J P  confesionem P  21. uenere R  ciuit̄ F ciuitat̄ P

*can* XIII

prohibeatur inmorari quamdiu aut redire potuerit aut iniuria eius remedium acceperit: quia durum est [eum] qui persecutionem patitur non recipi; etiam et larga beniuolentia et humanitas est exhibenda.

EXPLICIT DECRETA CONCILII

---

I J V E S P X Y *u w* K *bb* ꝼ R W $s_2$ Γ Δ Ο Υ Φ F *f* M Λ T B *a j l s* **H Cr**

23. **inmorari**: demorari J **S v** in eam morari **F** 24. **redire**: resedere *bb* **F** T **potuerit . . . acceperit** I V **Sp**: potuerit . . . accipiat J **S v** possit . . . acceperit (acciperet *bb*) K *bb* *Dion*-II (−*j**) possint . . . acceperit **F** possit . . . accipiat *j** possit . . . accipere **M Q** *Dion*-I iniuriam I J S P **v M** (− W) Λ *j** *l* 25. **quia durum est**: durum est enim V **Sp** 26. **eum**: *om* V **Sp Q**, *fortasse recte* **patitur**: eiusdem (*pro* iniustam ?) patiatur I 27. recipit I **etiam et** I **Sp** *Dion*-**H**: sed etiam J *u* sed etiam et **S** *w* etiam V K *bb* **M Q F** *Dion*-I-II (−**H**) beniuolentiam I 28. **est** I **M**: ei est J **S v** *bb* **Q F** *Dion*-I-II (−**Cr**) est ei V **Sp** ei K (**Cr** *ut uid*)

*Post ultimum canonem addunt* **S v** *Dion*-**H** Omnis (Omnes X *u* Oms *w*) synodus dixerunt (dixit *Dion*-**H**) Vniuersa quae constituta sunt catholica (-cae P) ecclesia in uniuerso (et uniuersa *u*) orbe (urbe X) diffusa custodiet (custodiat **v**)

¶ I EXP̄ DECRETA CONCILII I: FINIVNT DECRETA CONCILII NICAENI (NICHENI T) V T: ¶ V T CANON (CANONES Δ Ο $Φ^2$) SIVE DECRETA CONCILII NICENI (+ EXPLICIVNT Δ Ο $Υ^3$ $Φ^2$) ¶ **Q** **Q**: EXPLICIVNT CANONES CCCXVIII EP̄R̄M̄ NICENI TRANSSCRIPTI IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI INNOCENTI EP̄Ī ¶ *bb* AMEN *bb*: EXPLICIT STATVTA NICENI (NICENAE *f*) FIDEI METROPOLITANI BITHINIAE (BITINIAE F) PAVLINO ET IVLIANO CONSVLIBVS (CONSVL̄ F CONSOL̄ *f*) XIII KAL. IVLIAS QVI EST APVT GRECOS XVIII DIES MENSIS EORVM DIES SECVNDVS [*pro* DIES II, *scilicet* DESII] ANNO ALEXANDRI DCXXXVI **F** ¶ **F**

EXP̄L CAÑ ANTIQVI K EXPLĪC̄ CONCILIVM NICAENVM VIGINTI EP̄ŌRVM QVI IN GRAECO Ñ HABENTVR SED IN LATINO INVENIVNTVR R: *de* ꝼ W $s_2$ *uide infra* ¶ K ¶ R

EXPLICIT (EXPLICIVNT *a j*: *om* M) CANONES (CANON M *l*) SIVE DECRETA CONCILII SERDICENSIS (SARDICENSIS M) *Dion* I *et a j l* (*scilicet Dion* II ? *sed om* Λ *s* B *Dion*-**H**), *cf codd* **Q** *supra*: EXP̄L REGVLAE APVD SARDICAM CONSTITVTAE ꝼ W; *nihil habent* $s_2$ **Sp** ¶ ꝼ W $s_2$

*Post colophona sequuntur in* I V *bb nomina patrum Nicaenorum* (*quibus in* V *praemittitur symbolum Nicaenum*): *in* J **S v** *sequuntur nomina episcoporum Serdicensium* Et subscripserunt qui conuenerant (+ Amen J) *etc* J **S v**: *in Dion*-I-II (−**H**) *inuenitur hoc comma* Subscripserunt autem omnes episcopi sic (*om* sic M) Ego ille episcopus illius ciuitatis et prouinciae illius ita credo sicut supra scriptum est (*tr* scriptum est supra *j* B) *cf pp* 36 37 *supra, cui subiunguntur in* Λ T B *s nomina episcoporum Serdicensium quattuor*: *Dion*-**H** *haec tantum uerba* Et subscripserunt qui conuenerant *ex indice codicum* J **S v** *mutuatur, nihil aliud habet* *uide p* 545 *infra*

---

23. prohibiatur R immorari V W *l* quamdium I 24. inur. J iuria *κ λ* 25. acciperit T 26. persequutionem ꝼ perseq̄utionem T persecucionem R 27. repi K* **recipi etiam**: recipienciam R aetiam F beneuolentia K T Y Λ ueniuolentia V X beneuolencia R

## **Canones** I II **secundum priorem Dionysii editionem**

*scilicet de graeco textu, uel fortasse ex interpretatione codicis t* (*uide p* 491), *emendati*

INCIPIT CANONES SERDICENSIS

I De episcopis etiam laica communione priuandis qui ciuitates mutauerint.

OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Tam mala consuetudo quam ipsa rerum pernitiosa generatio funditus eradicanda est, ut nulli episcopo liceat de ciuitate ad aliam transire ciuitatem. huius rei enim manifesta occasio est, cuius gratia hoc adtemptetur. itaque nullus umquam inuentus est episcopus qui de maiore ciuitate transeat ad minorem. unde apparet auaritiae illos ardore succendi et ambitiosis insolentiae uitiis inseruire, ut dominationem uideantur possidere maiorem.

Si omnibus hoc placet, ut huiusmodi pernicies saeuissima austerius reprimatur, puto ut huiusmodi nec laicam habeant communionem.

VNIVERSI EPISCOPI DIXERVNT:

Hoc omnibus placet.

II Item de episcopis alienam sedem praecipiti temeritate petentibus.

OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Etiam si talis quis exstiterit furiosus aut temerarius et fortasse talem excusationem attulerit adseuerans quod populi litteras acciperit, manifestum est illum potuisse praemio paucos et mercede corrumpere, ut seditiosis clamoribus in ecclesiis agant qui sinceram fidem non habent, tamquam ipsum petere uideantur episcopum. omnino igitur has fraudes remouendas existimo, ita ut nec in finem saltim laicam communionem talis accipiat, siue episcopus seu presbyter ista committens.

Si ergo placet haec sententia, respondete.

RESPONDERVNT:

Quae dicta sunt placent.

---

INCIPIVNT C CANON M SERDICENSIS (SARDICENSIS M): + SYNODO C

I 1. episc̄ M 2. ciuitatis M mutauerunt C 5. penitiosa M* **generatio** C M: *fortasse legendum* degeneratio 8. *tr* enim rei M 9. **adtemptetur** C: adtendetur M 13. uiciis M 17. seuissima M

II 1. episc M 4. **quis** C (*et* S): aliquis M extiterit C existiterit M 5. ta*lem* M *in ras* 6. adsiuerans C 7. accipirit C* accepirit C[2] 8. proemio C mercide M 10. aecclesiis M 13. in fine M 15. **seu**: seo C presb̄ M prbt C 17. respondite C 20. **placent** C: placet M

## **Canonis** VII **pars (scilicet** *ll* 24–30) **apud codicem** B **de graeco textu suppleta**

*uide p* 470 *supra, p* 512 *infra*

[Et si quidem eum inuenerit ire ad comitatum,] inquirat de supra positis capitulis; et si uocatus abierit, ambulanti ei nullum inpedimentum fiat, si autem elationis causa, sicut praedictum est uestrae Dilectioniş, propter salutationes quorundam festinet ad comitatum, inquirendum ut supra, [nec litteris eius scribatur neque in communione recipiatur.]

### De uoce ‘canalis’

Pp 470 *can* vii *l* 19 ‘unusquisque nostrum qui in canali constitutus est’: 471 *can* vii *l* 42 ‘ad ciuitates eas quae in canali sunt’: 512 *col b can* xxi *l* 25 τῶν ἐν ταῖς παρόδοις ἤτοι καναλίῳ καθεστώτων, 513 *col a can* xxv *l* 20 ‘in transitu uel canali possitus’, 513 *col b can* xxi *l* 25 ‘in uiae transitu uel in canali constitutus’.

‘Canalis’ (channel) *id uidetur esse quod nos anglice dicimus* ‘the great trunk roads’ ‘the main arteries of traffic’: *confer codicis Theodosiani leges*; vi 29. 2 (*anni* 357) ‘solos agentes in rebus in hoc genere iussimus obsequium adhibere. nec uero multos esse per singulas prouincias iussimus; quippe sufficit duos tantummodo curas gerere et cursum publicum gubernare, ut, licet in canalibus publicis haec necessitas explicetur, numerus tamen amplior esse non debeat’; viii 5. 15 (*anni* 363) ‘mancipum cursus publici dispositio proconsulis forma teneatur; neque tamen sit cuiusquam tam insignis audacia, qui parangarias aut paraueredos in ciuitatibus ad canalem audeat commouere, quo minus marmora priuatorum uehiculis prouincialium transferantur, ne otiosis aedium cultibus prouincialium patrimonia fortunaeque lacerentur’.

*idem* κανάλιος *apud graecos significat: Athanasius enim* Apologia contra Arrianos § 50 *episcopos enumerans qui concilii Serdicensis decretis postmodum consensum praebuerunt*, Γαλλίας . . . Ἀφρικῆς . . . Αἰγύπτου . . . οἱ ἐν τῷ καναλίῳ τῆς Ἰταλίας . . . Κύπρου . . . Παλαιστίνης, *eas uidetur spectare ciuitates quae uiae praeter omnes celebri adiacent, scilicet Flaminiae et Aemiliae, a Roma usque Ariminum ab Arimino usque Mediolanum et Augustam Taurinorum ductae; ita ut cursores siue acolyti ab Vrbe iter facientes facillime episcopos ibi constitutos ad sententias de statu ecclesiastico requirendas uiserent.*

*e scriptoribus ethnicis laudat* Thesaurus Linguae Latinae *solum Apuleium* Metamorph. vi 18 ‘canale directo perges ad ipsam Orci regiam’.

### Locutiones nonnullae notatu dignae

1. *Quae ad rem publicam pertinent*

**religiosissimus imperator** v 29 (*p* 464).
felix et **beatus** Augustus vi 23 (*p* 466); *inde a Diocletiano adhibent inscriptiones.*
**palatium** vi 25 (*p* 466).
**comitatus** v 6 (*p* 462), 11 (*p* 463), 28 (*p* 464); vi 5 (*p* 465), 39 (*p* 467), 52 (*p* 468); vii 24 (*p* 470), 30 (*p* 471); *inde a Constantino hoc sensu inuenitur.*

2. *Quae ad ecclesiam pertinent*

frater et coepiscopus noster **qui in maxima ciuitate id est metropoli consistit** vi 15 (*p* 466): *pro* metropolitanus *adhibetur, quae uox nondum erat in usu.*

{ **beatissimus** Paulus viii 22 (*p* 474), episcopus Romanus iii *b* 7 (*p* 460),
{ **sanctissimus** Petrus iii 18 (*p* 456), episcopus Romanus vi 33 (*p* 467), Carthaginensis v 8 (*p* 462). *ita locuti sunt, pro* beatus sanctus, *prisci christiani.*

{ **sanctitas uestra** vii 28 (*p* 470); xii 2 (*p* 482).
{ **prouidentia** (*uel* **prudentia**) **uestra** vi 2 (*p* 465).

**ecclesiasticus** xii 4 (*p* 483), *scilicet* ‘*homo ad ecclesiam ciuitatis cuiuscumque pertinens.*’ *confer* Gesta apud Zenophilum (*apud Routh* Reliquiae Sacrae iv 326, *uel apud* S. Optati Opera C. S. E. L. *tom* xxvi *p* 189 *l* 21) ‘adhibete conclericos et seniores plebis ecclesiasticos uiros’ (‘seniores’ *laicos esse probant alii eorundem* Gestorum *loci* ‘episcopi presbyteri diacones seniores’ ‘fratribus et filiis, clero et senioribus’, Rell. S. *pp* 325 327, S. Optati Opera 189. 3, 190. 33): *necnon pseudo-Serdicensis synodi epistulam apud* S. Hilarii Opera ii (*Veronae*, A.D. 1730) *col.* 650 ‘quidam qui se ecclesiasticos esse uolunt’, *et* Testamentum XL martyrum Τοῖς κατὰ πᾶσαν πόλιν τε καὶ χώραν ἁγίοις ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυτέροις, διακόνοις τε καὶ ὁμολογηταῖς, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἐκκλησιαστικοῖς: *sed testimoniis aliunde petitis haud opus est, cum apud concilium Carthaginense anno* 348 *habitum canon hicce a Grato episcopo prolatus sit, neque dubium sit quominus illic de laico intellegatur*: *uide p* 441 *supra ad calcem paginae.*

facere **dominicum** x 17 (*p* 478) *neque de dominica die neque de basilica dicitur, sed de missa*: *confer Cyprianum* op. et el. 14 ‘dominicum celebrare te credis . . quae in dominicum sine sacrificio uenis?’ ep. lxiii 16 ‘numquid ergo dominicum post cenam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus?’: *ps-Cypr.* de spectaculis 5 ‘dimissus e dominico et adhuc gerens secum ut assolet eucharistiam’: Acta SS. Saturnini et Datiui 2 ‘celebrantes ex more dominicum’, 7 ‘et in collecta fui et dominicum cum fratribus celebraui’ (*quae* Acta *respicit Augustinus* Breu. coll. cum Don. III 17 [32] ‘ipsis gestis martyrum monstrabatur qui confitebantur in passionibus suis se collectam et dominicum egisse.’

**exterminare** xi 22 (*p* 480), *sc* expellere, excommunicare; *hoc sensu non alibi inueni.*

# CANONES SERDICENSES

## TEXTVS CANONVM AVTHENTICVS LATINVS VNA CVM GRAECA INTERPRETATIONE NECNON DVABVS LATINI TEXTVS FORMIS GRAECAE OPE INTERPRETATIONIS COMPOSITIS

### I

### TEXTVS AVTHENTICVS

*uide pp* 452–486 *supra*
(*indicem codicum inuenies p* 444)

### II

### INTERPRETATIO GRAECA CVM AVTHENTICO VT VIDETVR COAEVA

Π **Consensus codicum coenobii S. Iohannis apud insulam Patmum** ΡΟΒʹ et ΡΟΓʹ, circa annum 800 post Christum exaratorum

*π* codex ΡΟΒʹ ut supra

*π*ʹ codex ΡΟΓʹ ut supra

A **Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae** Baroccianus 185: saec. xi ineuntis [fol. 114 *b*

B **Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae** Laudianus graecus 39: saec. x [fol. 114 *a*

Γ **Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae** Baroccianus 26: saec. x–xi [fol. 73 *a*

*Ediderunt Ioannes Tilius Engolismensis* (*postea episcopus Briocensis et Meldensis*) Κανόνες τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων συνόδων Apostolorum et Sanctorum Conciliorum Decreta *Parisiis* A. D. 1540 *p* 35, *et qui post eum* Concilia *graece ediderunt usque ad Gulielmum Beveregium* Συνοδικὸν siue Pandectae Canonum SS. Apostolorum et Conciliorum ab Ecclesia Graeca receptorum (*Oxonii* A. D. 1672) I 482, *Labbe-Coleti* Concilia II 657, *Mansi* Concilia III 5. *codices Patmios et ut puto Oxonienses primus adhibui*

### III

### TEXTVS E GRAECO IN LATINVM REDDITVS

Θ **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lx (58): saec. vii–viii [fol. 88 *a*

*Ediderunt fratres Ballerini* S. Leonis Magni Opera III (*Venetiis* A. D. 1757) col 589 = *Migne* P. L. lvi 832

### IV

### TEXTVS E LATINO AVTHENTICO ET GRAECO MIXTVS

*t* **Codex Vaticanus** lat. 1319, apud Gallos ut uidetur scriptus: saec. xii–xiii [fol. 243 *a*

*Primus edidi*

*Tabulam qua numeri canonum et ordo depinguntur inuenies p* 443 *supra: nota tamen quod ad comparationem melius instituendam canonem authentici* III *b* (*p* 460 *supra*) *non post canonem* IIII *distuli sed cum ceteris testibus sine interuallo canoni* III *subiunxi, uide pp* 496 497, *et canonem ceterorum testium ultimum meliore loco canoni authentici* VII *e regione opposui, uide pp* 510 511.

*Interpres codicis* Θ *utrum Latinum authenticum in manibus habuerit, incertum est: confer tamen can* i *l* 11 *p* 491 *a* 'unde apparet', *can* ii *l* 9 *p* 493 *a* 'non habentes fidem sinceram', *can* vii *l* 23 *p* 499 *a* 'auctoritatem eius a quo destinati sunt'. *hoc saltem constat, eum uertisse textum graecum nostro meliorem et authentico propiorem, siue in eis retinendis quae e graecis codicibus exciderunt* (*can* ii *l* 9 *p* 493 *a* 'non habentes fidem sinceram', *can* vii *l* 21 *p* 499 *a* 'destinati', *l* 24 'in episcopi potestate', *can* viii *l* 14 *p* 501 *a* 'et cum eo fiat ordinatio', *can* xii *l* 16 *p* 509 *a* 'tamen', *can* xv *l* 3 *p* 519 *a* 'in eadem'), *siue in eis reiciendis quae graeci codices authentico supposuerunt* (*can* iii *l* 22 *p* 494 *b* ὥστε, *can* vi *l* 22 *p* 500 *b* τῆς μητροπόλεως, *can* vii *l* 9 *p* 502 *b* παρά, *l* 28 *p* 504 *b* τῶν αὐτῷ προσηκόντων, *can* x *l* 26 *p* 516 *b* ὃς καὶ γεγένηται, *l* 31 οὐκ ἀπεικότως, *can* xi *l* 14 *p* 518 *b* ταράχους, *can* xii *l* 2 *p* 520 *b* καὶ τοῦτο ὁρισθήτω, *can* xiii *l* 15 *p* 522 *b* πάντων, *can* xvi *l* 11 *p* 528 *b* περὶ τούτων οὖν ὁριστέον, *can* xviii *l* 4 *p* 528 *b* ἐπίσκοπος). *semel certe uidetur interpres in unum commiscuisse et authenticum et graecum textum, can* xii *l* 12 *p* 507 *a* 'felicissimus ac beatus pius imperator', *cf* 506 *a* 'felix et beatus' 506 *b* ὁ εὐσεβέστατος. *Afrum esse interpretem fortasse conicias e uoce* primatis, *can* viii *l* 10 *p* 501 *a*.

*Codicis t interpreti praesto fuisse et authenticum* (*immo authentici satis bonos codices*) *et textum graecum pro certo habeo. nonnulla sunt quae suadeant eum interpretationem codicis* Θ *aliquando inspexisse; exempli gratia can* v *l* 2 *p* 497 *b* 'appetitus . . . accusatus', *can* vii *l* 42 *p* 505 *b* 'presidium denegandum', *can* xi *l* 8 *p* 517 *b* 'docibilem', *can* xxi *l* 16 *p* 511 *b* 'maximo crimini'. *haud adeo priscam sapit aetatem interpretatio codicis t; Dionysio tamen antiquior uidetur esse, cf p* 491 *b*

I

**Authenticum latinum**

*e paginis 452–486 supra repetitum*

[I] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Non magis mala consuetudo quam perniciosa corruptela funditus eradicanda est, ne cui liceat episcopo de ciuitate sua ad aliam ciuitatem transire. manifesta [est] enim causa quam hoc facere temptet: nullus fere inuentus est episcopus qui de maiore ciuitate ad minorem transiret. unde apparet auaritiae ardore illos inflammari et ambitioni seruire et ut dominationem habeant.

Si omnibus hoc placet, ut huiusmodi pernicies saeuissime et austerius uindicetur, ut nec laicam habeat communionem?

RESPONDERVNT VNIVERSI:

Placet.

---

I 17. RESPONDERVNT VNIVERSI **Placet**: *sententias synodi testantur omnes hic et cann* II *p* 492, VI *l* 40 *p* 508, VII *l* 35 *p* 512, VIII *p* 516, VIIII *p* 518, X *p* 520, XI *l* 13 *p* 522; *omnes, deficiente graeco, can* XII *l* 6 *p* 526; *omnes, excepto cod* Θ, *cann* IIII *p* 500, V *p* 504, XIII *l* 9 *p* 528; *solum authenticum can* III *p* 494. *sententias supponit interpretatio graeca cum cod t, inuitis et authentico et cod* Θ, *canonibus* III *b l* 27 *p* 498, VII *l* 17 *p* 510, XII *l* 18 *p* 526, XIII *l* 28 *p* 528; *graeca cum t et* Θ *canoni* XI *l* 25 *p* 524; *graeca, inuitis ceteris, canoni* VI *l* 11 *p* 506

II

**Interpretatio in usum ecclesiarum graecarum facta**

ΚΑΝΟΝΕϹ ΤΩΝ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ ϹΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συγκροτηθεῖσα ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ὥρισεν τὰ ὑποτεταγμένα

α̅ Ὅσιος ἐπίσκοπος πόλεως Κορδούβης εἶπεν·

*Οὐ τοσοῦτον ἡ φαύλη συνήθεια ὅσον ἡ βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορὰ ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων ἐστὶν ἐκριζωτέα, ἵνα μηδενὶ ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι. ἡ γὰρ τῆς αἰτίας ταύτης πρόφασις φανερὰ δι' ἣν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖται· οὐδεὶς γὰρ πώποτε εὑρεθῆναι ἐπισκόπων δεδύνηται ὃς ἀπὸ μείζονος πόλεως εἰς ἐλαχιστοτέραν πόλιν ἐσπούδασεν μεταστῆναι. ὅθεν συνέστηκεν διαπύρῳ πλεονεξίας τρόπῳ ὑπεκκαίεσθαι τοὺς τοιούτους καὶ μᾶλλον τῇ ἀλαζονείᾳ δουλεύειν, ὅπως ἐξουσίαν δοκοῖεν μείζονα κεκτῆσθαι.*

*Εἰ πᾶσιν τοίνυν τοῦτο ἀρέσκει, ὥστε τὴν τοιαύτην σκαιότητα αὐστηρότερον ἐκδικηθῆναι; ἡγοῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιούτους χρῆναι κοινωνίαν.*

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπαν·

Τοῦτο ἀρέσκει ἅπασιν.

---

I 4. *διαφθορά*: *διαφορά* Π 6. *τῶν ἐπισκόπων* Π Α Β Γ Α *ἐπισκόπῳ* Γ 7. *μικρᾶς*: *fortasse delendum, cf latt* 11. *ὅς*: *ὡς* Π 15. *ἀλαζονίᾳ* Π Β Γ* 18. *tr τοίνυν πᾶσι* Β 19. *αὐστηρῶς* Β 21. *tr χρῆναι ἔχειν τοὺς τοιούτους* Β 22. εἶπον Α Β 23. *ἅπασιν* Π: *πᾶσιν* Α Β Γ

## III

**Textus**

**e graeco in latinum redditus**

*teste codice unico Veronensi* LX (Θ)

*fol* 80 *b* DEFINITIONES APVT SARDICAM

(*sequuntur Hosii et Protogenis epistula ad Iulium papam data et concilii epistula encyclica*)

*fol* 88 *a* I OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quanto magis mala consuetudo nocentissima est rerum corruptione, ab ipsis fundamentis eradicanda est; ut nulli episcop*o* liceat de ciuitate ad aliam ciuitatem transferri. huius enim causae occassio manifesta est per quam tales temtantur; numquam enim potest episcopus reperiri qui de maiore ciuitate ad minorem transferri studeat. unde apparet ap*p*etitionis f*l*ag*r*ante modo peruri huiusmodi et superbiae potius seruire, ut uideantur maiorem possidere potestatem.

Si igitur omnibus hoc placet, de tali s*c*euita*t*e seuerius uindicari? existimo nec laicorum oportere tales habere communionem.

OMNES EPISCOPI DIXERVNT: Placet.

---

Θ I *Tit praem* De epis qui ciuitates mutauerunt *cod*[2] 5. **episcopo**: epī *cod*, *uide p* 534 *l* 3 *infra* 7. cause *cod** 8. **tales**: *legendum* talia *cum Gr* τὰ τοιαῦτα 10. **qui de maiore ciuitate**: quidem maiorem ciuitatis *cod** quidem maiore ciuitate *cod*[2] 12. apetitionis *cod* **flagrante modo**: fraglantem modo *cod* 13. superbie *cod** 16. **omnibus**: *litterae* -nibus *euanuerunt* **de tali sceuitate** *conieci e Gr* τὴν τοιαύτην σκαιότητα: de talib, euitare *cod*

## IV

**Textus**

**ex authentico latino et graeca interpretatione mixtus**

*teste codice unico Vaticano* 1319 (*t*)

INCIPIVNT CANONES SARDICENSES *fol* 243 *a*

[I] OSIVS EPISCOPVS CIVITATIS CORDVBENSIS DIXIT:

Tam mala consuetudo quam ipsa rerum pernitiosa generatio funditus eradicanda est, ut nulli episcopo liceat de ciuitate ad aliam transire ciuitatem. huius etenim rei manifesta occasio est cuius gratia hoc attemptatur: itaque nullus unquam inuentus est episcopus qui de maiore ciuitate transeat ad minorem. unde apparet auaritiae illos ardore succendi et ambitiosis insolentiae uitiis inseruire, ut dominationem uideantur possidere maiorem.

Si omnibus hoc placet, huiusmodi s*c*euitas austerius reprimatur: nam puto nec laicorum communionem habere huiusmodi homines oportere.

EPISCOPI VNIVERSI RESPONDERVNT:

Hoc omnibus placet.

---

I: *numeros et hic et alibi om cod, sed t grandiore littera initium noui cuiusque canonis uidetur significare. canonem* I *ex hac interpretatione mutuatus est ut uid Dion*-I, *uide p* 487 *supra* 4. **generatio** *cod*: *fortasse scribendum* degeneratio (*Gr* διαφθορά) 15. opossidere *cod** 18. **sceuitas** *conieci e Gr* σκαιότητα, *graeco enim* σκαιός *respondet lat* scaeuus: seuitas *cod* 20. oporteret *cod*

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 453–455 *supra*)

[II] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Etiam si talis aliquis extiterit furiosus temerarius, et fortasse talem excusationem adtulerit, adseuerans quod populi litteras acciperit: manifestum est autem illum potuisse praemia paucos et mercedem corrumpere, et clamare in ecclesiam qui sinceram fidem non habent tamquam ipsum petere uideantur episcopum. omnino has fraudes remouendas esse, et damnum ut nec fide*le*m laicam communionem accipiat.

Si omnibus placet?

SYNODVS RESPONDIT:

Placet.

[III] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Illud quoque, ut episcopus de prouincia ad aliam prouinciam in qua sunt episcopi non transeat; nisi forte a fratribus suis inuitatus, ne uideamur ianuam caritatis clausisse.

## II

### Interpretatio graeca

Β̄ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Εἰ δέ τις τοιοῦτος εὑρίσκοιτο μανιώδης ἢ τολμηρός, ὡς περὶ τῶν τοιούτων δόξαι τινὰ φέρειν παραίτησιν διαβεβαιούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους ἑαυτὸν κεκομίσθαι γράμματα· δῆλόν ἐστιν ὀλίγους τινὰς δεδυνῆσθαι μισθῷ καὶ τιμήματι διαφθαρέντας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στασιάζειν, ὡς δῆθεν ἀξιοῦντας τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐπίσκοπον. καθάπαξ οὖν τὰς ῥᾳδιουργίας τὰς τοιαύτας καὶ τέχνας κολαστέας εἶναι νομίζω, ὥστε μηδένα τοιοῦτον μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας.

Εἰ τοίνυν ἀρέσκει ἡ γνώμη αὕτη, ἀποκρίνασθε.

Ἀπεκρίναντο·

Τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

Γ̄ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Καὶ τοῦτο προστεθῆναι ἀναγκαῖον, ἵνα μηδεὶς ἐπισκόπων ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι διαβαίνοι· εἰ μήτι παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτοῦ κληθείη, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἡμᾶς τὰς τῆς ἀγάπης ἀποκλείειν πύλας. καὶ

II 2. τοιούτως π′ 6. κεκομεῖσθαι Π Β Γ 9. Π Α Β Γ τόν : *om* Β 15. εἰ . . . ἀποκρίνασθε: *om* Β

III 5. διαβαίνῃ Β 6. εἰ μή Π εἰ μήπω Α

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

II OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Si autem quis repertus fuerit uesanus uel temerarius, qui pro talibus adferat excusationem perse- *fol 88 b* uerans | ab eius populo litteras adportando; certum enim est pot*ui*sse eum paucos quosdam mercede et pretio corruptos in aecclesiis seditiones mouisse, non habentes fidem sinceram, tamquam rogantes eumdem habere episcopum. pariter igitu*r* uersutias et artes huiusmodi amputandas puto, et tales ne in fi*n*em quidem laica*m* merere communionem.

Si igitur placet h*a*ec sententia, respondete.

ET DIXERVNT:

Recte dicta placent.

III OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc addi necessarium est, ne quis episcopus de prouincia sua interpellante episcopo ad aliam transeat prouinciam; nisi forte a fratribus suis uocatus, ne uideamur portas dilectionis clausisse.

---

Θ II 6. **enim** *cod*: *fortasse omittendum cum Gr* δῆλόν ἐστιν **potuisse**: potius se *cod* 7. **eum**: *fortasse omittendum cum Gr, sed uide authenticum l* 6 illum 9. **non habentes fidem sinceram**: *omittunt codices quos habemus graeci, unde patet uel meliores codices graecos* (*quod mihi uidetur*) *uel ipsum authenticum interpreti codicis* Θ *praesto fuisse* 11. **pariter**: *fortasse legendum* penitus, *cf col b* 12. igitu *cod* 13. **in finem** *scripsi*: in fidem *cod* (*cf codd* I $F_2$ *p* 454 *l* 13 *supra*) in fine *Ball cum Gr* ἐν τῷ τέλει 14. laicamerere *cod* 16. hec *cod*

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[II] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Etiam si talis extiterit aliquis furiosus ac temerarius, ut fortasse ad huiusmodi rerum excusationem se litteras afferre a populo perseueret; manifestum est eum potuisse, paucis premio et mercede corruptis, seditiones in ecclesia concitare, quasi illis eundem habere sibimet episcopum deposcentibus. ergo penitus istas malignitates et fraudes puniendas existimo, ut nemo talis nec in exitu suo communionem laicam mereatur.

Quapropter, si placet ista sententia, respondete.

VNIVERSI DIXERVNT

placere sibi quae dicta sunt respondentes.

[III] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Illud quoque addendum est necessario, ut episcopus de sua prouincia ad aliam prouinciam in qua sunt episcopi non transeat; nisi forte a fratribus suis fuerit inuitatus, ne uideatur a nobis esse preclusus a ianua caritatis.

---

III 7. **preclusus a** *cod*: *fortasse legendum t* preclusa

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 455–457 *supra*)

*can* III Illud quoque prouidendum est; si in aliqua prouincia forte aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit, non ex his unus ex alia prouincia aduocet episcopos.

Quod si aliquis episcopus iudicatus fuerit in aliqua causa et putat bonam causam habere ut iterum iudicium renouetur, si uobis placet, sanctissimi Petri apostoli memoriam honoremus: scribatur uel ab his qui examinarunt uel ab episcopis qui in proxima prouincia morantur Romano episcopo; si iudicauerit renouandum esse iudicium, renouetur et det iudices, si autem probauerit talem causam esse ut ea non refricentur quae acta sunt, quae decreuerit confirmata erunt.

Si hoc omnibus placet?

SYNODVS RESPONDIT:

Placet.

## II

### Interpretatio graeca

*τοῦτο δὲ ὡσαύτως προνοητέον, ὥστε ἐὰν ἔν τινι ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων τις ἄντικρυς ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ καὶ συνεπισκόπου πρᾶγμα σχοίη, μηδέτερον ἐκ τούτων ἀπὸ ἑτέρας ἐπαρχίας ἐπισκόπους ἐπιγνώμονας ἐπικαλεῖσθαι. εἰ δὲ ἄρα τις ἐπισκόπων ἔν τινι πράγματι δόξῃ κατακρίνεσθαι καὶ ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν μὴ σαθρὸν ἀλλὰ καλὸν ἔχειν τὸ πρᾶγμα, ἵνα καὶ αὖθις ἡ κρίσις ἀνανεωθῇ· εἰ δοκεῖ ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὴν μνήμην τιμήσωμεν, καὶ γραφῆναι παρὰ τούτων τῶν κρινάντων Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ὥστε διὰ τῶν γειτνιώντων τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, εἰ δέοι, ἀνανεωθῆναι τὸ δικαστήριον, καὶ ἐπιγνώμονας αὐτὸς παράσχοι· εἰ δὲ μὴ συστῆναι δύναται τοιοῦτον αὐτοῦ εἶναι τὸ πρᾶγμα ὡς παλινδικίας χρῄζειν, τὰ ἅπαξ κεκριμένα μὴ ἀναλύεσθαι τὰ δὲ ὄντα βέβαια τυγχάνειν.* *can* III

---

Π Α Β Γ

9. *τούτου* B 10. *ἐν*: *om* Γ *τινί*: *τῇ* 11. *αὐτοῦ* B 12. *μηδέτερον* B, *cf cod t* (*p* 495 *col b*) neuter istorum: *μηδένα ἕτερον* Π Α Γ 14. *ἐπίσκοπος* B *ἐπισκόπῳ* Γ 15. *δόξει* A 16. *ὑπολαμβάνῃ* B 17. *καλὸν πρᾶγμα ἔχειν* B 22. *τῆς ἐπαρχείας* Γ 24. *αὐτοῖς* B *αὐτούς* Γ 25. *δύναται* Π Α: + *διὰ τὸ μή* B Γ 27. *παλινδικίας* Π Α: *πάλιν δίκην* B *πάλιν δίκης* Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

IIII Et huic similiter est prouidendum, ut si in aliqua prouincia episcopus quis aduersus suum fratrem et coepiscopum habeat causam, nullus de alia prouincia arbiter requiratur.

V Si autem quis episcopus in aliquo damnatur negotio et estimat se firmam causam habere ut iudicium renouetur; si placet uestr*ae* Dilectioni, apostoli Petri honorate memoriam, et scribatur ab his qui iudicauerunt ca*usa*m damnati episcopi Iulio episcopo Rom*ae* per uicinos episcopos prouinci*ae*, et si *fol* 89 *a* oportet innouari iudicium, | renouetur et iudicem ipse praebebit. et si non potueri*t* ibi adesse, et tale fuerit eius negotium ut iterum renouetur iudicium, semel iudicata non dis*s*olui, qu*ae* autem sunt maneant firma.

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

Illud quoque prouidendum est, ut *can* III si in aliqua prouincia forte aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit, neuter istorum ex alia prouincia aduocet discretores episcopos. quod si quis episcopus in aliquo fuerit negotio condempnatus et putat se non improbam causam habere ut iterum negotii discussio restauretur; si uobis placet, sanctissimi Petri apostoli memoriam honoremus, et scribatur ab his qui iudicauerunt | Iulio episcopo urbis *fol* 243 *b* Romae, quatenus per eos qui in proximo commorantur episcopi, si hoc fieri debet, renouetur examen, datis ab ipso iudicibus: si autem probauerit talem causam esse ut ea non oporteat refricari, quae semel desecta sunt confirmata erunt nec ulterius conuellentur.

---

Θ IIII 1. **huic**: *legendum* hoc *cum Gr* τοῦτο, *nisi conicias* τούτῳ *interpretari nostrum* 3. **et**: etet *cod*
V 4. ur̄e *cod* 7. **causam** *conieci*: et canonem *cod* 8. rome *cod* 9. prouincie *cod* 10. renouer *cod** 11. p̄bebit *cod* 12. potueris *cod* **adesse** *pro Gr* συστῆναι: *idem uerbum* viii 6 *p* 499 *pro Gr* συναινέσαι **et** 2°: *fortasse legendum* ut 15. disolui *cod* **quae** (*Gr* τὰ ὄντα): quem *cod*

t 28. **desecta** *cod, quasi e Gr* κεκομμένα *pro* κεκριμένα: *sed fortasse legendum* decreta

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 457, 458 *et* 460, 461 *supra*)

Gavdentivs episcopvs dixit: Addendum, si placet, huic sententiae quam plenam sanctitatis protulistis; cum aliqui episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in uicinis commorantur locis et proclamauerit agendum sibi esse negotium in urbe Roma, alter episcopus in eadem cathedra post appellationem eius qui uidetur esse depositus omnino non ordinetur loco ipsius, nisi causa fuerit iudicio Romani episcopi determinata.

[III *b*] Ossivs episcopvs dixit:

Placuit autem ut si episcopus accusatus fuerit et iudicauerint congregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo deiecerint eum, et appellasse uideatur et confugerit ad beatissimum ecclesiae Romanae episcopum, et uoluerit audiri et iustum putauerit [ut] renouetur examen; scribere his episcopis dignetur qui in finitima et propinqua prouincia sunt, [ut] ipsi diligenter omnia requirant et iuxta fidem ueritatis definiant. quod si qui rogat causam suam

III 31. Gavdentivs: *episcopus Naisensis, uide nomen* 32 *p* 554 *infra*

III *b*. *Canonem quem supra* III *b numeraui* (*p* 460) *quia materiam canoni* III *propriam appendicis instar suppeditat, hic in locum suum transtuli, ut facilius cum ceteris interpretationibus conferatur*

## II

### Interpretatio graeca

δ̄ Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

*Εἰ δοκεῖ, ἀναγκαῖον προστεθῆναι ταύτῃ τῇ ἀποφάσει ἥντινα ἀγάπης εἰλικρινοῦς πλήρη ἐξενήνοχας· ὥστε ἐάν τις ἐπίσκοπος καθαιρεθῇ τῇ κρίσει τούτων τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐν γειτνίᾳ τυγχανόντων καὶ φάσκῃ πάλιν ἑαυτῷ ἀπολογίας πρᾶγμα ἐπιβαλεῖν, μὴ πρότερον εἰς τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἕτερον ὑποκαταστῆναι, ἐὰν μὴ ὁ τῆς Ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἐπιγνοὺς περὶ τούτου ὅρον ἐξενέγκῃ.*

ε̄ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

*Ἤρεσεν ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος καταγγελθείη καὶ συναθροισθέντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐνορίας τῆς αὐτῆς τοῦ βαθμοῦ αὐτὸν ἀποκινήσωσιν, καὶ ὥσπερ ἐκκαλεσάμενος καταφύγῃ ἐπὶ μακαριώτατον τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, καὶ βουληθείη αὐτοῦ διακοῦσαι δίκαιόν τε εἶναι νομίσῃ ἀνανεώσασθαι αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πράγματος· γράφειν τούτοις τοῖς ἐπισκόποις καταξιώσῃ τοῖς ἀγχιστεύουσι τῇ ἐπαρχίᾳ, ἵνα αὐτοὶ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ ἀκριβείας ἕκαστα διερευνήσωσιν καὶ κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν ψῆφον περὶ τοῦ πράγματος ἐξενέγκωσιν. εἰ δέ τις ἀξιοῖ καὶ πάλιν αὐτοῦ τὸ*

IIII 5. *τις*: *om* Γ 6. *ἐν*: *om* Β 7. Π Α Β Γ *φάσκει* Β Γ 8. *ἐπιβαλεῖν* Π: *ἐπιβάλλειν* Α Β Γ 10. *ἀποκαταστῆναι* A² Β Γ* 11. *γνούς* Β *περὶ τούτου* Α Β Γ, *cf codd* Θ *t* (*p* 497) de hoc: *περὶ τούτων* Π

V *Canonem sequenti postponunt* (*cum authentico latino*) *edd, inuitis codicibus graecis et* Θ *t, uide p* 497 2. *ἵν' εἰ* Α Γ 4. *τοῦ*: + *αὐτοῦ* Β 6. *ἀποφύγῃ* Γ *ἐπί* Π: + *τόν* Α Β Γ 9. *νομίσειεν* Β *νομίσει* Γ 11. *καταξιώσει* Β Γ 14. *τήν*: *om* Α 16. *ἀξιοῖ* Β Γ: *ἀξιῶν* Π Α *ἑαυτοῦ* Α

## III

**Textus latinus**
*codicis* Θ

VI GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT :

Si placet, necessarium esse huic addi sententiae quam ueram et caritate plenam tulisti ; ut si quis episcopus fueri*t* depossitus per sententiam episcoporum qui uicini sunt et dixer*i*t se negotium excussationis habere, non prius in eius cathedra alium ordinari, nisi Rom*ae* episcopus de hoc cognoscens terminum inpossuer*it*.

VII OSSIVS EPISCOPVS DIXIT :

Placet ut si quis episcopus adpetitus uel accusatus fuerit et collecti episcopi finium suorum eum gradu deiecerint, et confugerit ad prouocationem beati episcopi Romanae ecclesiae, e*t* adquieuerit eum audiri et iustum putauerit renouari iudicium rei ; scri*b*ere episcopis dign*a**b*itur prouidentibus prouinci*ae*, quo ipsi diligentius cum scrupulositate singula scrutentur et secundum ueritatis fidem de negotio proferant sententiam. si uero quis

## IV

**Textus latinus**
*codicis t*

[IIII] GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT :

Addendum est, si placet, huic sententiae quae plena sincerae caritatis prolata est ; ut cum semel episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in uicinis partibus degunt et proclamauerit allegationes aliquas ad agendum denuo sibi competere, non prius alter aepiscopus in eius cathedra resideat substitutus, quam si Romanae urbis aepiscopus ipse cognoscens aliquid de hoc propria diffinitione constituat.

[V] OSIVS EPISCOPVS DIXIT :

Si appetitus episcopus aliquis et accusatus fuerit ut congregati episcopi regionis ipsius de gradu eum suo remoueant, et appellationis usus auxilio uideatur ad beatissimum aecclesiae Romanae episcopum conuolasse, et ei uoluerit ipse audientiam commodare iustumque putauerit renouandam esse negotii quaestionem ; scribere his dignetur episcopis qui in finitima prouincia sunt, ut ipsi diligenter omnia et subtiliter inuestigent et iuxta fidem ueritatis de ea proferant causa sententiam. quod si quis roget causam suam

---

Θ VI 3. **addi sententiae**: addissententiae *cod* caritatem *cod* 5. fueri *cod* **per sententiam** *cod* (*Gr* τῇ κρίσει): praesentiam *Ball* 7. **dixerit** *scripsi cum Gr* φάσκῃ: dixerunt *cod* 9. rome *cod* 11. inpossuere *cod*

VII 7. **et** *scripsi cum Gr* καὶ βουληθείη: uel *cod* 9. scriuere *cod* dignauitur *cod* 10. prouincie *cod* 13. **de**: *om cod**, *add sup lin m p* 14. **quis**: quis *cod** (*for-*

*t* IIII 4. ẹprolata *cod*

V 2. **appetitus . . . et accusatus,** *cf cod* Θ adpetitus uel accusatus: *cum haec duo uerba unum graecum* καταγγελθείη *interpretari uideantur, ueri simile est interpreti codicis t non solum graecum textum et authenticum latinum uerum etiam codicis* Θ *interpretationem praesto fuisse; cf p* 489 *ad calcem* 3. **ut**: *forte* et *cum rell*

## I

**Authenticum latinum**

(*pp* 461, 462, *et* 458 *supra*)

iterum audiri et depraecatione sua mouerit episcopum Romanum ut e latere suo praesbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid uelit aut quid aestimet: [et] si decreuerit mittendos esse qui praesentes cum episcopis iudicent habentes [eius] auctoritatem a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio; si uero crediderit sufficere episcopos ut negotio terminum inponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicauerit.

[IIII] Ossivs episcopvs dixit:

Si contigerit in una prouincia in qua plurimi fuerint episcopi unum forte remanere episcopum, ille uero per neglegentiam noluerit ordinare episcopum, et populi conuenerint episcopos uicinae prouinciae; debere

## II

**Interpretatio graeca**

πρᾶγμα ἀκουσθῆναι καὶ τῇ δεήσει τῇ ἑαυτοῦ τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον κινεῖν δόξῃ, ἀπὸ τοῦ ἰδίου πλευροῦ πρεσβυτέρους ἀποστείλοι· εἶναι. ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου ὅπερ ἂν καλῶς ἔχειν δοκιμάσῃ· καὶ [ἐὰν] ὁρίσῃ δεῖν ἀποσταλῆναι τοὺς μετὰ τῶν ἐπισκόπων κρινοῦντας ἔχοντάς τε τὴν αὐθεντίαν τούτου παρ' οὗ ἀπεστάλησαν, καὶ τοῦτο θετέον· εἰ δὲ ἐξαρκεῖν νομίζοι πρὸς τὴν τοῦ πράγματος ἐπίγνωσιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ ἐπισκόπου, ποιήσει ὅπερ ἂν τῇ ἐμφρονεστάτῃ αὐτοῦ βούλῃ καλῶς ἔχειν δόξῃ.

Ἀπεκρίναντο οἱ ἐπίσκοποι·

Τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

ϛ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Ἐὰν συμβῇ ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ ἐν ᾗ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τυγχάνουσιν ἕνα ἐπίσκοπον ἀπομεῖναι, κἀκεῖνος κατά τινα ἀμέλειαν μὴ βουληθῇ συνελθεῖν καὶ συναινέσαι τῇ καταστάσει τῶν ἐπισκόπων, τὰ δὲ πλήθη συναθροισθέντα παρακαλοῖεν γίγνεσθαι τὴν κατάστασιν τοῦ παρ' αὐτῶν ἐπιζητουμένου ἐπισκόπου·

---

18. ἑαυτοῦ Α Β Γ: αὐτοῦ Π  κινεῖν *scripsi* Π Α Β Γ *cum latt omn* mouerit: κρίνειν (κρίνει Γ) *codd*; *om edd*  19. δόξῃ Π Β Γ: δόξει Α δόξειεν *edd*  20. εἶναι *scripsi cum edd*: ἵνα *codd*  22. ἐάν *scripsi cum latt*: *om codd*  ὁρίσῃ π Α: ὁρίσει π' Β Γ  24. κρίνοντας Γ  26. θετέον: *fortasse addendum cum latt* ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ [τοῦ ἐπισκόπου] νομίζοι *codd*: νομίσῃ *edd*  28. τοῦ ἐπισκόπου: *legendum ut uidetur* τοὺς ἐπισκόπους, *sed antiquus est error*, *cf p* 499 *col a l* 27  ποιήσοι π  31. ἀπεκρίναντο . . . ἤρεσεν: *om* Α, *cf cod* Θ *p* 499 *col a*

VI 1. Ἐπάν Α  3. τυγχάνωσιν π* (*corr m p*) Β

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

iterum petierit denuo suum a*udiri* *fol 89 b* negotium | et per hanc peti*ti*onem Romanum episcopum mouerit, de latere suo presbyteros destinabit, ut sit potestatis eiusdem episcopi quod estimauerit esse. et si statuerit oportere mitti qui destinati cum episcopis iudicaturi sunt, habeant auctoritatem eius a quo destinati sunt, sane et hoc ponatur in episcopi potestate; et si putauerit sufficere ad causae cognitionem et sententiam proferendam episcopo, faciat quod eius sederit prudentiae.

VIII OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Si uenerit in una prouincia in qua plures sunt episcopi ordinandi unum episcopum remanere, et hic ob quandam neglegentiam noluerit conuenire et ordinationi adesse episcoporum, plebs autem conueniens rogat fieri ordinationem episcopi;

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

iterum audiri ac deprecatione sua moueri*t* episcopum urbis Romae ut e latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi quod estimauerit definire: si decreuerit mittendos esse qui presentes cum episcopis iudicent habentes eius auctoritatem a quo sunt destinati, et hoc in ipsius positum episcopi erit arbitrio; si uero crediderit sufficere episcopos ad negotium discernendum, faciet quod ipse prudentissimo consilio suo probauerit.

OMNES EPISCOPI DIXERVNT: Quae dicta sunt placent.

[VI] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Si contigerit in una prouincia in qua plurimi fuerint episcopi unum forte remanere episcopum, et collectis omnibus aliis ille per negligentiam sui adesse ordinationi noluerit ut cum ceteris episcopali creationi consentiat, populi tamen expectat multitudo collecta cupiens

---

Θ *tasse* quiuis) 15. **audiri** *Ball* (*Gr* ἀκουσθῆναι): adire *cod* 16. petionem *cod* 18. **suo** *Ball* (*Gr* ἀπὸ τοῦ ἰδίου πλευροῦ): suos *cod* presbyterum? *cod** 21. mittī *cod* 22. **habeant**: *legendum ut uid* habentes 23. autoritatem *cod** 25. **episcopi**: epis̄ *cod*, *uide p* 534 *l* 6 *infra* 28. **sederit**: *confer concilium Valentinum pp* 419 *can* i *l* 1, 424 *ll* 8 20

VIII 2. **uenerit** *cod*: *cf can* x *l* 38 **in una**: ina *cod** (*corr m p*) 6. **adesse**: *quasi Gr* συνεῖναι *pro* συναινέσαι epr̄ *cod**, *cf p* 534 *l* 35 *infra* (eps̄ *pro* episcopos)

18. **mouerit** *scripsi*: moueri *cod* 26. *t* eps̄ *cod*

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 458–460 *supra*)

*can* IIII illum prius conuenire episcopum qui in eadem prouincia moratur et ostendere quod populi petant sibi rectorem, et hoc iustum esse ut ipsi ueniant et cum ipso ordinent episcopum. quod si conuentus litteris tacuerit dissimulauerit nihil rescribserit, satisfaciendum esse populis: conueniant ex uicina prouincia et ordinent episcopum.

Sed licentia danda passim non est: si enim subito aut uicus aliqui aut modica ciuitas, cui satis est unus praesbyter, uoluerit petere episcopum sibi ordinari, ut uilescat nomen episcopi et auctoritas, non debent illi ex alia prouincia inuitati facere episcopum, nisi aut in his ciuitatibus quae episcopos habuerint aut si qua talis et tam populosa est quae mereatur habere episcopum.

Si hoc omnibus placet?

SYNODVS RESPONDIT:

Placet.

## II

### Interpretatio graeca

χρὴ πρότερον ἐκεῖνον τὸν ἐναπομείναντα *can* VI ἐπίσκοπον ὑπομιμνήσκεσθαι διὰ γραμμάτων τοῦ ἐξάρχου τῆς ἐπαρχίας, λέγω δὴ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως, ὅτι ἀξιοῖ τὰ πλήθη ποιμένα αὐτοῖς δοθῆναι· ἡγοῦμαι καλῶς ἔχειν καὶ τοῦτον ἐκδέχεσθαι ἵνα παραγένηται. εἰ δὲ μὴ διὰ γραμμάτων ἀξιωθεὶς παραγένηται μήτε μὴν ἀντιγράφοι, τὸ ἱκανὸν τῇ βουλήσει τοῦ πλήθους χρὴ γενέσθαι· χρὴ δὲ καὶ μετακαλεῖσθαι καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς πλησιοχώρου ἐπαρχίας ἐπισκόπους πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου. μὴ ἐξεῖναι δὲ ἁπλῶς καθιστᾶν ἐπίσκοπον κώμῃ τινὶ ἢ βραχείᾳ πόλει, ἥτινι καὶ εἷς μόνος πρεσβύτερος ἐπαρκεῖ· οὐκ ἀναγκαῖον γὰρ ἐπισκόπους ἐκεῖσε καθίστασθαι, ἵνα μὴ κατευτελίζηται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα καὶ ἡ αὐθεντία. ἀλλ᾽ οἱ τῆς ἐπαρχίας, ὡς προεῖπον, ἐπίσκοποι ἐν ταύταις ταῖς πόλεσιν καθιστᾶν ἐπισκόπους ὀφείλουσιν ἔνθα καὶ πρότερον ἐτύγχανον γεγονότες ἐπίσκοποι· εἰ δὲ εὑρίσκοιτο οὕτως πληθύνουσά τις ἐν πολλῷ ἀριθμῷ λαοῦ πόλις ὡς ἀξίαν αὐτὴν καὶ ἐπισκοπῆς νομίζεσθαι, λαμβανέτω.

Εἰ πᾶσιν ἀρέσκει τοῦτο;

Ἀπεκρίναντο πάντες·

Ἀρέσκει.

---

12. λέγω δή *usque ad finem canonis*: *om* π′*, *sed supplet manus prima* ΠΑΒΓ   16. παραγένηται: *excidit fortasse* καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ἡ κατάστασις γένηται, *cf p* 501   μή: μήτε ΒΓ   19. χρή 1° ΠΑ: δεῖ Β δή Γ; *fortasse omittendum*   γίνεσθαι Β   δέ: *om* π′   22. τῆς μητροπόλεως: *omittendum puto cum latt*   24. κώμῃ: *praem* ἐν Β   25. ἥ τινι Π εἴ τινι Γ   ἐξαρκέσει Β   35. αὐτήν ΑΒΓ: αὐτῆς Π   εἶναι ἐπίσκοπον κομίζεσθαι Β

## III

**Textus latinus**
*codicis* Θ

primum oportet eum qui remansit per literas primati*s* episcopi prouinciae, hoc est metropolitani, commoneri quoniam populus petit sibi pastorem dari; estimo oportere hunc expectare ut ueniat et cum eo fiat ordinatio. si autem neque per literas rogatus aduenerit nec scripserit, satisfieri populi uolumtat*i* debet, et uocandi sunt de uicina prouincia episcopi ad ordinationem episcoporum.

VIIII Non licere autem episcopum simpliciter ordinari in uico uel quadam exigua ciuitate, | *fol 90 a* cui sufficit etiam unus solus presbyter: nec enim necesse est ibi episcopum ordinare, ne contemptibilis fiat episcopi nomen et auctoritas. sed, sicut predixi, episcopi uicinae prouinciae in i*i*s ciuitatibus ordinare debent episcopos in quibus prius constituti uidebantur: si autem repperiatur quedam ciuitas abundans populo, ut digna uideatur habere episcopum, accipiat.

Si ho*c* omnibus placet?

## IV

**Textus latinus**
*codicis t*

eius ordinationem fieri quem poposcit; *can* VI prius illum qui remanserat oportet ammoneri per epistulas eius qui prouinciae illius sortitus est principatum, id est qui iure metropolitano subnixus est, quod populi petant sibi pastorem; et hoc rectum esse existimo ut cum ipsius quoque presentia ordinatio fiat episcopi. quod si nec litteris inuitatus affuerit neque rescripserit, tunc satisfaciendum esse populis, ut acciti ueniant episcopi de uicina prouincia ad episcopos ordinandos. sed non est passim danda ista episcoporum ordinandi licentia, siue in uico siue in aliqua modica ciuitate cui satis unus est presbyter: non est enim necessarium episcopum ibi constitui, ne nomen et auctoritas uilescat aepiscopi. sed prouinci*ae* illius, sicuti iam sum locutus, episcopi debent in his ciuitatibus episcopos ordinare quibus et ante aepiscopi fuerant dati: quod si qua talis et tam populosa fuerit ciuitas quae episcopum habere mereatur, accipiat.

Hoc omnibus placet?
SYNODVS DIXIT:
Placet.

---

Θ 10. primati *cod*: *uocem* primas *adhibent praecipue Afri, tamen* ἔξαρχος *reddit* primas *Dionysius* (*conc Chalc cann* viiii xvii) epš *ut uid cod** 14. et *cod**: ut *cod*[2] (*ut uid m p*), *fortasse recte* 17. satisfierit *cod** uolumtate *cod* 20. episcorum *cod*, *cf p* 534 *l* 26
VIIII 4. prb, *cod* 9. **iis**: is *coa* 12. **abundans**: *praemittendum fortasse* tam 15. **hoc**: hor *cod*

VI 14. metropolitano ṣ | subnixus *cod* 30. *t* prouincie *cod*

I

**Authenticum latinum**

(*pp* 462, 463 *supra*)

[V] Ossivs episcopvs dixit:

Inportunitas, nimia frequentia, iniustae petitiones, fecerunt nos non tantam habere nec gratiam nec fiduciam, dum quidam non cessant ad comitatum ire episcopi (et maxime Afri qui, sicuti cognouimus, sanctissimi fratris et coepiscopi nostri Grati salutaria consilia spernunt adque contemnunt), ut unus homo ad comitatum multas et diuersas ecclesiae non profuturas perferat causas, nec, ut fieri solet aut oportet, ut pauperibus ac uiduis aut pupillis subueniatur; sed et dignitates saeculares et administrationes quibusdam postulant. haec itaque prauitas olim murmurationem non sine scandalo excitat. honestum est autem ut episcopus intercessionem suam his praestet

V 9. **Grati**: *episcopi scilicet Carthaginensis, cf p* 441 *supra ad calcem paginae*

II

**Interpretatio graeca**

ζ̄ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Ἡ ἀκαιρία ἡμῶν καὶ ἡ πολλὴ συνέχεια καὶ αἱ ἄδικοι ἀξιώσεις πεποιήκασιν ἡμᾶς μὴ τοσαύτην ἔχειν χάριν καὶ παρρησίαν ὅσην ὀφείλομεν κεκτῆσθαι· πολλοὶ γὰρ τῶν ἐπισκόπων οὐ διαλείπουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον παραγινόμενοι (καὶ μάλιστα οἱ Ἄφροι, οἵτινες καθὼς ἔγνωμεν [παρὰ] τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπου Γράτου τὰς σωτηριώδεις συμβουλὰς οὐ παραδέχονται ἀλλὰ καταφρονοῦσιν), οὕτως ὡς ἕνα ἄνθρωπον εἰς τὸ στρατόπεδον πλείστας καὶ διαφόρους καὶ μὴ δυναμένας ὠφελῆσαι τὰς ἐκκλησίας δεήσεις διακομίζειν· καὶ μή, ὡς ὀφείλει γίνεσθαι καὶ ὡς προσῆκόν ἐστι, τοῖς πένησι καὶ τοῖς λαϊκοῖς ἢ ταῖς χήραις συναίρεσθαι καὶ ἐπικουρεῖν, ἀλλὰ κοσμικὰ ἀξιώματα καὶ πράξεις περινοεῖν τισιν. αὕτη τοίνυν ἡ σκαιότης τὸν θρασμὸν οὐκ ἄνευ σκανδάλου τινὸς ἡμῖν καὶ καταγνώσεως προξενεῖ. πρεπωδέστερον δὲ εἶναι ἐνόμισα ἐπίσκοπον τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν παρέχειν ἐκείνῳ

VII 7. *παραγινόμενοι* Α Β Γ²: *παραγενόμενοι* Π Γ* Π Α Β Γ 9. *παρά* *codd*: *omittendum puto cum latt* 11. Γράτου Α Β Γ: Γράττου Π *συμβουλάς*: *ἐντολάς* Α* 16. *ὀφείλειν* Α 19. *συνέρεσθαι* π′ 20. *ἐπινοεῖν* Β 21. *τὸν θραυσμόν* Α: *τῶν θραυσμῶν* Π *τὸν ἀθροισμόν* Γ *τῶν ἀθροισμῶν* Β 23. *προξενεῖ* Π Α Γ: *γίνεται* Β 24. *δέ*: *om* Β

## III

**Textus latinus**

*codicis Θ*

X OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Inpurtunitas nostra et frequentatio, etiam iniusti, fecerunt nos merito non tanta*m* habere gratia*m* et confidentiam quantam debueramus habere. plures enim episcoporum non intermittunt ad comitatum uenientes (ac precipue Afri, qui, ut cognouimus, fratr*i*s dilectissimi et conministri nostri Grati suasiones salubres non suscipiunt sed contemnunt), ita ut un*us* homo in commitatu plurimas ac diuersas, et nihil ad utilitatem proficientes ecclesiarum, preces adportet, per quas et (que*m*admodum debet fieri et conuenit) pauperibus uel l*a*icis uel uiduis subueniat et succurrat, sed seculares dignitates et administrationes prouideat quibusdam. h*a*ec igitur spurcitia molestia*m* non sine scandalo quoda*m* nobis et reprehensione adportat. decere autem puto episcopos suum prestare debere auxilium | *fol 90 b* | illis qui ab

Θ X 3. **etiam iniusti . . . merito**: *quasi Gr* καὶ οἱ ἄδικοι ἀξίως *reddit interpres* 4. tanta habere gratia *cod* 9. cognouis (*inceperat scribere* cognouistis) *cod** **fratris dilectissimi** *Ball cum Gr* τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ: ff̄ dd̄ (*sc* fratres dilectissimi) *cod*, *uide quae adnotaui p* 533 *ad calcem paginae* 11. suationes ? *cod** 12. **unus**: uni *cod* 15. **per quas**: *legendum suspicor* neque 16. queadmodum *cod* 17. **laicis** *conieci e Gr* τοῖς λαϊκοῖς: liucius *cod* liutius *Ball* 21. hec *cod* molestia *cod* 22. **quodam nobis** *scripserunt Ball cum Gr* σκανδάλου τινὸς ἡμῖν: quodaadnobis *cod*

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[VII] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Importunitas nimia et assiduitas nostra petitionesque non prob*a*e fecerunt nos non tantam habere nec gratiam nec fiduciam quantam nos habere conuenerat. quidam enim non cessant ad comitatum ire aepiscopi et maxime Afri, qui, sicuti cognouimus, sanctissimi fratris et coaepiscopi nostri Grati salutaria consilia respuendo sic spernunt, ut unus homo ad comitatum multas et diuersas non profuturas aecclesiae perferat preces; nec, ut fieri debet, aut pauperibus aut uiduis aut pupillis eisque personis quae sunt ex plebe subueniant, sed ut dignitates seculares et administrationes quibusdam forte prouideant. h*a*ec itaque prauitas in murmurationem nobis non sine scandalo uituperationemque conciliat. honestum ergo estimo ut episcopus intercessionem suam his

VII 3. probe *cod* 13. **perferat**, *cf p* 502 *a*: perferant *cod* 19. hec *cod* 20. **in** *cod*: *omittendum cum reliquis testibus* *t*

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 463–465 *supra*)

*can* qui aliqua iniqua ui opprimuntur, aut si uidua affligitur aut pupillus expoliatur—tamen et ista nomina si iustam habent causam et petitionem. si uobis ergo, fratres karissimi, placet, decernite ne episcopi ad comitatum accedant, nisi forte hii qui religiosissimi imperatoris litteris uel inuitati uel euocati fuerint. sed quoniam saepe contigit ut ad misericordiam ecclesiae confugiant qui iniuriam patiuntur et qui peccantes in exilium uel insulam damnantur aut certe quamcumque sententiam excipiunt; subueniendum est et sine dubitatione petendum indulgentiam.

Si ergo et hoc uobis placet?

VNIVERSI DIXERVNT:

Placet [et] constituatur.

## II

### Interpretatio graeca

ὅστις ἂν ὑπό τινος βιάζηται, ἢ εἴ τις *can* VII τῶν χηρῶν ἀδικοῖτο, ἢ αὖ πάλιν ὀρφανός τις ἀποστεροῖτο τῶν αὐτῷ προσηκόντων, εἴπερ ἄρα καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα δικαίαν ἔχει τὴν ἀξίωσιν. εἰ τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πᾶσι τοῦτο δοκεῖ, ἐπικρίνατε μηδένα ἐπίσκοπον χρῆναι εἰς τὸ στρατόπεδον παραγίνεσθαι, παρεκτὸς τούτων οὓς ἂν ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἡμῶν τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασι μετακαλοῖτο. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις συμβαίνει τινὰς οἴκτου δεομένους καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας ἢ δ' αὖ πάλιν οἱαδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους· τοῖς τοιούτοις μὴ ἀρνητέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελλησμοῦ καὶ ἄνευ τοῦ διστάσαι τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν.

Εἰ τοίνυν καὶ τοῦτο ἀρέσκει, σύμψηφοι γένεσθε ἅπαντες.

Ἀπεκρίναντο ἅπαντες·

Ὁριζέσθω καὶ τοῦτο.

---

26. βιάζεται Β π′ 28. τῶν αὐτῷ προσηκόντων: *has uoces, cum et apud authenticum et apud cod* Θ *desint, quamuis eas agnoscat cod t, iure scribis potius quam interpreti textus authentici prisco tribuas* ΠΑΒΓ 30. ἔχει Π Α: ἔχοι Β Γ 36. ἐπειδὴ δέ Β 37. *tr* συμβαίνει τινὰς πολλάκις Γ 40. ἢ δ' αὖ Π Γ: ἢ αὖ Α Β 41. ἐκδεδομένους: *legendum fortasse* ἐκδεδεμένους *cum codicis* Θ *interpretatione* 'obligatos' 43. μελλισμοῦ Π Α Β μελισμοῦ Γ 46. σύμψηφοι γένεσθε ἅπαντες: *omittendum suspicor cum authentico et cod* Θ σύμψηφοι Α Β Γ: σύμψυχοι Π 47. γένεσθε Α π: γίνεσθε Γ γενέσθαι Β π′

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

*can* x aliquo patiuntur uiolentia*m*, uel si qua leditur uiduarum siue pupillorum quis fraudatur—si haec quoque personae iustam habent petitionem. igitur, dilectissimi fratres, si omnibus h*o*c placet, st*at*uite nullum episcoporum debere ad comitatum proficisci; uidelicet his causis exceptis. quod uer*o* oportet adesse quos piissimus imperator noster suis litteris conuocauerit, nullam habet dubietatem. et quoniam frequenter uenit misericordia dignos confugere ad eclesia*m*, ob sua delicta exi*li*o uel insulis damnatos siue quacumque obligatos sententia; talibus non est denegand*um* presidium, sed sine mora uel cunctatione his profectionem esse concedendam.

Si igitur placet, statuatur et hoc.

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

prestet qui per aliquam iniquam *can* VII uim opprimuntur, aut si uidua affligitur aut pupillus spoliatur propriis facultatibus—si tamen et ista omnia iustam habeant auxilii petendi materiam. si uobis igitur cunctis, fratres karissimi, placeat, decernite ne episcopi ad comitatum accedant, nisi forte hi qui principalibus litteris fuerint euocati, nostro piissimo eos imperatore scriptis propriis inuitante. sed quoniam sepe contingit ut aliqui propter sua delicta confugientes ad ecclesiam misericordiam petant, aut peccantes in exilium uel in insulas deportentur, aut quamcumque sententiam dampnationis excipiant; subueniendum est istis nec presidium denegandum, sed sine ulla dubitatione uel mora petenda istis est indulgentia.

Si ergo uobis hoc placet, consentite.

VNIVERSI DIXERVNT:

Placet et constituatur.

---

Θ 26. uiolentia *cod* 27. **leditur** *cod*[2]: leitur *ut uid cod** 28. **haec** *cod*: *scilicet* hae 30 ff̄. *cod* 31. **hoc** *Ball* (*Gr* τοῦτο): hec *cod* stuite *cod* 34. **uero** *scripsi*: uere *cod* adesses *cod* 35. imp̄ nōr̄ *cod*: *compendium infrequens, cf L. Traube* Nomina Sacra *p* 234 36. **habet** *Ball*: habent *cod* 38. **uenit** *cod, ut can* viii *l* 2 *supra*: euenit *Ball* misericordias *cod* 39. eclesia *cod* **ob sua delicta** *conieci e Gr* διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα: obseruant delicta *cod* 40. **exilio** (*Gr* περιορισμόν): exito *cod* 41. **sententia talibus**: sententiaatalibus *cod, fortasse recte* 42. denegando *cod* 44. **profectionem** *cod*: protectionem *Ball*; *legendum conicio* refectionem

*t* 28. **omnia** *cod*: *caue ne legas* nomina *cum Gr* ταῦτα τὰ ὀνόματα, *interpres enim* omnia *de codicibus authentici deriuauit, uide ad can* v *l* 24 *p* 463 *supra*

I

**Authenticum latinum**

(*pp 465 466 supra*)

[VI] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Hoc quoque Prouidentia uestra tractare debet ut—quia decreuistis ut episcopi, ne inprobitas notetur, ad comitatum non pergant—quicumque quales superius commemorauimus praeces habuerit uel acceperit, per diaconum suum mittat; quia persona ministri non erit inuidiosa, et quae inpetrauerit celerius poterit referre.

Et hoc consequens esse uidetur, ut de qualibet prouincia episcopi ad eum fratrem et coepiscopum nostrum praeces mittant qui in maxima ciuitate, id est metropoli, consistit; ut ille et diaconum eius et supplicationes destinet, tribuens commendaticias epistulas pari ratione ad fratres et coepiscopos nostros qui illo tempore in his regionibus et urbibus morantur in quibus felix et beatus Augustus rempublicam

II

**Interpretatio graeca**

η̄ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Καὶ τοῦτο ἡ ἀγχίνοια ὑμῶν κρινάτω, ἵνα—ἐπειδὴ ἔδοξεν διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ κατάγνωσίν τινα τῶν ἐπισκόπων ἀφικνούμενον εἰς τὸ στρατόπεδον—εἴ τινες αὐτῶν τοιαύτας ἔχοιεν δεήσεις οἵων ἐπάνω ἐπεμνήσθημεν, διὰ ἰδίου διακόνου ἀποστέλλοιεν· τοῦ γὰρ ὑπηρέτου τὸ πρόσωπον οὐκ ἐπίφθονον τυγχάνει, καὶ τὰ παρασχεθησόμενα θᾶττον διακομισθῆναι δυνήσεται.

Ἀπεκρίναντο πάντες·

Καὶ τοῦτο ὁριζέσθω.

θ̄ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Καὶ τοῦτο ἀκόλουθον νομίζω εἶναι, ἵνα ἐν οἱᾳδηποτοῦν ἐπαρχίᾳ ἐπίσκοποι πρὸς ἀδελφὸν καὶ συνεπίσκοπον ἑαυτῶν ἀποστέλλοιεν δεήσεις, ὁ ἐν τῇ μείζονι τυγχάνων πόλει, τοῦτ᾽ ἔστι τῇ μητροπόλει, αὐτὸς καὶ τὸν διάκονον αὐτοῦ καὶ τὰς δεήσεις ἀποστέλλοι, παρέχων αὐτῷ καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς, γράφων δηλονότι κατὰ ἀκολουθίαν καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνεπισκόπους ἡμῶν οἵτινες ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐν τοῖς τόποις ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν διάγοιεν ἐν αἷς ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ δημόσια διακυβερνᾷ

VIII 2. ἡμῶν B κρινέτω π΄ 4. τῶν Π Α Β Γ ἐπισκόπων ἀφικνούμενον: *legendum conicio cum latt* τοὺς ἐπισκόπους μὴ ἀφικνεῖσθαι 6. ἔχειν B οἷον Α Γ 7. ἐμνήσθημεν B
VIIII 4. αὐτῶν B² 6. τοῦτ᾽ ἔστι τῇ μητροπόλει: *om per homoeoteleuton* Γ* 7. αὐτοί Π 10. δηλονότι: + καί Π 11. οἵτινες Β Γ: εἴ τινες Π Α 13. διάγουσιν B

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

XI OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc uestra probet Solertia—quoniam placuit episcopos non ire ad comitatum ne reprehensionem incurrant—si quis eorum tales habuerit preces quale*s* memorauimus, per suum transmittat diaconum: ministri enim persona non habet inuidiam, et quae prestantur uelocius perferentur.

XII OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc consequenter esse puto, ut in quacumque prouincia episcopus ad fratres et *c*oepiscopos suos transmisserit preces, qui in maiore ciuitate est siue metropoli ipse et diaconum et preces eius destinet, dans ei commendatitias litteras et scri-|

*fol* 91 *a* bens scilicet consequenter ad fratres et coepiscopos nostros qui in illo tempore in locis uel ciuitatibus morantur in quibus felicissimus ac beatus pius imperator rempublicam

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[VIII] OSIVS EPISCOPVS DIXIT: *fol* 244 *a*

Hoc quoque Prudentia uestra definiat ut—quia decreuistis episcopos fugiendae uituperationis gratia ad comitatum pergere non debere—si quis eorum quales superius commemorauimus preces habuerit, per suum diaconum mittat eas; quia et persona ministri inuidia digna non erit, et ea quae praestabuntur poterunt per eum celerius responderi.

[VIIII] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc consequens esse existimo, ut si de qualibet prouincia aepiscopi ad fratres et coepiscopos suos preces aliquas mittant, tunc eum qui in maxima ciuitate, id est metropolitana, consistit diaconum suum cum eius supplicationibus dirigere, prebendo etiam commendaticias ei litteras conpetente*r* ad fratres et coepiscopos nostros qui in illo tempore in his regionibus et urbibus morabuntur quibus piissimus imperator expeditionalibus rei publicae gubernaculis occupatur. si ergo

---

Θ XI 6. quale *cod* 9. q̄. *cod*

XII 3. proincia *cod** 4. **ad fratres et coepiscopos suos** *cum cod* ad ff̄ et quoepōs suos: adsit et coepiscopus suas *Ball*; *uide quae collegi p* 533, *sed ne cum Gr* fratrem et coepiscopum suum *scribamus uetat codicis t interpretatio, uide col b* 10. nōs *cod* 12. hac *cod* 13. imp, *cod*

*t* VIII 11. poterunt ę per eum *cod*

VIIII 10. **conpetenter** *scripsi cum Gr* κατὰ ἀκολουθίαν, *cf cod* Θ: conpetentes *cod*

## I

**Authenticum latinum**

(*pp* 466–468 *supra*)

*can* VI gubernat. si uero habet quis episcoporum amicos in palatio, qui cupit aliquid (quod tamen honestum est) inpetrare, non prohiberi per diaconum suum rogare et significare eis quos scit benigna intercessione sibi absenti posse praestare.

Qui uero Romam uenerint, sicut dictum est, sanctissimo fratri et coepiscopo nostro Romanae ecclesiae praeces quas habent tradant, ut et ipse prius examinet si honestae et iustae sunt et praestet diligentiam adque sollicitudinem ut ad comitatum perferantur.

VNIVERSI RESPONDERVNT placere sibi, et honestum esse consilium.

ALYPIVS EPISCOPVS DIXIT:

Si enim propter pupillos et uiduas uel laborantes qui causas non iniquas habent susceperint peregrinationis incommoda, habeant quasi rationem. nunc uero cum ea postulant quae sine inuidia omnium et sine repraehensione esse non possunt, non necesse est ire illos ad comitatum.

VI 43. ALYPIVS: *episcopus ut uidetur Megarensis, uide nomen 34 p 554 infra*

43–52. *Hanc Alypii sententiam memoriae tradunt omnes quos inspexi textus authentici codices, duobus exceptis* $F_2$ T, *uide p* 468 *supra*: *notat tamen cod* B *quod* abhinc in greco posita non est. *confer Ossii sententiam, ll* 38–48 *p* 512 *infra*

## II

**Interpretatio graeca**

*πράγματα. εἰ δὲ ἔχει τις τῶν ἐπισκόπων φίλους ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ παλατίου καὶ βούλοιτο περί τινος ὅπερ πρεπωδέστατον εἴη ἀξιῶσαι, μὴ κωλύοιτο διὰ τοῦ ἑαυτοῦ διακόνου καὶ ἀξιῶσαι καὶ ἐντείλασθαι τούτοις ὥστε τὴν αὐτῶν ἀγαθὴν βοήθειαν ἀξιοῦντι αὐτῷ παρέχειν ἡγοῖτο. οἱ δὲ εἰς Ῥώμην παραγινόμενοι, καθὼς προείρηκα, τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπῳ Ἰουλίῳ τὰς δεήσεις ἃς ἔχοιεν διδόναι ὀφείλουσιν [παρέχειν], ἵνα πρότερος αὐτὸς δοκιμάζοι εἰ μή τινες ἐξ αὐτῶν ἀναισχυντοῖεν, καὶ οὕτως τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν καὶ φροντίδα παρέχων εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοὺς ἀποστέλλοι.* *can* VIIII

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι ἀπεκρίναντο *ἀρέσκειν αὐτοῖς, καὶ πρεπωδεστάτην εἶναι τὴν συμβουλίαν ταύτην.*

15. *ἔχει* Π : *ἔχοι* Α Β Γ 16. *παλατίου* : *βασιλέως* Β 18. *μὴ κωλύοιτο . . . ἀξιῶσαι* : *om per homoeoteleuton* π* (*sed supplet m p*) 20. *ὥστε* : *legendum suspicor οὓς οἵους τε cum authentico* posse 22. *παραγενόμενοι* Π Γ 24. *καὶ συνεπισκόπῳ* : *praem καὶ συλλειτούργῳ* Β Γ* 25. *παρέχειν* : *om* Β Γ *cum latinis omnibus, fortasse recte* 28. *οὗτος* Α 30. *ἀποστέλλοι* Β Γ : *ἀποστέλλει* Π Α 31. οἱ ἐπίσκοποι : *om* Β 33. *συμβουλίαν* (*συμβουλείαν* Π Γ) : *βουλήν* Β Π Α Β Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

*can* XII gubernat. si uero quis episcoporum habet amicos in aula regia, et uult de aliqua re (quae tamen decet) eos rogare, non proibetur per suum diaconum et rogare et mandare, quod suum adiutorium benignum roganti sibi pre*b*ere dignetur. qui autem Romam perueniunt, sicut predixi, dilectissimo fratri nostro et *c*oepiscopo Iulio preces quas habent dare debebunt, ut prius ipse examinet si null*a*e sunt ex his inpudentes, et ita suum patrocinium et curam prestans ad comitatum destinabit.

OMNES EPISCOPI RESPONDERVNT placere sibi, ac decentissim*am* esse dispositione*m*.

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

habet aliquis episcoporum amicos *can* VIIII in palatio et rogare uult aliquid (quod tamen honestum est), ut hoc non prohibeatur per diaconem petere suum et rogare et significare eis, quod s*c*it benigna intercessione s*ibi* absenti quod petierit posse prestari. qui uero Romam uenerint, sicuti iam dictum est, sanctissimo fratri et coepiscopo nostro Iulio preces quas habent insinuent, ut et ipse prius eas examinet ne quaedam ex his inhonestae sint, et ut prestet diligentiam atque sollicitudinem suam qua ad comitatum etiam perferantur.

VNIVERSI RESPONDERVNT placere sibi, et honestum hoc esse consilium.

---

Θ 20. puere *cod* **dignetur** *cod*: *legendum fortasse* dignentur 23. **coepiscopo**: quoepo̅ *cod* 25. nulle *cod* 30. hac *cod* **decentissimam esse dispositionem** *scripsi cum Gr* πρεπωδεστάτην εἶναι τὴν συμβουλίαν ταύτην: decentissimesse dispositione(m) *cod* decentissimae esse dispositione *Ball*

*t* 21. **quod scit** *scripsi*: quod sit *cod*; *malis fortasse* quos scit . . . prestare, *cf authenticum l* 29 22. **sibi** *scripsi cum authentico l* 30: sui *cod* (*fortasse e* siui)

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 468–470 *supra*)

[VII] GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT:

Ea quae salubriter prouidisti[s] conuenientia et extimatione omnium sacerdotum et Deo placitura [et] probabilia hominibus, tenere actenus firmitudinem possunt si metus huic sententiae coniungatur: scimus enim etiam ipsi saepissimae propter paucorum inpudentiam sacrum ac religiosum sacerdotale nomen fuisse repraehensum. si igitur aliqui contra omnium sententia[m] nisus uoluerit ambitioni magis placere quam Deo, debet etiam scire se causas esse dicturum honorem adque dignitatem amissurum.

## II

### Interpretatio graeca

[κα̅] Γαγδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Ταῦτα σωτηριωδῶς καὶ ἀκολούθως ὁρισθέντα καὶ πρεπόντως τῇ ἐπιτιμίᾳ ὑμῶν τῶν ἱερέων, καὶ Θεῷ ἀρέσαντα καὶ ἀνθρώποις, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἰσχὺν ἑαυτῶν κατασχεῖν οὐ δυνήσονται, ἐὰν μὴ καὶ φόβος ταῖς ἐξενεχθείσαις ἀποφάσεσιν ἀκολουθήσῃ· ἴσμεν γὰρ καὶ αὐτοὶ πλεονάκις διὰ τὴν ὀλίγων ἀναισχυντίαν τὸ θεῖον καὶ σεβασμιώτατον ὄνομα τῆς ἱερωσύνης εἰς κατάγνωσιν ἐληλυθέναι. εἰ τοίνυν τις παρὰ τὰ πᾶσι δόξαντα τολμήσοι, σπουδάζων τύφῳ μᾶλλον καὶ ἀλαζονείᾳ ἢ τῷ Θεῷ ἀρέσαι, ἕτερόν τι διαπράξασθαι, ἤδη γινωσκέτω ἐγκλήματι ἀπολογίας ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθίστασθαι καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλλειν.

Ἅπαντες ἀπεκρίναντο·

Πρέπει καὶ ἀρέσκει ἡμῖν ἡ τοιαύτη γνώμη.

---

VII *Apud authenticum latinum hoc loco ordinatur canon a Gaudentio (de quo uide can* III *l* 31 *p* 496 *supra) promulgatus, apud alias syllogas nonnisi ad finem canonum. consideratis tamen canonis huiusce lineis* 18–48 *patet ad eandem materiam referri canones tres* V *et* VI *et* VII. *ceteras interpretationes huc transponendas curaui ut omnia facilius inter se conferantur*

XXI Β Γ: *numero carent* Π Α. *hic canon apud* Π Α Β Γ *codices graecos et latinas codicum* Θ *t interpretationes ultimum tenet locum, uide pp* 530 531; *sed cum uera canonum series apud authenticum seruari uideatur (uide col a), illud quasi normam proposui et ceteros testes ad comparationem instituendam e regione ordinaui* 1. εἶπεν: *om* Α 2. Ταῦτα: + τά Γ 4. ὑμῶν Π Α Β *cum latinis codd* Θ *t interpretationibus*: ἡμῶν Γ ἱερέων Α Β Γ: ἱερῶν Π ἀρέσαντα: *ne cum authentico* placitura *conicias* ἀρέσοντα, *uetat codicis* Θ *lectio* placita *p* 511 *col a l* 4 12. παρὰ τὰ πᾶσι *edd cum latt omnibus*: τὰ παρὰ πᾶσι *codd* 13. τολμήσει Γ 14. ἀλαζονίᾳ Α* Β 17. ὑπεύθινον Π 18. ἀποβαλεῖν Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

[XXV] GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT:

*Ha*ec salubriter et consequenter statuta et ut decuit uestr*a*e honestati sacerdotali, Deo placita et hominibus, non poterunt suam uim et potentiam optinere, nisi timor sententiam prolatam subsequatur: nouimus namque et ipsi sepius propter paucorum inpudentiam diuinum e*t* honora*b*ile nomen sacerdotii reprehensum fuisse. si quis uero fuerit ausus preter omnibus placita, c*u*piens contumacia*m* magis et superbiam quam Deo placare, aliquid actitare, iam hinc cognoscat maximo se crimine obligasse et honorem ac dignitatem

Θ XXV 2. **Haec salubriter** (*Gr* ταῦτα σωτηριωδῶς): Exalubriter *cod** Exsalubriter *cod*[2] (*sed m p*) 3. uestre *cod* 5. **suam**: sum *cod** (*corr m p*) 10. et: e *cod* honorauilem *cod* 13. **cupiens** *Ball* (*Gr* σπουδάζων): capiens *cod* contumaciamagis *cod* 14. **placare** *cod*: *legendum fortasse* placere 15. **aliquid**: *fortasse* aliquid aliud *cum Gr et t* 17 hac *cod*

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[XXI] GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT:

Ea quae salubriter et consequenter statuta sunt uim suam et potestatem, quae et existimationi uestrum omnium sacerdotum congrua et Deo simul atque hominibus grata est, obtinere non possunt, si non metus huic sententiae coniungatur: scimus enim etiam ipsi sepissime propter paucorum impudentiam sanctum ac religiosum sacerdotale nomen fuisse culpatum. si igitur aliqui contra omnium sententias nisus uoluerit ambitioni magis atque iactantiae placere quam Deo, ut aliquid aliud facere moliatur, *s*ciat maximo reatus crimini se fuisse obnoxium honoremque et dignitatem episcopi pariter amissurum.

OMNES RESPONDERVNT:

Decet hoc et placet nobis ista sententia.

XXI 14. ambitione *cod** 16. **sciat** *t scripsi e Gr et Lat*: faciat *cod*

I

**Authenticum latinum**

(*pp* 470–472 *supra*)

*can* VII Hoc autem tunc sciri et conpleri poterit, si unusquisque nostrum qui in canali constitutus est, cum progredientem episcopum uiderit, inquirat transitum eius, causas uideat, quo tendat, et, si quidem eum inuenerit ire ad comitatum, requisiturus illud quod conditione superius conpraehensum est; si inuitatus est, ut ei facultas eundi permittatur, si uero (ut superius meminit Sanctitas uestra) propter desideria et ambitiones ire ad comitatum temptauerit, neque litteris eius suscribi neque in communione recipiendum. *cf can* V *ll* 10–17 *p* 502

Si uobis placet, debet omnium sententia confirmari.

VNIVERSI DIXERVNT

[hoc] honestum [esse] et placere sibi constitutionem.

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Sed et moderatio necessaria est, dilectissimi fratres, ne subito adhuc quidam, non scientes quid decretum sit in synodo, uenerint subito ad ciuitates eas quae in canali sunt: episcopus ciuitatis ipsius admonere et instruere illum debet, ut ex eo loco ille mittat diaconum [suum], admonitus tamen ipse redeat ad parrociam suam.

38–48. *Hoc comma apud authenticum latinum exstat, apud ceteros testes deest: confer Alypii sententiam, p* 508 *supra*

II

**Interpretatio graeca**

Καὶ τοῦτο δὲ ἐκεῖθεν μάλιστα γνώριμον γενήσεται καὶ πληρωθήσεται, ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἐν ταῖς παρόδοις ἤτοι καναλίῳ καθεστώτων ἐπισκόπων θεασάμενος ἐπίσκοπον ἐπιζητοίη τὴν αἰτίαν τῆς παρόδου καὶ ποῦ τὴν πορείαν ποιεῖται· καὶ ἐὰν μὲν εὕρῃ αὐτὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀπιόντα, ἐπιζητήσει τὰς αἱρέσεις τὰς ἐπάνω προκειμένας, κἂν κεκλημένος ἀφικνῆται, ἀπιόντι αὐτῷ μηδὲν ἐμπόδιον γίγνοιτο· εἰ δὲ ἐπιδείξεως χάριν (καθὼς προείρηται τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ) ἢ διά τινων ἀξιώσεις σπουδάζοι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μήτε τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ ὑπογράφειν μήτε κοινωνεῖν τῷ τοιούτῳ. *can* XXI

Ἅπαντες εἶπαν·

Καὶ τοῦτο ὁριζέσθω.

24. γένηται B καὶ πληρωθήσεται: *om* Γ* Π A 25. ὑμῶν Γ* 26. καναλίῳ: *uide quae collegi p* 488 28. καὶ ποῦ: καί που Π 29. ποιοῖτο Π 30. ἐπιζητήσῃ π 32. ἀφικνῆται A π: ἀφικνεῖται B Γ π′ 35. τινάς B 39. εἶπον A εἰρήκασιν B 40. *tr* ῾Οριζέσθω καὶ τοῦτο A B Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

*can* XXV episcopatus amittere. hoc autem ex eo innotescet et cognoscetur, si quisque nostrum in transitu uel canali possitus uidens episcopum requirat causam transitus et quo suum dirigat iter, et si illum inueneritad commitatum pergentem,| *fol* 94 *b* expiscetur condiciones sup*ra* possitas; et si ire uocatum peruiderit, eunti nullum inpedimentum adportet, si uero *o*stentationis gratia (sicut predictum est uestr*ae* Caritati) si autem ob *qu*orundam preces festinat ad comitatum, nec litteris eius qui*s* subscribet nec ei communicet.

OMNES RESPONDERVNT:

Decet, et placet nobis h*a*ec sententia.

Θ 24. **expiscetur**: expicetur *cod** 25. **supra** *Ball* (*Gr* ἐπάνω): sup (*sc* super) *cod* 28. uerostentationis *cod* 29. uestre *cod* caritatissi *cod* **si autem**: *legendum conicio* aut si *cum Gr* ἤ 30. corundam *cod* 31. **quis**: qui *cod* 34. hec *cod*

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

Hoc autem tunc sciri et perfici *can* XXI poterit, si unusquisque nostrum qui in uiae transitu uel in canali constitutus est, cum episcopum uiderit, inquirat transitum eius et causas, quoque contendat, et si quidem inuenerit ire ad comitatum, causas exposcat ab eo siue conditiones superius conprehensas; ut, si fuerit accersitus, facultas ei libera eundi permittatur, si uero (quod iam Caritati uestrae predictum est) ostentationis et iactantiae causa propter desideria uel petitiones aliquorum ad comitatum ire contendit, tunc neque litteris eius subscribi neque in communionem recipi oportere.

RESPONDERVNT:

Hoc quoque definiatur.

28. **quoque** *cod*: *sc* et quo, *Gr* καὶ ποῦ *t*

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 472–474 *supra*)

[VIII] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc necessarium arbitror ut diligentissime tractetis: si forte aut diues, aut scolasticus de foro, aut ex administratore, episcopus postulatus fuerit, non prius ordinetur nisi ante et lectoris munere et officio diaconii et ministerio praesbyterii fuerit perfunctus; ut per singulos grados (si dignus fuerit) ascendat ad culmen episcopatus. potest enim per has promotiones, quae habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua grauitate et uerecundia: et si dignus fuerit probatus, diuino sacerdotio inlustretur. nec conueniens est nec rationis disciplina patitur, ut temere aut leuiter ordinetur aut episcopus aut praesbyter aut diaconus —maxime qui sit neofitus, cum

## II

### Interpretatio graeca

ῑ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥστε, ἐάν τις πλούσιος ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου καὶ διακόνου καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσοι· ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν (ἐάνπερ ἄξιος νομισθείη) εἰς τὴν ἀψῖδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθείη. ἕξει δὲ ἑκάστου τάγματος ὁ βαθμὸς οὐκ ἐλαχίστου δηλονότι χρόνου μῆκος, δι' οὗ ἡ πίστις αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν τρόπων καλοκἀγαθία καὶ ἡ στερρότης καὶ ἡ ἐπιείκεια γνώριμος γενέσθαι δυνήσεται, καὶ αὐτὸς ἄξιος τῆς θείας ἱερωσύνης νομισθεὶς τῆς μεγίστης ἀπολαύσει τιμῆς. οὔτε γὰρ προσῆκόν ἐστιν οὔτε ἡ ἐπιστήμη οὔτε ἡ ἀγαθὴ ἀναστροφὴ ἐπιδέχεται τολμηρῶς καὶ κούφως ἐπὶ τοῦτο ἰέναι, ὥστε ἢ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον προχείρως καθίστασθαι, οὕτω γὰρ ἂν εἰκότως νεόφυτος νομισθείη· ἐπειδὴ μάλιστα

X 2. εἶναι: *om* Γ  4. ἐξετάζοιτο *codd cum* Π Α Β Γ *cod t* pertractetur: *sed interpretem puto scripsisse* ἐξετάζοιτε *cum* Θ *et authentico*  5. ἀγορᾶς: + καί Β  9–12. ἐκτελέσῃ . . . νομισθῇ . . . δυνηθῇ Β  12. τάγματος Α Β Γ *cum cod* Θ dignitatis *et cod t* officium: πράγματος Π  15. στερότης Π  17. αὐτός Π Α: οὕτως Β Γ  19. ἀπολαύσῃ π' ἀπολαῦσαι π*  21. κοῦφος Β Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis Θ*

XIII OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc necessarium esse puto ut cum omni scrupulositate ac diligentia examinetis, ut, si quis diues uel scolasticus siue de publico dignus episcopatu uideatur, hunc non ante ordinari quam lectoris diaconis et presbyteri conpleuerit ministerium; quo per singulos gradus (si dignus fueri*t* uisus) ad fastigium episcopatus gradatim ascendat. erit autem gradus uniuscuiusque dignitatis non exigui temporis spatium, per quod fides eius *fol 91 b* et morum b*o*nitas, grauitas | ac diligentia, cognoscatur et dignus diuin*o* sacerdotii ministerio habitus maxima potiatur dignitate. nec enim conuenit nec disciplina uel bona patitur conuersatio audaciter uel leuiter ad hoc pros*i*lire, ut episcopus et presbyter uel diaconus procaciter ordinetur; nam sic merito nouella planta *puta*bitur, quod

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[x] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc necessarium arbitror ut prudentissime et diligentissime pertractetur: si qui forte aut diues aut scolasticus aut de foro episcopus postulatus fuerit, ne aliter ordinetur nisi prius et lectoris et dyaconi et presbyteri ministerio perfungatur; ut per gradus singulos comprobatus tunc denique ualeat per diuersa promotionis incrementa prouectus ad aepiscopatus sublime culmen ascendere, dum tamen non breue temporis interuallum per unumquodque decurrat officium, quo fides eius modestia grauitas et uerecundia pariter innotescat; et si dignus appareat diuino ministerio sacerdotis, tunc illo precipuo dignitatis honore potiatur. quia conueniens non est nec ratio nec disciplina hoc nec recta conuersatio patitur, temeritate uel leuitate rapt*o*s impetus aliquorum ad hoc audacter erumpere ut inconsiderate sic ordinetur aepiscopus aut presbyter aut dyaconus. merito namque neophitus iste est iudicandus, de quo maxime beatus

---

Θ XIII 3. hac *cod* 6. **episcopatu** *Ball*: epū *cod* 10. fueri *cod* 13. exiguittemporispatium *cod* 15. **bonitas** *Ball* (*Gr* καλοκἀγαθία): benitas *cod* hac *cod* 17. **diuino** *Ball*: diuina *cod* 21. proselire *cod* 22. prb, *cod* 24. **nouella planta putabitur** *conieci e Gr* νεόφυτο. νομισθείη *et Ball* nouella planta habebitur: nouella plantabitur *cod*; *amat interpres* puto *pro* νομίζω, *uide l* 2 *supra et can* xii *l* 2 *p* 507, *et per homoeotel* ta . . ta *omissum est*

X 4. **diues aut** *scripsi*: diuersa ut *cod* 8. perfungantur *cod* 20. conueniens ē n̄ ē *cod* 23. raptus *cod* 27. **iste**: *quasi Gr* οὗτος *non* οὕτω *t*

## I

**Authenticum latinum**

(*pp* 474 475 *supra*)

1 Tim iii 6 beatissimus apostolus magister gentium ne hoc fieret denuntiasse et prohibuisse uideatur; quia longi temporis examinatio merita eius probabit.

VNIVERSI DIXERVNT placere sibi haec.

[VIIII] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc quoque statuere debetis, ut episcopus ex alia ciuitate cum uenerit ad aliam ciuitatem uel ex prouincia sua ad aliam prouinciam, ambitioni magis seruiens quam deuotioni, et uoluerit in alienam ciuitatem multo tempore residere, et contingit ut episcopus ciuitatis ipsius non tam instructus sit nec tam doctus—incipiat contemnere eum

## II

**Interpretatio graeca**

*καὶ ὁ μακαριώτατος ἀπόστολος, ὃς καὶ τῶν ἐθνῶν γεγένηται διδάσκαλος, φαίνεται κωλύσας ταχείας γίνεσθαι τὰς καταστάσεις· τοῦ γὰρ μηκίστου χρόνου ἡ δοκιμασία τὴν ἀναστροφὴν καὶ τὸν ἑκάστου τρόπον οὐκ ἀπεικότως ἐκτυποῦν δυνήσεται.*

Ἅπαντες εἶπαν

*ἀρέσκειν αὐτοῖς καὶ καθάπαξ μὴ δεῖν ἀνατρέπειν ταῦτα.*

ΙΑ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

*Καὶ τοῦτο δὲ ὁρίσαι ὀφείλομεν, ἵνα ἐπίσκοπος, ὅταν ἐξ ἑτέρας πόλεως παραγένηται εἰς ἑτέραν πόλιν ἢ ἀπὸ ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν, κόμπου χάριν οἰκείοις ἐγκωμίοις ὑπηρετούμενος ἢ θρησκείας καθοσιώσει, καὶ πλείονα βούλοιτο χρόνον διάγειν, καὶ μὴ ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίσκοπος ἔμπειρος ᾖ διδασκαλίας—μὴ καταφρονῇ ἐκείνου*

---

29. τοῦ: τοῦτο A 33. Ἅπαντες: + οἱ Π A B Γ ἐπίσκοποι B εἶπον A B 35. ἀνατρέπειν ταῦτα: *addunt codd* Π *ex Imp. Iustiniani Nouellis Constitutionibus* cxxiii 1 *quae sequuntur* καὶ ὅσα ἐκ τῆς εὐσεβοῦς νομοθεσίας ἣ [*lege* ἡ] περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν νεαρὰ δαῖτα [*lege* διάταξις] ἧς [εἷς π′] ἡ ἀρχὴ Περὶ διοικήσεως καὶ προνομιῶν καὶ ἄλλων διαφόρων κεφαλαίων διαγορεύει· ὥστε λαϊκόν, εἰ μὴ τρεῖς μῆνας καταλεγῇ ἐν κλήρῳ, μὴ παρῇ ἄγεσθαι εἰς ἐπισκοπήν

XI 2. δέ: *om* B 3. *tr* ἐξ ἑτέρας πόλεως ὁπότε B 6. *tr* ἐγκωμίοις οἰκείοις A B Γ, *sed cf* Θ suis plausibus *p* 517 *col a l* 5 8. χρόνον: + αὐτόθι B, *cum* Θ ibidem 9. ἐκείνης: *om* A* 10. καταφρονείτω . . . ὁμιλείτω B καταφρονεῖ τὰς . . . ὁμιλεῖ τῷ Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

et beatus apostolus gentium magister uidetur proibuisse citius fieri ordinationes: longioris enim temporis conprobatio conuersationem et uniuscuiusque mores manifesta*bi*t.

OMNES EPISCOPI DIXERVNT placere sibi, et non oportere hoc refutari.

XIIII OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc statuere debetis, ut, si quando episcopus ex alia ad aliam uenerit ciuitatem uel de prouincia ad prouincia*m*, elationis causa suis plausibus uacans uel ob religionis deuotionem, et multo tempore uoluerit ibidem commorari, eius uero ciuitatis episcopus minus gnarus repperiatur uel minus docibilis—ne contemnat eum et frequenter adlo-

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

apostolus magister gentium manifeste denuntiasse perspicitur, prohibens ordinationes fieri repentinas ac nimium festinatas; quia longi temporis spatia meritum uitae uel mores uniuscuiusque sine dubio poterunt indicare.

VNIVERSI DIXERVNT placere sibi haec nec ab aliquo debere conuelli.

[XI] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Hoc quoque statuere debetis, ut si episcopus ex alia ciuitate uel prouincia, siue iactantiae seruiens magis quam deuotionis religioni, in aliena morari ciuitate maluerit, cuius episcopum non tam instructum contingit esse nec docibilem—ne contempnat nec frequenter in eius

---

Θ 29. **et**: *om cod**, *add sup lin m p* manifestauit *cod**

XIIII 3. ad alia? *cod** 5. ad prouincia *cod* 6. **plausibus** *cod* (*Gr* ἐγκωμίοις): laudibus *Ball* 9. **minus gnarus** *Ball* (*Gr* μὴ . . . ἔμπειρος): minus ignarus *cod* 10. **docibilis**: *hac uoce usi sunt pro* διδακτικός 1 Tim iii 2 *Tertullianus* de monogamia 12 *et* 2 Tim ii 24 *interpretatio Vulgata* neccontemnat *cod*

XI 4. **siue** *cod: legendum conicio uel* sua *cum authentico*, *p* 516 *can* viiii *l* 5, *uel* sue

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 475–477 *supra*)

can VIIII et frequenter facere sermonem ut dehonestet et infirmet illius personam: quia haec occasio facit ut commendans se postea et alienam sedem concupiscat et inuadat, et non dubitet relinquere suam sibi adsignatam ecclesiam et ad alteram alienam transire. definite ergo tempus, quia et non recipere episcopum coepiscopum suum inhumanum est, et perniciosum si diutius resideat; ne fiat prouidendum est.

Memini autem superiore tempore fratres nostros constituisse ut, si qui laicus in ea commorans ciuitate tres dominicas dies per tres septimanas non celebrasset [conuentum], communione priuaretur. si ergo haec circa laicos constituta sunt, nec licet nec decet ut episcopus, si nullam tam grauem habet necessitatem nec tam difficilem rationem, diutius absit et populum contristet.

VNIVERSI DIXERVNT placere sibi.

## II

### Interpretatio graeca

*καὶ συνεχέστερον ὁμιλῇ, καταισχύνειν καὶ κατευτελίζειν τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτόθι ἐπισκόπου σπουδάζων (αὕτη γὰρ ἡ πρόφασις εἴωθε ταράχους παρέχειν), καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης πανουργίας τὴν ἀλλοτρίαν καθέδραν ἑαυτῷ προμνηστεύεσθαι καὶ παρασπᾶσθαι σπουδάζῃ, μὴ διστάζων τὴν παραδοθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν καταλιμπάνειν καὶ εἰς ἑτέραν μεθίστασθαι. ὁριστέον τοίνυν ἐπὶ τούτῳ χρόνον, ἐπειδὴ καὶ τὸ μὴ ὑποδέχεσθαι ἐπίσκοπον τῶν ἀπανθρώπων καὶ σκαιῶν εἶναι νενόμισται. μέμνησθε δὲ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι ἵνα, εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας· εἰ τοίνυν περὶ τῶν λαϊκῶν τοῦτο τεθέσπισται, οὐ χρὴ οὐδὲ πρέπει ἀλλ᾽ οὐδὲ συμφέρει ἐπίσκοπον, εἰ μηδεμίαν βαρυτέραν ἀνάγκην ἔχῃ ἢ πρᾶγμα δυσχερές, ἐπ ἰπλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας καὶ λυπεῖν τὸν ἐνπεπιστευμένον αὐτῷ λαόν.* can XI

Ἅπαντες [οἱ ἐπίσκοποι] εἰρήκασιν·

*Καὶ ταύτην τὴν γνώμην σφόδρα εἶναι πρεπωδεστάτην ὁριζόμεθα.*

---

VIIII 24. **superiore tempore**: *scilicet concilii Illiberitani can* XXI Si quis in ciuitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineatur, ut correptus esse uideatur

14. *ἡ ἀπόφασις* Γ    *ταράχους* Π: *ταραχάς* Π A B Γ A B Γ    17. *σπουδάζει* Π B Γ *σπουδάζειν* A    18. *διστάζων* A B Γ: *στασιάζων* Π    *tr αὐτῷ παραδοθεῖσαν* A B Γ, *sed cf* traditam sibi Θ    21. *δέχεσθαι* Π    22. *σκεῶν* π′    23. *μέμνησθε* A: *μέμνησθαι* π B Γ *μέμνεισθαι* π′    28. *ἐπὶ λαϊκῶν* B    30. *ἐπισκόπῳ* Γ    31. *ἔχῃ* Π: *ἔχοι* A B Γ    32. *ἐπὶ πλεῖστον*: *legendum ἐπὶ πλεῖον cum latt*    33. *αὐτοῦ* B Γ    35. οἱ ἐπίσκοποι Π A Γ *cum* Θ: *om* B *cum authentico et t*

## III

### Textus latinus
*codicis Θ*

quatur, studens confundere et uilem eius demonstrare persona*m*: h*a*ec enim occassio consueuit efficere ut his qui ex huiusmodi sese commendat astutia alienam abstra*h*at sedem ac sibi uindicet eam, | *fol 92 a* non dubitans traditam sibi ecclesiam derelinquere et ad alienam migrare. statuendum est igitur tempus, quoniam non suscipere episcopum crudele et in*h*umanum uidetur.

XV Memento tamen antiquis temporibus patres nostros statuisse ut, si quis laicus in eadem degens ciuitate tribus dominicis diebus per tres non conuenerit ebdomadas, amoueri a communione. si igitur hoc de laicis decretum est, non conuenit nec decet uel prode est episcopum, si nullam grauem necessitatem uel negotium difficilem uidetur habere, ulterius abesse ecclesia et contristare populum sibi conmissum.

OMNES EPISCOPI DIXERVNT:

Et h*a*ec sententia uidetur esse decentissima.

Θ 13. persona *cod* hec *cod* 15. **his** *cod*: *scilicet* is 16. **astutia** *scripsi cum Gr* πανουργίας: astutiam *cod* ad se iam *Ball* abstraat *cod* 17. hac *cod* 22. inumanum *cod*

XV 1. **Memento** *cod*: *quasi e Gr* μέμνησθο 8. **prode est** *cod*: *uide Rönsch* Itala und Vulgata *p* 468 10. **difficilem** *cod*, *fortasse recte* 14. hec *cod*

## IV

### Textus latinus
*codicis t*

tractet ecclesia, ne persona dehonestetur et uilescat aepiscopi: *can* XI quia haec solet occasio tumultum excitare, dum per artes huiusmodi sedis alienae iura sibi preripere concupiscunt, eam quae fuerat eis assignata relinquere non dubitantes ecclesiam et ad alteram transeuntes. de hoc igitur definiendum est tempus, quia et non recipere coepiscopum suum inhumanum et durum est. meministis autem superiore tempore patres nostros constituisse ut, si quis laicus qui commoratur in ea ciuitate si dominicos tres dies id est per tres septimanas non fuerit cum plebe collectus, communione priuetur: si ergo haec circa laicos constituta sunt, non licet nec decet ut aepiscopus, si nullam tam grauem habet necessitatem nec tam difficilem causam, diutius a sua cesset ecclesia populumque contristet qui sibi commissus est.

VNIVERSI DIXERVNT:

Placet ista sententia, quam honestate plenam esse statuimus.

14. alienet *cod** · 19. **recipere**: *t* relinquere *cod* e l* 16 *supra* (*corr m p*) **coepiscopum**: episcopum *cod** (*iure conicias in exemplari scriptum esse* ep̄m coep̄m *cum authentico*)

I

**Authenticum latinum**

(*pp* 477-479 *supra*)

[x] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et quia nihil praetermitti oportet, —quia sunt quidam fratres et coepiscopi nostri qui non in ea ciuitate possident in qua constituti episcopi esse uidentur, uel certe paruam rem illic habent, alibi autem idonea praedia habere noscuntur et adfec[ta]tiones quibus indulgeant—actenus permitti eis oportet ut accedant ad possessiones suas, disponant ordinent fructum laboris sui, ita tamen ut per tres dominicas et [per] tres septimanas in suis potius fundis morentur: et si est proxima ciuitas in qua praesbyter colligit, ne sine ecclesia facere uideatur Dominicum, accedat; ut nec res eius domesticae per absentiam eius detrimentum sustineant, et si non frequenter uenerit ad ciuitatem in qua est episcopus careat suspicionem ambitionis adque iactantiae.

VNIVERSI DIXERVNT placere sibi.

II

**Interpretatio graeca**

ΙΒ῞Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι παραλειπτέον, καὶ τοῦτο ὁρισθήτω· τινὲς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἐν ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς ἐπίσκοποι καθίστανται δοκοῦσι κεκτῆσθαι σφόδρα ὀλίγα ὑπάρχοντα ἴδια, ἐν ἑτέροις δὲ τόποις κτήσεις μεγάλας ἐξ ὧν καὶ ἐπικουρεῖν δυνατοί εἰσιν τοῖς πένησιν· οὕτως αὐτοῖς συγχωρητέον εἶναι κρίνω, ἵνα, εἰ μέλλοιεν εἰς τὰς ἑαυτῶν παραγίνεσθαι κτήσεις καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ποιεῖσθαι, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας τοῦτ' ἔστι τρεῖς ἑβδομάδας ἐν τοῖς ἑαυτῶν κτήμασιν αὐτοὺς διάγειν, καὶ ἐν τῇ ἀγχιστευούσῃ ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ πρεσβύτερος συναγάγοι, ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρὶς συνελεύσεως αὐτὸν δοκεῖν εἶναι, συνέρχεσθαι καὶ λειτουργεῖν, καὶ μὴ συνεχέστερον εἰς τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἐστιν ἐπίσκοπος παραγίγνοιτο. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ πράγματα παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν οὐδεμίαν ὑπομενεῖ ζημίαν, καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ τύφου ἐκκλίνειν δόξει ἔγκλημα.

῞Απαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπαν·

Ἀρέσκει καὶ αὕτη ἡ διατύπωσις.

XII 2. ἐστι: *om* B   7. μεγάλαι Γ (*praem* Π Α Β Γ εἰσὶν αὐτῶν Γ²)   16. συναγάγοι Π: συνάγοι Α Β Γ   17. *tr* εἶναι δοκεῖν Α   23. ὑπομενεῖ Γ, *cf* Θ *et t* sustinebunt: ὑπομένει Π Α Β   24. ἀλαζονίας *codd*   26. εἶπον Π

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

XVI OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quia nihil est pretermittendum: fratres et coepiscopi in ciuitatibus quibus sunt ordinati interdum possessiunculas minimas uidentur habere, aliis uero in locis magnas ex quibus possunt procursiores ecclesiae redit*us* adhibere—hoc estimo illis concedendum, ut ad agros suos uenientes fructos suos colligant per trium dominicarum dies, hoc est, tribus ebdomadibus in possessionibus suis degere, et in proxima ciuitate in qua col*ligit* | [*fol* 92 *b*] presbyter conuenire (ut ne uideantur sine conuentu colligere) et ministrare. hoc enim pacto ob eius absentiam ad eum pertinentes possessiuncul*ae* nullum damnum sustinebunt, et ne frequenter ad aliam ciuitatem adueniat in qua est alter episcopus constitutus: sic enim effugere poterit iactantiae uel superbi*ae* crimen.

OMNES EPISCOPI DIXERVNT: Placet dispositio haec.

Θ XVI 3. ff̄, *cod* 7. **procursiores** *cod*[2], *quae uox nihili est*: procursioris *cod** procusiores *Ball*, *sed in notulis ponunt etiam* profusiores *uel cum Gr* pauperibus; *malis fortasse* procuratores 8. reditos *cod* 9. **ad**: *om cod**, *add sup lin m p* 10. **suos** *cod*[2]: cuo*s *cod** 14. **colligit** *scripsi e Gr* συναγάγοι: coliget *cod* 19. possessiuncule *cod* 21. **adueniat** *scripsi*: adueniant *cod* 22. **alter** *Ball*: aliter *cod* 24. superbie *cod* 26. **haec**: h, *cod*

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[XII] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quia nichil pretermitti oportet, etiam hoc statuimus; quoniam quidam de fratribus et coepiscopis nostris in ea quidem ciuitate in qua constituti esse uidentur aepiscopi paruam rem possident, alibi autem idonea predia habere noscuntur ex quibus possunt pauperes sustentare—hactenus eis permitti iudico accedendum ad terrulas suas ut fructus colligant qui ibi proueniunt, ita tamen ut per tres dominicos dies, id est per tres septimanas, in suis potius fundis morentur; et si est proxima ciuitas in qua presbyter colligit, ne sine ecclesia facere uideatur diem dominicum, in ea conueniat et diuino communiter ministerio perfungatur, nec frequenter assi*t in* eam in qua est aepiscopus ciuitatem. hac enim ratione | [*fol* 244 *b*] et domesticae res eius nullum per eius absentiam dispendiu*m* sustinebunt, et arrogantiae uel iactantiae reprehensionem uidebitur euitare.

OMNES EPISCOPI et hanc dispositionem placere sibi DIXERVNT.

*t* XII 20. **assit** (*sc* adsit) **in** *scripsi cum Gr* εἰς τὴν πόλιν παραγίγνοιτο: assiduus *cod* 23. **dispendium** *scripsi*: dispendiunt *ut uid cod* 24. arrogantia euelli actantiae *ut uid cod**

I

**Authenticum latinum**

(*pp* 479 480 *supra*)

[XI] OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Hoc quoque omnibus placebit, ut siue diaconus siue praesbyter siue quis clericorum ab episcopo suo communione fuerit priuatus [et] ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ille ad quem confugerit eum ab episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. quod si fecerit, sciat se conuocatis episcopis causas esse dicturum.

VNIVERSI DIXERVNT:

Hoc statutum et pacem seruabit et concordiam custodiet.

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quid me adhuc moueat reticere non debeo: si episcopus quis forte iracundus (quod esse non debet) cito aspere commoueatur aduersus praesbyterum siue diaconum suum et exterminare eum de ecclesia uoluerit, prouidendum est ne innocens damnetur aut perdat

II

**Interpretatio graeca**

ΙΓ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Καὶ τοῦτο πᾶσιν ἀρεσάτω, ἵνα ἤτοι διάκονος ἤτοι πρεσβύτερος ἢ καί τις τῶν κληρικῶν ἀκοινώνητος γένηται καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον τὸν εἰδότα αὐτὸν καταφύγῃ γινώσκοντα αὐτὸν ἀποκεκινῆσθαι τῆς κοινωνίας παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μὴ χρῆναι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὕβριν ποιοῦντα παρέχειν αὐτῷ κοινωνίαν. εἰ δὲ τολμήσοι τοῦτο ποιῆσαι, γινωσκέτω συνελθόντων ἐπισκόπων ἀπολογίᾳ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθεστάναι.

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπαν·

Αὕτη ἡ κρίσις καὶ τὴν εἰρήνην πάντοτε διαφυλάξει καὶ διατηρήσει τὴν πάντων ὁμόνοιαν.

ΙΔ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν ἀποσιωπῆσαι οὐκ ὀφείλω· εἴ τις ἐπίσκοπος ὀξύχολος εὑρίσκοιτο (ὅπερ οὐκ ὀφείλει ἐν τοιούτῳ ἀνδρὶ) πολιτεύεσθαι καὶ ταχέως ἄντικρυς πρεσβυτέρου ἢ διακόνου κινηθεὶς ἐκβαλεῖν τῆς ἐκκλησίας τινὰ ἐθελήσοι, προνοητέον ἐστὶ μὴ ἀθῷον τὸν τοιοῦτον κατακρίνεσθαι καὶ τῆς κοινωνίας ἀποστερεῖσθαι.

---

XIII 2. ἤτοι . . . ἤτοι Π Α Γ²: ἤτοι . . . ἢ Β ἤτοι . . . ἤτε? Γ* 6. γινώσκοντα Α Β Γ: νώστα Π; *fortasse delendum* (*quamuis codici* Θ *praesto iam esset*) *post l* 5 τὸν εἰδότα αὐτόν *tr* ἀποκεκινῆσθαι αὐτόν Α Γ 8. ἀδελφῷ Π, *cum cod* Θ fratri: *praem* ἐπισκόπῳ καὶ Α Γ συνεπισκόπῳ καὶ Β *cum t* 11. ἀπολογίᾳ ἑαυτόν Π: ἀπολογίας αὐτόν Β Γ ἀπολογίας ἑαυτόν Α 12. καθεστάναι Π Γ: καθεστᾶναι Α καθιστάναι Β 13. εἶπον Α Β Γ ΠΑΒΓ

XIIII 2. σιωπῆσαι π 5. ἀντικρύ Α 6. ἐκβάλλειν Γ π′ 8. ἀθῷον *conieci cum latt* innocens: ἀθρόον *codd* 9. καὶ . . . ἀποστερεῖσθαι: *om per homoeoteleuton* Β

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

XVII OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc omnibus placuit, ut siue diaconus siue presbyter uel quis clericorum fuerit excommunicatus et ad alterum sibi notum confugerit episcopum, scientem quod amotus est a communione episcopo suo, non debere eum a*d* communione*m* suscipere, ne fratri iniuriam faciat, prestare communionem. si uero ausus fuerit hoc committere, sciat quod nec, conuenientibus episcopis, locum excussationis habebit.

OMNES EPISCOPI DIXERVNT:

Hoc statutum pacem semper custodiet et concordia*m* conserua*b*it.

XVIII OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quod me senper mouet tacere *non* debeo: si quis episcopus oxycholus reperiatur (licet in tale uiro hoc uitium non debeat reperiri) et citius contra presbyterum uel diaconum motus deiecerit de ecclesia, prouidendum est ne innocens condemnetur uel communione fraudetur.

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[XIII] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Hoc quoque omnibus est placitum, ut siue presbyter siue diaconus siue quis clericorum ab aepiscopo fuerit communione priuatus et ad alterum episcopum conuenerit, qui nouerit eum ab aepiscopo suo fuisse abiectum, non oportet ad iniuriam sui fratris et coepiscopi communionis ei gratiam indulgere. quod si fecerit, sciat se collectis episcopis causam esse dicturum.

VNIVERSI DIXERVNT:

Hoc statutum et pacem seruabit ėt concordiam communem custodiet.

[XIIII] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Quod me autem semper mouet reticere non debeo. si episcopus aliquis iracundus (quod in tali uiro esse non decet) sit et aspere commoueatur aduersus presbyterum siue diaconum suum et eum de ecclesia exterminare uoluerit, prouidendum est ne innocens dampnetur aut perdat communionem.

---

Θ XVII 3. prb̅ *cbd* 8. **ad communionem** (a communione *cod* in communionem *Ball*) **suscipere . . . prestare communionem:** *et haec et illa graecis* παρέχειν κοινωνίαν *respondent, unde uel haec uel illa superflua sunt* 16. concordia *cod* conseruauit *cod*

XVIII 3. **non** *Ball cum Gr* οὐκ: *om cod* **debeo:** *hinc usque ad l* 13 *prima singularum codicis linearum littera margine exeso euanuit, scilicet l* 3 de*b*eo, *l* 4 ta*l*e, *l* 6 contra, *l* 7 deie*c*erit, *l* 8 *c*ondemnetur, *l* 11 *o*mnes, *l* 13 me*t*ropolitanum **oxycholus** *cod, e Gr* ὀξύχολος: *sed apud latinos non inueni* 8. **ne:** nec *cod*

XIII 2. **placitum:** c̄placitum (*scilicet* conplacitum) *cod*, sed corr ut uid* *t*

XIIII 5. **sit:** *legas* cito *cum authentico*

## I

**Authenticum latinum**

(*pp* 480–482 *supra*)

*can* XI communionem ; habeat potestatem eiectus ut finitimos interpellet ut causa eius audiatur et diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientiam roganti ; et ille episcopus qui aut iuste aut iniuste reiecit patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut aut probetur eius aut emendetur sententia. prius tamen quam omnia diligenter [et] fideliter fuerint examinata, qui communionem non habet ante cognitionem nullus debet praesumere ut eum recipiat et communioni societ. qui autem conuenerint, si peruiderint clericorum esse fastidium et superbiam (quia non decet ut episcopus aut iniuriam aut contumeliam patiatur), seuerioribus uerbis eos castigent ut oboediant honesta praecipienti ; quia sicut ille ministris sincerem amorem debet caritatis, ita quoque [uicissim] ministri infucata debent episcopo suo exhibere obsequia.

## II

**Interpretatio graeca**

Πάντες εἰρήκασιν· *can* XIIII

῾Ο ἐκβαλλόμενος ἐχέτω ἐξουσίαν ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας καταφυγεῖν, εἰ δὲ ὁ τῆς μητροπόλεως ἄπεστιν ἐπὶ τὸν πλησιόχωρον κατατρέχειν, καὶ ἀξιοῦν ἵνα μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ ἐξετάζηται τὸ πρᾶγμα· οὐ χρὴ γὰρ μὴ ὑπέχειν τὰς ἀκοὰς τοῖς ἀξιοῦσι· κἀκεῖνος δὲ ὁ ἐπίσκοπος ὁ δικαίως ἢ ἀδίκως ἐκβαλὼν τὸν τοιοῦτον γενναίως φέρειν ὀφείλει ἵνα ἡ ἐξέτασις τοῦ πράγματος γένηται, καὶ ἢ κυρωθῇ αὐτοῦ ἡ ἀπόφασις ἢ διορθώσεως τύχῃ. πρὶν δὲ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ πίστεως ἕκαστα ἐξετασθῇ, ὁ μὴ ἔχων τὴν κοινωνίαν πρὸ τῆς διαγνώσεως τοῦ πράγματος ἑαυτῷ οὐκ ὀφείλει ἐκδικεῖν τὴν κοινωνίαν. ἐὰν δὲ συνεληλυθότες τῶν κληρικῶν τινες κατίδωσιν τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐ προσῆκόν ἐστιν ὕβριν ἢ μέμψιν ἄδικον ὑπομένειν, πικροτέροις καὶ βαρυτέροις ῥήμασιν ἐπιστρέφειν τοῦτον ὀφείλουσιν, ἵνα τῷ τὰ πρέποντα κελεύοντι ὑπηρετῶνται καὶ ὑπακούωσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπίσκοπος τοῖς ὑπηρέταις εἰλικρινῆ ὀφείλει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διάθεσιν παρέχειν, τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ὑποτεταγμένοι ἄδολα τοῖς ἐπισκόποις τὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐκτελεῖν ὀφείλουσιν.

11. ἐκβαλόμενος Π 13. καταφεύγειν Β Γ ΠΑΒΓ
16. ἐξετάζοιτο Β 21. καί : *om* Γ 24. ἐξετασθῆναι Β 27. συνεληλυθότες Π Α Γ : συνεληλυθότων Β ; *uel interpres uel scriba sensum authentici penitus euertit* 28. κατ' εἴδωσιν π κατ' ἤδωσιν π' 29. ἀλαζονίαν Α*Β Γ 33. τοῦτον : τὸν τοιοῦτον Β

## III

**Textus latinus**

*codicis Θ*

*can* XVIII

OMNES DIXERVNT:

Eiectus habeat licentiam aput metropolitanum episcopum eiusdem prouinci*ae* uicinum confugere, et *fol* 93 *a* rogare ut scrupulosius inter*ro*|getur negotium; nec enim rogantibus est audientia deneganda: et ille episcopus qui merito uel indign*e* ta*lem* deiecerit uiriliter ferre debebit ut examen *r*ei procedat, quo eius sente*n*tia uel confirmetur uel *e*mendetur. [qui excommunicatur *qu*olibet modo non sibi de*be*t communione*m* uindicare:] antequam diligenter cum omni ueritate cuncta examine*n*tur, qui non habet communionem ante caus*ae* cognitionem non sibi debet uindicare communionem. clerici uero qui conueniunt si peruiderint superbiam uel iniquas subire querellas, ama*r*ioribus et grauioribus uerbis talem *em*endare debebunt, ut honesta iubenti obsequantur et obaudiant: sicut enim episcopus ministris sinceram debet caritatem et affectum prestare, eodem modo subiecti episcopi*s* merita debent prestare ministeria.

Θ 14. prouincie *cod* 15. scrupul*osius cod in ras* (*sed m p*) interogetur *cod* 18. **indigne talem** *conieci e Gr* ἀδίκως . . . τὸν τοιοῦτον: indignitat *cod* indignitate *Ball* 20. **rei** *Ball* (*cf Gr* τοῦ πράγματος): ei *cod* sentetia *cod* 21. **emendetur** *Ball*: mendetur *cod* 22. **qui . . . uindicare** (*l* 23) *cod*: *in uncinis inclusi, quasi titulum in margine adscriptum* colibet *cod* 23. **debet** *Ball* (*Gr* ὀφείλει): det *cod* communione *cod* 25. **examinentur** *Ball*: examinetur *cod, cf Gr* ἕκαστα ἐξετασθῇ 27. cause *cod* 29. **peruiderint** *cod*: praeuiderint *Ball* 30. **superbiam**: *exciderunt nonnulla, cf Gr* 31. **amarioribus** *conieci e Gr* πικροτέροις: a maioribus *cod* 32. talemendare *cod* deuebunt *cod** 35. **debet**: *hinc usque ad can* xx *l* 6 *euanuerunt nonnulla* (*uide ad l* 3 *huius canonis*), *scilicet l* 35 debe*t*, xviiii *l* 2 uestr*a*, *l* 7 hui*us*modi, *l* 8 disco*r*die, xx *l* 2 uoluer*it*, *l* 5 pr*o*ueere, *l* 6 habeat*ur* 37. **episcopis** *Ball* (*Gr* τοῖς ἐπισκόποις): epi *cod, uide p* 534 *l* 4 *infra* Θ

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

OMNES EPISCOPI DIXERVNT: *can* XIIII

Habet potestatem eiectus ad metropolitanum episcopum eiusdem prouinciae conuolare; quod si ille absens fuerit, finitimum interpellet ut causa eius diligentius audiatur, quia non oportet roganti audientia denegari: et ille episcopus qui eum iuste aut iniuste proiecit patienter hoc ferat, ut negotium uentiletur et aut probetur eius aut emendetur sententia. prius tamen quam omnia diligenter et fideliter fuerint examinata, qui communionem non habet ante cognitionem non debet sibi defensus usurpare communionem. quod si qui de clericis dum colliguntur forte conspexerit hanc superbiam ipsius et arrogantiam (quia non decet ut aepiscopus hanc iniuriam et contumeliam iniquissime patiatur), seuerioribus et grauioribus uerbis hominem castigare debebunt, ut obedientia prebeatur honesta precipienti; quia sicut episcopi ministris suis sincerum amorem debent atque affectu*m*, ita uicissim ministri quoque infugata debent episcopo suo exhibere obsequia.

18. ille ẹ | episcopus *cod* 26. **defensus** *cod*: *Gallice* défendu 29. **ipsius**: *add ut uid secundis curis* (*sed manu prima*) *cod* 37. **affectum** *scripsi* (*Gr* τὴν διάθεσιν): affectus *cod* *t*

## I

### Authenticum latinum

(*pp* 482–484 *supra*)

[XII] IANVARIVS EPISCOPVS DIXIT:

Illud praeterea statuat Sanctitas uestra, ut nulli episcopo liceat alterius ciuitatis ecclesiasticum sollicitare et in suis parrociis ordinare.

VNIVERSI DIXERVNT:

Quia ex his contentionibus solet discordia nasci, prohibet omnium sententia ne quis hoc facere audeat.

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc uniuersi constituimus, ut quicumque ex alia parrocia uoluerit alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius et sine uoluntate ordinare, non sit rata ordinatio. quicumque autem hoc usurpauerit, a fratribus et coepiscopis nostris [et] admoneri debet et corrigi.

[XIII] AETIVS EPISCOPVS DIXIT:

Non ignoratis quanta et qualis sit Thessallonicensium ciuitas: saepe ad eam ueniunt ex aliis regionibus praesbyteri et diacones, et non sunt

---

XII 1. IANVARIVS: *episcopus Beneuentanus, uide nomen* 15 *pp* 550 546 *infra*

XIII 1. AETIVS: *episcopus Thessalonicensis, uide nomen* 27 *p* 552 *infra*

## II

### Interpretatio graeca

ιε "Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

*Καὶ τοῦτο δὲ ἅπαντες ὁρίσωμεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο. εἴ τινες δὲ ἂν τοῦτο ἑαυτοῖς ἐπιτρέψειαν, παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν καὶ ὑπομιμνήσκεσθαι καὶ διορθοῦσθαι ὀφείλουσιν.*

"Απαντες εἰρήκασιν·

*Καὶ οὗτος ὁ ὅρος στήτω ἀσάλευτος.*

ις 'Αέτιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

*Οὐκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις· πολλάκις τοιγαροῦν εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἑτέρων ἐπαρχιῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι παραγίνονται, καὶ οὐκ ἀρκούμενοι*

---

*Deest apud codices quos habemus graecos canon a Ianuario prolatus: sed uide e regione quae adnotaui, p* 527 *col b* Π Α Β Γ

XV 2. *πάντες* Α Β Γ  8. *εἴ τινες δὲ ἄν* : *εἴ τινες δὲ ἐάν codd*  13. *στηκέτω* Β

XVI 4. *πολλάκις* : *om* Γ*  *ταύτην* Β  5. *καί* : *om* Γ

## III

**Textus latinus**

*codicis* Θ

XVIIII IANVARIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc Dilectio uestra constituat, ne cui liceat episcopo alterius eccles*iae* ecclesiasticum sollicitare uel in parroechia sua ordinare.

OMNES DIXERVNT:

Maxime ex huiusmodi contentionibus consueuerunt nasci discordi*ae* et concupiscenti*ae*, et ob hanc rem a*d* destinatas *s*ibi clerici non pergunt ecclesias: omnium sententia hoc proibet fieri.

XX OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Et hoc statuamus, ut si uoluerit ex aliena parrochia quis alienum ministrum sine consensu episcopi eius ad aliquem gradu*m* proue*h*ere, inrita et infirma huiusmodi habeatur ordinatio. | si quis uero hoc usurpare uoluerit, a fratribus nostris et coepiscopis commoneri debebit. *fol* 93 *b*

XXI AETIVS EPISCOPVS DIXIT:

Non ignoratis qu*ae* et quanta sit metropolitana ciuitas Thessallonicana: e*i* sepius de aliis prouinciis et parrochiis adueniunt presbyteri et diacone*s* ac, non contenti exiguo

Θ XVIIII 3. ecclesie *cod* 8. discordie *cod* 9. concupiscentie *cod* 10. ad destinatas sibi *Ball*: adestinatasibi *cod*
XX 5. gradu *cod* prouere *cod** proueere *cod*²
XXI 2. que *cod* 3. metropolitanas *cod** 4. ei *Ball* (*Gr* εἰς αὐτήν): et *cod in ras* (*sed m p*) 5. presbr, (pb . . . *cod**) *cod*

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

[XV] IANVARIVS EPISCOPVS DIXIT:

Illud preterea statuat uestra Dilectio, ut nulli aepiscopo liceat ad alteras ciuitates ecclesiasticum sollicitare et in suis parrochiis ordinare.

VNIVERSI DIXERVNT:

Quia ex his contentionibus solet nasci discordia et expectati non eunt ad suas in quibus sunt aecclesias nominati, omnium sententia uetet hoc fieri.

[XVI] OSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Hoc etiam constituamus, ut si qui episcopus ex alia parrochia uoluerit alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius et sine uoluntate ordinare in aliquo gradu, non sit rata nec firma haec ordinatio. quod si qui hoc usurpauerit sibi, a fratribus et coepiscopis nostris eos admoneri debere et corripi.

OMNES DIXERVNT:

Haec definitio consistat immobilis.

[XVII] AETIVS EPISCOPVS DIXIT:

Non ignoratis quanta et qualis est metropolitana Thessalonocensium ciuitas: sepe ad eam ueniunt ex aliis regionibus presbyteri et diaconi, qui, non contenti tempore

[XV] *Deest apud Gr hic canon: sed cum et apud cod* Θ *et apud cod t inueniatur, et ll* 8–10 *ad authenticum* (*uide p* 526 *col a*) *non pertineant, putandum est in textu graeco aliquando exstitisse*
[XVI] 3. ex alia p | parrochia *cod* 4. siñe *cod*

## I

**Authenticum latinum**

(*pp* 484–486 *supra*)

*can* XIII contenti ut breui tempore morentur; aut resident ibi aut certe uix post longa spatia ad sua redire coguntur.

VNIVERSI DIXERVNT:

Ea tempora quae constituta sunt circa episcopos, et ad horum personas pertinere debent.

OSSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Suggerente autem fratre et coepiscopo nostro Olympio hoc placuit, ut si aliquis uim perpessus et inique expulsus, propter disciplinam uel catholicam confessionem uel defensionem ueritatis, fugiens pericula innocens et deuotus ad aliam uenerit ciuitatem [siue episcopus seu praesbyter aut diaconus], non prohibeatur inmorari quamdiu aut redire potuerit aut iniuria eius remedium acceperit: quia durum est [eum] qui persecutionem patitur non recipi; etiam et larga beniuolentia et humanitas est exhibenda.

## II

**Interpretatio graeca**

βραχείᾳ διαγωγῇ χρόνου ἐναπομένουσι καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αὐτόθι ποιοῦντες διατελοῦσιν, ἢ μόλις μετὰ πλεῖστον χρόνον εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐπανιέναι ἐκκλησίας ἀναγκάζονται· περὶ τούτων οὖν ὁριστέον.

ΙΖ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Οὗτοι οἱ ὅροι, οἱ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὡρισμένοι, φυλαττέσθωσαν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων.

ΙΗ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Ὑποβάλλοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ὀλυμπίου καὶ τοῦτο ἤρεσεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος βίαν ὑπομείνας ἀδίκως ἐκβληθείη, ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν, καὶ φεύγων τὸν κίνδυνον ἀθῷος καὶ καθωσιωμένος ὢν εἰς ἑτέραν ἔλθοι πόλιν, μὴ κωλυέσθω ἐκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον διάγειν ἕως ἂν ἐπανέλθῃ ἢ τῆς ὕβρεως τῆς γεναμένης αὐτῷ ἀπαλλαγὴν εὑράσθαι δυνηθείη. σκληρὸν γὰρ καὶ βαρύτατον ἐλασίαν ἄδικον ὑπομεμενηκότα μὴ ὑποδέχεσθαι ὑφ' ἡμῶν, πλείστῃ γὰρ καλοκἀγαθίᾳ καὶ φιλοφρονήσει ὀφείλει παραδέχεσθαι ὁ τοιοῦτος.

Πάντες εἰρήκασιν·

Ἤρεσεν καὶ τοῦτο.

XVII 2. ὅροι Π Α: χρόνοι Β ὅροι χρόνοι Γ *tr* Π Α Β Γ καὶ οἱ Β 4. τούτων τῶν: τῶν τοιούτων Α
XVIII 4. ἐπίσκοπος Π Α: + ἢ κληρικός Β Γ 5. διά 2°: *om* Β 7. καί: *om* Β 11. ἄν: *om* Β ἤ: καί Β Γ 12. γεναμένης Π Γ: γεγενημένης Α Β εὑρέσθαι Α 13. δυνηθείη Π: δυνηθῇ Α Β Γ 14. ἔνδικον Β 16. καλοκἀγαθίᾳ καί Π Α, *cum authentico et t*: καλοκἀγαθίας Β Γ, *cum cod* Θ φιλοφρονήσει Π Γ: φιλοφροσύνῃ Α Β

## III

**Textus latinus**

*codicis Θ*

tempore commorari, resident et omne tempu*s* eodem facient, uel uix tandem post multum tempus ad suas redire cogentur ecclesias.

XXII Osivs episcopvs dixit:

Suggerente etiam fratre nostro Olympio et hoc placuit, ut qui uim sustinuit et u*i*olenter expulsus est, siue propter disciplinam siue propter confessionem catholic*ae* ecclesi*ae* uel ueritatis adsertione*m*, fugiens periculum innocens ac deuotus ad aliam peruenerit ciuitatem, non proibeatur in ea degere tamdiu, donec reuertatur uel facta sibi liberetur iniuria. durum etenim est iniuste passum persecutionem in*i*quam a nobis non suscipi, multamque beneuolenti*ae* humanitatem non prestare.

## IV

**Textus latinus**

*codicis t*

breui in ea commorari, aut residentes ibi remanent aut certe uix post longa spatia *ad* sua redire coguntur: et de his constituite.

[XVIII] Osivs episcopvs dixit:

Ea tempora quae constituta sunt circa aepiscopos, et circa horum personas pertinere debebunt.

[XVIIII] Osivs episcopvs dixit:

Suggerente fratre et coepiscopo Olympio hoc placuit, ut si aliquis aepiscopus uim perpessus est, propter disciplinam uel ecclesi*ae* catholicae confessionem *uel defensionem* ueritatis, fugiens pericula innocens et deuotus ad aliam uenerit ciuitatem, non prohibeatur morari quamdiu aut redire aut iniuriae eius remedium inuenire potuerit: quia durum est et iniustum eum qui persecutionem iniquam patiatur non recipi a nobis; nam et larga et nimia beniuolentia et humanitas tali est exhibenda.

Omnes dixervnt:

Hoc placet.

---

Θ 6. diacone *cod* hac *cod* 8. tempum *cod, fortasse recte*

XXII 2. suggerentes *cod* ff̄, *cod* 4. **uiolenter** *Ball* (*Gr* ἀδίκως): uolenter *cod* et pulsus *cod** 6. catholice ecclesie *cod* 7. adsertione *cod* 8. hac *cod* 13. **iniquam** *Ball*: inquam *cod* 14. annobis *cod* 15. beneuolentie *cod* 16. **prestare** *cod*: *fortasse legendum* prestari

[XVII] 9. longas *cod* **ad** *scripsi e Gr et Lat*: *om cod*

[XVIIII] 5. ecclesie *cod* 6. cō|mfessionem *cod* **uel defensionem** *scripsi e Gr* (ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν) *et Lat*: *om per homoeoteleuton cod, cf codd* P *bb* **F** *p* 485 *l* 18 *supra*

## I

**Authenticum latinum**

(*p* 486 *supra*)

EXPLICIT DECRETA CONCILII

(*deficit penitus apud authenticum latinum canon de Museo et Eutychiano, de quibus nihil compertum habent qui de huiusmodi tractant rebus; cum tamen apud ceteros testes adseruetur, non pro ficto putandus est, sed ideo omissus quod ecclesiae occidentalis minime intererat*)

## II

**Interpretatio graeca**

ιθ Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Οἶδας, ἀδελφὲ Ἀέτιε, ὡς τὸ τηνικαῦτά ποτε κατασταθέντος σου ἐπισκόπου ἡ εἰρήνη λοιπὸν ἐβράβευσεν· ἵνα μή τινα λείψανα διχονοίας περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐναπομείνῃ, ἔδοξε καὶ τοὺς παρὰ Μουσαίου κατασταθέντας καὶ τοὺς παρὰ Εὐτυχιανοῦ, ἐπειδὴ αὐτῶν οὐδεμία αἰτία εὑρίσκοιτο, πάντας ὑποδεχθῆναι.

κ Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν·

Τῆς ἐμῆς μετριότητος ἡ ἀπόφασίς ἐστιν αὕτη· ἐπειδὴ ἥσυχοι καὶ ὑπομονητικοὶ ὀφείλομεν εἶναι καὶ διαρκῆ τὸν πρὸς πάντας οἶκτον ἔχειν, ἅπαξ τούτους τοὺς εἰς κλῆρον ἐκκλησιαστικὸν προαχθέντας ὑπό τινων ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐὰν μὴ βούλοιντο ἐπανέρχεσθαι εἰς ἃς κατωνομάσθησαν ἐκκλησίας, τοῦ λοιποῦ μὴ ὑποδέχεσθαι, Εὐτυχιανὸν δὲ μήτε ἐπισκόπου ἑαυτῷ διεκδικεῖν ὄνομα, ἀλλ' οὐδὲ Μουσαῖον ὡς ἐπίσκοπον νομίζεσθαι· εἰ δὲ λαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῖεν, μὴ χρῆναι αὐτοὺς ἀρνεῖσθαι.

κα [*Canonem a Gaudentio prolatum exhibui pp* 510 512 *supra, ut cum authentico latino melius comparetur*]

---

XVIIII 2. Ἀέτιε : ἅγιε B ὡς τό Π A : ὥστε B Γ 4. ἵνα : + οὖν A 5. ἐκκλησιαστικῶν : + κανόνων B 6. ἐναπομείνοι B 7. Μουσέου π' 8. αὐτόν π' Π Α Β Γ

XX 5. *tr* ἔχειν οἶκτον A B Γ 9. λοιποῦ μὴ ὑποδέχεσθαι : λοιποῦ δέχεσθαι Γ 11. ἑαυτόν Γ 12. Μουσαῖον ὡς : Μωυσέως Γ νομίζεσθαι : εἶναι ἄξιον ὀνομάζεσθαι B 14. ἀρνεῖσθαι Π : + Πάντες (Ἅπαντες B) εἶπον (-αν Γ) Ἀρέσκει A B Γ

## III

### Textus latinus
*codicis Θ*

XXIII GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT: Scis, Aeti, quod episcopo aliquando ordinato pax *in*debatur, ita ut nullae reliqui*ae* discordiarum in ecclesia remanerent: et placuit ordinatos a Museo et Eutychiano, quoniam eorum nulla repperiebatur culpa, suscipi.

XXIIII OSIVS EPISCOPVS DIXIT: Mediocritatis meae h*a*ec est sententia: quoniam quiet*i et* patientes debemus | esse et sufficienter aput omnes habere misericordiam, semel ad eclesiasticum clerum prouectos a quibusdam fratribus nostris, si noluerint reuerti a*d* quas nominati sunt ecclesias, in posterum non suscipi: Eutychianus autem episcopatus sibi uindicare nomen non debet, nec Museus episcopus aestimabitur; ceterum si laicam communionem exposcunt, his negari non debet.

*fol 94 a*

XXV [*Canonem a Gaudentio prolatum ad pp* 511 513 *supra transtuli, ut in comparationem cum authentico adducatur*]

## IV

### Textus latinus
*codicis t*

GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT: quod *ti*bi iam episcopo ordinato res gubernabantur in pace: ne ullae discordiae relictae super rebus ecclesiasticis remanerent, placuit etiam eos qui sub Moscho et Eutichiano fuerant ordinati, quoniam nulla eorum inuenta est culpa, suscipi oportere.

[XX] OSIVS EPISCOPVS DIXIT: Meae Mediocritatis sententia ista est: quoniam placidi ac patientes esse debemus et sine intermissione cum omnibus habere misericordiam, eos qui ad ecclesiasticum clerum a nostris prouecti sunt fratribus, si noluerint ad eas reuerti in quibus sunt nominati aecclesias, non ulterius suscipi, Eutychianum uero nec episcopi uocabulum uindicare, sed nec Moscum pro aepiscopo estimari; si tamen communionem laicam petant, non eis denegari hanc oportere.

OMNES DIXERVNT: Placet.

*fol 245 a*

[XXI] [*Canonem a Gaudentio prolatum exhibui pp* 511 513 *supra; meliore loco, si fides authentico adhibeatur*]

---

Θ XXIII 3. **indebatur** *scripsi cum Gr* ἐβράβευσεν: uidebatur *cod* 4. reliquie *cod* XXIIII 2. hec *cod* 3. **quieti et** *Ball* (*Gr* ἤσυχοι καί): quiet (*ceteris per homoeoteleuton omissis*) *cod* petientes *cod** (*corr ut uid m p*) 8. **ad**: a *cod** 15. debent *cod*

t 18 **dixit**: *uacat post hoc una linea* (*Gr* οἶδας ἀδελφὲ Ἀέτιε) 19. **tibi** *scripsi*: ubi *cod* episcopo $\overset{i}{g}$ (= igitur?) ordinatores *cod* [XX] 8. **eas**: eos *cod** 11. uocabulumundicare *cod**

## De nominis *OSSIVS* orthographia
## secundum diuersos codices siue scriptores

| | $F_2$ | I* | I² V J S v Q F *Dion*-I-II (−T) | T | K | *bb* M | Θ (*p* 491) |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| *can* [I] 1. | Ossius | Ossius | Osius (*def* J) | Hosius | Husius | Hosius | Ossius |
| *can* [II] 1. | Dyssius | Ossius | Osius (*om* V: *def* J) | *om* | Hosius | Hosius | Ossius |
| *can* [III] 1. | Dyssius | Ossius | Osius (*def* J) | Hosius | Hosius | Hosius | Osius |
| *can* [IIII] 1. | Dyssius | Ossius | Osius (*def* J) | Osius | Vsius | Hosius | Ossius |
| *can* [III *b*] 1. | Ossius | Ossius | Osius (*def* J) | Osius | Vsius | Hosius | Ossius |
| *can* [V] 1. | Dyssius | Osius | Osius (*def* J) | Hosius | Husius K* / Hosius K² | Hosius | Osius |
| *can* [VI] 1. | Ossius | Ossius | Osius (*def* J) | Hosius | Vsius | Hosius | Osius |
| *can* [VII] 38. | Ossius | Ossius | Osius (*def* J) | Hosius | Husius | Hosius | |
| *can* [VIII] 1. | Ossius | Ossius | Osius (*def* J) | Osius | Husius | Hosius | Osius |
| *can* [VIIII] 1. | Ossius | Ossius | Osius (*def* J) | *def* | Husius | Hosius | Osius |
| *can* [X] 1. | Ossius | Ossius | Osius | [Hosius] | Husius | Hosius | Osius |
| *can* [XI] 1. | Dissius | Ossius | Osius | Hosius | Husius | Hosius | Osius |
| 16. | Dissius | Ossius | Osius | *def* | Husius | Hosius | Osius |
| *can* [XII] 10. | Ossius | Ossius | Osius | Hosius | Hosius | Hosius | Osius |
| *can* [XIII] 13. | Ossius | Ossius | Osius | Hosius | Hosius | Hosius | Osius |

*Cordubensem illum episcopum graeci, similitudinem uocabulorum amplectentes, libenter* Ὅσιος *appellabant; unde graecarum canonum syllogarum latini interpretes plerumque* Osius *scribebant, uide patrum Nicaenorum nomina, pp* 36 37 *supra. sed uernaculum nomen uernaculi agnoscunt scriptores, scilicet* Ossius: *testes sunt*

(1) *S. Hilarius Pictauiensis* de synodis §§ 3, 11, 63, 87, contra Constantium § 23, *edente Scipione Maffei* (*Veronae*, A. D. 1730), *uide* II 460 C *in notulis* 'in antiquis libris *Osii* nomen cum duplici *ss* constanter pingitur, puta, *Ossii*'; *idem in fragmentis* ex opere historico *formam* Ossius *in textum recepit* (*op cit* II 623 B 631 D 634 B 655 E 656 E 658 A 660 D 662 C E 663 B D E 676 D 701 A), *confer indicem episcoporum secundum Hilarii textum p* 546 *infra.*

(2) *Marcellini et Faustini* de confessione uerae fidei *apud syllogen Auellanam* (*edente Ottone Guenther*, C. S. E. L. xxxv, *pp* 5–44) §§ 32–43, 90 'Ossius V [*scilicet unicus sylloges codex*], et sic semper per duplicem s'.

(3) *e nostra supellectile codices canonum Serdicensium duo, sed ii optimae prae ceteris notae,* I $F_2$; *necnon codex* Θ (*pp* 491–531 *supra*) *quater* Ossius, *duodecies* Osius, *et in indice patrum Nicaenorum* (*p* 37 *supra*) *codices tres* I K Y*, *ubi debui in coll* IV V *imprimere* 'Ossius'. *notandum est etiam apud epitomen Hispanam, teste codice* U, *capitulum secundum ita in indice titulari* 'Capitola Nicheni concilii et Serdicensis concilii ubi Ossius fuit': *uide Maassen p* 648.

(4) *S. Augustinus* contra epistulam Parmeniani i 7, 10, 13 (*edente M. Petschenig*, C. S. E. L. li 26. 9, 17; 29. 5; 33. 19, 21), *secundum codicem optimum Casinensem* 163, *saec.* xi, 'ex archetypo saeculi sexti uel septimi diligenter descriptum'.

(5) *S. Isidorus Hispalensis* de uiris illustribus § 1 *secundum quos inspexi codices, scilicet Herefordiensem et Oxonienses* Bodl. 391 (2222) *saec.* xi–xii *et* e Mus. 31 *saec.* xii *exeunt.*

*neque ab re est oppida aliquot Hispana,* Ossonoba Osset Ossigi—*Lusitanum hoc, illa Baetica—in comparationem* Ossius *nominis adducere.*

### De nominis *SERDICA* (*SARDICA*) orthographia

*Qui latine loquebantur* Serdica *antiquitus dicebant, non* Sardica : *graeci plerumque* Σαρδική, Σαρδῶν πόλις, *sed nummi Serdicenses* (*exstant a M. Aurelio usque ad Gallienum*) Σερδῶν, Οὐλπίας Σερδικῆς. *e latinis scriptoribus sat erit quinque in testimonium citare, ut pateat quam constans sit usus ;*

(1) *qui peregrinationis causa a Burdigala Hierusalem usque iter fecit* A. D. 333, mutationes mansiones ciuitates *in uia sedulo notauit, exempli gratia* (*ed. Geyer*, C. S. E. L. xxxix, *p* 11), ' ciuitas Serdica. fit a Syrmium Serdica usque milia CCCXIIII . . . fit a Serdica Constantinopolim milia CCCCXIII.'

(2) *Hilarium Pictauiensem, uide editionis Veronensis indicem, sub uoce* Sardicensis ' uel, ut in MSS constanter, Serdicensis '.

(3) *Luciferum Calaritanum* de sancto Athanasio ii 18 (*ed. Hartel*, C. S. E. L. xiv, *p* 181 *l* 14) ' apud Serdicam in synodo catholicorum '.

(4) *Sulpicium Seuerum* Chronica ii 36 (*ed. Halm*, C. S. E. L. i, *p* 89 *l* 26), *in edito libro* ' apud Sardicam episcopos congregari ' ; *sed* (*teste editore*) *in unico codice, Vat. Pal.* 824 *saec.* xi, ' apud Serdicam '.

(5) *Augustinum* contra Cresconium iii 38, 83 (*ed. Petschenig*, C. S. E. L. lii *pp* 445, 487).

*cum his consentiunt codices nostri* C J S P X (*sed* Sardicensis ½ X) *u* T *a j m*. Sardicensis *habent nonnisi* M B W *w*, *scilicet recentiores* ; *fluctuant* Λ Y *l s*. *ceteri neque* Serdicenses *neque* Sardicenses *canones dicunt, sed* Nicaenos.

### De compendiis apud canones Serdicenses usitatis

*Compendia uocabulorum nonnullorum in canonibus Serdicensibus adhibita uisum est hic in unum colligere, ut facilius inter se conparentur neu apparatus nimis refertus lectorem offendat : confer supra p* 397 *ad calcem paginae.*

1. **dixit** (i 1 ii 1 iii 1 31 iiii 1 iii*b* 1 v 1 vi 1 43 vii 1 38 viii 1 viiii 1 x 1 xi 1 16 xii 1 10 xiii 1 13) [*confer etiam p* 542 *col b*] :
   - d̄ (*scilicet* ꝺ I V P, ð S T Ψ, ð K, ð̄ C) *semper* V K, *plerumque* P Ψ, *nonnumquam* I C S, *raro* T
   - dx̄ *nonnumquam* P (i 1 vii 38 viii 1 viiii 1 xii 10) [*et in epitomes can* ii W *p* 542]
   - dix̄ *semper* *F* $F_2$ W, *plerumque* M, *semel bb* (vii 38) [*et F* W D *fere semper, pp* 542–544]
   - *plene scribunt semper* J X Y *u*, *fere semper* T *bb*, *plerumque* I, *nonnumquam* C S, *raro* P Ψ
2. **dixerunt** ([i 17 ii 16 V T] v 40 [vi 40 K **Q** **F** *Dion*] vii 35 viii 27 viiii 35 x 24 xi 13 xii 6 xiii 9) :
   - d̄d̄ (*scilicet* ꝺꝺ V ðð S Ψ ðð C) *semper* V, *nonnunquam* S, *semel* Ψ
   - dix̄r̄ *semel* P (viii 27)
   - dr̄unt *semel* K (v 40)
   - *plene scriptum apud codd* I J T P X Y (Ψ), *plerumque apud* K, *nonnumquam apud* S
3. **respondit** (ii 16 iii 29 iv 30) :
   - ℞ *bis* Ψ (iii 29 iv 30), *semel* V (iii 29), *semel* K (iv 30)
   - ꝛ̄ *semper F*, *semel* $F_2$ (iii 29)
   - R̄p̄ *bis* P (iii 29 iv 30), *semel* T (iv 30)
   - resp̄ *bis* S (iii 29 iv 30), *semel* $C^2$ (iii 29)
   - respd̄ *semel f* (iv 30)
4. **responderunt** (i 17 [ii 16 K R **S** **v** *Dion*-I] vi 40) :
   - ℞p *semel* P (ii 16)
5. **fratres karissimi** (v 26 [xiii 2 J **S** **v**]) :
   - F̄·k̄· K [*sed p* 422 *pro* fratres *semper* F̄F̄·] F̄F̄ ·k̄k̄· V F̄F̄ km̄i T F̄F̄ carissimi P Y M (*et* J xiii 2) frt̄ km̄i *u* fratres km̄i I S *bb* fratres krm̄i *F* $F_2$ *deficit* Λ
6. **dilectissimi fratres** (vii 40) [*confer etiam pp* 421 *col b* 424 *col b*] :
   - d̄d̄ ff̄ Υ Φ M (dixerunt fratres T Γ Δ O Ψ*), *et* Θ x 9, *p* 503 *col a* dlm̄i ff̄ Λ dlm̄i fr̄s *u* dilm̄i fr̄s *f* dilm̄i fratres I dlim̄i fratres F dilectissimi ff̄ P (*et* Θ x 30, *p* 505 [*apud cod* Θ *adhibetur* ff̄ *non solum pro* fratres *ut supra et* xvi 3 *p* 521, *uerum etiam pro* fratre xxii 2 *p* 529]) *plene scriptum apud* V K *bb* X Y *F F* W

7. **episcopus, episcopi** *etc*

(*a*) *compendia quae per suspensionem dicunt* (*omissis scilicet litteris finalibus*) *cum uocali* i :

epī (*pro aliis scilicet ac gen sing uel nom plur casibus*)

*bis* S viiii 3 xii 3 ; *semel* R [coepi] xii 17 ; *semel* T v 20 ; *semel bb* iii *b* 24 ; [Θ i 5 *p* 491, xviii 37 *p* 525]

epīs (*pro aliis ac dat abl plur casibus*)

*ter* Y i 8 iii 11 viiii 20 ; *bis* T ii 10 xiii 11 ; *semel* ϝ v 20 *et semel* $ϝ_2$ vi 13 ; *semel* Λ [coepis] x 3 ; *semel* Ψ i 1, X vii 44, W i 4, *l* iiii 7, F iiii 26 [Θ vii 25 *p* 499]

epīsc *fere semper* J x 1 xi 1 4 6 8 16 18 29 41 48 xii 1 14 xiii 1 13 14 [coepisc]

*plerumque* P i 8 (ii 14) iii 10 iii *b* 2 v 27 vi 43 vii 1 38 viii 1 viiii 3 x 1 21 xi 1 16 xii 1 xiii 1

*nonnumquam* V i 8 iii 14 31 iii *b* 7 vi 43 vii 38, *et* Y (ii 14) iii 20 31 34 39

*bis* I iii *b* 2 v 20 : *semel* X (ii 14)

*similia, sed sine uocali* i

epš (*pro aliis ac nom sing uel acc plur casibus*)

*nonnumquam* K iii 11 iii *b* 18 vi 4 13 ; *bis* I ii 10 iii *b* 10 ; *semel* C iii *b* 10 ; *semel* S xi 8 ; *semel bb* vi 13 ; *semel* O iii *b* 10 ; *semel* Ψ xi 11 ; V *semel certe* iii 43, *uerum etiam, ut mihi uidetur,* iiii 8 13 ; [Θ* viii 10, *p* 501]

epšc *semel* $ϝ_2$ i 1

*huiusmodi compendia male interpretati sunt ut uidetur* I iii 2 episcopum, V iii 11 episcopus, Y iii 13 episcopus

(*b*) *compendia quae per contractionem dicunt, seruata scilicet littera finali, omissis litteris aliquibus mediis* :

*ex* epis *habes* epīsum *etc* : *exempli gratia* Λ xiii 14 coepiso

*ex* episc *habes* epīscum *etc* : *exempli gratia* I iiii 3 vi 13 episci, P iii 20 episcs (*abl plur*) iiii 26 episcos ; [Θ viii 20 *p* 501 episcorum]

*ex* episcp *habes* epīscpum *etc* : *e.g.* P iii 4 episcpi iii 11 episcpū

*ex* eps *habes* epšm *etc* : *passim apud* Λ ; *apud bb* vii 21 epsm, x 5 epsi ; *apud* O iii *b* 7 epsm ; *apud* K viii 11 epspatus

*ex* epsc *habes* epšcm *etc* : *e. g.* Λ iii *b* 4 epsci, v 8 coepsci, vi 4 epscrm

*ex* ep *habes* ep̄m *etc* : *quae compendia iam nostri codices ceteris praeferebant, mediae aetatis homines sola agnouerunt. nota tamen quod nostri pro* episcopos *scribebant fere* ep̄s, *recentiores semper* epōs ; *confer* iii 13, iiii [6] 7 [25] 26, iii *b* 24, vi 20 [coeps], (xi 26), xiii 11. *formam* ep̄s *pro accusatiuo inueni, si recte recensui, apud* R *septies, apud* K *et* S *quinquies, apud* Γ *quater, ter apud* ϝ *et* F, *bis apud* W *f bb* Δ Υ ; [*cf* ep̄r Θ* viii 6 *p* 499, *necnon* ep̄u *pro* episcopatu Θ xiii 6 *p* 515]

*plene scribit fere semper* X, *saepissime* V

8. **praesbyter** (iiii 21 viii 20 x 16 xi 3), **praesbyterum** (iii *b* 17, xi 21), **praesbyteri** (xiii 5)

(*a*) *compendia per suspensionem nonnisi pro nom sing adhibentur* (*exceptis* iii *b* 17 prbt R prsbt *f*, xi 21 praesb J : *cf* viii 8 prbt R W presb ϝ)

prb *plerumque* W, *semel* Y iiii 21, ϝ viii 20, $ϝ_2$ iiii 21 : prbm prbi

pbt *semper a* : pbm pbi *a*

prbt *plerumque* $ϝ_2$ T (C), *bis* ϝ, *semel* R iiii 21, *f* viii 20 : prbm prbi

prsbt *nonnumquam* F *f* S L : prsbm prsbi F

praeb *semel* J xi 3, *semel* P viii 20

praesb *bis* J (*cf* ϝ viii 8 *pro* praesbyterii)

praesbt *bis* P ; praesbyt *semel* P x 16 ; prebit *semel* Ψ iiii 21

(*b*) *compendia per contractionem dicta, seruata littera finali*

pbr *semper l, plerumque* I (*scilicet codd Itali*) : pbrm pbri *l*

prbr *semper ut uid* K Λ Υ : prbm prbi

prsbr *semel bb* viii 20

psbyter *semel* Y x 16, *semel* ϝ iiii 21 ; psbytri *semel* P xiii 5 ; psbyteri *semel* ϝ xiii 5

*plene scribunt semper* V X, *plerumque* S *bb*, *nonnumquam* I Y Ψ, *semel* ϝ iii *b* 17

# CONCILIVM SERDICENSE

## CANONVM EPITOMAE

### I

### EPITOME FVLGENTI FERRANDI DIACONI CARTHAGINENSIS

C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097 : saec. vi [fol. 144 *a*

*trec* **Codex Trecensis nunc Montispessulanus** bibliothecae Vniuersitatis 233 : saec. ix [fol. 113 *b*

Adducuntur canones omnes exceptis cann vii viii, xii xiii, xvi, xxi : uide tabulam p 443 supra

*Ediderunt Petrus Pithou* Fulgentii Ferrandi Carthaginensis ecclesiae diaconi breuiatio canonum (*Parisiis*, A. D. 1588) *e cod Trecensi, et P. F. Chifflet* Fulgentii Ferrandi Carthaginensis ecclesiae diaconi opera (*Diuione*, A. D. 1649) *e cod* C : *cf etiam Chr. Justel* Bibliotheca Iuris Canonici Veteris I 448 = *Migne* P. L. lxvii 817

*In canonum dispositione ad* **Sp** *proxima accedit epitome, uide p* 442 *supra : in ipsis uerbis nonnumquam cum titulis eiusdem sylloges, uide p* 450 (*can* IIII ' contentionem', *can* V ' adiudicatus', *cann* VIIII–XI ' ut episcopi non passim ad comitatum pergant'), *nonnumquam cum syllogis* J **S v** (*can* IIII ' in una prouincia' **S v**, ' episcopos ad iudicium' V T **Sp S v**, *can* XXII ' demorari' J **S v**) *cohaeret*

### II

### EPITOME HISPANA

U **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lxi (59) : saec. vii–viii [fol. 11 *b*

Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490 : saec. viii–ix [fol. 290 *a*

*h* **Codex Bobiensis nunc Vaticanus** 5751 : saec. x [fol. 32 *a*

Adducuntur canones Serdicenses sub numeris xviii–xxxviii : canones i–xvii sunt Nicaeni, uide supra pp 113 col *b*–141 col *b*

*Edidit Mansi* Concilia IV 533

### III

### EPITOME CVM PRAEFATIONE SYLLOGES ISIDORIANAE SECVNDVM CODICES FR. MAASSEN

**Codices pleni**

*F* **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243 : saec. viii exeunt. [fol. 34 *b*

*s* **Codex olim Sessorianus basilicae S. Crucis in Hierusalem apud Romam nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102 : saec. viii–ix [fol. 197 *b*

W **Codex Wirceburgensis** olim bibliothecae Capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146 : saec. ix [fol. 52 *b*

**Codices imperfecti**

(*a*) *Epitomen habentes sine praefatione*

R **Codex Remensis nunc Berolinensis** Phillipps. lat. 84 : saec. viii [fol. 27 *a*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 : scriptus circa 825–850 A. D. [fol. 11 *a*

(*b*) *Praefationem habens sine epitome*

*vall* **Codex Rauennas nunc S. Andreae in Vrbe** Vallicellanus A 5 ; saec. ix [fol. 229 *a*

*Ediderunt praefationem Ioannes Wendelstinus* Canones Apostolorum : Veterum Conciliorum Constitutiones : Decreta Pontificum Romanorum *Moguntiae* A. D. 1525, *fol* I iii *b* ; *fratres Ballerini* Appendix ad S. Leonis Magni Opera Pars iii cap. 2, *Venetiis*, A. D. 1757, III *p* clxxxvii *e cod* Vat. 1337 ; *Fr. Maassen* Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande, *Gratz*, A. D. 1870, *p* 955 *e codd F* W *s et* Monac. lat. 3860[a]. *edidit epitomen Eusebius Amort* Elementa Iuris Canonici (*Ferrariae*, A. D. 1763) I 159 *e cod* D. *de praefatione uide quae summatim disputaui p* 560 *infra*

## I Epitome Fulgenti Ferrandi

[CCXIIII] Vt diebus quinquagesimae
*Conc Nic can* XX genua non flectantur. CONCIL: SERDICENSI TITL: I

[XVIII] Vt episcopi uel clerici de ciuitate ad ciuitatem non transeant, neque de prouincia ad prouinciam.
*pp* 452, 455 CONCIL: NICENO TITL: XI. CONCIL: SERDICENSI TITL: II, ITEM III. CONCIL: ANTIOCENO TITL: III, ITEM TITL: XXI. CONCIL: CONSTANTINOPOLITANO TITL: II, ITEM TITL: III

[LVII] Vt si duo episcopi in una prouincia contentionem habuerint, ex alia prouincia non aduocent episco-
*p* 455 *l* 8 pos ad iudicium. CONCIL: SERDICENSI TITL: IIII

[LVIIII] Vt adiudicatus episcopus ad apostolicam sedem, si uoluerit, ap-
*p* 456 *l* 14 pellet. CONCIL: SERDICENSI TITL: V

[LX] Vt, si appellauerit, in cathedra
*p* 457 *l* 31 ipsius non ordinetur. CONCIL: SERDICENSI TITL: VI

[XLII] Vt episcopi non passim ad comitatum pergant. CONCIL: *p* 462
SERDICENSI TITL: VIIII, ITEM TITL: X, ITEM TITL: XI. CON- *pp* 465, 468
CIL: ANTHIOCENO TITL: XI

[I] Vt neofiti non ordinentur. CONCIL: NICENO TITL: II. CONCIL: *p* 472
SERDICENSI TITL: XIIII. CONCIL: LAVDICENSI TITL: III

[XVIIII] Vt episcopi in aliena ciuitate tres tantummodo faciant septimanas.
CONCIL: SERDICENSI TITL: XV *p* 474

[LIII] Vt nullus episcopus uel presbyter uel diaconus exconmunicatus conmunicet. CONCIL: NICENO TITL:
V. CONCIL: SERDICENSI TITL: *p* 479
XVII. CONCIL: CARTHAG: TITL: VIIII. CONCIL: ANTIOCENO TITL: II

[CII] Vt liceat presbyteris siue diaconibus, si iniuste excommunicati fuerint, finitimos episcopos interpel-
lare. CONCIL: SERDICENSI TITL: *p* 480 *l* 16
XVIII

---

C *trec* CCXIIII: CCXXIIII (*per incuriam*) *trec* 2. CONCILIVM *trec* SERDICENSI: SARDICENSI *trec, et similiter per totam canonum seriem* 3. TITVLVM *trec*

XVIII 1. clereci C 4. NICEÑ C 5. SARDICENSI *trec* III: *om trec* 6. CONCILIVM *trec* ANTIOCENVM C ANTHIOCENO *trec* 7. ITEM: + TITL: *trec* CONCILIVM *trec* 9. ITEM: + TITL: *trec*

LVII 4. CONCILIVM *trec* SARDICENSI *trec*

LVIIII 3. CONCILIVM *trec* SARDICENSI *trec* TITVLVM *trec*

LX 2. CONCILIVM *trec* 3. SARDICENSI *trec* TITVLVM *trec*

XLII 1. ad comitatu C 3. SARDICENSI C *trec* ITEM TIT: X C: *om trec* 4. ITEM TIT: XI C: ET XI *trec* 5. ANTHIOCEÑ C

I 2. CONCILIVM *trec* 3. SERDICENSE C SARDICENSI *trec* 4. LAODICENSI *trec*

XVIIII 3. CONCILIVM *trec* SARDICENSI *trec*

LIII 1. prbr C 2. diac C exconm̄ C 3. NICEÑ C 4. CONCILIVM SARDICENSI *trec* 5. CARTH C 6. VIII *trec* ANTIOC̄ C

CII 4. CONCILIVM *trec* SARDICENSI *trec* TITVLVM *trec*

**I Epitome Fulgenti Ferrandi**

[XXVII] Vt episcopus alienum clericum non suscipiat neque ordinet. CONCIL: NICENO TITL: XII. CONCIL: SERDICENSI TITL: XVIIII, ITEM XX. CONCIL: ANTIOCENO TITL: XXII. CONCIL: CARTHAG: SVB SANCTO GRATO TITL: IIII. ITEM CONCIL: CARTH: TITL: XXVIII, ITEM LIII

*pp* 482, 483 *l* 10

[XX] Vt qui metu persecutionis in aliena ciuitate demorari uoluerint, non prohibeantur. CONCIL: SERDICENSI TITL: XXII

*p* 485 *l* 13

---

C *trec* XXVII 4. SERDICEN C SARDICENSI *trec* 5. ANTIOCEÑ C ANTHIOCENO *trec* 6. SVB SANCTO GRATO . . . CONCIL: CARTH: *om per homoeoteleuton trec* 8. ITEM: + TITL: C

XX 3. CONCILIVM *trec* SARDICENSI *trec*

## II Epitome Hispana

*p* 452 XVIII Episcopus qui di⌜mis⌝erit cathedram suam et ali⌜am adpraehe⌝nderit, nec laicam commu⌜nionem⌝ habeat.

*p* 453 XVIIII Epi⌜scopus per a⌝mbitionem populi si ordinatus f⌜uerit, n⌝ec in finem communicet.

*p* 455 XX Episcopus ad alia prouincia ubi episcopi sunt constituti non uadat nisi rogitus.

*p* 455 *l* 8 XXI Episcopus si causam habuerit, uicini episcopi iudicent: quod si appellare uoluerit unus, appellet et ad Romanum episcopum iudices petat.

XXII Episcopus si depositus fuerit, alius non ordinetur usque ad iudicium Romani episcopi. *p* 457 *l* 31

XXIII Episcopi si mortui fuerint et unus remanserit, de alia prouincia ueniant et cum illum unum alios ordinent. uilis persona episcopus non ordinetur. *p* 458

XXIIII Episcopus si appellauerit iudicium episcoporum, episcopus Romanus dirigat praesbyteros et audiant. *p* 460

XXV Episcopi ad comitatum non uadant sine iussionem principis, sed quod uolunt per diacono suggerant. *pp* 462, 465

XXVI Episcopus non dirigat in comitatu sine matropolitani conscientia uel Romani episcopi. *p* 465 *l* 12

---

*Canones* I–XVII *sunt Nicaeni, uide supra pp* 113 *col b*–141 *col b*

U Z *h* *Locos ubi quid habuerit codex* U *iam non dici potest siglis* ⌜ ⌝ *notaui*

XVIII 1. **Episcopus** : *om h* demiserit Z *tr* sua cathedra U 2. **et** : +ad U adpraehenderet Z . . . ndere U 3. laica U cummu(nionem) U

XVIIII 2. ordenatus Z 3. cummunicit U communecit Z

XX 1. **ad alia prouincia** *scripsi*: ab alia prouincia U ad aliam prouinciam Z *h* 2. *tr* non uadat nisi rogatus ubi episcopi sunt constituti *h* 3. **rogitus** U Z : rogatus *h*; *de forma* rogitus *neque Neue-Wagener* (*pp* 521–526) *neque Rönsch* (*pp* 295, 296) *exempla dederunt*; *agnoscit tamen Forcellini-de Vit, collata* Actorum Chalcedonensium interpretatione; *et ego* uocitus *apud codices S. Cypriani* Testimoniorum *hic illic inueni, et apud ps-Cypr* de montibus Sina et Sion *cap* 4 'unctus dei uocitus est'

XXI 1. causa U 2. **uicini** U *h* : uini Z; *om Mansi* epsi Z iudecent Z appellauerit uoluerit U apellare uoluerit Z 3. appillit U adpellit Z ad romanō epm U a romano epo *h* 4. iudicem ** expectat U

U Z *h*

XXII 1. depossitus U

XXIII 1. Eps U fuerent U fuerunt *h** 2. remanserent U 3. **cum illum unum** U : cum illo uno Z *h* **alios ordinent** *h* : alius ordinint U alius ordenetur Z 4. pesonae U

XXIIII 1. apellauerit Z 3. rumanus U prbos U Z 4. **audiant** U *h* : audiatur Z

XXV 1. Eps U Z 2. **sine iussionem** U : sine iussio Z sine iussu *h* prencipis U 3. **per diacono** U : per diaconum Z per diaconem *h* **suggerant** *h*[2] : suggerā U sugerant Z suggererant *h**

XXVI 1. **comitatu sine** : comitaiussionē U 2. sene Z **matropolitani** U : maetropolitani U[2] metropolitani Z *h* cunscientia U* 3. rumani U

## II Epitome Hispana

*p* 468 *l* 43 XXVII Viduae et pupilli causas ad episcopo dicant, non ad comitatum.

*p* 468 XXVIII Episcopus pro ambitionem aliquam et paruam rem si ad comitatum ambulauerit, excommunicetur.

*p* 471 *l* 38 XXVIIII Monitus episcopus ab alio episcopo non ambulet in comitatu, sed se reuocet.

*p* 472 XXX Per omnes grados ecclesiasticos episcopus ordinetur.

*p* 474 XXXI Episcopus in alterius ecclesia tres dominicas, plus non faciat.

*p* 477 XXXII Episcopo liceat in possessione sua in alia prouincia ambulare.

*p* 479 XXXIII Episcopus excommunicatum alterius non suscipiat.

XXXIIII Excommunicato clerico liceat ad alios episcopos ambulare [et dicere causa*m*]. *p* 480 *l* 16

XXXV Episcopus alterius episcopi clericum non ordinet. *p* 482

XXXVI Episcopus alterius clericum nec de diocese liceat tollere. *p* 483 *l* 10

XXXVII Praesbyter diaconus foris de ecclesia sua plus quam tres septimanas non faciat. *p* 484

XXXVIII Qui persecutionem patitur recipiatur in alia ciuitate. *p* 485 *l* 13

XXXVIIII Die dominico et pentecosten nullus genua flectat. *Conc Nic can* XX

---

U Z *h* XXVII 1. Vidue Z  popilli Z  causa U  **ad episcopo** U: ad episcopum Z *h*  2. **dicant**: dirigant *Mansi*

XXVIII 1. **pro ambitionem aliquam** U *in ras* (pro aui . . . U*): pro ambicione aliqua Z per ambitionem aliquam *h*  2. **paruam rem** Z *h*: parua rem U  **ad comitatum** Z: a comitatum U ad commitatu *h*  3. excummunicetur U excomunecetur Z

XXVIIII 2. ambulit U ambolet Z  commitatu U (*et sic semper h*)  3. **sed se reuocet** *scripsi*: se reuocet U Z sed reuocet eum *h*

XXX 1. omnis U Z  gradus Z  eclesiasticos U  2. ordinet *h*

XXXI 1. **ecclesia**: eccel̄ U eccl̄ Z

XXXII 1. **Episcopo**: Eps ne U*  leciat U  in possesionē sua U  2. **in alia**: *bis* U*  in aliam prouintiam *h*

XXXIII 1. Eps excummunicatus? U* Epm excommunicatum Z  2. aterius U*

XXXIIII 1. Excummunicato U Excomunicatio Z  **liceat** Z: leceat U licet *h*  2. ad alio eps U* ad alius eps Z  **et dicere causam**: et dicere causa U; *om* Z *h* U Z *h*

XXXV 2. **clericum** Z: clerico U clericum excommunicatum *h*

XXXVI 1. Episcopo *h*  **clericum nec de diocese** (deocese U) U Z: cleri cum diocese non (*om* de) *h*  2. leceat U

XXXVII 1. Prb U *h* Prbr Z  diac Z  2. eccl̄ Z  **sua**: *om h*

XXXVIII 1. persecutione U  patiuntur U  2. accipiatur *Mansi*  **in alia ciuitate** U: in aliam ciuitatem Z in altera ciuitate *h*

XXXVIIII *Titulum hunc om h*: *reuera ad ultimum Nicaenum canonem spectat, quem omiserunt multi e latinis (uide tabulam post p 152 supra), unde putandum est librarium aliquem in graecis uersatum fontibus eum ad finem Nicaenorum canonum, et Serdicensium pro Nicaenis habitorum, tamquam appendicem subiecisse*  1. **pentecosten** *codd, uide quae adnotaui supra p* 152  2. flectatur *ut uid* Z*

### III Epitome cum praefatione
### codicum M, scilicet sylloges Friderici Maassen

(*confer praefationem in eadem sylloge concilio Nicaeno praemissam, p* 155 *supra*)

INCIPIT CONCILIVM NICHENVM ·XX· EPISCOPORVM: QVAE IN GRECO NON HABENTVR SED IN LATINO INVENIVNTVR ITA

Sunt etiam regulae ecclesiasticae quae in Africanis regionibus frequentissimo synodali concilio conscriptae sunt; quae quoniam multipliciter et diuersis modis inueniuntur, si ad manus cuiuscumque catholicorum uenerint (salua et incolomi fide catholica quae aput Nicheam Bythiniae a cccxviii patribus exposita est, et postea iterum in urbe Roma de Spiritu sancto ab episcopis catholicis salubriter adiectum est), si quid in his rationabile reppererit, quod tamen a sancta atque apostolica ecclesia Romana non discrepet, sequi debebit.

Praeterea sunt aliae quadraginta regulae quae per Osium episcopum Cordobensium currunt, quae titulantur tamquam uiginti episcoporum aput Serdicam: quae tamen non aput graecos sed aput latinos magis inueniuntur.

Sed quoniam de Osii persona mentio facta est, necessarie omnibus catholicis intimandum est, hunc eundem aput Nicheam Bythiniae inter sanctissimos cccxviii patres fuisse honorabilem atque ab apostolica sede cum Victore et Iuuentio praesbyteris destinatum, quique in Spaniis usque ad tempus Constanti principis in corpore mansit.

Nam memoratus Constantius,

---

F s W R D *vall* — *De codicibus uide p* 535 *supra: orthographiam secundum cod* F *constitui*

INCIPIT *s* D: INCP̄ F INCIP̄ R W INCIPIVNT *vall* CONCILIVM . . . ITA: REGL̄ ·XL· APVD SARDICAM CONSTITVTAM (*uide post l* 105 *infra*) W CONCILIVM NICHENVM (NICENVM *s* D) F *s* D: TITVLI CONCILII NICAENI (NAENI R*) R REGVLAE CONCILII NICENI *vall* XX: VIGINTI *s* NVMERVM VIGINTI R EPISC̄ F QVAE F *s vall*: QVI R D GREGO *s* INVENIVNTVR ITA F *s vall*: ESSE INVENIVNTVR TANTVMMODO R D — ¶ R D

1. **quae**: quā *vall* 2. affricanis *s* 3. **synodali** F *s*² (*sed m p*) W: synodico *vall* (*s** ?) 7. **uenerint**: *om vall* 8. nycheam F* niceam *s* 9. bitiniae W bithinie *s* trecentis decem et octo *s vall* 10. **et postea . . . adiectum est**: *scilicet Tomus Damasi, uide p* 284 13. **rationabile** F W (*cf l* 101 *infra*): rationabiliter *s vall* **reppererit** *vall* (*et l* 102 *infra*): repperit F *s* W

17. sint F* **quadraginta**: ·xl· W 18. F *s* W *vall* Hosium W 19. **cordobensium** F *s* W: corduensem *vall* 20. **uiginti** F *s*: XX W *vall* 21. sardicam W 22. gregos *s* 24. Hosii W personam W* 25. necessariae F W* necessario *vall* 26. catholici *vall** 27. niceam *s* nicaeam W bithiniae W 28. trecentos decem et octo *in ras* (*sed m p*) *s* 29. **ab**: *om s* W 30. **Victore et Iuuentio** (Iouentio W) **praesbiteris**: *cf p* 155 *col b supra*, *l* 10, Victore atque Iuuentio religiosissimis Romanae sedis praesbyteris prbis F W 32. **spaniis** F *s*: hispaniis W *vall* **Constanti** F W*: Constantii *s vall* W²

## III Praefatio codicum M

*Sulp. Seu.* Chron. ii 39 *uide p* 560

sicut uir eruditissimus Sulpicius Seuerus in chronicis suis refert, quae diligenti cura complectens nostrae memoriae dereliquit, aput Ariminum Italiae numerosam utriusque orbis synodum episcopalem collegit et aduersus fidem catholicam uel cccxviii patrum definitionem Arrii cupiens uenena reuoluere ecclesiam Dei tyrannica usurpatione turbauit. denique coacti uel metu principis uel Tauri praefecti praesentia, cui exsecutio taliter fuerat delegata ut, si maior pars concilii in Arrianorum perfidia consentiret, ipse consulatus insignia mereretur, pene omnes qui ibidem fuerunt episcopi subscripserunt. sed postea iterum, diuino inspirante praesidio, quam plurimi agentes paenitentiam datis quoque libellis ad sanctam ecclesiam catholicam, de qua plus necessitate quam uoluntate discesserant, redierunt. unde et in aeternum ab omnibus catholicis Ariminensi concilio recte dicitur anathema, quam si quis dicere neglexerit catholicus non est.

Hunc ergo Osium, sicut praedictus Sulpicius refert in longa synodi disceptatione, quoniam ut supra memoratum est adhuc Constanti temporibus erat in corpore, placuit missa episcopali legatione debere perquiri, utrum in sancta et uenerabili Nichena congregatione, in qua praesens fuerat, Omousion (sicut nos catholici recte confitemur) id est 'unius cum Patre substantiae Filium', an certe (sicut Arriani contendunt) Omoeusion, quod est 'similis cum Patre substantiae Filium', cccxviii patres nostri confiteri decreuissent. qui siue per longam aetatem desipiens siue certe pro adsentatione principis huiusmodi responsum reddidisse perhibetur, utramque partem recte intendere quae confessa fuerit, siue Omousion siue Omoeusion. cuius sententia, quoniam ita stulte prolata est, ab omnibus catholicis, etiam Arrianis, uno ore inrisa atque refutata est. denique in ciuitate Cordoba, in

---

*F s* W *vall* 36. **in chronicis**: in chis *F** (*sed* in cronichis *F*² *m p*) in chornicis W    referet *vall**    **quae**: quē *vall*    38. **dereliquit** *F* W: dereliquid *s* reliquit *vall*    arriminum W*    39. **orbis**: urbis W *s** *vall**    40. **episcopalem** *vall*: episcopale *F s* W    42. trecentos (*sic*) decem et octo *s*    43. **uenena reuoluere** *s* W *vall*: uenerare uoluere *F*; *fortasse legendum* uenena reuomere    eclesia *vall*    44. turbabit *F* W    46. **praefecti praesentia**: prfi praesentia W p̂raesentia (*fortasse pro* ^ praesentia, *scilicet* praefecti praesentia) *F* praesentia *s vall*    47. diligata *F* delicata W    49. consolatus *F*    51. fuerant *vall*    **episcopi**: *praem* et *s*    54. penitentia *s*    55. **sanctam**: *om F** (*corr m p*)    **catholicam**: *om* W    57. uoluntatem *s*    59. ariminense W

62. **Osium** *s vall*: Hosium *F* W    64. disceptione *vall*    65. memoratus *vall*    Constantii *vall* W²    66. **temporibus erat in corpore** *F* W: temporis erat in corpore *s* tempore (*ceteris per homoeoarcton omissis*) *vall*    67. ligatione *F*    69. nicena W    72. **id est**: idem *ut uid vall**    73. filius *vall*    obtendunt W    74. **omoeusion** *vall* (*cf l* 83 *infra*): omeousion *F s* omeusion W² omousion W*    **est**: *om s vall**    75. filius *vall*    76. **cccxviii**: trecentos (*sic*) decem et octo *s*, *cf l* 42; *praem* quod omousion *vall*²    81. utraque parte W    rectae *F*    83. omeousion *F s* omeusion W    sententiā W    84. **ita** *s* W: ista *F*; *om vall*    stultae *F*    87. **cordoba** *F* *F s* W *vall*

### III **Praefatio et Epitome codicum M**

qua episcopatum tenuit, post hanc consultationem siue responsum nomen eius inter catholicos episcopos antecessores uel decessores eius minime recitatur.

Sunt haec regulae quae per saepe dictum Osium et uiginti episcopos currunt; salua et incolomi fide catholica, quae aput eandem Nicheam Bythiniae a cccxviii patribus exposita est, et postea iterum in urbe Roma de sancto Spiritu a catholicis episcopis salubriter adiectum est. si quid in his rationabile qui legit reppererit, quod tamen a sancta atque apostolica Romana ecclesia non discrepet, sequi debebit.

INCIPIT REGVLAE XL APVT SARDICAM CONSTITVTAE

I HOSIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 452

Vt nulla excusatio recipiatur episcopi de ciuitate ad ciuitatem uolentis migrare.

II HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt de ciuitate ad ciuitatem quisquam si migrauerit, aut episcopus aut clericus, excommunicatus permaneat. *p* 453

III HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt litem habens episcopus cum alio episcopo non alterius sed suae prouinciae iudices quaerat: et iudicato in aliqua causa episcopo liceat iterare iudicium uel episcopum Romanum adire. *p* 455 *l* 8

IIII GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 457 *l* 31

Vt dum iterato iudicio causam suam agit, alius in loco eius episcopus non ordinetur.

---

*F s* W *vall* W: corduba *s vall* 89. **consultationem** W *vall*: consolationem *F* consulationem *s* 92. minimae *F* 93. **haec**: hae W *vall*² **saepe dictum**: sepae dictum *F* sepe dictum W *s* praedictum *vall* 94. **Osium** *s* W *vall*: Hosium *F* **uiginti** *F s* W: xx *vall* 95–105: *cf ll* 7–16 *supra* 96. niceam bithiniae W 97. a trecentos decem et octo *s vall** (*cf ll* 42 76 *supra*) 99. **a**: *om* W 101. **rationabile** *F s* W: rationibus *vall* 102. **reppererit** W *vall*: repperit *F s* ¶ *vall*

*Titulum habent F s*: *om* R D; *om hic* W, *sed uide ad caput praefationis supra p* 540 INCP̄ *F* INCIPIVNT *s* XL *F*: XL QVADRAGINTA *s*

I DIXIT: DIX̄ *F* W D, *et ita fere semper* (*sed F s* W R D *can* II DX̄ W) 1. **Vt nulla excusatio** D: Vt nullam excusacio R Nulla excusatio *F s* W **recipiatur**: *praem* non W* 2. **ad ciuitatem**: *om* (*per homoeoteleuton ut uid*) R D 3. *u*olen*tis* W *in ras* uolentes D

II 2. **si**: *om s* 3. **permaneat** *s* R: praemaneat (*sc* p̄maneat *pro* pmaneat) *F* remaneat W D

III 3. prouintiae *F* **quaerat** W R D: quaerant *F s* (*fortasse recte*) 4. **episcopo** R D: epm̄ *F s* W 5. **iterare iudicium** (*cf can* iiii *l* 1): intrare iudicio R **episcopum**: episcoporum R 6. **adire**: audire *s*; *om hic* R, *sed uide can* iiii *tit*

IIII GAUDENTIUS: GAUDENCIUS R; + adire R (*uide ad can* iii *l* 6) 1. **Vt**: Et R iterate iudicium D 2. *tr* episcopus in loco eius W **eius**: *om* D

## III Epitome codicum M

*p* 458 V HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt si unus episcopus remanserit in prouincia, et his admonitus aut rogatus noluerit ubi deest episcopum ordinare, de uicina prouincia alii qui sunt ordinent episcopum: et ut non in locis minimis et abiectis episcopi ordinentur.

*p* 460 VI HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt abiectus episcopus si uult causam iterare ad Romanum episcopum, liceat ei.

*p* 462 VII HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt non sint inportuni episcopi ad comitatum, sed aut inuitati ab imperatore uadant aut pro grandi causa misericordiae.

*p* 465 VIII HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt ad comitatum mittant magis quam uadant; aut certe scribant ad amicos suos potentes.

VIIII ALIPIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 468 *l* 43

Vt pias intercessiones agant, et ipsas utinam non per se sed magis per distinatos.

X GAVDENTIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 468

Vt poena statuatur non seruantibus decreta concilii, et inquirat episcopus qui est in canali ab eo qui ad comitatum uadit, qua pergat ex causa; ut si notabilia inuenerit et prohibitum non potuerit retorquere, neque communicet ei.

XI HOSIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 471 *l* 38

Vt prius decreta audiat unusquisque, et ita demum si non seruauerit damnetur: et ut mittat (si opus est), non uadat, ad comitatum.

XII HOSIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 472

Vt de laicis uel [de] diuitibus aut de neophitis postulatus episcopus non prius ordinetur, nisi a lectore in ecclesia coeperit militare.

---

*F s* W R D V 2 *et* 4. prouintia *F* 2. **his** *F s* R D*: is W D² **aut**: ac D* atque D² 4. ordinari D **de uicina**: + a R 6. **non in**: in non i R* non i R² 7. epis ordinentur W* D* eps ordinetur D²

VI 1. Vt abiectis epis si uult causam iterari . . . liceat (*om* ei) D 3. **liceat**: licet? *F** (*corr m p*)

VII 1. **inportuni**: oportuni *s* 2. commitatum R comitatum ire D² **aut**: ut W* **ab imperatore uadant**: abicent (*sc pro* ab imp̄?) R 3. **aut pro grandi causa misericordiae** *F s* W D: *praem* aut si uidua uel pupillus obpremitur R, *fortasse recte* **aut**: ū (*sc* uel) R 4. **misericordiae** (miserecordiae R): + eant R

VIII 1. **Vt**: Aut *s* 2. **uadant**: + episcopi R D

VIIII ALIPHIUS R 1. **et**: ut *s*² 3. distinatus R *F s* W R D

X GAUDENCIUS R 1. statur R*(*corr m p*) 2. *et in*quirat *in ras* R 3. **qui est in canali** W R D: in sardinali (*om* qui est) *F s* 5. **ut si notabilia** (*scilicet* '*notanda*' *aut* '*reprobanda*'): et synodabilia D inuenirit R 6. **prohibitum** (*ita ut dicat canon* '*si eum quem ire prohibuerit non potuerit ad sua remittere*') D: prohibetum R probatum *F s* W poterit W* 7. **ei**: ea R

XI 2. quisquae R 4. ad com̄ *s*

XII 1. **Vt** *F s* W: *om* R D **uel**: et D **de** 2° R D: *om F s* W 2. neophietis *s* 3. ordenetur R lictore R 4. **in**: *praem* prius D eclesia R D caeperit R

## III **Epitome codicum M**

*p* 474 XIII HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

De alia ciuitate episcopus non diu moretur in alia: id est, ut a sua ecclesia non ei plus abesse liceat quam tribus dominicis diebus.

*p* 477 XIIII HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

De episcopis qui alibi constituti sunt et alibi possessiones habent, quid debeant obseruare.

*p* 479 XV HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Ne abiectum quemquam ab alio episcopo episcopus recipiat alius.

*p* 480 XVI HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt si iracundus episcopus uoluerit quemquam exterminare clericum, ut eius causa audiatur a plurimis episcopis.

*p* 482 XVII IANVARIVS EPISCOPVS DIXIT:

Vt nullus clericum alterius aut sollicitet aut in sua ecclesia ordinet.

*p* 483 *l* 10 XVIII HOSIVS EPISCOPVS DIXIT:

Ordinatus clericus alienus ab alio in clero non maneat.

XVIIII AETIVS EPISCOPVS DIXIT: *p* 484

Vt clerici de ciuitatibus alienis redire cogantur ad suam; maxime de Thessalonica exire.

XX HOSIVS EPISCOPVS VERBA OLYMPHI EPISCOPI DIXIT: *p* 485 *l* 13

Vt si qui uim a persecutoribus passus fuerit, suscipiatur et requiem inueniat in quacumque ecclesia ierit.

[ITEM QVAE APVT GRAECOS NON HABENTVR SED APVT LATINOS TANTVM INVENIVNTVR]

---

*F s* W R D XIII *In cod* R *notat ad marginem paginae alius scriba* (*decimi ut uidetur saeculi*) Capitula huius concilii fere ita scripta sunt in alio uolumine in concilio sadircensi (sard- *corr*) 2. dium moretur R diu inmoretur W D in aliam R **id est ut a:** destituta D 3. eclesia R ecl̄ D **plus:** amplius D adesse *s* 4. **quam:** + in R demonicis *ut uid s**

XIIII 3. obseruari D

XV 2. **episcopus:** epis̄ *F*

XVI 2. clerecum R 3. **ut** W: ut si *F s*; *om* R D **eius:** *om* D

XVII 2. sollecitit R sollicet *s** (*corr m p*) ordinit R

XVIII XVIIII: *interpolat codex* D *duos canones ita* XVIII AETHIVS EPISCOPVS DIX̄: Vt filii clericorum ad expectacula non ambulent neque ad synagogas iudeorum; quod qui fecerent excommunicentur, et post satisfactionem reuertantur ad gratiam. Dixerunt: Placet nobis. XVIIII HOSIVS EPISCOPVS DIX̄: Hoc nobis fratres fixum oportet inserere, ut (quod non credimus esse uenturum) si quis eps̄ prbt̄ diac̄ subdiac in bellum processerit et arma bellica indutus fuerit et belligerando (belligeratur D[2]), ab omni officio deponatur; etiam nec laicam habeat communionem. SYNODVS RESPONDIT: Omnibus nobis placet *F s* W R D

XVIII: XX D 1. cleri̅ *s* **alienus:** *om* D

XVIIII: XXI D 1. **Vt clerici** (cleri̅ *s*) **de ciuitatibus:** *om* R 2. reddere D cogatur R ad sua W D maximae *F* R 3. **thessalonica** *F* W D: thesalonica *s* tessallonica R exiret W

XX: XXII D EPISCOPVS: + DIXIT R D VERBA ... DIXIT *F* R D: VERBA OLIMPI DIXIT *s* OLYMPHI *F*: OLIMPI *s* W OLIMPHI R OLYMPI D EPISCOPI: *om s* 1. **qui:** quis *s* 3. quaecumque ecclesia R

ITEM QVAE *usque ad* INVENIVNTVR *F s* W: EXPLC̄ CAPITVLA R; *nihil habet D. sequuntur canones Serdicenses plene scripti* (*uide p* 452), *sub numeris* XXI–XL

# CONCILIVM SERDICENSE

## NOMINA EPISCOPORVM

### I.

**Secundum codices interpretationis Priscae et Dionysio-Hadrianeae**

J **Codex olim Floriacensis, postea Christophori Justel, nunc Oxoniensis** Bodleianus e Mus. 101 : saec. vi–vii [fol. 27 *b*

S **Consensus codicum sylloges quae Sancti Blasii dicitur**, scilicet

S **codicis Augiensis, postea coenobii S. Blasii, nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{a}{7}$ : saec. vii–viii [fol. 64 *a*

P **codicis bibliothecae Thomae Phillipps Cheltenhamensis** 17849 : saec. viii [fol. 51 *b*

X **codicis ut uidetur Treuirensis nunc Parisini** lat. 3836 : saec. viii ex. [fol. 42 *a*

Y **codicis Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii : saec. viii [fol. 69 *a*

v **Consensus codicum sylloges dictae Vaticanae**, scilicet

*u* **codicis Farfensis, postea Barberiniani** xiv 52, **nunc Vaticani** Barb. lat. 679 : saec. ix–x [fol. 75 *b*

*v* **codicis Vaticani** 1342 : saec. ix–x [fol. 62

*w* **codicis Florentini** bibliothecae Laurentianae aedil. eccl. 82 : saec. x [fol. 49 *b*

*Dion*-**H Consensus codicum sylloges a papa** Hadriano ad Carolum Magnum anno 774 missae; scilicet

*a* **codicis Augiensis, postea coenobii S. Blasii, nunc S. Pauli apud Carinthios** 6 (34) : saec. ix ineunt. [fol. 99 *b*

*β* **codicis Bellouacensis, nunc Parisini** 8921 : saec. viii exeunt. [fol. 34 *b*

*δ* **codicis Bernensis** 89 : saec. viii–ix [fol. 110 *a*

*λ* **codicis Coloniensis** bibliothecae Capitularis cxv ; ante annum 819 scripti [fol. 73 *b*

*Ediderunt Ioannes Wendelstinus* Canones Apostolorum : Veterum Conciliorum Constitutiones : Decreta Pontificum Antiquiora (*Moguntiae* A.D. 1525) fol. K iii b, *et qui post eum* Concilia *euulgauerunt usque ad Labbe-Coleti* II 687 *et Mansi* III 38

### II.

**Secundum S. Hilarium** *Fragmentum ex Opere Historico* II § 15

teste codice Parisino, bibliothecae quae dicitur de l'Arsenal 483 : saec. ix [fol. 100 *b*

*Edidit Nicolaus Faber* (*Parisiis* A.D. 1590), *et post eum Petrus Coustant* (*Parisiis* A.D. 1693) *et Scipio Maffei* S. Hilarii Opera II (*Veronae* A.D. 1730) col 631 (= *Migne* P. L. X 642) : *cf Labbe-Coleti* Concilia II 691 *et Mansi* Concilia III 42

*De nominibus episcoporum et ciuitatum uide quae disseruit uir praeter alios sagax et eruditus, Ludouicus le Nain de Tillemont* Mémoires pour servir à l'Histoire ecclésiastique des six premiers siècles viii 681–686. *conferas etiam opuscula uiri reuerendissimi Ludouici Duchesne* Les documents ecclésiastiques sur les divisions de l'empire romain au quatrième siècle (*apud* Mélanges Graux, *Parisiis* 1884, *pp* 133–141), Les anciens évêchés de la Grèce (*apud* Mélanges d'archéologie et d'histoire *tom* xv, *Romae* 1896) ; *necnon librum egregium Adolfi Harnack* Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten [3] (1915) ii Die Ausbreitung *pp* 85–323. *conferas inde a nomine* 8 *Hieroclis* Synecdemus (*edente A. Burckhardt, Lipsiae* A.D. 1893) *opus sexto saeculo exaratum notitiam prouinciarum et ciuitatum comprehendens. haud dubium est quin e sancto Hilario textum deriuauerit qui indicem episcoporum in iuris canonici syllogas primus induxerit : indicem tamen uel ipse Hilarius iam deprauatum exscripsit, uel operis Hilariani librarii praeter modum deprauauerunt antequam eum auctor sylloges Priscae in usum suum adhibuit. occidentalium quidem* (*Hispanorum sex, Galli unius, Italorum non minus decem*) *episcoporum nomina ciuitates prouincias accurate tradiderunt scriptor et librarii occidentales : orientalium* (*scilicet singulorum Alexandrini, Arabis, Galatae, duorum Palaestinensium*)

(*Cetera uidesis p* 560 *infra*)

*secundum codd* J S v Dion-H

ET SVBSCRIPSERVNT QVI CONVENERANT [+ AMEN J]

SVSCRIPS. P SVSCRIBS. S X Y INCIPIT SVBSCRIPTIO EPISCOPORVM α δ λ

1. Osius — ab Spania — cordubensis
   - ab Spania: a α δ; ad β
   - cordubensis: cortubensis J; cordobensis X *w*; cordubenš δ; condubensis P

2. Annianus — ab Spania — de castalona
   - Annianus: Annanianus J*; Anianus X *v* β
   - ab Spania: ab Sp̄ J; ab Spaniae β; ab Espania P
   - de castalona: de cassalona H (— δ); de cassalana δ²; de cassalania ? δ*

[14.] Vincentius — de capua
   - Vincentius: Vincencius P; Vicentius Y
   - de capua: *in ras v*

legatus sanctae ecclesiae romanae
   - legatus: le**atis α*; laegati δ
   - sanctae: sc̄e J
   - ecclesiae: eclesiae J; aecclē *u*; mariae β
   - romanae: romane *u v*; rom̄ Y

[15.] Ianuarius — de beneuento
   - Ianuarius: Ianurius P*
   - de beneuento: ueneuento X; neuento Y

legatus sanctae ecclesiae romanae
   - eclesiae s̄s̄ (*sc* supra scriptae : *cet om*) J
   - sanctae: sc̄e Y *u*
   - ecclesiae: eccl̄ Y; ecclē S; aeclē *u*
   - romanae: romane P *u v*

[45.] Calipodius — neapolitanus
   - Calipodius: Caliopidius β
   - neapolitanus: neapol̄ *u*; neapolī *v*; neapolitanae *w*

legatus sanctae ecclesiae romanae
   - legatus: leḡ J; legatos Y; legitur α* δ; *om* v
   - eclesiae s̄s̄ (*cet om*) J
   - sanctae: sc̄e *u v* β
   - ecclesiae: aecclē *u*; aecclesiae β
   - romanae: romane P *u v* β

3. Florentius — ab Spaniis — de emerita
   - ab Spaniis: de *u*; Spadoniis X β λ; Spadonis Y α δ
   - de emerita: *om* de *w*; emeritae *w*; emeritā (-am *v*) *u v*; merita β

I. Osius . . . cordubensis : *tr post nomen* 22 *w*
2. Annianus . . . castalona : *om u*
[15.] Ianuarius . . . romanae : *om* H

*secundum S. Hilarium*

ITEM NOMINA QVI IN SYNODO ET SVSCRIBSE-

Ossius

Annanianus

Florentius
   - Florentibus *cod*

*Praem cod* ITEM

Vrsacius
Valens
Narcissus
Stefanus
Acatius
Menofantus
Georgius

| *teste cod* Paris. Arsen. 483 | | **Nomina in integrum restituta** |
|---|---|---|
| EPISCOPORVM INFRA SARDICENSI FVERVNT RVNT IDEM IVDITIO | | |
| ab Spania | cordobensi | 1. Ὅσιος ἀπὸ Σπανίας *apud S. Athanasium* Apologia contra Arrianos 50, *ubi e prioribus sexaginta sex nominibus recurrunt in catalogo nostro non minus tres et quinquaginta: desunt tamen* (*post* Ὅσιος, Ἰούλιος, Πρωτογένης) *ciuitates et prouinciae.* OSSIVS *recte S. Hilarius, uide p* 532 *supra. adfuerat conciliis Iliberritano et Nicaeno* |
| ab Spaniis | de castolona | 2. ANNIANVS: *ita fortasse legendum* (*contra codicum optimorum fidem*) *cum* **SvH** *et Athanasio* loc. cit. Ἀννιανός. ANNANIANVS *enim in syllogis Hispaniae epigraphicis non inueni*, ANNIANVS *uero* C. I. L. II 506, 1051, 1788, *etc.* CASTVLO (DE CASTVLONE) *legendum latine, quamquam graece Polybius habet* Καστάλων. *concilio Iliberritano aderant* Secundinus episcopus Castulonensis *necnon inter presbyteros* Turrinus Castelona (*Gonzalez* Collectio canonum eccl. Hisp. 281)<br>[14.] *Iniuria intermitti seriem episcoporum Hispanorum, insertis Italorum nonnullorum nominibus, patet; unde credendum est uerum ordinem potius apud S. Hilarium conseruari. immo qui fuerint re uera legati Romani, testantur et Athanasius* Apol. c. Ar. 50 Ἰούλιος Ῥώμης δι᾽ Ἀρχιδάμου καὶ Φιλοξένου πρεσβυτέρων *et litterae synodi Serdicensis ad Iulium datae* (*apud S. Hilarium* Ex opere hist. fr. II § 10) 'uiuae uoces carissimorum fratrum et compresbyterorum nostrorum Archydami et Philoxeni et carissimi filii nostri Leonis diaconi uerissime et fideliter exponere poterunt'<br>SANCTAE ECCLESIAE ROMANAE: *cf Alexandrum Hierosolym.* ep. ad Antioch. (*apud Eus.* H. E. vi 11. 5) τῆς ἁγίας ὑμῶν τῶν Ἀντιοχέων ἐκκλησίας<br>[45.] NEAPOLITANVS: *sed* A CAMPANIA *tantum apud S. Hilarium, uide p* 557 *infra* |
| ab Spaniis | de emerita | 3. Φλωρέντιος *Ath.* loc cit. EMERITA: *uide concilium Arelatense, nomen* 26, *p* 410 *supra* |
| NOMINA HERETICORVM<br>a sigiduno<br>a mirsa<br>ab ieropoli [*lege* irenopoli]<br>ab anthiotia<br>a caesarea<br>ab efeso<br>a laudocia | | *Eadem hereticorum nomina* (*adiecto Theodoro Heracleae episcopo*), *quamuis ordine diuerso, habes apud S. Athanasium* Apol. c. Ar. 48. NARCISSVS *enim* AB IRENOPOLI *idem est ac* Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος, *id quod pp* 56 57 *supra nondum agnoueram* |

| | *secundum codd* J S v Dion-H | | | *secundum S. Hilarium* |
|---|---|---|---|---|
| 4 | Domitianus<br>Domicianus *w β δ* | ab Spaniis<br>ab : a *α δ*<br>Sp̄· J<br>Spadoniis X *β λ*<br>Spadonis Y *α δ* | de asturica<br>absturica P<br>astorica Y<br>abstorica (-cā *u*) v<br>auxtorica *β*<br>asturiga *δ* | Dominianus |
| 5. | Castus<br>Custus H | ab Spaniis<br>Span̄· J<br>Spanis Y *l*<br>Spadō *α δ* | de caesarea augusta<br>caesaria J — aug̃ J<br>cesarea X v *l* — agus̃ *u v*<br>cessarea Y — aug̃ta *w*<br>cesaria *β* — agusta Y<br>ciuitate *α δ* | Castus |
| 6. | Praetextatus<br>Praetexyatus Y<br>Pretextatus *β* | ab Spaniis<br>Spañ J<br>Spanis Y<br>Spadonis *α δ* | de barcilona<br>barcilon̄ *α*<br>barcinola *β*<br>parcilon̄ *δ* | Praetextatus |
| 7 | Maximus<br>Maxus S v | a Tuscia | | Maximus |
| 8 | Bassus | a Macedonia<br>Machedonia Y *β λ* | de diocletianopolim<br>*om* S<br>diocletiano J<br>diacletianopolim Y<br>diocletianopolitanus *u*<br>diocletianopolitano *v*<br>diacletianopol *w*<br>diacletiane *α**<br>diocletianeapolim *β*<br>diacletianeopolim *α*² *δ*<br>diadetianeapolim *λ* | Bassus |
| 9. | Porfyrius<br>*om* S<br>Porfyrus P<br>Porfirius Y *u β*<br>Porphyrius *w*<br>Porphirius *v δ*<br>Porrifirius *λ*<br>Phosphirius *α* | a Macedonia<br>*om* S<br>Maced̄· J<br>Macidonia P<br>Machedonia Y *l* | de philippis<br>phillis P<br>philipis Y<br>philipp *w* | Porfirius |
| 10. | Marcellus<br>Macercellus Y | a Macedonia<br>de *w α δ*<br>Maced̄· J<br>Machedonia Y *β δ λ*<br>Mecedonia X | de anchira<br>anchra J<br>anchyra *u*<br>ancoro *w*<br>anquira *α β δ*<br>antiquyra *λ* | Marcellus |
| 11. | Eutherius<br>Eucerius *α*<br>Eucherius *δ* | a Procia<br>Progia X<br>Trocia *w* | de candos<br>gandus *u*<br>candus *v w* | Euterius |

4. *tr post nomen* 5 *w*
8, 9. **de diocletianopolim . . . a Macedonia**: *om per homoeoteleuton* S

| *teste cod* Paris. Arsen. 483 | | Nomina in integrum restituta |
|---|---|---|
| ab Spaniis | de asturica | 4. Δομιτιανός *Ath.* Apol. c. Ar. 50. *S. Cypriani epistula* lxvii *de causa Basilidis et Martialis episcoporum data est* 'Felici presbytero et plebibus consistentibus Ad Legionem et Asturicae, item Aelio diacono et plebi Emeritae consistentibus'; *unde colligas episcopum Basilidem, cuius in locum suffectus est Sabinus, duabus ecclesiis et* Legionis *et* ASTVRICAE *praefuisse* |
| ab Spaniis | de caesara augusta | 5. Κάστος *Ath.* loc. cit. CAESARA AVGVSTA: *uide concilium Arelatense, nomen* 30, *p* 410 *supra* |
| ab Spaniis | de barcilona | 6. Πραιτέξτατος *Ath.* loc. cit. *de prisca Barcinonensis ecclesiae historia nihil traditum habemus nisi unius martyris nomen, uide Prudentium* Peristephanon iv 33 'Barchinon claro Cucufate freta' |
| a Tuscia | de luca | 7. Μάξιμος *Ath.* |
| a Machedonia | de diocleciano-poli | 8. Βάσσος *Ath.*: *cf epistulam synodi pseudo-Serdicensis* (*apud S. Hilarium* Ex opere historico fragmentum III) § 20 'Bassum autem de Diocletiana ciuitate in flagitiis sceleribusque detectum et merito de Syria deportatum ordinauerunt episcopum'. DIOCLETIANOPOLIS: *quae ciuitas anterius* Celetrum *dicta erat. posteriores eam* THESSALIAE *adnumerabant, uide Procopium* de aedif. iv 3 *πόλις ἐπὶ* Θεσσαλίας, Διοκλητιανούπολις ὄνομα, εὐδαίμων μὲν τὸ παλαιόν . . . λίμνη δέ τις αὐτῇ ἐν γειτόνων τυγχάνει οὖσα ᾗ Καστορία ὠνόμασται |
| a Machedonia | de filippis | 9. Πορφύριος *Ath.* DE FILIPPIS: *apud Hieroclem* Μακεδονία α' (*ciuitas* 21) Φίλιπποι |
| a Macedonia | de ancyra galatia | 10. MARCELLVS (*deest apud Ath., nisi* Μαρκελλῖνος *cum* MARCELLO *aequipares*): *notus ille episcopus Ancyritanus, cf p* 64 *supra, tom* II *pp* 32 50. DE ANCYRA GALATIA: *uel per errorem pro* DE ANCYRA GALATIAE *uel potius secundum graecum idioma* ἀπὸ τῆς Ἀγκυρογαλατίας: *cum ergo nomen prouinciae, quippe quae alibi nomen antecedat ciuitatis, deficere uisum sit, imperitus aliquis* A MACEDONIA *e superioribus suppleuit* |
| a Procia | de caindos | 11. Εὐθήριος *Ath., cf nomen* 40 *infra. neque de* PROCIA *neque de* CANDOS *habeo quod dicam: sed cum praecedat* MARCELLI *sequatur* ASCLEPI *nomen, suspicor et* EVTHERIVM *Athanasii partibus in oriente adhaesisse. uelis forsitan ad* PRVSIADEM *Bithynorum* (*cf concilium Nicaenum, nomen* 198, *p* 83 *supra*) *referre* |

| | *secundum codd* J S v Dion-H | | | *secundum S. Hilarium* |
|---|---|---|---|---|
| 12. | Asclepius<br>Aschlepius P* | a Palestina<br>a Palestine v | de gaza<br>gata λ | Asclepius |
| 13. | Moystus<br>Moytus Y<br>Moestus v<br>Moysus δ[2] | a Thessalia<br>a : at *u v*<br>Tessalia Y *v*<br>Tesalia *w*<br>Thesalia H | de theuis<br>thesius Y<br>teuis *v*<br>tebis *w* H | Mostus |
| 14. | *uide post nomen* 2, *p* 546 *supra* | | | Vincentius |
| 15. | *uide post nomen* 2, *p* 546 *supra* | | | Ianuarius |
| 16. | Protogenes<br>Protogenis Y *u w* λ<br>Protegenis α β δ<br>Protagenis *v* | ab Acaia<br>Achaia *w* λ<br>Achagia α δ<br>Achaigia β | de serdica<br>serica Y<br>sertica β δ<br>serderdica λ | Protogenes |
| 17. | Dioscorus<br>Dioscoros P*<br>Dyoscorus β<br>Dyostorus *u* | de Tracia<br>Trachia α δ λ<br>Tratia β<br>*om* Y | | Dioscorus |
| 18. | Hymeneus<br>Hymenius P<br>Himeneus Y *v*<br>Imenius *w*<br>Ymeneus α β λ<br>Ymmeneus δ | a Thessalia<br>Thesalia *u w* H<br>*om* Y | de pharata<br>de phrata *w*<br>thephraata α δ<br>*om* Y | Himonius |
| 19. | Lucius<br>*om* Y λ | a Tracia<br>a Thrachia de Tratia β<br>Trachia α λ<br>Trochia δ<br>Traocia S[2] | de cainopolim<br>cainopōl· J<br>caimopolim Y<br>canopolim *w*<br>camolim β<br>coinopoliri α δ | Lucius |
| 20. | Lucius<br>Lucilius *v*[2]<br>*om* Y<br>*praem* item H | ab Italia<br>Hitalia *v* | de uerona<br>berona β λ | Lucius |
| 21. | Euagrius<br>*om* Y | a Macedonia<br>Macēd· J<br>Machedonia Y β λ | de heraclianopolim<br>heracliānp· J<br>heraclianopōl *v*<br>*om w*<br>eraclianop̄ α<br>eracheanopolim β<br>eraclianopolim δ | Euagrius |
| 22. | Iulius<br>*om* Y | ab Acacia<br>Achacia *v*<br>Acaia Y<br>Achaia α<br>Achaza δ | de thebep̄se̅<br>thebe psē P<br>thebepisc̄ X<br>chebeps̄ Y<br>theeps̄ *u v*<br>teuessem α δ<br>thebessem β<br>tebesseni λ | Iulius |

19. **Lucius . . . de cainopolim** : *om per homoeoarcton* P

| *teste cod* Paris. Arsen. 483 | | Nomina in integrum restituta |
|---|---|---|
| a Palestina | de gaza | 12. Ἀσκλήπιος *Ath.*: *synodo Nicaenae interfuerat* ASCLEPIVS, *uide pp* 46 47 (*nomen* 38): *tamen concilii Serdicensis encyclica* (*apud Ath.* op. cit. 44, 45, 47) *constanter habet* Ἀσκληπᾶς, *cf p* 47 *col* IIII |
| a Tessalonica | de theuis | 13. Μουσαῖος *apud S. Ath.*, Apol. c. Ar. 50, *idem esse arbitror atque* MOYSTVS. DE THEVIS: *cf Hierocles* Synecdemus Θεσσαλία, (*ciuit.* 3) Θῆβαι: Thessaliae Cleonicus Thebanus *Nicaeno concilio ut uidetur aderat, uide p* 89 *coll* IV V *supra* |
| a Campania | de capua | 14. Οὐϊνκέντιος *Ath.* l.c.: *et* Hist. Ar. 20 Βικέντιον τὸν ἀπὸ Καπύης, ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις τῆς Καμπανίας |
| a Campania | de beneuento | 15. Ἰανουάριος *Ath.*: *canonem tulit* [XII] *apud concilium Serdicense, uide p* 482 *supra* |
| ab Acacia | de serdica | 16. Πρωτογένης Σαρδικῆς *Ath.*: *aderat synodo Nicaenae, uide pp* 84 85 *supra*. AB ACACIA, AB ACAIA: *lege* A DACIA. SERDICA: *uide p* 533 *supra*. *Hierocles* Δακία μεσόγειος· Σαρδικὴ μητρόπολις |
| de Tracia | | 17. Διόσκορος *Ath.* |
| a Tessalia | de oparata | 18. Ὑμέναιος *Ath.* *si codicibus nostris fidendum est*, PHARATA *pro* PHARSALVS *poni censeas; si tamen lectionem Hilarianam praeferas*, OPARATA *ex* (H)YPATA *potius ductum esse conicias* |
| a Tracia | de cainopoli | 19. Λούκιος *et* Λούκιλλος *habes apud Ath.*: *de* Λούκιλλος *uide nomen* 20, *et pro certo habendum est episcopum* Λούκιος A TRACIA *non alium esse ac Lucium Hadrianopolitanum, uide Ath.* de fuga 3 Hist. Ar. 19, *Socratem* H. E. ii 15, 23. *mire deprauatur* HADRIANOPOLIS *in* CAINOPOLIS |
| ab Italia | de uerona | 20. *Cf Ath.* Apol. ad Const. 3 δύναται . . . μαρτυρῆσαι . . . Λούκιλλος ὁ ἐν Βερωνί: *eandem nominis formam* Λούκιλλος *habes* Apol. c. Ar. 50: *in ecclesia S. Zenonis apud Veronam inscriptum est* 'Corpora sanctorum . . . Lucilli et Lupicini confessorum episcoporum' |
| a Machedonia | de eraclialineo | 21. DE ERACLIALINEO: *perperam a codd nostris in* DE HERACLIANOPOLIM *mutatum. lege* DE HERACLEA LYNCESTI: *quae ciuitas eadem uidetur esse atque* Ἡρακλεία Λάκκου *apud Hieroclem* op. cit. |
| ab Acatia | de tebepsetafileos | 22. IVLIVS *non inuenio nisi* Ἰούλιος Ῥώμης *apud Ath., sed fortasse* Ἰουλιανός *apud Ath. noster est* IVLIVS. AB ACACIA (ACATIA): *lege* AB ACHAIA. DE TEBEPSETAFILEOS (*quod nostri codices non intellegentes in* DE THEBEPSE *breuiauerunt*): *legendum conicio* DE THEBIS (H)EPTAPVLIS (*S. Luca euangelista, ut fertur*, ἐπιδημήσας ταῖς ἑπταπύλοις Θήβαις ἐκεῖ κοιμᾶται) |

| | *secundum codd* J S v Dion-H | | | *secundum S. Hilarium* |
|---|---|---|---|---|
| 23. | Zosimus<br>*om* Y | ab Acaia<br>Acacia S Y<br>Agaia *u v*<br>Achia *w*<br>Agatio *α*<br>Agatia *δ* | de ligmedon<br>licmedon *w* | Diosimus |
| 24. | Athenodorus<br>Athenodoros P<br>Anthenodorius *β*<br>*om* Y | ab Acaia<br>Acacia S<br>Agaia *u* (*v in ras*)<br>Achaia *w*<br>Acatia *δ* | de blatena<br>blateña *v*<br>blathena *w* | Athenodorus |
| 25. | Diodorus<br>Diodosus *δ**<br>*om* Y | ab Asia | de thenedos<br>de : the *λ*<br>fenedos *u v*<br>phenedos *w*<br>tenedos *β* | Diodorus |
| 26. | Alexander<br>Alexan\|ander P<br>*om* Y | a Thessalia<br>Thesalia *u w* H<br>*om β* | de larissa<br>larisa P<br>lurissa $X^2$ (*sed m p*)<br>clarissa H | Alexander |
| 27. | Aetius<br>Etius S *α*<br>Aecius *β*<br>*om* Y | a Macedonia<br>Maced̄· J<br>Macedoni P<br>Machedonia *λ* | de tessalonica<br>thessalonica S *v*<br>tesalonica *α δ*<br>thesalonica *β λ* | Aethius |
| 28. | Vitalis<br>*om* Y | a Dacia<br>a : de *α δ*<br>Dagua *v*<br>Datia *w*<br>Dachia *λ*<br>Dachaia *β*<br>Acia *α δ* | de aquis ripensi<br>ripensis Y H | Vitalis |
| 29. | Paragorius<br>Paracorius *u*<br>Paragonius *w*<br>Parigorius H<br>*om* Y | a Dardania<br>Dardini·a J | de scupis<br>de seupis ? S<br>a de scopis v<br>dascupis *δ* | Paragorius |
| 30. | Trifon<br>Triphon *w*<br>*om* Y | ab Acaia<br>Acacia Y<br>Agaia *u v*<br>Achaia *w*<br>Acia *α δ*<br>Achia *β λ* | de marcarce<br>marcarcae X<br>macarce S P *u v λ*<br>macarcae J<br>magarce *w*<br>macerce *α*<br>macerte *δ*<br>bacharce *β* (*sed tr ad nomen* 32) | Trifon |
| 31. | Athanasius<br>Anathasius *δ*<br>*om* Y | | alexandriae<br>alexandrie *u β* | Athanasius |

| *teste cod* Paris. Arsen. 483 | | Nomina in integrum restituta |
|---|---|---|
| ab Achaia | de lignedon | 23. Ζώσιμος *Ath.* Apol. c. Ar. 50: DIOSIMVS *pro* ZOSIMVS, *sicut* baptidio *pro* baptizo, zabulus *pro* diabolus. LIGNEDON (LIGMEDON) *uelim in ciuitate* LYCHNIDO *agnoscere; certe discrepat nomen prouinciae*, LYCHNIDVS *enim ad* EPIRVM NOVAM *pertinet, sed de* ACHAIA *uide quae disputaui p* 560 |
| ab Achaia | de blatea | 24. Ἀθηνόδωρος *Ath.* DE BLATEA: *minus recte nostri* DE BLATENA; *lege* DE PLATEA. *apud Hieroclem* Ἑλλάδος ἤτοι Ἀχαίας (*ciuit.* 28) Πλατέαι |
| ab Asia | de tenedos | 25. Διόδωρος *Ath.* ASIA *nomen putandum est non prouinciam significare* (TENEDOS *enim prouinciae* INSVLARVM *adscripta est*) *sed totam regionem* |
| a Thessalia | de larissa | 26. Ἀλέξανδρος *bis Ath., cf infra nomina* 57 *et* 59 |
| a Machedonia | de tessalonica | 27. Ἀέτιος *Ath.*: *canonem tulit* [XIII] *apud concilium Serdicense, uide p* 484 *supra. aderat concilio Nicaeno decessor eius* Alexander, *uide pp pp* 86 87 *supra* |
| a Dacia ripensi | de aquis | 28. Βιτάλιος *bis habet Ath.* A DACIA RIPENSI: *recte S. Hilarius, sed nostri nomen prouinciae* DACIA RIPENSIS (*sc* Dacia ad ripas Danuuii) *non agnouerunt.* DE AQVIS: *Procopius* de aedif. iv 6 πολίχνιον ἐγγὺς κείμενον (*sc. Danuuii fluminis*), Ἀκυὲς ὄνομα (*ex* Aquas) |
| a Dardania | de scupis | 29. Παρηγόριος *Ath.* *caput* DARDANIAE *ciuitas* SCVPI, *hodie* Uskub: *Hierocles* op. cit. Δαρδανία· Σκοῦποι μητρόπολις |
| ab Acaia | de marcarce | 30. Τρύφων *Ath.* *cum prouinciae nomen* ACHAIA *non est cur in rem ducamus, suspicor equidem sub ciuitate* MARCARCE *latere nomen* (*fortasse hic per dittographiam dilatatum, nisi praeferas* DE MARGI ARCE) MARGO, *ciuitatem prouinciae* MOESIAE SVPERIORIS *prope Viminacium sitam; confer* Itinerarium Burdigalense (A.D. 333) Ciuitas MARGO *et Hieroclem* Ἐπαρχία Μυσίας (*ciuit.* 5) Ὀρθεμάρχος |
| | ab alexandria | 31. *Ceteri episcopi* A *tali prouincia* DE *tali ciuitate numerantur: si quando nomen prouinciae deest tamquam superfluum, conputatur episcopus* A *ciuitate sua. exempla habes hic* ATHANASIVM *Magnum* AB ALEXANDRIA *et nomen* 39 HELIODORVM A NICOPOLI |

| | *secundum codd* J **S** v Dion-**H** | | | *secundum S. Hilarium* |
|---|---|---|---|---|
| 32. | Gaudentius<br>*om* Y | a Dacia<br>a Dachia λ<br>ab Acia Y<br>*om* δ | de naiso<br>*tr ad nomen* 30 β | Gaudentius |
| 33. | Ionas<br>Iunas β<br>*om* Y | a Macedonia<br>de δ Maced̄· J<br>Machedonia λ<br>Madonia Y | de particopoli<br>particoli P<br>particopolim **H**<br>(particop̄ α) | Ionan |
| 34. | Alypius<br>Alipius *u v*<br>Aolipius **H**<br>*om* Y | ab Acaia<br>Achaia *w*<br>Acia α δ<br>Achia β λ | de magari<br>magri X | Alypius |
| 35. | Macedonius<br>Macedinius δ*<br>Machedonius λ<br>*om* Y | a Dardania<br>a Dardaniae Y<br>a Bardania *w*<br>a: *om v* | de ulpianis<br>upianus *w*<br>ulpinis δ | Machedonius |
| 36. | Caluius<br>*om* Y | a Dacia ripensi<br>Dachia β λ | de castra martis<br>*tr* martis de castra β | Caluus |
| 37. | Fortunatianus<br>Fortunacianus P<br>Fortunatus *u w*<br>Furtunatius β δ<br>Furtunatianus λ<br>*om* Y | | aquileiensis<br>aquilegensis S P **H** (−α)<br>aquilaegensis α | Fortunatianus |
| 38. | Plotarcus<br>Protarcus β λ<br>Plotartus δ<br>*om* Y | ab Acaia<br>ab Achaia *w* **H** (−β)<br>a Dachia β | de patras | Plotarcus |
| 39. | Heliodorus<br>Eliodorus *v* **H**<br>Elyodorus *w*<br>*om* Y | | a nicopoli<br>de **H**<br>nicopolim **S** v **H** | Eliodorus |
| 40. | Eutherius<br>Euterius **H** (−λ)<br>*om* Y | a Pannoniis<br>Ponnoniis P<br>Pannonis Y α δ | | Eutarius |
| 41. | Arius | a Palestina | | Arius |
| 42. | Asturius<br>Austurius *u v*<br>*om w* | de Arabia<br>de Arbia S P<br>diarbia v | | Asturius |

| *teste cod* Paris. Arsen. 483 | | **Nomina in integrum restituta** |
|---|---|---|
| ad Acaia | de naiso | 32. Γαυδέντιος *Ath.*: *orationem habuit bis apud concilium Serdicense, uide pp* 457 468 *supra.* A DACIA *recte nostri; sed codicis Parisini lectionem* AD ACAIA *caue ne ipsi Hilario tribuas, cum sine dubio codices nostri ueras lectiones hic et ad nomina* 13, 35, 38, 52, *apud S. Hilarium inuenerint* |
| a Machedonia | de particopoli | 33. Ἰωνᾶς *Ath.* *concilio Chalcedonensi*, A.D. 451, *aderat episcopus de* PARTHICOPOLI, Ἰωάννης ἐπίσκοπος Παρθικοπόλεως (*Labbe-Coleti* IV 1500): *necnon apud Hieroclem* Synecdemus Μακεδονία α′ (*ciuitas* 18) Παρθικόπολις |
| ab Acaia | de magari | 34. Ἀλύπιος *Ath.*: *sententiam protulit apud concilium Serdicense de canone* [VI], *uide p* 468 *supra.* MAGARIS *nihil aliud esse puto ac* MEGARA; *apud Hieroclem* (Achaiae *ciuit.* 31) Μάγαρα |
| ab Ardania | de ulpianis | 35. Μακεδόνιος *Ath.* VLPIANIS: *apud Hieroclem* Ἐπαρχία Δαρδανίας (*ciuit.* 3) Οὐλπιάνα |
| a Dacia ripensi | de castra martis | 36. Χαλβίς *Ath.* *de* CASTRA MARTIS *conferas Procopium* (*uide ad nomen* 54) *et Hieroclem* [Δακία ἡ] παρα[ποταμία] *ciuit.* 4, Καστραμάρτις |
| ab Italia | de aquileia | 37. Φορτουνάτιος *Ath.* Apol. c. Ar. 50: *sed rectius* Apol. ad Const. 3 δύναται Φορτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυληΐας ἐπίσκοπος μαρτυρῆσαι περὶ τούτου. *de* FORTVNATIANO *uide S. Hieronymum* ep x 3, de uiris ill. 97. *de ciuitate* AQVILEIA *uide p* 401 *supra* |
| ab Acacia | de patras | 38. Πλούταρχος *Ath.* *S. Andream apostolum apud* PATRAS *martyrem fuisse et ossa eius* (*una cum ossibus S. Lucae*) *ad Constantinopolim temporibus Constantii translata esse traditur* |
| | a nicopoli | 39. Ἡλιόδωρος *Ath.* *ciuitatem* NICOPOLIS, *praesertim cum nulla prouinciae mentio adscribatur, illam esse credo omnium quae hoc nomen prae se ferunt notissimam, caput* EPIRI VETERIS: *Hierocles* op. cit. Παλαιὰ Ἤπειρος· μητρόπολις Νικόπολις |
| a Panoniis | | 40. Εὐθήριος *semel tantum apud Ath., sed cf nomen* 11 *supra.* A PANNONIIS: PANNONIAE *duae erant,* SVPERIOR *et* INFERIOR (PRIMA *et* SECVNDA) |
| a Palestina | | 41. Παλαιστίνης . . . Ἄρειος *Ath.* Apol. c. Ar. 50: *cf* Hist. Ar. 18 Ἄρειον μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πετρῶν τῆς Παλαιστίνης τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, ἐπισκόπους, *ubi scribendum* τὸν μὲν ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης τὸν δὲ ἀπὸ Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, *uide nomen* 42 *infra* |
| ab Arrabia | | 42. Ἀστέριος *Ath.* Apol. c. Ar. 50, *cf* Ἀστερίου ἀπὸ Ἀραβίας *ib.* 48, Ἀστέριος Πετρῶν τῆς Ἀραβίας *id.* Tom. ad Antiochenos 10 |

| | *secundum codd* J S v Dion-H | | | *secundum S. Hilarium* |
|---|---|---|---|---|
| 43. | Chocras<br>Chogras S<br>Thocras Y<br>Cocras *u*<br>Cogras *w*<br>Chochras δ | ab Acaia<br>Achaia *w* β λ<br>Achagia α δ | | Cocras |
| [43*b*.] | Deas<br>de asapo foeb; P | | a pofoebus<br>aspofoebus J<br>ab ofebus *w*<br>a pofibus **H** | |
| 44. | Stercorius<br>Isterporius *w*<br>*om* J Y | | de canusio<br>canusia β λ<br>canusta α δ<br>*om* J | Stercorius |
| 45. | *uide post nomen* 2, *p* 546 *supra* | | | Calepodius |
| 46. | Ierenius<br>Gerenius v<br>Hierenius **H** (−α) | ab Acaia<br>Achaia *w* δ λ<br>Achia α<br>Achagia β | de secoro<br>scoro *v*<br>socoro β<br>sochoro *w* | Ierenius |
| 47. | Martyrius<br>Martirius *v* β<br>Bartyrius *w* | ab Acaia<br>Achaia *w* **H** | de neapolim<br>neapol *w*<br>neopolim α<br>neopoli δ | Martyrius |
| 48. | Dionisius<br>Dyonisius J²X P *w*<br>Dyonius J* | ab Acaia<br>Achaia *w* **H** (−β)<br>Achigia β | de elyda<br>lida v<br>elida δ<br>helida λ<br>elidor β | Dionisius |
| 49. | Seuerus<br>Seuerius β | | rauennensis<br>rabennensis J *v*<br>rauenensis X λ<br>rafenensis Y<br>reuenensis β | Seuerus |
| 50. | Vrsacius<br>Vrsatius X **H** (−λ)<br>Orsacius v | ab Italia<br>Hytalia *u*<br>Hitalia *v* | de brixa<br>bryxa *u*<br>briscia *w*<br>briaxa δ | Vrsacius |
| 51. | Protasius<br>Portasius S*<br>Protassius Y | | mediolanensis<br>medilanensis *v*<br>mediolanens̄ δ | Portasius |

43, 43*b*. *Veram lectionem* Chocras ab Acaia de Asapofoebus *felici ut uidetur coniectura restituere uoluerunt* P *u*

44. **Stercorius de canusio**: *om* J

| *teste cod* Paris. Arsen. 483 | | Nomina in integrum restituta |
|---|---|---|
| ab Acaia | de asapofoebus | 43. COCRAS *nomen non inuenitur apud Ath., suspicor tamen eundem esse* Cocras *et* Σωκράτης. DE ASAPOFOEBVS : *perperam codd nostri* (*exceptis ut uidetur* P *et u*) *in duo nomina diuiserunt. in regione Sicyonia erat flumen* Asopus : *apud Hieroclem* Synecdemus *exstat* Ἑλλὰς ἤτοι Ἀχαία . . . Ἀσώπολις (*fortasse* Ἀσωπούπολις : *ciuitas* 56) |
| ab Apulia | de canusio | 44. Στερκόριος *Ath. caput* APVLIAE *prouinciae ciuitas* CANVSIVM |
| a Campania | | 45. Καλεπόδιος *Ath. secundum codices nostros erat episcopus* NEAPOLITANVS, *uide p* 546 *supra : sed litterae coaeuae conciliabuli pseudo-Serdicensis datae sunt ad* Fortunatum Neapolis *episcopum* |
| ab Acaia | de secoro | 46. Εἰρηναῖος *Ath.* DE SECORO : *cum insula* Scyros *locum habeat apud Hieroclem* op. cit. Ἑλλὰς ἤτοι Ἀχαία . . . Σκύρος (*ciuitas* 39), *legendum puto et hic* DE SCYRO |
| ab Acaia | de neapoli | 47. Μαρτύριος *Ath.* AB ACAIA : *in qua prouincia cum nulla sit notitia ciuitatis* NEAPOLIS, *fortasse legendum* A MACEDONIA |
| ab Acai*da | de elida | 48. Διονύσιος *Ath.* : *cf* δύναται . . . μαρτυρῆσαι . . . Διονύσιος ὁ ἐν Ληΐδι Apol. ad Const. 3, *ubi cum episcopi laudentur Patauinus Veronensis Capuensis, uelis colligere Dionysium episcopum fuisse Italum ; unde* Ληῒς (Ληΐδος) *fortasse* LAVS (LAVDIS) POMPEII, *hodie* Lodi, *repraesentat. tamen cum diserte adserat conciliabulum pseudo-Serdicense* (Ex opere hist. fr. III § 20) 'Dionysium ab Elica prouinciae Achaiae quem ipsi exposuerunt in concilio habuerunt', *potius agitur de ciuitate aliqua Achaica, siue de* ELATEA (*Hierocles* Ἐλατίνα) *siue de* ELIS (*Hierocles* Ἦλις μητρόπολις Ἀρκαδίας) |
| ab Italia | de rauennensi | 49. Οἱ ἐν τῷ καναλίῳ τῆς Ἰταλίας . . . Σεβῆρος *Ath.* Apol. c. Ar. 50. AB ITALIA : *iure colligas iam ante annum* 343 *ciuitatem* RAVENNAM *a dioecesi suburbicaria in ditionem uicarii* ITALIAE *esse translatam, uide L. Duchesne apud* Mélanges Graux *p* 140 |
| ab Italia | de brixa | 50. Οὐρσίκιος *Ath.* : *secundum catalogum episcoporum Brixiensium* VRSICINVS. *ei successit, ut uidetur, S. Filastrius* |
| ab Italia | de mediolano | 51. Προτάσιος *Ath.* : Προτάσιος ὁ τῆς Μεδιολάνου *id.* Apol. ad Const. 3. *de* MEDIOLANVM *uide p* 401 *supra* |

| | *secundum codd* J S v Dion-H | | | *secundum S. Hilarium* |
|---|---|---|---|---|
| 52. | Marcus | ab Asia | de siscia<br>siscio *w*<br>sircia δ | Marcus |
| 53. | Verissimus | a Gallia<br>a : ad *v** ; *om u*<br>Galia β | de lugduno<br>lugdono X Y λ<br>ludono *u*<br>lodino $v^2$<br>lodudio ? *v** | Verissimus |
| 54. | Valens | a Dacia ripense<br>de Acia S<br>ab Acia ? δ*<br>a Dachia β<br>ripensi S v H (− β)<br>ripensis X | de sciopoli<br>de sciopoī J<br>de schiopol *w*<br>desciopolitanus S α<br>descitopolitanus λ<br>descitoponitanus β<br>desciopolitañ δ<br>desciopolitano *v* | Valens |
| 55. | Palladius<br>Paladius *w*<br>Pallidius β | a Macedonia<br>a : ad *v** Maced· J<br>Machedonia β λ | de diu | Palladius |
| 56. | Gerontius<br>Geruntius *w*<br>Hyerontius *u*<br>Erontius *v* | a Macedonia<br>a : de S Maced̄· J | de breui<br>brebi β | Geroncius |
| 57. | Alexander | ab Acaia<br>Acia S P *u v*<br>Achaia *w* H | de ceporisma<br>ceperismo *w*<br>ceperisma δ<br>ceporsima λ | Alexander |
| 58. | Euthicius<br>Euticius<br>Y *w* H (− λ)<br>Eutycius *u*<br>Euthitius λ | ab Acaia<br>Achaia *w* H<br>*om* S | | Euticius |
| 58 *b*. | Thicius<br>Tycius *u* β<br>Tychius λ<br>Tichius α δ<br>Thiticis *w*<br>*om* S | ab Asia | de motonis | Ticius |
| 59. | Alexander | ab Acaia<br>Achaia *w* H | de moremis<br>moremus S*<br>meromis *u*<br>moronis *w*<br>moro*mis v in ras* | Alexander |

[ET CETERI (CITERIS *v*) SVSCRIPSERVNT (SVBSCRIPSERVNT P*) S v : ET CETERI ET (E λ) SVSCRIPSERVNT OMNES EPISCOPI DIVERSARVM PROVINTIARVM VEL CIVITATVM **H** : *nihil habet* J

EXPLICIT (EXPL̄ P *v* EXPLICIVNT X α δ λ) CANONES SERDICENSIS (*praem* CONCILII λ, + CONCILII *w*) P X v H]

56, 57. *tr* Alexander de breui S
58 *b*, 59. **Thicius . . . ab Acaia** : *om per homoeoteleuton* P

*teste cod* Paris. Arsen. 483

| | |
|---|---|
| ab Asia | de fissia |
| a Gallia | de luduno |
| ab Acia ripense | de scio |
| a Machedonia | de diu |
| a Machedonia | de breui |
| ab Acaia | de ceparisma |
| ab Acaia | |
| ab Asia | de montonis |
| ab Acaia | de moremis |

EPISCOPI OMNES NVMERO VNVS DE SEXAGINTA ET VNVM

VNVS DE SEXAGINTA *scilicet quinquaginta nouem.* ET VNVM: *addidit librarius aliquis, reuera enim per dittographiam nominis* 58 (58 *b*) *fiunt nomina non* VNVS DE SEXAGINTA *sed* SEXAGINTA

**Nomina in integrum restituta**

52. Μάρκος *Ath.* *cum* Siscia *nota sit ciuitas, neque ita longe a Serdica iaceat, legendum sine dubio cum canonum syllogis* DE SISCIA: *legas etiam* A SAVIA (A SABIA *L. Duchesne*) *pro* AB ASIA

53. Γαλλίας . . . Βηρίσιμος *Ath.*: VERISSIMVS *locum obtinet duodecimum in catalogo Lugdunensium episcoporum* (*Duchesne* Fastes épiscopaux ii 157). *de* LVGDVNVM *uide p* 407 *supra*

54. Οὐάλης *Ath.* *de prouincia lege cum canonum syllogis* A DACIA RIPENSE: *sed lectio Hilariana* DE SCIO *praeferenda, si de ciuitate* OESCVS, *ut puto, agitur*: *Hierocles* [Δακία ἡ] παρα[ποταμία] . . . Ἴσκος (*ciuitas* 5); *Procopius* de aedif. iv 6 χωρίων οὐ παρὰ τοῦ ποταμοῦ κειμένων τὴν ὄχθην ἀλλὰ κατὰ πολὺ ἄποθεν ὄντων . . . Κάστρα μάρτις τε . . . καὶ Ἰσκὸς τὰ χωρία ἐπικαλεῖται

55. Παλλάδιος *Ath.* DE DIV: *Hierocles* Μακεδονία α′ . . . Δίος (*ciuitas* 4)

56. Γερόντιος *Ath.* DE BREVI: *cf apud Hieroclem* Μακεδονία α′ . . . Βέροια *siue* Βερύα (*ciuitas* 5), *unde legendum conicio* DE BERVI *pro* DE BREVI

57. Ἀλέξανδρος *Ath.* DE CEPARISMA: Hierocles Ἑλλὰς ἤγουν Ἀχαία . . . (*ciuit.* 63) Κυπαρισσία *siue* Κυπαρισία: *lege* CEPARISSIA

58. Εὐτύχιος *Ath.*: EVTHICIVS *et* THICIVS, AB ACAIA *et* AB ASIA, *nonnisi unum nomen et unam prouinciam repraesentant.* DE MONTONIS: *cum apud Hieroclis codices ad ciuitatem* 52 *prouinciae* Ἑλλάδος ἤγουν Ἀχαίας *legatur* Μαντίνα, *suspicor reponendum esse* DE MANTINIS *scilicet* MANTINEA

*non ita male: reliquorum uero, numero circiter triginta quinque, qui omnes fere ad prouincias inter Danuuium flumen et mare Mediterraneum iacentes pertinent (ad paeninsulam scilicet quam hodie Balcanicam uocant) nomina quidem plerumque agnoscimus—quippe nomina episcoporum sibi adhaerentium recenset S. Athanasius* Apol. contra Arrianos 50, *uide ad nomen* 1, *p* 547 *supra—ciuitates autem et prouincias, quarum uix unam uel alteram refert (confer tamen quae ad nomina* 1, 14, 16, 20, 37, 42, 48, 49, 51, 53 *adnotaui) Athanasius, mire mutatas corruptas interpolatas sanare nobis non omnes contigit. hoc tantum pro certo habeo, nomen prouinciae* Achaiae *nimis frequenter in indice inueniri: episcopi enim cum* Daciae *tribuantur nonnisi duo* (16, 32), Daciae ripensi *tres* (28, 36, 54), Sauiae *unus* (52), Pannoniis *unus* (40), Dardaniae *duo* (29, 35), Thraciae *duo* (17, 19), Macedoniae *septem* (8, 9, 21, 27, 33, 55, 56), Thessaliae *tres* (13, 18, 26), *uix credibile est adfuisse concilio tredecim ex* Achaia, *prouincia neque grandi neque prope sita, quae quinto mediante saeculo sedes episcoporum tantum uiginti uel uiginti unam praebebat (Duchesne* Les anciens évêchés *etc. p* 8). *immo consideranti haec tredecim nomina, non amplius septem ueram* ACHAIAM *redolent, scilicet* 22 THEBAE, 24 PLATEA, 34 MEGARA, 38 PATRAE, *et ut uidetur* 46 SCYROS, 48 ELATEA *uel* ELIS, 57 CEPARISSIA. *nonnulla fortasse ad* DACIAM *spectant (cf* 16 AB ACAIA, AB ACACIA *pro* A DACIA, *necnon apud Hilarium* 32). *e reliquis non sine ueri specie nomen* 23 Epiro nouae, *nomen* 30 Moesiae superiori, *nomen* 47 *forsitan* Macedoniae, *uideor mihi uindicauisse. neque absurdum uidetur putare graeculum aliquem scribam, tum ad lacunas supplendas tum ad augendam Graeciae gloriam, nomen* ACHAIA *iusto frequentius indici supposuisse.*

*Episcopi quorum inter canones (pp* 452–486 *supra) mentio facta est, omnes hic in catalogo recensentur—scilicet* OSSIVS (*nomen* 1, *p* 546), GAVDENTIVS (*pp* 457, 468: *nomen* 32, *p* 554), ALYPIVS (*p* 468: *nomen* 34, *p* 554), IANVARIVS (*p* 482: *nomen* 15, *p* 550 [546]), AETIVS Thessalonicensis (*p* 484: *nomen* 27, *p* 552)—*praeter* Gratum (*p* 462) *et* Olympium (*p* 485). Gratus *episcopus erat* Carthaginensis (*cf p* 441 *ad calcem paginae), sed ipsa* Ossii *uerba* sicuti cognouimus (*p* 462) *indicant eum concilio non interfuisse.* Olympius *sine dubio is est quem S. Athanasius bis inter episcopos ab Arrianis de sedibus motos enumerat,* Hist. Ar. 19 Ὀλύμπιον τὸν ἀπὸ Αἴνων . . . ἀπὸ τῆς Θρᾴκης, apol. de fuga 3: *tamen cum idem Athanasius in indice episcoporum* τῶν ἐν τῇ συνόδῳ γραψάντων (Apol. c. Ar. 50) *nomen* Olympium *non includat, putandum est per litteras eum ad fratres Serdicae congregatos suggestionem suam detulisse de episcopis* propter catholicam confessionem expulsis (*p* 485)

---

## **Adnotatiuncula ad** pp 540, 541

P 540. *Auctor sylloges quam Isidorianam uocant pristinus, Romanus ut puto, operi suo inter annos* 420 *et* 440 *euulgato nonnulla de rerum gestarum ordine et tempore bis praefatus est, et ante Nicaenum et ante Serdicense concilium, quaestionis inter ecclesias Romanam et Carthaginensem in causa Apiarii paullo ante motae certe non ignarus. praefationem Nicaenam, necnon fontes eius e regione dispositos, imprimendos curaui pp* 155–163 *supra: praefationem Serdicensem habes pp* 540–542, *sed cum in hac praefatione constituenda pauca tantum de alieno hauserit multa de suo addiderit, satis duxi duo frustula Sulpiciana, scilicet quae e chronicis Sulpicii Seueri anno circiter* 403 *editis adhibuit noster, hic tandem exscribere.*

(1) Chronica ii 41. 1 'igitur apud Ariminum, urbem Italiae, synodum congregari iubet [Constantius]: idque Tauro praefecto imperat, ut collectos in unum non ante dimitteret quam in unam fidem consentirent, promisso eidem consulatu si rem effectui tradidisset.'

(2) ib. 40. 5 'Osium quoque ab Hispania in eandem perfidiam concessisse opinio fuit: quod eo mirum atque incredibile uidetur, quia omni fere aetatis suae tempore constantissimus nostrarum partium, et Nicaena synodus auctore illo confecta habebatur: nisi fatiscente aeuo—etenim maior centenario fuit, ut sanctus Hilarius in epistolis refert—delirauerat.'

# GESTA DE NOMINE APIARII

I

EPISTVLA BONIFATII VRBIS ROMAE EPISCOPI
AD VICARIOS CARTHAGINEM MISSOS
DATA DIE XXVI MENSIS APRILIS ANNI 419
*p* 565

II

CONCILII CARTHAGINENSIS ACTIO PRIMA
(OMISSIS CANONIBVS)
HABITA DIE XXV MENSIS MAII ANNI 419
*pp* 566–590
*cum additamentis nonnullis pp* 591–595

III

EPISTVLA A SVPRA DICTO CONCILIO
AD BONIFATIVM VRBIS ROMAE EPISCOPVM
DATA DIE XXVI MENSIS MAII
*pp* 596–608

IV

RESCRIPTA AD SVPRA DICTVM CONCILIVM
CYRILLI ALEXANDRINI EPISCOPI
ET ATTICI CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI
*pp* 609–613

V

EPISTVLA AB ALIO CONCILIO CARTHAGINENSE
AD CAELESTINVM VRBIS ROMAE EPISCOPVM
CIRCA ANNVM 425 VEL 426 DATA
*pp* 614–622

*cum additamento de textu pp* 623, 624

# GESTA DE NOMINE APIARII

## I

### EPISTVLA BONIFATII<br>VRBIS ROMAE EPISCOPI<br>VICARIIS SVIS CARTHAGINEM MISSIS<br>DATA D. XXVI M. APRILIS A. 419

*F* **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243 : saec. viii exeunt. [fol. 82 *b*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 : saec. ix ineunt. [fol. 142 *b*

*Ediderunt primus Dominicus Mansi* Concilia IV (A.D. 1760) 451 *e cod F*, *postea E. Amort* Elementa Iuris Canonici I (A.D. 1763) *p* 438 *e cod* D

## II

### CONCILII CARTHAGINENSIS ANNI 419<br>ACTIO PRIMA<br>HABITA DIE XXV MENSIS MAII

**M Sylloge Maasseniana**, scilicet

- *F* **codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243, ut supra [fol. 64 *b*
- Υ **codex Vindobonensis 2141** : saec. ix ineunt. ; hic codex optimae est notae et pro fundamento textus nostri habitus ; tamen uel ob archetypum mutilum uel per scribae desidiam nonnulla hic illic omissa sunt quae (ut uidetur) e Dionysio manus coaeua suppleuit. de codicis sylloge uide pp 623, 624 infra [fol. 106 *a*
- W **codex Wirceburgensis** olim bibliothecae Capitularis nunc Vniuersitatis mp. th. f. 146 : nonnulla e Dion II (praecipue secundum *r* Dion-**H**) mutuatus est, e.g. p 580 ll 239, 243 : saec. ix [fol. 66 *a*

I **Codex Ingilrami episcopi Teatini nunc Vaticanus** Reginensis 1997 : saec. ix ineunt. [fol. 15 *b*

J **Codex Christophori Justel olim Floriacensis nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 100 : in rebus orthographicis plerumque hunc codicem et codicem Υ duces habui : saec. vi–vii [fol. 1 *b*

**S Sylloge dicta S. Blasii**, scilicet

- S **codex Augiensis postea coenobii S. Blasii ultra Rhenum nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{3}{7}$ (e codice S descriptus est codicis D fol 17 *b* textus, unde non curaui hunc conferre) : saec. vii–viii [fol. 24 *b*
- X **codex Parisinus** lat. 3836, in Gallia septentrionali descriptus ex exemplari ut uidetur Treuirensi et archetypo in regione Capuensi exarato : saec. viii exeunt. [fol. 15 *a*
- Y **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii, ex exemplari fortasse Anglo descriptus : saec. viii [fol. 31 *a*
- Z **codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490 : circa a. 800 scriptus [fol. 240 *a*

**v Sylloge dicta codicis Vaticani**, scilicet

- *u* **codex olim Farfensis, postea bibliothecae in Vrbe Barberinianae, nunc Vaticanus** Barb. lat. 679 : saec. ix [fol. 32 *b*
- *v* **codex Vaticanus** 1342 : saec. ix [fol. 31 *a*

R **Codex Remensis postea Parisinus collegii Claromontani, deinde Hagensis Gerardi Meerman, Cheltenhamensis Thomae Phillipps equitis, nunc Berolinus** Phill. lat. 84 : ad finem fol 36 *b* [p 573 l 108 usque ad p 574 l 116] octo lineae in arctiori scriptura, ei fere simili quam L. Traube ub (sc *a b*) uocat, nonnisi apud Galliam septentrionalem inter annos 740 et 815 usitatae, exarantur : saec. viii [fol. 35 *b*

*bb* **Codex Bruxellensis** (olim burgund. 8780–8793) 2493 : deficiunt codd R *bb* ante l 300 p 585 : saec. viii [fol. 107 *a*

*Dion* I **Sylloges a Dionysio Exiguo in Vrbe redactae recensio prior**, scilicet

- M **codex Moguntiensis nunc Vaticanus** Palatinus 577 : saec. viii exeunt. [fol. 48 (49) *b*

*Dion* II **Sylloges eiusdem Dionysii recensio altera**, scilicet

- A **codex Lugdunensis postea Parisinus collegii Claromontani nunc Petropolitanus** F II 3 : lacunas siglis ⌜ ⌝ significaui : saec. vii [fol. 102 *a*
- T **codex Albigensis nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364 (I 63) : deest inde a l 45 usque ad l 292 : saec. vii [fol. 10 *a*
- *a* **codex Andegauensis nunc Parisinus** lat. 3837 : saec. ix ineunt. [fol. 53 *a*
- *j* **codex Christophori Justelli nunc Oxoniensis** Bodleianus e Mus. 103 : minora omisi : saec. x [fol. 34 *a*
- *r* **codex Rauennas nunc Vallicellianus** in Vrbe A 5 : saec. ix [fol. 88 *b*
- *s* **codex olim fortasse Nonantulanus postea in Vrbe Sessorianus** (lxiii) **nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102 : in easdem cum **v** partes, inde a l 242 (fol. 56 *b*) usque ad l 385 ire deprehenditur : sed episcoporum subscriptiones iterum inueniuntur fol. 88 *a*, secundum Dion II, quas non curaui conferre : saec. viii exeunt. [fol. 54 *b*

B **codex Bobiensis nunc Mediolanensis** bibliothecae Ambrosianae S 33 sup.: ll 292–385 per incuriam conferre neglexi: saec. ix exeunt. [fol. 83 *a*

H **consensus codicum sylloges ab Hadriano papa anno 774 Carolo Magno oblatae**: scilicet

*a* **codex coenobii S. Pauli apud Carinthios** 6 (34): saec. ix ineunt. [fol. 101 *a*

[*β* **codex Bellouacensis nunc Parisinus** lat. 8921 (uide infra III p 563 col *b*, IV p 564 col *a*, V p 564 col *b*), cum deficiat ab initio usque ad l 174 p 577 et inde a l 300 usque ad finem p 590, non idoneus uisus est ut hic conferatur]

λ **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis cxv; scriptus ante annum 819 [fol. 74 *b*

dissentientibus inter se codicibus sylloges H minora omisi

*Textum plerumque secundum familiam* **M** *constitui: dissentientibus inter se codicibus* ꝑ *et* ϒ (*nonnumquam enim* ꝑ *cum Dion,* ϒ *cum* I J **S** v, *in partes ire deprehenditur*) *auctoritatem anteposui codicis* ϒ. *acta concilii ediderunt secundum Dion* (*habita ratione, in notulis pp* 139 *sqq, codicum* J X) *Christophorus Justel* Codex Canonum Ecclesiae Africanae, *Lutetiae Parisiorum* A.D. 1614, *p* 33, *et* Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exigui, *ib.* A.D. 1628, *p* 111, *et* Bibliotheca Iuris Canonici Veteris *ib.* A.D. 1661, I *p* 321: *Labbe-Coleti* Concilia III 443, *Mansi* Concilia III 699, IV 401, *et* (*e cod* Z) 419. *codices plures, et praecipue* ꝑ ϒ I S Y R T A, *primus adhibui: de* ꝑ ϒ *uide pp* 623, 624 *infra, de* I J *uide* Journal of Theological Studies (1929) xxx 337–346, xxxi 9–20

## III

### EPISTVLA CONCILII CARTHAGINENSIS AD BONIFATIVM PAPAM DATA D. XXVI M. MAII A. 419

**M Sylloge Maasseniana**, scilicet

ꝑ ut supra [fol. 79 *a*

ϒ ut supra [fol. 114 *a*

[W deficit; quamuis enim in indice codici praemisso habeantur 'CI Epistula Cyrilli Alexandrini episcopi ad concilium Africanae prouinciae CII Epistula totius concilii Africani ad Bonifatium urbis Rome episcopum CIII Epistula Attici Constantinopolitani ad concilium Africanum CIIII Epistola totius concilii Africani ad Caelestinum urbis Romae episcopum' (cf Maassen p 553), in ipso codice, ut hodie exstat, nihil horum inuenitur, fortasse quia epistulae istae uix idoneam iuri canonico materiam praebere uisae sunt]

I ut supra [fol. 25 *b*

J ut supra [fol. 19 *b*

**S Sylloge S. Blasii dicta**, scilicet

S ut supra [fol. 37 *a*

X ut supra [fol. 22 *a*

Y ut supra [fol. 44 *b*

Z ut supra [fol. 243 *b*

**v Sylloge codicis Vaticani**, scilicet

*u* ut supra [fol. 41 *a*

*v* ut supra [fol. 37 *a*

*Dion* I **Sylloges Dionysii recensio prior**, scilicet

M ut supra [fol. 57 *a*

*Dion* II **Sylloges Dionysii recensio altera**, scilicet

A ut supra [fol. 169 *a*

T ut supra: deficiunt, ob defectum archetypi, ll 28–205, ob amissum quaternionem VII (unde apographon eius A, uide p 564, contuli) ll 206–224 [fol. 15 *b*?

Θ **codex sylloges Theodosii diaconi Veronensis**, bibliothecae Capitularis lx [58]: saec. vii–viii [fol. 30 *b*

*a* ut supra [fol. 89 *a*

*j* ut supra [fol. 60 *b*

*r* ut supra [fol. 122 *a*

*s* ut supra [fol. 88 *b*

B ut supra [fol. 130 *a*

H **sylloge a papa Hadriano anno 774 Carolo Magno data**, scilicet

*β* ut supra (inde a l 41) [fol. 60 [68] *a*

*a* λ ut supra

*Edid. Chr. Justel ut supra*; *Labbe-Coleti* Concilia II 1356 III 528, *Mansi* Concilia III 830 IV 511

## IV

### RESCRIPTA CYRILLI ALEXANDRINI ET ATTICI CONSTANTINOPOLITANI

ꝑ ut supra [fol. 81 *b*

[ϒ deficit; uacat post finitam epistulam ad Bonifatium (in medio fol. 115 *b*) dimidia pagina, sequitur epistula Clementis ad Iacobum fol. 116 *a*: scilicet ad syllogen Quesnelianam redit codex, uide Maassen p 499, sub numero LXIIII]

[W deficit]

[I J **S** v deficiunt: uide p 613]

*Dion* I **Sylloges Dionysii recensio prior**, scilicet

M ut supra [fol. 59 *a*

*Dion* II **Sylloges Dionysii recensio altera**, scilicet

A ut supra [fol. 172 *b*

[T, et apographon eius A, deficiunt, ut uidetur]
Θ ut supra [fol. 33
*a* ut supra [fol. 91 *a*
*j* ut supra [fol. 62 *a*
*r* ut supra [fol. 124 *a*
*s* ut supra [fol. 90 *b*
B ut supra [fol. 133 *a*
**H sylloge papae Hadriani Dionysiana,** scilicet
α β λ ut supra
*Edidit Chr. Justel ut supra*; *Labbe-Coleti* Concilia II 1361, III 531, *Mansi* Concilia III 835, IV 513

## V

### EPISTVLA CONCILII AFRICANI AD CAELESTINVM PAPAM CIRCA A. 425 DATA

*F* ut supra [fol. 84 *b*
[Υ deficit]
[W deficit]
I ut supra [fol. 28 *b*
J ut supra [fol. 25 *b*
**S Sylloge S. Blasii dicta,** scilicet
S ut supra [fol. 41 *a*
X ut supra [fol. 26 *a*
Y ut supra [fol. 48 *b*
Z ut supra
**v Sylloge codicis Vaticani,** scilicet
*u* ut supra [fol. 44 *a*
[*v* deficit]
*Dion* I **Sylloges Dionysii recensio prior,** sc
M ut supra [fol. 63 *b*
*Dion* II **Sylloges Dionysii recensio altera,** sc
A ut supra [fol. 174 *b*
A **codex Albigensis 2,** codicis T apographon, quem deficiente T contuli: saec. ix–x [fol. 36 *a*
Θ ut supra [fol. 34 *a*
*a* ut supra [fol. 92 *a*
*j* ut supra [fol. 63 *a*
*r* ut supra [fol. 124 *b*
*s* ut supra [fol. 91 *b*
B ut supra [fol. 134 *b*
**H sylloge a papa Hadriano anno** 774 **Carolo Magno data,** scilicet
α β λ ut supra
*Edidit Chr. Justel ut supra*; *Labbe-Coleti* Concilia II 1364, III 532, *Mansi* Concilia III 839, IV 515. *ipse lectiones codicum* I J **S** *u lectionibus codd F Dion haud raro praeferendas duxi*

### Adnotatiuncula

ad p 565 ll 16, 17 ‘in unum reuocare diuisa et scissa sarcire’

*Agitur quippe de dissensione Romae post obitum Zosimi papae ad finem anni* 418 (*a. d. vi Kal. Ian.*) *exorta; cuius successorem eligebant Eulalium archidiaconum ‘diacones et paucissimi presbyteri ac multitudo turbatae plebis’, Bonifatium presbyterum presbyteri plus minus septuaginta ‘acclamatione totius populi et consensu meliorum ciuitatis’. uterque die dominica proxima, scilicet a. d. iiii Kal. Ian., sacratus est episcopus. fauebat Eulalio Vrbis Praefectus Symmachus, et, eius relatione fretus, primo Honorius Imperator: deinde autem, cum contraria a Bonifatii parte delata essent, mandatum est ut et hic et ille a. d. vi. Id. Febr. coram imperatore et episcoporum synodo comparerent. qua synodo nihil absolutum decernente, imperauit Honorius ut et Bonifatius et Eulalius extra Vrbem remanerent, Achilleus episcopus Spoletinus sollemnitates paschales* (*a. d. iiii Kal. Apr.*) *in Vrbe celebraret, maior postea synodus causam diiudicaret. at res exitum maturiorem habuit: Eulalius enim, Achilleo praeuento, in Vrbem a. d. xv Kal. Apr. inrupit, nec recedere iussus consensit. unde Eulalium iure depulsum, Bonifatium in Vrbem statim admittendum et solum episcopum legitimum agnoscendum, statuit Imperator, litteris sacris a. d. iii Non. Apr. datis, a. d. vi Id. Romae acceptis. horum omnium testes sunt epistulae in Collectione Auellana quae dicitur conseruatae xiiii–xxxvii* (*edente O. Guenther* C. S. E. L. xxxv [A.D. 1895] *pp* 59–84). *ualde ergo fallitur Mansi* (Concilia IV 452), *arbitratus de pace inter ecclesias Romanam et Carthaginensem conciliata scribere Bonifatium.*

## I

INCIPIT AVCTORITAS
BONIFATI EPISCOPI VRBIS ROMAE
AD EPISCOPVM ET PRAESBYTEROS VICARIOS
A PAPA ZOSIMO DECESSORE SVO
AD AFRICANVM SYNODVM DIRECTOS

Bonifatius episcopus Faustino episcopo Philippo et Asello praesbyteris.

Dilectionis uestrae pagina teste praesbyterio recens*i*ta, etiam portitorum relatione noscetis quantum gauisus est omnis chorus fraternitatis et exultauit in Domino turba sanctorum, post quam auribus suis suspensum diu nuntium super incolomitatem uestrae Caritatis accepit.

Consonante etiam uoce laudata est, intellecta per litter*a*s sui capit*i*s, sollicitudo membrorum. uotis igitur et desideriis uestris Christus adrisit, qui dignatus est et in unum reuocare diuisa et scissa sarcire. quod fratribus et conpraesbyteris nostris uenientibus cito, Dulcitio et Felice, necesse est uobis melius intimetur.

*uide quae adnotaui p 564 ad calc pag*

Data VI kal. Mai. Monaxio u. c. consule.

---

F (D) *Epistulam inuenies e cod* F *descriptam apud Dominicum Mansi* Concilia IV (A.D. 1760) 451, *e cod* D *apud Eusebium Amort* Elementa Iuris Canonici I (*Ferrariae* A.D. 1763) *p* 438: *codicem utrumque ipse contuli, quamuis codicis* D *textus e codice* F *ut puto descriptus sit. cf etiam Ph. Jaffé* Regesta Pontificum Romanorum² (A.D. 1881) *p* 53

2. BONIFATI F: BONIFATII D ROME F 3. EPISCOPVM (EP̄M) F: EP̄S D PREB̄OS F 5. AFRICANVM: *ita* F D

2. prbis F 5. praesbiterio F recenseta F D recensetur *Mansi* 11. uestre F 12. Consonantes D 13. per litteris F D **capitis** (*scilicet* Faustini) *scripsi*: capites F D 14. **uotis** F D: uobis *perperam Mansi* 16. in unam *Mansi* 17. diuisas *Mansi* 18. **conpraesbyteris** (conpr̄bis F): consacerdotibus D, *cf. p* 570 *l* 55 22. kl F **u. c.** (*sc* uiro clarissimo) F: Aug. D, *sed* Monaxius *non fuit* Augustus. *idem annus apud Carthaginenses* (*uide p* 566) *ad finem mensis Maii adhuc nomina consulum anni praecedentis prae se ferebat,* post consulatum Honorii ·XII· et Theodosii ·VIII· Augg.: *de supputandi ratione uide quae fusius disserui supra pp* 149 150

## II

**Actio prima concilii Carthaginensis habita die XXV Maii A. D. 419**

INCIPIT CONCILIVM
HABITVM APVT CARTHAGINEM
AFRICAE

*lege* KARTHAGINEM

POST CONSVLATVM
GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM
HONORI ·XII· ET THEODOSI ·VIII· $\overline{\text{AA}}$
VIII· KAL̄ IVNIAS
CARTHAGINE
IN SECRETARIO BASILICAE FAVSTI
cum Aurelius papa,
una cum Valentino primae sedis prouinciae Numidiae

*lege* KARTHAGINE

*de* primae sedis *ratione uide p* 595

ϝ ϒ I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ T *a j r s* B α λ

1–3. INCIPIT . . . AFRICAE : *titulum om* W INC̄ ϝ INCIP̄ ϒ R X *s* INCP̄ I S Λ B INCP̄T T INCIPIVNT J λ CONCILIVM (SYNODVM ϝ) HABITVM APVT CARTHAGINEM AFRICAE ϝ ϒ : SINODVM CARTAGININSIS R *bb* (*tr* SYNODVS CARTAGENINSIS INCIPIT *bb*); SYNHODVS APVD CARTAGINEM AFRICANARVM PROVINCIARVM M ; CANONES CARTAGINIENSIS CONCILII *r s* CAN CONCILII CARTAGINEN̄S T CANONES CARTHAGINENSES λ SINODVS APVD CHARTAGINEM AFRICANARVM QVAE CONSTITVIT CANONES NVMERO ·CXXXVIII· *a* (*j*) XI SYNHODVS APVD CARTAGINEM AFRICANORVM QVAE CONSTITVIT CANONIS NVM̄ C·XXX·III ISTO INCP̄ CANHONES CONCILII CARTHAGINENSIS NVM̄ ·XXXIII· Λ REGVLAE CONCILII TOTIVS AFRICANAE PROVINCIAE NVMERO ·CXXXVIII· ID EST CARTHAGINIENSIS NVMERO ·XXXIII· B ; CONSTITVTA QVAE APVT KARTHAGINE ACTA SVNT I J **S v** 2. CARTHAGINEM ϒ : CARTAG. Λ M *j* (T *s*) CHARTAG. *a* (*r*) CARTHAGIÑ ϝ KARTHAGINE (KARTAG. S X *u* CARTAG. Y) I J **S v**

4. POST CONSVLATVM (CONSOLATVM Y² W M § W *bb* CONSOLATO R) : P·C· Y* B $\overline{\text{PE}}$ (*pro* P·C·) ϝ p̄·ē· *r* ; *om* I J **S v**, *nimirum quia qui syllogen 'Priscam' coagmentauit ignorabat quid sibi uellent sigla* P·C· 5. IMPERATORVM : *praem* ꝺ (? DOMINORVM) M ; *om r* 6. HONORI ϒ W R T Y *u j* : HONORIO ϝ *bb* HONORII *cett* ETHEODOSIO *bb* XII : XIII *Dion*-**H** S² XIII^es *r* III Y* VII Y²; *om* R THEODOSI ϒ W T Y : THEVDOSII Z THEODOSIVS X* THEODOSIO ϝ THEOD̄ M THEODOSII *cett* 7. VIII (OCTAVO S Λ *s*) : VIIII Y* ; *om* ϝ IVNIAS : IVL̄ ϝ 8. CARTHAGINE ϝ ϒ Λ *s* : CARTAGINE (-NEM R) M R *bb* T Y CHARTAGINE (-GINENSE *v*) *a v* KARTHAGINE I J KARTAGINE S X Z *u r* B CARTHAGINENSIS W 9. IN SECRETĀ W FAVSTI (*cf S. Aug.* Sermones CXI *ad fin* CCLXI *tit*) : FAVSTAE ϝ W FAVSTA Y* *ut uid*
1. **cum** : *praem* I ϝ XI (*cf cod* Λ *supra*) W ; + *in marg* KAN· XIII B Aurilius Λ R T Y Arelio *bb* 2. Aalentino X* 3. Numediae ϝ S Numedie M Nummidiae R

*uide ad p* 565 *l* 22

2. APVT ϝ I J S X Z *u* : APVD Λ ϒ M *a* Y *v* 5. IMP̄P· S Z *u* IMPŌRVM ϒ IMPP̄RV̄M R 6. DVODĖCIES Λ *j s* OCTIES Λ *s* VIII^es *r* $\overline{\text{AA}}$ (*sc* Augustorum) I J **S** *u r* : AAḠG M AVGḠ Λ *v* AVGVST ϝ AVGVSTI T AGVSTORVM R *bb* AVGVSTORVM ϒ *a j s* B AVGVSTIS *a*³ λ 7. KAL̄ : ·K· *bb* KL̄ ϒ I R S *u v j r* kalendas *s* IVÑ Z *r u v* 9. BASSILICAE Y *a* BASELECAE R
1. **papa** : p̄p̄· *v* ; *rarissime breuiatur* 2. sedes Λ 3. prouintiae (*sic fere semper*) ϝ *bb*

II

Faustino ecclesiae Potentinae prouinciae Italiae Piceni legato ecclesiae Romanae
sed et legatis diuersarum prouinciarum Africanarum, id est,
Numidiarum duarum
Bizacenae
Mauritaniae Sitifensis
et Mauritaniae Caesariensis
sed et Tripolim,
et Vincentio Culusitano ¶ *fol* 102 *a* Λ
Fortunatiano ⌜Neapolitano
*cf pp* 590 *l* 379, 597 *l* 5
et ceteris episcopis prouinciae Proconsularis ·CCXVII[I]· § *fol* 102 *b* Λ
necnon Philippo⌝ et Asello praesbyteris leg⌜atis eccle⌝siae Romanae

---

*ϝ* Υ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ T *a j r s* B α λ

4. **Faustino** (Fastino Z) : + episcopo **S v** Potentianae *bb* Pantinae R* Patentinae R² 5. **Italiae :** Etaliae R*, *cf infra l* 26 *p* 569 Picini R *bb* Pycini T Picent M Pyceni *v* **legato . . . legatis** Υ² R *Dion* I II : legato . . . legati *ut uid* Υ* legatus . . . legati *ϝ* Υ³ I J **S** (−Y) legatus . . . legatis **v** Y legato . . . legatos *bb* legato . . . legatus B* (*sine dubio e compendiis* leḡ leḡḡ) ; + sc̄ae J, *cf l* 19 8. **Africanarum** (Affric. Y Afrec. R) : Africanorum R *bb* Λ *j s v* Africarum I Affricarum Z 9. Numidianorum *bb* Numidianarum B Numediarum *ϝ* Nummidiarum R **duarum** : *om* (*forte per homoeoteleuton*) *ϝ* W R *bb r Dion*-**H** B² 10. Bizacaene W Bizacinae Λ T Bizazinae *ϝ* Bigicinae R *bb* Byzacaenae M Byzacenae B Vizacenae I X Y Z **v** Vizacaene S Vizaceni *r* Vizacheni λ 11. **Maur. Sitifensis et :** *praem* et *v* ; *om per homoeoarcton Dion* I II (−B*) Sitifinsis R *bb* 12. **et :** set R Mu*ritaniae X Caesarienses I Cesariensis *bb* 13. **sed et . . . Fortunatiano :** *om* T **Tripolim** *ϝ* Υ W I J **S** (-lem X) **v** *r* : Tripoli (Trepuli R* Tripuli R²) R *Dion* II (−*r*) Etropoli M Tribuliae *bb* 14. **et :** *om bb s** (*suppl m p*) Vncentio Λ* Vncencio R* Vincencio R² *bb* Vincensio S* **Culusitano** Υ W M *a j* : Culsitano I J **S v** Culisitano *s* Culositano B Gulositano Λ Colositano *bb r Dion*-**H** S² Colosetano R Colusiano *ϝ* 15. Furtunatiano Υ W R X Furtunationo B Fortunatio *bb* **Neapolitano :** *om* R *bb Dion* I II 16. ceteri episcopi **S v** **episcopis :** *om* I* (*suppl m p*) 17. CCXVII : *praem* residentibus *r Dion*-**H** W B² CCXVII *ϝ* Υ R *Dion* I II (−*r*) : CCXVIII (CCXVIIII X) I J **S v** *r* W 18. **necnon** (nec *s**) : + et Υ² M R *bb* B* Philippus et Asellus *v* Philyppo T Phylippo B *j* Filippo *a* Assello W Asillo R 19. **ecclesiae Romanae** *ϝ* Υ W J (legati sc̄ae ecl. Rom. J, *codici enim* J *semper* sancta *est* ecclesia Romana, *ut ll* 5, 132 *cf p* 546) :

*de duabus Numidiis cf l* 332 *p* 586 : *uide p* 377 *supra, ad l* 77

*de nominibus ciuitatium uide p* 594

*cf pp* 590 *l* 379, 597 *l* 5

---

4. eclesiae (*sic fere semper*) J R aecclesiae (*sic fere semper*) M aecc̄lae (*sic fere semper*) B ec̄lę (*sic fere semper*) *s v* 5. ligat. *ϝ* (*et l* 7 J) aecclesiae (*sic saepius*) *u* ecclesiam Y 7. diuerum *bb* prouintiarum (*sic saepius*) *u* 8. id ÷ Z 16. caeter. I citer. R S episc̄c̄ J eppi *v* proconsulares Υ* proconsolaris W M T R *bb* procunsularis S proconsulari *v* 17. ducentis decem (decim R) et septem (septim R VII *bb*) M R *bb j s* 18. p̄p̄ b̄b̄ *ϝ* Υ M S X Z *u* (*sic ut puto archetypus*) prb I prbo W prbs *bb* praesbb· J prbi T pbbris *v* pbris R *r s* prbis Λ B, *cf p* 534 *supra*

II

aeque consedissent, adstantibus diaconibus,

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT:

Post diem praestitutam concilii, ut recordamini, fratres beatissimi, multa flagitata sunt, expectantes fratres nostros qui nunc ad praesentem synodum legati aduenerunt, quae gestis necesse est socientur: qua de re Domino Deo nostro de tantae congregationis coetu gratias referimus. superest ut tam exemplaria Nicaeni concilii, quae nunc habemus et a patribus constituta sunt, quam etiam hic a decessoribus nostris eandem synodum firmantes, uel quae secundum eam formam per

---

ƒ ϒ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ T *a j r s* B *a* λ

*tr* Romanae ecclesiae I **S v** R *bb Dion* I II **20. aeque** ϒ I J **S**: *tr* (atque *pro* aeque W *j s v*) *ante* legatis *l* 19 ƒ W R *bb* **v** *Dion* I II **consedissent . . . diaconibus**: *om* T **consedissent** (consedisset W *Dion* II consedisse R *bb*) ƒ ϒ W R *bb Dion* II (−*j* **H**): *praem* cum I J **S v** M *Dion*-**H** (cum sedissent *j*) **adstantibus diaconibus**: *om* ϒ*, *supplet manus coaeua* **diaconibus** I M R *bb v* Λ *s* B: diaconis ƒ W J **S** *u a j r* diacon ϒ² (*om* ϒ*)

¶ T

1. AVRELIVS: *praem* II ƒ AVRILIVS R T B ARELIVS (*uel* AROLIVS) *bb* **2. Post diem . . . de re** (*l* 8): *om* T *tr* praestitutam diem *s* praestitum R *bb* praestitam ƒ *r* λ **concilii**: + statuta canonum neccessarium (*quae uerba quid sibi uelint nescio; pro titulo fortasse habenda sunt*) *bb* 3. fra*tres* B *in ras* 4. multi *u* flagellata *v* expectantia M 5. **fratres**: *om a* **ad**: a I **praesentem**: + sunt *bb* 6. **synodum**: *om* ϒ* (*suppl m coaeua*) *tr* conuenerunt legati *v* 7. **necesse est . . . tantae** (*l* 9): *om* I J **S** (*supplent* S² Y) **socientur**: sociantur *a a* S² Y consocientur B*; *om s** 8. **deo** ƒ ϒ I J **S**: *om* **v** R § T *bb Dion* I II S² **nostro**: non (*uide notulas inferiores*) **v** **de tantae**: dictante R dicta ante *bb* 9. **coetu**: coetus I J **S** (−S² Y), *nimirum ut sensum prae uerbis omissis* (*l* 7) *claudicantem aliquo modo sanarent* gratiam J 10. referemus ƒ Λ R referamus T **superest ut tam**: super istut tam *u* superstutiam *v* super aestu tamen *a* **tam**: iam M (*v*) quam T 11. **quae**: qua R hoc *bb* 12. **et**: *om* T *j* 13. quae *v* **hic a decessoribus**: hii ad decessoribus R hii ad accessoribus *bb* hic accessoribus T 14. eadem R *bb a j v* firmantia M firmantem *v* 15. **secundum**

---

*de compendio* ꝺ (*ita plerumque* J Z) *uide p* 533

20. eque *u* aequae *bb* considissent S diacoñ ϒ² diaccb· *v* diacb̄s Λ, *uide notulas superiores* 1. episc J epis X ꝺ X *v* dix̄ ƒ R M *s* 2. prestit. *bb* colii M 3. ff̄ (*et l* 5) Λ S Z ff̄s: *u* 4. exspectantes T 5. **nostros**: ntros Z nīs R (*cf ll* 8, 13) 6. synhodum Λ ϒ² sinodum Y *bb* 7. **gestis**: quaestis Λ* iestis Λ² sotientur ƒ 8. **domino**: *plene scriptum in* R (*sic*) **nostro**: nr̄ R nrso (*cf l* 65) *bb* non (*e* ·N· *pro* nostro) **v** **de** 2°: die Λ 9. congregationes *u* coeto R 10. feferimus M **superest**: sup ÷ Z 11. niceni S Y Z *bb r s u v* nicheni ƒ Λ T 13. **nostris**: nīs R Z, *cf l* 5 14. synhodum ϒ sinodum *u* synodo *v*

*L. Traube* Nomina Sacra *p* 208

II

omnes clericorum gradus a summo usque in ultimo salubriter ordinata sunt, in medio proferantur.

AB VNIVERSO CONCILIO DICTVM EST :

Proferantur.

DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT :

Nicaeni concilii fidei professio uel statuta ita se ⌜habent. ¶ *fol* 102 *b* Λ

ET CVM DICERET

FAVSTINVS EPISCOPVS PLEBIS POTENTINAE PROVINCIAE ITALIAE PICENI, LEGATVS ROMANAE ECCLESIAE, DIXIT :

Iniu⌝ncta nobis sunt a sede ⌜apostoli⌝ca aliqua per scriptura, aliqua etiam in mandatis cum uestra Beatitudine tractanda, sicuti et gestis superioribus meminimus, hoc est de canonibus ut conseruentur et constitutio eorum et consuetudo: quia et aliqua ordine et canone tenentur, § *fol* 103 *a* Λ

*F* Υ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ T *a j r s* B *a* λ

eam : *om* I J S (−S² Y)  16. a summum *bb*  17. in ultimo *F* Υ I J S v : in ultimum R Λ T *a j s* B² (*Dion* II ?) in ultimis M ad ultimum *bb r Dion*-H S² B² in ad ultimum W  18. in medium *bb Dion* I II(−*r* H) referantur *F*
19. AB VNIVERSO . . . Proferantur : *om per homoeoteleuton r*  AB : OB T  20. Proferantur : Placet *bb*
21. DANIEL M Z *a* DANIHIL R  RECITABIT R RECITABAT *v*  22. concilio R*  fidei : *om r* λ  confessio *ut uid F**  23. habet B*
24. ET : NE R *bb*  DICERET (-ENT *r*) *F* Υ W R *bb Dion* I II : RECITARET (-ENT X) I J S v  25. FAVSTINVS : *praem* III *F*  POTENTIANAE *F** *r* POTENTIAE R*  26. ETALIAE R, *cf p* 567 *l* 5  27. PICINI R *bb* PYCINI T PICAENI I M X  ROMANAE : *om* Υ* (*suppl m coaeua*)  29. *tr* sunt nobis R *bb*  a : in I  30. per scriptura I J* X Z v T : prae scriptura S* per scripturam (-rarum *a*) *codd cett*  aliquam R Λ  31. etiam : + et B*  cum uestram beatitudinem R cum uestra beatitudinem *u* cum uestram beatitudine Λ  32. tractandum *bb* pertractanda Λ T retractanda *a*  sicut *F j r s* λ, *cf l* 155  et : ea Υ² *Dion* II (−*j r*) in ea *j r* et in S² (B *in marg* al̄ sic in ea)  33. est : *om* B*  34. canonibus : *praem* Nicaenis (Nichenis Λ T Nicenis *u v bb a j r s* Naecaenis R caenis M) W R *bb* v *Dion* I II ; *glossema est, sed recta interpretatio*  et : *om* M  constituta W *r Dion*-H B²  35. qui Υ*  36. et aliqua . . . aliqua : *tr* aliqua . . . et aliqua M

*cf pp* 601 *ll* 94, 97, 606 *l* 188, 607 *l* 203

16. graduum *v*  assumo R*  17. sulubriter M
21. recitabit R  22. niceni S Y W *u v bb a r s* nicheni *F* Λ T  concilio Υ* R*  professi *v*  23. habens *v*
24. dicerit R diciret T  25. episc̄ J  plenis J  26. proū T prouiñ Υ  27. ligatus J legatos *bb* letus Z  eclesiae *F* J R  28. d M T W X Z *v bb* dix̄ R  29. a sede : asii de R  apst̄lica I  30. scribtura J  32. trantanda W  secuti R  33. meminemus X  34. constitucio R  35. consuitud. (*et l* 37) R S consuetuto *bb*  36. canonae I cannone R

II

aliqua consuetudine firmata sunt. de his ergo primitus, si placet Beatitudini uestrae, tractemus, et postea cetera quae acta uel inchoata sunt inserta firmabuntur, ut et ad sedem uenerandam rescriptis uestris intimare possitis, adque nos admonuisse aput uenerabilem papam euidenter clareat, licet et capitula actionum iam inserta sunt gestis. de ipsis ergo, ut superius dixi, quid uestrae Beatitudini placeat agere debemus. ueniat ergo Commonitorium ⌜in medium, ut scire possit uestra Beatitudo quid in eo contineatur, ut ad singula respondeatur⌝.

¶ *fol* 103 *a* Λ

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT:

§ *fol* 103 *b* Λ

Profe⌜ratur Commonito⌝rium quod fratres et consacerdotes nostri actis

*de* consacerdotes *uide* *p* 593

*F* ϒ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ T *a j r s* B α λ

**tenentur aliqua consuetudine**: *om* (*per homoeoteleuton*?) *bb* 38. **primitus**: *om* I J **S** ($-S^2$ Y) 39. et tractemus et I *j** 40. **cetera**: *om* ϒ* 41. informabuntur M **firmabuntur . . . sedem**: *bis* S* Z, *unde patet gemellos esse hos duos codices* **firmabuntur**: + ab uniuerso concilium dictum est proferantur (*e ll* 19 20 *repetita*) W **ut**: *om F* *tr* et ut *a* **et**: + sed R*; *om* B* 42. ueneranda I scriptis T per scriptis **v** 43. possit I positis X *j* possetis *F* Λ ammonuisset *u* 45. **clareat** (declareat* B*): *dehinc usque ad p* 584 *l* 292 *omnia omittit cod* T liceat S* Y actione *bb* actionem *a* 46. **sunt** ϒ* I J **S** ($-S^2$ Y) *s** B*: sint *F* $Y^2$ W R *bb Dion* I II (−*s** B*) **v** (insertas in *v*) $S^2$ Y gesti **v** in gestis J certis B* 47. **ergo**: *om* R **ut**: *om bb* dixi ** quid B quod Y uestrae beatitudine *bb* uestri beatitudine X 48. placet *F* **debemus** *F* ϒ W R *bb Dion* I II Y: debeamus I J **S** (−Y) **v** 49. **in medium** *F* ϒ W R *Dion* I II (−**H** B*) Y **v**: in medio I J **S** (−Y) *Dion*-**H**; *om* B* 51. quod J qui X* **eo**: ea **v** *r* contineantur I **S** ($-S^2$ Y) conteneatur R contemnatur *bb* **ut . . respondeatur**: *om* (*per homoeotel ut uid*) I J **S** ($-S^2$ Y) **ut**: aut *bb* et Y; *om* R **ad**: a *bb* 52. respondeat Y

¶ T

*Post l* 52 *habet* EX̄P CIT | INCIP̄ *codex* R

53. AVRELIVS: *praem* IIII *F* AVRILIVS Λ R B ARELIVS M 54. **Proferatur**: Proferantur I X Perferatur *s*; + in medium *F*

*cf p* 573 *l* 111

38. hiis Y beatitudine R S* X 40. caetera *u* incoata *F* Λ T Z* *u a* incohata X inquohata S* incoatha J inchoacta I incoacta *j* 41. fermabuntur Λ 42. rescribtis (-ti X*) *F* J X **uestris**: ·ūtis· Z intemare R 43. possetis *F* Λ possites T positis X *j* adquae T R atque ϒ *bb* M Y W ammonuiss. M *s u* 44. apud *F* ϒ Λ W M T Y R *bb s v* uenerauilem *u* euedenter Λ 45. lecet R capitola R accionum R 47. seperius *F** (*inceperat sepe scribere*) d Z dix̄ R 48. aegere *ut uid* Λ* 49. communitorium *r u* communiturium R communtiturium *bb* 52. singola R

53. episc̄ J episcop̄o (ex episcō?) M d I J Z dix̄ M 54. communitorium Λ M S *u* communiturium R *bb* 55. ·F̄F̄· Z R frās M nostris J* ·n̄i· Z

II

nuper allegauerunt ; et cetera quae acta uel agenda sunt subsequentur.

DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT :

COMMONITORIVM

Fratri Faustino episcopo et filiis Philippo et Asello praesbyteris Zosimus episcopus. Vobis commissa negotia non latet, uos ita ac si nostra ibi (immo quia nostra ibi in uobis) praesentia est cuncta peragere, maxime cum et hoc nostrum possitis habere mandatum et uerba canonum, quae in pleniorem firmitatem huic Commonitorio inseruimus. ita enim dixerunt fratres in concilio Nicaeno, cum de episcoporum appellatione decernerent :

Placuit autem ut si episcopus accusatus fuerit et iudicauerint con- *cf canonem Serdicensem* III *b*, *p* 460

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B α λ

quid *r Dion*-H 56. alligatur M 57. **acta uel agenda sunt** Υ I J S v : acta (exacta *bb*) sunt uel agenda sunt ϝ W R *bb Dion* I II (−Λ) acta sunt uel agenda Λ **uel :** + quae *a* subsequantur R *bb* subsequuntur ϝ subsequenter S* M *j** *subsequentur* B *in rasura plurium uerborum*
59. DANIHEL . . . COMMONITORIVM : *om a* DANIEL M Z DANIHIL R 60. COMMONITORIVM (*praem* V̇ ϝ) *cum sequentibus coniungunt* ϝ Υ W I J : *om* R *bb*
61. **fratri :** fratre Υ fratres (*e compendio* ?) R **episcopo** Υ I J S v : *om* ϝ W R *bb Dion* I II **et :** *om* R **filiis :** filio *bb* ; *om r* 62. Phylippo I *u* B Filippo *a* Fylyppo Λ Asillo R 63. **episcopus :** + dix̄ R **commissa :** + sanae ϝ (*e dittographia* sa ne . .) 64. **latet** ϝ Υ* I J S : latent v W R *bb Dion* I II Υ[2] **uos :** *praem* etiam I J S **si nostra :** sinistra M 65. **ibi** 1° : *om* W *Dion* II (−*s a* B*) **quia :** q : (*sc* immoque) ϝ quod *s* **ibi** 2° : *om* ϝ Λ 66. peragite v *Dion* I II S[2] peragit *bb* peragente R 67. **et hoc :** *tr* hoc et S* hoc (*om* et) Λ B* 68. possetis ϝ M positis *j* 70. **huic :** huc R **commonitorio :** commonitorium (*e compendio aliquo*) J X R com̄m̄ M ineruimus J* instruimus J[2] seruimus *bb* seruemus R 71. **fratres :** *en audaciam Zosimi ; nisi legas* patres
74. *Praem* I Υ (*cf l* 193) VI ϝ **si :** *om* Υ 75. **et :** aut *a* iudicauerit *u** *v* **con-**

---

56. alligauerunt ϝ Υ J S *u bb* (M) *a r* caetera X *u* 59. recitabit Υ 60. communitorium Λ M commū ϝ 62. ppb̄b̄ ϝ Υ W M S prasb J* praesb J[2] praesbyt̄ I praesbb X prebbi Z prbo *u* pbbris *v* pbris R *r s* prbis Λ prebiteris *bb* 63. episc̄ J conmissa J *u* 64. negucia R latint R hac *u* R **si :** se I S* X Z 65. **nostra** *bis* : nā· *bis* Z, ns̄r̄a 2° (*cf p* 568 *l* 8) *bb* 66. presentia Z *u bb* praesencia R 67. maximae ϝ I X Y R nm̄ *a* 68. possetis ϝ M 69. pliniorem Λ 70. com̄m̄ M communiturio *bb* cummunitur. R commontori° W 71. **enim :** ⳼ Z ·FF· Z R Λ ff̄ ϝ 72. nicheno ϝ Λ niceno W *bb a r s v* nyceno *u* apellatione I appellacionem R 73. decernerint R descernerent *bb*[2] 74. episc̄ J X epī S* (*sc* episcopus, *uide p* 534)

II

gregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo deiecerint eum, et appellasse uideatur ⌜et confugerit ad beatissimum ecclesiae Romanae episcopum et uoluerit⌝ audiri, et ⌜iustum putauerit⌝ ut renouetur examen; scribere his episcopis dignetur qui in finitima et propinqua prouincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant et iuxta fidem ueritatis definiant. quod si quis rogat causam suam iterum audiri et depraecatione sua mouerit episcopum Romanum ut a latere suo praesbyteros mittat, erit in potestate episcopi quid uelit et quid existimet: et si de-

⌜ *fol* 103 *b* Λ

§ *fol* 104 *a* Λ

---

*ϝ* ϒ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B *α λ*

gregatis (*cf l* 76) *bb* 76. episcopi sancti (ep̄i sc̄i *ϝ* R *a j s u* ep̄si sc̄i Λ epp̄is sc̄i *v* episcopi sc̄i M) *ϝ* R M Λ *a j s* **v** episcopi sanctae (ep̄i sc̄ae) *r Dion*-**H** B episcopis scae *bb*; *lectiones e compendio* episc̄i *pro* episcopi *deriuantur*, *cf p* 534 **regionis**: religionis *bb r Dion*-**H** **et**: *om* M 77. **de**: a *bb*; *om a* eicerint R deiecerunt M **eum**: cum R *bb* 78. **appellasse**: in causa respondisse R **uideatur** (uideantur Λ*): uidetur *ϝ* ϒ*, *fortasse recte* cum fugerit **v** 79. beatissimam ecclesiam Y* 80. **episcopum et**: epm et suum papariter et ipsum R (ipsum *ex* epsm, *quod compendium habet hic bb*); *uoluitne dicere* papa pariter et ipsum *etc*? **episcopum . . . episcopis** (*l* 82): eps I, *ceteris per homoeoarcton omissis* audire R *bb* S X B* 81. **ut**: et *bb* 82. **his**: hiis Y; *om Dion* II (−**H** B*) 83. **dignetur**: denuntietur *bb* **propinqua**: proprii qua B propria *Dion*-**H** 84. prouintiae *ϝ* 85. **omnia**: causam *s* **iuxta**: *om* S* 86. definiat I* (*corr m p*) 87. **quis**: qui M his qui **v** is qui B ϒ[2]; *om* R *bb* **suam**: *om ϝ* 88. audire *bb* R X **et**: *om* R *bb* depraecationem suam ϒ R M B* moueri **v** moueret X *bb* 89. **ut**: + iniungatur *bb* **a** ϒ R *bb a*, *cf pp* 602 *l* 117, 620 *l* 123: **e** *ϝ* W I J **S** **v** *Dion* I II (−*a r*[2]), *cf p* 461 *l* 16, de *r*[2] 90. **praesbyteros** ϒ, *quam lectionem ideo recepi quia et nonnulli ex optimis codicibus compendia praebent*, praesb J pbr I prb M, *et in l* 93 *infra pluralem habes numerum* mittendos esse . . . iudicent *cf p* 620 *l* 123: praesbyterum *codd rell*, *cf pp* 461 *l* 17, 602 *l* 118 91. **episcopi**: + Romani R **quod** I J **S** (−Y) 92. uellit M Y *a u* uellet *bb v* **et** 1°: aut R *u* uel *r* **et** 2°: *om* Y

*cf cod* I *p* 460 *ad l* 5

*de* eps̄ *uide p* 534 *supra*

---

77. grado Λ R deiecerent Λ deicerint W 78. cum fugerit *u v* confugiret X *bb* confugirit R 79. eclesiae *ϝ* J R 80. episc J epsm *bb* 81. potauerit R S 82. hiis Y episc J eps *ϝ* W *u* (*de* I *uide notulas superiores ad l* 80) epsis Λ eppis *v* 83. finitim R 84. prouinuica W **ut**: ũ (*litteris* u *et* t *ligatis*) R 85. iuxtam *u* 86. ueretatis R diffiniant B 88. depraecacion. R deprecatione *u s* 89. episc J eps I epsm Λ 90. lateri *bb* prbos ϒ pbr I prb M W praesb J pbm *a* prbm *ϝ* Λ *u* pbrm *r s* pbrum R Z *v* prsbm *bb*, *uide notulas superiores* 91. in potestati M episci Λ 92. exsistimet Λ exestimet R extimet *ϝ* S X Z *u* extimit

II

creuerit mittendos esse qui praesentes cum episcopis iudicent, habentes auctoritatem eius a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio; si uero crediderit sufficere episcopos ut negotio terminum inponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicauerit.

ET CVM RECITARET

ALYPIVS EPISCOPVS ECCLESIAE THAGASTENSIS, LEGATVS PROVINCIAE NVMIDIAE, DIXIT:

De hoc iam superioribus ⌜etiam litteris⌝ rescripsimus, et id nos seruaturos profitemur quod in Nicaeno concilio constitutum est: adhuc tamen me mouet, quoniam, cum inspiceremus graeca exemplaria huius synodi Nicaeni, ista ibi nescio qua

¶ *fol* 104 *a* Λ

§ *fol* 104 *b* Λ

ϝ ϒ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B α λ

**si**: *om s** 93. mittendo M* R 95. ad quo *bb* 96. **suo** ϝ ϒ I J **S**: eius R *bb* *Dion* I II **v** 98. negotium *bb r** 99. **faciet** ϝ I J **S** (−Y) *v bb Dion* II (−*a* $s^2$ λ*): faciat ϒ M *a* $s^2$ facient R Y *u* λ* 100. concilio ϝ J* R *a* **suo**: *om* ϝ *r s* Dion*-**H** $B^2$ iudicauerint R

101. ET: *om* R *bb* RECITAVIT R RECITAVERIT *bb* 102. ALYPIVS (*praem* VII ϝ): ALIPIVS J Λ *bb j u* ALIPHIVS R ALAPIVS S* ALYPPIVS *r s* EPISCOPVS: *om* R *bb* THAGASTENSIS (-INSIS R -SIENSIS *a*) ϒ Λ M R *a s*: TAGASTENSIS (-TENSI I -TENENSIS S* Z) I J **S** (ECLESIA ET AGASTENSIS ϝ) KARTAGINENSIS *u* CHARTAGENENSIS *v* 103. LEGATARIVS I, *uide ad l* 141 *infra* 104. NVMEDIAE ϝ NVMMIDIAE (-DIE *bb*) R *bb* DIXIT: DICIT Y; *om bb* 105. *tr* etiam (+ in B) superioribus M B **litteris** ϒ* I J **S**: legis *bb*; + concilii nostri (nr̄ R) ϝ W R *bb Dion* I II *u* in conciliis nostris *v* concilii $ϒ^2$: *de eisdem litteris uide infra p* 601 *l* 88 106. scripsimus I J **S** (−Y) *cf l* 159 **id**: idem *bb* **seruaturos**: + esse Λ 108. **concilio**: *om r* 109. **me**: *om* M mouit R *bb* monet Z speceremus R 110. graece ϝ* grecae *a* erga *bb* **huius**: cuius R *bb*; *om* B* 111. **Nicaeni** ϝ I J **S** (−Y) *v* R $bb^2$ *j*: Nicaenae ϒ *bb* Dion* I II Y *u* istam . . . quam rationem Λ **ista**: ita *a*

*de cod* R *uide quae adnotaui p* 562

*bb* decriuerit *bb* 93. mittendus *bb u v* presentes R *bb u* 94. episcis Λ 95. auctoretatem R auttoritatem *bb* 96. distinati ϝ ϒ S Y M R *bb* 97. crededirit R cridederit *bb* suffecere R eps I R S *u v* epis ϒ *bb* episcopiscs̄ (*ex exemplari* episcs̄ ?) J 98. negoc. R *bb* 100. iudecauerit *bb* 102. episc J eclesiae ϝ J R eccl̄ S 103. leḡ J prouencie *bb* 104 d Z *u v* d⁻ R dix̄ ϝ W M 105. superibus M superiorebus *bb* eciam R *bb* 106. rescribsimus M (I J S) rescripsemus R *bb* seruaturus Λ R *bb* 107. profitemus M *j** **nicaen.** (*et ll* 111, 115): nicen. *ter* W Y *a r s v*, 1° Z, 1° 3° *u*, 1° 2° (*om* 3°) *bb*, nichen. *ter* ϝ Λ, nycen. 2° *u* 108. constitum ϝ constitut̄ R 109. inspeceremus ϝ (R) inspicerimus *u* 110. greca S X Y Z M $Λ^2$ *r v* grega Λ* *u* graega R erga *bb* grecae *a* 111. sinodi ϝ R Z synhodi ϒ sinhodi Λ synodo J caeni S* Z (*cf notulas superiores p* 570 *l* 41) nestio *a* nesscio *u*

II

ratione minime inuenimus. unde petimus Venerationem tuam, sancte papa Aureli, ut, quia hoc autenticum concilium Nicaenum in urbe dicitur esse Constantinopolitana, aliquos cum scriptis tuae Sanctitatis mittere digneris; et non solum ad ipsum sanctum fratrem nostrum ⸢Constantinopolitanum episcopum, sed etiam Alexandrinae et Antiochenae uenerabiles sacerdotes, qui hoc nobis⸣ concilium sub adstipulatione litterarum suarum dirigant, ut omnis postmodum ambiguitas auferatur: quia nos ita ut frater Faustinus adtulit minime inuenimus. ista nos tamen paulisper seruaturos, ut antea dixi, donec integra exemplaria ueniant profitemur. petendus est autem litteris nostris etiam uenera-

¶ *fol* 104 *b* Λ

§ *fol* 105 *a* Λ

*de* urbe *Constantinopoli cf Ammian.* xxvi 7 § 4, Cod. Theod. I 10.4 (A.D. 391)

---

ϝ ϒ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B α λ

112. rationem ϝ* 113. ueneraciōn R sanctae I S Y M R *bb j* 114. pape ϝ papae I *bb a* Aurili Λ R *bb* **autenticum**: + *in marg* auctoritate plenum, auctorale *s*² **autenticum concilium Nicaenum** ϝ ϒ W *Dion* I II **v** Y: autenticum concilium R *bb* autenticum concilii Nicaeni I J **S** (−Y) 115. **in urbe dicitur**: nur benedicitur R 116. **esse**: *om* M cumstantinopolitano S 117. scripturis *v* 119. *tr* episcopum fratrem nostrum Constantinopolytanum I **fratrem**: patrem Y 120. **etiam**: + ad W B² 121. **Alexandrinae et Antiochenae** (*sc* ecclesiae) ϝ ϒ J **S** (−Z): Alexandrinae et Anthyocaeni I Alexandrinam et Anthiocene Z Alexandrino et Antiocini *bb* Alexandrinum et Antiochenum W R **v** *Dion* I II **Antiochen.** ϝ ϒ W *r v*: Anthiocen. J X Y Z *a s* Anthiocaen. S Anthyocaen. I Anthiogin. R Antheochen. M Antiocen. *u* Antiocin. *bb* 123. consilium Λ* concilio R *bb* sub adstipulacionem R *bb* sub stipulationem B* sub stipulatione **v** *r* *Dion*-**H** B² 126. **nos**: *om r* **nos ita ut**: non sit aut I non ita ut *Dion*-**H** nos ita aut *u* Faustinum Z 127. **adtulit**: attullit *j* attollit *bb*; *om* M inueniamus R *bb*² inueniam *bb** **ista**: ita ϝ R 128. **antea** ϝ ϒ W R *Dion* I Λ *as* B: ante I J **S** (−Y) *bb j r Dion*-**H** ante ea Y 129. dix̄ R dixit *bb* 130. inueniant **v** **est**: *om j Dion*-**H** 131. **etiam**: et *s*

---

112. racion. R *bb* minimae ϝ M R menime Z *bb* inuinimus *u bb* 113. ueneracionem *bb* (R) scae I S Y M R *bb* 114. **autenticum** I J X Z R *s u*: atenticum S auctenticum ϝ auttenticum *a* authenticum ϒ Y M *r v* autanticum *bb* 115. dr̄ M 116. alequos *bb* 117. conscriptis W scribtis ϝ I J M Z scētatis *bb* 118. sulum R 119. ·frem· nm̄· Z nm *a* 120. episc J epis Z eciam R *bb* 121. uenerabile *a* uenerabilis *bb* I² 122. sacerdotis *bb* 123. adstipulacion. *bb* adstipolacion. R astipulation. Z astipolation. S litterum W 124. omnes ϝ Λ* *bb* M R X om̄s B* 125. ambiguetas R *bb* 126. fratᵉr J fr̄r Z 127. attulit ϒ R *r s* (*bb*) minimae ϝ I R menime *bb* 128. seruaturus R *bb* 129. dix̄ R integram *u* 131. **autem**: h *bb* literis R nr̄s R Z eciam R *bb* uenerabiles *bb*

II

bilis ecclesiae Romanae episcopus Bonifatius, ut ipse quoque dignetur ad memoratas ecclesias aliquos mittere qui eadem exemplaria praedicti Nicaeni concilii secundum eius *ueritatem* possint scripta perferre. nunc autem memorati Nicaeni concilii qualia exemplaria habemus, his gestis sociamus.

*sc Caeciliani interpretationem, uide ll* 261 *sqq*

FAVSTINVS EPISCOPVS LEGATVS ECCLESIAE ROMANAE DIXIT:

Nec uestra Sanctitas praeiudicat ecclesiae Romanae siue de hoc capitulo siue de aliis, quia [ut] ⸢dicere dignatus est frater noster et coepiscopus Alypius dubios esse canones: sed haec ipsa ad sanctum ac beatis⸣simum papam nostrum ⸢scribere dignemini⸣, ut et ipse integros cano-

¶ *fol* 105 *a* Λ

§ *fol* 105 *b* Λ

---

*f* Υ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B *a* λ

132. sanctae ecclesiae J, *cf p* 567 *ll* 5, 19 *tr* Romanae ecclesiae Y 133. Bonifacius R Bonefacius *bb* B **ut**: et I J S (−Y) ipsi quoque dignetur *bb j** ipsi quoque dignentur *s* 135. **qui**: *om u* **praedicti . . . exemplaria** (*l* 139): *om per homoeotel bb* (*uide ad l* 136) **praedicti Nicaeni concilii**: *om Dion* II (−B* *a*) 136. **Nicaeni**: *om v* **secundum . . . Nicaeni concilii** (*l* 138): *om per homoeoteleuton* R *v* (*cf bb ad l* 135) **secundum eius ueritatem** *conieci*: secundum eius *f* Υ W *Dion* II (−B) secundum M Y qui secum I J S (−$S^2$ Y) *u* secum B $S^2$ 137. **possint**: possent B* possunt J debeant (*tr ante* sec.) *Dion* II (−B) praeferre *j* 138. **Nicaeni**: *om* M 139. habeamus *r Dion*-H $B^2$ 140. **gestis**: gentis I, *cf l* 269

141. FAVSTINVS: AVRELIVS (*sic*) I; *praem* VIII *f* LEGATVS *f* Υ R *bb Dion* I II *v*: LEGATARIVS (*cf cod* I *l* 103) I J S *u* *tr* ROMANAE ECCLESIAE I J S v 142. DICIT M; *om* v 143. **Nec**: Ne *bb* *tr* uestra sanctitas non *r* **praeiudicat**: prae id dicat I praedicat M et iudicat *bb* 144. **siue**: si I S (−Y); *om* J de hoc de W* hoc (*om* de) *bb* 145. **de**: *om* Υ* qui aut *f* **ut** (*f*) Υ I J S: *om* W v R *bb Dion* I II; *suspicor* ut *genuinum*, quia *insiticium esse* 146. *tr* frater et coepiscopus noster I J S v 147. Alipius J *u v a* Alyppius *s* Aliphius R Alimphius *r* 148. **haec**: *om s* **ac**: et *u Dion* II (−*s*) 150. **dignemini** (-aemini I -imini *u* B) I J S v B $Υ^2$: dignamini *f* Υ* W R *bb Dion* I II (−B) **et**: *om f* ipsi Z *bb*

*tr* legatarius *Cassiod.* H. E. vii 24 x 33 xi 15

---

132. ecles. *f* J R *bb* episc̄ J X epō S 133. ipsi *bb s* quoquae R 134. memoratus M eclesias J *bb* ecls̄ R ecclē Y 135. prdī *u* predicti Z 136. niceni W Y *u* nicheni *f* Λ 137. scripta I S X Y Λ Υ *a r s u*: scribta J M Z *f* perferri *u* 138. nicaene Z* niceni W *a r s u* nicheni *f* Λ 139. hiis Y 140. gentis I

141. episc̄ J eclesiae (*et l* 144) J R *bb* 142. romana Z ꝺ I X Z (*f*) 143. scetas *bb* scītatis R 144. siui (*et l* 145) R capitolo R 146. frat̄ I frat^e^r J nēr I nt̄ *a* nrī *u* coepisc̄ J coepiscō X coepiscopos M 147. dubius *f* R X Y Z *u v bb* dubio I 148. scām *bb* hac R beatisimum *bb* 149. papa I R *a* noster R scrip/bere W

II

nes inquirens cum uestra Sanctitate de omnibus constitutis tractare possit. sufficit autem ut et ipse beatissimus episcopus urbis Romae, sicuti et uestra Sanctitas aput se tractat, ita et ipse inquirat, ne contentio inter ecclesias nasci uideatur, sed magis caritate fraterna deliberare possitis, ipso rescribente quid melius obseruari debeat.

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT:

Praeter ista quae depromsimus actis necesse est ut etiam nostrae Paruitatis litteris sancto fratri et consacerdoti nostro Bonifatio singula quae tractamus plenissime intimemus. ergo si omnibus placet prosecutio nostra, ore omnium condiscamus.

VNIVERSVM CONCILIVM DIXIT:

Placet.

---

*ϝ* ϒ W I J
S X Y Z *u v*
R *bb* M Λ
*a j r s* B
*α* λ

151. exquirens *s** cum uestra sanctitatem S Z cum uestra sanctitatis Y cum uestram sanctitatem **v** *bb* 153. possint M **sufficit** ϒ I J **S** W *Dion* II : suffecit M sufficiat *ϝ* R *bb* sufficere **v** **ut** : *om* J **et** : *om* *ϝ* Y **v** *j* 154. **Romae** : *om* **v** 155. sicut *ϝ* W *bb j r Dion*-**H**, *cf l* 32 156. tractet M **inquirat** : inquirit *a* minestrat *bb* **ne** : nec W R B *j* 157. *tr* nasci inter ecclesias *s* intra Λ 158. **deliberare** : sed liberare *j* 159. possit **v** ϒ[2] possetis M positis *j* **ipso rescribente** : si pro res scribente *bb* **rescribente** : scribente I J **S**, *cf l* 106 160. **obseruari** ϒ W J **S** (−Y) R *Dion* II (−λ) : obseruare *ϝ* I **v** Y *bb* M λ

161. AVRELIVS : AVRILIVS Λ R *bb*; *praem* VIIII *ϝ* DICIT Y 162. **depromsimus** : depromisimus I* Z prompsimus W promisimus *r* *Dion*-**H** 163. **actis** : aptis *a** **etiam** : iam *bb* nostra paruitas I J **S** (−Y) *u* nostrae paruae *v* 165. sacerdoti R *bb* Bonifacio I X Y M R *r* Bonefacio *bb* singulo M 166. qua *ϝ** tractemus M *bb* **plenissime intimemus** : *om* J 167. omnes *bb* *tr* placet omnibus *α* B 168. **ore** *ϝ* ϒ W R *bb* *Dion* I II **v** Y : *om* I J **S** (−S[2] Y) condi|camus *bb*
170. VNIVERSVM (*praem* X *ϝ*) : VNIVM SVM W DIXIT : *om* **v**

---

153. posit *bb** suffecit M ipsi *bb* 154. episc̄ J X **urbis** : VR̄ (*cf p* 596 *l* 5) *u* ·VRB̄· Z orbis *bb* 155. secuti R *v* scı̄titas M sc̄etas *bb* apud *ϝ* ϒ Λ W M R *s* B 156. contencio R *bb* 157. aecclš *u* eclesias J *s* eclı̄sā R nassci *u* uedeatur W* 158. caritatem R *u* caretate *bb* deliuerare *u* 160. obseruare *ϝ* I Y **v** *bb* M λ
161. EPISC̄ J d *ϝ* Z dix R 162. preter Z *u*

deprompsimus Λ *s u* B deprumsimus *bb* deprumpsemus R depromisimus I* Z 163. neces ÷ (*sc* necesest) M eciam R nāē R nā Z 164. paruetatis R literi *bb* 165. consacerdote *u* ·n̄ō· Z singulo M singola R 166. plenissimae I Z M R intemimus R 167. placit R 168. prosecucio R *bb* n̄a
170. d M dix ϒ I W

II

NOVATVS EPISCOPVS LEGATVS MAVRITANIAE ⌜SITIFENSIS DIXIT: ¶ *fol* 105 *b* Λ

Nunc meminimus in hoc praesenti Commonitorio lectum etiam de praesbyteris uel diaconibus; continere qualiter audiri⌝ ab episcopis suis uel a finitimis debeant, quod in Niceno concilio minime legimus. unde hoc ipsum iubeat Sanctitas uestra nobis recitari. § *fol* 106 *a* Λ

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT:

Recitetur ad locum etiam hoc quod deposcitur.

DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT:

De appellationibus autem clericorum, id est minoris loci, est ipsius synodi certa responsio, de qua re quid acturi sitis credimus inserenda: quod taliter dictum est

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B α λ

172. NOVATVS: NOBATVS I NAVATVS *bb*; *praem* XI ϝ 173. SITIFINSIS R *bb* 174. **in hoc praesenti** ϝ Υ W R M B², *confer l* 279 *infra*: in hoc presentem *bb* B* in praesenti I J S v hoc (*cet om*) *Dion* II (−B) 175. commonitorium W *bb Dion* II (−H) **lectum**: legatum v; *om Dion* II (−*a* B) 176. praesb̄b̄ J praesbyteri (*e compendio archetypi aliquo*) I **uel**: et B **diaconibus** S (−Y) *u* R *bb j r*, *cf p* 568 *l* 20: diac̄ I W diac̄c̄ J *v* diaconis ϝ Υ Y *Dion* I II (−*j r*) contineri W B 178. **uel a finitimis**: *om a* **finitimis**: finiti sumus *ut uid* ϝ* 179. **concilio**: *om bb* legibus *bb* legatus *j** 180. **ipsum** ϝ Υ W R *bb Dion* I II v: ipsud (ipsut J S) I J S *iubeat in ras* B s̄citas ūras I M Z v 181. **nobis**: *om Dion* II (−B*) 182. AVRELIVS: AVRILIVS Λ R *bb*; *praem* XII ϝ 183. Recitatur R Recitetur ***** ad locum *etiam* B *in ras* **hoc**: *om* Λ 185. DANIHEL: DANIEL X (*et primis curis ut uid* Z, *cf ll* 21, 59) M *a*; *praem* XIII ϝ 187. locis *a* 189. **quid** ϝ Υ W (R *bb*) *Dion* I II Y v: *om* I J S (−Y) **quid acturi**: quia dicturi *bb* qua dicturi R estis *s* credidimus *a j** *s* B² Υ² credemus *bb* **inferenda** J 190. **quod**: quid *v* **taliter** (aliter Y *u*) ϝ Υ W R *bb Dion* I II Y v: *praem* ubi I J S (−Y) **dictum**: actum *v*

---

172. epis̄c I J laegatus I leḡ M 173. d J M Z dix Υ 174. praesente M R 175. communiturio R commonitur. *bb* communiatoriom W lictum *bb* eciam R ecciam *bb* 176. praesbb J praesbyteri I praesbiteris Υ Y prbs *bb* prbis ϝ W *u* B pbris R Z *r s* prbbis *v* diacc J *v* diac I W (*uide notulas superiores*) deaconibus X continire *bb* contineri W conteneri B 177. audire M R *bb* episis Λ 178. niceno W Y *u v a r s* nicheno ϝ Λ 179. minimae ϝ I S menimae R menime *bb* 180. iuueat ϝ iobeat *bb* 181. recitare *bb* 182. episc. J dix M R W d J Z 183. recetetur *bb* eciam R *bb* 184. deposcetur *bb* 185. not̄ ϝ 186. appellacionibus R clerecorum R 187. minores Λ* memoris R 188. synhodi Υ sinhodi M sinodi *bb** 189. aucturi *ut uid* I* credemus *bb* inserendam R *bb* inferenda J

II

*cf canonem Serdicensem* XI, *p* 480

OSIVS EPISCOPVS DIXIT. Quid me adhuc moueat, reticere non debeo. si episcopus quis forte iracundus (quod esse non debet) cito aut aspere commoueatur aduersus praesbyterum siue diaconum suum et exterminare eum de ecclesia uoluerit, prouidendum est ne innocens damnetur aut perdat communionem: habeat potestatem eiectus ut finitimos interpellet, ⌜ut causa eius audiatur et diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientia⌝ roganti; et ille episcopus, qui aut iuste aut ⌜iniuste reiecit⌝, patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut aut probetur eius aut emendetur sententia. ET CETERA

¶ *fol* 106 *a* Λ

§ *fol* 106 *b* Λ

*F* ϒ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B *a* λ

191. HOSIVS R *bb*; *praem* XIIII *F* Quod *r* 192. *tr* adhuc me *u* *tr* moueat adhuc ϒ mouet M *j r* reticeri I J 193. **si**: *praem* II (*cf ad l* 74 *supra*) ϒ **quis**: qui Λ; *om* R 194. **quod**: *om a* 195. **commoueatur**: commobatur *bb* commotus fuerit M aduersum *bb* 196. **siue**: aut ϒ* diaconem B diačm Λ diač *F* W I J R *v* 197. **et**: ut *F* de aeclesiam R* 199. **ne**: nec *bb* **innocens**: *om* R *bb* *tr* communionem perdat Λ 200. **habeat**: *praem* et ideo M *r* in potestate *Dion*-H B² 201. electos X **interpellet ut**: interpelletur R 202. **ut**: et M* *bb* *r*; *om* I *j s* λ **eius**: + ***** B adiatur R **et**: *om bb* 203. diligenter R *bb* tractet *primis curis* ϒ* (*corr m p*) tractur *bb* 204. **ei**: *om* J *tr* negari ei Λ *r* *Dion*-H negare S *bb* audientiam *F*² W *bb* *Dion* I II (– *a*) **roganti**: rogantia rogandi Z 205. **aut**: aū *uel* auī (= autem *ut uid*) I* aut I²; *om* Λ *bb* v 206. iuste aut iuste *u* **reiecit**: reicit *F* (W* ?) deiecit v R; *praem* eum W *Dion* II (– *s*) poenitenter *v* 207. recipiat *a* **ut**: et *bb* 208. **ut aut**: et ut *a* aut (*om* ut) ϒ* v B approbetur *r* B **eius**: reus ϒ S v **aut emendetur**: autem emendetur S Z v 209. sententiam I ET CETERA: *om bb* ϒ

191. episč J M dix *F* R d J W Z 192. reticeri I J reticire R *bb* 193. episc J epis Z 194. iracondus *bb* debit Λ R debbet ? M* deuet *u* 195. ceto *bb* conmoueatur J X commobatur *bb* 196. praesbiterum M Y presbiterum I pbrm *r s* (Z) prbm *F* ϒ Λ W R *bb u* B prm *a* diac *F* I J R W *v* diacm Λ deiaconum *bb* 198. ecles. J aecles. R 199. inocens Z perdam Z 200. comminionem *F* habe M* 201. iectus Y electos (*sc ex* i-longa *quam uocant*) X finitimus S R *bb* Λ *u v* interpellit *bb* 202. adiatur R 203. dilient. *bb** tractur *bb* 204. oportit R *bb* negare S *bb* audiend. M* rogandi Z 205. illi *bb* episc J X 206. iustae I W iniustae *F* pacienter X R *bb* 207. negutium *bb* discuciatur *bb* 208. prouetur S aut 2°: aū = autem (*uide notulas superiores*) Z 209. cet ϒ caetera *u*

II

CVMQVE RECITARETVR, AVGVSTINVS EPISCOPVS ECCLESIAE IPPONIENSIS PROVINCIAE NVMIDIAE DIXIT:

Et hoc nos seruaturos profitemur, salua diligentiore inquisitione Nicaeni concilii.

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT:

Si hoc etiam omnium uestrae Caritati placet, responsione firmate.

VNIVERSVM CONCILIVM DIXIT:

Omnia quae in Nicaeno concilio statuta sunt placent nobis omnibus.

IVCVNDVS EPISCOPVS ECCLESIAE SVFFETVLANAE LEGATVS PROVINCIAE BIZACENAE DIXIT:

Quod statutum est in Nicaeno concilio uiolari a quoquam nullatenus potest.

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v* R *bb* M Λ *a j r s* B *a* λ

*de orthographia nominis* Augustinus *uide p* 593

210. CVMQVE RECITARETVR Υ* *a*, *cf l* 183 recitetur: CVMQVE RECITARENTVR W *Dion* II (−*a*: *tr ante* ET CETERA [*l* 209] B): *om* ϝ R *bb* M I J **S v** AVGVSTINVS J S Z *v* Υ M Λ *r s*: AGVSTINVS (*praem* XV ϝ) ϝ I X Y *u* R *bb a* AVGVS̄ W 211. IPPONIENSIS J S X Y² *u a s*: YPPONIENSIS ϝ Υ I *v* Λ *r* λ HIPPONIENSIS M IPPONENSIS W IPPOLIENSIS Y* INPONIENSIS Z EPPONI REGENSIS R EPPONE REGIENSIS *bb* 212. NVM̄ M NVMID̄ Υ NVMEDIAE ϝ Y NVMIDINE W NOMMIDIAE R NVMIDIA^E J 214. **salua diligentiore inquisitione** ϝ Υ W R *Dion* I II *u* Y: salua diligentia *bb* salua diligentiora inquisitionis I J **S** (−Y) salua diligentia et inquisitione *v* **Nicaeni concilii** Υ I J **S v**: *tr* concilii Nicaeni ϝ R *bb Dion* I II

216. AVRELIVS: AVRILIVS R *bb*; *praem* XVI ϝ 217. **hoc etiam omnium**: ista omnia R *bb* **omnium**: *om* S *tr* uestrae omnium Λ **uestrae**: uestrum (urm̄) M *s* caritate Λ* *bb* caritatae R 218. placent Υ R placeret *Dion*-**H** *ut uia* confirmate ? B*

220. *tr* concilio Nicaeno R *bb* B 221. constituta *a* *tr* nobis omnibus placent *Dion* II placet ϝ R *bb* **v** *r* omnia M

222. IVCVNDVS: IOCVNDVS I Z R *bb j r s v*, *cf ll* 233 353; *praem* XVII ϝ EPISCOPVS: + DIX̄ R SVFFETVLANAE (SVFE. *s*) ϝ Υ *s*: SVFFETVL̄ M *a* SVFFVTILAE W SVFFITVLINSES R SVFFITVLAE *r* SVFETVLAE J S *v* Λ *Dion*-**H** SVFAETVLAE I SVFETVLA *u* SVFFETVLEGAS (*pro* SVFFETVLE LEGATVS) *bb* 223. LEGATVS PROVINCIAE: *om* I J **S** 224. BIZACENAE J *r*: BYZACENAE Υ BYZACINAE Λ B BYZACAENIAE M BIZACINAE W BYGATINAE R BICACINIE *bb* VIZACENAE I S X Y *u v* VIZACAENE Z VEZACENAE ϝ 225. statum ϝ* J M *j** λ concilium W 226. **uiolari a**: uiolare *bb* qd̄|quam R

*melius* SVFETVL. *cf p* 588 *l* 353

211. eclesiae J aec̄c̄l (*et ll* 222, 228, 238) M eccles̄ Υ 212. proū Υ M dix W *et sic semper* R d M Z *u v* 213. seruaturus I R Λ* *bb* serua|tuturos Z prifetemur X 214. diligentiori W *r* diligentiorae *u* niceni W Y Z *u v a r s* nicheni ϝ Λ

216. episc J **dixit**: dix ϝ Υ R W (*et l* 219) d J M Z 218. responsioni I firmatae I X *a* fermate Λ

219. cocilium W d J dix R 220. o̅a̅ Z niceno S Y Z *u v a r s* nicheno ϝ Λ 221. placit R

222. episc J eclesiae J eccles̄ Υ aeclesia R 223. leḡ (*et l* 228) Υ M proū Λ Υ prouintiae ϝ 224. d J M *v* dix ϝ Υ W R 225. statum J M ϝ* λ **in nicaeno**: inicaeno *bb* niceno W *u v a r s* nicheno ϝ Λ 226. uolari M* nullatinus Λ R B nullatenos *bb*

## II

FAVSTINVS EPISCOPVS LEGATVS ECCLESIAE ROMANAE DIXIT:

¶ *fol* 106 *b* Λ

Adhuc secundum professionem Sanctitatis uestrae, ⌜tam sancti Alypii quam etiam fratris nostri Iucundi, aliqua infirmari credo aliqua firmari⌝, quod non debeant. sed cum iam in dubium ipsi canones uenerint, ergo, ut placet et nobis et Beatitudini uestrae, ad sanctum et uenerabilem ecclesiae Romanae episcopum uestra Sanctitas scribere dignetur, ut et ipse, quod et sanctus Augustinus statuere dignatus est, deliberare possit utrumnam et hoc consentiendum sit ac reticendum, hoc est de appellationibus inferioris gradus. si ergo in dubium uenit et de hoc capitulo, iustum

§ *fol* 107 *a* Λ

*uide l* 102
*uide l* 222
*uide l* 164
*uide l* 210

---

ϝ ϒ W I J
S X Y Z *u v*
R *bb* M
Λ *a j r s*
B α λ

228. *Praem* XVIII ϝ  229. DIXIT: + Quod statutum est (*e l* 225 *supra*) B*  230. **Adhuc**: Ad *bb*  professione I promissionem R promisionem M  231. **sancti Alypii**: sc̄etas alibi *bb*  232. Alyppi Y Alyppii *j s* Alippii *r* Alipii *a v* Alipi *u* Alyphi R  **fratris nostri**: ff̄ nostri Y fīs ·nī· Z frs nri *u* frs̄ nī R fratres nostri *bb* fraternitas *v*  233. Iocundi I ϝ R *bb j r s v*  **aliqua** 1°: aliquo *bb*  *tr* firmari . . . infirmari *a*  infirmare **v**  **credo aliqua firmari**: *om per homoeotel* I* S Z **v** *bb j*  234. **debeant** ϝ ϒ I J **S** *v*: debeat *u* W *Dion* II (−B) debet M R *bb* B  **sed** ϝ ϒ I J **S** (−Y): *om* W R *bb Dion* I II **v** Y  235. **ipsi**: ipsa R; *om* M  236. uenerunt S  **et** 1°: *om* I J **S v** *s** (*supplet m p*), *fortasse per homoeoteleuton*  237. **et**: ac I  238. Romae M, *cf l* 321  239. **scribere**: referre W *Dion* II  240. *tr* et ut *a*  et 2° ϒ J **S v** M: *om* ϝ I R *Dion* II (*sed* et quod *a*)  241. Agustinus I Y Z* *u* ϝ W *bb a*; *cf ll* 210 326, *et uide p* 593  242. **est**: *om* B  **utrumnam et** ϝ ϒ R *bb Dion* I II (−*s*): utrum maneat **v** *s* utrum et I J **S**  *transit dehinc ad* **v** *cod s*  243. **consentiendum**: conscidendum *u* consciendum *v* R concedendum (-cidendum Λ*) W *Dion* II  **ac**: an Λ Y *r Dion*-**H** ad Z*: *uidetur uel* an *cum* Λ Y *r scribi debere uel* retinendum *pro* reticendum  244. **de**: *om* M  245. **ergo**: + adhuc *Dion* II **v** Y[2]  246. **de hoc capitulo**: hoc capitulum R Λ de hoc capitulum *bb* hoc de capitulo B  **iustum**: *om* (*ad finem paginae*) R

---

228. episc J  legatur W  eclesiae J ecclesia R ecclesˉ ϒ  229. d J M dix ϒ ϝ R  231. sc̄etatis *bb*  232. eciam *bb*  **fratris**: *uide notulas superiores* ni R Z *a*  233. iucundaliqua W*  infirmare v  234. dib. *bb*  236. uenirent *bb*  placit Λ* *bb*  237. beatitudine *bb* beatitudines R*  238. uenerauilem *u*  eccl̄ W aec̄c̄l M ecclesˉ ϒ ecclīs R eclesiae J ecclesie Λ  romane Λ  episc J eps I S  239. uestro ? *bb** uestri ? *bb*[2]  sanctitatis J scetas *bb*  240. dignitur Λ*  ipsi *bb*  243. consenciendum *bb*  hac R  retecendum R *bb*  244. appellacionebus *bb* apellationibus R  inferiores *a bb*  245. grados *a* gladus *bb*  duuium *u*  246. iustus Λ*

II

est ut beatissimae sedis episcopus informari debeat, si tamen adprobatis canonibus hoc [non] inueniri possit.

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT:

*uide ll 10–23*

Etiam quae dudum uestrae Caritati intimauimus, nunc patimini tam exemplaria statutorum Nicaeni concilii, sed et quae hic salubriter a nostris decessoribus constituta secundum eiusdem concilii formam, ⌜uel quae nunc ordinata sunt, recitari et gestis inseri. ¶ *fol* 107 *a* Λ

OMNE CONCILIVM DIXIT⌝:

Exemplaria fidei et statuta Nicaeni synodi quae ad nostrum concilium per beatae recordationis olim prodecessorem tuae Sanctitatis qui interfuit Caecilianum episcopum ad- § *fol* 107 *b* Λ

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v s* R *bb* M Λ *a j r* B *a* λ

247. **ut**: + ad M   beatissimum I   **sedis** ϝ Υ W R *bb Dion* II: secundus M* secundis M²; + apostolicae I J **S v** *s*   248. **adprobatis**: adprobati si *bb*   249. in canonibus M R *bb*   **non** ϝ Υ² W I J **S** *recte, ut puto*: *om* Υ* R *bb Dion* I II **v**   inuenire S X R *bb*   250. **possit** (posset Y): posse ϝ R *bb* M *et in ras* B

251. AVRILIVS Λ R *bb*: *praem* XVIIII ϝ   252. **uestrae**: uestra et M   253. **nunc**: hunc I J X Z   patiemini R   **tam** Υ* *et* ³ I J **S** (*cf p* 568 *l* 10): *om codd cett*   255. **sed et . . . concilii** (*l* 257): *om per homoeot* ϝ   **quae**: quem R qui *u* quia *v*   **a**: *om* M *bb*   256. successoribus *r*   **constituta** Υ I J **S**: constitutam **v**; *om* W R *bb Dion* I II   258. **nunc** Υ I J **S**, *cf l* 17: nunc a nobis ϝ W R *bb u Dion* I II   non canonibus *v*   **et**: *om* B*

260–270: *haec supra impressa sunt, p* 301

260. OMNE CONCILIVM (*praem* XX ϝ) ϝ Υ *Dion* I II (−**H**?): OMNEM CONCILIVM R *bb v* λ OMNIS (OMNES *u*) CONCILIVS I J **S** *u* (*iniuria in textum recepi p* 301 *l* 1) *uide quae ibi adnotaui*   261. **Nicaeni** (*uide p* 301 *l* 2): Nicenae *r s*   262. **synodi . . . concilium**: *tr* concilii . . . synodum R   263. prodecessorum **v** prodecessore R *j* praedecessorem *s* *uide quae adnotaui p* 301 *ad l* 4   264. **qui**: *om bb*   265. Cecilianum *r s* Cacilianum Z Cycilianum R Cilicianum *bb*

---

247. beatissime J X beatisimae *bb*   episc J M Y epī *a*   248. infurmare *bb*   approbatis M *r s*   249. canonebus *bb*   inuenire S X R *bb*

251. episc I J   d J Z dix ϝ Υ W R   252. eciam *bb*   253. intimabimus λ intemabimus R intimauimumus Z*   patemini ϝ Υ *a** λ patiemini R   exsemplaria I explaria R   254. staturum R*   niceni W Y *u v r s* nicheni ϝ Λ   255. set *u*   saluberriter J*   nīs R Z   256. decesoribus *bb**   257. eidem Z   furmam *bb*   258. ordenata *bb*   recetari *bb*   gestes *j**   259. inserri I S* X λ inser℞ Z

260. dd *v* (*cf p* 533) ꝺ M dix ϝ R   261. nicheni ϝ Y nicen. W *r s u v*   262. sinhodi M . . nhodi Λ sydi *s**   ad: a R *a*   nustrum *bb* nm̄ R   263. beate I   recordacionis *bb*   olym I olim Y   264. scētatis *bb*   265. episc J eps *bb* epsm Λ   alata I* allata I² M adlatus *bb*

II

lata sunt, sed et quae patres ea exempla sequentes hic constituerunt uel nunc communi tractatu constituimus, his gestis ecclesiasticis inserta manebunt; ita ut, *ut* superius dictum est, uenerabilibus uiris Antiochenae et Alexandrinae sed et Constantinopolitanae ecclesiarum episcopis scribere uestra Beatitudo dignetur, ut exemplaria uerissima concilii Nicaeni dirigant sub adstipulatione litterarum suarum, quo declarata ueritas *sit super* ea capitula, quae in Commonitorio praesente frater et coepiscopus noster Faustinus sed et fratres praesbyteri ⌈Philippus

¶ *fol* 107 *b* Λ

ϝ ϒ W I J S X Y Z *u v s* R *bb* M Λ *a j r* B α λ

266. **quae**: + et I* W* **ea exempla**: ex ea exempla R ea exemplaria *bb* exemplaria (*om* ea) W *r* *Dion*-**H** 267. hinc *bb* 268. tractu J tractatum M tractatus R **constituimus** (-emus X² Y) ϒ I J **S v**: statuimus ϝ W *Dion* I II statuemus R *bb* 269. **gestis**: gentis (*cf l* 140) I *j** 270. **manebunt**: manibus *bb* **ut, ut** *scripsi*: ut *codd* ut quemadmodum *Justel* 271. onorabilibus *bb* **Antiochenae** ϝ ϒ W *r v*: Anthiocenae J Anthiochenae S Y Anthiocaenae (I) X Z R M Anteocini *bb* 272. **et** 1°: *om* I **sed et Constantinopolitanae**: *om* ϒ R 273. Constantipolitanae I Constantinopulitane *bb* ecclesiis *bb* * ecclesiae R *bb*² 275. **ut**: aut R *bb* 276. **dirigant sub adstipulatione litterarum suarum** ϒ I J **S v**: *tr* sub adstipulatione l. s. dirigant ϝ W R *bb* *Dion* I II sub adstipulacionem *bb* sub adstipulatiōn R sub stipulatione *r* *Dion*-**H** 277. **quo**: quod ϝ I **v** R *r* B* 278. **sit super** *e coniectura subieci: sine enim tali additamento claudicat sensus* 279. **quae**: quod *u* **in commonitorio**: in commutata R in communiter *bb* (*ex archetypo* in commū) **in commonitorio praesente** ϒ* I J S, *cf l* 174 *supra* 'in hoc praesenti commonitorio': in comm. praesens (praesentes ϝ) ϝ ϒ² W R *bb* *Dion* I II **v** **frater et coepiscopus noster Faustinus** ϝ ϒ² W *Dion* I II: frater et coepiscopus Faustinus (*om* noster) R *bb* fratre (fratri ϒ*) et coepiscopo nostro (·n̄ō· Z) Faustino ϒ* I J S (*sc ex archetypo* ·F· ET COEPISC̄ ·N·) fateret et coepiscopus noster (coepiscopo nro *u*) Faustinus **v** 280. **Faustinus**: faustorum *j* 281. **fratres praesbyteri** ϒ* Y: conpraesbyteri (cum prbi R *bb* conprbt *u* conpraesbyteris *v* W λ) ϝ W R *bb* **v** *Dion* I II praesbyteri I J S (−Y) fratres et conpraesbyteri ϒ² Phylippus I *u j* Philipus Z

*de* fratres praesbyteri, conpraesbyteri *uide p* 593

266. set *u* patris M *bb* 268. conmuni *bb* cummuni Λ* cōmumuni W comminui *u* 269. iestis *bb* eclesiasticis J aecclesiasticis M *u* 271. uenerauilibus *u* ueris R 272. set *u* 273. eclesiarum J ϝ aecclesiarum M *u* 274. eps R epscis Λ episcopos M* uestrae X R* beatetudo *bb* 275. uirissima *u* uerissema *bb*

276. nicheni ϝ Λ W niceni Y *u v r s* **sub**: sus ϝ* astipolatione S astipulatione Z adstibulat. ϝ R *a* adstipulacion. *bb* 277. literarum *bb* declata S *bb* 278. uiretas *bb* **ea**: eta S* capitola R 279. communitorio Λ S *u* (R *bb*) commonatorio Z 280. coepisc J quo eps *bb* nt̄ *a* 281 set *u* presbyteri ϒ X prb I pbb Y pbri Z

II

et Asellus secum adtulerunt. collecta synodo de hoc in sequenti tractabimus, *et* aut ibidem reperta a nobis firmabuntur, aut si non inueniantur⌉ sileantur.

§ *fol* 108 *a* Λ

DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT:

Nicaeni concilii fidei professio uel eius statuta [ita] se habent.

INCIPIT EXPOSITIO FIDEI . . .

(*scilicet Symbolum Nicaenum, uide supra pp* 104 *col a*, 106 *col a*, 108 *col a, secundum interpretationem Caeciliani, testibus codd* ϝ Υ W)

---

ϝ Υ W
I J S X Y Z
*u v s* R *bb*
M Λ *a j r*
B α λ

Filippus *a* 282. Asyllus R Assellus Y **collecta . . . sileantur** (*l* 286) *scripsi, secutus plerumque codicem* Υ: collecta synodum de hoc in sequenti tractabimus ut aut ibidem reperta a nobis firmabuntur aut si non inueniantur collecta synodo in sequenti tractabimus (*pro* collecta 2° . . . tractabimus *substituit super lineam* sileantur Υ²) Υ collecta synodus de hoc in secundo tractabimus ut aut ibidem reperta a nobis firmabuntur (*sequitur in* X *rasura circa octo litterarum*) aut si non inuenta fuerint silebunt I J **S** collecta synodo (synodu *u*) de hoc in sequenti tractauimus ut aut ibidem reperta a (*om* a *v*) nobis firmabuntur aut si non inuenta (*om* inuenta *v*) fuerint silebunt **v** aut ibidem reperta a nobis firmabuntur aut si non inueniantur (-atur M) collecta synodo de hoc in sequenti tractabimus ϝ W *Dion* I II aut (ut *bb*) si non inueniantur collecta synodo de hoc consequenti tractauimus R *bb* 283. synodum ϝ Υ* synodi *bb* **in sequenti**: in secundo I J S consequenti R *bb* 284. **tractabimus** Υ I X Y Λ *j*² *r s*: tractauimus ϝ W J S Z *u v* M R *bb a j** *Dion*-**H** et *scripsi*: ut *codd*

287. *Praem* XXI ϝ DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT **Nicaeni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent** ϝ Υ W I J **S** (*om* Nicaeni concilii fidei professio S Z; *om* ita ϝ Υ* W; + [*post* habent, *uide ad l* 290] ut superius lectum est I J **S** [−Y], hic Nicenum concilium legitur ut superius lectum est Y): Danihel notarius Nicaeni concilii professionem fidei uel eius statuta (*om* uel eius statuta *r*) recitauit in concilio Africano (Afrecano R *bb*) R *bb Dion* I II **v** *s* (+ EXPLICIT **v**, + quae nos cum rescriptis episcoporum Alexandrini et Constantinopolitani conscribsimus [Alexandrinae et Constantinopolitanae conscripsemus R *bb*] *Dion* I R *bb*) DANIEL X M *a* DANIHAEL *u* 289. statura *bb* restituta *v* 290. INCIPIT EXPOSITIO FIDEI Υ (*sequitur Symbolum in* ϝ Υ W, *uide pp* 104, 106 *col a*): *om* I J **v**, *quippe qui codices Symbolum supra cum canonibus* (*p* 107) *tradidissent*, **S** (*quamuis Symbolum nonnisi in Tomo Damasi praebeat, p* 283 *supra*), *et Dion* I, *qui secundum Attici Constantinopolitani interpretationem una cum canonibus postea tradit, uide pp* 613, 104 *col b*, 106 *col b etc*; *habet hic secundum textum interpretationi codicum* ϝ Υ *simillimum Dion* II (*s*), *uide supra pp* 302 *col b*, 304 *col b*; *habet post canones* I *et* II (*usque ad uerbum* instruamus) *sub titulo* INCP̄ EXPOSITIO FIDEI A TRECENTIS DECIM ET OCTO EPĪS IN NICAENA SYNODO FACTA R; *om bb*

---

282. attulerunt ϝ M collec W 283. synhodo Λ M sinodo *a* (*bb*) synodu *u* 284. tractauemus R iuidem *u* repperta *bb* rereparata Z 285. inueneanttur *bb* 287. NOT̄ ϝ Υ M recetauit *bb* 288. niceni S Y nicheni ϝ Λ fidaei ϝ *bb* 289. eiustatuta *u*

II

INCIPIVNT CONSTITVTA . . .
(*scilicet canones Nicaeni secundum interpretationem Caeciliani, uide supra pp* 112 *col a*, 114 *col a etc*)

ET CVM RECITARET
I AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT :

¶ *fol* 108 *b* Λ

§ *fol* 109 *a* Λ

Haec ita aput nos habentur exemplaria statutorum quae tunc ⸢patres nostri de concilio Nicaeno secum detulerunt : cuius formam seruantes haec quae sequentur⸣ constituta firmata a nobis custodientur.

[*Ceteros canones in eadem actione sancitos omisimus, quippe qui ad rem nostram nihil conferant* (II–XXXIIII ϒ, XXII–LV, *scilicet post* XX *Nicaenos*, *F*, XXIII–L W, II–XL I J S v, II–XXXI *bb*, II (*solum*) R, II–XXXV *Dion* I ; II–XXXIII *Dion* II, *qui tamen actiones primam et alteram ita commiscet ut quae sequuntur differat ad finem actionis secundae, uide etiam p* 591)]

---

*F* ϒ W
I J S X Y Z
*u v*
R *bb* M
Λ *a j r s*
B *a* λ

291. INCIPIVNT CONSTITVTA (*sequuntur canones secundum Caeciliani interpretationem, uide p* 112 *col a*) *F* ϒ W : XI INCIPIT CANON *u* INCP̄ CAÑ (*sine numero*) *v* TITVLOS (TITVL̄ I TITVLI J) XXI (+ QVOS J) EX (IN J) ORDINE RECITAVIT I J S STATVTA QVOQVE NICAENI CONCILII IN VIGINTI CAPITVLIS SIMILITER RECITATA SVNT SICVT IN SVPERIORIBVS INVENIVNTVR ADSCRIPTA *Dion* II *s* (*uide p* 304 *col b*) ; *de Dion* I *uide ad ll* 287, 290 ; *om* R *bb*
INCIP̄ CAPITVLA CARTHAGINENSIS ·I· Vt quae in Nicaeno concilio statuta sunt omnimodis custodiantur . . . (*sequuntur tituli*) ϒ : *item tituli ad caput concilii* I *fol* 15 *a*, J *fol* 1 *a* ; *ad caput codicis* M *fol* 22 *b* ; *ad caput codicis fol* 14 *a*, *et cum singulis canonibus*, Λ
292. ET CVM RECITARET (-ENT I) *F* W I J S : *om codd rell*
§ T
293. I : XXI *F* XXII W AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT : *praem* STATVTA NICENI CONCILII IN OMNIBVS OBSERVANDA (SERVANDA Y) S, INCIPIT CANON I STATVTA NICAENI IN OMNIBVS OBSERVANDA *u*, INCP̄ CAÑ I DE STATVTA NICENI CONCILII OBSERVANDAM *v*, DEINDE QVAE IN CONCILIIS AFRICANIS PROMVLGATA SVNT ACTIS PRAESENTIBVS INSERTA NOSCVNTVR I VT QVAE IN NICAENO CONCILIO STATVTA SVNT OMNIMODO CONSERVENTVR (SERVENTVR *r s*) *Dion* II AVRILIVS Λ T R *bb*² AVRIELIVS ? *bb** 294. **ita** : ista Λ T ita se S ; *om* I habetur *a* 295. **statutorum** : ista tuorum *bb* **quae** : qui *bb* **tunc** : et nunc T ; *om* R *bb* 297. forma R 298. **haec** : ea Y **sequentur** *F* ϒ *u Dion* I II (−*j s*) : secuntur I J X Z W R *bb j* sequntur Y *v* sequuntur S *s* **firmata** *F* ϒ W M v *Dion* II Y (*tr post* custod. Y) : *om* I J S (−Y) R *bb* 299. **a** : *om r** **custodientur** ϒ W *Dion* I II : custodiuntur *F* I J S (−Y) *u* custodiantur *bb s*² *v* costodiatur R custoditur Y ¶ R *bb*

---

293. episc J d J Z T dix M R *bb* 294. apud *F* ϒ Λ S Z M R *bb* 295. patris *bb* 296. ·ni̅· Z R niceno W Y Z *a r s u v* nicheno *F* Λ T 297. detolerunt R detullerunt *bb* furmam 298. hae R* 299. costod. R

II

AVRELIVS EPISCOPVS DIXIT :

Iuxta statuta totius concilii congregati et meae Mediocritatis sententiam, placet facere rerum omnium conclusionem.

Vniuersi tituli designati et digesti, huius diei tractatum ecclesiastica gesta suscipient : ea uero quae adhuc expressa non sunt cum cognouerimus die sequenti, per fratres nostros Faustinum episcopum Philippum et Asellum praesbyteros uenerabili fratri et coepiscopo nostro Bonifatio rescribemus.

ET SVBSCRIPSERVNT :

I Aurelius episcopus huic schedae relectae nobis subscripsi.

ϝ ϒ W IJSXYZ *u v s* M Λ T *a j r* α λ

300. AVRELIVS : AVRILIVS T AVRLIVS Z* ; *praem numeros* XXXV ϒ LVI ϝ ; *deficiunt abhinc* R *bb* 301. **congregati** : *om* ϝ W 302. **meae** : *om* T mediocritate *u* mediocritati *r* mediocris M* 303. **facere** : *om* ϝ W 305. **Vniuersi . . . digesti** : *haec uerba cum sequentibus uidentur esse coniungenda ; unde scribendum fortasse* Vniuersis titulis designatis et digestis Vniuẹrsitati *a* 306. **diei** : dictionis *r* tractatu T *a j* ecclesia ϒ* (*corr m p*) *r* λ ecclesiae *a* 307. **ea uero quae** ϒ I J S v *s* : quae uero ϝ W *Dion* I II (−*s*) **adhuc** : *om* M 308. expresse X **non** : *om* X* (*suppl m p*) **cum cognouerimus** ϒ I J S v *s* : *om* ϝ W *Dion* I II (−*s*) 309. **sequenti** : *bis a* fratrem nostrum v *s* 310. Phylippum I Λ Philyppum T Philipum *u* Filippum W 311. Asellum Y **praesbyteros** : + si ϝ W 312. Bonefatio Λ Bonifacio ϒ W Bonefacio T 313. rescribimus ϝ M *a u* rescripseremus *a** rescriberemus *a*² 314. ET SVBSCRIPSERVNT : *om* T 315. I *numeros habet solus* (*ut puto*) I, *quos ad legentium commodum retinui* **huic schedae relectae nobis** ϒ : huic schedulae relectae (relictae J Y v relicte I) nobis I J S v *s* his gestis statutorum apud (aput ϝ) nos habitis ϝ W *Dion* I II (−*s*) ¶ T

300. episc· J X đ J S dix̄ ϝ ϒ M 301. iusta I J *r* statut Λ statuto *u* tutius Λ tocius X concylii Y 302. maeae *u* sentenciam X sententia *r* 303. facire T 305. disignati Λ degesti ϝ S Y T 306. eclesiastica J aecclesiastica M Y eccla *r* 307. athuc J 308. expraessa J M S T W *j* exp̄ssa ϝ 309. diae ϝ diei W dies S ff̄ X fs̄ ns̄ Z 310. episc· J X 311. praesbyteros W S Y : prb I ppbb M praesbb· J prbs T X prbos ϝ ϒ Λ *u j* pbros Z *s* pbos *a* 312. fratre I fr̄ Z coepisc X 314. suscripserunt ϒ X *r* subscribserunt ϝ* M S Y suscribserunt Z Λ 315. episc· (*ita semper*) J scedae ϒ scidulae J S Z (*u*) scedulae *v s* schidulae Y sidulae I relictae J Y v relicte I 316. nōbis S subscripsi ϝ I J T : suscripsi ϒ X *r* subscribsi M suscribsi (*ita fere semper*) Z. *animaduertendum tamen uerbum* subscripsi (*nonnumquam per desidiam uersus finem catalogi, nonnumquam ut intra singularum linearum terminos singula nomina concludantur*) *saepe in compendia contrahi ; siue per suspensionem ut dicunt, quae apud antiquiores plerumque in usu erat*, subscrip̄ *semel* ϝ suscrbs̄ *semel* S subscrib̄ *semel* I, subscrī I, suscrī Y, suscr̄ susc̄ sus̄ ss̄c ff ϒ (*unde colligas ex antiquo archetypo fideliter descriptum esse codicem* ϒ) ff *uel* fff Λ T ss *r* ; *inde fit ut scribae aliqui praebeant per errorem* subscripsit (*ita plerumque* S², *corr ut uid* S³) : *siue per contractionem* subsī I T, subī T ; *inde a l* 352 subs̄ *uel* subsī *u*

II

II Valentinus episcopus primae sedis prouinciae Numidiae subscripsi.

*de nominibus ciuitatium uide p* 594

III Faustinus episcopus ecclesiae Potentinae prouinciae Piceni legatus ecclesiae Romanae huic schedae subscripsi.

IIII Alypius episcopus ecclesiae Thagastensis legatus prouinciae Numidiae subscripsi.

¶ *fol* 168 *a* Λ

§ *fol* 168 *b* Λ

V ⌜Augustinus episcopus ecclesiae Hipponiregio legatus⌝ concilii Numidiae huic cartulae pro me et eodem concilio subscripsi.

VI Possidius episcopus ecclesiae Calamensis legatus prouinciae Numidiae inferioris subscripsi.

VII Vincentius episcopus Culusitanae

---

ϝ ϒ W I J S X Y Z *u v s* M Λ *a j r* *a* λ

317. **Valentinus . . . subscripsi**: *om* T *r* *tr* primae sedis episcopus *Dion* II 318. **subscripsi**: *praem* his gestis *Dion* II (–*s*) 319. Pontianae M 320. Picaeni I Picinae Λ Picenae *s* Pyciniae T 321. **ecclesiae**: *praem* sanctae I J S *s* (*non tamen* **v**), *cf pp* 179 *col b*, 546, 547, 567, 590; *om* T Romae M **huic schedae** ϒ: huic gestae (geste I S) I J S **v** his gestis (gesti *r*) ϝ W *Dion* I II; *om s* 322. subscripserunt W

§ T

323. Alipius ϒ* W M T *u v* Alyppius λ *r* $s^2$ Alippius *a* **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II **Thagastensis** ϒ J S Y Z *r* λ: Tagastensis I W *u s* Thacastensis M Thagatensis Λ (*j*) Tagatensis *v* Tegatensis T Tagastis ϝ 324. Numediae ϝ 325. **subscripsi**: subscripsit W; *praem* huic chartulae pro me et concilio Y, his gestis *Dion* II

¶ T

326. **Augustinus . . . subscripsi**: *om* T Agustinus I M X Y *u* **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II 327. **Hipponiregio** ϒ I J S Z: Hipponiregie Y Phyliponi regio *u* Philipponi regio *v s* Hipponiensis (Ypponiensis ϝ *r* Ipponiensis *a*) ϝ *Dion* II Ipponensis W M; *uide p* 595 **concilii**: prouinciae *Dion* II **Numidiae** (Num̄ ϝ Numid̄ ϒ): *om* Y 328. **huic cartulae**: his gestis *Dion* II; *om* ϝ W *Dion* I **pro me et eodem concilio**: *om* ϝ W *Dion* I II 329. **eodem**: *om* S Z *u s* concilii S Z

*de orthographia nominis* Augustinus *uide p* 593

330. Possidus Y Posidius T **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II Calammensis *u* Claminensis *v* Calannanensis *s* Lalamensis T 331. Num̄ ϝ 332. **inferioris** (·if· M): his gestis (*sine* inferioris) *Dion* II 333. Vicentius I **episcopus** ϒ I J S **v**: *om semper* episcopus *et* ecclesiae *usque ad finem catalogi* ϝ W *Dion* I II, *necnon om* subscripsi ϝ W *Dion* I **Culusitanae ecclesiae** ϒ: Culsitanae (Culsiatanae S Z)

§ T

*de* Numidia inferiore *uide p* 595

---

317. sedes S* 318. prouintiae ϝ proū M ϒ prouin W (*codicis* W *compendia abhinc non curaui describere*) numid̄ ϒ subscribsi Λ S suscrī Y* subscrī Y² subscripsit *u*
319. eclesiae (*ita semper*) J aecclesiae M Y eccl̄ S T
320. prouinc̄ ϝ proū M T legatos I leḡ M (*et ita semper usque ad l* 383) 321. eccl̄ S aecclēs M 322. subscribsi I M suscribsi S
323. episc M eccl̄ ϒ 324. leḡ ϝ legat̄ ϒ legatos I proū ϝ M T prouin̄ ϒ 325. suscripsi ϒ S Y subs̄i I s̄s̄ *r*
326. episc M 327. lega̅ I leḡ ϝ M conc̄ M concilū *u* 329. suscripsi ϒ Y subscribsi M S
330. episc M eccl̄ S ϒ 331. leḡ ϝ M leḡt T lega̅ I proū ϝ M T 332. inferioribus J ·if· M inferiori W *u* suscripsi Y subscribsi M S

II

ecclesiae subscripsi.

VIII Fortunatianus episcopus Neapolitanae ecclesiae subscripsi.

IX Pentadius episcopus Carpitanae ecclesiae subscripsi.

X Rufinianus episcopus Mazensis ecclesiae subscripsi.

XI Praetextatus episcopus Sicilibbensis ecclesiae subscripsi.

XII Quoduultdeus episcopus Vcrensis ecclesiae subscripsi.

XIII Candidus episcopus Abitinensis Germanicianorum ecclesiae subscripsi.

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v s* M Λ T *a j r* *α λ*

ecclesiae I J S v *s* Clutenŝ ϝ Clusiteñ W Culusitanus (Colositanus T Colusitanus *a*) *Dion* I II 334. **subscripsi**: *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I 335. **Fortunatianus** (Furt. Υ) ϝ Υ W *Dion* II (−T): Fortunatus (Fortūnatis *u*) I J S v *s* T Furtuna· M **episcopus Neapolitanae ecclesiae** Υ I J S v *s*: Neapolitanus (Neapō ϝ Neopolitanus λ) ϝ W *Dion* I II 336. **subscripsi**: *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I ¶ *a* 337. **Pentadius . . . subscripsi**: *om a* Petadius ϝ W **episcopus Carpitanae** (Carpatanae I Capitanae *v*) **ecclesiae** Υ I J S Z v *s*: episcopus Arpitanae (-aniae Y) ecclesiae X Y Carpitanus Λ T Carpetanus H Car̄ ϝ Carpiter W Carpentanus M *j r* 338. **subscripsi**: *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I § *a* 339. **Rufinianus** ϝ W² I J X Y: Rufimanus Υ Rufinia W* Rufianus T *j r* Rufinus S Z v *s* Λ *a* Rusianus M **episcopus**: *om* ϝ W *Dion* I II *tr* eccles. Maz. I J S v *s* **Mazensis** ϝ Υ W J S Z *v s*: Mazansis I Y Magensis *u* Mugensis X Maxsensis *a* Maxensis *Dion* I II (−*a*) **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II 340. **subscripsi**: *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I ¶ Υ 341. **Praetextatus . . . subscripsi**: *om* Υ Praetestatus ϝ I, *fortasse recte* **episcopus**: *om* ϝ W *Dion* I II **Sicilibbensis** I J S X *u*: Sicilibbenis *v* Siciliae benis *s* Sicilibensis Y *a j r* Siciliuensis Λ Siciliueñ ϝ Siciliubensis Z Siciliensis T Iciliuensis M 342. **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II **subscripsi**: suscripsit S (*u*); *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I § Υ 343. Quoduuldeus I Quoduultdens Λ Qđ ult s̄ W **episcopus**: *om* ϝ W *Dion* I II **Vcrensis S**: Ocrensis I Crensis *u s* Cerensis *v* Verensis ϝ Υ W J *Dion* I II (*de ciuitate* Vcres *uide p* 594) 344. **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II **subscripsi**: suscribsit X; *praem* his (hi Λ) gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I 345. **episcopus**: *om* ϝ W *Dion* I II **Abitinensis Germanicianorum** (Germanitiorum I* Germanitianorum I² Germaniciorum Υ* *v**) Υ I J S v *s*: Germanicianus ϝ W Germaniae (Germanae Λ) *Dion* II Germ̄ M 346. **ecclesiae**: *om* ϝ W *Dion* I II **subscripsi**: suscripsit S; *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I ¶ T*j*

---

334. eccleŝ (*ita fere semper*) Υ eccl̄ (*ita semper abhinc*) S supscripsi J subscribsi S susscripsi Y
336. suscribsi (*et* Y *l* 338) S suscripsi Y
339. aecclesiae X (*et ll* 344, 346)
340. suscripsi S suscribsi Y
342. suscripsit S
344. ecl̄ Υ susscripsi Y subscribsi Z
346. eccl̄ Υ I subscrī I subpcripsi J suscripsit S

II

XIIII Gallonianus episcopus Vtinensis ecclesiae subscripsi.

XV Maximianus episcopus Aquensis regiorum, legatus prouinciae Bizacenae, subscripsi. — Corpus Inscrr. Latt. VIII *p* 20

XVI Iucundus episcopus Sufetulensis, legatus prouinciae Bizacenae, subscripsi. — C. I. L. VIII *p* 40 *Sent. Epp.* ap. Cypr. 19 Priuatianus a Sufetu

XVII Maximinus episcopus Sufetanus, legatus prouinciae Bizacenae, subscripsi. — C. I. L. VIII *p* 44 Colonia Sufes *Sent. Epp.* 20 Priuatus a Sufibus

XVIII Hilarianus episcopus Horrei Caeliensis, legatus prouinciae Bizacenae, subscripsi. — C. I. L. VIII *p* 18 Vicus Horrea Caelia *Sent. Epp.* 67 Tenax a Horreis Caeliae

XVIIII Nouatus episcopus Sitifensis, — C. I. L. VIII *pp* 722–73

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v s* M Λ *a r* *α* λ

348. **Gallonianus . . . subscripsi:** *tr post* XXI Laurentius Y; *om* T *j* Calonianus Y Gallonius M Callonius Λ *a r* λ Gallius *a* **episcopus:** *om* ϝ W *Dion* I II Vtenensis S Z **v** *s* Vtiensis Λ Vticensis *a r a* Vtichensis λ 349. **ecclesiae subscripsi:** his gestis subscripsi *Dion* II; *om* ϝ W *Dion* I

§ *j* 350. **Maximianus . . . subscripsi:** *om* T Maxianus M* **episcopus:** *om* ϝ W *Dion* I II Aquaensis J Y Aquenš ϝ Ad quenš W Aquinensis *v* 351. **regiorum** J S (−Y) *u s*: regionum I Y *v* regionis Υ; *om* ϝ W *Dion* I II **legatus prouinciae Bizacenae:** *om Dion* I II Vizacenae S Z *v* Vizacinae X Y Bizacensi? Υ* Vizacaene I Vizachane *u* Vezacenae W 352. **subscripsi:** *praem* his gestis *Dion* II; *om* ϝ W *Dion* I

§ T 353. Iocundus ϝ W I M S T X **v** *r s*, *uide ll* 222, 233 **episcopus:** *om* ϝ W *Dion* I II **Sufetulensis** Υ I J S *v s*: Suffetulenš ϝ Suffetul̄ W M Suffetulensis *Dion* II (−ΛT) Suffretolensis Λ Suffritolensis T Suphetulensis *u* 354. Vizacaene I Vizacenae Y Vizacine S (−Y) Vizachene *u* Bizacinae Λ T Bizac̄ ϝ Vezac̄ W Byzaceñ M Byzacene (*et ll* 357, 360) *r* **subscripsi:** *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om* ϝ W *Dion* I

¶ M T *v* 356. **Maximinus . . . subscripsi:** *om* M T *v* Maximianus I W Maximus *r s* *Dion*-**H** **episcopus:** *om* ϝ W *Dion* II **Sufetanus** Υ: Suffetanus I J S Suphetanus *u*; *om* ϝ W *Dion* II 357. Bizacaenae Υ Vizacaenae Bizacinae Λ Vizacinae S Vizacanae X Vizacene (-chene *u*) Z Zacenae Y **subscripsi:** *praem* his gestis *Dion* II; *om* ϝ W ¶ ϝ W

§ M T *v* 359. **Hilarianus . . . subscripsi:** *om* ϝ W Helarianus T Hirianus Y* Hilarinus M *a r s* Helarinus *a* Hilarius λ S *s* **episcopus** Υ I J S (−Y) **v**: *om* Y *Dion* I II **Horrei Caeliensis** Υ J S X *s*: Orrei Caeliensis **v** Horrei Celiensis Y Z Horrei Caeliensi I Horreocelensis Λ T *a* Horreocellensis M *j r* 360. **legatus prouinciae Bizacenae:** *om* T Bizacinae Λ Byzacenae M λ Vizacaene I Vizacenae Z *v* Vizachene *u* Vizacinae S X 361. **subscripsi:** *praem* his gestis *Dion* II (−T); *om Dion* I

§ ϝ W 362. Nobatus S (−Y) Ouatus M **episcopus** Υ I J S **v**: *om* ϝ W *Dion* I II **Sitifensis** *usque ad* **episcopus** (*l* 365): *om per homoeot* **v** *s* Sitifenš ϝ Sitifensis ecclesiae I

---

349. eccl̄ Υ suscripsit S suscrī Y
351. legat Υ leḡ ϝ legatos I prouinc̄ J Υ (*ita fere semper* Υ) proū ϝ 352. suscripsit S
354. leḡ (*ita abhinc fere semper* I, *et saepe* ϝ M) ϝ I M legat̄ (*ita saepe* Υ *raro* T) Υ T proū ϝ M T suscripsit S
357. proū ϝ subscrī I suscribsi S
360. proū M 361. subscrib̄ I suscribsit S

II

legatus eiusdem prouinciae, subscripsi.

C. I. L. VIII *p* 766 Rusuccuru *cf p* 591 *infra l* 29

XX ⌜Ninellus episcopus Rusurrianensis, legatus prouinciae Mauritaniae Cae⌝sariensis, subscripsi. ¶ *fol* 168 *b* Λ § *fol* 169 *a* Λ

C. I. L. VIII *p* 794 Icosium *cf p* 591 *inf l* 30

XXI Laurentius episcopus Icositanus, legatus prouinciae Mauritaniae Caesariensis, subscripsi.

C. I. L. VIII *p* 792 Rusguniae *cf pp* 591 *inf l* 31, 592 *col b, l* 17

XXII Numerianus episcopus Rauguriensis, legatus prouinciae Mauritaniae Caesariensis, subscripsi.

*pp* 591 *inf ll* 26, 27, 592 *col b, l* 6, Leo . . . Sitifensis

XXIII Leo episcopus Moptensis, legatus prouinciae Mauritaniae Caesariensis, [subscripsi].

XXIIII Alius Leo episcopus, legatus

---

ϝ Υ W I J S X Y Z *u v s* M Λ T *a j r* α λ

363. **legatus eiusdem prouinciae** (*sc* prouinciae Sitifensis) ϝ Υ W *Dion* I : *tr* legatus prouinciae eiusdem *Dion* II ; *om* I J S **subscripsi** : *praem* his gestis *Dion* II (−T *a*) ; *om* ϝ W *Dion* I

¶ Υ* T

365. **Ninellus . . . subscripsi** : *om* Υ* T Nanallus W **episcopus** : *om* ϝ W *Dion* I II **Rusurrianensis** Υ$^2$ M *j* λ : Rusorrianenš ϝ W Susurranensis I J S Susurrianensis *r* Vsurranensis *u s* Vsarranensis *v* Russurritanus *a* Rusunianensis *a* 366. **Mauritaniae** Υ$^2$ I J S v *s* : *om* ϝ W *Dion* I II 367. **Caesariensis** Υ *Dion* I II : Caesareae ϝ Caesariae W Sitifensis *errore egregio* I J S v *s* **subscripsi** : *praem* his gestis *Dion* II ; *om* ϝ W *Dion* I

¶ *r* § Υ* T

368. **Laurentius . . . subscripsi** : *om r Dion*-H ; *tr* Laurentius . . . subscripsi *et* Numerianus . . . subscripsi (*ll* 371–373) ϝ **episcopus** : *om* ϝ W *Dion* I II **Icositanos** I* Iocositanus Y Hicositanus Λ *u* Hycositanus T Ycositanus *s* 369. **Mauritaniae** (Murit. Z) Υ I J S v : *om* ϝ W *Dion* I II 370. **Caesariensis** : Cesariensis Υ Cessariensis Y Caesareae ϝ Caesar̄ W Caeš M eiusdem *a* **subscripsi** : *praem* his gestis *Dion* II (−T) ; *om* ϝ W *Dion* I

¶ MT § *r*

371. **Numerianus . . . subscripsi** : *om* M T **episcopus** : *om* ϝ W *Dion* II **Rauguriensis** Υ I J$^2$ X Z *u s* : Ruguriens̄ ϝ W Rauguriaensis S Raguriensis J* Y *v* (+ ecclesiae *v*) Rusguriensis Λ *j* Lusguriensis *r* 372. **prouinciae Mauritaniae Caesariensis** : Mauritaniae Caesariensis Υ prouinciae Caesareae (Caesar̄ W) ϝ W prouinciae Caesariensis *Dion* II eiusdem prouinciae I J S v *s* 373. **subscripsi** : *praem* his gestis *Dion* II ; *om* ϝ W

§ M

374. **Leo . . . subscripsi** : *om* T **episcopus** : *om* ϝ W *Dion* I II **Moptensis** Υ I J S (−X) *u* : Mogtenš ϝ W Mostensis X Moctensis *Dion* II Mectensis M Optensis ecclesiae *v* Moptepsis ecclesiae *s* 375. **prouinciae Mauritaniae Caesariensis** : Mauritaniae Caesarienš Υ prouinciae Caesariensis (proū Caeš M) *Dion* I II (−*a*) prouinciae Caesareae (Caesar̄ W) ϝ W eiusdem (eius S) prouinciae I J S v *s a* 376. **subscripsi** : *praem* his gestis *Dion* II ; *om* ϝ Υ W *Dion* I

¶ T

377. **Alius Leo . . . subscripsi** : *om* T **alius** : *om v* **episcopus** : *om* ϝ W *Dion*

---

363. proū M ϝ suscripsi S (*et* 367, 370, 373) subī (*et* 370 subsī) T
366. legā I proū M prouen*tiae* ϝ *in ras*
369. leḡ I J leḡt T prouiñ M proū ϝ T
372. leḡ I J ϝ Υ proū ϝ 373. subscribsi I
374. leḡ J legā I 375. proū M ϝ 376. suscrbs S

II

prouinciae Sitifensis, [subscripsi].
Et ceteri episcopi ·CCXVII[I]· [[diuersarum prouinciarum]] subscripserunt.
Philippus praesbyter, legatus ecclesiae Romanae, his gestis subscripsi :
Asellus praesbyter, legatus ecclesiae Romanae, his gestis subscripsi :
et gesta recollegimus per nos directa.

EXPLICIT CONCILIVM AFRICANVM

[VBI ACTVM EST VT NICHENVM CONCILIVM AB EPISCOPIS ORIENTALIBVS EX AVTENTICO PETERETVR ET VBI ALIQVANTA STATVTA SVNT SECVNDVM EXEMPLARIA STATVTORVM NICHENI CONCILII QVAE HIS GESTIS INSERTA SVNT]

---

ϝ ϒ W
I J S X Y Z
*u v s*
M Λ *a j r*
*α* λ

I II 378. Sitiphensis *u* Sitifenš ϝ W Sitifensi Λ Sitifiensis M **subscripsi :** subscripsit *v* ; *praem* his gestis *Dion* II ; *om* ϝ ϒ W *Dion* I

§ T

379. **episcopi :** qui subscripserunt T CC XVII ϝ ϒ *Dion* I II (–T) : CCXLII (J *marg, sed m prima ut uid*) T CCXVIII W I J S **v** *s* **diuersarum prouinciarum** ϒ I J S **v** : similiter *Dion* I II (–**H**) ; *om* ϝ W *r s* *Dion*-**H**, *fortasse recte, cf p* 567 *l* 16

381. Phylippus Λ Philyppus T Filippus *a* **legatus :** *om* ϒ* (*corr m p*) *r Dion*-**H** **ecclesiae :** *praem* sanctae I J **S v** *s* *tr* Romanae ecclesiae **v** 382. Ronae Λ Rom̄ M Romā W **his gestis** ϒ J **S** (*om* his X*) **v** *s* : histensis I ; + recollectis T, a nobis recollectis ϝ W *Dion* I II (–T) subscripserunt ϝ (subscr̄ W) 383. **Assellus** Y Asellellus Λ ecclesia Λ 384. Rom̄ ϒ M Romonae ϝ **his gestis subscripsi :** *om* **v** *s* 385. **et gesta recollegimus per nos directa :** *om* Z **et gesta recollegimus :** *om* ϝ W *Dion* I II (*sed uide ad l* 382) **et :** ut Y **recollegimus :** colligimus X collimus Y **per nos directa** ϒ I J **S** (–Z) **v** *s* : quae per nos (nobis λ) directae sunt ϝ W *Dion* I II

*uide ad l* 321

EXPL· CONCILIVM AFRICANVM ϝ ϒ W : EXPL· S EXPLICIT Z *u* EXP̄ *v* ; *ceteri codices nihil habent*

VBI ACTVM EST . . . INSERTA SVNT ϝ W ; *om codd cett* NICENVM W AVCTENTICO W STATVTARVM ϝ NICENI W INSERTA SVNT : + AVXILIANTE DOMINO W

*Quae in cod* ϝ *sequuntur habes impressa pp* 591 592

---

378. proū ϝ ϒ subscrī I W suscripsi S
379. caeteri *u* epsi Λ 380. subscribserunt M suscribserunt S X Λ suscriberunt Y suscripserunt ϒ Z
381. **praesbyter** S Y : prb ϝ ϒ W T prbt Λ *v s r* pbt *a* presb M praesb· J pbr I Z praesbiter X ecclisiae Λ aecclеš M eccl̄ ϝ eccls̄ T 382. hiis Y suscripsi ϒ subscribsi M suscribsi S subsī T 383. **praesbyter** Y : prb ϝ ϒ prbt Λ T *u v s r* pbt *a* prsbt S praesb. J presb M pb W pbr I Z praesbiter X legats̄ T aeccl̄ M eccl̄ T 384. hiis Y suscripsi S X ϒ subscribsi M subscrip̄ ϝ subsc̄r W subsī T

## APPENDIX XII

### Canones in actione secunda concilii Carthaginensis, die Maii XXIX, constituti

*qui canones, quamuis apud Dion* II *canonibus conciliorum antea sub Aurelio habitorum serie continua adnumerentur, tamen non solum in* F *sed etiam apud codd* **F** (*uide Maassen p* 619), *apud Fulgentium Ferrandum* (ib. *pp* 179 180) *et apud syllogen Hispanam* (*ed. Gonzalez coll* 177–180) *suum locum suos numeros separatim gerunt: unde operae pretium duxi pristinam formam, appendicis instar, actioni primae subiungere secundum cod* F *fol* 78 *a*

ITEM CANON[ES] AFRICANI EODEM TEMPORE HABITI
POST CONSVLATVM GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM HONORI XII ET THEVDOSI VIII AVḠḠ
IIII KAL: IVNIAS CARTHAGINE IN SECRETARIO BASILICAE RESTITVTAE
ET HVIC CONCILIO INTERFVIT ECCLESIAE ROMANAE LEGATIO

Cum Aurelius episcopus,
una cum Faustino ecclesiae Potentinae, prouinciae Italiae Piceni, legato Romanae ecclesiae,
Vincentio Clusitano,
Fortunatiano Neapolitano,
Mariano Vzaparensi,
Adeodato Sienidiccensi,
Pentadio Carpitano,
Rufiniano Mozensi,
Praetestato Siciliuensi,
Quoduultdeo Verensi,
Candido Abirritano,
Galliano Vtensi
leg*atis* prou*inciae* Proconsulari*s*
Alypio Tagastensi,
Augustino Yppone regio
et Possidio Culamensi
leg*atis* prou*inciae* Numidiae,
Maximiano Aquaerico
Iocundo Suffetulano
Maximiano Suffetulano
et Hilarino Horreocaelensi,
leg*atis* prou*inciae* Bizac*enae*,
Nouato Sitifensi
et Leone Moptensi,
leg*atis* prou*inciae* Mauritaniae Sitifensis,
Ninillo Susurritano
Laurentio Iconitano
et Numeriano Rusgum*ensi*,
leg*atis* prouinciae Mauritaniae Caesariae,
ab uniuersali concilio iudicibus directis,
adstantibus diac*onibus*, consedisset, et quibusdam peractis multi episcopi ceterorum peragendorum moras se conquererentur sustenere non posse *et* ad proprias ecclesias festinarent: Placuit uniuersali concilio ut ab omnibus eligerentur de singulis quibusque prouinciis qui propter alia peragenda residerent.

Et factum est ut hii adessent quorum subscription*es* eos adfuisse testantur:

1 Placuitque omnibus quoniam superioribus conciliorum decretis de personis

---

CANON F  HONORIO F  THEVDOSIO F  IVÑ F  ECCLĒS F
*De ciuitatibus Africae et Numidiae uide quae collegi* (*adhibito testimonio etiam codicum* Λ *a et* Sp-ed) *pp* 594 595 *infra*
2. ecclēs potent̄ proū F  4. leḡ F  romae F*  ecclī F  9. carmitano *ut uid* F*  15. leḡ proū (*ita fere semper*) F  proconsularii F  24. bizac̄ F  26. leonem F  31. rusgum̄ F  34. *concilio in ras* (*corr m p*) F  35. diac̄ F  38. et *suppleui*: *om* F  39. placuit: + in F²  42. *peragenda in ras* F  45. subscriptionis F

quae non admittend*ae* sint ad accusationem clericorum iam constitutum est, et quae personae non admittantur non expressum est: Idcirco definimus eum rite ad accusationem non admitti qui, postea quam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, siue sit clericus siue laicus, accusare uoluerit.

II Item placuit ut omn*es* serui uel proprii liberti ad accusationem non admittantur, uel omnes quos *ad* accusanda publica crimina leg*es* publicae non admittunt, omnes etiam infamiae macula asparsi, id est histrion*es* ac turpitudinibus subiectae personae, heretici etiam siue pagani seu Iudaei. sed tamen omnibus quibus accusatio denegatur, in causis propriis accusandi licentiam non negandam.

III Item placuit quotienscumque clericis ab accusatoribus multa crimina obiciuntur, et unum ex ipsis de quo prius gerit probare non ualuerit, ad cetera iam non admittatur.

IIII Testes autem ad testimonium non admittendos qui nec ad accusationem admitti praecepti sunt, uel etiam quos ipse accusator a sua domo produxerit. ad testimonium intra annos quattuordecim aetatis suae non admittatur.

V Item placuit ut, si quando episcopus dicit aliquem proprium sibi soli crimen fuisse confessum, atque ille neget, non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere quod illi soli non creditur. et si scrupulo propriae conscientiae se dicit negan*ti* nolle communicare; quamdiu excommunicato non communicauerit, et episcopo ab aliis non communicetur episcop*is*: ut magis caueat episcopus ne dicat in quemquam quod aliis documentis conuincere non potest.

ET SVBSCRIPSERVNT:

Aurelius eps. eccl. Carthag.
Faustinus eccl. Pot. prou. Piceni
Alypius Tagast. leg. prou. Num.
Possidius eps. Cha*l*am. leg. prou. Num.
Nouatus Sitifens. legat. prou. eiusdem
Leo Mopt. legat. prou. Maurit. Sitif.
Marianus Vzipparit.
Rufinianus Muzensis
Quoduultdeus Verensis
Candidus Abbarens. Germaniciorum
Gallianus Vtens.
Maximianus Aquireg. leg. prou. Bizac.
Iocundus Suffet. leg. prou. Bizac.
Hilarinus Horreoclen. leg. prou. Bizac.
Maximinus Suffet. leg. prou. Bizac.
Ninellus Lusorren. legatus prou. Caesa.
Numerianus Rusgunn. leg. prou. Caesareae
Philippus prb. et Asellus prb. legati ecclesiae Romanae.

EXP̄ CANON HABITI APVT CARTHAG

(*sequitur epistula concilii ad Bonifatium, uide p* 596 *infra*)

---

I 3. **non . . . non** (*l* 5): *ita etiam codd* Λ T admittende *F* 7. ritae *F*
II 1. omnis *F* 3. **omnes**: om̄ (*et l* 5) *F* **ad**: *om* (*ex* ad adcusanda ?) *F* 4. legis *F* 6. histrionis *F*
III 1. **clericis ab accusatoribus** *F*: *legendum uidetur* clerico ab accusatore 3. **gerit** *F*: *fortasse legendum* egerit
IIII 4. **a** *scripsi*: ad *F*; *fortasse legendum* de
V 10. **episcopis ut**: eps̄ aū (*sc* autem) *F*
1. **eps. eccl. Carthag.**: *ita usque ad l* 20 (*ne nimis oneretur apparatus noster*) *compendia* eps̄ eccl̄. *etc indicaui* 4. **Chalam.** (*sc* Chalamensis) *scripsi*: Chaiam *F* 5. **eiusdem**: *sc* Sitifensis, *cf p* 589 *l* 363 *supra* 6. **Sitif.**: *sed uide p* 589 *l* 375 7. Maurianus *F** 10. Candididus *F**

## Adnotatiunculae

### De uocibus CONSACERDOS·CONSACERDOTES COEPISCOPUS CONPRAESBYTERI

**consacerdos:** 576. 165 'fratri et consacerdoti nostro Bonifatio'. *cf* 620. 133

**consacerdotes:** 570. 55 'fratres et consacerdotes nostri'. *agitur, ut uidetur, de Faustino Philippo et Asello; quod si ita est, praesbyteri* consacerdotes *ab Aurelio dicuntur.*

**coepiscopus:** 575. 146 'frater noster et coepiscopus Alypius'
582. 280 'frater et coepiscopus noster Faustinus'
585. 312 'fratri et coepiscopo nostro Bonifatio'
597. 9 'fratres nostri coepiscopus F. et . . .'
598. 35 'coepiscopus noster Siccensis Vrbanus'; episcopus J *u a*
599. 59 'fratribus nostris F. coepiscopo . . .' *ϝ* ϒ² *Dion*, 'episcopo' ϒ* I J S
607. 211 'fratres nostri F. coepiscopus . . .' ϒ *Dion* I II v, *iniuria*
610. 2, 611. 2 'fratribus coepiscopis Aurelio Valentino . . .'
615. 21 'fratre et coepiscopo nostro F.': *cf* 616. 47
620. 127 'per eundem coepiscopum nostrum F.'

**conpraesbyteri:** 582. 281 'conpraesbyteri Philippus et Asellus' *ϝ* W R *bb* v *Dion*, 'fratres praesbyteri' ϒ* Y, 'praesbyteri' I J S
597. 10 'conpraesbyteri Ph. et A.' *ϝ* ϒ *Dion*, 'fratres praesbyteri' I J S
599. 58 'Ph. adque A. conpraesbyteris' *ϝ* ϒ *Dion*, 'praesbyteris' I J S v
607. 212 'Ph. et A. conpraesbyteri' *iniuria* Θ: *codd ceteri* 'praesbyteri'
614. 12 'per conpraesbyterum nostrum Leonem'

*ex his iure colligas apud codices, siue omnes siue melioris notae, uoces* consacerdos coepiscopus coepiscopi *non nisi ante nomen* (*uel nomina*) *locum habere: e contrario post nomen non nisi* episcopus, 571. 61 'fratri Faustino episcopo', 585. 310 'per fratres nostros Faustinum episcopum . . .', 599. 59 'fratribus nostris Faustino episcopo . . .' ϒ* I J S, 607. 211 'fratres nostri Faustinus episcopus . . .' *ϝ* I J S A. *eandem suspicor et de uoce* conpraesbyteri *tenendam esse rationem. certas habes lectiones* 571. 62 'filiis Philippo et Asello praesbyteris', 585. 310 'per fratres nostros . . . Ph. et A. praesbyteros', 607. 212 'Ph. et A. praesbyteri', 614. 12 'per conpraesbyterum nostrum Leonem'; *dubias* 582. 281, 597. 10, 599. 58, *sed legendum censeo* 599. 58 'Philippo adque Asello praesbyteris' *cum* I J S v, 582. 281 'fratres praesbyteri Ph. et A.' (*praecedit enim* 'frater et coepiscopus F.') *cum* ϒ* Y, 597. 10 *cum ϝ* ϒ *Dion* 'conpraesbyteri Ph. et A.' (*praecedit enim* 'fratres nostri coepiscopus F. et . . .').

### De orthographia nominis Augustinus (Agustinus)

(*uide* Conc. Carth. *ll* 210, 241, 326 [*pp* 579, 580, 586]: Ep. ad Bonif. *l* 221 [*p* 608])

*Apud plurimos saeculorum octaui et noni codices, siue Italos siue Gallos siue Germanos, inuenies scriptum* Agustinus: *exempli gratia* Conc. Carth. *l* 210 I *u*, R X *a*, *ϝ* Y *bb*; ib. *l* 241, I Z *u*, *a*, *ϝ* Y *bb*; ib. *l* 326 I X *u*, M Y; Ep. ad Bonif. *l* 221, I *ϝ* ϒ*. *ne tamen ipsius Augustini aeuo hunc modum scribendi referas, uetat codicum antiquiorum constans fere usus. operum S. Augustini codices si inspicias* (*uide* Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum Vindobonense, *tomos* XXV·XXXIII XXXIV XL XLI), *inuenies uel in titulo librorum uel in colophone* Augustinus (1) *apud Petropolitanum* Lat. Q v I 3, *olim Corbeiensem, saec.* v *exeunt.*, Contra epistulam quam uocant Fundamenti (*ad initium et finem libri*), De agone christiano (*ad initium libri*); (2) *Veronensem* xxviii [26], *saec.* vi, De ciuitate dei (*ad finem libb.* xi xii xiii); (3) *Lugdunensem* 607, *saec.* vi, De ciuitate dei (*ad finem lib.* i); (4) *Parisinum* 11641, *originis incertae, saec.* vi, Ep. 31; (5) *Parisinum* 13367, *olim Corbeiensem, saec.* vi, De fide et operibus (*ad finem libri*), De bono coniugali (*ad initium*), De opere monachorum (*ad finem*); (6) *Parisinum* 12214, *olim Corbeiensem, saec.* vii, De ciuitate dei (*ad finem libb.* i ii iii *etc*); (7) *Vaticanum* Palatinum lat. 210, *saec.* vii, Ep. 36, De bono coniugali (*ad initium*), De sancta uirginitate (*ad initium*); (8) *Sessorianum* lv, *iam bibliothecae Victoris Emmanuelis in Vrbe* 2099, *saec.* vii–viii, Confessiones (*ad finem*). *in alteram ire partem nullum e codicibus antiquioribus inueni nisi Lugdunensem* 408, *saec.* vi, De consensu euangelistarum (*ad finem*).

**De nominibus ciuitatium Africanarum**

(C. I. L. VIII = Corpus Inscriptionum Latinarum *tom* VIII, *Berolini* A. D. 1881–1916, *edentibus G. Wilmanns, Th. Mommsen, etc.*: *Sent. Epp.* = *Sententiae Episcoporum in concilio latae A. D.* 256 *apud* S. Cypriani opera, *ed. W. Hartel*, i 436–461)

**Prouincia Proconsularis**

1. **Carthago** (Colonia Iulia Carthago): *pp* 566. 2, 566. 8, 596. 8, 609. 15, 610. 4, 612. 1, 614. 8: *cf p* 573 *l* 102 *cod u. debueram ut uidetur scribere* **Karthago** *cum codd nostris Italis* (*ita enim plerumque* I J S X Z *u r s*) *necnon multo maiore inscriptionum domesticarum parte* C. I. L. VIII *pp* 133–147.

**Carthaginiensis** *pp* 609. 15, 610. 4: *cf* 566. 2 *in notulis r s* B. Carthaginensis *habent* 609. 15 *cod a*, 610. 4 *codd* Λ *j*, 566. 2 *codd* T λ (573. 102 *codd u v*)

2. Vincentius **Culusitanus** *pp* 567. 14, 586. 333, 591. 5. **Culusitanus** Υ *et ita fere Dion* I II: Culsitanus I J S v Colusianus *uel* Clutenš *uel* Clusitanus *f*. *patet e* can Carth cxxvii 'electi sunt de prouincia Carthaginiensi Vincentius Fortunatianus et Clarus' *ciuitatem Vincentii ad Proconsularem pertinuisse: ubi tamen sita sit, utrum* Culusa *uel* Culsa *uerum eius nomen fuerit, plane nescimus*

3. Fortunatianus **Neapolitanus** *pp* 567. 15, 587. 335, 591. 6. C. I. L. VIII *p* 125 Colonia Iulia **Neapolis**: *inde a priscis temporibus emporium Carthaginiensium*, Thuc. vii 50. *anno* 256 *Sent. Epp.* 86 'Iunius a Neapoli'

4. Pentadius **Carpitanae** ecclesiae, *p* 587. 337, Pentadio **Carpitano** *p* 591. 9: C. I. L. VIII 130 Colonia Iulia Carpis (*uel* Karpis, *tit.* 994 'DEVOTA·KAR·POS·'). *Sent. Epp.* 24 'Alius Secundinus a Carpos' (*vv. ll.* Carpus, Carpis)

5. Rufinianus **Mazensis** ecclesiae (*vv. ll.* Magensis, Maxensis) *p* 587. 339, Rufiniano Mozensi (Muzuensi Λ *a*) *p* 591. 10, Rufinianus Muzensis *p* 592 *b*. 8. *situs hucusque ignotus*

6. Praetextatus **Sicilibbensis** ecclesiae (*ita* I J S *u*: *v. l.* Sicilibensis) *p* 587. 341, Praetestato **Siciliuensi** (Sicilibbensi Λ) *p* 591. 11. C. I. L. VIII *p* 866: *Sent. Epp.* 39 'Sattius a Sicilibba'

7. Quoduultdeus **Vcrensis** ecclesiae (Vcrensis S Ocrensis I Crensis *u s* Cerensis *v* Verensis J *f* Υ W R *bb Dion* I II) *p* 587. 343; Quoduultdeo Verensi (Vcrensi Λ) *p* 591. 12; Qu. Verensis *p* 592 *b*. 9. C. I. L. VIII *p* 147 (*tit.* 1170 ciuitas Vcres): *libris impressis fretus refert u. c. Th. Mommsen apud concilium nostrum legi* Verensis: *sed hic, ut saepius alibi, ueriora tradunt codd* I S v. *apud concilium Arelatense* (*p* 414 *supra*) *nomen habes* 41 'ciuitas Verentium Vitalis episcopus', *ubi reponendum uidetur* Vcrentium

8. Candidus **Abitinensis Germanicianorum** ecclesiae (*ita* Υ I J S v) *p* 587. 345, Candido **Abirritano** (Abbiritano Λ *a*) *p* 591. 13, Candidus **Abbarens. Germaniciorum** *p* 592 *b*. 10. *Sent. Epp.* 16 'Successus ab Abbir Germaniciana': *unde pro* **Abitinensis** (*p* 587. 345) *legendum uidetur* **Abbiritanus** *uel* **Abbiritensis**, Abitinae (Auitinae) *enim ualde alia erat ciuitas*, *Sent. Epp.* 64 'alius Saturninus ab Abitinis' (Auitinis); *conferas etiam Acta SS. Saturnini Datiui etc* 'in ciuitate Abitinensi'. *ciuitatis* Germaniciana, *ad Byzacenam pertinentis*, Abbir Germanicianorum *forte uicina erat, sed ne hoc quidem certum*

9. Gallonianus **Vtinensis** ecclesiae (*codd nonnulli Dionysiani errore* **Vticensis**, *unde deest notitia huius concilii apud* C. I. L. VIII *p* 112) *p* 588. 348, Galliano (Galloniano Λ *a*) **Vtensi** (Vtiensi Λ Vtinensi *a*) *p* 591. 14, Gallianus **Vtens.** *p* 592. 11: *item in concilio Arelatensi* (*supra p* 412) *habes* 35 'ciuitas Vtina'. *Sent. Epp.* 26 'alius Felix ab Vthina'

10. Mariano (Mauriano Λ *a*) **Vzaparensi** (Vzipparensi Λ), *p* 591. 7, Marianus **Vzipparit.** *p* 592. 7. *ne cum* Vzappa (C. I. L. VIII Suppl. i [A. D. 1891] *p* 1231) *eandem habeas ciuitatem, uetat fortasse discrepantia prouinciarum*, Vzappa *enim ad Byzacenam* (C. I. L. VIII *tit.* 11932) *uidetur pertinere*, Marianus *ad proconsularem*, *p* 591. 15

11. Adeodato **Sienidiccensi** (*lege* **Simidiccensi** *cum* Simidic. Λ) *p* 591. 8. *non habeo quod dicam, de loco enim nihil ut uidetur compertum est*

### Prouincia Numidia (Numidiae)

*Vt duae numerentur* **Numidiae**, *suadent* (1) *laterculus Veronensis, uide p* 377 *supra in notulis ad l* 77; (2) *epistula Constantini ad Aelafium data, loc. cit. l* 77 'de Byzacenae Trispolitanae Numidiarum et Mauretaniarum prouintiis'; (3) *concilium nostrum Carthaginense supra p* 567 *l* 9 'Numidiarum duarum, Bizacenae, Mauritaniae Sitifensis et Mauritaniae Caesariensis, sed et Tripolim'; (4) *item p* 586. 332 'Possidius episcopus ecclesiae Calamensis legatus prouinciae Numidiae inferioris'. *alibi tamen non nisi una prouincia* **Numidia** *habetur: cf concilii Carth. anni* 418 *can ultimum* (*continua serie canonem* CXXVII) 'de prouincia Carthaginensi ... de prouincia Numidia ... de prouincia Byzacena ... de Mauritania Sitifensi ... de prouincia Tripolitana', *et supra pp* 573. 104, 579. 212, 586. 318 324 327, 591. 19, 592 *b*. 3, 4. *cf* C. I. L. VIII *pp* xv–xix (*praecipue p* xvi) *et p* 468, *ubi luculenter docet u. c. Th. Mommsen prouincias ecclesiasticas non eosdem habuisse terminos atque ciuiles, septentrionalem enim Numidiae partem ad prouinciam proconsularem res publica computauit, ad Numidiam Cirtensem, id est meridionalem, ecclesia. fallitur tamen uir doctissimus laudans* 'Numidia Proconsularis' *ex editione* Conciliorum *Mansi* IV 436, *ubi melius legimus* (*p* 591. 15) 'prouinciae proconsularis'

12. Valentinus **primae sedis prouinciae Numidiae** (episcopus primae sedis prou. N. *p* 586. 317) *pp* 566. 3, 586. 317: **primatus** prou. N. *optimi codices p* 597. 3, *confer concilii Mileuitani can* xxvii 'de prouincia Byzacena cum sancto sene Donatiano **primatu** Cresconius Iucundus et Aemilianus'. *apud Numidas, quippe cum Numidia ecclesiastica ad duas prouincias pertineret ciuiles, praesidebat non episcopus Cirtensis* (Cirta [= Constantina] *Numidiae ciuilis caput erat siue metropolis*), *sed quicumque inter episcopos senior, scilicet qui episcopatu diutius ceteris functus erat. ciuitatis* Vaiana (*uel* Baiana) *antistes erat* Valentinus, *cf Baluze* Noua Collectio Conciliorum *col* 344: *nihil de ea compertum*

13. Alypius ecclesiae **Thagastensis** *pp* 573. 102, 586. 323, 591. 16. *pertinebat ad Numidiam proconsularem*, C. I. L. VIII *p* 508: *patria fuit Augustini. codices nostri* I F *etc* (*pp* 573, 586, 591) Tagast. *praebent, melius* Y Λ *etc* Thagast.: *cf tit.* 5146 'ordo splendidissimus Thagastensium', *necnon codicem* Confessionum *antiquissimum* (Sessorianum LV, *nunc bibliothecae* Vitt. Emanuel. 2099), ii 3 'municipis Thagastensis', *cf* iiii 7

14. Augustinus ecclesiae **Ipponiensis** *p* 579. 211, ecclesiae **Hipponi regio** *p* 586. 327, Augustino **Yppone regio** *p* 591. 17 (Hypponiensium reḡ Λ *a*): *cf Sent. Epp.* 14 Theogenes ab Hippone regio, *Aug.* epp. 86, 88, 133 regionem (*uel* dioecesim) Hipponiensium regiorum. C. I. L. VIII *p* 516 (*in Numidia proconsulari*) Hippo regius. *cum locutione* ecclesiae Hipponi regio (*ita codd nostri* Y I J S) *conferas similia apud Itinerarium Antonini et Tabulam Peutingerianam* (*ed. Miller col* 911) 'Hyppone regio'. *num pro nomine indeclinabili adhibitum est* **Hipponi regio**?

15. Possidius ecclesiae **Calamensis** legatus prouinciae Numidiae inferioris *p* 586. 330, Possidius **Culamensis** leg. prou. Numidiae *p* 591. 18, Possidius *p* 608. 222. Calama (*in lapidibus saepius* Kalama) *colonia facta est sub Carino Imperatore*, C. I. L. VIII *p* 521: *lapides exstant plus ducenti*

16. Vrbanus **Siccensis** *p* 598. 36, *cf ll* 31, 45. C. I. L. VIII 197 Colonia Iulia Veneria Cirta Noua Sicca: *longe tamen distabat a* Cirta, *neque alio nomine usi sunt incolae nisi* Sicca *uel* Sicca Veneria. *Sent. Epp.* 28 'Castus a Sicca'. *apologum de tempore persecutionis celebrem, cui nomen* Callista, *de* Sicca *narrauit uir eminentissimus* I. H. Newman

17. **Thabraceni** *p* 615. 27. *Sent. Epp.* 25 'Victoricus a Thabraca'. C. I. L. VIII *p* 513: *ad Numidiam proconsularem pertinebat. ut portus ad Italiam spectans, Italis bene notus erat; Iuv.* x 194 'umbriferos ubi pandit Thabraca saltus', *Claud.* de laudibus Stilichonis i 359 'suscepit merito fatalis Thabraca portu'. *simias* Thabracenas *refert* Schol. in Iuv., *necnon codex noster* X (*uide p* 615. 27) 'loca ubi simiae sunt'

## III

**Epistula eiusdem concilii Carthaginensis ad Bonifatium papam data die XXVI mensis Maii**

INCIPIT EPISTVLA
AB OMNE CONCILIVM
AFRICANVM
AD BONIFATIVM
VRBIS ROMAE EPISCOPVM
SCRIPTA
ET CVM GESTA IBIDEM
APVT CARTHAGINEM CONFECTA
PER FAVSTINVM EPISCOPVM
ET PHILIPPVM ET ASELLVM
PRAESBYTEROS
DIRECTA

*lege* KARTHAGINEM

Domino beatissimo et honorabili fratri Bonifatio Aurelius, Valentinus

*de uoce* primatus *uide p* 595

---

ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ T *a j r s* B a λ

1. INCIPIT: *praem* CXXXIIII *a j* CIIII Θ CI Λ *s* XII *u*; INC̄ ϝ J Z INCP̄ S T X *v* INCIP̄ Y M INCP̄T I *s*; *om* Λ $B^*$ EPISTVLA (EPISTVL̄ ϝ EPISL̄A *s* EPISTOLA X B *a r*): EXEMPLA T 2. AB OMNE CONCILIVM Υ I (*caue ne corrigas*: *cf* CVM GESTA, *l* 7): ABONE (ABONAE *v* ABBONE *u*) CONCILIVM J S (–Y) **v** AB OMNI CONCILIO ϝ Θ Y *Dion* I II (–*r*) A CONCILIO *r* 3. AFRICANVM Υ: SVPRA SCRIPTVM (SS̄ J SST̄ I SVPRA SCRIBTVM X Z) I J S (–Y) **v** SVPRA SCRIPTO Y AFRICANO ϝ Θ *Dion* I II AFRICANORVM T 4. AD: AB $ϝ^*$ A $ϝ^2$ I; *om* M BONIFACIVM M X Y BONEFACIVM *a* BONIFATIO I BONEFATIO T 5. VR *u* (*cf p* 576, *l* 154) VRB M Z ORBIS S $s^*$ ROMAE: ROM̄ M Λ; *om* **v** EPS̄ I S EPISC̄· J M EPISCOP̄ ϝ EPS̄M Λ 6. SCRIPTA ET CVM GESTA (+QVAE I J S **v**) IBIDEM APVT CARTHAGINEM CONFECTA Υ I J S **v**: *om* ϝ Θ *Dion* I II 7. CVM GESTA (*cf l* 2): CONCESTA Z CONGESTA *v* 8. APVD Y CARTHAGINEM Y: CHARTAGINEM I *v* CARTAGINEM Y *u* KARTHAGINEM J $S^2$ X KARTAGINEM $S^*$ Z CONPERFECTA (*sc ex exemplari* PER^CON^FECTA) I CONTECTA *in ras* X 9. PER FAVSTINVM EPISCOPVM: *om* $Θ^*$ EPISC̄· J EPIS̄O Λ 10. ET 1° ϝ Υ I J S **v**: *om Dion* I II Θ PHYLIPPVM Λ PHILYPPVM T PHILIPPHVM *j* FILIPPVM *a* ET 2°: ATQVE ϝ 11. PRAESBYTEROS (I J: PP̄B̄B Υ [*cf p* 567, *l* 18] PRB̄ S PRESB̄ M PRAESB̄B̄ Λ PPRB· $Θ^*$ [-OS $Θ^2$] PRBIS T $a^*$ PBBROS *v* PREBRIS $s^*$ PREBROS $s^2$ PB̄OS *a* PRBOS ϝ *u* PRBROS B PRESBYTEROS X PRESBITEROS *r*) ϝ Υ I J S **v** *Dion* I: + LEGATOS (LEḠ *a* LEGAT T LEGATIS $Λ^*$) ECCLESIAE (ECCL̄ T *a*) ROMANAE (ROM̄ Λ T) *Dion* II Θ 12. DIRECTA (DIRECTAM Y): *om* ϝ $Θ^*$ B

1. **Domino** (*iure sine compendio in* ϝ Υ I J X M *etc*): *praem* INCIPIT EPISTOLA AVRELI Y 2. **Bonifatio**: Bonifacio $Θ^*$ X Y *j r* B Bonefatio *a* Bonefacio T: + episcopo (eps̄ S epis̄ X) I J S **v** **Aurelius** (Aurilius T):

III

primatus prouinciae Numidiae, ⌈et ceteri qui praesentes adsumus numero CCXLII ex⌉ omni concilio uniuersae Africae salutem. ¶ *fol* 169 *a* Λ § *fol* 169 *b* Λ

CCXLII : *sc e Proconsulari* (*p* 567 *l* 17) CCXVII[I], *Aurelius et legati* (*p* 589 *l* 377) XXIIII

Quoni⌈am Domino pla⌉cuit ut de his, quae nobiscum egerunt sancti fratres nostri coepiscopus Faustinus et conpraesbyteri Philippus et Asellus, non beatae memoriae episcopo Zosimo, a quo ad nos mandata et litteras adtulerunt, sed tuae Venerationi, qui in eius locum es diuinitus constitutus, Humilitas nostra rescriberet; ea breuiter insinuare debemus quae utrorumque concordia termi-

---

*F* Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ T *a j r s* B *a* λ

+ episcopus *r* 3. **primatus** (*bis* Υ*) Υ I J **S**: primae sedis (primi Θ* Λ sidis Λ) *F* **v** Θ *Dion* I II, *cf p* 566 *l* 2; *forsitan idem* primatus *atque* primas **prouinciae**: *om* *a** **ceteri**: de ceteri I 4. **qui**: que Θ* **adsumus** Υ I J **S**: adfuimus *F* *Dion* I II Θ **v** **numero**: *praem* episcopi (epo Z* eppis *v*) I J **S v**; *om F* 5. CCXLII I J: CCXLI T CCXVIII **S v** CCXVII *F* Y *Dion* I II **uniuersae Africae** Υ: uniuerso Africano (Afric̄ I Affricano Y) I J **S v** Africae (*tantum*) *F* *Dion* I II Θ 6. **salutem** Υ I J **S v**: *praem* in Domino Θ; *om F* *Dion* I II 7. **Domino**: *om F* 8. **egerunt**: *om F* 9. **fratres nostri**: frater noster (*cf ad l* 10 conpraesbyteri) et *v* episcopus Y coepiscopi (*e compendio* coepī = coepiscopus, *quod praebent F* I T) M B λ coepiscopis (*e compendio* coepīs̄ = coepiscopus) *j u* 10. **conpraesbyteri** *F* Υ *Dion* I II Θ: fratres (ff̄ S fs̄ Z fraēs I) praesbyteri I J **S** fratres nostri praesbyteri **v**, *at iam l* 9 *habes* fratres nostri (*non* frater noster): *displicuit fortasse lectio* conpraesbyteri, *ne presbyteri collegae episcoporum esse uideantur; sed cf p* 614 *l* 12 Phylippus Λ B Philyppus *F* T Philipus *u* Philipphus *j* Filippus *a* 11. **non** (*sc* non Zosimo sed Bonifatio) *Dion* I *a j* B: nunc *F* *Dion*-**H** tunc *r* necnon et I J **S** (−Y) **v** necnon Θ* qui nos a $\Theta^2$ $s^2$; *om* Υ Λ T Y; *quippe scribas offenderat lectio* non beatae m. **episcopo** (eps Θ* episcopi M) **Zosimo** (*tr* Z. episcopo *a*) *F* Θ *Dion* I II, *cf p* 601 *l* 90: papae Zosimo Υ I J Y papae Zosimi **S** (−Y) **v**; *uide p* 624 *ad fin* 12. **a quo ad nos**: *delent* $\Theta^2$ $s^2$, *cf l* 11 13. litter*a* *s in ras* **sed** (*sc* non ... sed): et T sed et *F* Θ* sed etiam I J **S v** 14. loco Λ T *a* **es**: ex $I^2$ **diuinitus** Υ *Dion* II Θ **v**: diuinio I J diuino **S** (−Y); *om F* *Dion* I 15. **rescriberet**: rescribere et I J **S** Θ* rescribere **v** suscriberet (subscr. *s*) *r s** *Dion*-**H** subscribere et $\Theta^2$ $s^2$ 17. utrumque J

*mutilus F*, *cf l* 81

*de* conpraesbyteri *uide p* 593

*de* episcopo *et* papa *uide quae disserui p* 608

---

3. proū *F* Λ M prouinc̄ Υ T prouintiae I *a* num̄ M numid Υ caeteri *u* 4. presentes Θ Z *u* 5. ducenti decem et septe Θ 8. hiis Y nouiscum *u* 9. F̄F̄ S *u* fs̄ Z nī Z *a* coepī (*sc* coepiscopus) *F* I T coepisc̄· J coepōs Z* coepiscopis *j u* 10. **conpraesbyteri** Λ Υ: conppbb M comppbb Θ* comppbbi $\Theta^2$ conpbi *a* conprbi *F* T conpbri *r s* conprbis B* conprbri $B^2$ conpresbyter *j* praesbyteri J X praesbyterii Y prbi S pbri I Z 11. beate S Λ 13. attulerunt M ueneratione M uenirationi Λ uenerationis I* X 15. constitutos S Z 16. braeuiter I brebiter *u* insuare M* debimus Λ 17. utrumque J otrorumque Θ* terminate *u* terminatu Λ*

III

nata sunt—non ea quae prolixis gestorum uoluminibus continentur, inquibus salua quidem caritate non tamen sine paruo altercationis labore demorati sumus—ea gestis delibantes quae nunc ad causam pertinent: quamquam et ille, si adhuc esset in corpore, hoc acciperet gratius quod uideret pacatius terminatum, domine frater.

Apiarius praesbyter, de cuius et ordinatione et excommunicatione et prouocatione fuerat exortum non solum Siccensis uerum etiam totius ⌜Africanae ecclesiae non leue scandalum, de omnibus⌝ erratis suis ueniam petens ⌜communi⌝oni est restitutus. prior autem coepiscopus noster Siccensis Vrbanus quod in eo corrigendum uisum est sine ulla dubitatione correxit: quia uero paci et quieti ecclesiae non tantum

¶ *fol* 169 *b* Λ

§ *fol* 170 *a* Λ

*cf ll* 82, 83 *infra*

---

*ϝ* ϒ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ T *a j r s* B α λ

18. **non**: ne *r s** nec *Dion*-H **ea**: *praem* ex *ϝ* prolixius? B* 20. *tr* quidem salua Y saluam S **caritate**: circa te *r* caritatem *ϝ* S (−Y) v 21. alterationis Λ 22. **delibantes** *ϝ* ϒ *Dion* I II (−Λ T *s*) Θ*: deriuantes $\Theta^2$ *s* deliberantes (deliberan|antes I) I J S v Λ T 24. **quamquam**: ˙quam | *a* 26. **pacatius** *ϝ* ϒ *Dion* I II Θ Y *v*: pactius I J X Z factius S patius *u* 27. fraternitatis *v*

¶ T

28. **Apiarius pr.** *usque ad* **profitemur et** (*l* 205): *om* T (*et* A) Aprius J Appiarius *a* Appyarius Y **praesbyter**: *om a* **et**: *om* B 29. **et**: *om* B* **et prouocatione** (procation e Λ*; *utrum* prouatione *uel* prouocatione Θ* *dubium*; pro ratione $\Theta^2$): et probatione *s*; *om r Dion*-H Y $B^2$ 31. **Siccensis** ϒ: Sicensis Y Siccensi *ϝ* *Dion* I II Θ sic sensisse I J X Z *u* sic sensisset *v* sic sensese S* Sicsense $S^2$; *cf l* 36 *infra*: *de ciuitate* Sicca *uide p* 595 **etiam**: *om* Y 33. **suis**: *om ϝ* 34. communionis I communione X (Λ) *v* communionem *u* communi *r* 35. **coepiscopus noster**: coepi nri I coepisco nro M (*uterque e compendiis*); *om r* **coepiscopus**: episc· J eps *a* episcopus *u*; *om* Θ* 36. Siccenses X Siccesis Z Sicensis B* sic censit J, *uide supra ad l* 31 37. eum $\Theta^2$ **uisum**: ė sum (*sc* ē *pro* est *primis curis, secundis puncto notat?*) *ϝ* 38. correxi S M 39. pauci et queti (*ex archetypo uix legibili*) M

---

19. contenentur *ϝ* 20. karitate I 23. nuc *j** 24. quinquam *r* athuc J aduc *u* essit Λ* 25. acciperit Λ T accipe Θ* gratiius I 26. uederet Λ paucatius *a* **domine** (dominae *a*): *iure scriptum plene apud ϝ* ϒ I J M X B *a u*, *uide ad l* 1 *in notulis superioribus* 27. ·f· M 28. pb M prb ϒ prbt *ϝ* Λ S ·̇ praesb· J Y pbr I Z *r s v* prbtr B presbiter *u* praesbiter X 30. ferat Θ* exhortum I J $Z^2$ *j* 31. uerunt Λ tocius X 32. eccl *ϝ* aecclesiae M B laeuae I 34. potens *ut uid s** 35. coepi I coepisco M 36. **noster**: ·n· *ϝ* nt *a* 37. **eo**: co Λ corregendum Λ 38. ullo Y dubitatatione *u* 39. eccl S aeccl M eclesiae J aecclesiae X

III

ad praesens sed etiam in posterum prospiciendum fuit (quoniam talia multa praecesserant ut uel similia uel etiam grauiora deinceps praecaueri oporteret), placuit ut de Siccensi ecclesia, retento scilicet honore gradus sui praesbyterii, remoueretur Apiarius et accepto epistolio ubicumque alibi uellet et posset praesbyterii munere fungeretur: quod eidem ipsi per litteras proprias postulanti sine difficultate concessimus.

Sane prius quam haec causa isto termino clauderetur, inter alia quae diuturnis disceptationibus uersabamus, quia ratio ipsa poscebat ut aput acta ecclesiastica fratribus nostris Faustino episcopo et Phi-

---

*Ϝ* ϒ I J
S X Y Z *u v*
M Θ Λ
*a j r s* B
*α* λ (§ *β*)

40. **in posterum**: in prosperum *u** *v r*; *om* ϒ 41. **quoniam**: *incipit dehinc* (*post unius folii defectum*) *codex β* 42. **multa**: *om* Z praecesserunt Z **uel**: *om a* 43. gratiora Θ* 44. praecauerit Θ oportere Θ *j r β* oporterent Λ oportet *a α** oporteat $\alpha^2$ (*quid de Dion* II *iudicandum sit, incertum*) **placuit** ϒ I J S: + nobis *Ϝ* *Dion* I II Θ **v** **ut**: *om r* 45. Siccensis Y *u* Sicensis *v* Siccensie Z Sicciensi Λ *j* ecclesie *u* **retento . . . praesbyterii**: *om per homoeoarcton* Λ* 46. **praesbyterii** M $\alpha^2$: prb̄ Θ pbt *a* prbt *Ϝ j* praesb Y presbyt I presbit *β*, *quae omnia pro* praesbyterii *compendia esse possunt*; prbi *α** praesbyter *codd cett, uide notulas inferiores* remoretur *j** remouetur *α** remoueatur $\alpha^2$ 47. Appiarius *a* **epistolio** (apostolio Λ epistoli M): *cf Hilar.* Opus hist. fr. II § 13 'epistolia, id est litteras communicatorias' 48. **alibi . . . posset**: *om r* *tr* uellet alibi *β* 49. possit *Ϝ* Λ I posse Θ* **praesbyterii**: prbi *Ϝ* Θ* pbi *a* praesbyteri Y 51. **proprias**: *om Ϝ a* **postulanti**: quas postulanti ϒ Θ* quas postulastis *Ϝ* *Dion* I; *legendum esse suspicor* proprias suas postulanti *tr* concessimus sine difficultate Y 52. consensimus *a* 53. **Sane**: + si Θ* *tr* causa haec *Ϝ* 54. **inter**: in $s^2$ *in ras* **alia quae**: aliquae *β* aliqua *r* aliquibus *s* 55. diurnis *β* uersabamur Θ *r s* 56. **ratio**: rogatio *r* **ut**: *om Ϝ* 57. a fratribus *Dion* II Θ **v** 58. **Faustino**: + et M* **episcopo et . . . praesbyteris** (*om* et J S) I J S: episcopo et . . . conpresbyteris ϒ* coepiscopo et . . .

*de* coepisc. *et* conpraesbyteris *uide p* 593

---

40. presens Z *r s* 41. prospiendum Λ* 42. praeceserant Θ praecesserat *β* λ 43. aeciam *β* deincens *j* 44. praecari Y* de: di *Ϝ* 45. eclesia J aecclesia M B 46. pbii M prbii $\alpha^2$ prbi *α** presbyter $Λ^2$ Y presbiter *u* praesbyter ϒ J S praesbiter X presbyt I pbr Z *r s v* prbtr B; *uide notulas superiores* remoueritur S 47. acepto I *u** 48. uelet *j* 49. **praesbyterii** ϒ S: pbii M pbrii *v* pbterii Z presbyterii I praebyterii J praesbiterii X presbiterii *u* 50. edem *j** literas *u** 51. postulante Λ postulati X* λ dificultate Θ 53. sanae *Ϝ* prius qua I 54. terminos *u* 55. disceptionibus *j* 56. racio X ut: ud *u* 57. apud Λ ϒ M *a s β* acta ecl̄a eccles. *Ϝ* aecclesiastica M *β* eclesiastica J ecclesitica X 58. nri I nis Z nsris *u* eps I episc· J coeps Θ*

III

¶ *fol* 170 *a* Λ

§ *fol* 170 *b* Λ

lippo adque Asello praesbyteris quaereremus⌜ut promerent quidquid eis nobiscum agend⌝um fuisset iniunctum, non⌜nulla quidem⌝sine ullo scripto prosecuti sunt uerbis; s⌜ed⌝ cum id potius flagitaremus quod in litteris ferrent, Commonitorium protulerunt (quod recitatum nobis etiam gestis quae secum ad uos deferunt est allegatum), in quo eis quattuor quaedam nobiscum gerenda mandata sunt:

unum, de appellationibus episcoporum ad Romanae ecclesiae sacerdotem;

alterum, ne ad comitatum inportune episcopi nauigent;

tertium, de tractandis praesbyterorum et diaconorum causis aput finitimos episcopos, si a suis excommunicati perperam fuerint;

---

Ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B α β λ

praesbyteris **v** coepiscopo et . . . conpraesbyteris Ϝ $Y^2$ *Dion* I II Θ; *cf l* 10 Phylippo (-pum Λ*) Λ Philyppo Ϝ Filippo *a* 60. promouerent *a* 61. **eis**: ei $\Theta^2$ agendo *s** fuisset et M S X fuissedet Z fuisse Θ *in* * iunctum *in ras* Ϝ 63. persecuti Θ 64. eum *r* **id** Ϝ Υ *Dion* I II Θ: haec I J **S v** flagitamus B* 65. **ferrent**: + ut *a** 66. praetulerunt M quo λ **recitatum**: + est Y 67. **etiam**: *om* Z 68. defecerunt *u* **est**: *om* Υ* in quod *a** 69. **quaedam** Ϝ *Dion* I II Y Θ: quidam Υ tituli (tt *v*) quaedam I J Z **v** tituli quidam S titulo quaedam X **nobiscum gerenda**: nobis congerenda Υ (*an recte?*) nobiscum regenda β λ 71. **unum**: *praem* I I J S X, *cf ad ll* 74, 76, 80; *om r* 72. ad Romana aecclesiae (ec̄la *v*) sacerdotum **v** 74. **alterum**: *praem* II I J S X Z *u* (secundum *pro* alterum *v*) *tr* episcopi inportune Ϝ *Dion* I II Θ* 76. **tertium**: III I J S X Z *u* retractandis *a* **praesbyterorum et diaconorum** Ϝ Υ *Dion* I II Θ: *praem* episcoporum (episc Y) I J **S v** 78. finitimum Θ* **si**: sic *ut uid* Υ* 79. **perperam**: per iram *r* properam ? *s**

---

59. atque Ϝ I M **praesbyteris** J Y: prb S prbb Z presbiteris I praesbiteris X prbis *u* pbbris *v* conppb M conpresbb Υ conprb, Θ conpbris *a r s* conprbris Λ B conpraesbyteris Ϝ 60. quereremus I *s u* β queremus *j** quicquid Ϝ M *a j r s* B β 62. ulla *j* 63. scribto X Z β 64. pocius X β flagetaremus Λ 65. communitorium M B *j* communiturium Θ communituriom Λ* cummonitorium S 66. protullerunt β 67. aeciam β gesti Λ 68. alegatum Θ* adlegatum Υ **S** *u* alligatum J M B *a* β co Θ 69. quedam I 70. gerendo? Λ* manda J non dato λ 71. apellationibus Θ *j* epsorum Λ 72. rom̄ M eclesiae J eccl M aeccls (*ad fin lin*) β 74. commitatum B inportunae Ϝ Λ I M S importunae *a* portune Z 75. eps Θ* Λ episc Y nauegent Λ 76. **praesbyterorum** Ϝ Υ J S Y: praesbiterorum M X *j* presbyterorum I prb Θ* prbor Λ pbbrorum *v* pborum *a* pbrorum *r s* prbrorum *u* β 77. apud Λ Υ M B *a s* β 78. episcopus Λ S $X^2$ Y excommunicatis I*

III

quartum, de Vrbano episcopo excommunicando, uel etiam Romae uocando, nisi ea quae uidebantur corrigenda corrigeret.

*cf p* 573 *l* 105

Quorum omnium de primo et tertio (id est, ut Romam liceat episcopo prouocare, et ut clericorum causae aput suarum prouinciarum episcopis finiantur) iam priori anno etiam nos litteris nostris ad eundem ⌜uenerabilis memoriae episcopum Zosimum datis insin⌝uare curauimus ut ea ser⌜uari si⌝ne ulla eius iniuria paulisper sineremus, usque ad inquisitione statutorum Nicaeni concilii: et nunc de tua poscimus Sanctitate ut, quemadmodum ea aput Nicaea a patribus acta sunt

¶ *fol* 170 *b* Λ
§ *fol* 171 *a* Λ

ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B *α β λ*

80. **quartum** (quantum I; *om* S *u*): *praem* IIII I J **S** *u* Curbano Θ* Arbano *β* **episcopo**: *om* Λ 81. eti*am* Υ *in ras* **Romae uocando** Υ I J *v* Λ *j et ut uid* X: Romam euocando S *u Dion* I II (−Λ *j*: *sc* Romāeuocando *fortasse rectius*) Romam uocando Y Romam auocandum? B* Roma uocanda Θ* formam euocandum (*e mutilo exemplari*) ϝ 82. uidebatur Υ I J X Z *et ut uid* S*, *fortasse recte* 83. corrigerent Υ
84. **omnium**: dominium *u* dominio *v* **et**: + de ϝ 85. Roma Θ* **episcopo** ϝ Υ I **S** B$^2$: episco· J episc̄ M eps̄ Θ* epis̄ Θ$^2$ *a r s β* episcopis *u* epm *v*; *compendia* eps episc *etc uel singularem uel pluralem numerum significare certum est, unde non absurde Dion* II episcopis *interpretatur, cf l* 71 86. **et ut**: ut et X et Y 88. **episcopis** I J **S** (−S$^2$ Y) **v**, *cf l* 203 *p* 607, *tit p* 596 *ll* 2, 7: episcopos ϝ Υ *Dion* I II Θ S$^2$ Y **priori** ϝ Υ Θ I J **S**: priore *Dion* I II **v** 89. **nos** Υ I **S v** Θ$^2$ *s*$^2$ (*sed tr* litteris nostris nos *v*, *tr* nos etiam Θ$^2$ *s*$^2$): *om* ϝ J *Dion* I II Θ* 90. **episcopum** (eps I) **Zosimum** Υ I J **S** *u*: *tr* Z. episcopum ϝ *Dion* I II Θ Zosimi episcopi *v* 91. datas Θ* dantis *a* **insinuare**: in sua re M *cf l* 16 curabimus Υ *cura*uimus *in ras* B 92. eas **v** **seruari** *scripsi*: seruare ϝ Υ *Dion* I II Y Θ seruaret I J **S** (−Y) **v** **iniuria**: iniuriam *u r*; *om* λ 93. **paulisper**: pauper *r* **sineremus**: sineremur ϝ sinere Υ sineret Y sinerimusque Λ **ad inquisitione** Υ I J **S** (−Y) *u*: ad inquisitionem ϝ Y *Dion* I II Θ$^2$ ad inquisitiones *v* ad accusationem Θ* 94. *tr* concilii Nicaeni ϝ Θ *Dion* I II 95. poscemus ϝ poscamus Θ* possemus Λ possumus *β* 96. sanctitatem ϝ quae (que *u*) ad modum J S X *u* eam *s β λ* 97. **Nicaea** I J Λ *j*, *cf l* 188: Nicaeam ϝ Υ *cum codd rell* **sunt uel**

*cf ll* 97, 188, 203 *infra*

excummunicati *u* 80. quantum I quartam *β λ* episc· J epm Θ* excommunicanda? Θ* excommunicandum? B* 81. aeciam *β et sic semper* romana S* 82. uedebantur Λ uideuantur *u* 83. corregenda corregeret Λ
84. corum Θ* 85. **episcopo**: *uide supra* 87. causac Λ apud Υ M B *a s β* prouintiarum ϝ 88. epis Z episcopus Λ 89. literis S* 90. uenerauilis *u* memeriae *ut uid* S* eps I Θ* *β* episc· J 91. curabimus Υ curamus *a** 93. fineremus λ 94. quisition. X* (*corr m p*) statorum Y* statotorum Λ niceni Θ Λ *a r s u v* nicheni ϝ *β* 97 (*et* 99). apud Λ Υ M Y *a s* 97. nicia I (S X Z) nicea J (M Θ) nicheam ϝ

III

uel constituta, sic ea nobis facias custodiri et ibi aput uos ista quae in Commonitorio adtulerunt facias exerceri; id est ut

*cf canonem Serdicensem* III *b*, *p* 460

Si episcopus accusatus fuerit, et iudicauerint congregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo deiecerint eum, et appellasse uideatur et confugerit ad beatissimum ecclesiae Romanae episcopum et uoluerit audiri, et iustum putauerit renouetur examen; scribere his episcopis dignetur qui in finitima et propinqua prouincia sunt ut ipsi diligenter omnia requirant et iuxta fidem ueritatis definiant. quod si is qui rogat causam suam iterum audiri depraecatione sua mouerit episcopum Romanum ut a latere suo praesbyterum mittat, erit ⌜in potestate episcopi quid uelit et

¶ *fol* 171 *a* Λ

*ϝ* ϒ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B α β λ

**constituta** ϒ I J **S v**: *tr* uel constituta sunt *ϝ* *Dion* I II Θ 98. **nobis** *ϝ* ϒ J Y: a nobis *Dion* I II Θ a nobis omnibus I **S** (—Y) **v** **facias**: facta ϒ *j* facia Θ* faciamus *ϝ** 99. **ista quae**: itaq· **v** istoq· *r* 100. in communitorium *s* Θ² facies *v* facie *u* faciant β λ 101. ex|seri *ϝ* exercere *r* **ut**: *om Dion* I II Θ* 102. *tr* Episcopus (Epī I) si I J **S v** 103. congregatis epis (eppis *v*) *v* Θ* congregati episcopis (epi scīs I) I J *epi regionis ip*sius B *in ras* 104. religionis Y* relegionis M **et**: aut *s a* ut β λ *suo* B *in ras* 105. deicerent Θ* deiecerunt Y eiecerint ϒ* *u s* uidetur *ϝ* uideantur Θ* 106. confugerint *s** 107. *tr* Romanae ecclesiae I J **S v** 109. **renouetur** *ϝ* ϒ I J: *praem* ut **S v** *Dion* I II Θ, *sensu iusto* 111. finita *r* finitimae Λ 114. finiant I J **S** (–Y) **si**: *om* M* (*suppl m p*) B* **is** J X Θ *r s*: his *codd cett* 115. rogant J 116. depraecationem I J suam I mouerint Θ* 117. **ut**: + et *a* **a** ϒ I J **S v** *r*, *cf p* 572 *l* 89: e *ϝ* *Dion* I II (–*j r*); *om j* 118. suum Θ* 119. **episcopi**: *om j* **quid . . . quid** *ϝ* ϒ *Dion* I II Y Θ: quod . . . quid I J **S** (–Y) *u* quod . . . quod *v* uellit X *u* M *a* β λ* uellet *v* 120. **et**: aut

98. costituta J* 99. custodire M β 100. communitorio *ϝ* Θ* Λ *j* β B (*s*), *cf l* 65 adtullerunt Θ β attulerunt M 101. exerciri Z 102. epi I epis X eppis *v* episc· J accussatus M 103. episcis I epsi Λ 105. diiecerint I deicerint J Λ *j* uedeatur Λ 106. confugeret Λ ad: ac *j* beatiss β 107. eccl *ϝ* S ecclēs ϒ aecclēs M eclesiae J aecclesiae X rom̄ ϒ M eps I episc M epsm Λ 108. audire β 109. remouetur *j** 110. scribire Λ hiis Y episc M episcis I episcopiscopis Y epi *ut uid* B* 111. propinquam Z prouintia *ϝ a j* 112. dilegenter Λ 113. iusta I J *u* iuxtam Θ* 115. causuam S* 116. depcation. *ϝ* I M *j* β deprecatione ϒ moueri *u* eps I episc· J M 117. rom̄ M romanorum *a* altere I* 118. presbyterum I praesbiterum X presbiterum *u* pbm M *a* prm *a** prbm *ϝ* ϒ *a*² *j* pbrm *r* pbrum *s v* prbrm *j* eri *j* 119. potate X episcopum Θ*

III

quid aestimet: et⌉ si decreuerit mittendo⌈s esse qui⌉ praesentes cum episcopis iudicent, habentes auctoritatem eius a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio; si uero crediderit sufficere episcopos ut negotio terminum inponant, faciet quod sapientissimo suo consilio iudicauerit. § *fol* 171 *b* Λ

item de praesbyteris et diaconis:

*cf canonem Serdicensem* XI, *p* 480

Si episcopus quis iracundus (quod esse non debet) cito aut aspere commoueatur aduersus praesbyterum siue diaconum suum et exterminare eum de ecclesia uoluerit, prouidendum est ne innocens damnetur aut perdat communionem: habeat potestatem eiectus ut finitimos interpellet et causa eius audiatur et diligentius tractetur, quia non oporteet ei negari audientia roganti; et ille episcopus qui aut iuste aut iniuste reiecit

---

Ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B *a* β λ

*s* $\Theta^2$ si re creuerit I 121. mittendo Υ 122. iudicet *s** 124. **uero**: *om a* 125. sufferre Λ **episcopos**: episcopo M *v* episcopum *r* β λ epš *u* episcoporum I J S X Z (*quae omnia e compendio* epš *uel* epis *male intellecto proueniunt*) **ut negotio**: negotio (*om* ut) I J negotio ut S ** negotium B* 126. inponat Λ *a* 127. faciat $s^2$ sapientissimus *u* 128. concilio Y Z iudicarit I J S X Z, *fortasse recte* 129. **diaconis**: diac̄ Ϝ Υ M S diac̄c̄ *v* diaconcs I* diaconibus Θ *r* $s^2$ β λ B$^2$ 130. *tr* quis episcopus Ϝ* qui S* *a** 131. debent *u* **aut**: *om a* 132. aduersum Λ *j s* B* 133. **et**: ut Ϝ 134. de ecclesiam Λ 136. **perdat**: per (*ad finem lineae*) Λ 137. habet Θ habeat ergo M potestate I S* X iectus Y iniectus *a* 138. **ut**: + in *j* **interpellet**: + eps Θ* epos $\Theta^2$ **et**: ut I J S *u*; *om a* 139. **et**: ut? *s** diligenter J 140. **ei**: et J; *om* Ϝ *a* negare Υ* Y *s* 141. audientiam Υ (*uel* Υ$^2$) M Λ* *a s* $\Theta^2$ audiens iam Θ* 142. **aut** $1^{o}$: ut M; *om* Ϝ reicit Ϝ Υ reicet Λ eiecit $a^2$ *r*

---

120. estimet I *u j* β extimet M *r* existimet Υ recreuerit I 121. mittendus Ϝ (Λ) B mitendos Θ praesesentes Z 122. eps Θ* epsī Λ abentes Θ 123. autoritate Θ* distinati Ϝ M S Y β 124. **suo ar(bitrio)**: suarum Λ*, *sed corr m p* **si**: sibi Y* 125. crederit Λ* credederit X **episcopos**: *uide notulas superiores* 126. negocio X 127. sapient̄ β 129. **praesbyteris** J S Y: presbyteris Λ praesbiteris X prsbi I presb M pris Ϝ pbis *a* (*et* Ϝ* ?) pbris *r* prbis Υ *j u* β pbbris *v* prbris B **diaconis**: *uide notulas superiores* 130. episc· J M episcopis X* 132. **praesbyterum** S Y: praesbiterum X presbiterum M prb Θ pbr I praesb· J pr̄m β pbm *a* prbm Ϝ Υ Λ *j u* pbrm *r* B pbrum *s v* 133. diac· Ϝ J *v* diacb, Θ dicon β diaconem *s** 134. eclesia J aecclesia M 135. prouidentum X innoc̄s β 137. potatem *ut uid* Λ* potest̄ β iectus Y 138. finitimus Λ 140. negare Υ Y *s* 141. audienti S **ille**: elle Λ Υ* epis Θ episc· J 142. iustae Ϝ I *a s* iniustae Ϝ I *a s*

III

patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut aut probetur eius aut emendetur sententia.

¶ *fol* 171 *b* Λ
§ *fol* 172 *a* Λ

Haec itaque usque ad aduentum ⸢uerissimorum exemplariorum Nicaeni concilii inse⸣rta gestis sunt: quae si, ibi quemadmodum constituta sunt et ⸢quemad⸣modum ipso quod aput nos fratres ex apostolica sede directi allegauerunt Commonitorio continentur, eo ordine uel aput uos in Italia custodirentur, nos nullo modo talia qualia commemorare iam nolumus uel tolerare cogeremur uel intolerabilia pateremur. sed credimus, adiuuante misericordia Domini Dei nostri, quod tua

ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B *a β λ*

143. recipiat *r accipi*at B *in ras* 144. discutitur B* prouetur I *u* priuetur *v* eius: eis Λ 145. **aut emendetur**: autem | mendetur *u* aut tamen detur *j* sententiam Λ *a u*
146. **itaque** Υ I J S v Θ²: utique ϝ Θ* *Dion* I II **usque**: *om per homoeoteleuton* ϝ Λ I* *r* **ad**: *om* M 148. **gestis sunt**: gestisunt I Y v Θ² B λ gestis J gesta sunt Υ* Λ Θ* 149. **quae si ibi**: quae sibi Y Z *a j* B *Dion*-**H** quesiui I quae sibi ibi M **quemadmodum constituta sunt et** (ut Y) ϝ Υ J S v *Dion* I Θ* B²: *om per homoeoarcton* I *Dion* II, *delet* Θ² 150. **quemadmodum ipso quod aput nos . . . directi allegauerunt** ϝ Υ *Dion* I II Θ: quemadmodum ipsud (ipsut J *u*) quod ad (*om* ad Y) nos . . . directum (directium I* Y *v*) allegauerunt I J S v 151. uos B* **fratres ex**: frī ex *u* fraternae *v* 152. **directi**: directae *j* **commonitorio** (commonitorium Θ² *s*² *a**): *praem* et ϝ Υ I J S v 153. continetur M **eo**: eo quo *u* quo *v* eoque *Dion* II Θ 154. **nos nullo modo** Υ I J S v: *tr* nullo modo nos ϝ Θ *Dion* II nos modo nos M* non modo nos M² 155. **qualia**: *om* I J S (−Y) commemorata *j* commemorasse *β* commorare Λ Y 156. **iam**: *om* I J S (−Y) v uolumus J *a* **cogeremur** (congeremur *u* cogẽrimus Λ) Υ Θ *Dion* I II (−*a*) v: cogemur I J X Y cogimur ϝ Z *a* B* coegimur S 157. **uel intolerabilia pateremur**: *om Dion* II **uel**: ut J **pateremur** ϝ Υ *Dion* I: patiemur I J S (−Y) v *fortasse recte*, patieremur Y 158. **sed** ϝ Υ *Dion* I II Θ: nam et I J S v adiuuantem misericordiam *u* 159. **domini**: *om u* (*et primis curis* Θ*) domini nostri Iesu Christi *r* **quod**: quo Υ 160.

143. pacienter X *a β* B negocium X 144. prouetur I *u* 145. sent *β*
147. uirissimorum ϝ ueri*s|simorum I niceni Θ X *a r s u v β* nicini S Z nicheni ϝ 149. quemammodum *u* 150. quem admodo Θ* 151. apud Λ Υ M *a s* ff̄ ϝ frī *u* apostolicam Θ* 152. **sede**: sed *j** alligauerunt ϝ I J* (*corr m p*) M *a* communitorio ϝ Θ* Λ *j β*, *cf ll* 65, 100 153. contenentur Λ *β* apud Λ Υ I M *a s β* B 154. in itali S cus|custodirentur J 155. nullumodo Λ commerare *u* commorare Λ Y 156. tolerari I tollerare X *u v a* 157. intollerabilia Θ X Y intollerauilia *u v* 158. **misericordia**: mīsa I *β* 159. noī Λ nī ϝ

III

Sanctitate Romanae ecclesiae praesidente non sumus iam istum tyfum passuri, et seruabuntur erga nos quae nobis etiam non disserentibus custodiri debeant; cum fraterna caritate secundum sapientiam adque iustitiam quam tibi donauit Altissimus etiam ipse perspicis esse seruanda—nisi forte aliter se habeant canones concilii Nicaeni.

Quamuis enim plurimos codices legerimus, sed nusquam in Nicaeno concilio in latinis codicibus legimus quemadmodum in supra dicto Commonitorio inde directa sunt. tamen quia hic in nullo ⌜codice graeco ea potuimus inuenire, ex orientali⌝bus ecclesiis, ubi perhi-

¶ *fol* 172 *a* Λ

§ *fol* 172 *b* Λ

---

ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B *a* β λ

**sanctitas** (s̄anctitas J) I J **S** (−Y) sanitate Λ  161. **sumus** ϝ Υ *Dion* II (−*r*) Θ : simus M *r* B² erimus (eremus S) I J **S** **v**  **tyfum** (τῦφον) : typum Θ* M *s v a* β  162. **et** : sed I J **S** (−S) **v** ; *om* S  163. a nobis etiam  nobis Θ* (*delet* a nobis etiam Θ²)  ṅon Υ *Dion* I II Y **v** : nobis ϝ Θ ; *om* I J **S** (−Y)  disserente *a*  deser|tibus ϝ  164. **custodiri** (custodire Υ* Θ Λ* β) : + in omnibus I J **S** (−S) **v** (*om* custodiri in omnibus *per homoeotel* S)  debent *u*  **cum** : *intellegas* cum perspicis, *non* cum caritate  **fraterna** : frater β λ  **caritate** : + quae *Dion* II (−**H**) Θ **v**  165. secundum sapientia I Λ  166. donabit Θ  167. **perspicis** Υ *Dion* I II (−*r s* β λ B²) : perspicies ϝ praespicis I J **S** prespices **v** prospicis Θ *r s* β λ B²  **esse** : se Θ*  seruandam ϝ  168. **nisi** : si *Dion* II Θ  forte aliter forte I  habent *Dion* I II Y  169. *tr* Nicaeni concilii J  171. **legerimus** ϝ Y S Z *u a* B* : legeremus I J X Y *v* Θ² *Dion* I II (−*a* Λ B*) legirimus Λ legeremur Θ*  numquam S  172. in latinio *ut uid* M et latini Λ  legibus M  173. in supra dictum commonitorio I  174. **inde** ϝ Υ Θ *Dion* I II : quae inde a uobis (a uobis *glossema esse uidetur ad interpretandum* inde *uocabulum* ; *cf l* 187) I J **S** **v**  **inde directa** : indirecta M indidirecta *a* inde direc β inde directe Υ*  175. **quia** : qui Θ*  **hic** : *om r*  176. *graeco* S *in ras* greco**** B grece *v* in greco β  **ea** : *om* Y  **potuimus** : potuis *j*  inueniri M  177. **ubi perhibentur** (perhiberentur *r* *Dion*-**H**) eadem

---

160. eclesiae J aecclesiae X (M) eccl S eccles Υ aeccls β  praesedente ϝ Θ Λ S Y² *a* praesendente Y*  161. **istum** : iutum ϝ*  tifum *j* typum M Θ* *s v a* β tippum *a*  163. diserentibus Θ deserentibus Y B β desertibus ϝ  164. custodire Θ Λ* Υ* β  caretate X  165. atque ϝ Υ I Y M *r s*  166. iusticiam X β  168. **se** : sed Y*  169. cannes Λ* canō *ad finem lineae* β  niceni Z Θ Λ *a r s u v* β uiceni S nicheni ϝ  170. quasuis Z  codeces Λ  171. legeremus I J X Y M *r s v* legirimus Λ legeremur Θ*  nos quam Λ X  in|caeno J  niceno Λ *a r s u v* β necheno ϝ  172. legemus Y  173. quemammodum S *u*  175. **tamen** : tm̄ M tn̄ β  inullo J* (*corr m p*)  codicae M  176. greco ϝ Θ I M X Z *u a j* β B  inueniri M  177. origentalibus *a** horientalibus *s*  eclesiis J aecclesiis M X eccliis *s* aeccliis B  eccles β  hubi *u*  peribentur *u*

III

be⌜ntur ea⌝dem decreta posse etiam autentica rep⌜peri⌝ri, magis nobis desideramus adferri. pro qua re tuam quoque Venerationem obsecramus ut scribere etiam ipse digneris ad illarum partium sacerdotes, hoc est ecclesiae Constantinopolitanae et Antiochenae et Alexandrinae et si aliis etiam tuae placuerit Sanctitati; ut inde ad nos idem canones aput Nicaea ciuitate a patribus constituti ueniant, te potissimum hoc beneficium cunctis occidentalibus ecclesiis in Domini adiutorio conferente. quis enim dubitet exemplaria esse uerissima concilii in Grecia Nicaeni synodi congregati, quae [de] tam diuersis

---

*ϝ* Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B *a β λ*

*ϝ* Υ *Dion* I II Y: ubi uerissima eadem (uerissimaedem J) I J uberissima eadem **S** (– Y) ubi uerissime eadem perhibentur **v** 178. posset *j** 179. repperire *r s* Dion*-**H** B **magis** : + et Λ 180. aferri Θ offerri Z B* offerre S **pro qua re** : prouare Θ* (*sed corr m p*) 181. **tuam quoque** : tua I 184. **Const. et Ant. et Alex.** Υ I J **S v** : *tr* Ant. Alex. et Const. (*om* et 1°) *ϝ* Θ* *Dion* I II; *est ordo Romanorum* Constantinopolynae I* Costantinupolitanae *j* 185. **Antiochenae** Υ *r* $s^2$, *cf p* 574 *l* 121 *supra* : Anthiocenae *ϝ* J S Y Z *u* Λ Anthiocaenae I Anthiocaene M Anthiociaenae Θ Antiocenae X Antiochaene *j** Anthiociae *s* Dion*-**H** Antiochiae *v* 186. *tr* aliis etiam si I J **S v** 187. **inde** *ϝ* Υ *Dion* I II Θ Y **v** : *om* I J **S**, *cf l* 174 *supra* 188. **idem canones . . . constituti** *ϝ* Θ* *Dion* I II : idem canones . . . constitutos Υ eosdem (eodem I; *om v*) canones quae (qui Y) . . . constitutos (constitus *u* constitutus *v*) I J **S v** idem canones . . . constituti sunt $s^2$ (constitutis $\Theta^2$, *e* constituti s̄, *ut puto*) **aput Nicaea ciuitate** Υ I J **S** (– Y): aput Nicaeam ciuitatem *ϝ* Θ Y **v** *Dion* I II *tr* a patribus aput Nicaeam ciuitatem Y 189. ueniat Z **te . . . conferente** (*l* 192) *ϝ* Υ Θ* *Dion* I II Y: te . . . conferantur J **S** (– Y) **v** ut a te . . . conferantur I $s^2$ ut a te . . . conferatur $\Theta^2$ 190. beneficio Θ 191. **in** *ϝ* Υ Θ *Dion* I II : cum I J **S v** 193. dubitet *** B uerissime *u* 194. Nicaenae *s* $\Theta^2$ 195. **de** : *om* *ϝ* Υ *Dion* I

---

178. edem J 179. **autentica** Λ Υ J *a* $s^2$ *u* B : auctentica *ϝ* authentica Θ I M X Y athentica S authenthica *s** reperiri J *a* repperire *r s* a β λ* B 180. desiramus Λ afferri *a β*, *et uide notulas superiores* 181. ueneracionem X 182. digdigneris Z 184. eclesiae J aecclesiae M eccl S aecclae B *β* 186. si : i M alis Λ 187. sanctitate S* Y *a* 188. id est (*ex* idē) *r* apud Λ Υ M *a s β* B nicea I Z niceam *ϝ* r* Θ Λ M *a r s u v β* B nicheam $ϝ^2$ 189. ueneant *ϝ** ueniante Y* ueniant (*om* te) $Y^2$ possimum I positissimum Z 190. benefitium *a* 191. eclesiis J aecclesiis M X *β* aeccliis B eccliis *s* dño *u* 192. aiutorio *v* conferentem Λ 193. uirissima S uerissime *u* 194. graecia I Y Υ *s* greca *r* nicheni *ϝ* λ niceni Λ Z *a r u v* sinhodi M sinodi *a u* 195. que J deuersis S

III

locis et [de] nobilibus Grecis ecclesiis allata et conparata concordant? Quod donec fiat, haec quae in Commonitorio supra dicto nobis allegata sunt de appellationibus episcoporum ⌜ad Romanae ecclesiae sacerdotem, et de cleri⌝corum causis aput suarum ⌜pro⌝uinciarum episcopis terminandis, nos usque ad probationem seruaturos esse profitemur: et Beatitudinem tuam ad hoc nos adiuturam in Dei uoluntate confidimus.

¶ *fol* 172 *b* Λ
§ *fol* 173 *a* Λ

Cetera uero quae in nostro synodo gesta uel firmata sunt, quoniam supra dicti fratres nostri Faustinus episcopus, Philippus et Asellus praesbyteri, secum ferunt, si dignatus fueris, tuae nota facient Sanctitati.

ϝ Υ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ *a j r s* B *α β λ*

196. **locis**: *om* Y* **et**: ut I **de** ϝ Υ *Dion* I II Θ **v**: *om* I J S Greciis ϝ Θ* aecclesiae M 197. **allata**: alta J 198. **fiat**: fiant ϝ Θ* **v** *a* **commonitorio**: quomodo (*e* comō?) M 199. **dicto**: dicta Λ Y **allegata**: allata ϝ (B*?) legata Θ* 200. de appellatione X Y 202. **de**: *om r* **aput**: *praem* et ϝ 203. **episcopis** I J X λ, *cf l* 88 *p* 601: episcopiscopis Y epīs Υ* S Z *r* eppīs *v* episcopos ϝ Υ² Θ *Dion* I II episcopus *u* 206. **beatitudinem**: *incipit denuo* T (A), *sed post* ad hoc nos *ob amissum quaternionem* VII *deficit* T, *unde apographon eius* A *laudaui* **ad hoc nos**: ab hoc nos I ad nos hoc J adhuc nos S ad hoc Λ ad haec nos B 207. **adiuturam** (*anne coniectura felici?*) *Dion* I II (-*j*) Θ²: adiuratum *per metathesin litterarum* I* J S adiuratam ϝ Υ I² Y² adiutorem Θ* adiutoram *j u* aiutor *v* uoluntatem Λ *j u* confidemus Λ confitemus Θ* 209. **cetera uero**: et A nostra *Dion* I II (−*r** *a*) Y 210. confirmata ϝ infirmata M *j* **quoniam**: *om* I J S (−Y) 211. Faustinos *a* 212. **episcopus** (*cf p* 599 *l* 58) ϝ I J S A: coepiscopus Υ Θ *Dion* I II **v** et Philippus et Υ Phylippus Y Filippus *a* 213. conpraesbyteri (conprbi) Θ, *sed uide p* 593 tecum S* **secum ferunt**: se conferunt *u* **ferunt**: fuerunt ϝ* S* *j r* fecerunt Y* proferunt *ut uid* M* 214. faciant S* sanctitate Θ* Y *u* sanctitatis *v*

§ A

196. nouilibus I nubilibus Λ gregis I S* X greciis ϝ Θ* graecis Υ Z *s* eclesiis J aeccles. M aeccliis B ecclíis *s* ecclēs *β* 197. adlata Λ Υ X *s β* alta J comparata ϝ 198. communitorio ϝ Θ quomodo M 199. cupra Θ* adlegata A alligata *a* 200. appellacion. X *β* epicrum (*nota compendium*) Θ epis|episrum ϝ 201. romane I S *u* rom̄ M rome Θ* eccl S aeccle M aeccles *β* eclesiae J sacd̄ *β* 202. causas *a** apud Λ Υ M *a s β* B 203. prouintiarum ϝ *a j* (*s**?) **episcopis**: *uide notulas superiores* 204. prouationem I Θ* *u v* 205. seruaturus Λ *u* profitimur Λ 207. **adiuturam**: *uide notulas superiores* confidemus Λ confitemus Θ* 209. syno Θ* sinodo *a u β* 211. F̄F̄ ϝ S Z *u* fratris J* nī ϝ Z *a* 212. coepiscopos Λ episc. J 213. **praesbyteri** J: ppbb Υ M S praesb Y prbs *β* prbis *u* ppbris *v* pbi *a* prbi ϝ *j* pbri *r s* prbri Λ I pbtri B praesbiteri X **si**: se *u* dignitatus *j*

III

[ET ALIA MANV]

Deus noster te nobis annis plurimis custodiat, beatissime frater.

[ET SVBSCRIPSERVNT]

Alypius
Augustinus
Possidius
Marianus

ET CETERI SVBSCRIPSERVNT

---

ƒ ϒ I J S X Y Z *u v* M Θ Λ A *a j r s* B α β λ

216. ET ALIA MANV *scripsi cum Dion* II Θ: ET SVBSCRIPSERVNT ϒ I J **S** (−Y) **v**, *quae uerba ad l* 219 *transtuli*; ET SVBSCRIPSERVNT ET ALIA MANV *Dion* I ET SVBSCRIPSERVNT ALIA MANV ƒ Y
217. **Deus** ƒ ϒ I J **S v**: Dominus (*primis curis* Domini Θ*) *Dion* I II Θ **noster** ϒ Θ *Dion* I II Y: nī (*pro* nt̄ *sc* noster?) ƒ; *om* I J **S** (−Y) **v** **nobis**: *om* X annos plurimos *a*
219-224: *om* A
219. ET SVBSCRIPSERVNT *scripsi, uide codd* ƒ ϒ I J **S v** *ad l* 216: SVBSCRIPSERVNT QVOQVE *Dion* II Θ; *om hic codd cett*
220. **Alypius**: Alipius *j u v* Alippius *a*β; + quoque Y 221. Agustinus ƒ ϒ* I *a*, *uide quae collegi p* 593, Agust β 222. Possidonius *v* 223. **Marianus** ƒ ϒ Θ[2] I **S v**: Marinus J *Dion* I II (−*a*) Θ* (*cf p* 614 *l* 4) Martinus *a* *cf pp* 591 *l* 7, 592 *col b l* 7 (*p* 614 *l* 4 Marinus)
224. CETERI ϒ I J **S** (−S) **v**: + EPISCOPI ƒ Θ S *Dion* I II SVBSCRIPSERVNT: *om Dion* II, *uide ad l* 219
EXPLICIT (EXP̄ I EXPL̄C̄ J) EPISTVLA (EPISTOLA I) AD BONIFATIVM (BONITIVM S*) VRBIS ROMAE (ORBIS S ROMAE VRT *u*) EPISCOPVM (EPIST· J: *om* I) DATA (*om* I) I J **S** *u*: EXPL *v*; *nihil habent ceteri*

---

217. ·N· Λ nō M nī ƒ nt̄ *a* 218. custodia S* beatissimae ƒ M beatissimi S* ff̄ Y fr̄ M frt̄ *u*
219. suscripserunt ϒ *r* suscribserunt S X Y
224. cetiri Λ **episcopi**: ipsi (*sc ex* epsi) Λ suscripserunt ϒ suscribserunt S X Z subscribserunt M Y supscripserunt *u*

### **De usu uocabuli** papa (*p* 597 *l* 11)

Πάππας *uel* papa *dictio est filii patrem cum praecipuo quodam pietatis indicio adloquentis. consequens itaque erat ut, cum primo apud christianos de episcopis in usu esse coepit,* (1) *nullus antistes titulum* papa *prae se ferret*; *cf p* 565 *l* 1 Bonifatius episcopus, 571. 62 Zosimus episcopus, 585. 315 Aurelius episcopus: (2) *episcopos maiorum ciuitatium nonnisi domestici ac uernaculae sui tali nomine adirent, e.g. Alexandrinum Aegyptii, Carthaginiensem Africani, Romanum Itali*; *ita* 566. 1 *acta concilii Africani* Cum Aurelius papa, 574. 114 *Alypius Tagastensis* sancte papa Aureli, 570. 44 *Faustinus legatus de Bonifatio* aput uenerabilem papam euidenter clareat, 575. 149 ad sanctum et beatissimum papam nostrum; *e contrario Africani antistitem Romanum indicantes* episcopum *dicunt*, 574. 130 petendus est . . . uenerabilis ecclesiae Romanae episcopus Bonifatius, 576. 164 sancto fratri et consacerdoti nostro Bonifatio, 585. 312, 596. 5, 614. 2: (3) papa *appellaretur nonnisi antistes suae ecclesiae tunc temporis praesidens*, *decessores eius* episcopi; 581. 265 per beatae recordationis olim prodecessorem tuae Sanctitatis . . . Caecilianum episcopum.

*duplici igitur ratione Zosimum, Bonifatii decessorem, ab Africanis oportuit non* papam *dici sed* episcopum, *et quod defunctus erat et quod externae praesederat ecclesiae*; *cf* 601. 90 uenerabilis memoriae episcopum Zosimum. *unde nihil interest ut codices nonnulli quamuis optimi* (*scilicet* ϒ I J **S v**) *lectionem praebeant* 597. 11 beatae memoriae papae Zosimo: *sed legas cum ceteris* episcopo, *haec enim lectio normam quinti ineuntis saeculi fideliter repraesentat, illa Italorum hominum morem sexto saeculo Vrbis uel ecclesiae uel episcopi auctoritatem titulis honorificis adaugere uolentium*: *exempli gratia codici* J (567. 5, 19, 575. 132) sancta *est* ecclesia Romana, *codicibus* I J **S v** (581. 247) apostolica *est* sedes *Romana*, *interpretationi Dionysii alteri* (614. 2) *Caelestinus non est* sanctus *sed* papa.

# IV

## Cyrilli et Attici episcoporum rescripta ad concilium Africanum directa

INCIPIT RESCRIPTA
AD CONCILIVM AFRICANVM
CYRILLI ALEXANDRINI EPISCOPI
ET ATTICI CONSTANTINOPOLITANI
EPISCOPI
VBI EX AVTENTICO CONCILIO NICENO
TRANSLATVM DE GRECO
PER INNOCENTIVM PRAESBYTERVM
TRANSMISERVNT
QVAE ETIAM EPISTVLAE
CVM EODEM CONCILIO NICENO
PER MEMORATVM PRAESBYTERVM
⌜INNOCENTIVM ¶ *fol* 173 *a* Λ
ET MARCELLVM SVBDIACONVM § *fol* 173 *b* Λ
ECCLESIAE⌝ CARTHAGINIENSIS
SANCTO BON⌜IFATIO
EPISCOPO⌝ ECCLESIAE ROMANAE
SVB DIE VI KAL: DECEMB:
DIRECTAE SVNT ROMAE

*lege* KARTHAGINIENSIS

---

*F* M Θ Λ *a j r s* B *a β λ* : *de codd* I J X Z *u uide p* 613 *ad calcem paginae*

*Textum secundum cod F constitui* : *de cod* Υ *uide p* 624 *Praem* CV Θ CII Λ CXXXV *a j* 1. INCIPIT M X : INCP *F* INCIP *s* INCIPT *a* INCIPIVNT Θ *r* B$^2$ : *om* B* RESCRITA Θ (*dehinc usque ad p* 620 *l* 122, *ubicumque de cod* Θ *tacetur, eum cum Dion* II *consentire intellegas*) PRESCRIPTA *a* EPIST SCRIPTV (*lege* EPISTVLAE SCRIPTAE ?) *F* 2. AD CONCILIVM AFRICANVM : *om a, tr post* EPISCOPI (*l* 5) B 3. EPISCOPI : EPISCOPIS Θ EPSI Λ ; *om* B*, *supplet ante* ALEX. B$^2$ 4. ET ATTICI CONST. EPISCOPI *F Dion* I : *om Dion* II (– B) VTTICI *F* (*sed corr m p*) CONST M CONSTANTINOPOLI B* 5. EPISC M 6. VBI : *om r β λ* EX AVTENTICO CONCILIO NICENO TRANSLATVM *F* : AVTENTICA (-CAM Λ) CONCILII NICENI TRANSLATA *Dion* I II AVTENTIC. *F* Λ *a* : AVTHENTIC. Θ M *r* AVDIENTIC. *j* AVTHENTHIC. *s** NICHEN. *F* 7. CRECO M Θ 8. PRAESBYTERVM (*hic et l* 12) : PBM *a* PRBM *F* Λ M *j* PBRM *r* PBRVM *s* PRBRM B PRS 1$^o$ PRM 2$^o$ *β* 9. TRANSMISSA SVNT Θ$^2$ *s*$^2$ 10. EPISTOLAE *a* EPISLA *s** *ut uid* 11. NICHENO *F* NICAENO M 12. MEMORATO PBO (*om* PER) *a* MEMORATOM Θ* 14. MARCELLINVM *s a* SVBDIAC *F* SVBD *β* 15. AECCLES M CARTHAGINIENSIS Λ *j* : CARTAGINENSIS *a* KARTAGINIENSIS *r* B KARTHA[GI]NIENSI *s* CARTHC̄ M CARTHAGINENSI *Dion*-H 16. BONIFACIO *r s** B 17. EPS Θ* EPISC M ECCL *a* AECCL M ECCLES *F* ROM M ROMANE *F* M 18. SVB *usque ad tituli finem* : *om β* D̄ *F* Θ λ SEXTO *s* SEPTIMO *a* SEPTIMA B KL̄ *F j r* B K̄ M *a* DECEMB̄ *F* Θ M B : DECEMBRES Λ DECEMBRIS *j s* DECB̄ *a r* 19. DIRECTAE (-TA *F*) SVNT *F* : *tr* SVNT DIRECTAE (-TA Θ *s* -TI *a*) *Dion* I II ROMAE *F* : *om Dion* I II

## IV

Dominis honorabilibus sanctis fratribus coepiscopis Aurelio, Valentino, sed et omni sanctae congregationi in Carthaginiensi synodo congregatae, Cyrillus salutans in Domino Caritatem uestram.

*lege* Karthaginiensi

Scripta Venerationis uestrae multam habentia querimoniam cum omni laetitia per filium nostrum Innocentium praesbyterum suscepi, quibus a nobis speratis ut de scrinio nostrae ecclesiae uerissima exemplaria ex autentica synodo apud Niceam ciuitatem metropolim Bythiniae a sanctis patribus constituta adque firmata sub nostrae fidei professione uestrae Dilectioni porrigamus. unde, domni honorabiles fratres, salute praeeunte necesse habui per harum latorem filium nostrum Innocentium praesbyterum fidelissima ⌜exemplaria ex autentica synodo in Nicea ciuitate⌝ Bythiniae

¶ *fol* 173 *b* Λ
§ *fol* 174 *a* Λ

Ϝ M Θ Λ
*a j r s* B
*α β λ*

1. **Dominis** (*plene scriptum apud* Ϝ M *a s*): Dominos *j* uenerabilibus *a* sanctissimis *r* 2. et coepiscopis Θ B coep. nostris *a* 3. **sed**: *om a* **omni**: omnibus Ϝ *r* omnes *a* congregationis *a* **in**: *om* Ϝ 4. **Carthaginiensi** M²: Karthaginiens. *s** Kartaginiens. *r s*² Cartaginiensi M* Carthageniensi Ϝ² Carthageniensis Ϝ* Carthaginensi Λ (*j*) Cartaginens. *a* congregatis Ϝ 5. **domino** Ϝ Θ *r s*: deo *Dion* I II (− *r s*) 8. **multam . . . querimoniam** Θ *a j s*: multa . . . querimoniam Ϝ Λ multum . . . querimoniam M multa . . . querimonia *r Dion*-**H**; *sed* querimonium *neut. non nisi a Venantio Fortunato, ubi metri gratia adhibetur, laudat Forc. de Vit* habentem Ϝ habentiam *s* * *ut uid* 9. laetitiam Ϝ 11. **ut**: *om* Λ* (*suppl m p*) 12. uerissimae Ϝ 13. autentico Ϝ (*recte, ut suspicor: confer tamen l* 22) **apud Niceam ciuitatem**: *om* Ϝ 14 (*et* 23). **Bythiniae** Θ *a j r s*² B: Bytiniae Ϝ Λ Bythyniae M Bythinniae *s** 15. constitutum atque firmatum Ϝ 17. professionem Θ* delectionem Θ* 18. **domni** Ϝ: domini *Dion* I II 19. **praeeunte**: + domino *j* 20. habuit Θ* Λ (B* ?) latorum B* 22. et ex *a* 23. **Nicea ciuitate** Ϝ *Dion* I B: Nicena ciuitate (Nicenam ciuitatem Θ Nicaeni ciuitate *j*) *Dion* II (− B)

4. sinhodo M sinodo *α β* 5. caretatem Λ 7. scribta Λ *a* scriba Θ* *ut uid* uerationis Λ uenerationes *j** uertrae Θ 8. quaerimon. Ϝ *a j* queremon. Λ 9. laettia Λ nm̄ Ϝ *a* 10. pbm *a* prbm Ϝ Λ M *β* pbrm *r* pbrum *s* prbtrm B praesbiterum *j* suscipi Ϝ Λ 12. aeccl M 13. authentica Θ M *j r s** *β* 13 *et* 23. synhodo M sinodo *α β* 16. atque Ϝ M *a j r s* B *β* 17. delectioni Θ Λ 18. domni Ϝ; *haesitanter legi*: domini (*plene scriptum in* M *a*) *codd cett* honorabilis Ϝ 19. ff̄ Ϝ M salutae *α* 20. arum Θ* *j* 21. nm̄ Ϝ M *a* praesbyterum M *j*: prbtm B (*reliqua ut ad l* 10) 22. authentica Θ M *j r s* 23. nichea Ϝ

IV

*cf p* 160 *supra col b l* 115

habita uestrae ⌜Caritati⌝ dirigere. quod et in ecclesiastica historia requirentes inuenietis.

De pascha uero ut scripsistis, nuntiamus uobis X*II*II kal: Maias nos futura indictione celebrare.

ET ALIA MANV

31 Deus et Dominus noster sanctam uestram congregationem custodiat, quod optamus, karissimi fratres.

INCIPIT EPISTVLA
ATTICI EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

Dominis sanctis, merito beatissimis, fratribus coepiscopis Aurelio, Valentino, uel ceteris carissimis in

---

ϝ M Θ Λ
*a j r s* B
*α β λ*

24. habitu B 25. et: *om* ϝ* in: *om a*
28. XIIII *scripsi, anno enim* 420 *Pascha erat duodeuicesimus dies mensis Aprilis, sc.* a. d. XIIII kal: Mai: *cum in falsum diem* XVII kal. Mai. *consentiant omnes codices nostri, uidentur omnes ex uno archetypo deriuari, ubi scriptum erat* U *pro* II. *notandum est ecclesiam Africanam de die quo esset sequente anno habendum Pascha non Romanam consuluisse ecclesiam sed Alexandrinam. utrum tamen moris iam fuisset ut quotannis ab Alexandrinis Paschae diem denuntiandum poscerent Africani, quamuis probabile, non est certum: cf conc Carth anni* 419 *cann* LI, LXXIII 29. **indictione**: *om* ϝ
30. ET ALIA: TALIA M
31. **noster**: *om* (*uide notulas inferiores*) Λ M

*Praem* CIII Λ *s* CVI Θ CXXXVI *a j*
1. INCIPIT: INC̄ ϝ INCP̄ Λ INCIP̄ *s*; *om* B* EPIST M EPISTL̄ ϝ EPISL̄A *s* 2. EPISC̄ ϝ CONSTANTINOPOLITANI (CONSTANTINOPOL̄ ϝ) ϝ *Dion* I: + AD EOSDEM *Dion* II
1. Domini Θ* B* **sanctis**: sanctissimis *a*; *om* ϝ 2. et coepiscopis M Aurilio Λ Aureo M 3. **ceteris**: + clericis *a* clarissimis *s* Θ² **in**: *praem* qui ϝ in

---

25. aecclesiastica M B storia Θ* *a* istoria ϝ Θ² 27. scribsistis Λ M 28. nustiamus *ut uid* ϝ* septimo decimo *s β λ* kl̄ ϝ M *a j r* B *β* maī *a r β* mad̄ M 29. caelebrare ϝ M *a j*
31. noſt ϝ (*uide Traube* Nomina Sacra *p* 235) nt̄ *a* nō *j* nser *β* (*om* Λ M, *fortasse quia* ·N̄· *pro* noster *scriptum erat in eorum archetypis, quod compendium inde a septimo saeculo scribae non intellegentes uel omiserunt uel male interpretati sunt. iam sub finem quinti saeculi codex Ambrosianus* D 519 inf. *male scribit* NON *pro* nostrum *apud Cyprianum* ep. xlv 4, *Hartel* 603. 11) 32. custudiat Λ 33. krm̄ ϝ km̄i Λ *a r s β* carissimi M B ff ϝ
I *et* II. **dominis . . . domini**: *plene scripta in* ϝ M, *cf pp* 596. 1, 610. 1 3. carism̄i M kmis *r*

IV

synodo aput Carthaginem habita constitutis Atticus episcopus. *lege* Karthaginem

Per filium nostrum Marcellum subdiaconum uestrum scripta uestrae Dilectionis cum omni gratulatione suscepi, Domino gratias agens quod merui tantorum fratrum benedictionem perfrui, domini beatissimi fratres.

¶ *fol* 174 *a* Λ

§ *fol* 174 *b* Λ

Scripsistis [sane] ut uerissimos canones ⌜aput Niceam ciuitatem, metropolim Bythiniae⌝, a patribus constitutos ⌜sub fidei ad⌝stipulatione dirigam. et quis est qui communem fidem uel statuta a patribus firmata suis fratribus deneget? qua de re per eundem filium meum Marcellum subdiaconum uestrum nimium festinantem, sicut acta sunt in Niceam ciuitatem a patribus, canones integros ut iussistis direxi: petens ut pro me plurimum uestra sancta congregatio orare iubeat.

*Attici interpretationem inuenies supra p* 112 *col b*: *cf p* 613 *de Dion* I

---

*f* M Θ Λ *a j r s* B α β λ

synodum . . . habitam *f* 4. **aput**: *om a* Cartaginem *a* Kartaginem *r* Karthaginem *s* 8. dilationis? B* **gratulatione** *f*: gratiarum actione (-onem Λ -oni *a*) *Dion* I II 9. agent *a* 10. quo *s* meruit β patrum *r* **benedictionem** *f* (B* ?): benedictione *Dion* I II 12. fr∗m (*e l* 10) *s** 13. **sane** *Dion* I II: *om f* 15. **Bythiniae** Θ *a j r s*² B: Bytiniae *f* Bythyniae M Bythinniae *s** 17. communionem Θ 18. **a patribus**: aput tribus Θ* 19. **qua**: quia Λ 20. **meum**: *in ras* (*meum Mar*cellum *f*; nimium festi *f** *e l* 22, *sed corr m p*) *f* B; *omiserat forte* meum B* 22. **acta** *f*: statuti *Dion* I II 23. **in Niceam ciuitatem** *f r*: in Nicea ciuitatem Λ in Niceam ciuitate Θ* (B* ?) in Nicea ciuitate M *a j s Dion*-**H** 24. *canones f in ras* **integros** *f* B²: integro Θ B* in integro *Dion* I II (− B*), *fortasse recte* **ut**: *om f* M iussi et his Θ* **direxi**: dimitti? *primis curis a* 25. **uestra**: *om s* 26. **iubeat**: debeat Λ

---

4. sinhodo M sinodo *a* apud Λ M *j r s* B β 5. epis Θ B 6. nm̄ *f a* 7. subdiac̄ *f* Θ subdiacō M subdiacm Λ urarum *j** scribta M escripta Λ 9. suscipi Λ gratians Θ* 12. ff *f* M fratris Λ 13. scribsistis Λ M β sanae *a j* uerissimus Λ 14. apud M *a r s* nicheam *f* 16. suffidei *a* astipulatione *r* 19. denegit B* 21. subdiac̄ *f* Θ *a* subdiacm Λ 23. niciam *f* nicaea M 24. iusistis *r* 26. iuueat *f*

IV

ET ALIA MANV

Deus noster Sanctitatem uestram custodiat, [quod optamus,] carissimi fratres.

---

FMΘΛB *ajrsaβλ*

27. ALIA : ALTERA B*
29. **quod optamus** *Dion* I II : *om* F **carissimi** F (*cf l* 3) : sancti *Dion* I II

---

28. n̊ F nt̄ *a*, *cf ad p* 611 *l* 31    30. ff F M

*sequuntur apud cod* F *epistulae*
*Bonifatii papae tres,*
*uide supra p* 565 *et Maassen p* 484 :
*apud codices Dion* I II
*Symbolum Nicaenum,*
*uide supra p* 106 *col b* :
*et apud Dion* I
*canones Nicaeni*
*secundum interpretationem*
*Philonis et Euaresti*
*Constantinopolitanorum,*
*uide supra pp* 104, 112 *col b*

---

*Epistulas Cyrilli et Attici non praebent codices nostri* Y I J S v: *eas uero in archetypo codicum* I J S v *praesto fuisse patet e titulo epistulae alterius, ab Attico de litteris formatis ad Bonifatium datae, inter epistulas Africanorum ad Bonifatium et eorundem ad Caelestinum insertae, ita exarato*: INCIPIT EPISTVLA ATTICI EPISCOPI ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANAE AD BONIFATIVM VRBIS ROMAE EPISCOPVM DATA CVM EXEMPLARIIS NICAENI CONCILII DE GRAECO IN LATINO TRANSLATIS A BEATISSIMIS CYRILLO ET ATTICO EPISCOPIS ALEXANDRINAE ET CONSTANTINOPOLITANAE ECCLESIAE ET DIRECTIS PER INNOCENTIVM PRAESBYTERVM SVVM ET ASELLVM SVBDIACONVM ECCLESIAE KARTHAGINENSIS VT SVPERIVS RECITATVM EST. FIDES NICAENI CONCILII CVM TITVLIS ·XX·

IJXZ*u*

*Codices contuli* I *fol* 27 *b*, J *fol* 24 *a*, X *fol* 24 *b*, Z *circa fol* 244 *a*, *u fol* 43 *b* (Y *fol* 47 *b*)

INC̄· J INCP̄ I Z EPISTOLA X Y EPL̄ Z ADTICI Z EPIS̄ I ECLESIAE J AECLESIAE X CONSTANTINOPOLYTANAE I BONIFACIVM X VRB̄ Z EPISC̄· J EPISCOPVS I* EPISCOPI X DE : *om* Z *u* GRECO X Z A BEATISSIMIS : AC BEATISSIMI I ATTYCO I AEPISCOPIS X CONSTANTINOPOLINAE J ECLESIAE J PRAEB̄ I PRAESB· J PRAESBITERVM X PBRM Z ASELLVM: MARCELLVM Y SVBDIC̄· J SVBDIAC̄ I SVDIACONVM Z ECLESIAE J KARTHAḠ· J KARTHAGINE I* KARTAGINENSIS X Y Z KARTAGENSIS *u* TITL̄I I

## V

**Epistula alterius concilii Carthaginensis ad Caelestinum papam data**

INCIPIT EPISTVLA [SANCTI] AVRELI EPISCOPI AD SANCTVM CAELESTINVM VRBIS ROMAE EPISCOPVM [DE ADVENTV APIARII]

¶ *fol* 175 *a* Λ
§ *fol* 175 *b* Λ

⌜Domino dilectissimo et honorabili fratri Caeles⌝tino Aurelius Palati⌜nus Anto⌝nius Tutus Seruusdei Terentius Fortunatus Marinus Ianuarius Optatus Celticus Donatus Theasius Vincentius Fortunatianus et ceteri qui in uniuersali Africano concilio Carthagine adsumus [salutem].

*lege* Karthagine

Optaremus quidem admodum, *sicut* Sanctitas tua de aduentu Apiarii laetatos uos fuisse, missis per conpraesbyterum nostrum Leo-

---

ƒ I J S P X Y *u* Θ Λ A *a j r s* B *a β λ*

1. INCIPIT . . . APIARII : *totum titulum om* M   INCIPIT (INC ƒ INCP I J S *u* Λ; *om* B*): *praem* XIII (*ita in indice*) *uel* XIIII (*ita in textu*) *u* CV *s* CVIII Θ CXXXVIII *a j*   EPISTVLA I J : EPIS̄ ƒ EPL̄ Z EPISTOLA Y *s*; *om a*   SANCTI AVRELI (AVRELII *u*) EPISCOPI (EPISC̄. J) I J **S** *u*: AVRELI EPISCOPI ƒ CONCILII (*praem* SANCTI *a* TOTIVS B) AFRICANI *Dion* II   2. SANCTVM ƒ I J **S** *u*: PAPAM *Dion* II (−*a*); *om a*   CELESTINVM *r s*   *tr* EPISCOPVM VRBIS ROMAE **S** EPISCOPVM VRBIS *u*   ORBIS S VRB̄ ƒ VR̄ *u*   ROMAE : RM̄ ƒ; *om* Λ λ *u*   EPISCOPVM (EPS̄ I S EPISC· J EPSM Λ EPISCOPORVM A); *om* Θ*   3. DE ADVENTV (-TVM I) APIARII (APPIARI Y) I J **S** *u*: *om* ƒ *Dion* II

§ M

1 et dilectissimo et M   2. Celestino Θ   Aurelios ? ƒ*   3. Antoninus ƒ A B[2]   Totus X *u j*   Terentinus S M   4. **Marinus** ƒ J: Martinus I **S** *u* *Dion* I II; *om a*   Ienuarius M   5. Obtatus I *β*   **Celticus** ƒ **S** *u* M *a*: Caelticus I J Celticius Λ *s* λ Celtitius B Ceticius *j* Celtictus *r* uel Titius *a* Celcitius *β*   **Theasius Vincentius**: *om a*   Theasios Θ Theastus *r*   6. Vincenti|nus X   Fortunatus Y* Fortonatia*n*us I *in ras* (-arius ? I*) *corr m p*   **et ceteri**: *om* (*suppl ad calc pag*) Y   7. **in**: *om* Θ   **uniuersali**: *om* A   8. **Carthagine**: Carthag̅ ƒ Cartagine A Karthag̅ J Karthaginae I Karthagine S Kartagine X Z *u* Carthaginis (Cartaginis *a* Karthaginis *s* Kartaginis *r* B) *Dion* I II Y   **adsumus** I J **S** *u*: adfuimus ƒ *Dion* I II   **salutem** I J X Z *u*: *om* ƒ *Dion* I II S Y   9. **Optaremus**: Obtamus, I, *fortasse recte*   **quidem admodum, sicut sanctitas** (sc̄itas) *scripsi*: quidem admodum sanctitas I si quidem admodum sanctitas ƒ J **S** (−Y) *u* A *Dion*-**H**? (*β* λ) B si quemadmodum sanctitas *Dion* I II (−*β* λ B) Y; + possit Θ[2] *s*[2]   11. Appiari Y Apiari ? A* Apii A[2] Appiarii B **** arii *β*   **laetatos**: legatos λ   laetato suos Z laetatos suos *a*   missos *j*   12. **Leonem**: *om* ƒ A

*cf p* 608 *l* 223: Martinus *non est nomen Africanum*

*de* Vincentio *et* Fortunatiano *uide pp* 567 *ll* 14, 15, 586 *l* 333, 587 *l* 335, 594

*cf p* 597 *l* 4 *et ib l* 6

---

1. **Domino** : *plane scriptum apud* ƒ J M   dilm̄o I *a*, *cf p* 533 *ad fin*   honorauili Θ *u*   6. caeteri I M   7. **in uniuersali** : inuersali S   9. obt. I Z   ammodum S *u* Λ *s*   10. tuas *u*   11. laetatus ƒ A B letatos Θ *u*   misis Θ   12. conpraesb· J conprbis I* conprbirm I[2] conprbtrm B conpbm *a* conpbrm *rs* conprbm ƒ *ju* conpraesbiterum M X conpresbiterorum *β*   **nostrum** : nomine B (*ex archetypo* ·N·?, *cf quae adnotaui ad p* 611 *l* 31 *ad calcem paginae*)

V

nem litteris, intimauit, ita nos quoque de eius purgatione haec scripta cum laetitia mitteremus. esset profecto et nostra et uestra modo alacritas certior, nec praepropera uideretur quae adhuc de audiendo quam de audito praecesserat. adueniente sane ad nos sancto fratre et coepiscopo nostro Faustino concilium congregauimus, et credidimus ideo cum illo missum quoniam, sicut per eius opera[m] praesbyterio antea redditus fuerat, ita nunc posset de tantis ⌜criminibus a Thabracenis obiectis eo laborante⌝ purgari. cuius tanta ac tam inm⌜ania⌝ flagitia decursum nostri concilii examen inuenit, ut et memorati patrocinium potius quam iudicium ac defensoris magis operam quam disceptatoris iustitiam supe-

*cf p* 599 *ll* 45–52

*de* Thabraca *uide p* 595

¶ *fol* 175 *b* Λ

§ *fol* 176 *a* Λ

*F* I J S X Y Z *u* M Θ Λ A *a j r s* B *a β λ*

13. **litteris**: *praem* qui uobis Θ² *s*² **ita**: itaque si *s*² 14. cuius *r* purgationem A 15. **cum**: eum S Z *u* letitiam *u* laetitiae *j* 16. esse Λ *a* profectos I profectu A *tr* et uestra et nostra A 17. **praepropera**: praeprospera I Z praepropera *in ras F* praeprora S perprospera (*ex exemplari* p̄pro(s)pera ?) *u* proprera *ut uid* A propera Λ praeparaui J* (*sed corr m p*) properaui *a* 18. uiderentur *r s Dion*-H Θ² B² uidetur Y* **quae**: qui *u*; *om* A **adhuc**: + tam *a* 19. **quam**: quem *u* quamquam *β* auditu *F* I *u* A *β* processerat *s* praecesserant *a* B² 20. aduenti Λ* adunte Λ² aduenientes A *a* 21. *tr* nostro et coepiscopo *a* 23. **ideo**: de eo Y cum illum *u* 24. **operam** *F Dion* I II (−A *β*): opera I J S *u* A *β* 25. prbo *F* **antea** I J S *u Dion* I Λ A: ante *F Dion* II (−Λ A) fuerit S Z *u* 26. **posset** I J S *u j r s* H: possit *F Dion* I Θ* Λ A *a* B, *fortasse recte* 27. **a Thabracenis**: ad Habracenis Z *u* a Dabracenis S ab Habracenis *s*; *om* A Thabracaenis I Thecbracenis *j* Tabracenis *β* (*notat in margine* X LOCA VBI SIMIAE SVNT) 28. **ac tam** *F Dion* II: acta M B acta uel I J S *u* 30. **memorati**: memorat Λ* morati *r β λ* (H ?) 32. **operam . . . iustitiam** *Dion* I II: operam . . . iustitia I X *u* opera . . . iustitia J S (*u** ?) operam . . . iniustitiam (in | iniustitiam *F**) *F* Θ 33. deceptoris A superare B* **superarent nam**: supra repentinam

13. intimabit *a* intemauit A 15. scribta I S Y M A letitia Θ laeticia X leticia *β* 17. alacretas A aclaritas *s** (*sed corr m p*) 18. uederetur A 20. sanae I *F a* 21. coepisc· J coeps Θ* nō *F* noster Θ* *ut uid* 23. credemus A 25. **praesbyterio** I J S Y M: presbyterio *j r* praesbiterio X presbiterio *a u β* presbeterio Λ pbrio *s* prbo *F* reditus Θ A 27. laboranti M lauorante *u* laborente *a** 28. tantam λ inmana Θ immania M *r* inmani *s** 30. concilio *β* 31. inditium *a β* 32. hac X *u* B* defensores *F* 33. iustic. X Λ *β*

V

rarent. nam primum quantum obstiterit omni congregationi diuersas iniurias ingerendo, quasi ecclesiae Romanae adserens priuilegia et uolens eum a nobis in communione suscipi quem tua Sanctitas credens appellasse (quod probare non potuit) communioni reddiderit (quod minime tamen licuit)! quae etiam gestorum melius lectione cognosces. triduano tamen laboriosissimo agitato iudicio, cum diuersa eidem obiecta adflictissimi quaereremus, uel moras coepiscopi nostri Faustini, uel tergiuersationes ipsius Apiarii quibus nefandas turpitudines occulere conabatur, Deus iudex iustus fortis ⌜et longanimis magno conpendio reseca⌝uit. taetriore quippe ac p⌜utidiore⌝ obstinatione conpressa,

¶ *fol* 176 *a* Λ

§ *fol* 176 *b* Λ

ϝ I J
S X Y Z *u*
M Θ Λ A
*a j r s* B
α β λ

(superarent extermi *primis curis a**) *a* 34. obstiterint *s** *a* 35. **omni**: *om* ϝ* congregatione Λ *a* **diuersas**: de|uestras ϝ 36. ingerenda Λ 37. Rom M Λ deferens *s*² Θ*? 38. **in communione** (-oni A) I J S (−Y) *u* A *r* B λ, *cf l* 81: in communionem ϝ *Dion* I II (−A *r* B λ) Y 39. quam *u* **credens . . . reddiderit** ϝ: credens . . . reddiderat (dederat A crediderat *s**) *Dion* I II Y crediderit . . . reddiderit I J S *fortasse rectius*, cre|diderit (*ceteris per homoeoteleuton omissis*) *u* 40. apellasset Λ **quod**: quam *s* quem *a* poterat M 41. communione M Y B 42. **tamen**: *om a* **quae** ϝ I J S (−Y) *u*: quod *Dion* I II Y 43. lectiones *u* lectionem *a* lectioni Y *r* β λ cognoscens *r* cognoscis ϝ Θ *a* 44. **triduano**: triduanum ? B*; *in margine* (*sed manu prima*) in examinatione Apiarii triduo ieiunium caelebratum est I 45. **cum**: quam Θ diuersae idem ϝ I diuerse ibidem A 46. quaeremus *r* quaerere *ad fin lineae* ϝ 47. **coepiscopi**: de episcopi S 48. Appiari Y Aparii A* Appi*arii B Appiarii β 49. **turpitudines**: *sequitur rasura ad dimidium lineae in* A turpitudinis occultae reconabatur ϝ occultare B* β (*cf* ϝ) ocultare Θ occurrere *a* 50. **conabatur**: uidebatur *s* Θ² 51. conpendiore resecauit *u* (*cf* ϝ *infra*) 53. **ac putridiore** I *r* ac pudicitiore *a* ac cupatidiore J **conpressa** ϝ *Dion* I II (−Λ A): conpresso I J S *u* conpraessus Λ congressus A

34. obtiterit ? ϝ* 36. in*iurias Y iurias β eclesiae J ecclisiae Λ aeccl. M *u* 37. asserens Λ M *a j r* adsaerens J deserens Θ² 38. an nobis Θ 39. suscepi ϝ Θ M *u* β quem: quam *u* que β 40. apellass. Λ β prouare I 41. communione M Y B rediider. Θ minimae I 43. lectioni Y *r* β λ cognoscis ϝ Θ *a* cognusces X cognoscens *r* 45. iuditio *a* β 46. afflictissimi Λ *j r s* B (*Dion*?) quereremus I *s u* β 47. coepis Θ coepisc· J 48. tergiuersationis M Y *a u* β tergiuersatione *a* 49. nefundas J* turpidines Θ turpitudinis ϝ *u* occullere *a* 51. longanimes M conpedio Θ cūpendiore | sicauit ϝ 52. tetriore ϝ Θ Λ Y B *j r s* 53. hac B *u* putridiore I *r* abstinatione M conpraess. ϝ Λ S X Y compraess. M

V

qua tantum libidinum caenum inpudentia negationis uolebat obruere, (Deo nostro eius conscientiam coartante, et occulta quae in illius corde tamquam in uolutabro criminum iam damnabat etiam hominibus publicante), repente in confessione cunctorum obiectorum flagitiorum dolosus negator erupit, et tandem de omnibus incredibilibus opprobriis ultroneus se ipse conuicit, adque ipsam quoque nostram spem qua eum et credebamus et optabamus de tam pudendis maculis posse purgari conuertit in gemitum: nisi quoniam istam nostram maestitiam uno tantum solacio mitigauit, quod et nos labore diuturnioris quaestionis absoluit et suis uulneribus qualem-

---

*ϝ* I J S X Y Z *u* M Θ Λ A *a j r s* B *a β λ*

54. **qua tantum**: quantum S *a* quae tantum qua X  **libidinum**: libidum *ϝ a r j* B *β* liuidum λ  inpudenti negatione Θ inpudentiae negationis I J S Z *u*  55. obripere *a* 56. **deo nostro eius conscientiam** *Dion* I II (−Λ): deo nostro eius conscientia *ϝ* Λ A Y deus noster (nēr I nrt̄ *u*) eius conscientia I J S (−Y) *u*  coortante *u* coartantem Θ *a r* B* ?  58. tan|tam quam *r* **in uolutabro**: inuoluta pro A inuolutato *a* inuoluta *r β λ*  60. **publicante** *ϝ Dion* I II (−Θ A B*) Y: publicantem Θ B* publicantes A publicaret I J S Z *u* publicare X  **repente**: *in margine* I confessio criminum Apiari, *cf ad l* 44 *supra*; repetentem Θ* repetente Θ² repentes A in confessionem M Θ* *j* Y in confusione A in fessione J* (*sed corr m p*)  61. **flagitiorum** *ϝ Dion* I II (*sed in ras* B): flagitiorumque (-quae Y) I J S *u*  62. eripit M erup∗it *s*  64. **se**: sed *a*  65. ipsum quoque nostrum *β*  **quoque**: *om a* **qua eum**: quam eum I* quae *a*  66. **et** 1°: *om ϝ*  optamus *ϝ*  67. **posse**: possit *u*; *om* Λ  68. **gemitum** I J S *u*: gemitus *ϝ Dion* I II  **nisi**: *praem* et I J S (−Y) *u*  69. **istam nostram maestitiam** *ϝ Dion* II (−A *a*): nostram maestitiam M istam nostram misticam A ista nostra maestitia *a* ipsa nostra maestitia I J S (−Y) *u* ipsam nostram maestitiam Y 70. **uno**: unum *s* * *u* ut non *a*  tanto *ϝ* solacia Y solatium A *β*  71. **et nos** (−et *a*) *ϝ Dion* I II: nos ex I J S (−Y) *u* et nos ex Y  laborare *r s* * *Dion*-H 72. quamcumque Θ* qualecumque I qua-

---

54. tam|tum Y  libidenum Λ liuidinum *u* cenum *ϝ* Λ Θ *u* coenum S Y *r*  impudentia *ϝ*  55. obreuere Λ*  56. cohartante I J S X Z choartante Y quoartant. *a*  57. oculta Θ ilius Θ  58. uolutabo ? Θ*  crimenum Λ 61. flatiorum I* (*sed corr m p*) flagiciorum Λ 62. negatur B *u*  63. **opprobriis** J X B: obprobriis I obpropriis *ϝ* S Y *a* oppropriis Λ Z *u*  64. ultroneos Θ* *j*  atque *ϝ* I M ad quae X  66. credibamus Λ S  obtabamus I *a j* obtauamus *u*  67. masculis *s* *  68. porgari Λ  69. nām̄ *ϝ*  mestit. S *u a β* mestic. X  70. solatio M *a s*² *u*  mitigabit Θ*  71. lauore *u*  diuturnores A diuturniones *a* diuturnionis *β*  questionis *a β* questiones A *a* questionionis Y  72. absoluet *a*

V

¶ *fol* 176 *b* Λ
§ *fol* 177 *a* Λ

cumque medellam, et licet inuitus, ⌜suae conscientiae reluctan⌝te confessione proui⌜dit, do⌝mine frater.

Praefato itaque debitae salutationis officio, inpendio depraecamur ut deinceps ad uestras aures hinc uenientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos in communione ultra uelitis excipere; quia hoc etiam Nicaeno concilio definitum facile aduertat Venerabilitas tua. nam etsi de inferioribus clericis uel de laicis uidetur ibi praecaueri, quanto magis hoc de episcopis uoluit obseruari, ne in sua prouincia a communione suspensi a tua Sanctitate praepropere uel indebite uideantur communioni restitui. praesbyterorum quoque et sequentium clericorum inproba refugia, sicut te dignum

*uide can Nicaen.* v *p* 118 *sup*

---

ϝ I J S X Y Z *u* M Θ Λ A *a j r s* B *a β λ*

lem cum quem *u* 73. **et licet inuitus** I J S *u*: etsi inuita ac ϝ *Dion* I II (−Θ A) etsi non in uita ec A etsi in uita hac Θ* 74. sua *a* conscientia S* *a* consciae ac Y confessionem A professione *u a* confessiones Θ* 75. **prouidit** ϝ *Dion* I II (−Θ *a*): prouidet *a* prodidit I J S *u* Θ pater *r* 76. praephatio I prefatio *r* λ prefacio β praelato *a* 77. inpenso B $s^{2}$ $Θ^{2}$ 78. **ut**: et *a* ad uestra aures J hinuenientes I* (*sed corr m p*) hic uenientes S hunc uenientes λ 80. **excommunicatos**: *in margine* I excommunicatus ab episci prouinciae suae in alia prouincia minime suscipi debere; excommunicatis J* (*corr m p*) *u* 81. communionem *Dion* I II uellitis I J X Z *a u* uelletis S β 82. in Nicaeno *j** 83. **aduertat** I J S *u*: aduertit ϝ *Dion* I Λ H auertit A aduertet *a j r s** 84. **etsi de**: si de B*; *om* A*, *suppl* de $A^{2}$ 85. **uel**: et *r* **de**: *om a r s* B *Dion*-H uident *s** 86. **hoc**: *om* S M 87. seruari β **ne**: nec *Dion* II 88. **a**: *om r s Dion*-H suspendi A 90. **uel indebite** ϝ *Dion* I II: *om* I J S (−Y*) *u*, *fortasse ne nimium pontifici Romano derogetur* **uideantur**: debeantur B *marg*; *om* Θ* communione X *r s* B β 92. **sequentium**: *cf conc Carth anni* 419 *can* XXV *tit* De episcopis uel sequentibus ordinibus 93. proba Θ* S refugie Θ* refugias *u* **sicut te**: sicuti $Θ^{2}$ $s^{2}$ **te**: et ϝ; *om* B

---

73. meldellam Y* 75. **domine**: *iure sine compendio scriptum in* I J M Λ *a* β (*sed non* ϝ) 76. debite X debete S de uite β salutation Λ* 77. offitio *a* deprecamur ϝ Y *j r u* β 78. uās ϝ 79. uennientes Z uenientis *j* ammittatis M *a j* admitates B 80. excomunicat. *u* excommunicatus B 81. uellitis I J X Z *a u* uelletis S β 82. niceno Λ *a r s u* β nicheno ϝ 83. diffinitum B uenerauilitas tuas *u* 87. eps Θ obseruare Λ* Y 89. praepopere ϝ Λ* praeponere M preproprere *u* propere B* 90. indebitae ϝ *a* 91. praesbytyrorum Λ praesbit. M X B presbit. *a u* presbyt. *r* prborum ϝ pbrorum *s* 92. sequentum ϝ Y* 93. improba M *a j r*

V

est, repellat Sanctitas tua: quia et in nulla patrum definitione hoc ecclesiae derogatum est Africanae, et decreta Nicaena siue inferioris gradus clericos siue ipsos episcopos suis metropolitanis ⌜apertissime commiserunt. prudentissime⌝ enim iustissimeque uide⌜runt⌝ quaecumque negotia in suis locis ubi orta fuerint finienda, nec unicuique prouin*c*iae gratiam sancti Spiritus defuturam, qua aequitas a Christi sacerdotibus et prudenter uideatur et constantissime teneatur; maxime quia unicuique concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad concilia suae prouinciae uel etiam uniuersalia prouocare: nisi forte quisquam est qui credat unicuilibet posse Deum nostrum examinis inspirare iustitiam et innumerabilibus

*de* metropolitanis *uide can Nicaen* IIII *l* 12 *et* VI *ll* 9–15, *pp* 116, 120

*de* concilium uniuersale *uide p* 622 *ad fin*

¶ *fol* 177 *a* Λ

§ *fol* 177 *b* Λ

ϝ I J S X Y Z *u* M Θ Λ A *a j r s* B α β λ

94. reppellas I repellas ? B* refellat Λ 95. et: *om* Λ A B* *a* Θ* in nulla I J S *u* Λ A B* *a*: in ullum Θ*; nulla (*om* in) ϝ *Dion* I II (−Θ* Λ A B* *a*) **patrum**: *praem* sanctitas tua $\Theta^2$ *s* 96. Africano et *ut uid* ϝ* 97. **et**: *om* Λ Niceni *r* inferiores gradu *a* 98. **ipsos**: *om* Λ A 100. **commiserunt prudentissime**: *om per homoeotel* A **prudentissime**: *om* X 101. **enim iustissimeque**: *om* Θ* **enim**: + et A; *om* Y 102. negotio Y **ubi orta**: suborta Z *u* 103. **fuerint** I J S *u*: sunt ϝ *Dion* I II 104. **prouinciae** *scripsi*: prouidentiae (prudentiae B) *codd* gratia A *a* 105. **defuturam**: *om a* **qua**: quae *a* B* que *u* A *a* **a**: *om* M Λ *a** (*sed suppl m p*) **Christi** ϝ *Dion* I II Y: christianis I J S (−Y) *u* 106. sacerdoti eos A uideantur . . . teneantur A 108. **quia**: qui *a* **concessum** ϝ *Dion* I II Y: consensum I J S (−Y) *u* **est**: + ut I J S (−Y) *u*, *sed sequitur in l* 111, *testibus codd omn*, prouocare **si**: qui *a* 110. **prouinciae**: uicine A 111. **uniuersalia** (*scilicet* totius Africae) I J S (−Y) *u* Θ*: uniuersale ϝ *Dion* I II (−Θ* A) Y: uniuersalem A **prouocare nisi**: prouocarent si *a* 112. unicuiq:libet M 113. **deum nostrum**: *om j* **deum**: dominum (dn̄m) I M A *a* examen spirare A 114. **iustitiam**: *om r* innumerabilis Z *u* 115.

94. reppell. I $j^2$ *r* 95. patruum Θ definitionem *u* A 96. eclesiae J aeccles. M *u* te rogatum β affricanae X 97. nicena Θ Λ *a s u* β (*r*) nichena ϝ inferiores Y *u* A *a* 98. grados Y β clericus M clōs *a* eps S episcopus M 99. apertissimae ϝ M S 100. conmiserunt ϝ *u* comiserunt I* M commisserunt Θ β 101. iustissimaequae I iustissime quae J X A λ iustissimaeque Z M 102. negutia Λ 103. horta I J X 105. equitas Θ Λ *j u* β cristianis J 107. constantissimae ϝ I M S X maximae ϝ I S Y Z *a* 108. conscessum *j* iuditio *a* 109. cognotorum ? ϝ* 110. conciliae ϝ prouintiae *a* 111. uniuersilia S fortem *u* 112. unicuilibat J* unicuiliuet *u* 113. nm̄ ϝ 114. iusticiam X innumerabilis Z *u* innomira-

V

congregatis in concilium sacerdotibus denegare. aut quomodo ipsum transmarinum iudicium ratum erit, ad quod testium necessariae personae uel propter sexus uel propter senectutis infirmitatem uel multis aliis incurrentibus inpedimentis adduci non poterint?

Nam ut aliqui tamquam a tuae Sanctitatis latere mittantur, in nullo inuenimus ⌜patrum synodo constitutum; quia illud quod⌝ pridem per eundem coepiscopum nostrum Faustinum tamquam ex parte Nicaeni concilii exinde transmisistis, in co*dicib*us uerioribus qui accipiuntur Nicaeni, a sancto Cyrillo episcopo antistite Alexandrinae ec-

¶ *fol* 177 *b* Λ
§ *fol* 178 *a* Λ

*uide can Serdicensem* III *b*, *l* 16, *p* 461 *sup*

ϝ I J S X Y Z *u* M Θ Λ A *a j r s* B *a β λ*

congregati sunt (sunt *e* s̄ ?) *u* **in concilium:** *in margine* I propter necessitates testium diuersi causae uodiendi in concilio Λ A *r* 116. denegaret *s** **aut:** autem *u** ipsut Θ* 117. **erit:** fuerit *ut uid s** 118. **ad:** at *a** aut $a^2$ (*sed m p*) testimonium J* *et ut uid* X* *s** 120. **senectutis:** necessitatis M senectis *u* **infirmitatem:** infirmitate I S* X Z *u* infirmitatis Λ; *om* Θ* 121. **incurrentibus** I J S (−Y) *u*: intercurrentibus Y Θ; *om* ϝ *Dion* I II (−Θ) **inpedimentis:** *bis u* 122. **poterint** I J S (−Y) *u*, *uide Neue-Wagener*[3] iii 613: poterunt ϝ *Dion* I II (−Θ A $B^2$) Y potuerunt Θ A *deficit abhinc cod* Θ 123. ut ut X aliquid B* tua S* *u* 124. sanctitati A B* mittan|tum ϝ mittatur Y **in nullo . . . synodo** I J S: in nullo . . . sinodum *u* nullo . . . in synodo ϝ nullo . . . synodo Λ* *a j* s Dion*-**H** nullo . . . synodum A B* nulla . . . synodo M $\Lambda^2$ $j^2$ *r* $B^2$ 126. qua A **quod:** quo ? Λ; *om* S 127. **per:** *om* S **eundem:** *om* A S coepiscō nr̄o I 128. **tamquam:** quam A 129. **concilii . . . in:** *om per homoeoarcton* Λ **exinde . . . codicibus** (conciliis): *om per homoeotel* ϝ*, *supplet* (*sed* consiliis) $ϝ^2$ transmisisti *u* 130. **codicibus** *scripsi*, *cf p* 604 *l* 147 uerissimorum exemplariorum Nicaeni concilii (*et l* 193), *l* 175 in nullo codice graeco: conciliis *codd* **uerioribus:** uberioribus *s* superioribus *a* **qui . . . Nicaeni** ϝ *Dion* II (−*s*) Y: quae . . . Nicaeni M que . . . Nicenis *s* qui . . . Nicaenum I J S (−Y) *u* **accipiuntur** *Dion* I II (−*r*): accipiantur ϝ accipiunt *r* dicitur et accipitur I J S (−Y) *u* dicuntur et accipiuntur Y 131. **a sancto:** *om* M Cylillo *β* 132. **episcopo** J S Z *u s*: coepiscopo (quoepiscopo Λ) ϝ I X Y *Dion* I II (−*s*), *sed uide quae disserui p* 593; +nostro *codd* (nos S) *sed uidetur mihi e l* 134 *irrepsisse* **antistite** I J S *u*: *tr post* Constantinopolitano (*l* 134)

¶ Θ

bilibus Λ 115. sacerdotebus Λ 116. comodo Θ 118. necissariae Λ necessarie Z 120. mutis B* 121. impedimentis M *j r s* aduci Θ *j* 126. constitum *u* illut *u* 127. coepisc, J coepiscō I coepiscopoum Λ coepispum *s* nro (*e praecedenti* coepiscō) I nm ϝ *a* 129 *et* 131. nicheni ϝ niceni Λ *a r s u β* 130. ueroribus J* 132. episc. J antistitae I S antestite ϝ Λ X Y *a* astistite A antististite *j* ecl. J aeccl. M 133. uenerauili *u* 135.

V

*cf p 609 ll 8–15*

clesiae et a uenerabili consacerdote nostro Attico Constantinopolitano ex autentico missis (quae etiam ante hoc per Innocentium praesbyterum, per quem directi sunt, et per Marcellum subdiaconum nostrum uenerabilis memoriae Bonifatio episcopo decessori uestro a nobis transmissa sunt), tale aliquid non potuimus repperire.

Exsecutores etiam clericos uestros, quibuscumque petentibus, nolite mittere, nolite concedere, ne fumosum tyfum saeculi in ecclesia*e* Christi lucem, quae simplicitatis et humilitatis diem Deum uidere cupientibus praefert, uideamur inducere. nam de fratre nostro Faustino (amodo iam suis nefandis ⌜nequitiis ¶ *fol* 178 *a* Λ

---

ϝ I J S X Y Z *u* M Λ A *a j r s* B *α β λ*

ϝ *Dion* I II 133. **consacerdote nostro** (*cf p* 576 *l* 165) I J S *u*: *om* ϝ *Dion* I II 135. **ex autentico** ϝ *Dion* I II: *om* I J S *u* autenticicommissis Λ **quae**: quam A **etiam**: et tam Y 137. **per quem directi sunt** [*scilicet ut uid* codices] **et per Marcellum subdiaconum nostrum** I J S *u*: et M. subdiaconum (+ per *secundis curis* ϝ) quae ad nos habitis directa sunt ϝ et M. subdiaconum per quos ad nos ab eis directa (directe A) sunt *Dion* I II 139. memoria Λ Bonifacio ϝ M X *r s** *β* B **episcopo**: prbro A 140. **a nobis**: + per eosdem ϝ *Dion* I 141. **tale aliquid** I J S (−Y) *u*: *praem* in quibus ϝ *Dion* I II Y 143. **exsecutores**: *cf Augustini ep.* ccix 9 'tamquam exsecuturos apostolicae sedis sententiam'; *conc. Carth. anni* 419 *can* xcvi: *uide Coustant* Epp.Rom.Pontif.1062*g* **uestros** ϝ *Dion* I II: *om* I J S *u* 144. **quibuscumque** I J S (−Y) *u*: quibusque (quibus Λ) ϝ *Dion* I II Y, *fortasse recte* potentibus A *Dion*-**H** 146. **fumosum**: furiosum I J S (−Y) *u* famosum *a* typum X M *s β* tipum A *a* **in ecclesiae Christi lucem quae** *scripsi*: in ecclesia (eccl̄ S) Christi lucem quae (que ϝ S) ϝ I J S (−Y) *u* in ecclesiam Christi quae lucem *Dion* I II (−Λ A) in ecclesia Christi quae lucem Λ A Y 148. **diem deum** (dm): diem (*om* deum) ϝ deum (*om* diem) Λ A diem domini (dni) *a* 151. **amodo iam** X Y: amoto iam J *Dion* I II (−*a* A) amato iam ϝ S Z amato tam A *u* tota I iam *a* **suis nefandis nequitiis**: *praem* pro *Dion*

---

**autentico** ϝ (Λ) *a*: authentico M *j r s* autenticio A 136. peraesbyterum J praesbiterum X presbiterum *β* pbm M *a* pbrm I *r* pbrum *s* prbm ϝ Λ *j u* prbrm B 137. direti S 138. subdiac· ϝ I J S *a* subdiacm Λ 139. uenerauilis *u* benerabilis Z ueneralis ϝ uenerabili B* epso Λ 141. talem A 142. optuimus λ reperire J M *a β* 143. executores I S executoris ϝ exequutores *β* clōs *a* 145. concidere S Z *u* 146. typhum *r s*² B tyfhum *u* seculi ϝ *a β* 146 *et* 152. ecles. J aeccles. M eccl S 147. symplicitatis X 148. uidire Λ cupientientibus Λ* concupientibus ? B* 149. inducire X

V

§ *fol* 178 *b* Λ

de Christi ecclesia a semet ipso separat*o* dolendo Apia⌉rio) securi sumus quod eum *pro* probitate ac moderatione tuae Sanctitatis, salua fraterna caritate, ulterius Africa minime patietur.

ET ALIA MANV:

Deus noster Sanctitatem tuam aeuo longiori orantem pro nobis custodiat, domine frater.

EXPLICIT

---

ꟻ I J S X Y Z *u* M Λ A *a j r s* B *α β λ*

I II (−B*) a B* **152. a semet ipso separato** *scripsi*: a semet ipso separatus I J X Y semet ipso separatus S Z *u*; *om* ꟻ *Dion* I II 153. dolenda ꟻ **Apiario** (Appario B* Appiario $B^2$): *om a* securissimus ꟻ 154. **pro probitate** *scripsi, cum* pro *ante* probitate *facile per homoeoarcton omissum credas*: probitate ꟻ *Dion* II (−**H**?) probitatem M *β λ* probitae S X Z prouitae I J Y prouite *u* 155. moderationi I J S Z *u* moderationem *r* 156. **fraterna caritate**: fraternitate S fraternitate caritate *s** fraternitatis caritate $s^2$ fraterna caritatem Λ fraterni caritate A **ulterius**: alterius *r* Africam ꟻ S Z in Africa *Dion*-**H** 157. **patietur** $I^2$ (*sed m p*) J S (−Y) *u*: patiatur ꟻ I* *Dion* I II Y, *fortasse recte*

159. **tuam** I J S *u*, *cf ll* 10, 39, 84, 89, 94, 123, 155, *supra, necnon in epistula ad Bonifatium data ll* 13 (*p* 597), 95, 159, 181, 186, 206, 214: uestram ꟻ *Dion* I (urm M) II 160. longiore *Dion* I II orante I *u* 161. **domine**: *om* M

EXPLICIT (EXPLIC̄ A) J A: EXPLICIT (EXPL̄ λ EXPL̄C̄ *s*) AFRICANI CONCILII *r s Dion*-**H** EXPLICIVNT CANONES ECCLESIASTICI *j* EXPLICIVNT CANONES ECCLESIASTICI EX SCRINIO ECCLESIAE ROMANE TRANSLATI Λ EXPLICIVNT CANONES DIVERSORVM CONCILIORVM AFRICANE PROVINCIE NVMERVM ·CVIII· (·CVI· B, ·CXXXVIII· ? B*) Θ (*uide p* 620 *l* 122) B: *nihil habent* ꟻ I S *u* M *a* § Θ

---

154. hac X *u* 156. caretate X ulte Y* 157. minimae ꟻ S X patiaetur *ut uid* I

159. n̄ M nt̄ *a* nrt̄ *u* 160. euo ꟻ I *u* longori I* langiore M longire *j* 161. custudiat Λ domine: *iure sine compendio apud* I ꟻ frt̄ *u*

**De conciliis uniuersalibus Africanis** (*pp* 614 *l* 7, 619 *l* 111, *cf p* 591 *ll* 34, 40)

*Apud Africanos nihil aliud significat* concilium uniuersale *nisi concilium totius Africae, scilicet prouinciarum Proconsularis Numidiae Mauritaniae Byzacenae Tripolis. e contra concilium Arelatense anni* 314, *scilicet totius Occidentis*, plenarium *nominat S. Augustinus, uide quae collegi pp* 374, 375 *supra*

*Confer canonem concilii Carthaginiensis anni* 419 XVIIII Si autem ad concilium uniuersale anniuersarium occurrere noluerit, ut uel ibi causa eius terminetur, ipse in se damnationis sententiam dixisse iudicetur: *can* LXXVII Cresconium . . . conueniendum esse ut proximo uniuersali Africano concilio suam praesentiam non differat exhibere: *can* CVII *ad fin* gesta huius concilii ideo non descripsi quia prouinciale non uniuersale celebratum est: *can* CVIII Cum Aurelius episcopus in uniuersali concilio consedisset . . . placuit omnibus episcopis . . . in sancta synodo Carthaginensis ecclesiae constitutis . . .

**De codicum syllogis quae** Gesta de nomine Apiarii **conseruant**

*Gesta haec in tribus codicum nostrorum familiis reperiuntur, scilicet* (1) *apud Dionysii Exigui utramque interpretationem*, II III IV V, Conc. Carth. actio prima, Epistula ad Bonifatium data, Responsa Cyrilli et Attici, Epistula ad Caelestinum data: (2) *apud codices* I J S v (*Maassen* Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande 1870 *pp* 500–536, 'Vier verwandte italische Sammlungen des 6. Jahrhunderts', *quorum agmen sine dubio ducit codex* I) II III V: (3) *apud syllogen quam primus detexit Fr. Maassen, op cit pp* 476–486, 'Die Sammlung der Handschrift von Freisingen' (*cf pp* 551–555, 'Die Sammlung der Handschrift von Würzburg') I II III IV V; *uide quae praefatus sum p* ix

*Traditionem syllogarum* (1) *et* (2), *quod ad gesta haec pertinet, e sylloge* (3) *pendere nullus ut puto in dubium uocabit qui textum nostrum accurate considerauerit. numquam enim, ut puto,* (1) *et* (2) *contra* (3) *consentiunt: saepe* (1) *et* (3) *in easdem partes eunt dissentiente* (2), *saepe* (2) *et* (3) *dissentiente* (1).

*De origine tamen sylloges* (3), *fontis horum gestorum unici, multa et grauia sunt quae ipsum Fr. Maassen effugerunt. equidem si recte iudico, sylloge ista non alibi redacta est quam Romae, non alio tempore quam quo lites inter ecclesias Romanam et Africanas de canonibus Nicaenis et Serdicensibus mouebantur: quod uel solo codicis Frisingensis testimonio potuit elucescere. quae enim in isto codice locum habent fere haec sunt:*

(a) *praefatio concilii Nicaeni quae dicitur* 'longa', *de ecclesiae Romanae auctoritate et de regulis Nicaenis ab ea adprobatis* 'quas memorata suscipiens confirmauit ecclesia'. *uide supra pp* 155 *col b*–163 *col b*

(b) *symboli Nicaeni interpretatio, quam ut uidetur sylloges auctor ex interpretatione* codicis Ingilrami (*uide supra pp* 107, 109, *col b*) *mutuatus est, habita tamen graeci textus ratione. uide supra pp* 175, 177, *col b*

(c) *nonnulla ad symbolum Nicaenum pertinentia, eiusmodi tamen ut auctoritatem siue papae Siluestri siue ecclesiae Romanae edoceant; scilicet subscriptiones Hosii et presbyterorum Romanorum* (*supra p* 177 *col b in notulis*), *praefatio quae dicitur* 'breuis' (*p* 173), *anathemata Damasi, tamquam symboli et concilii Nicaeni appendix* (*pp* 284–287 *col a*)

(d) *canonum Nicaenorum noua e graeco interpretatio, sub titulo* Incipiunt regulae ecclesiasticae quae aput Nicheam Bythiniae a CCCXVIII patribus conscribta(e) sunt quas [quae *cod*] sancta Romana recipit ecclesia

(e) *canonum Ancyritanorum Neocaesariensium Gangrensium Antiochenorum Laodicensium, una numerorum serie canonibus Nicaenis subiunctorum, scilicet a* XXI *usque ad* CLX, *interpretatio omnium antiquissima, desumpta e primitiua graecorum sylloga, quae, ante finem saeculi quarti ut uidetur instructa, iam apud concilium Chalcedonense adhibita est: uide tomi nostri* II *p* 320

(f) *canonum Constantinopolitanorum* (*distincta numerorum serie*, I–XI: *uide tom II p* 401) *prima apud Latinos interpretatio*

(g) *concilium Serdicense sub titulo* Incipit concilium Nichenum XX episcoporum quae in grego non habentur sed in latino inueniuntur ita. *uide supra pp* 540–544, 452–486

(h) *nonnulla quae ad papas Damasum Siricium Innocentium Zosimum pertinent, hic scilicet inserta ut ordo temporum seruetur, ante quam ad gesta anni* 419 *perueniatur*

(i) *acta et epistulae quas hic* (*pp* 566–622) *sub titulo* Gesta de nomine Apiarii *collegi.*

*sed ne rerum ueritas Friderico Maassen penitus eluxisset, id uetuit quod codicis* Y *minoris quam oportebat momenti testimonium aestimauerat. is enim codex, Vindobonensis* 2141, *aetate codici Frisingensi tantum non aequalis, cum maiorem sylloges Quesnelianae partem contineat et ideo inter codices Quesnelianos ab ipso* (*p* 487) *recenseatur, inde a primo canone Antiocheno l* 14 (*uide tom nostrum* II *p* 234 *col b*) *transit ad syllogen Maassenianam siue Romanam.*

*et ideo non solum canones Antiochenos Laodicenses Constantinopolitanos uerum etiam gestorum nostrorum initium una cum codice Frisingensi praebet. quod tamen scribitur loc cit* 'Nach Cap. lxi ist die erste Sitzung des carthagischen Concils vom Jahre 419 in derselben Gestalt eingeschoben, in welcher sie von der Sammlungen der freisinger [= ϝ] und der würzburger [= W] Handschrift gebracht wird', *fallitur uir clarissimus. in codice enim* ϒ *post absolutos canones Constantinopolitanos* XI (*fol* 106 *a*), *omissis scilicet et canonibus Serdicensibus* (g) *et paparum quos supra enumeraui litteris* (h), *sequitur sine interuallo concilii Carthaginensis actio prima a.d.* viii *kal: Iun: habita, una cum symbolo et canonibus interprete Caeciliano Nicaenis, quibus subiunguntur et episcoporum subscriptiones* (*foll* 106 *a*–114 *a*). *eandem hucusque concilii Carthaginensis repraesentant formam codices* ϒ ϝ, *eundem fere habent titulum* INCIPIT CONCILIVM HABITVM APVD CARTHAGINEM AFRICAE P·C· GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM HONORI ·[X]II· ET THEODOSI ·VIII· AVGVSTORVM ·VIII· KL· IVNIAS CARTHAGINE IN SECRETARIO BASILICAE FAVST[I]. *sed post actionem hanc priorem in contrarias eunt partes. quippe in* ϒ *nullis interpositis sequitur* epistula ad Bonifatium data a. d. vii kal. Iunias, *et post epistulam, uacante dimidia pagina* (*fol* 115 *b*), *nihil: in* ϝ *epistulae illi praemittuntur canones sex in actione secunda* (*scilicet* a. d. iii kal. Iun.) *statuti, una cum subscriptionibus huius actionis non alibi repertis, uide pp* 591, 592 *supra, subiunguntur* epistulae Cyrilli et Attici, *necnon longa series epistularum decretalium secundum ordinem temporum, inde a Bonifatio usque ad Gelasium. inter quas primum tenet locum* epistula Bonifatii ad legatos suos Faustinum Philippum et Asellum data (I : *uide p* 565 *supra*), *quartum* epistula concilii Africani data ad Caelestinum (V, *uide pp* 614–622), *utraque ut uidetur loco secundum tempus et annum apto; ita ut uideatur epistula ad legatos fortasse prima esse inter epistulas Bonifatii, epistula ad Caelestinum anterior esse epistulis a Caelestino ad diuersos qualescumque datis.*

*quae cum ita sint, quam rationem inter codices* ϒ *et* ϝ *interesse censeamus? suspicor equidem priscam sylloges formam a solo* ϒ *conseruari, quae, cum nihil comprehendat posteriorem epistulae ad Bonifatium datae, syllogen repraesentat* (*ita licet conicere*) *Romae, post acceptas ab Africa actionem primam* (*diei* 25 *mensis Maii*) *concilii Carthaginensis et epistulam sequenti die ad Bonifatium scriptam, sine magna mora esse conpositam, certe ante acceptum ab Africanis Attici responsum Nicaenorum symboli et canonum nouam tradens interpretationem, cuius sunt* 'exemplaria directa sub die VI kal: Decemb:' *eodem anno* 'Bonifatio urbis Romae episcopo', *uide p* 104 *col b et p* 609 *supra.*

*priscae sylloges formae, codicis* ϒ *archetypo, utrum inessent concilia Ancyritanum Neocaesariense Gangrense et Serdicense* (*quippe quae omnia scriba codicis* ϒ *potuisset omittere, ut a se secundum sylloges Quesnelianae formam, uide Maassen p* 495, *iam descripta*) *incertum est, sed adfirmare potius quam negare uoluerim. quod si recte adfirmatur, ea quae de* ϝ *sub litteris* a–i *p* 623 *dicta sunt, et de archetypo codicis* ϒ *dici possint, si tamen excipias* h *et partim* i. *hic ut iudico publici iuris ante finem anni* 419 *factus est: illa* (*scilicet quae codici* ϝ *et indici codicis* W, *Maassen p* 553, *communia sunt, Attici et Cyrilli responsa necnon Africanorum ad Caelestinum papam data epistula*) *non multis postea annis adiecta sunt. plena quam habemus codicis* ϝ *sylloge, materiam suppeditante Romanae ecclesiae scrinio, ad finem saeculi quinti exarata est. sylloge siue incepta siue aucta siue completa Romanorum hominum operam rationem consilium expressit: nec nos lateat Romanos* (*quod forte uix par erat exspectare*) *epistularum Africanorum Bonifatium et Caelestinum acriter insectantium memoriam nobis fideliter tradidisse.*

*consentientibus* (*ut plerumque fit*) *codicibus* ϝ *et* ϒ, *testimonium siue* ϝ ϒ I J S *contra Dion, siue* ϝ ϒ *Dion contra* I J S, *fere semper recepi; discrepantibus* (*quod non ita raro fit*) ϝ *et* ϒ, *traditionem codicum* ϒ I J S *et antiquiorem et meliorem iudicaui, uide* Conc Carth *ll* 57, 61, 105, 214, 253, 258, 268, 276, 279, 307, 308, 315, 323 *etc*, 333 *etc*, ep. ad Bonifatium *tit l* 6, *ll* 2, 4, 6, 44, 90, 93, 97, 117, 146, 154, 184, 188. *semel tantum lectionem anteposui codicum* ϝ *Dion, p* 597 *l* 11, episcopo Zosimo, *cf quae disserui p* 608: *sed uide etiam lectiones p* 590 *l* 379

# SVPPLEMENTVM NICAENO-ALEXANDRINVM

## SIVE

# CONCILIORVM NICAENI ET SERDICENSIS

## SYLLOGE

## A THEODOSIO DIACONO [CARTHAGINENSI] ADSERVATA

### SECVNDVM CODICEM VNICVM VERONENSEM BIBLIOTHECAE CAPITVLARIS LX (58) SAEC. VII–VIII

**Index rerum omnium quae in codice Veronensi LX (58) continentur**

**Index rerum quae ex ista sylloge deriuantur apud editionem nostram**

A. QVAE AD CONCILIVM NICAENVM PERTINENT



B. QVAE AD CONCILIVM ORIENTALIVM SERDICENSE SIVE PHILIPPOPOLITANVM PERTINENT



C. QVAE AD CONCILIVM SERDICENSE PERTINENT



D. QVAE AD S. ATHANASII VITAM PERTINENT



*Luculenter de iis quae in codice isto continentur disseruit vir clarissimus Eduardus Schwartz Monacensis* Zur Geschichte des Athanasius II (Nachrichten der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-historische Klasse 1904 iv 357–91); (*et iterum*: Über die Sammlung des Cod. Veronensis LX [Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft 36. 1935. 1]. *Post F. Maassenium* Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts I *Graz* 1870 1. 546 *de sylloge Theodosiana egit C. H. Turner* The Verona MSS of canons: the Theodosian MS and its connection with St. Cyrill. *in* The Guardian *Dec.* 11 A.D. 1895 *p* 1921. *Cf* Journal of Theological Studies 30. 1929. 116.—H. G. O.)

*The Editor left no material for this page.*]

[*The Editor left no material for this page.*]

## Sylloge Alexandrina
## a Theodosio diacono [Carthaginensi] adseruata

### A. Quae ad concilium Nicaenum pertinent

### 1. Concilii Nicaeni symbolum et canones

(*cod* Θ *fol* 37 *a*)

*Vide interpretationem Caeciliani pp* 103–142 *supra*

### 2. Concilii Nicaeni ad ecclesiam Alexandrinam et episcopos Aegypti Libyae et Pentapolis epistula

(*cod* Θ *fol* 70 *a*)

DE ORDINANDIS EPISCOPIS

SANCTA ET MAGNA SYNODVS PER DEI GRATIAM ECCLESIAE ALEXANDRIAE DILECTISSIMIS FRATRIBVS PER EGYPTVM LIBIAM ET PENTAPOLIN. *QVI* APVT NICEAM CIVITATEM COLLECTI SANCTVM ET MAGNVM CONCILIVM CONSTITVERVNT, IN DEO SALVTEM.

Quoniam per gratiam Dei, piissimo imperatore Constantino nos congregante ex diuersis ac multis prouinciis sancta ac magna synodus apud Niceam conuenit; omnimodis necessarium uisum est a sacro concilio etiam ad uos litteras dare, ut cognoscatis quae sunt mota, quae uentilata, quae uero placita. primum quidem examinatum est de impie- *fol* 70 *b* tate ac scelere Arrii | et eius sociorum su*b* presentia piissimi imperatoris Constantini: et ex omnium sententia definiimus anathematizare glorificationem eius impiam et uerba maledica ac sensus quibus utebatur blasphemans Dei Filium, et dicens ex nihilo esse, et antequam nasceretur non fuisse, et fuisse tempus quando non erat, et propria potestate uirtutis ac malitiae esse capacem, Filium Dei asserens creaturam esse et facturam. haec omnia possuit anathema sanctum concilium, sed nec audire glorificationem impiam et inmanitatem ac maledica uerba sustinuit. et ille quidem quem exitum uel finem habuerit meritorum, forsitan audistis uel audietis, ne insultare homini uideamur ob pro*p*rium peccat*um* digna perpesso. tantum autem preualuit eius impietas, ut etiam cum eo pateretur

---

*Etiam huius epistulae Graecum textum habes apud Athanasium de decretis Nicaenae syndi c* 36 (II 35 *Opitz*), *Socraten* i 9 *et Gelasium Cyzicenum* H. E. ii 34, *Loeschke-Heinemann in sua editione critica, Berlin* 1918 *p* 120; *necnon apud Theodoretum* H. E. i 9. *latinam ex nostro codice interpretationem ediderunt Ballerini* S. Leonis Opera III 587 (=*Migne* P. L. lvi 830) *et post eos Mansi* Concilia II. *graecum textum et latinam interpretationem editione critica adornauit Opitz* Athanasius' Werke *tom* iii *p* 47 *Urk* 23. *notandum est codicem nostram ad finem epistulae nonnulla omisisse*

**Qui** *e coniectura suppleui*: *om cod*

2. imp̄ *cod* 3, 4. hac *bis cod* 6. **a sacro concilio** *cod*: *Gr* παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου 7, 8. que *ter cod** 10. scellere *cod* **sub presentia**: supresentia *cod* 13. **glorificationem** *cod* (*et l* 22): *Gr* δόξαν 14. **maledica** *scripsi* (*cf l* 23): male dicat *cod* male dicta *Ball* 20. **et** *om cod** (*corr m p*) factura *cod** 23. hac *cod* 27. **ob proprium peccatum** *scripsi e Gr* δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν: obprobrium peccato *cod*

## 2. Concilii Nicaeni ad ecclesiam Alexandrinam epistula

Theonas de Mar*ma*rica, et Secundus de Ptolomaide, nam et ipse quoque eadem meruit. sed quoniam Dei gratia illa mala glorificatione et blasphemiis ac personis presumentibus sibi separationem et *h*eresim facere pacific*o* ab initio populo, Egiptum li*b*erauit; de temeritate Meletii et ordinatorum ab eo qu*ae* statuta sunt, uobis ind*i*camus, dilectissimi fratres.

Placuit igitur cum Meletio quidem humanius agere (sancto concilio benignius conmoto, pro enim certa ratione nullam indulgentia*m* merebatur); manere in ciuitate sua, nullamque habere potestatem | *fol 71 a* neque proue*h*endi neque ordinandi episcopos, siue in territoriis siue in aliqua ciuitate huius rei causa apparere. ordinato*s* sane ab ipso in archano, ordinatione firmata, communicare; sub hac uidelicet conditione ut teneant quidem *honorem* et ministrent, secundos autem esse sine dubio omnium qui sunt in parociis et in ecclesiis sub carissimo et conministro Alexandro. quibus ne liceat quos uoluerint ordinare, aut pro nomine alicuius suggerere, uel omnino quid facere sine uolumtate episcopi catholic*ae* et apostolic*ae* ecclesiae. qui uero sub Alexandro sunt, qui per Dei gratiam et uestras orationes in *n*ullo delicto repperti sunt, sed sunt inmaculati in catholica et apostolica ecclesia constituti, habeant potestatem proue*h*endi nominandi et eligendi dignos clero, omnia denique facere secundum legem et ordinem ecclesiasticum. si autem euenerit quosdam quiescere in ecclesiis, tunc ad honorem accedere mortui nunc susceptos; tantum si quis dignus uideatur et populus uoluerit, consentiente et confirmante catholic*ae* et apostolic*ae* episcopo Alexandri*ae* ecclesi*ae*. hoc autem omnibus aliis concessum est: nam in Meletii persona non placuit, propter insitam eius insaniam et morum procacitatem adque temeritatem; quo nulla potestas auctoritatis concedatur homini praeualenti ad easdem insolentias repedare. |

H*a*ec sunt precipua et pertinentia ad *fol 71* Aegyptum et sanctam ecclesiam Alexandriae. si quid uero aliud est redactum ad regulam uel decretum presentibus nobis cum carissimo et conministro nostro Alexandro, presens ipse refer*e*t utpote dominus ac socius actita*to*rum.

EXPLICIT. DEO GRATIAS. AMEN.

30. Marrica *cod* 34. presummentibus *cod* 35. eresim *cod* pacifica *cod* 36. **egiptum** *cod*[2] (*sed m p*): eptum *cod** liuerauit *cod* 38. que *cod* **indicamus** (*Gr* ἐμφανίζομεν: indacamus *cod*

40. cumeletio *cod** 43. indulgentiamerebatur *cod* 44. suam *cod** 45. proueendi *cod* 47. ordinatosane *cod* 48. **in archano** *cod*, *quasi e Gr* μυστικῶς *non* μυστικωτέρᾳ 50. **honorem** *suppleui e Gr* τὴν τιμήν: *om cod*, *fortasse per homoeoteleuton* 57. catholice et apostolice *cod* 60. **in nullo** *Ball*: in ullo *cod* 62. proueend*i* *cod* 63. cleros *cod* 66. quodam *cod** (*corr m p*) 69. onsentiente *cod** 70. catholice et apostolice episcopo Alexandrie ecclesie *cod** *ut uid* 77. **repedare** *scripsi* ('repedare recedere' *Festus*): reppedare *cod*

79. Hec *cod** pertinentiad *cod** 80. ecclecclesiam *cod* 83. carrissimo *cod* 84. preses *cod** (*corr ut uid m p*) **referet** *Ball*: refert *cod* **utpote** *Ball*: ut potest *cod* 85. **actitatorum** *scripsi*, *cf p* 657. 37 *infra*: actitarum *cod* actorum *Ball.*

EXPLICIT . . . AMEN: *notandum est ante has uoces inseri notitiam de concilio orientalium Sardicensi-Philippopolitano, quam infra inuenies p* 637

### 3. Imperatoris Constantini de concilio Nicaeno ad ecclesiam Alexandrinam epistula

(*cod* Θ *fol* 112 *b*)

EPISTVLA CONSTANTINI DE SYNODO NICENA

CONSTANTINVS PIVS CATHOLICAE ORTHODOXORVM ECCLESIAE PER ALEXANDRIAM

Gaudete, fratres dilectissimi. perfecte gratiam accepimus a diuina prouidentia, ut omni errore liberati unam et ea*n*dem cognoscamus fidem. diabolo iam nihil aduersus nos licebit: omnia enim excogitans machinatus est. funditus peremtae sunt discordiae schismatic*ae* conturbationes: illa dissensionum, ut ita dicamus, uenena mortifera per iussionem Dei exorta ueritatis claritas uicit. unum itaque nomen cuncti adoramus et esse credimus. ut uero hoc fiat, Dei commonitione conuocaui in Nicena ciuitate plurimos episcoporum, quibus et ego ipse, tamquam unu*s* ex uobis, conseruus ut aestimo ad deum, mirabiliter gaudens suscepi | *fol* 113 *a* et ipsius ueritatis examen. dicta igitur sunt omnia, et diligenter examinata quecumque dubietas discordiam generabat. et parcat diuina maiestas! qualia et quam s*a*eua de nostro Saluatore, de spe et uita nostra, indecenter maledicebant qu*i*dam contraria diuinis loquentes scripturis et *c*redere se confitentes. trecentis itaque episcopis et amplius, castitate adque sollertia mirabilibus, unam ea*n*demque fidem, que etiam diuinae legi conuenit, † suadere † adfirmantibus, solus Arrius dissensit iniquitate diabolica uictus: et hoc malum primum aput uos, deinde aput alios, inpia mente seminauit. expectemus igitur omnipotens Deus prestiterit ueniam: reuertamur ad dilectissimos nostros fratres, a quibus nos diaboli quid*a*m minister inpudens separauit, et uera nostra membra omni studio mereamur. hoc enim sollertiae fidei et sanctitati conuenit uestre, quo, illius errore conprobato quem inimicum cons*te*t esse dei, ad diuinam gratiam reuertamini. quod enim trecentis decem et octo placuit episcopis, aliut nihil est nisi Dei sententia, ubi precipue et sanctus Spiritus tot ac talium uirorum mentibus inpositam uoluntatem diuinam inluminauerit. quare nullus differat, sed prompto animo ad uerissimam uiam reuertamini; ut quantum † ea gratia † ad uos peruenero debi*tas* omnipotenti | *fol* 113 *b* Deo uobiscum confitear gratias, quod religiosam fidem demonstrans optabilem nobis tribuit caritatem.

Deus uos conseruet, fratres.

EXPLICIT

---

*Graecum huius epistulae textum habent S. Athanasius* de decretis Nicaenae synodi *c* 38 (*tom* ii *p* 37 *Opitz*), *Socrates* H. E. i 9 *et Gelasius Cyzicenus* H. E. ii 37 (*uide Loeschke-Heinemann in sua editione critica, Berlin* 1918 *p* 128): *latinam e codice nostro interpretationem iam primus edo* (*cf.* Athanasius' Werke *tom* iii *p* 52 *Urk* 25 *Opitz, ubi inuenies textum graecum apparatu critico instructum. alteram interpretationem latinam secundum cod Paris lat* 1682 *edidit E. Schwartz* Acta conciliorum oecumenicorum *tom* iv *pars* 2 *p* 101.—H. G. O.)

1. **fratres dilectissimi**: ff̄ dd̄ *cod* 3. eadem *cod* 7. peremte *cod* schismatice *cod* 8. **conturbationes** *cod, cum Gr* θορύβους dissesionum *cod** ut ita | ut ita *cod* 13. commontone *cod** conuocauit *cod* 15. **unus** *scripsi*: unum *cod* 17. **suscepi** *scripsi*: suscepit *cod* 21. seua *cod* 23. **quidam** *scripsi*: quaedam *cod* 25. gredere *cod* 27. eademque *cod* 29. suadere *cod*: *Gr* εἶναι 33. **igitur**: *fortasse supplendum* quam, *cum Gr* ᾗν 36. **quidam** *scripsi, cum Gr* τις: quidem *cod* 40. constit *cod* 42. **trecentis decem et octo** *cod*: *sed Gr* τοῖς τριακοσίοις *tantum* 45. **ac**: hac *cod* 46. **inpositam** *cod*: *fortasse legendum* insitam (*Gr* ἐγκείμενον) 49. **quantum ea gratia** *cod*: *Gr* ἐπειδὰν ὅσον οὐδέπω 50. **debitas** *scripsi, cum Gr* ὀφειλομένας: debi (*ad finem paginae*) *cod* 51. **uobiscum**: ubc̄ *cod*

## 4. Imperatoris Constantini aduersus Arrium rescriptum

### secundum codicem Θ *fol* 113 *b*

EPISTVLA CONSTANTINI

VICTOR CONSTANTINVS MAGNVS PIVS EPISCOPIS †PER QVE† LOCA ET POPVLIS

Maliuolus et inpius Arrius imitatus diabolum iuste meretur ea*n*dem illi ferre infamiam. sicut enim Porphyrius pietatis inimicus libros aduersus religionem conponens condignam mercedem inuenit, ac talem ut in posterum tempus inproperio dign*us* repperiatur ac multum mala gloria repleatur et corrumpantur eius impii libri: ita nunc placuit Arrium et ei consentientes Porphirianos uocari, ut *qu*orum more*s* sunt imitati horum habeant nuncupationem. ad hec sicubi

---

*Hanc edicti Constantiniani formam, iam primum publici iuris factam, e graeco textu apud S. Athanasium* de decretis Nicaenae synodi *c* 39 (*tom* ii *p* 37 *Opitz*) *et Socratem* H. E. i. 9 *et Gelasium* H. E. ii 36 (*uide Loeschke-Heinemann in sua editione critica, Berlin* 1918 *p* 128) *adseruato translatam esse, nemo non confitebitur qui latinum cum graeco contulerit. contra textus iste quem e regione* (*uide col b*) *typis mandaui, pro authentico, ut mihi quidem uidetur, habendus est.* (*Habes textum graecum una cum interpretatione utraque latina et syriaca apud* Athanasius' Werke *tom* iii *p* 66 *Urk* 33 *Opitz.*—H. G. O.)

PER QVE (*ad finem lineae*) *cod*: *fortasse legendum* QVI PER

1. **Maliuolus et inpius . . . diabolum**: *collato textu graeco necnon epistulae authentico* (*uide col b*), *scribendum uidetur* maliuolos et inpios *et omittendum* diabolum  2. merentur eadem *cod*  7. **dignus** *scripsi*: digna *cod*  **multum**: *fortasse scribendum* multa *cum Gr* πλείστης κακοδοξίας  8. mala *in ras* (*sed corr m p*) *cod*  11. **quorum**: corum *cod*  moresunt *cod*  horum | horum *cod*

### eiusdem rescripti authenticum

INCIPIT LEX LATA CONSTANTINI AVGVSTI DE ARRII DAMNATIONE ADQVE OMNI SCRIBTVRA AB EO IGNI TRADENDA

IMPERATOR CONSTANTINVS AVGVSTVS EPISCOPIS ET PLEBIBVS

Arrius qui malignos adque impios imitatus est, iustum est ut cum his una eademque inuratur infamia. sicut enim Porpyrius diuini cultus inimicus noua quaedam adque impia constituta aduersum religionem depromens dignam mercedem inuenit meritis suis, ut OMNE TEMPVS Prou xviii 1
tamquam qui de iniquitate gloriam captiuauerit EXPROBRABILIS habeatur; cuius decreta impiissima placuit pessimari: ita etiam nunc Arrium eiusque consilii participes Porphyrianos placuit appellari, ut quorum mores sunt imitati,

---

*Legem istam primus typis mandauit Eusebius Amort* Elementa Iuris Canonici Veteris et Moderni (*Ulmii* A.D. 1757) ii 475, *e codice Diessensi* (*qui codex nunc Monacensis est* lat 5508: *noster* D): *codices ipse contuli* f (*Monac* 6243, *fol* 1 *a*: *saec.* viii), *s* (*Sessorianum bibliothecae Victoris Emmanuelis* 2102, *fol* 203 *a*: *saec.* viii *exeunt.*), *et r* (*Vallicell* A 5, *fol* 230 *a*: *saec.* ix *exeunt.*)

DAMNATIŌ *s*  OMNI SCRIBTVRA *scripsi*: OMNI SCRIBTA f (*unde fortasse legendum* OMNIA SCRIBTA) OMNI SCRIP̄ *s* OMNIS SCRIPTVRA *r*

2. **ut** f *s*: et *r*  3. **inuratur** *s*: inuratus f iniuratus *r*  **enim** f: *om s r*  4. **Porpyrius** f: Porphirius *s r*  5. **aduersum** f *s*: aduersus *r*  6. deprimens *r**  7. omni *r*  tempor *r*²  9. **captiuauerit** f *s*: captauerit *r*  **exprobrabilis** *r*: exprobabilis f exprobalis *s*  **habeatur**: abeatur *s* adeatur? *r**  12. particeps *r*  **Porphyrianos** *scripsi*: Porphyrianus f Parphirianus *ut uid s* Porphirianus *r** Porphirianos *r*²  13. imitatio *r**

### 4. Imperatoris Constantini aduersus Arrium rescriptum

**secundum codicem Θ**

liter*e* uel tractatus ab Arrio conpositus repperitur, igni conuenit tradi, ut non solum eius doctrinae prauitas corrumpatur sed nec eius memoria relinquatur. illut tamen predico, quod si quis libros ab Arrio conpositos fuerit reppertus abscondens, ac non statim proferens igne consumpserit, huic damnum est mor*s*: mox etenim conprehensus in hoc capitalem penam subibit.

EXPLICIT

**eiusdem rescripti authenticum**

eorum et in uocabulis socii habeantur. ad haec autem addimus ut si quid scribturae ab Arrio confectum inuenitur, tradatur incendio concremandum: ut non solum scaeua quae sunt eius doctrinae depereant, sed nec ullus illius commentarius relinquatur. illud autem ante omnia denuntiamus quod si quispiam ab Arrio confectum opusculum habere fuerit deprehensus, uel absconditum minime tradiderit exurendum, damnum huic sola mors erit: confestim enim proditus aut conuictus capitali iudicio subiacebit.

EXPLICIT

---

13. **litere** (*sc* litterae) *scripsi*: liter *cod* 21. mor *cod* 22. **subibit**: + P∗ (PF, *scilicet* praefecto ?, *cod**) *cod*

14. **in** *f s*: *om r* 15. addemus *s* **quid**: qui *s** (*sea corr m p*) 16. **ab Arrio** *r s*: ab Arrium *f* 17. tradantur *r** 18. **scaeua** *s*: sceua *r* scheua *f* 19. **ullus** *f s*: *om* (*ob uocem sequentem* illius) *r* 20. **commentarius** *f s*: commentum *r* 23. dep̄hensus *f* 24. **exurendum** *f s*: extorrendum *r* **damnum** *f*: *om per homoeoteleuton r s* 26. **proditus** *f*: prodetur *r s* capituli *r**
EXPLICIT *f*: *om r s*

## 5. Episcoporum Aegyptiorum necnon Petri Alexandrini scriptae de causa Meletii epistulae

(*cod* Θ *fol* 113 *b*)

INITIVM EPISTVLE EPISCOPORVM |

*fol* 114 *a* ISYCHIVS PACHVMIVS THEODORVS PHYLEAS MELETIO DILECTO ET CONMINISTRO IN DOMINO SALVTEM.

Simpliciter ratione incerta uerba estimantes quae de te audiebantur, quibusdam ad nos peruenientibus nuntiantur aliena *a* more diuino et regula ecclesiastica quae a te conantur, immo magis fiunt; quae nec auribus suscipere uellemus considerantes in magnitudine audaciam et conatus incertos. sed quoniam in presentia aduenientes multi fidem his inposuerunt et contestari facta non dubitabant, nimis admirati conpulsi sumus has litteras conficere ad te. qualem enim commotionem et tristitiam communiter omnibus et singillatim unicuique prebuit a te facta ordinatio in paroeciis ad te minime pertinentibus, nec dicere etiam preualemus, pauca tamen te arguentes non cessabimus. lex est patrum et propatrum, quam nec ipse ignoras, constituta secundum diuinum et ecclesiasticum ordinem (nam cuncta pro Dei placito et zelo meliorum ab ipsis est constitutum et fixum) in alienis paroeciis non licere alicui episcoporum ordinationes celebrare. quae lex bene nimis magna est, et cum sapientia adinuenta: quoniam primum oportet conuersationem et uitam eorum qui ordinantur cum magna scrupulositate | scru- *fol* 114 *b* tari, deinde ut omnis confusio et turbela auferatur. uix enim unusquisque paroeciam regere poterit suam, et magna sollicitudine multisque cogitationibus ministros reperire, cum quibus omne tempus uitae transegit et in manibus eius sunt educati. tu autem nihil horum considerans, nec futura contemplans, nec beatorum patrum nostrorum et Christo susceptorum per successiones legem, neque magni episcopi ac patris nostri Petri honorem, ex *quo* cuncti per spem quam habemus in Domino Iesu Christo pendemus, nec nostris incarcerationibus et temptationibus et cottidianis ac multiplicatis obprobriis nec obpressionibus et angustiis aput omnes placatus, omnia pariter euertere ausus es. pro quibus

---

*Haec quae sequuntur* (*usque ad p* 636), *ad Meletii schisma pertinentia, primus publici iuris fecit e codice nostro Veronensi Veronensis ipse illustrissimus Scipio Maffei in duobus libris,* Osservazioni letterarie iii 11 (A.D. 1738: *hunc librum ipse non uidi*) *et* Istoria Teologica (*Tridenti* A.D. 1742) *p* 254: *graeca harum epistularum ueritas nusquam apparuit.* (*epistulas de causa Meletii scriptas post E. Schwartzium* (Nachrichten der k. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göttingen, 1905 *Heft* 2 *S* 177) *editione critica adornauit F. H. Kettler* Zeitschrift f. neutestamentliche Wissenschaft 35 1936. 159 *sqq.*—H. G. O.)

1. **Simpliciter ratione** *scripsi*: simplicite-ratione *cod*: simplici ratione *Maffei* 2. que *cod* 3. nuntiatur *cod* 4. **aliena a more** *Maffei*: alienamore *cod* 5. que *cod* 6. que *cod* 8. connatus *cod* 10. **contestari** *Maffei*: contestati *cod* 13. **commotionem** *Maffei*: communionem (*nimirum e* communiter *infra*) *cod* 18. **cessabimus** *scripsi*: cessauimus *cod* 25. que *cod* 29. crupulositate *cod* 30. **confusio** *Maffei*: confutio *cod* **turbela** *cod* (*laudat Forcellini-de Vit sub uoce Plautum Apuleium Augustinum et Gaudentium Brixianum*): turbolentia *Maffei* 34. **ministros** *Maffei*: minos *cod* 35. uitaettransegit *cod* 36. **educati** *Maffei*: educam *cod* 41. honore *cod* **quo**:

**5. Epistula episcoporum**

qu*ae* tibi excussationis occassio relinquetur? sed forsitam dic*es*: Egentibus gregibus ac desolat*i*s, pastore non sub*sist*ente, ne multorum incredulitate multi subtrahantur, ad hoc perueni. sed certissimum est illos non egere: primum quia multi sunt circumeuntes et potentes uisitare; deinde, etsi quid ab ipsis neglegentius agebatur, oportuerat ex populo properare ac nos exigere merito. sed sciebant se ministrorum non esse | egenos, *fol* 115 *a* et ideo ad hos petendos non peruenerunt: sciebant quod monentes eos ab hac inquisitione aut dimittebamus aut cum omni scrupolositate fiebat quod utile uidebatur, sub enim arguente et in manibus pro*b*itate constituta cogitabatur. tu autem tam uiliter quorumdam considerans deceptiones et inania verba subreptus ad ordinationes prosiluisti. si enim adstringebant et suffocabant circumstantes te et conpellebant ignorantes ordinem ecclesiasticum, oportuerat te sequente*m* regulam litteris nos edocere, et ita quod expe*d*ire uidebatur fiebat. s*i* forte persuadebant tibi quidam dicentes de nobis finem esse factum—quod nec tibi ipsi erat ignotum quod essent multi euntes et redeuntes ad nos qui poterant uisitare—etsi hoc fuisset, oportebat te maior*is* patris expectare iudicium et huius rei permissione*m*. sed horum nihil cogitans et aliut sperans, immo magis nostri curam non gerens, pr*e*positos quosdam populo prouidisti: nam iam cognouimus et *s*chismata fuisse, quod multis tua displicuit inrationabilis ordinatio. ad hec nec beatissimi prouisoris et induti Christum omnium nostrum apostoli Pauli uerbum suasit morari et propositum facile continere; qui scribens acceptissimo filio Timotheo dicit | MANVS *fol* 115 *b* NEMINI CITO INPOSVERIS NEC COMMVNICAVERIS PECCATIS ALIENIS, I Tim v 22 pariter suam erga illum demonstrans prouidentiam, et exemplum ac legem, qu*a* cum omni scripolositate et cautela eligantur ordinand*i*, adnuntia*ns* in posterum. †tui† et regulae tutum et salubre terminum confirmare studetur.

FIN*IS* EPISTVLE EPISCOPORVM

Hanc epistulam postquam suscepit et legit, nec rescripsit nec ad eos perrexit ad carcerem nec ad beatum Petrum iit: omnibus autem his episcopis presbyteris ac diaconibus Alexandriae aput carcerem martyrium passis, ingressus est statim Alexandriam. erat autem in ciuitate quidam Isidorus nomine, moribus

co *cod* 48. que *cod* 49. **dices** *Maffei*: dicis *cod* 50. **desolatis** *Maffei*: desolatus *cod* pastores *cod* substitente *cod* 51. ne multorum incredulitate ne multi *cod* 63. **uidebatur**: + fiebatur *cod* 64. prouitate *cod* 71. **sequentem**: sequenter *cod* 72. **expedire** *Maffei*: expetire *cod* 73. **si**: se *cod* 78. **maioris** *Maffei*: maiore *cod* **patris**, *scilicet episcopi Alexandrini, uide l* 40 *supra*: *nisi malis legere* partis 79. permissione *cod* 82. **prepositos**: propositos *cod* 84. **schismata** *Maffei*: chrismata *cod* 94. **qua** *Maffei*: qui *cod* 95. eligandtur *cod* **ordinandi** *Maffei*: ordinando *cod*, *fortasse recte* 96. **adnuntians** *scripsi*: adnuntias *cod* **tui et** *cod*, *imperfecte*: tibi ut *Maffei* 97. **salubre** *cod*, *et uox* terminum *nonnumquam in neutro genere adhibetur*, *cf ps-Cyprianum* de laude martyrii 4 (*Hartel* iii 28 *l* 17) 'delictorum finis periculi terminum': *fortasse tamen legendum* salubrem *cum Maffei* 98. **studetur** *cod*: studeas *Maffei*
FINIS: FINE *cod*

*Notitiam et epistolam sequentem* (*p* 636) *edidit P. Battifol* Byzantinische Zeitschrift 10, 1901, 131 *f*.—H. G. O.

1. **legit**: egit *cod** 2. **nec**: *praem* et *cod*

## 5. Epistula Petri Alexandrini

turbulentus, doctoris habens desiderium, et Arrius quidam habitum portans pietatis et ipse doctoris desiderium habens. hii postquam cognouerunt cupiditatem Meletii, et quid esset quod requireret, succurrentes ei, inuidentes scilicet pontificatui beati Petri, (*ut* cognoscatur concupiscentia Meletii), presbyteros quibus dederat potestatem beatus Petrus de paroecia uisitare Alexandriam latente*s* Melitio demonstrauerunt Isidorus et Arrius. commendans eis occassionem Meletius sepa|rauit (*fol* 116 *a*) eos et ordinauit ipse duos, unum in carcere et ali*um* in metallo.

INITIVM EPISTVLE DOMINI PETRI EPISCOPI ALEXANDRIAE

His agnitis beatus Petrus cum multa patientia populo scripsit Alexandrino epistulam hoc modo.

PETRVS IN FIDE DEI STABILITIS DILECTIS FRATRIBVS IN DOMINO SALVTEM.

Quoniam cognoui Meletium nihil pro utilitatem *agere*, cui nec beatissimorum episcoporum ac martyrum epistula non placuit, sed insuper ingressu*m* nostram paroeciam tantum sibi adsumpsisse ut etiam ex*tra* mea*m* auctoritatem presbyteros et quibus permissum erat egentes uisitare conaretur separare, et (indi*c*ium sue cupiditatis in principatu) quosdam sibi ordinasse in carcere: modo illo obseruate ne ei communicetis, donec o*ccu*rram illi cum sapientibus uiris et uideam qu*ae* sunt qu*ae* cogitauit. ualete.

EXPLICIT

---

9. **doctoris**: *scilicet* '*doctoratus*', *cf Gr* διδασκαλεῖον desidesiderium *cod* 15. **ut cognoscatur concupiscentia Meletii** *Maffei*: et cognoscatur concupiscentiā electii *cod* 17. **de paroecia** *cod*: *fortasse legendum* de carcere 18. **latentes** *Maffei*: latente *cod* 22. **alium** *Maffei*: alio *cod*

ALEXALEXANDRIAE *cod*

**cum**: eum *ut uid cod** Alexanderino *cod**

1. **cognoui** *Maffei*: cognouit *cod* 2. **agere** *supplet ad calcem paginae Maffei*: *om cod* 3. **ac**: hac *cod* 4. **ingressum**: ingressus *cod* 6. **extra meam auctoritatem** *scripsi*: ex mea auctoritatem *cod*: ex mea auctoritate *Maffei* 8. inditium *cod* 10. **carcere**: + et *cod* **modo illo obseruate** $cod^2$ (*sed m p*): modo illobseruate *cod** modo illud observate *Maffei*, *fortasse recte* 11. **donec occurram** *Maffei*: donecorram *cod* 13. que sunt que *cod*

EXPLICIT: + INLVSTRO VIRORVM *cod*

### Sylloge Alexandrina

### a Theodosio diacono [Carthaginensi] adseruata

### B. Quae ad concilium Orientalium Serdicense siue Philippopolitanum pertinent

#### 6. Notitia concilii

(*cod* Θ *fol* 71 *b*)

Tunc temporis ingerebantur molestiae imperatoribus synodum conuocare, ut insidiarentur Paulo episcopo Constantinupolitano per sugestionem Eusebii Acacii Theodori Valentis Stephani et sociorum ipsorum, et congregata est synodus consolat. Constantii III et Constantis II aput Sardicam

---

*Notitiam concilii edidit e codice nostro E. Schwartz* Zur Geschichte des Athanasius II. viii (Nachrichten der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philol.-hist. Klasse 1904 iv 378, 1911, 516).—H. G. O.

2 imppbs *cod* 7 consolatu *cod*[2] **Constantii III et Constantis II** *scripsit Schwartz*: Constantini et Constantini *cod.*—H. G. O.

## 7. Eiusdem concilii pseudo-Serdicensis Symbolum fidei et cyclus paschalis

**secundum codicem Θ** *fol* 79 *a*

SANCTA SYNODVS CONGREGATA EST SARDICAE EX DIVERSIS PROVINCIIS DE PARTIBVS ORIENTIS THEBAIDIS AEGYPTI PALESTINAE PHOENICES SYRIAE COELES MESOPOTAMIAE CILICIAE CAPPADOCIAE PONTI PAPHLAGONIAE GALATIAE PHRYGIAE BITHYNIE HELISPONTI ASIAE PISIDIAE INSVLARVM

*Conciliabuli pseudo-Serdicensis formula fidei, graece sine dubio scripta, nihil aliud est ac symbolum Antiochenum quod uocatur quartum* (*Hahn* Bibliothek der Symbole[3] p 187, *textum praebentibus Athanasio* de Synodis 25, *Socrate* H. E. ii 18, *Nicephoro* H. E. ix 10), *additis aliis anathematibus quae etiam in symbolo Macrosticho* (*Hahn p* 192) *inueniuntur: latine adseruatur apud S. Hilarium* de synodis § 34, *cuius interpretationem in col b inuenies, necnon in* Operis historici fragmento (*pseudo-Hilariano*) A IV 2 (Corpus script. eccl. lat. *vol* lxv *p* 69 *Feder*): *interpres noster, siue eius auctores et patroni, ut pro genuina synodi Serdicensis confessione haberent causa erat sine dubio nomen Serdicense; quod tamen heresim ante alia sapit*, τοὺς λέγοντας ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὁ πατήρ . . . ἀναθεματίζει κ. τ. λ., *omissa* non *particula, in contrarium et orthodoxum sensum seu illi seu priores uerterant, necnon anathemata aduersus Macedonianos directa symbolo ingesserant. neque soli in hunc errorem irrepserunt: inscriptae sunt* 'ad Africam' *secundum* Opus historicum A IV 1 (*p* 48 *Feder*) *epistula et fides pseudo-Serdicensis, et Africanos praecipue fefellerunt, ut Donatistas qui Augustino de hac re suadere nitebantur, uide eius* Epist. *et Vigilium Tapsensem* contra Eutychen v § 3

*Tit praem* INCIP̄ CANOÑ SARDICENS̄ *cod*[2] (*manu recentiore*)

*Symbolum fidei ediderunt e codice nostro fratres Ballerini* Opera S. Leonis iii 615: *cyclum paschalem primus publici iuris facio.* (*interpretationes latinas, utrasque Hilarianas atque unam in Cod* Θ *adservatam, nec non textum syriacum e cod Paris. syr.* 62 *edidit A. Feder* S. Hilarii Pictauensis Opera iv *p* 68, Corpus script. eccl. lat. *vol* lxv.—H. G. O.)

1. sardice *cod* 3. aegyti *cod* 4. coeles *cod**: coelesiriae *cod*[2] (*manu recentiore*) 5. cilicae *cod* pephlagoniae *cod* 7. helisponto *cod* pidiae *cod** (*sed corr m p*)

**secundum S. Hilarium** *de synodis* § 34

FIDES SECVNDVM ORIENTIS SYNHODVM

SANCTA SYNHODVS IN SERDICA CONGREGATA EX DIVERSIS PROVINCIIS ORIENTALIVM PARTIVM, THEBAIDA AEGYPTO PALESTINA ARABIA PHOENICE SYRIA COELE MESOPOTAMIA CILICIA CAPPADOCIA PONTO PAFLAGONIA GALATIA BITHYNIA HELLESPONTO ASIA PHRYGIIS

*Codices contuli Parisinos* lat. 2630 (*saec.* VI *in.*: *fol* 333 *a*) *et* 8907 (*olim Carnotensem: saec.* VI/VII: *fol* 277 *b*)

1. SYNODVM 2630 2. SYNODVS 2630 SERDICO 2630 5. PHYNICE 2630 CYLE 2630 6. GALATHIA 2630 7. BYTHINIA 2630 ASIA 2630, *cf col a: om*

### 7. Symbolum fidei latine redditum

**secundum codicem Θ**

PANPHYLIAE CA*RI*AE LYDIAE EVROPAE THRACIAE HEMIMONTIS PANNONIAE MOESIAE DACIAE, HANC EXPOSVERVNT FIDEM.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, creatorem omnium et factorem, ex quo omnia in celo et in terra nominantur:

et in unicum Filium eius Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex Patre natum, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem omnia et propter quem omnia facta sunt in celo et in terra uisibilia et inuisibilia, uerbum sapientia et potestas, lumen uerum [sempiternum in omnibus]: qui nouissimis temporibus propter nos homo factus est et creatus ex sancta uirgine, crucifixus et mortuus et sepultus, et *re*surrexit a mortuis tertio die, receptum in celis, sedentem a*d* dexteram Patris, et uenientem in finem seculi iudicare uiuos et mortuos et reddere unicuique secundum facta sua, cuius imperium sempiternum manebit in eterna secula, sedens semper ad dexteram Patris non solum in hoc seculo sed etiam in futuro: |

*fol* 79 credimus et in unum Spiritum sanctum Dei, hoc est Paracletum, quem pollicitus apostolis post in celum ascensionem, misit docere eos et monere omnia; per quem et sanctificantur et uiu*u*nt religiosorum animae in eum credentes.

**secundum S. Hilarium *de synodis* § 34**

DVABVS PISIDIA CYCLADVM INSVLARVM PAMPHYLIA CARIA LYDIA: EVROPAE, THRACIA EMIMONTO MOYSIA PANNONIIS DVABVS HANC EXPOSVIMVS FIDEM.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, creatorem et factorem uniuersorum, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur:

credimus et in unigenitum Filium eius Dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia saecula ex Patre genitus est, Deum ex Deo lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia quae in caelis et quae in terra, uisibilia et inuisibilia, qui est uerbum et sapientia et uirtus et uita et lumen uerum; qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est et natus ex sancta uirgine, qui cruci fixus et mortuus et sepultus, et surrexit ex mortuis tertia die, et receptus in caelo est, et sedet in dexteram Patris, uenturus iudicare uiuos et mortuos et reddere unicuique secundum opera eius, cuius regnum sine cessatione permanet in inmensa saecula, sedet enim in dextera Patris non solum in hoc saeculo sed et in futuro:

credimus et in Spiritum sanctum, hoc est Paraclytum, quem promittens apostolis post reditum in caelos misit docere eos ac memorari omnia, per quem et sanctificantur sinceres in eum credentium animae.

---

8. CARIAE: camae *cod*

7. *n*atum *in ras* (*corr m p*) 9. **et propter quem omnia** (*cf ll* 12 25 28 31 36 38 40 42–44): *ea in uncinis quadratis inclusi quae a ceteris huius symboli interpretationibus absunt et emendatoris manui tribuenda sunt* 16. rusurrexit *cod* 17. adexteram *cod* 28. uiunt *cod* 29. **in eum**: in seum (*fortasse ex* se *et* eum) *cod*

8907 9. PAMFILIA 8907 THRACIE 8907 EVROPAE 2630 (EVROPE 8907), *ut supra l* ORIENTALIVM PARTIVM: *caue ne mutes in* EVROPA 10. MYSIA 8907

3. **caelis** 2630 (*Gr* ἐν οὐρανοῖς): caelo 8907

5. **filium eius** 8907: *tr* eius filium 2630 9. **omnia** 8907: *add* et 2630 15. **surrexit** 2630: resurrexit 8907 19. operam 2630 20. immensa 2630 22. et 2630: etiam et 8907

24. *post* **apostolis** *add* suis 8907 26. et per quem et 8907 27. **sinceres** 8907: sincere 2630

### 7. Symbolum fidei latine redditum

**secundum codicem Θ**

Dicentes autem ex nihilo esse Filium uel ex alia substantia [Spiritum] et non ex Deo, et erat aliquando tempus uel seculum quando non erat, alienos nouit sancta et catholica Ecclesia. similiter etiam dicentes tres esse Deos; uel Christum non esse Deum [siue Spiritum non esse Dei]; uel ante secula nec Christum nec Filium [nec Spiritum] Dei esse; uel eundem Patrem et Filium et Spiritum sanctum; uel non natum Filium [uel natum Spiritum]; aut uolumtate uel arbitrio Pater genuit Filium [fecit siue creauit uel demonstra*u*it, sed secundum intellectum omnia scientem Verbum Dei]: hos omnes anathematizat sancta catholica Ecclesia.

33. alieno *cod** (*corr m p*) 43. demonstrabit *cod* 44. **intellectum**: *bis cod* omniam scientem *cod*

**secundum S. Hilarium** *de synodis* § 34

Eos autem qui dicunt de non extantibus esse Filium Dei, uel ex alia substantia et non ex Deo, et quod erat aliquando tempus aut saeculum quando non erat, alienos nouit sancta et catholica ecclesia. similiter et eos qui dicunt tres esse Deos; uel Christum non esse Deum; et Ante saecula neque Christum neque Filium eum esse Dei; uel eum ipsum esse Patrem et Filium et sanctum Spiritum; uel Innascibilem Filium; uel quod neque consilio neque uoluntate Pater genuerit Filium: anathematizat sancta et catholica ecclesia.

41. **filium**: *om* 2630
42. *post* **ecclesia** *add* ita dicentes 2630.

## 7. Cyclus paschalis
### secundum codicem Θ

De pascha autem scribsimus sub̄ xxx annos quoniam xxx annos fecit dn̄s nr̄ in carne super terram; pascha autem facta est xxx anno xxv die martii mensis; conputatur autem primus annus triginta annorum scriptorum in comp*u*tationibus, in quibus faciunt Iudei phascha, prima indictione qu*a*e facta est sub Constantino | [*fol.* 80 *a*] (quo tempore conueni*t* magna synodus in ciuitate Nicaea cum diu quererent ep̄i de pascha), ut conputetur prima indic*ti*o primo anno conputationis, et prima indictio inputata post quintam decimam est xvi anno. positus in conputatione annorum paschae a primo anno conputatur numerus iste usque ad xxx*i* annum qui est primus [mensis aprilis]. possiti autem sunt distinction*i*s numeri iudeorum n̄b sic, quibus supputationibus faciunt iudei pascha.

---

*Cyclum paschalem una cum disquisitionibus subtilibus de cyclis paschalibus Iudaeorum ac Christianorum primus edidit E. Schwartz* Jüdische u. Christliche Ostertafeln *p.* 122 (Abhandlungen der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philol.-hist. Klasse *N.F.* 1905.)—H. G. O.

5. **primus**: *bis cod* 6. comptationibus *cod* 8. que *cod* conueni *cod* 12. **indictio** *scripsi*: indicia *cod* 16. **XXXI annum qui est primus** *scripsi*: XXX annum qui est primus mensis aprilis *cod*, *sed uoces* mensis aprilis *additas esse conicio a scriba aliquo indocto* 18. distinctiones *cod* 19. **n̄b**: *sc* nobis, *ut alibi in codice nostro*

**7. Cyclus paschalis**
**secundum cod Θ**

| | | | |
|---|---|---|---|
| i an̄ | xi mar̄ | v an̄ | xxiii mar̄ |
| ii an̄ | xxx mar̄ | vi an̄ | xvi mar̄ |
| iii an̄ | xviiii mar̄ | vii an̄ | v mar̄ |
| iiii an̄ | xviii mar̄ | viii an̄ | xxiiii mar̄ |
| viiii an̄ | xvi mar̄ | xi an̄ | xxi ap̄ |
| x an̄ | ii mar̄ | xii an̄ | viiii mar̄ |
| xi an̄ | xxi mar̄ | xiii an̄ | xxviiii ap̄ |
| xii an̄ | x mar̄ | xiiii an̄ | xvi mar̄ |
| xiii an̄ | xxv mar̄ | xv an̄ | vi ap̄ |
| xiiii an̄ | xviiii mar̄ | xvi an̄ | xvi ap̄ |
| xv an̄ | v mar̄ | xvii an̄ | xiiii mar̄ |
| xvi an̄ | [x]xxvi mar̄ | xviii an̄ | xiii ap̄ |
| et reliq' qui xiiii an̄ quo | | xviiii an̄ | xxiii ap̄ |
| numero facim̄ | | xx an̄ | xi mar̄ |
| nos christiani | | xxi an̄ | xxx ap̄ |
| i an̄ | x ap̄ | xxii an̄ | xviiii mar̄ |
| *fol* 80*b*] ii an̄ | xxx ap̄ | xxiii an̄ | viii ap̄ |
| iii an̄ | xvi mar̄ | xiiii an̄ | xxviii ap̄ |
| iiii an̄ | vi ap̄ | xv an̄ | xvii mar̄ |
| v an̄ | xvi mar̄ | xxvi an̄ | v ap̄ |
| vi an̄ | xv ap̄ | xxvii an̄ | xxv ap̄ |
| vii an̄ | iiii ap̄ | xxviii an̄ | xvi mar̄ |
| viii an̄ | [x] xiiii mar̄ | xxviiii an̄ | ii ap̄ |
| viiii an̄ | xi ap̄ | xxx an̄ | xxii ap̄ |
| x an̄ | ap̄ | | |

22. (*col d*). xvi : xiii *ut uid cod** 23. (*col b*). xxiiii *cod*² : . . iiii *cod** 24. (*col b*). xi *in ras cod* (xii *ut uid cod**)

### Idem in ordinem uerum redactus

positi autem sunt distinctionis numeri Iudeorum $\overline{\text{nb}}$ sic, quibus supputationibus faciunt Iudei pascha.

| | |
|---|---|
| I annus | XI |
| II annus | XXX |
| III annus | XVIIII |
| IIII annus | VIII |
| V annus | XXVII |
| VI annus | XVI |
| VII annus | V |
| VIII annus | XXIIII |
| VIIII annus | XIII |
| X annus | II |
| XI annus | XXI |
| XII annus | X |
| XIII annus | XXVIIII |
| XIIII annus | XVIII |
| XV annus | VII |
| XVI annus | XXVI |

et reliqui XIIII anni quo numero facimus nos christiani

in conputatione annorum paschae a primo anno conputatur numerus iste usque ad XXXI qui est primus.

| | | | |
|---|---|---|---|
| I annus | $X^{mus}$ | dies mensis | aprilis |
| II annus | XXX | ,, | martii |
| III annus | XVIII | ,, | aprilis |
| IIII annus | VII | ,, | aprilis |
| V annus | XXVII | ,, | martii |
| VI annus | XV | ,, | aprilis |
| VII annus | IIII | ,, | aprilis |
| VIII annus | XXIIII | ,, | martii |
| VIIII annus | XII | ,, | aprilis |
| X annus | I | ,, | aprilis |
| XI annus | XXI | ,, | martii |
| XII annus | VIIII | ,, | aprilis |
| XIII annus | XXVIIII | ,, | martii |
| XIIII annus | XVII | ,, | aprilis |
| XV annus | VI | ,, | aprilis |
| XVI annus | XXVI | ,, | martii |
| XVII annus | XIIII | ,, | aprilis |
| XVIII annus | III | ,, | aprilis |
| XVIIII annus | XXIII | ,, | martii |
| XX annus | XI | ,, | aprilis |
| XXI annus | XXXI | ,, | martii |
| XXII annus | XVIIII | ,, | aprilis |
| XXIII annus | VIII | ,, | aprilis |
| XXIIII annus | XXVIII | ,, | martii |
| XXV annus | XVI | ,, | aprilis |
| XXVI annus | V | ,, | aprilis |
| XXVII annus | XXV | ,, | martii |
| XXVIII annus | XIII | ,, | aprilis |
| XXVIIII annus | II | ,, | aprilis |
| XXX annus | XXII | ,, | martii |

## Sylloge Alexandrina
## a Theodosio diacono [Carthaginensi] adseruata

### C. Quae ad concilium Serdicense pertinent

### 8. Hosii Cordubensis et Protogenis Sardicensis ad Iulium papam epistula

(*cod* Θ *fol* 80 *b*)

DEFINITIONES APVT SARDICAM

DILECTISSIMO FRATRI IVLIO OSIVS ET PROTOGENES.

Meminimus et tenemus et habemus illam scripturam quae continet catholicam fidem factam aput Niceam: et consenserunt omnes qui aderant episcopi. sed quoniam post hoc discipuli Arrii blasphemias conmouerunt; tres enim questiones motae sunt: quod erat quando non erat; . . . ratio quaedam coegit, ne quis ex illis tribus argumentis circumuentus rennuerit fidem et excludatur eorum spolium et ne fiat, latiorem et longiorem exponere priori consentientem ut igitur nulla reprehensio fiat, haec significamus tuae bonitati, frater dilectissime. priora placuerunt firma esse et fixa, et haec plenius cum quadam sufficientia ueritatis dictari: ut omnes docentes et caticizantes clarificentur et repugnantes obruantur, et teneant catho|licam et apostolicam fidem. *fol* 81 *a*

---

*Ediderunt e codice nostro fratres Ballerini* Opera S. Leonis iii 597: *graece non exstat epistula, sed cf Soz.* H. E. iii 12 § 6
**et Protogenes**: et pro et protogenes *cod** 2. que *cod* 5. **sed quoniam . . . conmouerunt** *transposui: habet post uerba* tres enim . . . quando non (*ll* 6–8) *cod* 6 **blasphemias** *scripsi*: blasphemiae *cod* 7. mote *cod* **quod**: quad *cod* 8 **quando non erat**: *post haec uerba lacunam significaui, duarum enim ex illis tribus 'quaestionibus' uel 'argumentis' adhuc deficit mentio* 8. quedam *cod* 10. circummentus *cod** (*corr m p*) **rennuerit** *scripsi*: renouent *cod*; renouet *Ball*: *totius loci uera lectio in incerto manet* 11. **ne fiat** *Ball*: nefia *cod* (*sub quibus latet fortasse uel nomen uel adiectiuum*) **latiorem et longiorem . . . consentientem** *scripsi*: latior et longior . . . consentientes *cod* 13. reprehentio *cod* hec *cod* 14. tue *cod* 15. **priora** *conieci*: plura *cod* 19. **repugnantes** *scripsi*: prepugnantes *cod* propugnantes *Ball*

## 9. Concilii Serdicensis

### Epistola Synodica cum expositione fidei

(*cod* Θ *fol* 81 *a*)

Sancta synodvs secvndvm Dei gratiam apvt Sar*di*cam collecta ex Roma, Hispaniis, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Moesia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Ep*i*ro, Thracia, Europe, Palestina, Ar*a*bia: vbiqve episcopis et conministris catholic*ae* et apostolic*ae* ecclesi*ae*, dilectissimis fratribus.

Multa quidem et sepius ausi sunt Arriani aduersus seruos Dei fidem seruantes rectam; adulterinam enim submittentes doctrinam, orthodoxos persequi temptauerunt. in tantum enim insurrexerunt aduersus fidem, ut etiam bonitatem piissimorum imperatorum non lateat. igitur gratia Dei subueniente ipsi piissimi imperatores congregauerunt nos ex diuersis prouinciis et ciuitatibus, et sanctam hanc synodum aput Sardicam fieri permiserunt, ut omnis discordia pertollat*ur*; tota uero mala fide expulsa, in Christo religio sola aput omnes seruetur. uenerunt enim et de Oriente episcopi, cohortati et ipsi a religiosissimis imperatoribus precipue ob ea qu*ae* rumigerabantur frequenter dilectissimis fratribus nostris et conministris Athanatio episcopo | *fol* 81 *b* Alexandriae, et Marcello episcopo Ancyrae Galatiae, et As*cle*pa. forte enim ad uos peruenerunt de his accusationes; forte et uestras aures temptauerunt mouere, ut ea qu*ae* aduersus innocentes dicunt maledici, cre*d*antur, ac suae molestissim*ae* heresis suspectionem abscondant. sed non diu haec perpetrare permissi sunt. est enim qui prestat patrocinium ecclesiis Dominus, qui pro his et nobis omnibus mortem sustinuit et propterea ascensum ad celos nobis omnibus dedit.

Ol*im* itaque scribentibus Eusebio Mari Theodoro Theo*gnio* Vrsacio Valente Minophanto et Stephano Iulio consacerdoti Romanae ecclesi*ae* episcopo aduersus predictos conministros nostros, hoc est Athanasium episcopum Alexandri*ae* et Marcellum episcopum Ancyrae Galatiae nec non etiam Asclepam episcopum Gazae, scripserunt et de aliis

---

*Epistulam Synodicam habent graece Athanasius* Apologia secunda 42–7 (Athanasius' Werke II 119 *Opitz*) *et Theodoretus* H. E. ii 8, *latine Hilarius* fragm. ex opere historico B ii 1 (Corpus script. eccl. lat. *vol.* lxv *p* 103 *Feder*) *et Theodoreti interpretatio apud Historiam Tripartitam* iv 24: *Athanasius tamen et Hilarius formulam fidei* (*pp* 651–3) *omittunt* (*Hilarium huius epistulae textum authenticum conservasse nemo non intelliget qui textum graecum cum latino Hilariano contulerit. At interpretationem cod* Θ *graecam formam latine reddere constat.*—H. G. O.)

*Ediderunt e codice nostro fratres Ballerini* Opera S. Leonis iii 598 *et novis curis A. Feder loco citato*

2. **Sardicam**: Sarsacam *cod* 3. Italiae Campaniae Calabriae (*fortasse e genetiuo graeco*) *cod* 7. Epero *cod* **Europe** *cod*: *legendum ut uidetur cum gr* Rhodope 8. Arbia *cod* 9. catholice et apostolice ecclesie *cod*

1. Multam *cod* 9. imp͞p *cod* no*s in ras cod* (*corr m p*) 10. **ex diuersis**: exaudiuersis *cod** 13. pertollator *cod* 14. **Christo**: C͞R͞O *cod*, *compendium ut ita dicam inauditum passim in his epistulis adhibens* so|sola *cod* 17. que *cod* 21. **Asclepa**: As|pa *cod* 24. que *cod* 25. **credantur** *Ball cum gr* (*Thdt* πιστεύηται: *Ath* πιστεύσητε): creantur *cod* 26. **ac** *scripsi*: haec (*scilicet pro* hac) *cod* molestissime *cod*

33. **olim itaque** *Ball*: olitaque *cod* 34. **Theodoro Theognio** *scripsi cum gr* (*Thdt*: *nomina praeter Eusebium om Ath*): theodorotheo *cod* theodoro dorotheo *Ball* 36. eccle *cod* 38. hoest cod* (*corr m p*) Alexandrie *cod*

**9. Concilii Serdicensis epistula Synodica**

partibus episcopi, ad*h*ibentes quidem testimonium sinceritati conministri nostri Athanasii, fact*a* autem Eusebii et eius sociorum nihil aliud nisi mendacium et calumniis plena. et licet ex eo quod uocati [sunt] a d*il*ecto nostro et consacerdote Iulio noluerunt occurrere, et ex *h*is qu*ae* scripta sunt ab eodem Iulio, manifesta sit ipsorum calumnia (uenissent enim, si confidissent operibus suis et factis aduersus fratres nostros et conministros); tamen ex his qu*ae* fecerunt in hac sancta et magna synodo, manifestiore*m* suam factionem demonstrauerunt. | *fol 82 a*

Occurrentes etenim aput Sardicam, ac uidentes fratres nostros Athanasium Marcellum et Asclepium, timuerunt ad iudicium uenire; et non solum semel et bis sed sepius uocati, non responderunt uocationibus, uidelicet episcopis conuen*ien*tibus (et precipue bonae senectutis Osio, qui propter tempus et confessionem et tan*t*um laborem omne reuerentia dignus uidetur) et expectantibus et ad*h*ortantibus eos ingredi, quo ea qu*ae* de absentibus conministris rumiger*ar*unt et scripserunt, h*a*ec presentes conuincant. sed uocati non uenerunt, sicut diximus, *de*monstrantes ex hoc calumniam suam, et non solum insidias et factiones fecerunt clamantes per excusationem. qui enim confidunt suis dictis, hii et in presentia ad esse potuerunt.

Quia igitur non occur*r*erunt, extimamus iam nullum ignorare (etsi iterum illi uoluerint astute agere) quoniam nihil habentes aduersus conministros nostros arguere, hos accusant absentes, presentes uero subterfugiunt. fugierunt enim, dilectissimi fratres, non solum propter calumniam quam illis ingerebant, sed etiam propter eos qui diuersis criminibus ipsos appetebant, | quos uidebant occurrisse. *fol 82 b* uincula enim et *c*atenae proferebantur ab hominibus de exilio reuersis, et ab his qui a*d*huc tenebantur in exilio: uenerunt comministri parentes, et amici mortuorum propter ipsos: et, quod maius est, aderant episcopi, et quidam ferrum et catenas offerebant quas propter ipsos po*r*tauerant, alii ex ipsorum insimulationibus mortem contestati sunt. in tanta*m* enim peruenerant inmanitatem, ut etiam auderent episcopos

---

42. adibentes *cod* 44. **facta** *Ball* (*cf gr* τὰ δὲ . . . γενόμενα): facte *cod* 46. plenam *cod* 47. **sunt** *cod*: *uncinis inclusi* delicto *cod* et adconsacerdote *cod* 49. is *cod* que *cod* 50. **manifesta sit** *scripsi* (*cf gr* φανερά): manifestat sit *cod* manifestata sit *Ball* 53. que *cod* 55. manifestiore *cod*

63. **conuenientibus** *scripsi cum gr* συνελθόντων: conuentibus *cod* 65. tanum *cod* **omne** (*gr* πάσης): ex omnem *cod* (*nisi fortasse sub* ex *latet interpretatio uocis* ὑπομεμενηκέναι, *quam post* κάματον *habet gr*) 97. **et adhortantibus**: et adortantibus *bis cod* **quo ea quae de** (*sc* ἵν' ἃ περί, *sed gr* ἵν' ἅπερ): q̊aeaque de *cod* 69. **rumigerarunt** *scripsi*: rumigerunt *cod* hec *cod* 71. **diximus demonstrantes** *scripsi*: diximus sedmonstrantes *cod* 72. **non solum** *cod*: *sed gr* μονονουχί 75. **in praesentia ad esse** *scripsi* (*gr* καὶ εἰς πρόσωπον συστῆναι δύνανται): ad in praesentia esse *cod*, *fortasse ad instar praepositionum* ab ante, de sub *etc*, *de quibus uide Roensch* Itala und Vulgata *p* 234

77. occurerunt *cod* 79. **illi** *cod* ut uid et Ball cum gr* ἐκεῖνοι ibi *cod*[2] (*sed m p*) cum *Theodoreti cod* B G F Cass ἐκεῖ 82. **fugierunt** *cod*, *quasi e* fugire, *cf Roensch op cit p* 285 87. fatenae *cod* 89. abhuc *cod* 90. **comministri** *scripsi cum gr* ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοί: enim ministri *cod* 94. **portauerant**: potauerant *cod* 96. in tanta *cod*

**9. Concilii Serdicensis epistula Synodica**

uelle interficere; et interfecissent, nisi effugissent manus eorum. surrexit itaque conminister noster beatus Theudulu*s* fugiens eorum insimulationes, iussus enim fuerat ex eorum insimulationibus interire; et alii gladiorum uulnera demonstrantes: nonnulli famem sustinuisse ab ipsis inplorabant. et h*a*ec nobiles homines testabantur. sed ecclesiae omnes erant, pro quibus occurrentes et al*l*egantes d*o*cebant milites cum gladiis, popul*o*s cum fustibus, iudicum minas, falsarum litterarum submissiones (nam lect*a*e sunt litterae Theogenis aduersus conministros nostros Athanasium Marcellum et Asclepam, ut etiam imperatores mouerentur | *fol* 83 *a* contra ipsos: et h*a*ec conprobauerunt qui tunc fuerunt diacones Theogenio), nam et uirginum nudationem, ecclesiarum incendia, carcerem aduersus conministros, et h*a*ec omnia ob aliam nullam causam nisi ob inmemorabilem heresim Arrianorum: excusantes enim horum ordinationem et communionem, necessario h*a*ec sustinebant.

H*a*ec itaque considerantes perducti sunt ad suae uolumptatis interitum; erubescebant enim sua confiteri delicta. et quoniam omnibus patefacta celari non poterant, Sardicam peruenerunt, quo per suum aduentum sinceritatis opinionem adquirant. uisi*s* itaque his quibus calumnias ingerebant, et a se *in*flicti*s*, accusatoribus, testibus, ante oculos inspectis, uocati uenire non poterant; conministris uidelicet nostris Athanasio Marcello et Asclepa multa usis confi*d*entia, inplorantibus et urguentibus adque prouocantibus, et pollicentibus quoque non solum eorum arguere calumniam sed insuper demonstrare qu*a*e *d*eliquerint in ecclesiis ipsorum. illi autem tanto timore percussi sunt conscientiae, ut etiam uerterentur in fugam ac per eam suam calumniam demonstrarent et delicta faterentur.

Et licet ex hoc quod noluerint, et non solum | *fol* 83 *b* ex prioribus sed etiam ex presentibus, ipsorum uersatio conprobata est; tamen ne ex fuga quandam occassionem alterius malitiae ualeant inuenire, cogitauimus secundum ueritatis rationem ab his conmissa uentilare. quo facto, reperimus eos et ex actitatis calumniatores et nihil aliut nisi conministris nostris insidias praeparasse. quem enim dicebant ab Athanasio interfectum Arsenium, uiuit et moratur inter uiuos. ex quo apparet etiam illa qu*a*e de aliis uerbosabantur f*i*cta fuisse. quoniam uero de calice fracto a Macari*o* Ath*an*asii presbytero mentionem fecerunt,

---

99. surrexit *cod cum Thdt* ἀνέστη: ἀπέθανεν *Ath* 100. Theudulu° *cod* (o *e correctura script post*) 104. samem *cod** (*sed corr m p*) 105. hec *cod* **nobiles** *cod*: *fortasse legendum* non ignobiles *cum gr* οὐχ οἱ τυχόντες 108. **allegantes** *Ball*: aligantes *cod* **docebant** *Ball* (*cf gr*): ducebant *cod* 109. populus *cod* 111. lecte *cod* 114. mouerent̄ *cod* hec *cod* 116. **nam** *cod*: *fortasse legendum* etiam 118. hec *cod* 120. excussantes *cod* 122. hec *cod* 123. hec *cod* 124. uoluptatis *cod*[2] 125. enī|enim *cod* 129. **uisis itaque** *Ball cf gr*: uisitaque *cod* 130. **a se inflictis** *scripsi*: asemflicti *cod** adsemflicti *cod*[2] a se afflictis *Ball*; *fortasse legendum* a semet adflictis (*gr* παρ᾽ αὐτῶν παθόντας) 131. inspecti *cod** (*corr m p*) 134. **confidentia** *Ball cum gr* παρρησίᾳ: confitentia *cod* 135. **et urguentibus**: *bis cod* 136. pollicemtibus *cod** (*sed corr m p*) 138. que *cod* **deliquerint** *scripsi cum gr* ἐπλημμέλησαν: reliquerint *cod* 152. preparasse? *cod** 156. que *cod* **uerbosabantur** *cod*: *uide Roensch* Itala und Vulgata *p* 171 *et Forcellini-de Vit ad loc* **ficta** *Ball cf gr*: facta *cod* 157. de calicem fracto *cod* Macaris *cod* 158. Anathasii *cod* presb' *cod*

**9. Concilii Serdicensis epistula Synodica**

adhybuerunt testimonium hi qui de Alexandriae et Mareotae locis ipsis uenerunt nihil tale esse conmissum: etiam episcopi scribentes de Aegypto ad consacerdotem nostrum Iulium sufficienter firmauerunt ne suspect*i*onem quidem talem fuisse. deinde acta qu*a*e dicebant se aduersus *eum* habere, constitit ex una parte confecta: et in ipsis gestis gentiles et catichumeni interrogati sunt; ex quibus unu*s* catichumenus interrogatus dicebat se intus fuisse quando Macarius ad locum superuenit, et alius interrogatus aiebat Ischiram egrotum in cella iacuisse quem dicunt; ut ex hoc | *fol 84 a* appareat nihil de mysteriis fuisse celebratum, et ex *e*o quod cathechumeni intus consistebant, et *Isch*yram non adfuisse sed egrotum fuisse. nam et ipse pessimus Ischyras, qui mentitus est dicendo A*than*asium ussisse qu*o*sdam diuinos codices, et in hoc suum mendati*um* demonstrauit: nam confessus est illo tempore quo Macarius aduenerat se egrotasse et iacuisse, ut etiam ex hoc calumniator demonstraretur. unde ob hanc calumnia*m* ipsi Ischyr*a*e mercedem dederunt episcopi nomen: qui nec presbyter est, occurrentes enim duo presbyteri qui *qu*ondam cum Melitio fuerunt, postmodum autem a beato Alexandro tunc episcopo Alexandr*ia*e suscepti et nunc cum Ath*an*asio constituti, testimonium prebuerunt hunc numquam Melitii fuisse presbyterum, et omnino non habuisse Melitium aput Mareotam ecclesiam uel ministrum. et tamen eum qui nec esse*t* presbyter nunc prò episcopo produxerunt, ut hoc nomine obstupefaciant audientes eorum calumnias.

Lectus est autem liber conministri nostri Marcelli, et inuenta est Eusebii commen*t*atio. qu*a*e enim proposita questione Marcellus dicebat, h*a*ec tamquam ab ipso confessa fingebant. lecta sunt igitur et h*a*ec et sequ*e*ntia et preterita questionum, et recta fides uiri reperta est; neque enim a sancta Maria, sicut ipsi firmarunt, initium dedit Verbo Dei, | *fol 84 b* nec finem ei in regno, sed imperium sine initio et fine Saluatoris esse conscripsit. Asclepas etiam conminister protulit gesta aput Anthiochiam confecta presentibus accusatoribus et Eusebio de Cesarea; et ex sententiis iudican*ti*um episcoporum ostendit se esse innocentem.

Merito igitur, fratres dilectissimi, frequenter uocati non responderunt, merito fugerunt: conscientia enim coacti, per fugam suas calumnias firmauerunt et credi d*e* se fecerunt qu*a*e presentes

164. **suspectionem** *scripsi cf l* 26: suspectonem *cod* 165. que *cod* 166. **eum** *suppleui cum gr* κατ' αὐτοῦ: *om cod* 169. unum *cod* 173. **quem dicunt**: *fortasse transponendum post* Ischiram (*l* 172) *cum gr* τὸν θρυλλούμενον παρ' αὐτῶν 'I. 175. **ex eo**: exo *cod* 176. consistebat *cod** Escyram *cod* 178. Hischyras *cod* 179. Anathasium *cod* **ussisse** *scripserunt Ball*: iussisse *cod* qusdam *cod* 180. mendatio *cod* 185. hanc calumnia *cod* Hischyre *cod* 186. prb *cod* 187. prbi *cod* 188. **quondam**: condam *cod* 190. Alexandre *cod* 191. Anathasio *cod* 193. prbm *cod* 196. esse *cod* prb *cod*

201. **commentatio** *scripsi* (commenticius *enim idem est ac* fictus): commendatio *cod* que *cod* 202. hec *cod* 204. hec *cod* sequantia *cod* 213. **iudicantium** *scripsi, cf gr* τῶν δικασάντων: iudicandum *cod*

215. **fratres dilectissimi**: FF DD *cod*, *quod utrum* dilecti *an* dilectissimi (*uterque graeco* ἀγαπητοί *satis respondet*) *significet nescio* 219 **credi de se** *scripsi, cf gr*:

**9. Concilii Sardiensis epistula Synodica**

accusatores dicebant ac demonstrabant. qui*d* itaque? super his omnibus etiam depossitos et eiectos ab ecclesia Arrianos non solum susceperunt, sed etiam ad maiorem gradum perduxerunt, diaconum quidem in presbytera*t*um, ex presbiterato uero episcopum, ob nullam aliam causam, nisi ut inpietatem spargant et latitent, piam uero fidem corrumpant.

Sunt autem post Eusebium et eius soci*o*s nunc primates Theodorus de Eraclea, Narcissus Marona Ciliciae, Stephanus Antiochi*ae*, Acacius Cessareae Palestin*ae*, Narcissus Marmie, Minophantus Ephesi Asi*ae*, Vrsacius Singiduno Moesi*ae*, Valens Morsa Pannoniae; qu*i* illos cum quibus de Oriente uenerunt neque aput Asiam in concilio uenire nec ad ecclesiam Dei penitus accedere permittebant. etiam Sardica*m* uenientes per singula qu*ae* | que loca conuentus (*fol* 85 *a*) inter se faciebant, et cum interminationibus possuerunt pactiones sibi, ut cum Sardica*m* uenissent omnino non ingrederentur in iudicio nec cum sancta synodo conuenirent, sed tantum uenientes imaginarie aduentum suum demonstrarent ac uelociter fuger*e*nt. h*a*ec autem scire potuimus a conministris nostris Macario Palestin*ae* et Asterio de Arabia, qui cum ipsis uenerunt et ab eadem incredulitate recesserunt. isti enim ad sanctam synodum uenientes uiolentiam *quam* passi sunt cum lacrimis expossuerunt, nihil autem rectum aput eos fieri dicebant. etiam hoc addebant, esse quosdam rect*ae* fidei, et interminationibus adque accusationibus prohiber*i uenir*e ad nos: hac de caus*a et* in una domo conmanere studuerunt, nullo momento eos separ*ar*i permittentes.

Quoniam igitur non oportebat tacere, et inultas eorum relinquere calumnias uincula homicidia plagas falsas epistulas mulcationes uirginum nudationes exilia ecclesiarum destructiones incendia, translationes de minimis ad

---

credidisse *cod* que *cod* 220. dicebat *cod** **quid itaque** *Ball, quasi cum gr* τί τοίνυν; (*Theodoretus* ἔτι τοίνυν, *Athanasius* ἐπεὶ τοίνυν): qui itaque *cod* 225. **presbyteratum** *scripsi, cf gr*: presbytera|rum *cod* ex presbiterat*o* uero *cod in ras* (*sed m p*) 228. **latitent** *cod*: *gr* πλατῦναι, *unde* latitare (*si lectio codicis recipiatur*) *idem ac* dilatare *significet necesse est; cuius rei exempla aliunde frustra petii* corrumppant *cod*

229. socius *cod* 231, 233. **Narcissus Marona Ciliciae** *et* **Narcissus Marmie** *unius episcopi duo nomina sunt* (*quem etiam infra l* 288 de Maroniae Ciliciae . . Narcissum *appellauerunt*)*: unus tamen omissus est, ut e graeco patet,* Georgius Laodiciae 232. Antiochie *cod* Palestine *cod* 234. Asie *cod* Moesie *cod* **qui**: que *cod* 237. **apud Asiam** *cod*: *gr* οὔτε εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰσελθεῖν, *ubi pro* ΑΓΙΑΝ *legit* ΑCΙΑΝ *interpres noster* 239, 243. **sardicam** *scripsi*: sardica *cod* 240. queque *cod* 241. interminatonibus *cod** (*corr m p*) 247. **fugerent** *scripsi*: fugerunt *cod* hec *cod* 249. Palestine *cod* 250. Arauia *cod** 251. **eadem** *cod*: *fortasse legendum* eorum *cum gr* αὐτῶν 253. **quam** *suppleui cum gr*: *om cod* 256. recte *cod* 257. **prohiberi uenire** *scripsi, cf gr* κωλυόμενοι παρ᾽ αὐτῶν ἐλθεῖν: prohibere *cod* 258. **causa et** *scripsi cum gr* τούτου γοῦν ἕνεκα καί: cause *cod* 259. **conmanere** *cod*: *fortasse legendum* omnes manere *cum gr* πάντας (πάντες Thdt) μεῖναι 260. **separari** *Ball, cf gr* ἰδιάζειν: separi *cod*

262. **inultas** *scripsi, cum lectione Sismondi* ἀνεκδικήτους (ἀνεκδιηγήτους *cett*): inocultas *cod* 264. **mulcationes** *cod*: *uocabulum alibi inusitatum a* mulcare *quod est* uerberare (*uide Forcellini-de Vit ad loc*) *deriuatur, unde graeco* αἰκίας *bene*

### 9. Concilii Sardiensis epistula Synodica

maiores ciuitates, et ante omnia insurgentem per ipsos aduersus rectam fidem maledicam Arrianorum *h*eresim: hac de causa dilectissimos fratres nostros et consacerdotes, Athanasium Alexandri*ae* *fol* 85 *b* episcopum | et Marcellum Ancyr*ae* Galati*ae* et Asclepam Gaz*ae* et eos qui cum ipsis ministrant Domino, innocentes et sinceros esse pronuntiamus, scribentes ad singulorum prouincias ut cuiusque cognoscant ecclesi*ae* populi sui episcopi sinceritatem et hunc habere episcopum *et* expectare: adgressos uero ecclesiarum ipsorum iudicium luporum, G*reg*orium Alexandriae, Basilium, et Quincianum Gaz*ae*, nec episcopos nominari nec Christianos penitus apellari, nec aliquam cum his habere communionem uel eorum litteras suscipere uel ad ipsos scri*b*ere. Theodorum Heracleat*e*m Europ*ae* cum suis, de Maroniae Ciliciae et Cessareae Palestin*ae* Narcissum et Acatium, Stefanum Antiocensem, Vrsaciu*m* Singidunensem Moesiae, et Valentem Mursensem Panoni*ae*, Minophantum Ephesium, Georgium Laudeci*ae* (licet timens non adfuerit de Oriente, tamen eo quod a beato Alexandro episcopo Alexandri*ae* depositu*s* sit) propter se ac suos col*l*egas Arri*a*nos, et ob e*i*s inlata crimina, omni*s* sancta synodus deposuit episcopatu; et statuimus non solum eos episcop*os* non esse, sed nec communionem cum fidelibus mereri. separantes enim Filium a su*b*stantia Patris ac dealitate *a*tqu*e* alienantes Verbum a Patre, segregari oportet catholica ecclesia et alienari nomin*e* Christianorum. | sint *fol* 86 igitur omnibus uobis anathema propter quod NEGOTIATI sunt VERBVM ueritatis: 2 Cor ii 17 apostolica etenim est preceptio: SI Gal i 9 QVIS VOBIS A*N*NVNTIAVERIT PRETERQVA*M* QV*A*E ACCEP*IS*TIS, SIT ANATHEMA. nullum his communicare precipite, nulla enim COMMVNIO TENEBRIS CVM LVCE: longe 2 Cor vi 14 15 omnes facite; nec enim est aliqua con-

---

*respondet* 269. erresim *cod* 271. Alexandrie *cod* 272. Ancyre Galatie *cod* 273. Gaze *cod* 274. **ministrant**: nistrant *cod** (*corr m p*) 275. **scribentes ad singulorum prouincias** *cod*: *om Ball* 277. ecclesie *cod* 279. **et** *suppleui e gr*: *om cod* **adgressos uero ecclesiarum** *cod* (*gr* τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας): *legendum suspicor uel* adgressos uero ecclesias *uel potius* adgressores uero ecclesiarum 280. **iudicium luporum** *cod*, *e gr* δίκην λύκων 281. **Gregorium** *scripsi cum gr* (*Ath et Thdt*): Georgium *cod*, *sed non ante* A. D. 356 *introductus est Georgius in locum S. Athanasii*; *uide etiam* S. *Athanasii uitam*, *infra pp* 665 *sq* **Basilium**: *fortasse supplendum* Ancyrae *cum gr* 282. Gaze *cod* 284. **aliquam** *cod*: *fortasse legendum* aliquem 286. scriuere *cod* 287. **Heracleatem** *scripsi*: Heracleatum *cod* Europe *cod* 288. **de Maroniae . . . et Acatium** *cod*: *fortasse transponendum* Narcissum de Maroniae Ciliciae et Acatium Cessareae Palestinae Palestine *cod* Narcissimum *cod* Accatium *cod* 290. Vrsacius *cod* 291. Moaesiae *cod* 292. Panonie *cod* 293. Laudecie *cod* 295. Alexandrie *cod* 296. depositum *cod* 297. colegas *cod* Arrionos *cod* **eis** *scripsi cum gr*: eos *cod* 298. **omnis sancta** *scripsi cum gr* παμψηφεί: omnisancta *cod* omnes sancta *Ball* 299. **episcopos** *Ball*: epm̄ *cod* 302. **a substantia**: ad sustantiam *cod* hac *cod* **dealitate atque alienantes** *scripsi cum gr* οὐσίας καὶ θεότητος τὸν υἱὸν καὶ ἀπαλλοτριοῦντας: de et qualitate alienantes *cod* de aequalitate alienantes *Ball*; *de uoce* dealitas *uide infra p* 668ᵃ 16 305. **nomine** *Ball cum gr* ὀνόματος: nomina *cod* 306. nathema *cod** (*corr m p*) 309. anuntiauerit *cod* preterquan *cod* 310. que *cod* acce-

**9. Concilii Sardiensis epistula Synodica**

VENTIO CHRISTO CVM BELIAB. et obseruate, fratres dilecti, eorum litteras suscipere uel hii*s* scribere. stude*t*e etiam uos, fratres dilecti et conministri, SPIRITV PRESENTES in synodo nostra, consentire et pronuntiare prescriptione uestra, quo aput omnes ubique conministros nostros seruetur adsensus.

1 Cor v

Illos abdicamus et deportamus a catholica ecclesia, qui adfirmant quod Deus quidem est Christus, sed uerus Deus non est quia filius es*t*; sed et uerus filius non est, quod natu(*s*) est simul et factus, sic enim intellegere consuerunt natum qui fatentur, sicut supra dixerunt quia quod natum est factum est; et Christo, cum sit ante secula, dant initium et finem, quod non ex tempore sed ant*e* omne tempus habet. et in presenti du*a*e serpentes ex Arriana aspide nat*a*e sunt | Valens et Vrsacius qui gloriantur et non dubitant dicere se esse christ*ian*os, et quod Verbum et Spiritus uulneratus est et occisus et mortuus et resurrexit, et (quod adsolet hereticorum conuentus contendere) diuersas esse substantias Patris et Filii et Spiritu*s* sancti, et esse separabiles.

fol 86 b

Nos autem hanc suscepimus et edocti sumus, hanc habemus catholicam et apostolicam traditionem et fidem et confessionem: unam esse substantiam, quam ipsi graeci *u*sian appellant, Pat*ris* et Fili et Spiritus sancti; et si qu*a*erit quis Fili substantiam, est pro certo h*a*ec quam solius *Patris esse confitemur, neque Pater sine Filio umquam fuit, neque Filius* sine Patre, quod est Verbum, Spiritus. absurdu*m* enim est

---

**pistis** *Ball*: acceptis *cod* 314. **Beliab** *cod, cf cod Z Can Apost* xlv *l* 5 (*supra p* 30 *col a*): Beliar *gr* (*Ath et Thdt*) 316. hiiscribere *cod* **studete** *Ball, cf gr* σπουδάσατε: studere *cod* 319. **prescriptione uestra** *scripsi, cf gr* δι᾽ ὑπογραφῆς ὑμετέρας: p̄scriptiones uestras *cod* per scriptiones uestras *Ball*; *fortasse legendum* perscriptione uestra

*Formulam fidei recensuit et notis ad doctrinam episcoporum pertinentibus instruxit F. Loofs* Das Glaubensbekenntnis der Homousianer von Sardica (aus den Abhandlungen der k. Preuss. Akademie der Wissenschaften vom Jahre 1909).—H. G. O.

3. **sed uerus deus non est, quia filius est; sed et uerus filius non est, quod natus est simul et factus**: *ita distinguit, ut uidetur, interpres noster, sed iniuria, uide gr* 4. **est** 2°: es *cod* et *add sup lin m p* 5. **natus**: *margine exeso littera extrema non iam legi potest* 7. **consuerunt** *cod, e* consuesco (*pro gr* ἑαυτοὺς νοεῖν, *legit fortasse interpres* εἰωθὸς *uel* εἰώθασι νοεῖν): censuerunt *Ball* **natum qui fatentur**: *has uoces minime distinguendas esse suspicor, sed idem ualere ac* qui fatentur natum, *cf gr* τὸν γεγεννημένον ὁμολογοῦσιν 11. antomne *cod* 12. due *cod* 13. nate *cod* 15. **christianos** *Ball, cf gr*: x̄pos (*scilicet* christos) *cod fortasse recte* 20. spūscī *cod*

25. **graeci** *cod, recte ut uidetur quoad interpretem nostrum, ineunte enim saeculo quinto omnes orthodoxi uoce* οὐσία *potius quam* ὑπόστασις *usi sunt: qui uero hanc formulam synodo Sardicensi obtulerunt, non* graeci *sed* heretici *scripserunt, Athanasiani enim* μία ὑπόστασις *potius quam* μία οὐσία *usurpare solebant* **usian** *scripsi* (usiam *Ball*): sian *cod* 26. pater *cod* 27. querit *cod* sub|substantiam *cod* 28. hec *cod* **patris esse confitemur, neque pater sine filio umquam fuit, neque filius** *suppleui e gr*: *om cod, fortasse per homoeoteleuton* (*uox enim* solius *lineam claudit*) solius filius 31. absurdus *cod*

### 9. Concilii Sardiensis epistula Synodica

nunc dicere Patrem *Patrem* non fuisse; quoniam quod intellegitur Pater sine Filio nec nuncupari nec esse posse, est ipsius Io xiv 10 Filii testimonium: ET EGO IN PATRE, ET Io x 30 PATER IN ME; et: EGO ET PATER VNVM SVMVS. nemo nostrum negat natum, sed quibusdam; natum omnino, sicut uisibilia et inuisibilia appellantur nata, artifice*m* archangelorum et angelorum, mundi et Sap vii 22 generis humani, sicut ait: OMNIVM ARTI- Io i 3 FEX DOCV*I*T ME SAPIENTIA; et: OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT. numquam enim 'esse' poterit accipere initium: quoniam qui semper est initium non habet, Ver- *fol* 87 *a* bum Deus, nec susci | piens finem. non dicimus Patrem Filium esse, nec igitur Filium Patrem esse; sed Pater Pater est, et Filiu*s* Patris Filiu*s*. confitemur potentiam Patris esse Filium, confitemur Verbum Dei Patris, preter quem alter non est: et Verbum uer*um* Deum, et Sapientiam, et Virtutem, uerum tamen Filium tradimus; sed non secundum quod ceteri filii appel*l*antur, Filium dicimus: quoniam illi aut propter adoptionem uel ob natiuitate*m* uel quod merentur filii uocari, non propter unam substantiam qu*a*e est Patris et Filii. confitemur unicum et primogenitum: sed unicum Verbum, quod semper fuit *et* est in Patre; primogenitum sane a*d* hominem, adtinet autem ad communem creaturam quod PRIMOGENITVS Col i 18 DE MORTVIS. confitemur Patris et Fili unam Deitatem; nec negauit quis aliquando Patrem Filio maiorem, non propter alia*m* substantiam nec differentiam, sed nomen ipsut Patris maius e*s*t Filio.

H*a*ec autem est maledica eorum et corrupta interpretatio contendentium quod EGO ET PATER VNVM SVMVS propter Io x 30 consensum dixerit et concordiam. inpro*b*emus omnes catholici stultum ipsorum sensum ac uilem. sicut homines mortales differunt, ut adsolent, inter se, et offendent*e*s concordant et in gratia reuertuntur; sic separationes et discordiae inter | Patrem Deum omnipo- *fol* 87 *b*

---

32. **patrem patrem non fuisse** *scripsi cum Theodoreti codd* πατέρα μὴ γεγενῆσθαι πατέρα (*Epiph* patrem non fuisse patrem): patrem 2° *om cod, nimirum ob homoeoteleuton* 35. pater *ut uid cod** patre *cod*² 38. **quibusdam** *cod, cum Theodoreti cod* B τισιν; *pro quo legendum esse suspicor* κτισιν, *quod uertas* nemo nostrum negat natum sed (negamus) creatum; *sed totum comma uix et aegre sanandum* 39. artifice *cod.* 42. docut *cod* sapientiam *cod* 43. periipsum *cod* 44. ⁎esse⁎ *cod, significans* (*ut uid*) *in hoc loco* esse *pro uerbo substantiuo* τὸ εἶναι *habendum esse; cuius ad exemplar emendare licet textum graecum et legere* οὐ πάντοτε γὰρ ΕΙΝΑΙ ἠδύνατο ἀρχὴν λαβεῖν **poterit**: *fortasse legendum* poterat *cum gr* 46. **suscipiens**: suscipiaens *cod* (*primis curis scribere uoluerat* suscipiat; *corr m p*); *fortasse legendum* suscipiet 47. **igitur**: *fort leg* iterum *cum gr* 49. filium patris filium *cod* 52. **uerum** *Ball, cf gr*: uero *cod* 55. appelantur *cod* 56. **propter adoptionem** *cod*: *unde emendandum est in gr* διὰ υἱοθεσίαν *pro* διὰ τοῦτο θεοὶ εἶεν 57. ob natiuitate *cod* 59. que *cod* 62. et *Ball, cf gr*: *om cod* 63. **ad hominem** *scripsi, scilicet* quantum ad hominem, *ut uertit Epiph*: at hominem *cod*: *fortasse malis* ut hominem **adtinet** *cod*: *quo uerbo melius interpretatus est noster gr* διαφέρει τῇ κοινῇ κτίσει, *quam Epiph* sed tamen differt creatura communi 68. alia *cod* 69. ip*sut *cod* 70. **est** *scripsi cum gr*: et *cod*

71. hec *cod* 74. inprouemus *cod* 76. hac *cod* 78. offendentis *cod* **gratia**: *margine exeso conicere licet* gratiam 79. **discordiae** *scripsi cum gr* discordia *cod*:

**9. Concilii Sardiensis epistula Synodica**

tentem et eius Filium esse potuerunt. hoc absurdum est et intellegere et sentire. nos autem credimus et adfirmamus et ita sentimus, quod sacra uoce locutus est dicens: EGO ET PATER VNVM SVMVS: (Io x 30) propter substanti*ae* unitatem, qu*ae* est una Patris et Fili, hoc credimus, semper sine principium sine fine hunc cum Patre regnare, ac nullum tempus habere nec minui regnum eius: quoniam quod semper est numquam accipit initium nec minui poterit. credimus et suscipimus Paracletum Spiritum sanctum, quem nobis ipse Dominus promisit et misit. et hunc credimus passum, sed homo, quem se induit, quem adsumpsit ex Maria uirgine, hominem qui potuit pati, quoniam homo mortalis Deus autem inmortalis. credimus tertia die non Deus in homine surrexit, sed homo in Deo surrexit, quem etiam optulit Patri suo munus, quem liberauit, credimus quod tempore oportuno et statuto omnes ac de omnibus ipse iudica*b*it. tanta est uero eorum stultitia ut non uideant lucem ueritatis, nec intellegant ut uer*b*o dictum est VT IPSI IN NOBIS VNVM SINT. (Io xvii 21) manifestum es*t* cur VNVM: quoniam apostoli Spiritum sanctum Dei acceperunt. sed tamen ipsi non sunt uocati spiritus, nec quisquam ipsorum sol uel sapientia siue uirtus erat, nec unicum erat, QVEMADMODVM | ait EGO ET TV VNVM SVMVS, SIC ET IPSI IN NOBIS VNVM SINT. (Io xvii 21; *fol* 88 *a*) sed diligenter distincxit uox diuina: IN NOBIS SINT dicit; non dixit QVEMADMODVM NOS VNVM SVMVS, EGO ET PATER, sed discipuli IN SEMETIPS*I*S equales et coniuncti VNVM SINT fide confessione, et ut in gratia et pietate Patris et Domini Saluatoris nostri permissione ac dilectione unum ualeant esse.

---

discordiae *Ball* 86. sustantie *cod* 87. que *cod* 88. **principium**: *ita cod* 89. hac *cod* 92. peterit *cod** (*corr m p*) 104. hac *cod* 105. iudicauit *cod* stultitia *cod* 107. **ut** *Ball*: aut *cod* **uerbo** *scripsi, e gr* λόγῳ: uero *cod*; uere *Ball* 108. **est**: es *cod** 112. **sol** *cod*: *errore legit interpres noster* ἥλιοc (ἤλειοc) *pro* ἢ λόγοc 118. unus *cod** (*corr m p*) 119. **in semetipsis** (in semetipsos *cod*) *scilicet e gr* ἐν αὐτοῖς *cum cod* B *Theodoreti*; *potior tamen lectio* ἐν αὐτοῖς, *in Patre enim et Filio discipuli unum sunt* 122. **permissione** *cod cum gr* συγχωρήσει: promissione *Ball* hac *cod*

## 11. S. Athanasii ad clerum Alexandriae et Paremboles epistula

(*cod* Θ *fol* 99 *b*)

EPISTVLA

ATHANASIVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS OMNIBVS ECCLESIAE SANCTAE APVT ALEXANDRIAM ET PAREMBVLAM CATHOLICAE DILECTISSIMIS FRATRIBVS SALVTEM.

Haec scribentes oportet epistul*ae* principium gratiarum Christi actionibus facere, fratres dilectissimi; nunc autem maxime decet hoc fieri, quoniam et facta multa aput Dominum et magna habent gratiam, et oporte*t* credentes in eum non esse ingratos tot eius beneficiis. gratias igitur agimus Domino, qui nos semper omnibus palam facit in fide, qui etiam in presenti magna et mirabilia fecit ecclesi*ae*: qu*ae* enim rursum a*d*firmauerunt diuulgantes heretici Eusebiani et Arrii heredes, h*ae*c omnes qui conuenerunt episcopi pronuntiauerunt falsa esse et fincta. et i*i* ipsi qui aput multos putantur esse *terr*ibiles, tam*quam* gigantes nominati, pro nihilo habiti sunt; et merito: quemadmodum enim adueniente luce tenebr*ae* arguuntur, sic per a*d*uentum iustorum iniquitas reuelatur, et presentibus egregiis | [*fol 100 a*] debiles conuincuntur. qu*ae* enim fecerunt maledica*e* heresis Eusebii successores, Theodorus Narcissus Valens Vrsacius et in omnibus pessimus Georgius Stephanus Acacius Minophantus et eorum colleg*ae*, nec uos ignoratis, dilecti, nam eorum dementia omnibus patefacta est; qu*ae* *ue*ro contra ecclesias conmiserunt, uestram nec hoc latuit sollertiam. primum enim uobis nocuerunt; primum uestram ecclesiam corrumpere temptauerunt; sed hii qui tot ac tanta fecerunt et apud omnes terribiles estimati sunt, sicut predixi, tantum timuerunt, ut omnem exsuperent cogitatione*m*. neque enim solum Romanam synodum timuerunt, nec solum *se* ibi uocati excusauerunt; sed et nunc cum Sardicam aduenissent, sic infirmati sunt conscientia ut, cum uidissent iudices, mirarentur: sic mente conciderunt, ut uere quis posset aduersum eos dicere: VBI EST STI*M*VLVS TVVS, MORS? VBI EST VICTORIA TVA, MORS? [1 Cor xv 55] nec enim illis proficiebat, ut uelint iudicare; iam non p*o*ter*a*nt circumuenire quos uolebant; sed uidebant uiros fideles curantes iustitiam, immo magis ipsum

---

*Hanc et duo quae sequuntur epistulas e graeco in latinum sermonem uersas solus memoriae tradidit codex noster, e quo publici iuris fecit uir clarissimus, et ipse Veronensis, Scipione Maffei* Osservazioni letterarie iii (*Veronae* A.D. 1738) *pp* 29, 34, 40, *uide etiam appendicem libri cui titulus* Istoria Teologica (*Tridenti,* A.D. 1742) *pp* 258, 259, 261). *nota tamen epistulas inuerso ordine posuisse Maffei: apud codicem enim epistula haec primum tenet locum, apud Maffei tertium*

PAREMBVLAM (PAREAMBVLAM *cod*): *cf Ath.* Apologia contra Arianos 71 *ad fin* οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ οὗτοι· τῶν δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ . . . καὶ Μακάριος πρεσβύτερος τῆς παρεμβολῆς, *necnon Euagrium apud Socratem* H.E. iv 23 μοναχὸς τῆς Παρεμβολῆς. *uidetur parochia fuisse Alexandriae suburbicaria* CATHOLICE *cod*

1. epistule *cod* 3. ff̄ dd̄ *cod* 4. factammulta *cod* (*fortasse legendum* multam . . . magnam) 6. oporte *cod* 11. ecclesie que *cod* afirmauerunt *cod* 13. hec *cod* 14. **esse**: essa esse *cod* 15. **ii**: is *cod* 16. **terribiles** (*cf l* 34): ettibiles *cod* **tamquam**: tam *cod* 19. tenebre *cod* auentum *cod* 21. que *cod* 22. maledica *cod* eusebiissuccessores *cod* 23. **Valens**: *praem* et *cod* 26. college *cod* 28. **quae uero**: quero *cod* 33. hac *cod* 36. cogitatione *cod* 38. **se ibi** *scripsi*: sibi *cod* 40. **ut**: *praem* sic *cod* 43. stipulus *cod* 46. **poterant**: peterunt *cod*

**11. S. Athanasii ad clerum Alexandriae et Paremboles epistula**

Dominum nostrum uidebant in e*i*s, quemadmodum tunc demones de sepulchris; filii enim cum essent mendacii, non ferebant ueritatem uidere. sic Theodorus Narcissus | et Vrsacius cum suis uerba diceba*nt*: OMITTE, QVID NOBIS ET uobis hominibus Christi? NOVIMVS quod ueri estis, et timemus conuinci; ueremur in personam recognoscere calumnias. nihil est nobis et uobis: christiani enim uos estis, nos uero Christo repugnantes; et apud uos quidem ueritas pollet, nos uero circumuenire didicimus. putauimus abscondi nostra; non iam crede*b*amus in iudicium uenire: QVID ANTE TEMPVS nostra conuincitis, et ante diem nos conuincentes uexatis? et licet sint moribus pessimi et IN TENEBRIS AMBVLENT, tamen cognouerunt uix tandem, quoniam *n*ulla est COMMVNIO LVCIS ET TENEBRARVM, nec est aliqua CONSEN*S*IO CHRISTO CVM BELIAL. unde, fratres dilectissimi, *c*um scirent qu*a*e fecerint qu*a*eque c*o*mmise*rint*, uidentes accusatores, testes pr*a*e oculis habentes, imitati sunt Cain et illius more fugerunt, quoniam granditer errauerunt; nec enim eius fugam sunt imitati et condemnatione*m non* habuerunt. cognouit enim opera eorum sancta synodus; audiuit nostrum sanguinem proclamantem, audiuit uoces l*a*esorum ab ipsis. cognouerunt omnes episcopi qu*a*e peccauerunt et quanta aduersus ecclesias nostras et alias operati sunt; et ideo hos quemadmodum Cain ecclesiis eiecerunt. quis enim non lacrimatus est dum uestr*a*e litter*a*e legerentur? quis non ingemuit aspiciens quos exiliauerunt isti? | quis non existimauit uestras suas esse tribulationes, fratres dilectissimi? *qu*ondam uos patie*b*amini, cum hii delinquerent aduersum uos, et forte iam tempore mult*o* bellum quieuit: nunc uero episcopi conuenientes omnes et audientes qu*a*e passi estis, si*c* dolebant, sic gemebant, quemadmodum tollerantes iniuriam tunc dolebatis, et illis †hac uerberat† dolor communis illo tempore quo processistis. ob h*a*ec igitur et alia omnia qu*a*e contra ecclesias conmiserunt, cunctos uniuersa synodus sancta deposuit, et non solum eos alienos iudicauit ab ecclesia, sed nec dignos uocari christianos estimauit. qui enim abnegantes Christum, quemadmodum christiani uocentur? et qui contra ecclesias delinqu*u*nt, hii quemadmodum poterunt adesse ecclesiis? unde mandauit sancta synodus ubique ecclesiis, ut aput omnes notentur; ut hii qui ab ipsi*s* decepti sunt iam ad plenitudinem et ueritatem reuertantur. nolite igitur deficere, fratres dilectissimi; tamquam Dei serui et fidem Christi confitentes proue*hi*mini in Domino, et non deiciat uos tribulatio, neque ab

Marginal references: Luc viii 27 (l. 50); *fol* 100 *b* (l. 53); Luc iv 34 (Mc i 24) (l. 54); Matt viii 29 (l. 64); 1 Io i 6 (l. 67); 11 Cor vi 14, 15 (l. 69); *fol* 101 *a* (l. 88)

---

49. **eis**: eos *cod**: eis *cod*[2] (*corr p m*) 54. dicebat *cod* omitte: *scilicet Gr* ἔα 57. ueremus *cod** 63. credeuamus *cod* 69. **nulla**: ulla *cod* 70. **consensio**: consentio *cod*, *quod* consensio *potius commendat quam* conuentio 71. ff̅ dd̅ (*ut l* 3 *supra*) *cod* **cum**: eum *cod* 72. **quae fecerint quaeque commiserint** *scripsi*: quem fecerint quecumque miserrimos *cod* 73. pre *cod* 77. condemnatione *cod* **non** *scripsi*: *om cod* 80. lesorum *cod* 81. que *cod* 86. uestre littere *cod* 90. condam *cod* patieuamini *cod* 92. multum *cod* **quieuit** *cod*: non quieuit *scripsit Maffei*, *fortasse recte* 94. **sic**: si *cod* 96. **†hac uerberat†** *cod*: *num legendum* acerbus erat? 98. hec *cod* 99. que *cod* 100. uniuersassynodus *cod* 102. eccllesia *cod** 103. aabnegantes *cod* 106. delinqunt *cod* **poterunt** *Maffei*: potuerunt *cod* 109. ab ipsi *cod* 113. **prouehimini** *scripsi*: proueemini *cod* probemini *Maffei*

## 11. S. Athanasii ad clerum Alexandriae et Paremboles epistula

hereticis aduersum uos qui exerc*en*tur dolores contristent. habetis enim mundum uniuersum condolentes uobis, et, quod maius est, habentes omnes uos in mentem. puto autem iam deceptos ab illis, uidentes correptionem factam a synodo, illos | *fol* 101 *b* auerti et ex ore ipsorum inpietatem. si uero post h*ae*c adhuc manus est eorum excelsa, ne stupeatis uos neque formidetis si illi saeuiunt; sed orate et manus ad Deum leuate et confidete quoniam non tarda*b*it Dominus sed omnia uobis faciet pro uestra uoluntate. uellem quidem adhuc pluribus epistulam uobi*s* scribere, et ut singula facta sunt significare; *sed* quoniam presbyteri et diacones idonei sunt nuntiare uobis presentes de omnibus q*uae* uiderunt, multa quidem scribere cessaui, illud tantum significo necessarium putans, ut pr*ae* oculis habentes timorem Domini *eum* preponatis et omnia cum uestra concordia celebretis intellegentes et sapientes. orate pro nobis, habentes in mente uiduarum necessitates, maxime quoniam ad ea*s* pertinentia inimici ueritatis abstullerint; se*d* Dilectio uestra uincat hereticorum malitia*m*: credimus enim quod secundum orationes uestras Dominus adnuens da*b*it mihi uelocius uos uidere. interim tamen aput synodum ac*t*itata cognosc*e*tis ex scriptis ad uos ab omnibus episcopis, et de subiectis litteris depositionem The*o*dori Narcissi Stephani Acacii Georgii Minophanti *Vr*sacii et Valentis: nam *G*regori mentionem facere noluerunt, qui enim penitus episcopi nomen non habuit, hunc nominare superfluum putauerunt. | sed tamen *fol* 102 *a* propter deceptos ab eo eius nominis mentionem fecerunt, non quia *d*ignum erat eius nomen memorare, sed ut ab eo decepti cognoscant eius infamiam et erubescant quod tali communicauerunt. †tamen et hoc cum illis.† incolumes uos in Domino oro, dilectissim*i* et deside*r*abiles fratres.

---

115. aduersūsuos *cod*: *scilicet* aduersus *cod** aduersum *cod*[2] (*sed corr m p*) exercuntur *cod* 116. contristrent *cod** 117, 118. **condolentes . . . habentes**: *ita cod* 122. hec *cod* 126. **confidete**: *ita cod, et formam* fidēre *habes apud S. Cyprianum* Testimonia iii 6, ad Fortunatum 11 (Io. xvi 33), Test. iii 10 (Hier. xvii 7) **non**: N̄ *cod, sc secundum archetypi usum quinto uel sexto saeculo descripti* tardauit *cod* 129. uobiscribere *cod* 130. **sed** *suppleuit Maffei*: *om cod* 132. q' *cod* 133. cessauit *cod* 135. $\overset{s}{\text{p}}$ *cod* 136. **eum** *suppleuit Maffei*: *om cod* 140. **eas**: ea *cod* 141. **abstullerint**: obtulerunt *nescio quam ob causam, scripsit Maffei* sedilectio *cod* 142. malitia *cod* 144. dauit *cod* 146. **actitata** *Maffei* (*cf p* 657 *l* 37): acitata *cod* cognoscitis *cod* 148. Thodori *cod.* 150. **Vrsacii**: sacii *cod* **Gregori**: regori *cod* 155. quiaignum *cod* 157. deceptis *cod* 159. **†tamen et hoc cum illis** *cod*: *lacunam ante* tamen *significauit Maffei*: *fortasse scribendum* tamen et hunc cum illis depositum esse sciatis 160. dilectissim *cod* desidelabiles *cod* 161. ff *cod*

### 12. Concilii Serdicensis ad Mareoticas ecclesias Epistula

(*cod* Θ *fol* 102 *a*)

SANCTA SYNODVS SECVNDVM DEI GRATIAM COLLECTA SARDIC*AE* ECCLESIIS DEI APVT MAREOTAM CVM PRESBYTERIS ET DIACONIBVS IN DOMINO SALVTEM.

Etiam ex his, fratres dilectissimi, qu*ae* ad Alexandriam per fratres directa sunt, scire potestis *quae* aput sanctam et magna*m* synodum secundum Dei gratiam Sardic*ae* collectam sunt actita*ta*. sed quia et uos scripsistis intolerabilia sustinuisse ab impiissimis hereticis, quorum est princeps pessimus Gregorius; hanc ob causam scribere et ad uestram Reuerentiam necessarium sancta synodus estimauit: ut hiis consolati, magis a*c* magis habente*s* in Deo †promotitionem †, spem futuram ac repositam diligentibus Christum consequamini. si igitur passi estis mala, nolite contristari sed magis gaudete, quoniam et uos meruistis pro nomine Domini iniurias tolerare. si uero carceres et uincula et functiones tolerastis, h*a*ec uos non contristabunt: h*a*ec enim et ante uos patres sustinuerunt, quorum unus est beatus Paulus, propter quod et VINCTVS uocatus. audiuimus quanta et Ingenius presbyter passus est, et doluimus quidem propter iniurias, libenter autem accepimus sacra*m* | eius uoluntatem, quoniam propter Christum cuncta su*stinu*it. si igitur adhuc uos premunt, qu*ae* putatur TRISTITIA esse IN GAVDIVM CONVERTATVR. scribsimus enim piissimis imperatoribus ut ne de cetero talia conmittantur aduersum ecclesias; et credimus quod Dominus faciet per eorum religionem humanissimorum imperatorum, ut et nos cum solatio et libertate Deo gratias agentes et placentes inueniamur in die iudicii. qu*ae* autem sunt actitata, sicut prediximus, cognoscitis ex dilectissimis fratribus nostris qui uestras litteras portauerunt, hoc est presbyteris et diaconibus Alexandrinis: episcopum enim uestrum, dilectissimum fratrem et nostrum conministrum, Athanasium innocentem et sincerum ab omni calumnia pronuntiauit sancta et magna synodus; Th*e*odorum uero Narcissum Stephanum Acacium Georgium Vrsacium Valentem et Minophantum episcopatu deposuit ob ea qu*ae* deliquerunt et ob impiissimam heresim cuius socii et patroni uidentur. de Gregorio autem nec tantum credimus necessarium esse scribere; olim enim depositus est, immo magis episcopus penitus non est aestimatus: quale enim

Eph iii 1 *etc* · *fol* 102 *b* · Io xvi 20 · *uide ll* 1–5

---

SARDICE *cod* MARETAM *cod* PRĒ *cod* DIACNIB *cod*
1. ff̄ dd̄ *cod*, *cf p* 654 *l* 3 3. **quae** *Maffei*: *om cod* 4. magna *cod* 5. Sardice *cod* **actitata** *cf l* 37, *et* acitata *p* 656 *l* 146: actita *cod* 6. scriptis *cod** (*corr ut uid m p*) 12. **ac**: agn *cod** ag *cod*$^2$ habente *cod* **promotitionem** *cod*: *fortasse scribendum* promotionem; *tr* in deo spem futuram promissionem repositam *Maffei* 19. **functiones** *cod*: factiones *Maffei*; *num* punitiones *scribendum*? hec *cod* 20. hec *cod* 22. peatus *cod** (*corr m p*) 24. prb *cod* 26. sacra *cod* 27. **sustinuit** *Maffei* (*cf l* 7 *supra*): suit *cod* 28. que *cod* 33. **eorum** *cod*: *om Maffei* 37. que *cod* 38. **cognoscitis** *cod*: cognoscetis *fortasse melius Maffei* ff̄b, *cod*, *cf p* 658 *l* 27 42. ff̄ *cod* **fratrem et nostrum conministrum** *cod*: *tr* fratrem nostrum et conministrum *Maffei*, *fortasse recte* 45. Thodorum *cod* 48. que *cod* 50. **patroni** *Maffei*: patrocini *cod* 54. **quale enim eius opus** *cod*: eius enim opus

**12. Concilii Serdicensis ad Mareoticas ecclesias Epistula**

eius opus, simile est eius ordinationi. si quis igitur ab eo deceptus es*t*, erudiatur et ueritatem cognoscat; sin uero resistet eius inpietat*i*, gaudeat quod et ipse aduersatus est hunc quem sancta synodus | *fol 103 a* nec episcopum aestimauit: nec enim nos latuit qu*ae* aduersus uos conmiserit et quantum uos presserit. sed gaudete quoniam pro Christo patimini ab his qui Christum blasphemant. estimamus autem quod iam omnis insolentia cessa*b*it, increpatis ac depositis noxiis qui heresim non nominandam defendebant. incolumes uos esse in Domino opto.

1 Ego Osius episcopus incolumes uos in Domino oro, dilectissimi fratres.
2 Athanasius episcopus uester incolumes uos in Domino opto, dilectissimi fratres.
3 Eliodorus similiter.
4 Iohannes similiter.
5 Ionas similiter.
6 Dionisius similiter.
7 Paregorius similiter.
8 Aetius similiter.
9 Valens *similiter*.
10 Arrius *similiter*.
11 Porphyrius similiter.
12 Athenodorus similiter.
13 Alysius similiter.
14 Gerontius similiter.
15 Lucius similiter.
16 Asterius similiter.
17 Basus similiter.
18 Dioscorus similiter.
19 Dometianus similiter.
20 Calapodius similiter.
21 Alexander similiter.
22 Plutarchus similiter.
23 Vincentius similiter.
24 Vitalis similiter.
25 Seuerus similiter.
26 Res*ti*tutus similiter.
27 Vincentius episcopus incolumes uos in Domino opto, dilectissimi fratres: iussus a fratribus meis et coepiscopis scripsi et subscripsi pro ceteris.

---

*Maffei, sed tolerabilia sunt quae praebet codex* 56. **ab eo**: habeo *cod* **est**: es *cod* 57. **sin uero**: si noluero *cod*, si uero *Maffei* **resistet** *cod*: resistit *Maffei, fortasse melius* 58. inpietate *cod* 59. **aduersatus est hunc** *cod, cf p* 656 *l* 121 illos auerti: *fortasse scribendum* auersatus 61. **quae**: q' *cod* quid Maffei 65. cessauit *cod* 66. **noxiis** *Maffei*: nox hiis *cod, unde conici potest archetypum* iis *dedisse ubi codex noster* hiis *praebet* 67. heresit (*sic*) *cod*

1. **oro** *cod*: opto (*rectius, ut suspicor*) *Maffei* 3. **similiter**: sim̄ *cod, et ita usque in l* 96, *exceptis ll* 9, 10 9, 10. **Valens similiter, Arrius** similiter: Valens Arrius *uno tractu* (*sine* similiter *utrobique*) *cod, siue ob breuitatem nominum, siue quia scriba* Arrius *pro* Arrianus *accepit* 13. **Alysius** *cod*: *scribas* Alypius, ut *cod*[2] (*corr m rec*), *cf supra p* 468 *l* 43 *et Ath* Apologia secunda § 48 *nomen* 38 26. Restitutus, *cf* Ath. *loc cit* nomen 41 ʽΡεστιτοῦτος: Restutus *cod* 27. **Vincentius**: *sc* de Capua, *uide p* 550 *nomen* 14, *et secundum codices nostros* J **S v** (*p* 546) legatus sanctae ecclesiae Romanae; *idem fortasse iam apud concilium Nicaenum* presbyter urbis Romae subscripsit *uices agens Siluestri papae, cf pp* 36 37 *supra* dilectissimis *cod* ff̄ ... ff̄b, *cod*

### 13. S. Athanasii ad easdem apud Mareotam ecclesias epistula

(*cod* Θ *fol* 103 *a*)

EPISTVLA

ATHANASIVS PRESBYTERIS, ET DIACONIBVS, ET POPVLO CATHOLIC*AE* ECCLESIAE APVT MAREOTAM, DILECTISSIMIS AC DESIDERABILIBVS FRATRIBUS IN DEO SALVTEM.

Sancta synodus laudauit in Christo uestram religionem. | omnes acceptos *fol* 103 *b* tulerunt in omnibus animum et fortitudin*e*m, quoniam minas non timuistis, quod t*o*llerantes iniurias et persecutiones aduersum pietatem preualuistis. litter*ae* itaque uestr*ae* dum legerentur omnibus lacrimas commouerunt et omnes ad uestrum protraxerunt affectum; dilexerunt uos et absentes, ac uestras persecutiones suas estimauerunt: indicio namque caritatis eorum sunt litter*ae* ad uos dat*ae*; et licet sufficere*t* uos connumerare sanct*ae* per Alexandria*m* ecclesiae, tamen separat*i*m uobis scripsit sancta synodus, ut ad*h*ortati non deficiatis ob h*ae*c qu*ae* patimini, sed gratias agatis Domino quod uestra patientia bonum fructum habebit. olim itaque latebant hereticorum mores, nunc tamen omnibus expansi sunt et patefacti: nam sanct*a* synodus aduertit ab his concinnatas aduersus uos calumnias et eos habuit odio, adque omnium consensu deposuit Theod*o*rum Valentem Vrsacium: *quae enim* in Alexandria et Mareota, eadem etiam per alias ecclesias facta sunt. et quoniam intollerabilis est iam crudelitas eorum et tyrannia aduersus ecclesias celebrata, ideo episcopatu deiecti sunt omnique communione alienati. ceterum de Gregorio nec mentionem facere uoluerunt: qui enim penitus episcopi nomen nec habuit, hunc nominare superfluum estimauerunt; sed propter | decepto*s* ab eo *fol* 104 *a* nomin*i*s eius mentionem fecerunt, non quia dignus memoria uidebatur, sed ut ex hoc qui ab illo decepti sunt eius cognoscant infamiam et erubescant cuiusmodi factis homini communicauerunt.

Cognoscitis uero super eos scripta ex supera*d*nexis; et licet non omnes scribere episcopi occur*r*erunt, a*t*tamen *quae* ab omnibus scripta sunt pro omnibus scripserunt. INUICEM SALUTATE IN OSCULO *Rom* xvi 16 *etc* SANCTO. salutant uos omnes fratres.

---

CATHOLICE *cod* DILECTISSIMIS: $\overline{\text{DD}}$; *cod* $\overline{\text{FFB}}$ *cod* IN DEO *cod*: IN DOMINO (*cf praecedentis epistulae titulum*, *p* 65) *Maffei* 1. $\overline{\text{scam}}$ (sanctam) *cod* 3. fortitudinam *cod* 5. tellerantes *cod* 6. littere *cod* 7. uestre *cod* 9. **protaxerunt** *cod*: pertraxerunt *Maffei* 10. hac *cod* 11. **indicio . . . sunt** *cod*, *bene ac latine*: indicium . . . sunt *Maffei* 13. littere . . . date *cod* sufficere *cod* 14. sancte *cod* per Alexandria *cod* 15. separatum *cod* 16. **adhortati** (adortati *cod*): *sensu passiuo*, *Formenlehre*[3] iii 48 *uide Neue-Wagener* 17. hec *cod* que *cod* 22. $\overline{\text{sce}}$ (sancte) *cod* 25. consensum *cod* Theoderum *cod* 26. **quae enim** *suppleuit Maffei*: *om cod* 31. **omnique** *cod*: *num legendum* omniumque? 36. decepto *cod* **ab eo**: habeo *cod*, *cf p* 658 *l* 56 *supra* 37. nomines *cod* 40. cuiusmodis *cod* 42. cognoscitis *cod*, *ut p* 657 *l* 38: cognoscetis (*et hic et illic*) *Maffei*, *fortasse recte* 43. superatnexis *cod* 44. occurerunt *cod* adtamen *cod* **quae ab omnibus scripta sunt pro omnibus** *scripsi*: ab omnibus scripta sunt et pro omnibus *uix grammatice Maffei*; ab omnibus scripta sunt pro omnibus *cod*

### 13. S. Athanasii ad easdem apud Mareotam ecclesias epistula

1 Protogenes episcopus incolumes uos in Domino opto, dilectissimi et desiderabiles.

2 Athenodorus episcopus incolumes uos in Domino opto, fratres dilectissimi.

3 Iulianus episcopus similiter.

4 Ammonius similiter.

5 Aprianus similiter.

6 Mar*c*ellus similiter.

7 Gerontius similiter.

8 Porphyrius similiter.

9 Zosimus similiter.

10 Asclepius similiter.

11 Appianus similiter.

12 Eulogius similiter.

13 Eugenius similiter.

14 *D*iodorus similiter.

15 Martyrius similiter.

16 Eucarpus similiter.

17 Lucius similiter.

18 Caloes similiter.

19 Maximus similiter per epistulas de Galliis incolumes uos in Domino opto, dilectissimi.

20 Arcidamus et Philoxenus presbyteri et Leo diaconus de Roma incolumes uos optamus.

21 Gaudentius Naisitan*us* episcopus incolumes uos in Domino opto.

22 Florentius Merie Panoniae similiter.

23 Ammianus de Castello Pannonie similiter. |

24 Ianuarius de *B*eneuento similiter. *fol* 104 *b*

25 Praetextatus de Narcidono Pann̄. similiter.

26 Hypeneus de Hypato Thessaliae similiter.

27 Castus de Augusto Cesareae similiter.

---

2. f̄f̄ d̄d̄ *cod, cf pp* 654 *l* 3, 659 *l* 1

3. similit̄ *cod*

3–18. *Cum ex his sedecim nominibus, non minus octo* (*scilicet ll* 3, 5, 9, 13, 15, 16, 17, 18) *et fortasse nouem* (*uide ad l* 4) *locum habeant et infra, uide ll* 29, (23 ?), 47, 32, 31, 40, 54, 30, 37, *et solus* Lucius *bis apud Athanasium* loc cit *recenseatur, pro certo habendum est sylloges nostrae archetypum duos catalogos* (*uel catalogorum partes*) *in unum coniunxisse. unde non de quinquaginta octo nominibus sed de quadraginta nouem, uel quam plurimum quinquaginta diserte testatur epistula. aderant concilio, teste catalogo Athanasii* Apologia secunda § 48 (*cf annotationes* Athanasius' Werke ii 124 *Opitz*), *episcopi circiter octoginta, quibus adiciendi sunt ex aliis fontibus paucissimi* (*fortasse quinque uel sex*)*: cumque in ipsa nostra epistula, uide ll* 43-46 *supra, moneat Athanasius non adeo magnum esse subscribentium epistulae episcoporum numerum, potius de quinquaginta* (*ex octoginta uel octoginta quinque*) *quam de sexaginta cogites*

4. **Ammonius :** *eundem suspicor esse atque* Ammianus, *uide ad l* 23 *infra* ; *nullus enim* Ammonius *apud Athanasium* Apol. secunda § 48 *recensetur*

4. sim̄, *et ita* (*pro* similiter) *ad finem catalogi, cod*

6. Marellus *cod* ; *pro* Marcellus, *uide supra p* 548 *nomen* 10

14. Liodorus (*e confusione* Λ *et* Δ) *cod*: *pro* Diodorus, *supra p* 552 *nomen* 25, *et* Ath. Apol. secunda § 48 *nomen* 31

19. **Maximus :** *scilicet* Maximinus Treuerensis, *notus ille Athanasii fautor ac defensor. cum* per epistulas de Galliis *salutationes suas transmittat, uidetur concilio non adfuisse*

20. prbb *cod* diac̄ *cod*

22. **Merie Panneniae :** *scilicet* Emerite Spaniae, *uide supra p* 546 *nomen* 3

23. **Ammianus de Castello Pannoniae :** *lege* Annianus de Castelona Spaniae, *p* 546 *nomen* 2

24. ueneuento *cod*

25. **de Narcidono Pann̄ :** *sc* de Barcilona Spaniae, *p* 548 *nomen* 6

26. **Hypeneus :** *lege* Hymeneus, *p* 550 *nomen* 18 **de Hypato :** *cum constet episcopum* Hymenaeus *ad Thessaliam pertinere* (*pp* 550, 551), *olim conieceram* Oparata *ex* (H)ypata, Ὕπατα, *corruptum esse, inscius adhuc lectionis codicis nostri. coniecturam confirmat codex*: *codex hic tandem lucem ueritatis catalogo adportat*

### 13. S. Athanasii ad easdem apud Mareotam ecclesias epistula

28 Seuer*us* de Calciso Thessaliae similiter.
29 Iulianus de Thebis eptapolis similiter.
30 Lucius de Verona similiter.
31 Eugenius de Heclea Lychynis similiter.
32 Zosimus Lychnis
33 Sunosio Apuliae similiter.
34 Hermogenes de Syceono similiter.
35 Thrypho de Magara similiter.
36 Paregorius Capinus similiter.
37 Caloes Castromartis similiter.
38 Ireneus Syconeus similiter.
39 Macedonius Lypianensis similiter.
40 Martyrius Naupactis similiter.
41 Palladius de Diu similiter.
42 Broseus Ludonensis Galliae similiter.
43 Vrsacius Brixensis similiter.
44 Amantius Viminacensis per presbyterum Maximum similiter.
45 Alexander Gyparensis Acha*ia*e similiter.
46 Eutychius de Mothona similiter.
47 Aprianus de Petabione Pannoniae similiter.

---

28. Seuero *cod* **de Calciso Thessaliae**: *non idem igitur* Seuerus *noster ac* Seuerus Rauennensis, *uide p* 556 *nomen* 49. *Athanasius* Apol. secunda § 48 *inter eos qui de Serdica scripserunt nomen*, Ζευῆρος *semel tantum recenset*: *sed cum inter eos qui* 'in canali Italiae' *synodo adsenserunt connumeret etiam* Σεβῆρος, *iure colligas hunc esse Seuerum Rauennensem, illum Seuerum* de Calciso Thessaliae; *quamuis* Chalcis *ciuitas, Euboeae insulae caput, non* Thessaliae *sed* Achaiae *prouinciae ab Hierocle tribuatur*

29. **Iulianus de Thebis eptapolis**: *iterum probe codex noster, corrupte Hilarius* (*ut iam memoriae traditur*), *uide p* 551 *nomen* 22, *ubi ipse conieceram* Iulianus de Thebis eptapulis

31. Eugrenius *cod* **de Heclea Lychynis**: *conferas p* 551 *nomen* 21, *ubi pro* Eraclialineo *conieceram* Heraclea Lyncesti, *quod partim confirmat codex noster*

32, 33. **Zosimus Lynchnis, Sunosio Apuliae** *uno tractu cod*: Zosimus Lychnis *eundem esse patet ac* Zosimus ab Achaia de Lignedon, *pp* 552, 553 *nomen* 23, *ubi* de Lychnido *reponere uolueram item* Sunosio Apoliae *nihil aliud esse certum est atque* ab Apulia de Canusio, *p* 557 *nomen* 44: *praemisso igitur nomine episcopi* Stercorius, *habemus S*[tercorius de C]anosio Apoliae

34. **de Syceono** *cod, cf* 96 **Syconeus**: *utrum* Hermogenes *uel* Irenaeus *episcopus sit* de Sicyone *prope Corinthum, dubium*; *tamen cum pp* 556, 557 *nomen* 46, *habeamus* Ierenius de Secoro, *potius credam illum fuisse* de Sicyone, *hunc* de Scyro

35. **Thrypho de Magara** *cod*: *sed apud Hilarium, p* 554 *nomen* 34 Alypius ab Achaia de Magari, *p* 552 *nomen* 30 Trifon ab Acaia de Marcarce; *uter eorum re uera episcopus fuerit* Megarensis? *malim cum Hilario in partes ire*

36. **Capinus**: *melius Hilarius, p* 553 *nomen* 29, de Scupis. *lege igitur Scu*pinus; *nisi alius hic* Paregorius, *alius* Paregorious *p* 658 *l* 7, *quod uix ueri simile uidetur*

39. **Lypianensis**: *scilicet* Vlp*i*anensis, *cf p* 554 *nomen* 35

40. **Martyrius Naupactis**: *Hilarius p* 556 *nomen* 47, Martyrius ab Acaia de Neapoli: *sed nulla* Neapolis, *quod sciam*, in Achaia, Naupactus *uero* (*hodie* Lepanto) *oppidum in sinu Corinthiaco notissimum*

42. **Broseus**: *mire e* Βηρίσιμος (*sc* Verissimus a Gallia de Ludono, *pp* 558, 559 *nomen* 53) *corruptum*

44. Viminacensus *cod* prb *cod*

45. **Gyparensis**: *cf pp* 558, 559, *nomen* 57 Alexander ab Acaia de Ceparisma; *lege Cyparis*ensis Achaie *cod*

46. **Eutychius de Mothona**: *cf p* 558, *ubi nomina* 58, 58 *b*, *iure in unum contexueram, sed iniuria de ciuitate* Μαντίνα *potius quam* Μοθώνη *uel* Μοθόνη (*ita enim scribit Hierocles pro* Μεθώνη), *ciuitate in Messenia sita non longe a* Cyparissia

47. Pannoñ *cod*

### 13. S. Athanasii ad easdem apud Mareotam ecclesias epistula

48 Antigonus Pallenensis Macedoniae similiter.

49 Dometius de Acaria Constantias similiter.

50 Olympius de Eno Rodope similiter.

51 Zosimus Orreomargensis similiter.

52 Protasius Mediolanensis similiter. |

*fol 105 a* 53 Marcus Siscensis Sauiae similiter.

54 Eucarpus Oponsius Achaiae similiter.

55 Vitalis Vertarensis Africae similiter.

56 Helianus de Tyrtanis similiter.

57 Synphorus de Herapythis Cretae similiter.

58 Mosinius Heracleae similiter.

59 Eucissus Chisamensis similiter.

60 Cydonius Cydonensis.

---

48. **Pallenensis**: *scribendum uidetur cum Ballerini fratribus* Pellensis, *nisi cum paeninsula* Pallene *aequipares* Macedonie *cod*

49. **Dometius de Acaria Constantias**: Dometius *eundem esse credo ac* Δομετιανός *Athanasii* Apol. secunda § 48 *nomen* 48: *num* Acaria Constantias *ad* Ἄκραι *et* Κωνσταντία (= Tomi) *prouinciae Scythiae referendum*?

50. **Olympius**: *deest nomen apud Athanasium* loc cit, *sed cum canoni* XIII *nonnulla* 'suggerente fratre ... Olympio' (*supra p* 485 *l* 15) *adderentur, certum est eum fuisse praesentem, et nomen eius suspicor per incuriam de catalogo Athanasii excidisse* **de Eno Rodope** (*lege* **de Aeno Rhodopes**): *ipse Athanasius* Hist. Arrian. § 19 *mentionem ciuitatis facit* Ὀλύμπιον τὸν ἀπὸ Αἴνων

51. **Zosimus Orreomargensis**: *nomen* Ζώσιμος *ter laudat Athanasius* Apol. secunda § 48 *nomina* 25. 27. 75, *quorum unus erat* de Lychnido, *uide l* 9 *supra, alter* Orreomargensis; *probe in comparationem ducunt Ballerini*, Antonini Itinerarium, *ubi* Horrea Margi 'inter Viminacium et Sardicam collocantur' *apud Hieroclem* ἐπαρχία Μυσίας ... Ὀρθεμάρχος

54. **Oponsius Achaiae**: *lege* Opuntius (*e ciuitate* Opus)

55. **Vitalis Vertare(n)sis Africae**: *nomen* Οὐιτάλιος *bis inuenitur apud Athanasium* loc cit, *quorum alter* a Dacia ripensi de Aquis (*uide supra p* 553 *nomen* 28), *alter* Vertarensis Africae, *de quo neque Ballerini inueniebant quod dicerent, neque ego quod suppleam. certe cum ad caput epistulae synodicae* (*Ath* op cit § 37) *recenseatur* Ἀφρικῆς *inter prouincias ibi enumeratas, non est cur* Africae *immutes*

56. **Helianus de Tyrtanis**: Αἰλιανός *apud Ath* op cit § 48 *nomen* 68, *sed quis aut unde fuerit plane nescimus*

57. **Synphorus de Herapythis Cretae**: Σύμφορος *apud Ath* loc cit *nomen* 70; Κρήτης ... Ἱεραπύδνα *apud Hieroclem, unde legendum* de Hierapythnis

58. **Mosinius**: *lege* Musonius *cum Ath* loc cit *nomen* 71

59. **Eucissus Chisamensis** (-mensus *cod*): *item* Cretensis *de* Κίσαμος. Eucissus *forte idem atque Athanasii* Εὔτυχος

60. **Cydonius Cydonensis**: *ciuitas item Cretensis* Κυδωνέα. *deest apud Ath* loc cit *nomen episcopi* Κυδώνιος, *et fortasse corruptus est apud codicem nostrum e* Cydonensis

## D. Quae ad S. Athanasii vitam pertinent

### 14. Vitae Athanasii Historia Acephala

cod. Θ fol. 105 a

[1] Scripsit autem et imperator Constantius de reditu Athanasii: et inter imperatoris epistulas haec quoque habentur. et [illegible] est post Gregorii mortem Athanasius reversus est ex urbe Roma et partibus Italiae, et ingressus est Alexandriam Phaophi xxiiii, consulibus Constantio iiii et Constante iii. hoc est post annos [illegible] et remansit quietus apud Alexandriam annis [illegible] et mensibus [illegible].

Iun. 21 A.D. 346

[2] Secundum autem [illegible] eius consulibus Hypatio et Catullo Theodorus Nicaenus Georgius cum ceteris venerunt Constantinopolim [illegible] suscipere Pauli communionem sibi, [illegible] eos suscepit, etiam eorum ordinationem anathematizans. adsumentes itaque secum Eusebium Nicomediensem insidiati sunt beatissimo Paulo: et interponentes calumniam illi de Constante et Magnentio expulerunt Constantinopoli, [illegible] et Arrianam heresem seminare. populus [illegible] autem Constantinopolitanus desiderans beatissimum Paulum persequentes seditionibus ne [illegible] ex urbe, amantes [illegible] imperator [illegible] Hermogenem [illegible] ut eum [illegible] quo [illegible] populus [illegible] Hermogenem. ex qua re occasione [illegible] episcopum [illegible] Armeniae [illegible] Arrianae socium et participem. Theodorus cum ceteris [illegible] imponere [illegible] Germaniae. populo

A.D. 350

---

Historiam vitae S. Athanasii quam 'acephalam' [illegible] primus [illegible] (Veronae A.D. 1738) [illegible] librum ipse non [illegible] Teologica p. 263 [illegible] Opera S. Athanasii [illegible] Bibliotheca Veterum Patrum v (A.D. 1769) p. 222: Mai Noua Patrum Bibliotheca vi 161: Migne P. G. xxvi 1443: [illegible] Zeitschrift für historische Theologie [illegible] Select Works and Letters (A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church IV, A.D. 1892) p. 495. [illegible] Mélanges . . . à l'occasion du jubilé épiscopal de Mgr. de Cabrières, évêque de Montpellier (A.D. 1899) p. 99. [illegible]

[illegible] E. G. O.)

[illegible]

[1] 1. Athanasii [illegible] Constantius [illegible] 3. post annos [illegible] annis vi et mensibus vii scripsi: annis xvi et mens vi [illegible]

[2] [illegible] Constantinopoli [illegible] 18. Hermogenem [illegible] 20. [illegible] 24. Arrianae [illegible] 26. Germaniae [illegible]

## 14. Vitae Athanasii Historia Acephala

uero moto ad seditionem et non permittente quemquam sedere in throno beati Pauli, adsumentes Macedonium Pauli presbyterum ordinauerunt episcopum Constantinupolitane ciuitati; quem omnis episcoporum conuentus damnauit, quoniam aduersus suum patrem inpositionem manus hereticorum impie suscepit. Macedonius tamen postquam communicauit illis et subscripsi*t*, occassiones ingesserunt nullius momenti, et amouentes de ecclesia constituunt Eudoxium supradictum Antiochensem. unde in hac secessione Macedoniani ap*p*ellantur, [1 Tim. i 19] CIRCA Spiritum sanctum NAVFRAGANTES.

[3] Post hoc tempus Athanasius audiens aduersum se turbam futuram, imperatore Constant*io* in Mediolano constituto, direxit ad comitatum nauigium cum [*fol* 106 *a*] episcopis v, Serapionem | T*hm*uitanum, Triadelphum Niciotanum, Apollonem Cynopolitanum superioris, Ammonium Pachemonensem, et presbyteros Alexandriae iii, Petrum medicum, Astericum et Phileam. post *qu*orum nauigationem de Alexandria, consolato Constanti VI Aug. [*A.D.* 353] et Constant*i* Caes. II, Pachom xxiiii die, [*Mai.* 19] mox post iiii dies Montanus palatinus ingres*sus* est Alexandriam Pachom xxviii: [*Mai.* 23] eiusdem Augusti littera*s* Constanti dedit episcopo Athanasio, per quas u*et*abat eos occurre*re* ad commitatum. ex qua re nimis uastatus est episcopus, et omnis popul*us* fatigatus est ualde. ita Montanus nihil agens profectus est, relinquens episcopum Alexandriae.

[4] Postmodum autem Diogenes imperialis notarius uenit Alexandria*m*, mense Mens*o*re consolatus Arbitionis et [*A.D.* 355] Loliani, hoc est post annos ii et menses *ii* ex profectione Montani de Alexandria. et incubuit omnibus Diogenes expellens egredi episcopum ciuitatem, et omne*s* satis adstrixit. vi autem die Toth mensis [*Septemb.* 4] acriter incumbens expugnabat ecclesiam. et fecit insistens menses iiii, hoc est ex mense Mensore siue ex die intercalariorum usque Cya*c* xxvi die. populo uero resi- [*Decemb.* 23] stente Diogeni uehementer et iudicibus, reuersus est Diogenes sine effectu, predicti mensis Cyac die xxvi, consolato Arbitionis et Loliani, post menses iiii sicut dictum est.

[5] Itaque dux Syrianus | et notarius [*fol* 106 *b*]

---

30. prb *cod* 33. aduesus *cod** (*sed corr m p*) 36. subscripsi *cod* 40. apellantur *cod*

[3] 3. **Constantio**: Constante *cod* 5. **Thmuitanum** *Maffei*: Tuitanum *cod* 10. **quorum** : corum *cod* 11. **Constanti**: Constantini *cod* Constantio *Maffei* 12. **Constanti Caes.**: Constante Caesare *cod* pachum *cod** 14. **ingressus est**: ingresest *cod*, ingressus (*sine* est) *Maffei fortasse recte* 15. littera *cod* Constantis *cod* 16. **uetabat** *Maffei*: uicabat *cod* 17. occurre *cod* 19. populos *cod*

[4] 2. alexandriamense *cod* 3. mensure *cod* 5. ii *scripsi*: v *cod, sed cum Montanum die* 23 *Maii* A.D. 353 *Alexaudriam ingressum esse constet* (*cap* 3 *ll* 12 14), *sequitur non amplius annis* ii *mensibus* ii *uel* iii *inter profectionem eius et aduentum Diogenis* (*mense Augusto* A.D. 355) *intercessisse* 7. ciuitati *cod** (*sed corr forte m p*) omnesatis *cod* 8. **adstrixit** *cod*: adflixit *Maffei* vi **autem die Toth** (*Septemb.* 4): *errauerunt et Maffei et Sievers Toth* 6=*Septemb.* 3 *scribentes* (*cf l* 12, *cap* 5 *ll* 3 8 21, *cap* 6 *l* 5); *ignorauerunt enim Aegyptios annis bissextilibus intercalauisse diem ante sex menses quam Romani, ad finem dierum intercalariorum mense Augusto: scilicet anno* 355 (*et* 359, 363, 367) *post Christum mensis Thoth non a* XXIX *sed a* XXX *die Augusti supputari debet* mens̄ *cod* 11. mensure *ut uid cod** (*sed corr m* ) 12. cya *cod* 13. **Diogeni** *Maffei*: Diogeniūm *cod*

**14. Vitae Athanasii Historia Acephala**

Illarius de Egipto Alexandria*m* uenerunt, *Ianuar.* 6 *A.D.* 356 Tybi x die post consolato Arbitionis et Loliani, ac p*re*mittentes omnes per Egiptum ac Lybiam militum legiones ingressi sunt dux et notarius per nocte*m* cum omni manu militari ecclesiam *Februar.* 8 Theon*ae* Methyr xiii die, per noctem superuenientem xiiii, et frangentes ost*i*a ecclesi*ae* Theon*ae* ingressi sunt cum infinita manu militari. episcopus autem Athanasius effugit manus eorum et saluatus es*t* die predicto Methyr xiiii. hoc tamen factum est post annos viiii et menses iii ac dies xviiii quam Italia reuersus est episcopus. li*b*erato autem episcopo presbyteri ipsius et populus remanserunt optinentes ecclesias et colligentes mensibus iiii, donec ingrederetur Alexandriam Cataphronius prefectus et *Iun.* 10 Eraclius comes mense Pahyni xvi die, *A.D.* 356 consolato Constanti VIII et Iuliani Cessaris primo.

[6] Et post dies iiii quam sunt ingressi, Athanasiani eiecti sunt ecclesiis et tradit*ae* sunt ad G*eorg*ium pertinentibus et episcopum expectantibus. *Iun.* 15 susceperunt autem hii ecclesias die xxi mense Pahyni. aduenit etiam G*eorg*ius *A.D.* 357 *Februar.* 24 Alexandriae consolato Constanti VIIII et Iuliani Cessari*s* II Methyr xxx die, hoc est post mense*s* octo et dies xi quando susceperunt ecclesias ad eum pertinentes. ingressus itaque G*eorg*ius Alexandriam tenuit ecclesias mensibus xviii integris, et tunc plebs adgressa est illum in dominico Dionisii. | et uix cum periculo *fol* 107 *a* et magno certamine li*b*eratus est die primo mensis Tot, consolato Tatiani et *August.* 29 Cerealis. eiectus est autem G*eorg*ius *A.D.* 358 de Alexandria *post mensem i* dies *v* fact*ae* seditionis, hoc est Phaoph die v. ad *Octob.* 2 Athanasium uero episcopum pertinentes post dies viiii profectionis Georgii, hoc est xiiii die mensis Pha*oph*, eicientes *Octob.* 11 G*eorg*ii homines tenuerunt ecclesias mensibus duobus et diebus xiiii, donec aduenit dux Sebastianos de Egipto et eiecit eos, et iterum ad Georgium pertinentibus ecclesias consignauit, mense Cyac die xxviii. post mense*s* autem viiii *Decemb.* 24 integros profectionis Georgii de Alexand*r*ia, Paulus notarius aduenit Pahyni *Iun.* 23 xxviiii consolante Eusebio et Hypathio et *A.D.* 359 proposuit imperiale preceptum pro Georgio, et domui*t* multos ob eius uindicta.

[7] Et post *annos ii et* menses v Georgius uenit Alexandria*m* Athyr xxx die, *Nouemb.* 26 consolato Ta*u*ri et Florenti, de comitatu, *A.D.* 361

---

[5] 2. Alexandria *cod* 3. x *scripsi*: dece *cod* 4. **ac**: hac *cod* **premittentes**: permittentes *cod* 5. **ac**: hac *cod* 6. nocte *cod* 8. Theone *cod* 9. ostea *cod* 10. ecclesie *cod* Theone *cod* 11. manummilitari *cod* 13. es *cod* 15. meñ *cod* hac *cod* 16. liuerato *cod* 17. presb̄y *cod* 20. **prefectus**: p̄rf *cod* 22. cons̄ *cod* **Constanti** *cod*: Constantis *Maffei*

[6] 3. tradite *cod* **Georgium** *scripsi*: Gregorium *cod* (*sed habet* Georgii *ll* 21 29, Georgium *l* 26, *etc.*) 6. Gregorius *cod* 7. cons̄ *cod* **Constanti** *scripsi*: Constantis *cod* 8. Iulianis Cessari *cod* II *scripsi*: duo *cod* 9. mense *cod* quando *cod*: *fortasse legendum* quam 11. Gregorius *cod* 12. xviii *Maffei*: xviiii *cod* 15. liueratus *cod* 16. cons̄ *cod* 17. eėctus *cod** Gregorius *cod* 18. **post mensem i dies** v *scripsi*: dies x (*tantum*) *cod* die x *Maffei* facte *cod* 19. **ad** *cod*² (*sed m p*): an *cod** 22. **die** *scripsi*: dies *cod* **Phaoph**: phac *cod* 23. Gregorii *cod* 26. Geor∗gium *cod* 28. **die** *scripsi*: dies *cod* mense *cod* 29. Alexandia *cod* 31. Hypachio *cod** (*sed corr m p*) 32. preceptom *cod** 33. domui *cod*

[7] 1. **annos** ii **et** *scripsi*: *om cod* 2. Alexandria *cod* **die**: dies *cod* 3. **consolato** *scripsi*: consolante *cod* Taori *cod*

**14. Vitae Athanasii Historia Acephala**

hoc est post annos iii et menses duos quam fugerat. et aput Antiochiam Arrian*ae* ereseos eicientes Paulin*um* de ecclesia Melitium constituerunt: *quo* nolente eorum mal*ae* menti consentire, Euzoium presbyterum Georgii Alexandrini eius loco ordinauerunt.

[8] Ingressus autem, sicut predictum est, Georgius Alexandriam Athy*r* die xxx, degess*i*t in ciuitate securus dies iii, *Nouemb.* 30 hoc est dies iii Cyac. nam iiii die mensis eiusdem prefectus Gerontius nontiauit mortem Constanti imperatoris, et quod solus Iulianus tenuit uniuersum imperium. *fol* 107 *b* quo audito ciue[s] | Alexandrini et omnes contra Georgium clamauerunt, eodemque momento sub custodia illum constituerunt. et fecit in carcere ferro u*i*nctus ex predicto die Cyac iiii usque ad xxvii *Decemb.* 24 eiusdem mensis die*s* xxiiii. nam xxviii die eiusdem mensis mane pene omnis popul*us* illius ciuitatis produxit de carcere Georgium, necnon etiam comitem qui cum ipso erat, insistentem fabric*ae* dominic*ae* qu*ae* dicitur Cesarium: et occiderunt ambos, et eorum corpora circumduxerunt per mediam ciuitatem, Georgii quidem super camelum, Dracontii uero homines funibus trahentes, et sic iniuriis adfectos circa horam vii diei utriusque corpora combus*s*erunt.

[9] Proximo autem *anno*, Methir x die *Februar.* 4 mensis post consolatum Tauri et Florenti, *A. D.* 362 Iuliani imperatoris preceptum propositum est, quo iubebatur reddi idoli*i*s et neochoris et public*ae* rationi qu*ae* preteritis temporibus illis ablata sunt. post dies autem iii, Methir xiiii, datum est *Februar.* 8 preceptum Gerontio prefecto eiusdem Iuliani imperatoris, necnon etiam uicarii Modesti, precipiens episcopos omnes functionibus antehac circumuentos et exiliatos reuerti ad suas ciuitates et prouincias. *h*ae autem litter*ae* sequenti die, Methir xv, propossit*ae* sunt. postmodum *Februar.* 9 autem et prefecti Gerontii edictum propositum est, per quod uoca*b*atur episcopus Athanasius ad suam reuerti ecclesiam.

[10] Et post dies xii huius edicti propositionis Athanasius | uisus est aput *fol* 108 *a* Alexandriam, ingressusque est ecclesiam eodem mense Methir die xxvii, ut sit ex *Februar.* 21 eius fuga temporibus Syriani et Hilarii facta usque ad reditum eius †Iuliano Methir xxvii†. remansit in ecclesia usque Phaophi xxvi, consolato Mamertini et *Octob.* 23 *A. D.* 362 Neuitt*ae*, mensibus viii integris.

---

6. Arriane *cod* **Paulinum** *scripsi*: Paulino *cod*, sed corr m p in* Paulinō (*scilicet* Paulinum?) *uel* Paulinos, *unde forsitan legendum* Paulinianos 7. **quo**: co *cod* eo *Maffei* 8. male *cod* 9. p̄rb *cod*

[8] 2. **athyr die**: athy dies *cod* 3. **degessit**: degessunt *cod* degit *Maffei* 5. **prefectus**: prf *cod* 6. imp̄ *cod* 8. **ciues**: *ob laesum marginem* s *non amplius legi potest* 11. **fecit** *cod*: fuit *Maffei* **uinctus**: unctus *cod* 12. **die**: d^s^ *cod* 13. **dies**: diebus *cod* 14. **die**: d, *cod* 15. **populus**: populo *cod* **produxit** *cod*: perduxit *Maffei* 17. fabrice dominice que *cod* 24. cōbuserunt *cod*

[9] 1. **anno** *scripsi*: die *cod* **die**: d^s^ *cod* 2. post cons̄ *cod* 3. imper̄ *cod* 4. **quo iubebatur** *scripsi*: quod iubebatur *cod* (*fortasse legendum* quod iubebat) **idoliis** *scripsi*: idolis *cod* 5. publice *cod* que *cod* 6. **ablata**: ab|alata *cod* sublata *Maffei* 8. preptum *cod** (*sed corr m p*) prf *cod* 9. imp̄ *cod* 11. **functionibus** *cod*: factionibus *Maffei* 12. etetexiliatos *cod* 13. **hae autem**: eautem *cod* littere *cod* 14. propossite *cod* 15. prfi *cod* 16. uocauatur *cod*

[10] 4. **mense**: m̄ with s above *cod* **die**: d' *cod* **ex eius**: exius *cod** (*sed corr m p*) fugae *cod* 5. **Hilarii**: + temporibus *cod* 6. **†Iuliano Methir** xxvii†: *locus corruptus*: *supplendum est, ut uidetur,* anni vi dies xiiii: *excidit fortasse etiam mentio Pythiodori, uide infra cap* 11 *l* 8 8. cons̄ *cod* 9. Neueitte *cod.*

### 14. Vitae Athanasii Historia Acephala

[11] Predicto autem die Phaoph xxvii proposuit Iuliani imperatoris edictum, ut Athanasius episcopus recederet de Alexandria. et eodem momento quo propositum est ed*i*ctum episcopus egressus est ciuitatem, et conmoratus est circa Thereu. quo mox egresso Olympus prefectus, obtemperans eidem Pythiodoro et his qui cum ipso erant hominibus difficillimis, misit ad exilium Paulum et Astericium presbyteros Alexandri*ae*, et direxit eos habitare Andropolitanam ciuitatem.

*August.* 19 *A. D.* 363

[12] Olympus autem idem prefectus mense Mensore xxvi die, consulibus Iuliano Aug. IIII et Salustio, nuntiauit Iulianum imperatorem esse mortuum et Iouianum christianum imperare. et *Septemb.* 16 sequente mense Toth xviii imperatoris Iouiani litter*ae* aduenerunt ad *O*lympum prefectum, ut tantum Deus excelsus colatur et Christus, et ut in ecclesiis colligentes populi celebrent religionem. Paulus uero et Astericius predicti presbyteri reuersi sunt de exilio Andropolitanae ciuitatis, et ingressi sunt Alexandriam *Septemb.* 8 Toth x die post menses x. episcopus *fol* 108 *b* autem Athanasius moratus, | sicut predictum est, aput Thereon ascendit ad superiores partes Egipti usque ad Ermopolim superiorem Thebaidos et usque Antinoum. q*u*o in his locis degente cognitum est Iulianum imperatorem mortuum et Iouianum christianum imperatorem. ingressus igitur Alexandriam latenter episcopus, aduentu eius non pluribus cognito, occurrit nauigio ad imperatorem Iouianum. et post, ecclesiasticis rebus conpositis, accipiens littera*s* uenit Alexandriam et intrauit in ecclesia Methir *Februar.* 14 xviiii die, consolato Iouiani et Varroniani, *A. D.* 364 ex quo exiit Alexandria secundum preceptum Iuliani usquedum aduenit predicto die Methir xviiii, post annum unum et menses iii et dies xxii.

[13] Aput Constantinupolim autem Eudoxius Germanic*i*ae tenebat ecclesiam. et erat inter eum et Macedonium heresis. per Eudoxium autem exiit alia peior heresis adulterina Arrianorum Aetii et Patricii Niceni communicantium Eunomio Heliodoro et Stephano. et hoc accipiens Eudoxius cum Euzoio Arrian*ae* hereseos episcopo Antiocheno communicauit. et deposuerunt per occassiones Eleusium et Macedonium et Hypatianum et alios xv; ad se pertinentes episcopos (quoniam non suscipiebant 'non similem' neque 'facturam non facti') transferentes. quorum expositio h*a*ec est.

---

[11] 2. imp̄ *cod* 4. eodedem *cod* 5. eductum *cod* 8. prf̄ *cod* obtemperant ? *cod* (*sed corr m p*) 11. prbb *codd* Alexandrie *cod*

[12] 1. prf̄ *cod* 2. **die** : d' *cod* 4. imp̄ *cod* 7. littere *cod* **ad Olympum** : ad lympum *cod* 8. prf̄ *cod* 9. **Christus** : chs (*quod compendium alibi nusquam uidi*) *cod* 20. imp̄ *cod* 23. **aduentu** : aduentum *cod* 24. imp̄ *cod* 26. **litteras** : littera *cod* 27. **ecclesia Methir** *cod uel* ecclesiam Ethir : ecclesiam Athir *Maffei* 28. **consolato** : coñ *cod* 31. **Methir** *cod* : Athir *Maffei* 32. **dies** : d$^{ss}$ *cod*

[13] 2. Germanice *cod* 5. **adulterina** : ababulti*rini *ut uid cod** abadulterina *cod*$^{2}$ (*sed m p*) 8. Arriane *cod* 10. **occassiones Eleusium** *scripsi* : occassionem Seleusium *cod* occasionem Seleucium *Maffei* 12. **ad se pertinentes episcopos** : *fortasse transponenda sunt haec uerba in l* 14, *post* facturam non facti 15. **haec** : ec *cod** hec *cod*$^{2}$ (*sed corr m p*)

### 14. Vitae Athanasii Historia Acephala

EXPOSITIO PATRICII ET *AET*II
*fol* 109 *a* QVI EVNOMIO COMMVNICA|VERVNT HELIODORIO
ET STEPHANO:
SIC

[14] Quae sunt aput deum—non natum, sine principio, senpiternum, ut non imperetur, inmutabilem, omnia uidentem, infinitum, inconparabilem, omnipotentem, sine prouisione futura scientem, sine dominio—h*a*ec non sunt filii. imperatur enim, sub imperio est, ex nihilo est, finem habet, [non] conparatur, transit eum pater, i*ma*go Christ*us* repperitur quantum pertinet ad patrem, futurum ignorat. non erat deus sed Dei filius, deus eorum qui post eum sunt. et in hoc pos*s*idet inuariabilem aput patrem similitudinem, quod omnia uidet, quod omnia p*o*te*st*, quod non mutatur bonitate; non similem dealitatem nec natur*am*. si autem dixerimus quod ex dealitate natus est, tanquam serpentinam germinationem eum dicimus, et est dictum impium: et quemadmodum statua eruginem ex *s*e facit et ex ips*a* erugine consumetur, sic et filius, ex natura patris si factus est, consumet patrem. sed ex opere et nouitate operis filius naturaliter deus, et non ex natura sed ex alia natura; similiter ut pater, nec ex ipso, IMMAGO enim DEI factus est. Col i 15
et nos EX DEO et A DEO: si OMNIA A DEO, 1 Cor i 30, 1 Cor viii 6
et filius, tamquam ex alico negotio. quemadmodum ferrum ferruginem habens minuetur; quemadmodum corpus uermes faciens commeditur, quemadmodum uulnera ex se mittens consumetur ex ipsis; sic qui dicit filium | 'ex patris naturam.' *fol* 109 *b*
'similem' autem filium patri qui non dicit, extra ecclesia fiat et sit anathema. si dixerimus 'deum' Dei filium, duos sine initio inducimus; IMAGINEM dicimus DEI. qui dicit 'ex Deo' sabellizat: et qui dicit se ignorare dei natiuitatem manichizat. et si quis dixerit substantiam fili 'similem substanti*ae*' patris non nati blasphemat: sicut enim nix et simithium quantum ad albidinem simil*es*, ad speciem autem non similes, sic et fili substantia alia est preter patris substantia. nix autem alia*m* habet albidinem. †esterno autem conni*u*entes oculos egr*os*. si† uultis audire filium patri similem in operationibus: sicut angeli ar*c*hangelorum naturam non possunt conprehendere uel intellegere, nec archangeli naturam cherubin, ne*c* cherubin natura*m* spiritus sancti, nec spiritus sanctus naturam unici, nec unicus naturam non nati Dei.

[15] Cum autem episcopus Atha-

---

ET AETII *Maffei*: ETII (*tantum*) *cod*

[14] 1. **Quae**: q' *cod* 5. **sine prouisione** *cod in ras* (*sed corr m p*): sine praeuisione *Maffei*; infini *ut uid cod** 6. hec *cod* 8. **non** *cod*: *sed omittendum puto, uoci enim* inconparabilem (*l* 4) *opponitur* 9. **imago** *conieci*: igo *uel* ico *cod*; *malis fortasse* echo **Christus** *scripsi*: xpi *cod* 12. posidet *cod* 14. **potest** *scripsi*: pater *cod* 16. **naturam**: nature *cod* (dealitate nec natura *Maffei*, *fortasse recte*) 20. statuat *cod* **ex se**: exe *cod* 21. **ex ipsa erugine**: expseruginem *cod* consummetur *cod* **sic**: si *cod** (*sed corr m p*) 27. **a deo . . . a deo**: ad dō . . . ad dō *cod* 31. facies *cod** 32. **ex se**: exe *cod** (*sed corr m p*) consummetur *cod* 36. sineineinitio *cod* 41. substantie *cod* 42. **simithium**: *scilicet Gr* ψιμίθιον (ψιμύθιον) 43. similis *cod* 46. alia *cod* 47. **conniuentes**: connibentes *cod* **egros si** *scripsi*: egressi *cod* 48. patrissimilem *cod* 49. arghangelorum *cod* 51. **uel intellegere** *cod*: uelint eligere *Maffei* 52. necherubin *cod* natura *cod*

### 14. Vitae Athanasii Historia Acephala

nasius uenire*t* de Antiochia Alexandriam, consilium fecerunt Arriani Eudoxius Theodorus Sophronius Euzoius et Ilarius † pertinentem †, et constituerunt Lucium presbyterum Georgii interpel*l*are imperatorem Iouianum in palatio et dicere qu*ae* in exemplaribus *h*abentur.

HIC AVTEM MINVS NECESSARIA INTERMISSIMVS

[16] Post Iouianum autem citius ad imperium uocatis Valentiniano et Valente, ipsorum preceptum ubique manauit
*fol* 110 *a* (quod etiam reddi|tum est Alexandriae
*Mai.* 5 *A.D.* 365 Pachom die x consolato Valentiniani et Valentis), continens ut episcopi sub Constantio depositi et eiecti ecclesiis, Iuliani autem imperii tempore sibi uindicauerunt et receperunt episcopatum, nunc denuo eiciantur ecclesiis, interminatione posita curiis mult*ae* auri librarum ccc, nisi scilicet ecclesiis et ciuitatibus episcopos minauerint. ex qua re aput Alexandriam magna est confusio et turba exorta, ut ecclesia uniuersa fatigaretur: cum etiam principales essent numero exigui cum prefecto Flauiano et eius officio, et ob imperiale preceptum et auri multam inminebant egredi episcopos ciuitate, multitudine christiana resistente et contradicente principalibus et iudici et adfirmante episcopum Athanasium non esse subiectum huic defenitioni et precepto imperiali, quod nec Constantiu*s* eum persecutus est sed et restituit, similiter et Iulianus persecutus est; uniuers*os* e*ni*m reuocauit et propter idolatria denuo eiecit; a*t* Iouianus reduxit. remansit h*ae*c contradictio et turba usque
ad sequentem mensem Payni die xiiii: *Iun.* 8
hoc enim die prefectus Flauianus relatione facta declarauit cons*u*luisse principes de hoc ipso quod aput Alexandriam motum est. et ita omnes exiguo tempore quieuerunt.

[17] Post menses iii et die*s* xxiiii,
hoc est Phaophi viii, episcopus Athana- *Octob.* 5
sius noct*u* latenter | egressus ecclesiam *fol* 110 *b*
recessit in uilla iuxta fluuium nouum. p*re*fectus autem Flauianus et dux Victorinus, ignari recessiss*e* eum, eadem nocte ad ecclesiam peruenerunt Dionysii cum manu militari; ac fractis posterulis ingressi atrium et partes superiores domus, *o*spitium episcopi qu*ae*rentes, non inuenerunt eum, nam paulo ante recesserat. et remansit degens in predicta possessione a memorato die Phaoph viii *us*que
Mechir vi, hoc est mensibus iiii integris. *Ianuar.* 31

---

[15] 2. **ueniret**: uenire *cod* 5. **pertinentem**: *om Maffei* 6. prb *cod* interpelare *cod* imp̄ *cod* 8. que *cod* abentur *cod*

[16] 5. cons *cod* 7. **eiecti** *od*: eiectis *cod* eiecti ab *Maffei* 11. multe *cod* 13. **minauerint** *cod*: '*forte* eliminauerint' *Maffei*, *sed sine causa*, *uerbi enim* minari *de gregibus per pastores actis frequens usus est; necnon de hominibus apud Vulgatam habes* 'et ancillae eius minabantur gementes' *Nahum* ii 7, 'et minauit eos a tribunali' *Act. Apost.* xviii 16 (*Forcellini-de Vit*) 17. pr̄f *cod* 19. **inminebant** *cod*: '*forte* interminabant' *Maffei* **episcopos** *cod*: *fortasse legendum* episcopum (*ex exemplari* epis̄c) 24. **Constantius**: Constantium *cod* (Constantius *cod** ?) 26. **uniuersos enim** *scripsi*: uniuersus eum *cod* 28. **at**: as *cod* 29. hec *cod* 31. pr̄f *cod* 32. consoluisse *cod*

[17] 1. iii *scripsi*: iiii *cod* die *cod* 3. nocto *cod* 5. **prefectus**: perf *cod* 6. recessisseum *cod* noctem *cod* 7. Dionisii *cod** ? 10. opitium *cod* querentes *cod* 13. **usque** *scripsi*: inque

**14. Vitae Athanasii Historia Acephala**

post h*ae*c notarius imperialis Bresida eodem Mechir mense uenit Alexandriam cum litteris imperialibus iubentibus eundem episcopum Athanasium reuerti ad ciuitatem et consuete tenere ecclesias.
*Februar.* 1 *A. D.* 366 et vii die Mechir mensis post consolatum Val*en*tiniani et Valentis, hoc est in consolato Gratiani et Dagalaifi, idem notarius Bresidas cum duce Victorino et prefecto Flauiano conuenientes in palatio nuntiauerunt presentibus curialibus et populo quod preceperant imperatores episcopum reuerti ad ciuitatem. et eodem momento idem Bresida notarius egressus cum curialibus et multitudine ex populo christianorum a*d* predictam uillam, et adsumens episcopum Athanasium, cum precepto imperiali induxit in ecclesia quae dicitur Dionysii, mensis Mechir die vii, consolatu Gratiani et Dagalaifi.

*fol* 111 *a* *A. D.* 367 *A. D.* 368 *Iun.* 8 [18] Vsque ad se|quentem Lupicini et Iouini consuolatum et Valentis secundi Payni xiiii in consuolatu, finiuntur Athanasii anni xl: ex quibus mansit Triberis Gallias [*menses xxviii et dies xi: aput* . . .] menses xc et dies iii: aput Alexandriam in incertis locis latens, quando ab Hilario notario et *Syriano* duce fatigabatur, menses lxxii et dies xiiii:
*cap* 12 *l* 31 aput Egyptum et Antiochiam in itineribus mens*es* xv et dies xxii: in possessione
*cap* 17 *l* 14 iuxta nouum flu*u*ium menses iiii: fient pariter menses vi et anni xvii et dies xx. remansit autem quietus aput Alexandriam anno*s* xxii et mens*es* v die*s* x: sed e*x* his cessauit modicum tempus extra Alexandriam in nouissima profectione et Tyro et Constantinupolim. fiunt ergo episcopatus Athanasii, sicut predixi, usque ad consolatum Valentiniani et *A. D.* 368
Valentis Payni *x*iiii, anni xl: et sequenti consolatu Val*en*tiniani et Victoris Payni *A. D.* 369
xiiii ann*us* i: et sequentis consolatus Valentiniani et Valentis III Payni xiiii, *A. D.* 370
*annus i*: et sequenti consolatu Gratiani *A. D.* 371
et Probi *Payni xiiii, annus i*: et ali*o* consolat*o* Valentiniani et Valentis IIII, *A. D.* 373
Pachon viii, dormiit. *Mai.* 3

[19] Predicto autem consolato Lupicini *A. D.* 367
et Iouini Lucius Arrianorum specialiter sibi uolens uindicare episcopatum, post profectionem de Alexandria multo tempore, aduenit consolato predicto, et ingressus est ciuitatem latenter per noctem, *Septemb.* 24
xxvi die Toth mensis. | et, sicut *fol* 111 *b*
dictum est, mansit in quamdam domunculam latens diem illum: postero autem die intrauit domum *u*bi mater eius conmanebat. cognitoque statim eius aduentu per ciuitatem, uniuers*us* populus collectus incusabant eius ingressum. et Tr*a*ianus dux et p*re*fectus nimis moleste tulerunt inrationabilem eius et audacem aduentum, et miserunt principales ut eum eicerent de ciuitate. aduenientes itaque principales ad Lucium, et considerantes omne*m* populum iratum

---

*cod* 15. hec *cod* 20. **die**: d$^{s}$ *cod* cons̄ *cod* 21. Valtiniani *cod* cons̄ *cod* 24. prf̄ *cod* 28. **Bresida**: Bresidam *cod* 30. **ad**: a *cod* 33. q' *cod* 34. cons̄ *cod*

[18] 5. **menses xxviii et dies xi: aput** *suppleui*: *om cod* 6. **dies**: d$^{ss}$ *cod* 8. **Syriano** *suppleui*: *om cod* 9. men *cod* **dies**: d$^{ss}$ *cod* 11. **menses**: mensibus *cod* **dies**: d$^{ss}$ *cod* 12. fluium *cod* 13. **dies**: d$^{ss}$ *cod* 15. anno *cod* mensibus *cod* diebus *cod* **ex his** *scripsi*: et his *cod* et bis *libri editi* 19. Athanasiis-sicut *cod* predixit *cod* 21. xiiii: iiii *cod* 22. Valtiniani *cod* 23. anno *cod* 24. iii: tert̄ *cod* 25. **annus i** *suppleui*: *om cod* consolatus *cod* 26. **payni xiiii annus i** *suppleui*: *om cod* alium consolatum *cod*

[19] 1. con̄$^{s}$ *cod* 4. Alexandriam multo *cod* 5. consol̄ *cod* 7. **die**: d' *cod* 10. **die**: d, *cod* **ubi**: ibi *cod* 12. uniuers *cod* 14. Trianus *cod* **prefectus**: perfectus *cod* 19. onsiderantes *cod** (*sed*

**14. Vitae Athanasii Historia Acephala**

et ualde tumentem aduersus illum, timuerunt eum per se producere de domo ne a multitudine occideretur: et hoc ipsum nuntiauerunt iudicibus. et paulo post ipsi iudices, dux Traianus, e*t* prefectus Tatianus, ad locum cum multis militibus ingressi domum produxerunt per semetipsos Lucium hora diei vii Toth die xxvii. Lucius autem cum sequeretur iudices, omnis populus ciuitatis post eum Christianorum ac paganorum ac diuersarum religionum cuncti pariter uno *s*piritu et ex una sententia et eodem decreto non cessauerunt ex domo qu*a* ductus est per mediam ciuitatem usque ad domum ducis uociferantes, ac turpia et scelerata eidem ingerentes, et clamantes 'Extra ciuitate ducatur.' tamen dux introduxit eum in domum suam, | et aput eum mansit et *fol* 112 *a*
custodiebatur reliquis horis diei ac tota nocte: et sequenti die, xxviii mensis *Septemb.* 26
predicti dux manicans et habens eum usque Nicopolim tradidit militibus Egypto deducend*u*m.

[20] Defuncto autem Athanasi*o* viii *Mai.* 3
Pachym mensis, ante die*s* v dormitionis suae ordinauit Petrum episcopum de antiquis presbyteris, qui in omnibus eum secutus gessit episcopatum. post quem Timotheu*s* frater suus suscepit episcopatum anni*s* iiii. post hunc Theophilus ex diacono est episcopus ordinatus.

EXPLICIT

---

*corr m p*) **omnem**: omnes *cod* 25. **et**: e *cod* prf̄ *cod* 29. **omnis**: *praem* et *cod* 32. **spiritu**: ēpu (*pro* s̄pu) *cod* 34. **qua** *scripsi*: que *cod* 41. meñ *cod* 44. deducendom *cod*

[20] 1. Athanasiū *cod* 2. **dies**: die *cod* 6. Timotheum *cod* **frater**: f̄ *cod* 7. **annis**: anni *cod*

EXPLICIT: *praem* P *cod*